This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

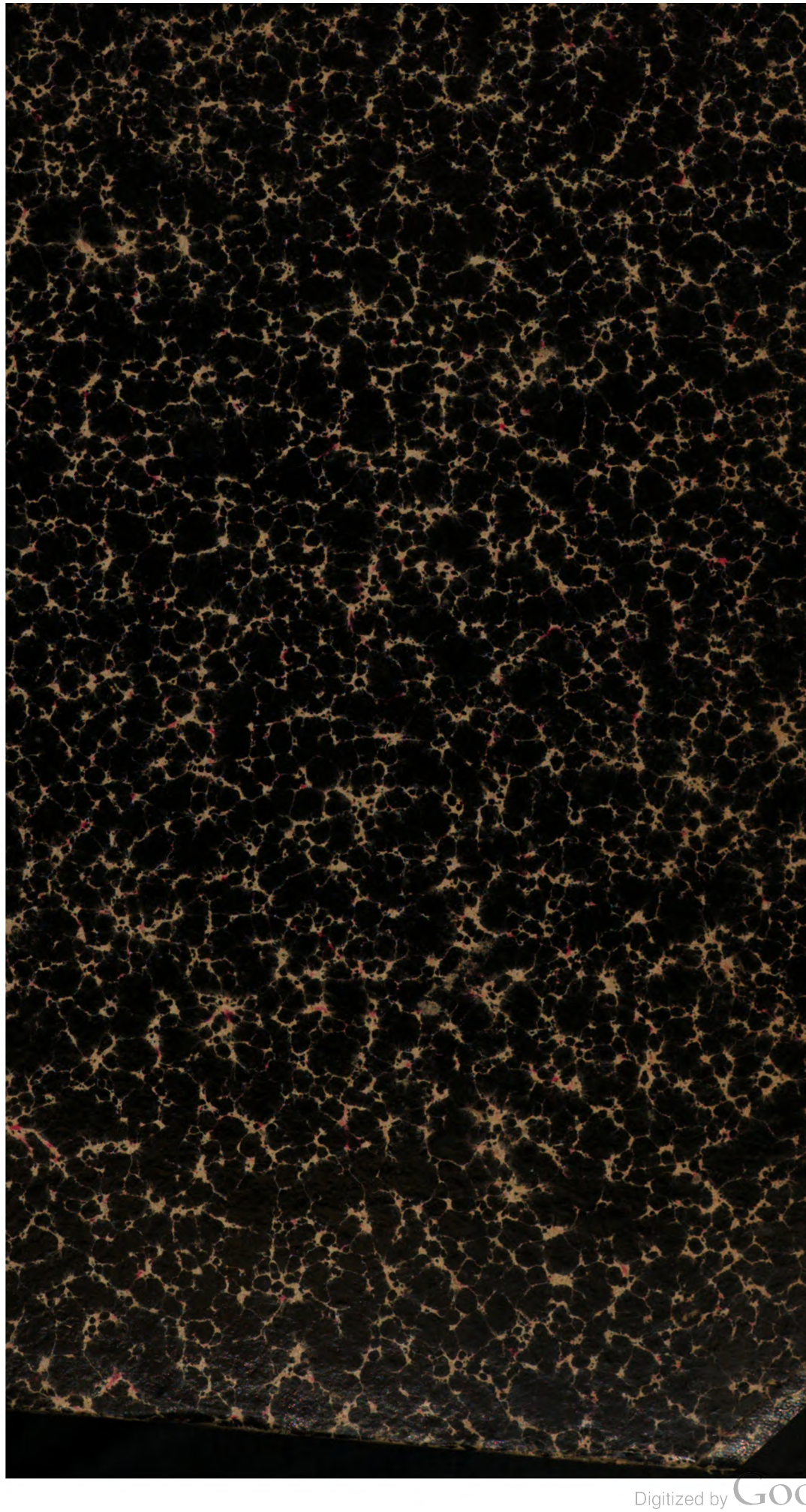

Digitized by Google

J 8037
V.(1856.)
80037/V(1856)

J8037

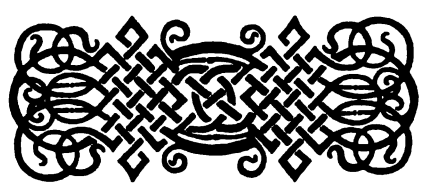

Slovanská knihovna

SLOVANSKÁ KNIHOVNA
3186230276
3186230276

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

NEVEN.

ZABAVNI I POUČNI LIST.

UREDNIK

JOS. PRAUS.

PETI GODIŠNJI TEČAJ.

1856.

120560

POMOĆU MATICE IL.

U ZAGREBU.

TISKOM NARODNE TISKARNICE DRA LJUDEVITA GAJA.

Digitized by Google

MINISTERSTVA ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ V PRAZE
SLOVANSKÁ KNIHOVNA

Digitized by Google

KAZALO.

Pjesme

P. P. Poželjeni kraj; br. I. str. 12. — Smrt; IV. 97.

F. T. Ličanin. Poslanice (Spoznanje, Pohlepnost, Sklonost, Moj savjet); I. 12. —

Rajković Gj. Samoća (slob. po njem.) II. 41. — Izvan otačbine. Slavuju. Carigrad. Posidipova i Metrodorova filosofija života. V. 136. 137. — Basne (Jagnješce. Paun i kokoš) VI. 173. — Nadpisi (1—3) VII. 200. (4—6) VIII. 232. (7—15). XII. 350.) Iskrice (1—15). VIII. 232. (16—30) IX. 280. — Istočno (1. Zulami i Harun al Rašid. — 2. Abdulkari. — 3. Grob pjesnikov) X. 293. (4. Hurra kalif. 5. Utjeha. 6. Plovitba. 7. Nauk. 8. Pravdanje božje providnosti poradi zloće u svietu. 9. Abdul i Fatima) XI. 314. (10. Groznica. 11. Čestitost. 12. Nauka. 13. Šta je ovi sviet. 14. Hrast i bundeva. 15. Šala. 16. Roditelji u grobu. 17. Opadanje. 18. Slučaj.) XII. 338.

Jovanović Jovan. Luda (po Petöfyu) II. 41. — Istočni biser (9—14. Hafis. Omar Htiam. Mirza Šaffi.) IV. 104. (15—27. Mirza Šaffi. Sati. Seinebi. Hafis. Adeni. Mirza Kassim) VI. 167.

V. J. Nadpisi (Stokan i Stana. Na sudca. Nadgrobnica. Nekoj ljepotici. Uplašeni) II. 45.

M. B. Srdce ljudsko, III. 77. — Promjena života, IV. 105. Naš život. V. 135

T. Uspomeni grofa Ivana Nep. Draškovića, III. 78. — Mirza Šaffine pjesme (Slobodjenje drage. — Različna moć vina) VII. 199.

F. Perić. Tri leptira, III. 78. Novi sviet i stari, 79. — Božja dobrota, IV. 105. — Mudri sinak. VI. 169.

Ognjanović Bogumil. Na sinjem moru. VI. 169.

T. Neimenović. Liepa Kata. VII. 200.

St. N-y. Pjesan u slavu uzoritog stožernika nadbiskupa zagrebačkoga Jurja Haulika od Varálje. — VII. 222.

Narodne pjesme.

Nar. pjesme o Kraljeviću Marku, iz sbirke nar. junačkih pjesamah Luke Ilića Oriovčanina: (1. Porod i mladost Kraljevića Marka) I. 13. (2. Filip Dragoman i Kraljević Marko) III. 79. (3. Kraljević Marko i trideset Turakah) IV. 110. (4. Kraljević Marko i mlado ture.) V. 138. (5. Ženitba i oklada Kraljevića Marka.) VI. 169. (6. Kraljević Marko i Nin Bugarin.) VII. 201. (7. Kraljević Marko i mudri Latin.) VIII. 230.

Mlada Breda. Nar. sloven. ballada iz Idrijskih hribov. II .42.

Slavonske nar. pjesme, sabrao oko Pleternice Ivo Vr. (1—3.) VI. 172. (Sužanj. Erceg Stjepan) VIII. 231. (Senjanin Ivo i liepa Mandalena.) X. 295. (Junak vilu pokorava) XI. 322. (Moć ljubavi. Sužanj sreću nadje. Dragin dvor.) XII. 340.

Dalmatinske nar. pjesme. Priob. Ilia Gjukić. (Jakša kaurin i careva ćerca.) X. 294. (Zloba odkrivena izza groba. Junakova sestra.) XI. 321. (Naplaćena zloba). XII. 339.

Zagonetke.

Od *I. T.* I. 15. II. 64. III. 95. IV. 128.

Od *Fr. Sajrta.* I. 15. V. 160. VII. 224. VIII. 256. IX. 280. XI. 328.

Od *F. T. Ličanina.* I. 15.

Od *Lj. S. Bažanina.* (Logogrif.) I. 16. Neven svojim čitateljem. Str. 32. Rebus. 256.

Od *P. P.* II. 64. III. 95. IV. 128. V. 160. VI. 192. XII. 352.

Od *J. P.* III. 95.

Od *St. N.* IV. 128.

Pripoviedke.

Atala. Poviest od vicomta Chateaubrianda; ponašio Vladislav Vežić. br. I. str. 1.

Blago onomu komu je Bog kum. Pučka pripoviedka, priobć. St. N-y. I. 6.

Prigode sužnja dobrodjeja. Po českom prev. Sl. P-k. II. 46.

Što čuješ nevjeruj, što vidiš to vjeruj. Pr. Nikola Begović. III. 74.

Gospodična kao seljanka. Iz Ruskoga po Puškinu preveo I. T. — IV. 98.

Stakleni brieg. Pučka pričica, priob. St. N-y. IV. 105.

Krvavi most u Zagrebu. Historička pripoviest od M. B. — V. 129.

Koren kovač. Pučka pričica. Priob. S. N-y. V. 136.

Ima i tomu lieka. Izvorna pripoviedka iz domaćega gradskog života. Od J. J. — VII. 193.

Tko drugomu jamu kopa sám u nju pada. Pučka pričav. Priob. B. S. V. VII. 202.

Starosvjetski pomješčiki, ili život starih rusinskih vlasteljah. Iz Ruskoga Nikole Gogola pr. Nik. Begović. VII. 227.

Vražja bara. Po francezkoj G. Sand-ičinoj pripoviedki „La mare au diable" ponašio J. J. — X. 281.

Pepeljuga. Narodna pripoviedka. Priob. S. N-y. — XI. 315.

Junaštvo Bledkinjah. Od M. XII.

Članci historički; narodo-, zemljo- i putopisi, životopisi.

Putovanje iz Evrope u Ameriku, Aziju i Australiju, Tome Skalice Brodjanina, od g. 1851.—1855. (Put iz Petropavlovska u Kamčatki u rusku Ameriku; opisanje ruske Amerike i glavnoga u njoj grada Sitke; ondješnji divjaci; put iz Sitke u Honolulu na ostrvu Wahuu Polinezije; boravljenje u Honoluli) br. I. str. 16. (Poklade i družtveni život u Honoluli na Sandvićih; povratak u Kaliforniju; kopanje zlata; život u zlatnih rudah; prieki sud pučki itd.). II. 49. (Život u Kaliforniji; odlazak u Australiju; put na moru; Navigator-Islands) V. 145. (Daljši put na moru u Australiju; brodolomje na obali australskoj; New-Castle; Port-Jacson; Sidney-town; sastanak s Poljakom; odlazak u rude australske) VII. 210. (Put iz Sidneygrada u zlatne rude; opisanje unutarnosti zemlje Australije) XI. 323.

Slike iz domaćega života našega slavonskog naroda. Od Mijata Stojanovića. (1. Kolievka. 2. Gusčar. 3. Djevojčica lutkarka.) II. 53. (4. Prelja, tkalja i vezilja. 5. Volar. 6. Konjar. 7. Kopači.) III. 82. (9. Žeteoci. 10. Kosci.) IV. 116. (11. Sijač. 12. Težak. 13. Momak. 14. Djevojka) V. 149. (15. Vojnik 16. Otac i mati. 17. Dom.) VI. 179. (18. Stan. 19. Pčelar. 20. Ribar. 21. Rukotvorac. 22. Gajdaš.) VIII. 244. (23. Starac. 24. Baka. 25. Kum.) IX. 272. (26. Božić. 27. Vodokrstje.) X. 299. (28. Poklade. 29. Uskrs.) XI. 326. (30. Gjurgjevo. 31. Filiplje. 32. Spasovo. 33. Duhove. 34. Ivanje. 35. Svetčari. 36. Pir. 38. Gost. 39. Prosjak). XII. 341.

Slavonske starine, iz sbirke starožitnostih Luke Ilića Oriovčanina. (1. Daruvar) III. 81. (2. Dobri grad. 3. Stupčanica. 4

Digitized by Google

Sirač.) IV. 116. (5. Zelen-grad. 6. Gradina. 7. Brestovac. 8. Dežanovac. 9. Petrovgrad.) V. 148. (10 Biela. 11. Trojeglava.) VI. 179. (12—16. Pričac. Bečic. Oriovac. Drenovac.) VII. 208.

Pogled u Banat g. 1855. Od M. St. IV. 113.

Banska krajina. Prilog za povjestnicu domaću, od Nik. Begovića. VI. 174.

Rusini ili Malorusi. — Kozaci. — Narodopisna crta. VI. 175.

Crte iz Sriema. (1. Nješto o fruškogorskih srbskih manastirih; 2. Slava imendana u samostanu Grgetegu.) Od Mij. Stojanovića. VII. 203.

Srbi i Hrvati. Historička razprava od Bogoslava Šuleka. VIII. 233.

Životopisi slavnih muževah porodice Bakač-Erdödianske: II. Simo biskup zagrebački 1518—1543. Od A. T. B. — IX. 265.

Grof Ivan Nep. Drašković. Od B. Š. I. 25.

Grof Janko Drašković. Od V. B. I. 28.

Ljudevit Štúr. Pr. Fr. Š. III. 91.

Ignjat Holovinski, nadbiskup i metropolita katol. u Rusiji, spisatelj poljski i prevodilac Shakespeara. — Fr. Sl. P-k. — VI. 185.

Marko Polo, plemenom Dalmatinac. Životopisna crta po talijanskom Fr. Carrare. VII. 218.

Bohinska dolina i Bledsko jezero. Putopisna crta iz gornje Kranjske. Od M. XII. 329.

Članci prirodoslovni.

Umjetni biljevni sustav. Ponašio A. J. Vuinović. br. I. str. 20.

Priroda i smrt. Od Ljud. Vukotinovića. III. 85.

Ptice u krletci. Iz českoga prev. I. P. IV. 118.

Lav. Pr. Sl. P-k. V. 142.

Promjene bilmstva. Od B. Š. VI. 182.

Umjetnost. — Jezikoslovje. — Obrazovanje i škola.

Tvorne umjetnosti u našoj domovini. Od Drag. Starka. (Uvod) br. I. str. 23. — (1. Naprama crkvi) III. 87.

Ustroj našega jezika. Filologička razprava od prof. Ad. Vebera. (I. *A.* Bogatstvo jezika u korjenikah i tvorkah t. j. rječotvornih počet cih i dočetcih. *B.* Liepi sklad iliti blagoglasje našega jezika, t. j. uz množinu stalna promjena saglasnikah sa glasnici.) VII. 215. (II. *A.* Ime kano samostavnik i kano zaime; njegovo sklanjanje i njegova promjenljivost. *B.* Pridavnik kao epitet, predikat, atribut; pridavnik posjedovni. *C.* Zaime; njegova u našem jeziku točnost i bogatstvo. *D.* Razni likovi brojnikah, njihova obilnost i promjena.) VIII. 248. (*E.* Glagolj; obiljnost njegovih oblikah u našem jeziku prama drugim starim i novijim jezikom. *F.* Blagoglasje i riedka raznolikost naških prislovah. *G.* Veznici. *H.* Predlozi. — Svršetak.) IX. 274.

Školski ulomci. Od Gj. Rajkovića. (33. O uredjenju školah. Entomologia) I. 24. — (34. Svećenici i učitelji, njihovo medjusobno odnošenje.) II. 60. (35. Spisi za mladež. Upliv škole na dječji život i na karakter.) V. 153. (36. Život učiteljski. Sveza pjesničtva s pedagogijom. — Nedjeljne škole.) VI. 183. (37. Viši i niži stališ učiteljski i što se kod svakog njih više traži. Učitelji — pedagogički ljekari. Kako doskočiti zaboravnosti djece.) VIII. 250, (39. Pravitelistva naprama školi. Škola u pogledu zdravstvenom.) X. 301. (40. Značaj, svojstva i mane učiteljskog stališa). XII. 347.

Listovi za naš krasni spol. Od I. F. Perića. (8. O odgojivanju male dječice.) II. 56. — (9. O tjelesnom uzgoju male djece). IV. 122. (10. O duševnom uzgoju djece). V. 151.

Različite crte.

Kinezi i njihovi običaji. Od A. P. br. IV. str. 111.

Šejk-islama i turško duhovničtvo. Pr. Fr. Š. V. 14

Vidik s Triglava. VI. 187.

Cvjetana (Flora) dalmatinska. VI. 188.

Vipavska bura. — Ledena špilja kod Otelce u Kr skoj. — Veteranska špilja. — Golubačka kon VII. 219—221.

Celovac. — Akvileja. — Njitra. — Krakov za K mira Velikoga. — Razredjenje zemaljah staroaus skih. — Mater verborum. — VIII. 252—255.

Najznamenitije jeke u Austriji. — Bibliotheca Cor — Carska riznica u Beču. — Trgovina na sljem Karpatah. — IX. 278—279.

Grad Halič. XI. 327.

Način života i običaji u Ugarskoj za habsburških darah do Karla VI. — Kako su došli Habsburž Austriju. XII. 348.

Sitnice.

Pošto brusovi? Od Nik. Begovića. I. 16.

Nevadi slobodno. — Od mira glava neboli. — Odgovor n generala. — Ako je trista bez popa nema ništa. Od Nik govića. II. 47.

Poslanice. Od F. T. Ličanina. II. 48.

Orao i vrana, od Nik. Begovića. III. 80.

Istina. Od N. B. IV. 111.

Deset basnah Lessingovih. Pr. I. P. IV. 111.

Ženska lukavost. Pr. A. P. V. 141.

Junačka odvažnost ruskoga seljaka. — Srebroljubac. Od N. I 173.

Crta iz života Nikole Gogola. — Filosof i baka. Od N. B. 203.

Vjestnik.

Književne razsude:

Najnoviji glagolski ulomci. Izvjestje od M. M. br. I. str

Pisma od Istorij Serbov i Bolgar, A. Hilferdinga. Izvjestj M. M. II. 62.

Poviesti biskupijah Senjske i Modruške. Trudom Manoila dovića. Trst. 1856. — Prosudio Ivan Kukuljević. V. 15

Ilirska čitanka za gornje gimnazije. Knjiga I. Beč. 185 Prosudio B. Š. — V. 158

Biljarstvo za višje gimnazije, spisao Bog. Šulek. Beč. 1856 189.

Pduka u Botaniki. Preveo dr. I. E. Kiseljak. Beč. 1858 189.

Prirodopis za nižje realke. Po Zlppe-u preradio Bogosl. Š Beč. 1856. — IX. 280

Sveto pismo, prevedeno na hrvatski jezik od J. M. Sk str. 303.

Dümmler o najdavnijoj povjestnici Slavenah u Dalmaci Od Radosl. Lopašića. 351.

Dopisi:

Iz Zlatnog Praga, od B. S. V. str. 30. 63. 94. 125. 159. 191.

Iz Sriema; str. 94.

Iz Beča, od I. B. str, 94. 191. 255.

Iz Rieke, str. 255.

Iz Šumarice u banskoj pokrajini str. 256.

Iz Dubrovnika. Od I. K. S. str. 304.

Osmrtnice:

Gf. Ivan i gf. Janko Drašković. — Ljudevit Stur. — Milar banović; str. 28.

Vinko Vatroslav Medanić. str. 255.

Karel Havliček. — Jos. Kaj. Tyl. — M. Polák. str. 224. I Strobach. 328.

Zagrebačke, književne i druge viesti, — smjesa — novi izun u svakom ponješto broju.

Digitized by Google

Ciena na godinu: u Zagrebu: 4 fr. s poštom 5 fr. sr.; na pol god. pol iste ciene; u kuću 20. kr. na god.

NEVEN

Za utemeljitelje Matice il.: u Zagrebu 2 fr. s poštom 3 fr. na godinu; na pol god. pol iste ciene.

ZABAVNO-POUČNI MJESEČNIK.

Odgovorni urednik: Jos. Praus.

SIEČANJ. 1856. TEČAJ V.

PRIPOVIEDKE I PJESNIČTVO.

ATALA.

Poviest od vicomta Chateaubriand-a.

Ponašlo

Vladisl. Vežić.

Držala je njegda Francezka u sjevernoj Americi veliku pokrajinu, koja se je protezala od Labradora do Floridah, od obalah atlanskoga mora do najunutarnjieh jezerah gornje Kanade.

Četiri velike rieke, proniknuv iz jednieh istieh planinah, dielé ove neizmjerne pokrajine, a te su: rieka sv. Lovrenca, koja se slieva prama poldnevu u zaliev jednakoga imena; rieka zapadna (*Ouest*), koja valja svoje vale u nepoznata mora; rieka Burbon, koja leti od poldneva k sjeveru u zabok Hudsonov; napokon rieka Mešasebé (Misisipi), koja padajući od sjevera k poldnevu utiče u meksikanski zaliev.

Ova potonja rieka nataplje svojiem hiljadu miljah duziem tekom krasnu pokrajinu, koju žitelji sjedinjenieh državah nazivlju noviem rajem, i kojoj Francezi ostaviše sladko ime „Luiziana.“ Još hiljadu inieh riekah, koje se slievaju u Mešasebé, na priliku: Ilinoa, Arkanzas, Ohio, Vabaš, Tenas, tove ovu pokrajinu tilinom svoga kala, i napladjaju svojiem vodami.

Kad se sve ove rieke nadmu zimskiem poplavami, kada nepogode polamaju ciele dubrave, onda izkorjenjena stabla nasjednu na izvore; kal ih odmah obliepi i pletenci (*Liane*) obvežu, a stabla udariv žilami na sve strane, učvrste ove izvaline; pjenoviti valovi ponesu ih u Mešasebé, a ovaj ih porine u meksikanski zaliev, nasuče ih tamo na brakove, te pomnožava tiem načinom sve većma broj svojieh utokah. Sad će ova rieka podrieti svoj bûk, srneći preko visokieh planinah, sad porignuv vodami prieko obalah poplaviti visoke dubrave i piramide indijanskieh grobovah; ona je Nil pustinje. Bože dragi, liepo li ti se u prizorih prirode druži uviek milina i velebitnost!

Dok osrednji tek nosi k moru izvaljene trupine od borah i hrastah, pokrajna dva teka nose uzvodice ploveće otočiće od baboljca (*Pistia*) i lekute (*Nuphar*), a na njih razvile se žute ruže kao drobni čadorovi.

Zeleni zmajevi, modre čaplje, crveni štipavci, mladi kokodrili, ukrcaju se na ove cvietne plavi, te otvoriv vjetru zlatna jadra dojedri kobna naselbina unijana u sladjahnom sanku na koji unutarnji otok rieke. Mili Bože, čuda nevidjena kad pogledaš desnom i lievom obalom Mešasebe-a!

Na zapadnoj pružile se bujne livade da ih nemože oko pregledati, gojno zelenilo, rekao bi da či dalje odmiče tiem se većma k nebeskoj vedrini žava, a najzad da se s njome sljubi. Sad češ kako se valjaju po ovieh bezkrajnieh poljana od tri do četiri tisuća divljih bivolah, a sa ostarjela jelena, gdje, preploviv hitre valove, do odpočine u visokoj travi koga otoka na Mešas kad mu pogledaš na čelo urešeno granatimi i na njegovu kalnu i ostarjelu bradu, rekao bi boga rieke, koji razgleda zadovoljniem pogledom čanstvo svojieh valovah i divlju obilnost svojieh c

Takov je prizor zapadne obale; ali kad bac gled na protivnu, onda ti se divno sve promieni, i daš prizor, koji se s prviem u ničemu nesudara.

Tu su stabla svake vrste, svake boje, svak mirisa, nadvisila se nad tekuće vode, stekla se p ćinah i brdinah, razsula se po dolinah, ovil jedna o druga i protegla nebu pod oblake, da ih oko previsiti nemože.

Divlje odrne, trubači (*Bignonia*), krastavci opletu se stabljikami oko staglah, popnu na grane, zaviju do na kraj ogranakah, segnu sa javora na lala, sa lala na jablan, prepletu stovrstnieh pleternicah, hladovnikah i prohodnikah; često se putah dogodi da se ovi vezi, sučući se sa stabla na stablo, pruže prieko koga traka od rieke, te povuku povrh njega mostove od cvieća.

Nepomičniem svojiem staglom strši magnolija iz onieh liticah, ovjenčana svojiem širokiem bieliem ružicami, te gospoduje kao kraljica nad cielom dubravom, niti ima drugog takmaca izim palme, koja trepti pored nje svojiem zeleniem trepelami.

Digitized by Google

Množtvo živine postavljene tamo rukom stvoritelja razprostire život i čarobnost po otieh zabitih.

Eto ti odmah s kraja dubrave medvjedah opitieh smolom od javora, na kojem se ziblju; karabuah gdje plivaju po jezeru, crnieh vjevericah gdje se igraju u gustome lišću, pticah rugavicah, virginskieh golubicah, onolikieh kolik vrebci, gdje padaju po rumenom jagodnjaku; zelenieh žutoglavkah papigah, rumenkastieh žunah, plamenitieh češljugarah, gdje skaču i šuškaju povrh ćipresah, kolibrah gdje bliskaju po floridskome čeminu, zmajah pličarah gdje šviču obješeni o vrhu stabalah, nihajući se na način čarobnieh vezovah.

Kao što na onoj obali vlada podpuna tišina i mir, tako na ovoj zamnieva oda svieh stranah život i žamor: kljuvanje po stablih, hrdanje živine prolazeće, paseće ili preživljuće, kosti od voćakah, strujenje talasah, tanko jekanje, muklo rikanje, sladko gukanje, odjekuje po pustinji nježniem i sladkiem miloglasom.

Ali kad propiri sladko povjetarce te oživi ove pustoši, zagiblje oniem treptećiem tjelesi, kad zamrsi one biele, sinje, zelene i rumene omjerine, kad pomrsi sve boje u jednu boju, kad sjedini sve žamore u jedan žamor, onda zaječi dubrava takoviem glasovi, onda se uzgiblju pred okom takovi prizori, da bih u zalud pokušao opisati ih oniem, koji niesu pohodili ove prvobitne krajeve naravi.

Prvi Francezi, koji se — pošto otac Marguette i nesretni La Salle odkriše Mešasebé, — naseliše u Biloksi i Novome Orleanu, sklopiše savez sa Načejci, narodom indijanskiem, koji biaše silan i moćan u onieh pokrajinah; zavada i zavist zarumeni nakon njekoliko vremena gostovnu zemlju. Medju ovimi divljaci živio je njeki starac imenom Šaktas, koji je svojom starošću, mudrošću i znanošću o stvarih života, postao bio patriarka i ljubav pustinje. Kao što to u obće biva postao je on krepostan u svojoj nesreći.

Njegove se žalosti niesu samo razlegle po dubravah novoga svieta, nego ih je donio i do samieh obalah Francezke, najprije zakovan po groznoj nepravdi na galiji u Marsilji, a kasnije pušten na slobodu; prestavljen Ljudevitu XIV. zborio je s veliciem muževi onoga vieka, pribivao Versailjskiem svečanostim, tragedijam Racinoviem, Bosouettoviem govorom, rječju: ovaj je divljak vidio družtveni život u najvećoj njegovoj sjajnosti.

Povrativši se nakon mnogo godinah u svoju otačbinu, stade provadjati u miru svoje stare dane, nu biaše mu nebo i ovu milost udielilo u dragu cienu; starac izgubi očinji vid; mlada kćerka vodjaše ga po bregovitieh obalah Mešasebé-a, kao štono Antigona Edipa po obalah Citerona, ili Malvina starca Osiana po morvenskieh pećinah.

Akoprem biaše Šaktas izkusio mnogobrojne nepravde od strane Francezah, to ih je on ipak ljubio. Spominjao se je neprestance Fenelona, kod koga je bio gost, i s toga željeo da odvrati ljubav barem zemljakom onoga krepostnoga čovjeka, pak mu se zbilja i zgodi željena prilika.

Njeki Francez, René po imenu, gonjen strastmi i nesgodami, dodje 1725. u Luizianu, te udariv uz Mešašebé, naide na Načejce, i zamoli im se da ga prime medju svoje vojnike.

Šaktas pukuša prije je li stalan u odluci, i uvidiv da jeste, posini ga i dade mu za ljubovcu njeku Indijanku imenom Celutu.

Tek za malo po ovoj ženitbi pripraviše se divljaci u lov na brbre (dabre).

Sbor starješinah odabra Šaktasa, neglededći na njegovu sljepoću, za vodju ove vojštine, a to u znak štovanja, kojiem ga štovahu indijanska plemena. Nastaše molitve i poslovi, gataoci uztumačiše sne, mole se za svjet Maniti (duhu), nosi se duhan na žrtvenik, postavljaju se na oganj skrižke losova jezika, pazi se praskaju li u plamenu, da se od tud doznade volja bogovah; napokon, blagovavši posvećenoga psa, odoše na put. René je s četom. Uztekom udare piroge uz Mešasebé i udju u pučinu Ohia. Biaše jeseni; veličanstvena pustinja „Kentuky“ razvije se pred zadivljeniem okom mladoga Franceza. Biaše obnoć, sjaše sjajna mjesečina, Načejci spavahu u svojieh pirogah, a i indijanska flotica otvorenimi kožnatimi jedri letjaše pred lakiem povjetarcem; René ostavši sám sa Šaktasom, zamoli ga da mu uzpriča prigode svoga života; starac mu prihvati molbu, i poče u ove rieči:

Lovci.

Čudna li nas je sudbina, moj sinko, sjednila. Eto u tebi čovjeka izobražena, koji je postao hotomice divljakom; a evo ti u meni divljaka, koga je veliki duh — neznam s čega — odredio da postane izobraženiem. Udarivši s protivnieh stranah stazu života, ti si eto zasjeo moje mjesto, a ja sjedjah već na tvojem. Mi smo dakle morali imati posve drugojake svrhe.

Tko je od nas dvojice više dobio ilii zgubio ovom zamjenom svoga položaja? to znadu samo bogovi, od kojieh najneznatniji znade više, nego cielo pleme čovječansko.

Eto će biti dojdućega mjeseca već sedamdeset i treći snieg odkad me je moja majka porodila na obalah Mešasebé-a; baš malko prije biahu se naselili Španjolci oko zaboka Pensakola zvanog, ali ni jedan bielac nije prebivao jošte u Luiziani: imao sam tek šedamnaest listopadah, kad se odputih s mojiem otcem, ratoborniem Utalisom, protiv Muskalžah, naroda moćnoga iz Floridah. Složismo se sa Španjolci našimi saveznici, završe se bitka na jednom traku Mobila; Areskui (bog boja) i Manito (Veliki duh) nebiahu nam u pomoći. Neprijatelji pobjediše, moj otac izgubi glavu; a ja braneći ga dobih dvie rane. Oh zašto nesadjoh tada u stanovište dušah, barem bih bio utekao nesrećam, koje me čekahu na zemlji; ali duhovi biahu inako odlučili; bjegunci me odvukoše sobom u grad Sv. Augustina.

Digitized by Google

U ovome gradu, koga bješe Španjolci nedavno sagradili, malo me nesukobi nesreća i neodvede u Meksiko da kopam tamo u rudah, — kad al u dubar čas njeki starac Kastiljanac, imenom Lopez, ganuvši ga moja mladost i neukost, ponudi mi utočište u svojoj kući, i predstavi me svojoj sestri s kojom je živio, neoženjen.

Obodvoje me obljubi najnježnijom ljubavju, stadoše me odgajati velikom brižljivošću, dadoše mi svakojake učitelje; ali tek biah proživio trideset mjeseccih u Sv. Augustinu, obuze me velika mržnja na gradjanski život, ginuo sam na očivid; sad bih se zagledao kao zapanjen ciele sate u vrhove dalecieh planinah, sad bi me našli gdje sjedim na obali rieke i gledam tužniem okom bježeće vale; namaštao bih se u dubrave, kroz koje su one vode protekle, pak bih se zanio cielom dušom u pustinju.

Nemogavši više odoljeti želji da se povratim u pustinju, obučem jedno jutro svoje divljačko odielo, uzmem u jednu ruku svoj luk i striele, a u drugu evropejsko odielo, pak podjem pred Lopeza; padnuvši na koljena i lijući obilne suze povratim ono odielo svome veledušnome zaštitniku.

Rekoh da sam neharnik, da sam nezahvalnik, „ali eto vidiš i sám, otče moj, da ću umrieti, ako se nepovratim na život svojieh otacah.“

Lopez začudjen stade me odvraćati od nakane. Predoči mi pogibeli, koje me čekaju na putu, reče mi da šta će biti sa mnom, ako padnem opet Muskulžem u ruke. Ali uvidiv da biah odlučio izaći na susret ma svakoj pogibeli, proplače, zagrli me i reče: „Ajde diete naravi, za slobodom, koja se pristoji za čovjeka, i koju ti Lopez neće oduzeti; da sam mladji sproveo bih te glavom u pustinju — gdje imam i sám slaćkieh uspomenah — i predao te u krilo tvojoj majci. Kad budeš u svojieh dubravah, spomeni se kadkad na starca Španjolca, koji ti je ponudio svoju gostovitost, i pomisli da kad si pokušao prvi put srce čovječansko, da si ga našao sebi prijazna, pa zato budi i ti, sinko, prijazan iskrnjemu svome.“ Lopez doče neknom molitvom Bogu krstjanah, kojega zakon niesam hotio primiti, a zatiem se rastadosmo u plaču.

Ali me snadje brza kazan za moju neharnost. Neznajući puta zabasam u gori, te padnem u ruke jednoj četi Muskulžah i Siminolah, kao što mi starac Lopez biaše prorekao. Po mojem odielu i perjanicah, koje su mi resile glavu, poznaše da sam Načejac. Okovaše me verigami, ali lakiem, moje mladosti radi. Simaghan, vodja one čete, upita: kako mi je ime, — a ja odvratim: „Moje je ime Šaktas, sin sam Utalisa, sina Moskuovog, koji je odsjekao više od stotine rusieh glavah muskulžkiem junakom.“ — Na to Simaghan: „Šaktas, sin Utalisa, sina Muskuovog! veseli se, izgorjet ćeš na lomači u velikom selu,“ a ja odvrativ: „Tako valja“ zapjevam svoju smrtnu pjesmu. Akoprem sam bio zarobljenik, niesam ipak mogao da se nedivim prvieh danah svojiem neprijateljem. Muskulži su, a na vlastito njihovi saveznici Siminolci, vesele, ljubke i zadovoljne ćudi, laka su koraka, otvorena i iskrena lica, govorljivi i nestašni; jezik im je milozvučan i lak; i sami stari sašemi ili vječnici, nemogu zatajiti svoju veselu i priprostu ćud; kakono ostarjele ptice naših šumah, slažu oni svoje zastarjele pjesme sa pjesmami novimi svoga mladog naraštaja. Žene koje su išle sa četom, gledale su nježniem smiljenjem i ljubeznom znaličnošću na moju mladost. Razpitkavale su me o mojoj majci i o prvoj dobi moga života, hotjele su saznati, je li me je moja majka običavala objesiti o cvietni ogranak, je li me povjetarce nijalo uz gniezda malieh ptičicah. Za tiem sto drugieh pitanjah o stanju moga srca; pitaše me, jesam li vidio kada u snu bielu zmiju i jesu li me stabla otajne doline svjetovala da ljubim. Odgovorim bezzazleno ljudskiem materam, ženam i ljubovcam u ove rieči: „Vi ste milina dana, a noć vas ljubi kao rosu. Čovjek izadje iz vaše utrobe da se objesi viesom cielovah o vaša njedra i o vaša usta; vi umiete čarobne rieči, koje ublaže sve žalosti. Znate šta mi je rekla ona, koja me je porodila, i koja me neće već nikada vidjeti? Rekla mi je, da je dieva tajni cvietak, koji se nalazi u samotnieh mjestih.“ Moja se hvala dopade veoma onoj ženskadiji; obdariše me svakovrstnimi darovi, donosile bi mi skorupa od orahah, šećera od javora i od sagamite, stegna od medvjedah, kožah od dabrah da se odjenem, i mahovine da mekše legnem. Pjevale bi i smijale se sa mnom; pa na jedanput pomislivši da ću izgorjeti, udarale u plač i suze. — Jedne noći, baš kadno se Muškulži biahu utaborili na izmaku njeke dubrav, sjedio sam uz bojni oganj sa lovcem, koji me je stražio. Na jedanput povuče se šum odiela po zelenoj travi a njeko žensko lice, napol zavito u koprenu, dodje i sjede uza me. Ronila je suze niz lice, a mali zlatni križić svietlio joj se naprama ognju na prsiuh. — Bila je veoma liepa, a na licu ti traše joj njeka neodoljiva strast i krepost; pogled su joj začinjale najnježnija milina, najtanja ćutljivost i najdublja turoba, njen posmieh bio je posmieh andjela. Pomislim da je to dieva zadnje ljubavi, dieva koja pohadja bojne zarobljenike da im začara grob. U toj misli rekoh joj na pol slova i njekom smetnjom, koja nebiaše ipak strah od lomače: „Dievo, ti si dostojna prve ljubavi, a niesi stvorena za zadnju; kucanje srca, koje će skoro prestati, zlo bi odgovorilo kucanju tvoga, kako da se grli smrt i život! Mogao bih radi tebe požaliti za životom. Neka drugi bude sretniji od mene, neka duga grlenja sjedine bršljan i hrast.“ Mlada dieva odgovori: „Niesam ja dieva zadnje ljubavi. Jesi li krstjanin?“ — „Niesam“ odvratim „iznevjerio bogove svoje kolibe.“ Na te rieči uzkosnu se nehotice mlada Indijanka i reče: „Milo mi te je što si opaki poganin. Mene je moja majka pokrstila, ime mi je Atala, kći sam Simaghana zlatnieh narukvicah i vodje vojnikah ove čete. Idemo sada put Apalašukle, gdje ćeš izgorjeti na lomači.“ Izustivši ove rieči Atala diže se i ode.

Digitized by Google

Ovdje starac Šaktas, nemogavši dalje, prekide svoju poviest. Uzkolebaše mu se u duši mnogovrstne uspomene, iz njegovieh ugašenieh očiuh briznu obilan vrutak suzah po ostarjelom licu; na taj se način pojave dva vrela, sakrita u tamnoj utrobi zemlje, udarivši mlazom kroz hridine. — O moj sinko, reče napokon starac, vidiš da ti Šaktas nije baš tako muder kao što se o njemu priča. Vidiš moj sinko, kako se ljudem može ugasiti njihov očinji vid, ali nemože presahnuti vrutak suzah! — Mnogo tu proteče danah a kći sašemova dolazaše svako veče k meni na razgovor. San biaše odbjegao s mojieh očiuh a Atala uljezla mi u srdašce, kao uspomena postelje mojieh roditeljah. Sedamnaesti dan zorom prispjesmo na veliku poljanu Alašua. Okružena je brežuljci na okolo, a na ovieh se podigle redomice visoke do sinjieh oblakah dubrave od kopalmah, magnoliah i crnicah; vodja podrie klik u znak dolazka, četa se utabori redom uz brežuljke. Mene postaviše malko na stranu, uz jedan od onieh naravskieh studenacah, koji su toli na glasu u Floridah. Bio sam svezan za stablo; jedan vojnik stražio me je s velikom pomnjom. Jedva sam bio proveo njekoliko časovah na onome mjestu, al mi se eto ukaže Atalina slika u srebrenom licu vode. — „Lovče," reče ona muskulžkome junaku, „ako te je volja potjerati divokoze, ajde, ja ću paziti na zarobljenika." Vojnik se uzhiti od radosti na ove rieči, koje mu reče kći vojvodina, te poleti sa brežuljka prieko poljane. Čudno li je stvoreno srce čovječansko! Ja, koji sam želio da povjerim tajne svoga srca onoj koja mi biaše već milija od žarkoga sunca, biah sada oniemio i tako se zapanjio, da bih bio volio da su me bacili u žvale krokodila, nego da sam sada na samu sa Atalom. Kći pustinje bila je tako isto ganjena, kao i njen zarobljenik, oboje zamuknusmo kao niemi, bog ljubavi biaše nam uzeo rieč. Napokon Atala nadvlada se i progovori: „Vojniče, tvoje su verige slabe, možeš lako uteći." Na ove rieči odrieši mi se jezik i odgovorim: „Slabe moje verige? o ženo!" nemogoh dalje. Atala zategnu za koji časak a za tiem nastavi: „Bježi! spasi život!" za tiem me odrieši od stabla. Primim za uže, povratim ga u ruke kćeri tudjina, i prisilim njene liepe prste da se obviju oko mojieh uzah. „Evo ti ga, evo ti ga!" rekoh. — „Ti si poludio" reče Atala ganjeniem glasom. „Nesretniče, šta neznaš da ćeš izgorjeti na lomači, šta misliš?! Znaš li da sam ja kći silnoga sašema?" — „I mene je" odgovorim plačući, nosila njekada moja majka na plećih u koži od dabra i moj je otac imao liepu kolibu, a njegovi su se kozlići napajali na sto vrielah; ali sada neimam više otačbine. Kad umrem neću imati ni jednog prijatelja, koji bi, metnuvši na me bus zelene trave, zaštitio moje ostanke od muhah. Nitko nemari za mrtvo tielo biedna inostranca!" Ove moje rieči ganuše Atalu te udari u plač. Njezine su suze padale u studenac. A malo zatiem prihvatim živo: „Eh! da ti srce ćuti kao moje! Nije li nam pustinja otvorena? Neimaju li dubrave zaklonicah, koje će nas zakloniti? trebamo li mi djeca naravi mnogo da budemo sretni? O dievo ljepša od prvoga sna ljubovnikova, o ljubljena ljubo moja, hodi sa mnom!" Takov bi moj odgovor, na koji Atala prihvati ganjeniem glasom: „Moj mladi prijatelju, ti si naučio jezik bielacah, tebi je lako prevariti neuku Indijanku." „Šta?" rekoh „ti me zoveš svojiem mladiem prijateljem! Oh! da bih siromah zarobljenik . . ." — „Da," reče pomaknuvši k meni svoje andjeosko lice, „ti si zarobljenik, ali moj mladi prijatelj" — a ja onda obuzet ljubnim ognjem: „Potvrdi" reknem „cjelovom što si rekla robu svome." Atala odgovori molbi; kao mlada divokoza prione za cvietne rese liane, koju pase po planinskoj vrleti, tako i ja prionuh za koraljne usni ljubi moje. Ali jaoh, moj sinko, žalost ti nije nikada daleko od radosti. Tko bi bio pomislio da će Atala u onoj isti par, kad mi je dala zalog svoje ljubavi, uništiti sve moje nade! Bieli vlasi starca Šaktasa, koliko nebi vaše udivljenje, kad Atala udari u ove rieči: „Liepi zarobljeniče, ja sam zadovoljila lakoumno tvojoj želji, kud će nas zanieti ova strast? Moj me vjerozakon dieli od tebe na vieke. O moja majko, šta si učinila!" izrekavši ote rieči umuče, porinu u srce njeku tajnu, koja joj se malo neizmače. Ove rieči baciše me u očajanje. „Dobro," rekoh, „kad si ti nesmiljena, bit ću nesmiljen i ja; ja dakle neću uteći. Vidjet ćeš me u žestocieh plamenih, čut ćeš praskanje moga gorećega tiela, pak ćeš se moći veseliti. . ." Atala primiv moju ruku među svoje, reče: „Siromašni neznabožce, milo mi te je zaista, ah veoma li mi te je milo! Ti dakle hoćeš da plačem iz svega srca; oj žalosti što nemogu s tobom pobjeći! Nesretnica li biaše, o Atalo, tvoja majka! zašto se nepodaš kokodrilom od potokah!" Uprav u ovaj mah, a biaše sunce na počinku, zajeknu rika kokodrilah. Atala reče: „Bježimo od ovuda." Odvedoh kćer Simaghana na brežuljke, koji su porinuvši svoje ratove u poljanu obrubljali bujne zelene luke. Sve je bilo u pustinji tiho i veličanstveno. Piukao je rodo na svojem gniezdu, a dubrava zamnievala jednozvukiem glasom prepelicah, švikakanjem papigah i hržanjem siminolskieh konjah. Malo smo govorili cielom tom šetnjom, ja sam išao uz Atalu, a ona je kao što ju biah prisilio držala za kraj užeta; sad smo prosuli koju suzu, sad smo se nasmiešili, sad digli pogled prama nebu, sad ga pustili na crnu zemlju, sad poslušali pomnjivo žuboreće ptičice, sad podigli ruku prama zahodećem suncu, sad ju nježno stisli jedan drugome, sad su nam srca uzigrala, sad se opet umirila, sad sladko izgovoreno ime „Šaktas" i „Atala" zažuborilo po zraku . . . Oj prva šetnjo ljubavi, valja da je silna tvoja uspomena, kad nakon toliko godinah nesreće možeš uzburkati toli jako srce u starcu Šaktasu! Tko da razumie čovjeka, kojiem strast vlada! Ostavio sam za ljubav svojoj slobodi blagodušnoga Lopeza, i udario na susret mnogobrojniem i svakojakiem pogibelim, pa u jedan čas na pogled krasne

Digitized by Google

dieve promienih svoju želju, svoju odluku, svoju misao. Zaboravih na svoje rodno mjesto, na svoju majku, na svoju kolibu, i na strahovitu smrt što me čekaše; moje su se misli samo oko Atale vile; neimajući sile da se dignem do razuma odrasla čovjeka, bio sam pao na jedan mah u takovu vrstu djetinstva, da ne samo što uiesam mislio kako da utečem zlu koje me čekaše, nego sam, da tako rečem trebovao njekoga, koji bi se brinio za moje spanje i za moje blagovanje. Uzalud je dakle Atala poslie šetanja po poljani, kleknuvši preda me molila me sa suzami u očima, da ju ostavim, da pobjegnem; ja joj se zavjerim da ću se povratiti sám u tabor, ako me nebtjedne opet privezati za stablo; morade dakle na silu učiniti mi po volji, ufajući se ipak, da će me možebiti moći drugi put nagovoriti. — U oči onoga dana, koji odluči sudbinom moga života, posjedosmo njeku dolinu nedaleko od Kuskovile, stolice Siminolah. Ovi Indijanci, sjedinjeni s Muskulži sačinjaju krekski savez. Dieva iz palmskieh pokrajinah, dodje k meni o polnoći; odvede me u gusti borovnik, te me poče moliti na novo da pobjegnem; nedavši joj ni odgovora, primim ju za ruku i prisilim onu ganjenu košutu, da šeće sa mnom po dubravi. Noć biaše divna; bog zraka tresao je svojiem, modriem i borovskiem mirisom okadjeniem vlasi, a prelievao se je po zraku slabi miris ambre, koju su prosipali kokodrili izpod riečnieh tamarinah. Mjesec svjetljaše na modrome nebu bez oblaka i prosipaše svoje bliede zrake kao biser po nejednacieh vrhunčih gorah; nebiaše čuti ni jednoga glasa, osim njekog odaljenog žamora, kojiem je žamorila unutarnjost dubrave: reko bi blo da duh samoće uzdiše po cieloj pustinji.

Nazriesmo izmedju stabalah njekog mladića, koji je, držeći u ruci goruću zublju, bio nalik bogovom prvobitnieh vremenah, kad-no su proljećali kroz dubrave, da ožive narav. To je bio ljubovnik, koji je išao ka kolibi svoje ljube, da sazna odgovara li srce srcu. Ako dieva utrne zublju, to je znamenje da mu odvraća ljubav za ljubav, ako se pokrije koprenom i neutrne zublju, to je znamenje da ga neće za vojna.

Vojnik je zamaknuvši u sjenu zapjevao na pol glasa sljedeću začinku: „Uranit ću prije biela danka na vrh planinah, da ištem medju hrastovi dubrave moju samotnu golubicu. Vezo sam joj oko vrata ogrljaj od porcelane, na kome su tri zrna crvena za moju ljubav, tri ljubična za moju bojazan, a tri modra za moju nadu. Mila ima oči ormelina, a vlasi lagane kao klasje od pirinča; usne su joj crljen koralj, sitni biser zubi, a njene dvie sise kao dvie jabuke gdje se vježne na rodnome stablu nišu. Bože daj, da mila uzhtie ugasiti ovu zublju! Bože daj da njene usni prospu po njoj sjenu raskoši! začet će mi plod ljubavi, a nada otačbine visiti će joj o plodnieh njedrih, a ja ću pušiti moj kalumet mira nad koljevkom sina moga. Ah! idem da uranim prije danka na vrh planinah, da potražim medju hrastovi dubrave moju samotnu golubica.“ Tako je pjevao onaj mladić, koji mi svojom pjesmom uzburka srce, i pokri bljedilom Atalino lice. Naše sjedinjene ruke stisnuše se žestoko jedna oko druge. Nu zaboravismo na ovaj prizor drugoga radi, koji nam zaprieti još većom pogibelju. Prodjosmo pokraj groba njekoga djetešca, koji je graničio izmedju dva naroda. Bio je posadjen po običaju uz put, da mlade ljubovce idući po vodu, uzmognu potegnuti u svoju utrobu dušu nevina djeteta i povratiti ju svojoj otačbini; baš sada desilo se je tamo stopram udatieh nevjestah, koje su, želeći začeti plod materinski, otvarale po malo usta da prime dušu djetešca, za koju su mislile da obljeće okolo od cvieta do cvieta. Napokon dodje prava majka, da položi na grobčić rukovet kukuruza i cvieća od bieloga liera. Natopi zemlju mliekom izžezeniem iz svojieh njedarah, sjede na vlažnu travu i poče naricati ganjeniem glasom svom mrtvome čedašcu: „Zašto da te oplakujem u tvojoj zemnoj koljevci, o moj novorodjeni! Kad maliem ptičicam porastu krila, moraju da ištu same svoju hranu, pa nadju po pustinji dosta zuka zrnja. Barem ti neznaš šta je plač, barem tvoje srce nije izkusilo što je ubojita zavist ljudska. Ruža, koja uvehne u pupoljku, pogine zajeduo sa mirisom svojiem, kao što pogiuù i ti, diete moje, sa svom svojom nevinosću. Blago oniem koji umru u koljevci! jer niesu izkusili drugo nego cjelove i smieh majke svoje.“ Naša srca i onako uzburkana klonuše posve za oviem prizorom ljubavi i materinstva, koji nas rekao bi progonjaše u onoj čarobnoj pustinji. Odnesoh Atalu u svojem krilu tja u dubljinu dubrave; rekoh joj onakove rieči, koje nebi niti moje srce danas znalo začeti niti moje usni umjele izustiti. Poldnevni vjetar, moj sinko, ohladne, kad predje preko ledenieh planinah. Uspomena ljubavi u srcu sieda starca nalik je sunčanoj svjetlosti, koja odbija na biedni sviet s bieloga mjeseca poslie zahoda sunašca kad mir pokrije kolibe divjakah. Tko je mogao spasiti Atalu? tko li joj pomoći da nepodlegne naravi? nitko zaista izim božje pomoći, a božja pomoć i dodje. Kći Simaghanova uteče se Bogu krstjanah, pade na koljena na zelenu travu, i izmoli žarku molitvu majci i kraljici dievicah; od onoga časa, o René, zače mi se u srcu visoki pojam o kršćanskome zakonu, koji u gori, medju svimi nedostatci života, napunjava biednika hiljadovrstnimi darovi; o tome zakonu, koji se uzprotivi navali strastih i uzmogne ih baš onda obladati kad ih potiče i skrovnost pustinje, neprisutnost čovjeka i tajne sjene dubrave! Oh! koli mi se božanstvena činjaše prosta divjakinja, neuka Atala, kad-no je klečeći pred borom kao žrtvenikom, uzdizala svome Bogu žarke molitve za svoga pogana ljubovnika! Njene oči uzdignute prama izvoru noćne svjetlosti, njeno lice sjajuće u suzah, u vjeri i ljubavi biaše nalik neumrloj ljepoti. — Sad mi se je činilo, kao da će se eto uzdignuti letom prama nebu, sad da vidim gdje silaze po zrakah mjeseca andjeli i da ih čujem po ograncih od stabalah, koje Bog krstjanah šalje k pustinjakom, kad je odlučio da ih po-

Digitized by Google

zove k sebi. Zato me obuze njeka žalost pomislivši, da će Atala provesti još malo vremena na zemlji. Medjutiem je ona sipala tako obilne suze i tako žalovala, da bi se bio možda i sklonio pobjeći, da nebude klik smrti odjeknuo iznenada po dubravi. Skočiše na me četiri oružana čovjeka. Biahu se dosjetili, da smo otišli, pak vojvoda poslao za nama potjeru. Atala, koja je svojiem ponositiem korakom bila nalik kraljici, nehtie prosloviti ni riečce sa onimi vojnici. Pogleda ih oholiem pogledom i ode k Simaghanu — ali neuzmože ništa izmoliti. Podvostručiše mi stražu, umnožaše mi uze, i odaljiše od mene moju ljubu. Prodje pet noćih i petom zorom ugledasmo Apalašuklu na obalah rieke Šata-us. Odmah me ovjenčaše cvietjem i pomastiše mi lice modriem i crveniem, naresiše mi nos i uha biserom i dadoše mi u ruku šišikne. Tako odjeven za lomaču, udjoh u Apalašuklu uz neprestano klikovanje puka. Već je smrt sezala za mnom svojom oglodanom rukom, kad na jedanput stade štropot pužaline i Miko, ili poglavica naroda zapovjedi, da se narod skupi u sbor. Tebi su poznate, moj sinko, grozne muke, kojimi divljaci muče bojne zarobljenike. Krstjanski poslanici sa pogibelju svoga života i neumornom ljubavju izradiše kod više plemenah, da se je grozna lomača zamienila sa lakiem robstvom. Muškulži nebiahu jošte ostavili svoj stari običaj, ali velika strana naroda biaše se zanj očitovala; i uprav da se rieši ovo važno pitanje, zvao je sada Miko ili poglavica naroda, sašeme da o tome zbore i odluče. (Dalje sliedi.)

Blago onomu, komu je Bog kum.

Pučka pripoviedka.

Bilo vrieme, kad su Bog i sv. Petar išli po svietu. Cieli dan putujući po žegi i umorni od hoda prispiju u njeki kraljevski grad upravo kad biaše već sunce počinulo i prvi se suton nad vedrim obzorjem hvatao. — Podju ulicami, da nadju pristanište gdje bi mogli prenoćiti te sutradan opet u ime božje dalje put nastaviti. — Ali, kolikogod su se trudili i poiskavali, nigdje im varošci nedadoše uljezti u kuću. — Bili su pako obučeni kano prosjaci, od puta zaprašeni i uznojeni tako, da im nije bilo razpoznati pravoga lica, pa su se gradjani mnogi bojali, da niesu možebit hajduci pod prosjačkim odielom. U palače ih velikaši nehtjedoše primiti, biahu bo odviše prosti, zamusani i poderani — pa na sirotinju nitko izvan Boga ni negleda.

Kad su se na taj način već siti natražili, dodju u sredinu grada, gdje se je ohola kraljevska sgrada dizala nebu pod oblake, a preko puta malo niže stajala je smjerna kolibica sirote njekog težaka, koji si je težkom mukom mogao na dan ono samo zaslužiti, čim sebe i svoju hvala Bogu malenu porodicu jedino od glada sačuva — Bog i sv. Petar pokušaju sad unići najprije u kraljev dvor; ali dà, jedva su nogom koracnuli preko praga, kad ih u isti čas dvoranici kraljevi ne milo na ulicu izrinu. Nije im preostalo drugo, već poći k sirotinji. Predju preko ulice te stanu pred vrata težačke kolibe, koja su zatvorena bila, jer se biaše već debeli mrak k zemlji tisnuo.

Kuc, kuc. „Tko je božji?“ zapita iz nutra težak, koji biaše uprav odvečerao.

„Brate! ako znaš, što je Bog, otvori — siromašni smo putnici, trudni i umorni, a nitko nas neće na konak da primi“

Skoči Tomo, tako se zvao težak, te otvori vrata.

„Bog i božja pomoć s Vami, dobar večer!“ reče Bog i stupi u kuću. —

„Da Bog dá — odvrati Tomo — dobro mi došli; te ih uvede u sobu. „Sirota sam i sám — produlji govor — kako sami vidite, tiesna mi je koliba, imam samo ovu sobicu i jedini krevetac, na kojem mi evo žena noseća leži, a drugo sve je u sobi zakrčeno; nu zato ćete moći kod mene prenoćiti. Drugo vam dakako nemogu učiniti, van ću donieti slame, te vam narediti do peći, gdje ćete moći spavati.“

„O hvala ti brate! mi netrebamo više, i mi smo sirotinja, pa ćemo se već njekako do jutra stisnuti i noć probaviti.“ — Tako se razgovarahu još malo vrieme. Istom će Bog opet reći:

„Ako Boga znadeš, brate, daj nam štogod da pojedemo; niesmo evo cieli dan ni korice kruha zagriznuli, a uz to trudni smo, tako, da nemožemo stati na noguh.“ Na to odvrati Tomo tužnim glasom: „Ala mila braćo, ma da ste samo čas prije došli, bio bi rado svoju kukavnu večeru s vami podielio, ali eto upravo ste kasno došli, sad neimam ni drobtinje u svoj kući, osim jednoga kruščića, u kojem ima zamješena više luga nego li brašna.“

„E ajde, pa donesi i to što imaš; bolje išta nego ništa; neće nas ipak tako glad moriti.“

Ode težak i donese pogaču od luga. Uze je Bog u ruke, blagoslovi i porazlomi na komade; pa nuto pogača se pretvorila u bieli kruh! Sv. Petar je znao, kako to biva, ali težak Tomo se je čudom začudio tako, da se nije ufao za tu stvar nijednoga popitati, nego je na božju ponuku i on pomogao hljebac potrošiti. — Kad su kruh pojeli, reče opet Bog: „Uh, ali sam žedan, da mi je samo čaša vina“ — te se obrati k siromašnom težaku — „po Bogu brate, ako imaš, daj donesi, Bog će ti stostruko naplatiti.“

„A joj mila braćo! nemogu si ni toliko kroz godinu zaslužiti, da si za božić vina kupim, a kamo li za svaki dan. Imam ravno u podrumu vožu od jedno 10 akovah, koji su nekad puni bili dobra vina, i to dok su bolja vremena bila, ali sad nema u njih ništa do paučine i prašine.“

„A ti de odvedi nas u podrum, da vidimo“ — reče Bog.

Ustade Tomo i odvede ih u podrum. Kucnù sv. Petar na dno, a voža zvoni, vidi se, da je sasvim praz-

Digitized by Google

na. Istom reče Bog Tomi, koj ni sám nije znao pri čem je: „Uzmi-de onaj pehar, pa okreni pipom, možebit će se još koja-to kapljica izcjediti!“ Posluša težak napolu zabunjen i okrene pipom — a eto čuda, iz vože proteče liepo crveno vino. Ponapiše se redom i legoše odmah spavat, tako da nije nitko više od njih ni slova progovorio, te ih za kratko san nadvlada. —

Pol noći se je približalo, sve je tiho, kad eto najedanput noseća žena u velikoj boli i muci zajauče; sv. Petar se na to probudi i žao mu bude sirotice, koja toliko trpi.

„Meštre! meštre!“ reče Bogu „nedaj da se jadna žena muči.“

Na to mu veli Bog: „Ajde, Petre, na dvor, pa pogledaj po nebu.“

Izidje Petar iz kuće i pogleda na nebo, koje biaše posijano zviezdami na sve strane, a na sried neba spazi svu vojenu spravu: puške, sablje, topove, handžare, samokrese, zastave, koplja, buzdovane itd. Vrati se u kuću i kaže Bogu što je vidio.

„Još nije vrieme, da žena rodi“ — odgovori na to Bog, i opet sve ušuti.

Istom zavikne žena po drugiput, opet se prene sv. Petar i prozbori:

„Meštre! meštre! nedaj, da se žena toliko muči.“

Na to opet Bog reče: „Ajde, Petre, na dvor, pa pogledaj po nebu.“ Izidje Petar u dvorište i svrne okom na nebo — vedro nebo, ko ribje oko, zviezdice sve naokolo sievaju a na sried neba ugleda svu poljodjelsku spravu: plugove, brane, motike, lopate, kose, srpove, greblje, vile, ciepe, kosire, vijače, kola i t. d. Opet se povrati u sobu i kaže Bogu, što je vidio; opet reče Bog: „Još nije vrieme, da žena rodi.“

Po drugiput nastane u kući tišina. Nu žena zavikne i trećiput i to neobično jače, nego li prije. Uzdrma se Petar i žao mu bude siromašne žene, gdje se toliko muči te zavapi:

„Meštre! meštre! ma nedaj, da se jadnica tako muči.“ Opet na to odgovori Bog: „Ajde, Petre, na dvor, pa pogledaj na nebo.“ Izidje Petar van i pogleda na jasno nebo, te vidi u sred sriede kraljevsku krunu. Vrati se veseo u kuću i kaže Bogu, što je vidio; na to će Bog: „Sad je vrieme, da žena rodi“ — on izreče, a žena porodi mužko diete. —

Sutradan biaše sve na noguh u maloj kolibi; putnici naši spremiše se na daljni put, zahvališe dobromu domaćinu i podju dalje. — Kad je Bog i sv. Petar otišao, reče žena svomu mužu: „Eto, hvala Bogu, da sam muku pretrpila; ali sad se ogledaj za kuma, koj će nam djetetu kumovati na krstu.“

„Borami ja neznam, koga bi za kuma uzeo“ — rekne Tomo. —

„A ti pohiti — odgovori žena zabrinuto — može bit ćeš stići one prosjake, koji su kod nas prenoćili, umoli ih, da se vrate, da ti kumuju djetetu“

Skoči težak, te put pod noge — do mala stigne siromašne putnike i očituje im svoju želju. Ovi ga rado posluhnu, vrate se s njim zajedno k njegovomu stanu i kad su sve u red metnuli, upute se s djetetom u crkvu, da ga okrste.

Svećenik uzeo je diete krstiti, i kad je stao nad njim moliti, tako je brzo i raztrešeno molio, da ga je Bog, koj je diete u naručju držao i za kuma se upisati dao, ukorio.

„Ta što moliš tako — sám sebe nerazumieš što moliš, kamo li bi te Bog razumio.“

Na to se razsrdi svećenik i reče: „A ti, ako ti nije pravo, na, pa krsti si diete sám“ — te ode.

Bog uzme tad vode, okrsti sám svoje kumče i nadjene mu ime Ivo. Zatim se povrate kući. Tomo im za ljubav njihovu srčano zahvali i kad se je Bog i sv. Petar na put spravljao, tad mu se odkrije i reče mu tko je, blagoslovi njega i ženu i diete, kuću i kućište, prazni hambar i podrum, pa nazvavši im još jedanput „s Bogom,“ odu.

Od to doba povratila se je sreća u kolibu Tominu. — Svi su bili čili i zdravi i Tomo si je znao više zaslužiti; popravio je sve malo po malo svoju kućicu, ogradio i obradio vrt, te malo postojalo vrieme, hambari mu biahu puni žitom, a podrum vinom. Mali Ivo bio je ista ljepota, zdrav, razuman, umiljat i dobar kao duša. Pa nije ni za čudo, imao je Boga za kuma! —

Preko puta biaše, kako smo jurve čuli, kraljev dvor. Kralj je imao jedinicu kćercu, koja je bila u istih godinah, kao i naš mali Ivo, i zvala se Jelica. Njekom sgodom, kao što obično biva, spoznade se ovo dvoje, a to tim laglje, što je maloj Jelici majka nedavno umrla a otac imao važnijih poslovah, nego li da pazi na kćer svoju. Tako se sluči, da je Jelica često prelazila preko ulice i dohodila u Tominu kućicu, da se s malim Ivom, svojim vršnjakom igra. U dnu dvorišta bilo je više plastnicah siena, gdje je bilo mjesto za igru. Medjutim djeca si sve više i više i priviknu tako, da nije moglo jedno biti bez drugoga, a Jelica je uviek, kad bi god došla, doniela svom Ivi slašticah i svakojakih kolačićah, koje bi od otca dobila. To je svaki dan tako bivalo i nitko im nije njihove djetinske igre uznemirivao.

Tad se jedanpnt dogodi, da je kralj kroz prozor pogledao upravo kad je njegova mala k svomu drugu polazila, da mu polag navade koji kolač donese i s njim se oko stogovah igra. Vidi ju kralj otac njezin i zovne gore u sobu te ju počme izpitivati: kamo je pošla i pošto. Jelica kaže sve potanko, kako je i što je, kamo ide i što radi. Otac se na to vrlo razljuti i uzme šibu u ruke, te udri po njoj karajući se nad njom, što se s takovim deranom i bogcem druži i igra. Da nije suzah manjkalo, to se znade, i da je Jelica morala obećati otcu, da neće više ići igrat se prcko ulice k siro-

Digitized by Google

mašnom Ivi — i to se po sebi razumie, samo kad njezina stroga i ohola otca promotrimo.

Nu Jelica nije mogla pregorjeti svoga Ive, jer kad bi se shodna prilika pružila, uviek se je znala ukrasti iz kuće i preskakati preko ulice u Tominu kuću. Nesrećom spazi ih kralj po drugi put, gdje se igraju. Opet je morala uboga Jelica trpjeti i od otca čuti najstrožu zabranu, da nesmie više u kuću težaka Tome ni koracnuti. Malo vrieme postojalo, i Jelica se opet ukrade do svog Ive. Znala je vrlo vješto, tako da ju nije nitko vidio, izaći iz kuće i otići k svomu drúgu. Ali opet ju i po treći put otac spazi, izbije, pokara i zatvori. Sad mu je još mali Ivo bio trn u oku; htjeo je naime, da ga ukloni, kako bilo da bilo, jer se biaše pobojao za svoju Jelicu. Zato pozove Ivinoga otca Tomu i počme ga nagovarati, da mu prepusti sina, da će ga u službu k sebi uzeti, da će mu dobro biti i ovim slična; nu to je sve bilo samo pod izlikom; drugče je kralj mislio, htjeo ga je naime na liep način ukloniti. Ali Tomo, komu biaše njegov jedinac miliji od oka u glavi, nepristade nipošto na zahtjevanje kraljevo.

Kad je kralj vidio, da s dobra neide, a on upotrebi silu. Pomoću svojih dvorjanikah dočepa se dječaka, metne ga u prazan sudić, postavi u nutra nješto hrane i zadni sud ostavivši vranj otvoren. Zatim, kad bi mu još bio kazao, da će mu onda kćer za ženu dati, ako tri zmajeva pera donese, dade sudić na rieku odnieti i niz vodu pustiti. Dakako sud je već bio tako priredjen, da se nije mogao prevrnuti, nego je vranj uviek bio odozgo. Sad je bilo kralju srce na mjestu, jer je za stalno mislio, da će se dječak ili udaviti ili od glada umrieti; ali tko ima Boga za kuma, nepropada tako lasno, kao što čovjek misli. Roditelji Ivini niesu naravno kralju ništa mogli, već su jaukali i naricali za svojim zlatom, za svojim jedinim sinkom Ivom.

Voda je sudić, u kom je Ivo kao sužanj boravio, sve dalje i dalje nosila, dok ga je tja u drugu kraljevinu odniela, gdje je sud na njekakav mlin naišao i slap zatvorio tako, da je mlinsko kolo skoro stalo. Skoči mlinar, starac siedih vlasih i brkovah, na polje da vidi što je — i spazi sudić; tad zovne odmah sina svog Jakova, i s njim izvuče sudić iz vode. Začudio se starac kad je otvorivši dno spazio u sudu liepa dječaka, gdje spava. Siromah Ivo, koji biaše svoju malu hranu potrošio, usnuo je od slabine i čim ga je frižki zrak obastro, probudi se i lecne, kad vidi starca, njegovoga sina i mlin. Mlinar ganut milosrdjem, uzme ga iz suda, odnese u sobu te posadi na postelju: donese mu malo čorbe, da se okriepi, i stane ga pitati na sve strane: tko je i što je, i tko ga je u vožu spravio, i radi česa itd. Mali Ivo nije ništa zatajio, već je sve po redu kazao, kako se je s njim sbilo. Tad ga starac ogrli i rekne:

„Ti si od danas moj sin, a moj Jakov neka ti bude brat; neboj se, ja ću se za te brinuti; ti nećeš propasti, samo me drži kano svoga pravoga otca i nemoj ništa preda mnom sakrivati.“

Tko biaše sretniji od našega Ive, koj je opet došao medju dobre ljude, a malo prije mislio, da će se morati životom razstati. Ali tako je, tko ima Boga za kuma. Ivo je bio dakle kod mlinara, i prve dvie godine sve je išlo dobro; on je bio marljiv, radin, pošten, svom novom otcu svagdje na ruku, ljubio ga, štovao i slušao, — isto tako i s Jakovom, svojim novim bratom dobro se slagao, u svem ga predpostavljao i iskreno ljubio; nu nije zaboravio ni na svoje mile roditelje, često se je njih sjećao i uviek Boga molio za nje, za svoga dragog otca, za brata i za se.

Ali taj mir u kući nije dugo trajao. Jakov je počeo zazorno gledati na Ivu, koga je otac više ljubio, nego njega; a moramo i to znati, da je bio Jakov opak i svoje glave, te gledao na svaki način, da se s Ivom posvadi. Sad su već bile česte tužbe, nesloga, svadja i nemir u mlinu. Otac je Ivu dakako štitio, ali sve uzalud, Jakov nije mirovao; drugi su ga još više poticali i rekli mu, da će mu Ivo otca odstraniti i baštinu oteti, i Bog zna kakove još slične stvari. Ivo je samo mučao i trpio; htio je već dva triput sasvim otići, nu otac ga je svakiput zadržao, i njemu za volju je ostao. Tad se sgodi, da je išao njeki dan uz obalu do brane, koja biaše nješto oštećena, da pogleda što fali, i da popravi. Istom, kad je stazom kroz kršje stupao, čuje glasove ljudske; stane i napinja uho, da razabere kakvi je govor. Kako se biaše uzdrmao i kako ga je zazeblo u srcu, kad je čuo glas svoga brata Jakova, koji se je dogovarao sa svojimi drugovi: kako bi ga na fini način od mlina uklonili ili smaknuli.

Sad već nije bilo krzmati. Ivo pobiti kući, pobere svoje njekoliko stvarih i spremi se na put. Unidje još u sobu, da se oprosti s otcem. Starac ga nehtjede pustiti; ali Ivo ostade za sada postojan tako, da nije mogao mlinar drugo učiniti, nego pustiti ga. Dade mu zato još znatnu svotu novacah na put i ogrli ga prolievajuć gorke suze. Nije mogao niti Ivo tugi odoljeti, već je i on plakao kao ljuta godina. Najposlje blagoslovi ga otac i poljubi i hoće da ga mali komad puta sprovede; kad li se najednoć sa Jakovom oba sastanu. Ovaj nije znao što se je dogodilo; nu kad je bliže došao i otac se počeo na njega karati, obveseli se u srcu, što Ivo sám odlazi. Sad se je Ivo i s Jakovom pomirio, i uzprkos nastojanju otčevom, da ostane, nehtjede pod nijedan način, reče, da mora iči tražiti zmaja prije ili poslie, da nemože svoje Jelice nikako zaboraviti. Težkim se tad srcem razstane i bi reć odkine iz naručja svoga otca te ode. Suze mu se cakliše na očiuh a grudi mu biahu pune žalosti — tad svrne pogledom na nebo, i bude mu lakše. Razmišljava jur svoju sudbinu, sjeća se roditeljah, sjeća se svoje Jelice, i laganim korakom stupa dalje, sve dalje i dalje, da dodje k cilju — do zmaja. —

Digitized by Google

Putujući tako dodje u inostranu kraljevinu. Ljudi ... nošnji, da je iz tudje zemlje, stanu

... og dá, momče?“

... zmaju“ — odvrati Ivo na kratko.

... oj brajko! na zlo si se spremio — govo— zmaj je daleko, i prije nego li do nje... dodješ, zahvatit će te na putu i proždrieti.“ — „Zar ...naš — govorahu mu opet drugi — da ako i želiš ...maju doći, moraš izvan ove još dvie kraljevine ... njemačke preko mora se prevesti; — pa još ... uteći, jer će te zmaj u vlastitoj kući ...njaviti i proždrieti.“

... su govorili po svih mjestih, kroz koja je ... Ivo nije mnogo zato mario. Više mu bi... zmajevih perah, da si njima svoju Jelicu ...ego li do svoga života. — Tješio se je po...ožjom i dobrom srećom, te svoj put mirnom nastavljao. Istom dodje i u glavni grad te kra...e. I tu ga stanu pitati, tko je, odkuda je i kamo Ivo im je sve kazao.

Glas se razprostro o njem po cielom gradu tako, a je i kralju do znanja došlo, kako njeki neznani putnik iz dalekih tudjih stranah kani k zmaju ići.

Kralj zapovjedi, da toga čovjeka predanj dovedu. Tad mu počme besjediti:

„Imam u vrtu liepu krušku, koja je evo sve do lani zlatni plod donosila, iz koga sam onda za svoje kraljestvo novce dao kovati; ali od lani počela se kruška sušiti tako, da niti naravnoga ploda nedonaša. Kad dakle ideš k zmaju, a ti ga popitaj za uzrok te nesgode; jer će mi se od biede drugčije razpasti sva država. Kad se pako vratiš, znaj, da ću te bogato naplatiti. Pošao s Bogom!“

Ivo pade po običaju tadašnjem pred njim ničice na zemlju i obeća da će, ako sretno do zmaja dodje upitat ga za tu stvar, pa zatim ode. —

Nije dugo putovao, kad eto dodje u drugu kraljevinu. I tu ga stanu ljudi izpitivati na sve strane, kao i oni prije; Ivo je na sve odgovarao, što i kako je znao, pa i tu su ga ljudi od puta toli pogibeljna odvratiti nastojali, nu u zalud. Tad unidje poslie naporna puta u kraljevski grad ote zemlje. I tude opet puče glas o njemu, da naime polazi k zmaju, i kad to kralj začu, zovnu ga k sebi i reče:

„Ima već tri godinice danah, što jedinicu kćercu oplakujem, ne zato, kano da je umrla, van što će od ljute bolesti naskoro propasti. Išla je prije tri godine u crkvu na sv. pričest, i kad se povratila kući — postala najedanput sva gubava. Kako je prije bila ista ljepota i dika moja, tako evo sada nemogu je niti da gledam radi mrzkote, niti uza nju boraviti poradi smrada. Potrošio sam silne novce na svakojake ljekarije i vračarije, i sve badava — ona je sve gore. Kad dakle ideš k zmaju, zakljinjem te živim Bogom, da ga popitaš za uzrok tolike nevolje: znaj, da ću te kraljevski nadariti, kad se vratiš.“

Ivo opet pade ničice na zemlju pred kraljem, te obećavši da će pitati za to zmaja, ode.

Opet malo vrieme postojalo, Ivo prispie u treću kraljevinu. Tu je vidjao veliku oskudicu žita i vode. Stanu ga i tu ljudi pitati, tko je i odkuda ide i kamo; on im kaže da ide k zmaju; i tu ga počeše odgovarati da neka neide, da neće žive od onud iznieti glave itd. Ali Ivo nije za vlas odstupio od svoga preduzeća, nego je nastavio dobre i čvrste volje opet svoj put i došao blizu glavnoga grada te kraljevine. Što je tu vidio, to se nemože opisati. Ljudi su kao pomamni okolo trkali, čupali si vlasi iz glave, valjali se po zemlji, vikali, jaukali, naricali, medju sobom se ubijali a mnogi su sami od sebe mrtvi k crnoj zemlji padali. Ivo se s prvine preplaši kad to vidje i poboja se, da ga nesmaknu; nu toliko je imao odvažnosti, da ih je pitao, što im fali. Tad se digne njeki starac skoro napó mrtav sa zemlje i čučne, te kad bi od Ive razumio da ide k zmaju, počme ovako poluglasno i na stanke govoriti:

„Sám te je Bog simo donio, neznani putniče! — mi ti, nebore, veliko zlo patimo — evo ima tri godine danah, da niesmo kiše imali. — Potoci su nam se naokolo posušili — mlinovi na prudu nemogu a i neimaju što za mljeti — vrela su se u okolini od silne žege takodjer presušila — pa evo i u istih zdencih i bunarih nestaje vode — poginuti ćemo svi od glada i žedje — daj, po Bogu brate! — kad već ideš k zmaju, — upitaj ga za uzrok naše goleme biede — ma neće ti biti uzalud — samo nekrzmaj — već hodi — pa — dobar glas — donesi —“ — to izusti i dušicu izpusti. Zaplaka Ivo od velike žalosti i pun tuge stisne jače štap u ruke, te ode, i neogledajuć se na užasno stanje jadnikah.

Sad ga je vodio put kroz nekaku pustaru, pusta pećina do pećine povlačila se kroz tu pustinju kao kakova orijaška zmija, nigdje travice, nigdje kapljice vode, a silna žega odbija se od hridinah i hoće da Ivi mozag iz glave izpije. — No on baci pouzdani pogled na nebo, šaptne tihu molitvu, i na novo podkriepljen podje napred. — Noć je nastala, crna tmina prikrila zemlju a Ivo trudan dodje k moru, tu se legne i sladko zaspe. Čim je prva zora pucati počela, skoči se na lagane noge novo ojačen i gleda radostnim okom sinje more. Nu brzo ga je snašla tuga, dočim si nije znao pomoći, kako bi prešao preko. U taj par čuje niže sebe na moru gdje nešta šumi, obazre se i spazi brod, koga je njeka stara — stara baba veslala i ka kraju vodila. Sad je Ivo bio opet presretan i progovori starici:

„Oj bako! bi li me htjela prevesti preko mora?“

„A kamo si pošao, sinko?“ upita ga starica, koja nije imala ni dva zuba u glavi, tako da ju je Ivo jedva i razumio.

120560

Digitized by Google

„Idem, bome, k zmaju“ odvrati Ivo.

„E dobro, sinko, ja ću te prevesti, ali upitaj zmaja, kako dugo ću ja morati ovdje prevažati ljude preko mora.“

„Hoću, bako, hoću“ — odvrati Ivo radostan što mu nije baka većih preponah i uvjetah predložila.

Baba prikuči brod ka kraju, Ivo skoči unutra a stara se maši vesalah te za kratko vrieme na drugi brieg dobrodi.

„S Bogom, báko!“ reče tad Ivo i skoči iz broda.

„Pošao s Bogom, sinko; nemoj na me zaboraviti“ — vikala je stara za njim.

Ivo je došao sad u zmajevu pokrajinu. Klisura do klisure dizala se je nebu pod oblake, svuda je bila bujna trava i tamna hrastova šuma, i guštare i kršja; nigdje nije bilo vidjeti puta — sve je bila sama divljač. — Medjutim Ivo nije duhom klonuo, već si je krčio put kako je znao, te tako poslie više danah dodje u tamni njeki prolom. S desna i s lieva dizale su se u vis gore, tako, da im je jedva bilo moći vidjeti vrh, a modro nebo, koje mu je drvlje odozgo sakrívalo, vidjao je samo kad i kad na način malih prugah.

Tako je cielu noć hodio kroz prolom; dan svanu i Ivo iz proloma. — Sunce se biaše već podobro digo kad je liepu utrtu stazu našao. Sad se prekrsti i nastavši „u ime bozje“ — upravi pouzdano svoje korake k nekoj tamnoj špilji. Već je na puškomet blizu došao, ta vidi gdje iz špilje izlazi neka žena osobite ljepote. To inše zmajeva žena. Srčano podje Ivo bliže, i progovori njoj:

„Pomoz Bog, nevjesto!“

„Bog pomogao, nezuano momče!“ odvrati zmajeva žena i uda u plač.

„Zašto se plačeš, ženo, kaži mi da ti pomognem, ako budem mogao“ — upita Ivo, koji se biaše malo lecnuo.

„O brate! što te je donielo simo — počme žena govoriti — zar neznaš tko ovdje stanuje?“ —

„Što neznao — reče Ivo — zmaj, pa što zato?

„A joj meni! bolje bi bilo da te nije rodila majka; ako zmaj dodje, on će te odmah zanjušiti i prozdrieti, kao što se to već s mnogimi sbilo, koji su ovamo došli.“

Tad se Ivo u istinu preplaši i brizne u suze, te stane zmajevoj ženi kazivati sve potanko, tko je i odkuda, i kako se je s Jelicom spoznao, i kako ga je kralj zabio u vožu i pustio niz vodu, kako je bio kod mlinara, rječju, sve joj je odkrio, dapače i ono što je u svakoj kraljevini, kojom je prolazio, čuo, a i na baku, koja je prevažala na moru, nije zaboravio. To je bilo ženi tužno slušati a još mučnije iznaći način, kako da ga sakrije pred strelovitim pogledom zmajevim, i kako da mu zaprošena tri pera priskrbi. Nije dugo oklevala, već mu dala nješto jesti, te ga metnula u poveće korito i isto pod posteljom na daske poprečice pribila tako, da nije bilo na prvi mah ništa vidjeti; zatim je pako pred špilju izšetala, da dočeka zmaja, sveudilj u strahu, da se siromašnomu Ivi, koj je kao šiba drhtao u svom zatočištu, nebi što zla dogodilo.

Na jedanput začuje se silni šum, kao da je šum jakoga vjetra, što biaše znak, da se zmaj kući vratja — i doista za čas spusti se iz oblakah golema i grda nakaza. Čim je stupio zmaj u špilju, rekne:

„Ženo, ovdje mora da je krštено stvorenje — meni udara po krstu — kaži, tko je?“ — Uplašila se žena na prvi čas, nu predočivši si gorki udes sv gosta, ohrabri se te odgovori:

„Aj nebudali, dragi čovječe! odkuda bi k stvor simo došao?“

„Ali mora biti — razkrivi se zmaj — u me nevara.“ — Na to će opet žena:

„Idi, prosim te, nebuncaj; kako da ti neu krstnom stvoru, kad si sad iz njihovih krajevah pa ti je zrak još ostao od njih.“

„To mi se nije jošte dogodilo — reče opet umirivši se malo; — ajde de, neka bude jedanp na tvoje.“

Sad žena podje van da donese večeru, a dotle zmaj svaki kutić pretražio, svaku stvar pregledao - ali badava, nije mogao ništa krštena naći a korita p posteljom na sreću nije ni spazio. U to žena stupi op u špilju i donese večeru; oboje sjednu za stol i sta večerati. Razgovarali su se o svačem i zmaj joj je pr poviedao svoje čine, koje je danas učinio. Kad odve čeraše, žena se ustane i razpremi zmaju krevet, kc se je namah i legao te trudan od dnevnoga letenja sla ko usnuo. Tad žena šapne Ivi pod postelju, da ne samo miran bude i sve popiše, što bude zmaj reka onda i ona legne spavati.

Kad je zmaj baš najbolje prvi san snio, digne do njega žena i tako ga silno povuče za krilo, da n je odmah jedno pero iztrgla.

„Što ti je? — progovori pospan zmaj — što nemi ruješ, zašto mi nedaš spavati?“ — Našto progovo žena prosećim glasom:

„Ali da znaš, ljubezni čovječe, kakvi sam sana imala. Bila sam u njekakvoj kraljevini, gdje se kral žalostio, što mu se njegova kruška, koja je zlatnim plo dom rodila, počela sušiti.“

„E — odgovori zmaj — to je prava bena; vid se da ništa nezna. Da on umie pod stablom dva ti hvata duboku jamu izkopati, našao bi pod korjenjen kruške zlatni lanac deset sežanjah dugačak — pa d njega izvadi, ele kako bi mu opet kruška liepo rodila — Nu, imaš li još što da mi kažeš?“

„Neimam“ — odvrati žena.

Zmaj se okrene i san ga opet za kratko nadvlada; a Ivo pod posteljom nebudi lien, popisao je sve što je zmaj kazao, i ujedno zmajevo pero, koje mu je žena pod postelj bacila, uzeo k sebi i poljubivši ga taknuo u njedra. — Za kratki čas žena opet gurne u zmaja te mu i drugo pero izčupa, koje vješto pod postelj baci.

Digitized by Google

„A šta si me se danas napopala, da mi nedaš spavati?“ prene se zmaj ponješto srdit.

„Nesrdi se, dragi čovječe, opet sam ti čudan san snila. Došla sam naime u njeki kraljevski grad upravo u dvor kraljev, i tu vidjela, kako se siromah kralj žalosti nad tim što mu je kći gubava. Već je polovinu svoga blaga potrošio na razne ljekove, pa sve badava.“

„Vidiš, ženo — odgovori tada zmaj — ta kraljevska kći išla je jedanput na sv. pričest, pa kad joj je svećenik pružao sv. tielo, nesreća je htjela da je to na tla opalo upravo kad joj je već na jeziku bilo: a zatim ti je došla izpod stubah žaba pa pogutnula sv. tielo, i kraljeva kćer na to postala gubava. Da pako tko znade unići u crkvu i razkopati stube kod velikoga oltara, našao bi i sad onu žabu; pa da joj uzduž po ledjih kožu prereže, našao bi još čitavo sv. tielo, pa da to opere i dade kraljevoj kćeri, odmah bi postala zdrava.“

Zmaj dovrši i opomenù ženu, da ga više neka nebudi, te opet usnu. Ivo si je sve dobro zabilježio, i imao već — dva pera. — Zmaj je hrkao kao pijani svat; žena tad opet ustane te ga potegne za krilo tako jako, da mu je i opet pero izčupala, koje je pod postelju Ivi bacila.

„Čuješ — rekne razjaren zmaj — ako me još jedanput probudiš, ma valaj, dati ću ti pljusku, da ćeš sve zviezde vidjeti; koga biesa mi nedaš mira, jesi li pobudalila?“

„Nemoj se molim te, čovječe, srditi — stane ga žena tješiti — sama neznam, kako su me noćas evo njekakvi neugodni sni napopali, da nemogu mirno spavati. Sanjala sam, da sam bila u njekom kraju, gdje su ljudi gotovo da skapaju od gladi i žedje, pa su mi se tužili, da nije već tri godine danah kod njih kiše bilo.“

„I to su ti ludjaci — odvrati srdito zmaj — da znadu samo crkveni prag podkopati i onu kost, što je tamo zakopana, izvaditi, e da vidiš kako bi daždilo. — A sad, pusti me u miru da počinem, jer ćeš, borami, znati, kad si me budila.“ — Na to se opet okrene i zaspe.

Istom će žena i po četvrtiput uzprkos njegove grožnje potegnuti ga za krilo, izčupati mu pero i pod krevet baciti. Ali, čim je to učinila, ustane zmaj a tako ju nemilo pljusne, da su joj se svi zubi u lalokah zaljuljali.

„Niesam li ti kazao da me već jedanput pustiš na miru — koga vraga hoćeš od mene danas?“ zavikne zmaj da je sve tutnjilo. Tad žena oporavivši se malo opet kao kroz plač prosbori:

„Ma prokleta ona baba, što prevaža na moru — sanjala sam — da me je pitala, kako će dugo još prevažati po moru.“

„Dok bude svieta i vieka“ odgovori okosito zmaj „a sad se primiri, skoro će svanuti, a ja sam umoran kao pas. Nediraj u me, još ti jedanput kažem, jer ćemo se zlo pogadjati.“ Žena tad obeća da ga neće buditi, te je rieč svoju održala Sutradan spremi mu zajutrak, zmaj se ustane, najede se i po običaju opet odleti.

Tad zmajeva žena oslobodi Ivu iz korita pod posteljom, dobro ga nahrani i opomenuvši ga da staroj babi, koja ga bude na drugu stran prebacila, ništa nekaže dokgod na drugi kraj nedodje, odpusti ga i izruči sasvim volji božjoj. Ivo je plakao od radosti i nije mogao dosta zahvaliti za veliko požrtvovanje, u koje se biaše uplašena žena stavila, te najposlje, kad je silila da se spravi na put, da nebi možda zmaj došao i proždro ga — spješnim korakom pohiti u goru i odtuda k moru.

Baba ga veselo dočeka i prime u brod neprestano pitajući ga, kako će dugo vozati po moru. Ivo je rekao da će joj već kazati. No kad su bili od briega do sto hvatih udaljeni, prestane baba veslati rekavši, da neće ni za dràm s brodom naprvo, dokgod joj neodgovori na pitanje. Ivo vidi da neide drugčije i reče, da će vozati dok bude svieta i vieka. Na to se razžesti baka i zaljulja brodom tako, da je Ivo pao u more. Srećom je znao plivati a jake mišice ga nisu iznevjerile, te tako rugajući se babi izpliva na drugi brieg. Žurnim korakom nastavi sada svoj suhi put i dodje u onaj glavni grad, gdje su bili ljudi od gladi i žedje gotovi poumrieti. Veselo ga tu dočekaju sasvim zaboravivši na svoj jad, i kad im Ivo kaza, da razkopaju crkveni prag i kost tamo zakopanu izvade — svi se sgrnuše k crkvi: počmu rukama kopati. Dok su to radili, naoblačilo se nebo prviput poslje tri godine, a kad su golemu njekakvu kost izvadili, počela je kiša lievati kao iz kabla. Od velikoga daždа nije mogao Ivo puta nastaviti, te se je morao tu primiriti. Za tri dana mlini promlješe, vrela se vodom napuniše, i na pržini niknu zelena trava. U gradu se je sve radovalo i bogato nadarilo Ivu, kojega je sad nješto silno kući vuklo. Tu je dobio deset tovarah blaga, dvaest liepih hatah i toliko poslužnikah na poklon — s otim nastavi svoj put dalje.

Sad dodje u grad ka kralju, koj je imao gubavu kćer. Taj ga radostno primi i upita za zmajev odgovor. Ivo mu ga odmah priobći. Tad kralj ni pet ni šest, nego s kćerju u crkvu, tu razvale stube kod velikoga oltara i nadju gadnu kao košaru veliku žabu. Ivo skoči, izvadi nožić, te mahne s njim po ledjima, koža se raztavi, a sv. tielo se u sredini zabljesne. Na to pristupi svećenik, uzme presv. tielo, umoči u frižku vodu, i izvadivši dade kraljevoj kćeri, koja se je s njim pričestila. Pa nuto! u taj par pade s nje guba, kao što padaju ljuske, kad se riba snaži.

Otac se njezin vrlo obraduje, primi Ivu pod ruke i dovede ga u svoj grad; zatim mu reče da mu nemože veće plaće dati, nego istu svoju kćer i polovinu svoga kraljestva, ali Ivo se je ustručavao da na takov predlog pristane; izpričajući se kod kralja, da on ima već ljubovcu, i da to što je učinio, biva jedino iz ljubavi kršćanske. Kad je to kralj začuo, bieše mu težko pri srcu,

Digitized by Google

gdje neće Ivo da kod njega ostane ; zato ga bogato nadari i srdačno mu zahvali, te dobar komad puta sprovede, i liepo se s njim raztane, dočim se još prije poljubiše u biela lica. Tako se oprosti Ivo i s otom kraljevinom. Tu je dobio tri tovara zlata i tri srebra, puno različitoga blega i dosta dvoranikah.

Opet svoj put nastavi s običnim pouzdanjem u Boga, kojemu se je uviek izručio i kojemu je na svaki i najmanji čin istinitu hvalu i slavu davao, te dodje u onu kraljevinu, gdje je kralj imao krušku sa zlatnim plodom.

Kad je došao pred kralja, ovaj ga je s velikim veseljem dočekao i kao sina zagrlio. Ivo mu naznači uzrok, zašto se kruška suši, i kralj odmah naredi, da se jama izkopa. Pa u istinu, pod korjenjem voćke našli su zlatni lanac 10 sežanjah dugačak, koga su i izvadili i jamu zemljom opet zatrpali. Kad je bilo sutradan, a kruška je preko noć već zlatnim plodom urodila; videći to kralj, zahvali Ivi na ljubavi i nadari ga preobilno. Tad se Ivo krone na put i došavši k mlinu, gdje je nekoč liepe danke boravio u krilu starca poočima svoga, nadje tamo Jakova još u životu, koji biaše sav otčev imetak smundjao i profućkao, te u skrajnjoj nevolji se nalazio. Od darovah, koje je imao u izobilju, dade mu Ivo veliku čest, te ga opomene na radinost i pošteni život; zatim pako krene u svoju kraljevinu, gdje mu biahu roditelji i njegova Jelica.

Srce mu je kucalo od veselja, kad se je milom domu približao; ali s druge strane podigle su mu se u srcu crne sumnje, da mu se je možda Jelica iznevjerila ili roditelji pomrli ili što drugo neugodna. Najposlie prispie u rodni grad svoje otačbine. Malo i veliko odmah ga je spoznalo i divilo se bogatstvu i sjajnoj pratnji njegovoj, — sve se je začudilo nad njim, za koga su mislili, da se je gdje u vodi udavio, ili od glada umro.

Ivo je sve ljubezno pozdravljao i pitao za roditelje i Jelicu odmah, čim je u grad stupio. Za roditelje mu rekoše, da su zdravi, a za Jelicu, da mu je vjerna ostala. Kad je to Ivo začuo, nije znao od radosti što da čini. Odmah pohiti u kraljevsku palaču i pokaže kralju ne tri, nego četiri zmajeva pera — skupu cienu za svoju Jelicu. Izpripovjedi kralju sve što se je s njim sbilo, i kleknuvši pred njim zakljinjao ga je živim Bogom, da ga sasvim usreći i da mu dade Jelicu za suprugu. Kralj na to radostno pristane, dičeći se sa svojim poduzetnim zetom, tim više što je Jelica sve dosadanje uprošnjake odbijala i volila ostati neudata, te ga odvede u njezinu sobu. Tu radost i vesela ćućenja, koja dvoje dragih poslie dugoga vremena poćutiše, nije moći opisati. Kralj je sam bio tronut do suzah i nemogavši srcu odoljeti — stavio ruku Jeličinu u Ivinu, te ih blagoslovio. Malo postojalo vrieme i svečani pir se obavi u kraljevom dvoru; kralj dade Ivi osim neizmjerna blaga jošte polovinu svoje kraljevine, da njom vlada; a kad je umro, naredio ga je svojim nasljednikom. Tako se izpuni volja božja, da se onda diete rodi, kad se je vidila na nebu kraljevska kruna. Ivo je uzeo zatim roditelje k sebi, hranio ih do stare starosti, a u svom braku mirno i sretno živio još mnoge i mnoge godine. — Tako je onomu, koj ima Boga za kuma. *)

S. N—y.

PJESME.

Poželjeni kraj.

Od P. P.

U daljinu misao leti,
Tamo joj se vidja kraj,
Gdje vječnimi cvati cvieti
Zemlje lice kao raj.

Tamo neba topla njedra
Diže samo blagi da',
A s čela mu uviek vedra
Nasmjeh blagog sunca sja.

Tamo žitkim srebrom poji
Voda svoja vrela svud,
A po gorah zvjerad goji
Ublaženu samo ćud.

Tamo pojuć traju ptice
Neprestano sretan čas,
A s gusalah, s tamburice
Zveči uviek veseo glas.

Tamo mir i ljubav svraća
Kolo u jedno cio sviet,
Svi su ljudi tamo braća,
Svima jedan duh je svet.

Tamo stoji i kućarica
Usred bašće stanak prost,
Uzka, nizka kolibica,
Ali za dva srca dost.

Gdje je staza do tog kraja,
Do blaženstva toga gdje? —
Ah na zemlji neima raja,
Želja za njim to je sve! —

Poslanice.

Od F. T. Ličanina.

I.

Spoznanje.

Dok u licu žar rumeni
Od mladosti ruže goji,
Krvi vrutak ko plameni
Izvor krepke žile poji:
Leže strasti uljuljane
U bezdvojstva tihom krilu,
Sladke ćuti sve jih brane,
Da nelete van na silu.
Ali kako zora svane
Tako zvane poznanosti,
I najmanja iskra kane
U sred čaše pohlepnosti:
Uzdrma se strast mladića,

*) Pučke pripoviedke, ako su vjerno po kazivanju narodnjem zabilježene ili prikrojene, imadu za nas više znamenovanje, nego li je prosta samo zabava; u njih bo se kao u zrcalu ogleda duh, značaj i mišljenje (logika) našega puka, i ono je upravo razlog, što ovakove pripoviedke, ako su sbilja značajne i neizopačene, rado kadšto priobćivamo, da iz njih, kao i po narodnih pjesmah, sve to bolje učimo poznavati naš puk u neličenoj svojoj bitnosti. Što se pako forme ove pripoviedke tiče, ta neće kao što se nadamo nikoga smutiti, jer lik je kod takvih predmetah upravo bitna stvar, u koju se nesmie dirati, a imademo u istoj formi silu već naštampanih narodnih pjesamah koje dosad nikoga još niesu smutjivale.

Digitized by Google

Sbogom onda sretno doba!
Izgubljena prva sreća,
Nevraća se već do groba. —

II.

Pohlepnost.

Kamo žudiš brez prestanka?
Odmori se! mirno hodi.
Ta neznaš li da nas tanka
Po životu staza vodi!
Zar ti misliš, da s hitrosti
Željani se cilj dostiže?
Stan, počekaj! dalko dosti
Čarobni se hram njen diže.
Ako želiš konac stići,
Treba napred pomno ići.

III.

Sklonost.

Sretan svaki ko brez strasti
U veseli sviet pogleda,
Kom duševnost čista neda,
Da ga želja prazna tmasti.

Bolje ti je na laganu
Čunu ući u talase,
Upustit se u užase,
Na širokom oceanu:

Nego da te želje ine
U nesvjestne misli gone,
U kieh srce kad ûtone
Nemilice i pogine. —

IV.

Moj savjet

Tražiš li sreću — basaš po mraku,
Nikad néš spazit njezinu zraku.
Čekaj u miru — zatvori oči,
Morda da sama — na te naskoči.

V.

Tužiš se meni stiskajuć ruke,
Brojeć na prste tugu i muke,
Koje podnesè — misleć da niko
Trpio nije u žitku toliko.
Ali što s mukom u sviet dohodi
S mukom po svietu do konca hodi.

Narodne pjesme o Kraljeviću Marku.

I.

Porod i mladost Kraljevića Marka.
Iz sbirke narodnih junačkih pjesamah
Luke Ilića Oriovčanina.

Sanak snila ljuba Mrnjavića
U Prizrenu gradu bijelomu.
Sanak snila u sanku vidila
Da je ljuta zmaja porodila,
Koji turske odsjecaše glave.
Kad je jutrom danak osvanuo,
Tužila se ljuba Vukašinu,
Šta je snila, u sanku vidila.
Al' govori Vukašine kralju:
„Vjerna ljubo, od Prizrena sunce!
„Što si zmaja u sanku vidila,
„To ćeš rodit silena junaka.
„Što je Turkom odsjecao glave,
„To će mladjan Turčinu pribjeći.
„Turci će mu gradove dieliti,
„Tri na moru jedan na Dunavu."
Tomu malo postojalo vrieme,
Al' porodi sunce od Prizrena
Al' porodi, čedo Vukašinu.
Liepo čedo jošte nerodjeno,
Nerodjeno, i još nevidjeno.
Kum mu biše Stjepanu Uroša
Silni care od zemlje Slovinske,
Od Slovinske i od Podplaninske.
Liepo mu je ime nadievao,
Liepo ime, Kraljeviću Marko.
Kad se diete pokrstilo biše
Svomu j' kumu ovak' govorilo:
„Davor kume Miloš Obiliću,
„Daj mi hljeba i čuturu vina,
„Da se mladjan s vinom pokrijepim
„A sa hljebom da si glad utišim."
Na to s' kumu ino nemogaše,
Već on metje kumče na desnicu,
Daje njemu i piti i jesti.
Pit mu daje vina malvasije,
Jest mu daje sa careva stola;
Pak ga šalje u goricu s marvom.
Al' kad biše oko polak dana,
Jadan Marko i gladan i žedan.
Nezna tužan šta će započeti,
Odkud li se napit i najesti.
Sve je misli na jednu smislio,
I otišo kumu Obiliću,
Pak ga kume i otcem i majkom:
„Davor kume i otac i majko,
„Daj mi pili, poginu od žedje,
„Daj mi jesti poginu od glada!"
Na to se je kume razsrdio
Razsrdio i Marka korio,
Pak ga goni i gladna i žedna
U goricu bez vode i jela.
Tužan Marko po gorici lieta,
Dosta gladan, a povišje žedan,
Kukajući kano kukavica,
Pocikûjuć kano kurjačica.
U tome ga sreća nanijela,
Nanijela na mladu čobončad,
Po pol dana, u vrieme užine.

Digitized by Google

Jadan Marko zamoli p stire
Da mu dadu štogod užinati,
Užinati, žedna napojiti.
Al' i ovi srdca neimaše,
Već ga gone i gladna i žedna.
Jadan Marko od umora pade,
I dopade do vodice hladne.
Kada vrelu, da vodicu grabi,
Al' nuz vrelo vila podgorkinja.
Nezna Marko što bi započeo,
Što li tužan sada učinio.
Sve je misli na jednu smislio,
Pak je vili hladak načinio,
Da joj sunce lica neopali,
I ljepote mlade neukrade.
Hladak pravi od šumskoga cvietja,
Od šimšira i od jergovana.
Kad se vila od sna probudila,
Spazi Marka gdje vodicu grabi,
Pak ga pita tanko glasovito,
Glasovito, i k tom ponosito:
„Davor Marko, uboga siroto,
„Tko je meni hladak načinio,
„Načinio od šumskoga cvieta
„Od šimšira i od jergovana?"
Tad se Marku ino nemogaše
Već govori vili umiljato:
„Ja sam, vilo, po Bogu sestrice,
„Ja sam tebi hladak načinio,
„Da ti sunce lice neopali,
„I ljepote mlade neukrade."
Na to se je vila smilovala,
Smilovala, Marku govorila:
„Davor Marko, siroto uboga!
„Što ti želiš, da ti ja učinim?
„Il' ćeš blago, il' jakost na sablji?
„Ili ljubu, il' šarca konjica?"
Na to Marko vili progovora:
„Kako pravo, tako bila zdravo!
„Neću blaga, nego britku sablju,
„Neću ljubu, nego konja šarca,
„Da ja idem za cara na vojsku,
„Da izkupim majku iz sužanjstva,
„I da budem junak na mejdanu,
„Na mejdanu, delijam poznanu."
Na to vila Marku progovara:
„Kako pravo, tako bio zdravo!
„Dat ću tebi sreću na mejdanu,
„K tomu blago i jakost na sablji,
„Zatim ljubu, i šarca konjica,
„Pak ti hajde za cara na vojsku,
„I izbavi iz sužanjstva majku.
„Kad mi budeš u nuždi junače,
„Samo mene vikni iz planine,
„Sačuvat ću rasu glava tvoju."
Ljubi Marko posestrimu vilu,
Sve u ruke i bijele skute.
Pa on ide u viline dvore,
Koj' čuvaju do sedam zmajevah.
Tud mu dade konja i odoru,
I nuz konja sablju demeškinju
A nuz sablju dva noža potajna,
Pak ga šalje u careve dvore,
Da ga care vidi nagizdana.
Kad je Marko konja uzjašio,
Konjic mu je liepo besjedio:
„Gospodaru Kraljeviću Marko!
„Pusti meni uzdu do koljena,
„Da ja mladjan mogu izmicati.
„Skini doli zlatjene mamuze,
„Da me mlada kako neubodeš.
„S lievom rukom za grivu se drži,
„A s desnicom sablju demeškinju,
„Pak ti sjeci granje i omlatje,
„Koje bi nam prohode priečilo,
„Da ja konjic mogu izmicati,
„Izmicati do careva dvora,
„Dok ti nije majka poginula,
„Od carevih pašah i vezirah."
Kad je Marko šarca razumio,
Pusti njemu uzdu do koljena,
Da on more mladjan izmicati.
Pa on skida zlatjene mamuze,
Da ga mlada koko neubode.
Da prosjeca granje i omlatje.
Pa on jaši u careve dvore,
Gorom cičeć, poljem pjevajući.
Kad je došo u careve dvore
On snilazi sa konjica šarca,
Pak ga veže mehani za vrata,
Dok se junak vinca ponapije.
Pije Marko od jutra do mraka,
A od mraka do bijela danka.
Kad se junak vina ponapio,
On se penje caru na čardake.
Kad je care Marka ugledao,
Od straha je na zemljicu pao.
Kad to Marko ugledao biše,
Fata cara za desnicu ruku.
„Ustaj care, kruno nekrstjena,
„Ustaj care, i hajde na vojska."
Al' se caru ino nemogaše,
Neg' besjedi Kraljeviću Marku:
„Davor sine, Kraljeviću Marko!
„Evo tebi ljuba Angjelija,
„Koja nije jošte obljubljena.
„I nuz ljubu tri bijela grada,
„Dva na moru, jedan na Dunavu,
„I u svakom tri tovara blaga:
„Pa ti kupi gizdave svatove,
„Sve po izbor paše i vezire,
„Da ti idu u gizdne svatove,

Digitized by Google

.ngjeliju.“
:a razumio,
:. zahvalio;
ke ložnice,
ngjeliju,
[illegible] sarca preda se,
Pa poziva krunu nekrstjenu:
„Ajd' izlazi, kruno nekrstjena,
„Ajd' izlazi tavnicu otvoraj,
„Da ja vidim moju staru majku,
„Da ju vidim i kući odvedem.“
Kad je care Marka razumio,
On dolazi tavnici na vrata
Pa otvara na tavnici vrata.
Al' je majka davno preminula,
Preminula od žedje i glada.
To je Marku i na žao bilo,
Pa on fata sablju demeškinju,
I odsječe rusu caru glavu. —

Ode Marko gorom pjevajući,
Osta care mrtav izdišući.
Kad je došo do vilinih dvorah
Pred njega je vila izlazila
Te mu skida ljubu Angjeliju,
I vodi ju u tajne čardake;
To je Marku i pomučno bilo,
Pa on poče vili besjediti:
„Boraj vilo, po Bogu sestrice!
„Kud mi sakri ljubu Angjeliju,
„Koju mi je care poklonio,
„Poklonio, da izplati majku,
„Kojano je hudo poginula,
„Poginula od glada i žedje.
„Draga j' ljuba, al' milija majka,
„To je, seko, šilo za ognjilo.“
Na to vila Marku progovara:
„Davor bratco, Kraljeviću Marko!
„Evo ljuba sjedi u čardaku,
„U čardaku, na mehku duvaku.“
Kada Marko u čardake dojde,
Al' je ljubu zaboljela glava.
Kad je ljuba Marka ugledala,
Na pol mrtva Marku progovara:
„Davor Marko, jedini u majke!
„Ljubu imaš, a matere neimaš,
„Koja b' bolnu snahu podvorila,
„Podvorila, uroke metnula.“
To je Marku i pomučno bilo,
Pa besjedi posestrimi vili:
„Posestrimo, draga seko moja,
„Budi ljubi majka i sestrica,
„Majka ć' bolnu snahu podvoriti,
„Podvoriti, uroke metnuti;
„A seka će seku batriviti, *)
„Da neumre od jada i boli.“

Zagonetke.

I.

Od I. T.

Staruša je stara,
Puna jada, kara:
Nesjedi za peći,
Već na ljudskih pleći'.

Ima sjeme crno,
Nevidi se zrno:
Od njeg i sred ciče
Bielo cvieće niče.

Crna ptica ima
Dje kukat začima:
Umah dalje sele
Ptičice vesele.

Ima zmija ljuta,
Koja neće s puta:
Samo kadkad čaše
Za čas ju poplaše.

Sva ta družba biedna
Nevolja je jedna;
A kad je nestaje:
Kamen, misliš, da je.

II.

Od Franje Sajrra.

Zle je ćudi,
Duha smjela,
Neima udi,
Neima tiela.
Žurno grede,
Živo nije;
Uzrok biede
Ono ti je,
I mnogoga
Izvor jada,
Biedni s koga
Čovjek strada.
Sada hladi,
Sada grije,
Sada gladi,
A sad bije.

Kad koraca,
Šta god stiže,
Jedno baca,
Drugo diže.
Premda zraka
Manje više
Od oblaka'
S dahom briše:
Ipak zato
Kad nahrupi
Crno jato
Parah skupi:
Odkud gromi,
Odkud trieski,
Da se lomi
Svod nebeski.

III.

Od F. T. Ličanina.

Prva.

Kano tica prhućieh na krili',
Ali vjendar zato tica nisam;
Gdje god dodjem tu sam gost nemili
Jere svuda nepozvana klisam.

Druga.

Mene zvjerka prvoj slična tvori,
Jestvika sam cielom svietu mila,
Nalazim se u cvieću po gori,
U ljubici koja s' je razvila.

Skupa.

Kroz djelovnost moje mišljivosti
I vatreni značaj Arabije
Krvi ljudske prolio sam dosti,
Da moj nauk po svietu probije.

---

*) Bodriti, utješiti; od badar (bodar) = živahan, vedar, veseo.

Digitized by Google

IV.

Logogrif.

Od Ljud. S. . . . . Bašanina.

šen — ve — ma — nić
mo — ta — du — na
ra — če — rić — ži
dić — tra — nji — mia
bra — tić — gun — zla
pal — lić — do — tić.

Osam zviezdah hrvatskog obzora
Malen prostor u Nevenu kiti;
Bez velikog Hrvat će napora,
Sviuh osam lasno pogoditi;

Imena su — tko jih nebi znao
Našeg roda kog' bi sinom zvali,
Koji nije gojni med sisao
Štono su ga potomcim sabrali? —

Odgonetke i odgonetače javit ćemo u dojdućem broju.

Sitnice.

Pošto brusovi?

Glina naša bila je nekada malo mjestance jedva od nekoliko kućah; i ljudi biahu u njoj prosti i bezazleni. Trgovina biaše samo u začetku: nešto malo dućanića ako je imao po koji od žiteljah, a drugač biaše torbarenje u ono doba kod nas u običaju. Metni u bisage nešto maveza (plavoga pamuka), po koje grliće mornoga i očnoga kamena (modroga vitriola), čivita (indigo), šivaćih igalah i batuškah (gumbačah) po koju šarenu ridiću (rubac), pa eto ti sav espap. Bisage tako napunjene metne na kljuse, pa onda ide naš goso od sela do sela i prodaje svoju kramu. A nije tu bilo velikih računah, strazza i folio-protokola. Evo jedna pričica iz te dobe kako su naši dućandžije točno računali:

Gazda Mato imao je u Glini veću trgovinu, on je pazario s kosami, vodieri (brušnjačami) i brusovi, a imao je kćer Nanu oštroumu, i sina Iću, koji je nešto pismen bio. To su bili njegovi pomagači u trgovini, jer on nije znao pisati. Dodju dakle našem gazdi Mati brusovi. Brusovah bilo je 25 komadah i koštali su svi skupa jednu forintu. Sad valja znati po što su brusovi. Da se to razračuna, zove on Nanu i Iću i kaže: „25 brusovah za forint, šta košta svaki brus? diktuj Nano, piši Ićo.“ Nana diktuje a Ićo piše. Mato najposlje pita: „Pošto brusovi?“ A kad ni oštroumna Nana ni pisar Ićo neizvadiše pravoga računa, onda starac Mato hvata račun na bieli grah i bogme on pogodi, kaže: „20 brusovah svaki brus po groš, a pet mukta. Eto djeco, vidite, što valja starčeva glava.“

Nikola Begović.

POVJESTNICA; NARODO- ZEMLJO- I PUTOPIS.

Putovanje,

iz Evrope okol Amerike u Kaliforniju, rusku Ameriku, po ostrvih Polinezije, tihog i južnog oceana itd.

Tome Skalice mladjega, Brodjanina.

Od g. 1851—1855.

(Nastavljeno iz lanjskog „Nevena.“)

Dne 4. rujna 1852. bili smo sa svimi pripravami gotovi u luci Petro-Pavlovskoj u Kamčatki, i s našim brodom spremni za put u rusku Ameriku. Veselo zorom uzvukosmo sidra (lengere), razvismo jadra, i s dobrim vjetrom ujedrismo opet u sinje more. Sa četvrte tvrdjave, štono se diže na brežuljku u samom gradu Petro-Pavlovskom, pozdraviše nas sa 13 topovah, a mi im odzdravismo sa 6 našieh. Pratiše nas do izvan luke mnogi ruski činovnici, želeć nam sretna puta i praštajuć se s nami bratinski. U 2 sata poslie podne proplovismo iz zalieva Petro-Pavlovskog u široko more i uzesmo pravac sjevero-iztočni. Odmah drugi dan nastade veoma burno vrieme, ali na sreću dobrim za nas vjetrom od krme, te smo svaku uru prevalili 15 englezkih miljah (4⅛ engl. = 1 njem. milj.) S otim dobrim vjetrom dospjeli smo do ustja Berinskog zalieva, koji na sjeveru dieli Aziju i Ameriku. Tud smo opet počeli ribu lovit i sve dalje brodeć zalievom Berinskim ulovismo 5 kitovah. Za toga našeg lova spusti se silna magla i pokri sav obzor. Sedam danah niesmo vidjeli sunca a busulja (kumpas) treptila je od prejake zime, tako da se niesmo mogli po njoj ravnati i tumarajući u tmini niesmo znali u kojem smo upravo predielu pod kojim li stupnjom. Osmi dan oko podne ukaza nam se napokon slabo sunce kroz debele maglovite oblačine, a kapetan naš uhvati sgodni taj čas i promotri s pilotom sunce, te nam objavi da smo tja pod 72. stupnjom sjeverne širine, dakle u ledenom moru sjeveno-polarnom, izvan zalieva Berinskog i iznad obale sjev. Azije i Amerike. Po zapovjedi kapetana krene tad naš brod pravcem JI. natrag. Isti onaj dan pred večer nebo se je sasvim razvedrilo i mi dobismo ugodni vjetar, s kojim žurno plovismo natrag zalievom Berinskim, tako da treći dan ugledasmo s desne strane na obali od Azije iztočno predgorje (engl. *East-Cap*), gdje je užina morska, dieleća Aziju od Amerike, najužja. Obala, kojoj se tad približismo, bila je sasvim ledena, i budući da je bilo tiho vrieme, držali smo se blizu pokraj leda i minuli smo njekoliko od leda nahrpitih kao briegovah (*Eisberge*), a na ledu često opazismo bielih medvjedah, gdje se šeću pokraj mora tražeći hranu svoju od uginute ribe, koju talasi morski često k ledu pribacuju. U ovom moru vidjesmo razne živine morske, kanoti morskih pasah, m. medvjedah,

Digitized by Google

m. lavovah, m. konjah, m. svinjah (dupinah) i različite ine zvjeradi, koja u moru živu i kadšto se povrh mora pokazuju. Ondje u Beringskom zalievu imade neka vrst pinguinah (morskih ptičah, od kojih dolazi g u a n o) polak kao patka a polak kao riba. Kad je ulovljen koji kit i uz brod privezan, ove ribo-ptice izrone iz mora i pripnu se na trup kita, i tako je pitoma morska ova divjač, da se dade rukom hvatati; ali je stari običaj i kao predsuda u mornarah neditati u ovu živinu pa kad i tko koju ulovi za zabavu, kad ju ogleda opet ju pusti u more. — Onuda oko „iztočnoga predgorja" ulovili smo 3 kita; brodeći jednako južno-zapadnim pravcem osmi dan od kako minusmo *East-Cap* izplovismo s dobrim vjetrom iz Beringske užine i uzesmo pravac IJI (jug kod iztoka, *Süd b. Ost*), ali smo tad imali vjetar od glave te zato niesmo mnogo napredovali, nego smo morali križati. Treći dan odkako smo izašli iz Beringske užine ugledali smo poluotok koji spada na rusku Ameriku i zove se A l u š k a; od ovog poluotoka proteže se kao lanac od ostrvah od amerikanske obale tja blizu do Kamčatke ogradjajući Beringsko more prama jugu; ovo su A l e u t s k a ostrva (engl. *Fox-Islands*) a žitelji na njih zovu se Aleuti, od kojih mnogi živu u ruskoj Ameriki i u Kamčatki. Minuvši sretno ova ostrva dobili smo nješto boljeg vjetra, ali nam se od velike zime u onih hladnih predielih ljuto razboli momčad na brodu, i to od bolesti skorbuta, koja nam 16 momakah obori; liečnik na brodu nemogaše im uza svu svoju njegu i ljekove zdravlje povratiti, nego smo se nadali da će nam se oporaviti na kopnu u Sitki, kamo smo bili krenuli i na skorom dospjeti se nadali, — kad el nove nenadane napasti, koja nas sustiže drugi dan odkako smo minuli poluotok Alušku. Ugledasmo mimo na pučini morskoj na 8 po prilici engl. miljah daleko od nas brod gdje jedri od zapada pravcem prama našoj galiji; radujući se što ćemo se opet sastati s brodom i ljudmi — jer od više pet nedjeljah niesmo vidjeli nijednog broda — nagadjasmo gledeći svi jednačice u tu stranu, jedan da je ruski brod, drugi da je amerikanski, opet drugi da je englezki, francezki itd. Medjutim dok nam se je brod tako približao, naš kapetan motreći ga kroz zurnu (durbin) kaže nam, da je to bojna ladja (fregata), te zapovjedi razviti našu rusko-smerikansku zastavu i drugu kojom se davaju znakovi na moru (*Signal-Flagge*); željno izgledasmo svi odgovora i znakovah sa fregate jer to je dužnost svakog broda kad se na moru s drugim sastane; ali mimu pol ure i više, a od fregate nikakvog znamenja, premda se nam je već tako bila primaknula, da smo prostim okom mogli razubrati brod i topove na njemu. Videći naš kapetan da se za njegovo signaliziranje baš i nehaje, dosta se je smutio, jer je sad stoprv upoznao, da su na onom brodu gusari (pirati), te odmah zapovjedi da kormanj pravac promieni i mi stadosmo uzmicati. Opaživši fregata gdje njoj se uklanjamo, pozdravi nas sa tri topa, koji srećom presviraše preko naše galije, a kad na taj krupni poziv niesmo stali, ponovi isto šalu s istim uspjehom. Premda je naša ladja lakoknila bila i što se hitrine tiče od najboljih, ipak se je vidjelo da je gusar još bolji jedrilac od nas i da mu nećemo moći biegom izmaknuti; suprostaviti opet se niesmo mogli, jer naših 6 topovah, 24 pušakah i isto toliko sabaljah uz bolestju oborenu momčad slaba bi obrana bila proti gusarskoj fregati sa 36 topovah i Bog zna koliko izkusnih boracah; sve to uvaživši i videći da tu drugog lieka neima, zapovjedi naš kapetan jedra uvući i razvinuti bieli barjak. Za koji čas dodje gusarski kapetan sa 9 svojieh momakah u čamcu k našoj ladji, te ovako na englezkom jeziku pozdravi našega kapetana: „Zašto nisi, stara svinjo morska! odmah na moj prvi top stao i jedra uvukao, nego se stavljaš u takve neprilike, zar da ti koji jambor (katarku) oborim? Ja od tebe ništa neištem, van da mi dadeš 12 bačavah vode, 40 parih muških cipelah i isto toliko vunenih košuljah za moje momke, a i to ću ti sve pošteno platiti". Kapetan dade mu odmah sve štogod je iskao i primi novce za cipele i košulje, a za vodu nehtje ništa uzeti, jer je to put na moru, da jedan drugoga pomogne; tad su došla od gusarskoga broda dva druga čuna, svaki sa 6 bačavah i pretočili su vodu i na svoj brod odpremili; zatim se gusarski kapetan oprostio s našim želeći jedan drugomu sretan put, i uputio se sa svojom družinom na svoj brod; mi smo opet krenuli prijašnjim našim pravcem jugo-iztočnim; gusar nas je do neko vrieme s podaleka pratio, pak je i on pod večer istoga dana uzeo drugi pravac i na skorom nestao nam je iz očiah.

Nam je još samo toliko vode ostalo koliko smo trebovali do Sitke, kamo smo se nadali da ćemo dospjeti za 7 danah, da je to božja volja bila! Ali nesreća hoti da navali odmah sutradan izza te gusarske episode silna bura, koja je trajala čitavih 12 danah te smo, predavši se Bogu, bez ijednog jedra i bez cilja pravca amo tamo bludili. Trinaesti dan u zoru vjetar se napokon ponešto umiri, ali je more sve još visoko bilo (što se zove njemački *hohle See*), kao što to svagda biva poslie bure po 12 satih. Isti oni dan naidje na našu ladju veliki talas, koji ju je svu prokrio i sve štogod je bilo na krovu galije, sobom poneo, t. j. 2 mornara, kuhinju, 3 bačve vode, 4 čuna, 13 krmakah i čitavi desni duvar od galije, koji smo mi još isti dan nuždno sa konopci spleli i opravili da nam ljudi u more nestrmoglave. Pod noć istoga dana more se napokon sasvim umiri. Razgledajući po brodu tragove ubitačnog talasa, uvidjesmo da nam je vode ponestalo, a bura nas je toko na moru bila zabacila te smo imali još do tri nedjelje danah puta do Sitke. Kapetan zato odmah potrebita za taj daleki put naredi; vodu smo primali na mjeru, svaki na brodu četvrt oke na dan, pa nam je ipak posljednje nedelje izčiljela, te smo trećeg tjedna mjesto vode pili piwo, što ga je kapetan još iz Breme za svoju potrebu bio povezo; toga je piva bilo 7

Digitized by Google

bačvicah. Od toploga jela nije bilo ni spomena, jer odkad smo kuhinju izgubili niesmo mogli ni vatre ložiti. Tako izštećeni i na kraju velike nužde dospjesmo svršetkom tretje sedmice iza one bure s božjom voljom ipak sretno do željno izgledanog našeg cilja, u luku od Sitke, blagodareći Višnjemu na izbavljenju iz pretrpljenih a još većih prietećih nam jadah.

Sitka je čvrsti i sa ruskom posadom providjeni glavni grad ruske sjev. Amerike i glavno mjesto tako zvane „ruske kumpanije“ t. j. trgovačkog družtva, koje ruskom Amerikom od prilike upravo se tako koristi i njome takodjer i upravlja, kao što englezka „*East-Indian-Compagny*“ istočnom Indijom. Grad Sitka, obkoljen tvrdim bedemom, imade do 1500 stanovnikah, što Evropejacah, t. j. Rusah i Čudah (Finah), što rodj. Amerikanacah (Aleutah). Prvi t. j. Rusi i Čudi većom su stranom najmljenici ruske kumpanije, koja se je s timi ljudmi u evrop. Rusiji pogodila i na svoj trošak ih poslala u Sitku pod kontraktom: da će oni tamo 7 godinah za kumpaniju poslovati i svake godine za njihovu radnju od kumpanije dobivati 100 sreb. rubaljah; uz ovu pogodbu dobivaju od kumpanije i hranu, t. j. kruh, svaki dan varena jela, a to kuhano jelo biva dan po dan cielu božju godinu varena riba; na svaki ruski svetac, što oni zovu „brašnjik,“ dobivaju od kumpanije svaki po pol litre „vudke“ (rakije).

Od onih najmljenih ljudih svakomu je prosto, poslie kako je sedam godinah u Ameriki kumpaniji služio povratit se u svoj savičaj i to na kumpanijski trošak. Ali jadan im je povratak, jer većina njih ondje svoje kosti ostavi, i to biva, kao što su mi se mnogi od onih starijih težakah sami tužili, sljedećim načinom: kad već koji od njih šest godinah ondje probavi i približa se vrieme da se kući povrati, znadu ga službenici kumpanije, kojoj je do toga stalo da čim više poslenikah ondje zadrža, osobito krčmari u oštarijah gdje se kumpanijsko piće toči, u dug zaplesti, na što kod onih svaki čas „vudke“ željnih i žednih proletarah mnogo truda i netreba, te se tako kumpaniji zaduže i ostanu da dug odsluže drugih sedam godinah, i trećih itd., dok ih smrt nezateče. Malo se njih otisne poslie prvih sedam godinah; ovi su ljudi većom stranom prevareni i namamljeni pretjeranim obećavanjem od agentah kumpanijskih, jer u Ameriki nenalaze čemu su se bili nadali, a u evropejskoj Rusiji mnogo je bolja zasluga za poslene ljude i mnogo laglje življenje.

Ovi poslenici uvježbani su svi takodjer i na oružju, da se mogu obraniti kad bi okolišnji divjaci ili drugi koji neprijatelj na njih navalio, jer regularne carsko-ruske vojske u Sitki gotovo nikakove neima, nego pomenuti najmljenici kumpanijski redom straže grad, a ostali rade u šumah i pilanah (*Saegemühlen*), kojih imade četiri na potočiću što se uz grad u more slive. Drugi opet rade u magazinah, a veća stran u bakrenih rudah, kojih ondje vrlo mnogo imade i bakar je kod njih mnogo cjeniji nego gvoždje. Mnogi opet rade o brodovih, koji se ondje osobito izvrstno grade, jer takove gradje kao u ruskoj Ameriki neima na daleko. Mnogo se ondje takodjer gotovi gradje za kuće i različite sgrade, koje razložene u komade šalju na moru najviše za Kamčatku. Za moga ondje boravljenja gradili su dvie kumpanijske preputne barke (*Transportschiffe*) i pet bojnih šalupah.

Uz grad Sitku na zapadnoj strani na obali morskoj proteže se varoš ondješnjih zemljakah (divjakah) kojih imade u toj varoši do 3000 i zovu se Aljkuti i Kaloši. Varoš od grada dieli visok duvar od ogromnog kolja (palisade), a varoš divjakah obkoljena je opet zapose palisadami, da se može obraniti od navale divjakah što živu u unutarnjoj zemlji i često na primorce navaljuju. Ovi divjaci neprestano medju sobom rat vode, i kao što sam razumio iz kazivanja ondješnjih naseljenikah, kad jedni drugog u boju uhvate tad ga i pojedu, misleći da su tad i njegovu snagu pojeli. Još ima drugi grdni običaj kod ovih divjakah: što se gdjekoji dadu svojevoljno od svoje obćine ubiti, misleći da će tad poslie smrti u bolji život unići. Sám sam na svoje oči vidio gdje je neka djevojka odlučila poginuti i njezini su rodjaci želju njoj izpunili. Jednog naime dada poslie podne ukaza se množtvo ovieh divjakah na brežuljku povrh njihove varoši; uz viku i halabuku razgrnuše snieg i za malo časovah uzplamti velika vatra a divjaci uhvativši se u kolo stadoše sa strahovitim urlikanjem vatru obskakivati; to trajaše do dva sata, i kad se je oganj složio i utrnio, upute se divjaci na bližnji brežuljak k nekim koljebicam, koje su bile na četiri stupa podignute i nadkrivene, nalik na naše pčelinjake; s našega smo broda opazili kao neke košnice pod krovom tih koljebicah; tud divjaci ručahu kanoti živina, premetahu nešto one košnice pa se zatim s velikom opet vikom uputihu dolje u njihovu varoš, te se za malo opet sve umiri; mi smo tad poslie njihovog odlaska opazili u jednoj od tih koljebicah novu i više od ostalih postavljenu košnicu. To smo mi sve gledali s našega jedva četvrt sata udaljenog broda neznajući pravog tomu znamenovanja i nagadjajući da li je svatba, vieće ili što drugo, dok nam nereknu sutradan izmienivša se na našem brodu dva ruska stražara — koja straža, kao što kod Kamčatke napomenuh, bdije da nebude kakvog pazara medju brodom i divjaci sa kožom itd., te se svaka 24 sata izmienja — da je neka djevojka sama zahtjevala da ju usmrte, želeći dvoriti nekog njihovog kralja (ćifa) na drugom svietu, i da su divjaci djevojci glavu medj dva drveta satrli pa ju tad na ognju spalili, pepeo i kosti njezine pobrali i metnuvši ju u neku stavu od kamena izdubljenu, nalik loncu ili ćupu, u onoj kolibi kao sahranili, te da sve one posude u tih koljebicah, koje nam se pričinjaše kao košnice, sadržaju same ostanke onakovih svojevoljnih žrtvah.

Ovi divjaci žive i prebivaju u čvrstih koljebah iliti kućah od drva, za koje dobivaju od kumpanije gradju

Digitized by Google

za izmienjenu kožu; ali im je konak na vedrini i sniegu uz vatru ležeći isto tako mio kao i u svojih kolibah. Nošnja im je koža od zvjeradi, koju oni po njihovom načinu prigotovljenu neskrojenu obmotaju posred tiela; izmjenom kožah dobivaju od Rusah takodjer ćebetah iliti pokrivačah (*Blanket*). Sjetve i poljodjelstva oni nepoznadu, nego žive od lova ribe i zvjeradi; ribu i meso od zvjeradi jedu oni sirovo, a kože prodaju kumpaniji, za koje dobivaju prah i olovo, takodjer i puške itd. Kožu od samura (zerdava, *Zobel*) i od dabra (*Biber*), koja stoji u evropejskoj Rusiji do 40 sreb. rubaljah, daju oni često za pol litre praha i toliko olova. Jadna im takova trgovina! — S mužkimi ovimi divjaci nije lako družiti se, zato su im opet žene mnogo pitomije, te kad koji brod iz dalekih stranah dodje u luku od Sitke, često dolaze u svojih kožnatih čamcih ljubopitne kao sve žene da ogledaju brod, i rado gledaju strane ljude. — Mužkarci takodjer dolaze u čunovih k brodu, ali pod nipošte nebi se koji njih usudio na brod doći; već u njihovih čamcih po cieo dan vozaju se oko galije i promatraju sa začudjenjem strani narod. Ovi divjaci, mužko i žensko, mlado i staro pa i ista njihova malena djeca kupaju se svako jutro pred zoru u luki medju santami leda i ostaju po čitavu uru u vodi; okupavši se šibaju tad na obali jedan drugoga sa nekom oštrom travom ili brezovačom da se ugriju. Bio sam takodjer svjedok gdje su ovim varoškim divjakom njihovi susjedi primorci iz bližnjih mjestah u goste dolazili; približivši se u njihovih čunovih (*kanoe*) do 50 hvatih k obali u luki, svi su tad do jednog poskakali u more i na obalu izplivali; na obali bi varoščani divjaci dočekali svoje goste, svaki bi svojega zagrlio ili u krilo si posadio grozno naricući i suze prolievajuć; to je njihova dobrodošljica; tad bi ustali i odveli trkom goste u svoje kolibe.

Ovi divjaci imadu u istoj onoj varoši svojeda ćifa (vodju ili kralja) koji nosi uniformu ruskoga štabskog oficira, a ovu uniformu uz druge darove dobiva od ruske kumpanije, samo da na svoje divjake strogo pazi da nenapadaju na Ruse.

Ovaj njihov kralj ima nješto veću kuću nego ostali divjaci, kojih se siaset svake večeri kod njega sakupi a sakupuljeni počmu tad svagdašnji svoj koncert, a ovaj je koncert vika i urlikanje, pa imadu ondje i dva velika bubnja u koje neprestano udaraju; tad s gorućimi bakljami uz neprestanu viku iztrkivaju na obalu i pucaju iz pušakah i pištoljah u more, pa zatim isto tako naglo potrče u kuću svoga ćifa; ovaj njihov nemio koncert i igra biva skorom svaku večer i traje do polnoći. Na moja pitanja što sve to znamenuje, rekoše mi Rusi: da se divjaci ovako po svome načinu vježbaju na oružju, da se znadu obraniti neprijatelju kad bi na njih napao.

U zimsko doba, kad stranih brodovah neima u luki niti mogu dolaziti jer je sve zaledilo, Rusi su uviek u brigi od divjakah da na njih nenapadnu, kao što su već pet putah odkako ondje ima ruskih naselbinah, na njih nasrnuli. Da bi se divjaci, što žive u nutarnjoj zemlji, sjedinili sa svojimi jednoplemenici primorci — što medjutim pored domaćeg njihovog medjusobnog jala neće nikad biti — neznam bi li se mogle ruske kolonije ondje održati.

Izmedju palisadah što diele ruski grad i divjačku varoš, stoji na malom brežuljku malena crkvica ruska s jedniem vratima pram divjačkoj, a s drugiem prama ruskoj varoši. Ova je crkva zato ondje sagradjena da se time divjakom, koji se žele pokrstiti i primiti ruski zakon, olakša po njihovom komoditetu ulaz u hristjansku crkvu. Nu divjaci na žalost! neotimaju se mnogo za zakonom, pa ako i kada dolaze u crkvu iz znatiželje, a oni s lulami u zubih gledaju crkvenu službu kao kakvu zabavnu igru.

Ruski je grad okrunjen sa do 600 topovah, koji su većom stranom naprti prama moru, a prama varoši divjakah zievaju dvie baterije svaka sa 18 topovah. U dvorištu palače gubernatora sagradjena je od drveta ali vrlo čvrsta na četiri kata kula ili toranj, 60 po prilici nogah (stopah) visok, sa 16 ogromnich topovah 4 na svaku stranu. U Sitki ima osim one medju palisadi, još jedna prekrasna ruska crkva u gradu, koju zovu vladinom crkvom, jer u Sitki stoluje ruski vladika. Imade u gradu i jedna luteranska crkvica u kojoj se svake nedelje služi služba božja i prodikuje u 7 satih u jutro u čudskom (finskom), u 9 na švedskom a u 11 sat. u njemačkom jeziku. — Pol sata izvan grada pokraj mora liepom stazom idnć dodje se u neku pivaru, a ono je jedina šetnja ondješnjeg otmjenog svieta. U ovoj pivari toči se jedino piće što može Evropejac za novce kupit u Sitki, a to je pivo, koje iz ukisnuta kruha sgotavljaju i bocu (holbu) za 10 kopjek (naših 11 fr. sr.) prodaju. Tud sam se često šetao i u toj pivari u družtvu mnogu veselu uru kod čaše piva u razgovoru sproveo. U obće našao sam svuda i u Americi, i u Aziji, i u Polineziji pivaru kao prvi znak civilizacije, gdjegod su se Evropejci zapadnjaci naselili.

Izmedju sgradah u Sitki najljepša je i najotmjenija gubernatorska kuća, akoprem od drveta nu ipak vješto i ukusno sagradjena u tri kata.

U luki od Sitke ima uviek dva parobroda, koji neprestano izmjenice iz nutarnjeg zatoke (*Buchi, Bai*) drva za japiju (gradju) dovažaju; budući da je nešto tegotan i nepriličan ulaz u luku, zato se svaki brod kad se Sitki približa, signalom najavi, pa mu tad dodje parobrod, koji se svagda jedan u luci nalazi, u susret i uvuče ladju u luku.

U Sitki smo punih pet nedjeljah probavili; u to vrieme oporavi nam se družina na brodu, oštećen brod smo popravili, sve za daljši naš put potrebno nabavili i ukrcali i na put se spremili.

Dan prije nego ćemo se krenut iz Sitke pohodi nas na brodu gubernator i zamoli tom prilikom našega kapetana, da mu pokaže način kako se postupa u lovu

Digitized by Google

kitovskom. Kapetan zadovolji njegovoj želji i uputi častnike i mornare na četiri čamca da eksperciraju u luki isto tako kao da su u lovu kitovah. Sve se točno izvrši, i gubernator poslie tog manevra pohvali i počasti našu družinu.

U Sitki i u svoj ruskoj Americi neima drugog novca nego banke od kože morskog konja (*Wallross*) koje su 2" široke i 2½" dugačke te ih imade u vriednosti od 10 kopjek, 25 k., 25 k. ili pol rublja, i od 1 rublja. Na jednoj strani napisano je po ruski: „*Pod visoč. ego imp. velič. proktorst. rossijs. amerikans. kompany. pečat. Dvacjat pjat kopjek.*" a na drugoj strani: „*Marka. v Amerikje. 25 kop.*," i tako isto od 10, 50 itd. kopjek. Ove su banke u onoj zemlji od velike koristi za rusku kumpaniju, jer divjaci ništa neprodaju za kožne novce, zato i neima krivotvorenja (*Schwaertzen*), nego sve dragocjene kože od zvjeradi, što ju divjaci love, prodaju kumpaniji; s toga kad koji brod stigne u luku od Sitke, zabranjeno je strogo svakomu kapetanu da družini svojoj nedade ni novca, ni srebra ni zlata za trošiti u gradu, već mora koliko mu je od potrebe iamieniti novca kod gubernatora za kožne banke, koje kad brod odlazi, dan prije opet za srebrni ili zlatni novac promieni. Mi smo svaki nešto od onih bankah za uspomenu sobom poneli i ja sam ih nekoliko iz Honolulu poslao svojim roditeljem u Slavoniji.

Evo sam opisao Sitku što i kako sam za onih pet nedjeljah vidio i proučio. Spremni kao što biasmo na put, sgodi nam se jednog dana mjeseca studenog 1852. dobar vjetar, a mi nekasneći upotriebismo sgodu, izvukosmo sidra (lengere) i zajedrismo u sinje more. Težkom mukom oprostili smo se obale amerikanske, jer nam je nastalo ponešto burno vrieme, a često smo nasrtali na sante leda koje su nam ovoga našega puta mnogo smetale. Nu za njekoliko danah došli smo, brodeći pram južnom zapadu, u topliji zrak, vjetar je utišao, i ovako tiho brodeći, čim nam se put ponešto produlji dospjeli smo istom 22. siečnja 1853. u luku od Honolulu na ostrvu Wahuu ili Onahuu arkipela *Sandwich* (Sendvić) Polinezije.

Tad mi je naš kapetan objavio, da naša galija neće ići natrag u Kaliforniju, nego da će ostat u Honoluli do mjeseca travnja, i da će se tad opet natrag povrsit u lov kitovah, i ponudi mene, ako je moja želja da na istoj galiji ostanem, da će mi plaću kao konstablu od broda poboljšat, i reče napokon, da neka si stvar promislim. Ali ja daljeg promišljanja trebao nisam, nego Bogu blagodareći da me je iz onih ledenih stranah svieta u topliji vilaet doveo, zafalim se kapetanu na njegovoj ponudi odlučivši za neko vrieme ostati u Honoluli i tad s kojom prilikom poći u Kiloforniju. Videći kapetan da ja na nikakav način niesam hotio ostati, a po našoj pogodbi i kontraktu obvezan, da me izkrcat mora, izplati mi moju zuslužbu t. j. šestdeseti dio dobitka od našega dosadašnjeg lova kitovah, i to u novcu 270 dolarah (po 2 fr. sr.). Tad sam se izkrco i stao u nekoj amerikanskoj gostioni (*Boardinghous*), i za nekoliko dana imo sam sreću upoznati se s nekim francezkim Niemcom (Elsasom) iz Strassburga imenom Jakob Fuchs, koji je u Honoluli držao trgovinu i pekaru, a nuz ovo je peko pivo od šećera, što ondje mnogo prolazi. Ovi isti Fuchs, kad je pročuo od mene da sam na trošku u gostioni i da želim poći s vremenom u Kaliforniju, ponudi me, da mogu k njemu u kuću doći i pomagat u dućanu, dok bi se odputio za Kaliforniju, da tako nisam na trošku u gostioni, jer za evropejski komfort odviše skupo se plaća u Honoluli. Preselih se dakle u kuću moga francezkog Niemca; s Fuchsom bio sam ja i dva Kitajca (Kineza) u njegovoj trgovini. Poslie 2—3 dana, što sam u kući bio kod Fuchsa, obećao mi je bez moga zahtjevanja za svaki mjesec, što budem kod njega, plaću 40 dolarah. Poslie sam se već tako obviko, da niesam više ni pomislio, da ću kad iz Honolule ma kud otići, ali evo slučaj drugo odluči: upoznao sam se naime sa nekim Portugezom svoga zanata pekarom. Ovi je isti Portugez bio u službi kod nekog Amerikanca pekara, i nagovorio me je, da nas dva skupa podjemo u Kaliforniju, i da tamo sami poso za nas pričnemo, naime da pekarnu podignemo i da točimo pivo u kumpaniji; ja ovu stvar niesam dugo promišljao, već njemu rieč naglo zadao, i odlučili smo poći u mjesecu travnju. Zaoto prije nego podjem iz Honolule, želim objavit ono, što sam izostavio ili zaboravio u mome opisanju, kad sam prvi put bio u Honoluli.

(*Dalje sliedi u dojdućih brojevih Nevena.*)

PRIRODOSLOVJE.

Umjetni biljevni sustav.

Ponašio

A. J. Vatnović.

Naše biljarsko nazivlje, u koliko ga ja dosad poznajem, neosnuje se na stalnom narodnom temelju, nego se je većinom golim prevadjanjem tudjih riečih podiglo. Odtud nam se medju njeke dobro označene nazive uvukoše premnogi, što su se iz čudnog sravnjivanja gdjekojih stvarih poukom inostranskih pisacah drugdje satvorili.

Bi li se kod nas moglo biljarsko nazivlje na narodnom temelju osnovati? — Odgovorio bih, da bi. Evo za primjer ponašiti ću umjetni biljevni sustav.

Stari biljari baveći se većinom medju čovjekom i živadi, predstaviše si, da bez m u ž a i ž e n e ništa ploditi nemože, te tako i u biljnom cvietu m u ž k a i ž e n s k a p l o d i l a označiše. Mužka biahu im ona, koja oplodjivahu, a plod noseća nazvaše ženska.

Čudim se slavnomu L i n n é-u, koji sám običavaše reći: „da voli tri zaušnice od Prisciana (učitelja grama-

Digitized by Google

tike) nego jednu od prirode," što su mu ovi izrazi omilili, te je po njih ukupnu biljad razredio. Posao mu je istina bio umjetan ali doista i čudan. Kad mu sustav pogledamo, tu živa slika hymenejskog razkošja vrvi. Tu vidimo vitka zlatoglava dječka i taštu dievicu, koja vjenčeni znamen na tjemenu nosi, gdjeno u javni brak stupaju, i obodvoje ganymedske ljepote krunom krunisane, u ponore kaležnog okrilja tonu. Ali su vrlo riedke biline, koje bi se, kao indijanski cievnik (*Canna indica L.*) imajući jednu plodku i jednu pelku) na očigled moralno zavjeravale. Poleg živca nastupivše evropljanske demoralizacije začeše biljari biljem okretati. U tano proljeće po zelenkastih goricah potipajućoj se jaroj jagorčiki (*Primula veris L.*) kad spaziše da ovati, narinuše kao izopačenoj kuncpi kakvoga bludišta, pet muževah, a amerikanskomu vimenjaku (*Mammea americana*) u kojeg ima plod meso (mekač) vrlo sladostno a sjeme kao žuč gorko, dudoše na jednu ženu i preko stotine muževah. Uvidiše po azijatskih krajinah putujući biljari, da u mnogoženstvu nigda pravog blagoslova nije, zato i malo bilinah izabraše, gdje bi se više ženah a manje muževah ukupno vjerilo. Tako n. pr. u caklenjači (*Salicornia*) nastaniše brak od dvie žene i jednog muža, a na biberu (*Piper*) staviše u cviet tri žene sa dva muža. To im nebi dosta, što su u bilju jalovo mnogomužtvo i iztočno mnogoženstvo utvrdili, nego u kom cvietu opaziše, da su dva muža veća a dva manja, to odmah presudiše, da je sva moć kod velikih, te zato taj cviet (n. pr. alčašica veća, zjevalica, *Antirrhinum majus*) i dvomoćenstvo nazvaše, onaj pako cviet, gdje biahu četiri muža veća a dva manja, prozvaše četveromoćenstvo (gorušica poljska, *Sinapis arvensis*). Drugdje im se muževi skupiše i pobratiše, odtud im jedno-, dvo- i mnogobratstvo. Ali nut i smiešnoga bračnog udesa. Muži i žene u mnogih bilinah svadiše se i od stola i postelje se razstaviše, te muži odoše u jedan kut doma, a žene u drugi, kao kod našega krastavca (*Cucumis sativus*), ili se pako žene u jednom a muževi u drugom domu nastaniše, n. pr. kod vrbe (*Salix*); tako je jedno- i dvodomstvo izišlo. A imade biljadi, kojoj i nedopustiše, da se javno vjeri, nego se ova morade u tajnobraču množavati.

Nije li to nedotupava smjesa, koja bi se imala iz biljarske znanosti izbaciti? Nisu li to pojmovi, kojih u bezputnoj biljadi neima? Jel' da se tim putem zavedemo? —

Daleko smo zaostali u duševnoj obrazovanosti izza drugieh narodah, pak ako sada priekim putem nepresječemo, kad ćemo ih stić?! Ostavimo kojekakve fantastične domišljotine, pogledajmo povećanim vidom u suštvo i bitnost svake stvari, pa onda postavimo glavnu ploču u tvrdu zemlju, da na njoj s vremenom gorostasni hram uzdignemo. Imajmo uviek pred očima dvie točke: duh narodnog jezika, i po visini suvremene znanosti označenu bitnost dotične stvari.

Predstaviv razloge hitrim do zadaće.

Cviet je napon biljevnog razvoja. Njegova je svrha: nezreli zametak potonjega bilja oploditi i oplodjenog u zrielećem plodu u sjeme pretvoriti.

Zametak se oplodjuje pelom (peludom, cvjetnim praškom), pa se onda od njega plod razvija.

Mi razlučujemo na cvietu cvjetište, čašku, vienac, peljku i plodku.

a) Cvjetište (*receptaculum, Blüthenboden*) je dance, na kojem se ostale cvjetne čestice razvijaju.

b) Čaškom (kaležom, *calyx, Kelch*) zovemo vanjske zelene cvjetne listiće — lapice, koje vjenčić obimaju, i kao kakova čaše izgledaju. Lapice su često medju se srasle i čine sulapnu čašku (*einblättriger Blumenkelch*) kao što n. pr. kod banike (*Hyoscyannus*), a kod mnogih bilinah izbivaju, kao kod liera (*Lilium*), zvonika (*Trilillaria*), tulipana (*Tulipa*) i. t. d.

c) Vjenčić (kruna, kita; *corolla, Blumenkrone*) nazivamo nutarnje šarene oli razno bojadisane cvjetne listiće — latice (*petala*), i to radi togu, što se iz njeg vjenčići prave, kao što to kod nas obično iz jadićevog (*Delphinium*) biva.

d) Pelka (*stamen, Staubgefäss*) nazivamo onu čest cvieta, u kojoj je pel (*pollen, Blüthenstaub*). Na njoj razlučujemo pelnicu (*anthera, Staubbeutel*) u kojoj pel stoji, i pelčik (*filamentum, Staubfaden*) na kom je pelnica nasadjena. Uzmimo cviet od zelenkade (navadni sunovrat, *Narcissus, Pseudonarcissus L.*), razstavimo mu latice i zagledajmo unutar, to ćemo vidjeti u sredini jednu plodku, a okolo nje šest pelkih. Dolnji dio od pelke, što kao kakova nit izgledje, jeste pelčik, a gornji, što je kao kakova mošnjica, to je pelnica. Ako pelnicu medju prsti razpuknemo, to se na prstih vidi iz nje izišavši prašak, koji se pel zove.

e) Plodka (*pistillum, Stempel*) jest ona cvjetna čestica, iz koje plod postaje.

Bilina, u koje se pelka i plodka u istom cvietu nalazi, zove se istocvjetka (cviet oboji, Presl; *Zwitterblume*); u koje je pelka u jednom, a plodka u drugom cvietu, naziva se razvocvjetka (*Blüthe mit getrenntem Geschlechte*); i to sad imamo cviet sa pelkom (*männliche Blüthe*), sad cviet sa plodkom (*weibliche Blüthe*). Ako su ovi različiti cvietovi na jednom stromu (stablu), to se bilina naziva istostromka (*einhäusig*), ako li je pako cviet sa pelkom na jednom, a cviet sa plodkom na drugom stromu, onda se kaže, da je raznostromka (*zweihäusig*). Bilina, u koje je više cvjetićah na istom cvjetištu, imenuje se sucvjetka (*Blüthenverein, Zusammenzeugung*).

Ako je cviet u koje biline očevidan, kaže se da je ta bilina javnocvjetka (*offenehig*), ako pako nije, a ono je tajnocvjetka (*verborgenehig*).

Digitized by Google

Sucvjetke su od tri vrsti: cjevnatice (*Röhrenblüthler*) gdje su svi vjenčići cjevnati (badelj; *Carduus*); jezičnice (*Zungenblüthler*) gdje svi vienčići jezičac imadu (loćika; *Lactuca*); cjevnojezičnice (*Strahlenblüthler*) gdje su u središtu vjenčići cjevnati, na kolobaru jezičasti (suncokret; *Helianthus*).

Po broju pelkih, ako su proste, dielimo biline na jednopelke, dvopelke itd.; ako ih je više na čaški, čaškopelke; ako su medju se srasle: supelke, i to ako su na pelčiku srasle: supelčike, ovdje opet ako su u jednoj kitici: jednosupelčike oli u dvie: dvosupelčike; ako su pako na pelnicah srasle, supelnice (*Synantheren*). — Gdje su dvie pelke veće, dvie manje, a sve proste, imamo dvojdvopelke, a ondje gdje su četiri veće a dvie manje dvieičetirpelke.

Po broju plodkih i po različnosti ploda razdieljuju se mnogi redovi na porede (razrede).

Ploda imamo od razne vrsti; medju ovima takodjer zrnku, tobolac, mohunu i mahunicu.

a) Zrnka (*Caryopsis*) je suhi plod, njegovo je uzplodje (*Fruchthülle*) sa plodom sraslo, kao što kod žita, gdje je od jednog zrna. Sa četiri zrna (četverozrnka: *Coenobium*) je kod usnaticah (*Labiata*), kao kod metvice (*Mentha*), kadulje (*Salvia*) itd.

b) Tobolac (*Capsula*) je sjemenovit i često je u pregradke razdieljen; ima čvrstu koru, koja se na razni način razpučuje. Tobolac vidimo kod maka (*Papaver*), crnike (*Nigella*), alčašice (*Antirrhinum*), slaka (*Convolvulus*) itd.

c) Mahuna ili mohuna (*siliqua*) je plosnata, više dugačka nego široka; ima dvie ljuske i unutar je pretincem (*Füllung, replum*) na dva pregradka razdieljena.

d) Ako je mohuna tako dugačka kao i široka, naziva se mohunica (*Silicula*).

Ovo nam je dosta, da sliedeći pregled umjetnog biljevnog sustava, kao što se dan danas rabi, razumiemo.

ODDIEL PRVI.

Javnocvjetke (*Phanerogamia*).

A. Istocvjetke (*Monoclinia*).

1. Pelke proste (*Eleutherostemones.*)

a. Pelke istojako duge (*Homodynamae*).

Red. I. Jednopelka (*Monandria*).
„ II. Dvopelka (*Diandria*).
„ III. Tropelka (*Triandria*).
„ IV. Četveropelka (*Tetrandria*).
„ V. Peteropelka (*Pentandria*).
„ VI. Šesteropelka (*Hexandria*).
„ VII. Sedmeropelka (*Heptandria*).
„ VIII. Osmeropelka (*Octandria*).
„ IX. Deveteropelka (*Enneandria*).
„ X. Deseteropelka (*Decandria*).
„ XI. Čaškopelka (*Calycostemones=Icosandria*).
„ XII. Mnogopelka (*Polyandria*).

Poredi u ovih dvanaest redovah:

Pored 1. Jednoplodka (*Monogynia*).
„ 2. Dvoplodka (*Digynia*).
„ 3. Troplodka (*Trigynia*).
„ 4. Četveroplodka (*Tetragynia*).
„ 5. Peteroplodka (*Pentagynia*).
„ 6. Šesteroplodka (*Hexagynia*).
„ 7. Mnogoplodka (*Polygynia*).

b. Pelke nejednako duge (*Heterodynamae*).

Red XIII. Dvojdvopelka (*Didynamia*).

Pored 1. Četverozrnika (*Fructu: Coenobio- Gymnospermae*).
„ 2. Tobolčika (*Fructu: Capsula-Angiospermia*).

Red XIV. Dvieičetirpelka (*Tetradynamia*),

Pored 1. Mohunovice (*Siliculosa*).
„ 2. Mohuničnice (*Siliquosa*).

2. Pelke srasle (*Synstemones.*)

a. Supelčike.

Red XV. Jednosupelčika (*Monadelphia*).
„ XVI. Dvosupelčika (*Diadelphia*).

Poredi po broju pelkih: Tri-, Pet,- Šest,- Osam,- Deset-, Mnogopelka.

3. Na istom cvjetištu više cvjetićah, medju kojimi mnogi su supelnice (*Synantheren*).

Red XVII. Sucvjetke (*Compositae*).

Pored 1. Jezičnice (*Zungenblüthler*).
„ 2. Cjevnatice (*Röhrenblüthler*).
„ 3. Cjevnojezičnice (*Strahlenblüthler*).

B. Raznocvjetke (*Diclinia*).

Red XVIII. Istostromke (*Monoecia*)
„ XIX. Raznostromke (*Dioecia*).

Poredi po broju pelkih.

ODDIEL DRUGI.

Bijad bez očevidnog cvieta = Tajnocvjetke.

Red XX. Tajnocvjetke (*Cryptogamia*).

Poredi 1. Člankovnice (*Goniocaulae*).
2. Papratnice (*Filicinae*).
3. Mahovnice (*Muscinae*).
4. Šupljike (*Siphonocaulae*).
5. Lišaji (*Lichenes*).
6. Drezge (*Algen*).
7. Gljive (*Funginae*).

Redovi, koje Linné *Dodecandria*, *Polyadelphia*, *Gyrandria* i *Polygamia* nazva, što im se značaji u iste vrsti biljadi često mienjaju, sad se riedko gdje rabe, zato smo ih ovdje i izostavili.

Kud će prostijega od nacrta ovoga umjetnog sustava? — Ovako po glasovitih biljarih izpravljen, ovdje ponašen daje kratak pregled ukupnoga bilja. On

Digitized by Google

je vrlo lagan za početnike, a i nije jednostran, jer i sám u sebi imade već mnogo, što u naravne sustave zasjeca. Tako dvojdvopelke četverozrnike (XIII. 1) to su same usnatice (*Labiatae*) a dvojdvopelke tobolčike (XIII. 2) jesu trudovnice (*Scrophularineae*) i volovodnice (*Orobancheae*). Tako dvieičetirpelke (XIV.) jesu same krstašice (*Cruciferae*) a sucvjetke (XVII.) i tajnocvjetke (XX.) jesu tako poredane, kao što i u naravnom sustavu.

Obširniji pregled ovoga sustava sa označenjem pojedinih redovah, poredah i k njim pripadajućih biljnih rodovah i ovieh vrstih prelazi granice ovog lista, i mogu se samo onda dobrim uspjehom izdati, kad već koje biljarsko djelo u našem jeziku na bieli sviet izidje.

O p a z k a. Buduć da medju našimi čitatelji ima mnogo i nebiljarah, neće biti s gorega, ako ovaj članak, koji zato uvrstismo u „Neven", jer kod nas jošte neima sasvim znanstvenoga časopisa, kratkim razjasnjenjem propratimo i protumačimo. Izza Čeha Zalužanskoga zamietio je prvi glasoviti biljar Linné, da se bilje takodjer oplodnjom (*Befruchtung*) razplodjuje, i po ovom načelu razdielio i razredio je sve bilinstvo (*Pflanzenreich*). Ustroji oplodjivanja jesu oni končići, štono se nalaze u sredini premnogih cvjetakah, po imenu u sredini lale ili tulipana. U sred sriedi stoji plodnica, (plodka), koju Linné smatraše kao žensku, a oko nje namješteni su prašnici ili peludnici (pelke), u kojih ima cvjetnoga praha (p e l u d zvanoga), pa kad od ovoga koja praška na plodnicu dopre, ova stane razvijati u sebi plod. Ove peludnike smatrao je Linné kao mužkarce, i opaziv, da se kao što i plodnice, razlikuju brojem i drugimi odnošaji, razredio je po njih sve bilje. Zato se njegov sustav zove spolni (*sexuale systema*), pak ako i nije posve istinit, svakako je genialan, i nimalo smiešan, dok se god priznaje da se i bilje oplodjuje. Dapače smiešno bi bilo pomisliti, da Linné, govoreć o pentandriji mislio je zbilja na petoricu mužkaracah. Ovi su izrazi samo poetička odjeća njegovih uzvišenih mislih. Medjutim prosto je pače i od potrebe, gdje to kao kod pas sám jezik zahtjeva, Linnéove rieči zamieniti s drugimi; nu ako tko samo prevodi Linnéovo nazivlje, onda se bogme mora držati originala, inače nebi mogao kazati, da je to prievod.

Što se tiče samoga članka, slažemo se *in thesi* s g. piscem; samo pojedini nazivi nečine nam se posve shodni. Tako n. p. nemislimo da je rieč p e l č i k (*filamentum*) prema našemu jeziku; kao ni d v o j d v o p e l k e (*didynamia*), j e d n o s u p e l č i k e (*monadelphia*) itd. Mjesto d v o j d v o p e l k e shodnije nam se čini kazati po Linné-u d v o m o ć e, d v o m o ć n i c e, jer se tu po moći neima razumievati jakost nego samo većina. I s t o c v j e t k e (*Monoclinia*) nemislimo takodjer da bi odgovaralo stvari: nebi li bolje bilo s u s t a n a r k e, što imaju kao jedan stan? — U ostalom nemože nam se na ino, nego pohvaliti javno revnost mladjahnoga g. pisca na ovom kod nas gotovo posve zapuštenom polju. Uvjereni smo, da ako uztraje u ovom poslu, puno će moći koristiti svomu narodu. Bilo mu u dobri čas!

KNJIŽEVNOSTI UMJETNOST.

Tvorne umjetnosti u našoj domovini.

Od Drag. Stark-a.

O tvornoj umjetnosti napram duševnomu i materialnomu blagostanju u ovih zemljah, kao što i napram obćenitom napredku kod nas, gotovo jošte nikad nije ni govoreno ni pisano, te zato želi pisac ovih redakah o ovom toli važnom predmetu nekoliko riečih zametnuti, tim većma, što duboko u naš domaći život zasieca, a jošte ih po malo kod nas imade, koji bi ga u podpunoj važnosti bili razmatrati uzeli.

O velikoj važnosti tvornih umjetnostih (*bildende Künste*) težko da će tko dvojiti, pa da nije ni posve jasno poznata njihova svrha i namjera; nije gotovo niti treba napomenuti, da su tvorne umjetnosti sjajnost i uzvišenost vjerozakona, stupiv mu u podvorbu, umnožale; da su one čovjeka, hvatajućeg se samo materialnih požudah, do nješto višeg popele, da su mu njegova nabožna čuvstva, koja su već pod teretom omamljiva materializma malaksati počela, opet ojačile, te ga tako u područje zavisnosti od njegova stvoritelja, od kojega se je već možda i uklanjati počeo, i opet privele. One su s druge strane isto tako važne za druge zemaljske potrebštine; upliv njihov što su ga vazda imale na obrtnost svakojake vrsti, kojim su oplemenjivale svakojake zanate, bielodani jest dokaz njihove u toj strani važnosti. S toga moramo i mi kod nas pozorniem okom svratiti na tvorne umjetnosti i uvažiti ih u podpunom znamenovanju; pa kad toli često čitamo po novinah, da nam kadšto i dosadi, tolike razprave o predstavljanih kojekakovih lakrdijah, čarobijah, umjetnih plesovih itd., zašto nebismo koju prosborili takodjer o višnjih tvornih umjetnostih, koje su za naobraženje mnogo silnije poluge, nego malo prije napomenuta tobožnja obrazovališta.

Svrha tvorne umjetnosti jest: pobudjivati u čovjeku plemenita i uzvišena čuvstva, — pa je time dobila i njeki kao sveti značaj i znamenovanje, te je postala kao njeki uzvišeni znak i višje mjerilo prosvjete narodne, i to u mnogo obsežnijem i istinitijem smislu, nego mnogi današnji tako nazvani zavodi obrazovanja, kao što ih nekoliko prije navedosmo; jer niti starodavni Rim, niti slavna Atena nisu imali dramatičke umjetnosti u ovakovih nagrdah, kao što ju danas razmašenu vidimo, gdje dvori goloj razuzdanoj pàtenosti, pa ipak cienimo ona dva starodavna naroda, Grke i Rimljane, u

Digitized by Google

umjetnostih jošte i dan danas kao prednjake, kojih naobraženost služi nam još uvjek zu temelj u mnogih naših odnošajih. Ondje gdje je narod oboren u golu pùtenost ili surovo barbarstvo, neima o tvornoj umjetnosti niti govora; kadno su divljom rukom surovih barbarah razbije kipovi Rima i stare Grčke, kadno su krasni spomenici graditeljske umjetnosti one dobe razoreni, onda je s njimi i tvorna umjetnost a grob položena, no ne da spava vječni san, nego da za nekoliko stoljećah nagonom i uplivom kašćanskog duha tim sjajnije uzkrsne, te je opet svanula doba, gdje je obrazovani sviet, uzgojen kršćanskimi ideami, počeo cieniti umotvore klasičke starodavnosti smatrajući ili kao uzore, polag kojih je savršivaju proizvodi kršćanskih umjetnikah. Da je gotovo punih tisuć godinah izminuti moralo od stare klasičke dobe dok je umjetnost opet zadobila svojih zastupnikah i heroah, kaošto su Rafael i Mihalj Angelo, tomu je uzrok upravo u laganom razvitku umjetnosti one dobe. Povjestnica prosvjete čovječanstva jeste zajedno i povjestnica umjetnosti. Napredovanje izobraženosti promicaše takodjer tvornu umjetnost, a u protivnom slučaju vidimo, da s prosvjetom propada i umjetnost, koja je kao utjelovljenje, stoljetna idea, kao užitvotvoreno slovo svoga vieka, te s toga i najvjerniji odtisak misli, običajah i naobraženosti naroda u tom vieku.

Ako je dakle tvorna umjetnost mjerilo prosvjete narodnje, to ona mora da je takodjer i promicateljica naobraženosti i sredstvo, kojim se ova širi i razgranjuje, i to u mnogo širjem smislu, nego što kod nas obično ljudi misle. Dakle: na koliko je tvorna umjetnost promicalo prosvjete čovječanstva; na koliko ona kod razvitka naših umnih silah sudjeluje; kako je važno to sudjelovanje za narodno obrazovanje a naračito naprama našemu narodu, i ako kojim načinom umjetnost malaksati počme, kako se može opet probuditi, i kojim putem ima se u postignuću te svrhe udariti — to će biti zadaća sljedećih u ovom listu članakah. Prije svega nastojat ćemo da razjasnimo, kako tvorne umjetnosti djeluju na vjerozakon i čudoredno čavstvo, imajući posebni obzir na ono, što je u tom pogledu kod nas vrhovni naš duhovni pastir učinio, i kako bi se u toj struci njegov primjer u obće imao slediti; s druge strane razjasnit ćemo mahne, koje s protivnoga postupanja postaju i umjetnosti samoj na uštrb bivaju. Na dalje ćemo pokazati, koli tiesno je skopčana tvorna umjetnost s obrtnostju i koli silan na nju upliv imade, te da razvitak prometa i zanatah tim većma uspjeva, čim većma se s njimi umjetnost druži, kao što to vidimo u drugih državah, a poimence i u mnogih pokrajinah austrijske naše carevine te s toga se i nam uporava tvornih umjetnostih na zanate i svaku vrst prometa neobhodno nužne predstavlja. Napokon ćemo, osobito s posljednjeg obzira uvažiti takodjer sredstva, koja nam za razvitak umjetnostih stoje na uslugu, a osobito upliv i uspješno djelovanje, kojim realne učione, brižljivim nastojanjem visoke vlada sve većma napredujuće, uzmogu podupirati razvitak tvornih umjetnostih. *)

OBRAZOVANOSTI I ŠKOLA.

Školski ulomci XXXIII.

(Nastavljeni iz lanjskog „Nevena.“)

Srećni mladiću, koji iz ustmenih zabavah učitelja tvoga vidiš, da se on za istinito tvoje dobro stara! Srećan si, ako u mladih tvojih godinah imaš toliko razuma, da spoznaš, kako te on neželi tek prosto uveseljavati, no (što je najglavnije) poučavati. Da je nam odkud u našoj mladosti ta sreća zapala bila, mnoga l' bi biljčica obučavanja, koja je prie vremena usahnula, do cvieta došla, mnogi l' bi duh, koji odmah poslie odpusta iz škole podivlja, u dobu napredovao, — mnoga l' bi nas priljepčiva budalaština minula! . . U školi nas nije nitko odvraćao od zaraze, dapače čuvahu nas od onih porokah, koji ili nebiše tada u modi, ili mi bar neimadosmo ni sklonosti ni volje upadati u njih . . . Mi učismo latinski, grčki i hebrejski, samo ne naš maternji jezik; bolje poznavasmo historiju Židovah, starih Perzijanacah i Egiptjanah, nego našu domaću povjestnicu. Doduše smijasmo se pokadšto budalaštinam starih žiteljah zemlje, ali sobstvene naše i naših suvremenikah zablude nepoznavasmo. Riečju: mi biasmo u starom svietu i u samome raju bolje udomaćeni, nego u varošici gdje smo se rodili. Pa gdje ovako škole biahu uredjene, kako da se tu uplivom odgojenja svlada neznanje i surovost nižjeg, a plitkost i razuzdanost višjeg reda ljudih!? . .

Prikladnije uredjenje škole vidi se iz *školskih zakonah*. Ovi treba da su posve vješto za mlade ljude skrojeni — zakoni *kao što treba da budu*, a ne kao što su obično. Da bogme da je i kod najboljih zakonah mnogo za tim stalo, da se strogo drže i paze, a to većom stranom o tome visi, da se sav učiteljski sbor liepo slaže oduševljen jednim duhom poredka, pravice i obćeg blagostanja. Čestite školske zakone kadri su napisati samo izkusni i vješti *školnici*. Samo su oni kadri obazrieti se na svaku i najmanju okolnost, koja je važna u školskom životu. A tako i mora biti, ako ćemo pametno da sudimo. Jer gdje će moći tudji ljudi o onoj stvari, koju iz vlastitog uvidjenja nerazumiju, prikladne zakone napisati — ljudi, koji su u stvari vješti tako, kao ja od prilike u slikanju na staklu!? —

Iz svega dakle srca radujem se djetetu, kojega mladost i obrazovanost u sretnoj dobi te na dobro ustrojenoj školi cvjeta. Neznam mu već za dosta od srca

---

*) Po „tvornih umjetnostih“ (*bildende Künste*) razumievamo: slikarstvo (*Malerei*), kiparstvo (*Bildhauerei*) i arkitekturu iliti graditeljstvo. U područje ovih spadaju kao pomoćne i pomnožavajuće tako zvane *grafičke* umjetnosti kao: crtanje (*Zeichnen*), kamo-, bakro-, i drvopis, tiskarstvo itd.

Digitized by Google

k srcu govoriti i preporučivati, kako da sreću svoju spozna i uvaži. Ali je zlo po onu školu i djecu, gdje postoje n. pr. zakoni, a neshodni su i neprikladni; gdje postoje vrhovni nadziratelji i upravitelji škole, koji nit joj vrhovno nadziranje posvetjuju, niti njome mudro upravljaju; — zlo je gdje postoji zdanje školsko, koje pored svega sadašnjeg napredovanja u arkitekturi izgleda trošno i čemerno, tako da pametni roditelji sa strahom šalju unj djecu, — dočim su i sobe toga zdanja obično takove, da mladež uštrb zdravlja tjelesnog trpi u većoj mjeri, nego što joj je ikad kadro duševno izobražjenje nadoknaditi. Neće propjevati oni učenici, kojim je na volju ostavljeno, šta i kako da uče? a nepjeva ni onaj učitelj, koji stranom iz preke nužde neobučava, zato što se mora starati, da drugim načinom koru hljebu zasluži, kad se već i onako njegova plaća i važnost jadno slaže s radom i zaslužnostju. Od njega se ište revnost, ište se vještina, — a uzdarje mu je slabo poštovanje, još slabija nagrada; ište se od njega naprezanje i mučan posao, a u odmoru često ga kini pečal i briga; na njega nabrekaju starješine, ma bili inače i neznalice (oni su zlopatu školnikah riedko kad sami osjetili, zato je i nepoznaju). — Je li dakle za čudo, što se vrstni i umni ljudi stališa ovog često gnusaju, što mnogi, koji se u to kolo uhvatiše, ili čas prije glede da mu se iznevjere, ili da izaberu omiljen rad, uz koji nadajući se steći hljeba i slave pravi svoj posao odgojenja odpravljaju po maloj cieni, koja je na isti posao metnuta, t. j. odpravljaju ga uzgred i kao od biede. Pa kad se baš oni muževi, koji i volju i dar za odgojenje pokazuju, učiteljstva, kao Meduzine glave plaše, šta onda preostaje, nego da će se najposlie učiteljstva laćati sami nepozvati ljudi, koji će drugče naći i pomoći neznadu! — — —

Entomologia (nauka o bubah iliti insektih) liepa je i nauka i zabava; malo niže ćemo govoriti, kako ona i mladež sebi privlače. Insekti sačinjaju veliki i zanimivi dio zoologije; oni nas okružuju odasvuda. Pauk gradi svoj čudnovati splet u naših kućah; gusenica pravi svoju svilnu ćeljicu u naših baščah; zolja, koja nad domom našim uzlieće, ima gniezdo u našoj bližini, koje je osobitom vještinom izvela; moljac, koji se u haljine naše uvlači, zaslužuje naše sažaljenje, jer on je gol nag kao i mi na sviet došao, te nekvari naših haljinah iz pakosti i obiesti, no samo zato da se zaodjene vunom, koju smo mi od ovce oteli. Razmatrajući navade ovih malih stvorovah, nalazimo čestite pouke. Što se više opetuju ovakova razmatranja, tim više učimo se uvažavati osobite uredbe i najbogatije izvore stvarajuće providnosti.

Može se dakle reći, da je nauka o bubah ili insektih ona grana prirodoznanstva, koja zabavu i nasladu pribavlja. Skoro svaki čovjek kadar je u toj nauci napredovati tako, da osobito veselje nadje u razmatranju običnih pojavah živinskog života. Material za razmatranje svagda mu je pri ruci. Jedino postupanje pauka — stvora, kojega ljudi jako progone, podaje nam osobite primjere mekaničkog izkustva; razmatrajući djejstva inštinkta mora se u liepoj čovječjoj duši divljenje probuditi.

Jedan od najvrstnijih umnih darovah jeste moć, kojom stvari razlikujemo — stvari, koje se u mnogih malih točkah jedna od druge razlikuju, kojih glavna podobnost po spoljašnosti običnog razmatraoca sbunjuje te ih drži za identičke životinje. S ovog gledišta izpitavanje bubah osobito je za mladež važno.

Po našem izkustvu težko će čovjek u zrelijih godinah steći oštroumnog razpoznavanja. Kod mladeži će učiteljeva brižljivost stečenje ove razmjerno moći olakšati. U nauci ovoj treba da se poznavanje stvari sdruži sa poznavanjem riečih. »Propadnu l' imena,« veli Linné, „tada će s njimi propasti i poznanje stvarih“ *(Nomina si pereunt perit et cognitio rerum)*. — Gdje se težnja za znanjem kao što valja rukovodi, tu će nauka o bubah postati naskoro za mladež jednom od najdražestnijih točakah prirodopisa. I dan dankom neke rodbine djeci svojoj od male malosti uvrćuju u glavu, da su bube neznam kako otrovne i opasne, — da ih tamaniti, ili bar izbjegavati treba. Odkud postaju misli, koje, dočim djeca odraštuju, malo po malo hvataju sve to dublji korien, tako da često kod njih obvlada načelo, po kom skoro svaku bubu, koja bi toliko nesretna bila da pozornost na se povuče, treba izbjegavati ili tamaniti. Tim načinom umne i nevine zabave s puste razztrešenosti mislih nestaje, a probudjuje se neugodno čuvstvo. Ovim ja neželim ohrabriti djecu da se dieleći mejdan s insekti stave u opasnost; ono nekoliko bubah što ih jurve škodljivih ima, neka izbjegavaju; ali i neka se nauče, da svaka buba svoja čudesna svojstva pokazuje, te da nijedna netreba s obiesti i zlobe dječije da strada. *Gj. R.*

ŽIVOTOPISI.

Grof Ivan Nep. Drašković.

Za šest mjesecih naniela je smrt našoj domovini trostruku golemu, u mnogom pogledu nenaknadnu štetu, ugrabiv joj tri plemenita sina iz staroslavne porodice Draškovićah, koji već od šest stotinah godištah toli odlično mjesto zauzimaju u povjestnici hrvatskoj. Ove žrtve smrti jesu: viteški grof Karlo Drašković, preminuvši prošaste jeseni u vrstnoj dobi od kratelja; zatim starina naših rodoljubah grof Janko Drašković, preminuvši na 14. siečnja t. g., i ovim se dostojno pridružuje plemeniti čevjekoljub grof Ivan Nepomuk, Jankov sinovac, prestavivši se s njim isti dan i sat s ovoga svieta.

Digitized by Google

Grof Ivan Nep. Drašković, o kojem ćemo ovdje prosboriti, narodio se je u Zagrebu god. 1805. na 17. rujna. Prvi nauk crpio je u kući svoga veleobrazovanoga otca grofa Gjure Dr., i onda se je, više po nagovaranju drugih nego od svoje volje, posvetio duhovnomu stališu i pošto je svršio bogoslovne nauke u peštanskom glavnom sjemeništu, imenova ga ondašnji ugarski prabiskup Rudnay, kojemu bješe vrlo omilio, knjižničarom u Trnavi, a kašnije župnikom u Gürtu. Ovdje su ga njegovi župljani radi njegova čovjekoljubja i dobrotvorstva vrlo štovali, usuprot su mu drugi zvanje njegovo tako ogorčavali, da mu toga njegovo čutljivo srce nije moglo pregorjeti; zato, nemogav izhoditi da bude drugamo premješten, odreče se svoje župe. Na to ga potaknu i njegovo već onda slabačko zdravlje, koje ga je priečilo, te nije mogao stado svoje duhovno onako revno pasti, kao što željaše. Odluči dakle u krilu prirode njegovati svoje zdravlje i otidje u ugarsku pustu Peszér, gdje se je opet djeli kršćanske ljubavi odlikovao, te je veći dio svogu imutka potrošio na podporu siromašnih porodicah, koje su se ondje naselile. Posljednjih deset godinah proveo je na svom imanju Božjakovini, gdje je posve zabitno živio; nu ako prem u javni život svoje domovine nije zasjecao, tim se je iskrenije kod svoje kuće za nju brinuo. Zato su ga štovali i ljubili svi koji ga pobolje poznavahu, po imenu i njegovi bivši podložnici. Nu njegova bolešljivost sve je više rasla, i on je više putah izjavio, da se ima samo neizmjernoj brižljivosti i s požrtvovanjem skopčanoj njegi (*Pflege*) zahvaliti, što već oddavna nije zaglavio. Napokon nemogaše ni njega zlu odoljeti, zato se je pod jesen u Zagreb preselio, da ima dovoljne ljekarske pomoći. Sve u zalud; svakim danom nestajaše mu životne snage i on se mirno i blago kao što je živio, na 14. sieč. o. g. preseli u vječnost.

Ime Draškovićah slavi se u hrvatskom narodu šest stotinah godinah. Jedni su Draškovići izašli na glas kao pastiri božjega stada, drugi kao vodje u boju — jedni na junačkom mejdanu, drugi na gospodskom divanu — a naš će se pokojnik proslaviti tim, što se je poveo za zvjezdom prieheodnicom devetnaestoga stoljeća, što je obljubio čovječnost, humanitet. Pokojnik je za života svoga uviek žalio naš prosti puk, što je tako neuk i zapušten te mora sa svoga neznanstva toliko stradati. Nije se plašio pučke prosvjete, pače je priznavao, da ona sama može izbaviti puk naš od propasti, u koju leti, i podići ga do visine drugih narodah; a prosvjetliti puk naš, to da je sveta dužnost viših stališah. Nu prosvjeta mu nije bila nošenje kaputa mjesto surine, ili natucanje tudjega jezika mjesto svoga narodnoga — kroz koje phase od prosvjete mi se sada vučemo — nego primjerena stališu obrazovanost duha, ovu da valja svakomu u svom području po mogućnosti širiti, te ćemo tako sav narod usrećiti. Što je ovako mudro besjedio, to je i svojimi djeli posvjedočavao. Zato je prije više godinah na svojem imanju Božjakovini ponajviše sám pučku školu podigao i do časa umrloga revno nadzirao i obilato darivao. Da mu pako plemenito ovo djelo i po smrti uzevati, za to se je u svojoj oporuci pobrinuo, zapisav u njoj pomenutoj učionici 5000 fr. sr. Neopominjemo se, da bi toga do sada itko bio kod nas učinio. Nu ako je već sám ovaj čin krasan, jošte su krasnije naredbe, po kojih se ima ovaj zapis (legat) upotrebiti. U Hrvatskoj su pojedina sela od učionice ponajviše vrlo udaljena, te siromašna djeca, neimajuća dovoljne odjeće, nemogu ju zimi polaziti: pa upravo zimi može pučka učionica kod nas najuspješnije djelovati. Ova okolnost bila je već više putah napomenuta, kao golema zapreka polaženja učionice, nit ju je tko znao do sada posve ukloniti, dok nam evo nepokaza naš Drašković, da se toj nevolji može doskočiti, odrediv, da se dobiću (kamatom) zapisane od njega glavnice ponajprije plaća stan seljakom stanujućim blizu učionice za siromašnu djecu udaljenih selah, i da se ovoj nabavljaju zimske haljine i školske potreboće. Želeć nadalje, da se mladež u vjeri što se bolje može obući, odredio je učitelju vjere nagradu do 40 for., koja mu se ima one godine dati, kad mu se bude odlikovala mladež dobrim napredkom. Isto tako ima se nagradjivati pomnja i marljivost drugoga učitelja. Rukovanje ove zadušbine povjerio je za sada ondašnjemu župniku g. Nikoli Havliček, koji mu je bio glavni pomoćnik kod osnivanja iste škole, a za buduće vieću božjakovačke obćine.

Koliko ima u našoj pučkoj mladeži dobrih glavah, koje bi mogle umom domovini svojoj neizmjerno koristiti i rodu glas učiniti, a oni idu za plugom ili pasu stoku, jer su siromasi, te neimaju načina, kako da razžare iskru, koju je u njih pučka učionica užegla. Za podporu ovakvih talentah zapisao je grof Ivan Drašković 10,000 for. sr. I ovdje se moramo opet začuditi njegovu rodoljubju i oštroumju, kojim se je pobrinuo da se ovi novci kako valja upotrebe. Želeć podići naše jedine više učevne zavode u Zagrebu, naime pravoslovnu akademiu i gymnaziu, odredio je, da imaju od pomenute glavnice pet mladićah, jedan pravnik i 4 gymnazialca, samo dok u Zagrebu školu polaze, dobivati godišnju podporu po 100 for. sr. Mladići ovi treba da budu svakako južni Slavjani, nu na vjeru i na stališ da im se negleda, samo ako su inače vriedni i siromašni. „Ja sam prijatelj cieloga čovječanstva, — kazivaše pokojnik pišuć oporuku — nu najprije mi valja skrbiti za moju braću, za moj narod.“ Nije li to krasan primjer rodoljubja? — I to je važno tko ima ove podpore dieliti, naime skupština učiteljska, nu tako, da podporu samo onaj dobije, koji se ćudorednostju i marljivostju najviše odlikuje i uz to je najsiromašniji medju prosioci.

Ovako se je naš pokojnik pobrinuo za talente, koji će se u pučkoj učionici pojaviti; nu uz to nije zaboravio ni ostale učenike, koje priroda nije onako obilato duševnimi darovi nadarila, te će se iz učionice povratiti u svoje seoske kolibice. Koja korist, što je diete dvie tri godine u svojem djetinstvu školu polazilo, ako

Digitized by Google

se kašnje nitko više za to nepobrine da sjeme posijano u školi nikne, procvate i plodom urodi. Tomu doskočio je naš pokojnik, odrediv u oporuci za izdavanje dobrih jugoslavenskih knjigah za puk 10.000 for. sr. Kojemu pravomu čovjekoljubcu neće kod ovoga glasa srce zaigrati? Na ovom polju stoji naš Draśković sám samcat u povjestnici hrvatskoj; za obrazovanje puka on je prvi okom svrnuo na njegove duševne potrebe i prokrčio mu stazu k prosvjeti. Upravljanje pomenute glavnice povjerio je književnomu odboru naše Matice. Ovaj će imati svake godine pozvati jugoslavenske pisce, da mu do stanovitoga roka podnesu rukopise namienjene praktičnomu i duševnomu obrazovanju našega puka. Djela netreba da budu baš posve savršena, nego samo da budu duhom moralnim pisana i da odgovaraju koliko toliko potrebam našega puka. Ovo je u oporuci naročito zato naredjeno, što je blagodušni oporučitelj dobro znao, da nijedna književnost neizvodi u početku savršenih knjigah, al ju treba podticati, da teži na savršenost. Zato će se imati nagrada svake dodine podieliti najboljemu rukopisu, ako išta valja. To je pako zato naredjeno, da se neuplaše bojažljivi pisci natječaja, i da se nedogodi, da za to što jedne godine nije bio nijedan rukopis nagradjen, sljedeće se godine nitko neusudi natjecati za nagradu. Rukopis koji bude za najvrstnji proglašen, dobit će, ako je izvoran i ako barem 15 tiskanih arakah iznosi, polovicu dobiti, i ako neiznosi 15 arakah nagradit će se primjereno prema tomu koliko iznosi knjiga. Jer znati valja, da će se istina rukopisi prosudjivati, i oni će ostati svojina pisca: nu nagrada će se istom onda izplatiti, kad djelo na sviet izadje. To je zato odredjeno, da se rukopisi svakako i to čim prije tiskaju. Pod ovaj uvjet pobrinut će se jamačno pisci, da im se djela brže bolje natiskaju, a Matici se daje prilika, te može takve rukopise tiskati, a netreba joj nagradjivati pisca. Ako se kojom sgodom glavnica poveća, n. p. tim što jedne godine nagradjen rukopis neiznosi 15 arakah, ili što su sami prievodi: to se ima sljedeće godine sva ovako povećana dobit piscu podielit, ako je rukopis izvoran i od 15 arakah. Tako će se rukopisi, koji će, kao što se možemo nadati, svakom godinom bolji i savršeniji biti, sve to bolje i više nagradjivati. Ako bi se dogodilo, da bude više vrstnih rukopisah, to se ima one godine samo jedan, najbolji nagraditi, nu drugi rukopisi mogu se sljedeće godine opet za nagradu natjecati. Matica ima ovom glavnicom n a p o s e upravljati i svake godine u novinah račun priobćivati. Nedvoumimo ni malo, da ćemo ovako za nekoliko godinah dobiti liepu sbirku pučkih knjigah, koje će jamačno na puk naš spasonosno djelovati, jer će se odbor Matice za to pobrinuti, da neizadje na svjetlo kakva otrovna knjiga, koja bi mogla narodu nahuditi.

Ovako se je naš pokojni Draśković pobrinuo za duševno dobro svoga naroda. Nu čovjek ima uz dušu i tielo. Dok je zdrav, lasno mu: nu kad ga bolest pritisne a neima ni toliko novacah, da si nabavi ljekarijah ili da si okriepi želudac snažnim jelom — onda zlo i naopako! Zato je pokojnik odredio za buduću zemaljsku bolnicu hrvatsku 5000 for. sr. O koristi ovakvoga zavoda neće zaista nitko posumnjati, s toga mu je pokojnik znatnim ovim zapisom kao temelj postavio, nebi li ovim svojim primjerom potaknuo druge jošte bogatije, da se na njega ugledaju, i u tu svrhu takodjer što poklone, te bi se onda zavod taj brzo podigo. A da glavnica donde badava neleži, naredio je, da se dotle, dok nedobijemo zemaljske bolnice, glavnice davaju za lječenje boljestnikah ovdašnjoj milosrdnoj braći.

A nije pokojnik propustio skrbiti i za duševne potrebe ubogoga ženskoga spola, kojemu ovakvih čovjekoljubnih skrbnikah toliko treba. Zato je naredio, da se zagrebačkomu samostanu milosrdnicah, kao jedinomu zavodu kod nas, kojemu je zadaća duševna i tjelesna nastojba ženske naše siromaši, izplati iz njegova imutka 5000 for. sr. Kamate ove glavnice imaju se na plemenite svrhe naznačene u statutih milosrdnih sestarah obratiti; i buduć da će im se ovim zapisom njihova sredstva znatno umnožiti, tvrdo se nadamo, da će pokojnik i ovim legatom narodu svomu puno koristiti.

Isto tako opomenuo se je jošte i na smrtnoj postelji sirotinje, štono se bije i prebija od nemila do nedraga kao voda o briegove. Jer i najmarljivijega i najpoštenijega čovjeka umie više putah pod starost nesreća tako pritisnuti, da mu se nedade na ino nego uhvatiti prosjački štap. Dà plemenite duše, koja ovu tugu i nevolju umaljuje. A to je učinio naš pokojnik. Da ublaži ovu biedu, osobito u glavnom gradu svoje domovine, u Zagrebu: ostavi zagrebačkoj ubožnici 10,000 for. sr. pod taj uvjet, da kamatami starješinstvo ovoga zavoda zagrebačke siromake bud u njihovu stanu, bud u samom zavodu podupire, kako mu se shodnije učini. Tako se je evo pokojnik, akoprem nije ovdje stanovao, i za zagrebačke siromake liepo postarao. Svake godine će se dakle 500 for. sr. medju siromake razdielivati i koliko će tim i po svojoj smrti suzah utrti, koliko gladi utišiti, koliko nevolje utažiti!

Naš Draśković nije spadao medju najbogatije naše velikaše, pak evo kolike je tisuće ovim blagotvornim svrham namienio. Istina da se ovi zapisi imaju stoprv po smrti njegove jedine nasljednice izplatiti. Nu ova, budući takodjer nadahnuta plemenitim čuvstvom čovječnosti, i želeć i sama svesrdno da se toli spasonosne namjere pokojnika čim prije izvedu, izjavila je velikodušno sama od sebe, da je tvrdo odlučila oko toga nastojati, da se zapisi ti čim prije izplate. Evo dakle oporuke našega pokojnika. Stari su narodi vjerovali, da se svaki dobrotvor čovječanstva po svojoj smrti u zviezdu preobrazi, te na nebeskom svodu viekom sjaje. Tako će sjati i ime grofa Ivana Nepomuka Draśkovića na zvjezdištu hrvatskom, doklegod uzživi narod hrvatski. Godit će zaista svakomu poštenjaku u obće, što je ovdje doznao da ima tako čistih i plemenitih dušah na svietu, a svakomu rodoljubnomu Hrvatu napose, što ga

Digitized by Google

je obasjalo sunce odkud mu se valjda ni nadao nije, i zavapit će iza dna srca: „laka mu zemljica!“ *B. Š.*

Grof Janko Drašković.

Grof Janko Drašković Trakostjanski rodio se je u Zagrebu dne 20. listopada godine 1770. Prve i gimnazijske nauke svrši u Zagrebu a više t. j. filosofične i juridične u Beču za cara Josipa. Svršivši nauke posveti se vojničkomu životu i dotjera do c. k. konj. kapetana te kašnje kvitira. Kao c. k. poručnik kod konjanikah išao je pod Laudonom na Turke i bio je u podstupu grada Beograda. Kad je stupio u c. k. vojničku službu moglo mu je biti 22 god. a kad je izstupio po prilici 40 godinah. Kašnje je služio i kod hrvatske insurekcije proti caru Napoleonu I. kao pukovnik.

Gf. J. Dr. bio je i u svome privatnom životu vaviek točan kao vojnik, i što bi jedanput rekao, to nebi nipošto porekao. (Običavao bi reći, da imade 100 sinovah — svih bi ih, reče, dao neka idu u vojnike, da se redu i točnosti priuče.) Godišta 1817. kad je nj. vel. pokojni car Franjo posjetio Hrvatsku bio je grof Janko Drašković jur c. k. komornik; jer je tada službu podvorivanja izvršivao.

Naš je pokojnik vazda od prvoga svoga počela hrvatsku narodnost i jezik njegovao i kao što je više put pripoviedao, ljubav istu postigao je od svojih roditeljah, koji su narodnosti hrvatskoj bili vazda prijazni.

Godišta 1832. napisao je narodnim jezikom „Dissertaciu iliti razgovor za poklisare hrvatsko-slavonske na dietu ugarsku.“ Ista bi štampana u Karlovcu 1833. Kašnje je ista dissertacia bila prevedena po njekom drugom domorodcu u njemački jezik i štampana je u Lipsku god. 1834.

Pokojnik bio je vazda kao rodoljubac obćenito poznan i štovan i s toga bi ovaj krat na saboru kraljevinah Hrvatske Slavonije i Dalmacie god. 1832. izabran za dietu ugarsku a god. 183⅝ kao poklisar ovih kraljevinah k stolu stališkomu. Ovdje se je tako čestito podnosio braneći prava preuzvišenoga prestola i ovih kraljevinah, da ga je nj. vel. pokojni car i kralj Franjo I. udostojio odlikovati redom sv. Stjepana ugarskoga maloga krsta.

Za rečene diete ugarske g. 1836. napisao je pokojnik pjesmu punu uzbitjenja na mladež ilirsku, u kojoj silno potiče na ljubav prama caru, domovini, zakonu i ljubavi materinskoga jezika. Ista pjesma može se čitati u Danici god. 1836. br. 7.

Godine 1838. izdao je velevažnu brošuru: *„Ein Wort an Illiriens hochherzige Töchter über die ältere Geschichte und neueste literarische Regeneration ihres Vaterlandes.“* Iste godine utemeljio je s porazumljenjem prvih i najodličnijih domorodacah svojim energičkim prednjačenjem narodno družtvo čitaonice ilirske kao zviezdu prehodnicu naših književnih zavodah. — Nj. ck. apost. vel. sada slavno vladajući Franjo Josip I. dostojao je takodjer premilostivo uvažiti zasluge pokojnika — naimenovavši ga pravim tajnim savjetnikom, koju mu je viest objavio naš svietli ban Josip grof Jelačić godišta 1853. kad je pokojnik uprav 83. godinu svoga narodjenja slavio.

Grf. J. Dr. bio je velik ljubitelj i po mogućnosti podupiratelj znanostih i umjetnostih. Što se njegove ćudi tiče, ta biaše veoma blaga i vesela. Jezik materinski, narodni običaji i narodna nošnja biaše mu najmilija do posljednjega časa. Nu pritom nije mrzio ničije narodnosti niti jezika. On je dobro umio govoriti i rado je sborio: latinski, njemački, francezki, talijanski, magjarski i rumunjski. On je razumievao svakolika narječja slavjanska; ali je izvan svoga materinskoga jezika najbolje umio poljski, budući je u Galiciji kao c. k. konjanički četnik duže vremena služio.

Pokojnik ženio se je u dva puta. S prvom gospodjom rodj. Pogledićevom, neimaše djeteta, a s drugom rodj. bar. Kulmerovom, uzorom ženske blagosti, dobrote i izobraženosti (koja god. 1846. u Zagrebu preminu) imadjaše jednoga sina, nu taj mu je na veliku žalost prerano umro.

Pokojnik upotriebio je prošastoga ljeta toplice Sutinske. Zatim hoteći još upotriebiti toplice Gleichenberžke krenuo je put Varaždina i Radgonje, gdje ga nemoć sukobi, od koje dne 14. siečnja o. g. preminù. Lahka mu zemljica! — Priobć. *V. B.* (Izv. iz Nar. Nov.)

VJESTNIK.

Domaće i slavenske viesti.

Iz Zagreba. Započevši evo novo godište dužnost nam je prije svega spominjati domorodne naše zviezde, što no su nam se već prvoga mjeseca ove godine utrnule na obzoru narodnom. Medju ovimi sjati će oba naša *Draškovića* — kojih kratke životopise ujedno priobćujemo — jošte zahvalnomu potomstvu, opominjuć ga, kako valja »rodu činit glas.« — Osim ovih zviezdah priehodnicah utrnu nam se u kolu zaslužnih rodoljubah mladjahni um, koji je nedavno niknuo bio na polju našem književnom, te se je stao tako žurno razvijati i pčelinjom bi reć pomnjom i marljivostju med sabirati sa raznih granah slavjanskoga književnoga stabla, kano da je slutio blizak konac mladog žitja svoga; to je bio *Milan Bubanović* — Nevenovim čitateljem dovoljno poznat kao Milan Dimitriev — koji je 27. siečnja u 20. god. dobe svoje preminuo u Varaždinu, ondje bo je neko vrieme boravio kod svojih roditeljah vrativši se iz Beča, gdje je bio učio pravoslovne nauke. Na gorku tugu svojih vriednih roditeljah, u kojih naš *Milan* biaše jedinac, i na žalost svih rodoljubah, koji poznavahu plemenitu njegovu težnju, prestavi se u cvietu svoje dobe onamo, gdje nam prerano počivaju i drugi višjom težnjom nadahnuti srodni mu duši. Lahka mu semlja! — Napokon nam upravo mlado ljeto donese izpod velebnih Tatrah žalostni glas, da nam se prenese u bolji sviet vjerni prijatelj i dični roda svoga zastupnik, Ljudevit Štur, u najboljoj snagi muževna života svoga, padnuvši (u Modri) kao žrtva zlosretna slučaja sgodjen u lovu vlastitom puškom, koja mu se u zao čas opali i smrtnu mu ranu zadade. Tako nam nemila kob

Digitized by Google

sa životom razstavi jednog od najkrepostnijih umnih duhovah prije nego mu biaše sudjeno izvršiti veliku svoju zadaću po višjem zvanju svome na zemlji, upravo kao kad kobno zrno nesmiljena strielca sgodi i pogodi orla tatranskog, koji se je tekar pripravljao i krila vješbao k pravom uzletu svome. Malo imade ljudih, kojim bi se bolje i pravednije pristojale Kolarove rieči nego našemu Ljudevitu Šturu kao mužu: *»jenž v svém srdci celý. národ nosil.«* I ovaj će ga narod zahvalnim srdcem spominjati kao dičnog ljubimca i krepostnog branitelja svoga, dok se u njemu neutrne posljednja iskra narodne samosviesti, — a na širokom polju književnosti slavjanske sačuvat će Šturu vječnu uspomenu njegova posljednja knjiga »O národnich pisnich i pověstech plemen slovanskéýh.« Vječnaja mu pamjat! — *)

Iz Zagreba. (Druž. život i poklade). Družtveni naš život u vrieme ljetošnjih pokladah istinabog nije onaj, štono je bio u prijašnja vremena, gdjeno je občenita gostoljubivost mal ne u svakoj hrvatskoj kući stolovala, — no on je opet tečajem ovog mjeseca dovoljne zabave pružao svim stališem svakog spola i dobe. Prijatelji muzike našli su nenadano veselje u Dvorani, gdjeno je 4. siečnja ovdašnje družtvo skladnoglasja pomoću g. Štrige i njegove gospoje kao i gg. Epšteina, Pokornog i Köka, — a 18. siečnja g. Štriga sa gospojom i više inih sučestnikah koncert uredio. Akoprem drugče naše občinstvo mnogo nemari za domaće naše koncerte, to je ipak ovom prigodom osobito učestje pokazalo, jer je Dvorana obadvaputa dubkom bila napunjena, a koncertiste stekli su podpuno i zasluženo priznanje; rječju: ova gospoda pripravila su nam dva osobito ugodna večera, kojih se i sada još rado spominjemo, jerbo je uspjeh očekivanja naša visoko nadkrilio. — Na dan 25. siečnja bio je u stogodišnju uspomenu rodjenog dana Mozartova u kazalištu koncert, kod kojega sudielovaše preko 100 osobah; kazalište bilo je dubkom puno; poslie koncerta bila je muzikalno-deklamatorna zbava u gostioni Prukner ovoj; neprestana muzika, mnogovrstne napitnice i dobra večera sačinjaše glavnu stranu te zabave, nije dakle za čudo, da se gosti, kojih biaše do 40, veseli i zadovoljni tek oko dva sata u jutro razidoše.

Osim toga zabavljaju nas češće obljubljene muzikalne večerne produkcije u njekih ovdješnjih gostionah g. Vejmelke, ravnatelja muz. kapele ovdašnje posade, i dobro uvježbanog glasbenog družtva g. Pokornog.

Kao što obično svake godine, tako nas i ljetos u pokladni život uvede prvi maskirani ples u kazalištu taj pèle-mèle u podpunom karnevalskom smislu. Ove vrsti plesovi, u Zagrebu odavna poznati pod njekim ne baš estetičkim imenom, opetuju se svake njedelje u parteru; neima stališa, koji tu nebi bio zastupan; otmjeniji sviet ili tako zvana *haute-volée* nasladjiva se gledajuć iz ložah, premda i s tog višjeg jata kadkad pogdjekoja ptičica pod larvom dole medju prostu ptičad poleti; ovi plesovi, u kojih se uz svakojake kazališne lakrdije nepaze baš strogo niti pravila etikete niti čednosti, odavna još najvećma privlače naše zagrebačko občinstvo i svakiput napune kazalište, kao što nebi nikad mogao ni najizvrstniji igrokaz. O maskiranih plesovih u reduti mnogo nemožemo reći jer su ostali prazni stranom porad namamljive konkurencije toli obljubljenih nedjeljnih kazališt-nih plesovah, stranom porad mnogobrojnih oglasah, kojino sad ovdje sad ondje kakovu zabavu navješćivaše, da čovjek tako rekuć nije ni znao kuda da krene.

Plesovi u Dvorani bili su sjajni i osobito zabavni, k čemu mnogo doprinese tako zvana »cepplpolka,« a još više »polka-mazurka;« kod prve imade okretan plesalac sa svojom ljepoticom dovoljnu priliku da pokaže i razvije svu milotu iliti graciju, a kod polke-mazurke vatru i okretnost; koji se plesalac dosad sa ova dva plesa još nije upoznao i oprijateljio, taj spada po mnienju naših ljepoticah »u prošasti viek a podnipošto u ukusne salone modnoga svieta;« no takovih neznalacah i barbarah, koji se dosad s »zepplpolkom« još nebi bili točno upoznali, medj našim mladjim svietom gotovo ni neima, jer naša mladež u obće a napose naše ljepotice toliku su marljivost, pomnju, postojanost i uztrpljivost pokazale i tako liepih talentah razvile kod učenja i vježbanja té »zepplpolke,« što sve kad bi svuda i izvan »cepplpolke,« posvjedočile — neodoljive bi bile.

Ravnatelj ovdašnjega kazališta razglasio je, da će na dan 31. siečnja uredit veliki bal pod naslovom *»Friedens-Jubel-Ball-Fest«* kao u pozdrav miru, kome se Evropa nadati počima. No ako se evropejski mir na sličnom temelju osniva, kao ovaj kobni »Friedensjubelballfest,« to će nam taj željeni mir žalostnim uroditi plodom! Občinstvo — ravnatelj kazališta — musika i isti kukavni gostionik, to se je sve križ na križ suzbijalo i odbijalo, kao da su to četvero zaratjene neprijateljske vojske, koje za taj diplomatički razglašeni mir ništa neće da znadu. Nesretni taj »Friedensball,« koji je do toga imena došao upravo kao »lucus a non lucendo« ili kao što se gdjekoje novine zovu »dnevnik« premda samo 1—2 put na tjedan izlaze, nije se nikako mogao ni započeti, jer je najprije muzika mejdan ostavila, i već u deset satih srdita pobjegla, a u malom broju sakupljeno občinstvo, do 30 mužkaracah postojanih prijateljah i 3 do 4 prijateljice mira — njihovoj sudbini ostavila.

U ponedeljak dne 4. veljače bio je na korist ovdašnje ubožnice zadnji bal u Dvorani, nemanje sjajan i zabavan kao i dva prijašnja za članove družtva dvoranskog ustrojena plesa.

Na utorak mesopustni zaključismo ljetošnje poklade na najugodniji način u maskiranoj reduti, toj zagrebačkom našem svietu toli omiljeloj zabavi, jer neima u cieloj godini bolje sgode za odkriti i saznati zanimive srdca tajne, za osnivati ljubovne zapletke i ući drugim u trag, za izkazanje nježne dvornosti i gospojinske službe, za ljubezne osvete i okrutne muke probudjenog znatiželja; neima ljepše prilike i škole za čedna i bojazna ljubovnika, maskirana reduta — to je za mladog i neizkusnog zaletnika mejdan od vježbanja, gdje on prviput kuša svoje sile, rekognoscira položaj, pripravlja se za juriš — rječju: reduta je čarobno ono kolo, u kojem i najbojazliviji pod zaštitom krinke dobiva smionstva i odvažnosti, a mnoga čedna ljepotica, koja kad ju na ulici bistro pogledaš zarumeniv obori oči, u reduti mirno sluša sladke tvoje besjede, jer krinka ju štiti, koja boje nemienja i neodaje rumen stidnog lica; pače ako si sretan i znadeš vještom rukom odkopčati tanke sponke ženskoga srdca, a ono će ti možda stidna tvoja ljepotica i sama prišaptnuti milu koju riečcu i slab stisak nježne ručice razigrat će ti živce i razplamtit tvoju maštu. Ali jao tebi i pomagaj ako si se dopustio toga grieha, te si prije probudio ljubomornost, potaknuo osvjetljivost ili kojim god načinom uvriedio ponos i taštinu liepih, čutljivih i oštroumnih gospojah pak si se s njimi maskiranimi sukobio na reduti! Oštre striele umočene u najtanji jed Ljeljev progone i sliede te kamogod kreneš kao nesretnog Akteona hrtovi Dianini, — tu neima spasenja za te nego bježi — bježi iz dvorane pa metni i ti krinku na obraz te vraćaj zajam.

Kad ja sad — mirni gledaoc nebojeći se više, da će me zahvatiti — motrim titrajući taj vir na reduti, to mi se čini kao da gledam ravninu mora, kojega se površje mirno i ugodno koleblje dočim mu bezdan i dubljine vrve od milionah svakojake životinje i čudnovate nakazi, koja se medju sobom progoni, ubija i proguta u vjekovječnom ratu, — tako i šarena ta smjesa na reduti na pogled ti se umiljato, mirno i ugladjeno ljulja i vijuga kao laki talasi lakim vjetarcem uzljuljanog mora, a izza krabuljah lepršа biesno jato strastih, sakrivaju se goruće požude, sljubavnost, mržnja, osveta i blieda zavist — prava to slika sadašnjega družtvenog života. — Gle, eno skliznu listić u neprave ruke, tu opet oči govore izza krabulje što se usta prosboriti uzteže, a ondje u zabitnom kutiću pletu se opet mreže, u kojih će se možbit zaplesti mir srca i pokoj domaći, te ih neće možda razmrsiti ni godinica danah — ali dosta za sad, neću da odkrijem bezazlenoj čitateljici sve te namamljive tajne toga sladko - čarobnog pakla — redute; dosta da napomenem, da je ljetošnja naša reduta

*) Životopis Šturov priobćit ćemo drugiput.

Digitized by Google

bila jedna od najzanimivijih i posve odgovarala znamenovanju svome, te će možda dosta dugo probijati u živahnoj masti i sladkom opominjanju mladoga našega ašikujućeg svieta.

O ostalih plesovih i zabavah za ljetošnjih pokladah, kao u zapuštenoj strelani itd. neznamo ništa navesti, nego čujemo, da je bilo posvuda dosta veselo i živahno.

Što se tiče narod. kazališta, to smo mjeseca siečnja imali samo jedno jedino nar. predstavljanje i to lakrdiju pod naslovom „dva pištolja;" predstavljanje sámo išlo je dobro za rukom. a komad kao lakrdija vrlo se je dopao i zadovoljio je podpuno obćinstvu.

Kao što čujemo iz pouzdanog izvora primit će ravnatelj stvo kazališta g. Blatner odmah o uskrsu, te je već nabavio i članovah za njemačku operu, koju će nam takodjer dovesti.

Iz Zlatnog Praga, 28. siečnja. Glavni značaj našega vremena jeste: pokret i napredak. Kamo god pogledamo: kako sve žurno napreduje, sve se diže i razvija, sve se brini ko pčelica u krasnom pramaljetju. Istiem duhom i pravcem napreduje i možna naša carevina a medju ostalimi krunovinami uzdiže se gorostasno mila nam češka zemlja, i to osobito prekrasni Zlatni Prag.— Pitat će mnogi čitatelj što li me je na tu misao navelo? Ništa drugo nego marljivost, obrtnost i radinost Pražanah, o čemu ću u buduće Nevenove čitatelje malo pomalo točnije obavještjivati. Uzmimo na pr. gospodarstvo, koliko jest ovdje zavodah, učionah gospodarstvenih, koje se upravo sada vrlo usavršivaju i umnožavaju. Obazrimo se na znanost i umjetnost: to ćemo ovdje naći u većem možbit nego igdje po razmjerju broju nižjih učionah kao i višjih zavodah. A što najveće zaslužuje uvaženje, to je češka književnost, koja je prošle godine u svih njezinih granah vrlo napredovala, kao što ću drugom prilikom pobliže navesti knjige, koje je stranom Matica češka o svome trošku izdala, a i ostala troškom spisateljah samih, ili pako knjigarskih poduzetnikah izašla djela. — Uza književnost liepo i dično se razvija i češko narodno kazalište, na kojem se svaku nedjelju i svetac sve to bolji kazališni komadi u originalu ili u točnih prievodih vrlo vješto i sada već upravo po višjih umjetničkih zahtjevih predstavljaju tako, da se u mnogom obziru mogu usporediti predstavam ponajboljih njemačkih kazalištah, kao što to u posljednje vrieme osvjedočiše češke predstave velikih dramatičkih djelah n. p. Götheovog »Fausta«, »Lear-a« od Shakespeara (obadvoje prevod od Kolara, koji u sebi sjedinjuje svojstva izvrstnog i izobraženog spisatelja isto tako kao i predstavljaoca, te sa svojom vještom suprugom vrlo dično zastupa stogu umjetnost na češkom kazalištu), zatim historičkih dramah češkog na glasu dramatičkog veterana Klicpere, koji je na radost svih Čehah skinuvši na svoju starost teško breme zvaničnog posla na novo latio se plodnog svoga spisateljskog pera, ko je je Čehom već odavna toli omililo, napokon tragedije g. Mikovca »Dimitrij Ivanović« itd., o čemu svemu ćemo obširnije drugiput prosboriti. — Na korist narodnoga češkog kazališta držane su ljetošnjih pokladah tri »besede« (već. zabave) u dvoranah žofijinskog ostrova, koje biahu osobito sjajne, ukusne i duhom narodniem nadahnute; svaka je ova beseda trajala do bielog dana. Od ljetošnjih Pražkih zabavah vriedno je još napomenuti družtveni ples u korist ubogih gradjanah, koji je ubogim znamenitu svotu doprineo isto tako kao i ples teknikah (d. 22 pr. m.) koji se je odlikovao veselom živahnostju trajavši do 6½ u jutro te je predao ubožnici čistih 500 fr. sr. — Za dan 30. sieč. pripravlja se ples pravnikah, koji obećaje da će sve ostale nadkriti sjajnostju i ukusom. *B. S. V.*

— Svjetli knjaz srbski Aleksander Karagjorgjević osniva u svome stanu na Vračaru kod Beograda galeriju slikah iz srbske narodne historije. Započeta je galerija slikami (od srbskog slikara Kneževića) onih junakah i proslavljenih osobah, koje su se u ratu za srbsku samostalnost odlikovale. Za onimi sliedit će slike junačke iz staroslavne srbske dobe Lazareve. U topčiderskom konaku čuvaju se neke vrlo vješto izvedene slike davno preminuvšeg umnoga srbskog slikara Arsenije Todorovića.

— U Beču je na izmaku prošle godine ponovio poduzetnik čeških kazališnih predstavah g. Rosa tako zvane „Besede" (slavjan. već. družtv. zabave). Prva je ova beseda u dvorani „kod zelenih vratah" vrlo dobro za rukom pošla, te se je nadati da će se ove Bečkim Slavjanom već odprije toli mile zabave i ove godine opetovati.

— U Novom Sadu dao je na božić srbski na glasu pianista g. Kornel Stanković dva koncerta, koji su se vrlo dopali i g. St. živahno priznanje obćinstva pribavili. G. St. boravi preko ove zime u Karlóvcih, zabavljen umjetnim svojim poslom, da naime ondje crkvene napjeve stavi u nota.

— U Edinburgu (Škociji) umro je poljski spisatelj grof Valerian Krasinski, pred god. 1830 ministar prosvjete u kraljevini poljskoj. U posljednje vrieme živio je od književne radnje svoje i spisao medju ostalim: „Pregled historije vjerozakona slavjanskih narodah."

— U Pragu umrla je češka spisateljica Honorata Zapova (supruga urednika časop: „Památky archeologické a mistopisné") rodj. Višnjowska (Poljakinja). Ostavila je više spisah o ženskom odhranjivanju i pred smrt svoju podigla žensko višje odhranilište.

— U Pešti je 12. siečnja neki ludjak nasrnuo na urednika slovačkih „Kat. Nov." g. Dra. Radlinskog u njegovom stanu, hoteći ga u svojem bjesnilu slučajno na njega naišavši, ubiti, te mu je i zbilja zadao više, no na sreću ne pogibeljnih ranah.

— U Budišinu (Bautzen u Saksoniji) umro je predsjednik lužičko-srbske Matice, Dr. Adolf Klin, koji si je velike zasluge bio stekao za života svoga za lužičko-srbsku književnost i probudjenje slavenske narodnosti u onih poniemčenih krajevih u obće.

Književne viesti. Najnoviji glagoljski ulomci. U sjednici filologičkoga odsjeka kr. češkoga učenoga družtva držanoj dne 17. prosinca, priobći najprije izvanredni član profesor Höfler potanko izvjestje o tom, kako je našao dva veoma važna glagoljska ulomka. Na to pročitâ uredni član, bibliotekar Šafafik, posljedke svoga kritičkoga razabiranja i ocienjenja tih ulomakah. Rukopis, u kom su se ti ulomci, na nutarnjoj strani zadnje korice čvrsto prilieplјeni, sačuvali, nalazi se u knjižnici pražkoga metropolitanskoga kaptola i sadržaje latinski tako zvani praxapostol, t. j. djela apoštolska, poslanice i očitovanja; spada pako najkašnje u XI. viek, te je medju inim vriedan osobite pozornosti već rad naprvo položene znamenite slike u bizantinskom slogu, u kojoj se darovanje knjige od vojvode češkoga opatu benediktinskomu živo predstavlja, sbog česa se može pravom slutiti, da je taj tako liepo uredjeni rukopis njegda bio odredjen na njeku osobitu svrhu. Ulomci sami čine dva lista s glagoljskim pismom, koja su uzeta iz dva različna, nu po svoj prilici suvremena rukopisa. Prvi list sadržaje u 27 redakah tako zvane exapostilarije (slav. svjetilne), t. j. kratke crkvene pjesni, pjevane po svetcih na jutrenji poslie kanona; drugi pako sadržaje u 24 redka antifone i kathisme (slav. sjedilne), obične kod službe božje na dan muke gospodnje. Nu to se ima razumjeti samo o gornjoj strani ili licu ulomakah, jerbo ulomci još nisu iz prevažnih razlogah od koricah odtrgnuti; može se ipak najvećom sigurnostju misljeti, da i druga strana nesadržaje ništa drugo, nego nastavljenje onih crkvenih pjesnih. Jezik ovih ulomakah slaže se u obće i u cielosti s tako zvanim jezikom staroslavenskim, kao što se nalazi u najstarijih crkvenih knjigah, nu u pojedinostih razlikuje se od njega ipak znatno, a što je još najznamenitije jako je prepleten oblici glasovah i riečih, koji su vlastitost jezika uživana u Českoj, Moravi i Slovačkoj. Budući da je vez rukopisa veoma star; budući da su oni ulomci bez dvojbe onda prilieplјeni, kada je rukopis vezan; budući da je očevidno, da su oba lista već onda, kada su prilieplјena, veoma stara bila i znatno oštetjena, t. j. prodrta, naderana i izlizana; budući da se može dovoljnim razlogom suditi, da su navlaš simo dani, naime da budu sačuvani kao važna uspomena; budući da se njihov sadržaj slaže sa stanjem grčkih crkvenih knjigah, kao što ga nalazimo

Digitized by Google

prije početka X. vieka, a ne s kašnjim, i napokon, budući da slika pisma i pravopis nedvojbeno svjedoči za stariju dobu, nego li je doba najstarijih dosad poznatih glagoljskih spomenikah: to se može reći, da ti ulomci svoj početak imadu u dobi, koja malo ili ništa nezaostaje za dobom apoštolskoga djelovanja sv. Ćirila i Metoda i njihovih pomoćnikah u Moraví i Panoniji (862—885). Obširnije uvaženje i razsvjetljenje tih važnih ostanakah s tekstom i prievodom izići će u brzo od napomenutih izvjestiteljah na svjetlo." Ovako izvjestjuju „Pr. N."

Čitatelj će i sám dostojno uvažiti veliku znamenitost spomenutih ulomakah. Što se je još prije njekoliko tjednah samo slutilo, postati će sada stvari bezdvojbenom. Nakaniviši o toj stvari kašnje obširnije govoriti, nemože nam se na ino, nego da naše rodoljube ovom prilikom kao mimogred na otu stvar od velikih posljedicah opomenemo. Poznato je, da su stari, ne samo u predtiskarskoj dobi nego još i kašnje rukopise i knjige vezali u stara pisma. Na koricah važnih rukopisah i knjigah sačuvano nam je tim načinom mnogo neocienjivih spomenikah iz klasičke i narodne literature. Zato bi moglo biti od velikih posljedicah, kada bi se naši rodoljubi, svećenici i drugi, svagda na to obazrieli kadgod im dodje do rukuh kakav stariji rukopis oli starija knjiga.

Još ćemo reći jednu na radost rodoljubivih srdacah. Neumornomu nastojanju gdna. Šafařika, koji oko svega svesrdno prijanja što se tiče starožitnostih slavenskih, podje za rukom, te je našao ljudih, koji su po njegovu risanju glagoljsko pismo izrezali i salili. Odsele će se dakle moći za nas toli važni glagoljski spomenici onim pismom tiskati, kojim su ih naši predji pisali. *M. M.*

— Srbski „Ratar" časopis za gospodarstvo i obrtnost u Karlovcih (uredn. prof. Dim. Petrović) izlazi od nove godine svaki tjedan na pol arka.

— Slovenski mjesečnik „Prijatel" kao organ družtva sv. Mohora u Celovcu (V. tečaj; izdaje ga i uredjuje poznati slov. rodoljub i marljivi spisatelj Andr. Einšpiler) izlazi ove godine pod naslovom: „*Slovenski prijatel* za cerkev, šolo in dom." Sadržaj njegov dobro svrsi odgovara; tisak je liep i ukusan.

— Srb. zvaničnimi Beogradskimi novinami, koje su pod uredničtvom g. Miloša Popovića od mnogo godinah vrlo dobro napredovale, te poznatim povodom izlaziti prestale, izgubilo je jugoslav. novinarstvo važan organ, koji se sada trsi „Šumadinka" ponešto nadoknaditi. Srbsko praviteljstvo izdaje sada jedanput na tjedan „Zvanične novine knjažestva Srbije" koje donose samo zvanične viesti.

— Izvrstni češki prirodoslovni časopis „Živa" (uredn. prof. Dr. Jan Purkinje i Jan Krejči) izlazi sada svake četvrt godine u svezcih od 6 arakah (ciena mu je za članove Matice češke na god. s poštarinom 2 fr. 6 kr., za ostale pako 3 fr. 36 kr. sr.)

— U Beču izlazi tiskom L. Grund-a od nove godine novi češki časopis pod naslovom „Přitel zvířat;" izdaje ga bečko centr. družtvo proti mrcvarenju (mučenju) živine (*Anti-Thier-Quälerei-Verein*); ciena mu je na god. 1 fr. sr., članovi družtva dobivaju ga badava.

— U Ljubljani izašao je i ove god. kod Jos. Blaznika „Koledarček slovenski za 1856." od Dra. J. Bleiveis-a. Donosi medju više zanimivih člankah takodjer životopise Valentina Stanik-a i Jurja Jopel-a sa slikami ovih sloven. na glasu spisateljah. — Ondje će takodjer na skorom izići „Drobtinice" almanak za g. 1856.

— Prof. madjar. jezika na universitetu Pražkom Anselm Riedl preveo je „Kraljodvorski rukopis" na madjarski jezik.

Novi izumi. Glinik. Kao što se može od hrdje, ukloniv iz nje kiselik (*oxygen*), izvaditi čista kovina (*metallum*), naime željezo, akoprem se čini kao da je hrdja prhka zemlja: isto tako može se iz gline (*Thon*) t. j. zemlje, kojom se lončari itd. služe, izvoditi lučbom osobita kovina. Prvi ju je lani izvadio lučbar Wöhler u Göttingu i bio je zato od francezkoga cara počašćen redom častne legie. Budući da se kovina ova iz gline vadi, prozvana bi glinikom (*alumium*). Izprva je mnogo buke počinila, jer se je glasalo, da je laka kao staklo, svietla kao srebro, čvrsta kao željezo, rastežljiva kao zlato a taliva kao mjed (bakar). Zato ju stade izpitivati glasoviti lučbar dr. Rajsky i priobći nedavno posljedak svoga iztraživanja. Po njegovu mnienju nesvjetli se glinik uprav onako kao srebro, nit se može onako lako obradjivati kao druge kovine: nu najveća je zapreka neizmjerni trošak kod radjenja. Jer akoprem ga pomalo ima u svakoj navadnoj zemlji: opet čovjek potroši preko 20 for. sr., dok ga samo jedan lot izvadi. Za sada mu je tim preprečena njegova praktična porabnost.

— Prirodoslovno družtvo u Mannheimu je pokusi dokazalo, da se čepom od pamuka najbolje prieči uzkisnuće kakve tieči (*Flüssigkeit*). Družtvo ovo kaže, da ako še napuni staklo tanka grlića govedjom juhom (čorbom) i začepi pamukom (običnom vattom), da će juha izza pol godine zadržati svoj kus i da se neće nimalo pokvariti. U tom slučaju da je pamuk kao cjedioce, koje zrak prieči, te nemože tieč okiseliti. Tako bi se dakle, ako je sve ovo istina, lasno moglo sačuvati i mlieko, da nepozukne.

— U Beču se sada mnogo posudja gradi i kupuje od *alfenida*. Ovo je smjesa kovinah kao što n. p. i pakfong, samo što se tvrdi, da alfenidu nehudi kiselina, pa i inače da je biel i svietao kao srebro, i opet je pet putah jeftiniji od srebra. Ako se to potvrdi, to će srebro na skorom morati ustupiti mjesto alfenidu.

— U Beču su počela dva tkalca, Mih. Göth i Ferd. Baumgartner, tkati tako zvane bečke kože t. j. tkanine guste i jake kao remen (kaiš), te je već i vis. popečiteljstvo podielilo povelju pomenutim tkalcem za ove nove kože.

Smjesa. (Razmjerje čovječjega tiela.) U knjižnici mletačke akademije ima slikah velikoga slikara i prirodoznanca Leonarda da Vinci, koje bješe naslikao za razjasnjenje Vitruvove razprave o čovječjem tielu. O razmjerju njegovih čestih govori se ondje ovako: Tvoreć čovječje tielo držala se priroda toga pravila, da bude lice od brade do vrh čela, gdje kosa počimlje, desetina cieloga tiela. Onolika je i ruka, naime s jednoga kraja dlana do drugoga sve do na kraj prednjaka prsta. Od kraja prsiuh pa do kraja čela to je sedmina tiela, a od prsnih bradavicah do sredine lubanje to je četvrt cieloga tiela. Ako razdielimo lice (od brade do kose) na troje, to će se jedna trećina svršiti kod nosa, druga kod obrvah, a treća kod kose. Noga je sedmi dio tiela, a prsa i rame do lakta četvrti. Pupak je sredina. Ako tko legne na uznak i proži ruke i noge, to se može oko njega krug okružiti: pupak bit će središte toga kruga, a obod (peripheria) će se doticati kraja od rukuh i noguh. Ako napišemo četvorinu (quadrat), doticat će se crte kraja od glave, noguh i rukuh; jer duljina je tiela tolika, kolika je širina rukuh, kad se razšire. — Kažu da su se stari umjetnici, kipari i slikari, ovoga geometričkog razmjerja čovječjeg tiela držali kao pravila kod svojih plastičkih djelah.

(Velika zviezda-repatica iliti kometa) koja je u prijašnja vremena već toliko putah praznovjernomu svietu straha zadavala, te kao što zvjezdari proračunaše svakih 300 godinah svršuje svoj tečaj kroz okrug nebeski, pokazat će se po mnienju astronomah ove godine opet na nebu, jer upravo ističe 300 godinah odkako ju je zadnji put (g. 1556.) bilo vidjeti na našem obzoru zemaljskom.

(Šta je tanac?) U Engleskoj ima osim drugih vjerozakonskih sliedbah takodjer neka tako zvana metodistička sekta, koja svojim sljedbenikom strogo zabranjuje svako bučno veselje, osobito pako kao veliki grieh plesanje iliti tancanje. Nieka mlada metodistička ljepotica bila je obtužena kod starješinstva svoje obćine, da je izvan nje na njekom plesu tancala. Otac njezin uze ju braniti, te upita sakupljeno na sudu starješinstvo: šta se

Digitized by Google

upravo zove „tanac?“ Odgoriše mu: da je tanac poskakivanje po taktu muzike. Otac zatim dovede svjedokah, koji izpovjediše, da se njegova kćerka nikad nije držala takta. To njezino poskakivanje nemogaše se dakle po točnom engleskom tumačenju nazvati tancem, i mlada nevješta taktu igračica biaše odpuštena i na radost plesoljubivih svojih drugaricah od tužbe riešena.

* Seljak došavši nekog jutra u svoju štalu po konja, da ga upregne i na polje povede, nadje kljuse mrtvo na tlih protegnuto. „Viš ga — reče muž — tako ti je liepo konjem biti; po cielu zimu ništa nedela, nego samo ždere, pa kad dodje proljetje te da se radi, onda crkne.«

* Po izvjestju franc. liečnika dra. Flourensa operirali su u Sevastopolju 25,000 ranjenikah zapadne združene vojske, koje su prije, bez ijedne nesgode, obamlili tako zvanim chloroformom (sumpornom sapom).

* Kao što navode englezke novine, u Karsu je za posljednje dobe ruskog obsjednutja tolika bila zavladala skupoća, da su mršavu mačku platili po 15 fr. sr. a konjsko su meso čuvali samo za bolnice.

* U korist udove i siročadi madjarskoga pjesnika Vörösmarty-a sakupljeno je već preko 60.000 fr. sr. — Nedavno umrvša gja. Bonis-ova zapisala je u svojoj oporuci madjarsk. pjesniku Mih. Tompa 100 (sto) ralih najbolje zemlje na svojih dobarah. Poštovanjem umnih svojih duhovah svaki narod štuje sám sebe.

* Neke bečke novine navode, da je usljed sklopljenog konkordata dignutih do 21.000 dvorskih dekretah, izdatih prije o crkvenih stvarih.

* U Wolfsthalu blizu Požuna umrla je neka udova, koja je preživjela 7 (s e d a m) svojih muževah, od kojih je bio prvi občinski čoban a ostali svi sami čižmari.

* U Londonu sklopilo se je neko družtvo — ne ono što počieljuje taštim ljudem „na slavu njihove domovine“ predsjedničke časti — nego drugo koje namjerava glasovitomu E d v. J e n n e r-u — početniku ciepljenja kozah — postaviti veleliepi spomenik. Kip (statua) Jennera predstavljajuća već je gotov i plaćen, te sada sabiraju novce za ornature i ostale troške.

* Nedavno je u Londonu umro neki gradjevni poduzetnik ostavivši toliki imutak, da je samo biljegovina od oporuke njegove iznosila 150,000 fr. sr.

* Peti dio žiteljstva u Francezkoj t. j. 1.300,000 obiteljih ili 6 mil. ljudih zanima se težanjem vina. Daća od vina iznosi ondje šesti dio svega državnog i polovicu gradskoga dohodka.

* Tako zvana *revalenta arabica* (koja se kao tobožnji liek skupo prodaje, pa nije ništa drugo nego melja od sočiva (*Linsenmehl*), zabranjena je u svoj Francezkoj kao obsjena i prevara.

* Godišnji proizvod vina u svoj Evropi iznosi 120 milionah akovah u vriednosti po prilici 1,200 mil. talirah. Najviše vina proizvodi Francezka, naime 68 mil. akovah, zatim Austrija 40 mil. akovah itd.

* Izkaz žiteljstva u R i m u početkom g. 1856. navodi: 54 župe, 36 biskupah, 1226 svjet. duhovnikah, 2213 redovnikah (monakah), 1919 duvnah (koludricah) i 177784 ostali žiteljah.

Neven svojim čitateljem.

Od Ljud. S . . . . . Bažanina.

u	c	i	n	i	d	o	g	u	n	t	e	t	n	u	g	o	d	i	n	i	c	u
c	i	n	i	d	o	g	u	n	t	e	r	e	t	n	u	g	o	d	i	n	i	c
i	n	i	d	o	g	u	n	t	e	r	s	r	e	t	n	u	g	o	d	i	n	i
n	i	d	o	g	u	n	t	e	r	s	o	s	r	e	t	n	u	g	o	d	i	n
i	d	o	g	u	n	t	e	r	s	o	a	o	s	r	e	t	n	u	g	o	d	i
d	o	g	u	n	t	e	r	s	o	a	d	a	e	s	r	e	t	n	u	g	o	d
o	g	u	n	t	e	r	s	o	a	d	m	d	a	o	s	r	e	t	n	u	g	o
g	u	n	t	e	r	s	o	a	d	m	a	m	d	a	o	s	r	e	t	n	u	g
u	n	t	e	r	s	o	a	d	m	a	v	a	m	d	a	o	s	r	e	t	n	u
n	t	e	r	s	o	a	d	m	a	v	g	v	a	m	d	a	o	s	r	e	t	n
t	e	r	s	o	a	d	m	a	v	g	o	g	v	a	m	d	a	o	s	r	e	t
e	r	s	o	a	d	m	a	v	g	o	b	o	g	v	a	m	d	a	o	s	r	e
t	e	r	s	o	a	d	m	a	v	g	o	g	v	a	m	d	a	o	s	r	e	t
n	t	e	r	s	o	a	d	m	a	v	g	v	a	m	d	a	o	s	r	e	t	n
u	n	t	e	r	s	o	a	d	m	a	v	a	m	d	a	o	s	r	e	t	n	u
g	u	n	t	e	r	s	o	a	d	m	a	m	d	a	o	s	r	e	t	n	u	g
o	g	u	n	t	e	r	s	o	a	d	m	d	a	o	s	r	e	t	n	u	g	o
d	o	g	u	n	t	e	r	s	o	a	d	a	o	s	r	e	t	n	u	g	o	d
i	d	o	g	u	n	t	e	r	s	o	a	o	s	r	e	t	n	u	g	o	d	i
n	i	d	o	g	u	n	t	e	r	s	o	s	r	e	t	n	u	g	o	d	i	n
i	n	i	d	o	g	u	n	t	e	r	s	r	e	t	n	u	g	o	d	i	n	i
c	i	n	i	d	o	g	u	n	t	e	r	e	t	n	u	g	o	d	i	n	i	c
u	c	i	n	i	d	o	g	u	n	t	e	t	n	u	g	o	d	i	n	i	c	u

Pitanje: kako glasi ta izreka? — a za matematike: koliko ima u njoj jednakih kombinacijah? —

Buduć da su se neki gg. predbrojnici kasno prijavili, to neka nam nezamjere ako im prvi ovaj broj poradi tiskanja naslovah po nešto zakasni.

Što je pako Neven opet uzprkos našemu obećanju za nekoliko danah zakasnio, ima svoje uzroke u okolnostih, koje, pored tako malobrojnog občinstva kao što je naše domaće, ukloniti nebiaše dosad u vlasti izdavateljstva. Medjutim nastojat ćemo po mogućnosti i po raznjerju pruženih nam sredstvah, da obećanje naše izpunimo i občinstvu svakako u buduće zadovoljimo, te ćemo svakiput objaviti u novinah, kada svaki broj Nevena izadje.

I z p r a v a k: Na str. 24 čitaj naslov: *Obrazovanost* i škola (mjesto obrazovanosti). str. 23. kujiževnost i umjetnost.

Sadržaj. »A t a l a,« poviest od vicomta Chateaubriand-a, ponašio *Vladisl. Vežić.* — »B l a g o o n o m u k o m u je B o g k u m,« pučka pripoviedka, sobćio *S. N-y* — P j e s m e: »Poželjeni kraj« od *P. P*, »Poslanice« od *F. T. L.*; — »Porod i mladost Kraljevića Marka,« narodna pjesma priobć. od *L. Ilića* — Zagonetke: Od *I. T., Fr. Sajvrta, F. T. L. Ljud. S. . . Bažanina.* — Sitnica od *N. Begovića.*— „P u t o v a n j e“ iz Evrope okol Amerike u Kaliforniju, Kamčatku, rusku Ameriku, po ostrvih Polinezije, tihog i južnog oceana itd. *Tome Skalice ml. Brodjanina*, od g. 1851—1855. (nastavlj. iz lanjskoga Nevena). — »U m j e t n i b i l j e v n i s u s t a v« (prirodoslovni članak) ponašio *J. Vuinović.* — »T v o r n e u m j e t n o s t i u n a š o j d o m o v i n i« od *Drag. Stark-a.* — Š k o l s k i u l o m c od *Gj. R.* — Životopisi: Grof Ivan Nep. Drašković — Grof Janko Drašković. — V j e s t n i k: Domaće, slavjanski književne viesti. — Novi izumi — Smjesa. — Neven svojim čitateljem. —

Tiskom. narodne tiskarnice Dra. Lj. G a j a.

Digitized by Google

Ciena na godinu: u Zagrebu: 4 fr. s poštom 5 fr. sr.; na pol god pol iste ciene; u kuću 20. kr. na god.

NEVEN

Za utemeljitelje Matice il.: u Zagrebu 2 fr. s poštom 3 fr. na godinu; na pol god. pol iste ciene.

ZABAVNO-POUČNI MJESEČNIK.

Odgovorni urednik: Jos. Praus.

VELJAČA. II. 1856. TEČAJ V.

PRIPOVIEDKE I PJESNIČTVO.

ATALA.

Poviest od vicomta Chateaubriand-a.

Ponašio

Vladisl. Vežić.

(Nadalje.)

Nedaleko od Apalašukle pódiže se na osamljenom brežuljku viećnica Sašemah (starješinah). Tri obreda stupovah grade krasnu sgradu okrugla oblika (rotonda); stupovi su bili od čeprise (*Cupressus*) ugladjeni i izrezani. Ovi stupovi što su bili bliže sredini, u kojoj je bio usadjen jedan jedini stup, tiem su bili deblji i viši, a na broju manji. Svah onoga stupa sezale su na druge stupove opute od kore i tako pokrivale onaj oblik na način prozirate pahaljke.

Sbor se skupi. Pedeset staracah u odielu od dabra poredi se po sjedalih naprama vratima. Veliki poglavica stoji medju njimi, držeći u ruci kalumet (čibuk) mira, napol bojadisan u znak rata. Na desnu im poredi se pedeset ženah, pokritih njekom opravom iz perja od labudah; vojvode sa sjekirami (tomahavk) u ruci, perjanicami na glavi, izšaranieh krvlju mišicah i prsah, posjedoše lievu stranu.

Pred osrednjiem stupom plamti oganj sbora. Glavni svećenik, a oko njega osam čuvarah hrama, obučen u dugom odielu, sa ćukom (kapom) napunjenim slamom na glavi, prinosi žrtvu suncu, prosipljući po ognju balsama od kopala. Ovaj trostruki red staracah, ženah i vojnikah, ovi svjećenici, ono prelievanje žrtvenoga dima, onaj žrtvenik, sve ti to obimlje sbor njekiem veličajnim likom.

Ja sam stajao okovan u sried sbora. Kad se dovrši žrtva, priđvati se slova Miko, izjavi sboru razgovetno zašto ga biše pozvao, pak baci na tla nožni ogrljaj da potvrdi što biše reko.

Tad ustade jedan Sašem od koljena Orlova i stade govoriti na ovaj način: „Moj otče Miko, Sašemi, žene i vojnici od četiri koljena, Orlova, Dabrova, Zmajeva i Grlićina! nemojmo promieniti ni za iskru običaje svojieh otacah; izgorimo zarobljenika; neklanjajmo svojom postojanošću. To je običaj bjelacah, na koji nas nagovaraju, i koji nam neće donieti dobra; dajte crveni ogrljaj u znak ovoga šta rekoh!“ i tiem baci crveni ogrljaj u sried sbora.

Za njim prosbori jedna starica i reče: „Moj otče Orle! vi ste mudri kao lisica, a razboriti kao škornjača: ja hoću da uresim s vama svezu prijateljstva, i da posadimo ukupno stablo mira; ali promienimo običaje otacah svojieh u onom, što je grozno; imajmo robovah koji će težiti naša polja, al da nečujemo više smrtni jauk zarobljenikah, koji razdiru materinska srca. Rekoh.“

Kao što se uzlamaju morski valovi kad ih nepogoda poljera, kao što o jeseni nagli vihor ponese osušeno lišće, kao što nenadana poplav uzljulja i zagiblje ružicami Mešasebea ili kao kad zaviče u dnu dubrave golemo jato jelenah: takoviem nesložniem glasovi zatutnji sbor. Sašemi, vojnici, žene govore sad redomice, sad svi inokupno. Udariše se interesi, razvratiše se mnenja, a sbor mal da se nerazsu; ali napokon stari običaj preoblada, i ja biah odsudjen na lomaču.

Njeka nadošavša okolnost odgodi moje smaknuće: približavala se je svetkovina umrvših, ili svečanost dušah; a onaj narod ima u običaju, da se nijedan zarobljenik nesmie pogubiti u one svečane dane. Predadoše me u ruke oštroj straži, i odaljiše, jamačno starci, kćer Simaghanovu, jer ju nevidieh više.

Medjutiem nagnu narod iz daljine s onu stranu 300 miljah naokolo, da slavi svetkovinu dušah. — Sagradiše dugu kolibu na osamljenome mjestu. Na ustanovljeni dan izkopa svaka obitelj kosti svojieh otacah iz vlastitieh grobovah, te ih objesi po redu plemenah o zid obće dvorane otacah. Biaše se podigla nepogoda, vjetrovi dubrave i vodopadi hučaše na okolo, a sedi starci raznieh narodah sklapaše medju sobom ugovore mira i saveze na pepelnieh kostih svojieh otacah.

Digitized by Google

Slavili su mrtvačke igre, nadtrkivanja, plese i igru kostih (lopatice.) Dvie dievice nadtjecale su se da otme jedna drugoj njeki prut od vrbe, sudare im se pupoljci u njedrima, viju rukama oko šibe koju dižu povrh glave, zapletu im se gole noge, usta se sudare a sladko dihanje u jedno sjedini, prignu se, pomješaju im se liepi vlasi; pogledaju u svoje majke, zarumene se, a na to im zaori visokiem klikom hvala naokolo. Glumac zazva Mišabu-a, koji boguje nad vodami, te stane pripoviedati bojeve velikoga Zeca protiv Mači-Manitu, bogu zla.

„Prvi čovjek — reče — i Atenzia prva žena biahu zato sunovraćeni s nebesah, što izgubiše svoju nevinost; zemlja se porumeni bratinskom krvlju; bezbožni Juskeka smače pravednoga Tahviscarona; na glas velikoga Duha spustiše se potopne vode, spasi se sám Masu u svojoj plavci od kore, i posla gavrana da pronadje jeli zemlja gdje osiekla iz vodah.“ Kaza napokon kako ljubovnik sladkiem glasom pjesamah izvede svoju ljubu, liepu Enda-u, iz mjesta gdje stanuju duše.

Za oviem igranjem i pjevanjem pripraviše se da polože u grob vječnoga mira kosti svojieh otacah. Na obali rieke Šatauše ima jedna divlja smokva, koju narod biaše posvetio svojiem štovanjem. Ondješnje dievice običavale su prati svoje odielo od kore i raztirati po ovoj smokvi, da ga produhne pustinjski vjetar na granah starodavnoga stabla. Pod oviem stablom biaše izkopan golemi grob.

Posuka se narod od dvorane mrtvieh pjevajući pjesmu na smrt; svaka obitelj nosi po koji sveti ostanak; dodjoše do groba, položiše moći i razdieliše ih jedne od drugieh kožami od medvjedah i dabrah; podigoše grobnu mogilu, a na mogili usadiše stablo plača i sna.

Plačimo vrhu ljudih, moj sinko! Ovi bo isti Indijanci, koji imaju toli liepe i krasne običaje, one iste žene, koje su se malo prije toli za me brinule, sad su pitale visokiem urlikom moju smrt, a ciela koljena biahu odgodila svoj odlazak, da se mogu nagledati strahovitieh mukah jednoga mladića.

U jednoj dolini naprama sjeveru, malo daleko od sela, ima jedna dubrava od kupresah i jelah, i zvala se krvava dubrava. Čovjek je idući u tu dubravu prelazio prieko razvaljenieh spomenikah, kojiem se nezna za postanak i koji će biti djelo naroda, već sada nestalog. U sredini ove dubrave proteže se golet, gdje se izgaraju bojni zarobljenici; odvedoše slavodobitni i mene tamo. Sve se je pripravljalo za moju smrt; usadiše stup Areskui; padaju bori, jablani i kupresi pod težkom sjekirom, slaže se lomača, gledaoci grade naokolo vidike od trupinah i ogranakah, svak izmišljuje po koji način mučenja; jedan veli da će mi otrgnuti kožu s tjemena, drugi da će mi izgorjeti oči gorućiem ugarkom, a ja zapjevam svoju pjesmu smrti: „Nebojim se ja vašieh mukah, u mene je srce od junaka; Muškulži, evo me! ja vas prezirem gore nego žene; moj otac Utalisi, sin Misku-a, napijao je iz lubanjah vašieh najslavnieh vojnikah; nećete mi iztrgnuti ni jednoga uzdisanja iz prsiuh!“ Jedan vojnik uvriedjen mojom pjesmom, prostrieli mi strielom mišicu a ja prihvatim: „hvala ti, brate.“

Uzprkos velikoj radinosti krvnikah priprave za moje pogubljenje niesu se mogle ipak dogotoviti prije počitka sunca. Popitaše glumce, a ovi odgovoriše da se nesmjedu uznemirivati bogovi sjene, te tako moja smrt bi odgodjena na sjutrašnji dan. Ali Indijanci jedva čekajući da se naužiju u tome groznome pozorištu nehtješe ostaviti krvavu dubravu, nego naložiše velike ognjeve, pak udariše u veselje i plesanje. Mene su medjutiem bili položili na uznak; kočila su mi se užeta od vrata, noguh i mišicah do kolčićah u zemlju zabitieh, za koje su bila privezana; vojnici su sjedili na ovieh užetih da se niesam mogao ni ganuti da me nebi čuli. Noć postaje to deblja; prestaju mal po malo pjevanja i igranja, iz ognjevah lizne samo kadkad po koji crvenkast plamenak, a izpred njega povuče se kadkad po koja sjena divljaka; napokon zavlada muk i tišina; kao što je padao žamor ljudih, tako se je podizao šum pustinje, dok napokon buku ljudskieh glasovah izmieni posve hujanje vjetarah u dubravi. Bilo je ono doba, kad se mlada Indijanka, koja je postala majkom, običaje trgnuti naglo iza sna, jer joj se učinilo kao da je čula glas svoga prvorodjenoga gdje pita sladka blagovanja. Uprtiem očima u nebo, po kojem je bludio bieli mjesec kroz oblake, razmišljavao sam o svojoj sudbini. Atalu sam držao za nezahvalnu nakazu, koja me je ostavila u oči moje smrti, mene, koji sam volio izgorjeti na lomači, nego ju ostaviti! ali opet pri svemu tome ćutio sam u srcu da ju ljubim i da ću s veseljem pregorjeti za nju svoj život. U najskrajnijih nasladah poćutimo njeki nagon, koji nas potiče, da se užijemo ovogu hitro bjegućega časka; naprotiv u velikieh žalostih obuzme nas njeka mrtva težina. Oči umorene suzami hoće kao što je naravno da se sklope, i tako se dobrota božjeg promisla pokazuje i u samieh našieh nesrećah; padoh i nehotice u onaj težki san, koji okuse kadkad i nesretnici; sanjam san da mi njetko skida verige, osjećam olakšanje, koje se osjeti kad nam blaga ruka skine težke okove, koje su nam se sklapale nemilice oko rukuh. Ovo osjećanje postade toli jako da otvorim oči: pri bielome mjesecu koji se je pomaljao izmedju dva oblaka, ugledam nada sobom sliku u bielo odjevenu, gdje mi odvežuje polagašno uže; htjedoh zaviknuti, al eto ruka, koju odmah pripoznadoh, prikri mi usnice. Još je ostajalo samo jedno uže, ali ga nije bilo moguće presjeći da se nedotakne vojnika, koji je ležao preko njega. Atala ponese ruku da presječe, vojnik se probudi i diže na sjedećki. Atala ga gleda nepomično. Indijanac, misliv̌i da vidi pred sobom duha razvalinah, zazvav boga Manitu leže opet, a Atala presječe uže. Digoh se, odoh za svojom izbavteljicom, držeći ja za jedan kraj luka a za drugi ona;

Digitized by Google

nu naidjosmo svuda na golemu pogibelj. Sad malo nezapesmo o spavajućega divljaka, sad nas straža popita, a Atala odgovori promienivši glas; djeca su plakala, ps i lajali. Netom izstupismo iz kobne okolice zaori urlikanjem dubrava, tabor se probudi, planuše zublje na hiljade, potekoše divljaci na sve strane sa zubljami u ruci. Udarimo življe u bieg.

Dok zabieli zora prieko Apalankah biasmo već daleko odmašili. Kakvom mi se radošću neražblaži srdašce, kad se nadjoh opet sám sa Atalom u pustinji, sa Atalom svojom izbaviteljicom, sa Atalom, koja mi biaše poklonila svoje srce na vavieke! Nemogah prosloviti riečce; padoh na koljena i rekoh kćeri Simaghanovoj: „Čovjek je malašno stvorenje, ali kad ga bogovi pohode, onda je upravo ništa; ti si boginja, koja si me pohodila, ja niesam dostojan da govorim pred tobom.“ — „Morala sam ja s tobom — reče Atala — kad niesi hotio pobjeći sám. Noćas sam podmitila glumce, opila rakijom tvoje krvnike, morala sam i ja pokloniti pogibelji svoj život, kad si bio svoj meni poklonio. Da, mladi neznabožče, žrtva će biti zamjenita!“ reče Atala glasom koji me obuze strahom.

Atala predade mi oružje koje je opazno bila sobom poniela, a zatiem zavi mi ranu. Otre ju lišćem papaja i ovlaži svojiem suzami. „To je — rekoh — melem, kojiem si mi ranu orosila.“ „A ja se bojim da je otrov“ odvrati ona. Razpara koprenu sa svojieh njedarah, izvuče iz nje pavuljku, načini zavoj i priveza ju pramom svojieh vlasih.

Divljaci se niesu s prvieh danah pustili za mnom u potjeru, valjda radi pijanstva, koje traje kod njih dugo kao kakva bolest. A ako su nas kašnje iskali, to su udarili jamačno prama zapadu, misleći da smo krenuli prama Mešasebu, ali mi krenusmo prama sjeveru, hodeći za mahom, koji je obvijao trupla od stabalah.

Nu brzo se dosjetismo da se biasmo slabo pomogli svojiem izmaknućem. Pustinja je prostirala pred nama svoje bezkrajne pustare. Nevješti goranskome životu, sadjosmo sa pravoga puta, i podjosmo kud nas slučaj zanese, — šta će napokon biti s nama? Pogledavši u Atalu sjetio sam se višeputah one davne poviesti o Agari, koju sam čitao kod Lopeza i koja se je dogodila pred mnogo vjekovah u pustinji bersabejskoj, kad-no su ljudi živjeli tri hrastova vieka. Atala mi načini baljinu od jasenova lika, jer sam već bio na pol ogolio, napravi mi opanke (mokasine) ježevom dlakom od moškate tekunice. A ja sam se od svoje strane skrbio za njeno odielo. Sad sam joj ovjenčao glavu vienceom spleteniem od modroga slieza, štono rastе oko puta i po zapuštenieh indianskieh grobištih, sad sam joj nanizao ogrlju crveniem zrnjem od odura (*Asalea*), pak sam se od mila nasmjenuo videći tu andjeosku ljepotu.

Kad nas je susrela koja rieka, ili smo ju preplovili na splavi ili preplivali. Atala bi naslonila svoju desnicu na moja pleća, i tako bi kao dva putujuća labuda preplivali one samotne valove.

Kad bi pripeklo sunce, onda bismo se zaklonili pod sjenitu mahovinu od cedarah. Mal da ne sva stabla u Floridi, a navlastito cedar i crnice pokrita, su bielom mahovinom, koja visi sa ogranakah tja do zemlje. Kad opaziš po noći pri jasnoj mjesečini na goloj poljani crnicu nareženu sličniem uresom, rekao bi da vidiš njeku sablast gdje vuče za sobom svoja golema krila. Ali prizor nije ni po danu manje divotan, velika bo množina ljeptirah, zlatnieh mušicah, kolibrah, zelenieh papigah, modrieh svrakah posjeda po onome mahu, koji tada postane nalik sagu od biele vune, po kojem je evropejski umjetnik izvezao gamad i ptice.

Pod oviem uresitiem svratnici, koje je sám veliki Duh sagradio, odpočivali smo umoreni. Kad su se vjetrovi spuštali s neba da uzgiblju velike cedre, kad se je vilovna sgrada spletena na granah uzljuljala sa pticami i spavajućiem putnici pod oniem zaklonici, kad se je hiljadu uzdisajah dizalo iz prohodnika i dvoranah njihajućeg se zdanja: nije bilo čudovišta staroga vieka, koje bi samo iz daleka bilo nalik ovome spomeniku pustinje. Svake smo večeri naložili veliki oganj i podigli svoju putničku kolibu, i to razpevši koreni plašt na četiri stupca. Ako sam kad ubio divlju tuku, ili dupljaša, ili gorskoga gujetela, natakli smo ga na ražnjić, zaboli u zemlju pred zapaljeniem hrastom te ostavili vjetru brigu da okreće pečenkom; jeli smo njeke mahovine, koja se zove pećinski crievac, crne kore od zove (bezge), lipanjskieh jabukah koje ti sladnu kao breskve i maline, a crni ofasi javora i kiselo drvo davali su vina za naš stol. Više putah sam išao tražiti medju ružicami njeko bilje, kojega je cviet produljen poput vodiera, a na dnu ima za čašu prečiste rosice. Blagosivljali smo vječni promisao, koji biaše ulio u cvjetak slabačka stabalca ovu bistru kapljicu medju nezdraviem barami, kao što je postavio ufanje u srce jadom ozledjeno, kao što čini da se stakli čista krepost u njedrima onieh, koje je pritislo siromaštvo.

Ali jadan dosjetih se za malo, da se biah prevario o izličnom miru, koji je vladao Atalom. Što smo dalje napredovali, tiem je ona postajala žalostnija. Sad se je usupnula bez uzroka i zakrenula naglo s glavom; sad sam ju zatekao gdje me gleda strastniem pogledom, koji bi zatiem obratila dubokom turobom prama nebu. A najviše me je strahom obuzimala njeka tajna misao, koju biaše porinula u dno duše, al koju sam joj ja u očih prozirao, — bez prestanka me je privlačila i odbijala, podjarivala i gasila moje ufanje; kad sam mislio da sam joj se zavukao malo u srce, onda sam opazio da se niesam jošte ni s mjesta makao. Što putah mi je rekla: „Oj mladi moj ljubovniče, ljubim te kao sjemito stablo u sred žarka danka! Liep si kao pustinja nakitjena svojiem cvićem i očarana svojiem povjetarci. Ako se naslonim na te, strah me prodju; ako mi ruka padne na tvoje, čini mi se da ću umrieti. Njeki dan kad si

Digitized by Google

odpočivao na mojem krilu, zanese mi vjetar tvoje vlasi na lice, i učini mi se kao da osjećam lako tikanje nevidjenieh duhovah. Jeste, vidjela sam kozliće Okonske planine; čula sam razgovore ljudih, koji se biahu zasitili života; ali tvoja je rieč milija i jača od miline i pitomnosti kozlićah i mudrosti staracah, pa ipak, moj biedni Šaktaše, neće Atala biti nikada tvoja zaručnica."

Vječne Atalino protislovje izmed ljubavi i vjerozakona, njena razblažena nježnost, netegnuta bezazlenost, ponositi njen značaj i njeno duboko čustvovanje, uzlet njene duše do velikieh stvarih i osjećanje malieh, gradilo je je za me nedokučiviem stvorenjem. Atala nije mogla zavladati polovično čovjekom, puna strastih, bila je puna mogućtva, čovjek ju je morao ili obožavati ili mrziti na nju.

Nakon petnestnoćnoga nagla putovanja dodjosmo do grba planinah Alleganskieh i naidjosmo na jedan trak rieke Tenaze, koji utiče u Ohio. Podpomognuvši me Atala svojiem svjetom sagradim plavcu, obliepim je smolom od šljive i sašijem koru s korom lučoviem žilami. Zatiem se ukrcamo u plav, i pustimo se niz rieku pokraj indijanskog sela „Stikoe" sa svojiem piramidskiem grobovi, sa porušeniem pojatami koje se povijaju na zasuk oko njekog kuka; a na desnu ostade nam dolina „Keov" koja se svadja u vidiku zaseoca „Jore", selo pako ovo poteglo se pristrmicom planine istoga imena. Rieka koja nas je nosila, tekla je medju visokiem brieami a strmenitiem obalami; kroz skrajno im zjalo pomaljalo se je sunce na počinku. Ove duboke samoće nije uznemirivala prisutnost čovjeka, vidjesmo samo jednoga indijanskoga lovca, naslonjena i sjedećeg nepomično na njekoj pećini, koji je naličio kipu podignutu u planini na slavu Duha pustinje.

Atala i ja mučali smo kao i pustinja na okolo. Na jedanput zapjeva laći prognanstva glasom punim čuvstva i turobe. Začinjala je pjesmu daleko otačbini: „Blago oniem koji niesu ugledali dim na tudjieh častih i koji su zasjeli samo za stolovi otacah svojieh! Da modra svraka od Mešaseba reče razlikoj od Floridah: zašto tužiš toli jadno, neimaš li i ovdje bistrieh vodah i liepieh ladovinah, i svake vrste blagovanja kao i u svojieh dubravah? — Jeste, odgovorila bi inostranka bjegunica; ali moje je gnjezdo u jazminu; ko će mi ga donieti? a gdje ti je i sunce mojieh poljanah? Blago oniem koji niesu ugledali dim na tudjieh častih i koji su zasjeli samo za stolovi otacah svojieh! — Nakon duga i težka putovanja sedne putnik neveseo, razgleda oko sebe ljudska prebivanja, a putnik neima gdje da zakloni glave. Putnik kuca na vrata, pomeme svoj luk za vrata, i moli za prienoć: domaćin mahne rukom, a putnik prihvati svoj luk i udari opet prieko pustinje. Blago oniem koji niesu ugledali dim na tudjieh častih i koji su zasjeli samo za stolovi otacah svojieh! — Oj čarobne poviesti, koje se povjedaju oko ognjišta, sladko razblaženje srca, dugi običaji ljubljenja, toli potrebiti za život, vi ste oslađili dane onieh, koji niesu ostavili svoj rodni zavičaj! Njihovi su grobovi ostali u njihovoj otačbini, sa zapadajućiem suncem, sa plačem njihovieh prijateljah i čarom vjerozakona! — Blago oniem koji niesu ugledali dim na tudjieh častih i koji su zasjeli samo za stolovi otacah svojieh!"

Ovako je bugarila Atala a žalostnu pjesmu nije joj pometao ni lavor povjestarca, nego samo tihi struj brodećega brodića po talasih; samo na dva tri mjesta ozva joj se slabi oziv (jeka), ovome ozva se drugi slabiji, a ovome treći još slabiji, kao da uzdiše duh dvajuh njegda nama nalik nesretnieh milovanjah, koja biahu došla onamo na glas one nježne pjesme, da uzdišu gorom zadnje uzdisaje. Medjutiem pustinja, zamjenita prisutnost mila i draga i same naše nesgode poticahu sve većma našu ljubav. Atalu izdavaše snaga, a strasti, preuzevši joj tielo, nadjačavahu krepost. Molila se je bez prestanka svojoj majci, kao da je hotjela da ublaži njenoga razsrdjenog duha. Višeputah bi me popitala: vidim li kako suču plameni iz zemlje! Ja klonuh istinabog od umora, ali pun žarke želje, misleći i onako da sam propao bez spasa u onoj šumadiji, po sto putah sam hteo da stisnem svoju ljubu u svoje naručaje, po sto putah sam ju nagovarao da sagradimo kolibicu na onieh obalah, pak da se tamo sasvime zaklonimo; ali ona nije nikada hotjela da pristane na moja molbu. „Misli (reče) moj mladi prijatelju, da je vojnik dužnik svoje otačbine. Šta je puka žena naprama dužnostim, koje imaš prama svojoj domovini! Nemoj klonuti duhom, sinu Utalisov, niti se tužiti na svoju sudbinu. Čovječje je srce nalik spužvi potočnoj, koja se sad, kad su vedri dani, napije bistre vode, a sad opet nabuji mutnom, kad nebo uzburka vode."

Oh Renè! ako se bojiš uzburkanja srca, a ti bježi samoću: samotne su ti velike strasti, pak ako ih preneseš u pustinju, onda si pao pod njihovu vlast! — Puni skrbi i bojazni, u pogibeli da ćemo sad pasti Indijancem u ruke, sad utonuli u talasih, sad da će nas ujesti zmije, razdrieti divlje zvieri, jedva mogući naći slabe hrane, neznajući više kamo da krenemo korakom: mislili smo da naše nesgode nemogu dalje, kad al eto slučaja, koji ih završi.

Biše granula već dvadeset i sedmo sunce od našega odlazka, žarki mjesec (srpanj) biaše udario svojiem tekom, a sve je slutilo na nepogodu.

U ono doba kadno žene indijanske obisve djelatnu palicu o ogranak somina a papige uljeznu u šupljine čeprisah, zaohlači se nebo. Umuknuše glasovi samoće, tišina obuze pustinju, a dubrave nemakniše listom. — Gromki grom odjeknu iz daleka i suknu kroz one dubrave, stare kao postanak svieta, te udasi veličanstvene glasove.

Bojeći se da se nepotopimo, pohitismo ka obali da sadjemo u dubravu. — Zemlja biaše barovita. — Jedva smo išli izpod svodovah od slaka, kroz vinova i čivitno trnje, kroz zamke pasulja i penjaste liane, o koje smo zapinjali kao o konce; spužvasta zemlja podrijala

Digitized by Google

nam se je pod nogama, te smo mislili svaki čas da ćemo propasti u glibinu. — Nebrojena gamad, golemi netopiri zaklanjali su nam i vid pred očima, zvonasti zmajevi žviždali su oda svieh stranah, a lavež i rika vukovah, medvjedah, rosomakah (*carcajous, Vielfrass*), malieh risovah vraćajućieh se u svoje lože, ječala je na okolo.

Medjutiem mraka je postajala sve to jača, oblačine nasjele na ogranke stabalah — razdrieše se oblaci i suknu hitra ognjevita krivuga. Nagli vjetar duhnu od zapada, potjera oblake preo oblakah, poniknuše dubrave, nebo se otvara zasebice i pucaju zirotine na poprieko a kroza nje ugledaju se nova nebesa kao ognjene poljane. Mili Bože, strašna i veličajna prizora! Tries zapali dubravu, požar se širi kao ognjeni vlasi, dim i varničanje doseglo do oblakah koji sipaju svoje trieskove u golemi požar. Na to veliki Duh zastrie gore gustom tminom; iz sredine ove smjese tutnji nesložna buka, koju prouzrokuje bujanje vjetarah, praskanje stabalah, rika divlje zvjeradi, sujanje požara i neprestano treskanje gromovah, koji se zviždeći ugase u vodah. Bog mi je svjedok, da u onaj čas niesam vidio drugo nego Atalu, niesam mislio na drugo nego na Atalu, jedva ju zaklonim od kiše na savito truplo od breze. Tako stojeći i sám pod stablom, držeći svoju ljubu na svojieh koljenih te grijući njene noge med svojiem rukama, bio sam sretniji od mlade nevjeste, kad čuje prvi put da joj se gane čedo pod srdašcem. Slušali smo kako bjesni nepogoda; na jednom osjetim gdje mi kanu Atalina suza na prsa: „Nepogodo srca — kliknem — je li to suza tvoje kiše?“ Onda pritisnuvši šta igda mogah svoju ljubu: „Atalo — rečem — ti kriješ nješto od mene. Otvori mi, sladjahna moja, svoje srce! O to ti godi toli jeko, kad nam prijatelj pogleda u dušu! Odkri mi i tu drugu tajnu žalosti, koju si odlučila zatajiti; ah znam, ti plačeš za svojom otačbinom!“ — Atala odvrati odmah: „Sinu čovječji, kako ću plakati za svojom otačbinom, kad moj otac nije bio iz zemlje palmah.“ — „Šta? — rekoh smućen — tvoj otac nije bio iz zemlje palmah? tko je dakle bio onaj koji ti je dao život? kaži!“ Atala prihvati ovako: „Prije nego moja majka biaše doniela u miraz vojniku Simaghanu trideset konjah, dvadeset bivolah, sto mjerah žirnoga ulja, pedeset dabrovieh kožah i mnogo inoga blaga, bieše poznala čovjeka biele puti. Ali majka moje majke poli joj lice vodom, i prisili ju da uzme velikodušnoga Simaghana, koji je bio nalik kakvom kralju, i koga je narod štovao kao poluboga. Ali moja majka reče svome novome zaručniku: Moja je utroba začela, ubi me! — Simaghan odgovori: Veliki Duh neka me čuva od toli opaka djela. Ja te neću osakatiti, ja ti neću odrezati niti nosa niti uha, zato što si bila iskrena, i zato što mi si oskvrnula moju postelju. Čedo tvoje utrobe bit će moje čedo, a ja te neću pohoditi nego nakon odlazka ptice pirinčara kad zasvietli trinaesti mjesec. — Za tog vremena dodjoh na sviet i stadoh rasti jogunasta kao Španjolkinja i kao divljakinja. Moja me majka pokrsti, da njezin Bog i Bog moga otca bude takodjer i moj Bog. Napokon, nemogavši preboljeti žalost za svojom ljubavi, sadje u malu jamicu obstavljenu kožami.“ — Takova biaše poviest Atalina. „A tko je dakle tvoj otac, uboga sirotico? — rekoh — kako se zove na svietu, kakvo li ime nosi medju bogovi?“ — „Ja niesam — reče Atala — nikada oprala noge svome otcu; samo znam da živi sa svojom sestrom u gradu Sv. Augustinu, i da je ostao uviek vieran mojoj majci; Filip je bilo njegovo ime medju angjeli, a ljudi su ga zvali Lopez.“

Čuvši ove rieči vrisnem tako jako da odjekne cielom pustinjom; jeka moga udivljenja složi se sa jekom oluje. Stisnem Atalu na svoje srce i zavapim plačući: „O moja sestro, o kćeri Lopezova, kćeri moga dobročinitelja!“ — Atala ustrašena upita me odkuda moje presenećenje, ali kad doznade da je Lopez bio onaj blagodušni gostoljub, koji me biaše primio u Sv. Augustinu i koga biah ostavio da postanem slobodniem, onda obuze i nju zapanjenje i radost.

Ovo bratinsko prijateljstvo, koje biaše nadošlo i sjedinilo svoju ljubav s našom ljubavju, biaše preveć za naša srca. Odsad postade Atalin odpor bez uspjeha, uzalud je segnula rukom za svoja njedra i hotjela se odtrći, već sam ju bio primio, već sam se bio opio njeniem dahom, već sam se bio napio obilno cieliem čarom ljubavi na njenieh usnah; uzdignutiem očima prama nebu, na svjetlini dragušicah, držao sam svoju ljubu pred Vavječniem. Pirna svečanosti, dostojna naše nesreće i veličine naše ljubavi; ponosite dubrave, koje krećete svojiem lianami i svojiem vrhovi, bivši zastori i nebo naše pirne postelje, plamteći bori bivše naše pirne svetiljke, rieko iztekša iz svoga korita, ječeće planine, strašna i veličajna naravi, bjeste li vi samo lažna naprava i nemogoste li zakloniti za jedan časak u svojieh otajnieh grozotah blaženstvo jednoga čovjeka!?

Atala se već slabo branila? . . biah . . . kad al eto hitra munja a za njom gromki grom razmače guste oblake, napuni šumu svjetlošću i dimom, i srnši nam jedno stablo pred nogama. Pobjegosmo. Kad al eto divna čuda! kroz nastavšu tišinu začusmo glas zvona; zaoštrismo obojica sluh da razaberémo ovaj neobični zvek u sred pustinje; odmah zatiem čusmo iz daleka psa gdje laje, čujemo ga sve to bliže, laje sve to jeće, eto ga napokon i vije nam od veselja pred nogama; stari pustinjak sa svetiljkom u ruci ide za njim kroz mračnu dubravu. „Blagoslovljen neka bude božji promisao“ klikne starac, ugledavši nas. „Već vas odavna tražim. Moj vas je pas doslutio odmah u početka kako je počela nepogoda, te me je doveo ovamo. Mili Bože, mlada li su obojica! biedna dječicoli vrlo li ste morali pretrpjeti! Ajdemo, donio sam medvjedju kožu, ova će biti za to mlado ženče; evo vam malko i vina u mojoj tikvici. Neka Bog bude blagoslovljen u svieh djelih njegovieh! Njegovo je milosrdje zaista veliko a njegova dobrota neizmjerna!“

Digitized by Google

Atala pade na koljena pred svećenika: „Sveti otče, — reče — ja sam kršćanka; a tebe je poslao sam i Bog, da me spasiš.“ — „Moja kćerce, — reče pustinjak dignuvši ju — mi zvonimo po običaju svaku noć i kad je nepogoda zvono poslanstva (*mission*), da se doglasimo putnikom, a naučili smo, kao i naša braća na Alpah i na Libanu, naše pse da umiju naći zabasavše putnike.“

Što se mene tiče, ja sam jedva razumio pustinjaka; ova ljubav činila mi se je tako vrhučovječja, da sam mislio da sanjam. Prama svjetlosti male svjetiljke, koju je svećenik držao, opazio sam da mu biaše prokisnula brada i vlasi a iz lica, noguh i rukuh tekla mu je krv, što ga biaše trnje izrezalo. „Starče — povičem napokon — kakovo imaš ti to srce, ti koji se nebojiš da te udari grom?“ „Da se bojim — reče starac ponješto žestoko — da se bojim kad se drugi bore s pogibelju, a ja im mogu priskočiti u pomoć? tad bih ja bio zaista nedostojni sluga Isukrstov!“ — „Ali znaš li — rekoh — da ja niesam kršćanin!“ — „Moj mladiću, jesam li te ja pitao kakvoga si vjerozakona? Isukrst nije rekao: moja će krv oprati ovoga, a onoga neće, on je umro za izraela i za pogane, a u cielom čovječanstvu nije vidio drugo nego braću i nesretnike. Što ja ovdje vama činim, to je malenkost, vi bo ćete naći drugdje drugačije pomoći; ali hvala za to nije hvala nas svećenikah. Šta smo drugo mi siromašni pustinjaci nego nespretno orudje nebeskoga djela? Pa koji će vojnik biti takova strašivica, da će uzmaći kad njegov vodja sa krstom u ruci i okrunjenom trnjem glavom stupa pred njim ljudem u pomoć?“

Ove rieči razblažiše mi srce, te s velika udivljenja i ganuća prosuh suzami niz lice.

„Moja draga djeco, ja upravljam u ovoj šumadiji maliem stadom vaše braće divljakah. Moja je špilja u brdu i nedaleko od ovuda; ajdete k meni da se ogrijete; neću vas moći podvoriti udobnošću života, nu nać ćete zaklonka, ali valja da zahvalite i zato božjem promislu, jer ima ljudih koji ni toga nemaju.“

Poslenici.

Imade pravednikah, kojiem je saviest tako mirna, da im se čovjek nemože približati, da neobuzme i njega onaj mir, kojiem diše tako rekuć njihovo srce i njihovi govori. Kao što je pustinjak molio, slegala se je strast u mojieh prsih, a činjaše se da i sama oluja nebeska bježi pred njegoviem glasom. Oblaci se razmakoše za čas tako da mogosmo ostaviti svoju zaklonicu. Izadjosmo iz dubrave i stadosmo se penjati uz vrlet visoke planine. Pas je išao pred nami i nosio na štapu ugašenu svjetiljku, ja sam držao Atalu i išao s njome za poslanikom, koji se je često putah obazrio nazad, da se nagleda milosrdno naše nesreće i naše mladosti; o vratu mu je visila knjiga i štapao se je bieliem štapom, bio je visoka uzrasta, obraza blieda i okošta, a lica priprosta i iskrena; nije on imao mrtve i ugašene poteze čovjeka, koji se je rodio bez strastih, vidilo mu se je da je proživio zle dane, a nabori mu na čelu pokazivali su liepe zacjeline (*Nasbe*) junačke strasti za krepost, za ljubav božju i ljudsku. Kad si ga pogledao gdje govori stojeći nepomično, sa svojom dugom bradom, sa poniknutiem čedniem pogledom, sa ljubkiem glasom njegova govora, onda si opazio u njemu nješta krotka i veličajna.

Svaki koji je vidio kao ja otca Aubry-a kako hodi sám sa svojiem štapom čašlovcem, taj ima pravi pojam o kršćanskome putniku na zemlji. Nakon pol sata pogibeljnoga putovanja stigosmo do špilje pustinjakove. Udjosmo u nju kroz vlažni bršljan i tikve, koje kiša biaše strgala s pećinah. U ovome stanu nije bilo drugog do rogožara i lišća od popsje, dugovrate tikve za crpiti vodu, njekoliko drvenieh sudovah, pitome zmije, a na kamenu, koji je služio takodjer i mjesto stola, stalo je razpelo i kršćanska knjiga.

Čovjek davnieh danah spiri brže bolje vatru sa vehliem lianami; smrvi kukuruza kamenom na kamenu, te umiesivši pogaču, zapreća ju u žeravu. Kad ova pogača požuti u žeravi liepom zlatkastom bojom, podvori nas onako vrućom sa orahoviem skorupom u javorovom sudiću. Pošto se je u veče bilo već liepo razgalilo, pozva nas sluga velikoga Duha, da idemo sjesti na vrata pećine. Odosmo za njim na ono mjesto, od kuda je bio neizmjerni vidik. Ostanak oluje biaše udario naprama istoku; požar u dubravi, koji biahu gromovi zapalili, svietlio je još iz daleka; na podnožju planine biaše se prevalio jedan cieli bor prieko korita, a potok je vukao jedno prieko drugog razmućenu gnjilu (ilovaču), truplje od stabalah, potopljenu životinju i mrtve ribe, kojiem su se laštila srebrnjasta crieva povrh vode.

Pri ovome prizoru izpripovjedi Atala naše dogodjaje starome gorskome veledubu, koji ga ganu te udari suzami niz bradu. „Moja kćerce, — reče Atali — moraš prikazati Bogu u slavu svoje nesgode; zato što ti je i onako učinio već toliko dobra, on će ti podieliti pokoj. Vidiš kako gore ove dubrave, kako padaju ovi potoci, kako se razgaljuje nebo, misliš li dakle da onaj, koji može utišati ovakovu oluju, neće moći ublažiti smutnju srca jednoga čovjeka? Ako nemaš, moja draga kćerce, boljeg utočišta, evo ću ti ga ja podieliti medju stadom, koje sam po božjoj sreći obratio Isukrstu. Ja ću poučiti Šaktasa, i dat ću ti ga za zaručnika kad bude toga dostojan.“

Na ove rieči padnem starcu pred koljena, plačući od radosti; ali Atala problieđi kao smrt. Starac me podiže dobrostivo, pa ovom prilikom opazim da je imao sakate obje ruke. Atala se dosjeti odmah njegovoj nesreći i povikne: „Varvari!“ — „Moja kćerce — reče otac blagiem posmjehom — šta je ovo naprama onome, šta je trpio moj božanski učitelj! Ako su me neznabožci Indijanci osakatili, oni su ti biedni slieposi,

Digitized by Google

kojiem će Bog jednom podieliti vid. Ja ih ljubim tiem više po razmjerju zla koje su mi počinili. Ja niesam mogao ostati u svojoj otačbini, kamo sam se bio povratio i gdje me je slavna jedna kraljica tako odlikovala, da je hotjela vidjeti ove slabe znake moga apostolata. Pa kakovu sam slavniju naknadu mogao dobiti za svoje trude, nego da sam dobio dopuštenje od poglavice naše vjere, da mogu oviem osakaćeniem rukama službovati službu božju. Za postignućem takove časti nije mi ostalo drugo, nego se trsiti da je postanem dostojan; povratio sam se dakle opet u novi sviet, da dovršim svoj život u službi moga Boga. Već ima 30 godinah da stanujem u ovoj pustinji, a sjutra će biti dvadeset i druga, da sam se uselio u ovu pećinu. Kad sam došao u ovu okolicu, našao sam samo skitajućieh se obiteljih, kojieh su običaji bili divlji a život veoma jadan. Prosborio sam im rieč mira, pak su se i njihovi običaji mal po malo ukrotili. Dočim sam ih napućivao na put spasenja, trsio sam se takodjer da ih naučim umjete života, ali ih niesam tjerao preveć na daleko, nego sam ostavio ovaj pošteni puk u njegovoj priprostoti, u kojoj stoji njihovo zadovoljstvo. Bojeći se da im nebi bila na putu moja prisutnost, povukao sam se u ovu špilju, gdje mi dolaze na savjet. Tako ovdje, daleko od ljudih, razmišljam Boga u veličini ove pustinje i pripravljam se na smrt, koju mi navješćuju moji stari dani."

Dovršivši pustinjak ove rieči pade na koljena a ~~mi slediemo~~ njegovome primjeru. Poče moliti na glas molitvu, na koju je Atala odgovarala. Nieme dragušice sukale su nebom na istoku, a na oblaku prama zapadu svietlila tri sunca napored. Gdjekoja lisica, koju nepogoda biaše razagnala, pružala je svoju crnu gubicu na rubu sunovratah, a čuo se je i tres stabalah, koja su, osušivši ih večernje povjetarce, podizala svoja povinjena stagla.

Povratimo se u špilju, gdje pustinjak prostre za Atalu postelju od kupresne mahovine.

Duboko ganuće pokazivalo se je u očiuh i u kretanju ove dievice; gledala je u otca Aubry-a kao da mu je hotjela povjeriti kakovu tajnu, ali nješto ju je priečilo, budi moja prisutnost, budi njeki stid, budi što je mislila da je i onako uzalud. Čuo sam ju gdje se je bila ustala o polnoći i tražila pustinjaka; ali je on kako joj biaše prostro postelju, bio odišao na vrh gore, da se nagleda ljepote nebesah, i da se moli Bogu. Sjutradan reče mi i sám da mu je to većinom običaj i po samoj zimi, jer da rado gleda i sluša kako dubrave giblju svojiem goliem vrhovi, kako oblaci lete prieko neba, kako buče vjetrovi i potoci u pustinji. Moja sestra morade se dakle povratiti u svoju postelju i zaspa. Lele! pun nade, nevidieh u slaboći Atalinoj drugo nego da biaše onemogla od truda.

Sjutradan probudim se sa žuborom kardinalah i stjenjakah prebirućieh po nerodih (akacijah) i lovorih, koji su bili oko špilje. Zatiem odem i uberem jedan cvjetak od magnolije, i postavim ga orošena suzom jutarnjom uspavanoj Atali na glavu. Ufao sam se kao što no vjerozakon moga zavičaja uči, da je duša umrvšega pri prsih čeda sašla u ovaj cvjetak u kojoj rosnoj kapljici, pak da će ju sretni sanak ponieti u utrobu moje buduće zaručnice. Zatiem podjem u potragu moga gostoljuba; nadjoh ga gdje sjedi čekajući me na kladi padšeg od starosti bora, sa klobukom u ruci, bivši priputio o dva džepa svoju haljinu. Pozva me da idem š njime do poslanstva, dok se Atala naspava; prihvatim ponudu i otidjem odmah. Sišavši na podnožje planine opazim njeke hraste, na kojih su bili rekao bi voledusi izrezali njeka strana pismena. Pustinjak mi reče da ih je on izrezao, i da su to stihovi njekoga davnog pjesnika po imenu Omira, i priče njekóga pjesnika još starijeg od prvoga imenom Salomona.

Bila je njeka otajna harmonija medju — ovom davnom mudrosti, oviem stihovi obrašteniem mahovinom, oviem stariem samotnikom, i oviem stariem hrastom, koji mu je služio mjesto knjige.

Njegovo ime, doba, dan početka njegovoga poslanstva biaše takodjer zabilježeno pod onie m hrastom na jednoj lučnoj ružici.

Ja sam se čudio nad posljednjiem kratkotrajniem spomenikom. „Trajat će duže od mene — reče mi otac — i vriedit će uviek više nego je ono malo dobra, što sam učinio." — Od onud dodjosmo na vidik doline, odkud ugledam divno djelo: a to je bio naravski most, nalik onome od Virginije, o kojem si valjda čuo i sám pripoviedati. Ljudi, moj sinko, a navlastito oni iz tvoje zemlje, spočinjavaju često narav, ali su njihovi spočinci uviek slabi; nu nije tako o naravi, kad ona hoće da spočini ljudska djela, jer nam poda zaista uviek same prave uzore. Ona bo prebaci mostove od jednoga vrha gore do drugoga, objesi puteve o oblake, slije rieke u prodore, uobli planine u stupove, a za plitvice izkopa mora.

Predjosmo prieko jedinoga svoda ovoga mosta i eto ugledamo drugu divotu, a to je bilo groblje Indijanácah od poslanstva, ili „Perivoj smrti". Otac Aubry biaše dopustio svome mladome stadu da pokapa mrtve po svome običaju i da zadrži svome groblju svoje staro ime; ovo je mjesto bio posvetio samo jedniem razpelom. Zemlja je bila razdieljena, kao i zajedničke podvornice, u toliko dielah, koliko je bilo obiteljih. Svaki dio imao je svoj luščić, koji je bio razlik kao i ukus onoga koji ga je posadio; tihi potočić tekao je sredinom ovieh lugovah i zvao se „Potočić pokoja." Ovo ugodno utočište dušah bilo je zatvoreno: od iztoka mostom prieko kojega biasmo prešli, od sjevera i od poldneva zaklanjali su ga brežuljci, samo je od zapada bilo otvoreno, a tu je stao veliki borik. Stagla ovieh stabalah, crvenjasta, zeleno mramorasta, stršeći bez ogranakah do vrha, bila su nalik visokiem stupom i sačinjavala stupnik ovoga hrama smrti; u ovome boriku vladao je pobožni zuj, nalik muklom žamoru orguljah u prazniku

Digitized by Google

crkve, ali kad se udje u svetilište, nečuje se drugo do žubora ptica, koje su slavile na uspomenu mrtvieh vavječnu svetkovinu.

Izstupivši iz ove šume pomolismo se na vidik sela poslanstva (missije), koje je bilo na obali jezera usred poljane posijane cvićem. U selo se je ulazilo kroz magnolije i crnice, koje su okriljivale jedan od onieh staríeh putevah što no udaraju prama planinam, koje diele Kentucky od Floridah. Kako opaziše Indijanci svoga pastira na polju, odmah ostaviše svoje djelo i pohitiše mu na susret. Jedni mu ljube haljinu, drugi ga vode, majke dižu na rukuh svoju nejaku dječicu da im pokažu čovjeka Isukrstova, a on je ronio suze. Prolazeći razpitivao je kako u selu? ovoga je svjetovao, onoga blago pokarao, razgovarao se je o žetvi koja se ima požeti, o dječici koja se imaju podučiti, o trpećih koji se imaju utješiti, a u svieh svojih govorih napominjao je Boga. Ovako u družtvu dodjosmo do velikoga razpela, koje je bilo uz put. Ovo je bilo mjesto gdje je sluga božji svetkovao tajne vjerozakona. „Moji dragi novoobraćeni — reče obrativši se k puku — došao vam je jedan brat i jedna sestra, a još vam je veća sreća kao što vidim, da je vječni promisao poštedio juče vašu žetvu, eto vam dakle dva velika razloga s kojieh mu se morate zahvaliti. Podnosimo dakle svetu žrtvu; neka svaki pridonese duboko sabranje, živu vjeru, neizmjerni blagodar i krotko srce.“

Zatiem obuče božji svećenik bielu haljinu iz murvinske kože; sveto posudje bi izvadjeno iz podnožja križa gdje mu je bila shrana, žrtvenik (oltar) se prigotovi na jednom kraju pećine, voda zahvati iz bližnjega vrutka, a grozd divlje loze dade vino za žrtvu. Svi pokleknemo u bujnu travu, a žrtva započne.

Zora je probijala iza planinah i sipala nebom rumene ružice. — Sve je bilo zlatno i rumeno u pustinji.

Žarko sunašce, koje je navješćivala golema jasnost, granu napokon iz mora svjetlosti, a njegova prva zraka ozlati posvećenu ostiju, koju svećenik podizaše baš u ovaj mah prama nebu. — O čaru vjerozakona! o veličajnosti kršćanskoga bogoštvoja! Žrtvonosac siedi pustinjak, žrtvenik gola pećina, hram pustinja, a službenici bezazleni divljaci! Da, ja nesumnjam da se je ovršila velika tajna u onaj čas kad no poniknusmo licem i da je Bog sašao na zemlju, ja bo sam ga čuo gdje je sašao u moje srce.

Za obavljenom žrtvom, gdje mi nije drugo falilo nego kći Lopezova, odosmo u selo. Tamo je vladao divotni sklad života družtvenoga i života naravi; za kupresnikom prastare pustinje vidieh tek postavše radenice; klasje je udaralo zlatniem talasi o klado izvaljenoga hrasta i tako je jednoljetni snop bio zamienio trovječno stablo. Svakuda smo vidjeli zapaljene dubrave gdje viju debele dimove po zraku, a plug je rovao polako kroz preostale žile; mjernici su mjerili dugiem lanci zemlju a dobri ljudi odredjivali prvu svojinu, ptičice su opuštale svoja gnjezda, a leže divlje zvjeradi preobraćale su se u kolibe, čulo se je kako nakovani zveče, a udarcem sjekire odživale su se zadnje jeke, koje su ginule sa stablima, njihovim zakloništem. Ja sam išao sinc tamo po oviem prizori, koje sam još većma ukrasivao slikom Atalinom i sanjanjem o blaženstvu, u kojiem biah unišao svoje srce. Divio sam se pobjedi kršćanstva nad divljiem životom, vidio sam kako Indijanci postaju pitomi na glas vjerozakona; pribivao sam prvobitnome zaručenju čovjeka i zemlje; čovjek je uslied ove velike pogodbe predao zemlji u nasljedstvo svoj znoj, a zemlja se opet obrekla da će čovjeku nositi vierno žetve, djecu i kosti ljudske. Medjutiem donesoše poslaniku (misionaru) novorodjenče, a ovaj ga krsti u cvatućem čeminu na obali potočića, dočim je s druge strane sprovod medju igrom i radnjom išao u perivoj smrti. Dvoje zaručnikah primiše vjenčeni blagoslov pod stoljetniem hrastom, a mi odosmo da ih svedemo u opredieljeni za njih nagao pustinje. Pastir je išao pred nami blagosivljajući sad pećine, sad stabla, sad vrutke, — tako njegda Bog, kao što kaže kršćanska knjiga, blagoslovi zemlju neobradjenu davši ju čovjeku za baštinu. Ovaj sprovod puka, koji je skupa sa svojiem blagom sliedio od pećine do pećine svoga štovanoga poglavice, opomenuo je moje ganjeno srce na seobu prvieh obiteljih, kadnò se odputi Sam sa svojom dječicom, u nepoznati sviet, idući za suncem koje ga je predvodilo. Upitavši svetoga samotnika kako upravlja svojom dječicom, odgovori mi prijazno: „Niesam im dao nikakvoga zakona; naučio sam ih samo da se ljube, da mole Boga i da se nadaju boljemu životu, to obsiže sve zakone svieta. Evo vidiš u selu onu kolibu, koja je veća od druzieh, ono ti nam je crkva kad je kišno doba. Tamo se skupljaju jutrom i večerom, da hvale Gospodina; kad nije mene, onda obavlja molitvu jedan starac, jer je starost kao i materstvo, takodjer vrsta svećenstva. Zatiem idu raditi na polje. Akoprem je svojina razdieljena, da svaki uzmogne naučiti družtveno gospodarstvo, žetva se ipak, da se uzdrži bratinska ljubav, spravlja u obće žitnike. Četiri starca razdieljuju na jednake diele plodove trudah — a sad dodaj k tome pobožne obrede, mnoge pjesme, križ gdje sam svetkovao tajne, jablanak, gdje molim po lieporn vremenu, naše groblje tik uz naše podvornice, naše rieke gdje krstim djecu, i svete Ivane ove nove Betanije, pak ćeš imati podpuni pojam ovoga kraljestva Isukrstova.“

Ovaj govor pustinjakov veoma me uzhiti i shvatim prednost ovoga stalnoga i radinoga života nad skitljiviem i lieniem životom divljakah. Oj Rene, ja nepriigovaram vječnom promislu, ali ti velim, da svaki put, kad se sjetim onoga angjeoskoga družtva, da me obuzme tuga i žalost. Kako bi me jedna koliba sa Atalom u onome kraju bila usrećila! Tu bi se bilo dovršilo cielo moje putovanje; ondje sa svojom zaručnicom, nepoznat, zakloniv svoju sreću u dno šumadijah, bio bih prošao kao i one rieke, koje nemaju niti imena u pustinji. U mjesto ovoga pokoja, kojem sam

Digitized by Google

se onda nadao, u kakovom sam nemiru proživio svoje dane! Neprestana igračka sreće, potopnik izbačen na sve obale, prognan iz svog zavičaja, nenašavši za povratkom drugo nego porušenu kolibu i prijatelje u grobu — takova je bila sudbina Šaktasova.

(Dalje sl.)

Samoća.

O samoćo, s tobom silni
Zavjetovav mili spoj,
Liepi vazda i ozbiljni
Neuzkrati plašt mi tvoj!
Sestro grobne ah! tišine
Ostavljajuć prag družine
Skor upravljam tebi let,
U krilo me primi tvoje,
Lažne sreće nepokoje
Tvoj nepozna hladak svet'!

Jedva bačen na val bitja,
Već osjetih tvoju moć,
Srce m' diže i uzhitja
Zelenoga luga noć;
Vodjen niemom slutnjom često
Tražih tvoje sveto mjesto,
Pa tvoj skromni, mili žbun
Radosti mi suza mije,
Pri njem' dišem slobodnije
Vàs miline rajske pun.

Kad se stisnu iznad mene
Hladi tvoji uokrug,
Kad sa jele list zelene
Prošapuće drúgu drúg
Tad strah sveti! . . a u grudi
Plamenom se žarkim búdi
Bolje čuvstvo duha mog;
Želje čiste, blage, strojne,
Želje, neba predostojne —
Čuje, prima vječni Bog!

Ah, na lica probledjela,
Što plamtjahu grieh za ljut,
Prosiplje se suza vrela
U tvom krilu čestoput'!
Podle želje i razblude
Izpred tebe bježe tude,
Bježi varka, bježi san;
Srca ciene potištene
Razbistre se za milene
Budućnosti velik dan. —

O samoćo, s tobom silni
Zavjetovav mili spoj,
Liepi vazda i ozbiljni
Neuzkrati plašt mi tvoj!
Našav podpor u mudrosti
Tad ću prepun veselosti
Preko groba gledat ja;
Angjeo smrti, ma kad bilo
Da me vijne njeg'vo krilo —,
Neće meni zadat stra'!

Gj. Rajković (slob. po njem.)

Luda.

(Po Petöfi-u *)

— — — — — smirite se,
Skinte mi se s vrata!
U poslu sam, žuriti se moram:
Biram zrake vrelog sunca —
Pletem bič —
Da izšibam ovaj sviet.
Smejat ću se kad ga stane dreka,
Ka što se on smejó kod sam plakó ja —
Ha ha ha!
Jauk i smejanje — to je ovaj sviet,
Dokgod smrt nedodje i nevikne: Mir!
Da, i ja sam jednom umró,
Otrova mi daše
Baš iz one čaše
Iz koje su vino moje popili.
Pa ubice šta činiše
Da ih niko neokrivi:
Čelo glave moje došli,
Nada mnom su suze lili.
Htjedoh veće da se dignem,
Da im nose poodgrizam —
Ali opet nisam . . . .
Neka nosa, nek imadu
Nek skapaju svi u smradu,
Kad truhnuti stanem ja . . .
Ha ha ha!
Pak dje su me sahranili? u Africi.
To je bila sreća.
Hijena me jedna iz groba izrila,
Ova zvier je prvi dobrotvor mi bila,
Pa zato sam i nju prevario ljuto:
Ruku mi je izjest htjela
Al ja srce podmetnem —
Moralo je gorko biti
Jer je taki skapala —
Ha ha ha!
Viš ovako svako prodje
Ko čovjeku dobra čini.
Šta je čovjek?
Neki vele: koren cvieta

*) Petöfi je ponajznamenitiji lirički pjesnik magjarski novije dobe, kojega su udesi čitajućemu občinstvu po svoj prilici ponajviše poznati. U ovoj vješto ponašenoj pjesmi nacrta pjesnik strašnu logiku duha poremetjenog nesrećom i ljudskom pakosti.

Digitized by Google

Koj' u nebu cvjeta.
A ja velim, cviet je čovjek
Al mu koren
U paklu je stvoren.
Od mudraca jednog to sam naučio,
Od mudraca jednog, što je luda bio,
Luda bio zato što j' od glada skapó,
Zašto nije klao, ubijao, krao?
To ga pitam ja,
Ha ha ha!
Gle sad mene, ja se smejem, a plakat mi treba,
Oplakivat ovaj hrdjav, hudi sviet.
Ta i sám Bog često kroz oblake plače,
Plače jer se kaje što ga j' stvorio.
Al koja je vajda od božijih suzah?
Na zemlju padaju, na tu hudu zemlju,
Dje bezbožni ljudi nogama ih tlače,
Pa šta iz njih bude, vidio sam ja,
Blato bude sveta suza božija — —
Ha ha ha!
Davor nebo, stari odpušten vojače!
Na grudima tvojim sunce je kolajna,
Izdrpano tužno oblak ti je ruho,
Hm! vako se vraća dotrajao vojnik —
Poslie gorkih mukah, krvavih zaslugah
Nagrada je sva:
Sa izdrtog ruha kolajna ti sja —
Ha ha ha!
A znate-li šta to znači
Kad zapjeva prepelica:
Moli ljude i preklinje
Da bjegamo od ženskinje
Ta one nas sebi mame,
Mi hitamo kao slepi —
Tako more rieke bere
Da ih stroši i proždere.
Žensko, žensko zvier je liepa,
Težko liepa, težko strošna,
Ljuti otrov danah naši'
U najljepšoj zlatnoj čaši.
O ljubavi! o ljubavi!
Ja sam tebe žedan pio.
Jedna j' tvoja kaplja sladja
Nego more samog meda,
Jedna j' kaplja otrovnija
Nego more samog jeda.
De mi kažte jeste l' vidli
Ono grdno, silno more
Po njem bura kad zaore
I poseje sjeme smrti.
A jeste li buru vidli —
To strašilo ovog svieta
Kad po tami lovi
S munjam' i gromovi —
Znate l' šta je stra'? —
Ha ha ha!
Kad jabuka sazre, sa drveta padne;
Padaj zemljo, padaj, ti si davno zrela!
Ja nemogu višę čekat',
Jošt do sutra samo —
Nebude li strašni sud
Neću žalit trud:
Prokopat ću pola zemlje,
Napunit ću prahom —
Podžeći ću mahom,
Nek se raspe sve u prah,
Da s' osvetim ja — —
Ha ha ha!

J. Iовановић.

Mlada Breda.

Narodna balada iz idrijskih hribov. *)

Breda vstane, ko se dan zazori,
Se sprehaja semtèrtje po dvori;
Si odpirat grede gornje line,
Gledat grede doli na ravnine.
Ko po ravnim polji se ozira,
Vidi, kak se tam meglica zbira.
Urno k svoji materi mi teče,
Jo pokliče bèrhko, in ji reče:
„Skèrbna mati, urno mi vstanite,
Oj vstanite, in mi razložite:
Al meglica ta je od vodice?
Al meglica ta je od gorice?
Al oblak je toče hudourne
Izpod neba zgnan od sile burne?“

---

*) Čitajući liepu ovu pjesmu u dobro i marljivo uredjenom „Koledarčeku slovenskom za ljeto 1856“ (u Ljubljani kod Jos. Blaznika, izdanom po revnom dru. J. Bleiweis-u) niesmo mogli odoljeti želji, da ju nepriobćimo u izvornoj formi i našemu obćinstvu. Budući pako da si uzprkos opazki izdav. u „Koledarčeku“ niesmo znali dovoljno tumačiti neobičnu u toj struci narod. sloven. pjesničtva ugladjenost i točnost, zato smo prije pjesmu priobćili vještomu kao što držimo u tom pogledu slovenskomu književniku, moleći ga da nam javi svoje mnienje o tom predmetu. Ovaj nam pako proprati pjesmu sliedećimi svojimi primjetbami:

„Krasna ova pjesma, pisana jezikom slovenskim kao što se govori u Idriji, te štampana najprije u 5. svezku „Krajnske čbelice“ zatim u „Pravom Slovencu“ god. 1849., a najposlie i to u formi sadašnjoj nješto razlikoj od prijašnje, u „Koledarčeku slovenskom“, spada svakako u vist narodnoga pjesničtva. G. Ledinski, koji tu pjesmu u „Koledarčeku“ priobćuje, tvrdi da ju je sám u ovoj istoj formi čuo od svoje matere, nu dodaje ipak, da je glede jezika gdje koju malenkost promienio na toliko da su mu podpuni stihovi izašli. Nije to dakle narodna pjesma u onom strogom znamenovanju, kao što se ga je držao Stanko Vraz u sa biranju slovenskih svojih nar. pjesamah; jerbo izim onih, što su ondje rahlom nu vještom rukom Prešernovom izgladjene, težko da ima koju u toj sbirci, koja se nebi čula u istoj formi od naroda. U obće valja primjetiti o toj pjesmi, da je već sám srok (rima) toli gladak i pravilan za strogo narodnu pjesmu dosta sumljiv, budući da u svoj slavjanskoj narodnoj literaturi sigurno neima niti

Digitized by Google

Skèrbna mati urno s postlje vstala,
In je mladi Bredi razlagvala:
„Oj poslušaj mila hčerka moja,
Kaj ti pravim skèrbna mati tvoja:
Ta meglíca ni ne od vodíce,
Ta meglíca ni ne od goríce,
Tud oblak ni toče hudourne
Izpod neba zgnan od sile burne;
To je sapa turških kónj meglena
Ki jih polna je steza zelena.
Turki po-te jezdijo, oj Breda!
Neprihajaj mi tak silno bleda.“

Od strahú je Breda obledela,
Od britkosti skoraj omedlela.
„Kaj vas prosim, moja mila mati,
Oj, nikarte mene Turku dati!
Kaj počela bom v deželi ptuji?
Turk je hud, njegova mat' še huji.

Kar po zemlji leze ino grede,
Od hudobe nje kaj pravit' vede;
Osem žen je sinu že vmorila,
Tudi mene bi vmorit' vtegnila:
Strupa mi bo v vínu napivala,
Ga v pogači mi bo ponujala.“

„Dobro me poslušaj hčerka moja,
Kaj ti pravim, skèrbna mati tvoja:
Če ti huda taša bo napila,
Boš pa vínce ti na trato zlila;
Al ga zlila boš na skalo sivo,
Ki ž nje kuha apnar apno živo;
Če pogače ti bo ponujala,
Jo šenetu mladimu boš dala.“

Mlada Breda se zajoka huje,
Materi še to-le beseduje:
„Kdar mi boste balo nakladala,

---

jedne u toj struci tako pravilne pjesme; isto je tako mjerilo (metrum) trohajsko za narodnu pjesmu u najstrožjem smislu preveć pravilno ako ju prispodobimo sa pravimi onimi neprikrojenimi primjeri slovenskoga narodnog pjesničtva u Vrazovoj sbirci. Po tome se može tvrditi, da je predmet te pjesme istina kod naroda nadjen, nu pjesma sama da je po izobraženijem kojem čovjeku prikrojena; to se pako mnienje još bolje potvrdjuje, čim ovo novije izdanje, i podpunije i glede forme ugladjenije, prispodobimo sa prvim i starijim izdanjem, koje je u obće mnogo prostije. Nu gdješto je ipak prvo izdanje po mojem mnienju bolje; tako n. p. posljednja dva stiha, što su u novijoj formi slabo razumljiva, u starom sasvim jasno glase:

„Ženitvanje ste vi pričakvali,
Bodete pa zdaj jo — pokopali.“

Uza sve to ostaje ova pjesma prava iznimka od onoga pravila: da slovensko narodno pjesničtvo imade boljih napjevah (melodiah), a tako zvano srbsko ili bolje štokavsko, bolji i ljepši sadržaj kao i veću pjesničku vriednost.

Glede versifikacije valja ovdje primjetiti, da slovensko uho neopaža više tako zvane nenaglašene rieči, koje inače ‚enklitike‘ zovu.

Takove jesu: kratke *me, mi, te, ti, se, si; sam, si, je, smo, ste, su* (slov. *so*; zatim u štokavskom još: *ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će*), *li, bo*. Ove rieči nemaju naglaska, te u štokavskom narečju, koje označuje u obće naglasak trohajski (a ova upravo okolnost odlikuje priobćenu ovdje pjesmu i jako ju preporučuje kao pravu sestru štokavskih onih divnih pjesamah), nesmjedu nikada izreku ili stih započeti, nego dolaze uviek poslie barem jedne rieči, i to tako da po mogućnosti podpunjuju ili trohej ili pako daktil. Toga pako, kao što rekosmo, žalibog nemа više u slovenskom jeziku, u kojem stihotvorenje što je s jedne strane jasnije i slobodnije (dopuštajući i jambe i ina mjerila), to je opet s druge strane tudje, manje slavensko; te Slovenca ni najmanje više nevriedja, kad čuje: *se sprehaja, si odpiral, ga v pogači mi bo ponujala*, što nas nuka da čitamo: sprehaja se, odpirat si, v pogači mi ga bo ponujala; isto tako kaže Slovenac: *sem ga vidil*, što bi po duhu slavenskom moralo glasiti: vidil sem ga.

Glede nekih posebnih slovenskih riečih u ovoj pjesmi evo ih njekoliko manje razumljivih:

Line = prozori, osobito na tornjevih.

Urno = brzo (srodno sa urnebes); isto: hudouran; — možda od ura, brzo kao ura, vrieme; ili možda i od žurno.

Skoraj = brzo, malone.

Praviti = pripoviedati, kazati.

Vem = znam.

Vtegniti = *a*) imati kad, imati vrieme; *b*) moći.

Strup = otrov.

Taša = tastova žena, punica, svekrva.

Šlarast = od koprene (*Schleier*).

Miza = stol.

Rebula u pokrajini oko Gorice najsladje vino. Ovdje treba opaziti, da se Turčin vinom nudi, kao što i to da Turčin ide po krščanku djevojku, što dokazuje da je ovu pjesmu sačinio čovjek, kojemu niesu bili dovoljno poznati turski običaji. Takovih pogrešakah težko da imade u ikojoj štokavskoj narodnoj pjesmi.

Peš = pješice.

Belca = bielac, biel konj.

Gorá, podkvá (podkova): gen. višebr.; naglasak ove kao i mnogih drugih riečih kaže na čakavsko narječje.

Dir, od dirjati = trčati, u savezu sa drti.

Jamem, jeti = počmem, početi.

Ustavljam se = opirem se.

Dreve = večeras.

Davi = jutros.

Jaro = biesno; u glagoljskom jeziku dolazi: jarost, isto tako u češkom; u slovenskom Štajeru dolazi osobito na sjeveroiztočnoj strani rieč: jaren, jarna-o = oštroglasan, n. p. klopotec jaren glas ima.

Proč odbije, pleonazam slovenski, koj je žalibog u slovenštini tako zavladao, da bi ga iztriebiti težke muke stalo.

Zali-a-o = liep.

Postonj, postonja = oró; s toga Postojna = *Adelsberg*.

Tolažiti = tješiti.

Turških konj sapica = konjah.

Žen'na = ženika, pokraćenje, koje nije sasvim na pravom mjestu.

Streha znamenuje u slovenštini (kao i u česk.) krov u obće.

Okno = prozor.

Osem žen sté sinu že umorila, što se inače kaže: umorili.

Hramba, soba za spravu, odjeću (od hraniti, sahranjivati = spravljati).

Zastoka = zastenje.

Josipić.

Digitized by Google

Nakladala, v škrinjo jo spravljala,
Pečo šlarasto mi dobro zvite,
Jo vèrh vsiga blaga položite;
Nar popred bom peče potrebvala,
Ž njo si sèrčne rane zavezvala.“
Mlada Breda dalje govorila:
„Kaj še pravim vam, vi mati mila!
Oj, kdar bojo Turki perdirjali,
In raz konje na tla poskakali,
Jih za mizo gori posadite,
Jih gostite, dobro napojite.
Kdar si bodo jeli napivati
In po mladi Bredi popraševati,
Takrat po me, mati, vi pošljite,
Takrat hudim Turkam me peljite.“

Ko je mati balo nakladala,
Nakladala, v škrinjo jo spravljala,
Ji je pečo šlarasto povila,
Jo vèrh vsiga blaga položila.

Zdaj so Turki-svatje perdirjali,
In raz konje na tla poskakali.
Mati jih za mizo posadila,
Jih gostila, dobro napojila;
Jeli so si svatje napivati,
Jeli se po Bredi vpraševati.

Skèrbna mati po njo je poslala,
Hudim Turkam jo je pèrpeljala,
Gor' za mizo so jo posadili,
Ž njo rebulo, sladko vince, pili.

Mladi ženin izza mize skoči,
Se pèrkloni Bredi, ob dlan poči:
„Kaj ti pravi turška mati moja,
Mati moja, skèrbna taša tvoja:
Peš nebo ne Breda mi hodila,
Bí po daljnim potu se vtrudila.
Jaz ji pošljem belca, mlad'ga konja,
Ki je urn, ko vèrh gorá postonja;
S žametovim sedlam osedlala,
Z zlato bèrzdo sim ga obèrzdala;
Dajte zobati pšenice zrele,
Dajte piti mu rebule bele;
Nanj' mi mlado Bredo posadite,
V diru mi jo v grad moj pèrpeljite.“

Hlap'c pèrpelje belca, mlad'ga konja,
Ki je urn, ko vèrh gorá postonja.
Dajo zobati pšenice zrele,
Dajo piti mu rebule bele;
S žametovim sedlam osedljajo
Z zlato bèrzdo mi ga obèrzdajo;
Spenja se, ob tla z nogami bije,
Spod podkvá mu jasna iskra sije.

Na-nj mi mlado Bredo posadijo,
Ž njo po ravnim polji v dir dèrčijo,
De se dela gosta mi meglica,
Oj meglica, turških kónj sapica!
V diru se pa Bredi konj spodtakne,
Se spodtakne, se mu sedlo zmakne;
V sedlu je bodalce skrito bilo,
Se je Bredi v pèrsi zasadilo.
Konja vstavi, svojim svatam pravi:
„To mi huda mati je storíla,
Osem žen mi je že pomorila,
Še deveto mi vmoriti hoče,
Ki živeť brez nje mi ni mogoče.“
Turek-ženin dalje beseduje
Hlapcu mal'mu on tak ukazuje:
„Kaj ti pravim, urni hlapec mali,
Oj popravi sedlo Bredi zali.“

Jame hlapec se izgovarjati,
Ženinu se jame ustavljati:
„Kdor kuš'val bo Bredo drev' in davi,
Naj ji pa še sedlice popravi.“
Mladi ženin pa za stegno segne,
Britko sabljo iz nožnic potegne.
„Ti, in mati!“ jaro on zavpije,
In rekoć mu glavo proč odbije.

Mlada Breda kliče Turka k sebi:
„Turek-ženin, kaj jaz pravim tebi:
Ko je mati balo nakladala,
Nakladala, v škrinjo jo spravljala,
Mi je pečo šlarasto povila,
Jo vèrh vsiga blaga položila;
Reci škrinjo pisano odpreti,
Reci pečo šlarasto ž nje vzeti:
Ž njo bom sèrčno rano zavezala.“
Beseduje dalje Breda zala:
„Povej meni, ženin sèrca moj'ga,
Je li dalječ še do grada tvoj'ga?“

Ženin Bredi rano zavezuje
Jo tolaži, tak ji beseduje:
„Molči, molči moja mlada Breda,
Sej že nama turn nasproti gleda.“

Še po ravnim polji v dir dèrčijo,
Kakor v zraku tičice letijo,
De se dela gosta mi meglica,
Oj meglica, turških kónj sapica.
V diru praša Breda žen'na svoj'ga:
„Je li dalječ še do grada tvoj'ga?“

„Molči, molči moja Breda mlada,
Že se vidi zlata streha z grada.“

Digitized by Google

Še po ravnim polji v dir dèrčijo,
Kakor v zraku tičice letijo;
De se dela gosta mi meglica,
Oj meglica, turških kónj sapica.
V diru praša Breda žen'na svoj'ga:
„Je li dalječ še do grada tvoj'ga?“

„Molči, molči Breda, roža rajska,
Svetijo se tam že okna grajska.“

Še po ravnim polji v dir dèrčijo,
Kakor v zraku tičice letijo.
De se dela gosta mi meglica,
Oj meglica, turških kónj sapica.
V diru praša Breda žen'na svoj'ga:
„Je li dalječ še do grada tvoj'ga?“

„Molči, molči moja Breda zlata,
Vidijo se že srebèrna vrata.“

Ko so v beli grad mi pèrdirjali.
In raz konje na tla poskakali;
Jih je v dvoru taša pèrčakvala.
Mlado Bredo tak ogovorjala:
„Kar po svetu leze ino gréde,
Od lepote tvoje pravit' véde;
Vendar nisi tak cveteć'ga lica,
Kakor gre od tebe govorica!“

Taša jela Bredi napivati,
Ji pogače jela ponujati:
„Če boš pila vinčice rudeće,
Boš imela lice bolj cveteće;
Če pogačo bodeš pokušvala,
Boš pa polti bele bolj postala.“

Mlada Breda vinčicá ni pila,
Na zeleno trato ga je zlila,
Zlila ga je še na skalo sivo,
Ki ž nje kuha apnar apno živo:
Trata se je hipoma ysušila,
Hipoma se skala razvalila,
In pogačo da šenetu jesti,
Pa razpoči šene se na mesti.

Mlada Breda taši govorila:
„Kaj vam pravim, taša vi nemila,
Kar po zemlji leze ino gréde,
Od hudobe vaše pravit' véde;
Vendar toliko še ne, oj taša,
Kolikoršna je hudoba vaša.
Osem žen ste sinu že vmorila,
Tudi meni strupa ste napila,
Ste v pogači mi ga ponujala.“
Še je Breda svoj'mu možu djala:
„Kaj ti pravim zdaj, moj ženin mladi,
Kje je moja hramba v tvojim gradi?
Kje je meni spavnica odbrana?
Kje je meni postelja postlana?“

Huda taša pravi ino reče:
„To pa meni v glavo iti neće,
De imeli pèr nas bi navado
Kdar nevesto pèrpeljajo mlado,
De po hrambi bi popraševala,
De bi postlje ona ogledvala;
Ampak taka je navada naša,
De nevesta po ognjišu praša.“

V spavnico jo mladi ženin pelje,
Reče, de se post'lja ji postelje.
V posteljo se mlada Breda vleže;
Urno sèrčne rane si odveže,
Še tako spregovori in pravi:
„Teci, teci sèrca vir kèrvavi!
Materi te mili bom poslala,
Skèrbni materi v spomin te dala,
Vidila me več nebo na sveti.
Deb' saj slišala od mene peti!“
To je Breda še izgovorila,
Zgovorila, dušico spustila. —

Mladi ženin-Turek se zajoka,
Se zajoka milo in zastoka:
„Kaj vam pravim, huda mati moja,
Bog vam daj življenje brez pokoja.
Žen devet ste že izbrala meni,
Ali spal še nisem pèr nobeni;
Tu pèr Bredi hoćem pa zaspati,
Nikdar več od Brede noćem vstati.“

Huda taša gor' in doli hodi,
Od hudobe se ji v glavi blodi:
„Kaj vam pravim, vi sosedje, bratje,
In vam drugim, ki ste moji svatje,
Ženitvanja so mi pèrčakvali —
Juter ju pa bomo pokopali.“

Nadpisi.

Od N. J.

Stokan i Stana.

Za Stokana podje mlada Stana,
A Stokanu, eno, brada siedi,
Brada siedi, i lice mu bliedi.
Požalit ćeš, znam, sad mladu Stanu!
Nežali nju — Stokana ti žali;
Jer se momčad već sa Stanom šali.

Na sudca g. 184*.

Tam s' u selu tuže ljudi,
Da jim sudac krivo sudi.

Digitized by Google

Što od sudca ti tam traže?
Čuj, što puk od njega kaže:
Da bi njegov pravedan sud bio,
On bi prvi glavu izgubio.

Nadgrobnica.

Uviek zdrav sam prije bio,
Od doktora nikad snio;
Al', želeć jošt zdravjim biti,
Ljekarije začnem piti,
Mnim: ljekar će jošt pomoći;
Zovnem ga, te — amo skočih.

Nekoj ljepotici.

Sva ljepota tebe krasi:
Bielo čelo, crne vlasi,
Krv i mlieko mladog lica,
Jasni rumen ustničica';
Nuder kaži, blago moje:
Pošto toli fine boje? —

Uplašeni (po Lessingu.)

Tek što je tresnuo iz neba grom,
Već sam ti ja bio u podrumu mom.
Misliš zar, da se od groma tu skrijem?
Varaš se, pobro — no vince da pijem.

Prigode sužnja Dobrodjeja.

Češka pučka pripoviedka.

Dobrodjej biaše imućan seljak; sreća mu se od sviuh stranah smijala, u izobilju imadjaše svega kao: šumah, livadah, blaga, a osim toga i dobru i valjanu ženu i domaćicu pa mu ova i biaše najmilije od svega. Zlatnieh časovah proživiše š njom, a kad ga je ponajprije sinčićem a nedugo zatim i kćerkom obdarila, biaše posve sretan. Nu brzo se preokrene sreća u nesreću: buknuo je rat, a strašne poviesti o okrutnom neprijatelju uznemirivaše svakim danom sve većma Dobrodjejevu obitelj. Dosad ih nije nikakova nesreća sukobila, akoprem je Dobrodjej morao svaki čas na pripregu. Višekrat nije se vratio po više nedjeljah, ali žena mu biaše već na to privikla; kada pako jednom neobično dugo izostade, ipak se poboja da li mu se nije kakova nesreća dogodila.

Dan je prolazio za danom, nedjelja za nedjeljom, a Dobrodjej se nevrati; prodje mjesec, minu i godina, a njega neima. Nebiaše više dvojbe, da je čovjek poginuo; jer nitko nedonese od njega ma ikakove viesti. Trpljivo je opuštena žena podnosila tu nesreću tražeći utjehe jedino u odhranjivanju svoje djetce. Sinčić joj biaše bistroga duha i uma, te ga zato mati po savjetu pametnieh ljudih dade u grad na nauke; kćerku si je pako sama podučavala, a uz vještu i dobru majku liepo uzraste vješta i dobra djevojka. Često bi se medju se spominjale miloga Dobrodjeja, turobno za njim uzdišući: gdje je i kako život svoj svršio, ili je jošte živ i na kojem kraju svieta?!

A Dobrodjej bio je zaista jošte živ: biaše naime zarobljen od neprijatelja, te u daleku zemlju preko mora prodan kao sužanj. Ali bi skorom po njega bolje bilo da je umro. Gospodar, kojemu bi prodan, nije bio upravo najtvrdjega srdca, ali u toj zemlji biaše već takov običaj, da se je sa sužnji postupalo kao s bezdušnom životinjom. Po danu bi bili zapregnuti budi pod voz ili pod plug ili morahu drugi koji težki posao obavljati, uza koji im nebiaše ni najmanjeg oddaha; tko nebi mogao više raditi, bude od nadzornika bičevan, dok izmučen pade na zemlju, na što ga odnesoše, i na samu zatvorište. Za ozdravljenje njegovo nitko se nebrinjaše, a kad bi se malo oporavio, iznova ga tjeraše na težko djelo; kad je tko njih umro, zakopaše ga u jamu, te nitko neproli nad njim suzice. Noću biahu zatvoreni u malih kolibicah, koje su više naličile na štale negoli na ljudski stan, a na lance su bili prikovani k posudam gdje im je hrana bila.

Sve to je Dobrodjej trpljivo podnosio, jer biaše poslu privikao; ali kad bi se opomenuo žene i djece, umah bi briznuo u suze. Moljaše se Bogu, ali čim je više molio, tim više mu se srdce razžali nad svojim i rodbine svoje težkim udesom, jer biaše Dobrodjej veoma blage ćudi. S početka se je nadao, da će se možda kad osloboditi sužanjstva, ali odkad je začuo, da tko je jedanput sužnjem, nikad više slobode neugleda, raztuži se za domom tako, da ga odtad ništa više nemogaše utješiti. Ostali su ga sužnji izsmejavali, nepoznajuć utjehe u molitvi i u suzah, te da im srdcu odlane niesu znali drugo nego su uviek samo proklinjali hudu svoju sreću. Gospodar im biaše tomu proklinjanju već privikao, te mu tim većma biaše za čudo, što Dobrodjej nikad niti psuje niti proklinje, nego uviek tiho tuguje, Bogu se moli a uza te svoj posao najtočnije izvršuje. To se napokon gospodaru dopadne i on postavi Dobrodjeja nadzornikom uz dvanaest sužnjah. Dobrodjej biaše zahvalan svome gospodaru, ali nije zato prestao tugovati.

Jednoč su sužnji kosili sieno na livadah, a Dobrodjej ih je nadgledao. Nadodje i gospodar sa svojom malenom krasnom kćerkom, koja se trgajuć cviećе zaboravi te iduć nepazeći sve dalje i dalje dodje do rieke; ugledav na obali prekrasni cvjetak, sagne se za njim, i jaoh! klikne i tone u vodi. Gospodar stajaše ukočen, sužnji gledahu jedan na drugoga, jedini Dobrodjej osviesti se te ni pet ni šest skoči u vodu, zahvati djevojčicu, i izbaviv ju sretno položi ju otcu u krilo. Upoznav gospodar pogibelj, u kojoj mu biaše jedinica kćerka, i požrtvovanje Dobrodjeja, da mu izkaže svoju zahvalnost uzme ga k sebi kao podvornika. Ali Dobrodjej, premda mu gospodar toliko olakša sužanjstvo, ipak nepresta tugovati. Zapita ga jednoč gospodar što mu je i za čim toli uzdiše? „Kako da se nežalostim" odgovori Dobrodjej, „kod kuće mi sirotuje biedna žena sa sinčićem i kćerkom; kako ti je, gospo-

Digitized by Google

daru, u srdcu bilo videći si diete u pogibli; a moja uboga siročad nikoga neima, tko da ju brani i štiti.“

Gospodar se zamisli te za čas reče: „Slobodan si.“ Dobrodjej mu pade do noguh te mu više suzami nego riečmi zahvali. Gospodar nadariv ga još bogato dade ga sprovesti do mora. Dobrodjej sretno preploviv more krenuše žurno kao za desetak godinah pomladjen, danom i noću put domovine svoje. Putovaše dugo i dugo raznimi zemljami svakojakih narodah i jezikah, dok konačno s nekog visokog brda ugleda mili svoj zavičaj. Veselim srdcem spusti se niz brdo, i kad začuje prve glase davno već nečuvenog jezika svoga, biaše mu kao da je kod kuće i tim većma si zaželi ljubljene svoje rodbine. Biaše nedjelja i on dodje u neko selo gdje je upravo zvono sazivalo vjerne kršćane k službi božjoj. Dobrodjej udje u crkvu da se skrušeno Bogu pomoli. Opaziv u izpovjedaonici mladog svećenika, opomene ga blago i povjerenje probudjujuće njegovo lice, sv. izpoviedi, koje biaše lišen po tolike već godine. Pristupi dakle k izpovjedaoni, gdje ga svećenik blago primi, i kad se je opet ustao, biaše duševni pokoj prostrt po njegovom licu. Biaše mu kao da bi mogao toga svećenika ma i cieli dan slušati, jer mu se činjaše kano da mu on njegove sobstvene misli ali samo mnogo bolje i ljepše tumači. Ali kako še stoprv naš putnik nadje u čudu, kad mlad svećenik poslie svršene službe božje pozove sakupljenog puka, da se pomole za pokojnoga Dobrodjeja, a tu je molitvu lako vrućom pobožnostju i sjetnim njekim čuvstvom izmolio, da je svakoga dirnuti moralo. Dušom punom zahvalnosti i divnog ćućenja te okriepljen svetom pričesti nastavi Dobrodjej svoj put, i za koji dan stigne u svoje rodno selo. Kad al dodje do svoga dobra, nadje sve promienjeno. Staroga zdanja nebiaše više a na bivšem dvorištu stajaše velika nova kuća; buduć pako da se već bilo smrklo nemogaše sve redom razabrati. Drhćućim srdcem pokuca na vrata, a liepa mu kao ružica djevojka otvori.

„Zakasnio si, bogče“ reče mu djevojka držeći da je zadocnjeni siromak „al će ipak i za tebe jošte biti mjesta i večere; — ajde samo samnom.“ Primi ga za ruku pa ga odvede u novo zdanje. Tu mu pokaže već priredjenu postelju i ode obećav da će se taki povratiti. „Šta se tu radi?“ pomisli Dobrodjej, videći tu više siromašnih ljudih koji su već u posteljih poredani mirno spavali, njekoji jošte šapćuć iza sna tihu večernju molitvu. Na skorom dodje djevojka s večerom te na pitanje Dobrodjejevo, kakva je to kuća? odgovori, da ju je majka njezina za uboge sazidala.

„Za posljednjeg rata“ nastavi djevojka „ode nam otac na pripregu, pa se nikad više nevrati; možda je već i umro“ doda žalostnim glasom „a majka si traži utjehu u dvorbi siromakah i nemoćnikah, nebi li time kako ublažila udes ožaljenog vjerenika svoga.“ „Idi, pa kaži majci“ reče Dobrodjej silno ganut „da Dobrodjej jošte živi, te da će ga umah vidjeti.“

Djevojka ga pogleda dvojbeno, pa zatim skoči k majci. Al se za čas opet vrati i odvede ga sobom, jer joj mati od nagle radosti nemogaše da se s mjesta makne. Stupiv Dobrodjej u sobu pade dobroj ženi oko vrata. Sada tekar biaše pitanja i kazivanja, da im je noći nestalo. Kad Dobrodjej upita za sina, reče mu žena:

„Nije ti na sramotu, on je svećenik, te ga svatko štuje.“

„A gdje?“ naglo pitaše otac.

„U selu Mirovcu, dva dana odovud“ odgovori žena. „On je bio!“ reče Dobrodjej tronutim radostju glasom; „nije dakle prazna bila moja slutnja!“ Pa tad priče pripoviedati kako se je sa sinom sastao, njemu se izpovjedio i kako se je sin za njega u crkvi molio.

Sada tekar biaše radosti; a kad se je Dobrodjej oporavio od dugoga putovanja, svi su zajedno krenuli k sinu svećeniku; a radovanju i veselju sa sretnog očevog povratka nebiaše ni konca ni kraja. —

Po „Lumiru“ ponašio *Slavoljub P—k.*

Sitnice.

I. „Nevadi slobodno!“

U stara vremena biaše to veliki običaj za mit dobivati pravicu. Zato se i izdaju strogi zakoni na mit i za onoga tko bi mit primio i tko bi ga davao. To važi za sve činove i činovnike, jer je izkustvo posvjedočilo, da je svagdje moglo biti pazara, gdje se samo robe nalazilo. I u današnje vrieme tuže se Srbljи na grčke vladike, da ih ovi oglobiše do gole duše. Tako pripoviedaju o njekom popu kako je jedanput došao pred vladiku da ga za nješto moli. Po dugom razgovoru popo se maši rukom u džep, da izvadi ruhac i da se utare; a vladika, odmah kako vidi da onaj ode rukom u mantiju, misleći da će popo kesu izvaditi reče mu: „nevadi slobodno, ja neću ništa uzeti.“ Ali to nije grčki bilo. —

II. „Od mira glava neboli.“

Ako nije slobodno divaniti o ratu, a ono slobodno je barem divaniti o miru, jer „od mira glava neboli“ veli naša poslovica. Likuju svi razboriti ljudi što će biti mira. Oni pravo imaju, jer bez mira neima napredka nikojoj stvari. A da što su oni, koji na kesi sjede, pa bi radi da je „adžio“ sve veći i veći? E, a rad bi i mlad soldat da „vandjiera,“ a to bez rata nemože tako lako biti. I duhovnik miru se klanja, ali bi i on volio svoj bir iliti lukno skuplje prodati. Eto dakle da nemože nikada svim ljudem pravo biti. Cieli je život ljudski rat jednog protiva drugog, kaže Hobbes.

Čitao sam negdje gdje Montesquieu veli, da ljepši mir po čovječanstvo nije zabilježen u povjestnici od onoga, kojega je Gelon kralj sirakuzki načinio sa Kartagenci; on naime neiskaše ništa drugo od njih, kao od

Digitized by Google

svojih pobjedjenikah, nego samo da nekolju više djecu svoju na žrtvu, što biaše kod njih zli običaj. Ovome Gelonovu miru podoban je onaj Napoleonov, kojega je ugadjao sa Španjolci, ništa drugo od njih netražeći nego da ukinu zloporabu vjerosuda. Bog daj dobrim urodilo plodom, što će sadanji Geloni i Napoleoni u sadašnjem miru iskati za kukavnu raju!

Veli se obično: „tko će mira nek se za rat sprema; to je bome od onda rečeno, od kako svi veliki narodi u ustih nose mir a u ruci mač. Grci i Rimljani držali su mir kao veliku svetinju baš ni uzmi ni podaj, nego kao i mi što dobrodjetelj držimo t. j. poštujemo ju ali se je nedržimo. Rimljani su imali slavan hram mira, pak zato opet niesu manje neprevidnih ratovah ratovali. Grci su imali boginju mira i imala je na rukuh idola bogatstva kao diete naslikana. Kod Rimljanah nosila je ona masličnu grančicu u ruci, ili je imala krila, pa je držala Merkurovu palicu, ili rog izobilja, a pred nogama ležaše joj zmija. Merkur je rad mir ugadjao kao što znamo, dakle zato njegova palica. Ali šta je značila zmija, to ja neznam; ta bar nije mogla odnositi se na poskoke našega vieka?!

III. Odgovor ruskog generala.

Kad je Napoleon I. bio u gradu Vereje, dovedu pred njega uhvaćenog generala od Moskovske posade. General se taj zvao Vincingerode. Napoleon je već oddavna nazivao sve narode svojimi podanici, samo se nije mogao nikako sa Rusi složiti, i to mu biaše zubna bolest. Napoleon razjaren kao lav skoči na ruskog generala, koji je bio Francezom zadao trista jadah, a znao je još od prije da Vincingerode nije rodjeni Rus, te ga baš zato okrivi i reče mu: ti si oddavna podanik moj, jer su sve zemlje pod mojom vlasti; dakle kao podanik moj ti si izdajica! ubiti ga treba ovaj čas!

General Vincingerode odgovori na to francezkom caru: ja čekam već od dvadeset godinah francezkog zrna, i nebojim ga se.

Napoleon se na to zastidi, jer zarobljenog vojnika nije slobodno puškarati, i odstupi od svoje rieči koju je u naglosti bio izustio.

IV. „Ako je trista bez popa nema ništa.“

Ova naša narodna poslovica pokazuje, da u ono vrieme kad je narod to tako izrekao, nije bio njemu duhovni otac baš zalučena kokoš, nego je narod poštovao svoje svećenike, i u dobru i u zlu ako je bilo trista bez popa nebi ništa. U ta je vremena Bog davao.

U nekakvoj zabačenoj knjizi čitao sam baš o čem eto pišem, t. j. kako su ljudi u svakoj struci iskali nauke od svoga duhovnog pastira. Tako dodje jedanput neka gospa k svome župniku i zada mu vjeru, da nikad više neće ići na balove, da neće tancati niti ići po maškarah, nego da joj dopusti samo da se smie „malati.“ Župnik joj to dopusti i reče: slobodno, ali samo s jedne strane.

V. „Krivo sjedi a pravo reci i Bog će ti dati.“

Pišu ljudi koji su putovali po Sibiriji, da tamo neima zla kao što smo mislili. I prognani netuže se na život u toj zemlji, nego tuže se na način kako su ljudi njekada tamo progonjeni. Osobito pod carom Pavlom bio je to nemili bič. Koga jedanput prognaše tamo, na tome se i mjesec mieni. Nebi tu suda ni pravice, nego što jedan reče na tome i ostade. Evo primjer kojega je očevidac opisao:

U Revalu bio je njeki činovnik od policije, koji je najsretniji bio kad je tudju nesreću gledao. Uz tu nesretnu ćud imao je on i vlast u rukuh, jer što je on rekao to je bila istina, a dalje se nije pitalo. Dakle jada i pokora od dobrih Revalacah bilo je svaki dan. Umre car Pavao i Aleksander zacari se. Svaki činovnik popašti se, da se novom svome gospodaru preporuči i vjernost i valjanost svoju zasvjedoči. Činovnik iz Revala popiše i ono malo žiteljah što ih je još ostalo bilo i ocrni ih, da su svi Jakobiniste i nevjernici. Car kad pregleda tu crnu čitulu, reče: „Ovo je budala pisala.“ I taki dade mudri car sve što je ta guja za srdce ujela, iz Siberije u svoje otečestvo povratiti, a izdajnika odpusti od službe za njegova lažna i pakostna donošenja, te ga pošteni Revalci smrti dohrane. „Što tko čini sve sebi.“

Nik. Begović.

Poslanice.

Od F. T. Ličanina.

Čovjek zaljubljen manje sviet uživa nego sliepac. Ovaj ga makar motri s okom duše svoje, a zaljubljen čovjek s dvima zdravim očima nevidi ništa drugo nego obljubljenu osobu. —

Žena i neobradjeno polje jednače. Pametan čovjek more kada hoće od obadvoga veliku korist imati. —

Bludnost je spodobna višnjam. Po razuzdanom blagovanju oba dvoga čovjeku zubi utrnu. —

Čovjek ljut kad nemore s jezikom drugoga ujesti, onda najposlje kao štipavac (škorpion) sam sebe utamani. —

Ljubav je kao lješnjaci, koji neškode kada se po razlogu jedu. Blaguješ li jih pako odviše, ljuljaš, te neznaš sám što radiš.

Digitized by Google

POVJESTNICA; NARODO- ZEMLJO- I PUTOPIS.

Putovanje

u Americi, Aziji, Polineziji, u atlantičkom, južnom, tihom i ledenom moru.

Tome Skalice mladj., Bradjanina

Od g. 1851—1855.

(Nadalje)

(Poklade i društveni život u Honoluli na Sandwich-ostrvih. — Povratak u Kaliforniju. — Kopanje slata. — Život u slatnih rudah, prieki sud pučki itd.)

Na izmaku mjeseca siečnja god. 1853. stigla je u Honolulu *) francezka korveta donesavši glas da je Louis Napoleon u Francezkoj carem se proglasio. Tu je bilo dakle svetkovanja i častih od strane tamošnjih Francezah, a i onako je u ovo vrieme, kad se naime toliki brodovi onamo povrate iz lova kitovah da ondje prezime (a ima u luki od Honolule preko svake zime više stotinah stranih brodovah), veselo i bučno u Honoluli, koji grad kao glavna štacija kitolovcah i svega brodarenja u onih stranah izmedju Amerike, Azije i Australije, sám već ima do 22.000 stanovnikah; skorom svaki božji dan ima tu plesovah iliti balovah, gdje se oficiri i ostali mornari s ondješnjimi ljepoticami (*Vahini* ili *Quahini*) u plesu i drugče dovoljno provesele. Ove su crnomanjaste ljepotice, podučene francezkimi galanthomm-i i civilizatori, vješte svakoj modnoj igri u plesu, te se strani čovjek u čudu nadje kad prvi put gleda liepe i vatrene te polu-divjakinje, gdje igraju quadrille, francaise, mazur itd. isto tako okretno, živo i umiljato, kano i njihove antipodne biele setrice u Evropi, — a to im je p r v a, pa uz koketerija i ljubovne spletke dosad i j e d i n a blagodat francezke civilizacije; — al je neka razlika ipak u tome, što naše evropejske ljepotice držane su ponajviše ugladjenom tobože etiketom na balu plesati sa svakim, koji ih pozove, imale one volje š njim plesati i dopao im se ili ne, kanačke pako divlje ljepote-crnke ako se im igrač njihov nedopadne, a oni ga ostave usred kola i pobjegnu od njega bez obzira; zatim što kanačke *Vahini*, akoprem drugče liepo odjevene sve u finoj svili, najvole dolaziti na balove b o s o n o g e, te svoje cipele, koje su sobom donele, stoprv u dvorani, kao naša ženskad rukavice, navuku. Običaj je takodjer ondje, da žensko i muško plešu pušeć svako svoju cigaru.

U obće svi Kanaki (žitelji onih ostrvah) puše duhan bez razlike spola i dobe, počemši već od šeste godine; ali u svakoj kući kanačkoj ima samo jedna lula, iz koje sve društvo puši redomice; jedan povuče dva tri puta po dade dragomu a drugi trećemu itd. Oni duhan sade, ali kad hoće da puše, tad list od duhana najprije na ognju osuše, zatim ga kao u prah sataru i takvim duhanom lule pune.

Iz grada Honolulu ide liepo uredjena cesta preko svega ostrva k zapadu tja do druge varoši ostrva što se zove *Kollo*. Ova varoš leži takodjer na obali morskoj a imade malone isto toliko stanovnikah kao i Honolulu. Uz ovu cestu imade liepih kućah naseljenih ondje Englezah i Amerikanacah sa liepimi vrtovi, koje većom stranom baščovani Kitajci (Kinezi) ondje služeći obradjivaju. Kinezah pako na ovih 11 *Sandwich*- ostrvih imade do 7000. Ova se pako ostrva zovu: Wahuu, Ovahu, Lahaine (La Heine), Taiti, Ovahii, Mohu, Atovi, Moratai, Atdia, Aminatoi i Romai.

U isto vrieme kad sam ja bio drugiput u Honoluli nadošla su onamo četiri amerikanska bojna broda polazeći u Japonsko more, da otvore trgovinu s Japonskom ostalim narodom (izim Hollandezah) dosad zatvorenom državom i da Japonce prisile na prijateljski savez sa sjevernom Amerikom. (To je bila glasovita amerikansko-japonska ekspedicija vodjena admiralom Parker-om, o kojoj je do nedavno zanimiva izvjestja u „Allgem. Ztg-u" priobćivao prateći ju njem. umjetnik H. Heine.) Ova ostrva prostiru se pod 19—21 stupnjom sjeverne širine; na njih u godini gotovo ni neima razlike vremena, nego o božiću nješto kiša pada, a drugčje uviek vlada ugodna toplina, dočim more ovo ostrvlje okružujuće južnu vrućinu ublažuje; zato, akoprem su ovi otoci u tropiki, t. j. u ljetno doba upravo pod suncem, no budući da su vodom obkoljeni, to ondješnji žitelji po čitavu gotovo godinu uživaju uviek kano proljetnoga zraka, a zemlja je od najzdravijih, štogod ih imade na svietu. Ja barem za ono vrieme što sam ondje boravio, niesam čuo od nikakove nagle bolesti; jedini strani ljudi, dok se neobviknu, trpe po godinu danah od glavobolje. To je sve, što uz ono, što sam već prije bio priobćio, znadem objaviti o divnih ovih ostrvih, koje evo sada ostavljam u njihovoj blagoj ljepoti i naravskoj sreći, te polazim u zemlju nezadovoljnosti i lakomosti — u K a l i f o r n i j u.

Kako sam se s pomenutim Portugezom bio dogovorio, evo je i vrieme došlo, te smo dobili i priliku sa njekom amerikanskom fregatom imenom „Sea-Wich," koja je bila spremna za Kaliforniju, i platili smo za svoj put do St. Francisco svaki 80 dolarah (po 2 for. sr.). Svega skupa bilo nas je 26 putnikah. Isti Jakov Fuchs platio mi je za ono vrieme, što sam mu u trgovini pomagao u Honoluli, 75 dolarah, i rekao mi je na polazku, ako mi se nebi dopalo u Kaliforniji, da se k njemu povratim. Dne 8. travnja 1853. ukrcali smo naše stvari na brod, a sutradan u 9 satih u jutro ujedrismo u sinje more. Od ovoga puta iz Honolule do St. Francisco neimam ništa osobita napomenuti, nego da smo sretno i mirno putovali i 23. istog mjeseca doplovili u luku od St. Francisco. Isti onaj dan izkrca nas se svih 26 putnikah i nastanismo se u nekoj gostioni za putnike (*Haus for Travellers.*) Za koji

*) Potanje opisanje *Sandwich*-ostrvah i njihovoga glavnoga grada Honolula vidi u br. 45, 46 i 47 lanjskoga Nevena.

Digitized by Google

dan providio sam u St. Francisko, da moje i druga moga Portugeza preduzeće nikako nas neće moći hraniti, jer je bilo ondje u ono vrieme u izobilju zanatlijah onog istog zanata, koji smo mi namjeravali započeti, a bilo je dosta i takovih, koji su sa velikim kapitalom radili, a nas dvojica imali smo svega skupa samo do 650 dolarah, a to je veoma slaba pomoć u Kaliforniji za početak kakvoga posla ili trgovine; zato sam odlučio, poći u rude gdje se zlato kopa, te da ovako sreću pokušam. Na to opet nije hotio pristati moj sudrug Portugez, jer mu se put predalek činio za pješice putovati, a prilike nebiaše druge nego kad bi čovjek kupio mulu iliti magarca, što je opet trošak od 50—80 dolarah. Ostavivši dakle Portugeza sdružio sam se s nekim Amerikancem, što je s nami iz Honolule amo došao, te smo jedan drugomu zadali rieč, da ćemo skupa u kumpaniji u rudah raditi i trud i dobitak jednako dieliti. Ele dulje niesmo hotili u St. Francisku u gostioni na trošku sjediti, nego što smo naumili to smo odmah i izveli, te upotriebivši priliku parobroda, dovezli smo se do varoši što se zove *Sacramento-City*, te leži na sjevernoj strani morskoga zalieva od St. Francisko. Škrinje s robom ostavili smo u St. Francisko i ponieli sobom svaki samo po dva vunena lagana pokrivača, što svaki ondje sobom nosi za moći se pokriti kad ga pod vedrim nebom noć sustigne. U Sakramentu pripravili smo se za daljni put, kupili nješto kruha, kave i kitajskog čaja (teja) i posudu za kuhanje, te smo zatim nastavili naš put u rude. Putem smo susretali mnogo putnikah različitih narodah polazećih takodjer u rude; kad bi došlo vrieme od ručka, svako bi družtvo za sebe ručak prigotavljalo, i opočinuvši malo poslie ručka svako krenu dalje svojim putem. Cesta što ide iz Sakramento pram iztoku u prvu minu (rudu), što se zove *Northen-Mine*, prokrčita je gorom i tako zametena, da se nije čuditi kad koji putnik zabludi; prvu noć prenoćili smo uz potočić što se zove *Johnsons-Creek*; uz potočić bila je gostiona pod šatorom a pred njom upisano na tabli velikimi slovi: „*Accomandacion-Hous for Travellers.*“ No buduć da nam je poznata bila skupoća u takvih gostionah, a u ovoj plaćalo se je za konak i večeru po 6 dol. (12 for. sr.) to niesmo ni pomislili na to da bi prenoćili u njoj, nego odabrasmo za konak prilično mjesto uz potok i naložismo vatru; za neduge sakupi se oko nas više putnikah s istom namjerom, a kad je već noćca pristala bio je sav onaj prediel kao u jednoj vatri od množine ognjištah, uz koje su putnici sgotavljali večeru i grijali se, jer u Kaliforniji, osobito u nutarnjoj zemlji medju bregovi, u mjesecu travnju još je ozimno. Prenoćivši ovako u zoru skuhasmo i popismo kavu i tad se podigosmo na dalnji put. Ovi drugi dan bilo, nas je 11 putnikah u družtvu; putovali smo cieli dan gorami kao i prvi i pred noć dodjosmo do njekog jezerca, gdje smo sastali 5 putnikah, koji su bili razapeli tri šatora i uz oganj cigare pušeći sjedili; mi se k njim pridružimo želeći dobru večer, a oni nas odmah ponude čajom, što su ga imali uz oganj u posudi; i upitaše nas, da li želimo skupa s njimi prenoćiti? na koje pitanje odgovorismo, da želimo. Primljeni ovako u njihovo družtvo sjedosmo razprtivši se uz oganj, te stadosmo si večeru prigotavljati pitajući uza to onu petoricu, da li idu i oni u rude? a oni odgovoriše, da polaze sada u St. Francisko, nego da su bili u rudah malone godinu danah i radili njih 5 u družtvu; al da za ovo vrieme nikakove sreće niesu imali i jedva toliko zaslužili, da se mogu u svoj dom povratiti. — Ovi su ljudi bili sjeverni Amerikanci (*Yankee*), koji su u obće poznati kao vrlo oprezni i bistroumni (*smart*); s toga nas nimalo neuplaši njihova tužba, jer nam je bilo poznato, da se svatko dolazeći iz rudah tuži, da nije ništa zavriedio; to je ondješnja politika, gdje nije probitačno, da čovjek svoju sreću i svoje blago drugim odkrije osobito na putu.

Prenoćivši dakle s njimi sutradan ustadosmo u zoru po običaju i prigotovivši te svršivši svoj ručak nastavismo put. — Isti dan pred podne došli smo na mjesto, gdje ruda počima, a ovo je bilo u dolini obkoljenoj strmimi pećinami. Idući ovim predielom medju razkidanimi i razorenimi brežuljci, u kojih su već ljudi u izkopanoj zemlji oko zlata poslovali, opazili smo, da se čitav vrh ovih brežuljakah slegao, što nije moglo biti djelo čovječje ruke, nego je po svoj prilici kakav potres ovu zemlju tako razkidao. Cieli ovaj dan putujući ovako rudami došli smo pred noć u prostranu dolinu, koja je naličila više na kakvu varoš nego li na pustinju. Tu je bilo na stotine šatorah jedan do drugoga a siaset svakojake trgovine, koje pod šatori, koje u kolibah od drveta nuždno sagradjenih. Biaše se već smrklo i svi su se poslenici povratili s posla u svoje šatore; nasta na sve strane puškaranje, što im je obična večernja zabava. I naše družtvo odluči ostati u ovoj dolini i ovdje posao započeti. Ona devetorica, što su s nami zajedno putovali, razdruže se u dva družtva, u jednom pet a u drugom četiri druga.

Ova dva družtva imaše svoja dva šatora, koje su istu večer razapeli, i mi smo po njih ponudjeni kod njih prenoćili; a kad je jutro osvanulo i poslenici krenuli na posao, podjosmo i mi da providimo što i kako oni rade, pak kad smo se malo o njihovom poslu ubavjestili, pripravljali smo se na posao, te prije svega kupismo za nas dvojicu najnuždnijeg orudja za kopanje i čišćenje zlatne rude, što nas je stojalo 65 dolarah (130 for. sr.); uz ovaj alat kupili smo i šator za nas dvojicu, koji smo odmah podigli i razapeli, i odmah drugi dan počesmo raditi u rudah.

Ovdje prije svega valja napomenuti, da svaki, koj u Kaliforniji hoće da zlato kopa, može svoj posao svuda tjerati bez ikakve daće, te svoga dobitka s nikim nedieli, izim sa svojim ortakom, ako neradi sám te voli raditi u družtvu, što je i najprobitačnije. Svakomu je slobodno kopati svuda, gdje mu je god volja i

Digitized by Google

prazno mjesto; a kad se koje družtvo namjeri na kakvo bogato mjesto, što se je u Kaliforniji već dosta putih dogodilo, tad u živi čas nagrnu sa sviuh stranah iz susjedstva rudokopci i što još mjesta nije zaokupljeno podiele medju se i izmjere svakom po komad zemlje i tad stanu svom snagom složno, a kadkad i nesložno kopati i raditi oko žudjenoga zlata.

Kopa se pako zlato u Kaliforniji u dva različita načina; jedan, gdje se radi u nizinah, dolinah i uz tekuće vode; nuz ovakov posao treba da je barem 5 do 9 ljudih u družtvu, jer je skopčan s velikim troškom, ali se opet bolje i sigurnije naplaća. Ovakvoga su se teženja prvi domislili pametni Amerikanci kad su se istom rude u Kaliforniji razglasile, a u ono vrieme kad sam ja tamo došao, vidjalo se već takvo poslovanje ponajviše u rudah.

Taj se posao tjera na ovi način: družtvo, koje ovakov posao preduzme, najprije na odabranom mjestu providi zemlju i pere ju u velikoj zdjeli od pleha, a kad opaze da ima u toj zemlji štogod zlata, tad pričmu kopat u takvoj dolini il u logu potoka, opredieliv širinu i dubljinu od ledine do tavana (*Rock*, kamen), i ova se sva zemlja pere i time se iz nje zlato dieli.

Za ovakov posao treba sljedećeg orudja: najprije se načini 4 do 6 žliebovah svaki po 12 nogah dugačak; ovi su žliebi spravljeni iz trih dasakah svaka 15″ široka i 2″ debela; tad na onom mjestu, gdje počmu radit, udare duboko u zemlju drvene koze, koliko je od potrebe; na ove se koze stavi žlieb u žlieb i čvrsto se utvrdi; tad ako nije voda u pravcu tekuća na žlieb, načine nasip, kojim se voda u žlieb napušća; na brku prvoga žlieba napravljene su vratnice, da se može u žlieb vode pušćat koliko je od potrebe, a ostala voda što nije za pranje zlata od potrebe, odvraća se drugim nasipom; povíš sviuh žliebovah nabacaju od zemlje kano bedem, da voda neprodire u mjesto gdje se kopa.

Tad s obadvie strane pokraj prvoga žlieba stanu poslenici, koji izpod sebe neprestano zemlju u žlieb lopatami nabacuju; voda se u žlieb napusti, a jedan od poslenikah hoda po žliebu te n. p. željeznimi vilami u žlieb nabacanu zemlju neprestance pročačkiva, da se svakolika dobro razmoči; pod večer pako poslenici prije nego se povrate u njihove šatore žlieb zatvore, i tad nadju u drugom žliebu za čitavog dana izradito zlato pomješano s množinom krupnog pieska iliti sitnih kamenakah, štono zovu *Emmery*; to pak sve skupa pomnjivo u žliebu očiste, stave u zdjelu i sobom u svoje šatore ponesu.

Tad se istom razluči zlato od pieska, što biva na ovi način: ima mali stolčić iliti trpezica, koja je poviš njenjih ukriženih nožicah sa gustim platnom iliti bezom nadkrita, a doli na nožicah prikovane su dvie daske napravljene u poluokrugu mjeseca i tako da se ovom trpezicom može zibati kano i kolievkom; na ovakov utrpezicu meće se taj piesak pomješan sa zlatom i neprestance zibajuć prilieva se po malo vode; ovako se uztrpljivo postupa, dok se oddieli piesak, a zlato čisto ostane na platnu; onaj piesak iliti sitni kamenci isto su tako težki kano i zlato, zato se tako težko diele od zlata; ovaj *Emmery* iliti piesak jest sami sitni granit sa sdrobljenim rubinom, i prekupljuju ga u rudah trgovci što i zlato kupuju, a plaćaju za funtu 45 kr. srebra; u Englezkoj ga upotrebljuju za njeki fini kalaj (*Glasur*).

Kako sam već napomenuo kopaju i peru zemlju od ledine pa do tavana, a ako se namjere na bogato mjesto, na tavanu je najveći dobitak, jer što je težeg zlata to leži dolje a do tavana ili kamena (*Rock*) različita je dubljina od 6 do 40 cipelah. U prvo vrieme god. 1849. i 1850. nalazili su dva tri prsta pod travom u ledini zlata u komadih od 1 unče do 3 litre.

Za drugi način, kojim se radi ponajviše u brežuljcih kano što sam i ja radio, imade sasviem drugo orudje za pranje zlata, što mnogo manje košta i manje rukuh za posao treba, tako da mogu dvojica u družtvu posao obavljati; ovim načinom postupajuć meću zemlju što izkopaju u baju, razriezanu bačvu, tad naliju baju s vodom i jedan poslenik prevrće zemlju lopatom i razčinja ju s vodom; kad se je voda uzmutila i gusta postala, pomnjivo naginje baju, odlije prvu vodu, nalije drugu i postupa na prvašnji način, i tako i treću vodu, ako je zemlja odviše mastna; al je u Kaliforniji zemlja većom stranom riedka i pjeskovita, zato se u dvie vode podobro izpere i tad u baji ostane u jednoj massi zlato, piesak i kremen; uz ovu baju stoji kao zibka (*Cradle*), nalik našoj običnoj kolievci; na jednom kraju ove zibke usadjeno je četverouglasto rešeto (sito), koje se može izvadit i opet u zibku stavit, pod ovim rešetom ima dasčica isto tako široka kano i zibka; ova je dasčica pokrita platnom ili suknom (čohom), a leži izpod rešeta na zadnji kraj zibke polak strmo, a na strmoj strani ove dasčice prikovana je linja (letva, *Leisten*), da se š nje zlato neomiče; sva ova zibka dugačka je 3—4 cipele, a široka 18″; na drugom kraju ili gdje voda iz zibke izliče, zagradjena je zibka nizkom od 3″ i u sriedu malo usječenom dasčicom. Tad se iz ove bačve ili baje od one masse pieska i kremena što je najviše bjeljutkast — a bjeljutak (*Quarz*) je kao matica zlata — meće do 3 lopate u ono rešeto, prilije se vode, i isto se tako ziba kao što sam već prije napomenuo.

Čim se opazi, da je samo kremen ostao u rešetki i sav piesak i sitnež da se je prorešeto, premeće se jošte rešeto, da li nije u njemu medj kamenom ostalo po koje zrno zlata koje nije moglo probiti kroz rešetku, pak se rešeto digne i na platnenoj navlaki dasčice vidi se što je zlata na njoj ostalo, jer s ove se dasčice sve drugo dole omiče preko letve, samo čisto zlato ostane; ako bi se u naglosti prilievanja vode u rešetku štogod zlata preko dasčice i omaklo, to na dnu zibke ostaje medju pieskom, i taj se onda piesak pomnjivo izpere i svaka se trunka zlata nadje; čim se ovako jedna bačva zemlje izpere, pričme se druga, treća itd. Ta je pako

Digitized by Google

najveća blagodat od naravi za Kaliforniju, što svuda, gdje se je dosad zlato kopalo, imade dovoljno i tekuće vode, jer bez nje nije moći radit o zlatu.

O kopanju zlata radilo se je u Kaliforniji onda kad sam ja tamo bio, naime god. 1853. jošte uz dosta znatni dobitak, jer je mogao jedan čovjek na dan radeći od jutra do mraka bez osobite sreće i sasvim lako zaslužit do 7 dolarah (14 for. sr.), i to se je računalo u najmanju ruku; prama tomu bila je opet i ciena živeži i ostale robe, kao što sam već odprije napomenuo. Najmljeni su ljudi kod velikih poslovah i kumpanijah dobivali na dan i po jednu unču zlata; 1 unča zlata prodavala se je pako u ono vrieme po 17—17½ dolarah (do 35 for. sr.); ali je itak veoma težko bilo naći ljudih, koji bi drugomu hotjeli raditi za plaću; na to su se samo u najvećoj nuždi gdje koji odlučili da rade drugim kao najmljenici, jer je svatko, kad je već bio u rudah, volio raditi za se ili u kumpaniji pa pokušati sreću, koja je njekojim baš u ono vrieme znamenito bila poslužila i tim većma ostale potaknula u općem natjecanju, kao da ide za okládu. Tako je n. p. njeki Meksikanac našao komad zlata 64 litre težak i evropejski njeki Španjolac ovelik dragi kamen (diamant), za koji je dobio u St. Franciscu 8000 dolarah; ali je ovo jedini poveći dragi kamen bio, koji je donde nadjen u Kaliforniji, a i u obće vrlo riedki su bili onakovi slučajevi, kao onaj prvi.

U ono vrieme nije bilo u Kaliforniji još prave uredbe od sjedinjenih državah amerikanskih, na koje spada zlatonosna ova zemlja, ležeća na protivnoj naime zapadnoj strani sjeverne Amerike uz obale tihog oceana, oddieljena od ostalih naseljenih državah sjevero-amerikanske Unije (*United-States*) na stotinu miljah protežućimi se pustinjami, visokimi planinami i hridinami (*Rocky-Mountains*), u kojih su na hiljade ljudih, pokušavši u karavanah zemljom ovom prodrieti, ostavili svoje kosti, od gladi, zime i divljih Indijanacah jedno poginuvši; zato se mora, da se dodje iz iztočnih, t. j. atlantičkih državah sjev. Amerike, n. p. iz New-Yorka itd. u Kaliforniju, ili sva Amerika na jugu brodom obići, ili pako brod pristane u kojoj luci srednje Amerike u meksikanskom zalievu, gdje je zemlja amerikanska najužja, pa odonud putnici prevale zem. užinu od Paname i na drugoj strani sa obale tihog oceana put brodom nastave ploveć gore pram sjeveru *).

*) Kalifornija je sada dvadest i deveta izmedju 37 dosadanjih državah sjevero-amerikanskih; ima pako Kalifornija 188.981 kvadr. miljah i (g. 1853) do 300.000 naseljenikah, medju kojimi do 50 000 Kinezah; a u nutarujem te na medjih svojih do 40—50.000 divljih Indijanacah, s kojimi neprestani bojevi traju, dok ih i ondje civilizacija neiztriebi. Ustav ove države (od listop. 1849.) podieljuje mužkim bielim urodjenikom sjev. Amerike koji su 21 god. stari i 6 mjesecih stanuju u Kaliforniji, pravo izabiranja zastupnikah. Zakonodarstvo rukovodi senat sa zastupnici. Eksekutivnu vlast ima guvernator, koji je svake 2 godine na novo izabran, te ima 10.000 dolarah god. plaće. Redovne vojske neima u ovoj državi gotovo nikakve, nego je svaki državljanin ujedno dužan braniti državu u čas potrebe.

Za onda je bila, što se upravljanja tiče, Kalifornija posve sama sebi ostavljena; zato su poslujući u rudah ljudi (mineri) od svih na svietu narodah ali ipak najviše Amerikanci, sami medju sobom uredbu nekakvu sastavili, zločinstva sudili i kaznili; kad se naime kakva kradja, ubojstvo ili drugi koji zločin slučio, na onom istom mjestu gdje se je upravo takva šta dogodilo, sastane se 12 tamošnjih minerah (*People-Jury*), koji su umah i s mjesta zločin protražili, osudu izrekli, a istu odmah sami i izvršili po amerikanskom načinu (*Lynch-Justice*), t. j. krivca objesili. Evo jedan slučaj, koji se je dogodio za mega ondje boravljenja i po kojem se može vidjeti, kako se tad ondje u obće postupalo i sudilo. Dva mlada Franceza, rodom iz Marselje, radili su duže vremena skupa u rudah, dok se u sretni čas nenamjere na bogato mjesto, koje im tako obilnim urodi plodom, da je svakomu od njih zapalo izkopanog zlata u vriednosti od 40.000 dolarah. Ovo su zlato u potaji odnieli i predali u neku banku, kakvih više ima u rudah za izmjenu zlata i novčano posredovanje, a od banke dobiju mjenicu (*Wechsel*), kojom mogu u St. Francisku zlato dignuti. Zadovoljan ovolikim dobitkom odluči jedan od njih povratiti se u Evropu, da stečeno blago užije u svojoj domovini, ali mu se drug nehtie dieliti od Kalifornije dok mu ovako sreća ondje služi. Razdruže se dakle prijatelji i prvi njih stane se spremati na put u St. Francisko, a odonud da prvom prilikom podje u Evropu; ali mu biaše poteško putovati samomu više danah pustinjom, što se se prostire izmedju rudah i glavnog grada. Potraži si dakle druga i suputnika i nadje ga na skorom u družtvu Francezah poslujućih u susjednih rudah, a ovaj je drug takodjer bio Marseljac i njegdašnji njegov kolega školarac. Budući pako da ovomu nije sreća poslužila u Kaliforniji te je uza svoj trud sve dosad ostao siromah, uzme ga sretniji njegov zemljak na svoj trošak po cieli taj put i prikaže mu još 4000 dolarah (20.000 fran.), koje će mu izplatiti na povratku, da mu bude vesela uspomena u domovini iz zlatne zemlje. Ele sklopi se ugovor i ona dvojica stave se na put i to pješice, jere tu uza toliko zlato nebiaše jošte ni kočijah ni željeznicah. (Prva željeznica, koju su u Kaliforniji počeli raditi na koncu g. 1852. iz Sacramento-City prama rieki *Yuba*, tada jošte nije daleko dospjela u onom pustom bregovitom kraju.) Al im se ipak jošte prvi dan na kraju rudah sgodi prilika, a to biaše dvoje dvokolice, upregnene volovi, s kojimi su koji sat putovali naši putnici; nu budući da im je preveć polagačko napredovala ta prilika, ostave ju te podju opet pješice, a kad je bilo vrieme od ručka, svrate se uzput u neku guštaru da objed sgotove. Kad al biaše poslie objeda, krene iz guštare, čuvši približujuća se medjutim ona ista kola, samo jedan od ona dva putnika daljim putem.

Opazivši kiridjije svoga od jutra poznanca poviču na njega i pozovu ga nebi li htio s njimi ostati u druž-

Digitized by Google

tvu preko objeda, jer oni niesu toga dana jošte ručali. Ostane putnik nehotice i kola krenu nešto s puta da nahrane konje i sebe. Medju pripravami za ručak stane se putnik izpričivati, da nemože duže ostati i da mora napried. Upita ga slučajno jedan kiridjija, gdje mu je drug od jutros? Na ovo pitanje odgovori zbunjen i otežuć mladi Francez, da mu je prijatelj ostao na onom mjestu gdje su počivali, i da nemože odmah dalje, jer su mu čižme noge nabile. Ovaj odgovor probudi sumnju kod vozarah, kojih opetovano pitanje još većma smete mladića. Na to se jedan kiridjija maši pištolja iza pasa, naperi ga na zapanjenog mladića i ponovi ozbiljnije svoje pitanje. Tu nebiaše drugog lieka, nego uplašeni nesretnik, da spasi život, izpripovjedi potanko: da je uz pripravljanje ručka druga svoga ubio polenom drveta po glavi i u grmu ga zagrnuo; kiridjijam ponudi mladić sve zlato, što ga je oteo ubitom drugu, ako ga puste živa i prosta, a sám da će se zadovoljiti mjenicom.

Ali se je nesretnik ponudom svojom prevario, jer to nebiahu Evropejci, nego pravi *Yankee*-(izgov. Jenki) Amerikanci, koji u tom šale nepoznadu. Uzeše ovi pravicu krojiti na svoju ruku, te otevši najprije ubojici nož i pištolje, što je u Kaliforniji svakomu obično oružje, pokazaše naperenim pištoljem ubojici put natrag u rude; nesretnik, mladić od jedno 19 godinah, poznajući ozbiljnost amerikansku i videći pred sobom podpune ljude, posluhne i stavi se na put, a jedan Amerikanac ostavi svoje družto, te svoju *Rifle* (izgov. reifl, puška) o ramenu i pištolj u pojasu uputi se za njim, da ga prati. Pod večer stigavši k nam u rude preda Amerikanac svoga Franceza prvim rudarom, a ovi ga privežu za dub i pozovu odmah za sutradan starije minere iz susjedstva na sud. Kad je sutradan osvanulo sakupi se sud, i propitavši stvar odputi se njih nekoliko na mjesto ubojstva; našavši i izkopavši mrtvo tielo vratiše se s njim i s krivcem pod večer natrag. Mrtvac bi po svjedocih upoznan kao drug ubojice odputovavši s njime, krivac, obsvjedočen, očitovaše okolnosti ubojstva; osuda bi izrečena, a mladić sutradan pred velikom skupštinom što se zove *Meeting* (izgov. miting) obješen na hrastu. Kiridjiji Amerikancu očituje skupština svoju zahvalnost i pokloni mu u taj čas medju se sakupljenih 500 dolarah za njegov trud i dangubu. Neki Škot, engleski podanik, prihvati rieč tom prigodom i progovori u ovaj smisao: „Nije 500 dolarah nikakva naplata za ovakov čin, nego da pripoznajemo pravičnost amerikansku, o koju se razbija nepravda, gdje god na nju negazi!“ Na što svikoliki *Meeting* u jedan glas uzkliknu: „Živila Unija amerikanska!“ — Zlato i novci ubitoga nesretnika predali su zatim francezkomu konsulu u St. Francisku, a ovaj poslao sve roditeljam stradavšeg u Marselju.

Ovakovi slučaji dogadjaju se češće u Kaliforniji; a to nije ni za čudo u takovoj zemlji, gdje se zlato kopa, a pohlepom zlata uzpirene žestoke strasti ljudih, kojih ima do preko 200.000 u rudah, i to od svih narodah svieta, a ponajviše takovih, koji su kojekako zabrazdili u svom domu, te sada traže sreću u zlatnih rudah pravo ili nepravo; a kad neide pravim putem, uzbudi se lakomost, nenavidnost, mržnja, te udari u kradju i ubojstva. (*Dalje sl.*)

Slike iz domaćega života našega slavonskog naroda.

Od Mijata Stojanovića.

I. Kolievka (zibka).

Život slavonskog naroda je patriarkalni, i mnogo imade u Slavoniji kućah, u kojih po 20—30 i po više osobah živi pod jednim krovom o jednom hlebu, skopčani nježnom svezom bližnjeg krvnog srodstva: pradjed, prababa, djed, baba, otac, mati, sinovi, kćeri, strici, strine, sinovci, sinovice, svekri, svekrve, snaje (snahe), jetrve, zaove, djeveri itd.; kadšto po 8—10 oženjenih parih. U takvoj obitelji nikad nefali kolievka, i kadšto ih imade i po više u kući. Kolievka se drži u časti; u njoj bo leži u domu milo čedo, zlato materino, radost otčeva, štap starosti, nada ciele kuće; sinak, ponos i omladina djeda i pradjeda, kćerka, duša i srdce, srebro i zlato babe i prababe, zelen borak, vita jela svoga strica, svoje strine, a jelenče zlaćanih rogovah il' srnica, milenica svoje tete ili snašice, biel golubak il' grlica, stručak ružmarina il' plavetne ljubičice, zlaćena jabuka, siv sokolak, srdce i duša cielog milog roda svoga. O kolievko, al' si mila! i u kući nikome dosadna, gdje blagoslov božji vlada, gdjegod mladji starje poštuju, gdje je ljubav izmedju rodjakah, gdjegod ima mira i sloge, i da tebe u takvom domu neima, za tobom bi uzdisali kao ozebli za sunašcem jarkim. Maušna si, uzana i kratka za novorodjena čeda kao za lutke dječija sigračka, od lipova laka drvca, obluke ti žestilove, šarana si od miline, rešetkava, izcifrana rukom vještom samouka tokara, a laka si kao perce, jerbo te valja nositi i na glavi ljeti po polju za poslom na njive, gdje se sije, kopa, žanje itd. Kolievčice meka posteljice! u tebi se mirno i sladko spava i prosanja veća strana nevinog djetinstva, srećna doba, za kratko trajuća, tko te nebi rado pogledao! U tebi je mala blazinica, u mjesto slamnice, puna siena, trave mekušice mirišave, koju suhu travicu majke slavonske brižno priberu za slamajačicu milih čedah svojih kao kad ptičice vijuć nježna svoja gnjezdanca sabiraju mekački mah, sitne i vitke travčice i slamčice, dlačice, strunice, perjice kao pauljci, sve mekano kao dušica ljubeće majke, da im ljubimčad na mekanoj leže postoljici. Po sjenici prostata je snježna ponjavica (čaršavić), a zimi još i vuneni, topli ponjavac, da je topla ležnica materinom zlatu; na uzglavju šaren jastučić vezan modrom i crvenom vunicom po hieloj navlačici; jastu-

Digitized by Google

čak je mekan i lagačak, da bi vjetrom poletio. Čedo u zibki (kolievki) odjeveno finom košuljicom, vezena je košuljica, razpletena, prepletena, usnivana, naborana, oko gr'oca (grla) ložičana i nabrana sve u kite, tako isto i oko ručicah ima čedo vez i šaru; pelenice sve su meke, sve čiste i po dobi tople ili lake, a povoj ponajviše vunen i mekano u troje spleten, da nežulji nožice i ručice milog djeteta; na glavi je udobna kapica, da dječje golo tjemešce neozebe. Nad kolievkom razapet pokrov, da jarko sunašce žestokimi svojimi zrakami nedosadi vidu dječjih nježnih očiuh. Nadkrov isti platneni je i udešen na kolievki, da nepada na dječije lice. Kolievka se neostavlja po kući kojekamo, nego stoji ponajviše na ogradjenoj klupi uz postelj materinu, a na nju u kući svatko dobro pazi, osobito ženske glave. Kad čedo neleži u svojoj kolievki, onda je ili u mekom krilu majčinom ili u čijem naručaju, il' ako je već snažnije, stoji u stalku, svome stolku, ili u hodačicah (u hodaćem stolku), ili puza po zemlji i podu oko noguh majke il' dadilje, ili oko svoje kolievke. Što veće biva diete, to mu se daje i veća kolievka, tako, da do navršene 3—4 godine postane tako velika zibka, da ju mati jedva praznu prinosi s jednog na drugo mjesto. Kad odraste diete i ovakvu veliku kolievku, onda dobije svoj krevetak na koturih, koji danju turi se pod postelj majčinu, a noću izvuče uz postelj na udesno mjesto, gdje mati može lako paziti, da diete noću odkrivši se zimi neozebe.

Ljeti nosi po Slavoniji mati malo čedo svoje u koljevčici na glavi u polje, i uz to još prede ili plete, dočim diete u kolievki spava, ili sito i zadojeno rakolji se, kao kad ptiče u toplu mekanu gnjezdancu žubori. O kolievko! uzana si i malena, al' si puna sreće i mira, kakvog neima više u životu; samo neima dugo u teb stanka, brzo doba života iztjera čovjeka iz tebe!! Tko nije vidio nježni cviet u proljetje na voćki?! Tko nezna kako je milo pogledati u travnju mjesecu zelene usjeve poljske i livade?! — Tako je milo vidit i čedo u kolievki; ali ljeti i u jesen zrelo voće na voćki, o žetvi zlatno klasje u polju i mirišavo sieno po livadi još je milije, tako i čovjek kao muž ili žena u zreloj svog života dobi daleko su polezniji i važniji, nego milo čedo u kolievki, ako samo budu dobar rod i plod. Nu brez cvieta na voćki i brez zelena usjeva na njivi neima voća ni zlatnoga klasja, tako ni brez čeda u kolievci nemože biti na svietu ljudih; zato čuvajmo čeda u kolievci kao cviet na voćkah, ili kao zelen usjev u polju od svake nesgode, i još više nego cviet i usjev; jerbo u kolievci leži daleko važnija i nježnija klica, nego su one od voća i žita, klica budućeg narastjaja, klica umnih božjih stvorovah, ljudih, naših potomakah, na kojih iza nas ostaje sreća i slava roda i mile domovine. Klica ova toli važna i nježna počima se već u kolievci razvijati tjelesno i duševno, i ako u početku svoga razvitka u pogledu na tielo ili na dušu zanemari se i zapusti kao kakva divjaka ili travurina na buništu, kako možemo očekivati da iz nje postane dobar plod? Tko bere jagode po dračju i grozdje po trnju? Tko žanje pšenicu sa koprive? Majke milog moga roda! ovdje je mjesto, da s vami o miloj dječici vašoj koju rieč progovorim. Vi blebdite svom dušom nad kolievkom dječice, nad plodom utrobe svoje, svim srdcem žarko ljubite čeda svoja, čuvate malene svoje kao zenice očiuh svojih od svake nepogode, da im sva uda tiela čitava i zdrava ostanu; čuvate njezne očice od oštrog zraka, od jake svjetlosti, od svakog trunka; umivate, kupate, perete i timarite ručice, nožice i sve tielo, da vam dječica živa i zdrava srećno i uspješno uzrastu; brinite se dan i noć za hranu i njegu tiela djece svoje, bdijete kadšto, pače često po ciele noći nad kolievkom, da samo odhranite i podignete na noge ljubimce svoje, i pravo imate, što se tako starate za plod utrobe svoje. I nieme, nerazložite živine staraju se za svoje mladiće: pogledajmo ptičice u šumi kako grade gniezda svoja, kako legnu jaja i kolikom skrbi hrane svoje malene ptiće; ta iste ljute zvjeri daju često život svoj za mladiće svoje, koji kad odrastu posve zaborave na roditelje svoje, a dječica vaša ne tako, nego postati mogu štap vaš u starosti vašoj, vaša hrana i obrana u nemoći, vaša najveća radost i slava u životu, ako ih samo odhranite čestito i valjano. Čestito pako i valjano odhranjenje nesastoji se u samom odgojenju tiela, jerbo čovjek nesastoji se iz samog tiela, nego iz tiela i iz druge bolje i daleko važnije svoje strane, iz nesmrtne duše, iz onog što u čovjeku osobom zovemo, što se pojavljuje u nami razumom, voljom i čuvstvom. Za razvitak duševni, osobni u čovjeku, polaže majka u kolievci dobar temelj, na kome kašnje po domaćem i školskom odhranjenju, i po družtvenom obćenju, te po poslovnom životu podiže se sgrada prosvjete i izobraženosti, o čemu visi prava vriednost i sreća svakog čovjeka. Zato, majko, neka ti je kolievka milog čeda tvoga puno važna, u njoj je tvoje blago, od koga ti valja uklanjati svaku moralnu (ćudorednu) nepogodu, svaku strast kao otrovnu ljutu zmiju, svaku zlu i opaku rieč, psovku i kletvu, svaku ljutinu, srdžbu i pakost. Svaka bo ovakva neman od tvoje strane nalik je priljepljivoj kužnoj bolesti, koja prelazi s tebe na nevino čedo tvoje. Ti si nad kolievkom čeda svoga istome prvi uzpitatelj i učitelj, i kakogod što čuvaš vid očiuh djeteta svoga od svakog vrieda, tako mu čuvaj i nježno oko duševno, još nerazvijeni razum od svakog škodljivog upliva; kakogod što brižljivo paziš na nejačke u povojih ručice milog čeda svoga, da ojačaju i s vremenom postanu sposobne za rad i poslovanje, tako isto i još više pobrini se za slabačku klicu nerazvijene volje svoga čeda, da ova već u početku razvitka svoga prione za dobrom svakim, da prione k dobrodjeteljnom prignutju, po kome odrasto čovjek postaje čestit, sebi i drugim polezan po čestitih i slavnih svojih djelih; kakogod što čuvaš tielo svoga čeda, da-

Digitized by Google

kle i maleno srdašce u njedarcih njegovih od svake pogibli, tako čuvaj i ćutjenje dječje od svake divje strasti; počmi već u kolievci čedu svome ulievati u nevino i nepokvareno srdašce čuvstva krotkoće, blagosti, milokrvnosti, smiljenosti, sklonosti na sve, što odrastla čovjeka iskrenim, poštenim, dobrosrdačnim, umiljatim, pouzdanim u družtvu drúgom, srdačnim u prijateljskih odnošenjih prijateljem, vrlim i vrednim u gradjanskom odnošenju gradjaninom, pravim i vjernim rodoljubom u domovini čini, a u životu čovjekom srećnim i blagopolučnim.

II. Gusčar (dječak čuvajuć gusčiće).

Ledina se pruža uz potočić kao zelen ćilim vezen rudicom razne boje. Po ledini mladjana sitna travica izkitjena žutimi iskricami, bielimi i rumenčastimi zviezdicami bokvice, lepuška, okana i divjeg žutog kao zlato nevenka, modro-sivog netega i drugimi cvjetići. Seoske kuće okrečene biele se kao obieljeno platno i poredane gredom uz potočić kao biserni djerdan nanizan u razmak oko biela grla djevojačkog liepo je viditi; nu okrenimo se zasad od kućah, i pogledajmo po prostoru ledine izpred sela. Trava se po ledini umila bisernom rosom jutarnjom, i sunce joj jarko obasjalo lice i s njeg upilo žarkimi svojimi blagotvornimi zrakami svu rosu kao kad majka umivenom čedu svome nježnom rukom materinom a mekanim ubrusom obriše mokro lišce i ovo sine u novoj čistoći i ljepoti. Otvaraju se vrata na dvorištih od seoskih kućah, i iz svakog dvorišta izilaze žamoreća i gačeća jata bielih kao labudi gusakah sa gomilami žutih kao žute tunje žužorećih gusčićah; iz dvorišta žure se leptajuć krilima, gaktajuć i sikajuć a brižljivo hlebdeć nad gusčici, na ledinu. Pastir njihov, gusčar, mali dječak u dugoj platnenoj košulji brez gaćah, opasan vunenim modrocrvenim pojasom, sa dugačkom šibom u ruci, s kojom se brani od pakostnih i svadljivih gusakah. Imade takav gusčar preko ramena svoga svoju malu kožnu torbicu na oširokom kaišu; torbica je sva odozgor napulana, t. j. izkitjena žutimi i bielimi puceti (dugmeti), a kadšto i remen (kaiš). U torbici ima gusčar komadić hljeba ili pogače i grudvicu sira za užinu; svoje liepo i gladko izdjelane klipiće za sigranje caricah ili klipićah; svoju malenu pudaljku, s kojom prudiće (šljunčiće) baca preka potočića; svoju malu od bazovine (zovina drveta) napravljenu sviralku ili dudučić sa pet jamicah, na koje svirajuć prstaci prebira dočim gusaci u njegovom jatu od veselja nad gusčići tapkaju i plešu; svoju kuljicu (nožić), s kojom sječe hljeb i djelucka male koturke i osovinice iz vrbovine ili jagnjedovine praveć si maušna kolica, na kojom jedva može voziti jednog puža, kad ga gdjegod u koprivi uz plot u vrtu nadje ili kiticu cvietja kad nabere po ledini; svoj tanak remenčić, na koji naniže svako putašce (dugmence) kojegod nadje ili od roditeljah i drugovah svojih dobije, i drugih sitnarijah i dječjih sigračkah, s kojimi se gusčar zabavlja po ledini pazeć na svoje guske i gusčice, dočim gusaci sikaju a guske gaktaju i gagore te hlebde nad svojimi mladenci, gusčići pako žužore čupkajuć mladjanu po ledini travicu. Koliko putah potegne gusče travicu i odkine vršičicu travke, toliko putah udari stražnjičicom o ledinu, leputne kreljuticami, makne repićem, pruži vratak, poleti k materi i žužori kao da se majki svojoj pohvali kako je snažno, te već može samo otrći travku. Oko podne povrati se gusčar sa svojim jatom doma, da se nahrane gusčići mećom kukuruzna brašna ili kukuruznom kašom. Roditelji pohvale malog pastira ako mu je sve stado živo i čitavo, a on se doma naruča mleka, kaše ili vrhnjem začinjene tarane, pak pjevajuć ode veselo sa svojim jatom opet na ledine. Kadšto se dogodi gusčaru nesreća, te izgubi koje gusče: il' ga ugrabi koja grabežljiva ptica, ili se guske potuku sa susjedskimi guskami, pak u boju pogine gusče smlatjeno udarci krilah, ili bude pogaženo. Tad gusčar ljuto plače i proljeva gorke suze kao da je štetovao plug volovah, ili kao da su mu potonule galije na moru, i po dva tri dana izza nesrećna dogadjaja niti pjeva, niti svira, nit se sigra, sve dok opet počmu gusaci plesati, onda i on maša se za svoju svirku, da neplešu brez muzike, i tako gusčaru prolaze dani ponajviše u nevinoj radosti, u srećnom zadovoljstvu. Mati ga njegova jutrom i večerom uči molit so dragomu Bogu i pozdravljat Božju majku, Gospu, a pjevat se uči od djevojakah u kući, djeluckati nauči se od otca i od stricah i drugih ukućanah, kleti i proklinjati od starih džandrljivih babah, a kadšto i psovati od razpuštene deriščadi i od pijanih bećarah ili od drugih surovih ljudih. Dobri i valjani roditelji sad već dobro paze, da sačuvaju diete svoje od zločestih izgledah i primjerah u kući i izvan kuće i razumno zadovoljavaju ljubopitnosti svoje djece, koja u toj dobi rado zapitkuju svoje roditelje za sve, što jih okružava u domu i izvan doma u prirodi, štogod vide i čuju, štogod kušaju i osjetjaju. Sad trebaju djeca pametna i razumna rukovoditelja u majci svojoj; jerbo sad se svaki primjer rado liepi kao tutkal mladjana njihova srdašca, i što se u ovoj dobi pokvari ili zanemari (prinebregne), to se jedva ikad više, ili riedko i s težkom mukom u zrelijoj života dobi dade popraviti i izpraviti. Tad je mekano dječije srdce kao vosak i svaki vanjski utisak duboko zasieca u njeg i ostaje neizbrisiv bio dobar ili zločest; a zločest obično dublje zasieca već zato, što je dječja ćud takva, da rado hlepti za onim, što nije za djecu, nego za odrastle ljude.

Sigre dječaka gusčara ove su:

Jaši na drvenomu konju; kotura obruč; valja na lozi skroz probušenu bundevu; vuče kolica na koturih ili saončice; puca kučinami iz bazove pucaljke; strca vodu iz strcaljke; puca iz topićah napravljenih od blata; pravi svirke iz trubeljike i barniće viteroge u vodi od iste trave; pravi vodenice i vjetrenjače iz vrbovine

Digitized by Google

i od bakljе žestilove; gradi koljebice od trske, od češljugovine, od šibja ili od dasčicah; plete male bičeve i kandžije iz lanenih povjesamah; baca lopticu; tepe finiza ili čorka ili čvaru kotačom sa drugovi u polju; igra se žmirka (sliepe babe), sakrivanja, vukovah, zecevah, caričah, priskakivanja, zagonetanja, svatovah, titranja na žir, makarisanja na orahe ili lješnjake, kockanja na puceta (dugmeta) izpod kape; pravi sebi i ogradjuje vrtlić u vrtu za kućom; bere cvjetiće u polju za vjenčiće i kitice; hvata pod kapu leptire; miluje mačiće i kučiće, gusčiće, jagnjiće i brasce; sgrtje prah po drumu, a kad pada kiša gazi po baružicah vodu; pravi lulice od kukuruznih batuljicah (hajdamakah) i kamiše od orahovih šibah; pravi puške od kukuruznog stabarja ili iz vezane site; pravi haljine i suknje od zelena šaša; boda na hodačicah od pedlja i od dva visokih; kotrlja se kao klupko po ledini sunovratce; stoji na glavi, skače na jednoj nogi; zviždi na prst, pucka prstima, grakće kao gavran, kuka kao kukavica, sika kao gusak, kukuriče kao pjetlić, krnjauče kao mače, lajucka kao štene, blekeće kao jagnje, bleči kao tele, hrži i višti kao konjic ili nagadja slieditи glasom drugu živinu, sve u nevinosti i dječjoj prokšiji.

III. Djevojčica lutkarka.

U prostranoj prostoj sobi stoji mali tronogi nizki stolčić uz furunu. Na njemu sjedi mala djevojčica, okruglih, punih, jedrih, rumenih obrazčicah kao nerazvijen pupoljak rumene ruže; očice joj se krese kao dvie iskrice gorećeg ognja; ustašca joj smijom malko razvučena, žuti kao zrelo zlatno žitno klasje šišati pramci tek bi dosizali do ramenah, da nisu kuštri i kudravi. Odjevena djevojčica u bielu platnenu košuljicu, od koje su skutići i rukavci vezeni modrim i crvenim pamučkom (tivtikom), a po šavovih sastavljena razpljetkom i ložičavim sastavom, opasana vunenom šaranom tkaničicom, i pripasana vunenom rojticami urešenom keceljicom ili modro-bielim platnenim zaprežkom, obuvena u opančiće pletenke. Na furunskoj klupčici pred njom stoje poredane lutke, posteljina od lutakah i odjeće, a uz nju vidi se lutkina kolievka maušna; sigra se djevojčica lutakah: sad ih svlači il' oblači, sad ih gizda, resi i kiti, sad jim stere posteljicu, sad ih ziblje (ljulja) i pjesmicami uspavljuje, sad se s njimi razgovara, sad ih miluje i cubka u naručaju itd.

Drugi put sigra se mala djevojčica (kevica vele na njekojih mjestih po Slavoniji, n. p. u Lukačevu Šamcu u brodskoj krajini) sa svojimi drugaricami kuvanja: pravi od hleba i od voća u malih lončarskih posudicah, u lončićih, u šerpinjicah itd. svakojake jestvine, a kadšto miesi od blata kolače i peče ih na suncu ili pri vatri. Ovakve male djevojčice počimaju i presti na maloj preslički kučine ili češljanice (kratka vlasa kudelju); pomažu materam odmatati predju ili konce na klupko; čuvaju oprano žito od živadi i utrvenu taranu na prasunju od vrabacah i sjenicah. Uviek su ovakve djevojčice oko svojih materah, kad su ove kod kuće, i gledaju kako one kao reduše po kući rade, ili kako predu, tkaju, kudelju opravljaju, šivaju, vezu, razpletju, sastavljaju šavove itd., kako metu, čiste i spremaju po kući i po sobi.

Kad već malko odrastu, moraju u svačemu materam pri ruci biti i po mogućnosti pomagati, da se u svakom takavom poslu upute; osobito paze matere slavonske na to, da im kćerke postanu vješte i vriedne prelje, tkalje i vezilje, zato već od malenih noguh pritežu svoje lutkarice na takve poslove, i kud sreća da u istoj nježnoj dobi onako brižljivo počmu se starati za duševno izobraženje svoje ženske djece, koja će vremenom biti matere budućeg narastjaja, da ih počmu dobrim svojim primjerom naputjivati k ustrpljivosti, krotkosti, postidnosti, blagosti itd.; koje kreposti sposobnom čine svaku žensku glavu, da postane čestita i vjerna supruga, valjana mati, vriedna i pomnjiva, vješta i umna kućanica, a prije svega sdušna i bogoljubna krstjanka, koja u važnom, premda uzkom djelokrugu svome kao supruga, mati i domaćica predstojeć unutarnjem kućanstvu doma svoga cielu svoju obitelj usrećavi više, nego je u tom obziru ikoji muž kadar učiniti, bio on koliko mu drago vješt, uman i raden. (Dalje sl.)

OBRAZOVANOST I ŠKOLA.

Listovi za naš krasni spol. *)

Od I. F. Perića.

VIII.

Čestita i plemenita domorodko! Prve i druge dobe djetinstva najglavnije su dakle potrebоće: hrana, zrak, toplina i čistoća. Da je za diete najzdravija hrana materinje mlieko, i da se ono nadomjestiti neda niti dadiljom niti ičijim drugim, o tom sam jur govorio. Ali dojenjem samim neizpunjuje mati još sve svoje dužnosti, ako nuz to takodjer nenastoji, da joj njezino mlieko i napredno bude, ne samo za djetinje tielo, nego i za duh. A napredno će biti, ako se najprije čuvala bude svega što njoj škodi, jer naravno je da što njoj škodi, bilo u duševnom ili tjelesnom pogledu naškodit će i njezinom djetetu. Ona dakle u tjelesnom pogledu mora da se čuva svake razhlade, osobito prsiuh, da joj neobole; u radnji mora da izbjegava svaki preveliki teret i napor, tielo joj treba kretanja, ali i odmora i počinka; u življenju treba da se drži reda i čistoće, u jelu i pilu mora da bude umjerena, i da se hrani većinom takovimi jeli, od kojih će imati dosta i dobroga i zdravoga mlieka. A takova su jela: mlieko, sočno meso, jaja s bjelankom i žumanjkom, grašak, leća, riža i različita testiva; voda je pako najzdravije piće, ona

*) Nastavljeni iz lanj. i predlanj. „Nevena."

Digitized by Google

nerazdražuje krv i mlieku daje potrebnu židkost. — U duševnom pogledu mora nuz to još da se čuva svake žestoke strasti, a osobito jeda, jer ništa nemože tako lasno i tako jako naškoditi i materi i djetetu, kao jed i srditost. Težko da ima primjerah, da je jedljiva, srdita i naprasita mati uzgojila diete blage i krotke ćudi; naproti ih ima dosta, gdje su djeca pala u različite bolesti, počem su se nadojila mlieka razjadjene ili ustrašene matere, jer strah i srditost ima njekim dosad još nedokučivim načinom upliva na razmjer mješajućih se mliečnih česticah. Dapače dogadjalo se je već, da je diete i umrlo s tako pokvarenoga mlieka. Dužnost je dakle matere da nigda diete na prsa neuzima iza velikog jada, straha ili veselja, nego istom kad su joj se strasti slegle i ona posve smirila. A još će bolje biti, ako si odmah izvuče ili izvući dade tako pokvareno mlieko.

Nu kako da mati namiruje potreboću hrane? — Već rekoh: diete treba od prvog dana priučavati, da neima sve po svojoj volji, t. j. redu. Jer ako mati djetetu prsa daje bez ikakova reda i obroka, to ima zlih posljedicah i za nju i za diete. Mati se odveć tim slabi, prije reda za dojenje iznemogne, prsa joj izgube snagu i jedrinu; a mlieko nedobiva dovoljno potrebnih svojstvah, diete ga većinom još nezrela sisa, te — njim se prenapunjujuć — dobiva bluvanje, grižu ili ozlotrbi. A ta zla se onda još povećavaju, ako zatim mati djetetu svakiput prsa daje, čim ono — većinom uslied tih zalah više i jauče; ili pak, ono postaje zlovoljno i srdito, ako mu se odmah volja neizpuni. Zato netreba diete na to ni učiti, ta ni živina nijedna nepusti vazda sisati svoje mlado! Dovoljno je ako mati diete izprva doji svaki poldrug sat, kasnije svaka dva, a kad malo ojača svaka tri sata. Tako će se materi nabrati dosta zdravoga mlieka a diete će opet moći podpuno probaviti, što je jur primilo, pa će biti zdravi i napredni i mati i diete. Medjutim nevalja opet ni posve robskim biti u tom redu i u toj točnosti, jer bi napokon diete postalo robom toga reda, a i to u mnogom obziru nevalja. Čovjek treba da se tako uzgoji, da nerobuje ne samo nikakovoj strasti, nego i nikakovoj navadi, već da življenje svoje budi kakovim okolnostim prilagoditi, a svaki neizbježivi i nepromjenljivi slučaj mirno snositi može; riečju: da negospoduje život s njim, nego on sa životom svojim. Koj to najbolje zna, bez da se ponizi i sa staze kreposti posklizne, taj je najbolje uzgojen, taj je u pravom smislu čovjek, t. j. slobodno umno biće. „Jedina navada, kojoj djecu priučiti imamo, jest ta, da se na ništa nevežu," veli prvi filosof i pedagog prošastoga vieka.

Al ako je veoma potreban stanoviti red u dojenju preko dan, to je nemanje potreban i preko noć, osobito matere i njezina zdravlja radi. Zato će vrlo dobro biti, ako se diete nauči, da sisa prije nego se mati legne, pa onda opet pred zoru. Tomu će pako biti vrieme onda, kad diete ojača, i kad ga je mati već naučila, da ga doji samo svaka tri sata. To doduše mater stane nješta truda, ali ipak uviek za rukom podje, ako ima postojanosti i snage, da diete njekoliko putah pusti vikati i jaukati prije nego mu dade prsa. Kod toga treba još na um uzeti, da će to i u moralnom pogledu blagotvorno djelovati na diete.

Mnoge matere imadu tu navadu, da diete puste zaspati na prsih, dapače mnoge i same zaspe, kako noću diete doje. U jednom i drugom slučaju može se djetetu lako dogoditi kakova nesreća, zato se valja toga čuvati. Netreba pako ni tako dugo na prsih ostavljati diete, dok ono samo sisati prestane; bolje je uviek da se diete nješto malo prije skine. A dojenje se najbolje djeteta prima rano u jutru, iza kupanja, po podne i u obće onda kad je mati jelo već dobro probavila. Kod dojenja pako neka je mati bistra i vesela, i diete neka prima sad na jednu, sad na drugu stranu. — U ostalom mislim da ni napominjati netreba, da se dojećoj ženi čuvati valja svih bučnih zabavah, plesah i svega što bi ju preprečavalo ili smućavalo u izpunjenju materinskih njenih dužnostih. Medjutim ovim se opet nezahtjeva ni protivni ekstrem, da se naime mati posve kao duvna osami, pače družtveni će život dobro prijati i materi i djetetu, ako ga ona samo umjereno i razborito uživa, i nuz to svetije dužnosti nezanemari. —

Ako se mora uzeti dadilja, to je već govoreno kakove da ona vlastitosti ima. A kako da se dadilja vlada i ponaša, to se vidi iz načelah, koje sam materam preporučio, jer ona i za nje stoje. Preostaje mi dakle samo da kažem, ako je nadjena dobra dojka, kako da se onda uredi njezin život, i što da se od nje može zahtjevati. Ako se diete dade dadilji u kuću, onda tu neima mnogo govora; takovi roditelji moraju se osloniti na dadiljino poštenje, i ništa im drugo nepreostaje nego ju strogo nadzirati. Ako je pako dadilja u kući, to je prije svega potrebno, osobito ako je već odprije učna težkomu poslu, da se što je moguće nepromienjuje način njezina življenja. Pridržavati ju dakle valja kućnomu poslu, kod kojega se giblje i kreće, naime da donosi vodu i drva, da pere djetinje rublje; te nipošto nesmie da u neredu vrieme traći, jer dadiljina lienost ima većinom za diete zle posljedice. Glede jela treba također nastojati da što više bude manje promjene od prvašnje hrane, a i ono što bude neka je sve malo po malo a ne najedanput. Naše su dadilje nezasitne i njihovu prinavljanju neima ni kraja ni konca; nu tu netreba popuštati ni za dram. Mjesto n. p. kave, koju zagrebačke mužače zahtjevaju i u jutro i po podne kad kao dadilje gdje u kuću stupe, bit će zaista probitačnije i za nju i za diete, ako joj se u čim drugim nješto primakne. Po gotovu pako ima im se uzkratiti ono po mjerače vina, što je u njihovih uvjetih već stereotipno, jer sve ako je žena prije i pila vina, kad doji onda bi ga se svakako ostaviti imala, kao i svakog drugog pića, osim vode. — K tome je potrebno, da se na dadilju strogo pazi, osobito

Digitized by Google

u prvo vrieme da li je u dojenju i dvorenju uredna, točna, čista i ustrpljiva po danu i po noći, da li s djetetom postupa ljubezno i prijazno, da li nije možebit zlobna, srdita, nezadovoljna, nemirna, razpuštena u svom vladanju i držanju, a s ostalom družinom nesložna. A to će se sve odmah prosuditi moći i po djetetu samom. Jer ako diete napreduje, ako je uviek zdravo, krepko, veselo, rumeno i čisto bez ikakova osipa po glavi i tielu, onda je to dovoljan dokaz, da je dadilja čestita i valjana. Ali kad se od dadilje toliko zahtjeva, onda je naravno, da i roditelji prama njoj imaju dužnostih. Prije svega neka roditelji nigda nezaboravljaju, da dadilja zastupa mater, te da dakle svakako zaslužuje njihovo štovanje, na koliko svoju dužnost čini. Bez nužde neka joj se neotežavaju njezine dužnosti, i neka se, što je moguće, s njome ljubezno postupa, ali ne opet, da se razmazi i razpusti. Prijaznost i ozbiljnost treba da se spoje u obćenju roditeljah s dadiljom.

Nemogu propustiti da ovdje nenapomenem okolnost jednu iz života našega prostog naroda. I medju prostim pukom dogadja se, da jedna ili druga žena nemože dojiti svoga djeteta; pa ipak neuzima nitko dadilje. Patriarhalni život u tom slučaju pomaže na najplemenitiji način. Ako je naime žena, koja dojiti nemože, u kući gdje se dojeća žena jur nalazi, to onda ona za najsvetiju svoju dužnost smatra, da i to diete doji, i sigurno je, da ga doji, jer u protivnom slučaju sviet bi joj to uzeo za najveći grieh, ma da je ona u još kakovoj zavadi s rodiljom. Nije li to krasna, pače kao andjeoska blagodat neizkvarene čovječje ćudi našega puka! Ako li pako dojače nije u kući, to onda iz rodbinstva ili susjedstva dolaze dojače k rodilji, te diete meću na prsa; a kad se rodilja predigne, a ona onda ide k takovim ženam, te tako odgoji svoje diete i bez dadiljah. Pa kakovom revnošću to naše žene čine, kako se više putah natječu, koje će prva odojiti takovog novorodjenca! Doista da neima niti milijeg, niti svetijeg prizora kršćanske ljubavi, nego kad su se žene svaka sa svojim djetešcem na ramenu sakupile okolo postelje rodiljine i redom doje novorodjenca. Drugi narodi mogu biti u svakom drugom obziru vriedni nasljedovanja ali u svom domaćem životu tako milih, tako nježnih i svetih prizorah neima nijedan, kao što ih je u našem narodu, gdje još živi u vikloj svojoj patriarhalnosti po prastarih neokvrnutih običajih svojih. O nerušite ognjišta najsvetijih i najnježnijih krepostih čovječanstva, nerušite patriarhalnosti, radi namišljenih kojekakovih blagodatih; nego ju njegujte, uredjujte i oplemenjujte, pa vjerute mi, da ćete onda u oplemenjenoj patriarhalnosti imati ponajplemenitiji narod pod suncem. A vi prijatelji naroda, nastojte kod zgodnih prilikah ubavještivati pak o mnogovrstnih blagodatih patriarhalnoga života; osobito predstavljajte ženam sve polakšice, koje uživaju u njem. One su naime u zajedničkom životu u povoljnih okolnostih više štedjene, kad rode više dvorene, kad nedoje u manjih neprilikah radi dojenja, — nego li su žene u razdrobljenom i razciepkanom obiteljskom životu, gdje o jednoj zavisi sva kuća, sve gospodarstvo, gdje jedna drugoj sve da bi i htjela u pomoć priskočiti nemože radi vlastite brige i skrbi. Nastojte, velim, osobito naše žene obučavati o tih preimućtvih patriarhalnosti, jer one većinom u svojoj nerazboritosti ruše i trgaju sveze medjusobne kućevne sloge i ljubavi; one većinom rodjenu braću i rodjake zavadjaju i kuće razdieljuju. Predstavljajte im to češće i zaista da će medju pukom biti više sloge i ljubavi, a tim više blagostanja i zadovoljnosti, a i više srećnih materah i suprugah. Oprostite, prevriedna gospodjo, što malo s puta zadjoh. Nu nisam mogao odoljeti da se malo podulje nezadržim kod ovih preimućtvah, koje u priarhalnom životu uživa krasni spol, kojemu su namienjeni ovi moji listovi. A takovih preimućtvah ima taj naš narodni obiteljski život još i više. Ja ću ih malo po malo sve razviti tečajem mojih dopisah, jer sam upravo rada da ga krasni spol primi pod svoju zaštitu i njegu. Sad sjdemo opet k našemu predmetu.

Uzgoj bez majčinog ili dojčinog mlieka veoma je mučan i težak, a još sto putah mučniji i težji, ako mati više ljubi udobnost, nego zdravlje i naprednost svoga djeteta. Da bi naše gradjanstvo i ostali prosvećeniji stališi živili u patriarhalnom životu, kao što kod naših starih običaj biaše, onda o ovom svemu nebi trebalo ni govora, buduć da bi se u takovom slučaju djeca uzgajala isto onako, kao što malo prije napomenuh o prostom našem narodu. Umjetnih sredstvah riedko bi tu trebalo, obće vladajući običaj pomogao bi i ondje, gdje bi i po koja samica u obitelji bila. Nu počem to nije, to ću na kratko navesti nekoja obća pravila u svaj predmet zasjecajuća. Hranjenje djeteta mora biti, barem prva 3 do 4 mjeseca izključivo mliekom, i to od zdrave krave. Nu potrebno je da se, osobito izprva, nješto raztanjuje, jer kravje mlieko prama ženskomu mlieku nješto više ima sirine (*Käsein*) i masla, a nješto manje mliečnoga sladora (*Milchzucker*), čega radi opet je potrebno, da se nješto malo pridoda sladora. Prve dvie sedmice pridoda se mlieku treći dio vode, nješto malo sladkoga vrhnja, al ne mnogo, i sladora da oslastno sladi; druge dvie sedmice četvrti dio vode i prema tome vrhnja i sladora; treće dvie sedmice peti dio vode i prema tome vrhnja i sladora, — a pod svrhu drugoga mjeseca može se davati čisto mlieko bez ikakove mješanije i to uviek onako toplo, kao što je obično mlieko kad se muzi, pače još je najzdravije ako se odmah djetetu daje čim se podoji u naravnoj svojoj toplini. Medjutim nije sumnje, da se i bez ove mješarije diete može odgojiti ako se samo inače s njim dobro baraće; nu ovo je mješanje za diete mnogo naprednije, jer se tako djetinja hrana prikladnijem čini postupnomu njegovu razvitku. Priporučuju mnogi još i to, da mlieko bude uviek od jedne i iste krave; nu

Digitized by Google

budać da se mlieko iste krave mienja po hrani i piši, koja je opet u razlike vrieme različita, budući da se krava može presušiti ili pako poginuti te onda diete drugoga mlieka možda nebi hotjelo da pije, zato će najbolje biti pomiešano mlieko od više kravah, tako će još ponajbolje svagda ostati jednaka djetinja hrana. Uz hranu pako treba da vlada najveća čistoća. Svakom prilikom treba diete previti ili premotati, pa ma to sto putah preko dan bilo, jer kod najmanje nemarnosti diete oboli ili mu se kožica izgrize i to tim prije kad diete mati nedoji, nego ga hrani. Zatim bolje je davati češće po malo, nego li redje po mnogo; nuz to neka je hrana uviek jednako topla, a ne sad hladna sad topla. Ako diete prvih danah na jedan put popije šest do osam žlicah, to je dovoljno. Takova se hrana daje djetetu najzgodnije iz staklenih sisaljicah (*Zichflaschen*). Nikad se nesmije i po drugi put davati isto mlieko i svakiput treba oprati sisaljicu; dobro je dakle imati dvie takove priredjene sisaljice, i da je uviek jedna u hladnoj vodi, dočim iz druge diete pije. — Od materinjeg mlieka neima zdravije hrane za diete. Medjutim kad diete malko ojača može mu se i drugo šta davati, osobito ako je mati oslaba. A i treba da se diete već za rana priučava drugoj hrani. Narod u Slavoniji većinom kuha taranu, kašicu, griz i rižu; a višji stališi Bog zna kakovih sve mješanijah. Meni se najzdravijom hranom čini, osobito iz prva, što ju priugotavljaju hrvatske seljakinje oko Zagreba. One naime uzmu cielu ili komad žemlje te ju razkuhaju u čistoj vodi; skuhanu pako razmute i priliju toliko mlieka, da smjesa žitka bude, te tim djecu hrane. Slučajno preporučuje to isto i glasoviti holandezki ljekar Camper, te još primjećuje: što djetetu od jedanput preostane, da se nesmie više podgrijavati, već treba svakiput iznova praviti tu kašicu. Davale medjutim matere ili dadilje djeci kakvu mu drago hranu, to im se preporučuje, da neupotrebljavaju drugih žličicah nego srebrnih, ili pako od drva ili roga napravljenih. Isto je tako nezdrav upravo i gadan obći žalibože kod našega puka običaj, da se naime hrana, koja se djetetu daje, prije uzima u usta, bilo da se razhladi, ili da se svruči ako je hladna. Nemanje je škodljiv i nepametan običaj koji je osobito u Slavoniji zavladao, što se djetetu u usta turaju tako zvani cucli; što je izniela samo lienost materah ili dadiljah, židčina takovih krpah, budući da se nabrzo u djetinjih ustah ukisne, veoma škodljivo djeluje na usta, zuberine i želudac, koji neprestanim sisanjem utrudi i razslabi, te se onda pojavljuju različite bolesti. Odtuda većinom dolaze i zločesti zubi i peskanje. Dapače višeput se je diete i zadavilo takovimi traljami i uzlovi. Ali dakako naše matere vole u tom slušati njihove starice i kume, negoli što im kažu narav čovječansku promatrajući ljudi! „Šta muževi o tom znadu? znaju se otresti kad im čovjek šta onakva svjetuje. Nu kad im diete dobije ranjava usta, kad im diete muči griža, i kad svakojake druge dobiju bolesti, onda jadikuju i kukaju do Boga, i traže često prekasno ljekare. Budite razborite i brižljive kod uzgajanja svoje djece, pazite na red, čistoću i točnost, pa zaista ćete tada imati mnogo manje skrbi i žalosti sa dječicom svojom. — O maku, koga mnoge nepametne materi djeci piti daju, neću ništa ni da govorim, jer mislim da će jur svaka znati, da za djetinji duh neima grdnjeg otrova, nego li je upravo kuhani mak, koji počem prekomjerno diete u san uljuljava, obustavlja njegov duševni razvitak, pa mu i narušava tjelesno zdravlje, počem mu živce razslabljuje. Skoro sva djeca, koja se makom napajaju, postaju glupi i zatepeni ljudi. To mogu posvjedočiti vlastitim iskustvom kao učitelj više putah opazivši, da su takova djeca skorom svagda duhom slaba a tielom nezdrava i krživa. Ovaj je dakle običaj nesamo bezumje, nego upravo ubojstvo djetinje naravi, te bi trebalo kazniti ga gdje mu se u trag udje.

Najpotrebniji djetetu je čisti i zdravi zrak. Ali i na čisti zrak valja tek malo po malo priučati djecu osobito koja se rode jeseni ili zimi. S početka obično jauče diete kad ga prvi put iznesu na polje; ali ono se brzo priuči, te se onda raduje i vedro je i veselo na čistom zraku. Treba se samo čuvati vlažnih i hladnih mjestah, i paziti da djetetu sunce komice u oči nepada. Ovo osobito valja za gradove. Po gradovih je zrak stisnjen, pun svakojakih parah, nezdrav i za odrasle ljude, a kamo li za nježnu i slabašnu djecu. „Gradovi su ponor čovječjeg plemena“ veli velik učitelj prošloga vieka. „Za koji viek plemena ili propadu ili se izrode; moraju se dakle pomladit, a ta pomlada dolazi uviek sa selah. Pustite zato vašu djecu na polje, da se tako rekuć sama obnove, i da opet dobiju snagu, koju gube u nezdravom zraku napučenih mjestah.“ — No treba da su djeca i kod kuće uviek u zdravom i čistom zraku, a proti tomu grieše i naši seljani i građjani. Često se u gradu čuje kako gdjekoja majka svoju dječicu u zviezde kuje, kako su joj mila i draga, kako su joj ona sve njezino blago na svietu, — mislio bi čovjek da su te gradske gospodje sve same Kornelije ili Oktavije; a kad tamo, sobe u kojih su im djeca, većinom su najgore u svoj kući, najtamnije, najneurednije, natrpane crnim rubljem i svakojakom ropotarijom. Da bi tim materam djeca zbilja bila najveće njihovo blago, to bi im zaista i djetinje sobe bile u boljem redu, a ne najgorje u kući, nego najčistije, najvedrije i najzdravije; a osobito mora da je u njih vazda čist i zdrav zrak. Samo u takovoj sobi može se, ako i ostalo nemanjka, razviti čist, bistar, vesco i krepak duh, a tielo zdravo i jedro. Kod prvog djetinjeg razvitka ništa nije tako malovažno, da od strane roditeljah nebi zaslužavalo uvaženja, a najmanje je to djetinja okolica, bile to osobe ili stvari. Tu i na velike ljude utiče okolica, a kako nebi na diete. Zar n. p. tužni i žalostni predieli nenapunjuju i nas turobnošću, a ljepota prirode zar nediže i naš duh? Koliko više

Digitized by Google

moraju dakle da takove stvari utiču na živahni duh maljašne dječice! Okružujte dakle svoju dječicu, počam od prvog dana, u svakom obziru sve liepom i krasnom okolicom, moralno dobrimi osobami i ukusnoliepimi stvarmi, pa onda se možete nadati, da će vam se u djeci razvit, duh liep i krasan, duh koji će biti otvoren svemu što je dobro i plemenito, koji će na sve opako i ružno, kao njemu nesrodno, mrziti i isto izbjegavati, dapače koji sve da li i hotjeo već po naravi svojoj neće ni moći da zločesto čuti, misli ili radi.

Sad mi, moja mila domorodko, ostajte s Bogom. Oprostite što u ovom listu nisam sve izcrpio, što u zadnjem obećah. Ali uvidit ćete i sami da je stvar odveć mnogostrana, i da nebi ni probitačno bilo kada bi ju čovjek, pokraj nje[illegible]nosti, samo površno i na kratko protresao. Što d[illegible]h, to ću nastaviti u budućem listu. Bog s Va[illegible]

Školski ulomci XXXIV.

Svećenici se često tuže na učitelje, učitelji na svećenike. Što učitelji po nekad šute, netreba odtud izvoditi, da su zadovoljni — oni su politično slabiji, te više putah šute samo zato, što neimaju svagda braniteljah. U čemu se upravo ta njihova tužba sastoji, nije još sasvim jasno. Gdjekoji već i svako specijalano nadziranje smatraju kao jaram; i pak se bolji učitelji tuže samo na pedagogičku dosljednost i neuputnost nekih svećenikah. Ako su svećenici pedagogički izobraženi, neposredno ili posredno, i ako se staraju da toliko im snaga dopušća, nadoknade ono što im u toj struci podpuniti valja; tada obstoji željeni mir. Učitelj pak, kojim se danas obilato nadmenost i nepristojnost prebacuje, malo po malo i sámi će se povući u svoje granice, čim tek njihovo veće izobraženje nebude nosilo na sebi pečat novosti (dakle su zbilja učitelji nekako nadmetljivi! Naravno je, da se današnji učitelji kao „absolvirani filosof, jurista, preparand ili bogoslov," kad na svoje predhodnike pogleda, — nadima i gordi, naprotiv školska historija imala bi dokazati, da je mnogo koješta, što se danas čini novo — staro i prestaro, i da je odavna već bilo na svietu pametnih ljudih i dobrih učiteljah). — U zemljah gdje su narodi davno i davno škole njegovali, a u novije vrieme samo popravkom oko njih prionuli, sve je mnogo bolje i naprednje: ljudi se naučiše uzajamno poštovati, pa sad praviteljstva imaju povod sugubo radovati se, što popravljanje školah nisu nadalje odložili. Medju tim tužba, koja se sad najčešće čuje, ta je: da učitelji crkvene dužnosti nerado izpunjavaju. .... Premda je cvjetanje trivialnog racionalizma pomedju naučenici prohujalo, ipak on neprestano tjera svoje izdanke medju prostim narodom, a još više medju poluučenimi, — k polučenim pak pribrajaju študirani ljudi (bez daljeg izpita) sve učitelje. S kojim pravom? To bi bilo mučno dokazati, i ja se usudjujem izmedju ljudih, koji su akademičko pivo pili, priličan broj pronaći, koji od izobraženja, štono ga učitelji imaju, nisu stekli ni polovinu, dakle po sobstvenom računu imaju samo četvrt izobraženja! Pokojni Luka Milovanov Georgievič bio je istina samo srb. norm. učitelj u Pešti, ali je i prvi bio, koji je za srbsku sličnorečnost i slogomjenje zakone napisao još god. 1810. tako vješto, da bi to i godin. 1850. na diku služilo! Isto tako današnji arhimandrit, hrvatskim srbima slavno poznati g. S. Ilić, čuven kao sačinitelj njekoliko veoma liepih basnah, — biaše prije osnovnim učiteljem u gornjih Karlovcih. Pa i naših danah učitelji Franje Kurelac, Adam Dragosavljević, Mijat Stojanović, Dimitrie Vladisavljević i dr. zaista su poštovana u literaturi našoj imena, — —

Pošto već u sva družtvena i gradjanska odnošenja blažji, prije nije duh prodro, ne bi trebalo okorno pridržavati se starih formah. Vrieme je zvonarstva za učitelje prošlo, jer da se htjelo, da učitelj izvršuje zvonarske službe, onda bi trebalo učitelje drugčije izobraziti. Onda nebi trebalo podizati preparandijah u kojih će se oni po pedagogičkih načelih učiti.

Neugodno odnošenje, zametanje i vrloga probudila je u mnogih učiteljih nenavist, koja ih odvraća od bogoslužbenih izvršivanjah. Gnjetanje se odupire gnjetanju, to svi znamo; ali znajmo i to, da nam s manjimi našimi skromnimi školicami prije svega valje blago postupati, jer ove u tišini često više djeluju, nego druge u velikih palatah. Jake granice treba istina okolo njih povući ali iznutra dajte slobodu za individualni razvitak svake, pa i najmanje školice! * —

Srećna občina, gdje svećenik revno dužnosti svoje kao mjestni školski upravitelj izpunjava, gdje on učitelja podtiče, i podpomaže gdje mu ujedno i prijatelj i starješina umie biti! Ali ih se mnogi dovieka samo zna tužiti . . . Medjutim podozrievati treba o učitelju, koji se na svoje učenike, i u svećeniku, koji se na podčinjegnog učitelja tuži. **) Znam ja vrlo vobro, da se kadšto i medju učitelji nadje nemirnih gla[illegible] . . . Ugnjezdila se kleta sebičnost — svaki svoju ko[illegible]ist nazivlje pravdom, tudju korist nepravdom Na dužnost, na hristjanstvo voli svaki opominjati drugoga, a sám se izvlači! Odkud je često ta zlosretna nesloga izmedj dva stališa, koja su pozvanjem i obrazovanjem tiesno srodjeni. — Nesloga izmedju crkve i škole ravna je neslozi izmedju muža i žene obe strane provode gorak život i odtudjuju djecu svoju od sebe. Udare l' djeca putem bezsložnosti, tada netreba da

*) Ovdje mi pada na um „Cid" (kod Herder-a 1, 13) rekav o ženah:

„Was das Regiment der Frauen
Anbetrifft, o grosser König,
So ist meine Meinung diese
Sie regieren wie die Diener
Ueber fehlerhafte Herren —
Alle taugen nicht, sobald
Der Mann nicht taugt."

**) Netreba tu razjasnjenja u koliko se ovdje napomenuta i u čemu odnose na istočnu crkvu i školu.

Digitized by Google

roditelji uzajamno sebe krive, no svaka strana neka sama sebe krivi, i to u toliko žešće, u koliko su neznatniji povodi nesloge medju njimi bili. Osobito će se svećenikom moći prigovoriti, što svoj, bolje providjen položaj nisu upotriebili na to, da najposlie ovu razpru „de lana caprina“ uklone. Po zakonih dvoboja mora ona strana, koja je uvredu naniela, ponuditi pomirenje; a po zakonih velikodušja mora to svagda učiniti onaj, koji je jači. Medjutim ja ni pouman nisam, da jedino na svećenike, kao školske upravitelje zažalim. Juriste, koji se bez nutarnjega zvanja i bez pedagogičkih pripremah za školske upravitelje, osobito manjega reda, — biraju, prave mnogo veći zamet. Ima i bilo je svuda pohvalnih iznimakah, ali glavna stvar često oskudieva: srce za odgojenje, i razumievanje posla. Posljednje se samo o trošku mladeži, i to obično dockan tek steći može!

Gj. R.

VJESTNIK.

Iz Zagreba. (*Književne, domaće i slavenske viesti.*) Troškom „Družtva za jugoslavensku povjestnicu i starine“ izašlo je ovdje u tiskarnici Dra. Ljudevita Gaja djelo za jugoslavensku književnost od velike važnosti, pod naslovom: Bibliografia della Dalmazia e del Montenegro. Saggio di Giuseppe Valentinelli. — Sastavitelj ove bibliografije, čuvar knjižnice sv. Marka u Mletcih i počastni član „družtva za povjestnicu jugoslavensku,“ bavio se je više godinah veoma revno sabiranjem datah za ovu knjigu, te je sastavio napokon pomoću niekih dalmatinskih i hrvatskih književnikah, pomenuto djelo, koje se u svojoj struci doista može nazvati savršeno. U tom djelu navode se ne samo naslovi svih tiskanih knjigah od različitih predmetah, što govore, u kojemgod jeziku o Dalmaciji i Crnojgori; nego su u njemu spomenuti takodjer mnogi zanimiviji članci, tiskani u različitih novinah i časopisih. G. pisac dodao je još uz naslove važnijih knjigah, takodjer i njihov sadržaj i kratku kritiku, te je tako obogatio književni sviet djelom kojim će se morati služiti svaki koji bude ma što stao pisati o Dalmaciji i Crnojgori; knjiga ova iznosi 22 arka u 8ni i tiskana je žalibože u vrlo malo eksemplarah.

— Ovih će danah izaći peti svezak (od 40. do 50. arka) Šulekova Rječnika. Važno ovo poduzetje živo sad napreduje, a imat će čitavo do 100 arakah.

— Pod naslovom: „*Album malerischer Ansichten aus Dalmatien und seiner Nachbarländer*,“ izdao je književno-artistični odsjek austrijskoga Lloyda u Trstu krasno djelo sa slikami predielah dalmatinskih, istrijanskih, crnogorskih i arbanaskih u mjedorezu. Slike ovih predielah jesu sljedeće: Pola, Šibenik, Knin, Spljet, Hvar, Korčula, Dubrovnik, Spilja Eskulapova kod Dubrovnika, Kaštel sv. Lovre, Meljine, Perast, Novigrad, Boka kotorska, Luka kotorska, Tvrdja Presjeka, I. i II. Budva, Kaštel Lastva, Cetinje, Pravoslavni manastir u Crnojgori, Bar, Skadar, Razvaline jedne crkve na Bojani, Haj Nehaj turska tvrdja. — Šteta što k ovim slikam nije pridodan i opis predstavljenih predielah, čim bi djelo svakako vrlo mnogo dobilo u vriednosti.

— Gosp. Jos. Politei iz Rieke, izdao je i za ovu godinu tiskom austrijskoga Lloyda u Trstu, svoj riečki godišnjak pod naslovom: „*Almanacco fiumano per l' anno bisestile 1856.*“ Kao što u svom lanjskom almanaku, tako i u ljetošnjem priobćuje g. Politei zanimive članke o gradu Rieki i njegovoj okolici, koji razsvietljuju povjestnicu i zemljopis one strane primorja hrvatskoga. Medju najzanimivije članke ovoga Almanaka spadaju sljedeći: *Antica geografia della Liburnia, Giapodia e Fiume* od Ivana Koblera; — zatim: *Iscrizioni lapidarie. — Monastero delle Benedittine. — Vescovi di Fiume. — Monumenti. — Contorni di Fiume. — Città di Buccari.* Svi članci od samoga g. urednika, kome iz srdca zahvaljujemo na liepom ovom godišnjem daru, kojim obdariva rodni svoj krasni grad Rieku.

— U Budimu, izišo je tiskom sveučilišta šematizam bosanskih Fratarah male bratje, pod naslovom: „*Almae Missionariae Provinciae Bosnae Argentinae Ordinis Fratrum Minorum S. P. Francisci Regularis Observantiae, ad annum 1856.*“ U 8ni str. 79 i XII. Knjižica ova, u kojoj su pobilježene sve katoličke župe bosanske, zajedno sa svojimi redovnici i brojem dušah te naznačenjem svih župnih selah, zaslužuje već s toga pozornost našu, što je kod župnih mjestah dodana takodjer kratka povjestnica mjesta i što su tu napomenute mnoge starine i razvaline bosanske. Željeti bi bilo da vješti sastavitelj ovoga šematisma sastavi i obširnije ovakovo djelo o svojoj domovini, i da nam opiše ne samo župna, nego i sva ostala znamenitija mjesta bosanska, pa da k tomu pridoda, koliko moguće točno, takodjer broj stanovnikah grčkog izpovjedanja i muhamedanske vjere.

— Franjo Császár, bivši njegda podpredsjednik vrhovnog mjenbenoga suda u Pešti, a zatim septemvir, dobro poznat takodjer u Zagrebu i u Rieki kao njegdašnji profesor, izdao je ove godine: *Magyar Hölgyek Naptára.* (Dnevnik magjarskih gospojah). U ovoj vrlo ukusno tiskanoj i slikami uresenoj knjigi, nalaze se medju ostalimi članci veoma zanimivi životopisi magjarskih kraljicah. Medju ovimi znamenite su i za slavensku povjestnicu: Predslava, druga žena Kolomana kralja, a kći Svatopluka velikoga kneza kijevskog, mati Borića bana; i Jelena žena Bele II. sliepoga, a kći velikog župana srbskog Uroša. Slikom Jelene uresen je naslov knjige.

— U knjižnici g. l. K. S. u Zagrebu, nalaze se dva rukopisa autographa, znamenita za hrvatsku i ugarsku književnost. Prvi rukopis sadržaje latinske vlastoručno pisane pjesme slavnog ugarskog historiografa *Nikole Istvánfi-a*, vlastnika hrvatskih dobarah Vinice i Pavkovca. Pjesme ove od godine 1564. do g. 1602. pisane su većom stranom ili u pohvalu ili u smrt visokih ugarskih i hrvatskih dostojanstvenikah i njegovih prijateljah. Poimence opjevani su tu: Nikola Olah, prije biskup zagrebački, pak arcibiskup ostrogonski, (vrlo dugačka pjesma), zatiem Stjepan Radectius, Ivan Sambuccus (Zámboky), Katarina Frankopanka žena Nikole Zrinjskog, Juraj Bona, netjak Olahov, Nikola Desić kanonik ostrogonski Dalmatin, Pavao Sarka, Baltazar Salay, Ivan Fekete, Fratar Franjo Segedi, Janus Panonius, Nikola Telegdi, Sevastian Tirody, Nikola knez Zrinjski, Matija Ebeczky, Petar Illicinus, Juraj Drašković biskup zagreb., Andrija Batory, Petar Erdödy, ban hrvatski, Stjepan Dobo vojvoda erdeljski, Nikasius Ellebody Castelanus, Ivan Listh, Jelisava Botbanjska, žena Istvánfiova itd. Na koncu rukopisa nalaze se njeke zanimive bilježke Istvánfiove u latinskom i hrvatskom jeziku. Drugi rukopis sadržaje magjarski igrokas pisan godine 1648. od njekog A. K. pod sljedećim naslovom: „*Constantinusnak és Viktoriának egymáshoz való igaz szerelmekről irott Comoedia.*“ (Konstantina i Viktorije uzajemna prava ljubav. Komedia.) Igra ova posvećena je od Ivana Draškovića u Klenovniku dne 21. prosinca 1662 knezu Nikoli Zrinjskomu banu hrvatskomu i Kristofu Batjanu vrhovnomu zapovjedniku carske vojske.

— Čitali smo neki dan u Pražkih listovih da je neki češki pisac preveo na češki jezik »Frankopanae, hist. dramu od M. B., iz koje smo lani čin drugi priobćili u »Nevenu« (ova se drama upravo ovdje štampa), pa da će se po svoj prilici po-

Digitized by Google

češteni »Frankopana« predstavljati na českom kazalištu u Pragu. Imali bi povoda čestitati g. piscu »Frankopana« kad bi se ovo obistinilo, jer su češki kazal. umjetnici u Pragu pokazali svoju vještinu u predstavljanju historičkih i ozbiljnih dramah, i to upravo najtežih, kao što su velike drame Shakspearove, Götheov »Fauste« i dr.

— Već prošle godine napomenuo je Neven vrla djela mladoga ruskoga spisatelja A. Hilferdinga (koji je početkom ove godine neko vrieme boravio u Zagrebu), nu tada nemogaše o njih izvjestiti potanje, jer još niesu bila do nas dospjela. Sada pako pošto smo ih i mi dobili, možemo ih točnije prosuditi i ocieniti. Izabrah jedno izmedju tih djelah, a po imenu „Исторія отъ исторіи Сербовъ и Болгаръ," da ga označim i preporučim onim svojim zemljakom, koje zanima prošlost slavjanska. — U tom djelu razdieljenu na pisma pripovieda pisac o historiji Srbah i Bugarah do svršetka X. vieka. U I. pismu pripovieda, kako se Slavjani spuštaju po pokrajinah ležećih Dunavu na jugu; u II., kako Srbi prelaze preko Dunava, u svoju današnju domovinu, i kako se uralski Bugari čine gospodari nad Slavjani naseljenimi u Misiji; u III. pripovieda o dva prva vieka Srbije i Bugarske, o prvom krštjenju, o borbi s Grci i Franci: o Krumu i Ljudevitu; u IV. o krštjenju Bugarah i o utvrdjenju krštjanstva kod Srbah; u V. o prelazu učenikah Ćirilovih i i Metodijevih u Bugarsku, i o navaljenju Magjarah; u VI. o Simeonu caru bugarskome i o zlatnom vieku bugarskoga carstva; u VII. o padanju carstva bugarskoga: o carevanju Petra Simeonovića; u VIII. o Svjatoslavu, ruskom knezu, i o prvom padnutju bugarskoga carstva; u IX. o historiji Srbah u X. vieku. Osim toga govori spisatelj na više mjestah i o hrvatskoj staroj povjestnici, prem da je naumio pisati samo o Srbih i Bugarih; to pako čini zato, jerbo sama stvar tako zahtjeva. Evo kako sám o tom piše: „Prva naša pisma ticat će se i Hrvatah, jerbo se je u starije doba u njih usredotočivala historija ciele zapadne polovice balkanskoga poluotoka; oni ravnahu Srbe malne u svem; kašnje, u X. vieku, razdruži ih vjera, Hrvati se priljubiše latinskomu svietu, Srbi ostadoše u sjedinjenju s grčkim; onda se razidoše i u historiji." Pripoviedanje svoje crpi spisatelj ponajviše iz poznatih već učenomu svietu izvorah, ali je ipak staroslavjanske i byzantinske izvore upotrebljivao mnogo marljivije i točnije, nego što se obično čini. Glavna mu je stvar politična historija, nu obzire se također dovoljno i na nutarnji život i na stanje prosvjete, na vjeru i druge grane života. Sve je to shvatio tako da se mora priznati da je sve učinio koliko se moglo u sadanjem stadiju historiografije jugoslavenske. Vjerno i kritično rabljenje izvorah i nepristrano motrenje i razlaganje odnošenjah, najljepša su svojstva njegova djela. Nije ovdje mjesto da nabrajem sve, što sam osobito liepa našao, oli da naznačujem ono malo mjestah gdje bi se bilo kmalo — u koliko ja tomu razumijem — drugačije, više oli manje reći; ali nemogu ipak propustiti, da nenavedem od rieči do rieči nekoja mjesta, i da pokažem našemu svietu kako sudi i tumači povjestnicu pravo a ne polovičasto znanje i pošten i ne strastan duh. *M. M.* (Za ove citate nestaje nam evo mjesta u ovom broju te ćemo ih priobćiti drugiput.)

— Najvažnije gradivo za povjestnicu svake zemlje jesu tako zvane kronike iliti ljetopisi pojedinih gradovah, župah, samostanah, zatim obiteljske kronike; iz ovih bo tumači često povjestnik tajne sveze i uzroke važnih dogadjajah i snima dramaturg, pisac historičkih poviestih itd. vierne slike domaćega života prošlih vremenah; a iz onih crpi opet historik za domaću povjestnicu znatnije dogadjaje i glavne točke javnoga života. Ovakove su monografije iliti kronike osobito važne ondje, gdje kao kod nas prave domaće historije još nemaju uredjene, nego se stoprv gradjivo za nju sakuplja. Vrlo zanimivo i drugim kao na izgled rukopisno djelo one prve vrsti nalazi se u župnom arkivu u Laškom-Mjestu (*Tüffer*) na Štajeru. Naslov je ovomu djelu: »*Compendiosa totius Archiparochiae Tyberiensis Topografia*", premda bi se i „*Historia et Iconografia*" zvati mogla; pisac je ovoga djela Ivan Gajnik vikar u Laškom-mjestu a zatim župnik u Loki na Krajnskom, koji je g. 1747. rukopis taj dovršio i u njemu na 315 folio - stranah potanko opisao sve crkve onoga župnog okružja, njihove dohodke, udese i do najmanje dogadjaje onoga vremena, što se odnose na ovu župu a dosta i važnih historičkih datah sadržaju; uza te opise ima u tom rukopisu više stotinah slikah od crkvah, kapelah, spomenikah, grbovah itd., i tako je točan bio pisac u svome djelu da je skoro sve pa i najneznatnije predmete sa dvie strane naslikao, da ih čitaoc sasvim vjerno može si predstaviti; nije zaboravio zabilježiti ni pučke tradicije i poviesti onoga vremena, nadpise, razvaline, rimske stupove itd., pače i isti katolog župne knjižnice uvrstio je u svoju topografiju, koja je pisana čistim latinskim jezikom a pismom tako liepim, kano da je tiskana. Sadašnji g. župnik ondješnji uljudno dopušća svakomu prijatelju znanosti porabu zanimivoga ovoga djela.

— Poznati ruski kroesus grof Demidov, koji nedavno je milionа na promicanje znanostih i umjetnosti osobito u svojoj domovini sakupio je i uredio si umjetnički Album, kojemu doista nema para na svietu. U njemu naime ima više od 100 izvornih aquarellah od prvih evropejskih slikarah, a medju njimi prekrasne slikarije od Delaroche-a, Raffelt-a itd.; ovaj posljednji na glasu umjetnik uzeo je na se illustriranje valeliepnog Demidovog djela „O Krim-u", koje će djelo vjekovitu imati cienu.

— U Kraljevcu pruskom (Königsberg) nadjen je rukopis pisan u poljskom jeziku a pismeni ćirilskimi; riedki ovaj doista rukopis sadržaje dogodovštinu kneževine Mazovske i pisan je po Jaroslavu, kanoniku Plockom; kaže da je donešen u varšavskih arkivah u Prusiju. U bulletinu Petrogradske akademije znanostih ima o tome izvjestje od Kunika.

— Za prvog upravo dovršenog škol. polljetja predavaće na sveučilištu Bečkom sljedeće slav. i srodne predmete: Prof. Miklošić 1. Staroslavjansku slovnicu; 2. O Nestoru (najstarijem historiku ruskom i slavjanskom u obće). — Prof. Boller: Sravnivajuću slovnicu jezikah indo-evropejskih. — Prof. Kavecki: Poljsku slovnicu i tumačenje poljskih klasikah. — Prof. Šembera 1. Češku slovnicu s ustmenim i pismenim vježbanjem u prevadjanju; 2. Češki slog (stil) i tumačenje izvrstnih mjestah iz novijih spisateljah; 3. Historija starije češke literature. — Napokon g. Caesar Zaleski: Ruski jezik.

— Ove godine izlazi u carevini austrijskoj 37 slavenskih časopisah, naime po jeziku i pismu: 16 češkoslav., 5 hrvatskodalm., 3 slovenska, 3 srbska, 6 poljskih, 4 rusinska. — Po sadržaju: 7 crkvenih (4 češkosl., 1 hrvat; 1 slov. i 1 rus.); 10 političkog sadrž. (3 češkosl., 1 hrv., 1 dalm; 2 srb., 2 polj., 1 rus.) 2 znanstvena (češka); 5 zabavno-poučnih (1 češki, 1 hrv., 1 slov., 2 rus.) 4 paedagogička iliti u školu (česko-sl.); 5 gospodarstvenih (1 češki, 1 hrv., 1 srb., 2 polj.); 3 obćenaučna (1 slov., 2 polj.) — Po mjestu izlazi slavenskih časopisah: U Pragu 9, u Brnu moravskom 2, u Humpolc. českom 1, u Zagrebu 4, u Zadru 1, u Ljubljani 2, u Celovcu 1, u Novom-Sadu 1 (polit. sa zabav. prilogom), u Karlovcih sriemskih 1 (gospod. „Ratar"), u Krakovu 2, u Lvovu galičkom 5, u Tješinu slezkom 1, u Pešti 2, u Banjskoj-Bistrici 1, u Beču 4 (2 češkosl., 1 rus., i 1 srbski). Od ovih su časopisah 4 dennika (što izlaze svaki dan), 1 izl. triput, 1 dvaput, 14 jedanput na nedelju, 1 dvaput, 7 jedanput na mjesec, 3 svake četvrt god., 3 u neopredielj. vrieme. — Od starijih časopisah t. j. koji su izlazili već prije g. 1848. izlazi ih samo još 5, naime: Pražské Noviny, Časopis českého musea (30 god.) Narodne Novine u Zagrebu (22 god.) Novice u Ljubljani (14 god.); Gazeta Lvovska (48 god.); 31 časop. dakanja iz novije dobe poslie g. 1848. a medju ovimi ima ih 7 crkveno-katoličkih.

— U Beču pripravlja g. Rosa na dan 6. ožuj. opet novu »Slavjansku Besedu«, koju će kao što program kaže, otvoriti

Digitized by Google

naški sbor »Složno složno bratje mila«, a sliedit će zatim češke, slovenske i poljske pjesme, muzikalne produkcije i deklamacije.

— Poljski listovi javljaju da neki mladi musik. vježbenik, imenom grof Tadia Tyszkiewicz, piše operu, za koju je uzeo tekst iz slavne Mickiewiczeve pjesme »Konrad Wallenrod.«

— Poljski grof T. Dzialinski iz Poznanja (*Posen*) očitovao je u franc. „*Journ. des Debats,*“ da je poljsko žiteljstvo Poznjansko pripravno uzeti na se trošak za pristojno odhranjivanje djece Mickievićeve, ako bi knjeginja Ana Čartorijska primila nadziranje. U Franczkoj sabralo se u ime „narodne dotacije za šestero djece Mickievićeve“ već do blizu 200.000.

— Dr. Miklošić naimenovan je dekanom od koleg. profesorah filos. fakul. na sveučilištu bečkom.

— Glasoviti prof. Dr. Rokitanský (rod. Čeh) u Beču imenovan je članom franczke akademije, u priznanje velikih svojih zaslugah o ljekarskoj znanosti.

— Za godinu 1856. izašlo je u austrij. cesarevini 36 slavenskih kalendarah, naime 20 česko-slavenskih, 6 srbskih, 5 poljskih, 3 slovenska, 1 bugarski i 1 hrvatski i to mali naš „Šoštar“.

Iz Zlatnoga Praga 29. velj. Svakomu će biti poznato na kojem je stepenu savršenosti umjetnost muzikalna u Českoj, odkuda se prostire po čitavoj našoj carevini a i po inih državah. Svetkovanje dakle stogodišnje uspomene narodjenja veleumnog Mozarta (27. siečnja o. g.) posve drugo znači u Českoj nego drugdje, gdje su taj dan svetkovali samo zato, što je tako bilo u Beču itd., a kad bi im se rodio u zemlji vlastiti Mozart, a on bi im se jedva protukao opisivanjem notah i poučavanjem male djece, a njegova bi djela trunula zabačena dok ih koji inostranac nebi našao i svietu priobćio. Osobito pako ovdje u Pragu bilo je na svom mjestu pomenuto svetkovanje, jerbo je u Pragu Mozart našao prvo priznanje i pravo ocjenjenje svoga genija, i Pražanom je iz zahvalnosti napisao ponajslavnije svoje djelo; „Česi me razumiju“ biaše njegova izreka. — Ali je Prag u nekom pogleda ipak zaostao za Zagrebom, sasvim tim što je Prag eldorado muzike i postojbina češke polke — jer u Prage ovih pokladah nije jošte bila poznata »cepprl-polka« — mi dakle u Pragu po sudu Zagrebačkih ljepoticah — ako je izvjestitelj u prvom broju ljet. Nevena pravo referirao — spadamo jošte u prošasti viek! — Nu ništa zato, mi smo se ovdje uzprkos našoj nevještini u plesanju Zagrebačke »zeppl-polke«, ipak vrlo dobro zabavljali prošastih ovih pokladah, što se može zaključiti iz plesovne naše statistike, koju evo uzgred napominjem; imali smo naime u Pragu prošlih pokladah 30 odličnih plesovah dvorskih i kod višjih dostojanstvenikah, 87 domaćih i 266 javnih plesovah, dakle ukupno 403 balova. Budući je ovaj mesopust trajao samo 31 dan to dodje na svaki dan po 13 plesovnih zabavah — mogo se je dakle svatko po voljj naplesati.

Medju kazal. češkimi predstavami ovoga mjeseca valja napomenuti: izvrstnu šaljivu dramu »Ženichové« od Machačka, »Syn pouště« (prievod Halmove njem. drame „*Der Sohn der Wildniss,*“) Shakspearovog „Richarda III.“ što ga je umno prevео pozнat izvrstnimi svojimi prievodi Shakspearovih dramah Fr. Doucha, od kojih je nekoje nagradila i svojim troškom izdala Matica česka; u ovom posl. komadu osobito se je odlikovao umni predstavljanc Kolár str.; napokon „Kouzelnice (vještica) Černoborska,“ dramatički pokus po nekoj Klicperovoj noveli od Gj. Šantla.

Evo nam na 27. o. m. svanu opet sjajni dan od veselja, gdjeno *Zlatni Prag* slaviše 25 godišnji vjenčani dan Nj. veličanstva Ferdinanda I. i previšnje njegove supruge carice Marije Ane Pie. Dobrota i darežljivost obojice sjajnih velič. obće je poznata ne samo u Pragu, gdje Njih. veličanstva od više godinah stoluju, nego u svoj cesarevini; po kojoj tolika dobrošinstva iz rukuh blagog cesara i bogomilе cesarice na sve strane bi reć svaki dan prosipaju; svešani ovaj dan slaviše dakle s Pragom tolika zahvalna srdca po svoj cesarevini. K toj svečanosti pristaje sam i čestitajući takodjer 26. o. m. Nj. apošt. veličanstvo premilostivi naš car Franjo Josip I. u družtu prejasnih nadvojvodah Karla Ferdinanda, Ernesta, Vilema, Leopolda, Šišmana, Rainera i Enrika. Nj. veličanstvo biaše svečano pričekano po presv. gdnu namjestniku i najvišjih ovdješnjih vojničkih i gradjanskih dostojanstvenicih i od sakupljenoga puka radostno pozdravljeno. — Medju mnogovrstnimi čestitkami valja napomenuti krasni album, što ga je gradski načelnik Dr. Vanka u ime Pražkog gradjanstva predao Njih. veliič. caru Ferdinandu i supruge mu carici Mariji Ani Pii u uspomenu 25 godišnjeg vjenčenog dana; taj je album ukusna knjiga pjesamah českih i njemačkih sastavljenih u slavu toga dana.

Evo vam kao zaglavak današnjega moga dopisa jošte nekoliko odgonetakah nekih ovdješnjih českih domorodkah, koje se vježbaju u jugoslavenskom jeziku te su pokušale odgonenuti zagonetke u posljednjem broju Nevena. *B. S. Vojnovečki.* (Žao nam je što su umašile, te nam urednička saviest nedopušta, da ih uvrstimo medju prave odgonetaše; morat će Pražki naš g. dopisnik još koje vrieme nastaviti liepi svoj trud poučavanjem českih ljepoticah u jugoslavenštini, možda će im tad bolje za rukom poći odgonetanje; u obće čini se, kao da »našeg žitja zviezde jasne«, drugčije toli vješte u zagonetanju, tako da nam često znadu pretvoriti čitav naš život u nerazriešivu golemu zagonetku — da rekoh u obće krasni naš spol nije isto tako sretan u odgonetanju, naime u mjetnih zagonetkah, jer u naravskih i čuvstvenih ma i najzamršenijih zagonetkah, nemože se odreći liepomu spolu predajačka vještina. Na ovu nas je misao dovelo više pokušanih odgonetakah, što su nam od ljepih rukuh stigle proš. mjeseca, a nepogodi nijedna. — Nebi li nam znao koji pjesnik izumiti i izpjevati divnu zagonetku, koju će znati ugonenuti svaka ljepotica, a neće znati nijedan mužkarac? — Njemu bi sretnomu za cielo ljepša zapala nagrada, nego što ju obećasmo najboljoj zagonetki u ljetošnjem Nevenu! — Ur.)

Smjesa. Prošastoga petka častila je neka gospoja svoje prijatelje i prijateljice svetkujući petnaesti godiš. dan svoga narodjenja. Kod te gostbe bila je i rodjena kći šestnaestgodišnja prava unukinja petnajstgodišnje te gospoje. Kako to? Evo ovako: Pomenutoj gospoji upravo je 60 godinah na buduć da se je rodila 29. veljače g. 1796, to njezin rodjeni dan dolazi samo svake četiri godine jedanput, a prestupni dan (29.) proš. mjes. biaše upravo petnaesti god. dan, odkad se je rodila.

* Evo opet jedan korak do ženske emancipacije: Nadarkivar vrhovnog sudišta u Londonu uveo je u svome području novost tako neobičnu, da je obću pozponost i izvan Englezke probudila; on bo je imenovao na upraznjeno mjesto kanceliste u pisarnici državnog arkiva neku gospoju udatu i mater od četvero djece. To je prvi put da ženska glava zastupa državnu službu u Englezkoj. Isti se arkivar zove Rompilly — neka naš krasni spol po imenu znade komu ima zahvaliti emancipirajuću ovu reformu u Evropi, jer u novom svietu, u Ameriki, gospoje i djevojke već odavna obavljaju javne službe i poslove.

* Neke novine napominju kao čudo da bečki mesari šalju fržku govedinu po željeznici u Peštu: gdje je vrlo dobro prodaju, dakle upravo u glavnom gradu one zemlje, odkuda malo ne sva marva dolazi Bečkim mesnicam. Kažu da je tomu uzrok što gazde radi nekakvih u Pešti obstojećih taksah vole ugojenu marvu tjerati u Beč, a u Pešti ostave samo mršavu marvinčad. Kod nas u Zagrebu istina neima onakovih taksah kao valjda u Pešti, ali sasvim tim neima ni tečne govedine, jer se i Zagrebu ugojena marvinčad uklanja seleći se izpred njega put bogatoga Trsta. Kad k nam za koju godinicu dospije željeznica, tad ćemo možda dobiti i mi dobre govedine u Zagreb — iz Trsta ili upravo iz samog Beča.

Digitized by Google

Zagonetke.

I.

Od P. P.

Ja sam goso, niesam moma,
Nie<sam stvar, već mjera njena,
Sad velika, sad malena
Ali uviek podpunoma.

Kò u rimskog boga Jana
Do dva lica su i meni,
Brez razlike u znamenj,
Slična su si kò dva dlana.

A sile sam čudnovate:
Pred koggodier ja se stavim
Čitavim ga mah napravim;
Deder kaži tko sam, brate!

II.

Od I. T.

12345

Junak, braćo, ko što treba,
Na oružju i na rieči;
Dosiže mu glas do neba,
Dje oružje bojno zveči.

Al mu radnja sad je loša,
Odkad miru nastà slava.
U narodno neda groša,
Zagonetka to je prava.

1345.

Ima čudo jedno svadje,
Na šest nogah hodeć sudi
Ceste, polja, — sviet obadje,
A biti će, dok je ljudi'.

125

Gle ga, gle ga, kako brza
I za srećom sili jako;
Kamo sreće, da se trza
Za napredkom 12345 tako.

145

Po četverke ide, znamo,
U njeg jednu nogu slove:
Izdá li ga jedna samo,
Kan da nema nikakove.

25

Dje ga vidiš, svud prednjači,
I pred ticom, kad se žuri,
I na trnu i na drači,
I dje goru Bog proturi.

I iz pjesme djekad pecne,
I sad bocka, zadirkuje:
Da se 12345 iz sna brecne,
Da bar — Neven naručuje.

245

I posò je i poslanje,
Zlo poslanje, krvav posò:
Zatire se tu imanje
A još strada i sam goso.

3245

Po tome se junak znade,
Kad se sgurit nezna niže.
Oko toga slast se krade
Oko tog se biser niže.

325

Tko mi nezna ogradice
I za oči i za usta;
Miris širi nozdrvice,
Nadimlje te želja pusta.

Oj planinko ljepotice,
Kad je svašta u ogradi,
Daj prioni svesebice,
Struk Nevena u nj' usadi!

321

Ozgo samo bit mu prija,
A štogodj je preko njega:
Zamjeri se il dodija,,
Glava boli, volja bjega.

521

Oveliko pomoć ište,
Nevidjeno većma vagne
Nica gizdav 3245 pritište,
A na niže svuda nagne.

III.

Od Dr. P.

Prva prieči uzrast travi;
Hrast opliće u dubravi.
Na sjeveru, gdje sve gine
Hrani ljude i živine.

Drugu dieve ruka biela
Željna - sjetna bi uvela
Dragomu kad rubčić rubi,
Rubčić rubi, jer ga ljubi.

Oboje kad ti se složi:
Bježi od njeg, čoeče božji,
Mozag mu je uzavrio,
Težko bi ti nahudio.

Odgonetke proš. br. „Nevena“: 1. Od I. T.: Briga. — 2. Od Fr. Sajvrta: Vjetar. — 3. Od F. T. Ličanina: Muhamed. — 4. Od Lj. S. Bažanina: Gundulić, Palmotić, Ranjina, Zlatarić, Vetranić, Mažibradić, Minčetić, Došen. — „Neven svojim čitateljem“: Bog vam dao sretnu godinicu! (koja se izreka čitajuć je iz sredine od pismena b na sve strane više od putah opetuje).

Odgonetke poslaše: Gg. St N—y (1—5) i K. V—ć (2—5) u Zagrebu; g. Vjekosl. Zadravac (2—5), g. Ivan Vidović (2—5) i g. Drag. Pinter (2, 3, 4) u Varaždinu; g. L. Vukelić (2—5) A. A . . . . . i (4, 5,) u Senju; g. Juraj Pavalec (2, 3, 5) i g. Matija Antunić(4) u Štaj. Gradcu; g. Šime Švrljuga (2—5) u Ljubljani; i g. Dr. Horvat (3—5) u Trstu; g. B. S. Vojnovečki (3) u Pragu.

Sadržaj: Atala, poviest od vicomta Chateaubrianda, ponašio Vladisl. Vežić (Nadalje). — Pjesme: „Samoća,“ pon. Gj. R. — „Luda,“ po Petöfi-u ponašio J. Jovanović. — „Mlada Breda,“ narodna slovenska balada. — Nadpisi, od J. N. — Prigode sužnja Dobrodjeja, češka pučka pripoviedka, ponašio Sl. P-k. — Sitnice 1—5 od Nik. Begovića. — Poslanice, od F. T. Ličanina. — Putovanje u Americi, Aziji, Polineziji itd. Nadalje: Poklade i družtveni život u Honoluli na Sandwich-ostrvih; povratak u Kaliforniju; kopanje zlata; život u zlatnih rudah, prieki sud pučki itd.), od Tome Skalice ml. Brodjanina. — Slike iz domaćega života našega slavonskog naroda, od Mijata Stojanovića (1. Kolievka, 2. Guščar, 3. Djevojčica lutkarka.) — Listovi za naš krasni spol, od I. F. Perića. VIII. — Školski ulomci, od Gj. R. XXXIV. — Vjestnik: Viesti domaće, slavenske, književne, smjesa. — Zagonetke: od P. P., I. T., Dr. P., — Odgonetke itd. —

Tiskom narodne tiskarnice Dra. Lj. Gaja.

Digitized by Google

Ciena na godinu: u Zagrebu: 4 fr. s poštom 5 fr. sr.; na pol god. pol iste ciene; u kuću 20. kr. na god.

NEVEN

Za utemeljitelje Matice il.: u Zagrebu 2 fr. s poštom 3 fr. na godinu; na pol god. pol iste ciene.

ZABAVNO-POUČNI MJESEČNIK.

Odgovorni urednik: Jos. Praus.

OŽUJAK. III. 1856. TEČAJ V.

PRIPOVIEDKE I PJESNIČTVO.

ATALA.

Poviest od vicomta Chateaubriand-a.

Ponašio

Vladisl. Vežić.

(Svrha.)

Drama.

Ako moj san o blaženstvu biaše živahan, biaše takodjer i kratak; i probudim se iz njega pri špilji pustinjakovoj.

Došavši oko pol dana začudim se što nevidieh Atalu da nam biti na susrjet. Njeka groza protrnu me iznenada; došavši do špilje neusudim se zazvati Lopezovu hćer; moja bi se mašta bila uplašila ozvala se ona mojem zvanju ili neozvala. Uplašen još više mrakom koji vladaše u pećini, rečem poslaniku (misionaru): „O ti koga nebo sprovodi i kriepi, udji u ovaj mrak.“

Vele ti je slab onaj kojiem zavladaju strasti, vele li je jak onaj, koji se spusti u Boga. Bilo je više jakosti u onome pobožnome srcu, na kojem je težčalo 76 godinah, nego u cielome žaru moje mladosti. Čovjek mira udje u špilju, a ja ostanem pun straha vani. Malo zatiem počujem u dnu pećine slabi žamor, nalik jaukanju; vrisnem, saberem opet svoje sile, i upadnem u pećinu. Duhovi otacah mojieh, vi sami znate kakov prizor ugledaše moje oči! Pustinjak biaše nažegao lučevinu, i držaše ju drhćućom rukom nad Atalinom posteljom. Ona liepa i mlada dievica, na pol uzdignuta i podbočena na laktu, biaše blieda i razkosana. Na čelu joj svietljahu kaplje težkog znoja; njene na pol ugašene oči siliše se da mi pokažu jošte svoju ljubav, a usta se nagibahu na posmieh. Stajao sam kao da me biaše grom udario, nepomičan, ukočeniem očima, pruženiem rukama, i napol odprtiem ustima. Duboki muk vladaše njekoliko trenutakah medju trima osobama ovoga žalostnoga prizora. Pustinjak proslovi prvi: „To će biti samo ognjica od umora, pak ako se spustimo u božju volju, on će nam biti milosrdan.“ — Na ove rieči krv, koja mi biaše uzmakla u žilah, potiče opet svojiem tekom, te prodjem hitrinom divljaka sa skrajno bojazni u skrajno pouzdanje. Ali me Atala neostavi dugo u njemu.

Krećući žalostno glavom, magne nam da joj pristupimo k postelji. „Moj otče — reče slabiem glasom obrativši se svećeniku, — evo me na čas smrti. A ti Šaktase, slušaj a neočajaj, kobnu tajnu, koju sam ti krila, da te neučinim posve nesretniem, i da poslušam svoju majku. — Pazi da me nesmeteš udarivši u jadikovanje, koje bi prekratilo i ovo njekoliko trenutakah života, što mi ostaje. Ja imam mnogo toga poviedati, a po kucanju srca, koje postaje sve to slabije . . . . po njekom ledenom bremenu, pod kojiem mi se prsa jedva uzdižu . . . . vidim da se moram paštiti.“

Odpočinuvši njekoliko trenutakah, nastavi Atala: „Moja žalostna sudbina poče prije nego ugledah sunašce. Moja me majka zače u nesreći; zatežčam joj veoma na srdašcu, i porodi me u velicieh mukah utrobe; misljahu da neću ostati. Moja majka, da mi spasi život, učini zavjet, obeća to jest kraljici angjelah, da ću joj posvetiti svoje djevičanstvo, ako ostanem živa . . . . kobni zavjete, koji me porinu u grob. Biah nastupila šestnestu godinu, kad izgubih moju majku. Njekoliko satih pred smrti pozva me k svojoj postelji. Moja hćerce, reče pred njekim poslanikom koji ju tješaše u pokonjom času, znadeš li kakov sam ja zavjet za te učinila? Hoćeš li ti ugnati u laž svoju majku? O moja Atalo, ti ostaješ iza mene medju pukom, koj nije dostojan da ima kršćanku medju kipoklonci, koji progone Boga tvoga otca i moga Boga, Boga koji te je, podielivši ti život, spasio po čudu. Ej moja draga hćerce, ta primivši djevičansku koprenu nećeš učiniti drugo, nego se odreći kućnieh brigah i kobnieh strastih, koje uzburkaše srce tvoje majke. Ajde dakle ljubezna moja, ajde prisegni na ovu sliku majke spasiteljeve, u ruke ovoga svećenika i tvoje umiruće majke, da me nećeš izdati pred licem nebeskiem. Misli da sam se ja za te zavjetovala da ti spasim život, i da ako neodržiš moje obećanje, da ćes sunovratiti dušu tvoje majke u vječne muke. — — O moja majko, zašto si

Digitized by Google

tako govorila! O vjerozakone, koji si ujedno uzrok i mojieh nesgodah i moga blaženstva, koji me upropašćuješ i tješiš! A ti dragi i biedni predmetu strasti koja me jede tja i u naručajih smrti, ti moj Šaktase, vidiš sada šta je uzrok našoj priekoj sudbini! . . . . Oblivši lice suzami, padnem u materinski naručaj, i obećam sve što su htjeli da obećam. Poslanik izusti vrhu mene užasne rieči, i postavi na me skapular, koji me zaveza za naviek. Moja majka zagrozi mi se svojiem proklestvom ako prekršim ikada svoj zavjet, te preporučivši mi ovu neodkritnu tajnu naprama poganom, progoniteljem moje vjere, izdahnu držeći me zagrljenu. — S početka niesam pojmila pogibelj ove zakletve. Puna revnosti i iskrena krsćanka, ponosita španjolskom krvlju koja mi teče u žilah, vidila sam ponajprije oko sebe samo ljude nedostojne moje ruke; radovala sam se da neimam drugog zaručnika, nego Boga moje majke. -- Vidieh tebe, mladi i liepi uzniče, ganu me, usudih se nagovorit te kod velike lomače u dubravi, i dosjetih se tada kakovo breme bješe za me moj zavjet.“

Kako Atala izusti ove rieči, stisnuvši pjesnicu i gledajući u svećenika prietećiem pogledom vrisnem: „Eto, to ti je taj vjerozakon, koji si mi toliko hvalisao! nebilo zavjeta koji mi uzimlje Atalu, nebilo boga koji se protivi naravi. Čovječe pope, šta si došao u ove dubrave!?“ „Da te spasim“ reče starac grozovitiem glasom, „da odvratim, bogopsovče, od tebe gnjev nebeski. Pristoji li se za te mlado momče tek nastupivši stazu života, da se tužiš na svoje nesgode? Gdje su ti tragovi tvoga trpljenja? Gdje su nepravde koje si podnio? Gdje su kreposti koje ti jedine mogu dati njeko pravo na tugovanje? Kakovu si uslugu, kakvo li dobro učinio? Ajde nesretniče, neimaš drugo da pokažeš nego strasti, pak se usudjuješ kriviti nebo! Kad budeš kao otac Aubry proživio trideset godinah u prognanstvu na planini, onda se nećeš s laka podstupiti pretresivati namjere vječnjeg promisla, onda ćeš shvatiti da neznaš ništa, da niesi ništa, i da neima kazni toli stroge niti boli toli grozovite, koju pokvarena put čovječanska nezaslužuje da trpi.“

Munje, kojiem su udarale starčeve oči, porazne rieči, činjaše ga slična bogu. Poražen njegoviem veličanstvom padnem mu pred koljena moleći ga da mi oprosti moje sržbe. „Moj sinko —, odgovori mi starac toli blagom riečju da mi se probudi kajanje u srcu — moj sinko, nekaram te ja poradi sebe. Dà, imaš pravo, moje drago diete, da sam došao za malu korist u ove dubrave, a Bog neima nedostojnijega sluge od mene. Ali moj sinko, proti nebu, proti nebu nevalja se nikad tužiti. Oprosti mi ako sam te uvriedio; ali da čujemo tvoju sestru. Ima možebiti lieka. To ti je, Šaktase, božanski zakon, koji je uvrstio nadu medju kreposti.“

„Moj mladi prijatelju, — progovori opet Atala — ti si bio očevidac moje borbe, pa ipak niesi vidio nego manju stranu; ostalo sam ti sakrila. Dà, ljubljeni moj, crni sužanj koji kvasi svojiem znojem goruća žala Floride, nije ti onakov biednik, kao što biaše tvoja Atala. Molila sam te da pobjegneš, a znala sam da ću umrieti ako me ostaviš; bojala sam se pobjeći s tobom u pustinju, a lebdila sam za sjenom dubrave. A da nebi bilo drugo trebalo nego ostaviti roditelje, prijatelje i otačbinu, dapače (grozna rieč!) da nije trebalo drugo nego i dušu svoju izgubiti! ali tvoj duh, o majko moja, tvoj mi je duh bio uviek pred očima i korio me za svoje muke. Čula sam tvoje jaukanje, vidila sam pakleni oganj gdje te trati. Moje su noći bile nepokojne i pune utvorah, a moji dani puni jada i čemera, rosa večernja osušila bi se padnuvši na moju goruću put, zjenula bih prama povjetarcu a povjetarce ne samo što me nebi ohladilo, nego bi zaplamtilo s moga gorućega daha. Kakva biaše to za me muka što sam te vidjela uviek uza se, daleko od cieloga svieta u dubokoj pustinji, a znala da nas dieli neprekoračna bezdan; da mi je bilo moguće provesti svoj cieli život pred tvojiem nogama u kojem zabitnom kutu svieta, služiti te kao tvoja robinja, pripravljati ti blagovanje i postelju, to bi bilo za me najveće blaženstvo; ovo blaženstvo biaše preda mnom, a nemogah ga okusiti. O kakoviem nakanami niesam sanjala, kakova li tlapnja neizadje iz ovoga žalostnoga srca! sad sam se zagledala u te i začela bezumne i griešne želje, sad sam poželjela da sam s tobom sám i jedini živući stvor na svietu, sad sam osjetila njeko božanstvo koje me je uztezalo u mojieh strahovitieh goropadnóstih, pak sam pomislila da nebilo ni toga božanstva, makar se ja u tvojem naručaju sunovratila od bezdani u bezdan sa razvalinami Boga i svieta! A i sada . . . . smiem ti reći, . . . sada gdje će me eto vječnost za kratko progutnuti, sada kad ću doći pred nesmiljena sudca, sada kad vidim radostno, samo da poslušam svoju majku, da moje djevstvo smiče moj život, dà, sada po groznom protuslovju idem na drugi svieta želeći što niesam bila tvoja.“

„Moja hćerce — reče starac — tvoja te je strast zaniela. Ova skrajna strast, kojoj si se podala, malo ti je kada pravedna a nije ni naravska; ali zato nije ni tako griešna pred licem božjim, jer se je više pošemerio duh nego pokvarilo srce. Valja dakle da uztegneš ovu naglost koja je nedostojna tvoje nevinosti. Tako te je isto i tvoja nagla mašta prevarila o tvojem zavjetu. Vjera nezahtjeva od čovjeka više nego može, njene iskrene namjere, njene umjerene kreposti, stoje visoko nad divljiem krepostima i tobožnjem junačtvu. Da si i posrnula, pa šta zato, biedna ovčice, dobri pastir bio bi te potražio da te sjedini opet sa stadom. Blago pokajanja bilo ti je otvoreno; treba potokah krvi da operemo naše pogreške pred ljudmi, a Bogu je dosta jedna suza. Umiri se dakle moja draga hćerce; ti trebaš mira; obratimo se k Bogu koji izvida svaku ranu svojieh slugah. Ako je njegova volja, kao što se uzdam, da preboliš ovu bolest, ja ću pisati biskupu u

Digitized by Google

Kvebek, on bo ima dovoljnu vlast da te rieši tvoga zavjeta, koji je samo prosti zavjet, pak ćeš dovršiti svoje dane kod mene sa tvojiem zaručnikom Šaktasom.“

Na ove rieči pade Atala u dugo trzanje, a osvieсti se tek da udari u uzašno jadikovanje. „Šta! — reče sklopivši ruke — bilo je dakle jošte lieka, mogla sam biti odriešena od moga zavjeta!“

„Da, moja ćerce — reče starac — pak možeš jošte.“

„Kasno je, kasno! Dakle mi valja sada umrieti kad doznajem da sam mogla biti sretna! Oj zašto nepoznadoh prije ovoga svetoga starca! Kakovu bih sreću sada mogla uživati s tobom, mojiem pokrštenіem Šaktasom — utješena i okriepljena po ovome svetom svećeniku u ovoj pustinji . . . . za naviek . . . Ah to bi bilo preveć veliko blaženstvo!“ — „Umiri se — rekoh joj primivši nesretnicu za ruku — umiri se, mi ćemo to blaženstvo okusiti.“ — „Nikada, nikada!“ — prihvati Atala. — „Zašto?“ odgovorim. — „Još neznaš sve,“ zavapi dieva; „znaš, juče, za vrieme nepogode . . . . malo što niesam prekršila svoj zavjet; malo što niesam sunovratila svoju majku u paklene plamene; već mi je njezino prokletstvo padalo na glavu, već sam htjela da porećem Bogu, koji mi biaše spasio život . . . kad si cjelivao moje drhtajuće usnice, onda niesi znao da grliš puku smrt.“

„O pravedni Bože! — klikne pustinjak — diete moje, šta si učinila?“

„Zločinstvo,“ reče Atala prevrativši očima; „ali sam tiem upropastila sama sebe, a spasila moju majku.“ — „Dalje“ — vrisnem drhćući od straha. — „Dakle čuj! predvideći svoju slabost, kad-no pobjegoh iz sela, onda uzeh sobom . . .“ „Šta?!“ prihvatim užasno — „Otrov!“ zavapi starac. — „Sad mi je u utrobi“ viknu Atala. — Starcu se izmakne luč iz rukuh, a ja padnem kao mrtav pokraj ćeri Lopezove; starac nas primi obojicu u svoje naručaje, te tako složimo sva trojica u mraku naše jecanje na ovoj smrtnoj postelji.

„Osviestimo se, osviestimo — reče hrabri pustinjak užižući svetiljku. — Negubimo dragocjeno vrieme; neustrašimi kršćani prkosе navalam nesreće; sa užem na vratu a pepelom na glavi padnimo pred Svemogućega, pak ga molimo za milosrdje, ili se sklonimo pred njegoviem odlukami. Možda je jošte vremena. Moja ćerce, zašto mi niesi juče kazala!?“ „Ah moj otče, tražila sam te prošle noći; ali te je Bog bio odaljio za kazan mojih griehah — sad je svaka pomoć u zalud, jer ni Indijanci sami, koji su toli vješti u otrovih, neznaju lieka protiv ovoga što sam uzela. O moj Šaktasa, pomisli moje udivljenje kad vidieh da udarac nebi tako brz, kao što sam se nadala! Moja je ljubav podvostručila moje sile, a moja duša nije se mogla odieliti tako brzo od tebe.“

Ja niesam prekinuo plačem Atalu, nego onakoviem mahnitanjem koje samo divljaci poznaju. — Valjao sam se biesan po zemlji, kršeći mišicami i grizući ruke. Stari svećenik hitao je divnom ljubavju od sestre k bratu i bio nam od svake pomoći. Mirniem srcem i pod bremenom svojieh godinah umio je način, kako da ga razumie naša mladost, a njegova pobožnost zadahnjivala ga je riečmi, koje su bile nježnije i vatrenije od naših strastih. Ovaj svećenik koji se je već od četrdest godinah žrtvovao svaki dan službi božjoj i ljudih u ovieh gorah, opominjao je na onu žrtvu Izraela, koja se je dimila neprestano na visiku pred Gospodinom.

Lele! uzalud se je trudio da poda lieka Atalinoj muci. Umor, žalost, otrov, i strast još ubojitija od svieh otrovah složiše se da utrgnu ovaj cvjetak pustinje. Prama večeru pojaviše se užasni znakovi. Obće ukočenje zavlada sviem udi a krajevi stadoše ledeniti. „Na, primi me za prste, zar niesu vrlo ledeni?“ Neumieh odgovoriti, a vlasi mi se naježiše od užasa; zatiem opet prosbori: „Još juče, ljubljeni moj, prošle su me strni ako si me se dotaknuo; a evo sada i neosjećam tvoje ruke a jedva čujem i tvoj glas; predmeti u špilji izčezavaju jedan za druziem. Šta, nežubora li to ptičice? Sad će sunce biti brzo na počinku. Šaktase moj, njegove će zrake biti divne u pustinji na mojem grobu!“

Atala, dosjetiv se da udarismo u plač s njenieh riečih, prihvati: „Oprostite mi moji prijatelji, bila sam vam veoma slaba, možda ću postati jaća. Ali umrieti ovako mlada, na jedanput kad je moje srce puno života! Sveti molitelju, smiluj mi se; budi mi u pomoći. Šta misliš, je li moja majka zadovoljna? O hoće li mi Bog oprostiti, šta sam učinila?“

„Moja ćerce — reče starac lijući obilne suze i brisajući je svojiem drhćućem i osakaćeniem prsti — moja ćerce, sama tvoja neukost uzrok je svieh tvojieh nesgodah; upropastilo te je divlje tvoje odgojenje i nedostatak potrebite nauke; ti niesi znala da kršćanka nije gospodarica svoga života. Utješi se dakle, moja ovčice; Bog će ti oprostiti radi tvoga priprosta srca. Tvoja majka i nerazboriti poslanik koji ju je svjetovao, krivi su više nego ti; oni su prekoračili svoju vlast prisilivši te na zavjet; ali neka mir gospodnji bude š njima. Sva trojica pokazaste strašni primjer kako je pogibeljna zanešenost i neprosvjeta o predmetu vjere. Utješi se, moje diete; onaj koji vidi srce i misao, onaj će suditi i tvoje nakane, koje su bile čiste, i tvoje djelo, koje je griešno. Što se pako tiče života, ako je došao čas da usneš u Gospodinu, ej! moja ćerce, to ti mali gubitak život! Akoprem si živjela u pustinji, opet si okusila žalost; šta misliš dakle da si bila očevidac društvenieh zalah, da si dojedrivši na evropejske obale začela onaj dugi vrisak žalosti, koji ječi u onoj staroj zemlji!“ Stanovnici polegošicah, kao i oni u palačah, sve trpi, sve uzdiše ovdje na zemlji. Vidio je sviet kraljice gdje plaču kao puke žene, i divio se potocim suzah, koji protekoše iz očiuh kraljah.

Digitized by Google

Je li ti za tvojom ljubavju žao? moja hćerce, to bi značilo plakati za snom. Poznaješ li ti nestalnost srca čovječanskoga, i bi li mogla prebrojiti nestalnost njegovieh požudah? Prije bi proračunala broj valovah koje more provalja u nepogodi. Atalo, žrtve, dobročinstva niesu vječni vezi; možda bi jednom za nasjetom sliedila skarežnost, prošlost bi se zaboravila, i nebi ostalo drugo na umu, nego neprilike siromaškog i omrzloga sjedinjenja. Živa je istina, moja hćerce, da je najljepša ljubav bila ona čovjeka i žene, koji postaše izpod ruke stvoriteljeve. Raj biaše za nje stvoren, biahu nevini i neumrli, savršeni u duši i u tielu, biahu jedno drugom slika i prilika: Eva biaše stvorena za Adama a Adam za Evu. Pa ako oni niesu mogli obstati u ovome blaženome stanju, koja će dvojica moći nakon njih? Neću da ti govorim o ženitbah prve ljudske djece, od onieh neizrečenieh sjedinjenjah, kadno sestra biaše bratova zaručnica, a ljubav i bratinsko prijateljstvo sjedinjivalo se u jednom srcu, i kad je čistoća jednoga pomnoževala razkoš drugoga. Sva ova sjedinjenja biahu smućena; zavist se zavuče pod žrtvenik od busja, gdje se je prikazivao kozlić, ona je gospodovala u čadoru Abramovu, i u samieh onieh postelјih, gdje su patriarci utonuli u toliku slast da su zaboravili na smrt svoje majke. — Laskaš li se ti dakle, moje diete, da bi bila nevinija i sretnija od ovieh svetieh obiteljih, od kojieh se Isukrst hotio naroditi! Neću da ti govorim o skrbi za gospodarstvo, o pravdanjih i zamjenitieh prigovorih, o nemirih i svih tajnih biedah, koje bdiju nad supružkom uzglavju. Žena ponavlja svoje boli svaki put kad postaje majkom, a udaje se roneći suze. Kakova žalost za izgubjeniem samo jediniem mladjahniem čedašcem koje ste zadojile svojiem mliekom i koje vam premine u naručaju! Planina je zamnievala ridanjem i ništa nije moglo utješiti Rakelu, jer njezine djece nebiaše više. Ove tuge koje prionu za meko ljudsko srce tako su jake, da sam vidio u mojoj otačbini visokieh ženah, koje je sám kralj ljubio, gdje su ostavile dvor i pribjegle da se zaklone u samostan i kazne ovu nepokornu put, koje naslade niesu drugo nego žalosti. Ali ćeš možda reći, da se onaj zadnji primjer nemože na te uporaviti, da se je ciela tvoja slavičnost stezala živiti u nepoznatoj kolibici sa čovjekom tvoga izbora, da si ti tražila manje ugodnosti ženitbe, nego čar one mahnitosti, koju mladež nazivlje ljubavju. Varka, tlapnja, taština i snivanje ranjene mašte! I ja sam, moja hćerce, i ja sam poznao uzburkanje srca; ova glava nije bila uviek ovako ćelava, niti ovo srce ovako mirno kao što ti se čini danas. Vjeruj mojem izkustvu: da čovjek stalan u svojem nagnuću može čuvstovati uviek pomladjeniem čustvom, da bi ga onda samoća i ljubav učinila slična Bogu samom, jer su to dvie vječne naslade velikoga bića. Ali se i duša čovjeka zasiti, pak neljubi istu stvar nikada dugo i podpuniem žarom. Ima uviek njeka točka gdje se dva srca nesuderaju, a ova točka dosta je sama da nam život postane s vremenom nesnosan. — Napokon, moja draga hćerce, velika je i to krivnja ljudih što u njihovoj tlapnji o blaženstvu zaborave na smrtnu bolest koja im je prirodjena. Čovjek mora umrieti. — Prije ili kasnje, bila ti sretna kako ti drago, ovo bi se liepo lice obratilo u onaj jednoliki obraz, koji grob podaje Adamovoj obitelji; niti sámo Šaktasovo oko nebi te moglo razpoznati medju tvojiem sestrami u grobu. — Ljubav nesiže svojom moći do sprovodne pjesme, šta rekoh! o taštino taštinah, šta da rečem o mogućtvu i prijateljstvu na zemlji? Hoćeš li da poznaš na koliko traje? Da se čovjek povrati na sviet nakon njekoliko godinah za svojom smrti, težko da bi ga primili radostno i oni isti, koji su za njim najviše suzah prolili — tako ti brzo stupa čovjek u nova poznanstva, tako ti se lako priuči novom stanju, tako ti mu je prirodjena nestalnost, tako ti naš život malo vriedi i u samom srcu naših prijateljah. Uzdaj dakle hvale božanskoj dobroti, moja hćerce, koja te je pozvala toli rano iz ove biedne doline — već se pripravlja za te na oblacih bielo odielo i svietla kruna dievicah, već čujem kraljicu angjelah koja ti kliče na susrjet: dodji moja dostojna službenico, dodji i zasjedni na nevini prestol medju sve one dievice, koje su žrtvovale svoju ljepotu, svoju mladost službi čovječanstva, odgojenju dječice i uzorom pokore; dodji ružice otajna, da odpočineš u naručaju Isukrstovu; ova nosila, tvoja puna postelja koju si odabrala, neće te prevariti, a grljenja tvoga nebeskog zaručnika neće imati nikada konca!“

Kao što zadnja danja zraka uztiša vjetrove i razprostre tišinu nebom, tako mirna rieč starca ublaži strasti u njedarcu moje ljube. Rekao bi da se nije više brinula nego o mojoj žalosti i o načinu kako da uzmognem podnieti njezin gubitak. Sad mi je rekla da će umrieti zadovoljna, ako joj obećam, da neću prosipati suzah, sad mi je govorila o mojoj majci, o mojoj otačbini; nastojavši tako da me odvrati od žalosti sadanje, probudivši u meni žalosti prošle — opominjala me je na ustrpljenje i krepost: „Ti nećeš biti uviek nesretan, a ako te Bog sada kuša, to ja samo zato da postaneš milosrdnim prama tudjem nesgodam. Srce je, moj Šaktasu, kao ona vrsta stabalah, koja nedaju svoj melem za ljudske rane, nego ako je njih same gvoždje ranilo.“

Dokončavši ovako, obrati se k poslaniku i potraži od njega utjehe, koju biaše meni podala; te tako sad tješiteljica, sad utješena, podieljivala se i slušala rieči života na smrtnoj postelji. —

Medjutiem pustinjak biaše podvostručio svoju revnost. Njegove stare kosti uzplanuše žarom ljubavi, te gradeći bez prestanka ljekove, ložeći vatru, popravljajući postelju zborio je divotne govore o Bogu i o blaženstvu pravednikah. Sa zabljom vjerozakona u ruci činilo se je da će nastupiti pred Atalom put groba da joj pokaže tamo divotne tajne. Uboga špilja biaše puna veličajnosti ove kršćanske smrti, a nebeski duhovi pazili su bez sumnje na ovaj prizor, gdje se je jedini vjerozakon borio sa ljubavi, mladosti i smrti.

Digitized by Google

I pobiedi zbilja ovaj božanski zakon, a njegovu pobjedu pokaza sveta tišina, koja zavlada našiemi srci za prviem bjesnilom strastih.

Oko polnoći Atala se rekao bi osviesti, da govori za svećenikom molitve, koje je ovaj molio nad njenom posteljom. Nedugo zatiem pruži mi ruku i reče glasom koji se je jedva čuo: „Sinu Utalisa, sjećaš li se one prve noći, kad no si mislio da sam dieva zadnje ljubavi? Kobna slutnjo naše sudbine!“ malko postane, a zatiem nastavi opet: „Kad pomislim da te ostavljam navieke, onda se moje srce tako uzlebdi za životom, da očutim u sebi tako rekuć moć da postanem neumrlom, tilom ljubavi; ali Bože moj, neka se izvrši tvoja volja.“ Zatiem zamuknuvši njekoliko časovah, prihvati opet: „Sad mi neostaje drugo nego da mi oprostiš sva zla, što sam ti prouzrokovala. Bila bih te dosta mučila svojom jogunosti i mojiem hiri. Moj Šaktase, pregršt zemlje koja će posuti moje tielo, postavit će cieli sviet medju menom i tobom, oslobodit te za navieke bremena mojieh nesgodah.“

„Da ja tebi oprostim!“ prihvatim oblivši lice suzami. „Šta niesam ja bio onaj, koji sam prouzrokovao sve tvoje nesreće!?“ — „Moj prijatelju — reče prekinuvši mi rieč — ti si me učinio veoma sretnom, pak da mogu nastupiti iznova život, volila bih opet sreći da sam te ljubila koji časak u nesretnom prognanstvu, nego *cielome* mirnome životu u mojoj otačbini —“ ovdje se izmače Atali rieč; sjene smrti prekriše joj oči i usta; *njeni* nemirni prsti htjeli su se nječeg dotaknuti; razgovarala se je polaško s nevidjeniem duhovi. — Odmah zatiem pokuša, ali uzalud, da skine s vrata mali križić; zamoli zato mene da joj ga skinem, i reče mi: „Kad sam govorila s tobom prvi put, vidio si gdje mi odsieva naprama ognju ovaj križ na vratu; to je jedini imetak što imam, — Lopez, tvoj i moj otac, poslao ga je mojoj majci njekoliko danah pred mojiem narodjenjem. Primi dakle, moj brate, od mene ovu baštinu, i hrani ga na uspomenu mojieh nesgodah. Moći ćeš se uteći Bogu nesretnieh u nesgodah svoga života. Šaktase moj! još te imam nješto moliti, brate moj: naše bi sjedinjenje bilo kratko na svietu, ali za oviem životom nastaje drugi dužji. Bilo bi strašno kad bi se morala razstati s tobom za navieк. Ja danas idem samo pred tobom i čekat ću te u kraljestvu nebeskom. Ako si me ljubio, a ti se daj podučiti u nauku kršćanskome, koji će pripraviti naše sjedinjenje. Ovaj je zakon evo učinio divno čudo pred tvojiem očima, jer me je on tako okriepio da te mogu ostaviti a neumrieti u uzašnome očajanju. Medjutiem moj Šaktase, ja nezahtjevam od tebe drugo nego prosto obećanje, jer znam evo i sama šta te stoji da bih zahtjevala od tebe zavjet. Morda bi te ovaj zavjet lišio žene sretnije od mene. . . . O moja majko, oprosti svome djetetu! — O dievice, uztegni tvoj gnjev! Evo padoh opet, moj Bože, u svoju slabost, i razsipljem misli koje bih morala jedino sebi posvetiti.“

Iznemogao od žalosti obećam Atali da ću primiti s vremenom zakon kršćanski. Za oviem prizorom podiže se starac zadahnjeniem licem i pruživ ruke prama svodu špilje reče: „Doba je, doba je da zazovemo Boga ovamo.“ Netom biaše starac izustio ove rieči, padnem pod silom njeke vrhunaravske moći na koljena i poniknem glavom pred Atalinom posteljom. Svećenik otvori jedno otajno mjesto, gdje je bio u pohrani zlatni sudić pokrit svilenom koprenom; kleče i pokloni se do crne zemlje. Činjaše mi se kao da špilja prosinu nenadnom svjetlošću, da zaromoni po zraku zborenje angjelah i začinjanje harfah nebeskieh, a kad samotnik izvadi sveti sudić iz pohrane, činjaše mi se da vidim samoga Boga gdje izlazi iz boka hridine; svećenik otvori kalež, primi medju prste oštiju bielu kao snieg i pridje k Atali govoreći otajne rieči. — Sveta dievica biaše uzdigla oči k nebu i uzniela se u Bogu. Činjaše se kao da biahu odstupile od nje sve boli, a ciela životna sila sabrala se na usnicah: otvoriše joj se usne i uzlebdiše za Bogom sakritiem pod otajniem hlebom. Zatiem umoči božanski starac pramenak pamuka u sveto ulje i namaza Atalu po čelu; zagleda se malko u umirućn dievu, pak zavapi na jedanput ove rieči: „Hodi dušo kršćanska, hodi i sjedini se s tvojiem stvoriteljem.“ Na to dignem svoju klonjenu glavu i poviknem gledajući u sudić u kom biaše sveto ulje: „Otče moj, hoće li taj liek povratiti Atali život?“ — „Hoće, moj sinko — reče starac padnuvši mi u naručaj — vječni život.“ Atala biaše izdahnula. —

Ovdje morade starac po drugi put prekinuti svoju poviest, obliše ga suze i izusti prekinute rieči. Sliepi sašem otvori svoja njedra i izvadi Atalin križić: Eto, klikne, evo ti toga zaloga nesgode, evo ti ga, Renè sinko moj, ti ga vidiš, a ja ga nevidim više! Kaži mi jeli se zlato pokvarilo nakon toliko godinah, vidiš li tragove mojieh suzah? bi li poznao mjesto koje je svetica dotakla svojiem usnama? Šta, a Šaktas nije jošte kršćanin! Kakovi su ga tašti razlozi politike i otačbine uzdržavali do sada u bludnjah svojieh otacah! — Ne, neću više dugo oklevati, zemlja mi viče: ta hoćeš li saći jednom u grob? šta čekaš da neprimiš božanski zakon?.... O zemljo, nećeš me dugo čekati; kako svećenik pomladi vodom ovu glavu osiedjenu u nesrećah, odmah ću se, uzdam se, sjediniti s Atalom . . . Ali ajde da dopričam što mi ostaje jošte od moje poviesti.

Sprovod.

Neću niti da pokušam sada opisat ti očajanje koje mi obuze dušu, kad Atala izdahnu. Morao bih imati više šara, nego mi ostade. Morale bi se moje zatvorene oči otvoriti prama suncu i upitat ga, da im kaže: koliko su suzah prosule. —

Da, prije će ovaj mjesec koji svietli sada nad nama prestati razsvietljivati krajinu Kentuky, da prije će ova rieka koja nosi sada našu ladju uzmaknuti svojiem vodami, nego će moje suze prestati teći za Ata-

Digitized by Google

lom. Dva ciela dana kamen niemac, nečuh pustinjakove govore. Želeći ublažiti moje žalosti nije se ovaj izvrstni čovjek služio taštiem zemaljskiem razlozi. Rekao bi mi samo: „Moj sinko, taka je bila volja božja.“ Stisnuo bi me u svoje naručaje. Nebih nikada bio mislio da ima toliko utjehe u ovo malo riečih pokorna kršćana, da nebudem to sám izkusio.

Ljubkost, pobožnost, nepromjenljiva ustrpljivost sluge božjega preobladaše napokon jogunost moje žalosti. Postidim se suzah, koje on prosipaše poradi mene. „Moj otče — rekoh — to je preveć; neka strasti jednog mladića neuznemire više pokoj tvojieh danah. Dopusti mi da odnesem smrtne ostanke moje ljube, sahranit ću ih u koji nuglić pustinje, pak ako sam odsudjen da živim još duže, a ja ću se trsiti da postanem dostojan onoga vječnog vjenčanja, koje mi obeća Atala.“ Kad vidi starac da se biah povratio protiv očekivanja k pameti, obradova se veoma i uzklikne: „O krvi Isukrstova, o krvi moga božanskog učitelja, eto sad vidim koliko vriediš! Ti ćeš spasiti bez sumnje ovoga mladića. Bože moj, dovrši tvoje djelo; podieli pokoj ovoj uznemirenoj duši, i neostavi mu od nesreće drugo, nego krotku i koristnu uspomenu.“ Pravednik nehtjede mi dati Lopezovu hćer, ali mi obeća da će pozvati svoje novoobraćene i da će ju dati sahraniti svom kršćanskom sjajnošću; ali nehtjedoh privoliti. „Nesgode i kreposti Ataline, rekoh, biahu nepoznate ljudem, neka dakle takodjer i njezin grob izkopan našiem rukama bude nepoznat.“ Složismo se napokon da ćemo sjutra o granuću sunca otići da sahranimo Atalu pod naravskiem svodom mosta, na ulazku u *perivoj smrti*. Isto tako dokončasmo da ćemo provesti cielu noć moleći uz mrtvo tielo ove svetice.

U veče iznesosmo ove dragocjene ostanke na zjalo špilje, koje je zjalo prama sjeveru. Pustinjak ju biaše zamotao u komad evropejskoga platna, koje biaše oprela njezina majka; to je bio jedini imetak koji joj biaše ostao od njezine otačbine, i bila ga je namienila već od davna za svoj pokrov. Atala je ležala na busju, gorske sensitive; noge, glava, ramena i poprsje biaše joj odkriveno, u vlasih uvehnuti cvjetak magnolije . . . onaj isti koji biah postavio djevici na postelju da postane plodna. Njene usne, kao ružični pupoljak od dva dana ubrati, činjaše se da venu i na posmieh se nagiblju. Po jagodah bielieh kao snieg pokazivala se je po koja modra žilica; njene liepe oči biahu sklopljene, njene čedne noge spućene, a njene alabastrene ruke stiskale su na srcu križ od ebana; zavjetni skapular biaše joj o vratu. Činilo se je kao da ju je urekao anjeo turobe i dvostruki san nevinosti i groba; niesam nikada vidio šta bolje nebeskog. Tkogod nije znao da je ova mlada dieva jednom živjela, bio bi lako pomislio da je to kip djevičanstva. Svećenik je molio cielu noć. Ja sam sjedio mučeći pokraj smrtne postelje moje Atale. Koliko sam putah, kad je spala, držao na koljenih onu krasnu glavu! koliko sam putah poniknuo k njenom licu, da čujem i upijem njeno dihanje! Ali se sada nije čuo nikakov lavorak iz onieh nepomičnieh prsiuh i uzaludno biaše čekanje da se ljepota probudi. Mjesec biaše podao svoju bliedu svjetlost za ovo mrtvačko bdijenje. Diže se o polnoći kao biela vestalka, koja ide da plače nad nosili svoje drugarice; odmah zatiem prosu po dubravi onu veliku tajnu turobnosti, koju običaje povjeriti stariem hrastom i davniem obalam morskiem. Starac bi zamočio kadkad cvjetnu grančicu u blaglosovljenu vodu, pak bi tresnuvši mokrom grančicom okadio noć oviem nebeskiem miomirisom. Kadkad je zapjevo po starinskom napjevu po koji redak njekog starog pjesnika imenom Joba, ovako: Nestade me kao cvieta, usahnu kao trava na polju; zašto biaše podieljena svjetlost nesretniku i život oniem, koji su u gorkosti srca?

Tako je pjevao siedi starac. Njegov glas ozbiljan i ponješto romonit, razliegaše se po pustoj tišini. Ime Boga i smrti odzivaše se u svieh ozivih, u svieh vrutcih i u svieh dubravah. Gukanje virginskoga goluba, skok potoka u planini, kùcanje zvona koje se doglasivaše putnikom, sve se je slagalo sa oviem mrtvačkiem pjevanjem, te se činilo da se čuje u „perivoju smrti“ daleki zbor umrvšieh, koji odpjeva pojanje pustinjaku.

Medjutiem zasvietli zlatna duga na istoku — kraguji zagrakćaše po pećinah, a kune se stadoše povraćati jablanom u pukotine. A to je bio ugovoreni znak za Atalin sprovod. Naprtim mrtvo tielo na pleća, pustinjak je išao preda mnom noseći badilj u ruci. Počesmo silaziti s pećine na pećinu; starost i smrt uztezahu nam pojednako korake.

Opazivši psa koji nas biaše našao u dubravi i koji je sada skaćući od veselja pokazivao drugi put, udarim u plač. Često putah dugi Atalini vlasi uzigrani jutarnjiem povjetarcem, previsili bi mi svoju zlatnu koprenu prieko očiuh; često putah klonuvši od umora pod sladkiem bremenom morao sam ga pomenuti na mahovinu i sjesti uzanj da odpočinem. Napokon dodjosmo na mjesto označeno mojom žalošću, sadjosmo mostu pod svod. O moj sinko, da si vidio mladog divljaka i starog pustinjaka, kako kleče jedan naprama drugom u pustinji i kopaju svojiem rukama grob za biednu dievicu, koje tielo ležaše pruženo malko dalje od njih u osušenoj deravi potoka. Dovršivši svoj posao položismo ljepotu dievicu u njenu gnjilastu postelju.

Lele! nadao sam se jadan da ću joj prostrti drugačiju postelju! — Uzevši sad u ruku malo praška i mučeći grozniem mukom, prionuh za zadnji put očima za Atalu — zatiem prospem prah pokoja po čelu koje nije bilo starije od osamnaest pramaljetjah; gledao sam kako mi izčezava malo po malo lice moje sestre i kako njezina milina zalazi za zastore vječnosti; njezina svedena njedra nadvisiše za njeko vrieme crnu zemlju, kao bieli krinak (lier) koji se diže nad crnom gnjilom. „Otče Lopeze, kliknem, evo tvoga sina, gdje sahranjuje

Digitized by Google

u grob tvoju hćer;" a zatiem pokrijem moju Atalu zemljom sna.

Povrativši se nazad u špilju, kažem svećeniku da sam odlučio ostati kod njega. Ali onaj svetac koji je poznavao za čudo ljudsko srce, dosjeti se mojoj namjeri i lukavosti moje žalosti, zato mi odgovori: „Šaktase, sinu Utalisa! dok je Atala živila, ja sam te sám nagovarao da se nastaniš kod mene, ali sada se je promienila tvoja sudbina, ti si blago tvoje otačbine. Vjeruj mi, moj sinko, da žalosti niesu vječne, mora ih nestati prije ili poslie, jer nestaje i srca čovječanskog; to je baš jedna od naših velicieh biedah, da niesmo u stanju niti biti dugo nesretni. Ajde natrag k Mešasebeu, ajde utješi svoju majku koja te oplakuje bez prestanka, i koja treba tvoje pomoći. Daj se podučiti u vjeri tvoje Atale, kad ti se zadesi prilika; spomeni se da si joj obećao da ćeš biti krepostan i postati kršćanom. Ja ću bditi ovdje nad njeniem grobom. Ajde moj sinko, sprovodit će te Bog, duša tvoje sestre, i srce tvoga starog prijatelja."

Takov blaše govor starog pećinara; njegova je vlast bila preveć velika, njegova mudrost odviše duboka, da mu se nebih pokorio. Sjutradan se razastanem sa mojiem poštovaniem gostoljubom, koji me pritisnu na svoje srce i dade mi za poputinu svoje posljednje savjete, svoj zadnji blagoslov, i svoje posljednje suze. Sad otidjem na grob; začudim se kad opazim da je posadjen nad mrtvom mali križić, koji je bio nalik katarki potopljena broda. Odmah se domislim da je valjda starac došao po noći moliti na grob, i prospem obilne suze pomislivši na ovaj biljeg prijateljstva i vjerozakona. Putila me je misao da odkopam opet grob i da vidim opet svoju ljubu, ali me uzdrža njeka pobožna bojazan. Sjednem na zemlju tek omekoćenu, laktom naslonjeniem na koljena i poniknutom glavom u rukama, postanem dugo u gorcieh tlapnjah.

O Rene, ondje ti je bilo mjesto gdje sam prvi put stao promišljati obilne misli o taštini našega života i o još većoj taštini naših namjerah! Ej moje diete, a tko nije promišljao takove misli? Ja niesam eto sada drugo nego stari jelen, koji je pobielio od zime, više sam proživio, više godinah od gavrana. Ali akoprem se je nabrojilo toliko godinah na mojoj glavi, akoprem sam sabrao dugo iskustvo o životu, niesam ipak ješte vidio nijednoga čovjeka, koga nebi bile prevarile ove tlapnje o blaženstvu, niti jedno srce koje nebi imalo sakritu ranu. Srce koje se pokazuje na izliku najveselije, nalik je studencu na poljani Alašua; površje mu se čini tiho i bistro; ali kad mu se zagledaš u dno, opaziš da studenac hrani širokoga kokodrila s svojieh vodah.

Bivši me već zatekao ogranak i počitak sunca na ovome tužnome mjestu, kako zapiukaše róde stanem se odmah rastajati sa onim svetiem grobom. Odoh kao od ruba s kojega sam se hotio baciti na stazu kreposti. Tri puta zazovem Atalinu dušu, tri puta se ozove duh pustinje mojem kliku na smrtnome grobu. — Poklonim se zatiem prama istoku, i ugledam na daleko pustinjaka gdje ide stazom uz planinu, valjda ka kolibi koga ubožnika.

Padnuvši na koljena i zagrlivši grob, zavapim: Spavaj pokojno u ovoj tudjoj zemlji, hćeri prenesretna! za nagradu tvoje ljubavi, tvoga prognanstva i iste smrti tvoje evo te ostavlja i tvoj Šaktas! — Zatiem lijući grozne suze rastanem se od hćeri Lopezove i odtrgnem se od onieh stranah, ostavivši pred spomenikom naravi još veličajniji spomenik: ubogi grob kreposti.

Svršetak.

Šaktas sin Načejca Utalisa, pripovjedio je ovu pripoviest Evropejcu René-u. Otci su ju pripovjedili svojoj djeci, a ja putnik u daleke zemlje pripovjedio sam vjerno što sam čuo od Indijancah. Razabrao sam u ovoj poviesti naris puka lovačkoga i težačkoga; vjerozakon kao prvog zakonotvorca ljudih; pogibelj neukosti i pretjeranosti vjerozakonske, koja je protivna ljubavi i pravome smislu Evangjelja; borbe strastih i krepostih u neukom srcu, napokon pobjedu kršćanstva nad najpretanijem čustvima i najužasnijom bojazni ljubavi i smrti.

Kad mi njeki Seminolac pripovjedi ovu poviest, nadjoh ju veoma poučnu i veoma liepu, jer je upleo eviet pustinje, milinu kolibe, i toli priprosti način pripoviedanju žalosti, da se nesmiem laskati da bi ih ja bio takodjer uzdržao. Nu još mi je jedno ostalo za doznati. Propitao sam šta se je dogodilo sa otcem Aubrijom, a niko mi nije znao kazati; pa nebih bio nikada ni doznao, da mi promisao, koji sviem upravlja, nebude odkrio šta sam tražio — evo kako.

Biah prošao obale Mešasebe-a, koji biaše njegda južna granica nove (amerikanske) Francezke, jer sam želio vidjeti na sjeveru drugo čudo ove države, slap (skok) Niagare. Već biah došao blizo do ovoga slapa u staroj zemlji Aganozionah, kad udarivši njekog jutra prieko poljane spazim ženu, gdje drži mrtvo čedo na koljenih. Pridjem polašk[redacted]adoj majci i čujem gdje govori:

„Da si ostao, milo [redacted]iedju nama, kako bi tvoja ručica bila krasno [redacted]ala lukom, tvoja bi mišica bila svladala biesne medvjede, a nadtrkivao bi se bio s kozlićem povrh planine;

„Moj bieli pećinski hermelinu, mlad li si mi otišao u obitališta dušah! Kako ćeš mi živjeti? Tamo nije tvoga otca da te hrani svojiem lovom. Bit će ti studeno a ni jedan duh neće ti dati kožu da se pokriješ. Oh moram i ja brzo za tobom da ti pjevam pjesnice, i da ti ponudim svoja prsa."

Mlada majka nabrajaše drhćućiem glasom, luljaše djetešce na koljenih, nakvasivaše mu usnice materinjem mliekom i za mrtva skrbljaše onako kao što se skrbi za živa.

Digitized by Google

Ova žena hotjela je osušiti po indijenskome običaju mrtvo tielo svoga čeda na ogranku stabla, da ga sahrani kasnje u grob svojieh otacah. — Svuče dakle svoga novorodjenog, zadahnu ga njekoliko putah, a zatiem reče: „Dušo moga djeteta, dušo dražestna, tvoj te je otac stvorio njekada svojiem cjelovom na mojieh usnah; lele! ali moji cjelovi nemaju te moći da te zadahnu životom iznovice.“ Zatiem razgali prsa i pritisnu one studene ostatke, koji bi bili opet oživjeli od žara srca materina, da nebude Bog pridržao sebi zadah koji podieljuje život. Digne se i stane tražiti očima stablo, kojem bi mogla postaviti na grane svoje čedo. Izabra javora crvenoga cvieta, koji biaše narešen vienci od grahora, koji je dihao najugodnijim mirisom. Jednom rukom privine dónje ogranke, a drugom postavi mrtvaca, onda pusti granu, a grana se uzvine na svoje mjesto, uzevši sobom ostanak nevinosti, zavit u mirisnome lišću.

Vele li je mio ovaj indijanski običaj. Vidio sam vas u vašieh obateljenieh zaseocih, veličajni grobnici Crassah i Cesarah; ali su mi miliji od vas ovi zračni grobovi divljakah, ovi grobnici iz cvieća, lišća i zeleni, koje ospe mirisom pčelica, koje povjetarce ljulja i gdje slavulj vije svoje gniezdo i začinja svoje žalobne začinke. Ako su mrtvi ostanci mlade dieve, koju je ruka ljubovnikova zavjesila na mrtvačko stablo, ili ako su ostanci ljubljenog djeteta, koje je majka postavila na prebivalište malieh ptičicah, onda je milina još veća. Približim se onoj majci što je naricala pod javorom; položim joj ruku na glavu uzkliknuvši tri klika žalosti. Zatiem neprosloviv s njome ni rieči, uzmem kao i ona grančicu i rasterem gamad koja se je rojila oko tiela djetetova — ali sam pazio da nepoplašim obližnju jednu golubicu. Indijanka joj govoraše: „Golubice, ako niesi duša moga sinka koja je odletjela, a to si zaista majka koja traži slamčice da si savije gniezdo; uzmi ovieh vlasih, koje neću više umivati u vodi od kine; uzmi da položiš u nje svoje malašne: neka ti ih Bog uzdrži.“

Medjutiem je majka plakala od radosti, vidivši uljudnost inostranca. D[redacted] mi ovako pričali, pristupi njeki mladić i reče: [redacted]elutina, skini naše čedo, već nećemo ostati ov[redacted] otić ćemo prviem urankom.“ — Ja onda pridam[redacted]reč: „Dao ti Bog, brate, vedro nebo, mnogo kozlićah, haljinu od dabra i nadu. Dakle ti niesi od ove pustinje?“ — „Niesam — odvrati mladić — mi smo prognanici, te idemo da tražimo otačbinu.“ Rekavši ove rieči vojnik oberi glavu i stade sjeći vrhuljke od cvieća krajem svoga luka. Dosjetim se da mora biti plačna ova poviest, zato umuknem. Žena skinu svoga sina stablu sa granja, i dade ga svome zaručniku da ga nosi. Ja prihvatim opet rieč: „Hoćete li mi dopustiti da ložim vaš oganj ove noći?“ — „Mi neimamo ognjišta“ odvrati vojnik; „ako ćeš s nama, mi taborimo na obali vodopada.“ — „Drage volje“ odgovorim, i tako se odputimo skupa.

Prispjesmo za kratko slapu na rivine, koji se je javljao strahovitiem bukom. Ovaj slap gradi rieka Niagara, koja ističe iz jezera Erié i upada u jezero Ontario. Visina slapa jeste od 144 noge. Od jezera Erié pak do slapa teče rieka naglom nizbrdicom, a pri skoku više je nalik moru nego rieci, koje potoci lete u zjajući vrtlog. Slap se razdvaja u dva traka i povija na način konjske ploče. Izmedju dva slapa strši jedan otok ozdo podkopan, i visi sa sviem svojiem stablí nad nerazborom vodah. Sila vode koja pada prama poldnevu, uobli se na način golemoga cilindra, zatiem se razlije u snježne staklike i blišta se u sve boje prama suncu; ona voda koja skače prama istoku roni u strašnu sjenu, rekao bi da je pijavica potopne poplavi. Hiljadu šarenieh dugah svadja se i prebacuje na sukriž prieko ove propasti. Padajući na trepteću klisuru prši voda u vihore od pjene, koji se dižu u oblake povrh dubrave kao dim golemog požara. Bori, divlji orasi, litice nalik sablastim naprava su ovome prizoru. Orlovi, koje struj zraka biaše povukao, padahu vrtoglavice u dno vrtloga; rosomaci (*carcajous*) objeseni o svoj gibki rep za koju privinjenu granu da ugrabe iz propasti sdrobljene lješine od losa (sjev. jelena) i od medvjedah. Dok sam se nasladjivao ugodniem užasom u ovome prizoru, Indijanka i njezin ljubovnik otidu; otidjem za njimi u potragu i zašavši povrh skoka nadjem ih odmah u njekom nuglu, primjernu njihovoj žalosti; sjedili su na travi sa starci, a uza nje njekoliko ljudskieh kostih, zamotanieh u zvjerinje kože. Udivljen nad tiem što biah vidio za njekoliko satih, sjedoh pokraj mlade majke i rekoh joj: „Što je to tu, moja sestro?“ — „Moj brate — odgovori ona — to ti je zemlja naše otačbine, to su kosti naših otacah, koji nas sprovode u našem prognanstvu.“ — „A kako vas je — rekoh — postigla takova nesreća?“ — Héi Celutina odgovori: „Mi smo ostanci Načejacah. Poslie kako Francezi poraziše naš narod da osvete svoju braću, ona naša braća koja izmakoše neprijatelju, nadjoše utočište kod Šikasah naših susjedah. Tu smo živjeli dugo vremena u miru, ali ima sedam mjesecih da su bielci iz Virginije zauzeli naše zemlje, veleći da ih im je poklonio njeki kralj u Evropi. Mi smo podigli oči prama nebu, i uprtiv na pleća kosti svojieh otacah, udarili put prieko pustinje. Ja sam porodila na putu; moje je mlieko bilo očemerilo od žalosti, pak sam tako otrovala svoje čedo.“ Dokončavši mlada majka ove rieči otra suzne oči svojiem vlasi a i meni udariše suze. Zatiem rečem: „Moja sestro, ponikuimo pred velikiem Duhom; sve se dogadja po njegovoj volji. Mi smo svi putnici, naši oci biahu kao i mi, ali ima jedno mjesto gdje ćemo odpočinuti. Da se nebojim da imam jezik brz kano bielci, pitao bih te jesi li čula pripovietati o Šaktasu Načejcu?“ — Na ove rieči zagleda se Indijanka u me i reče: „A što ti je pripovietao o Šaktasu Načejcu?“ „Mudrost“ odgovorim. Indijanka nastavi: „Kazat ću ti ovo što znam, zato što si tjerao muhe sa tiela moga sinka i što si

Digitized by Google

reimo lieпe rieči o velikome Duhu. Ja sam kćer kćeri René-a Europejca, koga Šaktas biaše posinio; Šaktas koji biaše primio krst, i moj toli nesretni djed René pogiboše u porazu.“ — „Čovjek zaće svaki dan od šaltosti u žalost“ odgovorim nakloniv se; „mogle bi mi dakle kazati riesti takodjer i o otcu Aubry-u?“ „Nije ni on bio sretniji od Šaktasa“ reče Indijanka; „Šerokezi, neprijatelji Francezah, upadoše u poslanište (*mission*) a sprovodić biaše im glas zvona, koje je zvonilo da se potuge putnicim. Otac Aubry mogao se je spasiti, ali nije hotio da ostavi svoja djecu te ostade da ih ohrabri za smrt svojim primjerom. Izgori u valicieh mukah; niesu mu mogli istrći ni jednog jauka koji bi bio na uvredu Boga ili na poruge njegove otačbine. U mukah istich nije nikada prestao moliti za svoje krvnike i žaliti nad sudbinom žrtvah. Da ga prisile da dade kakvo znamenje slabosti dovedoše mu Šerokezi njekog divljaka kršćanina, koga biahu strahovito osakatili; ali se presmetiše kad vidješe da mu se onaj mladić baci pred koljena i da stade ljubiti rane starom pustinjaku koji mu je vapio: moj sinko, mi smo postavljeni za ruglo angjelom i ljudem. — Indijanci bijesni od srditosti udariše mu zapijano grožđje u usta da neuzmogne više govoriti. Zatiem nemogući više tješiti ljude, izdahne. Pripovieđaju da su Šerokezi, akoprem vični vidjeti divljake gdje trpe postojano, sami najzad očitovali, da ima u čednoj hrabrosti otca Aubry-a nješto njim nepoznatoga i što nadilazi svaku hrabrost ljudsku. Mnogi od njih ganjeni tom smrću, postadoše kršćani. Poslie nekoliko godištah kad se Šaktas povrati u gemlje bielocah, doznavši o nesreći svetog mučitelja, otiđe da nabere njegove i Ataline kosti. Dodje u mjesto gdje je bilo jednom poslanište, ali ga već jedva mogaše razpoznati. Jezero je bilo prodrlo, a poljana biaše postala barom; naravski most srušio se te pokrio svojiem razvalinami grob Atalin i *perivoj smrti*. — Šaktas je bludio duže onuda, obadje pustinjakovu špilju, koja biaše puna trnja i kupinja i u kojoj je košuta dojila svoje košutče. Sjedne na hridinu povrh *doline smrti*, gdje nevidje drugo, nego koje perce što biaše izpalo iz krilah proletivšieh ptieah. Dok je on plakao, pitoma zmija pustinjakova izvuče se iz obližnjeg grmika i smota mu se pred noge. Šaktas ogrije u svojieh njedrih ovo vjerno zvjerče, koje biaše jošte ostalo u ovieh razvalinah. Sin Utalijo potiedao je da mu se činjaše više puta kao da vidi gdje se diže sjena Atalina i otca Obrija o sutonu u sumaglici. Ova prikazanja napuniše ga pobožnom bojazni i žalostnom radošću. Nemogavši naći grob svoje sestre i otca Obrija hotio već da otide, al eto špiljska zmija stade klisati pred njim do razpela poslaništa. Razpelo biaše onda već na pol okruženo vodom; drvo biaše prekrito mahovinom, a pelikan pustinje padao je često da odpočine na crvotočna ramena. Šaktas pomisli da ga je zahvalna zmija dovela na grob svoga gostoljuba. Stane kopati na hridi, koja je njegda služila za žrtvenik, i nadje ostanke čovjeka i žene. Odmah pomisli da su to za stalno kosti svećenikove i dievine koje biahu možda angjeli sahranili u onome mjestu; zamota ih u medvjedje kože i povrati se u svoju otačbinu, noseći ove dragocjene ostanke, koje su mu odjekivale na plećih kao tulac smrti. Obnoć bi ih položio pod glavu i sanjao sne ljubavi i kreposti. — Inostranče! evo se možeš nagledati njihova pepela i s pepelom Šaktasa.“ — Kako Indijanka dovrši ove rieči dignem se, pristupim k svetiem kostim i kleknem mučeći preda nje. Zatiem se dignem i otidem brziem korakom vapeći: tako nestaje na svietu svega što biaše dobro, krepostno i ćutljivo! Čovječe, ti niesi drugo nego kratki san, žalostna tlapnja, ti si rodjen za nesreću. Ako šta vriediš, to je po žalosti tvoje duše i vječnoj turobi tvoje misli. —

U ovakovieh razmišljanjih provedem cielu noć. Sjutradan o zori ostaviše me moji gostoljubi. Mladi vojnici stupahu prvi, zaručnice zadnje; oni su nosili svete moći, a ove svoja čeda. Starci su hodili polako u sredini, izmedju svojieh otacah i svoga potomstva, medju otačbinom izgubljenom i otačbinom budućom. —

Oj koliko se profije suzah kad se ostavlja ovako svoje rodno mjesto, kad se sa visoka briega iz prognanstva spazi za zadnji put krov gdje su nas odhranili, i rieka kolibe, koja teče žalostno prieko pustieh poljanah otačbine.

Indijanci nesretni, koje sam vidio bludeće po pustinji novoga svieta sa pepelom svojieh otacah, vi ste mi akoprem ubogi, udielili svoju gostovitost, nu ja vam ju danas nebih mogao odvratiti, jer bludim kao i vi od nemila do nedraga, ali ne[illegible]iji u svojiem prognanstvu od vas, jer niesam ponio sobom kosti otacah svojieh. *)

*) Nekoje zemljopisne opaske k „Atali“

Labrador veliki poluotok (20.000 kvadr. miljah) u polarnih stranah sjev. istočne Amerike, takodjer i „Nova-Britanija“ zvani; obično se pod tim imenom razumieva istočna obala ove zemlje, koju je prvi našao Španjolac *Gaspare Cortenal* g. 1501. nazvavši ove ove zemlje na sjeveru od ustja rieke sv. Lovrenca „zemljom poljodjelacah“ (*Tierra de Labrador*).

Floriđa skotnja na istoč. jugu država Unije sjevero-zapadnih; ova je zemlja nekoć spadala na Španjolsku te sačinja poluotok okružen atlant. oceanom i zaljevom meksikanskim. Na ovom cvjetnom poluotoku živi jošte nekoliko hiljadah indijanskih prvosalacah, koje do po svoj prilici novi bieli naseljenci (ponajviše potomci prijašnjih španjolskih, francezkih a poneSto i engleske-amerikanskih naselnikah) neprestano s njimi ratujući, kao i na drugih stranah sjeverne Amerike doskora sasvim istriebiti. Sv. Augustin grad na atlant. obali sa 4000 stanovnika na glasu za zdravog i krasnog svoga položaja. Pensakola grad na obali meksik. zaljeva sa 3000 stanov; ima najbolju luku na svoj obali; obadva grada u Floridi.

Kanada, engleska (britanska) Amerika, na sjeveru od sjedinjenih državah sjevero-amerikanskih (Unije autor.), od kojih ju dieli velerieka St. Lovrenca i 5 velikih jezerah ili upravo medjunarodnih morah. Kanada ima 12.000 kvadr. miljah i preko 1 milion stanovnikah, medju kojimi jošte 16.000 indij. prvosalacah.

Mesasabé, t. j. „Otac rieka“, tako zovu amer. Indijanci najveću rieku sjevernе Amerike poznatu pod imenom Mi-

Digitized by Google

„Što čuješ nevjeruj; što vidiš to vjeruj.“

Narod. poslov.

„Vozi pred crkvu!“ reče grofica Milosava Zrinjovića svome kočijašu penjući se u kola. Božićnji je post bio. Vrieme je bilo kopno i osušito. Sjutradan osvitao je sveti Nikola, i pobožna Milosava pošla je da se poslje večernje izpovjedi.

Mlada, mila žena, istom što se sastala sa živim, zdravim čovjekom, koji je njoj iz srdca nikao; on ju voli kao svoje oči u glavi; ima sina kao zlatnu jabuku, i Bog je opet blagoslovio; kud god ide cvieće za njom niče —, e! tako je sretna i zadovoljna ta neomražena supruga i sladka majka: dakle šta će ta na izpoviedi? — Ona neima nikakva trunja u srdcu niti grehote na duši svojoj, pa bi ja rad znati što će ona samo odgovoriti svome duhovniku kad ju za grehote upita. „Ja sam božja grešnica“ — hoće li samo na tom ostati?!

Tako je sám sobom zborio grof Nikola Zrinjović slušajući na prozoru gdje Milosava reče: „vozi pred crkvu!“

„Bi li išao za njom?“ uzvrpolji se on i sve sám govori i odgovara: „idem, pak ću se prišuljati u crkvu da od šale čujem šta će moja mila grešnica izpovjediti. E, ali to nevalja, da ja za njom nazorice idem — nevalja dà; ma reći će mi da ja u mojoj ženi vjere nedržim — eho, nije već još nešto! A da kako bi se to zvalo? — Glockanje, pa ništa više. Ja sam njen muž, i nije vrag, da ja nemam istu onu pravicu, da mogu znati kojekakve lakrdice moje žene, kao i pop Djika. Idem ja, brajne bogme, pa ću ju poslje podraživati, ona će se čuditi, a ja ću se samo smijati, pa ništa više.“

On se digne za njom. Crkva nije bila daleko. Suton se hvatao, i on prišulja se polagaško uprav do stola, da se tko nadao, rukom bi ga dohvatio. Nadigne uši kao zec, Milosava govoraše dobrano na glas, te joj sve razbere na ljutu žalost svoju. Evo njene izpoviedi:

„Jeste, sveti oče, mladić je prekrasan bio. Ma, Bože prosti, jest više od šest mjesecih u mojoj odaji (soba gdje se spava) svaki dan zasjedao, pa u večer, kad bi ja s mojim mužom za večerom bila, onda bi ga moja dvorkinja na mala vrata van izpustila. Je niesam još nikada mome mužu kazala sbog čega sam ja tu djevojku iz službe odpustila.“

Kuku sad! nije ti tu njemu više do glockanja i šale. Neka sudi svaki po sebi, kome je mila svoja mlada žena, kako je u taj čas grofu u srdcu bilo. Rekli su naši stari: „žene, puške i tale nikom neposudjuj“. Grof se strese kao da ga je gospojnjača uhvatila i sama mu ruka maši se za mač; ali se opet nabrzo razbere i nehtjede sveto mjesto krvaviti. On izidje iz crkve, ali mu ostade u njoj njegovo sladko spokojstvo; dodje kući sav izvan sebe, *) i pošlje po poštu. Kola dodju, on napiše na dlan papiera svojoj supruzi ove kratke riečí: „nagli poslovi iziskuju, da odlazim od kuće“, to ostavi na stol, sjede u kola i ohladi.

Milosava se povrati iz crkve kući vesela, jer se s Bogom pomirila. — Pročita pismo i začudi se, jer tako naglo nije on još nikada od kuće polazio — niti se s njom poljubi, niti kaza kad će se povratiti, niti je pred dva sahata uprav mislio o kakovom putu. Ona se bogme bez šale uzpropada. Zove slugu — „Je li gospodin štogod govorio kod odlazka?“

Sluga njoj kaže da nije.

Ona se čudi i nikako se prečuditi nemože. „Dakle baš niti govorio? niti štogod zapovjedio? ili preporučio kod gospodarstva?“

„Jok — ni da bi slovca“, odgovori sluga.

„Ali to je meni za moje divno čudo.“

*) „Izvan sebe“ je narodna rieč (i Vuk je navodi), što zato napominjemo jer se obično smatra da je germanizam.

---

sisipi, koja od svoga izvora tekuć prama jugu do ustja svoga u meksik. zaliev prevaljuje preko 2500 miljah. Po njoj se zove takodjer „Misisipi“ jedna od njezinoj obali država amer. Unije, izmedju Luisiane i Alabame.

New-Orleans najveći grad na jugu amer. Unije, ležeći na ustju Mešasebé-a u meks. zaliev u driavi Luisiani, koja je kao i većom stranom ostale zemlje pokraj iste rieke i na jugu amer. Unije nekoč spadala pod Franczku, te su sadanji ondješnji stanovnici ponajviše potomci francezkih naseljenika, jezika francezkog i vjerozakona katoliè. U novije pako vrieme i ondje sve to više mah uzima vladajući živalj englesko-amerikanski, koji sa sobom malo po malo staplja sve ostale narodnosti u sjev. Americi a indijanske prvoseljake ispred sebe tamani ih goni u nutarnje i sjeverne pustinje. Biloksi grad u Luisiani, kojega su stanovnici porekla indijanskoga.

Edip (Oedip) u staregrčka (helenska) vremena kralj Tebanski, koji je poslie kako je ubio otca svoga, sám sebe oslepio i odrekavši se prestola vodjen od svoje kćeri Antigone preko brda Citheruna u Atinsku krajinu uputio se, gdje je zatim i umro. — Ossian u staro doba najslavniji i najstariji pjesnik (*Barde*) škotski (na sjeveru Britanije). Poslie kako mu je umro sin Oskar, vodila je po svietu staroga sliepca-pjevača zaručnica Oskarova, Malvina.

Sušemi zovu se indijanske starješine. Manitu nadzemaljski duhovi (kao bogovi) Indijanacah.

Kanuki država u sriedu Unije amer. ležeća, koje su stanovnici, jezgra novoamerikanskog plemena, poznati kao osobito odvažni i poduzetni ljudi. Serokezi, Irokezi, Huroni, Nočajci, Komanči, Seminolci, Šipevajci, Krikezi (*Creeks*) itd. imena su plemenah indijanskieh, koja su prije obitavala u onih prostranih zemljah kao u svojoj davnoj domovini, koje sada zauzmlju države Unije amerikanske; a čim dalje se ova širi od istoka prama zapadu, tim više uzmiču preko Misisipi-a k zapadu a preko sjevernih jezerah na sevjer u one dalske pustinje Indijanci stranom prevareni tobožnimi prijateljskimi ugovori, stranom pako oslabljeni amerikansko-evropejskim oružjem, novci i rakijom; — a za njimi sliedom slledi civilizacija osvajajući neizmjerne one plodna i dosad nedotaknute rukom ljudskom zemlje, u kojih bi možbit sva sirotinja staroga svieta naše doveljno prostora i hrane. Nova Francezka zvali su takodjer zapadnu Kanadu, koja je još odprije naseljena ponajviše od francezkih žiteljah.

Digitized by Google

„Baš da je čudo, milostiva gospađjo“, prihvati sluga. „Ja poznajem gospodara još od malenih mogu; ja sam ga na šakah nošao, ali ovako, kao danas, niesam ga nikad vidio. Dvadeset me putah zvao k sebi, i dvadeset putah ja sam unišao k njemu, a on me nikad ni pogledao nije. Ja sam od nekada već navalice nakašljavao se, ma badava! Gospodar sve jednačice gledao je nekte i bio se zapraćio kao vatra. Nezamjerite mi gospodjo, upravo se pokojni babajko gospodara našega tako crljenio, kad je znao, Bog mu prostio! kod ručka dobrano djoknuti se. Smućen tako i zamišljen sjede on u kola i otide, a nereče mi ni s bogom, kao što mi je svaki put rekao.“

„Bože moj, kakova se to nesreća dogodila!“ govoraše zabrinuta Milosava, a pravi uzrok nemože njoj ni na kraj pameti doći.

Medjutiem grof je dan i noć putovao; u duši njegovoj uhvatila se tavna pomrčina i ni s jedne strane nevidje mu se, da bi njega ikad više radostno sunašce ogrijati moglo. Treći dan u popasno doba stupi on nogom na svoju zemlju. Grad je bio još od starine jaki: četiri kule na četiri roglja, visoki bedemi, most na čekrk i palasaci svuda na okolo. Grad se taj Jamnik *) zvao. Oko grada bila je liepa pšenica porasla. Sunce se već za grad spuštalo, pa je od grada sjen udario daleko preko polja, odkud je grof dolazio. To ti mu je prvi put u životu što je posjetio taj udaljeni svoj grad. U gradu bio je upravitelj i stari baščovan sa svojom ženom, a više nikoga nebi tu. Oni su se prije smrti nadali nego li svoga gospodara; dakle puni radosti izlete pred njega i pozdrave ga što ikad mogu bolje; ali on ih primi kao da se od mrtačkog sna prenuo, odmah se spusti na poslonjač (stol) a njim kaže da nikog nepuštaju k njemu. Seljani čuju da je spahija došao. E, valja ići upitati ga za zdravlje. Svi se obuku u crkvarsko odielo i podju na poklon. Popa nebi kod kuće, dakle stari djak **) ide s njima i smišlja uzput kako će vještije pozdraviti gospodara. Ali kad bilo na vratnicah pred gradom, a njima ti kažu, da je grof umoran od puta, i da nikog nepušta k sebi. U! njima žao do Boga. „Bogme pokojni gospodar nije se tako težinjao!“ govoriše oni jedan s drugiem, „on je, brajne, kad bi u lov ovamo došao, sve nas puštao k sebi, pa bi nam još rekao: Pomozi Bog djece! pa to, pa ovo, pa ono: kako stoje žita? kakove su livade? imate li koliko blaga? Bog mu prostio! ono je otac bio.“

Sjutradan urani grof da razgleda po gradu, premetne sve budžake, pak sidje i u donje podrume. Kroz tiesna dva duvara iduci šumljaše mu pod nogama i na kraj tóga mračnog, nemilog hodnika udari nogom na gvozdena vrata. Vrata ta bila su na kuli. On otvori vrata i ulieze u kulu, tonja i pliesan zadari iz nutra; nešto male slamice gnjilo vidlo se u jednom prikrajku, a drugač je sva prazna bila ta stara tamnica. Tu se on osmjene sad prvi put, ali po vražju! dalje mu kuća! Šuteći povrati se odtale u svoju sobu, napiše pet šest riečih i opravi slugu svojega k ženi svojoj. Medju tiem zapovjedi da se namjesti u kuli mali stolić, poslonjač i snop svježe slame.

Milosava nezna od radosti ili je na nebu ili na zemlji kad vidi da je glas od supruga njena, za kojim je kao cvjetak za sunašcem čeznula. Plamenica joj udari u lice i sva se od radosti uztrepće dok otvori list i načne čitati ovako:

„Ovaj listonoša ima naleg da te do mene doprati.

Nikola grof Zrinjović.“

Ona se uprestravi na te opore i kratke rieči, ali i tako se odmah na put digne. S trbuhom do zubah nije šala za ženu na daleki put poći; ali to sve nije smetalo umiljatoj Milosavi i samo je dva tri sahata po noći spavala jagmeći da što prije samo dodje, da se sladkog supruga svojega nagleda. — Četvrti dan pod večer dodje ona sretno u grad. Suprug njen izčekivao je na nju, i ona ga nadje u pustoj onoj kuli, a on se podbočio na lakat i preživa svoju nesreću. Milosava kako ide s vratah pohiti k njemu da ga zagrli, a on ju grune šakom u prsi i ona padne na zemlju. „Bože dragi! šta je to!“ pojmi nesretna žena peru u se i odgamiže na slamu. Grof razmahne nogom za njom i poviče kao bliesan: „Skote! ušao sam ti u trag! Ovdje — ovdje krepaj, a ja neću o te ruke moje krvaviti.“

„O Bože!“ jecaše Milosava „ta smiluj se pone (bar) na plod ljubavi naše, koji pod pojasom nosim.“

„Odnio ti ga vrag! to je ruglo imena moga i svjedok tvoje sramote!“ na to ostavi nesretnicu samu i zaključa vrata.

Ona sama u biedi svojoj ali nevina, pod težkom kazni ali čiste sviesti molila se Bogu srdceviedcu da njenom suprugu, njenom još sve jednako neomraženom suprugu skine maglu sa očiuh, kojom ga je pakleni vrag obajao. Aja, to ništa nepomaže. Neumoljena sudbina kao da je ogluvila pa nečuje uzdisaje vapijuće nevinosti.

Sjutradan u podne ubace joj kroz malo okance nešto hljeba i vode; ona sužami začini hljeb, i srdce u njoj buće od žalosti da prepukne kad opazi da udara pod njim biljeg nevinog života. Pisati joj nedadoše. Slučajno nadje ona u haljini svojoj zadievenu iglu i konac modre svile okomotan; uzme rubac svoj i naveze na njemu ove rieči:

„Ja niesam kriva, izbavi mene i naše diete!“

Rubac taj pošlje grofu, ali on i neosvrće se, nego uzme ga pa podere svega na komadiće i povrati njoj opet. — Milosava tužna samo ga suzami poljje.

*) Narod ovaka pripovieda da je u Jamniku zatočena bila „crna kraljica“, zato je ova moralna poviest tomu prilagjena. Oko Jamnika i danas je vrlo plodna zemlja, a Jamnik leži u drugobanskoj regimenti u razvalinah.

**) Djakom zovu onoga koji pomaže svešteniku službu božju služiti. Narod poštuje djaka, jer knjigu umije, odmah za svešteničkom.

Digitized by Google

Pred njeno doba pusta, k njoj uzastra stara baščovanicu, i Milosava bolna na slami vidi kćer svoju. Prvi plač djeteta, prvi glas ljudski, kojega je ona poslje dva mjeseca danah u toj strašnoj tamnici čula, olakša joj njenu bieda. Ona povije dieto, podoji ga, miluje ga i učini joj se kao da se ono na nju smiješi, i u tom zaboravi ona tugu svoju. Ali jest! samo što se iz slame podigla bila, kad al' stara baščovanica istrgne njoj diete iz šakah i tamnicu zaključa.

„Jao meni do Boga milosta!“ vrisne nesretna Milosava „ta ostavi mi barem diete moje!“ i onesvještena padne na zemlju, a kad se razbere vidi da tu nema više druge pomoći, nego da se odsele Bogu moli, da ju on umori.

Neumoljeni njen suprug nebijedne ni pogledati na dieto, nego dade ga, istom kad se našlo, u selo pod imenom siročeta na hranu. Djetetu je bilo petnaest danah kad je od matere otetо. Grof se povrati opet u varoš, a nesretna Milosava ostane sama u kuli zaključana više od tri godine danah.

Ele poslje tri godine danah dodje baron Tvrdković, brat njen, major u pruskoj vojsci, iz Rusije od svog putovanja. On je sestru svoju vrlo rado imao, a s grofom Nikolom Zrinjovićem rastao je od malenih noguh; kako je dakle došao kući, odmah uzme na nekoliko mjesecih dopuštenje, i podje da se s rodom vidi. Svagda se je kod zeta i sestre najduže zadržao, jer mu je tu najpovoljnije bilo: tu ti je bio obično sastanak svih prvih prijateljah s njihovim porodicami, tako je to gostoljubivi domaćin već uzakonio bio; — no kad dodje sad pred kuću, ali ti vrata, što-no kažu, mrtvačkiem kolcem zapriečena, nidje se nitko nečuje, vratnice, koje su obično širom otvorene stajale, zatvorene i zarezanate; pomisli u prvotač, valjda su kuda na put. otišli; drmne alkom na vratima — vrata se otvore i strašna ljudina izidje pred njega.

„Je li gospodar kod kuće?“

„Jest“ odgovori sluga.

Major sidje s kolah i podje u kuću. Neotvaraju tu više sluge vrata, nesretaju te više dvorkinje, nelaju gospojina paščad, nedreče papige — e, ma baš prava grobnica biaše ciela kuća kao u kakvog Kir-Janje. On uljeze u sobu i nadje grofa gdje sjedi na dušeku spored obraza Milosavina sav zamišljen. Grof se presne kao od težkog sna, ustane i zaplećući nogama srete šurjaka, padne mu oko vrata, suze mu polete trostruke niz lice i jecaše gorko. Tako je njega umekšalo duge vrieme i najposlje se njegovo ono prvo bjesnilo okrenulo na tugu i čemer.

Major: Moj brate! što je to? šta se to slučilo? tà tvoja kuća kao da nikad nije ona ista — a ti — ja te, bogami, jedva poznadoh. Kamo tvoje ono krasno rumenilo iz lica? ti si se sav preobrazio, tvoj plašivi pogled nepokazuje ništa dobra. Gdje moja sestra?

Grof: Jao meni! —

Major (presječe vieč): Je li mrtva?

Grof: Za mene je mrtva.

Major: Tà laži, čovječe!

Grof: Ah! njena čest i moja sreća i veselje u jednom grobu trune.

Major (smrknut): Njena čest? — je li to moguće! — A da, nije već ješt nešto.

„Jest, bogme, jest! žalostan ti sam ga je!“ jadne zaslieplieni grof i suza suzu sustigaše mu niz obraz. On pripovjedi svom šurjaku sve po redu šta se slučilo i kako je što bilo.

Baron Tvrdković zaniemi od čuda kad čuje što mu zet kazivaše. A i šta će? stvar je tako očevidna, da se neda baš nijedno slovce na to reći. On muči, pa istom od nekuda kao izza sna progovori:

„Prokleto Evino pokoljenje! — kad su moje mirne i što-no rieč, napoli svete Milosave oči na vraga gledale, onda vam ih svima zmije izpile. Čuješ, brate! budi mužko! trista mu . . . . . zaboravi tu nesretnu Magdalinu, jer te ona nije dostojna! zar ćeš ti sbog jedne ženturine roniti svoje zdravlje i u najljepše doba tvoje mladosti u tugi živiti? — Dobro si učinio, što si o cieloj stvari pred ljudmi šutio, s tiem si poštedio ime moje, ja ti zato blagodarim; a sad prestani od nje — Milosava, to nesretno ime, daj da se više i nespomene medju nama.“

Baron što reče kod tog i ostade. Aii krv nije voda. Njega je u duši za sestrom boljelo i nikako nemogaše zaboraviti na nesreću njenu; no se opet usiljavao i pretvorno veselio i zabavljao sa svojim zetom.

Neko jutro izidju oni pod lipe šetati, gdje su obično svakog reda ljudi izilazili. Po časku upazi grof svećenika blieda i očapana da se jedva o štapu drži. „Gle!“ šapne on, „onaj ti je Milosavu izpovjedio!“ Baron prezne se, baci okom nanj i ništa nereče.

„Daj, drugi šurjače, stara mu mati, da još jedan put ranu posledimo!“ reče grof. „Ja ću njega izpitivati, navodit ću ga svakojako; znam da neće izpovjed kazati, ali ja ću mu na očima istinu poznati.“ — Uhvati majora pod ruku i gotovo ponese ga za sobom, jer on nije htjeo tamo ići. „Otče poštovani,“ pozdravi grof svećenika i započne razgovor pitajući ga, da kakova je tuga njega tako strašno porušila.

„Nije tuga, gospodaru!“ odgovori svećenik „nego sam bio na smrt bolestan, pak se dragi Bog opet meni smilovao, te mi je ljekar rekao, da danas prvi put izidjem na zrak.“

Grof: Bože vas nezaboravi. — A poznajete li vi mene?

Svećenik: Poznam, veseli bili. Vi ste grof Zrinjović.

Grof: Istina je! Vi razgovarate sa nesretnim grofom Zrinjovićem, i vi ste onaj jedini, što znate uzrok njegove nesreće.

Svećenik: Gospodaru — nezamjerite — ja vas nerazumiem.

Digitized by Google

Grof (grko): Tako je da bogme, jer vi i nesmiete mene razumjeti. — Ali jeda vam nije za čudo bilo, što moje žene već od tri godine nije bilo ni izpoviedi?

Sveć: E, gospodaru, nije; ona je valjda odvoljela k drugome u kojem bolju vjeru drži. To mi je doduše žao, što ću tajiti, jer ona je dobra i po izbor gospodja.

Grof: Aja, moj gospodine, napomažu gusle! il' vam kriti il' nekriti, ja sve znam. Znata li vi, da sam ja — ja baš glavom onda onu nesretnu veter pred Nikoljdan prikrao se u crkvu i na svoje uši slušao sramotu, koju vam je Milosava izpovjedila; — sve sam ja te konce pohvatao; ta onaj je prekrasni mladić šest mjesecih svaki dan u odaji moje žene bio, pak je svaki put u večerno doba izmicao. — Eto vidite, da ja znam sve i sve; vi ste njoj doduše na božji kantar oprostili, ali, tako mi božije pravde, ja tako nemogu.

Svećenik (ruke i oči k nebu dižući): Hvala ti Bože, na tvojoj milosti! evo sad znam sbog čega si ti meni život moj poštedio. Sad ja znam zašto me niesi poslušao kad sam te molio da me umoriš! Tà za boga, gospodaru! što ste učinili? Vaša je supruga nevina. — Jeda vam nepada na um mladi Divković, kojega ste vi kao sirotu odhranili i pred tri godine u krub njegov postavili? On se zavelio s vašom djevojkom Draginjom, pa su se, te sotone, obično sastajali u odaji vaše gospodje. Grofica je to već od nekada slučajno progrizla i zato je djevojku iz službe odpustila, ali vam se nije usudila s tiem u oči udariti, jer se bojala da vi nebi kuko u tjutini tome vašem pitomcu natrunili. Ona je meni tu stvar povjerila Draginje radi, t. j. da se Draginja nebi i dalje još u nevaljale poslove upuštala.

Grof stajaše kao da ga je stotina gromovah šinulo. On se doista opameti, da je mladi Divković istom pred nekoliko mjesecih s Draginjom vjenčao se i da ima poveličko diete u kući. Sad mu tekar razvuče se magla oko glave, spade mu sljepočica i on u pomislu vidi svoju ljubeznu, svoju nevinu stradajuću Milosavu, nesviest ga popadne i od muke nasloni se na jedno drvo. I brat nezna više kako mu je ime. Svećenik dobri brže pomahne nekome s kolima, kola dodju, te on smjesti njih obadvojicu u kola i odprati ih u grofove dvore.

Grof se razbere od nesviesti i taki pošlje na sve strane da mu, što brže, konji dodju, i obeća slugam deset zlatnih dukatah, koji mu najprije s konjmi dodje. On nemože sebi nigdje mjesta naći. Badava su njega tješili i major i svećenik; on njih niti vidi niti čuje. Eto ti sluge i javi da su konji osedlani, a on brže sleti dolje, uzjaše na jednog konja i skokom se natisne, a na šurjaka i nemisli. Baron Tvrdković ujede na drugog konja i digne se za njim. Ništa se tu nepazi bilo brdo ili ravnica, kako su pošli skokom onako su dan i noć sve jednačice išli, i samo bi toliko stali, dok bi se konji mienjali. Drugi dan u ponoći bliže oni gradu na vratnicah.

Milosava na tvrdoj slami svojej prene se izza dubokog sna i čuje lupu i viku, čuje da se vratnice otvoriše i opet zatvoriše — još prisluškiva i čuje šum i topot u mračnom i inače pustom hodniku pred svojom tamnicom kao da više ljudih dolazi pred njena vrata; ona nakreće uho što ikad bolje može i čuje gdje zaškripa brava, izteže mandal i vrata otvoriše se. Dvadeset hakljah (luktinjah) sine u tamnici i sužnjici zasjenu se oči od tolike vatre: u isti par pade čovjek preda nju na zemlju, i ona pozna svoga muža; brat joj padne oko vrata i prolivaše suze i od radosti i od žalosti. Bože moj! toga nema koji bi mogao opisati kako je Milosavi sad u duši bilo, kad je njena nevinost najposlje na vidik izišla, kako li je njeno golubinje srdašce kuckalo, kad je opet dobila sve ono, što joj je za životom najmilije bilo.

Grof jecaše sve jednako i nedade se od njenjih noguh odmaći: što mislite, hoće li mu ona oprostiti? Ona zagrli njega, oprosti mu i htjede da ga digne od zemlje. Aja! kako on njoj pogledi u njeno tamno lice, a on opet padne na zemlju. Milosava spusti se na koljena k njemu i umilno mu savije izsušene ruke svoje oko vrata i suzami ga oblije, a brat tronut u srdcu tiem žalovitim milovanjem, gledaše samo na njih dvoje.

Ta prva strašna oluja pregrmi, i njih troje izidju iz tamnice. Milosava priljubi se za svoga muža i sa umiljatim nestrpljenjem upita ga: „A gdje su moja djeca? jesu li ona živa? ja mislim da su već tri godine prošle odkad ja za njih niesam ništa čula.“ Grofa opet popadne nesviest i padne preda nju, a kad se razabere a on kroz plač progovori: „Jao meni, ja nezaslužujem da ti meni oprostiš!“ Odmah dade donesti mladjo diete iz sela gdje je na hrani bilo, liepa djevojčica u tri godine; Milosava uzme diete sebi u naručaj — majkino srdce probudi se i novi život pojavi se u liepom rumenilu na tamnom licu njenomu.

Sjutradan prije nego što će kući poći, zapovjedi grof svomu upravitelju, da onu omraženu kulu sva razkopa i nesetni kamečak iz zemlje izvadi. „Nemoj,“ prihvati Milosava smijuljeći se i zagrli ga. „kula neka ostane tako kako i stoji, jer što bi ja za svjedoke da se s tobom svadim? — Moje uvelo lice opet će ujedrati; moja blieda usta opet će se crveniti; tamno oko moje opet će oživiti i svietliti se; ali kula — kula se nemienja. Tko god božji pokraj nje prodje, neka pomene mene i one rieči: „što čuješ, nevjeruj; što vidiš, to vjeruj.“

Pr. Nikola Begović.

Srce ljudsko.

Od M. B.

Odgonetnuo te nitko nije
Zagonetnu srce, pune strasti',
Oko tebe od troja se vije
I od ružah vienac — vaji, slasti.

K tomu dieliš uviek mejdan smjeli
Gdje pobjeda tebe nedopane,
Samo kad se tielo s dušom dieli
Tada tekar tebi pokoj svane.

Digitized by Google

Uspomeni
Grofa Ivana Nep. Draškovića.

Od I. T.

Drašković nomen spatiosus orbis
Novit, hoc clarum proavi — —
— — — — meritis habetis
Clarius amplis.
Georgius Vrvljel C. Z. a. 1572

Mi smo ljudi kao rosa:
Malo budi — već nas nije.
Tielo juče od ponosa
Crna zemlja sjutra krije.

Dva tri puta zvekni zvono,
Tu i tamo suza kani,
Okajaj ga ovo, ono —
A za malo sve prestani.

Humka groba nevelika
Po malo se zaravnjuje.
Ništ je dika spomenika,
Kad se o kom ništ nečuje!

Samo djela uznosita,
Djela čine milostiva,
Da za čiji grob se pita,
Da ga narod blagosiva!

S takvieh djelah glas zamnije
Svietom slaveć Draškoviće,
Takva djela povrh svije'
Tebe Ivo slaviti će!

Ka očajnik svog plemena
Na svietu si samotovo,
Al na smrti od imena
Na nebu si zviezdu skovo.

Ljubio si ljude bratski,
Bog ti ljubav tu naplati!
Medju drag ti rod hrvatski
Dao si se pokopati!

Za uzglavlje trudnoj glavi
Vrže cvieća pune ruke,
Rajskog cvieća miris pravi,
Miris slavne oporuke!

Svedè u vis — bez kamena
Nad grobom si hram oboli:
Izpod svoda tog crkvena
Narod ti se Bogu moli.

Domorodci, puk i škole,
Bolestnici, siromasi
Po naški se Bogu mole:
Da ti Višnji dušu spasi!

Knjige s tebe rod vedeće
A narodu namienjene
Bit će usjev pučke sreće,
Tvom spomenu mramor-stiene.

Nebrojenim bogatašem
Neće biti glasa, traga;
Na obzorju ti ćeš našem
Viek se sjati, zviezdo draga!

Tri leptira.

Od Perića.

Jednoč mlada tri lepira
Nemogoše imat mira,
Pa se cvjetnoj po dubravi
Tumarahu u zabavi.
Al tek da se i previše
Umorili igrom biše,
Udri kiša iz oblaka
Okvasi im krila laka. —
Da nebude crnje štete,
Oni kući sad polete;
Al kad tamo: kuku lele!
Zaprta su vrata vele,
Te moraše vani stati,
Gdje ih bura, kiša mlati.

Kada tako ozeboše,
I skroz jadni prokisoše,
K tulipanu tamo dole
Odletiše, te ga mole:
„Tulipane, brate mili,
Ajde nam se tužnim smili,
U cvieće nas svoje pusti,
Da nesmlavi dažd nas gusti!“
Tulipan im oštro zbori:
„Odprti su moji dvori
Crvenomu i žutomu,
A nipošto bijelomu.“
Lepir žuti i crveni
Na taj govor nesmiljeni
Vrate 'holom tulipanu:
„Za tu hvala ti obranu,
Bez svog brata bijeloga
Mi nećemo krova tvoga.“
Te se vani sačućure,
Nemogav se skrit od bure.

Al sve jače bjesni bura,
I za triesom tries se tura,
Te napokon od nevolje
Prhnu oni brže bolje
Do lijera gizdavoga,

Digitized by Google

Te kó brata mole svega:
„Oj lijere, pobratime,
Smilej se u božje ime,
Daj nam cvjetak svoj otvori,
Da nas bieda neumeri!“
Bieli lijer njima vrati:
„Slobodno je bielom stati
Medju perca ovieća moga,
Za brata ga primam svoga;
Al ti žuti i crveni,
Neidite blizu k meni!“
Bieli njemu odgovori:
„Hvala ti na tvojih dvori',
Kad mi s braćom nedaš prići,
Ni ja neću k tebi ići;
Prije neg' se rastanemo,
Radje skupa poginemo!“
Te se vani saćućure
Nemogav se skrit od bure. —

To gledalo i slušalo
Sjajno božje ogledalo,
Žarko sunce sa nebesah,
Iza oblakah iza triesah;
Dopane se njemu sloga
I ta bratska ljubav mnoga,
Smili mu se težka bieda,
Ká ni danut jur im neda,
Pa ti amo tamo svrne
Oblačine gonit crne;
A kad ih je razpršilo,
Sinulo je opet milo,
Te je krila, mokro tielo
Osušilo njima cielo. —

Sad su opet braća mila
Igrala se, veselila,
Do crnoga tija mraka
Nesmiriše krila laka.
A kad su se naigrala,
Na put su se kući dala,
Hvaleć Boga, koj ih stvori,
I sunašce dobro gori. —

Novi svjet i stari.

Od Perića.

Svjet sadanji pregizdavi
Često veli, kad se slavi:
„Naši stari malo znaše,
Malb o stvarih umovaše!“
Možebiti, al i ovo
Istine je opet slovo:
Svjet sadanji nuz sve znanje
Ima čuvstva mnogo manje,
Nuz sve svoje umovanje
Prazne slame više žanje!

Narodne pjesme o Kraljeviću Marku.

Iz sbirke narodnih junačkih pjesamah

Luke Ilića Orioščanina.

II.

Filip Dragoman i Kraljević Marko.

Hvalio se Filip Dragomane,
Hvalio se u Budimu gradu,
U posili i u čaršijama,
Pred budimskom odličnom gospodom:
Da je smako stó i devet glavah,
Još će hulju Kraljevića Marka;
Bosa će ga po kamenu vodat,
Gologlava po žarkom sunašcu,
A žedjana pokraj vode hladne,
A gladjana pokraj hleba biela,
Vjernu ljubu na očima ljubit,
I onda ga pogubiti mlada.
To j' dočuo crni Bugarine,
Koj će Marku kazivati glase.
Pa on ide Kraljeviću Marku,
Pa on stade u sviralu svirat,
Pa on stade u talambas bubat,
Pa on stade uz guslice gudit. —
To je čuo Kraljeviću Marko,
To je čuo, grohotom se smijo.
Pa govori Kraljeviću Marko:
„Koja hulja u sviralu svira,
„Koja hulja u talambas buba,
„Koja l' hulja u guslice gudi?
„Turit ću mu sviralu u ralje,
„Talambasom razcopat mu glavu,
„A guslama oči ću mu vadit.“
Kad to čuo crni Bugarine,
Kad je čuo što Marko govori,
Progovara crni Bugarine:
„Nebudali Kraljeviću Marko!
„Nebudali, nit mi se negrozi,
„Već poslušaj zašto sam ti došo:
„Došo sam ti Kraljeviću Marko,
„Došo sam ti glase kazivati,
„Kakvu s tobom Filip Dragomane
„Kakvu s tobom prdačiju goni.
„Piju vino budimska gospoda,
„U Budimu gradu bijelomu;
„U divanu hvale se junaci;
„Koji s čim se junak pohvalio,
„Sám se hvali Filip Dragomane,
„Da je smako stó i devet glavah,
„Još će hulju Kraljevića Marka;
„Bosa će ga po kamenu vodit,
„Gologlava po žarkom sunašcu,
„A žedjana pokraj vode hladne,
„A gladjana pokraj hleba biela,
„Vjernu ljubu na očima ljubit,

Digitized by Google

„I onda te pogubiti mlada
„To su t' glasi od Budima grada,
„I pohvala Filip Dragomana,
„Koga kume malo i veliko,
„Ponajviše mladjane djevojke,
„Na koje je harač nametnuo:
„Koja s' mlada nakani udati,
„Prije njemu mora odnijeti
„Odnijeti i kravu i tele,
„I još k tome do trista dukatah.
„U tom, pobro, nikog neizuzima,
„Ni bogate ni ubog' sirote.
„Sve j' podvrgo pod svoje harače."
Kad je Marko glase razumio
I hvastanje Filip Dragomana,
Al govori Kraljeviću Marko:
„Čuješ ljubo, čuješ Angjelije!
„Podaj, ljubo, pobri večerati,
„A ja idem šarca podkovati."
Do pol noći Kraljeviću Marko
Do pol noći šarca podkovao,
A od polak vinom napojio.
Kad u jutru danak osvanuo,
Marko se je na put odpravio.
Sedamdeset i sedam konakah,
Od Prilipa do Budima grada,
Te je jedan šarac učinio,
Bez odmora, a i mnoge krme.
Kad je došo Kraljeviću Marko
Kad je došo u Budimu bielom,
Uranile Budimke djevojke
Uranile na vodicu hladnu,
Na vodicu na tursku granicu.
Liepo njima Kraljeviću Marko
Liepo njima Boga nazivao:
„Salaj malaj, drage snaše moje!
„Što ste tako rano uranile,
„Uranile na vodicu hladnu,
„Na vodicu, na tursku granicu?"
Al' govore Budimke djevojke:
„Daj Bog dobro, neznana delijo!
„Nismo ti mi tvoje drage snaše,
„Veće smo mi tvoje drage seke."
Al' govori Kraljeviću Marko:
„Boraj vama Budimke djevojke!
„Što se niste mlade razudale?"
Al' govore Budimke djevojke:
„Koja bi se ta mlada udala?
„Nemoremo od Drag'man Filipa,
„Mnogi nam je harač ostavio,
„Svaka nosi i kravu i tele,
„I još k tome do trista dukatah."
Al' govori Kraljeviću Marko:
„Boraj vama Budimke djevojke,
„Koji s' dvori Filip Dragomana?"
Al govore Budimke djevojke:
„Lasno ćeš mu dvore poznavati:
„Pred dvorom mu jelica zelena,
„Na njoj visi sto i devet glavah,
„Još se bude da mu jedna fali,
„A to j' glava Kraljevića Marka."
Kad to čuo Kraljeviću Marko,
On otide dvoru Filipovu,
I on veže konja za jelicu,
I on ide u Filipe dvore;
Al' je Filo za trpezom bio,
Za trpezom bio, vino pio.
Govori mu Kraljeviću Marko:
„Pust, Filipe, zada rujno vino
„Pa izbiraj na koju ćeš granu."
Još se Filo nije osvjestio,
Već je Marko glavu mu odsjeko
Pa ju vješa na vrh vite jele. —
Šalje Marko kroz Budima grada,
Šalje Marko mladjane telale,
Da telare od jutra do mraka,
A od mraka do bijela danka:
Da s' djevojke, koj' drage imaju,
Bez harača odsele udavaju. —
Kam ti hvala Filip Dragomane,
Kam ti hvala, kam li tvoja glava?
Nesta hvale, a nesta i glave,
I nestade prokletog harača.

Sitnice.

Orao i vrana (ruska basna.)

Jedanput stojaše vrana na straži kod orla, cara svih ptica. Orao poslje ušine zaželi da se nasluša umilnog pjevanja, te zove vranu. Vrana, vjerna sluga, dodje pred svoga gospodara, odkrene kljun na stranu i zapita: „Šta zapovjedaš?" — „Idi — reče car ptica — pak mi dovedi što brže najboljeg pjevača, da mi pjeva i da me razgovara, hoću ga sretna učiniti."

Vrana odmah pohiti da izvrši volju gospodara svojega, te leti, leti do jedne rožljike. Padne tu na suhu granu i stane čistiti nos i misliti: kakovu bi ja ptica sad njemu izabrala? Misli, premišlja na svake ruke, nije šala, caru ugoditi. Ha, pade njoj na um, da od njenog rodjenog djeteta, od mlade vrane, nitko bolje nepjeva, i odvede ju k orlu. Orao bio je medjutim i sám zadriemao, pak se prezne, kad na jedanput mlada vrana što ikad većma može zagrakće, ona ti savija kljunom, zine s njim pa opet postisne ga, i na svake ruke okretaše, da ugodi starješini svome. Stara vrana svjedoči glavom, lupka nogom, i razvrgla oči kako će ju, brajne, sad pohvaliti milostivi gospodar. A orao ti protegne se i zapita: „Šta je to za jedan*) orgit? deru li koga, šta li, ili strašari viču?" — „To je pjevač — odgovori vrana — moj unučić; ako ćeš po cielom carstvu tvome tražiti, od ovoga ti, gospodaru, nećeš boljega naći."

Nije krv voda. Svaki svome nabludjuje; svaki je sebi najljepši i najmiliji. *N. B.*

*) „Za jedan" narodna je riječ, premda se čini kao da je skrojena po njemačkom.

Digitized by Google

POVJESTNICA; NARODO- ZEMLJO- I PUTOPIS.

Slavonske starine.

(Iz sbirke starožitnostih Luke Ilića Oriovčanina.)

I.

Daruvar.

Sada varošica u Požežkoj županiji, pod Rimljani „Aquae Balissae“ [1]) a poslie „Podborje“ zvano mjesto. Početkom devetnaestog stoljetja vlastelin Janković prekrsti Podborje u magjarski „Daruvár“ od kamena (grus lapis) izkopanog prilikom zidanja grada. [2]) Nu svratimo se u stara vremena.

Rimljani, dobivši Pannoniju, u raznih su mjestih razni način vladanja ili uveli, ili našavši ga zadržali. Tako su bili njekoji gradovi upravo „Coloniae“, drugi „Municipia“, dočim su opet drugi po osobitih zaslugah ili pogodbah pravo „Republicae“ posjedovali, razlikujući se od platjenikah (Stipendiarii) i slobodnjakah (Liberi). Ovim odlikovanjem i razlikovanjem namjeravaše Rimljani, da na svoju stranu dobiju one gradjane koji su imali veći upliv u ostale svoje zemljake, te da se po njihovom primjeru i drugi mirno podlože rimskoj vladi, s druge pako strane zato su tako razkomadali pokrajinu, da im se u buduće netreba bojati pojedinih gradovah ili okolicah. Na taj način postadoše razne Colonije, Municipia, i Republike. Stolica ovakove Republike bila je u današnjem Daruvaru, zato ćemo o njem nešto malo progovoriti.

Stari povjestnici, kao Strabo, Ptolomeo i Plinio istina niti jednom rieči nespominju jasorsku republiku, al je ipak po svjedočanstvu izkopanog spomenika, koji glasi: „Blaženom Commodu republika jazorska“ [3]) stalno, da je ta republika obstojala; a to biva tim sigurnije, što i Plinio (knj. 3. pag. 25.) Jase spominje, koji su se do Drave protezali. Jasorska se je dakle Republika pružala od Daruvara do Drave, i od Varaždina [4]) do Crnika [5]); a da je obstojala već za vlade cesara Commoda (vladao je g. 182—193), to dovoljno svjedoči izkopani spomenik. Drugi pako spomenik izkopan god. 1825. sa sljedećim nadpisom: „Jovi Najboljem Najvećem Dolocenskom u zdravlje Lucia Elia Vera Panonskog (upravitelja) prvi put Consula [6]) Četa . . . .[7]), pokazuje, da je ova Republika obstojala i za Elia Vera, koj je upravljao Panonijom pod cesarem Hadrianom (g. 117—138). — Budući je bio Elio Vero osobiti ljubimac cesara Hadriana, to bi se i moglo zaključiti, da je na predlog Elia Hadrian ovu okolicu podigao na čast Republike; Elio je u obće mnogo dobra učinio Panoniji, nije dakle nimalo nevjerovatno, da je i ovo izposlovao. Ako bi pako stavili, da je spomenuti naslov još stariji, to bi ga mogli izvoditi od Batonove vojne i njegove proti Rimljanom pobune. Bato je imao god. 8. poslie Isukrsta konačni boj sa Rimljani, koji se je po svoj prilici slučio medju Moslavinom (i sada se još zove mons Claudius) i Banovom-jarugom (u Gradiškoj Rgli), što svjedoči izkopani kod Banove-jaruge kamen sa sljedećim nadpisom: „Cesar Tiberio pobjeditelj Breukah [8]). Tiberio je možbit Jasom, koji su uz Breuke obitavali, dao naslov Republike, da oružje polože; jer su Batonski ratovi rimsko carstvo već skoro do sdvojenja bili dotjerali. Bilo kako mu drago, stalno je, da je bila stolica Republike jazorske u današnjem Daruvaru, što potvrdjuju nesamo navedeni nego i sljedeći spomenici; jer se inače nebi ovdje bio bavio niti Elio Vero, niti Comodo. God. 1853. izkopao je daruvarski ljekarnik g. Ant. Kušević u svojem vrtu tri spomenika. Prvi glasi: Jovi Najboljem Najvećem Dolocenskom Sekundio Pestuto od čete desete dvojne za sebe i za svoje postavio [9]). Drugi: Jovi Najb. Najvećem Dolocenskom u zdravlje carstva Publie Septimia Severa i Maura Antonina . . . . Carmeo Julian od čete sedme dvojne, sa Julacom Cilate Sarmatom, u drugoj godini Cile zavjet izvršio radostno“ [10]).; a treći je,

---

[1]) Vidi: Itinerárium Antonini, str. 265. kod Blaškovića Dissert. 7. str. 26. gdje veli: Iter a Siscia Mursam M. P. CXXXIIII, a Siscia Varianis (Kraljeva-velika) M.P.XXIIII, – Aquis Balissis (Daruvar) M.P. XXXI.

[2]) Vidi: Mikoci Otia Croatiae, str. 36.

[3]) U izvoru DIVO COMMODO. RESPVBLICA. IASORV.

[4]) Vidi: Katančić Specimen Philol. et Geog. Pannoniorum str. 222.

[5]) Vidi: Recensio observant. Minor. Prov. s. Joannis a Capistrano, str. 518.

[6]) Elio Vero (Aelius Verus) bio je uzet od Hadriana za posinka i cesarom (suvladarom ?) prozvan. Proglašenje ljubimca svoga za posinka proslavio je Hadrian zabavami (Ludi) i velikimi pokloni, nadarivši vojsku i narod. Kao suvladar i panonski upravitelj postao je Elio i po drugi put Consulom, što svjedoče sljedeći u Daruvaru nadjeni novci: a) L. Aelius Caesar (glava bez svakog uresa) Panon . . . . . Cos II (u sredini žena i predstavljajuća Pannoniu. — b) Isti sa glavom nadpis Trib.: Pot. Cos II. (žena u desnoj zdjelu a u lievoj ruci rog obilnosti držeći — c.) L. Aelius Caesar (glava bez svakog uresa) Trib Pot. Cos II. (dva genia koji si grane daju. Ozdol S. C. Sva tri bakrena, ovelika. Prva sam dva dobio od g. Vočinčića a trećeg od g. apatekara Kuševića. — Elio pozvan u Rim iznenada na veliku Hadrianovu žalost umre početkom god. 138. jer je već 12. veljače 138. cesar uzeo Antonina za posinka svoga.

[7]) U izvoru: I.O.M.DOL. PRO SALV.L.AEL... VER .... PAN .... COS.I.LEG.

[8]) Veoma oštetjen kamen kod Banove-jaruge izkopan god. 1824. i po g. Čoki odvežen u Kutinu ima sljedeći oštetjeni i nepodpuni nadpis: CAE . . . BERI . . . VIC . . . BREVC.

[9]) U izvoru se štije: I.O.M.DOLOCEC SECVNDIVS PESTVTVS LEG X GEM . . RO SE ET . . IS POSVIT.

[10]) U izvoru stoji ovako (po prilici, jer se oštećena i pokraćena slova nemogu ovdje točno tiskom naznačiti) „* * * I.O. M. ‚DOL ‚PRO SALVT‚IMP. PL. SEP. SEVERI F MAVR ‚ANONNI . . . . . Q CARMEVS IVLIANVS LEG VII GEM CVM IVLATI CILLATE SARMATIS SECVNDO ETATI CIL–

Digitized by Google

buduć je bio jako oštetjen, žalibože ostavljen u zemlji [11]). Napokon treba još napomenut starinski jedan spomenik, koji svjedoči da su ovdje, kao sada, tako i u stara vremena znamenita bila kupališta. Nadpis je ovomu posljednjemu spomeniku: „Kupališta jazorska“ [12]), koji nadpis ujedno svjedoči, da su Jasi ovdje bili. Osim toga ima tu množina rimskih novacah, od raznih vladarah, o kojih ću progovoriti na drugom mjestu. Iz svega toga može se dakle zaključiti, da je ovo mjesto za vremena rimske vlade moralo biti znamenito.

Po padnutju rimskoga carstva nezna se dovoljno kakove je promjene prepatio današnji Daruvar. Svakako je bio i poslie znatno mjesto, jer su Cistercite god. 1170. opatiju s. Helene od Podborja zvanu, ovdje podigli [13]), odkud možemo zaključiti, da se je ovo mjesto već u dvanaestom vieku Podborje nazivalo, koje mu je ime ostalo, sve do prije njekoliko desetakah godinah. Dan danas vide se razvaline od nekadašnjeg samostana i crkve s. Helene u sred livadah pod Daruvarom na okruglom brežuljku. U ovoj je crkvi izkopan lies od nemale ciene, a u njem je nadjen srebreni pojas sa prahom od čovječjega tiela. Na zaklopcu ima izsječeni grb, naime kolesa, nalik mlinskim, u sredini lav a ozgor tri pera, kao što se obično vide na grbovih. Nadpis latinski sa gotičkimi pismeni postavljen u četverouglju glasi: „Ovdje počiva vrli Ladislav sin Hermana Gereben. God. Gospod. 1489“ [14]) Stoga se može zaključiti, da je ondje svoj stan imala obitelj Gerebah, i Daruvar posjedovala kao svoju vlastitost, koja se već god. 1222. u poveljah spominje [15]). Na koncu prošastog stoljetja izkopana su kod tako zvanog rimskog bunara tri groba, urešena mozaikom. U njih je nadjena kruna, narukvice (*Armbänder*), zlatni lanac sa dragim kamenjem, mrtvačka kandila (*Todtenlampe*), sve skupa u vrednosti do 3000 fr. sr. Vlastelin je poslao te starine u Budim [16]). Kakvi su to liesovi bili i tko je u njih počivao, nemože se saznati, jer su nadjeni bez svakog nadpisa. Nu svakako pokazuju njekadašnju slavu današnjega Daruvara.

Daruvar je poslie turskog u tih krajevih gospodarstva bio pustoš i razvalina, kao i druga slavonska mjesta. Nu malo po malo poče se opet dizati, te je sad već dosta znatna varošica sa veleliepnim vlastelskim gradom, stojećim na prekrasnom brežuljku; sa dvjemi župnimi crkvami — katoličkom i istočnom, i liepimi na daleko poznatimi ljećivimi (Jod) kupališti. Nuz kupališta ima liepo šetalište, a nuz grad zvjerinjak. Osim toga ima tu županijskih i vlastelskih zdanjah i dosta liepih gradjanskih kućah.

LI ANNO FILS.V.SL.M., — Spomenuta dva spomenika nahode se pred vlastelskim gradom u Daruvaru.

[11]) G. Kušević dade mi i od trećeg spomenika, koj je opet u zemlju zakopao, veoma oštetjeni nadpis. Evo ga po prilici tiskanog: I.O.M. CMAR - VIC IMVIP. NIRO 'II COS VMS . . . OT . . . M . . . VIILO . . . . S.

[12]) U izvoru se štije: THERMAE IASORENSES.H.C.

[13]) Vidi Fuksh.fer monaste: To. 2. str. 188.

[14]) Latinski izvorni nadpis glasi ovako: „Hic jacet egregius Ladislaus filius Hermani de Gereben anno D. 1489.“ Obitelj Gerebah bila je nekoć glasovita i zvaše se Bitovec; kako se vidi iz lista Matije Kralja od god. 1462.

[15]) Vidi Lehotzky Stemmatog. Hung. P. 2. str. 153.

Slike iz domaćega života našega slavonskoga naroda.

Od Mijata Stojanovića.

IV. Prelja, tkalja i vezilja (djevojka).

Jesenja je vedra večer, okitjeno zviezdami nebo, kao runim stadom poljana, sjajni mjesec medj' zviezdami kao pastir medju stadom posrebrio cielu zemlju kao što ju jarko sunce pozlatjuje jarom svojim po vedrome ljetnom danku. Pietli večernjaci poje po selu na sve strane kao da se nadpjevuju, jedan drugom iztrza kukurikanje iz kljuna; i psi (vaške) laju na sve strane po seoskih dvorištih kao da ištu od svojih gospodarah obrok večernji, a uz to lupanje razliеže se stupakah: lan tuku seljanke, tuku ga ugrejana na suncu stupkom, taru ga trlicom, ponajviše djevojke obavljaju takve poslove do njeke dobe noći, kadšto do isto gluho doba (11—12 urah), jerbo po danu moraju u polje za domaćim poslom. Otučen i otaren lan grecaju na grebene, tepaju povjesma na tepalju, češljaju na češalju od čekinjah, pak tek onda privezuju kožnim privezutkom na preslicu i predu hodeć u polje i vratjajuć se iz polja i kadgod sjednu u polju na počinak od posla, a zimi sjedeć po ciele duge noći predu; predju sa vretenah motaju na rašak (*Haspel*), broje na rašku po tri žice predje (čišanice) u pasma, koja po tom luže i biele, ubieljena pasma motaju sa motovila (vitlenicah) na kalame (mosure), a s ovih snuju u natru na snovačah, na kojih se natra osnuje. Osnovana natra navije se na vratilo od stana (stativah), uvede se u niti i u brdo, i tad tkaju prelje bez (tkanje) usnivanac, pritkavanac, čisto platno, krionik, četverociepni bez, boranac, štipanac, oplate itd. Otkan bez biele tkalje na suncu kvaseć ga vodom. Obieljen bez otegnu tkalje i saviju u rubice (*Rollen*), a kad hoće pravit si košulje skroje platno za košulje i tad vezu skute, rukave i oplećke modrom i crvenom vunicom, razpletju skute i rukave, košulje i gaće, sastavljaju pole, loziču, vezu debelim vezom, i s tim se poslom, t. j. vezenjem izključivo zanimaju djevojke kad ih domaći poslovi neprieče, i ljeti u polju kadgod sjednu na koj časak počivati od težka poljodjelskog posla, vezu i šivaju. Preslica slavonska prosta je: dugoljata joj glava, koja se svršuje u šiljak, glava se natakne na ciepac, zvan presličak ili preslište. Prelja obvije povjesmo lana oko preslice, priveže kudelju privezutkom kožnim ili papirnim, zadje-

Digitized by Google

ne si presličak za pojas izpod lieve ruke, desnom rukom lati vreteno, opljuni prste lieve ruke, i štipetkom t j. palcem, kažiputem i velikim prstom potegne nekoliko vlasih povjesma k svojim ustima, opljuni kudelju, a desnom rukom zvrkne izmedju prstiuh vretenom, te počine presti žicu predje tanju ili deblju kako joj je kad potrebito, i kad već njekoliko konacah predje svije na vreteno, ovo joj se počme izmedju prstiuh vrtiti kao zvrk i zučiti kao kad mačka vrči od prokšine, i tako naše Slavonke predju hodeć i sjedeć i stojeć, osobito zimi mnogo predju, a u proljetje dok nestignu poljski poslovi tkaju, ljeti pako šivaju i vezu, i djevojka slavonska dok nenapuni njekoliko sandukah ruha djevojačkog: ponjavah (čaršavah) ponjavacah, stolnjakah, košuljah ženskih i mužkih, obojakah, otarakah (peškirah, utiračah), zavijačah, rubacah, vrećah, gubih, torbih, trubah beža za inu prteštinu, rubčićah itd. nemože se udati. Sve je to liepo i dobro; ali što pri tome odobriti nemogu ono je, što slavonske proste djevojke u onoj dobi kad teku i sastavljaju svoje ruho djevojačko, naime od 14 svoje godine pak često do 24. dok se udadu izključivo se zabavljaju ovim svojim ženskim i poljskim domaćim poslom, a matere njihove trebalo bi da ih kroz to vrieme upute i upoznadu u svakom domaćem poslu: kako se kuva, pere i mete, kako miesi i peče hljebac, kako sprema bieli i mrsni smok u kući, kako odhranjuje marva domaća i živad, kako kuća drži i unutarnje doma gospodarstvo ravna i upravlja, osobito kako treba da se ženska glava u kući vlada, drži i ponaša u čudorednom i svakom drugom pogledu, da u domu, u svomu djelokrugu, kao na onom polju, na kom će s vremenom kao domaćica, supruga i mati morat djelovati na svoju i svojih sreću, bude što ima biti. Milo je vidit vriednu i vještu prelju, tkalju i vezilju, kako joj leti vreteno kao zvrk izmedju radenih prstah, kako joj razboj pod rukama kad tka zgodno i skladno tucka, kako vješto iglicom bocka i veze; al je daleko milije i ugodnije viditi, kad vješta prelja, tkalja i vezilja isto tako dobro razumjeva se u sve domaće poslove, a najmilije i najdražje kad sa svojom vještinom i vrednoćom blage je ćudi, poštena i čestita vladanja, nepokvarena srdca i krepostne na svaku žensku dobrodjetelj sklonjene volje, koja kakogod što ljubi i miluje čistoću duše i tiela, kuće i odjeće, tako isto odurjava i mrzi gizdu i onakvi sjaj i raznjež, onakvu maznost i razkalašnost, koja ju zasjeniti i sa staze čednosti i kreposti zavesti može na stranputice opačinah, na kojih dievica izgubi sve svoje duševno djevičansko blago i postane robkinja svojih i služavka tudjih strastih.

V. Volar.

Večernice, zviezdo jasna! ti se prva pokazuješ na večernjem vedrom nebu, čim samo počme mrkli sutom sterat nad nami mrka svoja krila, kano da mu svjetlom svojim slažiš, da može mrku svoju koprenu tim lagljе razastrti vrhu gizdave i ponosne palače bogatih kao i nad koljebom ubogih, gdje siromak plače. Pri svjetlu tvome i volar slavonski počme tjerati na pašu volke svoje, koji pri tebi napasu se debele paše, i dok ti zadješ za one gore, za koje pred tobom zaišlo nam je na koncu danka žarko sunce, napašeni volovi legnu i preživaju (*wiederkäuen*), a volar dotle bdeći i stražeći ogleda se u volke svoje, i šine kabanicom svojom po vezenom ćilimu cvjetnaste trave izpod uvratinah livadnih, te legne i on kratak boraviti sanak, dok mu blago njegovo počiva; a kad mila zviezda večernica u prozorje pokaže se na iztoku kao danica i zarudi božje jutro, onda volovi i volar ustanu sa rosne trave, i volovi okupe pasti rosnu travicu, a volar pogledavši na bjelaskajući se iztok rado pozdravi veselom pjesmom iz grla junačkog bielu zoru, ili zasvira milozvučno u duduk, u sviralu ili u dvojnice poskočnicu il' volarsku pjesmu priželjkušu kao kad slavulj u zelenom gaju oglasi se milom pjesmom svojom. Volar se do zore sit napjeva i nasvira, i ako je jesenje pohladno vrieme, nagrije vatre, dok mu se volovi napasu, i kad zora posve zabieli, odtjera on svoje site volove k plugu na njivu, te ih ondje sa sprežnikom svojim poprеže u plug, te do sunca izvadi na njivi po njekoliko jedinicah brazdah na slogovih sve pjevajuć i razgovarajuć se sa volovi svojimi, od kojih svakog zove vlastitim imenom, i oni ga poznaju i slušaju.

Volar slavonski pasuć volke svoje po zviezdah poznaje noću u polju dobu noći, kao što po danu na suncu poznaje kad je ručanica (doba od ručka), kad poldnevica (pol dana), kad mala i velika ićindija (doba dana kad sunce naginje se k zapadu), osobito po zviezdi večernici i danici, po kvočki sa pilići (gomila zviezdah, koja s večera pokaže se na iztoku a oko pol noći podigne se na ono mjesto, na kome se danju vidi sunce oko podne, pred zoru pako sidje do zapada i zadje) itd. Često su mladi momci volari u Slavoniji, i dočim pasu svoje oraće volove i drugu tegleću marvu, počine zijan i štetu svojim susjedom, te opasu tudju pašu, poberu i po'rgaju tudje voće, požegu tudja drva, popeku tudj kukuruz, oštete tudj bostan ili vrt izvadivši iz njega krumpir, bundeve, brezkovke, račanke, voće itd. Nevalja roditeljem i starješinam smatrati ovakove lakomišljeno ponašanje samo kao puku obiest, koja bi se momčadi na mladost ludost odbiti mogla; nego treba nastojati, da momci, koji će domala stupiti u poslovni život, pravo ponjaju što je pravo i nepravo, što pošteno i što opet sramotno.

VI. Konjar.

Konjar je po danu i po noći, po ljetu i po zimi, po ugodnom i burnom vremenu, po suncu, po kiši, po vjetru i oluji, po mjesečini i pomrčini, u polju i doma, na putu i stanu vjeran drug svojih konjah, koje hrani, pase, zobi, poji, češe, kupa, preže pod kola ili jaši. Ljeti u polju pase on svoje konje po pasnicih i po li-

Digitized by Google

radnih ili njivskih uvratinah kao i volar, i tom je prilikom često drug volarov; a zimi hrani i timari konje svoje, krila svoja, sienom i zobju u štali. Kad ljeti u polju nigdje nikog neima, kad gajevi i dubrave danju oživljene pjevanjem ptica noću ogluhnu, kao da u njih neima više živa stvora; kad u glubo doba noći po poljanah i livadah prestane šuškanje kukacah i bubicah, zrikanje i cvrkotanje zrikavacah i drugih bubah i travnih kornjašah; kad po noći gluhoj ni zec u grmu, ni vjeverica po stablih, ni jazavac i lisica, ni mrki vuk u šumi nemiču se; kad i volovi siti legnu po pašniku: konji i konjari još se čuju u obćoj tišini, konji još zubkaju i čupaju travu, a konjari bdiju, da im konji neodu u štetu, i ako sat dva trenu i prospavaju, dosta im je. Prije zore već vataju konjari svoje hitre konje, te ih razputaju, ako su ih u večer u pute ili u sponu, spletenu iz vezova lika, sapeli; usjedne svaki konjar najboljeg svoga konja, kakva grivata i repata vranca, plavca, dorata, mrkova, žerava, čilaša, crlju, djogata itd. i ode na stan ili doma, kad mu gdje za posao trebaju konji. Konjari su kao i volari u Slavoniji ponajviše momci ili mladi ljudi (muževi) i često podnose mnogo mukah starajuć se za svoje konje, dočim uredno nespavaju, ili po zlu vremenu, po vjetru, oluji i kiši u polju probavljaju po ciele ljetne i jesenjske noći; ali oni to rado čine za svoju marvu i zato su otvrdnuti, pak jim nije nesnosno. Zimi, kad su konji na sienu i zobi u štali, konjar ih brižljivo hrani: u večer ih napoji i dade im obrok siena, pred svakog konja po njekoliko baci u konjske jasle navilakah; kad se noću probudi opet nežali truda prigledati svoje konje, osobito ako koni sutra na njih ići za kakvim poslom, te im opet baci u jasle po koji navilak siena; a pred zoru urani, obuje se i obuče u kakve stare haljine, da nove po štali radeć oko konjah nekvari, i užegavši svieću u svomu štalnom fenjeru, očeše i otimari konje, da se cakli dlake na njih, pak ih nahrani sienom i nazobi, te napoji u svamuće bistre vode tek zacrpljene iz bunara. U kojoj god kući slavonskoj imade po njekoliko brižljivih i marljivih konjarah, koji se za konje dobro staraju, ondje su i dobri konji; tako opet volari vode brigu o volovih, i po volovih i njihovom izgledu poznaje se dobar volar, kao što se po dobrih konjih marljiv konjar poznaje.

Konjari su još drzovitiji i veći pustolovi i kadšto znadu počinit više kvara susjedom, nego volari, a uz to su odvažni i vješti jašioci i velike noćne skitalice po poljanah i livadah, po šumskih čistinah i priplancih, gdjegod samo ima dobre paše.

VII. Kopači.

Gizdav je mjesec svibanj i uzorit. Poljane su zelene, livade šarene, gajevi, dubrave i šume listnate i cvietom urešene, a vrli cviećem svakojakim; ciela je priroda u ugodnom uresu, nebo vedro, sunce sija toplo, ptice pjevaju, usjevi po njivah vlataju, blag duše vjetrić i provodi svoje šale sa kitnjastim hvojami stabalah. Njekoje su poljane zastrte mladim kukuruzom kao tamno-zelenom svilom, ili kao da su zasadjene miomirisnim cviećem gjurgjicom. Kopnja je kukuruzna. Mlado kukuruzno stabarje tek je od dva pera; kiša kupa mladu bilinu kao majka milo čedo, rosica ju umiva, blagotvorna toplina jarka sunca snaži i kriepi, a tusta zemlja hrani. Kad jutrom utrišu sunčane blage zrake bisernu zoricu sa kukuruznog perja, pokažu se kopači na njivi s motikami, da okopaju kukuruz i očiste od trave i od suvišnih zamladakah. Kopač lati svoju motiku i stupivši na slog sagne se i obkopa svaki stabar kukuruzni i obaspe marljivo zemljom, te tom prilikom i uništi travurinu s njive izmedju kukuruza i razriedi zemljište okolo svakog stabarka, da mlado korenje od stabarah može se širiti i korien hvatati. Znatno napreduje okopan kukuruz i ako mu iza kopanja kiša ili debele rose skoro ugode, za malo vremena naraste stabarje kopaču do pojasa od prvog do drugog kopanja, da ga je milina pogledati. Kopači su u Slavoniji muževi i žene, momci i djevojke, samo starci, bake i djeca nekopaju, jerbo kopanje je težak posao, za koji treba snage i zdravlja. Kopači kad će kopati, uzmu svaki po slog na njivi preda se, pak teraju uzduž njive provodeć uz kopanje razgovore i šale svakojake i osobito ženske kopajuć pjevaju pjesmice ženske. Sunašce ih toplo grije, vjetrić svibanjski razgaljuje, a srdce im se veseli uspjehom posla i unapred raduju se plodu, koga će u jesen pobirati. Kad se utrude kopajuć, onda sjednu na njivske uvratine pod kakvo listnato stablo, ili pod voćku urešenu kitnjastim cvietom, iz koga će o beritbi kukuruznoj biti zrela voća, jabukah ili krušakah, i ženske počivajuć predu, vezu ili šivaju, a muški štogod djeluckaju ili sviraju. Ručkonoša donese im ručak u povezanih loncih, i užinu, kad već sunce premaši poldnevicu, a oko zahoda sunca zametnu na ramena svoje motike, i odu pjevajuć doma ili na stan, pak utrudjeni od težka posla spavaju preko noć sladko, a kad opet danak svane, a oni opet na kopanje, dok sve okopaju kukuruze. Osim kukuruza obkapaju slavonski kopači vinograde i vrtlove, u kojih obkapaju: grah (pasulj), krumpir, kupus, bundeve i drugo povrtalje. Kadšto na jednoj poljani zasijanoj kukuruzom kopa po mnogo gomilah kopačah, ponajviše momakah, djevojakah, mladih ljudih i ženah, i tad se ore pjesme po poljani na sve strane kano da se kopačice nadpjevaju sa pticam i ugajevih, koji okružavaju poljane. Takvom prilikom pjevaju slavonske kopačice svakojake pjesme, n. pr:

I.

Zora zabieli,*) dušo! hoće da svane,
A dragi konja sedla, hoće da podje.
Draga mu sablju daje, kroz plač govori:
Pojdi mi dragi, dušo, al' opet dojdi
Naći ćeš staru majku pod crnom zemljim;
A mene dragu (a mene miku dragu) za drugim dragim.

*) Ove se početne rieči svakog stiha opetuju u pjevanju.

Digitized by Google

II.

Dva su bora uzporedo rastla,
I medj njima tankovita jela,
Bori rastli gore u visinu,
Zaklonjali tankovitu jelu
Od oluje i sjevera ljuta,
Te joj grane uviek se zelene.
To nebila dva bora zelena,
Već to bila dva brata rodjena
I medj njima seka jedinica;
Braća seku svoju zakriljali
Kao bori tankovitu jelu,
Od oluje i sjevera ljuta.

III.

Sunce zadje, a mjesec izadje,
I razsvietli dvore djevojačke.
Djevojka je molila mjeseca:
„Sjaj mjeseče, sjajno moje!
Dok mi dodje drágo moje,
A kad dodje drágo moje
Il' ti sjati il' nesjati,
Ja ću s drágim postajati
Pod jabukom zelenikom.
On me zove milom dragom,
A ja njega svojim zlatom;
Do jesen će zvat me ljubom,
A ja njega svojim vojnom.

IV.

Grehota je prevarit djevojku,
Obljubiti, pak joj zabaviti.
Oj, težke su kletve djevojačke!
Kad prokune sirota djevojka,
Kad prokune do neba se čuje,
Kad uzdahne, nebo se oblači,
Kad zaplače samom Bogu žao.
Gdjegod kane suza djevojačka,
Gdjegod kane, zemlja se razpane,
I povene zelena travica.

V.

1.

Čubar bilje, dušo!
Beru l' te djevojke?
Kako b' mene, dušo,
Nebrale djevojke,
Kad od mene, dušo!
Sva gora miriše!

2.

Miloduve, bilje!
Beru l' te djevojke?
Kako b' mene, dušo,
Nebrale djevojke,
Kad me one daju
Od milme dragom.

3.

Oj besilje bilje!
Beru l' te djevojke?
Kako b' mene, dušo,
Nebrale djevojke,
Kad mirišem, dušo,
Dušom djevojačkom.

4.

Kalopere bilje!
Beru l' te djevojke?
Kako b' mene, dušo,
Nebrale djevojke
Kad se samnom, dušo,
Glavobolja lieči.

5.

Oj nevene, dušo,
Beru l' te djevojke?
Kako b' mene, dušo,
Nebrale djevojke,
Kad mi nikad, dušo,
Nepoveni lice.

6.

Karanfilje, dušo,
Beru l' te djevojke?
Kako b' mene, dušo,
Nebrale djevojke,
Kad od mene bolje
Nemirišu ruže.

7.

Ružmarine, dušo!
Beru l' te djevojke?
Kako b' mene, dušo,
Nebrale djevojke,
Kad će im se svati
Sa mnom nakititi.

8.

Oj rutvice, dušo,
Beru l' te djevojke?
Koko b' mene, dušo,
Nebrale djevojke,
Kad ni mraz mi lice
Ubiti nemože.

PRIRODOSLOVJE.

Priroda i smrt.

Od Ljud. Vukotinovića.

Smrt je uništenje: tako glasi misao sveobća. Mislimo, da smrt sve ukida, razoruje, uništuje: zato se svaki čovjek od smrti sa grozom odvratja, i smrt smatra kao silu neprijateljsku, koja je sa životom u neprekidnoj borbi.

Digitized by Google

Nu ako točnije proučimo djelovanje prirodnih silah i njihove zakone, to ćemo sasvim drugčije suditi.

Smrt je samo: mienа oblika (Mutatio formarum; *Wechsel der Gestalten.*)

Prirodne sile, koje se kod ustrojnih i bezustrojnih (organičnih i neorganičnih) tjelesah pojavljuju, ma kako protivne u svom djelovanju bile, slažu se medju sobom nakon stanovita postupka, i posljedica njihova medjusobnoga djelovanja jeste sjedinjenje il sveza u stanovitom liku (formi). Doklegod sveza živaljah traje, dotle traje i lik; kada se s uzroka kakvoga sveza razpane, onda se i lik mienja, no uzroci razpadnutja izvori su zajedno novoga djelovanja prirodnih silah, novoga postupka obrazujućega. Tako se važda iz ono njekoliko glavnih tvarih (*Stoff*), iz kojih svi stvorovi sastoje, novi radja život, i nove se pojavljuju tvorine u bezkonačnom broju oblikah.

Sav život ustrojnih tjelesah, sve bivanje i obrazovanje bezustrojnih stvarih, jest samo promjena, t. j. promienjeno medjusobno djelovanje prvobitnih živaljah, koji vazda onamo teže, da se privuku i odbiju, da se sluče i razluče, da se raztope i opet spoje.

Čvrst kamen stotinu viekovah nedirnut stoji, nu radeće neprestano lučbene (kemične) i mekanične sile djeluju na njega tako, da se poslie izminutja stanovita vremena mora skrušiti, smrviti, raztvoriti, promieniti. Sunce, zrak, vjetar, kiša, magla, rosa, snieg, led diraju u svezu počelah (elementah), iz kojih je kamen sastavljen, te razstavivši spon ove sveze, pretvaraju ga u ulomke i mrvice t. j. u nova tjelesa, iz kojih postaje opet vapnača, lapor, pieskovača, ilovača ili druga vrst zemlje, u kojoj su i iste česti, nu drugčije svezane i u drugi lik složene.

Bezustrojna priroda i njezine tvorine su mrtve, bez sile životne; neimaju ustrojah kojimi bi se mogle samohotno gibati: tielo im neraste; lik je njihov postojaniji neg u ustrojnih tjelesah . . . u njih je na oko mir . . . Rek bi, da su mrtve . . . Nu nije tako; one se neprestano mienjaju, samo što uzrok mienjanja dolazi iz vana, te tako imade i u njih radinosti, djelovanja, znakovah tvorbene i pretvorne sile.

Naprama bezustrojnim tvorinam bilje stoji na višjem stupnju, jer . . . premda i ovo veliku čest životnih silah svojih izvanjskomu djelovanju počelah zahvaliti imade . . . to ipak glavni uvjet svoga razvitka i rasta nosi svaka biljka u sebi, u svojh ustrojih (organih), naime: u svojih stanicah i njezinom soku. Život bilja veoma je različan; imade bilinah, koje brzo niču a jošte brže rastu, razvijaju se, dozrivaju i ginu, zato što ima u njihovih ustrojih živahnog i neprestanog gibanja i mienjanja; nekoje gljive n. p. jedva da se iz zemlje pomole, za kratko vrieme od 24 ure opet ih nestaje; gdjekoje bilje raste dva, tri mjeseca, cvate, dozrieva i suši se; drugo traje godinu danah, treće se svako ljeto razvija na novo iz korena svoga; četvrto raste mnogo godinah i živi mnogo viekovah.

Klicanje, niknutje, rastenje stabla i listja, razvitak pupja i cvietja, dozrievanje ploda i sjemena različiti su lici (*Formen*), različite su promjene, koje biljka prima u različitih dobah svoga života. U tom ukupnom broju različitih prelazah i promjenah stoji život biline.

Biljka dozrije, povene, strune, iz nje postane: crnica (humus), nova sveza prijašnjih počelah, koja je opet kao matica novih tvorinah u liku drugovrstnom.

Na puno višjem stupnju organične savršenosti stoji tielo životinje; tu su mnogovrstni ustroji tako osnovani, da životinji osim sile životvorne podieluju takodje moć te se može istimi silami za svoje potrebe shodno služiti; no u njoj ima još i njeka netjelesna moć, koju zovemo s jedne strane: namjeru, nagon, s druge strane; voljom i umom. To je onaj uzvišeni stupanj, na kom cjelokupno stvaranje postignu svoj vrh konačni, otvarajući umnomu stvoru bezkonačno polje duševnih silah.

Životinja se radja, naraste, ojača, ostari, oslabi, propada i umire. Ostanci životinjski, lišeni silah životvornih, gube svoj lik, te se iz njih radjaju drugi stvorovi. Po utrnutju oživljujuće vatre u čovjeku prestaje njegov život, prestaje samoćut, prestaje djelovanje razuma, nu u mrtvom truplu búde se u isti hip, kad život ugasne, novi kemični i mekanični postupci, koji vazda stoje u suglasju sa cjelokupnim životom prirode.

Razlika glavna medju promjenom silah životnih u življenju i medju promjenom silah životnih u smrti ta jest: da se promjena silah životnih u življenju neproteže niti neokreće dalje, nego unutar stanovitoga lika, štono je stvoru živućemu prirodjen; u smrti pako promjena silah životnih prekoračuje granice lika, razpada se iz prirodjene sveze svoje, a prvobitni življi spajaju se u novo, drugolično uzkrsnutje.

Kazat će tko: da smrt čovjeka ipak uništuje, da mu lik razori, te čovjeka sasvim nestane . . . .

Istina je, da čovjeka, koj umre, izgubimo izpred naših očiuh; njega za nas nestane, njegovo tielo propane, niti ga ćemo ikad više vidjeti! Misao ova užasna je; izgubiti ono, što nam je drago, što nam je milo, jedna od najvećih je žalostih, koja nas na ovom svietu postignuti može. Nu ako tu stvar hladnokrvno promotrimo, to ćemo uvidjeti, da je to glavni i obće vladajući zakon, da sve, što naša zemlja izvodi, i sve, što na njoj živi, ovomu je zakonu podvrženo; misao dakle ova treba da s osvjedočenjem našim od poroda našega bude skopčana, i da budemo vazda pripravni, da se nepromjenjiva uredba ova i nad nami izpuni. Mlado tielo naše, čilo i zdravo rumena lica naša, oči naše bistre, pamet zriela, ruke i noge jake, krv topla s vremenom gube silu živu, tielo oslabi, lica usahnu, oči ugasnu, pamet otupi, ruke drhtju, krv ohladi, i starost nas tare . . . . nije li tad udrila ura, gdje sami moramo želiti, da u grob legnemo!

Digitized by Google

Gledajući prirodu i motreći njezine zakone vječne, uvidjamo, da je sve u njoj tako složeno, da ništa izginuti nemože; svaka najmanja čestita odredjeno mjesto imade, te jedno je sa drugim tako dosljedno skopčano, da se nigdje i u ničemu pogreška naći nemože; najmanja nedosljednost, najmanja pogreška poremetila bi savez prirodnih živaljah i pobrkala bi cieli sviet. Oto divno uredjenje jeste mudrost stvoritelja, u tom stoji veličanstvo božje jakosti, koju mi dokučiti nemožemo. Tu prestaje najsmionije umstvovanje, tu prestaje sva oštroća znanja našega!

Tielo naše kao tvarni dio prirodnih počelah pada u prašinu kako velimo t. j. povraća se u zbir onih silah, iz kojih je postalo, da bude izvorom inih opeta tjelesah. To je stalno i svakom znano . . . . nu ona plemenitija stran našega bitja, ona iskra svjeta, kojom se lučimo od svega, što s nami ovdje živi, duša naša, koja nas uzdiže nad koru zemaljsku, koja nas uznosi na toliku višinu, kamo će ona doći? . . . To je svakako pitanje, koje si nemože svatko razriešiti.

Čuvstva naša bolja, koja nas tolikoputa nagibilju na krepostne čine, probudjuju u nas slutnju, te se dižemo nevidjenim krilom u njeke prediele nepoznane, u kojih tražimo nješta boljega, tražimo stan za dušu našu. . . . ta baš ova čuvstva, nam inače nikada pravo poznana, treba da budu vodja naš u zagonetki ovoj. Ništa nije u nas, što nebi svrhu svoju imalo, nijedan organ u tielu našem nije bez uzroka, nijedan neizčezava glede bitnih počelah svojih, iz kojih sastoji, i dočim svagdje i u svemu dosljednost vlada, sigurno nije ni najtanje ovo čuvstvo zalud u prsa naša zasadjeno. Ako tielo pada u prašinu, iz koje je izašlo, a to će sigurno poći duša u carstvo duhovah, iz kojega je iztekla, jer zakon prirode nedopušta, da štogodj izgine u cieloj ukupnosti svieta.

Kamo i kako? To su pitanja, koja umom razriešiti nemožemo; nu niti netreba da znamo, jer kad bi znali, sigurno bi manje sretni bili nego li smo sada. Što nas vjera uči, i što je čuvstvu našemu tako shodno, što se u nas tako često pojavlja, toga valja da se držimo.

Idea vječnosti duše naše tim veću krepost dobiva, što su ju svi milliuni pred nami živućih ljudih u srcu gojili — izim gdjekojih pojedinih muževah, koji su nadrimudrostju svojom krivo vodjeni s puta sišli. Što dakle čuvstvo tolikih milliunah za pravo i sebi primjerno, što svi vjerozakoni manje više za glavno načelo ustanoviše, to mora da je istinito. Na ovoj točki čovjek stupa na skrajnju liniju svoje znanosti; tu razum prestaje djelovati i prelazi na polje ugodna snivanja, u okrug poezije, koja mu dušu unutarnjom ćuti nepoznanom rukovodjenu riešnje verigah zemaljskih. Kao što i poezija u mnogih inih stvarih od realnosti odaljuje i uzdiže čovjeka u nevidjeni sviet duševnih mišljenah različitih, te kadra je prirodjenim njekim taktom viševrstne istine pogoditi. . . . tako nas i ovdje obuzimlje ufanje, imajuće svoj temelj u uvjetih života i njegovih zakonih naravskih, da će naime plemenita nas oživljujuća iskra po iztrunutju tiela vratiti se u svoj izvor plemeniti. Dakle je potrebno, da obćeobljubljenu misao o neumrlosti duše naše za pravu istinu držimo. U ostalom, ako je išta na ovome svietu, šta nas na najlaglje upoznanje ove istine može voditi, a to su sigurno prirodoslovne znanosti, koje nam ustrojstvo prirode otvaraju pred našim umom.

Tomu pako, da ljudi sa strahom o smrti govore i na nju kao na najveće zlo mrze, najveći je uzrok odhranjivanje naše opako Naša djeca imala bi se u tom pogledu od malih noguh jur priučavati, da se o toj promjeni, koja našemu tielu neizbježno predstoji, bolje obavjeste, i da se na taj trenutak tako priprave, da ga hladnokrvno uzmognu dočekati. Što biti mora, biti će. Neka svaki izpuni pošteno dužnosti svoje, pa neka se neplaši kad mu izbije posljednja ura, i onako joj se ukloniti nemože . . . a umiranje nije tako težko, kao što si to mnogi predstavljaju. Sama smrt dolazi ili na naglom, na jedanput . . . tada je i onako odmah svršena posljednja sudbina naša. . . . ili dolazi uslied podulje bolesti, gdje se tada čovjek tješi mogućim ozdravljenjem; a kad ga nada prevari, onda oslabi, sile životne i š njimi ćutjenje sve većma ga ostavlja, i kad udari trenutak posljednji, onda prestaje svako znanje, svako osjećanje, svako uvidjanje, te u onoj nesviesti tupoj ugasne iskra života u slici dosadašnjoj. . . . no iz tjelesnih počelah bivaju nova tjelesa.

KNJIŽEVNOST I UMJETNOST.

Tvorne umjetnosti u našoj domovini.

Od Drag Starka.

1. Naprama crkvi.

Iz povjestnice umjetnostih učimo, da je umjetnost tim većma djelovala na vjerozakonska odnošenja starodavnih narodah, što su oni bili izobraženiji i prosvjeteniji. Tako se je osobito već kod starih Hellenah umjetnost proslavila služeći vjerozakonu. Dovoljno će biti ako samo napomenemo veleliepnu Akropolis a u njoj hram posvećen božici Pallas-Ateni; zatim Parthenon sa kipom iste božice izradjenim od zlata i bjelokosti (slonove) a visokim punih 26 aršinah, te ogromni divni kip predstavljujući Zevsa na gori Olimpu, što ga je isto tako od zlata i fildiša izveo slavni Phidias; eto sjajne doista nagrade umjetniku, kad je sakupljeni u hramu narod ugledav veličajno njegovo djelo, svladan ideom veličanstva i čuvstvom pobožnim pao na koljena klanjajući se u prahu obrazu božanstva; eto i dokaza kako jako i neposredno djeluju umjetnički tvorovi na ćud čovječju, probudjujući osobito uzneženija i plemenita čuvstva; to je bila nevidljiva ona moć, kojoj se moraše podati i najprostiji čovjek, biaše ono genij prešavši iz duše umjetnikove na veleumno njegovo djelo a s ovoga

Digitized by Google

opet na narod, i neprestano nanj prelazeći dok je god trajalo isto djelo. Svakomu je Hellenu, kao što nam povjestnica dokazuje, ponajsvetija bila želja da ugleda jednom za života svoga velekip Zevsa predstavljajući, i ugledavši ga laglje je očekivao smrt; tomu će se dakako čuditi onaj, komu nije poznata savršena umjetnička obrazovanost svega hellenskoga naroda, uza koju nam se samo kao sjena pokazuje u tom pogledu obrazovanost drevnih i poznjih vremenah, ma kako visoko dotjerala kod pojedinih narodah svuh viekovah. Nu netreba nam u starodavnoj dobi poganskoj tražiti primjerah da dokažemo kako silno djeluje umjetnost na bogoštovje, netreba nam se vraćati u dobu gdje nas susreta blud i obsjena u najvažnijem čovječjem odnošenju; onim je narodom, premda obrazovanim i uzoritim, zastrta bila vječita istina, koja je tekar svanula njihovim potomkom; njihovo je krivobožtvo samo kao slutenje i nagadjanje onoga, štono im jošte neodkri spasonosna vjera; nevidljiva i nedokučiva božanska moć pričinjaše im se razdieljena medju isto toliko različitih i jedno od drugoga neodvisnih bitjah, koliko im se u životu predočivalo nepojmljivih pojavljenjah; zato i nalazimo kod njih toli mnogovrstnih veleliepnih hramovah i kipovah, što-no su ih svojim bogovom podizali i posvećivali.

Odkako je svjetlo vječite pravde ogranulo raznim krajevim svieta, eto su umah i liepe tvorne umjetnosti stale služiti religiji. Legenda pripovieda da je evangjelista sv. Luka slikar bio; svakako je on bio prvi koji je uzveličao crkvu svojom umjetnosti, jer od nepamtiva vremena smatraju ga slikari i štuju kao svoga zaštitnika, pače ima i znamenitih crkvah krštjanskih koje se ponose slikarijami proizišavšimi, kao što kazuje tradicija, od vješte ruke pomenutoga sv. apoštola. Slikar je bio takodjer slavjanski naš apoštol Metud, koji je sa svojim bratom Ćirilom malone sve Slavjane današnje Austrije zadobio krstjanskoj vjeri, i to je obraćenašnje izvršio riečju od mira, riečju blagom, nu jačjom i mogućnijom od krvnog mača Karla Velikoga, koji je silovito težio za istom svrhom. O njemu, naime o sv. Metudu, priča povjestnica, da je naslikav sliku predstavljajuću sudnji dan, pokazao ju bugarskomu kralju Borisu, a ovaj divno njome dirnut da je odmah sa cielim svojim dvorom poprimio vjeru kršćansku, za kojim se je primjerom povukao i ukupni narod bugarski. Što prije nikako nije za rukom pošlo poslanikom grčkoga cara, premda im je s raznih važnih razlogah državnih mnogo do toga stalo, to je eto kistom i masti izvršio blag i smjeran, nu nadahnut vjerom i umjetnostju vjerovjestnik Solunski. To je bilo doista slavodobitje, kojim se je mogao dičiti nesamo Metud, već ga je preradostno pozdravila svakolika susjedna carevina grčka, a umjetnost je sama time koliko ikad moguće proslavljena. — U srednjem pako vieku kao što je svećenstvo i kaludjerstvo u samostanih gotovo samo njegovalo znanosti i pozdnijim vremenom ih sačuvalo, isto je tako bilo i tvornim umjetnostim jedini bi reć skrbnik, čuvar i negovatelj. Netreba nam za dokaz naših riečih napominjati tolike veleliepne hramove, samostane i druge vjerozakonskim svrham posvećene sgrade, prekrasne crkvene slikarije, pune izraza kipove dišuće reć bi dubokim i gorućim čuvstvom, divne neumornom pomnjom izradjene miniature u crkvenih i vjerozakonskih knjigah; pa da od množine drugih barem jedne navedemo primjer umjetnih onih iz sriednjega vieka do naše dobe sačuvanih djelah, što su ih kao što rekosmo izveli upravo duhovnici, napominjemo evo talijanskoga dominikanskog monaka Fra Giovanni Antonio da Fiezole, koji je nedostižnom dosad vještinom i bezprimjernom pobožnom oddanošću sačinio djela označena i nadahnuta pravim krščanskim duhom u toliko, da upravo u naše vrieme njekoji slikari svakojako nastoje da ga nasljeduju u svojih djelih, al im je neznatan uspjeh toga nastojanja, u njih bo neima više onoga begoljubivog oduševljenja i uzleta u visine nadzemaljske, te zato ako im gdješto i podje za rukom da prisvoje svojim djelim izvanjski lik onih uzorah, to u njih ipak nigdje nenalazimo niti traga božanskomu onomu nadahnutju, koje im uzore upravo označuje; nu to je, čini nam se, sudbina u obće svakoj panačinitbi i sliepom nasljedovanju u umjetnosti, kao što nam to dokazuje, gdjegod u nju zavirimo, povjestnica umjetnostih.

Bogoljubje i iskrena prama Bogu podanost u davna vremena dizaše Višnjemu hramove, koji su nam i sada jošte uznešeni uzori veleliepnog sloga i sklada u svih njihovih čestih; u ona su vremena ljudi živahnije osjećali zavisnost svoju od božanskoga savršenstva, te su mu na čast prinašali takodjer i najsavršenijih svojih tvorinah; umni su ljudi poklanjali svoju vještinu i umjetnost proizvodeći veličajnih sgradah, veleliepnih slikah i izvrstnih kipovah, i ponašahu se time kad su znali štogod doprineti na slavu stvoritelja svoga i višnjega učitelja. Udivljenje nas i užas čestoputah obuzimlje kad gledamo ona njihova djela, štono su nam sačuvana do naših vremenah; — tko je, n. pr. gledao prvostolni hram svega kršćanstva, crkvu naime ss. Petra i Pavla u Rimu, a nedivio se oriaškomu ovomu arcidjelu, kojim se je vjekovito proslavio i neumrlimi zaslugami ovjenčao veliki umjetnik Michael Angelo Buonarotti; tko se nebi divio tvorcu sjajnoga hrama u Carigradu, što ga je učinio sazidati prije 1319 godinah posvetiv ga božanskoj Mudrosti (*Sofia*) car Justinan, rodjen hugarski Slavjan, a izveo ga je graditelj njegov Antemio Traleski, ustanovivši veličanstvenom ovom sgradom sasvim novi gradjevni slog, koji je po više viekovah vrlo znameniti imao učinak na gradjevnu umjetnost, pače još i u noviju ponješto zasjeca arkitekturu; — nečuvenu pako i nepoznatu dosad sjajnost i veleljepje, kojim je unutarnji otaj hram uresila darežljivost pomenutoga carigradskoga vladara, netreba ni da napominjemo. Uzorita simetrija u slogu i veleumno izvedenje prekrasne ote sgrade mnoge je pjesnike onoga vieka potaknulo te su opjevali nabožnostju nadahnutog i umjetnim duhom o-

Digitized by Google

duševljenoga cara Justiniana i po njegovoj zapoviedi izvedeno u kršćanskom svietu dosad nevidjeno i nedostiženo službi božjoj posvećeno arcidjelo, medju kojimi pjesmotvori osobito je vriedna da se nopomene obširna pjesma Pavla Silentiaria, koji je dostojno opjevao neumrli svoj predmet i slavnog njegovog začetnika, umnog vladara bizantinskog. Šteta, prevelika šteta, što je ponajstariji ovaj znak kršćanskoga bogoljubja po nemilom udesu, kojemu je od više viekovah podleglo kršćanstvo u onih krajevih, odtudjen kršćanskomu bogoštovju.

No ako svrnemo okom u Italiju, vidjet ćemo kako je za one dobe, osobito u Rimu i Raveni, crkvena umjetnost njegovana; to isto ćemo naći u Englezkoj i Francezkoj, koje se zemlje ponose veleliepnimi i oriaškimi umotvori iz one dobe; da napomenemo samo hramove, koji su docnije u pogrešno dakako prozvanom gotičkom slogu sagradjeni u Amiensu, Rouenu, kamo spadaju i hram Notre-Dame u Parizu, u Laonu, Dijonu i više inih, koji se sjajno odlikuju kano cviet pomenutoga sloga. U Englezkoj valja u tom obziru osobito napomenuti hramove: westminsterski u Londonu, prvostolni hram u Yorku, u Salisbury i još sada ponos katolikah u Winschestru, u Peterboroughu, veličanstveni hram Oksfordskog kaptola i kat. hram Linkolnski; u Njemačkoj sjaje Strasburžki i Kolinski, premda još nedovršeni hram, zatim hram sv. Sebalda u Norimbergu; u Austriji stolni hram sv. Stjepana u Beču, glavni hram sv. Vida i župna tynska crkva u Pragu, sv. Barbare u Kutnoj-Gori u Českoj; Milanski hram u Lombardiji i napokon u Hrvatskoj naš slavni poradi neprijaznih vremenah, koji su mu toliko ljutih udaracah zadali, još nedovršeni prvostolni hram sv. Ladislava u Zagrebu. Još bi se mogli napomenuti mnogi ovakovi slavni spomenici kršćanske umjetnosti koje po varoših a koje gdjegdje i po istih selih do naše dobe preostavši i manje više uzdržani; no scienim, da nije od potrebe na ovom mjestu obilnije o tome rieči širiti.

Čovjeka, kojega čuvstvo i srce nalikuje mekoj tvari svaki utisak na se lasno primajuće, obuzimlju sasvim druga ćutjenja, kad unidje u ovakove, krasnim cvietom uzvišene umjetnosti urešene hramove, nego kad stupi u svetinje neukom rukom sagradjene: uzrok tomu netreba upravo tražiti u umjetničkoj ugladjenosti, to proističe iz proste naravi čovječje. S toga se također vidi silan upliv umjetnosti na pobudjenje prave nabožnosti, kao što protivnim načinom jasno biva, da krasne tvorne umjetnosti uplivom vjerozakona bujno procvjetaju — jedno s drugim sudjelovaše uviek na proslavljenje nebeskoga Stvoritelja; gdje je umjetnost počela cvasti pod zaštitom vierozakona, tu je oboje procvalo bujnim cvietom, u protivnom pako slučaju postradala je i sama nabožnost; za dokaz nije treba da navodimo kipoborne sliedbe davnih vjekovah, imademo dokazah i u našem vieku, gdje je opaka prama religiji nemarnost i hladnokrvnost ljudmi po različitih krajevih više ili manje zavladala, a ovomu vjerozakonskom indiferentizmu s neke strane svakako je uzrok i zanemarenje umjetnosti. Jer kad se hramovi grade u prostom i neukusnom slogu, gdje no bi se s nješto malo više troška, pače često putih s istim troškom mnogo bolje i ukusnije mogli sagraditi; kad veleliepne stare hramove napunjujemo kojekakvimi neznatnimi, posve nagrdjenimi i neukusnimi rezbarijami, te tako izopačujemo i kvarimo prvobitnu krasotu sgrade; kad na mjesto ostarjelih, kadšto sasvim dobrih slikarijah nove istina, al po kojekakvih mazarih i lakirih izmazane stavljamo, riečju, kad sve činimo, što niti u svojem domu nebismo dopustili, makar bi nam to tko i bezplatno načinio: tad sigurno niesmo ništa doprineli na podkriepljenje nabožnoga duha, dapače žrtvujemo, što se niti nam nebi imalo dopasti, Bogu, i tako s našim neukusom i indiferentizmom oskvrnjujemo njegov dom i oltar. Umjetnik pako smatra ovakovu nehajnost punim pravom kao grieh.

Ako popitamo: da li i kod nas tako biva, da li se i kod nas tako malo rádi za promicanje umjetnostih: moramo žalibože priznati, da je zbilja tako, te da smo ovoj nemarnosti već na toliko navikli, da je niti neosjećamo, a kamo li da bismo uvidjeli proizlazeću iz nje štetu. U tom pogledu imao bi nam svakako uzorom biti naš vrhovni pastir, preuzv. g. zagrebački nadbiskup Juraj Haulik. Ako samo malo pozornijim okom svrnemo na ukusno i umjetno ukrašenje našega prvostolnoga hrama, moramo priznati, da je on svojim bistrim umom shvatio, kakova vrst umjetnosti, kakov slog u oltarih, slikarijah i rezbarijah ovomu starodavnomu hramu dolikuje; on je okom vješta znalca znao pronaći kako se ova krasna sgrada nabavljenjem i sumjernim uredjenjem različnih umjetničkih djelah još ljepše može ukrasiti, što će svatko rado priznati, ko se je po našem njegovim nastojanjem ukrašenom hramu iole razgledao; neima bo prilike da je itko unj stupio a da nije ugodno zatečen. Kad čovjek gleda krasne one na staklu slike nad velikim umjetno uredjenim oltarom, gdje čarobnim polusvjetlom razsvietljuju najsvetije mjesto hrama, divit će se sigurno ovim k nabožnosti i nehotice pobudjujućim umotvorom. Tu se doista nalazi sve u najkrasnijem skladu: rezba kipovah ornamentike, slikarija, pa sve do istih veleliepnih nedavno tek postavljenih orguljah i u najmanje važnoj njihovoj stranki — sanduku naime, koji svojim ukusnim i sumjernim skladom cieloj sgradi krasno dolikuje i na ukrašenje ukupnosti znatno dopomaže. Tanki umjetnički ukus pokazuje se i u onih okolnostih, koje se na prvi mah neznatnimi čine; tako je n. p. naš vrhovni pastir, uvaživ da bi naš starodavni hram znatno izgubio od svoje krasote kad bi bio samo pobieljen, odabrao tamniju boju, koja oku ugadja a uza to veličajnost svetinje umnožava. Imade mnogo takovih prividnih malenkostih, koje čovjek, nemisleći o njih, lako mimoide, s toga tim većma moramo da s umjetničkoga gledišta uvažimo i priznajemo njegovo svestrano nastojanje; no nije dovoljno ne mu za to zahvalni budemo, nego bi trebalo,

Digitized by Google

dapače i naša je dužnost, da se u njegov primjer ugledamo i njega sliedimo.

Mnogi će možda prigovoriti, da ovakovo nastojanje prekomjernih zahtjeva novčanih sredstvah; drugi opet pitaju: gdje su nam umjetnici, koji bi kod nas kadri bili izvesti takove umjetne radnje? tà, vele, kad poželimo umjetne kakove bolje slike, valja nam se uteći u Gradac ili u isti Beč, pa se nam zato nemože prigovoriti da neima u nas umjetničkog ukusa i da shodnog umjetničkog uresa nenabavljamo za naše hramove. Opet se gdjekoji tuže, kako je neki umjetnik, s kojim se je o tom dogovarao, nečuvenu svotu zahtjevao za neku sliku ili kip, pa da bi i onako u nas grehota bila da se troši toliki novac za takove stvari „gdjeno prosti naš puk od svega toga ništa nerazumie, pa je zanj dovoljna svaka slika, samo da išto predstavlja“ itd. Ovakovi prigovori posve su nètemeljiti, osobito ovaj posljedni koji je još i znak podlosti i neuvažanja svoga naroda. Na prvi prigovor može se odgovoriti, da svatko koga ta stvar ide dužan je da po mogućnosti nastoji da što ljepšega za dični ures hrama svoga nabavi, a izvjestno je da netreba upravo tražiti u tudjih zemljah, jer imade i kod nas sposobnih zato ljudih; no kao što je dosadna narivljivost i hvastavost znak potištena značaja, tako opet čednost i ustupljivost treba da označuje izobraženog čovjeka; pravi umjetničkim duhom nadahnuti čovjek neće da trubi o sebi i da preporučuje javno svoju vještinu, jer to se po njegovom mnienju ne samo neslaže s njegovim poštenjem, već bi moglo i samoj umjetnosti, kojoj je toliko truda i reć bi život svoj žrtvovao, više naškoditi nego koristiti; uztezanju tome nije dakle toliko povod ponos umjetnički, koliko počitovanje umjetnosti sáme, akoprem to neuvidjaju i sasvim drugačije i pogrešno si tumače, koji neshvataju umjetničkoga duha. Prigledajte dakle i pitajte, pa ćete i kod nas naći ljudih, koji će znati zadovoljiti tim potrebam i zahtjevanjim, ako ih pako neima dosta za domaće potrebe a onj će vam sigurno doći od drugud, jer procvjetajuća umjetnost radja i privlači svuda i vještih umjetnikah; no pazite da nehajstvom neugušite sasvim duha umjetničkó g u sinovih vaše domovine. Pravi umjetnik dakako da više zahtjeva za svoje djelo nego gdjekoji mazalac, no zašto on to zahtjeva to svatko lasno može dokučiti: za izvrstnije djelo treba i puno truda, pomnje, vremena i ostalih sredstvah, koje umjetnost, ako je nećemo nagrditi, puniem pravom iziskuje od svoga službenika. Ako vam oskudieva novacah za izvrstnije djelo, valja počekati dok vam se kojekako pomnože sredstva, pa makar to i godine trajalo, svakako je bolje nabaviti što izvrstnijeg ako i docnije, nego umah što loša i nevaljana, što će vam i drugim omrznuti i vriedjati vas kod svakoga pogleda, pa bi time i žudjenu svrhu promašili, jer će nabožne duše u mjesto da se uz takve predmete podignu k Vječnjemu, s nezadovoljstvom odvraćati se od onakovih nagrdah, kojimi se stan Višnjemu posvećen izopačuje. Ako gradite hramove, gradite ih da budu na slavu božju, u ljepšem slogu nego što su vaši stanovi; uza to nastojte takodjer da ih i s nutra ljepše uresite nego što su vam dvorane vaše, jer time što se hramovi s nutra takodjer kite, pokazuje se nabožnost resiteljah i probudjuje takodjer i u drugih. Ako si pako umjetničkih djelah nabavite iz Gradca, Beča, ili iz Italije, a makar i iz istoga Pariza, nećete ni ondje dobiti pravih umjetničkih djelah izpod ciene domaće, ili ako ih i dobijete, neće jamačno biti na čast niti vam niti umjetnosti samoj*).

Onoga pako netemeljitog prigovora, kao da je za naš puk dobra i najprostija stvar, jer on toga tobože i onako neosjeća, — nebi trebalo na široko oprovrgivati i dokazivati, da je bez svakog razbora pače i moralnog temelja, — da nije na žalost upravo ovaj najobičniji koji se čuje prigovor i često jedini izgovor nehajstva u umjetničkom pogledu. Niesu hramovi samo za jednu vrst ljudih, t. j. samo za prostotu sagradjeni i uredjeni, već su oni za sve izobražene i neizobražene, ugladjene i neugladjene kršćenike; pa da prost čovjek i sbilja neosjeća umjetnosti i da ništa neznade razabrati i prosuditi u tom pogledu (što medjutim nipošto nestoji na toliko kao što se lakoumno trubi, jer i prost naš čovjek u obće znade razlučiti dobru stvar od nevaljane) zar odtud sliedi, da treba prostotu ostavljati u takovom neznanstvu, zar da onaj prirodjeni ukus i čuvstvo, što ga svaki i najprostiji nu neizopačeni čovjek od naravi imade, kojekakvimi nagrdami jošte većma kvarimo, a mjesto da ga razvijamo, obrazujemo i usavršujemo kod našega zapuštenoga i ničim drugim nego upravo našom nemarnostju i sebičnostju izopačenoga i zaostavšega prostoga puka!?

Kao što si nitko rad nenagrdi stiene svoga stana, tim manje je smjeti takove proizvode, koje ljudi sami smatraju kao nevaljane, postaviti u gospodnjem hramu. Dapače se grehotom nazvati mora, kad čovjek imajući kakovu nevaljanu sliku ili kip, kojimi neće da nagrdi svoj sjajno izkićeni stan, misli da je takóva stvar dobra za crkvu, pa pokloniv ju hramu, ponosi i hvasta se kao da je Bog zna kakve zasluge time steko, i nemisleći, da se ima Bogu na oltar položiti samo ono što najsavršenijega njegov stvor izvede. Umjetnička djela čovjeka, njegovi umotvori traju na stotine pače po tisuće godinah. Hramovi naši, njihovi uresi i umješteno u njih umjetnička djela predstavljaju nam davnovjekost, oni su nam zrcalo duha, nabožnih čuvstvah i obrazovanosti naših predjah, po kojih je potomstvo i povjestnica

*) Umjetnik već iz poštovanja umjetnosti posvuda primjerenu zahtjeva nagradu za svoja djela, no dvojimo da bi nam u tom pogledu inostranac jeftinije posluzio, dapače smo uvjereni da će nam domaći umjetnik svakako uz lakšu cienu zadovoljiti već s toga, da nam pokaže pravi ukus i jer mu je dočim medju nami živi i samomu kao umjetniku do toga stalo da se već jedared ukinu onakove nagrde od nevještih rukah, koje vriedjaju oko i tanji ukus svakog obrazovanog čovjeka.

Digitized by Google

sudi: oni su najizvjestniji tumačitelji i komentari povjestnice čovječanstva, oni su nam najsigurnije mjerilo, kojim mjerimo napredak prošlih pokoljenjah, a buduća će opet pokoljenja po njih suditi i mjeriti nas i ovaj naš viek; u njih su nam slavna imena sačuvana tja do našega vieka — imena, koja u nas probudjuju duboko prama umjetnosti štovanje. Čuvajmo se dakle, da nas buduća pokoljenja nebudu sudila, kao što mi sudimo davna vremena varvarska, te da nebude potomstvo pokazivalo na nas i na naš viek sa sažaljenjem smatrajući nas kao vandale devetnaestoga vieka. Neka nam budu za primjer druge obrazovane zemlje, kako tamo nastoje o gradjenju hramovah, izpravljanju, čišćenju od nagrdah, kako paze da nebudu oltari nespretnim cviećem ometani i ovješeni kojekakvimi vrpcami, koje prosta ruka često putih i na iste oltare i kipove objesi, a nemarnost' ih tamo ostavi; ugledajmo se u primjer, kako se drugdje raspadajući se umjetni kipovi izpravljaju a starije umjetne slike pomnjivo obnovljuju (a nepreslikavaju), kako se dižu novi, hramovu slogu primjereni oltari, a stari neukusni odstranjuju, što sve dakako nebiva na jedanput nego malo po malo, jer što smo u tom pogledu neznanostju ili mnogoljetnom nemarnostju zapustili, težko je popraviti za godinu danah; no premda nemožemo za godinu—dvie sve popraviti, zato smo ipak dužni i moramo nastojati o tom da se toli važna stvar za dugo neodgadja.

Da se izpune malo po malo pravedne ove želje, svaki od nas po mogućnesti dužan je brinut se i raditi; to od ~~nas zahtjeva prava~~ čovjekoljubnost, nastojeća o promicanju sveobćega narodnoga dobra. Pojedini dakako čovjek, pa ma koliko on sám o sebi nastojao, radio i žrtvovao, nije kadar da sám svuda doskoči tolikomu nedostatku i da sám popravi toli zanemarena u tom pogledu odnošenja; k tomu je treba sdruženih silah i zajedničke volje, jer množtvo silah mnogo i uzmože, zato i ovdje velimo: „*Sjedinjenimi silami!*“ (Dalje sl.)

ŽIVOTOPISI.

Ljudevit Štúr.

(Rodj. 28. listop. 1815; premin. 12. siečnja 1856.)

Ljudevit Štúr ugleda svjetlo života dne 28. listopada 1815. u Ugrovcu u Trenčanskoj županiji, gdje je bio njegov otac ravnatelj evang. škole. Pribavivši si kod kuće početna znanja, podje na ev. gimnaziju u Gjur, da ondje nauke nastavi. Ovdje je u njem. prof. Leop. Pec, spomenuvši mu njekoje zviezde literarnoga slavjanskoga svieta, naime Dobrovskoga i Šafarika, probudio prvu iskru ljubavi prama svomu narodu, koja je poslje još bolje bila uzpirena po zlobnih njegovih sudučenicih, mrzećih na njega i rugajućih mu se kano Slovaku. Poslje dvie godine otišao je na evang. licej u Požun, gdje su njekoji revni slovački mladići već god. 1828. slovačko, a poslje književno družtvo utemeljili, koje je kašnje vrlo znamenito postalo u narodnom životu Slovakah. U to družtvo stupio je takodjer Lj. Štúr, te je iz tamošnje knjižnice stao crpiti obširnija znanja o svojem narodu.

Svršivši gimnazijalne nauke, kad su već stariji utemeljitelji iz Požuna pootišli, preuzeo je Štúr upravu družtva, i stao slovačku mladež neumornom revnošću obučavati. Ta goruća ljubav prama slovačkoj mladeži skloni ga na to, te je svršivši bogoslovne nauke i nadalje ostao u Požunu, kano namjestnik pokojnoga učitelja jezika i literature slavenske, Gjure Palkovića; a uz to si je morao zaslužiti življenje privatnim obučavanjem mladeži. Mnogim biaše to trn u oku, što je „slovačko družtvo“ pod Šturovom upravom krasno procvalo, te je napokon do toga došlo, da je bilo god. 1838. od Budimskoga namjestničtva prepovjedano. Uslied toga se družtvo pretvori u „književni zavod“ u kojem je Štúr i nadalje bez svake zapreke djelovao i to tim većim uspjehom, što je njegova predavanja takodjer mladež iz nižih razredah polazila i to nastojanjem pokojn. prof. Gottfr. Schoera rodom Niemca, nu iskrenoga prijatelja slovačkoga naroda.

S cvatućim ovako zavodom Požunskim oprosti se Štúr god. 183[illegible], kad je otišao u Njemačku da se na Halle-nskom universitetu višjim znanostim posveti, odabravši osobito znanosti historičko-politične i jezikoslovje indo-evropejsko pod ravnanjem glasovitoga prof. Aug. Fr. *Potta*. Odanle bi pozvan u Kežmark za učitelja filozofičkih naukah na tamošnju ev. gimnaziju, koje zvanje medjutim nije primio, jer obrativši svu svoju pomnju milomu požunskom lit. zavodu, odabra si dragovoljno ubožtvo, samo da zadovolji svomu unutarnjemu nagonu.

Probavivši dvie godine u Njemačkoj, povrati se u Požun, gdje je opet stao zastupati Palkovića. Nu razjarena stranka Magjarah gledala je sada već poprieko požunski lit. zavod, nastojeći svakako da ukloni Štura od namjestnoga učiteljstva. Naredbom nadinšpektorata evang. crkve podignuta bi iztraga proti zavodu, kano da se u njem snuju političke spletke, nu iztragom bi pronadjeno, da je ta sumnja netemeljita bila. Ostao je dakle Štúr i nadalje u zavodu namjestnim učiteljem. U to vrieme biaše zavod u najljepšem cvietu. Svaki, koj je iole ocutio ljubavi prama slov. narodu biaše dionikom njegove sudbine, dočim su usuprot protivnici u svih magjarskih novinah i na svih evang. crkvenih saborih (u kojih je onda većinom prenapeta magj. stranka vladala) svakako proti zavodu radili, te napokon do toga dotjerali, da je bila g. 1843. druga iztraga proti zavodu podignuta. Predsjednik komisije biaše baron Gabr. Pronaj, čovjek pravedan i ugnjetavanoj stranki vrlo naklon; nu sasvim tim nije mogao odoljeti fanatičkim protivnikom Slovakah. Komissija je istina priznala, da je zavod nevin; nu nastojanjem protivnikah izreče požunski crkveni sabor vlasću svoga patronata g. 1844 naredbu, kojom je Štúr svrgnut s časti namjestnoga u-

Digitized by Google

čitelja. Ništa nisu uspjele prošnje mladeži, ništa protest evang. crkve, ništa glasi evang. seniorata, ništa razlozi superintendentah — sve biaše uzalud! Ogorčena tim slovačka mladež odlazila je po ljutoj zimi na druge škole, u Prešov i Levoču; a oni, koji su ostali, nemogahu već zavodu zadatu ranu izliečiti. Sám Štúr ostao je i nadalje u Požunu, neodvrativ pomnje svoje od slovačke mladeži, kojoj je najljepše godine života svoga posvetio. U to vrieme spadaju prvi Šturovi spisi, koje on za obranu svoga naroda napisá, kao što su: „*Klagen und Beschwerden der Slovaken wider die Uebergriffe der Magyaren. Leipzig 1844*," — zatim slični spis: „*Das neunzehnte Jahrhundert und der Magyarismus. Wien 1845.*" Prvi spis izašao je bez imena, a drugi pod njegovim imenom. Osim toga napisao je više članakah u njemačkih novinah, osobito u „Augsb. Allg. Ztug.," kojimi je prava svoga naroda proti mnogovrstnim navalam branio. — Valja nam napomenuti, da su slovački rodoljubi g. 1842. u Beč poslaničtvo odaslali, da prejasnomu carskomu prestolu podnese molbenicu za obranu proti zlobnom napadanju fanatičke magjarske stranke; molbenicu podpisaše više od sto rodoljubah svih stališah obojega izpoviedanja. Oko toga poslaničtva najrevnije je nastojao Štúr s pokojnim Kollárom, a kad je ovo duže vremena bez uspjeha ostalo, odaslano bi god. 1844. drugo takovo poslanstvo opet ponajviše revnim Šturovim nastojanjem.

Godinom 1845. počimlje javno Šturovo djelovanje. Već od više godinah po obćenitoj želji svojih zemljakah radio je o tome, da dobije dozvoljenje za izdavanje narodnih slovačkih političkih novinah. S kolikimi se je težkoćami morao Štúr boriti uza to poduzetje, znati će onaj samo ocjeniti komu je poznato kako su u ono kobno vrieme svako ma i najnedužnije poja vljenje slavjanskoga života u Ugarskoj smatrali kao „izdaju domovine." Nu Štúr je imao mogućnoga zaštitnika, pokojnoga naime barona *Kulmera*, kojega uplivu ima se najviše pripisati, da je Štúr 1845. dobio po tri godine željno izčekivanu dozvolu za izdavanje slovačkih novinah u Požunu, što je po Slovačkoj veliku radost prouzročilo. U istu godinu spada takodjer ustrojenje *Tatrina*, narodnoga slovačkoga literarno-praktičnoga družtva, koje je Štúr s Jos. M. Hurbanom i Mih. M. Hodžom utemeljio; ovo je družtvo držalo godišnje svoje sastanke pod upravom Hodžovom sad ovdje sad ondje sve do kobne god. 1848.

Obično se drži, da je izdavanjem Šturovih slovačkih novinah („Národňje Slovenskje Novini") zametnuto književno razdieljenje Slovakah na tri stranke,*) od kojih je jedna poprimila novi način prosto-narodnog pisanja po Šturu u novine uvedeni, druga se držala obćega književnoga českog jezika, a treća tako zvanoga Bernolakova pučkog narječja. Šturova namjera biaše, da one dvie do onda obstojeće stranke u jedno spoji; a da mu to nije pošlo za rukom, to neće pokojniku nitko u grieh upisati, komu su poznate plemenite njegove namjere. *) Odpor protivne stranke u Slovačkoj, Českoj i Moravskoj biaše silan, što medju ostalim takodjer svjedoči djelo: „Hlasy o potřebě společného spisovného jazyka česko-slovenského," što je izašlo kao odgovor na Šturove spise: „Nauka reči Slovenskej" i „Narečia Slovenskuo, álebo potreba pisania v tomto náreči." Oba ova spisa izadjoše u Požunu g. 1846. Dobru Šturovu akoprem neuspješnu namjeru dokazuje i to, što se je odkako je počeo izdavati svoje „Nar. Slov. Novine" velika oduševljenost porodila za blagostanje naroda; ona se je pokazivala oživotvaranjem praktičnih ideah, koje je Stúr u novinah preporučivao, kao što biaše n. p. misao o utemeljenju „družtva umjerenosti," „družtva štednje" a i „družtva za obradjivanje pustih i zanemarenih zemljištah," koja su se družtva tada počela širiti po Slovačkoj.

Dočim je Štúr ovako javno djelovao, otvori se burni sabor ugarski g. 1848—1849. Na taj sabor došao je i Štúr, kano punomoćnik kralj. grada Zvolenja. Poslanstvo Šturovo biaše magjarskoj stranki dakako nepovoljno, a Slovaci su opet s ponosom i veseljem gledali, kako je Štúr, magjarskomu jeziku podpuno vješt, poduprvši se lievom rukom na sablju, čistim magjarskim jezikom, muževnim, do zadnjega kuta dopirućim glasom sborio i ozbiljnim okom korio protivnike, koji su mu često svojom vikom: hallyuk! govor zlobno presjecivali. Štúr je govorio na saboru o svih važnijih pitanjih, naročito o urbarskom odkupu, za koji se je takodjer u svojih novinah vještim svojim perom borio, kao i za prava slov. naroda, kad se je pitanje o školah pretresivalo. — Po dogodjajih, koji su se mjeseca ožujka 1848. sbili, uvidio je Štúr kamo razjarena protivna stranka smiera, s toga si je odabrao drugi put, kojim si preduze u to opasno doba služiti narodu svomu. Proljetje god. 1848. sproveo je Štúr ponajviše na putovanju po Slovačkoj, premda je bio svagdje u pogibli, da ga protivnici, tada na kormilu u Ugarskoj, kano „buntovnika" neuhvate i nepogube. Novine Šturove propadoše u mjes. lipnju g. 1848. po fanatičkom duhu onoga vremena; a

*) G. D. Lichard napominje u svojih „Slov. Novinah," iz kojih smo takodjer ovaj životopis crpili, da je učinjen prvi korak k uvedenju slovačkoga (Šturova) narječja u književnost almanakom „Njitra," kojega je g. Hurban izdavao.

*) Kao što navodi pomenuti g. Lichard urednik književnim českim jezikom pisanih u Beču izlazećih „Slovenskih (slovačkih) Novinah" biaše jedan od najvažnijih razlogah, zašto su neki književnici stali pisati prosto-narodnim slovačkim narječjem, taj, što je žestoka magjarska stranka već istu književnu slogu Slovakah sa Česi smatrala kao izdaju domovine. Za dokaz toga navodi pomenuti pisac, da je bila proti njemu poduzeta od strane crkvene oblasti istraga zato, što je on kao učitelj u Ščavnici, svoju mladež u českom pravopisu poučavao. Zaključismo dakle, piše nadalje g. Lichard, ja i Štúr, da ćemo onako pisati za izobraženje svoga naroda, da nam se valjda neće tumačiti kao da je „izdaja domovine."

Digitized by Google

njihovo mjesto zauzeše u Požunu zloglasne „Slovačke Novini“ pod uredničtvom nekog Kostelni-a, u kojih je stranka protivna stala sijati sjeme otrovno. Štúr je medjutim živio stranom u Pragu, u Beču a stranom i u Zagrebu sve do ustanka Slovačkoga.

Poslje god. 1849 življaše Štúr kano privatan čovjek izabrav si stan u Modri blizu Požuna, da uzmogne po smrti brata svoga, gimnazialnog učitelja u Modri, ostavšu djecu odgojiti. S tim plemenitim djelom bratinske ljubavi i sa književnom radnjom zabavljaše se Štúr do umrlog časa. Plod ove dobe jeste njegovo djelo: „O narodních písních a pověstech plemen slovanských,“ koje je trroškom češke Matice god. 1853. izašlo pisano čistim književnim češkim jezikom. Zatiem je radio oko obširnijega historičkoga djela*) i to još i poslje kobnog svoga ranjenja; slutio bo je da će naskoro poći u bolji sviet, s toga je i najviše žalio što će morati ostaviti toli već pripravljenoga i nedovršenoga materiala.

Štúr je bio čovjek visoka, koščata, muževna i liepa uzrasta, a izraza u licu vrlo značajnoga i odlučitoga (choleričkoga); osobito su mu oči izpod gustih obrvah sievale duševnom vatrom, kad ga kakav zanimivi predmet na živahniji razgovor potaknuo. Štúr je bio u nekom pogledu čovjek idealah, a gledeć na srce plemenita i iskrena duša; kao što je sám živio samo za svoj narod i za plemenite svrhe te svakomu dobro želio: isto tako nije ni drugim znao pripisivati potištene i nečiste namjere. S toga i Štúr nije imao kano čovjek protivnikah, premda je u svojem književnom djelovanju na veliki odpor naišao. Pogreške Šturove najviše su odtuda izticale što se njegovi ideali niesu svagda slagali sa životom; jerbo on često u svojoj idealnosti nije smatrao osobe i stvari kakove zbilja jesu, nego kakove bi trebalo da budu. Nije dakle čudo, što su mnoge njegove nade ostale neizpunjene. Nu plemenito pokojnikovo srce podnosilo je svaku takovu ranu prevarene nade s muževnom odvažnošću, nevriedjajuć nika done u kojih ga je nada prevarila.

Uspomena Lj. Štura živit će uviek u srcih svih vjernih Slovakah, a dično njegovo ime neće nikada utrnuti na obzorju slavjanskom! — *Pr. Fr. Š.*

*) A to je Povjestnica slavenska, kao što je pokojnik u posljednjih svojih prijateljskih listovih izvjestio urednika ovoga lista, obećajući mu takodjer neke članke za Neven.

VJESTNIK.

Iz Zagreba. Zanimajući se u ovom broju našega lista domaćimi tvornim umjetnostmi zavirismo u ovdješnje umjetničke djelaonice da vidimo što i kako rade naši umjetnici, i ovom prilikom nadjosmo kod g. Zaše — slikara već od duže vremena kod nas prebivajućeg, rodj. iz Češke, koj nam već više domaćih predmetah vješto naslikao — upravo dogotovljenu sliku predstavljajuću izpovied češke kraljice Ivanice sv. Ivanu Nepomuckomu, koju je sliku (od oltara) sačinio za ovdješnju crkvu oo. milosrdne braće. Slika ova u svojoj skladnoj ukupnosti vrlo se dobro predstavlja oku motritelja; kao na izlazku gotičkoga hrama sjedi malo više svećenik, kojega ozbilno i pobožno lice označuje čvrstu i postojanu krepost duhovničku; usta njegova upravo odriešuju kraljicu pokornicu malo niže smjerno klečeću, a desnica svećenikova udieljuje joj blagoslov ublažujući; svjetovnost i pokajanje spojeno u priliči mlade kraljice predstavljajuće ženu pokornicu u nježnoj smjernosti nu zato ipak ne prostu od ljudskih strastih, a uza nju osbilna krepost i čvrsti značaj svetca, ugodni su u slici kontrasti, i premda je ponešto neobično ovu misao umjetnik pojmio, to će se ipak svakako dopasti njegova komposicija, jer mu je pošlo za rukom te ju je dobro izveo. Gotičkim otvorenim ulazom crkve vidjeti je Vltavu rieku i preko nje dižući se veleliepni most Praški sa krasnim svojim staropražkim tornjem, koji su starodavni spomenici vjerno nazačeni onako kao što se još i dan danas nahode. Način slikanja premda pomanjiv i u potankostih, drži se ipak tako zvanog širjeg sloga štono je običan u slikarijah za oltare, te i s podalja motrena dobro će se slika predstavljati. Doista hvale vredno je nastojanje milosrdne braće da si za svoju crkvu glede pribaviti premda uz znatan trošak bolja umjetnička djela, dočim su drugu skorom jušte sasvim novu isti predmet predstavljajuću nu posve nevještom rukom u Gradcu fabricirani sliku kao nedostojnu toga mjesta iz crkve svoje udaljili. (Mi ćemo odsele češće spominjati domaću umjetnost kadgod naidemo na kakvo djelo koje zasluživje za se napomene).

Iz Sriema, *na drugi dan uskrsa 1856.* Osim pučkih učionicah, koje nam pod okriljem i nadgledom visoke naše vlade u novije vrieme počimaju liepo napredovati, još su i drugi obće polezni, pače neobhodno potrebiti zavodi u domovini našoj, bez kojih se sveobća pučka prosvjeta i izobraženost nipošto nemože razviti i onako cvjetati, da po njoj duševno i materijalno blagostanje našega naroda pravo uspjeva, kako bi to po položaju i važnosti naše zemlje i pri duševnoj sposobnosti našega naroda moglo i moralo biti.

Mimoiduć drugo zasad sam nakanio o našem narod. kazalištu u Zagrebu koju rieč progovoriti, i to u ime više ovdješnjih rodoljubah, koji me već od duže vremena na to nagovarajú. Narodno kazalište treba da je narodno učilište, u kom se oplemenjuju srdca i ćudi naroda, u kom se narodni jezik savršuje, u kom se vojuje proti zlim običajem i navadam pučkim, inače neodgovara takov zavod svojoj svrhi.

Dionici našega kazališta iz naših stranah oslanjajuć se na program svietloga bana od 13. pros. 1851. god., zatim na patent visoke carske vlade (vidi X. komad zem. vlad. lista pod br. 48), gdje se zakonom svakom narodu kazalište preporučuje i pod zaštitu vlade stavlja, oslanjajući se na sve to, uzeli su akoje za narodno kazalište, pak sad sa žalostju gledaju, da se svrha toga zavoda sasvim mimoide i promaša, i tako postupa, da će jamačno zavod taj toli važan morati propasti, ako se navedena naredba vis. vlade i program sv. bana nebi obistinio. Mi očekujemo pouzdano, od rodoljubja onih domorodacah naših u Zagrebu, kojim je taj naš zavod povjeren, da će u pogledu na veliku važnost njegovu i na svoju u toj stvari odgovornost, onako postupati, kako će se naše kazalište s vremenom do toga podići, da će kadro biti blagotvorno utjecati u sveobću pučku prosvjetu.

Gospodo domorodci! na vami je opravdati pouzdanje, koje u vas stavlja narod i pokazati, da vam leži na rodoljubivom srdcu prosjveta i po ovoj samo postiživa sreća roda; a tako ćete izpuniti i svetu dužnost državnih gradjenah; jerbo vis. naša vlada, to vidimo iz njezinih naredbah, svojski i krepko podupire svaku težnju, koja smiera na promicanje pučke izobraženosti, bez koje onima niti može biti pravog napredka ni materijalnog niti duševnog.

Digitized by Google

Radimo, činimo kako i koliko samo možemo za napredak našega naroda, i uvjereni budimo, nitko nas neće priečiti u obće poleznih stvarih, kao što su naši domaći zavodi, kojimi se promiče obće dobro države i domovine.

Nemojte, gospodo, da se obistini u nami osobito glede narodnoga našega kazališta ona puèka poslovica: „*Neslošna braća, propala kuća.*“ *)

Iz Beča *11. ožujka.* Čitavši danas u bečkih novinah pregled predmetah, koji će se u sjednici c. kr. geologičkog zavoda obavljati, nadjem da će njeki gosp. v. Zepharovich: »o geognostičkih odnošajih Jamnice« govoriti, i to u ime našeg vriednog g. Lj. Farkaš-Vukotinovića. Ja sam evo bio u sjednici i nemogu drugčije, no vam o tome javljam. U koliko sam iz brzo i ovdje ondje pogrešno čitanog članka mogao razabrati, razlaže g. Vukotinović u uvodu položaj i geognostičke odnošaje Jamničke, prelazi zatim na vrsti zemlje, navadja zanemarenost vode jamničke i šalje na lučbeno izpitivanje, čini mi se, samo dvie boce vode jamničke i lasinske. G. Zefarović žali, da mu je za točno izpitivanje malo vode poslano, no kaže, da se toliko jasno znade, da ima u rečenoj vodi većinom ugljevno- i sumporno-kiselih solih. Jamnička voda može se dakle u tako zvane kisele vode (*Bittervässer*) uvrstiti. Dotle u sjednici.

Da je Jamnička voda u drugoj kojoj zemlji, imala bi sigurno već evropejsko ime; mnogi možda i nezna, da se kod nas na mnogo jamničke vode prodaje i pije pod imenom rohičke, te da se znade, mnogi je možbit nikad nebi ni okusio, bojeć se da ga krčevi nespopadnu. Voda je, kako se evo ovdje pokazalo, a i kod nas se znade, dobra, ima je u izobilju, te mi je samo za čudo kako je do sada mogla ostati tako zanemarena. — Meni se sve čini, dokle se koji inostranac na jamačke noge nedigne te na očigled našoj gg. vlastelinom i bogatašem kese si nenapuni, dotle će se jamnička voda svoga imena stiditi, u svome zavičaju biti prezirana, pod tudjim se imenom samo širiti po svietu, kao da je ovako nekako bolja. Kako u tom, tako skoro svagdje i u svemu: plitko i površno!

---

*) Od nekog vremena često nam dolaze ovakovi dopisi od dionikah narodnoga našega kazališta (a to isto primjećuje sa svoje strane i uredničtvo „Nar. Novinah“); premda priznajemo pravo dionikah da o tom javnom i občenitom predmetu javno i propitaju, ipak se nadamo da nam gg. dopisnici ogledavši se na naše okolnosti, neće zamjeriti, što se nemožemo odlučiti uvrstiti njihove manje ili više žestoke interpellacije u ovaj naš list, te ih svjetujemo da svoja pitanja i zahtjevanja na dotičnom mjestu neposredno predlože. Da pako barem u nečem zadovoljimo tolikoj navali, odabrasmo eto najumjereniji što nam ih dosad stiže o tom predmetu dopis, te ga u mjesto svih ostalih priobćujemo i preporučujemo tu stvar uvaženju onih koje ponajviše ide. Ujedno javljamo, da je dočim se je dosadašnji g. predsjednik ravnateljskog odbora narodn. kazališta odreko te časti, ovih danah uzeo na se privremeno predsjedničtvo pomenutoga nekimi novimi članovi ujedno podkrieplenoga odbora g. Cimiotti c. kr. savjetnik kod banskoga stola u Zagrebu kao najstariji odbornik kaz. odbora. Pričekajmo dakle nebi li možbit ravnateljstvu ipak još pošlo za rukom pronaći način, kako da u tom pogledu bolje zadovolji občenitim zahtjevanjim. — Od više nam takodjer stranah dolaze pitanja i predlozi glede djelovanja narodnih naših zavodah i družtvah i njihovog sjedinjenja. Što se ovoga, naime sjedinjenja tiče, to ćemo o njemu po svoj prilici moći občinstvo izvjestiti već u dojdućem broju Nevena, jer će se upravo ovih danah i kao što se nadamo uspješno svršiti zaglavni o tome dogovori. Što se pako tiče uspješnoga djelovanja otih zavodah i družtvah, to smo izmedj stigavših nam o tom predmetu dopisah izabrali važne i obširno motivirane predloge g. I. P. u P.. te ćemo ih najprije predložiti shodnomu pretresivanju, a zatim ujedno s našimi primjetbami občinstvu priobćiti.

Budući da mi je mnogo stalo do imena i cvjetanja moje mile domovine, to niesam mogao propustiti, da vas i onu gospodu, koja bi tude mogla koju prosboriti, na ovu stvar neupozorim, te da se drži, cieni i njeguje ono, što nam je od Boga dano.

A revnivosti gospodina Vukotinovića dika i hvala. *)

I. B.

Iz Zlatnoga Praga. 20. ožujka. U posljednjem sam vam Nevenu površno opisao 25 godišni vjenčanja dan Nj. velič. našega dobrotivog cesara Ferdinanda I. sa bogomilom caricom Marijom Anom, ali nenapomenuh kakova je korist iz toga proistekla. Možda se samo dobro živilo? mešda se samo velikaši — kako naš narod kaže — dobro gostihu? Dakako nemanjkaše niti toga; nu ipak bi najveća pozornost obraćena na siromake i stradajuće ovoga grada. Nj. naime velič. naš milostivi cesar Franjo Josip I. pokloni 3000 fr. ovdješnjim siromakom a Nj. velič. cesar Ferdinand 400 fr. sr.; na predgradju Smihovu dobiše 600 ubogih taj dan hljeba, mesa, i muke. Nj. velič. kralj Saksonski predade 300 carskih talirah a saks. nasljednik krune 100 for. zaštitniku privatnog družtva za siromake knezu Kamilu Rohanu. Slavna večerna zabava u carskom dvoru donosi 5535 fr. 15 kr. čistog dobitka, a tom prilikom poklonište prejasni ces. nadvojvode 400 fr. sr. koji ukupni iznosak Nj. Em. kardinal nadbiskup Pražki podieli medju privatna družtva za siromake, bolnice i ostale dobročine zavode. Nj. velič. carica Marija Ana prikaže zavodu tako zvanih »englezkih gospodičnah,« 200 fr. Nj. Em. kardinal nadbiskup knez Schwarzenberg dade 25 siromakah podvoriti a neki nepoznati svećenik podieli svakom po 30 kr.; na slični način nahrani gpoja kneginja Stjepana Rohana 25 a preč. obaš na Strahovu takodjer 25 siromakah, od kojih na odlazku dobiše svaki po forintu. Medju 130 ubogih koje častihu u nekoj gostioni bankeri Fiedler i Kolb biaše jedan par, koj isti dan 25 godištni dan svoga vjenčanja slaviše. Evo samo njekoja dobročinstva navedoh izmedju množine inih, koja dobri darovatelji počinihu onaj dan stradajućim svojim sugradjanom, a navedoh to zato da se drugdje ugledaju u primjer, kako se ovdje dobročinstva diele i svećanosti svetkuju.

U českom kazalištu prezstavljahu ovoga mjeseca: »Saltarello« ballet zatim »Obžinky« iz poljskoga prevedeno od I. V. Zapa, — »Pražká děvečka a venkovský tovaryš ali Paličova dcera« od J. K. Tyla.

(*Literatura česka*). Biblioteka izvornih českih romanah, koja je počela lani izlaziti troškom tiskarnice Jeřabkove u Pragu, donosi ljetos sliedeća djela: „Karel IV. před Frankensteinem,“ historički roman od Klicpere; „Pohorská vesnice“ roman iz seoskoga života od Božene Němcove; „Přahody sirotka“ roman iz gradjanskoga života od Jaroslava Křičinskega; „Světlo a stiny,“ roman iz družtvenoga života od Božene Němcove; „Nepřátele poctivosti,“ pripoviedka od J. J. Remička; „Karbanik“ od V. Ž; „Jiři Doupovec“, historička poviest od J. J. Remička; „Pustý dům“, roman od Ant. Stranchа. Ovim će romanom biti pridodane slike slavjanskih možnjah kao ljetošnji uzdarak. — Beletristički časopis „Lumir“, koji svojim predplatnikom svake godine poklanja kao uzdarje (premiju) umjetničku kakvu sliku, za proš. je godinu priredio sliku „Karla IV. na Petřině“ koju je naslikao R. Müller u Pragu i na kamenu narisao Kolář u Beču.

(*Literatura lužičko-srbska*). Troškom Matice lužičko-srbske izašle su sakupljene pjesme i basne od Šejkna, najznamenitijeg i najplodnijega lužičko-srbskog pjesnika. U posljednjih

---

*) Drago bi nam bilo kad bi nas i nadalje hotjeli izvješćivati o zanimivih za nas slučajevih i pojavljenjih u Beču. Ostalo vas čeka na pošti.

Digitized by Google

dvih svezcih časopisa Matice lužičko-srbske osobitu pozornost zaslužuju poslovice koje je poznati luž. srb. književnik g. Buk sabrao u Lužici; ovim bo je djelom nesamo znatno obogatio domaći narodopis, nego je i mnogo pripomogo da se podpune sbirke slavjanskih poslovicah za uzajemno sravnjivanje tih živih iskarah narodnoga mišljenja. Buk će nastavljat sabiranje narodnih poslovicah u Lužici. Isti časopis donosi preglednu povjestnicu literature lužičko-srbske od Lužana. — Tiskanje riečnika istoga spisatelja započeti će se, čim se skupi dovoljan broj predplatnikah i podupirateljah; jer se uz pomjerno mali broj naroda i uz znatni trošak drugčije izdavati nemože.

(*Literatura rusinska*). Bečki rusinski „Vjestnik" razpisao je nagrade za najbolje članke, bili oni pjesnički ili prosaični; od tih su nagradah najveće po 5 dukatah. — Od ovoga mjeseca izlaze u Pešti jedanput na tjedan rusko katoličke novine: »Церковная Газета въ Пользу Восточно-каѳолической Церкви соединенной съ Римскимъ Патриаршескимъ Престоломъ.« Urednik je g. I. Rakovski.

— Beogradske „Srbske novine" počele su na dan sv. Save (28. siečnja) opet izlaziti pod uredničtvom g. K. Vuić-a, koji je dobio dozvoljenje da ih može izdavati kao svoje privatne novine.

— Broj 18. „Novicah" doneo je kao posebnu prilogu, „jezikoslovcem in vsem slovenskim pisateljem u prevdar" po g. I. Muršec-u točno izradjeni tabelarni pregled neposrednog odvodjenja iz glagoljah slov.

Smjesa. Poznata sa svoga u Parizu posvjedočenog rodoljubja i narodnoga ponosa ruska igračica gdčna Bogdanova, o kojoj smo priobćili glas u lanjskom Nevenu, bila je za svoga kratkog u Varšavi boravljenja, kao što navode Petrogradske novine, 337 putah izazvana u znak priznanja i štovanja kad je kao gost u kazalištu dva tri puta igrala u baletu.

* God. 1855. imala je austrijska država 260 gimnazijah i 38 realkah.

* Po službenom izvjestju c. kr. uprave za razprodaju školskih knjigah svake se godine u austrijskoj državi prodaje do poldrugi milion komadah knjigah.

* Najplodnije žene kažu da su ruske. Dne 21. ožujka 1853. bio je carici predstavljen neki seljak imenom Krilov s drugom svojom ženom, koju je uzeo kad je bio 70 god. star. Prva mu je žena rodila 21 put, i to 4 put četvorke, 7 put trojke, a 10 put dvojke; imala je dakle 57ero djece, koja su sva živa ostala. Druga mu je žena rodila jedanput trojke a šestputah dvojke, a i ovo petnajstero djece ostala su živa. Taj dakle otac imao je od dvih ženah sedamdeset i dvoje žive djece. — Četvorci su u Ruskoj obični, dapače dne 1. ožujka 1854. porodila je neka žena u guberniji Orelskoj petorke, no ovi su pomrli.

* Neima grdnijih psovačah na svietu kao što su poštarski kočijaši u Vlaškoj (Rumunji) na daleko ozloglašeni s njihovog strašnog bajanja; psovke i kletve to su im bič i uzda, kojimi oni istina vrlo vješto tjeraju svoje kljusine po tamošnjih neprohodnih putevih, te su im konji već tako priviknli na te grdnje da bez njih nije moći s njimi ništa obaviti. Dogodi se jednom da se je vozio s poštom vladika, a uzanj neusudihu se kočijaši tjerati običnim svojim načinom, te im zato kola vrlo polako napredovaše, dok im sasvim nestanu u blatu? nebiraše nikako moguće s mjesta se maknuti. Dogovore se napokon kočijaši te jave vladiki da ima jedini način kojim će moći krenuti kolima, ako im naime dopusti da prosbore koju svojski sa svojimi kljusorinami, — jer su ti te konjske drtine tomu već navikle, te drugačije nikako neće da ih poslušnu, — ali da su to bogomrske grdnje, kojimi oni neuteju se vriedjati prečastnejše uši. Videći vladika da tu neima drugog lieka, reče im neka slobodno prosbore za ovaj put; a on će si medjutim uši začepiti; na što kočijaši udare psovati da je sve grmjelo, kljusine začuvši obvikle glase načule uši, potegnu svojski i odlete s kolima kao ih samda bies nosi.

* „Allg. Ztg." javlja da poznati bankjer barun Rothschild, koji je nedavno odputovao u Jeruzolim, namjerava kupiti od sultana neki dio zemlje Palestine zajedno sa dostojanstvom namjestnika za sebe u toj zemlji. Iste novine naznačuju i kupovnu cienu naime 80 milionah fr. Dobar bi pazar bio i za jednu i za drugu stranu. — Se non è vero, è ben trovato.

* Po primjeru Draždjanah postaju ne samo u Saksoniji nego i u drugih stranah Njemačke „družtva za nabavljanje i upitomljenje šangajskih (t. j. azijatskih iz kitajske pokrajine Šangaja u Evropu nedavno uvedenih) kokoših," koje bi mogle kod sadašnje skupoće govedine istu stranom nadoknaditi. Šangajska kokoš leže četirputa na godinu i nosi svakiput 35—40 jajah, teža je pako ovakva kokoš od naše obične debele guske. Proračunano je da treba za uzgojenje vola od 12 centih 5 godinah; tko pako drži šangajskih kokoših u dovoljnom broju dobit će u 96 danah 12 centih dobroga mesa, i to za polovicu troška potrebnog na odgojenje vola. Dobro hranjen šangajski pietao (kokot) težak je 15 funtih.

(Veća strana knjiž. viestih i smjese preostala nam je porad pomanjkanja mjesta za dojd. broj.)

Zagonetke.

I.

Od P. P.

Prva.

Ja pristajem k svakoj božjoj hrani,
Sladko ručam i večeram sladko,
Gdjegod dodjem gost sam dočekani,
Drage volje počasti me svatko.

Druga.

Prva gleda na me presirući
Što sam sasvim gola na nesreću,
A da mogu opet se obući
Od strasti bi sgrizla mi odjeću.

Skupa.

Radi mene mnogi vlasi kvari,
Radi mene mnogi pada nica;
Gdje sam tu sam na površju stvari,
Što sam to sam s nehrapava lica.

II.

Od I. T.

„Dobro jest dobro."
Što je to pobro?
S prieda i s traga
Starina draga,
Jedno te jedno
Častno i vriedno!

III.

Od X.

86754 Za tim duša čezne, srdce gine.
8614 Ljeti hladi, zimi ljude grije.
873 Sve oživi kad nam vedar sine.
5467 Ona živo, ona krivo krije.
56217 Liepo ti se po konjicu vine.
1249 Jao mornarom kad po moru brije.
9787 Blago tebi dok ti neuvene.
568 Takav li si, bježe od te žene.
870 Svak ga rado, gdje ga nudiš, prima.
1267 U krstjana, 823 u Turčina ima.
2567 Nedužna je, al i strastna, biedna.
1487 Sladka ti je kad te nadje žedna.
1234 Još ti, braco, sladje ovo prija.
4674 Plieni izgleda, pod nebo se vija.

Digitized by Google

37671 Blaga nam je svim na svietu mati.
1675 Dušmaninu želiš da ga prati.
648 Nebilo ga, vjeran ko mu nije.
323 Stari gradić dalmatinski ti je.
3457 Težko nosi kad idemo bosi.
2378 Traži Turčin kad ti se prkosi.
82173 Liepo s' na njem — pod njem zlo počiva.
3756787 Riedko dobrim ovkraj groba biva.
8146737 Sastanak nam ujekoć biaše mili.
46827 Težko njenoj odoljet je sili.
5678 Dugo diči, kratko zemlju hara.
678 Dugo s kratkim lienca s' nendara.
82137—8217 Mnogog od nas za srdce ujela.
547237 Da ti bude sretna i vesela.
3414 Kad je dok je ženam se dopada.
6737 Često snadje hrabrog iznenada.
67134 Nije krivo, 87134 opet novo nije.
1767823 Nad Dunavom južnim moćno bdije.
571673 Zlo navješća crna zlokobnica.
8454146 U Parizu snuju sjajna lica.
16737 Jedna drugoj oči neizkopa.
87146 Prosta od njeg oddiše Evropa.
54146 Kad je mudar svakomu je mio.
824 Velji—manji, nikad pun ni cio.
128 Vječna noć mu koji ga izgubi.
645 Kadšto bode, kolje, kadšto trubi.
176176 Zovu, nevješt ceppl-polki ko je.
12841873 Njega s' jednog himbenici boje,
76841 Valja kad je staroga pun vina.
843 Kozakom je uzanj domovina
37574 Takav posao kažu da nevriedi.
371787 Kao sjena ljude sliedom sliedi.
6487 Krakat medju pticami je goso.
176214 Grašak, leća zovemo i proso.
34154648 Praslavjanski na sjeveru grad je.
86717 Nosi žurna u Dunav nam ladje.
12867 Mudra zvjerka — ljudem kiti glave.
834 Na morskom se mnoge ladje dave.
7678 U Ugarskoj tvrdja dosta jaka.
567414 Uza Goru gnieždo od junakah.
1732 Nutri nije, 578 nikomu negodi.
821 Orijaška djela on izvodi.
4173 Svatko ga na ražnju 6784 ima.
8146 Gostoljubiv mio nam je svima.
737 Ime žensko, 2173,6784173 imena su mužka.
56737 Na njoj raste jabuka i kruška.
787 Čedo milo more zagrlilo.
371467 Naše srca njom bi se nudilo.
375 Čovjek na sviet dodje, 54 odlazi.
64176 Na njeg mačak, na njeg žandar pazi.
37543 Kad na dobro smjera plemenit je.
12876 Produžuje, kadšto krati žitje.
162873 Nevaljancu ukljanja se s puta.
126 Nesit ljuta, brodove nam guta,
378 Više, 3784 jače od njih ništa nije.
82376 Sám jedini odoljet mu (3784) smije.
2625 Grad u Sriemu, 34125678 propao oddavna.
48467 Gizdi slavni, siroti kukavna.
86237 Preko nje se 757 neusudi.
548 Mnogo s' na njem vina, jela nudi.
456787 Vrt i dvor i mjesec ju imade.
341237—5678214 Onim je što o novinah rade.
37648 Njemu služit dužnost nam je sveta,
Dužnost sveta, mnogim teško smeta.
12345678 Da mi ga je kako mi ga nije
Častio bih braću i komšije,
Zagoneto- i odgonetaše
Nazdravio sa dvie sa tri čaše,
Častio bih dokle bi rodio,
A kad nebi — kod vas vince pio.

Ova je zagonetka iliti upravo čitava hrpa zagonetakah ujedno kao primjer vitkoće slavjanskoga jezika, gdjeno se iz jedne rieči od osam pismenah može izvoditi bez i najmanjeg silovanja do sto i više drugih riečih, — kakvoga primjera teško da ima u drugom kojem jeziku.

Odgonetke zagonetkam u proš. br. Nevena: I. od P. P: Vas, sav. — II. od I. T: Hrvat, hvat, hrt, hat, rt, rat, vrat, vrt, vrh, trh. — III. od D. P: Mahnit. Odgonenuše: Prvu nitko pravo. Drugu i treću: gg. St. N-y (2, 3).; J. K. (2, 3); A. A. Senjanin (2); Slavoljub P-k (2) u Zagrebu; Ivan Vidović (2, 3) u Varaždinu; Jos. Š. u B. (3); Fr. Ž. pod Kalnikom (2, 3. i sve zagonetke u I. br. ljet. Nev.); Vj. V. na Visokom (2. 3); Lujo D. Ivkanec (2, 3) u Senju; Simo Švrljuga (2, 3) u Ljubljani; Dr. Horvat (2, 3) u Trstu; Š. V. P. (2, 3) i gdčna Lukre Paklerova (2; i 2, 3, 4 u I. br. ljet. Nev.) u Makarskom u Dalm.; B. Sakač Vojnovečki (2, 3) u Pragu.

Navršiv evo ovim brojem **prvu četvrt godišta** *imade uredničtvo za dalje izdavanje ovoga lista već toliko gradiva stranom gotovog stranom pako pripravljanog, da bi za svoje strane ne samo podpuno moglo ispuniti svoje obećanje, već bi svaki mjesec i po 1—2 arak više moglo napuniti izabranimi zabavnopoučnimi članci, — da nije žaliboše domorodno naše občinstvo tako maleno da je već ovakove izdavanje skopčano sa žrtvami, te ćemo morati biti zadovoljni ako nam se na svršetku godine izplati goli trošak. Isto tako obećano izdavanje lista usried mjeseca nadilazi podata nam predplatom sredstva, osobito gdje ne nam je bio list umah s početka saustavljen saprekami, kojim smo se najmanje bili nadali; medjutim nastojat ćemo svakako da se red povrati i održi. Domorodnomu pako občinstvu ostavljamo riešenje pitanja: da li nismo previsoke poletili, želeći usporediti ovaj naš list boljim ove ruke časopisom drugih obrazovanih narodah? Ljetošnja Nevenova sudbina odlučit će: da li nebi bolje bilo izdavati na pol od prilike arka jedan jedini časopis hrvatsko-slavonski, koji bi u sebi spajao sve knjiž. struke i u toj se prvobitnoj slici možbit bar izplatio. —*

☞ *Od ljetošnjega Nevena preostalo nam je dosta* **podpunih iztisakah**, *te se može Neven još za g. 1856. naručiti kod uredničtva i u knjigarnici Hartmanovoj u Zagrebu.*

Sadržaj: Atala, poviest od vicomta Chateaubrianda, ponašio Vladisl. Vežić (Svršetak). — Što čuješ nevjeruj, što vidiš to vjeruj," pripoviedka, pr. Nikola Begović. — Pjesme: „Srdce ljudsko" od M. B. — „Uspomeni groša Ivana Draškovića, od I. T. — „Tri lepira" i „Novi sviet i stari" od Perića. — „Filip Dragoman i Kraljević Marko" iz sbirke narod. junačkih pjesamah Luke Ilića. — Sitnice: Orao i vrana, ruska basna od N. B. — Slavonske starine: I. Daruvar, iz sbirke starožitnostih L. I. O. — Slike iz domaćega života našega slavonskoga naroda, od Mijata Stojanovića (IV. Prelja. tkalja i vezilja djevojka; V. Volar; VI. Konjar; VII. Kopači.) — Priroda i smrt od Lj. Vukotinovića. — Tvorne umjetnosti u našoj domovini: I. Naprama crkvi, od Drag. Starka. — Životopis: Ljudevit Štur (rodj. 1815, † 1856.) — Vjestnik: Viesti domaće, slavenske, književne, dopisi iz Sriema, Beča, Praga; smjesa. — Zagonetke: od P. P., I. T., J. P. — Odgonetke itd. —

Tiskom narodne tiskarnice Dra. Lj. Gaja.

Digitized by Google

Ciena na godinu:
u Zagrebu: 4 fr.
s poštom 5 fr. sr.;
na pol god. pol iste
ciene; u kuću 20. kr.
na god.

NEVEN

Za utemeljitelje
Matice il.:
u Zagrebu 2 fr.
s poštom 3 fr.
na godinu; na pol
god. pol iste ciene.

ZABAVNO-POUČNI MJESEČNIK.

Odgovorni urednik: Jos. Praus.

TRAVANJ. IV. 1856. TEČAJ V.

S M R T.

Od P. P.

U svesilju ti sila najjača,
Izpod neba ti stalnost jedina,
Zapad svieta, iztok njeg'va plača,
Usadjena u vječnost istina,
Stvorenoga reda tajni sleg;
Ti vladajuć u stvorčevo ime,
Vlast vrhovna svud si i nad svime,
A nad tobom vječnost samo — Bog!

Neizmjernost sauje ti krajine:
Neba kruge i pljevice gumna,
Glibe mora i gorah visine,
Sitna mrava i čovjeka umna —
Sve obimlje tvoga srpa mah,
Svi stvorovi, svi su tvoje roblje,
Svi prostori samo tvoje groblje,
U svebiću svud tvoj diše dah.

Sred vječnosti stojiš i obaraš
Vlek joj tajni u vjekove nieme,
Smetivanjem bićah tako stvaraš
Njojzi tečaj, umrliem vrieme.
Sve što tonè u prošasti sjen,
Sve što biva trenom bivajućim,
Sve što trenom biti će budućim,
Bješe, biva, biti će tvoj plien.

Odkad vijek priroda svoj vije,
Mreži kroz nju svud i sjena tvoja,
Gdje joj godier koja klica klije,
Gdje joj život radja muka koja,
Tu i zamet zameće se tvoj;
Životvornog lica joj svjetline
Naličje si tamno, s kojeg gine
Opet život svakog ploda njoj.

Nada sviem si ljudstvom razavila
Crni čador svoga nadstojanja —
Pod njim s' ori napor ljudskieh sila',
S težnje spasa, s želje uzdržanja,
Čovjek viekom s tobom bije boj;
Ah borî se kraće ili dužje,
Da najposlje položi oružje
I žićem ti plati harač svoj.

Samo s tvoje nesmiljene ćudi
Poznaju te zemlje ove djeca.
Ljudski jauk odkad plaču ljudi,
Cviel živinah odkad vaj im jeca,
Glas prirode svaki, čil i loš,
K tebi vapi, moli milosrdje:
A ti tvrda, ko što kamen tvrd je,
Smilila se nikad niesi još.

Stazom zvanja, kojom Bog te zovnù,
Mirno, hladno stupaš kroz sve vieke:
Sada trneš zviezdu pravjekovnu,
Sad iskricu prosinutu teke;
Sad obaraš glavu, svietli dom
Silna duha, cielom svietu kobna —
A sad crvka nevidivo drobna,
Nepoznata u bezimlju svom.

Uviek ista odkad sviet te pozna,
Svuda ista kudgod sviet se stere,
Bez razlike svuda uviek grozna,
A u grozi nemjenjive mjere.
Svuda uviek pred tobome strah,
Oko tebe mrvež, razvaline,
Udje, trunje, kosti i strvine,
Za tobome pepeo sám i prah!

Digitized by Google

Što si, kad si okrutnica toli?
Čemu porod, kad si crv u njemu?
Čemu život, kad tobom doboli?
Čemu sav sviet? zar da sav u svemu
Samo bude tvojoj žetvi sâd?
Tko bi znao na to odgovora,
Izmedj stvorca i njegovieh stvora'
Tko bi reko da ti pozna sklad?

Nedokučnost biće ti sakriva.
Duh u mislih moru kao ronac
Tumarajuć samo o njem sniva,
Tražeć tebi uzrok, cilj i konac,
Nadje samo slutnje biser taj:
Ti da jesi prielaz samo bića'
S ovog svieta i na njemu žića
U življenja drugog tajni kraj.

Što si godier, iz onog si ruke,
Koji svjetla po nebesih razsu,
Tere sjaju i uče neuke,
Dobra otca svietli stvori da su;
Dobrotu mu svaka živa stvar
U dokazih bez broja razlaže,
Dobrotu mu svako djelo kaže —
Dobar bit ćeš i ti njegov dar!

Gospodična kao seljanka.

Puškinova pripoviedka, pr. I. T.

U svakome, dušo, odielu si liepa.
Bogdanović.

U nekoj našieh udaljenieh ruskieh gubernijah bilo imanje Ivana Petrovića Berestova. Za mladosti svoje vojnikovaše u gardi, uzè početkom g. 1797. odpust, odè u svoje selo i od toga časa odtale nikud nikamo. Žena mu biaše siromaška plemkinja, koja za njegova ratovanja umriè u babinah. Gospodarski poslovi skoro ga utješiše. Sagradi si dvorove po svojoj osnovi, zavedè na svome imanju tvornicu sukna, izagnà dohodke na trostruko veće, te uzè se hvaliti najmudrijim čoekom na onom kraju, u čem mu ni susjedi neprotuslovljahu dolazeći mu u goste sa svojštinom i sa psi. Djelatnikom obuci plisovi kožuh (kurtku), a praznikom zaodjeni se haljinom od domaćega sukna; sam je bilježio troškove, a ništa nečitaše, do li „senatskog vjestnika.“ S većega bio je sviem u volji, premda su ga poznavali gizdaviem. Jediti Grigorij Ivanović Muromski, najbližji mu susjed, nije mario zanj. Bio je to pravi pravciti ruski velikaš ili bojar. Prošundrav u Moskvoj veći dio svojega imetka i za tiem obudovljeo dodje u najmanje svoje selo, dje neprestade prokšiti, premda noviem načinom. Osnuje englezki nasad i unj potrati malone sve preostale dohodke. Konjušare svoje pretvori odielom u englezke žokeje. Ćeri dá Englezkinju za odgojilju. Polja svoja uzè raditi na englezku;

Al po tudjoj modi
Ruski kruh nerodi,

te premda biaše vidiono umalio troškove, dohodci Ivanovićevi neizidjoše napredni; u selu nadje sgodu ugreznut u nove dugove; sa sviem tiem niesu sudili, da je čoek glup, jer ponajprvi od svieh mještanah te gubernije pogodi založiti svoje imanje u škrbničkog savjeta (opekunski sovjet), dapače, ukazà se u to doba za čudo razborniem i smjeliem. Što je bilo ljudih, koji su ga osudjivali, bio je Berestov od svieh najnemiliji. U njega je bilo najvećma vidjeti, da mrzi novotarenje. Nije mogo mirne duše spominjati anglomanije susjedove, a svaki čas udesila bi mu se prilika kuditi. Kad je pokazivao kome gostu svoju državu, pa kad bi ga gost hvalio poradi dobra gospodarstva, znao bi se lukavo nasmienuti i reći: „Da što! U mene neima, što u susjeda Grge Ivanovića. Kud smo dospjeli po englezki zatirat se! Ta mogli bi po ruski biti sitiem.“ Te i slične dosjetke doglasiše dobri susjedi Grgi Ivanoviću s dovoljniem nadostavci. Angloman nije mogo podnositi toga kudjenja, kao ni naši novinari. Uzè bješnjeti i nazivati svoga susjeda medjedom i seljakom.

Tako su se gledala ta dva vlastelina, kadno sin Berestovov dodje mu na imanje. Učio je nauke na * * * skom sveučilištu i bio je nakanio poći u vojnike, ali mu otac nebiaše u prilog. Mladić pak veljaše, da nije ni najmanje sposoban za državnu službu. Nehtjedè nijedan popuštiti, a mladi Aleksij stade življeti po velikaški, te pušti brkove, kud puklo da puklo.

Aleksij bio je pravi mladić. Baš bi bilo žaliti, da mu liepa stasa nebi nikad stezao vojnički mundir, pa mjesto da pod njiem konjic igra, da boravi mladost sguren nad kanclarijskiem pismi. Videći kako on po lovu svud biaše prvi skokom ni nepazeći puta, govorahu susjedi jednoglasno, da od njega nikada nebude dobra perovodje. Gospodične pogledavale [illegible] a djekad su se i zagledale; ali je Aleksi[illegible] mario za njih, a one pomisliše š nje[illegible]ova [illegible] si je dragu već zagledao. I sbilja io[illegible]še ruke priepis napisa nekog njegova

Petrovnoj Kuročkinoj u Moskvoj, naprotiv Aleksinskog samostana u kući kotlara Saveljeva, a molim vas najpokornije, da to pismo dostavite A. N. R.

Oni iz mojieh čitalacah, koji na vanštini neživljahu, niesu vrstni pomišljeti, kakve su to krasotice vanske gospodične. Uzrasle na čistu zraku, u hladu svojieh jabučarah uče iz knjigah poznavati sviet i življenje. Samoća, sloboda i čitanje rano u njieh razaviju ćućenja i strasti, kojieh zabavom zanešene naše krasotice i nepoznadu. Kod vanskieh gospodičnah glas je zvona važan događaj; putovanje u bližnji grad, to im je epoka življenja, a kad im dodje gost u pohode, dugo te gdjekad i svega vieka spominju ga. Doduše svakomu se na smieh dade, kad im na gdjekoje nespretnosti naidje; al dosjetke površnieh motrilacah niesu jake uništiti bitnieh njihovieh prednostih, kao što je osobitost značaja i samobitnost, bez kojieh po sudu Jean-Paula nema ni ljudske veličine. Po glavnieh gradovih možebit ženske glave bolje se uzobražavaju; no običaj svieta na brzu ruku sgladi značaj i počini duše tako jednolikiem, ko što im je jednolik nakit glavah. Nebio to ni sud ni osudak, al ipak, kako stranski neki tumač (commentator) piše, nota nostra manet.

Lako ćeš si pomisliti, koliko je naš Aleksij vrstan bio zanieti naše vanske gospodične. U prvi mah ukazà im se mračniem i učaraniem; u prvi mah uze govoriti o prošloj radosti i o uvehloj svojoj mladosti; povrh toga biaše u njega crn pratea sa slikom mrtačke glave. To sve bilo neobičnom novinom u toj guberniji. Gospodične po njem silažahu s uma.

Al od svieh ponajbolje biaše zanešena anglomana našega ćerka Lizinka (ili Betsi, kako ju zvaše običajno Grga Ivanović). Otcevi njihovi nedolažahu si u pohode, Lizinka Aleksija još nije vidjela, a sve već mlade susjede toliko o njem govorahu. Bilo joj sedamnaest godinah. Crne joj oči oživljavahu crnomanjasto lice. Bila je ćerka jedinica i s toga razmaženica. Živost joj i gdjekašnje prokšije veselile bi otca a rasziedale bi odgojilju, *mis Jakson*, sredovječnu afektiranu zasidjelicu, koja je samo bielila si obraz i crnila obrve, dva put svake godine pročitala „Pamelu,“ za to dvie tisuće rubaljah brala, a od duga časa umirala u toj varvarskoj Ruskoj.

U Lizinke bila sobarica Nasta, starija doduše, al isto tako prokšena, kao i mlada plemkinja. Lizinka ju imala jako u volji, odala bi joj sve svoje tajne i š njom bi se zajedno domišljala svojiem lakrdijam; u kratko reći, Nasta je bila u selu Anosovu puno poglavitija osoba, nego li obljubljena koja mitkinja pri franczskoj tragediji.

„Dopuštite mi damas otići u goste“ reče jednom Nasta odievajući gospodičnu.

„Drage volje! al kuda?“

„Na Tugilovo u Berestove. U njih je kuvarovoj ženi imendan, pa je juče dolazila zvat nas na objed.“

„Nuto! — reče Lizinka — gospoda živu u pizmi, a sluge se časte.“

„A što nas je briga za gospodu! — odgovori Nasta — a k tomu sam ja vaša služavka a ne vlastelinova. Vi se bar nieste još svadili s mladiem Berestovom; a stari neka se zlobe koliko im drago.“

„Nasto! radi vidjeti Aleksija Berestova, pa ćeš mi onda liepo kazati, kakav je i s koje je strane čoek.“

Obećà Nasta, a Lizinka ostadè vas dan nestrpljivo izgledajući Nastin povratak. S večera Nasta dodje. „Ele, Jelisavo Gavrilovna — reče stupiv u sobu — vidjela sam mladega Berestova i nagledala sam ga se dovoljno; cio smo dan bili zajedno.“

„Kako to? kaži mi, kaži redom.“

„Po volji vam! Išle smo: ja, Anisija Jegorovna, Nenila, Dunjka . . .“

„Dobro, znam to. No po tom —“

„Budite voljni na besjedi, kazat ću sve po redu. Dodjosmo upravo k samu objedu. Soba je bila puna svieta. Bili su tu Kolbinskovi, Zaharevskovi, dvorskovica s ćerima, Hrupinskovi . . .“

„Nu! a Berestov? —“

„Strpite se. Sjedosmo za stó, dvorskovica na prvom mjestu, ja do nje . . . a ćeri joj se nadule, da bi ih bila marila popljuvati . . .“

„Ajme, Nasto, kako si dosadna s vječniem tvojiem okolišenjem!“

„A kako ste vi nestrpljivi! No ustadosmo se sa stola . . . . a sjedili smo ciele tri ure i objed bio je slavan; paštete blan-manžé modre, crljene, prugaste . . . . Ne ustadosmo se sa stola i odosmo u vrt igrat se sliepoga miša, a mladi vlastelin tu se nadjè.“

„Vaj Boga ti? Jel' istina, što kažu, da je toliko liep?“

„Za čudo liep, prava krasota od čoeka! Vitka je stasa, visok, rumen kao jabuka.“

„Što kažeš? a ja sam mišljela, da je lice u njega bliedo. Al kaži, kakav ti se pričini? Tužan i sjetan?“

„Do šta je vami? Ta ja takva pomamna mladića još nevidjeh. Svidjè mu se s nami igrati sliepoga miša.“

„Da što! s vami se igrati sliepoga miša! Nije moguće!“

„I posve moguće! Al što mu se još svidjè? Kojugodj ulovi, tu ti vam i izljubi!“

„Iš! Nasto, nepraši!“

„Volja vam nevjerovat, al istinu kažem. Ja sam mu se silom otela! Cio dan je s nami probavio.“

„A što kažu, da je zaljubljen i da nikoga ni neglеda?“

„Neznam. Al i mene je motrio, i Tanju dvorskoga ćer, i Pašu Kolbinskovu, te grieh je kazati, nikojoj nije dozlogrdio taj prokletac!“

„To je za čudo! A što o njemu na dvoru govore?“

Digitized by Google

„Vele, da im je mladi gospodin prekrasan, i dobar, i veseo. Jedno mu nevalja, što se je za djevojkami pomamio. Ali ja sudim, da to baš nije bieda, a po vremenu okanit će se toga.“

„Al bi ga rada vidjela?“ reče uzdanav Lizinka.

„Ta tu neima nikakve mudrolije! Tugilovo nije daleko, jedva tri vrste (ruske milje) hoda: otidjite onamo šetati, ili odjašite onome kraju, zaista ćete se s njim sukobiti. Svaki vam bogovetni dan podrani lov loviti.“

„Nipošto! to nije liepo. Mogo bi pomisliti, da sam se pomamila za njim! A izim toga otcevi su nam u pizmi, pak tu meni nije prilike, da se spoznamo.... Ah, Nasto! Znaš, što ću? Idem se obući u seljačko odielo! —“

„I nute! Obucite debelu košulju, sarafun (dugu haljinu), pak ajte slobodno na Tugilovo. Vjeru vam zadajem, da vas Berestov neće poznati.“

„A na ovdašnju — ja umiem govoriti prekrasno. Ah, Nasto, mila Nasto! Slavne domisli!“ — I Lizinka legla spavati s namjerom, da će sbilja ovršiti, što je veselo nakanila. U jutro dan uzè namah izvoditi svoj osnutak, poslala na pazar kupiti debela platna, modre kitajke (nankina) i žutieh putacah; s pomoći Nastinom skrojila si košulju i sarafan, sabrala na šveło svu djevojčad, i kad se stade mrak hvatati, bilo je već sve gotovo. Lizinka obuče novo to odielo i pred ogledalom osvjedoči se, da se sama sebi još nikada tako liepom nije ukazala. Uzè ponašati seljanku. Hodeći klanjala se je ničice i po koji put zaklamitala glavom poput zemljena mačka, govorila posve po seljački, smijala se, sakrivala se rukavom i stjecala svejednako pohvalu Nastinu. Nešto joj se samo snevidjè: pokuša popoići po dvoru bosonoga, al drača bola ju je po nježnieh nožicah, a po pieska i kamenju po gotovo nije mogla mučice premučiti. Al joj Nasta i ta pomožè. Sniml mjeru s Lizinkine nožice, poleti u polje pastiru Trofimu i naruči u njega likove opančiće. Kad sjutra dan još ni zora nezarudjela, a već se Lizinka bila probudila. Sva je kuća još spavala. Nasta na uvratinah izgledala pastiera. Zatrubljè rog i seosko stado uzè proleziti mimo gospodskog dvora. Eto i Trofima pridošla do pred Nastu, kojoj dodade malješke šarene opančiće primiv od nje polutinu rublja u plaću. Lizinka na tiho obuče se po seljački, šaptući naloži Nasti, što će i kako će s Mis-Jaksonovom, umačè na zadnja vratašca i preo vrta spušti se u polje.

Zora se rumeni na iztoku, a pozlaćeni redovi oblakah, čini ti se, da izčekuju sunce, ko što dvoranici izčekuju cara. Vedro nebo, jutrenji zrak, rosa, vjetrić i pjevanje ptieah napune srce Lizinkino djetinskiem veseljem. Bojala se da ju koji znanac nesretne, te činilo se da neide, već da leti. Primačè se logu, što no biaše podupro medju otčeva imanja, te uzè podagačko koracati. Tu je imala čekati Aleksija. Srce joj stade silno biti, sama nije znala sa šta. A strah dolazeći u povodu mladieh našieh goropeštinah poče im osebitu neku dražest. Lizinka umakla u sumrak luga. Mukli talasajući se šum pozdravi djevojčicu. Veselje joj se stišalo. Malo po malo prouzè ju mi sanjarenje (mečta). Uzè misliti .... al tko će prem pogoditi, koje je misli pomislila djevojčica od sedamnaest godinah, budući sama samcata u lugu pete u u proljetno jutro. I tako zamišljena nastavi hoditi cestom, koju je s oba kraja veliko drveće zaklonilo, k na jedanput prekrasni lovaći pas zaštekčè nanj'. Lizinka se uplaši i zakriknù. U isti par začù se neki glas: *tout beau, Shegar, ici* .... i mladi lovac i pane izza grma. „Neboj se dušo! — reče Lizinki pas moj neće ujesti.“ Lizinka imala je kad operavit s od straha i namah uze korist i priliku preda se. „D neće, mladi gospodine, — reče djevojka i pričini s polu uplašenom polu sramećom — bojim se, vidite, d je zao; opet se kostrieši.“ Aleksij (čitaoci bit će g već spoznali) nesvrnu očima s mlade seljanke. „Ak se bojiš, ja ću te izpratiti — reče joj — je li slobodno ići uza te?“ — „Tko ti staje na put? — odgovori Lizinka — slobodnu je slobodno a cesta je svačija.“ — „Odkuda si?“ — „Iz Prilučina, kći kovača Vasilja idem u gljive.“ (Lizinka nosila na vrpci krtolić) „A ti si vlastelin Tugilovski, tko li?“ — „Da što! — odgovori Aleksij — ja sam sobar mladoga vlastela.“ Aleksiju bilo je do toga, da bude prema seljanci. No Lizinka pogleda nanj' i nasmijà se. „Lažeš gospodine! — reče mu — niesam ja ludo djevojče, vidim da s mladi vlastelin glavom.“ — „Po čemu to sudiš?“ — „Po svemu!“ — „Ta kako?“ — „Ta kako nebi vlastelina od sluge raspoznala. I odjeveni ste drugačije, govorite drugačije, a ni na psa nevičete po naški.“ Lizinka čas po čas sve više dopadala se je Aleksiju. Vičan naprama liepiem seljankam neokolišiti, htjedè opliti Lizinku, al ona odavi se od njega i tako ga ost i hladno stade motriti, da se je Aleksiju gotovo nas na smieh, a da ipak prevoljè mirovati. „Ako vam volja da ostanemo u napredak dobri prijatelji — re djevojka iz sbilja — to nemojte zlopaditi.“ — „I te je naučio toj premudrosti?“ zapita Aleksij, rog tom udariv u smieh. — „Da nije Nastica, moja znanica sobarica veše gospodične? Bože moj! kojiem put otè mah prosveta!“ — Osjeti se Lizinka da je ma pokliznula, te se nemoh povrati. „A što misliš? — reče — zar da je nikada niesam na vlasteoskom dv ru boravila? Neplaši se: svašta sam se naslušala nagledala. Al domienjajući se s tobom nenabrah gl livah. Ajde ti, mladi gospodine, tuda, a ja ću ovud Dobra ti sreća!“ Lizinka popoidjè, Aleksij ju uhva za ruku. „Kako ti je ime, dušice moja?“ — „Aku na — reče Lizinka radeći osloboditi prste s ru Aleksijeve — ta pušti me, doba mi je kući.“ — „Ak lino, zlato moje, eto me u pohode otcu tvomu, Vasilj kovaču.“ — „Što si naumio? — pobrza Lizinka — tako ti lukrsta nedolazi. Jer ako kod kuće saznadu

Digitized by Google

da sam s vlastelom u lugu na samo govorila, eto ti svrh mene težke biede; otac moj, kovač Vasilj, ubit će me na mrtvac!“ — „Al ja na svaku ruku želim se s tobom opet sastati.“ — „Kad je tako, ja ću još koji put doći ovamo u gljive.“ — „A kada?“ — „Makar i sjutra.“ — „Mila Akulino! Sad bih te izljubio, al nesmiem . . . Dakle sjutra u se doba! Jel tako?“ — „Tako da.“ — „I u tebe vjera?“ „Vjera!“ — „Zakuni se.“ — „Tako mi velikog petka, doći ću.“

Mladež se razidjè. Lizinka izpadè iz luga, popoleće poljem, prikradè se u vrt i na vrat na nos sukni u gospodarsku ostavu, gdje ju je Nasta čekala. Tu se preodjene odgovarajući nerazložno na nestrpljiva pitanja Nastina, te otidè u jedaću sobu. Stó je bio pokriven, doručak gotov, a Miš-Jakson, već ubieljena i stegnuta poput ose, rezala je kruh. Otac ju uzè hvaliti, što se je rano prošla. „Ništa nije zdravije — reče — negoli rano se ustajat.“ Tu navedè nekoliko primjerah duga vieka u ljudih, kako je čito po englezkieh novinah, te pridoda da svi ljudi, koji su više od sto godinah življeli, nikada neokusiše rakije a da su zorom ustajali i zimi i ljeti. Lizinka ga nije slušala. U misli poobidjè sve okolnosti jutrošnjeg sastanka, vas razgovor Akulinin s mladiem lovcem, i začè ju napadati duševna mučica. Zaman je sama sebi govorila, da u njihovieh besjedah nebi ništa nepristojna, i da iz te šale nemože nastati zlieh posljedicah: svakako nadjača duševna griža. Još se je više uznemirila pomisliv na obećanje, da će i sjutra doći: sa sviem bila je nakanila nedržati svetčane kletve. Al bi Aleksij imao zalud čekati, te bi trnapio iskati po selu ćer kovača Vasilja, a prava Akulina bila je omašna kozičava djevojčurina, te hi tako se dosjetio lakoumnoj njezinoj prokšiji. Uzè se tomu bojati, te odluči sjutradan opet sastati se s Aleksijem.

Aleksij pak bio je sav zanešen; cio dan mišljaše o svojoj novoj znanici; noćju i u snu pogonjaše ga obraz crnomanjaste krasotice. Jedva se zorica pokaza, već je bio odjeven. Nenadjè kad nabiti puške, već podižè se s vjerniem svojiem Shogarom i poteci na sastanište. Blizu pol ure minù u nesnosnu izgledanju; nakon upazi medju grmljem gdje munù modra haljina te skoči miloj Akulini u susret. Radost ju obasù videći njegovu zahvalnost; al Aleksij namah razabrà na njezinu obrazu suze žalosti i nepokoja. Navali saznati tomu uzrok. Lizinka ne tajaše, da joj se njezino postupanje čini lakoumno, da se je s toga pokajala, da za ovi put nije htjela nedržati zadate rieči, već da im je taj sastanak posljednji, i da ga zaklinje okanit se poznanstva, po kom ništa dobra nije im dočekati. Sve to, da kako, izgovorila je seljačkiem jezikom; al misli te i čuvstva neobična u proste djevojke poraziše Aleksija. Uze napinjati sve svoje krasnoslovno umjenje, da odvrati Akulinu od njezine namjere; zadadè joj vjeru o neduènosti svojieh željah, obeća joj nikada nedati povoda kajanju, podloži joj se u svemu, te zaklinjaše ju, neka ga samo neliši jedine utjehe, da će se, bilo svaki drugi dan, bilo samo dvaput u nedjelju danah, sastajati. Lizinka slušala ga mûkom mučeć. „Zadaj mi vjeru, — reče nakon — da me nećeš nikada tražiti u selu, ni razpitivati za mnom. Zadaj mi vjeru, da nećeš o tom nastojati, da se drugdje sastajemo, nego gdje ti ja rečem.“ Aleksij htjedè se zakleti velikiem petkom, al ga ona milo obustavi. „Neću da mi se kuneš — reče — dovoljno je da mi to samo obećaš.“ Poslje toga udariše u duge razgovore, šetajući se zajedno po lugu do ti par, dok neviknù Lizinka: doba je. Razstadoše se, i Aleksij zaostavši samodrug nije mogo pojmiti, kakviem je načinom prosta seoska djevojka u dva puta znala pokoriti ga pod svoju vlast. Drugovanje s Akulinom zanielo ga je svojom novosti, i premda su zahtievanja seljanke bila tegobna, ipak ni pomislio nije, da će ikada rieč svoju pogaziti. To s toga, što je Aleksij u prkos glasu o kobnu prstenu, o tajnu napisu i mračnoj čarobiji, bio dobar i živ mladić, imajući srce čisto i vrstno ćutiti naslade nedužnosti.

Da mi je sad raditi, kako bi meni najveća milota bila, to bih svakojako i usitnice uzeo opisivati, kako se je to dvoje sastajalo, kako su se sve to više rado imali, koliko je u obodvoga bilo pouzdanje, što li su se razgovarali; no znadem da sila mojieh čitalacah nebi uza me pristala. Takve sitnine rado dosade, i s toga ću se š njima razminuti te kazati samo u kratko, da neminuše ni dva ciela mjeseca, a moj ti Aleksij već biaše zaljubljen do preko pameti, a Lizinka, neznam, da li je što manje plamćela u prkos stidnu mučanju. Srećni li su bili s tadašnjosti, a mala ih je briga bila, što će dalje biti.

Dosta putah im ista misó zamuti mozgove, da tu o razdruženju ni spomena biti nemože, al nijedno nehtjedè o tom započeti. Razlog bio je taj, da je Aleksij, premako prionuv mrtoglavce uza svoju milu Akulinu, ipak na um uzeo, kolika je velika stališna razlika medju njim i siromaškom seljankom, a Lizinka je opet znala, koliko su im se otcevi zlobili, i da se njihovu pomirenju nije bilo nadati. Izim toga pak Lizinkino samoljubje nadimalo se tajnom romantičkom nâdom, kako će napokon ugledati Tugilovskoga vlastelina pokraj nogu kovačke ćeri iz Prilučina. Ali važan neki dogadjaj malo nerazvrgnù njihovo drugovanje.

Vedriem nekiem i hladniem jutrom, kakvieh ruska jesen u izobilju donosi, izadjè Ivan Petrović Berestov da se projaše, i bilo što ili nebilo, povedè uza se tri korlata hrtovah, svoga lovca i nekoliko dvorske dječurlije s regetaljkami. U isto doba Grga Ivanović Muromski za volju liepa božjeg dana dade si osedlati kusastu kobilu i kasom pojaha okolo svoga poengleženog imanja. U domak luga upazi susjeda svoga, dje gizdavo sjedi na konju, a u opakliji, lisičinom podstavljenoj, vrebajući zeca, što su dečaci vikom i regetaljkami iz grma krenuli. Da je Grga Ivanović mogo znati s kiem će se sastati, to bi on za cielo zakrenuo bio

Digitized by Google

kamo drugamo; al tako posve iznenada naidje na Berestova, koji mu biaše tako blizo da bi se mogo iz male puške do njega dobaciti. Tu nebi sad nikud nikamo, već Muromski budući naobraženi Evropljanin popojaše do svoga protivnika i uljudno ga pozdravi. Berestov odzdravi tako umiljato, ko što se medjed na lancu poklanja gospodi po zapoviedi vodjinoj. U taj par skoči zec iz grma i dade se u bieg poljem. Berestov i lovac zavikaše iz svega glasa, pustiše hrtove i ustopice za njimi pognaše, što najvećma mogoše. Muromskov konj nebivši još nikada u lovu, poplaši se, te ponesi, ponesi. Muromski, gradeći se drugda vrliem jašiocem, pušti mu uzdu budući zadovoljan s prigodom, koja ga je izbavila neprijatna razgovora. Ali parip dojuriv do uvale, koje s daleka nevidjè, iznenada klisi na stranu a Muromski neumjedè se uzdržati. Stropoštav se nemilice na smrzlu zemlju popoleža proklinjući svoju kusastu kobilu, koja se namah ustavi čiem osjeti, da na njoj nema jahača. Ivan Petrović priskoči k njemu da vidi je li se ubio. Za toga lovac privedè krivu kobilu, i držaše ju za uzdu. Pomožè Muromskomu uzjahati a Berestov pozvà ga u svoj dvor. Muromski nemogaše se odreći; jer se nadje dužnikom i tiem načinom povrati se Berestov kući sa slavom, uloviv zeca i vodeći svoga ranjena protivnika, kan da ga je u boju zarobio.

Susjedi porazgovoriše se pri doručku po prijateljski. Muromski zamoli u Berestova drožke priznajući, da od uboja nije jak odjahati kući. Berestov izprati ga do samieh vratnicah a Muromski nećede se prvo odvesti, dok mu Berestov poštenu rieč nezadadè, da će sjutrudan on i sin mu (Aleksij Ivanović) doći po prijateljski objedovati na Prilučin. Tiem eto načinom bila je sva prilika, da je stara i duboko ukorenjena mržnja gotova prestati s plahosti kusaste kobile.

Lizinka polećè u susret Grgi Ivanoviću. „Što će to reći, otče? — reče ona čudom se čudeći — sa šta vi hramljete? Dje je vaš konj? Čije su to drožke?“ — „To nećeš pogoditi, *my dear*,“ odgovori Grga Ivanović i pripovidjè sve, što se je dogodilo. Lizinka nije vjerovala svojiem ušima. Grga Ivanović nedadè joj se razabrati, već namah pridodadè, da će sjutra u njih odbjedovati oba Berestova. „Što govorite? — reče ona pobliednjev — Berestovi otac i sin! Sjutra u nas objedovat! Aja, oče, kako vam drago, ali mene neće nipošto vidjeti.“ — „Što si sišla s uma? — reče joj otac — odavna li si tako srameća, ili pak smieraš na krvnu osvetu poput romantičke junakinje? Dosta mi je, neluduj . . . .“ — „Nipošto, otče, ni za što na bielom svietu ni za kakvo blago neidem Berestovom na oči.“ Grga Ivanović složè s rameni i nećedè se više š njom inatiti znadući, da pregovorom od nje nezadobi ništa, te ode odpočinuti od pameti dostojne jašitbe.

Jelisava Grigorevna unidjè u svoju odaju i zovnu Nastu. Dugo su se domienjale o sjutrašnjiem gostima. Što li će pomislit Aleksij, da li će poznati na liepo odgojenjoj gospodični da je to njegova Akulina? Što li će suditi o njezinu držanju, o pravilih življenja, o razumu? A s druge bi opet strane Lizinka bila rada vidjeti, kako bi se sbivalo Aleksiju pri nenadanu sastanku . . . . Ujedanput joj munù misao kroz mozag. Povjeri je Nasti. Uzeše se radovati kanda su misé našle, te odluče izvršit je na svaku ruku.

Sjutradan, kad doručaše, zapita si Grga Ivanović ćerku, da li se smiera još kriti od Berestovah. „Otče — odgovori Lizinka — ja ću ih, ako vas je volja, dočekati, ali pod tu pogodbu, da kakva im godj dodjem na oči i štogodj me bude volja činiti, da mi vi to nezabranjujete, ni da se čemu čudite, ni da se na što zlosrdnete!“ — „To će biti opet nekakva prokšija!“ reče smiešeći se Grga Ivanović. „Al dobro, dobro; pristajem, začinji štogodj ti se svidi, crnooka moja prokšenko!“ I dovršiv poljubi ju u čelo, a Lizinka pobježè sigurati se.

Druga ura bila baš na izmaku, a kolica domaćega tvora sa šestero konjah hrupiše dvoru na vrata, te zaokružiše kolo na okolo oko guste zelene tratine. Stari Berestov sidje s pomoćju dviuh Moromskievieh livriranieh sluguh. Ustopice za njim dojahà mu sin i zajedno š njim stupi u jedaću sobu, dje je stó bio već postrt. Muromski je dočeko svoje susjede što najumiljatije, pozvà ih da prvo objeda obidju vrt i zvjerinjak, te vodaše ih po puteljcih brižno pometanieh i pieskom naveženieh. Stari je Berestov u sebi žalio prekomjerni trud i vrieme, što se je potratilo u te nekoristne dangube, ali je mučo s udvornosti. Sin mu niti neosjeti nezadovoljstva štedljiva gospodara, niti uzbićenja samodopadna anglomana; nestrpljivo izgledo je domaćinovu kćer, o kojoj se je svašta naslušo, i premda mu srce, kako znamo, biaše već zauzeto, ipak je mlada krasotica imala pravicu, da bar o njoj popomisli.

Vrativši se u jedaću sobu posjedoše sva trí: starci uzeše spominjati stara vremena i što im se je dogodilo za njihova vojnikovanja, a Aleksij razmišljaše, što će i kako će, kad Lizinka dodje. Dosudi da je najpriličnije, svakom prigodom ukazati neko ladno nehajanje, i na to se pripravljaše. Otvoriše se vrata; on svrnu glavom tako hladnokrvno i tolikom ponosnom nebrigom, da bi i srce zakorenjele namiguše imalo zastrepiti. U zó čas namjesto Lizinke unidje stara mis Jakson ubieljena i stegnuta s potuljeniem očima te klamitnu tielom a prekrasni bojni pokret Aleksijev bio je zaludan. Još nebiaše snova prikupio sile, kad se opet vrata otvoriše i Lizinka udjè. Svi se podigoše; otac htjede joj predstaviti goste, al u jedan put zabezeknù se i stade se gristi za usnice. . . . Lizinka, crnomanjasta Lizinka bila se nabielila do ušiuh, i pocrnila obrve većma od same mis-Jaksonove; kupovne uvojke (*Locken*), koji su bili puno jasniji od njezine kose, našušurila poput vlasulje Ljudevita XIV; rukave *à l' imbecille* našepurila poput roklje *madame de Pompadour*; oko pása se stegnula poput pismena iks (X) a sve ma-

Digitized by Google

terino drago kamenje, što nebiaše založeno u Lombardiji, sjalo se po prstieh, vratu i ušiuh. Aleksij nemogaše spoznati svoje Akuline u toj smiešnoj nakitjenoj gospodični. Otac mu poljubi je u ruku, te i on morade za njim. Kad je uhvati za biele prstiće, pričini mu se, da drkću. Medju tiem opazi joj nožicu, koju biaše navalice pomolila i koju je bila majstorski obula. To ga pomiri ponešto s ostaliem odielom. Što se bjelila i crnila tiče, on u prostoti srca svoga nit ga je u prvotač spazio nit mu se je potla dosjetio. Grga Ivanović opomenù se svoga obećanja i radio je neodati se, da mu je išto za čudo, a šala ćerina učini mu se toliko zabavnom i smiešnom, da se je jedva od smieha uzdržó. Ali nije bilo do smieha afektiranoj Englezkinji. Osjetila se je, da je bjelilo i crnilo š njezine skrinjice te rumen ljutosti probi joj kupovnu bjeloputnost. Sipala je plamenite striele po mladoj prokšenici, koja odlagajući svako izjasnenje do bolje prilike, pričini se, da ništ neopaža.

Sjedoše za stó. Aleksij nastavi pričinjat se nehajniem i nesjetniem. Lizinka se uzè pretvarati, šušljetati i rieči iztezati, a sve po francezki. Otac joj, kad i kad pogledne nanj' nemogavši shvatiti, što smiera, a sve to bilo mu je u veliku zabavu. Englezkinja malo nepobješnje, al je mučala. Jediti Ivan Petrović podomaćio se, jeo je za dvojicu, pio je do volje, smijo se je svomu smiehu, puštio se je po više putah u prijateljski razgovor i udario u grohotni smieh.

Nakon ustadoše se sa stola; gosti se odvezoše a Grga Ivanović napopade se smijati i zapitkivati: „Što ti je na um palo, da ih zavaravaš? A znaš li, da ti bjelilo baš upravo pristaje; nepačam u tajne ženske toalete, al da sam ja, ko ti, uzeo bi se bieliti, da bogme, ne odviše, već pomalo.“ Lizinka nije znala što bi od milinah, dje joj za rukom pošla ta prokšija. Ogrli otca, obeća mu da će na um uzeti njegovo sjetovanje i pobježè, da ublaži razdraženu mis-Jakson, koja težkom silom odkani se otvorit joj vrata i saslušati njezino opravdanje. Reče joj Lizinka, da joj je bilo priteško izići pred neznance onako crnomanjastom, da nije smjela prositi . . . . da je bila uvjerena, da će joj dobra i mila mis-Jakson oprostiti itd. itd. Mis-Jakson uvjeriv se, da Lizinka nije smierala od nje učinit rugavet, upokoji se, poljubi Lizinku i u zalog pomirenja darova je stakalcem engleskog bjelila, koje je Lizinka s liepom hvalom primila.

Čitaoci će biti pogodili, da Lizinka sjutradan nije propuštila osvanuti u lugu na domjenak. „Ti si, vlastelju, juče bio pri našoj gospoštini? — zavrgnu ona pitati Aleksija — kakva ti se učini gospodična?“ — Aleksij odgovori, da je nije motrio. „Šteta“ reče Lizinka. — „A sa šta?“ — zapita Aleksij. — „Stoga, što ja pitati, da li je istina što kažu . . .“ — — „Je l' istina, što kažu, da sam nalik na ?“ — „Kleveta je! ona je prema tebi izrod svieh griešiti, naša je gospodična prebiela i pregizdava. Nije meni š njom se uzporedjivat!“ — Aleksij uzè joj se kleti, da je ona ljepša od svieh velemožnieh bielieh gospodičicah, i da je sasviem upokoji, poče joj opisivati njezinu gospodičnu tako smiešniem načinom, da se je Lizinka morala grohotom smijati. — „Al ipak — nastavi Lizinka uzdanuv — ako i jest gospodična smiešna, al sam ja prema njoj glupa djevojka, koja neumiem ni čitati ni pisati!“ — „I imaš se — reče Aleksij — za čiem kajati! Ako samo hoćeš, za čas naučim te i čitati i pisati.“ — „U istinu — reče Lizinka — hoćemo li sbilja pokušati?“ — „Volja ti, dušo, umah ćemo početi.“ Sjedoše se. Aleksij izvadi iz žepa olovku i zapisnu knjižicu, i za čudo brzo nauči Akulinu poznavati pismena. Aleksij nije se mogo načuditi njezinoj dobroj glavi. Sjutradan navali ona, da pokušaju pisati; uze olovku, koja joj se iz prva nećede pokoriti, ali nebilo dugo, te se uputi graditi pismena dosta prilično. „To je za čudo — veljaše Aleksij — da je naša nauka naprednija nego li po Lankasterovu načinu.“ I sbilja u treći mah već je doćerala dotle, da je znala natucajući čitati: „Nataliju boljarsku ćer,“ prekidajući čitanje s primjetbami, s kojieh se je Aleksij gotovo snebivo. Pače ona po okruženu listiću ponapisà silu izrekah, što ih je iz te pripoviesti upamtila.

Prodje nedjelja danah i medju njima zametnù se dopisivanje. Poštovni ured smjestiše u duplje staroga hrasta. Nasta kradimice obavljala je službu postiljona. Tamo je donosio Aleksij krupniem potezom napisana pisma, a ondje nahodio čandrkanja svoje dráge na modru prostu papiru. Akulina očevidno napredovaše u ljepšem skladanju riečih a isto tako um joj se razbistravaše i naobražavaše.

Medjutiem se nedavno poznanstvo medju Ivanom Petrovićem Berestovom i Grgom Ivanovićem Muromskiem ukriepilo i skoro pretvorilo u prijateljstvo, sad ćemo vidjeti, s kojeg povoda. Muromski često mišljaše o tom, da će po smrti Ivana Petrovića sve njegovo imanje dopasti u ruke Aleksija Ivanovića i kad se to dogodi, da će Aleksij Ivanović biti jedan iz najbogatije gospode te gubernije, i da nebi bilo s gorega, da prosi Lizinku. A pak stari Berestov sa svoje strane, premda je nalazio u svoga susjeda, da je malo senut (tobož da je, kako mu sam ime nadjede, englezki ludjak), ipak mu nije mogo odreći dosta plemenitieh prednostih, kao n. p. osobiti način drugovanja. Grga Ivanović bio je na blizo u rodu grofu Propskomu, čovjeku znatnu i silnu; grof je mogo veliko u prilog biti Aleksiju, a Muromski, sudio je Ivan Petrović zaufano, veselo će priliku ugrabiti, da si uda ćerku u dobru kuću. Starci su o tom dosele svak o se mozgali, te nakon trnapę o tom uglavice govoriti, zagrle se i obećaju si, oko toga ljudski nastojati, te sbilja navališe se s toga u veliku brigu svaki sa svoje strane. Muromskoga dopade težko djelo, nagovoriti svoju „B e t s i,“ da se pušti u bližje poznanstvo sa Aleksijem, kojega nije vidjela od onoga znamenitega objeda. Nije se doduše jedno drugom dopadalo; bar Aleksij

Digitized by Google

nije se više svraćo u Palučin, a Lizinka svaki put pobježe u svoju sobu, kako Ivan Petrović dodje k njima u pohode. Al, pomisli Grga Ivanović, samo nek Aleksij bude dan na dan na dvoru, to će se za cielo „Betsi“ zaljubiti u Aleksija. To sve tako svojiem redom ide, a vrieme po kotarih gradove gradi.

Ivan Petrović nije se toliko zabrinuo o uspjehu svoje namjere. Isti još večer zovnù si sina u svoju sobu, zapali lulu, i izza kratka mučanja poče: „Što mi ga, Aleksiju, oddavno već ništa nespominješ, da bi još rad u vojnike? Il ti se morda husarski mundir već nedopada?“ — „Ne otče! — odgovori s poštovanjem Aleksij — vidim da ti nije za volju, da idem u husare; dužan sam ti se pokoriti.“ — „Pravo, — reče Ivan Petrović — vidim, da si poslušan sin, to me tješi, puštam i ja tebi tvoju volju: nenaliežem, da stupiš . . . . namah . . . u državnu službu, a za toga nakanio sam te oženiti.“

„A s kiem, otče?“ zapita obeznadjen Aleksij.

„S Jelisavom Grigorevnom Muromskovom — odgovori Ivan Petrović — mlâda, mlâda, zar nije?“

„Otče! ja još na ženitbu nemislim“ —

„Ti nemisliš, s toga sam ja namjesto tebe mislio i smislio.“

„Od volje vam, ali Lizinka Muromskova meni se baš nimalo nedopada.“

„Dopast će ti se. Strpljen, spašen — ljubav doći će.“

„Neosjećam se sposobna, učinit ju srećnom.“

„Niesu tvoji jadi — njezina sreća. Zar dakle tako poštuješ roditeljsku volju? Dobro!“

„Što vam drago, jer se nemam volje ženiti, pak se neženim.“

„Ti se ženiš, ili te prokunem, a imanje, tako mi velikoga Boga, prodam i prošundram a tebi ni poluške*) neostavim. Puštam ti tri dana, da se imaš kad predomišljati, a do ti par neizlazi mi na oči.“

Aleksij je znao, da kad si je štogodj njegov otac zabio u glavu, da već toga, kako veli Taras Skotinin, ni kolcem nebi mu iz nje iztukao**): no Aleksij barato je već s otcem i vrlo ga je težko bilo povratiti. Odè u svoju odaju i stadè rasmišljati o granicah vlasti roditeljske, o Jelisavi Grigorevnoj, o kletvi otčevoj, da će ga svega lišiti, i nakon i o Akulini. Prvi put sada uvidi jasno, da je u ovu strastno zaljubljen; romantička misó, oženit se sa seljankom i življeti o svojoj muci, udje mu u glavu i što više mozgaše o odlučenoj toj nakani, to više nahodjaše u njoj razbora. Od neko doba nije bilo sastanakah u lugu poradi kišovita vremena. Napisà pismo svojoj Akulini sve samiem okrupniem šakopisom i sve samiem biserom krasnoga sloga, dade joj na glas, da im prieti pogibelj i k jednu ponudì joj se, da će je uzeti. Namah odnese pismo poštu i duplje, te ležè potla spavati budući sám sobom pun zadovoljan.

Sjutradan Aleksij bivši otvrdnjen u svojoj namjeri rano u jutro odjaha k Muromskomu, da se iskreno s njim porazgovori. Ufó se je, da će mu poći za rukom potaknuti njegovo velikodušje i premamiti ga na svoju stranu. „Je li kod kuće Grigorij Ivanović“ zapità obustavivši konja pred vratì Prilučinskoga dvorca. „Nije — odgovori sluga — Grigorij Ivanović izvolio se je jutros nekud odvesti.“ — „To je Bogu plakati! — pomisli Aleksij — „Je li kod kuće bar Jelisava Grigorevna?“ — „Jest“ — I Aleksij sjahà s konja, predade uzde u ruke sluge, i ode, a nije se dao prijaviti.

„Sad mora puknuti“ mišljaše on uhodeći u predhodničku sobu — „doć ću na čisto š njom samom u glavice.“ — Udje . . . i zapanji se. Lizinka . . . pa Akulina, mila ornomanjasta Akulina neodjevena sama nom, već bieliem jutrenjiem ruhom sjedjaše pred ogl i čitaše njegovo pismo; tako se je bila pismom zani da nije ni opazila, kad je Aleksij unišo. Aleksij pak mogav se uzdržati, od radosti zaviknù. Lizinka prot svrnù glavom, kriknù i nagnù bježati. Tržе se Ale da ju obustavi. „Akulino, Akulino!“ — — Lizinku dila mu se izviti. . . „*Mais laissez-moi donc, sieur, mais êtes-vous fou?*“ ponavljaše obrćuć „Akulino, slato moje!“ opetovaše ljubeći je u ruku Jakson, budući vidok toga događaja nije znala šta pomisli. U taj par otvore se vrata i Grga Ivanov nidje.

„Aha! — reče Muromski — vidjeti je, da je vas već sve u redu.“

Čitaoci oprostit će me danguhna posla, da n pisujem, što je dalje bilo.

---

*) četvrt kopejke.

**) naški bi se reklo: da mu toga ni četiri konja nebi iz glave izvukla. Pr.

Istočni biser.

IX.

(Hafis)

Ljiljan bieli, bielim grlom,
U treuutku sljadjanome
Zapjevó bi pjesmom vriom,
Da odolje sreu svome —
Al nablizu slavuj poje
— Medom nudi ljudske grudi —
Ljiljan cvjetak zadrkt'o je . . .
Nesmje, nesmje da s' usudi
Već u miris pjesme dieva
Što je htjeo da popjeva.

X.

(Omar Hiam)

Ja odavna vino pijem,
Crno bielo i crveno;
Ja bez mjere vino pijem —
Zato mi je oprošteno.

Digitized by Google

Davno j' Alah predvidio
Da će Omar vino piti,
Pa sad Omar da nepije:
Kam' Alino „sveznanije“?

XI.

(Hafis)

Razbi mi srce na sto komada',
Al ljubav moju nećeš nikada,
Svaki će komad ljubit' te većma
Neg' drugi' cieli' srca' hiljada.

XII.

(Mirza Šafi)

Vrieme se zove ovo
Što ovdje boraviš,
A Vječnost žiće novo
Što smrću dobaviš.

Nesreće gorke jade
I sreće sladost svu,
Vrieme ti daje sade,
Što imaš — imaš tu!

A Vječnost šta nam krije,
— Il dobra ili zla —
To meni brige nije,
Jer 'vako sudim ja:

Za vrieme lud ko nije
U njemu sretan je —
A vječnost poslie neće
Činiti promjene.

XIII.

Od te žarke žeravice
Što me mori nemilice
Sunce tek je iskra mala,
Što se u trak uzvitlala.

XIV.

(Hafis)

Neka dodju grobu mome,
Sreu mom izgoreleme,
Tu na grobu, na kamenu,
Njeno ime nek spomenu:
Stresť ćedu se moje kosti,
Propištat ću od žalosti —
To nek vide, to nek čuju
Koji ljubav nevjeruju.

Božja dobrota.

Od Perića!

Za kog, Bože, tvá dobrota
Tako krasno stvori sviet?
Po dolinah i po gorah
Za koga je sav taj cviet?
Za koga su sve radosti,
Kad je bogat njivah plod?
Za koga je vrhu šumah
I livadah sunca hód?

Za kog' silna stada vrve
Po prirodi ovoj svoj?
Za kog' plavi neizmjerni
Razastire svod se Tvoj?
Za koga je polje, rieka?
Za kog' móre? za kog' vír?
Lakokrili za kog' vjetar?
Za kog' sav je taj svemir?

To nam daješ, da možemo
Krasotam se divit Tvím,
I da nam je čuvstvovati
Tvoj blagoslov možno svim.
A ta radost trebala bi
Da k ljubavi vodi nas,
Da svih srca k Tebi teže,
K Tebi, koj si sviuh spas!

O pogledaj milostivo
Nás zahvalne djece sbor,
Nad kojome viek izlievaš
Svoju ljubav odozgor!
Ta zaman nam neusadi
Ti u srca svetu ćud,
Da je ovaj život samo
Do vječnosti Tvoje pút! —

Promjena života.

Od M. B.

Život naš je pun promjenah
Te nam nudi radost, vaje,
Ali srce sried obsjenah
Za to haje i nehaje.

Danas čovjek u grob meće
Plačuć što mu bješe drago,
Ljeto mine — a on veće
Eto grli drugo blago.

Stakleni brieg.

(Pučka pričica)

Bivalo u njekom selu novačenje vojnikah, u koje se dade upisati i Ranko, jedinac u sirotice majke. Vidjao je on često, kako se mati muči i trudi, da koji krajcar zasluži i da tako sebe i njega prehrani, pa je radio i on, koliko je mogao. Sad bi kod drugoga drva ciepao, sad tudje polje okopavao, sad tu pomagao, sad tamo, a to borami sve za novce. Dakle i on je svoju zaslužbu dobivao te ju dodavao zaslužbi materinoj, i premda joj je dobrano olahkotio biedno stanje, ipak je spazio, da joj je neprestano na vratu, i da bi starica mati, koja ga je inače kao oko u glavi ljubila, bez njega bolje življeti mogla. Zato se je i odvažio poći u vojnike, te se prigodom novačenja dao u istinu i upisati. Ranko je povrh toga gojio nadu, da će se

Digitized by Google

popeti na koju to poveću čast vojničku te tako biti u stanju, da svoju majku pod starost, kad već nebude kadra sama si što zaslužiti, osigura. — Ranko je dakle bio novak.

Pukovnija, ka kojoj je spadao, bila je od njegovog rodnog mjesta punih 60 miljah udaljena, s toga si možemo pomisliti žalostan razstanak matere sa sinom. — Dosta vremena postajalo bješe, Ranko dodje u tvrdju, gdje stajaše u posadi četa u koju je bio uvršćen kao vojnik. Njegovo življenje biaše obezbiedjeno, a i mati u daljini zaslužila si je ribanjem sobah, kopanjem, pranjem i drugim prostijim djelom toliko, da je mogla živiti; uz to valja napomenuti, da nije ni novak Ranko na siroticu majku sasma zaboravio. Svaki mjesec slao bi joj novacah, što biaše prištedio; dobivao je dakako svaki dan pó funte govedine i pó kruha, a od toga je opet svaki dan polovinu prodao i dobiveni novac majci pošiljao. Pisao joj je više pisamah, u kojih joj opisá sve svoje stanje i ponašanje a u zadnjemu, kojega je primila, javi joj svoje uznešenje na čast stražmeštra. Mati se je nad otim promakom sina veoma uzradovala, a još više Ranko, jer je mogao od sada majku obilnije podupirati.

Svake nedjelje imao je Ranko ići na crkvenu paradu i nije nikada od nje falio; nu jedne nedelje puhne mu nješta u glavu, te se pretvori da je bolestan i ostane kod kuće. Kad su drugi vojnici otišli, Ranko podje na polje da se malo prošeće. Dan je bio liep i sva priroda ogrnula se cvjetniem plaštom. Ranko je hodao kraj zelene livade uz potok, nasladjivao se pojenjem ptičicah i miomirisom poljskoga cvieća te s radošću mislio na majku i svoje djetinstvo. Istom mu se učini kao da nješto po vodi brčka, postane i posluškava te čuje ženske glasove. Netom se bliže prikuči i kroz vrbe na njeku malu čistinu kraj obale pogleda, te spazi do tri hrpice ženskoga ruha kano snieg biela a u potoku tri nage djevojke, gdje se kuplju i šaljikaju.

Ranko, nebudi lien, dovuče se tiho kano lisica do čistine i dočepavši se jednoga ruha pozorno se udalji. Podvostručivši korake dodje kući i spravi ukradjenu robu u dno telećaka, a njega opet zaključa u nekakvu veliku staru ladicu. Poslje toga uputi se opet k potoku, sad fućkajuć, sad pjevajuć, i dodje do mjesta, gdje su se kupale djevojke. Pun veselja proviri kroz vrbe i spazi da neima ništa t. j. nikakove robe na obali, u vodi pako zagleda samo jednu od onih djevojakah, koje se kupahu, gdje sirota sama u vodi stoji i gdje se tužnim licem na sve strane obazire. Ranko stupi bliže k obali i u prvi mah se učini, kao da je nevidi, zatim se pako obrne i ugledavši ju nazove joj božju pomoć. Dieva odvrati zastidjeno pozdrav te stane se Ranku tužiti i kazivati, kako je neki lupežina, dočiem se je sa sestrami kupala, došao i robu joj odnio. Na što Ranko sažaljujuć rekne: „Znaš li, moja draga, ja ću ti donieti robu, da se obučeš, ali samo s tom pogodbom, da me nikad neostaviš, nego da budeš moja žena.“ Dieva, premda joj je to nekako težko od srca išlo, pristane na njegovu rieč, i Ranko se vrati kući da joj robu donese, ne onu njezinu pravu, nego sasvim drugačiju.

Mimogred valja napomenuti, da su rečene tri sestre bile gorske vile, koje su se dolazile u potok svaki dan kupati; ruho njihovo imalo je svojstvo, da su mogle za tili čas odlećeti u svoju postojbinu, a bez njega nikud nikamo, pa zato vidimo onu sirotu lišenu svoje robe, kako joj biaše težko, što nije mogla sa sestrami otići, koje joj naravno pomoći nemogahu.

Ranko dodje sa ženskom odjećom i ukloni se malo na stran, dok je vila iz vode izišla i preobukla se te ju odvede u grad u svoj stan. Brzo je Zorka, tako se zvala vila, priučila se biti medju ljudima, a i Ranka je iz sve duše ljubila, niti je ikada pomislila, da joj je on robu uzeo i sakrio, te se je s njim napokon i vjenčala. S vremenom je na sestre sasvim zaboravila i videći, kako Ranko mučno svoju službu obavlja, pa uz to mnogo jeda pije bez svake daljne nade da što više postane, svjetuje ga, da se dade izpisati, što je Ranko i učinio tim laglje, jer biaše svoje godine izslužio.

Ranko je u. [illegible] biaše već prije oči-
tovala da je vil[illegible]
jedina ga je sa[illegible]
svakako uza se
namjeru, naime
sobom uzmu i
pristala i odredila noć, kad budu pošli da neki susjedi za njima zijali. Za put biaše već sve spremljeno i urečena noćca dodje. Oko polak noći stupe u kočiju, koja je bila od jednoga dragog kamena, i prispiju do zore u varoš, gdje je Rankova mati boravila. Tu je bilo dakako veselih časovah; mati se je radovala dolazku svojega sina i svoje snahe te pristala na njihovo zahtievanje, da ide s njima, i tako se opet odvezoše do tvrdje, gdje su obitavali, za dvie ure. Naravno Ranko se je tomu čudio, kako oni put od 60 miljah za dvie ure provaljuju; nu sjetivši se na svoju suprugu, za koju je znao, da je vila, odmah je za uzrok toli hitre vožnje pogodio. Svojoj materi kazivao je na putu potanko sve o Zorki, naime da je vila, da joj je rubine sakrio u telećak itd. i to uviek onda, kad nije nje do njih bilo. — Prispjevši zatim u svoj stan urede ga tako, da su mogli pošteno življeti; mati se je sa svojom snahom dobro slagala, a Ranko se tomu radovao i sretne dane boravio. Nu za brzo ga je odbjegao mir i sreća mu potamnjela.

Jednoč, kad se je Ranko izvan kuće negdje desio, mati njegova, koja je svoju snahu jako rado imala, ljubežljivo joj odkrije, da zna za njezino vilinsko odielo. To nije trebalo Zorki ni dvaputa kazati; ona odmah nahrupi s prošnjami na mater, da joj kaže, gdje

Digitized by Google

je odjeća; te je tako dugo prosikala i moljakala dok joj je mati napokon i dala, što je iskala, samo da se je rieši. Zorka uvidivši zlo djelo svojega supruga, razgnjevi se i odluči ostaviti ga: u tu svrhu svuče gradjansko od'lo, te se obuče u svoje vilinsko i rekavši materi, da kaže sinu svojemu, da je neće naći do staklenoga briega, u jedan par nestane. Tužna mati htjede popraviti svoju pogrešku, koju je učinila neznajući šutjeti, ali je već bilo kasno; bada va je Zorku zaklinjala, da ostane, ona bješe izčeznula.

Kad je Ranko, upravo nješta sjetan neveseo, kući došao, spazi da mu neima žene. Upita mater za Zorku, koja mu njekakvim strahom stane sve kazivati, što se je s njom sbilo: kako joj je morala dati njezinu odjeću, i kako je zatim nestala rekavši, da će ju moći naći kod staklenoga briega. — Bome tu se Ranko i starica majka prerječiše. On je bjesnio kao pomaman, a materi se dalo na žao, što s njom tako postupa, te neznajući si drugčije pomoći, udari u plač i jaukanje s žestine sinove.

Ranko, koj je Zorku ljubio sa svom dušom i za koju biaše pripravan isti život položiti, neostade ni čas u kući, nego uzevši mali svežanj rublja i predavši ga majci kuću podje tražiti izčezlu suprugu. Kud je god prolazio pitao je staro i mlado za stakleni brieg, nitko mu nije znao o njemu ni slova kazati. Meim on nepopusti, nego podje sve dalje i dalje, kasu ga oči vodile tješeći se sladkom nadom, da će možda ipak nagaziti na taj stakleni brieg. — Minu godina danah, mihu i dvie, a Ranko sve jednako bludi po svietu nenašavši traženoga brda. Istom dodje njeke noći u poveliku šumu, i jer mu se spavati nije nikako dalo nastavi dalje svoj put. Bila mjesečina kano dan. Oko pónoći dodje u sred šume i tako se zaplete medju grmlje, da nije znao kuda kamo. Tad snimi torbu i uzpne se na visok hrast, da vidi hoće li već jednom šumi kraj biti, i spazi odozgó na blizu brieg, koj se je skroz caklio. Veseo s toga skine škrljak i zamašno ga baci prama onoj strani gdje je bio brieg, da ga tim laglje nadje. Onda sidje s hrasta, baci torbu preko se i upravi korake na onu stranu kamo bješe škrljak bacio. Sreća mu posluži i on nagazi na njega te jednakim pravcem podje k briegu, komu na vrhu ugleda prostu kolibu. Smiono se popne do vrha i stupi u kućicu, gdje je kraj vatre siedi starac sjedio na tronogom stolčiću grijući se i pušeći lulu. — „Dobar večer, otče!“ reče Ranko ozbiljnom siedini, koj nije bio nitko drugi nego sám vilinski kralj! — „Zdravo sinko — odvrati starac — sreća tvoja, što si me tako nazvao; pa dokle ćeš, sinko?“ upita ga dalje. Tad mu stane Ranko pripoviedati kako i što se je sve s njim sbilo te najposlje doda, da traži već dvie godine uzalud taj stakleni brieg. — „Moj sinko, — progovori na to starac — ja sam, da znadeš, vilinski kralj, i ja znam dobro gdje je tvoja Zorka, pa ću ti i kazati, jer mi se činiš pošten i dobar, koj umiješ poštovati starijega kao što si mene poštovao nazvavši me otcem. A sad slušaj, što ću ti reći: Stakleni brieg, kojega tražiš i za kojega me pitaš, eto je pred tobom, moja kućarica stoji na njemu, i jedini Bog je bio s tobom, da si sretno ovamo došao. Zorka, tvoja žena, je kod svojih sestarah nedaleko od ovuda u njekom zakletom gradu, koj je sav staklom okružen i kojega čuva veliki zmaj tako da nemože nitko živ unutra. Zato, jer si pošten i dobar i ljubiš svoju ženu, uzmi evo ovaj prsten i ovu batinu, te će ti valjati. Kad dodješ sutra do grada, vidjet ćeš pred gradskimi vrati zmaja, koj će poletiti na te da te proždre: onda ti brzo skoči na stran pa ga ošini ovom batinom, on će se odmah svaliti na zemlju, crknuti i po poli razpuknuti. Kad se to sbije, onda pazi dobro, jer će mu iz utrobe izletiti biela golubica, koju brže bolje uhvati i razpori te joj srce izvadi: onda srce razreži popolak i naći ćeš mali ključić, toga spravi i dobro čuvaj. Kad to svršiš, onda uzmi prsten, pa se pretvori u kakovu malu zvjerku i unidji u grad, jer vratima nećeš moći, buduć su silno zatvorena. A sad hajde, malo počini, i onako si trudan, pa sutra u ime božje na posao.“

Starac izgovori, vatra se utrne i Ranko legne spavati. Za malo je zavladala u kolibi duboka tišina a starca je u tmini najednom nestalo.

Istom počela pucati zora i Ranko biaše već na noguh. Drkćućim srcem uzme prsten i batinu te oprostiv se običajnim pozdravom sa starcem i zahvaliv mu sinovskom ljubavju ode put zakletoga grada, koj je bio udaljen pol dana hoda. — Kad je sve bliže dolazio zagleda zakleti grad, kojega je odasvud staklo okružavalo, dà isti oblaci nad njim biahu cakleni, a od ove gromile stakla odsievali su traci žarkoga sunca, koji su se u različite boje prelievali. Pošavši bliže ugleda zmaja pred gradskimi vrati, koj razkrivi čeljusti i poleti k njemu, ali Ranko neprestrašen skoči na stran i ošine ga batinom kako treba; zmaj rikne, sruši se na zemlju i razpukne po poli. Biela golubica lepršajuć medju zmajevim drobom hoće da izleti, nu Ranko ju ulovi, razpori i izvadi srce, u kojemu je našao mali ključić od zlata, ovoga spravi i podje bliže ka gradu. Stupi odmah zatim k vratam gradskim, koja su bila čvrsto zatvorena, te obišav grad spazi da nemože unutra pod nijedan način, i da su svuda naokolo visoke zidine, nad gradom pako sami stakleni oblaci. Dok se je opet vratio na prvo mjesto, to jest k vratam, počeo se je mrak hvatati; videći da nemože uprav nikako u grad, kucne prstenom što mu ga je starac dao, po kamenu i ujedno zaželi da postane muhom. Još nije pravo ni želje izrekao, već se je u muhu pretvovio i kroz malu rupicu u grad uljegao, gdje se je opet pomoću prstena preotvorio u pravu svoju ljudsku spodobu. Idući njekom ulicom toga grada nemogaše radi tmice ništa vidjeti, osim maloga svjetla

Digitized by Google

što titraše s ponedaleka. Brže bolje pohiti k mjestu kamo ga je svjetlo vodilo i za kratak čas dodje pred veliku liepu palaču. — Kroz prozor u njekoj sobici do zemlje vidi Ranko svieću razsvietljujuću okolišnji prostor; smiono se prikuči bliže i spazi u sobi tri ženske glave upravo kod večere. Odmah je svoju Zorku spoznao, koja je tude sa svojimi sestrami obitavala, i nemogavši silnoj svojoj želji odoljeti, kucne opet prstenom i pretvori se kao prviput u muhu. Prozor biaše s gornje strane malo odškrinut, on se provuče u sobu te sjede kao muha svojoj Zorki na rame. Sestre su se o koječem razgovarale; Zorka nije zaboravila ni danas napomenuti svojega Ranka, znatiželjna da li ju on traži, te se je čas nasmješila, čas opet namrgodila, kano da joj nije nješta pravo. Kad se večera dovrši, odoše sestre na počinak svaka u svoju sobu. Ranko je neprestano u slici muhe letao oko Zorke i zajedno š njom uljegao u njezinu posebnu ložnicu. Ona razpremi postelju, svuče se, legne i do mala biaše usnula. Videći Ranko da je Zorka čvrsto zaspala, kucne prstenom i dobije opet svoju pravu ljudsku spodobu te trudan od puta sladko i on uz nju usne. Po noći se njekako probudi Zorka i vrlo uplaši videći uza se mužku glavu. Hitro skoči na noge lagane i užeže svieću, a u taj par se i Ranko probudi i ustane: odmah su se naravno spoznali, zagrlili i poljubili te nemisleći više na san cielu noć u razgovoru proveli. Sutradan odvede Zorka svojega supruga k sestram, koje su se veoma radovale kad su ga vidjele, te su se čudile njegovu poduzeću i smjelosti. Poslje toga vodile su Ranka sve tri po gradu i sad je stoprv mogao sve razgledati, što mu jučer poradi tmine nebiaše moguće. Sve je po gradu bilo mrtvo i svuda, kuda bi okom krenuo spazio bi samó staklo i same okamenjene slike i prilike. Na sred ulice stajahu hintovi, krasno načinjeni, u njih gospoda i gospoje, gospodičići i djevojke i djeca sve bogato obučeno, nu okamenjeni; tamo na desno udarao je kovač sa svojimi djetići po željezu na nakovalu; ondje opet krojač krojio haljine, tu s lieva šoštar (postolar) na svojem tronogom stolčiću šijo čižme; tamo krznar pripravljao kožuhe itd. kako je koj zanatlija radio, tako se je okamenio; sve biaše okamenjeno, sve sám kamen i samo staklo. Gledajući Ranko te prigode ućuti nutrnju njeku tugu i žalost i pomisli odmah na to, kako bi oslobodio te siromake.

Najprije pitao je Zorku i njezine sestre za uzrok nesreće ovoga grada, ali ove, je li što same niesu znale ili što možebiti niesu htjele ili smjele kazati, mučale su i ništa mu niesu odgovorile. Kad su sve obišli vrate se natrag u svoj stan. Tad ga je Zorka sama vodila po svih sobah ote palače i pokazivala mu različitieh čudnovatieh stvarih, najposlje dodju do jedne sobe, koju nije mogla zorka nikada nijednim ključem niti ikakovim načinom otvoriti. Nad vratima visjela je mala tablica s nepoznatim napisom. Ranko si je dosta razbijao glave, da ju prouči, ali badava: tad se najednoč sjeti svojega zlatnoga ključića u žepu, te ga izvadi. Premda je ključanica bila za njegov ključ odviše velika tako da bi mu se bio drugi smijao da ga je vidio gdje malen ključ u veliku ključanicu tura, ipak Ranko pokuša, zavrne ključem i za čudo, otvori vrata. Zorka se zapanji s početka i unidje s njim u tu tajnu sobu. U sriedi stojaše velik top čvrsto nabijen, do njega biaše usadjen na podu goreći fitilj, a na topu mala tablica s napisom: „Tko bude tako sretan da dodje u ovu sobu, neka odmah izpali napereni top, imati će veliku zaslugu.“ Ranko nije oklevao, nego je uzevši luntu, pripalio; top puknе silno kao grom, sve se na okolo uzdrma, stakleni oblaci se razlete na sve strane i u gradu postane pa jedanput sve živo.

Radost s oslobodjenja grada biaše neizmjerna. Sve što je bilo prije okamenjeno, postade živo i okretno. Hintovi i svakojaka kola počeše se koturati po ulicah; kovači stadoše živo udarati po željezu na nakovalih, da je sve u blizini tutnjilo; krojači, šoštari, krznari i ostali zanatlije latiše se valjano svoga posla; tu se je po gradu hodalo, žamorilo, radilo, pjevalo, trkalo, vikalo — riečju, sve bješe oživilo. Oslobodjeni stanu se skupljati i pitati na sve strane, tko ih je oslobodio? gdje stoji? itd. Najposlje doznadu za Ranka, da je on uzrok njihovom oslobodjenju. Odmah pohite k njemu te ga proglase svojim kraljem; i premda se on ustručavao i na sve moguće načine tu čast od sebe odbijao ipak je morao na želju naroda pristati i biti im kralj.

Ranko je bio sad presretan, ničesa mu nije manjkalo; što je tražio, našao je, svoju dragu Zorku; što je želio postalo mu je, zadovoljstvo i mir srca; dapače ono, čemu se nije niti nadao, palo mu je u dio, naime kraljevanje. Sa svim tim boljelo ga je nješto; nutrnji crv ga je grizo i ogorčio mu često sladke časove života; u sred veselja postao bi najednoč tužan i žalostan. Za uzrok te tuge neznadjaše nitko osim Zorke, koja je s istog uzroka jednaku ćutila tugu. Ranko nije imao djece, a Zorka kao vila nije mogla radjati je — i to biaše ona tajna bol, koja ga je svakim danom sve to žešće mučila jer si siromah nije znao pomoći.

Molio je često Boga, da mu izpuni tajnu srca želju, ali sve uzalud; najposlje uteče mu rieč: „ma da mi se rodi diete u ime vraga, kad neće u ime Boga.“ Mjesec za mjesecom prodje i Ranko opazi s radošću, da mu žena postaje noseća. Nije se mogao dočekati miloga čeda. — Vrieme se medjutim približi i kraljica Zorka porodi žensko diete osobite ljepote, koje je odmah po porodu na čudo roditeljah i okolostojećih počelo govoriti otcu ovako: „Otče! gradi crkvu. Za sedam godinah neka bude gotova. Načini u njoj i grobnicu; jer ja ću, kad dozidješ crkvu, umrieti i onda mi moraš na grob stražu postaviti.“ Čim je djetešce to izreklo, odmah je zanemilo, niti je poslje ikoju rieč izustilo.

Digitized by Google

Tužni otac stade crkvu graditi, liepu crkvu, s prilićnim zvonikom, s krasnimi oltari i sa svom potrebitom spravom i na tako čudnovati način, da su zvona sama zvonila, orgulje same svirale, svieće se same upaljivale, oltari se sami pokrivali i kitili, riečju sam Bog biaše crkvu blagoslovio, pa nije trebalo ni zvonara ni šekutora. Sedma se godina navrši i crkvena sgrada stajaše gotova. — U noći, koja je za tim danom sliedila, umrla je kraljeva kći i bude po običaju u svečanom sprovodu do crkve dopraćena, da ju tude u grobnicu polože. Čim su mrtvu u crkvu unieli, prestadoše udarati zvona, koja su dosad sama zvonila, svieće se u crkvi same potrnuše i grobna tišina, koju je jauk i lelek roditeljah svaki čas prosiecao, nastade po čitavoj crkvi. Mrtvo djevojče spustiše tad u grobnicu, navališe na ovu kamen i stavivši stražu preko noć vratiše se svaki sebi.

Kad su u jutro ljudi išli u crkvu, našli su stražu mrtvu i svu razmrcvarenu. Taj slučaj bude javljen kralju. Ranko se na to veoma razžalosti i zapovjedi, da se straža i u buduće na čast svojoj kćeri postavi. Medjutim mnogi su noću pouticali a mnogi na svakojaki način kralja varali samo da si život sačuvaju. To stražarenje išlo je redom. Tako dodje red i na kraljeva sinovca, Niku.

Po običaju stane Niko na stražu kod grobnice, koja biaše u sred crkve. Zvonar odzvoni na pozdravljenje, zaključa crkvu i ode te ostavi kraljeva sinovca u strahu i nemiru. Mrak je nastao, nevidiš prsta pred okom; u crkvi vlada duboki mir, ura za urom prolazi i već je blizu polak noći. Niku je probio studen znoj, nije mogao nikuda van, sve biaše zatvoreno. — U tolikoj nevolji pristupi k velikomu oltaru, nad kojim je visio kip sv. Nikole, komu biaše i posvećena ova crkva, te se stane glasno moliti svojemu sv. zaštitniku: „O sveti moj zaštitniče! nedopusti, da propadnem. Daj me milostivo zaštiti i primi pod svoju obranu.“ Tad je opet ušutio. Bilo mu je vrlo težko te po drugiput ponovi molitvu koja mu je uprav od srca išla. Opet umuči, nečuje nikakova glasa. Tri četvrta na dvanaestu uru udariše u tornju, Niko sav protrne od pete do glave, sruši se na kamenite skaline i začè opet moliti. Jedva bješe prestao, i sv. zaštitnik mu iz kipa ozgo progovori: „Niko! blago tebi, što si stalan u vjeri. Čuj, što imaš raditi. Snidji dolje u grobnicu i leži se na desnu stranu liesa (škrute) djevojčinog; pa kad ona sbaci pokrovac i odleti simo gore u crkvu, ti se legni na njezino mjesto i nedaj se van na nikakov način, dokle godier ti se nezakune imenom božjim. Jesi razumio?“ — „Jesam, jesam sveti zaštitniče, hvala ti na vieke.“

Niko se sad obodri i snidje u grobnicu te se legne na desnu stran liesa, kao što mu je svetac naložio. Istom se biaše namjestio, kad li čuje mukli glas zvona, gdjeno dvanaestu uru navješta. Zadnji udarac ari, mrtvo djevojče ustade i sbaci pokrovac na desna strana te pojuri gore u crkvu; Niko pako brže bolje legne u lies na njezino mjesto. Vlasi su mu se ko-striešili kad je čuo lupu i viku po crkvi; učinilo mu se kano da će se crkveni pod na njega srušiti, tako silan biaše štropot; nu pouzdajući se u Boga ostao je na svom mjestu. — Jedna ura odbi i mrtvo djevojče sukn̄ u grobnicu. Kad vidje da nemože u svoje ložište, počme zubima škripati, nogama lupati, rukama pokrovac vucariti i drapati te silno vikati. Oči su joj se kresile kano biesne zvjeri, a uza to se je počela siromašnomu Nikoli, koj biaše na polak mrtav, strahovito groziti, da će ga svega zubima skosati. — Vika i luparda trajaše neprestano te tako udari i druga ura.

Niko se nije dao pod živu glavu iz liesa. Dolazio je sve po malo k sebi, videći da mu djevojče nemože uprav ništa nahuditi, te se je na posljedak sasvim ohrabrio. Kraljeva kći nemogavši vikom i treskom ništa opraviti, htjede s dobrim izmamiti ga iz liesa i razderati. Ali sav trud badava. — Udarila bješe i treća ura a djevojče postade sve nemirnije; tad joj Niko srčano reče: „zakuni mi se imenom božjim, pa ću ti pustiti mjesto.“ Na to se djevojče opet razpali i razjedi te počme kao i prije bjesniti. Prošla i četvrta ura, zora svita a ova dvojica se sveudilj inate. „Molim te, ta hodi van, pusti mrtvoga u miru: evo dan nastaje. Hodi van, hodi molim te“ — govoraše neprestano djevojče poslje svoga bjesnila; ali badava, Niko sve jednako leži u liesu i traži od nje, da mu se zakune imenom božjim. Najposlje videći djevojče, da nemože ni premamiti ni prevariti svojega stražanina, pogleda k nebu i zavapi: „Zaklinjem te imenom božjim, tko si god, ustaj, izlazi van — oslobodio si me.“

Skoči Niko začudjen iz liesa čuvši ime božje i podje gore u crkvu, ali dieva za njim, ogrli ga i zahvali mu, što ju je oslobodio iz pandžah vražjih. — Tad joj Niko pripovjedi da ga je u tom njegov sv. zaštitnik uputio; odmah podju oboje i zahvale se Bogu i sv. Nikoli za toliko dobro, što im bješe ove noći izkazano, a zatim podju k vratam. U taj par otvori zvonar crkvu da pozvoni na pozdravljenje, nu videći dvoje pred sobom, ostavi sve i pobjegne bez obzira. Niko smijući se uzme pod ruku kraljevu kćer i odvede ju u kraljev grad te izpripovjedi potanko kralju svomu stricu i kraljici strini svojoj sve, što se biaše sbilo, i izruči im oslobodjenu kćer. Radost roditeljah bila je bezkrajna, kad su opet svoje milo diete ugledali. Niko je dotle stajao u kutu i gledao na dievu. Kralj to spazi i pozove ga bliže k sebi govoreći mu: „Moj Niko, ja znam što tebi fali. Ti si veliku zaslugu stekao, dočiem si mi kćer zdravu na duši i tielu povratio. Ljepše ti plaće i nagrade zato neznam niti nemogu dati, osim ako ćeš ju uzeti za svoju ženu.“ — Niko skoči u zrak od veselja i stane stricu i strini ruke ljubiti i hvaliti im na velikoj njihovoj dobroti.

Na skoro zatiem biaše sjajna svatba, kojoj nije bilo para u svietu. Goščenja i svakojake zabave slie-

Digitized by Google

su uzastopce, sve je plivalo u veselju, a osobito to, kojemu sad srce biaše na mjestu. To se sbispominjalo, i sad se spominje. —

St. N—y.

---

rodne pjesme o Kraljeviću Marku.

Iz sbirke narodnih junačkih pjesamah

Luke Ilića Oriovčanina.

III.

Kraljević Marko i trideset Turakah.

Sunce zadje, a mjesec izadje.
Viknu vila s visokih planinah
Baš u dvore Kraljevića Marka,
Pa mu viče tako glasovito
Glasovito ali ponosito:
„Davor brate, Kraljeviću Marko!
„Što si sio, zlo vino popio,
„Eto ide do trijest Turakah,
„Da t' ubiju al' ufate živa,
„I dovedu caru čestitomu.
„Nešali se Kraljeviću Marko,
„Nešali se, ako Boga znadeš,
„Već ti skači na noge lagane
„I osedlaj tvoga brzog šarca,
„Pa ti zovi slugu Manojila,
„Nek oblači sve svoje odielo
„Dok ti, Marko, konjica nahraniš.
„Daj mu, Marko, deset okah zobi,
„Daj mu vina od dvaest godinah
„Što junaci na divanu piju,
„Na divanu kod Kraljević Marka.
„Pak ga sedlaj sedlom i sersanom
„Koje ti je babo ostavio
„A od cara na dar zadobio.
„Pak je čekaj na velikih vratih
„Kud prolaze konji i junaci.
„Kada dojde do trijest Turakah,
„A ti kopjem najprije udari,
„A kad ti se polomilo bude,
„A ti fataj perjati buzdovan;
„Kad buzdovan pofalio bude,
„A ti trgaj sa bedrice sablju;
„Ak' i sablja zulum neučini,
„A ti uzmi nože od pojasa
„Koje sam ti, Kraljeviću Marko,
„Koje sam ti u potaji dala."
Kad je Marko vilu razumio,
Odmah skače na noge junačke
Pa on zove slugu Manojila,
Da oblači njegovo odielo,
Pak ga šalje Turkom na susrete,
Nek jim pute u gori zatvori,
Dokle Marko konjica nahrani.
Pak on ide konjicu u štalu,
Pak mu daje deset okah zobi,
Daje vina od dvaest godinah,
Što junaci na divanu piju,
Na divanu kod Kraljević Marka.
Pak ga sedla sedlom i sersanom,
Koje mu je babo ostavio
A od cara na dar zadobio,
Kada-no je kod cara dvorio,
Pak je čeka na velikih vratih
Kud prolaze konji i junaci.
Kad je malo postojalo vrieme
Ali ide do trijest Turakah.
Kad se Turci Marku približiše
Marko trže svoje dugo koplje;
Al' se brzo koplje polomilo,
A Turakah istom deset palo,
Pa on fata perjati buzdovan,
Pa udara uzduž i poprieko;
Nit' on pazi konja ni junaka,
Ni junačkih bogatih odorah.
Kad je deset Turak' obalio,
Buzdovan se onda pociepao.
Trže Marko sablju od bedrice,
Koju mu je babo ostavio,
Pa on ganja Turke oko vratah,
Kao djeca u pol dana sovu.
Al' mu sablja pofaliti neće,
Nego sječe do devet Turakah,
Devet Turak', a i deset konjah.
Sam' ostade jedno mlado momče
Mlado momče, jedini u majke,
Pak ga stade umiljato molit:
„Nemoj mene mlada pogubiti,
„Mjezinac sam u starice majke,
„Jer će majka od žalosti pući,
„Ako čuje da sam poginuo."
Zato Marko haje i nehaje,
Pak ga fata za grkljan pod vratom,
Pak ga hita na crnu zemljicu;
Kako ga je lako zahitio,
Crnu zemlju š njime je razbio,
A cipelu u zemlju ubio;
Al' se ture nepomiče više,
Već uzdahnu i dušicu pusti,

Kad je Marko Turke povaljao
Podvikuje slugu Manojila,
Ter mu veli tanko glasovito,
Glasovito ali ponosito:
„Vjerna slugo mladi Manojilo,
„Pofataj mi sve turske konjice,
„Koji ovdje nisu poginuli,
„I pokupi sve mrtve junake,
„Pak je veži na svoje konjice,
„Nek je nose konji u dvorove,
„Nek je vide bule i kadije,

Digitized by Google

„Pa nek vide, kako Marko sječe,
„Pa nek uče svoju sitnu djecu:
„Nek neidu s krstjani na mejdan.“
Što je Marko Manojilu reko,
To učini sluga Manojilu:
On pofata sve žive konjice,
I poveza ubijene Turke,
Nek je nose konji u dvorove,
Nek je gledju bule i kadije,
Nek gledaju kako Marko sječe,
Jer je Marko junak od komada.

Sitnice.

Kinezi i njihovi običaji.

Iz pisamah g. Johna Bovringa azijatskomu družtvu u Londonu izvadjen je sljedeći članak o Kitaju:

Od vladanja Kija-Kingsa, t. j. od 43. god., veli g. John B., nebiaše poduzet nijedan uredan popis pučanstva u Kitaju. Tada biaše broj Kinezah 362,447,183 dušah po njihovih izvjestjih. A sada kaže g. John B. da je narasao onaj broj do preko 400 miliunah dušah. Kinezki su zakoni u tom pogledu veoma strogi, kazne bo sa sto batinah onoga, koji bi u sastavljanju tieh izvjestjah nesmotreno ili nemarno postupao.

Po starom se običaju dieli pučanstvo Kitajsko na četiri glavna reda: u prvi red spadaju u obće učeni *ljudi,* u drugi gospodari (vlastelini i seljaci), u treći zanatlije a u četvrti trgovci. Osim ta četiri reda ima još jedan red, što ga ondje smatraju kao izmet družtva čovječanskoga; u taj red spadaju: igrači kazališni, svirači, prosjaci, odsudjenici, bezposlene skitalice i ostali, koji niesu u popisu naznačeni.

Da je Kitaj preko mjere napučen, to pokazuje neprekidna povorka izseljenikah od onud u Australiju, Kaliforniju i na indička ostrva jagmećih.

Na Javi ostrvu u indičkom moru ima već 136.000 kitajskih naselnikah. Nebrojene čete kitajskih izseljenikah prelaze u Havan. Isto tako ih znatan broj odilazi u Mandjursku i Tibet (unut. azijat. zemlje). Svi su ti izseljenici mužkarci; jerbo jedva na 10,000 izseljenieh mužkaracah dodje po jedna žena.

Što se tiče hrane, u tom si Kinezi mnogo neizbiru; jedu: pse, osobito mlade; miševe; majmune i zmije. Oštriga (ostrea, *Auster*) jest gospodsko jelo, a bež nje neima nijedne časti. Ljube takodjer na pó osušene patke i kokošinja jaja; dà iste gnjile stvari potroše; pokvarena se jaja nikad nebace, jer to su im slaštice; ribe su jim najtečnije — kad već silno udaraju. Sve te jestvine jedu Kinezi najradje tvrde i sirove.

Umjereniji su i pozorniji u piću. Pijanstvo je u Kitaju riedki slučaj, žganice i žestokog pitja skoro ni poznadu. Čaj (*Thee*) obće je narodno pitje. Kinezi jedu samo dvaputa na dan: u jutro oko desete i poslje podne oko pete ure. Jedino jim mlieko nekako neide u tek; nikad jošt nije bilo na kitajskom stolu mlieka, masla, sira i skorupa (vrhnja) il sirutke.

Neima možbit zemlje na svietu, u kojoj bi smrt imala obilniju žetvu, nego u Kitaju. Množina ljudstva pogiblje od gladi i s podpuna nedostatka stvarih za uzdržavanje života najpotrebnijih. Povodnja uništuje gradove i sela, te proždire sve njihove stanovnike. U posljednjih su gradjanskih ratovih miliuni Kinezah izginuli. A najviše ih se razstavlja sa životom na stratištu, njihovi bo zakoni kazne smrtju nesamo zločinstva, nego i većinom prestupke u našem smislu. U pokrajini Kuang-tong pada na dan do 400—500 žrtvah od krvničke ruke. Ondje neima život nikakve ciene. Mrtvac neprobudjuje u njih sućuti niti sažaljenja, niti pogubljenog osudjenika nesahrane, već ga puštjaju da gnjije pod vedrim nebom na površju zemlje, te da zrak kvari i kuži.

O ubijanju djece u Kitaju ima različitih mnienjah. Poznato je da je u mnogih stranah Kitaja običaj ubijati djecu, osobito žensku. Radi ovoga sramotna i nedostojna zločina ovako se tuži i piše rječiti kinezki spisatelj Kvej-Čung-Tu: „Kćerim svojim život oduzimati, isto je kao da bi hotjeli nebeskoj harmoniji boj nanieti; čim više kćerih ubijete, tim ćete ih više imati; jerbo je nečuveno, da bi utopljenje kćeri bilo posljedica narodjenja sina. A gdje bi mi bili, uzdiže nadalje, da su nam naše babe i matere već u mladosti utopili?“ G. Bowring veli, da je vidio ribnjake, kojieh je površje sasvim bilo pokrito trupli tih biednih sirotah. — *A. P.*

Istina.

Stara neka basna predstavlja istinu golu. Ta bezobraznica,' nije joj dosta što ona ide gola, nego ona i druge ljude svlači baš na pašćare. Zato ti ju ljudi netrpe, nego kako ju gdje opaze, a oni viču što ikad življe mogu: berjja! pomagaj! kao da su mrkog vuka spetili. Svak ti čupa svoj kolac. Sirota istina! kažu da je bježeći skočila u bunar. Tko će za njom da ide, taj se sav ošmura. — U našem su vieku šmrkovi (pumpe) vrlo mah' oteli i tu ti je dakle istina zaglavila. *N. B.*

Njekoje basne Lessingove.

Lav i zec.

Lavu se uzvidi jednom pustiti se u govor s mušastim zecom. Zec ga upita: Kažider mi, je li istina da vas lavove može kukavni pietao u strah natjerati?

A lav će mu odgovoriti: Dakako da je istina; tà svatko zna, da mi velike zvieri imamo odsjekom malih slabećah. Tako si na primjer bez dvojbe čuo o slonu, da ga strah i trepet spopadne, kad krmak zakrulji....

Digitized by Google

E vala, istina je! presječe mu rieč zec. Sada tek znam, zašto se mi zecovi tako strašno pasah bojimo.

Magarac i lovski konj.

Pohtjede se njekomu magarcu, da će s lovskim konjem za okladu trčati. Al' kad tamo, magarac ostane u sramoti, te mu se sav sviet smije. Znam ja, reče magarac, zašto je to tako; prije njekoliko mjesecih zabo sam si trn u nogu, pa me to još i sada boli.

Oprostite, reče njeki pjevač, što danas niesam liepo pjevao, kao što ste se nadali od mene; ali evo, kako sami čujete, grlo mi je od osam danah hrapavo.

Zevs i konj.

Konj dodje k prestolu Zevsovu, pa stane govoriti: Otče sve životinje i sviuh ljudih! veli se da sam ja od najljepših životinjah, kojimi si ti sviet ukrasio, a ja sam tašt, pa to rado vjerujem. Ali pored svega toga mislim, da bi se moglo na meni koješta popraviti.

Dobri bogo se nasmieši i reče: Pa što misliš, da bi se na tebi imalo popraviti? Govori, i slušat ću te.

Možebiti, odgovori konj, da bih brži bio, kad bih imao noge dulje i tanje; dugi labudji vrat liepo bi mi dolikovao; od širokih prsah bila bi mi veća snaga; pa kad si me već stvorio zato da tvoga ljubimca, čovjeka, nosim na svome hrbtu, to nebi s gorega bilo, da mi je priraslo sedlo, kojim me milostivi jahač vazda sedla.

Zevs prihvati: Dobro, strpi se časak! Ozbiljnim licem progovori sad silni Zevs rieč od koje je sviet postao. Tad nadahne životom prah i pred prestolom se stvori jmenada — ružna deva (kamila, veljbljud).

Vidiv ovo konj strese se i uzdrhće od straha i užasa.

Evo ti duljih i tanjih nogub, reče Zevs; evo ti vrata labudova; evo ti prsah širjih; evo i priraslog a sedla! Hoćeš li, konje, da te ovako pretvorim?

Konj je sveudilj drhtao.

Hajd odavle, nastavi Zevs, sada te još neću kazniti; ovo ti neka bude nauka. Ali da se kadšto sjetiš svojega jogunluka, to nek živi ovaj novi stvor, da te strah i trepet hvata, kad god ga zagledaš.

Majmun i lisica.

Hvalio se majmun lisici: Kažider mi toli umjetno živinče, koje ja nebih znao ponašati.

A lisica mu odgovori: Ti mi pako kaži toli malovriednu zvierku, kojoj bi samo i na kraj pameti doći moglo, da tebe ponaša.

Pisci moga naroda! hoćete li, da još jasnije govorim?

Vuk i ovčar.

Njekomu ovčaru poklala je strašna kuga cielo krdo. Saznav to vuk, dodje k ovčaru, da ga sažali.

Ovčaru, reče vuk, je li istina, da te je tolika nesreća snašla? Je li istina, da ti je nestalo ovacah? O liepi, masni i debeli krde! Ala te žalim, krvave ću suze roniti od tuge i žalosti!

Hvala, striče vuče, odgovori ovčar, znam ja, da je u tebe milostivo srce.

Dakako da je milostiva srca, doda šarko ovčarov, kad god i on radi nesreće svoga iskrnjega strada.

Ratoborni vuk.

Moj otac slavne uspomene, reče vučić lisjaku, bio je baš junačina! Sva je okolica pred njim drhtala! on je više dvie stotine neprijateljah smaknuo i njihove crne duše u pakao turio! Nije dakle ni čudo, ako je napokon i on malaksao, i pobjedjen.

Ovako bi govorio hvalisavi govornik, nu suhoparni pisac povjestnice bi dodao:

Ono dvie sto neprijateljah, što ih je vuk smaknuo, bili su sami magarci i ovce, a jedini neprijatelj, koji mu je smrtnu ranu zadao, bio je bik, jer se je usudio i na njega navaliti.

Guska.

Njeka guska imala je perje bielo kao snieg. Bila je dakle ohola, što ju je narav takvim liepim nadarila darom, pa je mislila, da bi vrstna bila labudom biti a ne guskom. Zato se je oddružila od svojih drugaricah, te sáma i veličajno plovila po jezeru. Sad je otegnula i nategnula vrat da joj bude i koliko dulji, sad ga je opet svila i previla, da bude nalik labudu, ptici - ljubimici boga Apolla. Ali sve uzalud, vrat je njezin bio tvrd i ukočen, te ona pored svega nastojanja nije dalje dotjerala, već do smiešne guske, nemogav nikako postati labudom.

Hrast i krmče.

Lakomo krmče pitalo se je pod granatim hrastom. Jedva je koji želud razgrizlo, već se je za drugim lakomilo.

Nezahvalni stvore! vikne napokon hrast, braniš se mojim plodom, pa da bi me bar koji put zahvalnim pogledom pogledao.

Krmče prestane za časak jesti i zakruli kao na odgovor: Bilo bih ti zahvalno, samo da znam, da tvoj želud meni za volju na tle pada.

Lisica i róda.

Daj mi pripoviedaj štogod o tudjih zemljah, koja si putujuć vidjela, reče lisica ródi.

Na to stane róda (*Storch*) izbrajati sve bare i debele livade, gdje je tečne crve i masne žabe našla i jela.

Vi ste, gospodine, podulje boravili u Parizu! U kojoj ste gostioni najbolje jelo našli? Koje vam se vino čini najbolje?

Esop i magarac.

Magarac reče Esopu: Kad opet štogod o meni izumiješ, a ono gledi da i ja što liepoga i umnoga rečem.

Ti da što umnoga rekneš! odgovori Esop; kako bi to moglo biti? Nebi li onda ljudi rekli, da si ti pametnjak, a ja da sam magarac?

Digitized by Google

POVJESTNICA; NARODO- ZEMLJO- I PUTOPIS.

Pogled u Banat ljeta 1855.

Od Rodoljuba Sriemca.

Dne 20. kolovoza krenusmo se izpod kršne gore Fruške, nakitjene zelenimi luzi, sjenastimi šumicami, sadi i vinogradi kao nevjesta u dan pira, kao kita liepa cvieta, kao bašča od razkošja, puna cvietja, zeleni i voća, puna grmja i stabalah, izvor-vode i zdenacah i milinah svakojakih za nasladit oko svako, koje rado promatra prírodne ljepote; krenusmo, rekoh, izpod gore Fruške preko Petrovaradina, najjače tvrdjave u našoj domovini, koja leži na hridnom, pećinastom strmenu okrajku planine na obali veličanstvene i silne rieke Dunava ponosito dižuć glavu nad vodom, koje talasi biju o jake bedeme kao more o mramorje. Prešavši na ladjah most u Petrovaradinu stigosmo za tinji čas u Novisad, grad trgovački, koji u prošastoj buni biaše do temelja izgorio, a sad se opet podigo iz pepela i razvalinah ljepši, nego je odprije bio, sad je pravi Novisad. Trgovina mu cvjeta; ali malo još u njemu ima onakovih zavodah, koji bi kadri bili mjestnu obrtnost i trgovinu podići na onakav stepen razvitka, na kakvom bi u onom kraju mogla biti. Novomsadu treba realna škola, trgovačka škola, trgovačko družtvo, veresionica, štedionica i mnogo koješta, čim se u obrtnih i trgovačkih gradovih promiče obrtnost i trgovina. Trgovina u veliko se našimi domaćimi bačkimi i sriemskimi prirodninami mogla bi biti u rukuh Novosadskih trgovacah n. p. vino, vuna, kože, brana itd.

Vrieme biaše ugodno, put dobar, konji pouzdani, a kočija u kojoj smo se vozili udobna. Put kola vozi, u nas je poslovica; ali za dobru vožnju treba imati osim dobra puta i pouzdane konje i uredna kola, inače se kuburi putem. Pošavši oko desete ure pred podne iz Novogsada prodjosmo pored Novosadskih bostanah, gdje uz put vidjasmo nagomilane hrpe dinjah i lubenicah kao blata, odkud ih razvoziše kupci na taljigah i na kolih na sve strane po Bačkoj, po Banatu i po Sriemu. Za papirni desetak kupismo više komadah i povezosmo sa sobom misleći: kad je dao Bog i godina došla, da se vašari, a bestandžije nedadu mira, nego ponudjaju bez kraja.

Prešavši Rimski šamac udjosmo u hatar (prediel) šajkaškog bataljuna i oko podne stigosmo u Žabalj (Josefsdorf), selo poveliko, štacija satnička, mjesto naseljeno od Srbaljah i Katolikah, od kojih svaka strana imade svoju crkvu i školu. Ovo je izmedju najvećih selah u bataljunu, i bilo je u buni izgorelo, a sad je već prilično opravljeno, i vidi se u njemu vojnički red. U gostionici dosta čistoj i urednoj objedovali smo. Popoćne nastavismo put, predjosmo Tisu na žabaljskoj skeli. Od Tise do Aradca močvarun je prediel i naspem (gatju) imadosmo neravan i neutrven put. U veče stigosmo u Bečkerek, i za onaj dan ostadosmo ondje na konaku kod njekog prijatelja, dundjerskog (drvodjelskog) majstora, g. B., izobražena muža, koji svršivši gimnazijalne nauke i filozofiju sa dobrim uspjehom latio se svoga dundjerskog zanata, uz koji se zanima i trgovinom drvah, te je srećan i imućan muž. Gledajući onog muža poželio sam svakom zanatniku onakvu izobraženost, pak bi nam za cielo skoro procvali zanati i trgovina liepim cvietom napredka. Isti vrli muž ne samo da nas je ugostio, nego i ugodno zabavio pripoviedajuć nam (meni i momu suputniku g. V. trgovcu) kako je ljetos putovao u Pariz k izložbi obrtničkoj, i odande u London, s koga se puta nedavno biaše povratio. Iz njegova pripovieda-nja uvidio sam, da u Englezkoj obstoji krasan domaći obiteljski život, na suprot u Francezkoj, u zemlji mode, neima nikakva obiteljskog života, osobito u Parizu, gdje mužko i žensko traži pohlepno zabavu izvan doma po šetalištih, gostionicah, kavanah, po teatrih itd. Nu veli također da u Francezkoj i Englezkoj cvjetaju obrtnost, zanati i trgovina, da su Francezi ljudi gostoljubivi, sdruževni i prama stranim vrlo uljudni, a Englezi pravi trgovci u svakom pogledu. Mi smo, reče, ovdje u našoj domovini daleko zaostali u obrtnosti, zanatih i trgovini iza onih ljudih, i u mnogoj drugoj struci, al' i naša domovina ima prednostih, koje one zemlje neimaju, i naša je liepa domovina! —

Dne 21. odosmo rano iz Bečkereka, u kom je važna trgovina s branom (pšenicom, kukuruzom itd.) i s drvi. Odosmo ravnicom banatskom kao sinjim morem preko Kleka (sela), preko Katarinafeld-a, liepa njemačkog sela, u Pardanj, gdje smo počinuli i konje pohranili. Pardanj je veliko selo, u kome upravo sada gradi gospoština velik gospodski dvor sa četiri okrugla tornja na četiri ugla po šotskom načinu gradjenja. Isto selo vidi se neznatno u onoj goloj ravnici sa svojim liepim dvorom, koji bi da leži na kakvom briegu prekrasan bio. Po podne isti dan stigosmo preko St. Marton-a i Ujbeča u Tamišgrad (Temišvar), glavni grad vojvodstva Serbije i tamiškog Banata. Prošavša sela, gdjegod su u njih naseljeni Niemci čista su i uredna, kuće liepe i okrečene, ponajviše criepom pokrivene, a ostalo je dosta nečisto, neokrečeno, jadno.

Temišvar je velik grad, tvrdjava sa svojimi predgradji: Fabrikom, Josefštadtom i Majurevi, ali leži nizko. Imade u nutarnjem prostranom gradu liepih kućah; trgovina je s branom znatna, mjesto je živahno, čisto, uredno i bogato. Naše gore list, vitežki general Rukavina odlikovao se za vrieme bune u Temišvaru, braneći grad od Magjarah, obrani ga junački. Predgradja su dosta u tom ratu stradala; nu sadate rane bit će skoro izliečene. U Temišvaru čuje se njemački, srbski i vlaški jezik, prostota govori samo vlaški. Nastanio sam se u Fabriki kod „zlatnog pauna," gdje sam večerajuć više putah čuo liepu muziku od ondješnjih u fraku Ciganah, kojih gladkosti u ponašanju i vještini u muzici čudio sam se.

Digitized by Google

Iz Temišvara odemo drugi dan pokasno po hladovini do Cerničas-a, sela 2 ure udaljenog od Temišvara, i ondje prenoćimo kod njekog prijatelja moga suputnika, ondješnjeg vlaškog župnika, gdje smo bili ljubezno primljeni i svojski ugošteni. Ondješnji sveštenici vlaški i srbski zanimaju se gospodarstvom i poljodjelstvom, pak nisu siromašni kako sam odprije mislio znajući da su im male župe i njih po mnogo u jednoj občini. Cerničas je poveliko selo, oko 300 i više kućah, ali liepih kućah u njemu neima kakve se vidit mogu u krajini slavonskoj, il u istoj banatskoj. Od istog sela počima nedaleko od iztočne strane bregovit prediel, krasni brežuljci, ogranci erdeljskih planinah. Učini mi se onaj liepi prediel kao naša slavonska Djakovština, samo u ovoj imade izmedju plodonosnih poljanah poviše dražestnih gajevah, sjenastih šumicah i voćnjakah (sadah).

Iz Cerničas-a krenusmo izmedju Johannisfeld-a i Ivande (mjesta znamenitog po kiseloj vodi) kroz Fibiš, Blumenthal, Aljuš i Neudorf, te oko podne stigosmo u Lipu. Što smo se više k Lipi približavali, sve se ljepši prediel pokazivaše, bregovi sve višji i kršniji. Lipa leži u krasnoj ravnici na lievoj obali potoka Maroša, koji se obvijá oko trgovišta od iztočne i sjeverne strane, a planine okružavaju Lipu kao vienac sa sviuh stranah. Lipa je u onom predielu važno trgovište. Imade liepe, prostrane, taracane ulice, velike vrte i voćnjake okolo čistih i poviše velikih na kat kućah. U Lipi je vrlo znatna trgovina sa splavovi i drugom gradjom i drvi. U mjestu imade više od 300 lončarah, kojih roba razvozi se na sve strane, i preko 100 čizmarah. Srbska je občina mala al' rodoljubiva, te usred Vlahah i drugih liepo se staraju za svoju narodnost, i nedavno dobili su svoju vlastitu školu za svoju djecu, da im ono nepogine, što je njihovo od starine, jezik i narodnost.

Na desnoj obali Maroša, naprama Lipe je Maria-Radna, daleko poznato mjesto hodočastja. Ondje je velik katol. manastir OO. reda s. Franje, u kog je velikoj na briegu sagradjenoj crkvi čudotvorna slika Bogorodice. Manastir je velik i liepo leži, okružava ga prostrani vrt sa još prostranijim voćnjakom, a nad manastirom uzdiže se brdo nebu pod oblake, s koga je vrhunca liep izgled na daleko, na erdeljske gore, na ravni Banat itd. Ondje je i prost spomenik podignut na spomen cesaru Josipu, koji je s onog mjesta pregledao onaj romantični prediel. Iz Lipe u Radnu ide se preko Maroša po mostu na brodovih. U selu Radni naseljeni su ponajviše Katolici, koje „Šokci" zovu, i ovi govore slavonski skoro onako kao bački Bunjevci. Imade u Radni mnogo i Magjarah. Nedaleko od Radne polazio sam selo Solmoš sa razvalinami starog na vrh planine sagradjenog kastela. U družtvu njekog znanca popnem se k razvalini, od koje su zidovi kameniti i više od polak već poruženi. Dva su tornja još na polak nerazvaljena. Obkopi su morali biti duboki, a bedemi jaki, dvor prostran i usred četverouglasta dvorišta vidit je širok bunar, koji je skoro pun (a morao je na onolikoj visini biti sasma dubok) nabacan kamenja. Kažu u isti bunar da je utjecala voda iz Maroša, i dok još nije bio, vele, nabacan kamenja, kad bi se bacio u njega kamen dugo trajaše dok stiže do dna, i tek onda učinio bi se stropot sa čudnovatim odjekom. Bunar je sazidan iz tesana krupna i čvrsta kamena, kakva ga ondje po bregovih dosta imade. Nisam mogo propitati tko je ondje stanovao, nu samo mi rekoše, da je u davnašnjem turskom ratu porušen gradić, i od ono doba postao razvalinom.

Pol ure od Lipe imade liepo zabavno mjesto. Šumica brestova i grabova pretvorena u razkošni vrt sa ljetnim plesalištem, sa gostionicom, sa kupalištem i bunarom kisele vode lipovačke.

Lipovčani imadu na onoj strani Maroša oko Pauliša i Magjarata svoje liepe vinograde, u kojih rodi dobro vino, osobito u Magjaratu. Izvezli smo se ja i moj prijatelj u njegov vinograd ležeći na visokom briegu uz aradski put. Zemljište je po cielom onom brdu kamenito, i na mnogih mjestih gol sievac kamen, iz koga se može vatra izkresati. I vatreno vino ondje rodi, samo mi rekoše da se ondješnje vino uležati mora u dobrom podrumu, i da ondješnje grozdje beru tek u mjesecu studenu. Liep je izgled iz pomenutog vinograda na aradski i vilagoški prediel, u kom se posljednjem vide razvaline starinskoga grada Vilagoša ležećeg na brdu iznad sela Vilagoša, kod koga su mjesta predali se u buni minuloj Magjari Rusom. Mnoga je kapljica i naše krvi orosila ono zemljište. U Lipi su za vrieme poslednje bune samo Srblji patili i pojedini od njih sav svoj imetak izgubili; nu cesarska milost odlikovala je srbsku vjernost i još i sad nagradjuje stradavše.

Iz Lipe i obližnjih mjestah, gdje sam se desetak danah bavio, povratim se noću po hladovini do Bruckenau, odkud drugi dan rano stignem opet u Temišvar, gdje sam imao svršiti njeke osobne poslove i postarat se za priliku, s kojom bi se drugim putem, nego sam onamo došo, mogo kući povratiti. Odsjednem u Josefštadt-u u gostionici „kod divjaka" (*b. wilden Mann*). Nije bio upravo divjak onaj gostionik, al' smo za ručak imali koješta divjeg i nedovarenog, a platili smo kao u kojoj prvoj bečkoj gostionici. I divjaci su već pripredeni ljudi — barem temišvarski divjaci.

U Josefštadtu nadjem isti dan, kad sam se iz Lipe u Temišvar povratio, njekog vrlog trgovca (dryara), s kojim sam se slučajno u Lipi upoznao, i ovaj nadopusti nipošto da ostanem kod divjaka u gostionici, nego me srbskom, da pravo rečem slavjanskom gostoljubivostju primi u svoju kuću, gdje sam ostao dva dana, dok mi on (tako je sám htjeo) nadje priliku, da se povratim doma. Medjutim, ja sam za ona dva dana opet prešo Temišvar preko i uzduž, unakrst i okolo, i vidio da je u Temišvaru vrlo važna trgovina s hranom i gradjom i drvi u obće, a gradska trgovišta

Digitized by Google

(pijace) svaki dan pune svake robe za jelo, pitje i druge potrebe. Hljebac je osobito liep i prilično jevtin, voća dosta u priličnu cienu, dosta ribe i mesa, a riba ondje prolazi dobro, jerbo Vlasi su za ribom kao mačke, i ako tko kani počastiti prostog Rumunju, neka ga ribom časti. U predgradju Fabriki obrtnost je znamenita. Temišvar je (da o njemu opet štogod spomenem) stolica civilnog i vojenog zapovjedničtva Vojvodine i rimokatoličkog i iztočne crkve biskupa. Imade gimnanaziju i više početnih učienicah, štedionicu, više bolnicah, kazalište, muzikalno družtvo, tiskarnicu, novinarnicu i više drugih obćepoleznih zavodah, i ništa nefali onom važnom mjestu, do to, što neleži na kakvoj većoj rieki; nu nadat se je da će ga s vremenom željeznica skopčati sa Bečom i drugimi važnimi mjesti, te će mu onda procvasti još ljepšim cvietom njegova važna trgovina.

Moj gostoljubivi znanac nadje mi drugi dan priliku, kojom sam dan kasnje doma krenuo. Bila je prosta ladja natovarena brašnom i vinom za Bečkerek. Ukrcam se u tu barku oko pete ure popodne na mirnom i ugodnom vremenu, i mahom krene se brodić kanalom izkopanim za vladanja pokojnog cesara Franje pút Bečkereka. U brodu nadjem svakojakog družtva: gospodar broda, mlad trgovac, Srbljin, ljubitelj čitanja, koj je u svome ormarku na brodu imao više srbskih i njemačkih knjigah, koje čitajuć vrieme smo si na putu pokratjivali, jerbo naša ladja s vodom je brez veslanja i teglenja išla polako kao plazeći puž. Osim njega biahu 4 njegova momka vesceli pajdaši kao kakvi Trenkovi panduri, pravi hadrapovci, al marljivi ljudi u svomu poslu; njeka gospoja iz Bečkereka strpljiva i tiha plela je svoje čarape kao da prebira biser. Jedan meštar od plesanja bio je u družtvu, Magjar, koj si je na njekoj maloj limenoj mašini špiritom kuvao svoj gulašhúš zaljevajuć ga crvenim vinom iz čuture ovelike, zagrižuć uza to po vas dan svoje veke biela hljeba; dva kalfe, mirni njeki dječaci, i staklarski jedan kalfa sa ridjom podstriženom u kitu bradom po francezkom žurnalu, rodom iz Ugarske, ali Bunjevac, koji nam neprestano smotke pušeći pripoviedao kako je služio kao honvid i dopao ranah. Bila je na ladji njeka služavka putujuća za krstnim svojim listom poradi udaje, s ovom je staklar sprovodio svoje šale, a ona mu se s njegove brade grohotom u oči smijala; njeki krojač takodjer u družtvu, pun šale i dosjetljivosti, a uz to žedan u svak dob dana i noći, on sám veljaše „*wasserscheu*“, te je pristajao uz svakog na brodu, tkogod je pokazao kakvu čuturu ili flašu. I on je, veli, služio kao honvid, al se i u ratu starao više za dobar i dovoljan napitak, nego li za napredak magjarskog oružja. — Imali smo slučajno na brodu i ciganske svatove: mladoženja, njeki gorostas, izslužen vojnik, namazan svakojakom mastju, kako se vidilo; nevjesta, njeka masivna djevojčika, kanó da su se tražili par ljudih po bielom i šarenom svietu; kum gospodar ladje, kum iz milosti, jerbo se nije mogo nikako otresti ciganah; stari svat, jedan od ladjarah, i ženikova mati, njeka stara boginjava ciganka, gluha kao panj, koja ugrijana vincem a opojena radostju, što joj se jedinak oženio, neprestano je na krovu od ladje sjedila i pjevala pjesme svakojake kričeć kao kakva čegrtaljka, kojom pudari po vinogradih čvorke plaše. Toga pjevanja i pocikivanja, te dreke i kreke, toga čuda i kiameta od pirnog veselja nisam u mome životu čuo ni vidio. Častili su se na krovu od ladje, pili i pjevali cielu noć pod vedrim zviezdami okićenim nebom pri mjesečini na mirnom vremenu, i sve ostale suputnike svoje htjeli su silom učiniti dionikom gostbe i svog veselja. Ovom sam se prilikom osvjedočio, da ciganin kakogod rado ištje od drugog što sám neima, isto tako rado s drugim dieli i ono, što je možebit ukrao ili od drugog izcigančio. Za pomenutog krojača biaše isto družtvo „*wie bestellt*,“ kako sám govoraše.

Putovali smo cielu noć i prošli pored selah St. Mijalj, Mali i Veliki Torok, St. Gjorgj, Klek itd., te drugi dan oko 5 satih popodne stignemo u Bečkerek, gdje mahom najmim kola za Titelj, i istu večer stignem pokasno onamo, odkud se drugi dan povratim u naš kršni Sriem. Svagdje je dobro, ali doma najbolje, bar u njekom obziru.

Slavonske starine.

(*Iz sbirke starošitnostih Luke Ilića Oriovčanina.*)

II.

Dobri-grad.

Kod sela Dobra-kuća, nedaleko od Daruvara na briegu leže razvaline grada pod visokim brdom, zvanim „pogani vrh.“ Po razvalinah gdješto još dosta dobro sačuvanih može se zaključiti da je grad njekoć čvrst bio.

Ovaj je grad vjerojatno stajao već za vlade Rimljanah, kao što svjedoči način zidanja i nadjen tude spomenik s nadpisom koji glasi: „Ulpiu Ulpinu, vojniku starom čete druge, sin Ulpio zavjet svršio dragovoljno [1]) Nu još i drugi jedan spomenik dokazuje starodavnost ovoga grada, izkopan je naime god. 1814. osobitog lika stup (*Pfeiler*) na kojem se poznade biljeg rimske umjetnosti [2]); osim toga nadjeni su ondje novci rimskih carevah, imenito

[1]) Taj se je spomenik nahodio u kući županijskog sudca, a glasi u izvoru: VLPIO VLPIN. MILI. VET. COHR. II. FIL. VLPIVS.V.S.L.M.

[2]) Neka mlada djevojka iz gjurgjevačke rgte prorokovala je god. 1814. da je u ovom gradu mnogo blago ukopano, a praznovjerni lakoumni ljudi odmah pričmu kopati, no osim kamenja ništa niesu našli. Ovom je prilikom izkopan pomenuti umjetno izvedeni stup.

Digitized by Google

Constantinah [3]) i Constansa, koji takodjer dovoljno svjedoče, da je taj grad stojao za rimskih vremenah.

Narod od Dobre-kuće i Stupčanice pripovieda ovu bajku: Dvie naime sestre po smrti otca svoga razdiele ostavše blago i spahiluk, te svaka na svojem dielu pričme zidati grad. Za vrieme zidanja sastanu se sestre i upita starja mladju: kako je sa poslom uspjela? Odgovori mladja: da je istom jednu s t u p č a n i c u uzidala, a starja prihvati, da je kao d o b r u k u ć u već zid podigla. Ovaj razgovor dade gradovom imena „Dobra-kuća" i „Stupčanica." Narod sada te razvaline „Dobri-grad" zove, da ih razluči od sela Dobra-kuća.

Grad „Dobra-kuća" spadao je na obitelj Sekulinu, iliti Zekel, što se doznaje iz pisma Šimuna biskupa Zagrebačkoga, koji spominje god. 1530. Franju Zekela od Dobre-kuće (Dobrokothija) [4]). Spominje se ovaj grad takodjer u članku 36. državnog sabora od god. 1539. gdje se kralj Ferdinand I. umoljava, da gradu pomoć pošalje, buduć ga vlastelin Franjo Zekel nemože braniti, jer neima podanikah. Stoga se pako može zaključiti, da je taj grad, prije navale turske bio čvrst i znatan, dočim su se stališi i redovi za njegovu obrambu toliko brinuli. [5]).

Buduć da kralj Ferdinand I. nije mogao poslati zamoljene pomoći u ove strane, to je grad Dobra-kuća po svoj prilici još iste god. 1539. pao Turkom u ruke. God. 1603. sastade se ovdje Lapsanović sa Šubićem banom, i popališe grad [6]). Da li su ga Turci poslie popravili, nije izvjestno, nu stalno je da su ga god. 1687. ostavili sasvim u razvalinah, a poslie do danas nitko više u njemu nije stanovao. Sada još stoji od toga grada četverouglasti toranj sa velikimi boltami i zidinami, prkoseći sve harajućem vremenu.

III.

Stupčanica.

Nuz selo Bastazi zvano u županiji Požežkoj, kotaru Daruvarskom, preko puta koji vodi iz Daruvara u Virovitica, leže na strmom briegu razvaline ovoga njekoć na glasu grada; grad je ovaj sazidan iz opekah 1′ dugih a ½′ širokih i djelanog kamena. Kao gradivo tako i način gradjenja pokazuje na rimska vremena. Prije njekoliko godinah izkopan je tude pód od sobe (*Fussboden*) koji je bio urešen mosaičkimi veoma liepo izradjenimi slikami. Od te mosaike posjedujem i ja jedan komadić, koji sam si velikim trudom odkinuo. Sad je već sve razorito i odnešeno. Od grada je vidjeti još samo visoki četverouglasti toranj sa zidinami.

Pripovieda se, da iz ovoga grada u Dobru-kuću vodi podzemljeni put, odkud se može zaključiti, da je možda i ovaj grad spadao na obitelj Zekeljah.

U ostalom od ovog njekoć toli čvrstog i velikoga grada sada se ništa drugo nezna, osim da su ga god. 1603. Lapsanovići popalili i nekog starca u njemu oslobodili, koji je starac 32 godine čamio u tamnici nevideći po sve to vrieme svjetla božjega, a kad su ga izbavili, nevičan zdravomu zraku, za nekoliko danah da je umro. [1]) Poslie oslobodjenja od Turakah grad je ostao pust, dok ga je vrieme pretvorilo u razvaline, koja sada njekadašnju njegovu slavu i čvrstoću samo slabo naznačuju.

Pod gradom kraj puta nuz selo vidjeti je razvaline njekoć velike crkve, koja je bila posvećena s. Ani i u gotičkom ukusu sagradjena.

IV.

S i r a č.

Na kraj sela isto tako prozvana viditi je tik nuz potok Pakru razvaline od njegda znatnoga grada. Od ovoga grada ništa se drugo nezna, osim da ga je god. 1607. Antun Slavetić oteo od Turakah. [2]) Poslie oslobodjenja od Turakah ostao je grad zapušćen, a kašnje bi iz njegovog gradiva sazidana siračka kasarna za konjanjičtvo.

Narod baja, da je za zidanja kasarne rabota ovdje kamen kopala. Dogodi se jednom oko poi dana, da se pokaza Turčin sa dugačkom bielom bradom na bielcu jašeći i zabranjujući prekapati njegovu otčevinu. Doista dosjetljiv pučki način lišiti se nemila posla. Al' se čini da je ljenčinam, koji su Turčina vidili, slabo hasnila izmišljotina, jer su i nadalje kopati morali, kao što svjedoči sazidana kasarna.

Slike iz domaćega života našega slavonskoga naroda

Od Mijata Stojanovića.

IX. Ž e t e o c i.

Žarko sunce rano rani; ljetni bo su dani dugi, a staza mu posried neba na visoko opružena, koju mu

[3]) Od g. Vase Zdelarevića dobio sam 3 ovdje nadjena novca a) C o n s t a n t i n u s J u n. N o b. C. glava lovorom ovjenčana)(C a e s a r u m n o s t r o r u m u vienca VOT. X, ozdol B. SIS. — b) sa istim nadpisom s obe strane samo u sredini u viecu VOT. V. – c) nadpis isti sa glavom B e a t a T r a n q u i l l i t a s na štitu vojnika VOTIS XX. ozdol P.I.K. — Od g Vončinčića nadjeni su sljedeći: a) C o n s t a n s N o b. C a e s. glava biserom urešena)(G l o r i a E x e r c i t u s dva rimska vojnika drže iz nutra štitove a iz vana kopja, medju njima dva barjaka, ozdol SMTS; b) D. N. V a l e n t i n i a n u s P. F. A u g. glava biserom urešena)(V i c t o r i a A u g g g. genij leteći drži u desnoj ruci streljarku a u lievoj granu olive. Ozdol B. SIS.

[4]) Vidi Krčelić Praelimin: str. 510.

[5]) Stara obitelj Zekelah iliti Sekulah posjedovala je taj grad po svoj prilici od starih vremenah, jer je bogata i odlična bila. Ogranak ove obitelji bio je Ivan Zekel ban, koji je kao što se čini mnogo učinio za poljepšanje toga grada.

[6]) Vidi Švear Ogledalo Ilirije D. 4. str. 439.

[1]) Vidi Švear D. 4. str. 439.

[2]) Vidi Švear D. 4. str. 444.

Digitized by Google

valja proći od iztoka do zapada. Žarko sunce toplo grije; jerbo mu valja blagotvornimi zrakami pozlatiti plodne njive zasijane bjelicom pšenicom, da sazrije svaki vlatak, a na vlatku svaki klasak, i na klasku svako zrnce; da sazrije plod loze u gori i plod voća svakoga u sadu, i u vrtlu zelje svakojako, po poljanah sve bilme, po gajevih i po šumah, po dubravah i bregovih sve rastline, što cvjetaše u gizdavom pramaljetju, po livadah bujne trave, hrana blagu svake vrsti: teglećem i dojaćemu.

Pune njive zlatnog klasja: pšenice, raži, ječma, pira, zobi. Oj ljepote, bacit okom po širokom polju i pogledat njive okitjene: slog do sloga kao zlatne razastrte vrbce, a na slogu stabar do stabara, svi stabari kolinčasti, uz koljence svakog stabla uzan listak odugačak poput vrbce žute svile, a vršika od stabara ukrašena okitjenom vlatju, posried vlatja zlatan klasak pun je zrnja zdrava i jedra, težko zrnje puno hrane; sve se klasje poklonilo sa glavicom k crnoj zemlji, kano da se stabarje žitno klanja pred ljetnim žarkim suncem, kraljem biela danka; tihi vjetar tiho stere hitra svoja po poljani krila, tiho niše po njivi stabarjem, stabar pada po stabaru, vlatje šušti dotičuć se vlatja, klas sad pada po klasju, sad se diže u visinu, ciela njiva reko bi niše se i talasa kao talasi kakvoga jezera kada duhne vjetar po površju vode.

Istom sunce ogranulo, još upilo nije bisernu rosu sa stabarja, sa vlatja i klasja, a žeteoci došli sa oštrimi srpovi na njivu, da nažanju za rose stabarja žitnog za gužve (uzice, povezače), s kojimi valja povezati požeto žito u snopove. Pred žeteoci prše i uzletaju sad ovdje sad ondje po slogovih iz žita poplašene prepelice pućpurikajuć i padajuć na udaljene slogove; sad opet skoči izmedju slogovah zec plašljivi i plaho se mutolasne ostavivši noćnu ležaju kao opružena striela po razoru, i dok ga smotri žeteoc na jednom kraju njive, on je već na drugom; tako i poljski miš spazivši žeteoce proviri iz jame svoje i poplašen brzo uvuče se u nju unutra, ili skokne preko sloga izmedju noguh žeteocah, i dok ga ovi tek spaze on je već izčeznuo i zamakao u jamu. Skakavci, pod imenom konjici, zrikavci i druge bube, leptiri i kornjaši gamze, gmižu, skakotaju, lepeše, zrikaju i cvrgutaju, plaze i šuškaju po žitnom stabarju ili po slogovih izpod žitnih stabarah, ptice lete po zraku i pjevaju, i kudgod svrne čovjek okom svuda vidi živih stvorovah i čuje ih.

Kad žarko sunce odskočivši na nebu avu upije rosu sa zlatnih njivah, zastupe žeteoci na slogove i žanju žito uzimajuć lievom rukom rukovet po rukovet žitnog stabarja, desnom ih srpom žanju i obedvima polažu za sebe na sleg u snop. Naslažu snopove po slogu u razmak na nekoliko korakah, i kad nažanju dosta snopovah, dodju vezači i poveže zamašne snopove žitnimi gužvami (uzicami) i izprave svaki snop stubkom, da sunce snopove osobito klasje još bolje od rose osuši. Povezano snopje sadije se u krstačje na požetoj njivi.

Žeteoci kao i kopači pri težkom i trudnom svojem poslu, osobito žetelice, vesele se i pjevaju, i što više ima žetve i što je težje i punije žitno klasje, srdce im je veselije.

Kad pripeče poldnevno sunce i od jarosti sunčane omarica kao tanana magla zadimi se u zraku, te se od vrućine u znoju se kupajućim žeteocem žmirci stanu vrtit pred očima, prestanu žeti i potraže sjenast hlad, da odpočinu za koj časak od trudna djela, te založe hljeba i smoka, i napiju se izvor vode, pak opet nastave svoje trudno djelo i do mrklog žanju mraka.

Kad dožanju žetelice sve žito, izpletu vience od žitnog klasja pjevajuć:

Dieva Marica žito dožela,
Žito dožela tri vienca spiela,
Žitom jih spiela, vinom zaliła.
Prvog je spiela žita pšenice,
Drugog je spiela vina lozice,
Trećeg je spiela zdravlja veselja.
Koga je spiela žita pšenice,
Onog nosite u naše polje,
Nebi l' nam polje rodilo bolje!
Koga je piela vina lozice,
Onog nosite u naše brdo,
Nek' naše brdo vinom urodi!
Koga je piela zdravlja veselja,
Onog nosite u naše selo,
Nek nam je selo zdravo veselo!

Evo pri koncu ove slike još stavljam na ogled žeteočku jednu pjesmicu, koja mi se vidi od najljepših ove vrsti pučkih slavonskih pjesamah:

Žito žela ljepota djevojka,
Sama žela, sama i vezala.
K njoj dolazi čoban od ovacah,
Pa govori ljepoti djevojki:
„Oj Boga ti ljepoto djevojko!
Bi l' ja tebi žito povezao?“
„Ako hoćeš, čoban od ovacah!“
Opet veli čoban od ovacah:
„Oj Boga ti ljepoto djevojko!
Bi l' ja tebi bunar izkopao,
Da imadeš ladjane vodice?“
„Ako hoćeš čoban od ovacah!“
Opet veli čoban od ovacah:
„Oj Boga ti ljepoto djevojko!
Bi l' ja tebi hladak napravio,
Da te žarko nesapali sunce,
Kad od posla sjedneš počivati?“
Odgovara ljepota djevojka:
„Ako hoćeš, čoban od ovacah!“
Opet veli čoban od ovacah:
„Oj Boga ti ljepoto djevojko!
Bi l' ja tebi lice obljubio?“
Odgovara ljepota djevojka:

Digitized by Google

„Nebudali čoban od ovacah!
Ako si mi žito povezao,
Tvoje s' ovce po njem travu pasle;
Ako si mi bunar izkopao,
Tvoje s' ovce na njem vodu pile;
Ako si mi hladak napravio,
U hladku si i ti plandovao!“

X. Kosci.

Liepa su zlatna polja, grede i brežuljci sa teretnimi njivami, gdje smo vidli žeteoce kako žanju žito svakojako; ali šarene sjenokoše (livade, čaere) po nizinah uz bare, potoke i rieke sa bujnom svojom travom, rekao bi još su gizdavije. Po njih raste debelh djeteljina, sitna vlasulja, lozičava zubra i slakovina, listnata bokvica, granati kiseljak, vlasnata mekuša, veliki okan, žuta iskrica, nizka poputnica, kruta konjogriz, divja kunica i bokvica, smiljak i ruzmarinak, šiljasta iglica, granata metlica, slez modri i bieli, okrugli kopitnjak, divji bosiljčak i čubrak sa stotinami drugih travah, od kojih svaka cvieta ili crvenim, jasno crvenim, tavno crvenim, ili modrim, bielim, žutim, ili šarenim cvietom. Sunce je ljetno obasjalo gizdavo nakitjenu ovatećom bujno uzraslom travom livadu; pčelice zuje okolo cvieća, leptiri šareni trepeću povrh cvieća, bubice, mravi, kornjaši, konjici i drugi mnogi živi stvorovi miču se po travi; travarke, crvenke, krunke, brzelji, poljanke, plotarke, žujke, sinice i druge male ptičice, koje ponajviše viju si gniezda po travi ili po grmju u livadnih medjah žubore i pjevaju mile svoje pjesni od uranka do mrkloga mraka; sve je živo u prirodi, sve se miče i pojavlja; tihi vjetrić tiho daše i raznosi miris cvieća po livadi na sve strane.

Kad se jutrom skupe kosci na livadu da ju kose, odkuju i naoštre najprije svoje kose, pripašu preda se drvene vodire, u kojih nalazi se gladilica (oštrilica) i mazalo u vodi za pooštrivanje kose. Najpouzdaniji kosac bude kosbaša, i on kosi napred, a drugi za njim na tri koraka. Kadšto se vidi na livadi povorka od 15—20 i više kosacah; svi mahaju u jedan mah; kose zvižde kao ljute guje kroz zelenu, bujnu travu, i koliko putah mahnu kosami, ove se zablieštaju kao da se hitre krese munje i šumeće praskanje i brazganje trave daleko se čuje; odkos trave pada na lievo, i po širini odkosa pozna se dobar kosac i pouzdana kosa. Kosci se ugledaju na svoga kosbašu, i kad on prestane kosom mahati, prestaju i oni, a to obično biva da prestaju kad pokose po odkos uzduž ili prieko livade, kako kad počmu kositi. Čim prestane kosac mahati kosom, već ju okretje, oštarje k sebi a kosište na zemlju osloni, pak onda nakvasi oštarje iz vodira kvasilicom, pooštri ju gladilicom da sve bronji i odjekuje *kosi kosa! kosi kosa! kosi kosa! kosi kosa!* hitro što se brže može. Tako kosac oštri svoju britku kosu iza svakog sruženog odkosa, i kad svaki kosač odkosi po njekoliko odkosah, doručkuju: hljeba, slanine ili šunke, i napiju se rakije, pak hajd opet za poslom veselo popjevajuć, pocikujuć i šaleć se.

Kosci su veseli druzi i po cieli dan ori se livada, na kojoj su kosci, od pjesamah, pocikivanja, šale i razgovora, od oštrenja kosah, i kad za koj čas prestanu kositi, eto zapište napirene diple ili gajde, uvati se junačko kolo, da se pod njim zemlja trese. Kosci nisu nikad gladni ni žedni, jerbo domaćin vodi o tom brigu, da svaki dobije dosta jesti i piti. Tikva s rakijom ide često od ruke do ruke, ili čutura s vinom, ili čobanja s moštom il' šerbetom (medenicom) zareda izmedju kosacah.

Svaki je kosac zdrav i snažan; odjeven je prosto: široke, vezene ili barem ozdol razpletene ima gaće i prieko koljena dugačku košulju, opasanu pojasom ili tkanicom vunenom ili kožnim ćemerom, u kom se skoro svagda nalazi po njekoliko komadah novacah, na plećih mu prusluk (kamizol) modra ili crvena sukna sa kovnimi dugmeti, na glavi okrugli šešir sa širokim obodom; na nogama mu platneni obojci i putranci ili pletenci opanci; o plećih visi biela ili mrka sukna kabanica, koju radeć skine sa sebe; za pojasom rubac, s kojim triše s čela znoj pri poslu. Osim toga imadu mnogi za pojasom nož u nožnici, a u torbi, koju nose o ramenu, imade svaki svoju kašiku drvenu ili limenu, svoje kresivo i masat, kremen i gubu (trud), burgiju, šilo, duvankesu, probojac, iglenjak, klupko konacah, kamenčak nišadora za marvu za slučaj bolesti, svoju lulu i drugih sitnarijah: oputre, kaišakah, podlogah kožnih za opanke, kanapa, tikvicu za vodu sa drvenom oblučicom, na kojoj visi o torbi; komadić hljeba i smoka, drveni slanik sa malo soli itd.

PRIRODOSLOVJE.

Ptice u krletci.

U šarenom sboru pticah i ptičicah neima ti čame ni dugog časa; ovakvo je družtvo i veselo i poučno. Prijatelj žive prirode nadje ovdje zabave na izmjenu i vrlo ugodne; u neprestanom komešanju i darmaru vidi sad radost i sreću, sad lakoumnost i milovanje, sad ozbiljnost i surovost, a uz sve to čuje mnogoglasne koncerte, te je kao prisiljen vraćat se opetovano do krletke, da sluša i gleda, što njegovo družtvance radi.

U slobodi i pustoj prirodi nemože se tako upoznati narav pticah, kao u tiesnoj krletci, gdje ih ima zatvorenih do petdeset ili sto, jer ovdje imaju veću priliku pokazati ćud svoju dobru ili zlu i sposobnosti različite. U prirodi su proste i neograničene, pa nemari jedna se drugu; ako se mrze, a ono se jedna drugoj uklanja; gotovo cieli dan ili hranu traže, ili nastoje oko svojih gniezdah i mladih; nepogoda utjera ih u zakutke i kvari im veselje; za igre i družtvene zabave preteče im u

Digitized by Google

prirodi samo malo vremena. Pored svega toga ljepši je njihov život u prirodi, ali tko će ovdje ovu leteću i nestašnu živinicu sliedom sliediti i motriti njihova djela pojedince! Nu u krletci sdruže se često i pobliže ptice različite ćudi; ovdje imaju hrane u izobilju, niti gladuju, nit ih žedja mori, nit se brine za mlade svoje; ovdje moraju vrieme potratiti u milovanju i lastovanju, svadji i prepirki, jer neimaju što da rade. A kad tko baš ima časa, te im hoće biti učiteljem pa razvijati i podupirati njihove sposobnosti i ćudi, to može za čudo daleko dotjerati i naužiti se dosta radosti i veselja nevinoga.

Moja je krletka od drva i žice željezne, 4 cipela duga 2 cip. široka i 3 cip. visoka, a ima u njoj 80 pticah razne vrsti. Družtvo ovo bilo je iz početka obiklo živjeti u što većoj visini, ali je moralo kasnije sići u nizinu, jer sam im kopanjice (zdjelice), što su iz prva bile u visini, pometao na tle. Hranim ih u izobilju repnim sjemenom, makom, konopljom, pšenicom, zobju, žemljom razkvašenom u mlieku, mrkvom i sirom. A za slastice dajem razne zelenine, kuhano meso, šećer i brašnjake. U obće i po pravilu daje se hrana o podne, a voda u jutro, o podne i na večer, jer žedjaju neprestano a kupelji su zdrave.

Po noći je u krletci mrtva tišina. Stanovnici njezini nastanili su se kako je tko prispio, nu najveći i najjači od njih odabrali su si sami za sebe najvišje mjesto. Pored toga što je krletka za toliku družinu ponješto. tiesna nastane često iznenada nagli ali opet kratki boj. Gdjekoje sirotice trepetom krilah svojih u snu probude susjede svoje, a ovi razjareni na nemirnjake tobože, bace ih sa žbice. Ove padnu na one što niže sjede, i tako nastane obćenita buna, krika i vika, poletavanje, kao da se o glavi radi. Ali noć je kratka a san sladak, te nije prilike nemirnjake dulje progoniti i na odgovor pozivati. Zato se komešanje brzo utiši i opet sve uroni u mrtvi san.

Ljetne su noći vrlo kratke. Prepelice i lastavice prve se probude. Snivajuć o sladkoj slobodi spavale su mirno i ugodno kao pod vedrim nebom, probudile se misleć na slobodu, te smienim trepetom krilah digle odmah u visinu. Ali evo biede! krilima su udarile o druge ptice još spavajuće i srušile ih jadne na tle. Nemareć zato što im prvi pokus nije za rukom pošao, dignu se još jedanput, nebi li im sreća poslužila kao u slobodi; nu ovako se cielo družtvo probudi vičuć i kričeć. Njekoji se pospanci doduše zavuku još jedanput u tihe zakutke, da podriemaju koji časak, ali živa i bučna zabava bdijućih neda im već usnuti, zato su prisiljeni ma i nerado umješati se u obćenito komešanje.

Prvi posao im je izabrati najljepša zrnca, što su od jučeranje hrane preostala, nu ovdje su prepelice i lastavice opet pretekle sve svoje drugarice. Svadje neima kod toga blagovanja, svatko se brine za sebe neglededeć na ostale. Pa buduć su gdjekoje zadovoljne tim što je od jučeranjega izobilja porazbacano, to neima baš ni naloge ni zavisti. Ali k svršetku vodi sve se jagmi, da si ugasi žedju. Po ručku jedna se za drugom digne na žbice, izpravlja i uredjuje si perje i očituje radost svoju i zadovoljstvo. Suroviji i jači članovi družtva, medju ostalimi vrebac i škvorac (*Staar*), vrlo se rado kupaju u jutro, pa zato prijateljski dielo vodu što je preostala.

Zelenčice (*Zeisig*) prve su gotove sa svojom toaletom, na što veselim cvrčičanjem cielo družtvo uzaživlju k obćenitomu koncertu, premda su mnoge rada biti u miru, da prežiju ručak. Nu tu neima lieka; za čas pjeva cieli sbor velikim uzhićenjem. Pjevači se namjeste, kako se i pristoji, u najvišjih predielih, a niemi slušaoci sjede pobožno na najnižjih žbicah. Ovakav koncert traje obično pol sata, ako ga neuzbuni koji surovac, a kad je dovršen radi svatko što najvoli. Zaljubljeni pari provode vrieme u milovanju, drugovi se natjeravaju i hvataju, neprijatelji kavgu zameću; jedni se po gimnastički vježbaju, veru i provlače, koprcaju i poskakuju, drugi se opet mirno vladaju ili znalično gledaju što drugi rade, ozbiljno i bojazljivo glavom tresuć, kad god misle da će od šale zbilja biti. Evo ove sabiraju zrnca ili gase žedju. Kadšto se cielo družtvo bez naročitoga uzroka kao na zapovied pusti u let, javljajuć time svoju podpunu sreću.

O podne dava se na novo jelo, sve gleda napetom pozornošću na kopanjice napunjene vrlo tečnom hranom. Zelenčice (čizovi) ščešljugari (*Stieglitz*) jesu prvi te se žure da se namjeste kod kopanjice što se bolje mogu. Čim se obrok porine u krletku, navali nanj lakomo gotovo cielo jato; jedine prepelice uzmiču bojazljivo. Sad nastane naloga i trkanje, žurba i natjecanje, vika i krika, otimanje i hrvanje, da čovjeka gotovo strah obuzme. Ono malo što ih ima opreznijih pomoli se istom onda, kad su se gladni vuci već nasitili i otišli. Kakav glad, takova je i žedja. Pol sata jedini je posao svemu družtvu: jesti i piti, piti i jesti! Kad je ugašena najžešća žedja pojavi se želja za kupanjem. Nu kupeljnica je premala za tolike kupaoce, nastane dakle borba u kojoj se čista voda pomuti i izbrca bez koristi.

Poslie objeda ponavljaju se ovi prizori. Ponajprije gladi i popravlja si svatko perje svoje kljunom naoštrenim. Zelenčice pozivlju cieli sbor da se glasno zahvali dobromu stvoritelju za jelo i pilo, a zatim sliede zabave razne vrsti.

Nu kako se mrak počme hvatati, nastane opet žestoki boj radi toga, gdje će tko spati. U tom boju prekidaju se sveze najužeg prijateljstva i rodbinstva, vojuje brat proti bratu, zaručnik proti zaručnici, muž proti ženi.

Tko je jači taj kvači, pa zauzme najviši spat, a slabiji moraju da se zadovolje s onim što im preostane. U nižih spratovih vojuju opet medju sobom srednji stališi. Osobito se boji svatko, da mu nebude susjed kakav nemirnjak, koji je i prošaste noći mir poremetio. Ovako traje borba za dobar čas dok se mir nepovrati. Svatko hoće da ima za sebe cielu žbicu, pa

Digitized by Google

kljucne živo svakoga tkogod tu sjedne pa i nebilo upravo uz njega. Najjače se otimaju za noćna stanište zebe (*Fink*) koje nikako nemogu naći dosta ugodna mjesta, te bune uz to cielo družtvo. One se istom onda umire, kad se osvjedoče poduljim uzaludnim nastojanjem, da nemogu imati za sebe cieli sprat. Zelenčice, češljugari i konopljanke (*Haenfling*) uteku za čas u kut i ovjese se o stienu, pa spavaju tako čvrsto, da ih možeš po prsih gladiti i glave im okrenuti, a one se neće probuditi. Ako sa sviećom dodješ blizu krletke, a krivokljun se odmah objesi o strop od žice pa se tu šuteć šeće; zebe pako počine viku toliku, da se cielo družtvo probudi. I prepelice se rado šeću pri noćnom razsvjetljenju.

Kad je zima nastala i zaodjenula zelenilo ljetno bielim svojim ruhom pobrinuo sam se zato, da mi družtvance moje dobije zelenu šumicu, te sam mu stavio u krletku tanku jelu. Nu i ova je šumica bila žalibože pregusta, te je po njoj i onako tiesna krletka još tiesnija postala. Ali mudri starešine družtva znali su lieka toj nevolji pa su stali odmah kleštriti šumu. Da im posao bude što lagljі razdieliše ga tako, da su teže djelo dobili jači članovi, a laglje da je slabijim ostalo. Prvi su bili na djelu krivokljuni, koji su svojim zakučenim kljunom stali od ozdol kidati grane osovljene, oštrljaste i šilaste, koje su priečile letanju, pa su dotjerali posao svoj do kraja. Za njekoliko minutah bili su svi šiljci poodkidani i na tle pobacani. Manje ptičice nisu oklevale slieditи primjer krivokljunah, ali nisu imale dosta snage, da za kratko vrieme počine što su ove počinile. Nu ako su i bile pojedince slabe, a ono ih je bilo mnogo. Zelenčice, kanarci, konopljanke, češljugari, zebe, riečju cielo jato nastojalo je oko toga, da nestane jele. Sad su se istom krivokljuni sa surovim jatom vrebacah dali na djelo teže t. j. da osakate granu. Ovaj su posao počeli od ozgora. Najgornju slabiju hvoju brzo su prekinuli, zatim su spopali nježnije grančice i bez velikoga napora ulomili. Pri jačih granah odkinuli su ponajprije skradnje pupje, zatim granu oštrim kljunom raskolili. Kao što mi previjajuć nož lako razkolimo palicu, tako i krivokljun kljunom svojim i najdulju granu necbičnom brzinom na dvie strane razdieli, pa zatim svaki komad posebice vrlo umjetno pri kraju prekine. Ako za taj posao nije dovoljna jakost jednoga krivokljuna, to mu i drugi u pomoć priteku. Ako li je grana tako debela da se nemože naprečac razkoliti, a ono ju prekidaju po malo od kraja do konca. Ovakovom sistematičkom zlobom uništena je za četiri dana liepa gusta šumica, te je od jele moje ostalo samo golo stablo bez krune s njekoliko najdoljnjih golih granah. Zelene hvoje i odkidani šiljci ležali su na tlih do njekoliko palacah visoko. S ovoga što je ovdje rečeno može se proračunati, koliku štetu mogu ptice istom u šumi počiniti.

U mom su šarenom družtvu tri krivokljuna vrli prijatelji, te se vladaju kao da su starešine, nadzornici i ravnatelji cieloga doma. Dodje li u kuću koji novi gost, to ga uljudno prime, pozdrave i odvedu u najgornji sprat, odkuda može pregledati novi svoj dom i sve svoje drugove. Tu se sjednu pokraj njega i cvrkuću s njim prijatelski; pitaju ga po svoj prilici, kako je kod njegova doma i što mu rod radi, kakova mu je dosada bila sudbina i u kakovih je živio okolnostih, te ga ujedno pozorna čine na domaći red i na razne ćudi njegovih novih drugovah. Ako kojega druga bolest ohrva ili ako se samo zlovoljno i tužno drži, to se krivokljuni odmah k njemu požure, te ga brižljivo pitaju za zdravje i uzrok njegova nemira i tuge, popravljaju mu pozorno razkuštrano perje, šapću mu utjehu i obećaju, da će ga za koji čas opet posjetiti. Pri svakom su hrvanju posrednici, pa ako nemogu razdražene strasti protivnikah s dobra utišati, to ih silom roztjeraju. U nalogi pri hrani i pilu nekuckaju nikoga, ako im je pristup zapriečen, već liepo, polako prime za rep, krilo ili nogu svakoga koji im je na putu, pa si ovako put prokrče a idu s puta svakomu koji se lakomi za jelom. Za čudo je kolikom ljubavju štite najslabije drugove, dapače dvim su zelenčicam dopustili, da mogu medju njimi spavati u najgornjem spratu. Oni ni neimaju nikakvoga neprijatelja, izuzamši vrebca, obćenitoga neprijatelja cieloga družtva, koji kadšto na njih navali, ali bude vazda spojenimi silami odbijen. Za čudo je što su pored važnosti, koju imaju u družtvu, ujedno i njegovi lakrdijaši. Veru se i provlače gore dole, objese se o kljun, kode i šeću se po stropu, te sbijaju svakojake šale, a u svem tom služi im kljun mjesto ruke. Nu pored sve svoje okretnosti vrlo oprezno skaču, upiru naime čvrsto i podugo pogled na odabrano mjesto, zatim uprave tielo kako treba, pa onda istom zatrepeću krilima i odrinu noge. Zato vole po jednakom stablu ili žici lesti nego skakati i letjeti. Konoplju umiju vrlo brzo izlupiti, nu nejedu zato mnogo. Rado oblizavaju mrkvu i sir, žemlju u mlieku razkvašenu i šećer. Ako li se metne u krletku zelje, to su zadovoljni s korenjem što preostane. Jedina im je mahna, koja je vrlo zabavna, ali je i opasna, da naime sve što igdje mogu uništaju. Moju su drvenu krletku za njekoliko nedjeljah tako izkvarili, da sam ju morao iz nutra limenimi tablicami poobiti, ali sam im zato objesio u nju njekoliko drvcah, na kojih su imali priliku pokazati kako su im oštri i jaki kljunovi. Ako su krivokljuni u krletci i dobroćudni, to se zato ipak nevalja u nje sasvim pouzdati, jer kad ih čovjek uzme u ruku, prosjeku mu prst.

Vrebac je u velikoj oprieci s krivokljunom. Došao je u družtvo kao odrpani i gladni prosjak bez repa i s razkuštranim perjem. Znajući u kakvom je biednom stanju, sjedio je nepomično u najgornjem kutu krletke sakriv glavu pod krila. Tko god ga je u tom stanju hotimice ili nehotice vriedjao, toga je nemilostivo kljunom kucnuo. K jelu polatio je što je mogao brže i najkraćim putem, a isto tako žurno vraćao se je

Digitized by Google

u svoj kut. Nu za njekoliko nedjeljah pretvorio se je pristojno, nakitio se novim liepim repom i zaodjenuo se gustim, gladkim perjem živih bojah, a i odeblao je i ukriepio se. Kad se je ovako bio preobrazio mislio je da može terorizirati družtvo ili bar nestidno na vidjelo iznieti svoju surovu ćud. Ugladjeni običaji dobroga družtva niesu se ga ni najmanje kosnuli. On ždere mnogo i brzo sve što mu se da, bilo to dobro ili zlo; pa uz to tjera veliko i malo od jela i pila. Od same zavisti neima mira; kad se je već sit vratio u najgornji sprat, sleti opet dole, kako vidi da drugi tečno jedu, i proždere sve, što mu god u želudčac stane. Osobita mu je radost kad može pokazati, da je jači i suroviji od drugih, te spopadne zelenčicu, kanaricu ili zebu, zavrti s njom njekoliko putah oko glave, pa ju pusti jadnu da na tle padne, te se veseli i razbaca izčupano im perje. Svadljivica ova zameće kavgu sa svimi članovi družtva, pozivajuć ih na mejdan. Futač ga prezire, zebe se usudjuju kadšto ga pošteno kucnuti, a vjerni trolistak krivokljunah ovršava svoju dužnost za obranu družtva, te se osvećuje svadljivici. Vrebac je bio i biti će surov dok bude živ, to se vidi na njegovih neotesanih noguh, debelom kljunu i nespretnom tielu. Zaodjenut toplim i gladkim perjem, pa imajući dovoljno dobre hrane, vesele je ćudi, dočim njegov brajan pod vedrim nebom u cičoj zimi mora kuckati po zmrznutoj zemlji i tražiti hranu kojekako, da spasi jadni život. Nu pored svega toga što je vrebac surova prostačina, to opet i on iskreno pjeva na hvalu i slavu božju s drugovi svojimi, što obično cielo družtvo dva puta na dan čini. Po tom bi čovjek rekao, da i u njega ima više nježne ćuti, nego što se obično misli.

Stric njegov strnad (žutka, *Ammerling*), mnogo je pristojniji, vlada se poštenije, mirnije je ćudi te nije ni jogunast kao vrebac. Premda i u strnada ima plebejskih vrebčevih običajah, to opet nisu prijatelji, da-pače ga vrebac progoni kad god može.

Futač je osobito pojavljenje u mojem družtvu. Prilično je ohol, ludo gizdav, smiešno čist, glup da nemože gorje biti, a požderuh bez primjera. Nastojeći o tom da bude vazda čist, najvoli biti u najgornjem spratu, samo da ga nevriedja i nezaprlja ostala prostačina, jer on misli da u cielom družtvu nije nitko vriedan stati mu uz bok. Dotjera li ga glad dole, to svaki čas gore gleda, bojazljivo spopada povelike komade i poždira ih dočim su mu oči u vis svrnute. Kako se je nažderao, poleti što brže može u svoj visoki stan. Nu pored sve pozornosti njegove dogodi se kadšto, da ga tko zaprlja. Tad se on odmah pere i čisti, i cielu okolinu svoju prezirnimi pogledi kaštiguje. Iz prva krmio sam ga svake ure iz ruke pa sam vidio da je neobično mnogo požderao. Za čudo je što je ova ptica na pogled dosta prilična, jedna od najvećih požderuhah. Sada samo dvakrat na dan dobije jesti. Nu budući svaki član družtva vrlo rado oblezne njegovu sladku mrkvu, to mora jadan ako i neradо latiti se konoplje. Nedruži se s nikim. Dodje li tko k njemu pobliže, budi dobrom, budi zlom namjerom, to on odmah nastavi svoj široki i otvoreni kljun, te ga kucne što jače može. Samo krivokljunom je dozvoljio, da mogu uz njega posjedati, i oni se često k njemu približe, jer nemogu njegovoga samotavanja i tihosti, njegove gizdè i gluposti dokučiti. Kupa i napaja se kad god je ikakva prilika. Kad se je navlaš nespretnim koprcanjem dovoljno namočio, treba mu najmanje ciela ura, da uredi svoju toaletu. Po dva tri sata sjedi i nemakne se, nego gleda nezna ni sam kamo, jedina nada, da će dobiti svježu hranu, može ga uznieti.

Škvorac je usuprot rek bi samo veselje, obiest i lukavost. Čini se da za ništa nemari, trči brzo simo tamo, gore dole, a vidi sve što je u krletci i izvan nje. Pri jelu svladat će konopljanke, zelenčice i drugu sitnariju, negledeć na njihovu tužnu viku i kriku. Svojim dugim kljunom tako jako tuče po zrnju, da polovicu izbrca. Sira, mrkve, žemlje, mesa pogutne za živi čas vrlo lakomo velikih komadah. Kruh rado razkvasi u vodi. U kupelji je razsipan s vodom, kao da se u moru kupa. Vele da je surov zato, što nespretno gazi po mahjih, naglo simo tamo trči, i što se zamrlja pri jelu i pilu. Pa to opet nije neotesanost hotomna i ohola surovost kao u vrebca; on je takav zato što je živahan i što nezna kako se valja ponašati u družtvu. Škvorac je mnogo savršeniji od vrebca; lukava je pogleda, zdrava uma i bistra duha; ove se sposobnosti njegove očituju, kad god hoće da prekrši zakon. Nestoji ga velike muke naći izlaz iz krletke ako je ma kako oprezno zatvorena; kad ovako udje iz krletke, šale sbija i provodi po sobi, nu dodje li vrieme za hranu, to nadje sgodu da se nevidjen vrati u krletku. Kad sam ga dobio nije imao ni repa ni krilah. Napnuvši sve svoje sile dignuo se je od jedne žbice do druge, dok je do najgornje došao, ali koliku je muku i kolikoga straha pretrpio kad se je imao dole spustiti! Petnaest je minutah bojazljivo kričeć skakao simo tamo po najgornjoj žbici, dok se je napokon usudio skočiti, ali izgubiv ravnovjesje opao je na tle. Nu kao da se nije ništa dogodilo odskakao je žurno i veselo dalje. Konac je njegov bio žalostan. Za njeki čas bila je krletka iz moje sobe odnešena u vanjsku sobu i metnuta na drugu krletku, gdje je bila gizdava svraka. Po običaju svom pobjegao je jadan škvorac opet iz krletke, te se je klatio po sobi. Pored sve svoje lukavosti i opreznosti približio se je ipak do neprijateljice svoje, svrake. Ova ga je pograbila za nogu, potegnula u krletku, pa stegno i hrbat mu raztrgala. Na groznu njegovu viku i kriku dotrčao sam k njemu, ali je već prekasno bilo, rana je bila smrtna; morao sam dakle naglom smrtju kraj učiniti mukam mile te živinice.

Pokušao sam više putah naći mu namjestnika, ali sve uzalud, svi poslie njega škvorci našli su tajni put, kojim je njihov predhodnik izlazio iz krletke, pa su mi pobjegli i odletjeli u prli sviet. — *Po češkoj „Živi“ pr. I. P.*

Digitized by Google

OBRAZOVANOST I ŠKOLA.

Listovi za naš krasni spol.

Od I. F. Perića.

IX.

O tjelesnom uzgoju male dječice (*nastavljenje*).

Vrla domorodko! Evo obećano produljenje moga zadnjeg lista.

Ne samo hrana i zrak, nego i primjerena toplina potrebna je za djetinji napredak; ali kao što već napomenuh, ne preveliko, nego naravna, i toplina čovječjeg tiela u obće. Ta se pako toplina razvija i uzdržaje. krevetcem, pokrivači, povoji, pelenicami i košuljicami. I o tih stvarih moram dakle da šta reknem. Krevet i pokrivači nisu malovažne stvari kod djetinjeg uzgoja. Ako su prenapunjeni perjem, premekani i ako razvijajuću se iz djeteta toplinu preveć obustavljaju, to mogu veoma škodljivi postati za diete. Perje osobito obustavlja izparivanje, nepropušta dovoljno toplinu, te tim diete preveć raznježuje i osjetljivim čini za svaku i najmanju promjenu izvanjskoga zraka. Toga radi netreba nikakova perja, nikakove perine u djetinjem krevetu; a pokrivači da su dovoljno topli, ali ne težki. Prosti narod obično stere pod djecu slamu, i to je i najjeftinije i najzdravije, a radi čistoće i najprikladnije. Nu imućniji roditelji, kojim je slama priprosta, neka mjesto perine radje uzmu modračiće, pa da ih ipak što to prištede, neka na nje steru voskom natopljeno platno (*Wachsleinwand*). Glede mjesta, gdje da se krevetac najsgodnije metne, treba takodjer nješta pozornosti. Djeca naime rado okreću svoje oči na svjetlost; zato se nesmie nigda tako krevet staviti, da sunčana svjetlost na diete pada ili preko glave, ili pako sa strane, jer se tim rado pokvare djetinje oči. Mora indi da se tako stavi, da svjetlost upravo pada na diete, nu ne opet da mu u oči dolaze sunčane zrake.

Dosjetit će se možbit koja majka: kako to, da ja o kolievkah ništa negovorim? Da im volju izpunim, evo moga mnienja. Ja bih želio, da bi kolievke izašle posve iz običaja radi očiuh, radi uma i radi čuvstva maljašne dječice. Radi očiuh, jer kada se diete ljulja, onda mu izpred očiuh plivaju predmeti tamo amo, te buduć da na nijedan predmet nemože upreti svoj pogled, neima potrebne vježbe za svoja zorna ćutila. Ovo pako veoma zlo djeluje na duševni razvitak. Diete se privikne raztrešenomu gledanju, te danas sutra i kao odrastao čovjek raztrešeno gleda okolo sebe, niti mu mogu oči na ikojem predmetu tako dugo počivati, dok bi mu ga i duh njegov dobro shvatio i promotrio. Tako se dakle iz te malenkosti često radja veliko zlo, naime benastoća, osobito ako je diete od naravi slabih živaca, te neima sumnje da mnogi benasti ili benasto (*blöde*) izgledajući ljudi podobar dio svoje benastoće u račun uzeti mogu kolievci i mnogomu ljuljanju. Radi čuvstva pako i ćudi, jer matere obično ljuljaju djecu i onda, kad nebi trebalo, te kad onda djeca na te priviknu, to svaki čas viču i deru se, te ako se odmah neljuljaju postaju zlovoljna, jedljiva i srdita, a ako im se opet po volji čini, postaju svoje glave i ćudi, i probudjuje se u njih već u kolievci pohlepa za gospodarenjem, te kad ponarastu imaju s njimi najveću muku i nevolju i roditelji i ukućani, a potlam i starešine i poglavari. — „Ali," prigovorit će mi gdjekoja mati „ta i dosad su djeca u kolievci uzgajana, pa kako je indi moguće, kad je kolievka tako škodljiva, da je ipak uviek bilo a i dan danas da imade toliko u svakom pogledu valjanih i izvrstnih ljudih?" Jest, bilo je i bit će ih, ako se kolievke i neuklone. Ali, tko nam može kazati, koliko je možbit sretnih okolnostih potrebno bilo, dok se je opet izpravilo i popravilo, što je u kolievci pokvareno, i da li svi oni valjani i izvrstni ljudi nebi možebit bili još valjaniji i izvrstniji, da nisu uzgojeni u kolievci! — Ja unapred znam da će riedko koja mati uvažiti ovo moje mnenje, jer veća strana njih misli, da je to puka nemogućnost da se diete odhrani bez kolievke. A ipak ništa lakše nije nego to, i sva je vještina jedino u tom, da se diete nigda ni nemeće u kolievku, pa mu tad neće biti ni potrebna, i da se za diete ono samo učini, što mu je potrebno za njegov život i napredak, i ništa više. Koja se mati toga drži ta će zaista mnogo manjom mukom i bez kolievke odhraniti djetešce svoje. Medjutim otcevom preporučujem svakako, da u mjesto kolievkah nabave krevetce za svoju djecu, pa će im matere imati jedno sredstvo manje da djecu kvare i maze, i trebat će opet kasnije manje šibah i drugih silovitih načinah, kojimi onda većinom uzalud nastoje da poprave, što je pokvarila slieпa materinska ljubav. Ovo valja i o nošanju, kojim se diete po cieli dan od ruke do ruke poteže i povlači. Bez nužde i potrebe netreba diete na to učiti, jer tim se matere i ukućani samo u potrebnijem poslovanju prieče i obustavljaju. Dakako da je time neću da rečem, da diete nigda nevalja u ruke uzeti, nego samo da to ima biti s mjerom i razlogom, jer naravski da diete opet uviek ni ležati nemože, niti bi to zanj bilo dobro i napredno. Nošanje će pako biti osobito napredno za diete, ako biva što više u prostom i čistom zraku.

Povoji, povoji! što da o njih reknem? Ta graknut će matere na me ako reknem, da su povoji najveća ludorija kod uzgoja djetinjeg. A ipak je tako! Dapače ne samo ludorija, nego povoji su upravo najveća bezumnost, nasilje i grieh, koji se čini proti razvijajućoj se naravi. Siromašno diete jedva da ugleda sviet, već ga vežu i stežu, da niti nožice pružiti, niti ručice krenuti, niti prsa raširiti nemože da se božjeg zraka užije, da si mlada svoja pluća okriepi, da mu krvca topla kroz žilice mlade prosto i slobodno teče. Jedva da sirotče izadje iz majčine utrobe, gdje biaše stisnjeno i sgnjeteno, eto ti ga mahom babe i babice meću

Digitized by Google

u još kruće negve i povoje, da sve jadno po ciele ure mora plakat i jadikovat, dok mu se majka smiluje, te na časak slobode mu dade, da ga zatim samo još čvršće sapne i uveže. Mučeniče mali, tebi je u istinu zemlja ova stan od suzah i od vaja, al ne zato, jer Bog tako htjede, nego jer to hoće predsude tvoje majke! Nu čujte, kako krasno i istinito o tom govori veliki mudrac prošastoga vieka: „Novorođjena čeda treba da svoja uda protežu i gibiju, i to zato da ih izbave ukočenosti, u kojoj kao u klupko smotana tako dugo moraše čamiti. Istina je doduše, da im se uda (kod povijanja) protežu, al se ujedno i preprečuje da ih ne gibiju; dapače istu im glavicu stiskaju u kapice, kao da se boje opazivanja djetinjega života.“

„Tako nagon nutrnji, koji na uzrast teži, nalazi neodoljive zapreke za gibanje, kojeno je neobhodno potrebito. Diete neprestance napinje uzalud svoju snagu, te se onemogne ili u svom razvitku obustavi. Zaista da nije u materinoj utrobi bilo onako stisnjeno, zamotano i sgnjeteno, kao što je u povojih svojih; i nedokučujem dakle nikako, što je diete porodom dobilo.“

„Nedjelatnost i sila, u kojoj se nahode uda djetinja, mora da obustavi tek krvi i sokovah, da diete smeta u ojačavanju i uzrastu i mora da mu upravo kvari narav njegova tiela. U krajevih, gdje nije te pretjerane pozornosti, ljudi su svi bez razlike veliki, jaki i dobro uzrasli. Naprotiv gdje djecu sapinju i vežu, onđje ima puno svakojakih nakazah i bogaljah. Bojeć se, da si djeca slobodnim gibanjem tielo neuvinu ili neuganu, žure se da ih nasiljem nakaze. Rađa su da djeci sva uda ukoče da im nepostanu kljasta.“

„Pa zar da takovo okrutno nasilje nedjeluje i na ćud i ćućenje djetinje? Prvo njihovo čuvstvo je čuvstvo boli i nespokoja. Kod svakog njihovog toli potrebnog gibanja naidju na zapreke. Nesretnija od zlotvorah u okovih zaman su im sva njihova naprezanja, ona su nestrpljiva i viču. Veli se, da je prvi glas djeteta — jadikovanje. Dakako, ta od poroda im se sve protiva radi i čini. Prvi dari, što ih od vas dobivaju jesu negve; a prvo vaše dvorenje jest živa muka i patnja za nje. I počem im se ništa slobodna neostavlja do njihova glasa, kako da ga nebi upotriebili za naricanje jadah svojih? Ona jadikuju radi zla koje im vi činite. Da vas tko onako uveže, vi bi zaista još većma vikali i jaukali.“

Zaista važne rieči za svaku majku, kadre dirnuti ih da se opamete i okane običaja, za koji nije nikakove pametna razloga. Jer onaj razlog, da si naime diete kretanjem, micanjem i bacanjem svojim neizprelamlje svoje kosti i da se grbavo neizraste, posve je neosnovano. Kako da se može diete jače kretati i gibati nego što mu mogu podaieti njegove mišice i kosti? Zar se ono nebi umorilo i od micanja i bacanja odustalo prije nego bi svoje kosti izkidalo i izprelamljalo?

Više putah sam već mislio, odkuda li je taj običaj postao? Kažu da su u svem svojem djelovanju ljudi izvorno ponašali životinje, i da su ove bili prvi njihovi učitelji. To dopuštam, po svoj prilici da je tako i bilo. Čovjek je n. p. vidio, gdje si dabar gradi kuću, pa je i on to začeo; čovjek je vidio gdje se je njeki majmun na kakovoj kladi vozio preko rieke, pak je i on sjeo na kladu, koju je poslie počeo dubiti, i izumio tako svoje brodarstvo; čovjek je vidio, kako ptice njihovo perje, a sisavce njihova dlaka, vuna, štetina itd. čuva i brani od vjetra, zime i svakojake druge nepogode, pa je i on to počeo od njih otimati i na svoje tielo metati; čovjek je pazeć na svoje bolestno marvinče (ovo i dan danas čine slavonski pastiri, vrači i vračare) opazio da je ono samo njeke trave pasti htjelo ili rado pasło, pa da je zatim ozdravilo, te je onda i na sebi pokušao ljekovitu moć tih travah; i tako je malo po malo postalo ljekarstvo; čovjek je vidio, gdje jedna zvier drugu napada te se njome hrani, pa se je i on primio toga krvavoga zanata. Dapače čovjek je kao uman stvor u ovom posljednjem ponašanju učinio još koji korak dalje, usavršivši taj zanat još bolje i prenesavši ga i u isto svoje pleme; napokon načinio je iz njeg podpunu znanost i nauku, koji je u najnovije vrieme kod Sevastopolja postigao visoki stepen svoje savršenosti. Čovjek je indi očevidno sve od zvierih počeo učiti se, jedino vezanje i stezanje svoje djece. to neznam od koga se je naučio, jer toga nečini nijedna zvier, ni ista opica, ovaj zvierski čovjek, ako toga gdje vidio nije od čovječjeg čovjeka. Pa ipak su sve zvieri i bez povojah upravne i podpune, kako ih je Bog stvorio. Odkud je dakle postao taj običaj? Pomenuti mudrac veli doduše, da je postao od nemarnih dadiljah; nu ja bih rekao, da nije tako, jer i prosti puk povija djecu, premda tako rekuć dadiljah ni nepoznaje. „Moj gospodine,“ reče mi njeka gospodja, s kojom sam se o tom razgovarao „lasno je vam muževom o tom pisati, ali diete koje nije povijeno (uvezano) neprestano se vrca i kreće, te svaki čas sve pobaca sa sebe; pa tko bi uviek oko njega pazio i nadgledao? A ovako ga povežemo pa barem po koje vrieme imamo mira.“ Evo odkud je postao ovaj običaj! Iz nemarnosti materah. — Tako će vam odgovoriti dvie trećine, ako im stanete govoriti proti povijanju. Jer dakako da je mnogo lakše povezati diete, pa baciti tamo gdje u kut i ostaviti da viče i plače, nego li mu svaki čas prigledati i nad njime neprestano bditi i paziti. — Nu manimo se dokazivanja neshodnosti i škodljivosti povijanja! Neima gotovo pedagoga ni ljekara, koji su o tom pisali a da se niesu opirali tomu zlostavljanju malašne dječice, pa su do sada svi skupa malo ili baš ništa uspjeli u tome. Sumnjam dakle, da ću i ja u tom sretniji biti. Medjutim niesam opet hotio da tu stvar sasvim mimoiđem, scienećí da će se možbit ipak naći koja razboritija mati, kojoj će ovo biti opomena te će tu svar ozbiljnije promisliti. A ja upravo drugo ni neželim. Predjimo sad na drugo.

Digitized by Google

Pelenice i košuljice neka čuvaju diete od zime; ali neka ga opet negriju odveć. Zato nevalja da su od pamuka, pamuk bo nepropušta dovoljno topline i diete preveć tjera u znoj, pa tako postane slabo i mekoputno. Ali netreba diete kruto umotati u pelenice, nego tako da se može nogama micati a ručice da su mu uviek proste. Posve je neosnovano mnenje, da će se time diete prehladiti; ako se ono samo drugčije toplo čuva, osobito po noguh i trbuhu, radi rukuh netreba se nimalo bojati. A tomu upravo netreba niti da se diete priuči, jer kasnije može u moralnom pogledu biti veoma škodljivo, ako diete spavajuć uviek pod pokrovom drži svoje ruke. — U ostalom nevalja diete preveć zatrpavati, dapače valja da se sve malo po malo priučava lagljemu odielu, a osobito na glavi i vratu. Sadašnji naraštaj mnogo je mekušnji, nego su bili naši stari, a ta tjelesna mekušnost djeluje zaista i na duh; zato u nas ni neima one duševne jedrine ni krepkoće, kao što biše u starih. Uzrok pako toj našoj mekušnosti (*Weichlichkeit*) upravo je ponajviše ono prvo raznježivanje; treba inći da već ovdje započmemo razborito okrepljivati i otvrdjivati budući naš naraštaj. Glasoviti Humboldt veli, da kod mnogih južnoafrikanskih plemenah, koja vrlo malo nose odiela, nije opazio nijednog od naravi sakata na tielu čovjeka. Ja nevelim doduše, da bi i nam valjalo u nošnji nasljedovati te Afrikance, nu svakako bi i za nas valjalo da roditelji nastoje da im djeca malo po malo podnositi priviknu svaku promjenu vremena, da kašnje kao odrasli ljudi laglje mogu prkositi svim podnebnim nesgodam. Što manje na čovjeka djeluje izvanjski sviet, tim bolje će se usavršiti u dostojanstvu samostalnog umnog bića, tim slobodnije moć će težiti za uzvišenom svojom svrhom.

O čistoći u obće već sam govorio. Najveća čistoća treba da vlada u djetinjem i jelu i pilu, i odielu i krevetu i stanu. Od neizmjerno dobrih posljedicah čistoća je za djetinje i tielo i dušu, i nemogu da ju za dosta preporučim materam. U tome bi one morale upravo da su neumorne, a najvažnije glede čistoće jest kupanje. — Čim se rodi diete i rastavi od matere, prvo je što s njim rade da ga okupaju. Nu u kakovoj vodi i na kakovi način da to bude, o tom su već mnogi pedagogi i filozofi različito sudili. Rousseau o tome veli: „Da voda za kupanje bude mlaka, nije neobhodno potrebno; mnogi narodi i zbilja novorodjence kupaju u riekah ili u moru bez svake težkoće. Nu s našom djecom, koja su od poroda raznježena mekoputnošću otacah i materah svojih te već na sviet pokvarena dolaze, nesmije da se odmah sve pokušava, čim bi se mogla ojačati. Izprva treba da se onako s djecom postupa, kao što je već u običaju i tek malo po malo od naviklog običaja da se odustaje. — Djecu valja često kupati; njihova nečistoća sama dokazuje, koliko je to potrebno. Ako ih samo taremo i brišemo, to im kožu namanimo; nu na koliko djeca ojačavaju, na toliko treba da i vodu sve manje toplu uzimamo, tako da ćemo ih napokon zimi i ljeti kupati u sasvim hladnoj, dapače mrzloj vodi. Nu buduć da to padanje topline iz razloga zdravstvenoga treba da bude polagano i sve malo po malo, tako da se ni neopazi, to će veoma dobro biti ako za mjerenje topline upotrebimo toplomjer. Nadalje želio bih da se u kasnijoj dobi malo po malo privikne na kupanje i u vrućoj vodi, što se vrućije samo podnieti može, a isto tako i u hladnoj vodi, što je hladnije ikak moguće. Kad bismo tako privikli, da bi mogli snositi raznostupnu toplinu vode, koja je gušća tekućina nego li je zrak, koji nas u mnogom pogledu dotiče i na nas utiče, to bismo onda skorom neoćutljivi postali naprama zračnim promjenam.“

Naprotiv pripovieda g. Matija Ban u svom „ženskom vospitatelju,“ *) kako je on jednog svog stoprv rodjenog sina odmah zamočio u mraznu vodu, pa da mu je i zdraviji i jači od sve djece što ih je imao prije njega, a tako ih nekupao, i da mu je oto diete za čudo neoćutljivo pokazivalo se naprama dosta znatnoj hladnoći. Isti je običaj istina kod mnogih osobito na sjeveru narodah, te veoma podpomaže tjelesni razvitak, ali ga ipak odsjekom nebih se podufao preporučiti, izim možbit gdje su roditelji sami čili i zdravi, pa i diete zdravo porode. Gosp. M. B. sretno je za rukom izpao taj eksperiment, ali stotine drugih možbit se zato pokajali. Mnogo mi se bolji čini način Rousseauov, i tek po njegovom savjetu, u ovom pogledu, uzgojeni naraštaj mogao bi u obće poprimiti i Banov predlog. Za sad je najviše što bi se još moglo dopustiti kod slabije djece, da se kupanje začme u vodi od iste temperature kao što je i zrak u koji diete dodje kod poroda svoga, pa tek poslie kad diete malo ojača, da se postupa kao što u ostalom preporučuje Rousseau. Kupanje pako treba da se obavlja barem dva puta preko dan, iza jutra i pred večer, i netreba ni onda da prestane, kad diete odraste te postane dječakom i mladićem. Mnogim je običaj da u vodu za kupanje sipaju vino ili drugo šta; nu to je posve suvišno. Upravo pako škodljiv je običaj onih koji kod kupanja pod diete meću mokre i nečiste pelenice, jer tim se većom stranom pokvari, što se čistom vodom ima postići. Djetetu kod kupanja treba podmećati čiste krpe a oči i glavu oprati ili čistom tankom krpicom ili pako mekanom gubom. Kod kupanja i iza kupanja pako, koje iz prva nebi imalo trajati duže od 5 minutah, valja diete dobro čuvati od propuhe, i zatim ga toplo obući, da nenazebe, te počem ga san obuzme, dobro ga treba pokriti i u miru ostaviti da mirno spava i malko se proznoji. — Evo sve što mi se činjaše vriedno da napomenem o tjelesnom — u dojdućem pako listu govorit ću o duševnom uzgoju male dječice. Da ste mi zdravo.

*) Od »Vospitatelja ženskog« izašla su, na koliko mi je poznato, u Beogradu tri svezka. Šteta je velika, što štovani g. pisac oto svoje djelo nije nastavio i dokončao, a tim je veća šteta, što u našem književtvu veoma malo ili upravo nikakovih neima djelah za obrazovanje ženskoga spola. Gosp. M. B. veliku bi uslugu izkazao narodu našemu, kad bi se krasnoga toga djela opet poprimio! — P.

Digitized by Google

VJESTNIK.

Iz Zagreba. Minu Gjurgjevo — nasta nam liepo svibanjsko vrieme. Glas slavuljah i miris bujna cvieća zovu nas u zelen lug i na livade svečano nakitjene prekrasnim uresom pramaljetnim. Čovjek književnik rad sada ostavlja sitnu knjigu i šumni grad, da si okriepi duh i grudi pod vedrim nebom, u krilu čiste prirode, i da čita otajne misli u velebnoj, vječitoj pak opet vazda novoj neiscrpljivoj knjizi ukrale prirode. A osobito nije lako odoljeti vabnim dražestim pomladjene prirode u gradu kao što je naš Zagreb, kojega blaga priroda njeguje i kiti kao majka premilo svoje čedo. Od sjevera štiti ga sjenastom zelengorom, pod kojom su po umiljatih brežuljcih razasuti obilati izvori plemenite lozovine; prama jugu pako stere se pred njime žitorodno ravno polje, kojim se živo vijuga bistrovoda Sava, hladeći gradu bielo čelo za ljetne omare, i ljubko ga spajajući s milom bratjom na iztoku i zapadu. Doista na daleko neima grada od prirode bogatije nadarena, ljudskom pako rukom više zanemarena, nego što je mili naš Zagreb, — neima tako lake grada, gdje bi čovjek ostaviv tmastu sobu i prašne ulice odmah stupio u divni hram prirode. Nu kao što obično biva, da ljudi živeći usred čarobne okolice neznadu pravo cieniti njezinih milinah, dočim se opet ljudi usred neveselih naseljeni stienah ili pješčarah golemimi često žrtvami i troškovi trse i znadu si gradove ukrasiti bi reć umjetnom bujnom zeleni: tako i naše gradjanstvo sve do nedavno ne samo da neznadjaše služiti se prekrasnim tim polažajem na udobnost svoju i na ures grada, dapače ono ga sasvim zanemaraše i zapuštaše. Nemogaše u njem probuditi ljubav prirode i ukusa niti isti dični primjer vrhovnih naših crkvenih pastirah, koji, izim gdjekojih pojedinih gradjanah u novije vrieme, jedini uhvatiše preliepu zgodu, te nam onako milo ukrasiše naš Zagreb, pružajući ukusnu i darežljivu svoju ruku blagoj prirodi u pomoć i boreć se pri tom blagotvornom svojem djelu često s nehajstvom neharnih gradjanah i njihovih zastupnikah, kojih-no tek sada potomci zahvalno spominju velezaslužne tvorce Maksimira i Jurjeve vesi, uživajući čistih nasladah u liepom skladu prirode i umjetnosti. — Nemislimo da je od potrebe ukrasivati položaj Zagreba onakovim izopačenim načinom, kao što je n. p. novomodna krčma kod Šavera; nego bi samo imenom budućnosti Zagreba željeli, da se bar uždržava, oplemenjuje, čisti, uredjuje i pristupno čini ono, čim je sama priroda grad obdarila, — osobito pako da se putevi popravljaju i nove staze načine do najljepših mjestah zagrebačke okolice i da se bez potrebe nekrče šume i gajevi na blizu grada, jer će inače stanavničto prekasno uvidjeti, kolika je blagodat zeleno drveće na blizu grada ili u gradu samom, i to ne samo u estetičnom nego i u zdravstvenom pogledu. Pa kad bi još uza to starješinstvo grada brižljivijim svrnulo okom na čistoću samoga grada, koji se sve još nikako nemože riešiti nemilih ekstremah, sad prekomjerna blata, sad nesnosna praha (kao što n. p. za posljednjega sajma, gdjeno su prodavaoci i kupci, plateći gradu podosta skupu mjestarinu i cestarinu, usred glavnoga našega grada hlaptali za čistim zrakom kao biedne karavane zahvaćene ubitačnim Samum-vjetrom usred puste Sahare): — tad bi oto naše starješinstvo savjestnije moglo gledati svoje malte, koje i onuda diže, gdje bi trebalo puteve stoprv napraviti, a ne ljudem težakom, kao za starovjekog *Fausrecht-a*, nametati nemete kad idu po varoškom blatu svoje zemlje obradjivati, kojimi sebe hrane i grad obskrbljuju.

Neka nam oproste čitatelji izvanrednu ovu u našem listu lokalnu episodu; šetavši krasnom dolinom od mlinovah put grada nemogosmo odoljeti srcu, da i poponjim vremenom nesačuvamo ondašnju maltu kao satirički spomenik ujekadašnje uprave grada. Nu ovo su sve ostatci prošlih vremenah, a sadašnja će u tom pogledu napredna doba potaknuti gradsko naše starješinstvo, da marljivije prigleda oko ukrašenja grada svoga, upotrebljujuć u tu svrhu zvaničnu svoju i u obće zakonsku vlast. Revniju bar u tom pogledu djelatnost —koju vrlo podpomaže i potiće gradjevno ovdašnje ravnateljstvo — navještjuju već sada gdjekoja pojavljenja u gradu, kao što n. p. jušno šetalište, — a ovih danah doznasmo da se je obćinsko starješinstvo takodjer pobrinulo da se Zagrebčanom opet povrati staro njihovo, nu nemarnosti jednih a sebičnosti drugih od više godinah zatvoreno i zanemareno pak opet u ljetno vrieme najpriličnije i najbližje do grada šetalište, koje-no vodi ubavom sjenastom dolicom „od slavuljah“ iamedju Tuškanca i gornjega grada u Smrok, gdje nam od nedavna u hladnoj zemlji počiva vriedan starina, koji je bio živ svjedok, kako Hrvati i u tudjina poštuju krepostan značaj i odlikuju obćekoristnu djelatnost i čovjekoljubivo požrtvovanje. Zato neka bude sa zahvalnostju i štovanjem ovdje napomenuto ime čestitog Niemca, vrloga Klinggraeff-a. Dična mu medju nami uspomena!

Nu za sad se opraštamo s tobom, mili čitaoče, obećavajući da ćemo te, ako ti družtvo naše nedosadi, višekrat pratiti po divnoj okolici zagrebačkoj, a prije svega pozdravit ćemo doskora liepe naše gore i premilo Zagorje s našim pjesnikom kličući:

Da zdravo mi luzi i prodol i hum,
I romon potokah i bistricah šum!
Gdjegoder se šeto po šumah kraj riek',
Spominjat ću gore i ljubit ih viek.
U gorah mi je srdce, u gorah mi je ćud,
U gorah mi je duša itd.

Iz Zlatnoga Praga 13 travnja. Nemogu propustiti da vas neisvjestim o novosti koja nas ovdje upravo sada podobro zabavlja. Prije njekoliko danah dodje amo nekti Engles (ili Amerikanac) imenom Morris sa dva Azteka, t. j. potomka davno izginuvših njegdašnjih srednjoamerikanskih prvoselacah, i sa dva južna Afrikanca od plemena divjakah poznatih pod imenom *Buśmanah* i *Koranah*, koje u Evropi još nikad nevidjene ljude pomenuti Morris po svietu vodi i proputovavši s njimi lani sjevernu Ameriku sada u glavnih gradovih Evrope kao neka čuda za novce ih pokazuje. Osobitu pozornost probudiše svuda gdjegod ih dosad njihov vodja i u istinu njihov „vlastnik“ u Ameriki i u Evropi pokazivaše, ona dva Azteka čudnovatim svojim od ostalih ljudih razlikim uzrastom pa i kao potomci starodavnog naroda amerikanskog, koji je njekoć obitavao u sadašnjoj državi Meksikanskoj, al' je već od više stoljećah sasma izčezao neostaviv iza sebe ni traga ni glasa, izim nekih razvalinah gradjevnih, koje nekoji historici i narodoslovci nezna se upravo kojim pravom pripisuju tome narodu; pomenuta pako dva mlada Azteka nadjena prije jedno dvie godine u zabitnoj unutarnosti srednje Amerike kažu da su posljednji ostanci izginuvšeg otog naroda. Njihovo je pojavljenje prošaste godine veliku probudilo pozornost u učenom svietu i mnoge prouzrokovalo prepirke naravo- i narodoslovne. Glasoviti anatom i prirodoznanac prof. Owen ovako o njih piše: „Osobiti ustroj, kojim se čudnovata ova (aztekička) djeca razlikuju od Evropljana, tanko njihovo i maleno tielo, lubanja, zubi itd. sve to mora da probudi udivljenje u svakog prirodoznalca; živahna pako njihova ćud, drašljiva ljubopitnost, njihove umiljate, pametne tmaste oči, maslinova boja njihovog lica, njihovo ponašanje, doista zanimiva su za svakog pojavljenja.“ Bilo kako mu drago, da li su ta djeca zbilja potomci izginutog plemena Aztekah, ili pako indijanski patuljci koje je prometan špekulant slučajno našao i vješto na svoju korist upotrebio po načelu: *mundus vult decipi* (a to će sudeć po dosadanjih historičko-kritičkih promatranjih tih ljudskih čudah po svoj prilici i biti — Ur.): to je ipak stalno da čudnovata ta djeca neobično su i vrlo zanimivo u čovječjoj naravi pojavljenje, te ću ih zato malo potanje ovdje opisati: Djeca ili patuljci, što ih pod imenom Aztekah g. Morris vodi po svietu, dvoje su, mužko i žensko, prvomu ima 20 godinah, ženskomu pako 14, a

Digitized by Google

stasom niesu viši od 30—34 palacah; poradi malene njihove glave u razmjeru prama tielu spadaju u red tako zvanih *mikrocephalah* ili maloglavacah; tiela su tanka i vitka, prsiah svodjenih i širokih, hrbta nješto prignuta, na prvi pogled čine se da su kljimasti kao što je vidjeti ljudske prilike na starih spomenicih indijanskih i egjiptjanskih. Vidjeti je na njih da svoga vodju, koji englezki govori, podpuno razumiju, sami pako samo gdjekoje rieči i to nepodpuno izgovaraju; kretjanje im je vrlo živahno, vatreno, igraju se na primjer male djece, sve žele imati što im se pokaže; dječak je dobroćudan, umiljat, sve rado učini što mu se kaže i malo je viši od djevojke, koja je gizdava i naprasita; hrana im je voće. — Nemanju pozornost probudjuju dva Afrikanca (Bušman i Korana) koja g. Morris na udiv za novce vodi po svietu. Upitomljeni ovi divjaci južnoafrikanski, koje smo dosad u Evropi smatrali kao najbližoje rodjake plemena majmunskog, — takodjer mužko i žensko, visoki su do 4', razgovaraju se sasvim pametno u englezkom jeziku sa gledaoci, podaju im ruke kao pozdravljajući ih, sviraju na nekom orudju musikalnom, plešu polku (neznam upravo da li i zagrebačku ceppl-polku); hrana im je meso; rado se kite; kažu o njih da su od plemena krvoločnog, potomci ljudojedah; nu sad su, udaljeni od domovine svoje i upitomljeni, dobroćudni kao djeca. Oba su okršćena, dječak se zove Martinis a djevojka Flora.

Predavanja drugoga polletja počela su na ovdješnjem sveučilištu 26 pr. m. Ovoga se polletja u odsjecih bogoslovnom, pravoslovnom i lječničkom svagdje po jedan predmet českim jezikom tumači. U filosofičko-filologičkom odsjeku predaju česki: g. prof. J. Erazim Vocel: Povjestnicu češke književnosti od najstarijih vremenah do dobe husitske; g. prof Hattala: 1.) Jezikoslovno i historičko rasmatranje Kraljodvorskoga Rukopisa, triputa na tjedan; 2) Slovnicu staroslavensku, dvakrat; 3.) O tvorenju riečih, jedanput; g. prof. Hanka predaje: 1.) Slovnicu ruskoga jezika; 2.) Slovnicu poljskog jezika za Čebe; 3.) Istu za Niemce; 4.) Česku slovnicu za Niemce, i 5.) Slovnicu i literaturu českoga jezika u obće. Uči se takodjer na ovdj. sveučilištu engleski, francezki, talijanski i magjarski jezik — samo se naš jugoslavenski sve dosad još nepredaje.

Jučer smo ovdje pokopali milog zemljaka, Janka Štiblera, kandidata ljekarstva (phasmaceuta) Slavonca rodj. iz Vukovara, preminuvšeg u 20. god. dobe svoje od vrućice. Zemljaci, ljekari, drugovi, mnoštvo djakah i poznanacah pratihu jučer poslje podne s bakljami pokojnika noseći ga protiv običaju izmjenice osmorica njegovih drugovah na dobar sat od grada udaljeno groblje u Volšanih, gdje mu zemljaci i drugovi kane postaviti primjeran spomenik. *B. S. V.*

(*Književne viesti.*) Ostavljajući poradi pomanjkanja prostora za dojd. br. obširnija izvjestja o nekih u novije vrieme izašlih domaćih knjigah (kao. Čitanka za gor. gimn., Poviesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske i dr.), za sada samo u kratko priobćujemo neke zaostavše lit. viesti štono su ili u obće zanimive ili pako pokazuju smjer književni te nam služe za sravnjivanje; razmjer bo nam ovoga lista nedopušta da čitatelj em predočimo kao što biasmo nakanili, točni pregled barem slavenskih literaturah, te moramo sakupljeno gradivo ostaviti dok nam bude moguće barem jedan posebni arak kao „književnu prilogu," svaki mjesec ustupiti ovomu predmetu, o kojem drugačije nebi mogli dosljedno raditi.

(*Književnost ruska*) Poznati i kod nas mladi ruski pisac Aleks. Teodorović Hilferding vrativši se sa svoga putovanja po slavjanskih pokrajinah u Moskvu, pripravlja za tisak svoju Bugarsko-Srbsku Historiju XI. vieka i poveći članak o narodopisu i književnosti Hrvatah i Srbah. — U Moskvi izlazi ove god. novi časopis pod naslovom Ruskaja besjeda u četvrtgodišnjih svezcih, u kom će se sudeć po programu osobita pozornost obraćati na slavjanski život i književnost, na narodno pjesništvo i poslovice, na ralike narječjah slavjanskih, na pučke običaje itd. Ima dopisateljah u svih slavjanskih zemljah. — Ruska carska akademija naukah izdala je prevažno za slavjansku historiju djelo M. Edv. Muralta pod naslovom: *Essai de Chronographie Byzantine pour servir a l' examen des annales du Bas-Empire et particulierement des chronographes Slavons de 395 a 1057.* St. *Petersbourg. 1855.* u vel. 8. str. 588. — Napomenuti valja još sliedeća djela koja su na izmaku proš. god. izašla u Petrogradu: P. A. Pletiev: Pamjati grafa Sergija Semenovića Uvarova, Presidenta imperatorskoj akademii nauk; u vel. 8. — zatim: Aleksandra Lakiera: Ruskaja Geraldika. Knjiga II. sa slikami. Ovo je djelo važno i glede obće slavjanske heraldike ili grboslovja. Sada pripravlja izdatelj drugo još obširnije izdanje. (Često nam dolaze pismena pitanja: gdje i kako se mogu naručiti ruske knjige i časopisi? Glede knjigah neima drugog puta nego knjigarskog; što se pako časopisah tiče svaka c. kr. pošta ima i pokazat će svakomu na zahtjevanje katalog dopuštenih u austrijskoj državi novinah i časopisah s pridodatom svuda cienom, pa sve što po tom katalogu nije zabranjeno, može se kod poštah naručiti. U ostalom je po naših knjigarih veoma olegotjen put do ruske literature, pa da se kadšto prijateljska koja ruka za to nepobrine godine bi prošle dok bi kod nas dobili gdjekoju kod knjigara naručenu rusku knjigu).

(*Knjiž. češka.*) Svršetkom proš. god. izišo je prvi dio važnog historičkog djela poznatoga povjestnika V. V. Tomka „Dějepis města Prahy" (Povjestnica Zlatnog Praga grada) posv. preuzv. g. ministru prosvjete grofu Thunu; ovo je djelo razdieljeno na 6 knjigah: I. Prag staroslavjanski od najstarije dobe do utvrdjenja starog Pražkog grada g. 1235. II. Do podignutja novog Pr. grada g. 1348. (ove dvie knjige obsiže prvi dio toga djela). Sliedit će: III. Do svršetka husitskih bojevah. IV. Do stališkog ustanka g. 1547. V. Do ukinutja staroga gradskog ustava po cesaru Josipu II. — VI. Prag do najnovije dobe. — Medju najbolje knjige koje su izašle proš. god. na českom jeziku spada takodjer kritički životopis slavnoga českog pjesnika Fr. Lad. Čelakovskog, što ga je spisao po nalogu kr. čes. učenog družtva prijatelj pokojnika prof. I. J. Hanuš. — Štovateljem neumrloga Kollára bit će valjda mila viest da se njegova djela („Slávy Dcera," „Slava Bohyně," „Kázni a řeči," „Staroitalija slavjanska") o kojih se je glasalo da ih više neima za prodaju, jošte mogu dobiti i to po mnogo jeftiniju nego prije cienu kod gospoje udove pokojnika u Beču (*Landstrasse, Ungargasse 444*). — Medju česko-slavenskimi časopisi, što ih jošte niesmo napomenuli, dobro se odlikuje zabavno poučni za mladež časop. sa slikami pod naslovom „Zlaté Klasy" (uredn. Jos. Kolář) i kat. crkveni časop. „Blahověst" (uredn. J. Štulc), — a medju koledari za g. 1856. „Časnik" Dr. Lichard-a, uredn. „Slov. Nov." u Beču (kod knjigara L. C. Zamarskog), veoma praktična poučno-zabavna knjiga domaća. — Veoma je žaliti što je ove godine prestao izlaziti češki pregledno-kritični časopis — na način tako zvanih *revu-ah* — pod naslovom: „Obzor, Listy pro národopis, dějepis, veřejný život, literaturu i umění, zvlaště nynější a vlasti," od kojega je lani u Pragu (troškom Jarosl. Pospišila) izašlo šest svezakah; i ovaj je vrstni literarni organ mnogo veću steko podporu kod književnikah negoli kod občinstva, kao što kod nas obično biva; nu nadati se je od poznate revnosti rodoljubivog izdavatelja da će opet pronaći sredstvah kako da može nastaviti veoma zaslužno svoje poduzeće. — Ovih je danah izašo V. dio Staročeske Biblioteke (koju izdaje I. V. Rozum) sadržajući prvu čest „Cyropedije Xenofonta."

(*Različite knjiž. viesti.*) U posl. sjednici hist. odbora ces. akademije naukah u Beču čitao je dr. Miklošić zanimivu razpravu o jeziku Bugarah erdeljskih u občini bugar. Čerged zvanoj blizu Blazendorfa, koji su Bugari (od Rumunah *Schšai*, t. j. Slavjani zvani) već od više desetak godinah poprimili jezik rumunski a vjerozakona su protestanskog. — U sjednici filolog. odbora kr.

Digitized by Google

českog učenog družtva u Pragu d. 21. sieč. čitao je prof. Vocel prvi dio zanimive svoje razprave o českih spisih Jana Hus-a. Prof. Schleicher govorio je o srodnih odnošajih litvanštine i slavjanštine oprovrgivajuć mnienje njemačkog na glasu filologa prof. Bopp-a, koji tvrdi da se je litvansko-slavjanska grana kašnje odciepila od indo- iranskoga plemena negoli ostala evropejska pokoljenja našega plemena; g. Sch. trsio se da dokaže, da slavjanština, litvanština i njemčina sačinjaju jezično cielo, od kojega se nije nijedna grana bez druge predi odciepila. — Ovih danah dobismo program zanimivog djela koje će uredjivanjem dra. Gust. Heidra, prof. R. v. Eitelbergra i graditelja J. Hiesra troškom pako Stuttgartske knjigare Ebner- i Seubertove izlaziti naslovom „*Mittelalterliche Kunstdenkmale des oestr. Kaiserstaates*" i donositi na godinu šest svezakah po 1arak teksta sa 4 slike uriezane u nadu ili tiskom naslikane: na način poznatog Payneovog „Universum" što izlazi u Lipsku). Izmedju slikah štono su priredjene za prve sveske napominju se: gotički hram sv. Barbare u českoj Kutnoj-Gori; stolna crkva u Porječju (Parenzo) istrijskom; krstionica u Krku (ako nije *Veglia* u programu možbit tisk. pogreška); misna odormica u Celju; romanska prodikaonica u Gradu primorskom itd: Kao slavjanskog pomoćnika ovoga poduzetja napominje program prof. Vocel-a u Pragu. Ciena je 1svez. 2 fr. 12 kr. sr. — Ovomu ponješto slično je poduzetje navještjeno po O. Spamer-u u Lipsku pod naslovom „*Geographische Bilder aus Oestreich, in Schilderungen aus Natur, Industrie, Geschichte und Volksleben* (kao prva čest njemačke knjige „*Das Vaterlandsbuch, illustr. Haus- und Schulbibliothek*"); četvrti svezak ovoga djela sadržaje slike iz Ugarske, Erdelja, Hrvatske, Slavonije, Krajine, Srbske Vojvodovine i iz Dalmacije. Kod uredjivanja sudjeluje poznati svojim vještim njemačkim tumačenjem českih liter. uzorah prof. Venzig u Pragu. Ciena je sv. svez. ovoga djela 1 fr. 20 kr. — Ces. akademija u Beču počela je izdavati sbirku „Scriptores rerum austriacarum," uredjivanu po gosp. Karajan-u. — Kod Braumüllera u Beču izašlo je Miklošičevo djelo: „*Formenlehre der slavischen Sprachen*"; prvi dio ovoga djela izašo je kao što je poznato već prije 3 god. — Takeljev zavod u Pešti obskrbljuje sada 12 srbskih mladićah novčanom podporom, i to 7 pravnikah, 3 učenika liečničtva i 2 gimnaz. učenika. — U Mletcih je nedavno preminuo na glasu zvjezdar (astronom) c. kr. major u miru, bar. Vil. Biela, koji je g. 1826. u Jozefovu u Českoj kao kapetan pješ. pukov. br. 18. obretenuo i unapred proračunao tečaj komete koja se je poslje i zbilja na nebu pojavila te se odtad zove „Bielova kometa." Biela je proizišo iz stare češke plem. obitelji Bielah Rehlovičkih. — „Srb. Dnev." javlja da je za spomenik Mušickoga sakupljeno već do 3000 fr. sr. Budući da je sbirka tako obilno za rukom pošla, to se sada pita dali se nebi mogla uza spomenik i književnim kojim snabdjenjem ili kojom zadužbinom uvjekovječiti uspomena proslavljenog srbskog pjesnika. — Prvih danah proš. mjes. umro je u Vršcu u Vojvodovini, svome rodnom mjestu, srbski pjesnik Ivan St. Popović. Rodoljubivi Srbalji Novosadski iskazaše posljednju čast pokojniku uredivši mu svečani parastos, kojom su prigodom prijatelji pokojnikovi, gg. Dr. J. Subotić i Kaćanski ljubeznom besjedom spominjali domorodne zasluge pokojnoga pjesnika. — U Petrogradu je 3. o. m. preminuo upravitelj carsko-dvorske glasbe (kapele) general Alexij Lvov, poznat kao skladalac napjeva ruske pučke himne: „Bože carja brani." — — Sabor stališah gornjo-lužičanskih u Saksoniji odlučio je na predlog krajinskoga predstojnika Thielau-a i barona Schönberg-Bibrana jednoglasno, podpomoći sa svoje strane Maticu lužičansku sa 300 talirah u izdavanju rječnika srbsko- (lužičko-) njemačkog, sastavljenog po dru. Phul-u, prof. u Draždjanih. — U drugoj nedavno izašloj knjigi njemačke literarne sbirke koju pod naslovom „*Litteraturbuch*" u Beču izdaje prof. Th. Vernalaken, ima takodjer više primjerah iz slavenskih literaturah, i to ponajviše iz českog i jugosl. književstva sastupljeno je u toj knjizi prievodi srbskih nar. pjesamah „Smrt Kraljevića Marka" i „Dieoba baštine." Iz magjarske pako literature priobćuje medju ostalim ulomak pjesme N. Zrinjskog „Padnutje Sigeta." — U Lipskom je ljetos izašlo njemačko izdanje „Didaktike Jana Amosa Komenskog," pod naslovom „*Johann Amos Comenius Lehrkunst, nach ihrer Gedankenfolge dargestellt v. Dr. J. Leutlecher.* (*Leipzig b. W. Baensch*). – U Berlinu je izašla razprava „*Die Legende v. h. Johann v. Nepomuk. Eine geschichtliche Abhandlung a. d. Nachlasse v. Dr. O. Abel*" (*Hertz Bessersche Buch.*) — Na skorom ima izaći šesto izdanje obljubljenog od katol. svećenstva spisa „*Anleitung zum geistlichen Geschaeftsstyl*" od dra. Jos. Helfert-a, priredjeno po njegovom sinu državnom pod-sekretaru g. barunu dru. J. A. Helfert-u. — U nj. Gradcu izlazi od nove god. jedanput na tjedan (god. ciena 4 fr.) troškom štajerskog obrtničkog družtva novi časopis „*Industrie-u. Gewerbeblatt*", kojemu je svrha izvjestjivati občinstvo potanje o proizvodinah austrij. tvornicah i obrtih kao i o potrebnih njim plodinah (*Rohproducte*). — U Zadru izišla je ove god. talijanska knjiga: „Delle colonie slave nel Regno di Napoli. Lettere del Professore Giovanni de Rubertis!" (O ovoj ćemo knjigi obširnije izvjestje drugi put priobćiti). — U Spljetu je izišla „La chiesa di Trau descritta dall' abbate Vincenzo de Celio-Cega." — U Pešti opredielilo je družtvo od sto odličnih rodoljubivih gospodjah nagradu od 100 dukatah za najbolju magjarsku dramu, crpljenu iz obrazovanog družtvenog života.—Kod Gust. Emicha u Pešti izišla je upravo i glede života njekih slavj. književnikah i pisacah važna knjiga pod naslovom: „Magyar Irók Életrajz-Gyüjtemény. Kiadja a szent-István-társulat. Kiegészitésül Ferenczy Jakab." — Po služb. izkazu razprodaje c. kr. upraviteljstvo skladišta školskih knjigah u Austriji do poldrugog miliuna iztisakah na god. — G. 1855. biaše u državi austrij. 260 gimnazijah i 38 realnih školah. — U Parizu umro je nedavno iza mnogogodišnjeg težkog bolovanja njem. na glasu pjesnik H. Heine, koga biaše njegova domovina prognala te se je naselio u Francezkoj. Premda je Heine pravom priznat kao ponajprvi lirički pjesnik njemački i bez dvojbe s neke strane izražuje duh vremena svoga, to ipak nebi rado gledali da se po njemu vrgne ili ga pako stane prevadjati ikoji pjesnik slavjanski; njegova bo akoprem ugladjena i genialna poezia nediše duhom čistim i zdravim, već neblagim i okužnim. — Nedavno izišla je od dično poznatog englezkog pjesnika Langfellov-a velika pjesma amerikanska pod naslovom „*The Sang of Hiawatha*" (Pjesma od Hiavathe). Sadržaj je izvrstne i razglašene ove pjesme indijanska osobito liepa legenda te se u njoj reć bi u plastičkoj formi zrcali raznoliki i vrlo zanimivi život Indijanacah kako viek svoj sprovode usried gorostasnih šumah pokraj jezerah i riekah svojih. Prievod njemački ove pjesme može se dobiti i u naših knjigarnah te će svakoga čitatelja koji englezki nerazumije, veoma ugodno zabavljati.

Svašta. Francezki na glasu statističar Moreau izračunao je, da u evropejskih zemljah, naime u Talijanskoj, Grčkoj i Turskoj svake godine umire jedan čovjek izmedj 30 ljudih, u Francezkoj, Nizozemskoj i Pruskoj jedan izmedju 39, u austrijskoj cesarevini, u Švajcarskoj, Španjolskoj i Portugaliji jedan izmedju 40, u Rusiji i Poljskoj izmedj 44, u Njemačkoj, Danskoj i Švedskoj izmedj 45, u Norvežkoj izmedj 48, u Islandiji medju 53, u Engleskoj medju 58 a u Škociji i Irskoj medju 59 jedan čovjek.

* Sve vojske evropejske pod oružjem broje sada ukupno 4,162,000 glavah od kojih pripada 2,580.000 glavah na 6 evrop. silah, koje su u Parizu mir sklopile.

* Prvo što ženska glava zna — veli neki mudrac — je: kako je liepa; prvo što nauči, je: koliku moć ima liepo lice; prvo što iskusi, je: kako je slaba; prvo što zaboravi, je: kako je stara, a prvo čemu se opet dosjeti, je: da je to (starost svoju) zaboravila. U koliko je istinita ova izreka nećemo sami da prisudimo rešenje po uredu; neosudjuj, da nebudeš sám osudjen.

Digitized by Google

Zagonetke.

I.

(Logogrif)

Od P. P.

Značim koga tog,
Nukam nemarnog,
Hoću da se da,
Nagovaram psa,
Neznam što je jad,
Sterem gusti hlad,
Pojim svieta pol,
Pratim svaku bol.

II.

Od I. T.

Slovo naško prvo tu je,
Naš je onda brat do njega,
Za tiem još je on prilega'
A s pokojem zaglavljuje.

Deset vede tu jednoga,
U jednom su stotinice,
Od njih spanu tisućice
U dobri čas po gladnoga.

III.

Od St. N.

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, Skrovno zviere to je, pobratime:
Tudjim ruhom liepo s' zaodine,
I pravo mu ne'š pogodit ime,
Dok mu trudom duh tvoj to neskine.

1, 2, 8, 4, 5, Pravac ti je, kog ti narav mati
Il čovječji ugled umu dade:
Svoja djela imaš s njim skladati,
Jer tiem prava ćiena im dopade.

1, 2, 5, 9, 7, Bez toga ù ljudi bit nemogu;
Jer u stališ posebni ih redi,
S njim potrebu znaš namirit mnogu,
Gdje on cvate, — blagostanje sliedi.

8, 2, 7, 9, Ime žensko zimne dobe znači,
Sveta j' dieva, kà mudrošću sieva;
Ka svjetovne radosti potlači;
Kojoj mladež pjesan slave pjeva.

8, 9, 5, 7, Slavni j' mudrac — zna ga naše vrieme,
Noć stoičke škole preporodi.
Uz dobro je i zlo bacio sjeme:
Jedno svietla, drugiem se zavodi.

8, 5, 6, 1, Gospodin je velik u državi
Imajući zemlje i gradove,
Ak je dobra srca, sve ga slavi,
Od vjernosti gleda znake nove.

2, 5, 7, 6, Ime muško pustinjaka slovi,
Kog s nebesieh Višnji blagoslovi,
Uz njeg vjerno ono zviere hodi,
Koe si žirnim plodom rado godi.

5, 2, 3 ili 3, 4, U sirote nać ćeš me najprije,
Rieč sam, koja baš ništa nevriedi:
Nu jedina ipak ciena mi je,
Uz istinu kad me sboran redi.

8, 4, 1, 2, Zvier domaću kaže, kà se hrani
Lišćem rado, kad j' u šumi vani.

7, 2, 5, 6, Od tog mrtva pada zvierka svaka,
A u ratu sruši i junaka.

5, 4, 8, 9, 7, Na ruci je tvojoj, o čoviče!
Kitajski s' velmože s dugiem diče.

Odgonetke zagonetakah u III. br. Nevena: I. od *P. P.* Gladkost. — II. od *I. T.* Děd. — III. od *J. P.* Vinograd, s izvodnimi odtud riečmi: Drago, drvo, dan, gora, griva, vior, náda, grd, dar, vira—dìn, igra, voda, vino, orao, narav, vrag, rod, Nin, noga, inad, divan (= sofa, i divan=turska vlada), nagrada, dvorana, ordia, grád—gràd, rád—ràd, divna-diva, godina, novo, rana, ravno—davno, Varadin, gavran, dogovor, vrana, davor, govor, dio, vid, rog, varvar, Vidovdan, ardov, Don, nagao, navada, róda (štrk), varivo, Novgorod, Drava, vidra, dno, Arad, Gra'ovo, vani—gad, div (gigant), ovan—rado, dvor, Ana — Ivan — Radovan, grana, ada (otok), navora (anaphora), nág—gô, rovar, nagon, vidár, vridan, vîr, nad—nàdo (gvoždje), dinar [(novac), Irig—Novigrad, odora (odielo), Drina — aga, gôd, ograda, novina—gradivo, narod.

Odgonenuše: gg. I. P—ć (1, 2, 3), J. K. (1, 2, 3), J. Ev. B. (1, 2, 3) Slavoljub P—k (3), i Svetoslav Akurti (3) u Zagrebu; Stjepan ml. Katkić u Jastrebarskom (1, 2, 3); Julio Šulc u Karlovcu (3), St. N—y u Glini (1, 2, 3), Tomo Štefanović (2, 3) u Sisku, Ivan Vidović (3) u Varaždinu, Matija Kolár i Juraj Pavalec (3) u n. Gradcu, Lujo D. Ivkanec u Senju (1, 3), Dr. Horvat (1, 2, 3) u Trstu, Gj. R. (1, 2, 3) u NSadu, F. Gj—u (1, 3) u Pečuhu, T. S—ć (1, 2, 3) u Temišvaru, B. Sakač Vojnovečki (3) u Pragu.

Od ljetošnjega Nevena ima jošte* podpunih iztisakah.** ***Četvrtgodišnji gg. predplatnici, koji žele Neven i nadalje dobivati, neka se izvole zarana prijaviti.

Sadržaj: Smrt, oda od *P. P.* — Gospodična kao seljanka, Puškinova pripoviedka, pr. I. T. — Pjesme: Iztočni biser (IX. Hafis, X. Omar Htiam, XI. Hafis, XII. XIII. Mirza Šaffii. XIV. Hafis) od *Jovana Jovanovića.* — Božja dobrota, od Perića. — Promjena života, od *M. B.* — Stakleni brieg, pučka pričica od *St. N.* — Kraljević Marko i trideset Turakah, narodna junačka pjesma iz sbirke *Luke Ilića Oriovčanina.* — Sitnice: Kinezi i njihovi običaji, od *A. P.* — Istina, od *N. B.* — Neboje basne Lessingove (Lav i zec. Magarac i lovski konj. Zevs i konj. Majmun i lisica. Vuk i ovčar. Ratoborni vuk. Guska. Hrast i krmče. Lisica i róda. Esop i magarac), pr. *I. P.* — Povjestnica itd: Pogled u Banat ljeta 1855, od *Rodoljuba Sriemca.* — Slavonske starine (iz sbirke *L. I. O.*): II. Dobri grad. III. Stupčanica. IV. Sirač. — Slike iz domaćega života našega slavonskoga naroda, od *Mijata Stojanovića*: IX. Žetvoci. X. Kosci. — Prirodoslovje: Ptice u krletci, po češkoj „Živi" spisao I. P. — Obrazovanost i škola: Listovi za naš krasni spol, od *I. F. Perića.* (IX. o tjelesnom uzgoju male dječice). — Vjestnik: Viesti domaće, slavenske, književne; smjesa. — Zagonetke: od P. P.— I. T. — St. N. — Odgonetke itd. —

Tiskom narodne tiskarnice Dra. Lj. Gaja.

Digitized by Google

Ciena na godinu: u Zagrebu: 4 fr. s poštom 5 fr. sr.; na pol god. pol iste ciene; u kuću 20. kr. na god.

NEVEN

Za utemeljitelje Matice il. u Zagrebu 2 fr. s poštom 3 fr. na godinu; na pol god. pol iste ciene.

ZABAVNO-POUČNI MJESEČNIK.

Odgovorni urednik: Jos. Praus.

SVIBANJ. V. 1856. TEČAJ V.

PRIPOVIEDKE I PJESNIČTVO.

KRVAVI MOST U ZAGREBU.

Historička pripoviest od M. B.

I.

Da su meni gusle javorove i gudalo od jadikovine, a k tomu da mi je vilinski glas, najvolio bi zapjevati tanko i glasno, te opjevati naroda našega sreću i nesreću, sve redom od najstarije pa do najnovije dobe, tad bi, znam ja, slušó i mene narod naš kao što sluša sliepe svoje Omire na vašarih, kad mu uz javorgusle poju o junacih silnih i bojevih ljutih; al buduć u mene nema pomenutih sredstvah ni svojstvah, zato evo uzev preda se divit i hartiju hoću ovdje da opišem jednu samo izmedju mnogih burnih i krvavih episodah iz hrvatske naše prošastnosti.

Ko je goder makar i površno prevraćao listine, gdje se napominjú dogadjaji raznih narodah, bit će opazio, da nema gotovo nijedna doba, gdje nebi bila riekom tekla krv naroda našega, stranom u bojevih izvanjskih, što ih predji naši vodiše ponajviše proti Turkom, stranom pako u domaćih borbah, što pronikoše iz razdora nesložnih sinovah naše domovine, zadajući joj time težkih i krvavih ranah. Tkogodj bezpristrano o tom razmišlja, zaista se čudu dočudit nemože kako je moguće bilo, da se pod težkimi timi udarci naš narod sasvim nedotamani, već preboljev vazda sretno ljute rane svoje opet sesporavi i pridigne, pa jedva što mu desna ruka zasiti, već mu i krvce zaželi britka sablja, te zato skočiv na noge lagane kao Kraljević Marko nanovo pohrli u krvavi boj. S kamena bi suza udarila, kad rodoljub pomisli na sve, što je prepatio taj naš narod, al opet mu od púke radosti srce mora da zaigra u grudih, kad vidi, da je uzprkos svemu zlu, što ga je snašlo tečajem vremena, narod taj svedj još onakav, kakav je bio prije više vjekovah: čil naime, zdrav, veseo i lakouman. Težko ga izkustvo neotupi, al i neučini da bi se bio koristio njime i dozvao pameti, već on ostadè svedj isti te isti u zlu i u dobru.

Što je godier burnih pokretah u Ugrskoj bilo, težko da će ih biti burnijih od onih, što se pridesiše koncem 13. i početkom 14. vieka. Ugrski a zajedno i hrvatsko-slavonsko-dalmatinski kralj bio je u ono vrieme Andrija III. Taj je vladar imao mnogo tajnih a i javnih neprijateljah ne samo u Ugrskoj već i izvan nje; dapače našlo se je i takmacah, koji se š njime natjecahu za krunu ugrsku. Medju timi bio je s prva Karlo Martel, sin Karla II. kralja od Sicilije i Marije sestre pokojnog ugrskog kralja Ladislava. Čitava Ugrska, a š njom dakako i Hrvatska razvrgla se je na protivne stranke. Jedni biahu za Andriju kralja, a drugi opet za Karla Martela. Svaka je stranka nastojala oko toga, da si što više pribavi privrženikah, bilo obećanjem, mitom i darom, ili pako silom i oružjem. Nije dakle čudo, što se tom prilikom razigraše strasti u ljudih, i što je usljed toga svaki čas došlo do nasilja, do pliena, do krvava okršaja i do progonstvah. Svaka stranka gledala je da se održi na svaki mogući način, a uzto da satre protivnike svoje. Karlo Martel imao je u Ugrskoj i u Hrvatskoj dosta možnih privrženikah, koji su stranku njegovu vazda podticali na odpor proti kralju Andriji, a taj je opet od svoje strane nastojao, da mu njegovi privrženici nekrenu vjerom, i da neizgube tvrde uzdanice. S toga uzroka došo je takodjer g. 1292. u Zagreb, te zagrebačkom kaptolu radi dokazane vjernosti i privrženosti podielio povelju, gdje mu poklanja maltu zagrebačkoga trga. Istom je prilikom naimenovao kralj Andrija posebnom poveljom njekog Pavla Slavinića rodom Zagrebčanina iz vlaške ulice — s kojim ćemo se češće sastati tečajem naše pripoviesti — plemićem ugrskim, a to radi dokazane vjernosti i hrabrosti

*) Historički dogadjaj, po kojem je „Krvavi most“ u Zagrebu dobio svoje ime, čini se da je shodniji predmet obširnije pripoviedke negoli pjesme ili ballade; to evo potvrdjuje i ta okolnost, što uslied raipisane od nas za ovakvu pjesmu nagrade do naznačenoga roka nijedan se pjesnik za natječaj neprijavi. Medjutim ako je možbit ipak tko odabrao otaj predmet da ga opjeva, to će nam valjana ovakova pjesma i kašnje svagda dobro doći. Ur.

Digitized by Google

u boju. Zatim, godine naime 1295., naimenovà kralj Andrija po smrti Ivana I. njekog Mihalja biskupom zagrebačkim, i pošto taj, dopraćen oružanom silom, u Zagreb stigne, počeo je odmah napastovati i progoniti privrženike Karla Martela, a medju njimi napose župana Garduna gospodara tvrdog tada Medved- i Garićgrada. Biskup Mihalj pomoću vojvode hrvatskog Alberta i ostalih privrženikah kralja Andrije osvoji najprije Gardunov grad Garić sa selom Gjulincem, te zatim istim načinom otme na silu Ivanu i Hinku sinovom bana Gusingovca županiju brezničku, prisvojiv si naslov župana garićkog i brezničkog.

Protivnici kralja Andrije i biskupa Mihalja uzavrjeli su naravno najvećim gnjevom s toga, što počini pomenuti biskup u svoje i kralja Andrije ime, i oni bi mu se odmah s mjesta bili osvetili, da se nisu pobojali velike oružane sile, koja biaše vazda uz biskupa Mihalja; nu pošto se taj za njeko vrieme iz Hrvatske udalji, da posjeti kralja Andriju zaštitnika svoga, bila je sva prilika, da će buknuti živim plamom osveta, što je donle potajno tinjala pod pepelom. Svim Martelovim privrženikom biaše tada jur dotužila muka, što ju donle podnosit moradoše od protivne stranke, osobito pako od zuluma i velika jordana biskupa Mihalja, te im je uprav usljed toga tako rekuć jur do nokta dogorjelo.

Uprav se je u to doba, što ga evo napomenusmo, šetao u svojoj palači na Medvedgradu možni župan Gardun Garićki, čovjek najbolje muževne dobe, povisoka stasa, suholjast nu koščast i krepak kao bor u obližnjoj mu gori. Crnomanjastomu lice svedočilo, da je jur mnogo koješta izkusio, dobra i zla, pa zato se u tom njegovom licu zrcalila njeka odvažnost sdružena sa ozbiljnošću i njekom strogošću a i gorkošću, što si ju valjda izkustvom pribavi. Taj se je dakle čovjek šetao podvitim rukama, stisnutim ustnicama, nabranim čelom i plamtećim očima, velikimi i hitrimi koračaji gore dolje po svojoj palači tako silno, da je uz zvek njegovih ostrugah podnica kadšto zaškripila i staklo obližnjeg kojeg prozora potiho zazvečilo. Liepi proljetni dan mjeseca svibnja bio je na izmaku, jer se je sunce jur doticalo glavice gorah Okićkih, i još jedanput prije nego l' će zaći pozlaćivalo zapadnimi traci svojimi cielu liepu okolicu zagrebačku — pa premda je takav prizor, osobito iz Medvedgrada, veličanstven — to ga ipak Gardun ni negleda. Izpod grada u gustom grmu slavulj milozvučnim svojim glasom tad zapoje, dočim mu se iz pitome deteljine odzove prepelica veselim pućpurikanjem svojim; u gori pako, što se pram kapeli sv. Jakova diže iznad Medvedgrada, začuje se u isti par rog pastira, koj je na prostom nu blagozvučnom tom muzikalnom stroju svirao stari njeki hrvatski napjev, i premda bi drugi čovjek taj troglas, što ga upravo napomenusmo, s uzhićenjem i čeznućem bio slušao, to ga evo Gardun ni nečuje. Za sve krasote divne prirode, kojimi sva naša Hrvatska, osobito pako okolica zagrebačka izobiljuje, za sve blagoglasje zvukovah milih — za sve to Gardun baje i nehaje. Sada njega jedna samo obuzima misô, koja se nipošto neslaže sa blagimi prije napomenutimi prizori i glasovi. Njemu bi možebit u taj par milije bilo, da se okolica zagrebačka gustim crnim zamaglila oblakom, iz kojega bi uz strašnu grmljavinu treskale striele, dočim bi vrane graktale i vuci zavijali.

A šta je moglo biti te je misli Gardunove tako zaokupilo da je sliep i gluh bio za sve, što ga je okružavalo? — Mora da su ga spopale misli nemile i ljute, s kojih mu duša boluje, a srce u grudih ječi. — A tako je i bilo. Oko duše i srca njegova savile su se do dvie guje — jedna guja težnja za osvetom, a druga ljubomor zvana.

Rečeno je jur gore, da je biskup Mihalj napastujući privrženike Karla Martela, medju kojimi biaše i Gardun, istomu grad Garić sa selom Gjulincem silovitom rukom oteo i sebi prisvojio. A to biaše ono, što Gardun nikako pregorjet nije mogô, već je snovao svakojako, da se čim prije osveti tom biskupu i ostalim privrženikom kralja Andrije. Tadašnje odsutje biskupa iz Zagreba bila je tomu najsgodnija prilika, te zato se je već prije njekoliko danah dogovorio župan Gardun sa svojimi prijatelji i privrženici, da k njemu na ročište i na dogovor dodju na opredieljeni dan u večer, a taj dan bio je uprav onaj isti, gdje se š njime evo upoznasmo. Medju drugom odličnom gospodom očekivao je Gardun takodjer knezove i braću Ivana i Hinka Gusingovce, kojim je takodjer, kao što znamo, na silu biskup Mihalj oteo županiju brezničku.

Tu sad valja napomenuti, da je u spomenute braće Gusingovacah bila mladjahna sestra imenom Ružica, krasno i milo djevojče od 17 od prilike lietah, što je jur od 3 godine danah, adkako joj naime redom naglo poumrješe roditelji, boravila kod dobre svoje tetke bivše tada opatice (glavarice) duvnah reda sv. Klare u Zagrebu. Braća scieniše, da će to mirno utočište za sestru u ono burno doba biti najsigurnije, jer oni i onako često izvan doma budući nebi bili mogli tako paziti sjajni taj alem, kao što se to punim pravom moglo očekivati od tetke. Nadalje braća ugovoriše da će sestru Ružicu, čim 18. godinu navrši, zaručiti sa pobratimom svojim Gardunom, koji — vidivši ju prije godine danah u družtvu braće njezine, tako se žestoko zaljubi u djevojku, da je istu odmah prosio u braće, ni nepitajuć za to, da li ona njega ljubi. Braća mu ruku sestre obrekoše, nehajeći takodjer za to, da li će im sestra na to pristati ili ne.

Nu nemojmo se tomu čuditi — to u ono doba nie bilo ništa novoga, dapače to je bila stvar skoro svakdanja, da nisu djevojke ni pitali, hoće li ovog ili onog, već one se u najsvetijoj toj stvari moradoše pokoriti volji roditeljah ili starije braće svoje, te poći za muža mnokrat nepoznata, a još češće neljubljena. — Pa tako bi se bilo i sa Ružicom po svoj prilici dogodilo, da nije slučaj to drugčije okrenuo. Njekim dakle slučajem

Digitized by Google

porodi se noću vatra u manastiru duvnah sv. Klare, (gdje je sada narodni dom i ostale kuće na sjevernom šetalištu) a to je bilo pó godine od prilike iza kako je Gardun Ružicu u braće prosio i izprosio. Slučaj opet htjede, da je baš u onoj strani manastira najprije plam buknuo, gdje je spavaća soba Ružice bila, te je radi toga, buduć je tvrdo spavala, u najvećoj bila opasnosti. Krika, vika, štropot u pomoć hrlećeg ljudstva, zatim udaranje u zvono probudi ju ipak na skoro . . . Al jao ! već je plam sukljao iz bolte... Gusti dim joj prikrije sobicu. . . Ona viče pomoć, al joj nitko u obćoj halabuki nečuje glasa. . . Rieč joj zapè i ona onesvješćena pade na tle, al u isti par penjalo se jur smjelo njeko momče po slaboj ljestvi do prozora prvoga kata, kojega mu iz bašče manastirske tetka Ružice niema od straha i užasa pokaza prštom. . . Goruće grede praskahu strahovito, a iskre, dim i strašna vrućina okružavahu vrloga tog mladića, al on uzprkos svemu tomu sretno se popè do prozora, pa ni pet ni šest skočiv u sobu dopre njekako do Ružice, te obimajuć je jakom svojom desnicom opet brže bolje š njom se vrati strmim i pogibionim onim putem, kojim je došo, premda mu je tom prilikom goruća težka greda grdno ozledila lievo rame. On djevojku svedj još onesvješćenu tetki preda, na što bude skoro vatra utišana. Nu u srcu mladića toga, koj je zatim kući otišao u zabuni sladkoj, porodi se uslied toga dogadjaja takodjer silna vatra, koja bude tim većma podpirivana, što ga je tetka Ružičina za njekoliko danah pozvala u manastir, da mu se ona a i spašena po njem Ružica sama zahvali. On dakako dodje i — al šta ćemo duljiti stvar bez potrebe kad se u kratko reći može — oboje se od ono doba stadoše nježno i vatreno ljubiti, a dobra tetka Ružice bila im je u toliko na ruku, što je dopustila mladiću, da kadšto smije dolaziti i sa izbavljenom i ljubljenom netjakinjom njezinom razgovorit se.

Taj mladić, od 24 od prilike lietah, liepa stasa i vedra poštena lica, nebiaša nitko drugi već početkom ove pripoviesti jur napomenuti Pavo Slavinić, sin poštenoga gradjanina iz vlaške ulice, što ga je kralj Andrija radi hrabrosti i vjernosti nedavno naimenovao ugrskim plemićem. — Što se tiče izbavljenja Ružice po njemu, to se je dakako skoro svuda doznalo, pa svaki je pošten čovjek obćeljubljenog i odvažnoga toga mladića radi toga pohvalio, ali ljubav, koja se čvrsto uvrežì u srcu njegovu i mile mu nada sve Ružice, tú je samo bistro i sumnjom podoštreno oko ljubomornoga Garduna opaziti moglo.

Sad dakle znamo jedno i drugo, što je Garduna peklo na srcu i što mu je dušu trovalo ljutim zmijinim jedom — sad znamo, zašto se je zamišljen i strasću uzkolebán šetao po samotnoj svojoj palači, gdje je svejednako stala pusta jeka njegovih korakah, pošto se jur odavna poče hvatati sumrak, — dok ga ujedanput štropot jašiocah, što ga s daleka začù, neuzbudi iz puste te šetnje i s kobnih mislih njegovih.

„Ha, evo ih!“ reče skočiv k prozoru, čim opazi kako se podobar broj konjanikah strmim putem sve to bliže prikučuje kapiji gradskoj, koja se skoro zatim otvori očekivanim tim gostom, a u susret njim izšeta sám Gardun, pa pošto ih ponješto razvedrenim licem u palaču doprati, stadoše se gosti sa domaćinom s nova rukovati i pitati se za zdravlje.

Biaše medju timi gosti dosta odličnih ljudih iz stališa velikaškog i plemićkog, nu biaše medju njimi i gradjanah, a to uprav zagrebačkih. Medju svimi najugledniji biahu knezovi i braća Gusingovci.

Pošto se dakle gosti sa domaćinom medjusobno pozdraviše i ponješto o koječemu razgovoriše, sjetio se Gardun najprije svrhe današnjega sastanka, i predložio gostom svojim u kratko cielu osnovu, kako će on naime sutra š njihovom pomoću i sa svojimi na to već spremnimi ljudmi navaliti na kaptol zagrebački i tù se osvetiti biskupu Mihalju i kanonikom privrženikom Andrije.

„Od naše strane neće ti pofaliti pomoć“ prihvati — pošto svoj predlog Gardun svrši — stariji Gusingovac Ivan — „jer mi smo se već prije dogovorili medju sobom i sve jur tako uredili, da naši ljudi još prije pónoći ovamo stignu i s tvojimi se sjedine.“

„Tako valja“ reče razvedriv se posve Gardun „a ja ću kašnje svojim ljudem daljnje naredbe priobćiti, pa sutra prije zore krenut ćemo odavle, a ja se evo zaklinjem i vjeru zalažem, da ću naše protivnike takovim podvoriti doručkom i takove im ponude donieti, da će me ne samo oni, već i kasno potomstvo s toga spominjati.“

„Nedvojim ni najmanje, da ćemo im se kako valja osvetiti“ primieti mladji Gusingovac „a na znatan odpor težko da ćemo nagaziti, jerbo Mihalja sa svojimi četami u Zagrebu neima, kao ni hrabrog Slavinića, koji se s biskupom nalazi kod kralja Andrije.“

„Baš to mi je žao“ reče Gardun zakršiv rieč Hinku Gusingovcu „ta baš s tim čovjekom volio bih se udesiti nego carevo blago zadobiti.“

„A zašto baš š njime?“ upitaše Garduna bratja Gusingovci.

„To ću uprav vam napose kašnje priobćiti — znam da će se i vas kosnuti“ odgovori Gardun.

Sad sluge unidjoše s visokimi i težkimi svećnjaci te stadoše prostirati veliki stol sried palače. Skoro zatim bude donešena večera. Gospoda i gradjani sjedoše liepo redom po dostojanstvu i starosti za stol i stadoše večerati. Al to nebiaše posve vesela gostba, kao što biva ondje gdje se ljudi sastaju samo da se medju sobom razvesele. Tù je glavna svrha bila druga, i to baš krvava gostba.

Čulo se je doduše i tu zveketanje čašah, i medju gostbom bilo je i tu glasnog razgovara, al pravomu onomu veselju, što obično začinja hrvatske gostbe, onaj dan nebiaše traga ni glasa. Dočim se drugi gosti medju sobom razgovarahu, pripoviedao je potiho Gardun

Digitized by Google

sjedeć izmedju Gusingovacah, kako je izpipao da se Slavinić i Ružica medjusobno ljube. Bratja, okoreli inače boljari, prepadoše se s nenadane te viesti.

„Je li moguće“ reče razabrav se najprije mladji brat Hinko „da se taj novi plemić usudi ljubiti kćer jednog izmedju prvih boljarskih plemenah ugrskih!“

„Pa i ona da njega ljubi!“ — primieti škrinuv zubima stariji brat Ivan. „Naopako! ta to je ono što dokučiti i pregorjeti nikako nemogu. . . Volio bih da ju vidim u smrtnoj košulji, no da bude njegovom ljubom. . . Nu nemaj brige“ primieti zatim iza kratke stanke domisliv se nečemu, „ona će sasvim tim ipak tvoja biti, jer mi što rečemo jednom, to neporičemo nigda.“

„A je li u vas tvrda vjera?“ zapita bratju sievajućim očima Gardun.

„Vjera tvrda ko pećina, brate! njom krenut nećemo“ odgovore bratja rukujući se š njim.

Gosti ostali ni nepaziše na to što se Gusingovci sa domaćinom razgovarahu, već medju sobom spominjahu sutrašnji dan i osvetu, što ju svi manje više gojiše gledo protivnikah svojih.

Svieće biahu jur na nizko dogorele i moglo je biti već blizu ponoći. Slike prijašnjih stranom vlastnikah a stranom upraviteljah Medvedgrada, činilo se kao da čudnovatim njekim svjetlom obasjane sa stiene palače ozbiljno motre tu noćnu gostbu. Osobito se je to moglo primietiti na slikah Filipa biskupa zagrebačkog, zatim bana Stjepka Šubića, bana Matka i Jaćima Petkara.

Dugo zatim nebilo i gosti na podani znak domaćine ustadoše izza stola, te želeći si medjusobno laku noćcu, za kratko odoše za slugami svaki u svoju ložnicu.

Gardun sám osta još bdijući do preko pónoći, zatim pako, pošto stigoše očekivani ljudi njegovih drugovah, učiniv shodne naredbe, ode i on u spavaću svoju sobu; štono se je nalaziła u onoj kuli, koja se još dan danas s desne strane razvalinah Medvedgrada koči ponajbolje sačuvana, prkoseći vremenu, štono u tečaju svome gradi s temelja nove gradove, dočim stare njekoć ponosite kule razgradjuje.

II.

Kad je bio mjesec na zahodu i jedva što se je zapoznao bieli danak, al eto iz otvorene širom kapije Medvedgrada preko spustnog mosta skrovno stupaju noćne čete Gardunove. U tieh četah konjaničkih i pješačkih biaše podosta izkusnih vojnikah dobro oboružanih, al je tu bilo još više kosami, sjekirami i toljagami providjenih seljakah i ujedno kmetovah Gardunovih, što ih on na brzu ruku sakupi pod svoj buntovni barjak.

Na čelu toj mješovitoj vojsci vranca svoga jaši ponositi župan Gardun, dočim ga s lieva i s desna na svojih ridjih prate do dva vjerna druga njegova, Ivan naime i Hinko Gusingovci. Ostala se pako gospoda i gradjani poredaše medju čete, vodeć svaki ponješto družine.

Dolinom Šestinskom, s lieva i s desna gustom tada šumom obraštjenom, odtisnula se čitava ta vojska put Zagreba grada, komu se je sve to bliže primicala, baš kao oblak crni kad se primiče kojem predielu, što ga za tili časak hoće da prikrije, prieteći mu grmljavinom, tučom i žarkimi svojimi strielami.

Žitelji Zagreba boraviše još sladki sanak, niti je ikomu kraj pameti bilo da će Gardun sa svojimi četami na grad udariti, pa zato još spokojno snivahu, jedni da se odaljeno milo sastalo sa dragim, drugi kako ih nenadana sreća snadje s blaga slučajno stečena, nemoćni starci sanjahu o mladosti i snagi, a bolestni, što im se prije zore njekako prikrade sanak, da opet stekoše zdravlja, — kako koji; nu skoro svaki sanjao je o onom, česa mu je srce željno bilo na javi. To je tako bilo do zore, kad li jednom — u mjesto zvona navještjujućeg jutrnu Zdravu-Mariju — stade strašna vika i buka na kaptolu, uzdrmajuć iz mirna sna tamošnje žitelje, baš kao grom kad tresne s vedra neba. S početka nitko nije znao šta je tomu uzrok te se pojavila tako silna graja, nu za mala čulo se kako pojedini bježeći sugradjani ulicom glasno zavikaše: „Jao pomagaj — bježte! evo na nas s vojskom gospodara medvedgradskog!“

Svaki skoči kao pomaman na noge, te brže bolje kud je ko znao gledao je da se ukloni ili sakrije, jer je svatko slutio da Gardun nije došo dobrom namjerom već zloradice, da se naime osveti odsutnom tada neprijatelju svome biskupu Mihalju, a i kaptolu, što mu je duže vremena uzkraćivao potrebitu hranu za njega i njegovu posadu u Medvedgradu. To je dakle svatko znao, pa zato se je svatko punim pravom i pobojao, da će tu po svoj prilici doći do zlića i krvoprolića.

Gardun je sa svojimi četami u kaptol provalio na ona vrata, što sada diele istu kaptolsku varoš od Novevesi, pa pošto bi tamo lako nadjačao i posjeko zadremane stražare, udjè kao munja u kaptol sa svojimi vojnici, koji biahu tom prilikom posve nalik noćnim onim avetim, što dolaze oko zore, da prave kojekakvu stravu pa da svakojako mùče uboge ljude.

Pošto je dakle Gardun sa cielom svojom vojskom tako ušo u kaptol, razredi je što brže moguće, sazove vodje pojedinih oddielah, te im u kratko zapovjedi što treba da svrše; zatim im reče iz podmukla: „Evo prilike da se osvetimo! A vi braćo i prijatelji, hitro sada svaki na svoj poso s vašimi ljudmi, robite, što se robit može, a pod sablju svoju okrećite il pod kopita konjem postavite, što vam goder na put stane!“ Vodje poslušaše, te odoše hitro svaki sa svojom četom na sve strane kaptola, navaliv za mala pojedince u kuće kanonikah.

„A vi prijatelji moji, ostanite s vašimi momci ovdje na trgu kaptolskom“ reče nadalje Gardun braći

Digitized by Google

Gusingovcem „a i moji konjanici neka ostanu nuz vas. Treba da se osiguramo na svaki mogući način, da nebude od nikuda potajne navale ili zasjede. — A ja ću“ nastavi plamtećim očima i hrapavim od púke srdjbe glasom, „ja ću najprije da se kako valja osvetim štiocu Dominiku, koj je navrkao ponajprije biskupa Mihalja proti meni — zatim ću posjetiti dvore biskupove, pa ću mu ostaviti biljeg, da bude znao i vidit mogo, kad se vrati od svog Andrije, da sam ga obišo.“

Zatim sa četom izabranom brzo krene prama kući pomenutog štioca (lektora kanonika).

Dugo zatim nebilo, a sa svih stranah kaptola pojave se glasi užasa, plač naime, jauk i lelekanje nesretnih žiteljah uz strahovite grožnje i kletve napadnikah, koji pošto se u njih srce razigralo i krv uzžestila, stadoše nemilice mučiti i zlostavljati mnoge, što im se ili oprieše ili nehtjedoše da im dobrovoljno izruče blago svoje. Osobito iz kućah kanoničkih čulo se je kako nesretnici u pomoć viču; al tu pomoći od nikuda nebiaše, dapače mnogi po se u sto zlih časah skupo i preskupo platiše viku svoju, jer kao veprovi ljuti navališe na njih divlji i bezdušni neprijatelji, s kojih padoše dosta ljutih ranah i krvavih glavah.

Svaki čopor pojedince riešio je tiem načinom posve zadaću svoju, te je bila sva prilika da će ih stoga pohvaliti Gardun, premda ih je on sám sa svojim čoporom u daleko nadkrilio; jer ne samo što je kanonik Dominik od njegove ruke mrtav pao, već pošto mu kuću opljeni i s temelja razori, udrè kao pomaman na biskupski grad i na obližnju tamo stolnú crkvu, pa i tu stadè harati i plieniti do zla boga.

Kad li je Gardun tako nadovoljio svoje srce, vratio se je omašćen krvju sa četom svojom težki plien nosećom na trg kaptolski, gdje su ga jur očekivala braća Gusingovci a i drugi prije njega tamo jur prispjevši vodje sa svojimi četami, sa gomilami zarobljenog blaga i uhvaćenimi njekojimi kanonici, što ih je Gardun prije navale napose naznačio pojedinim vodjam, da ih uhvate.

Pošto zatim spomenutim blagom natovariše spremnih jur u tu svrhu njekoliko seoskih kolah, vratiše se svikolici istim redom, kao što dodjoše, opet u Medvedgrad, kamo stigoše upravo oko podne. Gardun se ponajprije svim srdačno zahvali za to, što su ga vjerno podpomagali u namjeri njegovoj, zatim stane medju vodje i ostale dieliti bogati plien. Naravno je, da župan Gardun tom prilikom nije zaboravio na to, da njega kao vodju najveći dio toga blaga ide, al zato ni po druge nije bilo krivo, jer je svakoga prama činu i dostojanstvu, što ga je tom prilikom obnašao, zapalo dovoljno blaga. Kad bi na taj način razdieljeno blago, sjeti se Gardun uhvaćenih kanonikah, te zapovjedi potavnjelim licem i strogim glasom tamničaru grada svoga, da uhvaćenike odmah odvede u najdublju tamnicu i da im nepoda drugo osim kruha i vode.

„Tako će se barem ta gospoda častna,“ primieti zlobnim posmiehom, „vikla do sad dobrom i udobnom životu, po malo priviknuti konaku, jelu i pilu, kojim ja obično častim one, što nisu dobrovoljni gosti na Medvedgradu.“

„Neće im škoditi“ prihvati Ivan Gusingovac „barem će imati vremena razmišljati o tom, da je uviek bolje u prijateljstvu živiti sa susjedom, nego li u svadji.“

„Znat će takodjer i pamtit će što je i kako, kad se komu uzkraćuje hrana potrebita, kao što su to oni činili tebi i tvojoj posadi“ reče Hinko Gardunu.

„Vratio sam im šilo za ognjilo,“ prihvati Gardun, „pa ako im nije pravo, neka me tuže svome kralju Andriji ili biskupu Mihalju, a taj — ako ga je volja, neka dodje ovamo da oslobodi prijatelje svoje, da vidimo neće li se krvavom glavom vratiti odkuda je došo.“

„Boga mi, morat će!“ reče opet Ivan „ jer su tvrde te zidine, te bi se o njih i tvrdja glava razbila nego što je u biskupa Mihalja.“

„Moglo bi i to biti“ primieti sad plemić Kunović „al pomislite ipak, gospodine kneže, kako je u istoga Mihalja čvrsta volja, te on znade svršiti ono što naumi, kud puklo da puklo, a strah me je, da će se svakako osvetiti gospodinu županu i prijatelju našemu Gardunu.“

„Vi se ga bojite, kako vidim,“ reče Gardun porugljivo, zakršiv Kunoviću rieč „al ja ne! — Neka dodje samo, a ja ću ga dočekati kako valja, pa se ufam za cielo, da će se tad dozvati pameti i okaniti u budućе toga, da sa mnom ogradi navgu. Sad sam mu se odužio duga kako valja, a hoću bogme ako uztreba opet tako. U ostalom pako netreba da se plašimo sjene; jer govorio tko što mu drago, stranka naša, štono je pristala uz kralja Karla Martela, ipak je u čitavoj Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji pretežnija nego li protivna, pa će zato ona prije ili poslie morat popuštati, ako neće da je satremo i da je nestane bez traga.“

„Bog bi dao te bi tako bilo“ primieti Kunović.

„Bit će tako, nemajte brige, prijatelju“ reče Gardun. „A sad nemojmo dulje dangubiti, već hajdmo k objedu što nas jur čeka, znam, da smo svi skupa iza današnjega djela željni i pila i jela.“

Gospoda i gradjani zatim odoše za kućegazdom u palaču gradsku, i tu sjedoše za stol da ručaju, dočim se vojnici i seljaci u dvorištu iza stolovah jelom i pilom obilno providjenih namjestiše. Skoro zatim čulo se iz palače kako uz zdravice čaše zveče i po gdjekoje pjesme zaore. Vojnici pako i seljaci, u dvorištu gosteći se svojski, slediše i u tom pogledu vjerno primjer svoje gospode, samo što ih vikom i pjesmom daleko nadkriliše, a to baš nije bilo toliko čudo, buduć je župan Gardun već prije ručka svom kuharu i ključaru zapovjedio, da mu neštede kuhinje ni pivnice, već da jelom i pilom dostojno i obilno podvore sve njegove goste bez razlike roda i stališa.

Već je bilo podosta kasno poslje podne, kad doručaše svikolici u Medvedgradu sakupljeni gosti, zatim

Digitized by Google

pako oprostiše se sa kućegazdom veselo i prijateljski, zaklinjajuć se tvrdom vjerom, da će mu svakiput, kadgod bude od potrebe, na ruku biti.

Tako redom odoše svi do jedino braće Gusingovacah, koji još malko zatrajaše u gradu — s toga, da pobliže ugovore potrebita glede zarukah i svatbe sa sestrom svojom Ružicom i Gardunom, pa pošto š njim urediše taj posó, oprostiše se i oni prijatno sa prijateljem svojim i odoše uprav u Zagreb, da odmah priobće namjeru i volju svoju sestri i tetki.

Tetka Ružičina i braće njezine, inače opatica Margita zvana, bila je žena jur pristara. Izim časti njezine resilo ju je još njeko osobito odličje združeno sa dobrotom i njekom bi reć krotkom žalošću. U nje se je takodjer primietiti moglo i to, da je njekoč vrlo krasna bila; jer premda su od ono doba prošle mnoge godine i mnoga gorka suza tajno potekla niz bliedo lice njezino, to joj se ipak po obrazu i stasu suditi moglo, da je i ona njekoč isto tako kao sada njezina nećakinja ljepotom sjajna i dobrotom dična bila. Al baš ta njezina ljepota i dobrota biaše uzrok, što joj strogi udes u mjesto ružmarin-viencem tjeme ovi tavnom i jednolikom koprenom manastirskom. — Ona je ljubila njekoč mladića, koj se Bog i duša nije mogo dičit ni bogatstvom ni visokim rodom, nu dičile su ga zato sve muževne kreposti, hrabrost naime, mladost i plemenito srce, a taj mladić biaše štitonoša bana Gusingovca otca njezina, koji, pošto slučajno dozna da mu kćerka ljubi štitonošu, uzavriev gnjevom, ljubeće na silu razdruži. — Štitonoša, imenom Givić, odè zatim u sviet, te se je za njeko vrieme čulo da je u ratu, što ga je Bela IV. vodio proti českom kralju Otakaru, slavno pao. — Na što vjerna ljuba njegova odè u duvne reda sv. Klare, gdje tečajem vremena postane glavaricom, a ujedno vjernom i tješećom sestrom ili majkom svih onih, kojim je muka kakova dotužila, i koji bi došli da u nje traže pomoći ili utočišta. — Kad je dakle Margita tako blaga i prijazna bila svim, koji se nje u ostalom pobliže niesu ticali, naravno je sasvim da joj je ćerka brata njezina još većma omilila, s kojom ju je i onako skapčala sveza rodbinska, a k tomu još u novije doba srodan u njekom pogledu udes glede ljubavi njezine. Tetka Margita slutila je od njeko doba, da će na skoro i Ružičinoj ljubavi od strane ponosite njezine braće na put stati razne zapreke, pa zato je unapred odlučila, da će tu srcu svom priraslu djevojku štititi proti svakom nasilju, i u koliko moguće bude nastojati oko toga, da od te mezimice svoje odvrati onu sudbinu, kojoj ona sama postade žrtvom, pa zato čim se Ivan i Hinko Gusingovci iz Medvedgrada navratiše k njoj, priobćiv joj namjeru glede Ružice, stade ih tetka odmah moliti i zaklinjati, da se okane svakog nasilja; nu pošto se njećaci njezini oglušiše moljbam i razlogom njezinim, dozove Ružicu, da moljbe svoje sa suzami djevojke spojiv, kakogod omekša srce oporne braće. — Nu zaludu bi i to. Braća, jedva što sestru uočiše, uzplamtiše još većma.

„Badava trošite rieči“ — reče Ivan — „častna moja tetko; što biti mora, to će svakako i biti . . . A ti Ružo, nemoj djetinjiti, već slušaj stariju braću svoju, kojim otac i majka na smrtnoj posteljt izručiše sreću tvoju.“

„Da, sreću moju!‘ prihvati uz gorki plač djevojka, „al to će svakako biti moja nesreća, jer ja ponositog i hladnoga toga Garduna, što mi ga namećete, neljubim, niti ću ikad poći za njega.“

„To ćemo vidjeti!“ upade joj u rieč Hinko. „Ti bi dakako voljela nepoznato ono momče iz Vlaške ulice, nego li uglednog župana Garduna — al se prodji lude šale, to ti evo kažem, jer mi se nećemo s tobom šalit; a isto tako nećemo pogazit rieči svoje tebi il onomu nadri-plemiću za volju.“

„Obuzdajte strasti svoje“ reče tetka ozbiljno „znate li, da je mladić taj, na koga vi toliko mrzite, spasio Ružici život; naravno je dakle, da ga ona ljubi. U ostalom pako mogu vas uvjeriti, da je Slavinić u svakom pogledu dostojan njezine ljubavi.“

„Nemojte, tetko, takovimi riećmi još poticati ludo djevojče na odpor proti našoj volji!“ reče Ivan. „Što se pako toga tiče da ju je on spasio od očevidne smrti, to nam je takodjer jur poznato, te mi već odlučismo odprije nadarit ga zato obilnim novcem, što ga valjda i onako neima, te će mu po svoj prilici više trebati nego li ljuba.“

„I meni se čini‘ pridoda mladji brat Hinko posmjehnuv se porugljivo „da je taj siromak više giban na zlato što zveči, nego li na ikoje zlato materino.“

„Smilujte se, braćo!“ zacvili Ružica sklopiv ruke „pa nemojte mi kidat srca takovom besjedom . . . Moj Pavo je plemenite ćudi i ja ga —“

„Ni rieči više“ viknu strogo Ivan. „Dosta je, dapače i previše razgovora bilo do sad! — Mi niesmo došli da ovdje slušamo plač tvoj, već da ti priobćimo čvrstu svoju volju, od koje odstupiti nećemo makar te nestalo od sama kukanja.“

„Dakle ni moje rieči u vas ništa nevaže?“ reče tužnim glasom tetka, stupiv pred braću.

„U svakom drugom poslu, mila tetko“ odgovori joj Hinko „saslušat ćemo savjet vaš drage volje, te će nam dobro doći, al u tom poslu radit ćemo po svojoj glavi.“

„Pri tom svakako ostaje, što smo rekli“ prihvati sad Ivan „sada više nemožemo odstupiti, pa i nećemo da sve možemo, to je dosta. Mi bi Ružicu sad poveli sobom“ nastavi zatim lukavo i pošpotno „jer vidimo, da joj baš sasvim neprija taj zagrebački zrak; nu buduć nam je odmah ići u Ugarsku, gdje ćemo se po svoj prilici njeko vrieme raznimi poslovi baviti, to ćemo, čim se povratimo, doći po sestru, jer će se dotle jur primaknuti ustanovljeni rok zarukah, pa zatim i svatbe.“

Digitized by Google

„Ako Boga znate, bratjo, nemojte me siliti, da mrzim na vas“ reče Ružica, stupiv odvažno na put braći štono htjedoše jur odlaziti.

„A ti nemoj da nas je sram s tebe“ reče Hinko srdito.

„Da znate, ja ću prije umrieti, no poći za onoga koga neljubim“ reče strastno Ružica, nepuštajuć braću s mjesta.

„Tad volimo da umreš, ako nije drugčije, bezsramno djevojče!“ vikne Ivan srdito, turiv sestru na stran, dočim naglo zajedno sa bratom izpade iz sobe.

Onesvješćenu s nenadane te surovosti Ružicu obuhvati tetka Margita, kojoj se u onaj par do dvie težke i gorke suze omaknu niz bliedo i tužno lice.

(*Konac sl.*)

Izvan otačbine.

Oj na nebu na visokom
Jedna zviezda liepo sija,
Oj na nebu na širokom
Sija zviezda najsvjetlija!

Ah! u njoj sam danah moji'
Slast od svega pio veću,
Blaženstvo se u njoj roji,
S njom mi hiti u susreću.

Zlatne dolje, sladki luzi,
Još vas ljubim, nemož' jače;
Još ev' ovo srce, druzi,
Za zgubljenom srećom plače.

Nema dobra bez tebeka
Otačbino, dobro jedno!
Svedj se zalud blago čpka
Što da bude tebe vredno.

Kad na nebu zviezde sijnu,
Dignem oči obadvije,
Da kroz suzah magluštinu
Nazrim jedna zviezda gdi je.

I s visine ždraka pane,
Osvjetli mi srodnu dolju,
Od pjesamah braće stane
Glas se orit po tom polju.

Ti odzive sreće skrite
Kazuješ mi biele dvore,
Da netužim šilje mi te
Angjeo blagi odozgore.

Kad se sile bratski spoje
I moj bol će bit umino,
Ja ću vidit dobro moje,
Vidit tebe otačbino!

Gj. R.

Slavuju.

Pod prozorom tvoj mi glasak
U ušima vri,
Ljubvom dišuć prestan' pjevat
Slavuj ptico ti!
Sladkim grlom jur u meni
Búdiš novi plam,
Duša mi se sva potresa,
O seb' neznam sám.
Tad će s nova zlatni sanak
Bježat odar moj,
S nova ja ću suznim okom
Pratit neba stroj!
Slavuj ptico, ja te molim
Hrli u lug svjež,
Tam cjelove dragoj dieli . . .
Bježi' slavuju, bježi'!!

Gj. R.

Naš život.

Od M. B.

Čudan ti je život, mili pobró,
Kad se čovjek š njime upoznade,
Jer se može prispodobit dobro
Sa metežom kakve maskerade,

Gdje se manje više svak pretvara
Na vidilo noseć to što nije;
Protuslovjem ti se sviet taj vara
Gdje se laž pod krinkom pravde krije.

Ako dakle s ljudmi obćit želiš,
A ti šaraj, mlati praznu slamu,
Ako nećeš, bolje da se seliš
Od njih, pa da živariš na samu.

Carigrad. *)

Ova varoš ime Carigrada
Nosi, — njome car' Osmane vlada;
Tu su mora, što 'no mlogo važe:
Bielo, Crno ime im se kaže. —
Čas podigne stas ponosit cieo
Kano labud vrat svoj snjegobieo,
Čas ju opet mora skrije pjena
Koje njojzi sjedi do koljena —
U prilici lunolične liepe
Upasanu zidovi ju kriepe —
Čuda da se sa brega visine
Sedam kulah vide od miline,

*) Ovako je neki slavan turski pjevac Jajabeg (knez Jovan) ljepotu i veličinu Stambola (Carigrada), svoje otačbine, opjevao.

Digitized by Google

U njih sunce gospodara kažu,
Sitne zviezde tam' čuvaju stražu! . . .
Na nebo se zidi naslanjaju
A bedemi jedva s' vidit daju,
Uzpinju se krovovi od kula'
Kano biela jadra vide s' trula —
Zaista je ova varoš slavna
Povrh sviuh urešena glavna!
Gdje je mjesto što toliko vriedi?
Gdje s' još zlato ka' prašina gledi? —
Umiljeno srce se veseli,
Te varoši zrakom dijat želi,
Kojano je pribježište vjere,
Gdje naučnik truda plode bere . . ,
U tom raju duša živit rada,
Nit u nebo želi poći kada,
Takog mjesta nije ovog svieta
Gdje se vrlost u vienac sapleta!
Čim Muhamed kano silan Dara
Glednu varoš kojoj nema para —
Učini se odtad leglom znanja.
Tako traje dosad od postanja.

U njoj živi sve sama mudrica,
Mila narav i sretna zvjezdica,
Nemožno joj slavu podizati
Ni broj hvale ikada nizati
Jer ni jedna varoš veća nije
Okićena niti bogatije,
Nit je ljepšeg trgovine cvieta
Da obideš sve krajine svieta!
Do sferah joj zidi s' uzvisuju
Da se ljudi i angjeli čuju,
A dva mora po ruku pružila
Te ju, brate, liepo okružila:
Stegnule ju ove vode slane
Jednim pásom a oda tri strane,
Tek od jedne suva zemlja stiže
Gdje s' trostruko zid i kula diže.
To je varoš proslavljena stara,
Njoj zavidi Samarkand, Bukara,
Tko Siriju, Kair, Ind obide
Od tog mjesta on ljepšeg nevide!!

Gj. Rajković.

Posidipova filosofija života.

Biraj život koji tebi drago —
U gradjanskom svietu vlada vika,
Svadja, razdor, muka svakolika.
Mir domaći nestalno je blago.

Gle, sa plovcem strava plovi ljuta,
A ratara čelo znoj obliva.
Ko je bogat — robom novca biva,
Sirotinja plače po sto puta'.

Ko je ženjen, težki jaram prti;
Ko neženjen, žalostno se vuče.
S djecom čovjek nateže i huče,
A brez djece samoran do smrti.

Mladost — ludost zar se u što broji
Kad je prazna kano sjen mjeseca?..
Starci žele bit na novo djeca,
Kolačah se dograbiti svoji' . . .

Kakav život ti bi predizbrao?
Nebiraj ga! O sretan je svaki
Ko sviet ovaj nesgleda opaki,
Ol' je umro čim ga sagledao!

Metrodorova filosofija života.

Biraj život ma koji, sretnjiče!
Rod lovorom vjenča vrstna sina,
Umoriš li s' trudnostima čina
Tad ti doma liepa sreća sviće

Srebro, zlato — to su plovca dari,
A ratara žetva kakvu želi.
Svojim dobrom bogat se veseli,
A siromah spokojno živkari.

Radost žića umloži ti žena,
Neženjenom sviet je prostran, brate!
S djecom poznaš slasti obilate,
Tvom životu kud će veća ciena?

Cviet mladosti — to su moćna krila
Što na slavna uznose te djela;
Gled' na djeda vedra i vesela
Unučad se osmjehuju mila.

Biraj život ma koji, sretnjiče!
Ko na sreću mlogo neračuna
Sreća mu se ukazuje puna,
Sviet mu bieli na radost osviće.

Gj. Rajković.

Koren kovač.

(Pučka pričica)

Življaše u nekom selu vrlo bogati kovač imenom Koren. Taj je imao izvan mnogieh kućah i ostalieh zdanjah puno zemaljah: oranicah, livadah, sjenokošah, tukovah, strništah itd., nu medju svimi zemljami najbolji je bio njegov vinograd, koj mu je svake godine davao stotinu vjedarah vina dobre mjere. Dogodi se jedne godine silna tuča te pobije sve što biaše na polju, i to takovom silom, da je na mnogieh mjestih plod u zemlju zabila. — Dakako grád nije ni Korenova vinograda poštedio; potuko mu je sve do crne zemlje.

Kad vrieme da se bere grožđje, Koren dade i svoju kukavicu pobrati te dobije pune tri oke. — „E hvala Bogu, da sam i to dobio“ — reče uzevši vino u malom barilu — „te tri oke izpiti ću s onim, s kojiem se prvim sastanem na putu; to nije vriedno kući nositi.“ Što reče, neporeče.

Hode tako pjevajući sastane na putu njeku nepoznatu žensku.

Digitized by Google

„Pomoz Bog, snaho!“ pozdravi ju smješeć se Koren.

— Bog pomogao, Korene! — odvrati pozdrav nepoznata.

„Ja sam — produlji kovač — rekao, da ću s onim s kojiem se prvim sasretnem na putu, izpiti ove tri oke vina, što nosim u barilu. Imam, nebore, vinograd, koj mi daje svake godine sto vjedarah vina, a ljetos ti evo dobijem tri pune oke. Dobro, da sam i to dobio.“

— Moj Korene! — stane žena govoriti — ja uprav tebe tražim. Spremaj se, ja sam smrt. Bog me je poslao na tebe; pa, jer te niesam kod kuće našla, pošla sam ti na susret.

„Ej, nebudali, smrti! pij najprije, ja moram svoje obećanje držati; pa onda sam gotov; onda čini samnom što ti drago.“ To reče, pruži smrti barilo, a sam se nješto malo zamisli; nije mu bilo pravo.

Smrt uzè barilo i nakrene te se čvrsto napije, zatiem ga se hvati i Koren, nagne te izpije.

„Baš je dobro pristalo — progovori kovač oblizuć si ustnice — premda je vranj uzak, popili smo lahko vino.“ — Sad ušuti na čas i dosjetivši se nječemu, opet prihvati rieč: „Čuješ, smrti! ma ja sam još za djetinstva svojega čuo, da se ti možeš tako stanjiti, da bi znala lasno na priliku kroz ovaj vranj u barilo unići; pa ja to niesam nikako mogao vjerovati, nezsam, kako bi to bilo moguće?“

— Moj Korene, — odgovori na to smrt — ti neimaš pravo što nevjeruješ. Ja se mogu načiniti tanka, tako tanka kano slamka, i svagdje unići.

„Pa der, pokušaj, da vidim još i to čudo prije nego umrem,“ reče potmajno kovač. Smrt ništa zla nesluteći stanji se kano slamka i uvuče se u barilo. Koren, nebudi lien, uzme brže bolje čep, pa ga čvrsto zabije, te se uputi kući. Smrt mu se stala moliti i zakljinati ga da ju pusti, da mu neće ništa učiniti, da će ga za uviek u miru ostaviti, ali badava Koren neodgovori ništa, nego došav kući uzpne se na tavan i objesi barilo u dim. Zatiem je pripovjedio svojoj ženi što se biaše s njim sbilo, i naložio joj da šuti i da nikom ništa o tom nekaže.

Prošlo od to doba sedam godin danah, a smrt se je sveudilj tipsala u dimu na tavanu. Kod Korena kroz sve to vrieme nije živa duša umrla, tako da se je sviet tomu vrlo čudio. Što mislite, sedam godinah, i nitko da bi umro! —

Sedme godine usboja se Koren, da će ga Bog, te se pripne na tavan i odčepi barilo. Smrt, suha ko slamčica izleti iz svog zatvora. Sviet je počeo na gomile umirati, samo ne Koren. Jedanput zapovjedi gospodin Bog smrti, da i Korena rastavi životom: nu ona nehtjede podnipošto bojeći se, da ju nebi opet prevario. Kad vidje gospodin Bog, da neima ništa sa smrću te da je Koren i preveć dugo živio, pošalje na njega nečastivega. Došavši djavo ka Korenu dokaže mu volju božju, da š njim ide. Kovaču je to i pomučno bilo i zato je snovao, kako bi se nemila gosta riešio. Sreća mu posluži, on se biaše dosjetio.

— Vidim, bome, da nemogu dalje; starost me pobila — progovori Koren — odmah ću ja s tobom, samo si moram još djeci skovati dvie tri motike i lopate. Ali na nesreću eto mješina mi se pokvarila. Daj mi izkaži ljubav pa unidji u nju te ćeš mi vatru uzpiriti.

Nečastivi nesluteći prevare udje u mješinu, a Koren zabije brže odzdola vratca i zabrtvi spreda kunju, kojom mješina puše. Vrag biaše u škripcu. Sad položi kovač mješinu na tla, dozove svoje čvrste sluge, pa im dade svakomu po jedan veliki čekić, te udri po mješini, udri, da se je sve pušilo. Vrag se je nutri krivio kao biesan vol, da ga je bila strahota slušati. Kad su se dobro natukli djavla, ovaj im kroz njeka luknjicu uteče sve na jednoj nozi šepajući. Prebili mu dječaci nogu.

Dodje hromi djavo pred g. Boga i kaže mu kako ga je Koren uredio, kako ga je dobro debelo izlemao i nogu mu satro. — G. Bog videći, da je Koren i preveć dugo živio, pošalje na njega sad tri djavla, da ga predanj dovedu. — Ovi u istinu dodju i izjave staromu Korenu kovaču zapovied, koju su od g. Boga primili. — Koren i ove prevari.

Bila je upravo ljuta zima, a Koren je imao u dvorištu veliku hrastovu kladu, koje nije mogao nikako razkoliti. On nagovori djavle, da mu ju pomognu razkoliti i razciepati, da budu imala njegva djeca dosta drvah za ložiti u peć, pa da će onda ići š njima. Vrazi i opet nesluteći zla, pristanu na zahtjevanje kovačevo te se spreme na kladu. — Tad Koren mahne sjekirom na jednom kraju i vikne: „hajde amo jedan; neka metne ruke simo, gdje sam malo razciepio, pa nek dotle drži dok razciepim i drugoj dvojici i sebi, pa ćemo onda složno popasti svaki svoju stranu i razkoliti kladu.“ Prevari se bome i jedan i drugi i treći djavo; jer Koren nije nigdje klina zabio, gdje je sjekirom počeo kalati, pa je zato klada uhvatila i stisla prste i ruke one trojice nečistieh duhovah tako da niesu mogli nikud nikamo. Onda Koren opet dozove svoje dječake, koji su već imali u rukuh kolce, čekiće, prutove i željezne šibke, te udri po njih tako, da su jih živo izmrcvarili i tako dugo tukli, dok su se sami otrgli i pobjegli.

Sad već nije niti smrt niti ikoji djavo više htjeo ići na Korena. G. Bog ostavio ga je da živi znajući da će mu i življenje jednoč dosaditi.

Minulo biaše mnogo godinah i Korenu je doista već dosadio bio ovaj život; s toga se odpravi na put i dodje k nebeskiem vratam. Sv. Petar, vratar nebesah ugleda ga i spozna tko je, te upita g. Boga, bi li ga smio pustiti unutra. G. Bog mu je to prepovjedio veleć, da nije tu za njega mjesta. Koren stegne s plećima pa se uputi do paklenieh vratah, na kojieh je bio mali prozorčić. Istom ga spaziše vrazi, kad li počeše vikati iz svega grla, da ga nepuste unutra, da je to

Digitized by Google

onaj koj ih je izprebijao i koj će, ako ga puste u svoju sredinu, učiniti veliko zlo s njimi. Medju svimi pako najviše je krešćao njekakvi šepavi iza peći, a to je bio onaj kojega bieše prviput Koren dobro izplatio. — Videći stari kovač da ni tu nemože ništa opraviti, opet dodje pred nebeska vrata.

„Tko je?“ upita sv. Petar.

— Ja, Koren kovač — odgovori ovaj — neće da me u pakao prime, pa sam opet natrag došao.

„Zar ti niesam kazao da ovdje neimaš mjesta?“

— Ali sv. Petar, daj odškrini samo malo vrata, da vidim kako je u raju, pa te neću više napastovati.

Petar se skloni na molbu kovačevu i otvori malo vrata. Medju tim se nješto ogleda na stranu, a dotle Koren upotrebivši sgodu smukne kroz vrata u nebo, pa si sjedne na kupac svakokojake odjeće. Sv. Petar počme ga van tjerati, ali Koren se neda nikako, nego sjedi kano da je prirasao govoreći: „ja sjedim na svojieh hlačah, koje sam njekoč bogcu bio prikazao. To nebi bilo pravo, da ti mene s moga goniš.“ Najposlje vidi sv. Petar da neima s njim ništa pa javi sve g. Bogu, koj milostiv budući pusti starca kovača na svojieh starieh hlačah. I tako je Koren kovač na koncu još najbolje prošao. *St. N—y.*

Narodne pjesme o Kraljeviću Marku.

Iz sbirke narodnih junačkih pjesamah

Luke Ilića Oriovčanina.

IV.

Kraljević Marko i mlado Ture.

Knjigu piše Ture momče mlado,
Knjigu piše Kraljeviću Marku.
U knjigi ga liepo pozdravljaše,
I ovako Marku govoraše:
„Davor Marko, sinja kukavico,
„Fataj šarca, pa hajde na mejdan.
„Ako li mi izići nesmiješ,
„A ti idi u goru zelenu,
„Nit' se kazuj, niti koga viči,
„Već se hrani žirom i bukvicom
„Sve do devet plodnih godinicah,
„I do devet mjesecih i danah.
„A kad projde devet godinicah,
„I do devet mjesecih i danah,
„Onda fataj šarena konjica,
„Pa ti hajde s menom na mejdane.“
Ovak' zbori Ture momče mlado,
Pa doziva crnog Arapina,
Pak ga šalje Kraljeviću Marku.
Kada dojde crni Arapine
U dvorove Kraljevića Marka,
Ali Marko s majkom večerao
Ta sa majkom i sa vjernom ljubom.
Kad unide crni Arapine
Kad unide u dvore Markove,
Božju mu je pomoć nazivao:
„Božja pomoć, Kraljeviću Marko!
„Jesi l' dobro večerao Marko?“
Pa on vadi knjigu iz njedarah,
Vadi knjigu i daje ju Marku.
Kad je Marko knjigu proučio,
Grobotom se počeo smijati.
Pitala ga stara mila majka:
„Što se smiješ Kraljeviću Marko?
„Zar te Ture u svatove zove?
„Il' za kuma, ili za djevera?
„Il' te zove za cara na vojsku?
„Il' da ideš lov loviti š njime?“
Al' besjedi Kraljeviću Marko
Al' besjedi svojoj staroj majki:
„Nezove me Ture u svatove,
„Nit' za kuma, niti za djevera,
„Nit' me zove za cara na vojsku,
„Nit' da idem lov loviti š njime;
„Već me zové na mejdan junački,
„Ako li mu izići nesmijem,
„Da ja idem u goru zelenu,
„Da s' nekažem, niti koga vičem,
„Već da s' hranim žirom i bukvicom,
„Sve do devet plodnih godinicah,
„I do devet mjesecih i danah.
„A kad projde devet godinicah,
„I do devet mjesecih i danah,
„Ond' da fatam šarena konjica,
„Pa da idem š njime na mejdane.“
Al' besjedi ljuba Angjelija,
Al' besjedi Kraljeviću Marku:
„Nebudali Kraljeviću Marko,
„Prevarit će Ture momče mlado,
„Te će udrit iz zasjedah na te.
„Ta Ture je vjera nekrštjena,
„Pak ćeš ludo izgubiti glavu.“
Odgovara Kraljeviću Marko,
Odgovara svojoj vjernoj ljubi:
„Nebudali moja vjerna ljubo,
„Kako pravo, tako bila zdravo!
„Moram ići na mejdan junački,
„Da se Turci s mene nerugaju;
„Tà ja nisam sinja kukavica,
„Nego junak, da se ogledjemo.“
Pa on zove slugu Dragomana,
Pa mu veli tanko glasovito:
„Dragomane, vjerna slugo moja!
„Hodi sedlaj hitrog šarca moga,
„Daj mu zobi do dvanaest okah,
„I poji ga turskiem šerbetom,
„S kojim s' Turci na divanu služe,
„A moj šare kad na mejdan ide.“

Digitized by Google

Pa doziva ljubu Angjeliju:
„Ded' dovati, Angjo, demeškinju,
„Koja-no je Turke posjecala,
„A ti, majko, pruži buzdovana,
„Buzdovana, sedmokrilca moga,
„Da ja idem na mejdan junački,
„Sa Turetom vjere nekrštjene,
„Da ga učim mejdane dieliti,
„I poštovat Kraljevića Marka,
„Koj' posječe do trista Turakah."
Ode sluga vjerni Dragomane,
I nazobi šarca od mejdana,
Napoji ga turskiem šerbetom,
I vodi ga osedlana Marku.
Ljuba paše mejdan demeškinju,
A majka mu pruža buzdovana.
Sjede Marko na šaru konjica,
Ali šari guja oko vrata,
A na grivi zmije i gušteri,
Iz očiuh munje mu sievaju,
Iz ustah mu kiša propadiva,
Iz nosa mu gusta magla sipa,
A iz repa munje i gromovi,
Iz kopitah ognjevita vatra,
Na dan hoda da se prosvitjuje,
Prosvitjuje i gromovi čuju.
Kad je Marko šaru uzjašio,
Govori mu šarac od mejdana:
„Davor Marko, dobri gospodaru!
„Kada budeš na mejdanu s Turci,
„Pusti meni uzde do koljena,
„Navuci si kalpak do očiuh,
„Pa se fataj meni oko vrata,
„Jer će Turci strieljama bacati,
„Iz busije iz otajna mjesta.
„Al' se, Marko, nemoj uplašiti,
„Nje će žderat zmije i gušteri.
„A kad bude buzdovana baco,
„Buzdovan će munje popaliti.
„A kad bude oganj vatru baco,
„Iz ustah će kiša propadati,
„I oganj će turski potrnuti.
„Kada dojdu iz zasjedah Turci,
„Od magle te ni viditi neće.
„A kad sunce bude ogranilo,
„Iz repa će munje i gromovi
„Na bijesne udarati Turke,
„A iz kopit' ognjevita vatra,
„Sve će palit po zemljici travu,
„I nevjernu okol' tebe Turad.
„Pa ti onda fataj demeškinju,
„Pa udaraj vjeru nekrštjenu."
Kad je Marko šarca razumio,
Pusti njemu uzdu do koljena,
Pa se fata njemu oko vrata,
Pa on leti na mejdane Turkom,
Pjevajući kano slavuljica,
Pocikajuć kano kukavica,
Da razdraži vjeru nekrstjenu,
I izmami iz busijah tajnih.
Kad je došo na to polje ravno,
Gdje se dieli sa Turcima mejdan,
Baca Ture striele ognjevite,
Proždiru je zmije i gušteri.
Baca Ture perjat' buzdovana,
Al' buzdovan munje upališe.
Kada baci vatru ognjevitu,
Svu je vatru kiša potrnula,
I u gusto blato obrnula,
U koje su turski pali konji.
Kad pojdoše iz zasjedah Turci,
Magla jim je pute pretvorila;
A kad se je magla razpršila,
I sunašce pomolilo lice,
Iz repa su munje i gromovi,
Na bijesne udarili Turke;
A iz kopit' vatra ognjevita
Pod njima je zemljicu palila,
I nevjernu oko Marka Turad.

Kad je Marko ugledao Turke,
Kako gore i kroz vatru bježe,
On potrže demeškinju ljubu,
Pa udara Ture po tjemenu.
Kako ga je lako udario,
Na dvie ga je pole razsjekao,
I pod njime konja i sersana,
I tri rifa u zemlju zasjeko.

Kad je Marko Turke raztjerao,
I posjeko Ture momče mlado,
On snilazi sa šarca konjica,
Pa on ide u turske šatore.
U šatorih nigdje nikog nema,
Samo ljuba ubitog Tureta
Ljuto cvili i Marka proklinje.
Al govori Kraljeviću Marko:
„Nebudali ljubo Posavkinjo
„Što poginu Ture momče mlado,
„Veće idi u bijele dvore
„I zaklinjaj Posavljane Turke,
„Da nezovu Marka na mejdane."
Pa on pije šerbet i rakiju,
I sladjanu tursku malvasiju.
Kad se Marko ponapio biše,
Meće Ture na šarca konjica,
Pa ga nosi svojoj vjernoj ljubi.
Pa govori svojoj vjernoj ljubi:
„Evo t' ljubo zlatjena jabuka,
„Što sazori u turskom Posavju."

Kad to čula Turčinova majka,
Šalje sluge Kraljeviću Marku

Digitized by Google

Da joj dade svog jedinca tiela.
Zato Marko haje i nehaje.
Šalje majka ljubu Turčinovu,
Ta kumicu Kraljevića Marka.
Kad je došla ljuba Turčinova
A kumica Kraljevića Marka,
Prije ide ljubi Kraljeviću,
Nego Marku kumu svatbenomu.
Ljubi lice i rake cjeliva,
Roneć suze moli Angjeliju:
„Daj mi seko, po Bogu sestrice,
„Daj mi tielo moga ljubovnika,
„Dat ću tebi svilene oprave,
„Veza zlatna, a biserom šite,
„K tomu burnu stambulskoga veza,
„I prstenje od dragog kamenja."
Kad razumi ljuba Kraljevića
Što besjedi Turkinjica mlada,
Ide Marku u gornje čardake,
Pa zamoli tielo Turčinovo.
Njojzi Marko tiho odgovara:
„Nebudali ljube Kraljevića,
„Dati ću ja tielo Turčinovo
„Dok ga složim i mastju namažem."
Pa on ide u tajne čardake,
Pa on maže tielo Turčinovo,
Pak ga daje mladoj Turkinjici
Da ga nosi staroj svojoj majki.

SITNICE.

Šejk-islam-a (glava vjernih) i turško duhovničtvo.

Od Methoda Gazdika, apoštolskoga poslanika (missionara).

Scienimo da će uz sadašnji spoljašnji i vjerozakonski pokret u Turskoj dobro doći našim čitateljem ovaj članak, razjašnjujući njihova učevna i duhovnička zavedenja.

Prvi sultani, budući oružju vrlo vješti i težeći razprostraniti svoje carstvo, biahu većinom vojevanjem zabavljeni; pa s toga imenovaše si namjestnika, kojega su mufti nazivali; njemu biaše povjereno upravljanje vjerozakonskih i sudbenih poslovah. On biaše s prva samo podčinjeni i pokorni ovršitelj sultanove volje, kano vrhovnoga upravljatelja vjerozakonskih poslovah. A kad su sultani oslabili i od svoje prvanje revnosti popustili, te kad su bili svi važniji poslovi šejk-islamu povjereni i ovaj se svojimi fetfami t. j. izrekami proslavio, postade on čuvarom alkorana i vrhovnim njegovim tumačiteljem, postade prorokovim namjestnikom na zemlji, i vrhovnim sudcem svih parnicah vjerozakonskih i državnih, od kojega se nije moglo na drugi sud prizivati. Riečju, on je nekakova prilika živuga proročišta, posrednik medju božtvom i ljudmi, a osobito kad sa svoje duhovničke stolice o stvarih, koje pod njegovo pravomoćje spadaju, odluke izriče. On kano prorokov namjestnik na zemlji kruniše sultane, proglašuje njihovo svrgnuće, i nje sahranjuje. Kano vrhovni duhovnik jest predstojnik turskoga duhovničtva i džamiah, vrhovni upravljatelj i nadziratelj učionah. Napokon kano vrhovni sudac glava je svega duhovničkoga sudačtva. Kano takav ima pravo imenovati po čitavom carstvu sudije, a ovi su od njega odvisni, jerbo čast sudačka biaše vazda sa duhovničkom skopčana. Za tu čast biahu uviek izabirani muževi čudoredni i učeni; a za takove se u obće smatraju ećim-baše (vrhovni liečnici), nu ne zato, kano da je liečničtvo unutarnjom kakovom svezom skopčano sa bogoslovjem, nego zato, što ti vrhovni liečnici, nadajući se toj časti, iztražuju otajstva pisma (alkorana) i što se učenošću i mudrošću odlikuju.

Turski svjetovni duhovnici obćenitim se imenom ulemah nazivlju. Za vladanja kalifah biahu razdieljeni u tri reda: u prvi su spadali vršitelji svetih obredah i zvali se iman; u drugi učitelji zakona, pod imenom mufti; a u treći sudci pod imenom kadi. Već prvi sultani, premda zabavljeni razširivanjem carstva, uvedoše u svoju zemlju te redove duhovničke i utemeljiše učilišta za obrazovanje mladićah, koji su imali volju stupiti u koji izmedju tih redovah; ugledali su se u primjer kalifah, koji su više takovih učilištah podigli u Meki, Medini, Kafi, Babilonu, po Perziji, Africi i Španjolskoj, u kojih je mladež učila zemljopis, povjestnicu, naravoslovje, metafiziku, zvjezdoslovje, matematiku, kao takodjer i pravo i bogoslovje muhamedansko. Odtud se vidi da se jako varaju koji kažu, da znanosti s alkorana propadaju; jerbo su cvale znanosti već kod Arapah, dočim su još zapadnjaci u gustoj tmini neznanstva čamili. Muhamed jasno veli u koranu: „Dužnost je Muhamedanacah svakojake znanosti učiti," i „Valja znanost tražiti, ma bila ona u Kitaju." S toga stoji u Carigradu vrh ulaza u knjižnicu, koju je Muhamed II. podigao, velikimi slovi napisano: „Volja je božja, da se pravi Muhamedanci znanostmi zabavljaju."

Propast kalifata nanieła je znanostim smrtni udarac; a kad je Osman I. novo carstvo podigao, predavalo se u učilištih (medresa) bogoslovje muhamedansko i pravoslovje. Njegov sin Orkan podignuvši u Niceji, glavnom svom gradu, velekrasnu džamiju, utemeljio je takodjer uz nju medresu; za ovim Amurat I., Amurat II., Muhamed II. i Selim I., revni podupiratelji znanostih, podigoše više takovih učilištah i dopustiše, da se osim bogoslovja takodjer druge nekoje znanosti predavaju. U tih zavodih obučava se mladež u potrebitih znanostih, da može stupiti u stališ ulemah. Sada medju njimi prvo mjesto zauzimlju ovršitelji službe božje, koji se diele u četiri razreda, naime na šejke, kiatibe, kmane i muezine; prvi imaju dužnost propoviedati; drugi svoje džamije obskrbljivati, a uz to pravo u petak i svetak javne molitve ovršavati; treći obavljaju službu božju u djelatne dane; a posliednji u stanovite

Digitized by Google

ure s minaretah (tornjevah) puk na vršenje službe božje pozivlju. Tko hoće u jedan od ovih razredah da stupi, dovoljno mu je da uči nekoliko godinah arapski jezik i pjesme (psalme) pjevati. Nu više moraju učiti oni, koji žele biti učitelji ili častnici; za to treba, da se poslje višegodišnjega učenja izpitu u prisuću mufte podvrgnu, da mogu biti medju m u l a c i m e (učenike) u koje učilište Bajazetove džamije primljeni. Iz ovih učilištah otvoren je put k trima različnim častima. Prva je n a i b, ili posljednji red častnikah, naime kadijskih namjestnikah; druga je čast k a d i - a h (sudacah), a treća m u d e i r a h t. j. doktorah pravah. Svi mulacini (učonici) mogu postati n a i b i; nu da koji postane k a d i, valja da je vješt stanovitim znanostim; a da koji postane m u d e i r, treba mu osim dugotrajnoga učenja da ima pokrovitelja, jerbo ta čast otvara put k častim prvoga reda s trima granama; s toga ako tko želi postati m u d e i r, zahtjeva se od njega da još sedam godinah uči, i pred muftiom izpit položi. Red mudeirah ima opet 10 viših i nižih stupanjah; a kandidati častih prvoga reda mogu samo po dobi postupno iz jednoga u drugi prelaziti, te tako prodje i 40 godinah, dok se koji popne do najvišega stupnja.

Častnici prve vrsti jesu sudci u gradovih prvoga reda u Evropi i Aziji, kano u Carigradu, Meki, Medini, Drinopolju, Bithiniji, Damasku, u Misiru (Egiptu), u trih Carigradskih predgradjih, u Jeruzalemu, Smirni, Hierapolju, Larisi i Solunu. Častnici druge vrsti jesu sudci u 10 gradovah drugoga reda, naime: u Babilonu, Sarajevu, Merasi, Sofiji, Beogradu, Antábi, Kutaju, Filipopolju i Amidi. U treću vrst broje se častnici ostalih carskih državah. Koji se do 10. stupnja popne, zovu se m o l l a h (sudci) prvoga reda, i diele se u šest podredah; kad se do prvoga popnu, onda postanu s a d e r - r u m i, iz kojih se izabire š e j k - i s l a m - a, glava ulemah.

U medresah diele se nauke na deset razredah: u 1. predaje se grammatika, u 2. sintaksa, u 3. logika, u 4. moral, u 5. znanosti allegoričke, u 6. bogoslovje, u 7. mudroslovje, u 8. pravoslovje, u 9. alkoran s tumačenjem, u 10. ustmeni prorokovi zakoni. Nu to su samo občenita imena učevnih predmetah, pod kojimi se i druge znanosti razumievaju. Tako n. p. pod mudroslovjem razumieva se naraveslovje, zemljopis, zvjezdoslovje i matematika. K znanostim allegoričkim spada pjesničtvo, povjestnica, itd. — Tako su dakle razredjene nauke u turskih učionah, u kojih se obražuju sluge božji, sudci naroda i učitelji zakona.

Šejk-islamu podčinjeni su takodjer razni vjerozakonski redovi, koji se medjusobno po odjeći i dušnostih razlikuju. Poslje kako je sultan Muhamed II. ostale redove ukinuo, koji su njegovu nastojanju: da uvede u zemlju evropejske običaje i podigne narodnu prosvetu, na putu stajali, ostaše u Carigradu još dva glasovita reda (dervišah ili turskih redovnikah), naime m e v l e v i j a h i b e k t a š a h. Prvi, osim stanovitih molitvah koje u opredieljeno vrieme govore, izvode dvaput na tjedan njeku vrst svetoga plesa, koj u tom sastoji, da se uz žalovno sviranje glasbe vrlo brzo na 'rtu palca desne noge okreću, a uz to imaju oči zatvorene, ruke raztegnute, a glavu dižu u vis, pa kadkada povikmu: „Allah!“ ili „Ja — Ibu!“ Dulje vremena tako plešu, a sasvim tim nezavrti im se mozag. Zlokoban je derviški ples za katolike u Turskoj; jerbo ako derviš svoj ples u katoličkoj crkvi izvede, jest kano da je crkva kršćanska u tursku džamiju pretvorena. — Drugi su veoma cienjeni poradi bezprikorna života i čudotvorah, koje svaki petak razbieljenim gvoždjem tvore: predstavljaju naime kano da se ga dotiču, kano da ga meću u usta, pa se neopale; kano da se noževi sieku, kano da si velike čavle u glavu zabijaju, pa sasvim tim se neobrane.

Kod Turakah nije poznat neizbrisivi onaj znak, koji kod nas svećenički stališ označuje, niti se ulem ili derviš kakovim zavjetom za uviek neobvezuje: nego može svaki, kad mu se svidi, zaiskav za to dozvolu, bez svake sramote u svjetski stališ stupiti. Islamski duhovnici nisu niti na bezženstvo (coelibat) obvezani; dapače i derviši (turski kaludjeri) mogu se ženiti, što obično i biva, nu moraju svoje žene, izuzamši nadstojnika, izvan samostana držati i nje djelom rukoh svojih uzdržavati; jerbo samo njim daje samostan hranu i stan. Nu vrlo su šovani, koji u bezženstvu žive.

Po „*Cyr. i Meth.*“ *pr. Fr. Š.*

Ženska lukavost.

Neki mladi trgovac u Carigradu dadè na svoj dućan staviti ovakov nadpis: „Lukavost muška nadilazi lukavost žensku.“ Mlada Turkinja iduci trgom pročita taj nadpis, te si preduže da će izkusiti, je li to izbilja tako. Dodje u dućan u kojem biaše mladi trgovac; djevojka pogleda izloženu robu, pa se stane razgovarati s trgovcem, a za toga joj se razgovora koprena kao slučajno malko odmakne i krasno njezino lice za čas se odkrije, našto se djevojka rukom maši koprene tako da joj trgovac lako mogao opaziti snježane mišice, a krasotica je znala još nekako ustrojiti, da mu je i njezina nježna nožica u oči udarila, a sve to samo kao da je slučajno. — Trgovac ulovljen u njezine mreže biaše sav omamljen i uzhitjen, tako da je na sve zaboravio te samo na pameti imao djevojče, koje je u tom iz dućana izmaklo. Nekoliko danah prodje, kad opet namamljiva djeva prodje mimo dućana, a trgovac se u nju tako strastno zaljubi, da se odluči moliti njezinu ruku. Ona mu odgovori: „Moj je otac kadija, i velik lakomica, od njega neću dobiti nikakova miraza. Kad dodju prosioci, on ih odpravi velec, da mu je kći čovara, zuzna i neaneslijiva.“ Sutradan dodje trgovač kadiji, te ga umoli za njegova kćer. A kadija mu odgovori, kako se je trgovac i nadao, veleći: „Moja je

Digitized by Google

kći ćorava i veoma ružna, a bilo bi mi žao, da te njom otrujem; žalio bih onoga, koj bi ju uzeo za ženu, odustani od svoje prošnje pa si traži bolju družicu.“ No ljubavlju plamteći trgovac nedade se odpráviti; a kadija mu napokon reče: „Neka ti dakle bude kao što si želiš; mene barem saviest neće mučiti, što ti niesam istinu kazao, a ti me nemoj potvorati i tužit se na me, ako ti se poslje svatbe nevjesta nedopadne i ako nadješ na njoj kakove mahne. Dat ću ti ju za ženu, pa da si š njom srećan.“

Trgovac se oženi sa kćerju sudčevom, a svatba se ovrši. — Sad se stoprv mogao trgovac osvjedočiti, da je kadija istinu govorio, i da ga je ona krasotica prevarila: nije bo nje, već sasvim drugu ženštinu dobio za ženu. — Sutra dan poslie svatbe sjedjaše smutjen trgovac u svom dućanu. Poznata je ljepotica opet prošla mimo dućana, i veoma laskavo pozdravi mladoženju. „Ah ti si me nesretnim učinila“ povikne trgovac „ljubav me je tvoja bacila u propast. Zašto se tako nesmiljeno s menom našali?“ Ona mu posmješno odgovori: „Zašto? zato što si na svoj dućan stavio nadpis, da su muževi lukaviji od ženah; a ja sam ti hotjela pokazati, da je to upravo protivno. Ti me ljubiš, i meni se dopadaš; ja sam pripravna sve popraviti, i bit ću tvoja vjerenica. Rado bih da se i tvoja supruga tim zadovolji, ona je moja prijateljica. Sirota je ružna, pa sbog toga nije mogla dobiti muža; ti si ju uzeo za suprugu; ona će biti tvoja sestra, a ja tvoja žena.“ Tim se zadovolji i upokoji mladi trgovac; a budući bio onaj nadpis neistinit, učini ga još istoga dana skinuti.

pr. A. P.

PRIRODOSLOVJE.

Lav.

S tebe mre dan, noć se učini,
Zvieri od luga po kój idu;
S tebe lavi reže u tmini
Za gusarit u nevidu,
I pitaju rad potrebe
Svou jestojsku, Bože, u tebe.
Kupe se opet u ložnice
Netom sunčan zrak izteče:
A mlad zemljak prie danice
Iz postelje na teg teče,
I veselo svoj trud tjera
Od svanuća do večera.

Gjorgjić: „Saltjer Slovinski“ (pjes. 103. kit. 20—22.)

Neda se zanimivije i jednostavnije opisati život u šumah, kó što tìmi riečmi psalmiste. Njeki ga prirodoslovci opisuju samo kakav je danju, a o noćnom, što i jest vlastiti šumski život, neprosborì još nikoj ni riečce.

Taj nedostatak nadopuni lavski na glasu lovac, Francez Jules Gerard, častnik kod algirske vojske, koj je u posljednjih desetak godinah sám dvadeset i pet lavovah ubio. Navest ćemo ovdje iz zanimiva njegova spisa „Lovac lavah,“ njeke ulomke, gdje je život te toli glasovite životinje počam od njena poleženja pa ća do smrti opisan, čime ćemo, kao što mislimo, ujedno i opovrći svakojake bajke, koje su do sada vladale o „kralju životinjah.“

Scienimo da je valjda svakomu poznato, u koji red sisavacah lav spada, stoga nećemo nit opisivati njegove iz mnogovrstnih slikah i opisah zadosta poznate spodobe, već ćemo se odmah obratiti k zanimivijim strankam njegova života.

Lavovi se u Algiru (sjevernoj Africi) pâre obično koncem siečnja. Buduć pako da u ono vrieme, kad lavićem zubi rastu, znatan broj lavicah pogine, s toga ima uviek o trećinu više lavovah nego li lavicah, tako da u vrieme pârenja jedna lavica ima tri do četiri pratioca, koji ju nazorice sliede, te se oko nje neprestano hrvaju, a ona dočim joj to dosadi, zavede ih kojemu starjemu lavu, kojega bi već z daleka po krepkoj riki bila spoznala. Odvažno stupaju zapostavljeni pratioci proti svojemu novomu protivniku; nu takav bi se sastanak obično ovako svršio: Starji ih lav, kojega mladi neizkusnici drzovito napadnu, dočeka nepomično, te bi odmah prvoga odtjerao jedinim strašnim zahvatom, drugomu bi razdro nogu, a treći mora biti zadovoljan, ako se ćorav spasi, ostaviv jedno svoje oko u pandjah pobjeditelja, koji bi, održav ovako mejdan, popravio si zamršenu u boju grivu, pak bi smjerno stao uz lavicu, koja bi mu u znak priznanja i naklonosti, radi nje zadobljene ràne lizala.

Sastanu l' se takvom prigodom dva sasvim dospjela lava, to je boj posve drugačiji. Njeki Arapin ovako opisà takav boj dvajuh lavah, kojega je slučajni svjedok bio: Podje jednom za krasne mjesečne noći čekati jelene te se radi veće sjegurnosti popne na hrast stojeći uz stazu pokraj šumske čistine. Kad je bilo oko pó ponoći približi se lavica s lavom, na komu je bilo vidjeti već podpunu grivu. Lavica se ugne sa staze pa legne pod hrast, a lav ostane na stazi nješto pozorno našljuškivajući. Za čas se začu s podaleka neka rika, na što i lavica odmah rikanjem odgovori. Lav pako, njezin pratilac, rikaše tako strahovito, da je lovca na dubu groza spopadala i šarka mu iz rukuh na tle izpala. Čim se je više približavao tudji lav, tim mu se vabljivije odzivala lavica, dočim je lav njezin pratilac biesno amo tamo trčao, kano da će reći: „Dobro ako dodje, vidjet će, koga će naći.“ Napokon za pó od prilike sata pojavi se na drugom kraju čistine velik crn lav. Lavica se odmah digne da mu podje u susret, a opaziv to razjareni njezin pratilac baci se uz grozovitu riku na svoga protivnika. Oba se lava boreći se valjahu na zemlji. Boj biaše dugotrajan — grozovito pozorište nevoljnomu na hrastu gledaocu. Praskanje kostih pod njihovim zobima i oštrim pandjami, a hrktanje čas mukło, čas glasno, odavalo je njihovu bjesnoću i bol. A lavica ležeći na blizu sasma je ravnodušno gledala boj supernikah, bladnokrvno re-

Digitized by Google

pom mašući, kao da hoće da pokaže, kako joj je malo stalo do toga njihova hrvanja. Kad su iza boja obadva lava ostali mrtvi na bojištu, približi se lavica pa ponjušiv ih krene u šumu, niti se neobzirući na ote svoje žrtve.

Ovakve su većinom sve lavice te najvole jake i dospjele lave, da ih brane od dosadnih mladjih pratioca svojih, koje one rado izbjegivaju te im doskora posve omrznu. Čim se jači lav prijavi, lavica mu odmah dade prednost pred slabijim. Bolje je ćudi lav, on si odabrane svoje družice nikad neostavi, te joj izkazuje toliku ljubav, brigu i pomnju, koja bi boljega zaslužila priznanja, nego što mu obično u dio pade.

Kad lav i lavica ostave svoje staro ležište, to ide lavica svagda napred, pa gdje se njoj dopadne ostati, tu ostane takodjer i lav. Ako naidu na kakvo krdo ili stado, gdje misle večerati, lavica legne mirno na zemlju, a lav odvažno usrne medj stado te najbolje komade, što zaplieni, lavici donese. Pozorno gleda da li joj je tečan ručak i brine se da je kod ručka ništa neuznemiruje. Tekar kad se ona nasiti, stane i on ručati. U obće je lav prema svojoj družici vazda tako učtiv, brižljiv i udvoran, da bi se u njega mogli ugledati svi ašikdžije i vrli supruzi.

Kad lavica ućuti da joj je vrieme došlo (što biva na koncu prosinca), nadje si kakovo zabitno i nepristupno skrovište, gdje svoje mlade poleže. Obično je to dvoje lavićah, mužko i žensko, često samo jedno, a malokad troje. Lavica se prvih danah nemiče nit za trenutak od svojih mladih, a lav se mora skrbljeti za hranu. Tek za tri mjeseca, kad lavićem počnu zubi rasti, kojom prigodom, kao što gore napomenusmo, mnogo lavicah pogine, ostavi stara lavica svoje mlade za njekoliko satih na dan, gdje im poslie povratka na dobro raztrgana mesa podaje. Stari lav neostaje rado kod mladih, već se posve od njih udalji, jer mu njihovo neprestano šarkanje vrlo dosadjiva, te si obično drugo za se traži skrovište, gdje mu ništa mir i ozbilnost nevriedja, nu to biva svagda na blizu lavice i mladih, da im može u čas pogibli priskočiti u pomoć.

Arapi, kad saznadu gdje lavići leže, paze dobro na sgodno vrieme kad se lavica od njih udalji, da ih odnesu. U tu svrhu čekaju po cio dan na kojem brežuljku ili stablu na blizu lavskoga ležišta, pa čim opaze da se je lavica udaljila i osvjedočivši se da niti lava neima na blizu, podkradu se hitro k mladim, te zavinuv ih u gunjac, da neviču, potrče brže bolje do na kraj šume, gdje ih čekaju drugovi jašioci, te uzagrebce š njimi uteknu. Takovo je poduzetje često vrlo pogibelno; jer kad ih lavica napadne, osveti se strašno odvažnim otimaocem. — Kad ima lavićem četiri do pet mjesecih, sprovadjaju si mater do na kraj šume, kamo im stari lav plien donaša. Za pó od prilike godine ostavlja ciela družina, i to ponajviše za tamne noći, svoje ležište, te od tad hode stari s mladimi tako dugo, dok se napokon od njih sasvim neoddruže.

Već u osmom do dvanaestom mjesecu dobe svoje počmu lavići napadati ovce i koze u stadu, koja pasu nedaleko od njihova ležišta. Kadšto se odvaže i na rogatu marhu, ali nisu zato u toj dobi jošte dosta sposobni, pa ovakovi mladi lavić često izrani i osakati do deset komadah, dok jedno marvinče usmrti, u čemu ih stari lav valja da pomaže.

Tekar dok drugu godinu dobe svoje prevale tako su ojačali, da mogu konja ili vola jedinom ranom na grlu usmrtiti i do šest stopah visoke ograde š njime preskočiti, u kojih su ogradah noću stada zatvorena. U dobi od prve godine do druge lavići su najopasniji stadom okolišnjih stanovnikah, lavska bo družina nedavi marhu samo da se nasiti, već takodjer i za vježbanje mladih. Samo je po sebi jasno, kako milo mora biti to vrieme od nauke onim, kojih stada lavićem služe za vježbanje. Nakon tri godine ostave lavići svoje stare sasvim pa si onda sami družice ištu, s kojimi stanu življeti na pomenuti način.

Lavovi su tek u osmoj godini podpuno dospjeli (punodobni). Tada imadu najveću snagu i jakost a griva im je, koja je u lava za trećinu jača nego u lavice, već podpuno razvita. Lavove na slobodi nevalja suditi po ulovljenih, kao što ih vidjamo po zvjerinjacih (menažeriah). Ovi su posljednji obično još za mlada ulovljeni, često još niti neokusivši materina mlieka, niti gorskoga povjetarca, niti kriepke i obične njihove hrane. Posljedice toga jesu: slab uzrast, mršavost, smućen pogled, nepodpuno razvita griva, što sve nije u lava na slobodi.

U Algiru i u obće u Africi ima do tri vrsti lavovah: crnih, žutocrvenih i sivih, koje zovu Arapi „*el adrea*, *el asfar* i *el zazuri*.“ Afrikanski su opet lavovi jači i ljepši od azijatskih i svih ostalih.

Crni lav, koja je vrst na broju slabija od one druge dvie vrsti, ponješto je manji, ali uza to jači glavom, ledjima, bocima i nogama. Grive je tamno mrke, koja mu, budući duga i gusta, grozoviti izgled daje. Čelo mu je na lakat široko, a tielo počamši od gubice do repa 8—9 stopah dugo, važe 550—600 fun.; stoga i nije za čudo, što se ga Arapi više boje, nego li žutca i sivca lava.

Crni se lav neproturava toliko, kao što žutocrveni i sivi njegov brat, već si on nadje sgodno obitalište, gdje ma i trideset godinah ostane. Malokad snidje u ravnicu do *duar-ah* (arapskieh torovah), već voli u večer vrebati na rogata stada, kad se od paše vraćaju, pa zakolje često četiri do pet komadah, samo da se njihove krvi naloče. Ljeti, kad je dan narasto, ostavi sa zapadom sunca svoj stan te ode gorom na cestu, da tamo dočeka kojega zadocnjelog jašioca ili pješca putnika. Tada jašioc rado ostavlja konja svoga lavu za žrtvu, samo da si sám život spasi, nu obično pade i konj i jašioc žrtvom.

Žutocrveni i sivi lavovi razlikuju se jedinom grivom, pa su doduše nješto veći od crnoga, ali uzato i

Digitized by Google

slabiji, nu što se njihova življenja tiče, u tom su svi jednaci.

Život lava obsiže dvie razlike dobe; u svakoj ovoj dobi on je kao posve drugom životinjom, s čega su i nastale o njemu svakojake bajke. Te su dobe: noć i dan. Danju se lav sakriva po nepristupnih šumah daleko od svake buke i vike, da može spokojno spavati i boraviti. Njeki se putnik namjeri jednom danju na lava, kojega su muhe i žega tjerale s njegova ležišta te je pošao bio k potoku da se razhladi, pa kad je onako pospan i sit mirno uz putnika pošao, pročeše njeki umah tvrditi, da lav neće ljude da napada. Ali množina žalostnieh slučajah oprovrgava oto mnienje. Danju lav malo kad osjeća glada te mirno u zabiti probavlja, a noćju neštedi niti zvieri niti čovjeka, zašto se ondješnji stanovnici vrlo boje noćju sámi putovati. Ako se lav noćju namjeri na više ljudih u družtvu, tad on po izkustvu sluti da su to lupeži iliti marvokradice, koji će i za njega svakako morati ostaviti nješto od svoga pliena; s toga ih uzastopce sliedi u jednakoj daljini, pa si na sgodnom mjestu izabere i ugrabi od ukradjene po njih marve ono što mu je upravo po ćudi.

U Konštantini (grad u Algiru) živi još i dan danas neki čovjek koji znade za više prigodah, gdje je lav putnike razdró i proždró. Evo jedan takav slučaj: Biaše njekoliko godinah poslie osvojenja Konštantine po Francezih. Medju ostalimi uznici, kojimi biaše tada tamnica ondje prepunjena, biaše takodjer dvoje braće na smrt osudjene, kojim bi se imala osuda sutradan izvršiti. Buduć pako da su obadvojica poznati bili s njihove neobične jakosti i odvažnosti, te ih dade beg kao sudbeni ovršitelj zajedno lievu nogu jednoga sa desnom drugoga u gvoždje prikovati. Nezna se kako su si pomogli, al jutrom kad je krvnik po njih došao, njihov je zatvor bio prazan. Obojica su naime onako sapeti pobjegli, sakrivajući se danju po pećinah a noćju se kojekako napred smucajući. Biaše jednom oko pónoći kad se namjeriše na lava. S početka su na njega vikali i nabacivali ga kamenjem, nebi li ga tako uplašili, ali moj ti se lav, koj im put biaše posve zatvorio, nit nemače. Pa kad ih grožnje i pretnje ništa nepomogoše, pokušahu ga molbami umiriti i odstraniti; no on nemareći ni za pretnje ni za prošnje, baci se napokon jedinim skokom naglo na njih, razdere i proždere na mjestu starijega brata uz mladjega sve do noge k ovomu prikovane, a mladji se brat nije niti ganuo, već se kao mrtvim pretvori. Nasitiv se lav ode k bližnjemu studencu, da si žedju ugasi. Onaj se siromah, koj je živ ostao, poboja nebi li se možda lav povratio kad si žedju ugasi, s toga pospješi odanle te naišav srećom na njeku jarugu, skoči u nju; bratovu je pako prikovanu nogu jednako vuko za sobom. Za malo opet začuje lava gdje je oko jaruge obilazio i grozno rikao. Kad je jutro osvanulo, lav se udalji, a nesretnik se njekako težkom mukom izvuče iz svoga skrovišta, — kad al pomoliviši se na ravnom polju, opazi njekoliko begovieh konjanikah, koji su za njim bili u potjeri, te ga ovako i uhvate i dovedu u Konštantinu. Beg nehtie s prva vjerovati što mu kavazi njegovi kazivahu, te pozove nesretnika samoga preda se, koji zbilja dodje vučeć prikovanu bratovu nogu jednako za sobom. To videći pomilova ga životom nesmiljeni inače okrutnik.

Algirski lav pokraj sve svoje brzine i jakosti negoni živine kao druga grabežljiva zvier. Opazi l' gdje n. pr. divljega vepra ili njih više zajedno, približi im se lagano pa ih iznenada skokom napadne; ako li ga pako ovi prije nanjuše te se razbjegnu, lav ih se tad okani te se spusti u dolinu, gdje si iz kojega mu drago stada izabere večeru, što mu je i sjegurnije i sgodnije. Kadšto bježe pred jedinim lavom čitavi čopori divljieh veprovah iz šume, često pako obitavaju lavovi i veprovi spokojno u jednoj te istoj šumi, osobito kad je gdje na blizu dosta rogate marhe.

Rikanje lava osobito je noćju strašno i grozovito životinjam isto tako kao i ljudem. Arapi, kojih je jezik prebogat u značajnih izrazih, imadu za lavsku riku izraz „*rad*“ t. j. grom. Kad je lav zajedno s lavicom, to riče lavica svagda najprije i to onda kad se s ležišta krene. Rikanje ovo započme na mahove dubokimi muklimi glasi pa se sve to glasnije razliega i u silne zvukove prelazi, dok se konačno opet onako neizgubi kao što je i začelo. Medju svakim rikom mala je stanka. Lavica se u rikanju izmienja s lavom svakog četvrt sata dok se približe k duaru, koji hoće da napadnu. Kad se nasite, počnu iznova rikati pa riču do rana jutra. Lav takodjer riče kad je sám, osobito kad se krene s ležišta, no višeput se sasvim tiho dovuče k duaru; ljeti, za vedrih noćih, malo riče ili posve umukne; tim većma se ori silni njegov glas kad je oblačno.

Lav živi trideset do četrdeset godinah, a osjekom potroši na godinu konjah, mazgah, kravah, volovah, kozah i ovacah u vriednosti do 3,000 fr. Ako uzmemo da živi po prieko trideset i pet godinah, to dodje Arapom uzdržavanje svakoga lava na više od 100,000 fr. Početkom lanjske godine zadržavalo se samo u pokrajini Konštantinskoj u Algiru do tridese. lavovah, kojim se svake godine njekoliko njih iz Tunisa i Maroka pridruži; njihova hrana stoji tu pokrajinu na godinu do 90,000 fr. Stanovnici Algirski popališe više od polovine ondješnjih šumah samo da lavove poplaše i proćeraju; sada pako gdjeno francezka vlada zabranjuje pustošenje šumah da zemlja sasvim neogoli, vole Arapi plaćati nametnute globe te nadalje šume pale.

Glavna su svojstva lava: lienost, hladnokrvnost i odvažnost. Što no se tiče njegova toli razglašena veledušja (*Grossmuth*), to nebi probitačno bilo pouzdat se unj odviše, svakako je bolje držati se one arapske poslovice, koja veli: „Podaš li se na put, nadji si druga, pa se oboružaj, ako bi se s lavom imao sastati.“

Pr. Sl. P—k.

Digitized by Google

POVJESTNICA; NARODO- ZEMLJO- I PUTOPIS.

Putovanje

u Americi, Aziji, Polineziji, u atlantičkom, južnom, tihom i ledenom moru.

Tome Skalice mladj., Brodjanina

Od g. 1851—1855.

(Nadalje)

(Življenje u Kaliforniji; odlazak u Australiju; put na moru; „Navigator. Islands" itd.)

Ja sam radjo sa svojim drugom Amerikancem do 11 nedjeljah u rudah, dok nije glas uzbuknuo u Kaliforniji, da su se u Australiji vrlo bogate rude iz nova proglasile, i da svaki rudokopac na dan za sigurno 2 unče zlata bez velika truda može izraditi.

Ja pako na veću zaslugu nenaučan, s onim sam se zadovoljio, što smo velikim trudom izradili i izkopali u Kaliforniji, a od toga je dobitka osim svakog troška dan na dan kad manje kad više u jedno 7 do 8 talirah (po 2 fr. sr.) na dan na svakog od nas dvojice došlo.

Ali moj sudrug, rodjen Amerikanac, providio je, da mi po ovom dobitku, ako se sreća drugčije nebi okrenula u Kalíforniji, nikakva bogatstva zadobit nemožemo; zato on odluči da pojdemo nas dvojica u toli razglašenu Australiju. Ja pako videći u Kaliforniji dobru zaslugu niesam mogao tako lako pristati na njegovu namjeru; al mi je bila opet dobro poznata krepka amerikanska i odlučna volja, pa sam predvidio da ću opiruć se njegovoj namjeri izgubit dobrog, radjenog, izkusnog i vjernog sudruga, kakvoga neću tako lako više naći nit u Kaliforniji, a kamo li u Australiji; — sve to na brzo uvaživ, odlučih š njime poći.

Složivši se u jednoj misli, što je mome drugu veoma drago bilo, prodasmo naš alat (orudje), šator i ostalo za 15 dolarah, što nas je prije stojalo 65 dolarah, pa smo tad krenuli natrag put San-Franciska i došli sretno iz rudah za tri dana u Sakramento, odkuda smo put nastavili na parabrodu. Došavši u San-Francisko strašno smo se začudili, opazivši tolike pripravne za Australiju putnike, koji su svi kao i mi s istom namjerom došli iz rudah čekajući sad priliku za Australiju, polazeće naime onamo brodove.

Ovdje valja napomenuti da u Kaliforniji i u drugih mjestih sjedinjenih državah amerikanskih nije uredba stanovite ciene, kano u Evropi, za putnike po moru na parobrodih i pod jedrima, nego je danas kod agencije za predstojeći put ciena naznačena ovako, a sutra može skočit ili pasti; oni se u tome vladaju kako vide da mogu dobit putnikah; koji putnici posljednji dan na polazeći brod dojdu, oni plaćaju, ako je premnogo putnikah, dvo- i trostruko nego što su prvašnji platili, ako li je pako malo putnikah a brod svakako u naznačeni dan mora da odplovi, tad posljednji od prijavivših se putnikah i za pol ciene jednako putuju kao i ostali.

Al prije neg iz Kalifornije pojdem želim življenje minerah iliti poslenikah u rudah na kratko opisati.

Oni koji u rudah rade, mogu se sa 2 dolara (4 fr. sr.) na dan dovoljno hranit, i svega jest moguće kupit u rudah; tud bo su obilne trgovine sa svakojakom robom, jestivom i od orudjom za kopanje zlata, u kojih je medjutim ciena veoma nestalna i mienjljiva; tako je n. pr. lopata, s kojom se u rudah radi, u ono vrieme kad sam ja ondje radio, koštala 4 do 5 dolara, god. pako 1849. kad se je istom ruda u Kalijorniji pronašla, koštala je ovakova lopata 15 dolarah; u prvo bo vrieme, kad se je množtvo puka u Kaliforniju nakrcalo, nije bilo ni novca medju poslenici, zlata je pako bilo podpuno, te su tako kubureć neko vrieme zlato davali po namjeri za hranu, robu i potrebito orudje, a kad bi se koji od minerah u krčmi htjeo pokriepiti čašicom rakije, ruma ili vina, krčmar bi se naplatio zlatom što se medj dva prsta zavalit može za čašicu. Poslie su neka družtva u St. Francisku salievali unče iliti dva lota od zlata, koji su komadići izgledali kano kocke, a nedugo zatim došlo je iz sjedinjenih državah amerikanskih, kano i sa drugih stranah zadosta srebra i zlata u novcu za izmjenu. U ono vrieme kad sam ja radio u rudah, bilo je u svemu samo do 300.000 poslenikah, koji su onud po gorah radili o zlatu. U prijašnje vrieme kad no su se rude u Kaliforniji stoprv otvorile i radnja o zlatu započela, višekrat je družina na brodovih stigavših u luku od St. Franciska, začuvši za zlatne rude, brodove svoje ostavila i u mine pohitila, njihovi pako na brodovih častnici videći, da drugih mornarah za nikakove novce dobiti nemogu i da niesu kadri sami o sebi svaki svojim brodom vladati, —a niesu bili ni sigurni stojeći osamljeni o lengeru u luki od kakve navale — dogovorili bi se, prodali na brodovih robu i proviziju, ostavili opuštene brodove njihovoj sudbini, pa kapetan, pilot i škriban otisni se liepo za ostalimi svojimi mornari u rude, da onud potraže sreću i bogatstvo prečim i kratjim putem, nego što im biaše čekati ju na galiji. U Kaliforniji imade naroda sa sviuh stranah svieta, koj o zlatu radi i kog je zlato onamo primamilo; al imade zadosta i takovih, koji prije nikad za lopatu i za budak niesu znali, dok niesu došli u rude; takovi ljudi riedko kad napreduju u rudah budući težkomu poslu nenavikli. Imao sam u Kaliforniji priliku govorit s Niemci, Englezi i dr. koji su bili u svojoj domovini koje rukovoditelji trgovinah, koje častnici i činovnici u kraljevskoj službi, te su liepe svoje zasluge i mirni život u svome zavičaju ostavili zahvalivši se na službi, misleći da će sakupit u kratko bogatstvo u Kaliforniji; jedni su od njih i zbilja sreću našli, al mnoge je nada prevarila, te bi sad radi povratit se u svoj zavičaj i nastojati da mogu zadobit opet kakvu službu, gdje netreba kinit se lopatom i budakom. Ovakovi su ljudi mislili da su stiene sámo zlato u Kaliforniji i da se komad po komad odbija, torbe i džepovi napunjuju i tad svaki da će se punom šakom brade u svoju domo-

Digitized by Google

vinu povratiti — ali su se drugčije osvjedočili u toj zlatnoj Kaliforniji, gdje leži zlato duboko u zemlji razasuto i težkim se trudom mora boriti onaj, koj želi da ga potraži.

Dva dana izza kako smo ja i moj sudrug došli u St. Francisko, dobili smo priliku za Australiju na nekom brodu, a to je bila *brigg* „*Lais-Abelton*“ zvana, vlastitost kapetana koj je brodom upravljao. Ovaj je kapetan, rodom Škot, sám prije radio u rudah u Kaliforniji, te je kupio ovaj na polak pokvareni brod izpod ciene, misleći ga za bolje novce prodat u Australiji. Nas se je ukrcalo na ovaj brod 43 putnika u štiriku (*Zwischendeck*) te smo platili brodarine za naš put do Sidney-a ili u Port-Jakson u Australiji 350 dolarah a ostali putnici u kajuti, kojih je bilo 37, platili su 430 dolarah (po 2 fr. sr.)

Naš brod bio je sasvim spreman za put; putnici svi na brodu, i dojdući dan zajedriše naš i još druga dva amerikanska broda zorom u sinje more. Sva tri broda polazila su u Australiju. Jošt isti dan pred podne uzeo je od ova tri broda svaki svoj pravac, i pred noć izgubismo druga dva broda iz vidika. Svi brodovi koji iz Kalifornije polaze u Australiju drže se ponajviše pokraj *Sandwich*-(Sendvić-) otokah, jer im je tud najugodniji vjetar; i mi smo brodili otim pravcem a baš ugodnim vjetrom i vremenom. Medjutim bivši stoprv 14 danah iz Kalifornije u moru, već je pričelo manjkat provizije, kanoti kave, šećera, krumpira, krmskog mesa, i svaki dan po nješto drugog. To nam se putnikom činjaše nevjerojatno da bi u tako kratko vrieme ponestalo različite vrsti provizije, te smo navalili na kapetana da nam otvori magazin od provizije (što se na brodu zove talijanski i španjolski *Santa-Barbara* a englezki *Provisions-Room*), a kad nam je kapetan sve pootvarao, osvjedočismo se da zbilja svega toga obroka neima, kojega od njekoliko danah niesmo dobivali. Ali uz to smo još opazili da će nam na skorom pomanjkati i kruha i vode. To se je dogodilo treći dan od kako smo prošli izpod sunca iliti ravnika (aequator-a). — Tad smo jednoskupno kapetanu zapretili, ako do 5 danah nepristane k obali gdje se može dobiti provizije, da ćemo ga u more strmoglavit. Kapetan videći da je moguće i za tri dana doći do kojegagod ostrva, umiri nas obećajući da ćemo pristanuti uz ma koje ostrvo polinezkog arkipela štono se zove brodarsko ostrvlje (*Navigators-Islands*), i reče nam da je onud moći dobiti podpuno dobre za laku cienu provizije i da je njegova misao već u Kaliforniji bila svratit se na tih ostrvih. S otim njegovim obećanjem mi smo se zadovoljili, i kako je kapetan rekao tako je i bilo; treći dan zorom ugledasmo ovisoko ostrvo, komu je naš pravac bio namjeren, a oko poldneva jedrili smo uz obalu toga ostrva, ali je bio pristup ka kraju sa sjeverne strane opasan, a nemalo sav ovaj otok obkoljen je trbuljinami (grebeni u moru, *Brandung*), pa je i vjetra vrlo slabo bilo, te smo se tako pomalo približali kraju, da smo mogli opaziti svaku koljebicu tamošnjih stanovnikah. Tad smo brodom krenuli na drugu stranu ostrva što leži k jugu, i na skorom opazismo malo selce od indijanskih koljebicah; tu nije ni bilo vidjeti trbuljinah i moglo se je čisto do kraja doći; kapetan dakle zapovjedi da se spuste dva čuna u more i uputi se sa njekoliko momakah na kraj; medjutim je naš brod bordižao (lavirao), jer onud prave luke nije bilo vidjeti. Vrativši se kapetan za dobar sat na brod zapovjedi da se uzme pravac kraju, i oko četiri sata poslie podne stadosmo uz ono selce o lengeru. Još oni istl dan bili smo svi na kraju u šetnji, a kapetan se je pobrinio radi zaire, koju su odmah drugi dan ukrcali, i to: 9 komadah debelih krmakah, 2 vola, 18 komadah purah, 300 komadah sladkih misiračah, do 30 komadah kokoših, 5 barilah *Jams*- (žems-) koriena i ostalog voća, koga imade u obilju na onom ostrvu, gdje ni jedan stručak iz zemlje neraste a da nenosi plod različitog južnog voća. Krmke i volove odmah smo zaklali, nješto friška ostavili a ostalo nasolili. Kruha niesmo mogli dobiti, niti kave ni šećera a nit čaja (*Thee*). Što smo mogli kupiti sve je bilo jevtino, tako n. pr. vol do 700 litarah po 20 talirah (iliti 40 fr. sr.,) krme do 200 litarah po 26 talirah, dvie pure za englezki šiling (30 kr. sr.), a voća daju na stotinu za jedan šiling, kanoti naračah, limunah, platanah, bananah, ananas i množinu drugog, same kokos-orasi malo su skuplji; ali kad bi si koji truda dao otić u šikaru nedaleko od mora može si nabrati svega toga voća, koje divje raste i svakomu je slobodno uzabrat si ga do volje. Ovo ostrvo leži pod 14. stupnjom južne širine a zove se *Ohatoua*. Žitelji su tamošnji tanka primjerna stasa, ugodna lica, vesela pogleda, nos im je visok i povrnut a kosa kudrava; boje su nalik na bakar (mjed). Idu goli mužko i žensko, osim što se opašu okol tiela pojasom sa njekom travom, koja je nalik iztrtom lanu, i taj im pojas pokriva sredinu tiela, pa to im je sva odjeća; na glavi nose kao krunu od različitog perja; nerado se druže sa stranimi ljudmi. One stvari što smo onud kupili dobili smo pomoću i posredovanjem nekog Hamburčana, koj je prije njekoliko godinah s nekim englezkim brodom došao na ona ostrva, te je ondje zaostao a sad tamo živi oženjen sa kćeri njihovog načelnika iliti kao vladaoca. Ovaj je narod mnogo zaostao za Knakeri na Sandvić-ostrovlju, te se kod njega neopaža jošt nikakove civilisacije. Na ostalih šest ostrvah, što spadaju na brodarski arkipel (ostrovlje) ima više Evropejacah i Amerikanacah; nu buduć da smo mi sa zairom na ovom ostrvu bolje bili obskrbljeni nego što smo se bili nadali, zato niesmo htjeli gubiti vremena, da ono ostalo što nam je još manjkalo kao šećera, kave, čaja itd. dalje na drugih ostrvih tražimo; a kruha smo jošt toliko imali, da bi nam dieleć ga umjereno mogo doteći do Australije, ako nas možbit nebi zatekla i obustavila kakva nepogoda. Podmireni dakle sa provizijom i naužívši se zemaljskog

Digitized by Google

zraka za ona četiri dana što smo se na ostrvu Ohatooa zadržavali, peti dan razapesmo opet jedra za daljni naš put i zajedrismo u more. Mnogi od Indijanacah u njihovih *kanos* (čamcih) pratili su nas dosta daleko u more, želeći nam u njihovom jeziku „*aroha-nui*“ t. j. liepa puta; tad se oni povratiše natrag, a naša se galija uljulja u velike valove, koji se valjahu šumeć na širokom zrcalu morskom, i za malo nesta nam ostrva iz vidika. Svikolici izgledasmo radostno obale kopna australskog — al do Australije imali smo jošte putovati do tri nedelje danah. Tako smo sa prilično dobrim vjetrom jedrili prve dvie nedelje danah i minuli smo sretno kraj *New-Seeland-u*, velikog ostrva u moru australskom. Ali četvrti dan odkako smo minuli Novi-Seeland, kadno nebiasmo više od dva stupnja udaljeni od velikog kopna australskog (jedan stupanj obsiže 15 geografičkih iliti njemačkih miljah) stane svom snagom duvati vjetar od zapada, a k zapadu je upravo bio naš pravac, dakle vjetar od glave, a uzato podiže se i bura; nedade nam se indi na drugo nego smo morali križati, da nas talasi sasvim natrag nezabace. Ali i naše križanje nije mnogo pomoglo, nego ipak toliko, da smo se kad se je bura slegla, po prilici u istom pravcu nalazili i niesmo bili natrag zabaciti. Ovo je burno vrieme trajalo 13 danah, a u tom vremenu zavladala je velika nuždа na našoj galiji, kruha i mesa niesmo više imali, a vode vrlo malo, koju smo, kad je već sasvim malo bilo, počeli na mjeru dobivati za varenje i za piće; od ostale provizije bilo je na brodu još zadosti oriza (pirinča) i nješto starog pasulja, koji je zaostao jer se varit nije dao; sad smo indi živjeli od samog oriza, kanoti Kinezi u Kitaju, tri put na dan varena, a u jutro pili bi kavu od istog starog pasulja, koga bi mi popržili, u makini od kave samlili i u vodu zakuhali kano i pravu kavu; tad bi ovo piće pili da štogod toploga osjećamo u želudcu, a za sladit ga niesmo imali šećera niti sirupa nego smo gorko pili, od kapetana sve do posljednjeg mornara; ovakova varena pasuljska kava ima doduše dovoljno jakosti, al da se ipak čovjek ovakomu piću samo u nuždi priučit može, znati će svaki čitatelj presuditi. Nam putnikom koji smo neradeći ništa niti poslujući lako se mogli slabijom zadovoljiti hranom, doskora je za težko bilo podnašati neobiklu tu nuždu, a kamoli mornarom težko na brodu radećim, koji u buri i nesgodi, kadno svaki drugi stvor božji traži krova i zaklonka da se ukloni od nepogode, mora na krovu od broda dan i noć u najvećem poslu i borbi da probavi, te im zato hrana mora biti jaka i dovoljna, a uza onakovu koštu, ko što je naša bila, kad smo živjeli o samom orižu i o kavi od starog pasulja, svatko će dokučiti da našim mornarom nije lako ni povoljno bilo duže vremena onako težku službu na brodu obavljati. Stoga je nastalo na našoj galiji nezadovoljstvo i neka upornost medju mornari proti njihovim zapovjednikom, a tomu je bio jedini uzrok — glad.

Medju nami pako putnici bilo je mnienja i razgovora svakojakog; jedni su se tužili da im se nikad kod tolikog putovanja na moru takvog šta dogodilo nije, drugi su opet prigovarali da ako su i bili u nuždi na moru te im je pofalilo jedno ili drugo od provizije, to da ipak nije nikad bilo da bi sva provizija onako skoro malone sasvim izčeznula, — a štogod je još gdjekoj prigovarao, svaki bi odsudu izreko na kapetana, da je on tomu kriv, što nije više provizije sobom uzeo.

Stadosmo zatim, kao što u onakvom položaju obično biva, redom pripoviedati neobične prigode svaki iz svoga života i na moru putovanja. Medju ostalimi poče i neki Amerikanac ovako pripoviedati svoje sgode i nesgode, što je nedavno na moru pretrpio. Godine 1852. — priče Amerikanac u englezkom svome jeziku — bio sam na nekom amerikanskom brodu (iz *New-Bedfordt-a* pod imenom „*Robert Morzon*“) u lovu kitovah i to u Ohockom i Japanskom moru. Vratjajući se iz lova natrag hotjeli smo pristati na Kamčatki u Petro-Pavlovskom, ali burno nas vrieme zastiže kad smo bili od kraja samo tri stupnja jošte udaljeni, a ujedno nas zastre gusta magluština tako da smo po moru tumarali neznajući pravo ni pravca ni položaja svoga. U jedanput opazimo kroz magluštinu pred nami nješto ovisoko kao predgorje, a približivši se razabrasmo da je to pred nami ostrvo; mahom okrenusmo brodom da se o te školje nerazbijemo; kad al jedreći drugim pravcem udaljismo se do pol ure od onoga ostrva, nasjede naš brod sa velikom snagom vjetra bacit na neki prud. Upotriebismo svu snagu naših jedarah da se otog pruda riešimo, ali sve u zalud, jer se je naša galija tvrdo na prud nasukala. Ele druge pomoći nije bilo, nego smo se nadali kad more uzraste da će nas tad podići plima (njem. *Fluth*); ali na žalost našu opazismo u isto doba da biva sve manje mora (*Ebbe*) i ukaza se na mjestih suh prud, te za malo urah sjedjaše naša galija na suhu. Tu dakle nebiaše nade da ćemo se maknuti s ovog pruda dok se galija neolakša; znajući pako dobro da neimamo do Petropavlovskog daljine više od četiri stupnja, priuredili smo u hitnji četiri koraba (čamca), ukrcali zaire, nješto haljinjah, dvie busulje (*kompas*), u svaki čun po jednu zastavu i nješto orudja, i tako smo očekivali dokle more naraste, što biva svakih šest urah, pa da se tad pustimo u sinje more pravcem prama luki Petropavlovskoj. Kad al je more naraslo, naš je brod pričeo vodu činit (upušćat), i voda je u njemu rasla isto tako kano i u moru i doprla je tja do prveg krova. Mi smo neprestano na sisaljkah vodu vukli, al koliko bi vode izvukli, u isto bi vrieme tri puta više uticalo. Videći dakle da odoljet nikako nemožemo, ukrcasmo se na ona već pripravljena četiri čuna i uzesmo pravac ka kraju. Isti dan smo sretno slabim vjetrom o veslih plovili, al pred noć nastade nješto burno vrieme i nesgodan vjetar; mi bi se rado bili tad povratili na našu oštjetjenu galiju, al

Digitized by Google

smo bili od nje nemalo isto tako daleko rastavljeni koliko god i od kraja. Zato smo se Bogu preporučili i proti silnoj snagi talasah morskih prama kraju svu božju noć veslali. Pred zoru se je more malo umirilo, a do luke P. P. bilo je još do dva stupnja daljine. Tako nas upravo u dobar čas po nas zateče sreća, jer se drugi dan u devet satih pred podne ukaza na pučini morskoj brod jedreći istim kao mi pravcem prama luki P. P. Upotriebivši dakle radostno nenadanu ovu sgodu povezosmo junački prama nepoznatom brodu i za malo ga i dostigosmo. Taj je brod ruski bio i na njemu nas kapetan prijazno primi te dodjosmo s njime sretno u luku Petropavlovsku, gdje smo se svi izkrcali.

Ovako svrši taj Amerikanac svoje pripoviedanje, a ja ga umah upitam: Je li se taj ruski brod, što ih je izbavio, zvao „Suomi"? — Našto me Amarikanac oštro pogleda, i pristupiv k meni bliže i promotriv me pozorno pozna me i pruži mi svoju desnicu očitujući svoje veselje, što mu je opet putovati s jednim svojih izbaviteljah. Ovako se medju sobom iskreno pozdravivši potvrdio sam njegovo pripoviedanje i dogadjaj stradavših nesretnikah, kao što sam ga već napomenuo u ovom mojem putopisu (u lanjskom Nevenu).

U burnom medjutim vremenu dalje putujući približali smo se ipak sve to više kopnu Australskomu, i jedan dan prije podne ugledasmo predgorje od *New-South-Wales* i opazili smo ulaz i svjetionik (*Leuchtthurm*) od luke *Port-Jakson* ili *Botanybay* zvane. Promotriv sunce pronadje naš kapetan da smo pod 37. stupnjem prama *Kape-Howe*; buduć pako da leži *Port-Jakson* pod 34. stupnjem prama sjeveru, krene naš brod na zapovied kapetana sjevernim prama *Botnibay* pravcem *). (*Dalje sl.*)

*) U siečanjskom produženju ovoga putopisa (str. 19. ljetošnjega Nevena) ima se izpraviti: da boca pive u Sitki stoji 10 ruskih kopjek, t. j. 11 naših krajc. (a ne for.) sr.

Slavonske starine.

(*Iz sbirke starožitnostih Luke Ilića Oriovčanina.*)

V.

Zelengrad.

Leži nedaleko od Sirača preko potoka u pol šume na brežuljku. Poradi množtva zmijah oko njega nitko mu se rado nepribliža. Kad je zidan bio taj grad, čij je bio i šta je sve prepatio, od svega toga ništa se nezna, osim da je nekoč spadao na obitelj Zapoljinu pod imenom Zelenvár, koja je obitelj u ovoj okolici mnoge gradove posjedovala. [1])

VI.

Gradina.

Kod Končanice od Daruvara do jedan sat daleko vidjeti je na brežuljku razvaline grada, koji sada narod „Gradina" naziva. Tko je ovdje prebivao i komu je grad taj pripadao ništa se nezna.

VII.

Brestovac.

Od Daruvara do poldrug sat daleko u selu Brestovcu, i to u dolnjem kraju, ima tragovah njekih velikih zidah i sgradah. Da li je tu crkva sa samostanom, ili kakova tvrdjava bila, nezna se niti iz povjestnice, niti se može po ostatcih tih razvalinah razaznati a i narod okolišni nezna ništa o tom pripoviedati.

VIII.

Dežanovac.

Na brežuljku nuz selo Dežanovac nalaze se slabi ostanci njekoč ondje bivšeg grada, koj se i „Kastel" naziva. Nu i od njega ništa nije poznato. Izvjestno je samo da je bio vlastitost obitelji Gerebah, jer je u kapeli, koje se razvaline s druge strane sela vide, pokopan bio Gereb; njegov je grob prije njekoliko godinah tude nadjen i nalik je onom od sv. Helene. U torniću ove kapele boravio je kadšto prije 90 godinah glasoviti harambaša Halavanja, koj je poglavarstvu mnogo brige, a stanovničtvu velikog straha zadavao.

IX.

Petrov-grad.

Njekoč velika i prostrana tvrdjava, sada leži u razvalinah na brdu „Petrov vrh" zvanom. Vrhunac brda toga sa razvalinom Daruvarčanom je kao koledar, naime: ako je vrh vidjeti, biti će kažu, liepo vrieme, ako li je maglom zastrt, kišovito i burno.

Tko je i kad ovaj njekoč toli jaki grad sagradio, nije znati. Toliko je samo stalno, da je bio god. 1469. vlastitost obitelji Dežev, što se može zaključiti po nekoj pravdi [1]) koju je pomenuta obitelj tjerala proti Antunu i Petru Porošjanovcu radi nasrtanja na isti taj grad kao i na mnoga druga mjesta. U ovoj je pravdi iliti parnici „Petrov grad" pomagjaren na „Peter hegy" poslie je ovaj grad prešao u vlastitost Ludovika Pekri-a, no kako i kojim povodom to nije znati. Toliko je samo stalno, da ga je isti Pekri sve do turske navale posjedovao, prem da ga je Frankopan god. 1527. na nečuveni način poharao i popalio, da se Pekriu osveti. — Pod turskom je vladom podobro zapušten, a odkako su Turci 1687. iz Slavonije izagnani, ostade grad pust i nepogoda vremena pretvori ga malo po malo u razvalinu. [2])

Narod o njoj okolišnji ovo pripovieda: Gospodar nekoč grada bio je čovjek veoma lakom i krvoločan. Zaveden

[1]) Vidi Katona To. 12. str. 727.

[1]) Vidi: Fejer Nexus etc. Pars. 2. str. 122.

[2]) Vidi: Švear D. 4. str. 470.

Digitized by Google

timi strastmi činio je nasilje domaćim i stranim ljudem i vodio ih u robsvto. Sužnji su mu pako morali do smrti raditi. Tako je jedan izmedju njih proveo dvadeset godinah utvrdjivanjem i popravljanjem svoje vlastite tamnice. Starost i žalost već ga je sasvim oslabila, te se nije ni nadao više da će svoju obitelj ikada opet viditi. Nu dogodi se jednu večer, da k njemu u tamnicu iznenada dodje stran neki čovjek, najaviv mu se da je on njegov sin. Žalostno i ganljivo bilo je po tom izjavljenju grlenje i ljubljenje otca i sina. Medjutim se starac prvi osvjesti, došav, u zao čas, na nesretnu misao, da mu je i sin postao u istom gradu sužanj, te da ga jedinim udarcem oslobodi vjekovitog robovanja, nožem ga probode. Umirući mu sin izpovjedi, da on nije u tom gradu, nego u bližnjem „Biela" zvanom, te da ga je nužda naučila, da si od šindale krila napravi, kojimi je otcu doletio da i njega oslobodi iz gorkoga sužanjstva. Naskorom po smrti sina umro je i otac od velike žalosti. U pravljenje pako krilah nije se poslie nitko razumjeo, dok ih opet Degen neizumije.

Slike iz domaćega života našega slavonskoga naroda.

Od Mijata Stojanovića.

XI. Sijač.

Njiva je uzorana, položena i potrećačena sve na slogove i razore; vrieme je ugodno; zemljište je snažno i odmorno, a nit je suvo, nit odviše vlažno. Po uzoranih brazdah padaju svrake, vranc, čavke, gavrani i druge ptice, te pobiraju izorane crve, mrave, bube i puziće; ševe, bregunice, lastavice, zebe i žune, vuge i krunke lepetju se nad oranjem pjevajući i popjevajući, kano da se rugaju graktajućim vranim gavranom, gakajućim sivim vranam i krečećim šarenim dugorepim svrakam, koje skačuć i preletajuć po oranju kadšto se svojim hrapavim glasom pojavljuju. Orači su njivu doorali ili su već došli blizu posljednje jedinice (brazde); a sjedoglavi starac, koj je prošo već sve stepene poljodjelskih poslovah i radnjah, koj je najprije bio guščar, zatim čoban, po tom kopač, kosač, težak (orač), te najkašnje sad u starosti postao sijač častni, koj je obično skupa i otac svoje obitelji i gospodar svoga doma, — sijač, rekoh, došo je na uvratine poorane njive i sprema se za važni svoj posao: skida sa sebe kabanicu, uzima prtaću torbu čistu i bielu kao snieg, u ovu iz džakovah (vrećah) utresa žito koje kani sijati; torbu sa žitom uprtami premetne si preko desnog ramena tako da mu torba sgodno stoji pod lievom rukom, te da tako desnom može mašat se u nju i žito lako grabiti. Sad zastupi sijač na slog, škine najprije kapu ili šešir sa siede glave i prihvati pod pazuho, pogleda k nebu pouzdanim i veselim pogledom, prekrsti se častnim krstom, i u kratkoj ali srdačnoj i toploj molitvi zazove Boga u pomoć i počme sijati stupajuć korak za korakom po slogu. Kad zasije jedan slog, stupi na drugi itd. dok zasije cielu njivu.

Za sijačem dodju kućani sa drljačom i zadrljavaju (zazubljuju) posijanu njivu, da sjeme dospie pod zemlju. Za ovim dodju orači s plugom i razoru drljanjem ponajviše zasute razore od slogovah, i ako je podvodna, nizka njiva, po najnižjoj njezinoj strani prooru priorice t. j. oduboke razore, koje poslje motikami pročiste, da voda u jesen ili u proljetje iz slogovnih razorah sljevati se može u priorice, a iz ovih propuste ju u šamce ili u obližnje bare ili potoke.

Sijač u Slavoniji onaj dan, kad počme sijati, posti kruto, i pri svome važnom poslu često zaziva Boga u pomoć, da mu trud njegov dobrim urodi plodom. Sijač poznaje dobro i zemljište, po kom sije, i vrieme kad sije, i sjeme s kojim sije, i vrst žita, te po ovih okolnostih ravna se sijući.

Zasijano polje nakvasi blaga kiša, i domalo iza ove proklije žito, i poljana zastre se zelenim ćilimom mlada usjeva; sijač siedoglavi dodje poštapljujuć se na čvornjastu svoju drenovu palicu, da vidi početak uspjeha svoga posla, i kad baci oko po njivi, oči mu se zakrese od radosti, lice mu se razvedri sladkom nadom i srdce ohrabri ufanjem u buduću obilnu žetvu. Opet podiže oči k nebu i zahvaljuje Bogu na uspjehu; ide gore dole po uvratinah i sa sviuh stranah obilazi njivu, te od miline nemože se dosta nagledati svoga usjeva. Kad u proljetje okopni snieg, opet sijač pregleda svoje njive i usjeve skoro svakog praznika poslje službe božje, i svaki put opažava veći i bolji uspjeh. Žito domalo uzraste bujno i razvije se u kolenca, izvlata se oko Gjurgjeva, u lipnju požuti, u srpnju je već zlatno od zrelosti i čeka britka srpa, da ga pokosi.

XII. Težak (ratar).

U svakoj dobi godine: i kad se počme probudjivati priroda iza zimnog sna; kad stabla cvjetaju, vrtlovi cvietjem okite, poljane zelenilom zastru, livade travom ukrase, gajevi i šume izlistaju, ptice gniezda viju, i kad proljetni cviet počne dozrievati u plod, kad motika, srp i kosa po polju se nose; i o berbi i kukuruznom trganju; najposlje i onda još, kad priroda poljane zastre bielim pokrivačem mraza i sniega, kad se bare i potoci pokriju mostom leda: uviek težak imade posla oko svoga pluga, oko svoje marve, oko svojih njivah: sad pravi ornice, gredelj za lemeš (raonik) i ortalo, otku, gužvu gredeljnu, jarmove, iglice, petlje, bič; sad ore, polaže, trećači, priara, proara, zaorava usjev, sad hrani i timari, ili pase volove. Težaka sunce grije, kiša pere, rosa umiva, vjetar suši i razgaljuje mu znojno i vruće od posla lice, mjesec ga i

Digitized by Google

zviezde noću prate, i iz ovih poznaje točno dobu noći; zelena mu je travica blazina i posteljina; stabla i voćke u polju u proljetje vesele ga cvjetajuć, u ljetu ga razgaljuju kad sjedeć u sjenki njihovoj počiva od težka posla, u jesen ga hrane svojim sladkim plodom, ili njega, ili njegovo blago, a u zimi griju ga svojim drvetom i daju mu gradivo za njegovo pokućtvo i orudje; marva njegova olakšava mu njegov težki posao, i ako je raden, vriedan i prilježan a uz to uman i vješt poslenik, plug njegov ne samo da hrani njega, nego i crvka i mravka okolo njega, brez pluga bo neima hleba, a brez hleba neima hrane. Težaci su slavonski veseli pjevači i vješti svirači. Sviraju u dvojnice, u duduk, u sviralu, u diple i gajde, i u svakom su pogledu dobroćudni, bezazleni i mirni, krotki i pošteni ljudi; samo u jednom pogledu zaslužuju ukor, a to zato, što još i sad, kad mnogi od njih, premda su u svomu djetinstvu polazili pučku školu i u njoj naučili se čitati i pisati, sad kad su odrasli sasvim zanemaruju čitanje, i redko je vidit da koji od njih po praznicih uzme knjigu u ruke. Mi imademo knjigah i časopisah, iz kojih bi se težaci mogli mnogo koješta naučiti, što bi jim uprlo u kola i od velike pomoći bilo pri njihovom poslu, a mnogo je toga, što bi valjalo da naši zemljodjelci (težaci) poprave u oranju i kopanju, u gospodarstvu poljskom i domaćem, ako žele da jim rode dobrim i obilnim plodom njive, vrtli i vinogradi, a livade bujnom travom.

XIII. Momak.

Na zelenoj poljani, gdje težaci vole pasu, eno momak, zelen bor, vitka stasa, snažna uzrasta, hitre noge i pouzdane za skočiti i poskočit preko krša i jarugah i poletit preko polja kao jelen niz dubravu; jake ruke i mišice, s kojom lomi oštro trnje i prilama drenovinu, vole hvata za rogove i vrat jim skučava u jaram; s kojom čile konje hvata za grebene i za grivu, kad mu ular neprimaju; s kojom pluži, kopa, kosi i stoljetne hraste ruši, kad mu gradja uztrebuje ili drva za ogrievo; prsi jake, pleća mu široka, lice rumeno i od sunca sapaljeno a vjetrom opureno, na nogama putranci opanci, platnene vezene i razpljetom ozdol razpletene široke gaće, preko koljena dosižuća dugačka košulja, oko pasa vunen pojas, za pojasom nož u kožnici drvenoj i kositerom zalivenoj, na plećih modar vuneni prsluk, preko ramena kožna torba, a u ovoj izim ostalih sitnarijah svirala, duduk ili dvojnice, uz što svira kad neradi, kad se šeće po poljanah, kad prolazi zelene lugove, listnate gajeve ili dražestne dubrave, kad večerom ili praznikom po seoskih šetje se ulicah. Eno momak na livadi, gdje se kosi bujna trava; eno ga na polju, gdje se žanje zlatno žitno klasje, gdje se kopa i obkapa, gdje se ore i proara, gdje se krči, sadi, ogradjuje; eno momka na meraji (ledini) u selu, gdje se igra divno kolo i pjevaju poskočnice, gdje se pire dude i gajde, gdjeno ječe i poječu sitne strune od gusalah ili žice od tambure, il' strunice od hegedah, gdje se pleše mužko kolo, i šaranac i vanjkušac, gdje se traže crne oči, ili crne ili modre, žarke oči djevojačke, gdje su mrke obrvice, sinjeg mora pijavice, a zenice kukinjice, lica trator i ružice, bieli zubi nizi od bisera a ustnice rujne jagodice, biele ruke krila labudova, mrki prami pripredena svila, razgovori gučanje grlicah, eno momka sad na kolih, sad na konju il' pješice pri svakom domaćem poslu i poljskom i po danu i po noći, doma i na stanu, u polju, u šumi, ljeti, zimi, uviek je i svagdje prvi pri poslu i veselju, pri radu i zabavi. Ako je božić, momak se brine za badnji uzglavanj, na kom će goreti božićna vatra i peći se zaoblica, za žarilo božićno, kojim položenik kreše vatru; ako je Gjurdjev dan, on se brine za kitu Gjurgjica (cvieta) za taj god i za druge trave, s kojimi stanarica ili domaćica baje oko govedah, osobito oko kravah muzarah; ako je Filipje, momak podiže lipe izpred dvorah djevojačkih; ako je Ivanje, momak je, koji loži vatru kresnicu; ako je krstovo, momak pravi i podiže ljeskove krste na ulazu domovah; ako je spasovo, momak ide na ruku koledarom; ako je pir, momak je ručni djever ili konjanik (dobrokonjik) u svatovih; ako je mrtvi dan, momak zvoni u oči njega po cielu noć; ako je prelo ili posielo, momak je na njemu; ako je sigra, tu je momak; svuda, svagdje i uviek je momak tu: ako na posao, on je poslenik, ako na veselje i zabavu, on je veseljak, ako na vojsku, on je vojnik, ako na ples, on je plesač, ako na pjevanje, on je pjevač, ako u noć, on u noći; ako zoru prevariti ili rano uraniti, momak, ako u lov, on je lovac, i tako mu prodje mladost, sve u radnji i zabavi i života pramaletje, i oženivši se stupi u ljetnu života dobu.

XIV. Djevojka.

Djevojka je slavonska spodobna kakvoj ptici pjevačici; kudgod hodi danom, u noći, pri poslu, u domu, na polju — uviek pjeva i popjeva, a hitra je kao srna ili brza vjeverica, i radena kao pčela: pri sijanju zazubljuje, ako kopanje, ona je kopačica, ako žetva žetelica, ako oranje i kositba, ona je ratarom i kosačem ručkonoša i vodonoša, ako je spremati sieno, ona ga pomaže kupiti u bagliće i djenuti u plastove ili na vozove il' gamare, ako vršitba, ona rastavlja žito od slame, ako je sazreo lan (kudelja) i djevojka ga čupa, greca, glavičice od lana suši, tuče i vije, a lan dalje veže u močionice, kvasi u vodi nanizavši močionice na močilo; kvašen lan vadi iz vode, pere, stere da se osuši, osušen kupi na stučke u snopove, poslie ugrieva stučke lana na suncu, tuče ih stupkom, tare trlicom, grebenja na grebene, tepa na tepalju u povjesma, koja po tom pročešljava na čekinjastu češalju, privezuje na

Digitized by Google

preslicu, prede iz povjesamah predju, koju sa vretenah smota na rašak u pasma, sa raška skida, luži i bieli, pak onda na vitlu raztegnuvši odmota na kalame (mosure), sa ovih osniva natru na snovačah, osnovavši navija na tkalačko vratilo, uvodi u nite i brdo razbojno, te tka; otkano platno bieli, oteže, savija u trube, kroji na košulje i drugo rubje, koje za tim veze modrom i crvenom vunicom, ili razpletje, loziča, sastavom sastavlja pole, šiva itd. Djevojka je slavonska i u kući vrla pomoć, ona je metilja, pralja, vrtlarica, kuvačica i pomaže u kući i oko kuće, u polju i doma pri svakom poslu mater, strine i zaove, mete, pere, donosi vodu, čisti kuću i dvor, pred kućom i za kućom svagdje mora čisto biti, gdje je djevojka u kući. Djevojka je slavonska po svaki dan prosto odjevena u čistu platnenu košulju vezenih u tri do šest strukah raznog veza skutah, poramica od oplećka takodjer je vezena ; opasana je vunenom oširokom dugačkom tkanicom, kojom se kruto utegne, da vitak stas dobije, pripaše se modrim ili crvenim zapregom, ili vunenom pregačom (keceljom), vrat i njedra pokrije do grla bielom ili bojadisanom maramom, oko grla ima po više strukah, nizih lažibisera ili drugih djerdanah, na rukama burme biele ili žute, kadšto i do koj prsten srebreni, a u ušima ušnjaci od bronze ili srebreni; prami spleteni u pletenice, i ove pridjenute povrh glave žutom iglom, a zolufi prigladjeni ili u sitno spleteni, te izpod ušiuh sa zadnjimi pletenicami upleteni; za kosom uviek u djevojke slavonske vidit je kiticu, ili barem stručak kakvagod cvieta, i po zimi ako ništa — rutvice, šimširovine, bršljana, žuta smilja il' biela kovilja, nevena, kalopera, ružmarina, žita tek porastla ili kukuruza u criepu za kitnju pred božić posijana; na nogama ili čarape crvene, biele itd. i opanci putranci ili pletenci, ili su bose, samo pri poljskomu poslu obuvene. Po praznicih nagizdaju se i nakite djevojke slavonske gizdavim ruhom, svilom i kadifom kao kakve gospodične, da čovjek čudi se kad jih vidi. Tu su ti svileni rukavi zlatom vezeni u košuljah, tu svilene suknje i rekle, svilene skupociene marame,' filare (štiflete) kadifne ili komašne, ili fine kože a razne boje, tu ćurkovi i šalovi, i svakojake cependije varoških ljepoticah, što je sve od njeko desetak godinah počelo se zavoditi u sela prostog naroda, i nije upravo znak ćudorednog napredka našega naroda, nego miriše po razuzdanosti, po razkalašenosti i gizdelinstvu, od čega se sve više i više truje ćud i značaj naroda, a ćudorednost i nabožnost vrlo propada. Da su srećom naše krasne Slavonke ostale pri onoj prostoj nošnji svojih babah i prababah, kud sreća. Ove su odjevale se samo onimi haljinami, koje su si kadre bile ili same napraviti, ili ih nisu silne novce koštale, pak su barem u ćudorednom obziru bile daleko srećnije, nego su im sad unuke, koje svilu nose a sirutku prose, koje idu ne samo za modom, nego i za razuzdanostju raznježenih i pokvarenih onih varošankah, koje u majmunskom nasljedovanju isto tako pokvarenih gizdelinah, u pušenju smotakah, u skitanju i bezposličenju traže emancipaciju ženah, a ne u blagoj ćudi, u krotkoći, u kućevnosti, u poslenosti i vriednosti, u čistoći srdca i u ostalih ženskih krasnih krepostih, po kojih žena kao mati, supruga i domaćica postaje sreća svoga doma, utemeljiteljica blagostanja svoje djece, kruna svoga muža, najvažnija osoba u čovječanskom družtvu za obitelj, za crkvu i državu.

Kakogod brez momka tako i brez djevojke u Slavoniji neima kola ni plesa; ako je posao, ona je na poslu u polju i u domu, kod kuće i na stanu, ako prelo i posielo, djevojka je na njemu; ako koledari, djevojke su; ako o spasovu križari i kraljice, djevojke su; ako pir, djevojka je djeveruša, ako krstenje, djevojka je nosilja kolievke ; ako god, djevojka kiti i čisti crkvu, oltare i zastave crkvene; ako svetčana služba po nedeljah i praznicih u seoskoj crkvi, djevojka pjeva crkvene pjesme; ako je gostba u kući, djevojka služi stol i dvori goste; ako je otvorit na dvoru kapiju za kola, djevojka otvora, ako je doneti kome vatru na lulu, djevojka se vata vatralja, ako je gost došo, djevojka mu stolić dovatja, ako otac, stric ili drugi kućanin dodje s puta ili s posla poljskog, djevojka mu privatja iz rukuh orudje i torbu s ramenah, ako je pomoći reduši u domaćem poslu, djevojka pomaže, i za cielo vrieme djevovanja sprema se i pripravlja djevojka za udaju sastavljajuć ruho djevojačko, i ako je vriedna i poštena a čestita roda, uda se i zarana dobro udomi, ako li poradi gizde zabasa na stazu stranputicah ženskih, ostane dugo djevojka, i neudomi se najbolje, ili još gore prodje, — prodje poleg one narodne poslovice: „Dok djevojka caruje, kad nevjesta robuje!“ — Dobra i čestita djevojka bude valjana mati i supruga, pak postane srećna. (*Dalje sl.*)

OBRAZOVANOST I ŠKOLA.

Listovi za naš krasni spol.

Od I. F. Perića.

IX.

Vriedna gospodjo ! U prošastom sam listu napomenuo po prilici sve, što mislim da je potrebno za tjelesni uzgoj u prvoj i drugoj dobi djetinstva. Moram dakle sada da spomenem što i o duševnom uzgoju. O obširnijem samostalnom duševnom obrazovanju neće ovdje biti još govora, jer je i čovječji duh za ove prve dvie dobe još bez svake samostalnosti. Duh je još kao posve razplinut ili uljuljan u životinjskom životu, kojega pojavi većom stranom bivaju još bez svake sviesti. Tek malo po malo stane se on pomoću nazorah iz putenosti svoje osvješćivati. Zato sve što je dosad rečeno o tjelesnom uzgoju, ima takodjer više ili manje neposredna upliva i

Digitized by Google

na duševni razvitak djeteta. To sam pako već imao pred očima, te sam zato svagdje pokazati nastojao, kako i na koliko se nuz koju tjelesnu struku uzgaja ujedno i djetinji duh. Sve dakle, što bi možebit o tom još mogao kazati, dade se dovesti na ova dva načela: „Nastoj da se djetinja ćutila zdrava uzdrže i postupno razvijaju;“ i „uklanjaj sve od djeteta, na što hoćeš da se nenauči (neprivikne), a često ponavljaj, što si rada da mu kao druga narav postane.“ —

Buduć da se ćutili probudjuje djelatnost duha, to treba nastojati da se već sada ćutila vješbaju i razvijaju, a od svega da se čuvaju, što bi ih u tome moglo smetati i priečiti. Vješbanjem vida i tika treba da djete malo po malo dobije pravu pomisao o omjeru veličine i prostora; a to biva približavanjem i udaljivanjem stvarih, koje djeca gledaju i koja im se u ruke daju. Vježbanje sluha pripomaže takodjer mnogo kod prosudjivanja prostora, pravca i daljine. Medju ostalim može se pako vješbati uho i pripjevanjem ili sviranjem liepih napjevah, a navlašno izbjegavanje nečistih i hrapavih glasovah probudjuje i hrani takodjer čuvstvo blagoglasja. Istinu prvog dokažuje osobito ta okolnost, da neima možebit na svietu naroda, koji nebi imao pučkih pjesamah, štono ih matere pripjevaju svojoj malašnoj dječici. A one zaista niesu postale samo zato, da se njimi djeca uspavljaju, prem ako si prosti puk nezna to razjasniti, jer ga je na to tako rekuć navela narav sama. Ali je ipak tako, i tkogod narode točnije promatra, naći će za cielo, da su najmilokrvniji i da najviše čuvstva i glasbene sposobnosti imaju oni narodi, u kojih je najviše takovih pjesamah, i u kojih se najviše pjeva malašnoj djeci. Uzmimo samo na um slavjanski naš narod te ćemo se osvjedočiti o istini ove izreke.

Nauka ili priviknuće k čemu, jedno je izmedju glavnih načelah uzgoja. Poznato je, da većina ljudih jedino samo zato ovako il onako čini i živi, jer se je tomu od djetinstva naučila ili privikla. Malo bo ima ljudih, koji se popnu do onoga stepena duševne samostalnosti i slobode, da rade i živu samo po n a č e l i h, dapače često, veoma često opažujemo, kako mnogi ljudi, u kojih su inače vrstna načela, sasvim protivno živu otim svojim načelom. Pravo veli naša poslovica: Nauka je težka muka, a oduka dvostruka. Kad je indi nauka toli važna, a kod većine upravo odlučna, to se može lasno uviditi, koliko je važna ota točka za odhranitelja. Jer pravo reći više je do toga stalo, kako ljudi živu i djeluju, nego od kakovih načelah proizlazi to njihovo djelovanje. Nitko nepita s kakova je tko načela kakvo dobro učinio, samo ako je dobro; čovječanstvu nimalo nekoristi ako tko ima ma i najljepša načela, a uza to pako zlo čini i radi. Treba indi djecu već u ovoj dobi priučavati svemu, što smo rada da danas sutra prenesu u svoj život; jer ako se već u mladosti priviknu dobru, to će laglje poslie dospjeti do moralne samostalnosti, pa ako i nedospiju, to će barem po navadi i nauki dobro činiti i djelovati. S toga treba svakako uvažavati okolicu djetinju. Umiljata lica, prijazni pogledi, ugodni glasovi, i u obće cielo ponašanje i držanje onih, koji djetetom imaju posla, to veoma utiče na razvitak i obrazovanje djetinjega čuvstva. Dobroćudne matere, koje se često veselo razgovaraju sa svojom djecom, i nehotice su im velike dobročiniteljice, jer glasovi njihovi ne samo da blagodjeluju na sluh i govor, nego veoma blagotvorno probudjuju cielo njihovo biće. — Samostalne volje kod djece je iz prva veoma malo, i ona se tek onda stane razvijati, kad se djeca počmu napinjati, da sjede; usuprot samovolja može na brzo preoteti mah, ako uzgojitelji čine sve ono, čega se djetetu uzhtije, i ako se njegovim plačem prisiliti dadu na ovo il ono. U ovom treba da posve vlada razboritost i dosljednost odgojiteljah, a ne djetinja samovolja. Nu kako, o tom sam već govorio prije, te mislim, da bi suvišno bilo da još šta napomenem. U obće scienim, da će što sam koje sada koje prije govorio o duševnom obrazovanju dovoljno biti za ove prve dvie dobe djetinstva. Kod kasnijih dobah morat ću se i onako obširnije upuštati u to, te će se onda nadoknaditi što je sada možebit još manjkavo i nepodpuno.

Sad nam ostaju još bolesti, kojim su izvržena mala djeca, nu u to nesmijem da se upuštam, prvo toga radi, što ljekar nisam te se u to ništa nerazumijem, a drugo, što u tom sám nikakova izkustva neimam, buduć da od kako mislim i osjećam se, absolutno nikakove bolesti imao nisam. Velim absolutno, jer meni je nepoznata svaka i najmanja bolest, niti me je igda samo zub zabolio. O tom dakle nemogu mnogo govoriti; a što se izkustva vlastitog života tiče, to polag njega mislim: ako su roditelji zdravi i ako se mati za nošenja pametno vlada, to se onda može reći, da će i djeca ponajviše na sviet doći zdrava i čila. A zdravo rodjena djeca, ako se budu uzgajala po ovih načelih, bit će zaista i poslie vazda zdrava; pa ako se koja bolest i pojavi, to će ju njihova narav bolje svladati, nego ikakova ljekarska pomoć. Tako su mislili i radili moji roditelji, pa tako sam vam i ja došao do moga nenarušivoga zdravlja; što zaista nebi bilo, da su u me trpali svakojake liekove, kao što se to sada obično čini. Samo ne mnogih liekovah za djecu! Za zdravu je najbolji ljekar njihova narav i razumno držanje i uzgojivanje; a za bolježljivu, t. j. koja su već na sviet došla nezdrava i nepodpuna, za takovu neću ništa ni da govorim, jer neuvidjam nikakove koristi za čovječanstvo od bolježljiva i pokvarenoga naraštaja. Iz slabe i nezdrave djece težko da igda budu zdravi i krepki ljudi, jer nezdravi sokovi, nezdrava krv i nepodpuna uda, riedko da se kada promiene i nadomjeste. Sumnjam da li je to nesreća, ako takova još ranoj dobi pomru, jer ona su danas sutra većinom sama na teret i sebi i svojoj okolici i cielomu družtvu u kojem živu; nemogu bo služiti ni Bogu ni državi; pa ako i živu, kakav je to kukavan život u neprestanom strahu u neprestanom nemiru i vazda i uviek samo na liekovih! Ta takovim je i samim ovaj život dosadan; oni ve-

Digitized by Google

činom najviše proklinju one, koje bi inače imali blagosivati ; a od njih deset jedva će se naći jedan, kojemu nebi milije bilo da je u djetinstvu umro, nego što mora tako kukavno ne — živiti, veće od dana do dana samo se povlačiti. A što je kod toga još najvažnije, to je, da takovi nakon sebe uviek ostavljaju još sto putah crnji i gorji naraštaj. Nu reć će tko : ali i kod podpuno zdrave djece sgodi se slučajah, gdje očevidno diete propasti mora, ako mu ljekar u pomoć nepriskoči ; zar da se i tada ljekar nepozove? To baš neću da kažem ; ali svakako preporučujem roditeljem, da nepuste preveć eksperimentirati sa svojom djecom. Ja doduše neodsudjujem tu znanost baš onako naprečac, kao što su to mnogi učinili, i pripuštam da ima slučajevah, gdje ljekari pomoći mogu; ali zato ipak sasvim pristajem uz ono, što veli doktor i učitelj anatomije u Lipskom g C E. Bock u svóm najnovijem prekrasnom djelu : „*Das Buch vom gesunden und kranken Menschen.*“ Bolesti sačuvati mnogo je lagše, nego li bolesti izliečiti ; a liečenje bolestih biva mnogo bolje diaetetičkim načinom (t. j. hranom, vodom, zrakom, svjetlošću ili mrakom, toplinom ili zimom, gibanjem ili mirovanjem itd.) nego li liekovi. Istina je doduše, da ima njekoliko malo liekovah, koji mogu težke bolne pojave ublažiti a i odstraniti; ali zato ima vrlo mnogo i škodljivih liekovah iliti upravo otrovah u rukuh ljekarskih. Izkustvo koje si je pribavio spisatelj (Bock) za 25 godinah kod bolestnikah, mrtvacah, kod djece i na bojištu, osvjedočilo ga je, da se veoma malo bolestih sigurno može poznati, da nam je dosada narav od veće strane bolestih još posve nepoznata, da se njihovi uzroci, razprostiranje, trajanje i dokončavanje samo u veoma malo slučajah mogu naznačiti, i da se malo ne sve bolesti, koje ljekar misli da može izliečiti mnogovrstnimi ljekarskimi načini, kao što je allopatički, homöopatički, isopatički, hidropatički, dynamički, sympatički, mystički i gymnastički, — i bez ljekara i liekovah mogu izliečiti jedino pametnim diaetetičkim postupanjem. Zato jamči on (Bock) svakomu. Ako ovako o ljekarskoj znanosti i umjetnosti sudi i misli jedan izmedju prvih kolovodjah sadanjih njemačkih ljekarah, to mislim da ni pisaocu ovih listovah nitko neće zamjeriti, što i on nije baš tako vatreno zauzet za liekove i ljekare ; a to tim više, budući da sám uživa podpuno zdravlje, premda još ni mrvice ni kapljice lieka u sebi neima. Za njega su bili a i nadalje će ostati najbolji i najsigurniji ljekari: radnja i umjerenost. Radnja probudjuje tiek, a umjerenost čuva nas da ga zlo neupotrebimo. To je jedini pravi recept za zdravlje! —

Zdravstvujte dok se opet sastanemo.

Školski ulomci XXXIV.

Imamo li mi spisah za mladež? Ja bih s mnogim prijateljem mladeži tvrdio, da ih jedva brojem imamo dosta, dobrim pak izborom vrlo malo. Kad bismo imali više istinito valjanih spisah, mogli bi ne samo našoj djeci, no i mladim učiteljem čestitati sreću, budući bi se ovi pouzdanim i k tomu prijatnim načinom naučili, kako im valja govoriti i postupati s mladim naraštajem. —

Ja prije svega kudim svaki spis, koji je istom na sviet izišao da mladeži vrieme prekrati. Prekraćivati vrieme, ovo plemenito blago, uobće je gotova budalaština, te će tim tek djeci dogaditi ozbiljna, čvrsta hrana. Spis za djecu neka razgrije srce za sve što je dobro ; iz njega neka vade djeca istinito koristna znanja i pravila života. Takav spis neka nehlepi odviš za zanimivimi situacijami ; dogadjaji neka teku redom naravnim i prostim, neka se u njih ogleda čil, pun život. Koliko se god u takvom spisu ište ton i sad za djecu shodan, ipak netreba da tu govore samo nedorasli niti oni smiju biti glavne osobe. Kao što mladež uobće u životu uzimlje za uzor odrasle ljude, te se neosjetno po njih upravlja, tako neka to bude i u spisih za mladež, ako inače neželimo da nam se prišije Kaestner-ov prigovor lažnog filantropisma:

Sonst zog der Mann das Kind zu sich hinan,
Da freute sich das Kind und ward ein Mann ;
Jetzt kauern hinab zu den Kindlein
Die pädagogischen Männlein.“ —

Strogo ukoriti valja svaki spis za mladež, koj smjera onamo, kako da iz njegovih malih čitateljah postanu spolja uglađjene svjetske lutke, te po tome trubi samo spoljašni moral, držeć da je moralu cielj i konac — odobrenje ljudih. Valja ti da čist i opran hodiš, jer će se inače drugi gaditi na tebe ; neslaži, jer ko bi ti inače vjerovao ; neukradi, inače će sav sviet pružati prstom na kradljivca, da aps i nepominjemo, — kakav je to moral!?... Posve nam je drugi uzrok označen u topłom, života punom odnošenju napram Boga, taj uzrok treba da imamo na poumu i mi i mladež, jer bez njega smo tek očajani plovci, koji pravi svoj kompas izgubiše ... Ovim se neveli, da svako dobro djelo, svako plemenito osjećanje, o kojem se mladeži pripovieda, — mora odmah i kao iz obuše moralen uzdisaj pratiti, kao kad učitelj najprije knjigu ostavi, a zatim zagudi : Vidite, djeco, tako treba i vi itd. itd. ! — Uvjereni možemo biti da će mila mladež ove krotke izlive i moralne ekskursije preskočiti te s dogadjaji brzo ići dalje. S onim prodikovanjem bit će što i s čestimi napomenami razgovornih materah, to jest djeca ih slušaju na polak, ili nikako. Ja držim da djela moraju govoriti, pa gdje ova govore, dosta je. Moral neka je u djelu, — po djelu neka nalazi on put k srcu, gdje je te, tu su tek potrebni tihi nagovješćaji, a gdje nije, tu su sve rieči u vjetar.

Mi uobće preveć želimo odgojivati riečmi, umjesto da ostavimo neka primjeri govore.

Ko je dovieka samo karikature slikao, težko će kad plemenitu sliku moći predstaviti ; ko se svaka zla nagledao, oguglat će to, izgubivši tanje osjećanje za

Digitized by Google

sve što je liepo. Neredjajte mi u svojih spisih za mladež odveć mnoge zlikovce! Negonite njihove tajne putove suviše točno! Ljudi i onako poklanjaju zločinstvu veće saučestje, nego tihoj dobrodjetelji. Nekoristite se tim, da mladež za svoju knjigu pridobijete. Ja držim da je to pogibelno.

Spis za mladež, ako je valjano izradjen, treba da i odrasli ljudi, koji su si čisto, meko čuvstvo sačuvali, — s pravom voljom i unutrašnjim zadovoljstvom čitaju. Posve maloj djeci nebi trebalo ništa davati za čitanje — sgodnije je, da im odgojitelj što pripovieda.

Izmedju njemačkih spisah za mladež — od kojih bi vriedno bilo neke komade prevesti i na naš jezik — toplo za čitanje preporučujem djela Nieritz-a. *) U ostalom dodje mi lani do ruke pripoviest za mladež i narod, osobite preporuke zaslužna: „Siska Rosemalova ili posljedice odhranjivanja“, koju je po Conscience-u spisatelju flemskom vješto ponašio g. Fr. Ž. (gl. lanjskog Nevena br. 3). Suze uzbudjenja, koje ova pripoviest svakome čuvstva punom oku i srcu mami, neka su najbolja zahvalnost štovanome g. prevoditelju!

Gdje je upliv škole na život? Ja ću ovo važno pitanje još točnije uzeti, te prije svega reći: Gdje je upliv škole na dječiji život?

Obično učitelji slabo vide dalje od školske sobe, pa mlogi, pošto vrata školska zatvori, misli samo na papuče i čibuk, govoreći: Ovo je za jedan dan dosta muke! —

Ali kad, istom da se razonodiš ili inače u šetnju izidješ, a ti prodji pokraj bare, gdje se večerom učenici tvoji na igru skupljaju. Što tako riedko čuješ veselu pjesmu dječakah i djevojčicah, pjesmu, koja upravo za svoje vrieme skrojena, mogla bi prekratiti veče veselim i nevinim načinom? Pa ako pjevaju, nepjevaju li baš pjesme, koje su tebi nepoznate, i koje ih nije pristojnost učila? — Pa kad pored svojih učenikah prodješ, nevidiš li šta čine, da olovna krila sporo vukućeg se vremena uskore? Jedan se sjetio budalaštine, drugi zloće, pa smjesta to čini sav sbor iz samog dugog vremena. Jedni ubijaju žabe, drugi muče bubu, neki opet uzeli medju se pseto, te ga kine i trzaju. Nebi l' ti mogao što izraditi kod djece ove, nebi l' ju mogao učiti igram pristojnim i veselim?

Da što zaista nemoguće bude, treba nam samo držati da je nemoguće! —

---

*) Kad je na ruskom jeziku g. 1849. izišlo djelo „Переселенцы, Разказъ Густава Ниритца“ (изданіе Ѳеодора Наливкина), onda je učeni Rus Pogodin u recenziji istoga prievoda rekao izmedju ostalog ovo: „Ниритцъ есть одинъ изъ лучшихъ и плодовитѣйшихъ дѣтскихъ повѣствователей. Разсказы его естественны и занимательны, по тому что дѣтская жизнь въ нихъ нераздѣльна въ семейной и общественной, и дѣти играютъ дѣтскія роли, а не роли славныхъ й доблестныхъ мужей.“

XXXV.

Die Grundbedingung und die sicherste Garantie für das Gelingen aller Erziehung liegt in der Persönlichkeit des Erziehers!

Ovimi je riečmi završio Baur svoju važnu pedagogiju. — Talente mi nemožemo dati, ipak odgojenje može dati vrstan karakter, čestitu osobnost. Odgojenje može učiniti, da mladić zvanje učiteljsko s prave točke uoči, da mu se onom svetom revnosti posveti, koja talent može nadoknaditi, dočim talent nije kadar revnost nadomjestiti.

Odovud se vidi, da je svako podizanje školske stvari spojeno s duhom i životom seminarijah, te da nam seminarije imadu stvoriti one osobnosti, ona srca, onu revnost zažeći, koju potrebujemo za naš narod i naše narodne škole.

Zato je izbor učiteljah i upraviteljah na seminarijah u najpravijem smislu glavno pitanje za napredak narodnih školah. Samo vrsina lica mogu nam i opet vrstna lica odgojiti. Prostrana su znanja, kao i razmatranja života, dobra; — urodjena vještina u obučavanju još je bolja; ali je najbolji čist, neokaljan karakter, žar i uztrajanje u zvanju, krotko srce puno blage ozbiljnosti i ozbiljne blagosti. Nadjemo li jednom takove ljude, tada ih držimo čvrsto u njihovom veleważnom zvanju, čvrsto sve do sniega starosti, jer sieda glava za ovakove karaktere prava je kruna.

Da l' se ovo svagda pravo uvažavalo, da l' je visoka važnost u posledne vrieme živo spoznata, — ja to neću ovdje da presudjujem; ali jedno znam — nam oskudieva još mnogo!

Školski savjetnici i školski nadziratelji svakako su ljudi, koji imaju upliv i važnost; ali oni nisu kadri najamniku srce dati; oni nemogu zabludjenika izpraviti, no samo tek kazniti; njihov je upliv slab, da opaka lica preinače. Najamnik, pošto se odmakne školski nadziratelj, zatvara školu uspokojavajućim pomislom, da je sad opet za neko vrieme siguran, pa ukor stresa sa sebe, kano prah sa haljine.

Steffens veli: „svaka nauka neka je produženo kršćenje — svako odgojenje u užjem smislu produžen eksorcizam!“ Ja dodajem: E, dobro! dižte se na noge lagane, te potražite ljude, ali ljude koji će krstiti ne vodom, no ognjem i duhom svetim! — Nadjete li takove ljude, a vi, povjerivši im upravljanje seminarijah, štujte ih i nagradjujte, kao što se pristoji; a nepitajte, jesu l' oni duhovnog ili svjetovnog reda, jesu l' doktori, ili su samo tek prosti učitelji narodnih školah!!

Položaj i saviest moja nudi me, da moj darak za blagostanje mile nam mladeži doprinesem. Upravo ja se nebih rad povesti za jadanjem onih ljudih, koji uzvikuju: „Aj, šta nam pomaže da daleko težimo, da mnogo mislimo, da se mnogo znojimo i mučimo oko toga, kako da budući naraštaj bude bolji od današnjeg. Tu je sav trud i muka uzalud! Velikaši svjetski žele istine, cielj, ali sredstva preziru, bar ih neznadu kao

Digitized by Google

što valja upotriebiti. Dok su političke glave većom stranom ono, što jesu, dok se s djelom obrazovanja čovječjeg, u glavnom uzevši, mlako i jednostrano postupa: dotle žali Bog truda, neće se moći mnogo učiniti za napredak duha čovječjeg. U istoj mjeri, u kojoj se razkoš i čuvstvenost širi, izumire patriotizam, neživi se tu za cjelokupnost, no svak živi za se; riedko ko služi vladaocu, no svojoj sebičnosti; neradi se za obće blagostanje, no svak ima svoju korist pred očima. I sám veći dio roditeljah slabo svraća pogled na dobromisleću, izpitujuću revnost onih muževah, koji se o boljem izobraženju djece staraju, a to obično s toga, što se i oni rado za primjerom velikašah povode, ovim pak ne riedko leži više na srcu, kako će se konji dobro njegovati i timariti, nego kako će se djeca odgojiti, i učitelji poštovati i plaćati. *) Treba l' se čuditi, što roditelji moćni primjer velikašah nasljeduju? Na što dakle — čuju se hladni i prezirući glasovi — na što svaki nov predlog, pokušaj i majstorisanje oko' odgojenja? — Mi i naši otcevi i majke odrastosmo u ovih iliti onih školah, oko nas se nije tolikom njegom šuškalo i titorilo, pa evo gled'te, mi smo ipak vrstni i valjani ljudi. Tako nek se čini i s našom djecom. Dobro veli naša poslovica: „Mladost — ludost!" vrieme će i sámo učiniti nešto iz njih." — —

Ovakova i slična jadanja poštenih ljudih ja sam često slušao, te na žalost i često pronašo, da su na istini osnovana. Nije se dakle nimalo čuditi, što očutna srca klonu. Reže se perje njihovom okriljenom duhu, njihovoj revnosti, — postojanstvo, da na putu jednoč započetom dalje napreduju, iznevjeri ih; oni ili se s jedom ograniče na nadničarsko odpravljanje svoga dnevnog reda — kao što tek nanj metnuta ciena i naplata ište, — ili kunu bezplodnost svojega posla i nepriznani trud težnje svoje.

Ali premda se nemože tajiti, da veoma velik dio uprav ovako misli; premda je istina, da se mnogi velikaši o prosvjeti i odgojenju naroda nebrinu prije, dok potrebu prosvjete neuvide; premda je istina, da oni oko sebe imaju većom stranom ljude, kakvi-no su, — da mnogi baš i neznadu (jer im se u prvoj mladosti nije kazalo), kakvi moraju biti ljudi, koji da se za obće blagostanje upotriebe: — ipak već dokučuju mnogi istiniti otci svojega naroda, da bi ljudi više mogli činiti, da bi oni mogli biti razumniji i bolji, nego što su dojako bili. Mnogi se već pohvalno trude, kako da više i bolje što načine iz čovjeka. Kamen majci, da to svi čine! Neki neznadu upravo ni odkud im početi treba, kakve mjere da upotriebe, koje zapreke da uklone s puta, kako l' da ostale pokretaljke s ovom cielji udese itd.

Ko to može da promieni! Ko će zahtjevati više, nego što se može učiniti! Ne, pošten i revnostan čovjekoljubac neda se ovimi pojavi zavesti na stranputice. On se uzda u Boga, radi koliko više može, te se raduje u saviesti svojoj: ja sam — veli — odista pošteno mislio, grudi su moje čiste od svake opačine; on se tješi tim, da će se na mig božji u odgojenju i obrazovanju čovječjeg duha nevidjene klice neosjetno razviti, da će njiva dati bogat plod. Raduje se životu u onom vremenu, kad će se odasvuda kretat istinita čovječnost, kad će uz veću prosvjetu takodje i čovječnije čuvstvo male i velike, otmjene i proste više ili manje prostrujiti. On nosi u srcu uvjerenje te veli: potreba će nagoniti velikaše, da se za ono što im je na srcu revnije zauzmu. Po mjeri, kojom se vlastiti njihovi umišljaji razgranjuju, trebat će oni više duha i radinosti, više čvrste snage i poštenja, pa da umišljaje svoje realiziraju. Davno su već razumni vladaoci tražili vrstne glave, vjerne i poštene duše, — oni će ih još i više tražiti te osjetiti potrebu, po kojoj vrstne umove imadu sebi privlačiti, znajuć da će u njih steći ne samo podporu, no i sredstvo: kako da se uzajamno i oni i podanici težnje skopčaju, da obostruki interes usredotoče na jedinoj pravoj točki — na blagostanju zemlje. — Napredujuća prosvjeta u svezi s pokvarenostju naravah biaše od vajkada škodljiva. Da i netražimo dugo, imamo u tom primjerah dosta. Tu nije nuždan prorok da zaviri u budućnost, no da se obazre na prošlost, uvidit će: da promicanje prosvjete i pokvarenih naravah nije baš koristno ni za velikaše, ni za njihove države. Uvidjajući to, treba da tim življe prionemo, kako da duh čudorednosti u novoj generaciji opet oživi, a odtud da buduća država dobije više dobrih i sposobnih gradjanah.

O, kad bi budući muževi, supruzi, majke i otcevi itd. razumjeli svoje pravo zvanje i veličinu dužnostih svojih, te po njih djelali! Kad bi se jednom oprostili predsudah, a naprotiv složili se izmedju sebe, šta treba da budu bližnjim svojim u svom većem ili manjem krugu! Kad bi se i mladež iz svoga sanka trgla, te bi počela osnovano razmišljavati: bolja bi nam sreća procvjetala! Ko se tako unutarnjom snagom najprije sám popravi, taj će i druge lasno popraviti. Što od srca iztiče, utiče u srce.

Knjige u ovom smislu trebamo — ali kakve? Kao što ja držim: učena iliti filosofička razprava neće svagda probiti sebi put u srca čuvstvenih ljudih, pa ni u srca mladeži. Knjižica, ako hoćemo da čini upliv na nje, treba uz jasnost i razgovetnost da privlači takodje humorom. Težko će se kad predsuda navodi (dokazi) i protivuslovjem oboriti, ali humoru odapriet će se riedko. To su sve, kao što znamo, osvjedočene stvari; ipak nije l' šteta, što ima ljudih, kojim — u prkos boljem znanju — zavist, ili Bog bi znao šta,

*) Kome ovdje nepada na pamet ono, što oštroumni Lichtenberg reče: „Es war eine Zeit in Rom, da man die Fische besser erzog, als die Kinder. Wir erziehen die Pferde besser. Es ist doch seltsam genug, dass der Mann, der die Pferde zureitet, Tausende von Thalern zur Besoldung hat; und die, die die Unterthanen zureiten, die Schulmeister, hungern müssen."

Digitized by Google

svakad neko drugo ubjedjenje nameće! . . Budale izsmijati i javnom podsmiehu predati ih, jedini je liek, kojim ćemo učiniti, da ovaj rod (kad se već nikako popraviti nemože) nebude bar otrov za zdrav ljudski razum i za još nepokvarenu mladež. To se može činiti, a da ipak niko pametan neprimi to za uvredu stališa iliti osobah, da nerekne, da je napadanje na mahne i poroke „violatio territorii.“ Piscu, kao što ga mi mislimo, niko pametan nebi odrekao njegove poštene težnje, njegove žarkosti srca, njegova uzvišenja nad predsudami; niko pametan nebi se dao zavesti, da moralan karakter takovog pisca tek po golom nagadjanju napadne, da mu zle namjere podmetne, da smisao njegovih riečih izvrne, da njegova razmatranja pozlobce tumači, najposlie da istinu njegovih opisah dovede u sumnju. . . Svaki ud javno odobrenog stališa valja poštovati; čini l' on što je neuputno, tada je budala, ne kao član stališa, no na svoju ruku i o svom trošku. On u takovom trenutku izstupa iz svoga reda, a prelazi k drugom, koj — nek se drevnost (starina) njegova datira odkad mu drago — vazda je tek našega smieha zaslužan te samoga prave ruvetlije (*Zunftgenossen*) mogu u obranu uzeti! — —

Gj. R.

VJESTNIK.

(*Književnost domaća.*) Poviesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske. Trudom Manoila Sladovića c. k. profesora u Senju. Trst. Tiskom austrijanskoga Lloyda. 1856. u velikoj 8nl str. 452.

Prenapomenuto djelo od našega revnog spisatelja Manojla Sladovića, posvetjeno preuzvišenomu biskupu senjskomu Mirku Ožegoviću Barlabaševačkomu, pojavilo nam se iz nenada, bez da je igdje prije o njemu govor bio, te nam je već kao pomoćno gradivo za buduću povjestnicu dobro došlo.

Čitavo djelo razdieljeno je na sedam odsjekah, koji su razredjeni na sljedeće glave: Odsjek I. iza „uvoda u davnosti župah senjske i sjedinjenih biskupijah,“ sadržaje: 1. Opis stranah senjskomodruških. 2. Opis Like i Krbave od 1696 u latinskom jeziku. 3. Opis biskupije modruške iz XVIII. vieka. 4. Članak Martina Brajkovića biskupa (1700) o biskupiji krbavskoj i o nje stolice na Modrušu prenešenju. 5. Razpravu o sjedinjenih senjsko-modruških biskupijah od 1698. 6. Dva pisma biskupa Brajkovića o stanju obiuh biskupijah oko 1700. 7. Članak neimenovanovića (Anonymi?): Num vinodolium pertineat ad Episcopatum Segniensem qua talem. 8. Frankopani knezi. 9. Zrinjski knezi. — Odsjek II. Životopisi 1. Biskupah senjskih od g. 490—1567. 2. Biskupah senjskih i upraviteljah modruških od g. 1567—1640. 3. Biskupah senjsko-modruških od g. 1640—1855. 4. Arkišakonija Modruška sada lička-krbavska. 5. Životopisi biskupah otočkih od 1461—1534. — Odsjek III. kapituli senjski, modruški i sborne crkve na Rieci. — Odsjek IV. Kloštri opatije i sveta mjesta. Odsjek V. Glava 1. Stanje ukupnog puka i klera do 1700. 2. Stanje klera od 1700—1855. 3. Duhovno stanje puka od 1700. do danas i dodatak o grbu po meteču senjskom. — Odsjek VI. Naredbe biskupske. — Odsjek VII. 1. O sjedinjenih, nesjedinjenih i bogomilih. 2. Dodatak o glagoljici.

Moram iskreno izpovjediti, da već glede razdieljenja čitavog djela, uz gospodina pisca pristati nemogu. Čini mi se da je g. pisac u prvom odsjeku svoga djela, osim uvoda, u gore priobćenih devet glavah, htjeo svojim čitateljem predočiti staro obćenito, geografičko i historičko stanje biskupije senjske, krbavske i modruške; medjutim priobćio je samo gradivo za namienjeno djelo, ali isto djelo sastavio nije. Drugi odsjek, ili životopisi biskupah imali bi biti zrno čitavoga djela, koje bi se kao mesom ponapunilo oniem gradivom u kronologičkom redu razporedjenom, što je po prvom i po ostalieh odsjecih i njihovih glavah raztrešeno i simo tamo pobacano. Sve ostalo što nezasjeca u živote biskupah i u kronologične sgode njihovih crkvah, a osobito mnogobrojne povelje i listine, imale bi se stranga priobćiti kao dodatak. Time bi čitavo djelo svojoj svrsi naime poviesti biskupije senjsko-krbavske i modruške, potanje odgovaralo, čitateljem bi se jasnlje predočio čitav slied i tečaj poviesti ili dogadjajah, niti bi koga utrudjivalo sabirati u mislih te u jednu cielost sastavljati ono simo tamo pobacano gradivo. Toliko u obće, a sad da predjemo na uvod i na pojedine odsjeke i njihove glave. — U uvodu ide g. pisac tragom mnogih starijih pisacah, želeći sredstvom filologije dokazati: da su u starom Iliriku već od nepamtivih vremenah živili Slaveni. O tom se je već mnogo za i proti pisalo, ali najučeniji ljudi razbijali su si glave na tom pretamnom i pretvrdom grebenu a niesu postigli svoju svrhu; pa sve dok nedobijemo obilnijih sredstvah, do onih što ih sada imamo, nećemo moći kritično dokazati drugo, do toga: da su prije došastja Hrvatah i Srbah, po svoj prilici, pojedine grane slavenske stanovale u Iliriku; nu da je veća strana, ili čitavo stanovničtvo staroga Ilirika bilo korena slavenskog, to neće dosadanjimi sredstvi nitko moći dokazati. Svi što su dosada branili slavenstvo starih Ilirah, osnivali su svoje dokaze većom stranom na filologiji, pa su ipak svi, sve do našeg umnog Katančića i veleučenog Šafařika, uspjeli jedva do prvog stepena kritičnog dokaza, a bojim se da nas i sva mitologija indijanska i perzijanska gospodina Davorina Trstenjaka neće povesti do višjeg stepena. Nu iz kakova izvora crpio je gospodin pisac svoj dokaz da je već prije došastja Hrvatah bila poznata „Slavonia inferior i superior“ (str. 12) i čast banovah Slavonije! to neznam, nu mogu savjestno tvrditi, da g. pisac ovo nije vadio iz dobrih izvorah; jer kao što je meni poznato, dolazi stoprv u 8. i 9. vieku, za vrieme franačkoga gospodstva, trag slovenskoj pokrajini (*vindische Mark*), a gornjoj i dolnjoj Slavoniji neima traga sve do ugarskoga gospodstva. Banovah Slavonije nebiaše doista prije nego imena Slavonije, a prvi medju Slaveni imali su čast bansku Hrvati, poprimivši to ime časti ili od avarskih Bajanah, ili uzdržavši tu rieč u svom jeziku od starog sanskritskog jezika, u kom znači bhanu, to isto što gospodin.

Isto tako neznam, zašto g. pisac baš svomu hrvatskomu narodu veliku neprsvdu čini, tvrdeći na str. 12. da su „Hrvati od južnih Slavenah najzadnji vjeru Isusovu primili i to za Heraklija cara.“ Mi neimamo jasnih dokazah da su ikoji Slaveni na jugu prije Heraklia primili vjeru, nu ako i dopustimo da su u starinskih biskupijah ilirskih, kao sremskoj, sisačkoj, sardičkoj, osječkoj (od Murse), optujskoj, ohridskoj, spljetskoj itd. već prije došastja Hrvatah, tu stanujući Slaveni mogli biti krstjani, to ipak znamo za sigurno da su i poslie Hrvatah krstjeni Srblji, Bugari, i gorutanski Slaveni; dapače imamo dokazah da je u furlanskoj ili Goričkoj pokrajini još u 13. vieku bilo nekrstjenih Slavenah. Nisu dakle nipošto Hrvati bili najzadnji, dapače izmedj onih Slavenah, što su krst primili kao politički i gradjanski uredjeni narod, bili su Hrvati, po svjedočanstvu cara Konstantina Porfirogenita, baš najprvi.

Digitized by Google

U prvoj glavi prvoga odsjeka opisuje g. pisac „strane senjsko-modruške," i to stranom iz njekih starijih topografijah, a stranom (i to mnogo bolje) iz svoga sobstvenog uma. O gradu Senju veli na kratkom da je „pod hrvati padao pod banovinu a to pod gačku a kašnje pod mlečane i opet poslje pod ugre." Da je Senj za vrieme hrvatskog narodnog vladanja spadao pod banovinu Gadsku, o tom neima sumnje, nu da su ikad u njemu Mletčani gospodovali, o tom neima historičkih dokazah; jer s toga, što su Mletčani kadikad hrvatske primorske gradove, kao Senj, Bag, Novi i Rieku poplienili i požgali, nesliedi da su š njimi vladali. Nu Senj je pripadao u 13. vieku crkvenjakom, kojim biaše kralj Andria II. god. 1219. darovao svu županiju Gadsku. God. 1260. dobiše crkvenjaci, u zamjenu za grad Senj, od kralja Bele IV. županiju Dubičku na Uni, dočim je grad Senj isti kralj plemićem krčkim (nobiles de Vegla) Friderika i Bartolu podielio, ne pako Vidu i Butku, kao što kaže g. pisac na str. 60. Porodica ovieh plemićah, primivši stoprv u 14. stoljetju ime Frankopanah, vladala je Senjom do god. 1471., koje godine otme im taj grad kralj Matija Korvin po svom banu Blažu Madjaru ili Majeru; nisu dakle Frankopani sámi predali grad kralju ugarskomu, nego su ga na silu izgubili, bivši kao privrženici njemačkih carevah Friderika i Maksimiliana u neprijateljstvu s kraljem ugarskim.

U opisu grada Senja spominje g. pisac mimogred samo stolnu crkvu, i veli da zvonik nosi broj 1000. Mi pako scienimo, da je onoga pisca, koji uze pisati poviest koje biskupije, prva zadaća, opisati koliko potanje može takodjer i poviest stolne ili saborne crkve, a stolna crkva senjska vriedna je zaisto toga truda. Koliko je već važno za poviest čitave biskupije, ako je zvonik stolne crkve zaista sagradjen godine 1000 (?) U samoj crkvi ima, kao što znamo, grobnih napisah iz 14. stoljetja. Svakako je dakle i crkva vrlo stara. Iz sloga te sgrade, a možebit takodjer iz njezinih drugih spomenikah i napisah, dalo bi se barem po prilici naznačiti kad je počelo gradjenje te crkve, i kad je dovršeno. O svemu tomu neima u čitavoj knjizi ni traga, što veoma žalimo, a isti toliko znameniti napis na zvoniku spominje se samo mimogred s riečmi: „Nurak ili zvonik nosi broj 1000," a moglo bi se iz tieh riečih takodjer zaključiti: da je zvonik isto tako označen brojem, kao i ostale kuće po gradu.

Važni glagoljski napis na crkvi sv. Martina prepisao je, kao što je vidjeti iz sravnivanja, g. pisac ili iz Švandtnera, ili iz Šafařikove knjige „*Serbische Lesekörner.*" Da ga je iz izvora prepisao ili prepisati dao, vidio bi da je puno razlik od onoga što su ga priobćili pomenuti pisci.

Ostalih njekih gradovah i mjestah opisanja kratka su ali zanimiva.

U drugoj glavi prvoga odsjeka sliedi latinski opis Like i Krbave. G. pisac nije znao od koga je pisan taj članak. Imajući prepis istoga opisa našo sam u jednom dopisu biskupa senjskog Ivana Kabalina od 28. siečnja 1775. na hrvatsko vieće (Consilium), da je taj opis pisao po svoj prilici biskup Sebastian Glavinić, jer biskup Kabalin veli u svom dopisu: „Archivium ergo hoc (Episcopale) operosius quam unquam alias perscrutatus, reperi unum conceptum Relationis seu Descriptionis Liccae et Corbaviae, carentis dato et subscriptione, quam suppono compilatam fuisse a defuncto Episcopo Sebastiano Glavinić primis annis post recuperatos praedictos Comitatus." Moglo bi se dakle vrieme opisa toga staviti u g. 1690—1699., kad je naime S. Glavinić biskupovao.

U glavi tretjoj sliedi opis biskupije Modruške iz 18. vieka od O. Filipa Ričeputa, po g. pisca, iz latinskoga na hrvatski jezik preveden. Od glave 4. do 8. sliede razni članci u hrvatskom i latinskom jeziku o biskupiji Senjskoj i Modruškoj te o Vinodolu od biskupa Brajkovića i od neimenovanih.

Glava osma i deveta, „Frankopani ili Krčki knezovi i loza knezovah Zrinjskih," dala bi se sada, odkako imamo u zemlji sav stari arkiv Zrinjsko-Frankopanski, mnogo bolje i točnije izraditi. Medjutim, neimajući g. pisac drugieh izvorah do djelah Paskonia (Pasbvića), Du Fresna i Farlata ter njekoliko izvornih listinah, napisao je osobitim trudom onoliko, koliko je mogao crpiti iz tieh izvorah. Nu nemožemo ipak mimoići dvie velike pogreške g. pisca, koj o lozi knezovah Zrinjskieh na listu 77. kaže: „obitelj šubička potiče iz otoka krčkog na kojem g. 1248. ošla porodicu bana stiepana i njegove rodjake u plemićkom stališu sědeće nalazimo. Imenito pominju se: De progenie Sabinich sunt nobiles Stephanus de bano, banus filius bore itd." — Šubići su po našem znanju, proizišli od starine iz Dalmacije te su bili već u 11. vieku knezovi bribirski (od dalmatinskoga Bribira). Na otoku Krku nisu Šubići ništa svoga imali, već ako su možbit u kasnije vrieme po svojih rodjacih, knezovih krčkih, kakovu stranku otoka ili mjesta stekli; nu za to neimamo dokazah. Dalje veli g. pisac: „Prvog šubića pominju pisci mrmonju za kojeg domišljaju se polag sina njegova da se je okolo g. 1000. rodio i vladajućeg hrvatskog kralja krešimira (Kresimira) u stolnom biogradu dvoraninom bio, u koje doba krešimir (1826). svoju kćer lepu za emerika sina kralja stiepana ženjaše, pošto mu sin mrmonja II. g. 1102. u tolikoj časti stajaše med hrvatskimi velikaši itd." Neglededi na to, da se nikakovimi kritičkimi dokazi posvjedočiti nemože: da je kralj Krešimir imao kćer Lepu i da ju je udao za Emerika sina kralja Stjepana, pitam ja g. pisca, da li se može dokazati iz domišljanja onih pisacah iz kojih je svoja data crpio, da je prvi Mrmonja Šubić rodjen oko g. 1000. i bivši već g. 1026. dvoranin Krešimira, mogo imati sina Mrmonju II. koji se god. 1102. spominje. G. pisac izvadio je ovo po svoj prilici iz Du Fresna, koji sastavljajući rodoslovja raznih porodicah, nije baš svagda savjestno držao se reda i pravilah nauke rodoslovja. Iz Tome arcidjakona spljetskog poznat nam je samo jedan Marmonja Šubić, koji je god. 1102. bio od naroda hrvatskog sa još 11 poslanikah, poslan kralju Kolomanu, pa je s toga Du Fresne, neznajući mu ime otca, *) krstio svoga takodjer Marmonjem staviv ga sto godinah namd. Neznamo nadalje, zašto g. pisac na istom listu 77. druga Šubićevog u pomenutom poslaničtvu naime Gušića (Pavla) naziva Kiriakovićem, koje prezime primili su stoprv u 13. stoljetju sinovi Kiriaka ili Ciriaka Gušića, kao što su u 15. vieku od Karola primili ime Karlovićah. Nu nemožemo se zadosta prečuditi, kako je nadalje na istom listu mogao g. pisac Stjepana ili Stepka Šubića (1251.) nazvati sinom Marmonje (1102), jer medju životom prvog i drugog protekla je doba 4 običnih generacijah. Pomenuti Stepko Šubić, slavni ban hrvatski i kapetan štajerski, bio je sin Stjepana, a valjda praunuk gorespomenutoga Marmonje ili Mrmonje.

U odsjeku drugom sliede životopisi biskupah senjskih, krbavskih, modruških i otočkih. Budući da su ovi životopisi sve do Pia Manzadora, većom stranom prevedeni iz Farlata, to neću ništa o njih da govori, ostavljajući taj posao na drugo vrieme kad se budu izpravljale u obće velike pogreške što se nalaze u Farlatu i Koletu. Želiti bi samo bilo, da je g. pisac zadržao u tih životopisih takodjer Farlatovo razredjenje na pojedine glave, i da je najprvo stavio na čelo ime biskupa, pa pod njim godinu kad je stolicom upravljao, čim bi bio podao čitateljem i istraživateljem lagljі pregled tako pojedinih, kao i svieh ukupno biskupah. Ovomu je odsjeku dodan još kratak dobar opis arkižaknije modruške.

U trećem odsjeku opisani su „kapituli senjski, modruški i sborne crkve na Rieci." Tu su vrlo znameniti pismeni raspravci (regesta) kapitula senjskog (od lista 168—181.). Ovi raspravci ili izvadci poveljah i listinah kapitula senjskog od g. 1185. do 1700., premda su vrlo na kratko sastavljeni, doći će

*) Ime otca Marmonje Šubića biaše po svoj prilici Strešenja, koji kao župan bribirski dolazi podpisan u jednoj povelji kralja Zvonimira g. 1078.

Digitized by Google

dobro svakomu izpitatelju domaće povjestnice; želiti bi samo bilo, da je g. pisac, kad je velikim trudom bilježio pomenute povelje i listine, takodjer napomenuo: koje su izvorne, koje li prepisane, i pod kojim se brojem i svezkom nalaze u pismohrani. Naredbe kapitula senjskog od g. 1380., što zatim sliede, preštampane su iz Arkiva za povjestnicu jugoslavensku, knjige II. str. 79. Samo valja ovdje primjetiti da nisu iste naredbe po g. kanoniku Mraljaku priobćene, nego su samo p a z k e k naredbam od njega sastavljene. Naredbe su izvadjene iz dvajuh starinskih prepisah što se kod mene nalaze.

Vrlo je znamenita kvaderna kapitulska kolegiate crkve Bakarske sv. Andreja ap. sa zakoni kapitulskimi, u hrvatskom jeziku od 15. vieka. Nu g. pisac bio je zlo uputjen, kad je tvrdio: da se izvornik nalazi u rukuh pisca ovieh redakah. Biti će po svoj prilici u pismarni gg. kanonikah bakarskih, odkuda je društvo za povjestnicu želilo dobiti jedan prepis, nu nije ga dobilo.

U četvrtom odsjeku, pod naslovom: Kloštri, opatije i sveta města," nalazim više gradiva i datah za poviest samostanah, opatijah i svetih mjestah, nego li samu povjestnicu. Iz pisamah što se sad nalaze u zemaljskom arkivu, mogla bi se sastaviti točna povjestnica s veće strane dignutih manastirah sadašnje biskupije senjske; od obstojećih pako manastirah male bratje i kapucinah, mogli bi se bili već sada obširniji članci priobćiti, jer su sva data još u rukuh, onieh koji ovimi manastiri ili kloštri upravljaju. Znamenita opatija sv. Jurja kod Senja, od koje više biskupah imaše naslov opatah, spadala je u stara vremena na crkvenjake, te je poslie njihova dokinutja pretvorena u opatiju. Neimamo dokazah da je ikad bila benediktinska.

Odsjek peti, s opisanjem stanja pukaći klera do 1700. i 1855. jedna je od najboljih čestih knjige. Vidi se da je g. piscu iz duše teklo ono, što je pisao, a i buna senjska od 10. listopada 1719. do ožujka 1722. dobro je i bez strasti opisana.

Priobćene u šestom odsjeku naredbe biskupah senjskih, pisane većom stranom u hrvatskom, kao u crkvenom jeziku biskupije, zanimati će svakoga, koliko radi jezika, toliko radi duha koj u njih vlada. Nu nije za rukom pošlo g. piscu napisati dogadjaje „sjedinjenih, nesjedinjenih i bogomilah." O tom bi se dalo mnogo obširnije i točnije pisati, a neznam iz kojega razloga on nesjedinjene naše Hrvate Srbima zove, dočim znamo da je veća strana njih došla iz Bosne (ponajviše turske Hrvatske) i dočim nam historija svjedoči, da je i prije novih doseljenikah tako u hrvatskoj kraljevini kao i u Dalmaciji bilo Hrvatah grčkog ili nesjedinjenog zakona. U nijednom pismenom spomeniku, bilo u komgodj jeziku, neće on nove doseljenike naći zabilježene pod imenom Srbah, već pod imenom Uskokah, Vlahah, Ilirah grčke vjere, i kadikad Racah (Rascianos). Valja nam već jedankrat točno razlučivati specifična ili osobita imena našega naroda jugoslavenkog, jer stoprv po točnom ovom razlučenju uvidit će s v e grane našega po krvi i jeziku skorom sasvim jednog te istog i samo po historiji razdieljenog naroda, kako nam, ako želimo slogu, treba takodjer i jedno složno ukupno ili kollektivno ime, no koje neće zasjecati upravo u ime niti Hrvatah niti Srbaljah nit Bugarah nit Slovenah.

Isto tako, kao i sav odsjek sedmi, mogao bi se bio dodatak o glagoljici obširnije izraditi, kad se i nebi druga data bila upotriebila do jedinih Šafařikovih „Památkah hlaholského písemnictví."

Napokon moram izjaviti, da me je u čitanju pomenute knjige novi način pisanja g. pisca na toliko smutjivao, da sam morao višekrat jednu stvar po dvakrat čitati dok sam ju razumio. Koliko će stoprv oni naši hrvatski i ini slavenski čitatelji biti smutjivani, koji još nisu privikli nebrojnim našim krivopisom i stostručnomu načinu pisanja. Kad je već g. pisac sve rieči htjeo pisati m a l i m i pismeni, da nam je barem vlastita naša i drugieh porodicah imena, po primjeru svieh pravopisah evropejskih izobraženih narodah napisao, nu on stuče vlastita ime na s ostalimi riečmi jednim kalupom, nemisleći kako to oku dosadjuje, kad čovjek pogleda u knjigu, u kojoj stoje pismena u jednoličnom redu, bez promjene i bez razlike, kao vojska sve jednako obučenih i oružanih vojnikah.

Poslie toga, što gore napomenuh, moram izpovjediti, da je moje konačno mnienje o čitavom tom djelu sljedeće: gospodin pisac želeći napisati povjestnicu biskupije senjske, krbavske modruške, ogledao se je malko po Senju i po njegovih okolicah, sabrao ono datah što je tamo našo, uzporedio sabrano gradivo kako mu se baš svidilo, te napisao na brzu ruku onoliko, koliko mu se je činilo potrebno da stavi u njeki savez sve što je našo i sabrao. Ali uspjeh mu je njegova, kao što svaki književnik priznati mora, doista velikoga truda, jedino taj, da svetjenstvo biskupije senjske imade sada ručnu knjigu, u kojoj će mnogo zanimivih stvarih naći, i što će se književnici moći sakupljenim gradivom ove knjige podobro koristiti. Ali povjestnicu pomenutih biskupijah nije g. pisac napisao. Zadaći, u duhu sadašnjega vieka, kao pisac crkvene i gradjanske povjestnice nije zadovoljio. Slavne i učene ljude svoje biskupije, s kojimi se ona u velikom broju može ponositi, nije nam u svojih životopisih onako kao što bi valjalo predočio, niti nam je razjasnio živimi bojami narodnog povjestničara uzrok i povod utemeljenja opisanih biskupijah, zatiem misao i duh što ih je kroz vjekove oživljavao i ravnao u sgodi i nesgodi, te napokon onu veličanstvenu borbu i junačku postojanost, koja nam u j e d i n o j senjskoj biskupiji uzdrži najveću svetinju naroda: narodni duh i narodni jezik u svetoj crkvi. *Ivan Kukuljević.*

Ilirska čitanka za gornje gimnazije. K n j i g a p è r v a, ***sadèržavajuća izglede iz hèrvatske literature od pèrvoga njesina početka do godine 1835. U Beču troškom c. k. ravnateljstva naklade školskih knjigah 1856. Str. X i 546. (Ciena 1 for. 49. kr. sr.)***

B. Š. Dosada niesmo imali knjige, koja bi nam kao ogledalo pokazivala u primjerih razvitak hrvatske književnosti i time i hrvatskoga jezika. Što je dosele u tom pogledu kod nas izašlo (kao što n. p. Pocićeva Anthologija, Cvetje Jugoslavensko itd.) sve je to jednostrano i krnjavo. Pak opet nam treba valjane chrestomathie, da bar iz nje naučimo, kako se je i što se je odprije kod nas pisalo; no temeljito poznavanje starih naših pisacah vrlo je kod nas jošte slabo, jer su im djela samo njekolicini pristupačna, budući da se mnoga čuvaju još u rukopisih, il u malo samo otiscih (tako n. p. od Marulićeve „Judite" ima današ samo dva tri iztiska). Ovomu je nedostatku doskočila naša visoka vlada, naloživši gg. učiteljem zagreb. gimnazije A. Mažuraniću, A. Veberu i M. Mesiću, da sastave čitanku za veću gimnazijalnu mladež. Gospoda ova uzela su, istina, za temelj Subbotićev Цвѣтникъ сербске словесности, za istu svrhu od vis. vlade izdani; nu da se niesu slepo za njim poveli, o tom će se moći svatko na prvi pogled uvjeriti. A to im moramo u hvalu pisati tim više, što je pola toga cvjetnika s r b s k e slovesnosti c r k v e n o s l a v e n s k i pisano, kao da nije kod nas bilo pisacah, koji su i jugoslavenski pisali. Naši sastavljači, želeći podati mladeži jugoslavenskoj cvjetnik narodne njihove književnosti, uklonili su iz svoje knjige sve što je crkvenoslavensko — i to posve pravo, jer to spada u povjestnicu književtva, ili u chrestomathiju crkveno-slavensku —, nu knjiga im je opet, ako ne veća, a ono bar tolika kolik je pomenuti Цвѣтникъ. Što su naveli njekoliko primjerah od jugoslavenskih podnarječjah, to su zaista pravo uradili; jedno, što će tim pokazati štiocu duh i ustrojstvo ovih podnarječjah; a drugo, što će pokazati njihovo siromaštvo i nespretnost za obći književni jezik, i tim će u svakom iskrenom rodoljubu probuditi živu želju, da prione uz jedan obći jugoslavenski književni jezik, bez bojega neima ni kud ni kamo. — Upravo zato želili bismo, da budu svi primjeri pisacah točnije nego što je ovdje preštampani (n. p.

Digitized by Google

u kajkavskih primjerih (str. 522 itd.) čitamo: uzeo, kašljao itd., gdjeno je u čakavskih zadržan u ovakvih slučajevih *l*; n p. str. 72. (rastavil). Tà kad je mogao g. S. Цвѣтникъ napuniti crkvenoslavenskimi primjeri, nebi bila vlada zamjerila, kad bi se bio u našoj čitanki koji kajkavski primjer od rieči do rieči naveo.

Što se tiče samoga djela, na čelu mu stoji uvod, kao kratka povjestnica našega književtva, vrlo razgovietno i točno napisana, kao što se je bilo nadati od tako vješta poznavaoca hrvatskoga književtva, kao što je g. Mažuranić.

Za uvodom sliede izgledi pisacah, a pred svakim njekoliko crticah iz života pisca i kratak imenik njegovih djelah.

Kolo hrvatskih pisacah vodi nepoznati povjestnik, koji je napisao hrvatsku kroniku, kao što se misli u XII. stoljeću. Istina je, da je ovo najstarije poveće jugoslavensko djelo, nu budući da mu se nezna točno za vrieme: nebi bilo s gorega, da se je starine radi navelo poznato pismo Kulina bana od g. 1189.

Drugi izgled donosi ulomak vinodolskoga zakona od g. 1280., poznatog obćinstvu našemu iz „Kola"; a treći je razvod istrijanski od g. 1325., koji je bio preklani u „Arkivu" za jugoslavensku povjestnicu sav priobćen.

Za ovimi ide crtica izvadjena iz stara i za naš prozaički slog vrlo znamenita rukopisa g. dra. Gaja, sadržavajućeg životopis Alexandra Velikoga. Njeki misle, da je iz XIV. vieka; možda je mladji, jer ima u njem turskih riečih, a Turci su počeli u jezik naš utjecati istom poslje kosovske bitke (g. 1389). Svakako je veoma važan, jer mu se slog osobito odlikuje ugladjenošću, pravilnošću i starimi formami. Vriedno bi bilo, da se rukopis ovaj sav na svjetlo izda.

Sliedeći izgled (Legenda o svetoj Katarini djevici) izvadjen je takodjer iz rukopisa, štono ga sada ima g. Kukuljević, i zaslužuje takodjer da ga pribrojimo najvažnijim spomenikom naše književnosti, ne samo radi starine (misli se da je XV. vieka pisan) nego i radi čistoće sloga i jezika.

Iza njih dolaze naši vrstniji, više manje poznati pisci, počevši od Marulića (g. 1501.) sve do sada jošte živućega g. Ign. Kristianovića, zagrebačkoga kanonika. Svi su ovi izgledi velikom pomnjom i razboritošću sakupljeni. Samo žalimo, što je knjiga namienjena školskoj mladeži, radi čega su morale izostati sve ljuvezne pjesme, gdjeno narodnu našu književnost diče upravo mnogi prekrasni erotički pjesmotvori. Tako n. p. Lucićeva pjesma „Jur niedna na svit vila" jeste najkrasniji plod njegova uma, pa je dakako u našoj čitanki neima.

Chrestomathia ova dopire do g. 1835., kad se je književnost naša pomladjivati počela. Sadržava upravo 100 izgledah od 65 pisacah, što je zaista dovoljno za njezinu svrhu. Ako knjiga doživi drugo izdanje, želimo, da se veća dosljednost u pravopis uvede, i da joj se doda tumačenje slabo poznatih riečih: jer bez toga je koješta mučno razumjeti onomu, koji se nije upravo zakopao u stare naše pisce. Žalimo i to, što je knjiga natiskana ovećimi pismeni, te joj je radi toga i ciena poveća. — Nu svakako nam znatno obogaćuje naše narodno književtvo, i mi ju s veseljem pozdravljamo, želeć, da gg. sastavioci na skorom i drugi dio ove čitanke dovrše.

— Najnovija u narodnom jeziku u Zagrebu izašla knjiga je: *„Frankopan, drama u pet činah, od Mirka Bogovića"*, iz koje smo drame čin drugi u lanjskom Nevenu priobćili. O ovom ćemo djelu izvjestit obćinstvo drugi put obširnije.

— U Beču je troškom visoke vlade u našem jeziku upravo izašlo „Biljarstvo (Botanika) za višje gimnazije, od *Bogoslava Šuleka.*

Iz Zlatnoga Praga 26. svibnja. Nedavno nam ovdje izadje historička razprava od g. Palackog pod naslovom „Saslušaj svjedokah o smrti kralja Ladislava." Ta je razprava izdana od kraljev. českog učenog družtva. Svrha je pako važnoga toga djelca sliedeća: g. Palacky, radeći o svojoj českoj povjestnici, dodje tja do dobe Ladislava Posmrtnika (Posthuma) i Gjure Poděbrada kralja. Preduze si dakle pomenuti slavni historik krivo tumačeno prvoga kralja umrtje točnije ispitati i opovrći razna o tom mnienja dosadašnjih povjestničarah osobito njemačkih. Palacky usporedi javna i posebna izvjestja suvremenikah, te iz njih izvede dokazah neopovrgljivih za svoje tvrdjenje. Iz njegovog „šaslušaja svjedokah" proizlazi, da prve i javne viesti o naravskoj smrti pomenutoga kralja govore, no budući je naglom smrti umrô to se na skorom razprostre glas da je bio otrovan. Taj se glas sve to većma razglasivaše a protivnici českoga kralja Gjure Poděbrada pridodahu da je Ladislav zadavljen. Medju protivnici Gjure biahu osobito glasoviti historik onoga vieka Aenea Sylvio (poslie papa Pio II.) i Vratislavski povjestnik Eschenloer, koji su otaj glas još većma utvrdili te je ponajviše po njih prešao i u povjestnicu kao faktum, dok ga evo Palacky razjasniv stvar neopovrgne. od dra. D. Lambla priklopljena je Palackovomu djelcu obširnija razprava, koja dokazuje da je smrt kralja Ladislava naravska bila a bolest koja ju uzrokovaše kužni prišći (Beulenpest).

U sjednici kralj. českog učenog družtva čitaše nedavno medju ostalim naš zemljak g. Petar Matković — došavši amo iz Berlina, gdjeno se na državne troškove izobražuje u zemljopisu i povjestnici — razpravu o državi mythičkoga svećenika Ivana, i o tom kakav upliv imade u srednjem vieku razprostranjena gatnja o istome na razširenje zemljopisnih znanostih. — Naša zemljanka gpja Josipa Kubinova rodj. Kunovićeva poslala je svoj rukopis *„Blumensträuszchen"*, štono ga je posvetila presv. mladoj knjeginiji Sofiji u Beč nj. velič. našemu prem. cesaru. Taj rukopis sadržava mnogo njemačkih, českih i jugoslavjanskih pjesamah, stranom od pomenute gospodje sastavljenih stranom pako od inih.

Nova preliepa crkva u Poriečju; Pořič, njem. Karolinenthal, predgradje Praško) koja će biti posvećena slavjanskim sv. apoštolom Ćirilu i Metudu, sve većma i većma se uzdiže te će možda još do mjeseca rujna t. g. do krova dospjeti. Kod toga posla radi neprestano 100 zidarah i 50 kamenorezcah. Na dan sv. Ivana Nepomucenskog 16. o. m. došavša amo iz Hanne (prediela Hanakah u Moravskoj) procesija posjeti to mjesto te sve to ljudstvo ganjeno pobožnostju prama tim našim apoštolom radiše dobrovoljno po čitav dan oko te crkve.

Nemogu popustiti da vam nejavim radost koju ovih danah očutih sastavši se ovdje iznenada sa dva naša Hrvata koji dodjoše u Prag da taj slavni grad razvide i pohode grob sv. Ivana Nepomucenskog. Ta su veleč. gda. Fr. Magdalenić podjašpršt i župnik u Komoru na Bedekovćini i Janko Bedenko župnik u Krapini. Njihov cilj biaše, kako mi kazahu, da progledaju Zlatni Prag i okolice češke, da vrativši se u našu domovinu narod poduče kako se u drugih stranah našega carstva živi, — liep doista primjer od ta dva vriedna gospodina te bi željeti bilo da bi i druge naše zemljake potaknuo, da se malo razgledaju i izvan svoje domovine dok si time steku pravo na izreku: „svagdje je dobro ali doma najbolje." *B. S. V.*

Smjesa. Pešt. novine javljaju da je nj. velič. naš prem. cesar odlučio podignuti još ove godine crkvu na onom mjestu, gdje je bila nadjena ugarska kruna (blizu St. Oršave).

* Povodom velikoga gubitka ljudih u posljednjem ratu izračunahu franczeski statistici, da je u bojevih za Napoleona I. od bitke kod Slavkova (*Austerlitz* dne 2. pros. 1805.) do bitke kod Vaterlo-a (18. lipnja 1815.) na bojištih poginulo 1.295.600 Francezah.

* Nedavno smo napomenuli u Nevenu kitajske kokoši. Iz „Novicah" (br. 22.) doznajemo da se je kranjsko gospodarsko družtvo u Ljubljani ote stvari zauzelo te si je pribavilo 30 dobrih jajah za razplodjenje velekoristnih tih kokoših s tom namjerom da ih pojedinim gospodarom ustupi. I u Beču moći je dobiti tih jajah i kokošh, i to kod Aug. Dubek-a (grad, Kohlmessergasse, 408.), pèr kokoši po 25 do 40 fr. sr. a uza nje jaja po 40 fr. sr.

Digitized by Google

* Ú Hanoveru sklopi se od nedavna družtvo s tom namjerom, da iaposluje kod crkvenih i političkih oblastih, da mu bude slobodno, u mjesto pogreba, sažigati mrtce kao u stara vremena, čime bi se prepriečile mnoge okužne bolesti i izbjegla popogibelj da se tko živ ne pokopa, što se gdješto i sad još'e događja. Na čelu je tomu družtvu neki doktor Truzen.

* Najveći i najbogatiji šljivik u austrijsko državi kažu da je onaj kod Vučina u Slavoniji, obsižući punih 145 jutarah zemlje sa do 30.000 šljivah, koje daju svake godine stotine vjedarah na glasu rakije, što no se u inostranstvu prodaje pod imenom „sriemske šljivovice." Taj je šljivik obrubljen naokol trešnjovinom.

* Poznato je da „Koran" svojim sljedbenikom naročito prepoviela predstavljanje čovječje spodobe budi slikanjem, budi riezbom ili kojimgod drugim umjetnim načinom; isto tako naišla je i tiskarska umjetnost na velik odpor od strane Muhamedanacah, budući ona „duha čovječjeg" (mišljenje) naslikuje. S toga se dugo opirahu Turci u Carigradu takvomu zavedenju, dok napokon ipak franceskomu poslaniku Vernignac-u nepodje za rukom te je g. 1796. u Stambolu podigo prvu tiskarnu za novine francezke. Sada pako izlazi u Carigradu 12 i turskih i inojezičnih novinah, naime 5 turskih, 2 francezke, 1 grčke, 2 armenske, 1 bugarske i 1 evrienske (židovske), a doskora izlazit će ondje i jedan arapski časopis.

Zagonetke.

I.

Od P. P.

Moj **a** teče, gramiši i hara,
Moj **le** kaže bliesak i strjelicu,
Moj **i** liepo resi sokolicu,
Moj **o** samo po tmini tumara,
Moj **u** bolest ponajgoru stvara.

II.

Od Franje Sajvrta.

Na ovome svietu
Čudno diete ima;
Mati mu je zemlja,
Otac jarko sunce,
Vozduh pak kolievka,
A vjetar pjestinja.
Čudno diete ovo
Na svog ćaćka mrzi,
Da, na ćaćka mrzi,
A njeguje majku.
Ako li je žedna,
S vodicom ju poji;
Ako l' joj je zima,
S gunjcem ju pokriva;
Ako li pak ona
Skapa od vrućine,
Tad ju dobro diete
Sjenom zasjenjuje,
Hladom zahladjiva.
Ali se na majku
Čudno diete kadkad
Malko i razgnjevi.
Kada se razgnjevi
I u srdžbu dodje,
Svu rodjenu majku
Pomoću pjestinje
Po licu udara,
Po licu udara,
Kose njene čupa,
Kose njene čupa,
Odielo š nje skida,
Odielo s nje skida,
Vatru na nju siplje,
Vatru na nju siplje,
Zrnjem ju pogadja,
Ludo diete hoće
Majku da uništi.
Koje je to diete?
Koje li mu ime?

Odgonetke zagonetakah u proš. br. Nov.: I. Od P. P.: Taj, haj, daj, laj, raj, gaj, vaj, jaj. — II. Od I. T. Snop. (Слово, нам, она, покои). — Od St. N.: Zagonetka, zakon, zanat, Kata, Kant, knez, Ante, nág i go, koza, tane, nokat.

Odgonenuše: Gpja J. V. (3), i ggda. I. K. (2, 3), Gj. Deželić (2, 3), Sl. P. (2, 3) u Zagrebu; Stjepan ml: Katkić (3) i Julio Šulc (3) u Karlovcu; Tomo Štefanović (2, 3) u Sisku; St. N. (1, 2) u Glini; Stjepko Valdec (3) u Križevcih; Matković (3) u Požegi; Lujo D. Ivkanec (3) u Senju; Matija Kolár, Juraj Pavalec i Franjo Pinterić (3) u N. Gradcu; Dr. Horvat (2, 3) u Trstu; Ljudevit Horvat (3) u Pečuhu i B. S. Vojnovečki (3) u Pragu.

***Dojdućim brojem navršit ćemo* prvo polugodište** *ljetošnjega Nevena. Molimo dakle p. n. četvrt- i polugodišnje Nevenove predplatnike, koji žele ovaj časopis i nadalje imati, da se tečajem ovoga mjeseca izvole prijaviti u frankiranih listovih* **„Uredničtvu Nevena"** *ili u Hartmanovoj knjigarnici u Zagrebu.*

☞ ***Od svih brojevah ljetošnjega Nevena imade još'e podpunih izlisakah te se može i ukupni ljetošnji tečaj pomenutim načinom naručiti.***

Sadržaj: Krvavi most u Zagrebu, historička pripoviest od *M. B.* — Pjesme od *Gj. R.* („Izvan otačbine", „Slavuju", „Carigrad" po turskom, „Posidipova i Metrodorova filosofija života"); „Naš život" od *M. B.* — Koren kovač, pučka pričica od *St. N.* — Narodne pjesme: IV. Kraljević Marko i mlado Ture (iz sbirke L. Iliča O.) — Sitnice: Šejk izlam-a i tursko duhovničtvo, od Meth. Gazdika, apošt. misionara, iz „Cyr. i Meth." pr. Fr. Š. — Ženska lukavost, od A. P. — Prirodoslovje: Lav, pr. *Sl. P—k.* — Povjestnica itd.: Putovanje u Americi, Australiji itd. *Tome Skalice ml. Brodjanina*, od g. 1851—1855. — (Nastavljenje: življenjě u Kaliforniji; odlazak u Australiju; put na moru itd.) — Slavonske starine, iz sbirke L. I. O. (V. Zelengrad. VI. Gradina. VII. Brestovac VIII. Dežanovac. IX. Petrov-grad.) — Slike iz domaćega života našega slavonskoga naroda, od *Mijata Stojanovića.* (XI. Sijač. XII. Težak (ratar.) XIII. Momak. XIV. Djevojka.) — Obrazovanje i škola: Listovi za naš krasni spol, od I. F. Perića. (IX. O duševnom uzgoju male djece) — Školski ulomci, od *Gj. R.* (XXXIV—XXXV.) — Vjestnik: Književnost domaća (Povjesti biskupije senjsko-modruške — Ilirska čitanka za gornje gimnazije itd.) — Iz Praga. — Smjesa. — Zagonetke: Od P. P.; — od Fr. Sajvrta Odgonetke itd.

Tiskom narodne tiskarnice Dra. Lj. Gaja.

Digitized by Google

Ciena na godinu: u Zagrebu: 4 fr. s poštom 5 fr. sr.; na pol god. pol iste ciene; u kuću 20. kr. na god.

NEVEN

Za utemeljitelje Matice il.: u Zagrebu 2 fr. s poštom 3 fr. na godinu; na pol god. pol iste ciene.

ZABAVNO-POUČNI MJESEČNIK.

Odgovorni urednik: Jos. Praus.

LIPANJ. VI. 1856. TEČAJ V.

PRIPOVIĖDKE I PJESNIČTVO.

KRVAVI MOST U ZAGREBU.

Historička pripovieest od M. B.

(Konac.)

III.

Ratobornog biskupa Mihalja, bivšeg, kako znamo, na pohodu kod kralja Andrije, dopadoše brzo užasni glasi o dogadjajih, što se pridesiše u Zagrebu, dok njega tamo nije bilo, pa pošto je razumio kako je Gardun haračio u kaptolu, planuo je kao živa vatra, te odmah bez svakog zatezanja oprostio se s kraljem, pa uz pratnju svojih četah i ostalih vjernih privrženikah — medju kojimi biaše i Slavinić — brže bolje pohitio je u Zagreb, da Gardunu čim prije vrati žao za sramotu.

Protivnici biskupa, poznavajući značaj njegov, znali su doduše unapred, da će biti sijaseta, čim biskup dočuje što je bilo u Zagrebu, al oni se ipak tješiše time, da se on tako brzo povratiti neće, a to s toga, što su znali da ga kralj Andrija vrlo uvažava, te u važnih slučajevih rado pita za dobar savjet, što će kralju trebati osobito u ono doba, gdje se je iz petnih žilah radilo oko toga, da stranka Andrije napregnutimi silami i odlučivo na put stane sve to smionijim težnjam stranke Karla Martela. Al protivnici biskupa svedj još nepoznavaše dovoljno značaj tog odvažnog al uz to žestokog i veoma strastnog čovjeka, pa zato se nadjoše u velikom čudu a još većem strahu, kad se biskup Mihalj iznenada pomolio u njihovoj sredini sa svojom oružanom družbom, nalik kobnoj zviezdi repači, o kojoj priča sviet, da ju sliedom sliede krvavi bojevi i zla ljeta.

Gardun se isto tako kao i ostali nije tako na brzo nadao povratu biskupovom, pa s toga, pošto je i on začuo da se zbilja povratio biskup, sakupio je na brzu ruku momčadi, koliko je više mogo, te se š njom podobro utvrdio u Medvedgradu.

Nekoliko danah prošlo je tako, odkako se biskup povratio iz Ugarske. Neobična i — reć bi — kobna neka tišina i zapara pritisnula je svu okolicu Zagrebačku, baš kao mora kad pritišće spavajuće ljude. Cieli kaptol, a napose grad biskupov, prikrivala je neka tajna, a to isto se je i o Medvedgradu reći moglo. — Ljudi gataše svašta, al nikoga tù nebiaše, koj nebi bio reko, da to ne dobro nesluti, dapače svim činilo se, kao da kaptol i Medvedgrad priliče dviem zlogodnim oblakom, što se tiho nu brzo primiču, te će po svoj prilici skoro iz tmasta toga mraka gromovi pucati i striele treskati, tako da će strašnim urnebesom zamnuti sva okolica.

Na skoro se zbilja pokazalo da gataše ljudi pravo, jer neprodjoše ni dvie nedelje danah iza povratka biskupova, kad li on jednim jesenskim jutrom g. 1299. prije zore iznenada silnimi svojimi četami stade obsjedati i jurišati Medvedgrad; nu akoprem čete njegove na grad navališe ljuto, to ipak ni tvrdom gradu ni obsjedanim iza sigurnih bedemah nenahudiše gotovo ništa. Juriš bude zatim skoro ponovljen, nu Gardun, hrabreći svoju i bez toga hrabru momčad, odbio je na novo neprijatelje tako kriepko, da se silnim gubitkom opet moradoše vratiti pod šatore u dolini izpod grada razapete.

Tako uz svakdanji juriš i odbijanje prodje nekoliko danah bez ikakva uspjeha za biskupa Mihalja, dapače mnogo mu je ljudih palo tom prilikom, što ga je dakako razjarilo još većma, pa baš zato odluči priekim udarcem riešiti stvar i Medvedgrad zauzeti po što po to. U tù dakle svrhu odustadè za dva dana od svaka juriša, te povuče vojsku obsadnu opet pod šatore. Ali jedan mali dio vojske, zaklonjen gustom šumom, kopao je ipak iza toga s lieve i najslabije strane grada skrovne lagume, dočim je drugi veći dio odpočivao te sakupljao nove snage za predstojeći odlučivi juriš.

Gardunu a i ostaloj momčadi posadnoj činilo se njekako sumnjivo ne samo to, što se neprijatelj od ove dva dana neprimiče, već još većma to, što se ni s mjesta neodmiče, već svejednako čuči pod šatori kao da tù kuva vražju njeku poparu.

Digitized by Google

Al na skoro se osvjedočiše obsjedjeni, koj je uzrok da su podmuklo čitava dva dana kuturili njihovi neprijatelji, jer jedva što je treće veoma maglovito jesensko jutro osvanulo, kad li eto uz strašnu viku stadoše biskupove čete sa četiri stranah jurišati grad. Biskup Mihalj, da tom prilikom podkriepi juriš četah svojih, stao je neprestano biti gradske bedeme sa dovezenimi dan prije ogromnimi te baš u ono doba zajedno sa barutom proiznadjenimi lubarđami, koje su sa silnimi svojimi kamenitimi krugljami znatno okrnjivale zidine gradske. — Gardun je svedj još hrabro odbijao juriš neprijateljah, al pošto nakon neprestana juriša i pucnjave od 4 sata jur počeše na pojedinih mjestih pucati i zjati zidine, pa pošto se izvan toga na levoj strani u jedanput pojavi gromoviti razpuk s podkopanih lagumah, koji upaljenim barutom u zrak digoše težke zidine tako, da razkomadane podrtine nalik lakim treskam poletiše u vis, tad je tekar i tvrdog dotle Garduna nješto malo zazeblo oko srca, jer tad je počeo uvidjati, da će nadalje težko moći tako krepko uzbijati neprijatelja, već da će najposlje morati odklonit sili njegovoj.

Što je u onaj par mislio Gardun, to se je zbilja na žalost njegovu odmah i dogodilo, jer putem gotova proloma, pomenutim silnim razpukom prouzročena, srnuše jur neprijatelji kao biesni u grad . . . Hrabru četu, što je tom prilikom prva provalila u grad, predvodio je Pavo Slavinić, koj je izprosio u biskupa Mihalja da mu smije u dio pasti slavna nu ujedno i pogibiona tá zadaća. — Tu valja napomenuti, da je Slavinić, došavši nedavno s biskupom u Zagreb, odmah posjetio milu svoju Ružicu i blagu tetku njezinu u manastiru, gdje je sa žalostju i gnjevom razumio, kako ju bratja njezina surovim načinom sile da podje za Garduna. Naravno je dakle, da je Slavinića osim hrabrosti nukala i osveta, te zato nije baš toliko čudo, što je sa odvažnom i ognjevitom četom svojom nalik biesnom lavu prodro prvi u grad, okrećuć pod sablju što mu je goder stalo na put. On nije tom prilikom ništa tako srdačno poželio, već da mu Bog i dobra sreća dade namieriti se kako na Garduna . . . Pa gle!... jedva što je njekoliko časah počasilo, eto Garduna glavom kako sa njekojimi od svojih junakah, hrabreći ih, dotrči uprav tamo, gdje je prietila najveća pogibel gradu, pa se tù sukobi sa Slavinićem.

„Ha, evo ga!“ viknù Gardun kao ljuta iz procjepa guja. „Davor, momče golobrado! ded' primakni se bliže, da ti zapečatim novu povelju plemićku, pa da ti iz srca pustim uzavrjelu s lude tvoje ljubavi krvcu ovom mojom dobrom sabljom.“

„Evo me!“ viknù priskočiv u isti čas Slavinić „nètroši riečih i nehvali se toliko, čovječe, dobrom sabljom, već znaj da dobra ruka u junaka više valja, nego li dobra sablja.“

Još su bili u rieči, al već divljim reko bi bjesnilom srnù jedan na drugoga i već se uz strašno čagrtanje sastadoše britke njihove sablje . . . Al to nebješe sada više sablje, već hitre dvie striele, leteć ponakrst, ili šičuća dva jezika zmajeva, što se susretahu na pol puta, prieteć smrtju il ranom smrtnom gdje će domašiti što živo . . . Vojnici jedne i druge strane, što se dosad boriše blizu Garduna i Slavinića, prestadoše nehotice, videći kakav to mejdan diele njihove vojvode, pa zato okružiše tu dvojicu čudeći se muče junačtvu i vještini njihovoj . . . Iza podulje i žestoke te borbe ujedanput klone ruka Gardunova . . . Sablja mu se omakne, dočim mu desnu ruku u isti mah oblije silna krvca s grdne rane, što ju dopade kako ga je silno potegnuo sabljom protivnik njegov.

„Predaj mi se!“ poviče tad Slavinić.

„Neću, pučanski skote, dok je živa glava!“ riknù Gardun, pa trgnuv lievom rukom iza pasa potajni nož, htio je da š njime probode Slavinića; al taj u isti mah priskoči kao munja, te zajedno sa obližnjimi svojimi vojnici, ni pet ni šest, spopane i razoruža bjesnećeg Garduna. Tom sgodom bili bi sigurno vojnici Gardunovi gosi svome priskočili bili u pomoć, da sa svih stranah nije u isti skoro čas zaorio slavodobitni uzklik biskupovih vojnikah, koji su iza toga što se tù dogodilo, jur na više stranah provalili u grad i zauzeli ga tim slavnije, što ih je dobit ova stala mnogo truda a još više krvi.

Biskup Mihalj nadovoljio je dakle srce svoje — jer ne samo Medvedgrad, već i možni župan Gardun, dušman njegov, biahu sad u njegovih rukuh, pa zato je sievajućim od puke radosti očima oprostio odmah na mjestu svim vojnikom od posade, i pustio im na volju: il da idu prosto kud ih je volja, ili, ako hoće, da se uvrste u njegove čete, što gdjekoji, prem riedki, zbilja i učiniše.

Još onaj dan vratio se biskup Mihalj sa svojimi četami slavodobitno u Zagreb. Uz njega bjahu tom prilikom i oni kanonici, što ih je oslobodio odmah, čim bi osvojen Medvedgrad, iz tavne gradske uze. On ih je žalio al ujedno i tješio time: da će pretrpljene njihove jade nadoknaditi primjerno on sám, a u koliko on to učiniti nebi mogo, da će to jur učiniti kralj Andrija.

Župana Garduna, tavno izpred sebe gledajućeg i bliedog s težke rane i gorkog jada, pratio je tom prilikom Slavinić pod oružjem, pa pošto ga je tako dopratio u Zagreb, namjesti ga usljed naročite zapovieđi biskupa u priličnoj sobi biskupskog grada, gdje mu i stražu stavi pred vrata. Zatim biskup posla Gardunu liečnika da mu pogleda i vida ranu, što ju, akprem dosta težku, ipak u prilično kratko vrieme sretno preboli kršna narav Gardunova.

Biskup nije u prvi mah pravo znao, što da čini s otim zarobljenikom svojim, nu za mala se dosjetio što će najbolje biti, pa zato, pošto je Gardun ranu svoju sretno prebolio te oporavio se sasvim, učinio ga pod stražom odpratiti u Ugarsku kralju Andriji, da mu on sudi, nu taj — budi što se nije usudio još većma razdražiti jednog izmedju najmožnijih hrvatskih [illegible]

Digitized by Google

i protivnikah svojih, budi s drugog kakovog razloga — Garduna opet pusti na slobodu; — jedino Medvedgrad — smatrajuć ga kao kraljevsko leno — oduzè mu, te poda njekom talijanskom gospodinu, imenom Torusti, da upravlja u kraljevo ime tiem gradom.

Gardun, pošto ga odpusti kralj, odè s mjesta k pobratimom svojim bratji Gusingovcem, što se tada takodjer baviše u Ugarskoj, te im potanko pripovjedi sve što ga je snašlo odkako se razstao š njima, pa konačno nagovori bratju, kako je od potrebe da se Ružica iz manastira zagrebačkog premjesti drugamo, buduć će joj inače desivši se u Zagrebu kleti njegov dušmanin Slavinić još većma pomutiti mozag i srce. Bratja saslušaše i pristaše odmah na to što im je svjetovao prijatelj Gardun, pa zato s prva naumiše poslati brza ulaka k tetki s listom, gdje bi joj priobćili volju svoju: da im naime sestru bez ikakva oklevanja i uz sigurnu pratnju pošalje u grad Oštrc k Baboniću, kojega žena biaše u rodu š njima, nu za mala se bratja opet predomisliše, te odlučiše da će svakako bolje biti ako bude Ružicu onamo pratio mladji brat Hinko.

Odmah treći dan iza toga dogovora stigo je jur Hinko Gusingovac u Zagreb sa njekoliko svojih pouzdanih konjanikah, što ih povede sobom da bude tim sigurnija pratnja.

Tetka Margita i Ružica prepale su se naravno s nenadana pohoda kneza Hinka, al ih još većma uzdrmala viest njegova: da će naime Ružica uzprkos prijašnjoj odluci bratje i neglededeć na burna i nesigurna tadašnja vremena ipak morati dieliti se od premile svoje tetke i drugdje tražiti utočište . . . Pošto Ružica vidjè da su i sada uzalud sve moljbe, odluči udariti drugim putem, pa zato odè hitro u svoju sobicu i tù napiše potajno listak mali, gdje u kratko javi Pavlu svome što je i kako, moleći ga i zaklinjući, da joj bude u pomoć i da ju gleda kako izbaviti čim prije, buduć je jur opredieljeno, da već sutra s bratom svojim podje u Oštrc grad k rodjakinji svojoj.

Ružica poslà listić po starom i pouzdanom vrtlaru manastirskom u ruke svome Pavlu, a taj, pošto razabra što mu piše ljuba, nereče van do dvie puno važne rieči: „b i t će!“ što ih vrtlar — neznajući što će reći — ipak vjerno izruči miloj mu gospodični. — Slavinić medjutim ode svom zaštitniku biskupu Mihalju, te se š njim posvjetovà u kratko, zatim se pako smiren opet vrati kući, i tù priredi što je scienio da bi moglo biti od potrebe. —

Sutradan prije zore i čim prvi zapjevaše pietli mogo je čovjek razabrati kako do dvanajst konjanikah redom mučè jašu gorskim onim putem, štono je tada preko gorah zagrebačkih najprečji bio put dolnjeg Zagorja, pa pošto stiže mala ta nu izabrana četa, što ju je predvodio Slavinić, onkraj gorah u dolinu zagorsku, krene nedaleko s puta na lievo u gustu bukovu šumu, i tù, popritegnuv uzde konjem, stane te se stavi u zasjedu.

Nisu prošla gotovo ni dva sata odkako se ta četa namjestila, kad li se već eto i druga četa dolazeć istim putem zapaziti mogla. U toj četi bilo je toliko od prilike konjanikah koliko u prijašnjoj, samo što se je izvan njih te u sredini čete opaziti mogla ženska glava, kako velom zastrta jaši liepa žerava, koj je — kan da se ponosi ljubkim teretom svojim — kadšto radostno zahrzao, dočim mu se kopita od jogunasta poskakivanja i igranja jedva doticaše zemlje. — Ovu četu predvodio je Hinko Gusingovac na čilom svom ridju. Pošto se tako četa ova već dosta blizu prikučila onoj što biaše u zasjedi, zahrže opet slučajno žerav gospojice — to liepe Ružice — a dorat Slavinićev odzovne mu se radostno . . . Tù sada više nebiaše prilike ni časa da se ko komu ukloni, već obe čete trgnuše mahom sablje . . . Slavinić, nebudi lien, obodne konja i navali odmah žestoko sa svojimi na Gusingovu boju manje vještu četu, te ju iza kratka okršaja razbije tako, da skoro svi nagnuše bježati osim dvojice il trojice starijih vojnikah, što svejednako uztrajaše uz hrabro borećeg se kneza Hinka . . . Ružica se uz to sasvim prikučila Slaviniću, te istomu mučè nu srdačno stisnula ruku, al to jedva što opazi brat njezin, iznenada i kao biesan nasrne na protivnika svoga i bio bi istomu, kako je strašno zamahnuo sabljom, za cielo razkolio glavu, da mu nije Ružice u srce dirajući uzklik: „Isus i Mario!“ obustavio ruku, te mu je sablja samo lako okačila glavu Slaviniću.

Pratnja Slavinićeva uzžestila se videći taj prizor, i bila bi po svoj prilici raznela na sablje kneza Hinka, da ju nije kriepkom riečju obustavio sám Slavinić, koj nije podnipošto htio da se prolije krv istinabog dušmana njegova, nu zato ipak brata mile mu nad sve Ružice.

Knez Hinko videći da mu namjera nije pošla za rukom kao što je mislio, stranom zastidjen, stranom opet razjaren, nije znao što da čini, pa zato — zagroziv se uz strašnu kletvu Slaviniću, te pustiv konju uzde — poleti pratjen od preostavših svojih ljudih put Zagorja, dočim se Slavinić na novo slavodobitno sa Ružicom povrati u Zagreb, te odprativ ljubu do manastira duvnah i odpustiv blagom rieči i obilnim darom pratnju svoju, ode odmah u grad biskupov, pa tù javi uspjeh poduzetja svoga biskupu Mihalju, koj ga na novo pohvali i uprav carski nadari. Kad je Slavinić jur htjeo da se oprosti s biskupom, priobćio mu je taj još nješto, što je Slaviniću tako milo bilo da je mislio sići s uma s nenadane i radostne tè viesti.

A šta je to moglo biti? . . . Ništa drugo već to, da mu je biskup obećo da će ga za tri dana sám vjenčati sa Ružicom. „Što se pako tiče prigovora obitelji njezine“ primeiti biskup blagovoljnim posmjehom „ili drugih kakovih posljedicah koje bi mogo imati taj čin, to ti, moj Pavle, zalažem rieč da ću ja i zato odgovarati ako bude od potrebe.“

Tri dana iza toga bilo je svečano vjenčanje plemenitog Pavla Slavinića sa mladom kneginjom Ružicom

Digitized by Google

Gusingovom. — Silna svjetina, što se tom prilikom sgrnula u crkvi, nije mogla dovoljno nagledati se liepih mladenacah i kićenih svatovah; sjajnoj pako gostbi, što se zatim slavila u biskupovom gradu, nebiaše donle pametara, riečju: cielu tú svečanost spominjali su ljudi dugo zatim kao izvanredni i mili kakav dogadjaj.

IV.

Skoro zatim, što evo pripoviedasmo da se dogodilo u Hrvatskoj, umro je Karlo Martel, a na njegovo mjesto bude sin njegov, mladić od 16 godinah, imenom Karlo Roberto, ili kao što ga mnogi pokratjenim imenom zvaše: Karobert imenovan kraljem ugrskim. Izbor taj pošo je za rukom ponajviše nastojanjem i uplivom tadašnjeg rimskog pape Bonifacija, koj je tvrdio, da se kraljevina Ugrska od vremena sv. Stjepana, Hrvatska pako odkako umrè kralj Zvonimir, smatrati imaduka) leno rimskog pape, pa zato tvrdio je nadalje rečeni papa, da drugi ni nemože biti kraljem tieh kraljevinah do jedino onaj, koga izabere i potvrdi sám rimski papa. — Naravno je, da je taj čin Bonifacija još većma razdražio gospodu ugrsku i hrvatsku već odprije medju sobom nesložnu i sklonu na bunu, pa zato se, u koliko moguće, još umnožao prijašnji razdor, tako da se je podiglo skoro cielo plemstvo, svećenstvo a i gradjanstvo u Ugrskoj, Hrvatskoj, Slavonskoj i Dalmaciji da se medjusobom poput razjarenih srdah progoni i porazi.

Biskup Mihalj kao kolovodja stranke kralja Andrije, pomoćju svih skoro stanovnikah kaptola zagrebačkog i veće strane svećenstva, nije nigdje propustio prilike gdje je godier mogo nahuditi stranki Karla Roberta, kojoj osim bratje Gusingovacah, zatim knezovah Šubićah i Babonićah, redom pristadoše i mnogi drugi ponajviše svjetskog višjeg a i nižjeg stališa ljudi, kojim se — što je svakako znamenito bilo — takodjer pridružiše možni u ono doba Crkvenjaci.

Svaka izmedju spomenutih stranah nastojala je petnimi žilami da kakogod nadjača stranku protivnu, a na sredstva nije se mnogo gledalo tom prilikom Glavna stvar bila je, da se postigne cilj... kako? da li dobrim ili zlim načinom?... za to se nije pitalo. Tko je jači taj kvači, to je bilo skoro u obće priznato načelo onog vieka, pa s toga se nije ni priznavalo kakovo drugo pravo, već svaki si ga je krojio sam po svojoj volji, ili pako — prikrojivao mu ga je drugi.

Kralj Andrija, videći da je obće nezadovoljstvo jur strašno preotelo mah, nije znao kako da doskoči tom zlu, pa zato je g. 1299. sazvao sabor na polje peštansko Rakoš zvano. Medju ostalimi pozvao je onamo i arcibiskupa ostrogonskog Grgura, inače privrženika Karla Roberta, da se opravda, nu arcibiskup ne samo što nije mario za taj poziv, već je sám na svoju ruku sazvao njekakav sabor u Vesprim, te odanle zaprietio prokletstvom svim onim biskupom, koji bi se usudili doći na sabor što ga sazvà kralj Andrija. No buduć taj poziv Grgura nije našo odziva komu se on bio nadao, zato odè rečeni arcibiskup iz Ugrske u Hrvatsku, i tù u sleb. i kralj. gradu Križevcih sastane se sa mnogimi privrženici Karla Roberta, koji ponajprije odluče: da će se složno i silovito opreti zaključku učinjenom na Rakoškom polju, da se naime povrate dobra silovitom rukom zakonitim vlastnikom oteta, a konačno tù odlučise jednoglasno i to: neka se Karlo Roberto pozove odmah da dodje i preotme Andriji kraljevinu.

Karlo Roberto kad je razumio što mu poručuju gospoda hrvatska, nije oklevao nimalo, već je odmah g. 1300. pratjen mnogimi ladjami dojadrio iz Napulja u Split, pa pošto bi ondje boravio njeko vrieme, dopratio ga je Pavo knez Šubić sjajnom družbom u Zagreb, gdje ga arcibiskup Gergur sa ostalimi privrženici svečano dočeka, kraljem pomazà i okruni — al ne ugrskom, već drugom njekom u tu svrhu pribavljenom krunom. Sve je to Gerguru i ostalim privrženikom Karla Roberta lako pošlo za rukom, a to s toga što je biskup Mihalj sa svojom strankom baš u ono vrieme bio na saboru rakoškom, jer inače bilo bi po svoj prilici ostalo pusto kraljevanje Karla Roberta, kojemu bi bio vihor vjetar još prije vremena odneo krunu bez traga.

Kralj Andrija, pošto je dočuo da je Karlo Roberto jur u Hrvatskoj, pobojao se je jako, pa njeki kažu da se je uslied toga straha naglo razboljeo i umro g. 1301., premda opet drugi tvrde da je kralja otrovao njeki komornik njegov imenom Dominik. Nu bilo kako mu drago, poslje smrti Andrije stadoše umah na novo viećati stališi ugrski o tom, komu da se ponudi kruna ugrska. Poklisar pape Bonifacija nastojao je tom prilikom svimi mogućimi načini oko toga, da kakogod skloni stališe ugrske na to, da Karla Roberta priznadu kraljem; nu stališi se baš tomu protivišo, nehtijući podnipošto priznati nametnika papinoga, pa zato bude po predlogu Kločkog arcibiskupa Ivana, češki i poljski kralj Vaclav, — pa pošto se taj odreko — malodobni sin njegov, takodjer imenom Vaclav kraljem izabran i skoro zatim u Stolnom Biogradu svečano krunisan.

Pomenuti izbor kralja Vaclava svjedoči dovoljno da je u kraljevini Ugrskoj mnogo pretežnija bila stranka proti Karlu Robertu, dočim se za stalno reći može, da je u Hrvatskoj Slavonlji i Dalmaciji njegova uprav stranka skoro vazda nadjačala drugu. Tomu je dakako u posljednje vrieme doprinela mnogo i ta okolnost, što je novi ugrski kralj Vaclav odmah iza svog izbora i krunisanja g. 1303. zagrebačkog dotle biskupa Mihalja naimenovao arcibiskupom ostrogonskim, te se nije uslied toga naimenjovanja svoga spomenuti biskup više ni vratio u Hrvatsku. Po tom je naravno stranka njegova u tih pokrajinah izgubila najboljega svoga zaštitnika i branitelja, pa s toga je bila sva prilika, da će se Karlova stranka, čim prije moguće bude, osvetiti za

Digitized by Google

sva nasilja, što ih je donle pretrpiti morala od ratobornog Mihalja.

A šta se dogodilo sa Slavinićem i milom njegovom Ružicom odkako se prilikom svatbe njihove razstadosmo š njima? . . . Kazat ćemo redom i to . . . Oboje življaše tiho, mirno i sretno njeko doba u križevačkoj županiji na malom nu liepom dobarcu što im ga je darežljivi Mihalj darovao prilikom vjenčanja. — Prava sreća ljubavi priliči plahoj slavulj-tici, koja se rado sakriva u gustoj šumi te si tù medju granami zelenimi, pojeć i slaveć na svoj način Višnjega, gradi tajno utočište i mekani stanak za se i za svoje. Prava ljudska sreća u obće skromna je i pitoma, te se nerado pomalja na vidik svietu, jer se neponosi nikakovom sjajnostju ni halabukom a ni svečanim kakovim jordamom, već se poput ljubice najradje sakriva izpod gusta grma, gdje ju samo blagi nje miris izdaje onom koj slučajno prolazi mimo. — Slavinić dakle i mila mu supruga priličiše posve spomenutom slavulju i ljubici, jer u sried obćih tada nemirah i razprah živiše, kao što rekosmo, neko vrieme mirno i sretno napajajuć se rajskim nalipom medjusobne svoje ljubavi. Ali — čovjek misli, a Bog upravlja, pa kao što jur slavni naš dubrovački pjesnik reče, da naime: „vjekovite i bez svrhe nije pod suncem kriepke stvari,“ isto tako ni sreća čovječja netraje viekom, već ju kadšto iznenada prikrije oblak kakove nesgode, iza kojega kadikad opet izhodi sjajno, al se često i smrkne te neizhodi nikad više. Da li i u koliko se istina ove izreke opravdala glede Slavinića i Ružice, to ćemo vidjeti na skoro. Nije prošla ni godina danah iza vjenčanja spomenutog sretnog pára, kad li jednom oko pónoći zamni strašna buka i graja, što je daleko nadkrilila silnu buru i pljuskom padajuću kišu tavne noći mjeseca studenoga. Svi u gradu skočiše na noge, a na zapovied Slavinića sva družina mužka i ono njekoliko vojnikah, što ih je radi veće sigurnosti imao u svom gradiću, spopanù oružje te svi složno polete na opredieljeno mjesto da brane grad. S prva mislio je svatko u gradu, da su radi pliena navalili na grad razbojnici, što ih je u ono doba dosta bilo posvuda, al se skoro osvjedočiše da su im drugi gosti došli u pohode, župan naime Gardun, koj nikako nije pregoreti mogo da mu je Slavinić ne samo preoteo djevojku već i nadjačao ga na medjdanu, pa je stoga sakupio četu i š njom iznenada udario na grad da se neprijatelju svom krvavo osveti. Al mu je opet i tù loša sreća bila, jer Slavinić je odmah s početka, čim je preuzeo to dobro, gradić svoj, već odprije dosta čvrst, još bolje učvrstio i tako dobro ogradio, da se je mogo dobrim uspjehom braniti u njemu — pa baš zato je iza kratkog nu žestokog nasrtanja, Garduna s njegovom četom tako čvrsto uzbio, da je isti još prije zore odmako bez ikakva uspjeha, dapače ostalo je tom prilikom njekoliko mrtvih iz čete Gardunove na mjestu.

Drugi put opet — i to bi njekoliko mjesecih iza spomenute noćne navale — bio je Slavinić pošo sa svojimi da u obližnjoj gori kalničkoj lov lovi, pa pošto se nješto više odalio od svojih pratiocah, nasrnuše na njega iz zasjede četiri nepoznata i nagrdjena čovjeka. Slavinić se tomu nije nadao, pa zato nije ni poveo sobom oružja od boja, al uzprkos tomu branio se ipak koliko je mogo jedno vrieme, nu pošto protivnici njegovi sve to žeštje stadoše navalivati nanj, vidio je, da neće moći odoljeti sili, te zato što je ikad mogo zaviče glasno nebi li tiem kako dozvao družinu svoju; pa zbilja, neprodje van nekoliko trenutakah, i već se čuše kroz šumu glasovi njegovih ljudih kako žurno dolaze sa više stranah, na što napadnici okrenuše ledja te odmakoše brže bolje gustom šumom. — Slavinić sám a i ljudi njegovi gataše da su i to bili ljudi što ih je Gardun najmio za taj nečist posо. — Vraćajuć se tada kući iz lova zabranio je Slavinić ljudem svojim da u gradu štogod kazuju o tom što se je dogodilo, buduć on nebi rado, da mu za taj napad dozna mila njegova Ružica, što mu je uprav dva dana prije rodila milo žensko čedo, pa je s toga još nješto malo slaba bila, a ta viest bi ju mogla uzdrmati i škoditi joj zdravlju.

Slavinić i Ružica tek sada uživaše podpunu slast sretnoga braka, buduć ih je na novo skapčala još užje do sad nepoznata sveza, a to bì sveza roditeljskog čuvstva, što im kao novi cvjetak niknù na stazi života odkako im se rodi mala ćerka Margitica, kojoj biaše krstna kuma tetka Ružice, vredna i poznata nam opatica, a kum biskup Mihalj, koji oba primiše radostno tù njima pismeno ponudjenu čast te Ružici i djetetu njezinom poslaše liepe darove, — odporučujuć ujedno, buduć sami krstnoj svečanosti prisustovati nemogu, — da ih zastupa najčestitiji i najstariji par iz okolice Slavinićeve, a to bješe slučajno baš njeki stari seljak, ujedno i kmet Slavinićev sa ostarelom svojom ženom.

Pa tako opet prodje njeko vrieme, bez da bi bio kakav neugodni dogadjaj uzkolebao tihi i sretni taj život. — Slavinić scenio se osobito zadovoljnim, što mu Bog i dobra sreća dadè, te je do sad sretno prebavio sve poteškoće i nesgode, što mu bješe na put stale da smute sreću njegovu, pa se je baš s toga za cielo nadao, da će biti i u buduće tako; Ružica pako njegova nasladjivala se medjutim slastmi, što ju dopadoše s krasnih i divnih dužnostih mladjahne majke prama prvorodjenom svom djetešcu.

Al iza toga, dok je taj u svakom obziru čestiti i plemeniti pár ljudih pitao se sladkimi nadami glede budućnosti, koja im se prikazivala vedra kano jutro liepa dana proljetnoga, hvatao se sve to veći sumrak na obzorju Hrvatske njihove domovine, jer kobna godina 1303. biaše jur nastala sa svojimi gore više uzgredno napomenutimi dogodjaji.

Ništa nije tako tajno da se nebi doznalo, a kamo li politički dogadjaji, pa tako nije za čudo, da su pomalo kojekakve viesti dopirale i u ladanjsku samoću Slavinića,

Digitized by Google

osobito odkako Mihalj zauzè stolicu ostrogonskog arcibiskupa i odkako tiem obodrena stranka Karla Roberta sve to više počè dizati glave. S početka bili su doduše ti glasovi ponješto neizvjestni, al za njekoliko nedielje danah pokazalo se, da su žalbog istiniti. — Bratja Gusingovci sa Gardunom, možni Šubići i Babonići, zatim bratja Janina i kanonik Marko Torusti, kojima nedugo prije toga umrvši njihov brat Nikola ostavi Medvedgrad — sva ta i ostala mnoga gospoda u Zagrebu i oko njega snovaše nješto, što nikako nije slutilo na dobro.

Pošto bi o svemu tomu potanje izvještjen Slavinić i to stranom pismeno od tetke Ružičine, stranom pako ustmeno od njekih k njemu u posljednje vrieme češtje došavših prijateljah, scienio je, da tù dalnjeg oklevanja nema, pa zato odlučio je poći kud ga zove dužnost i tvrda vjera, kojom se zavjerio stranki svojoj da će vjerno uztrajati i boriti se za stvar njezinu — osto ili propo.

Mili Bože! da je komu vidjeti bilo kako je tada Slavinić — taj inače čvrst i neuzkolebiv čovjek — težko dielio se od mile Ružice i male svoje Margitice, koja ga je, smješeći se milo s kolievke, malimi svojimi ručicami privlačila k sebi, baš kao da ga je pridržati i nevinim pogledom moliti htjela da je neostavi, zatim kako mu je Ružica jecajuć i gorke suze roneć savila oko vrata biele ruke svoje, nalik lozi kad se vije oko tanana bora — to sve dakle da je komu pogledati bilo, zaista nebi bio upisao u grieh Slaviniću što mu se kradomice odmaknuše niz potavnjelo lice te u gustoj bradi izčeznuše dvie suze — najbolja dva svjedoka neopisive boli, što ju je osjećao prilikom težka toga rastanka sa ženom i djetetom.

Možebiti da je tada duševna ona žica, što ju ljudi zovu slutnjom, tihano zazvečila u grudih dielećih se... Možebiti! . . . Ali tko to može znati za cielo? — Zaista nitko, jer ljudi doduše mogu izmieriti sve dubljine, sve visine i širine toga svieta, ali tajne srca čovječjega nikad dovoljno izmieriti i proučiti neće moći. Tù je Višnji osnovao posebni i neograničeni — jedino sebi samom sa svih stranah pristupni sviet, koj se kreće oko silne osovine različitih umu čovječjem nedokučivih čuvstvah, jer tù ima vedrih i oblačnih danah; ima zviezdami osuto nebo, al ima i tavne noći bez ikakva svietla; ima tù liepih rajskih perivojah, gdje veje blago povjetarce i gdje naoko mirisno cvietje cvati, al ima i strahovitih pustarah, gdje nema ni grma ni drača, a kamo li cvieta, i gdje bura samo jauče te oblake pieska izpred sebe goni kao kurjak stado razagnato; ima ti tù romonećih potokah, što teku niz cvjetne obale, ima jezerah bistrih kao ogledalo, gdje se kupaju i divno svoje kolo vode vile, al ima usuprot i pučinah morskih, gdje se neprestano biju silni valovi o grebenih i stienah, i gdje rieže iz dna uzkolebana toga mora strahote, kakovih oko čovječje nevidjè nikad. Sve to i toga još puno više, što čovjek izustiti a pero opisati nemože, ima u dnu srca čovječjega, pa tako u dnu zagonetnoga toga srca ima takodjer i glasovah paklena nesklada, al isto tako ima tu zvukovah najmilijeg sklada i blagoglasja, štono zveče sad tužno a sad opet milo — a kadšto opet zacvile i zazuje tako čudnovato i tajno, da čovjek mnije, glasovi mu dolaze onkraj svieta, donoseći mu odanle viestih o onom što će biti.

Al' šta ćemo ovdje opisivat podulje ono, što su već mnogi prije nas u stihovih i u prostom slogu dovoljno opisivali, premda time stvar još ni s daleka posve shvatili te izcrpili nisu, što li ćemo badava mučiti se odgonetanjem onoga, što se odgonenuti neda i što će po svoj prilici ostati tajnom dok bude svieta i vieka, — već će biti bolje, ako se vratimo k Slaviniću, koj je — odkako se oprostio sa milom ženom i djetetom — na čelu male svoje nu izabrane čete pohitio put Zagreba grada.

Pošto je Slavinić sretno prispio u Zagreb i u kaptolu nastanio se, razumio je odmah od tamošnjih kanonikah, kako se protivnici jur očito spremaju na to da udare na njihovu stranku, koja, nepočasiv nimalo časa, takodjer stadè sakupljati vojsku i napinjati sve svoje sile, da kako treba dočeka — pa ako moguće bude uzbije silu silom.

Gusingovci i ostali privrženici Karla Roberta sakupiše jur silne čete, pa uz to stadoše takodjer buniti i na očiti odpor proti kaptolu poticati ne samo gradjane zagrebačke, već i prosti narod iz obližnje okolice. Tiem načinom podje im za rukom da su u kratko vrieme tako osilili i ojunačili se, da su jedva izgledali sgodna časa da zametnu boj s privrženici kralja Vaclava.

Pa zbilja — dugo zatim nebilo, kad li jednom u jutro uz strašnu buku i viku čitavog pučanstva stadoše sa svih zvonikah zagrebačkih zvoniti zvona, što je značilo da se jur primiče s vojskom stranka Karla Roberta i da je uslied toga jur prispio čas, gdje će oružana i jača ruka odlučiti tko ima pravo tko li krivo.

Gusingovci sa Gardunom, sa Šubići, Babonići i bratjom Torusti, zatim sa Crkvenjaci i množtvom vojske, gradjanstva i puka — sakupiv se prije izpred Zagreba — navališe najprije kao bura na dolnju varoš, pa pošte ju osvojiše iza kratkog akoprem žestokog odpora, stadoše obsjedati varoš gornju i kaptol. — Tom prilikom pozvao je ponositi Ivan Gusingovac po ulaku kanonike, da mu se predadu na milost il nemilost, nu pošto mu ovi odporučiše, da toga podnipošto učiniti neće, zagrozio im se i zakleo, da će im skoro u grad doći, pa udariv na kapiji slavodobitni svoj barjak, sa svojimi četami konak učiniti u gradu, a kanonici da će redom morati sprovadjati njegova i njegovih drugovah konje.

Namjestnik biskupa, kanonik Pankrac, sakupiv oko sebe kanonike s vjernimi četami, te sjediniv se sa privrženim stranki njegovoj poglavarstvom gradskim, zatim s bivšom tada u gradu posadom kralja Vaclava i s njekojimi plemići i stanovnici tako zvane „popovske

Digitized by Google

ulice“ provali iza kratka obsjedanja iz kaptola da se ogleda sa protivnom strankom.

Uzžeštjeni vodje obieh stranah i boja željne čete njihove jedva dočekaše da se sraze, pa zato na onom prostoru izmedju prednjeg zida gornje i kaptolske varoši — što ga dan danas dieli potok Medvedčak i gdje su u ono doba, u mjesto sadanjih kućah, bili vrtovi gradjanah — navalila je jedna stranka na drugu tako silno i žestoko, da je od udaracah, od vike junakah i jauka ranjenikah zaječila zemlja. — S početka se motaše obie vojske u tiesno klupko savijene baš ko oblaci kad ih vihor muči, al se na skoro razmotaše opet, i tad se pojedince stadoše biti i nagoniti junak na junaka.

Jur biaše na visoko oskočilo sunce, pa se još neprestano hrabro boriše obie strane, u kojima se tek iza podulje bitke razigralo srce kako valja. Da je tkogod tada motrio tu bitku, nebi bio znao reći unapred: tko će tu nadvaliti tko li sili jačjoj odkloniti kako se je borila jedna i druga stranka; nu premda se onom prilikom pridesiše prava junačka čudesa posvuda, a to je ipak na drvenom mostu iznad Medvedčaka i oko njega bjesnila najžeštja i — reko bi — uprav divlja borba, buduć se tù nedieliše rane od vidanja već upravo rane težke od smrti nemile . . . A kako nebi? — ta s jedne strane borio se na čelu čete svoje hrabri Slavinić a s druge župan Gardun, koga je tù opet namjera namjerila bila na najvećeg dušmana svoga, pa zato, pošto se iza dulje žestoke borbe uočiše oba ova protivnika, srnuše i to uprav u sred mosta jedan na drugoga baš kao dva ognjena zmaja kada hoće da se pobiju, radeć jedan drugom o glavi.

„Dobro mi došo, djevojački otmičaru!“ viknù Gardun glasno, dočim mu s očiuh sine ulokobna munja „jedva sam te dočeko . . . Al znaj, sada više nećeš minuti moje ruke.“

„Nećeš ni ti moje, ako Bog dá!“ prihvati Slavinić, dočim je već iza toga sabljom svojom sretno odbio nekoliko udaracah Gardunovih, te istoga ujedanput grdno ranio u prsa, na što Gardun bjesan kao ranjen vepar, opet zamahne te udari tako silno, da se Slaviniću prelomila sablja na dvoje, što Gardun čim opazi, sakupiv zadnju snagu svoju, upotrebi sgodu, te iznenada Slavinića sabljom tako silno ošine po glavi, da je taj odmah pao na tle i tù, iza kako potiho izusti blage rieči: „S Bogom Ružo . . . Margitice s Bogom!“ . . . razstavio se s dušom. — Al gle, u isti čas, i jedva što je izdahnuo Slavinić, počeo se i smrtno ranjen Gardun, probliediv kao krpa, sve to bolje nijati kao podsječen brast, dok se i on ujedanput mučè nesruši mrtav i to baš tik najvećeg u životu protivnika svoga.

Skoro zatim — izakako padoše Slavinić i Gardun — nadvladala je stranka Karla Roberta privržene Václava, o čemu nema dvojbe, ako se na um uzmemo, što je iza te bitke uprav ta stranka postupala sa protivnici svojimi ne samo u Hrvatskoj, već i u Slavoniji dapače i u istoj Ugrskoj.

Ružica sa svojom malom ćerkom skoro iza žalostnih tih dogadjajah stiže u Zagreb i tù se opet — saviv u crno — nastani zajedno s djetetom kod mile svoje tetke u manastiru, i to baš u onoj istoj sobici gdje je stanovala kao djevojka i gdje ju prije nekoliko godinah izbavi od očevidne smrti mili i nezaboravni njezin Pavo, za kojim je, odkako umrè, neprestano kukala te gorke suze ronila, tako da je s prevelike tuge težko oboljela, pa pošto je taku pol godine danah bolovala i s bratjom se najposlje pomirila, umre i ona . . . Na smrtnoj postelji preporučila je tetki a i nazočnoj tada veoma razcviljenoj bratji milu svoju Margiticu, koja iza više godinah, pošto je ponarasla, liepo odgojena i njegovana od stare tetke i ujakah svojih, postadè pravim sjajnim alemom djevojačkim, dok ju skoro neobljubi i neizprosi jedan izmedju možnih tada vlastelinah iz prastare obitelji Babonićah.

A ti, dragi moj čitatolju, znat ćeš sada potanje uzrok nazivu onog mjesta, na kojem se u burno ono doba zametnula strašna ona prije spomenutà bitka, s koje su se ojadile mnoge majke, mnoge opet seke u crno savile, a nebrojene vjerne ljube u rod opromile; — mjesto, gdje je onom prilikom ostalo mnogo pustih kapah i kalpakah, gdje uz polomljeno raznovrstno oružje bojno biaše nagomilana tjelesa mrtvih i ranjenih, kojim je iz ranah poteklo toliko krvi, da je drveni tada most a izpod njega potok Medvedčak sav pocrvenio od te krvi što tu riekom poteče s klete nesloge sinovah jedne majke domovine . . . To dakle mjesto, što ga u nas dobro zna svaki Hrvat i što ga tudjincu svako zagrebačko diete il slepac pokazati može — to ti je naš od ono doba tako zvani: **krvavi most u Zagrebu.**

Iztočni biser.

XV.

(Mirza Šaffi) [1]).

Kog pameću Bog dariva,
I vlada se po pameti,
U mladosti star nebiva —
Pod starost se nepodjeti.

Viš, u ljeto snieg neveje!
Viš, u zimu cviet necvati!
Što ti mladom srce greje
Nemože se starcu dati.

[1]) Baš onomad donieše novine nemio glas, da je Mirza Šaffi, mudrac iz Gjenče, najživlji pjesnik ljubavi, vina i zemskog užívanja, u Gjurgjiji, u nekom selu nedaleko od Tiflisa umro. Slavljen ne samo po zemljah izmedj Kaspijskog i Crnog mora, nego sa Bodenstetovog krasnog (njem.) prevoda, sada i u cieloj Evropi.

Digitized by Google

Smrzla bit' u mlado doba,
A poludjet' blizu groba:
To je, vjeruj, ludost sušta —
Zdrava pamet nedopušta.

XVI.

Daj mi kamen mudrosti!
Daj mi čašu Djemšida!
Ogledalo Leksrandra!
Daj mi pečat Sol'mona!
Daj mi sreću! daj mi raj! —
Jednom rieči: vina daj!

XVII.

(Sati.)

Sunce je i mjesec razdvojena školjka,
Iz nje j' pala moja Biserka djevojka.

XVIII.

(Seinebi t. j. Zenobija) [2].

Ti si, šahu, prvi stekó
Takav dar od Boga —
Dar — da sunce pomjesečiš
Suncem lica tvoga.

XIX.

(Hafis.)

Gledaj lale i zumbule [3])
Bezobrazne bezbožnike,
Šaren-čaše podizali,
Ištu vina rumenike.

Gled ustoku, [4]) čilo momče,
Gdje zaludi djulistan!
Šapće listku i pupoljku,
Iz njeg' ružu mami van.

S kuranom [5]) se baš neslažu
Lake ove dangubice,
I smirene moje misli
Rešetaju nemilice.

Ali Hafis bolji kuran
Iz Selminog čita lica,
Iz njeg uči suru [6]) mraka —
Iz dva stiha obrvica'.

Plemenitost i čistoća —
Tim se, braćo, ponosite:
Plemenito pite vino, —
Kad pijete, čisto pite.

Izkupljene sve mantije
Što za vino bjehu dane,
Jedna samo — Hafisova,
U mehani nek ostane.

Neće Hafis poslie smrti
Da u hladnoj trune raci,
Ostavi ga u podrumu —
U puno ga bure baci.

XX.

(Hafis.)

Daj grehu mome ime kreposti
Il kao Hafis grešiti znaj!
Vakom grešniku rado Bog oprosti —
Ta za njeg spremi najljepši raj.

XXI.

(Adeni.)

Znam ja zašt mi skrivaš
Tvoj obražčić bieo —
Ta i ko bi sveću
Na vjetar izneo.

XXII.

(Mirza Kassim.)

Bez utjehe sam,
Jer vidim gdje sam
O grešna strasti,
U tvojoj vlasti!

Žuri se, skori, —
Pali me, mori,
Dok se od mene
Pepeo nèstvori —

Barem ću tako
Izbjeći pakó:
Jer pepeo veće
Gorjeti neće.

Jован Јовановић.

---

[2]) Ova Turkinja pjevačica rodom je iz Kastemuni. Slobodan život boraveći, nikad se udala nije, — do same smrti voljela se sa pjesnikom Mihri-om; svoj „Divan" posvetila je sultan Muhamedu. Kanalisade, biograf turskih pjesnikah, u životopisu njenom poziva se na onaj arapski stih:

Što j' zora ženskog roda
To joj ne mali znate;
Mrak nek je stoput mužko,
Ostade uviek mrak

[3]) Tulipan i carevak cviet (Hyacinthus).

[4]) Alkuran, turski zakon.

[5]) Eurus, Ostwind, behari turski.

[6]) Izreka alkurana.

[7]) Ovo je vel ... pont, koga je sultan ... po našem) iz zavisti ... o mleku Grk.

... l-paša, što je zaoteo Negro- ... dine 879. po Hedjiri (1474. ... edio. — Bio po krvi Srbin,

Digitized by Google

Na sinjem moru

(1/13. listopada 1852.)

Sinje more, vodo gorostasna,
Kad te vidih, srdce mi zatrepti
Od radosti donde nepoznate!
Mislio bih da ti kraja nema,
Bezkonačnost da si ovog svieta,
Gdje bez traga čovjek izčezava;
Ipak su te ljudi izmjerili,
Do dna su ti i do kraja došli,
Kano da si jedna kaplja vode.

A što si ti, gorostasno more,
Sprema malom srdcu čovječjemu?
Oj ti srdce, stvore čudnovati,
Koliki su tebe već mjerili,
Misleć, motreć izpitavali te:
Pa je l' iko do dna ti dosego,
Je l' te išto ikad izpunilo,
Znade l' iko što si, kakvo li si?
Bože mili, nema li čudesah?
Zar neljubim djecu, ženu, májku,
Starog baba, narod svoj i zakon,
Rekao bih, da je srdce puno,
Da nemogu išto već da ljubim!
Tad zagledam ljepotu djevojku
Na svom brodu, sinjemorsku vilu,
Nadju s' oči, nadju se i usta,
Duše, srdca sjedine u plamu;
Nova ljubav srdce mi proniče,
O kom mislih da je već prepuno.
Srdce malo, veće l' si od mora,
Tebi kraja niti konca nema!
Srdce malo, more čudnovato,
Stara ljubav svježi ti je vjetrić,
Što brodara po moru sprovadja;
Nova ljubav bura je žestoka
Što brodaru, ljumajući ladjom,
Neprestano crnom smrtju prieti;
No brodar je voli, da iskusi
Snagu svoju i pokuša radost,
Kako mu s' iz gotove propasti
Novi život, nova sreća radja.

Bogumil Ognjanović.

Mudri sinak.

Od Ivana Perića.

Jednoč sinak njeki previjani,
Koga mudrost svakojaka zanì,
Dodje kući iz visokih škola',
Te sjedeći kod očeva stola, —
Na koj majka jajah troj' položi,
Da se babo i sin s njom založi, —
Poče babi svómu umovati:

„Ja ću, ćaćo, tebi dokazati,
Da ne troje, već petero jaja'
Skuhala je nama naša maja."
„Kako sinko?" progovori babo,
„Ta moje mi oko još nij' slabo,
A ja vidim ovdje samo troje,
Odkud da ti još dodadeš dvoje?"
„Neću, ćaćo, ništa ja dodati,
Nego ću ti unrav dokazati,
Da u zdjeli tebi pred očima
Ne troj' jajah već petero ima;
U školah se to visokih uči,
Te još kako time glava muči!
Indi vidiš, ovdje tri su jaja,
Koje nama skuhala je maja,
A jajeta gdje se tri nalaze,
Ond' se i dva zaista opaze;
A dva i tri nisu li pet, ćako,
Tà to znade malo diete svako.
Dakle, gdje su tri i pet je tamo;
Zar nij tako? promisli se samo!"

Otac muči, ništa negovori,
Al napokon sinu svom prosbori:
„Istina je, ja uvidjam, maja
Da petero skuhala je jaja';
Ja ću dakle dvoj' uzeti sebi,
A mat' jedno, a ostalo tebi:
Mudri sine, uzmi ono dvoje,
U računu štono tvome stoje!"

To se sgodi, kada misli jaje
Od kokoši pametnije da je. —

Narodne pjesme o Kraljeviću Marku.

Iz sbirke narodnih junačkih pjesamah

Luke Ilića Orioščanina.

V.

Ženitba i oklada Kraljevića Marka.

S večera se oženio Marko.
Dopis Marku tri knjige dojdoše.
Knjige štije Kraleviću Marko,
Knjige štije grozne suze lije.
K njem' dolazi stara mila majka:
„Odkud knjige, od kog li su grada?"
— „Nisu knjige ni od jednog grada,
„Već su knjige od tri pobratima.
„Jedna knjiga meni zapovieda,
„Da sam brže u bielu Sibinju
„I da krstim dva Jankova sina,
„Do dva sina, do dva pobratima.
„A druga mi knjiga zapovieda,

Digitized by Google

„Da sam brže u bielom Budimu,
„I da vjenčam kralja i kraljicu.
„A treća mi knjiga zapovieda,
„Da sam brže za cara na vojsku;
„Vojevat ću pet godinah danah.
„A ja sam se skoro oženio,
„Pa još nisam ljube obljubio.“
Pa besjedi Kraljeviću Marko:
„Oj strarice, moja mila majko!
„Nauči me štogod bolje znadeš,
„Kako bi ja brže izvršio,
„Izvršio, i kući došao.“
Besjedila stara mila majka:
„A ti idi, drago diete moje,
„A ti idi u bijeli Sibinj,
„I ti krsti dva Jankova sina,
„Do dva sina, do dva pobratima;
„I tu, sine, dana nepotroši.
„Pa ti idi u bijeli Budim,
„I ti vjenčaj kralja i kraljicu,
„Pa ti dojdi dvoru bijelomu,
„Pa ti svjetuj ljubu Angjeliju,
„Pa ti idi za cara na vojsku,
„Tud će biti svakakve oklade,
„Da ti nebi ljube prevarili.“
Kad je Marko majku razumio,
On se sjede na šarca konjica,
Pa on ide u bijeli Sibinj,
Pa on krsti dva Jankova sina,
Do dva sina, do dva pobratima,
I tud nije danka dangubio.
Pa on ide u bijeli Budim,
Pa on vjenča kralja i kraljicu,
I tud nije danka dangubio.
Pa on dojde dvoru bijelomu,
Pa svjetuje svoju vjernu ljubu,
Da ju Turci nebi prevarili.
Pa on ode za cara na vojsku.
Vojevao pet godinah danah.
Kad je bilo petoj oko polak,
Okladi se Kraljeviću Marko
Okladi se s' Turci janjičari.
Okladi se Ture Nazdraija,
Da će otić dvoru bijelomu,
I prevarit ljubu Kraljevića,
Da će doniet burmu pozlaćenu,
I odrezat lievu pletenicu.
Pa besjedi Ture Nazdraija,
Pa besjedi Kraljeviću Marku:
„Ako toga junak neučinim,
„Evo tebi doro od mejdana.
„Ako junak ja ljubu prevarim,
„Pa donesem lievu pletenicu,
„I donesem burmu pozlatjenu,
„Dat ćeš meni šarca konja svoga.“
Besjedio Kraljeviću Marko,
Besjedio 'holom Nazdraiji:
„Bre Boga ti ture Nazdraija!
„Što b' s' kladili o tursku večeru,
„Već o moju, ja l' o tvoju glavu.“
Al' besjedi ture Nazdraija:
„Daj ti meni sve tvoje odielo,
„I još k tomu sablju demeškinju,
„A i svoga labka buzdovana,
„I da) meni šarca konja svoga,
„Da ja idem dvoru bijelomu,
„Prevarit ću ljubu Angjeliju,
„I doniet ću burmu pozlatjenu,
„I od glave lievu pletenicu.“
Dade njemu Kraljeviću Marko,
Dade njemu sve svoje odielo,
I dade mu sablju demeškinju,
I još svoga labka buzdovana,
I dade mu šarca konja svoga,
Pa on ide preko polja ravna.
Daleko ga ljuba opazila,
Ona zove slugu Mihoila:
„Bre Boga ti slugo Mihoile,
„Evo ide Kraljeviću Marko,
„Po hodilu Kraljeviću Marko,
„I sablja je Kraljevića Marka,
„Buzdovan je Kraljevića Marka,
„I šarac je Kraljevića Marka,
„A po licu ture Nazdraija,
„Nazdraija, da bi ga nebilo.“
Al' besjedi Mihoile sluga:
„Bre Boga ti, ljubo Kraljevića!
„Ako bude Kraljeviću Marko,
„On će vezat konja, gdje i dosad,
„Ja ću metat stole nuz trpezu,
„I metat ću čaše po trpezi.
„Ako bude Kraljeviću Marko,
„On će sjedat ka svojemu stolu,
„On će piti svoju čašu vina,
„Svoju čašu zlatom izvezenu.“
Dok je ture u dvor ujezdilo,
I odmah je mlado pofalilo:
On neveže konja gdje ga Marko,
Pa on ide gore u čardake;
On nesjeda ka Markovu stolu,
Nji pije čašu Kraljevića,
Njeg'vu čašu, zlatom izvezenu.
Pa besjedi ljubi Angjeliji:
„Angjelio, vjerna ljubo moja,
„Steri nama mekanu ložnicu,
„Da idemo pospavati mladi,
„Ta mnogo je nedjeljicah danah,
„Da kam' nije pet godinah danah,
„Kako nisam junak s tobom bio.“
Al' besjedi ljuba Angjelija:
„Draga dušo Kraljeviću Marko!
„Kakva te je ložnica napala,

Digitized by Google

„Kad je istom podne prolazilo.“
Još nestoji ljuba Angjelija,
Ona ide u tajne čardake,
Pa dozivlje robinjicu svoju:
„Robinjice po Bogu sestrice!
„Dosad si mi robinjica bila,
„A od danas, po Bogu sestrica,
„Evo tebi sve moje odielo,
„Pa ti hajde š njime u ložnicu,
„Bojat se je, da prievare nije.“
Poslubne ju robinjica mlada,
Ode š njime mlada u ložnicu.
Kad je bilo noći po pol noći,
Usta jauk mlade robinjice,
Usta jauk, kano ljute guje,
Jer joj nema burme pozlatjene,
Ni na glavi lieve pletenice.
Na to skoči ljuba Angjelija,
Ona zove Mihoila slugu:
„Mihoile, vjerna slugo moja,
„Sedlaj meni sivu bedeviju,
„A sebika doru od mejdana,
„Pa hajdemo u carevu vojsku,
„Pogubit će Kraljevića Marka.“
Kad to čuo Mihoile sluga,
Još nestoji Mihoile sluga,
Već joj sedla sivu bedeviju,
A sebika doru od mejdana,
Pak se žure u carevu vojsku.
Ali joj je Bog i sreća bila,
Nanese ju siva bedevija,
Na djevera vojevodu Janka,
Pa mu veli liepo umiljato:
„Kaži pravo, tako bio zdravo!
„Kaži pravo, vojevoda Janko,
„Koje j' šator Kraljevića Marka,
„Da ja idem njega pohoditi.“
Besjedio vojevoda Janko,
Besjedio ljubi Kraljevića:
„Angjelijo, ljubo Kraljevića,
„Lasno ćeš mu šator poznavati,
„Carev šator od svile zelene,
„A Markov je od svile crvene,
„Bog bi dao da bi ga sastala,
„Jer je s Turci jako u inatu
„Izgubit će rusu glavu svoju,
„Izgubit će, žalostna mu majka!“
Kad to čula ljuba Angjelija,
Neće ljuba ni da sluša Janka,
Veće ide kroz carevu vojsku.
Kad je prošla oko polak vojske,
Al' su Marka na mejdan izveli,
Zavezali oba crna oka,
Obe ruke s užem naopako,
A na vratu lanac od tri fata.
Kod njeg stoje do dva ćelenćefa,
Da mu mladom odsijeku glavu.
Kad to vidla ljuba Angjelija,
Progovara sivoj bedeviji
„Ta mi višti, siva bedevijo,
„Da te čuje Kraljeviću Marko,
„Ali Marko, ali njegov šarac,
„Kojino je u turskijeh rukuh.“
Ona visnu, šarac se odvisnu,
Da se ori kroz svu tursku vojsku.
Kad to čuo Kraljeviću Marko,
Al' besjedi Kraljevića Marko:
„Stan' čekajte, paše i veziri,
„I još do dva mlada ćelenćefa,
„Nesjecte mi mladom rusu glavu,
„Konjic višti u carevoj vojski,
„Čini mi se roda je mojega,
„U mojoj se štali nahranio.“
Istom oni u riječi bili,
Al' eto ti sive bedevije,
I na njojzi ljuba Angjelija.
Al' besjedi Kraljeviću Marko,
Al' besjedi ljubi Angjeliji:
„Ta Boga ti, ljubo Angjelijo,
„Ta skini mi kapu kubakliju,
„Da ti vidim tvoje pletenice.“
Ona skinu kapu kubakliju,
Padoše joj do dvie pletenice,
I dosižu do crne zemljice,
Ko dvie ptice, dva vrana gavrana.
Kad to vidi Kraljeviću Marko,
Al' besjedi Kraljeviću Marko:
„Još mi skini s rukuh rukavice,
„Da ja vidim što na rukuh imaš.“
Kad to čula ljuba Angjelija,
Ona skida s rukuh rukavice,
Al' na ruci burma pozlaćena.
Kad to vidi Kraljeviću Marko,
On besjedi caru gospodinu,
On besjedi holo, glasovito:
„Je l' istina care gospodine,
„Tu si meni burmu poklonio,
„Kad sam tebi Koštur osvojio,
„I sve ravno oko njega polje?“
Al' besjedi care gospodine,
Al' besjedi Kraljeviću Marku:
„Jest, vjere mi, Kraljeviću Marko,
„Jest, vjere mi, burma poklonita.“
Kad razumi Kraljeviću Marko
Da svjedoči care gospodine,
On raztrga na rukuh konopac,
I sadrobi lanac od tri fata,
Pa on jaši šaru konja svoga,
I pripasa svoju britku sablju,
Pa on sječe po mejdanu Turke,
I posječe dva careva sina.

Digitized by Google

Pa on ide caru u šatore,
Pa on tjera cara do duvara.
Al' besjedi care gospodine:
„Što to činiš Kraljeviću Marko,
„Što me turaš po momu šatoru?"
Al besjedi Kraljeviću Marko,
Al' besjedi holo gromovito:
„Ta turam te, care gospodine,
„Ta turam te, da t' odsječem glavu."
Kad je čuo care gospodine,
Kad je čuo, što besjedi Marko,
Odgovara tiho, umiljato:
„Pusti mene, Kraljeviću Marko,
„Pusti mene, ja ti nisam krivac,
„Što s' se ludo okladio s Turci.
„Pa Boga ti, Kraljeviću Marko,
„Ta ti hajde dvoru bijelomu,
„Pa obajdi dvore i timare,
„Da ti nije oko njiuh kvara;
„A ja idem mom Stambulu gradu,
„Da tugujem, jer m' izsječe vojsku."

Pleterničke pučke pjesme.

I.

Platno biele Gradiške djevojke,
Do podna im mutna voda tekla
A od podna mutna i krvava —
Udariše konji i junaci . . . .
Sriedom idu plavetni klobuci,
Krajem idu dva Jankova sina,
A maticom bane Marijane.
Pitala ga Miloševa majka:
Ovo jesi bane Marijane!
Jes' vidio mog Miloša sina?
„Vidio sam na Kosovu ravnu,
Gdje mu care za vrat s nogom stade."

II.

Poranile Senjkinje djevojke,
Poranile na vodicu ladnu.
Popljuskala Jela Kružićeva
Popljuskala Mandu Mandušića.
Al' govori Manda Mandušića:
„Idi drago! odveli te Turci!"
Istom što to njoj u rieči biše . . .
Ali idu Turci Lijevljani,
Odvedoše devet djevojakah!
Al' govori liepa Mandalina:
„Oj moj brate, Senjanine Ivo!
Ako piješ ti rumene vino,
Vino ti se na rana izlilo!
Ako ideš za mnom u potjeru,
Bog ti dao i sreću i zdravje!"
Al' govori od Senja Ivane:
„Draga seko, liepa Mandalino!
Ima l' Turak' po dva na jednoga?"
Al' govori liepa Mandalina:
„Ima Turak' po dva na jednoga!"
Al' govore Lijevljani Turci:
„Ovo jeste Senjkinje djevojke!
Vi pjevajte kano i u Senju,
I igrajte kano i u Senju."
Žalostno su kolo ufatile
I žalostnu pjesmu počimale:
„Senjsko polje vatrom izgorjelo,
Senjske djerze kuga pomorila!
Kad nevide kud nas vode Turci!"
Ali dojde trideset Senjanah,
I ubiše šesdeset Turakah,
Odvedoše devet djevojakah! . . .

III.

U Bogdana devet vinogradah,
U potaji devet konjah vranah,
I na vodi devet vodenicah.
Zalud su mu devet vinogradah,
Zalud njemu devet konjah vranah,
I na vodi devet vodenicah;
Kad je junak Turkom mlogo dužan,
Sve po trista na hiljadu mista'
A i Stanku nebilo mu majke
I njemu je tri stotine dužan! . . ,
Al' je Bogdan ljubi besjedio:
„Ovo jesi vjerna ljubo moja!
Ajdmo prodat staru našu majku,
Nebi li se oddužili duga."
Bogdanu je ljuba govorila:
„Oj Bogdane, mili gospodare!
Neprodaji staru milu majku,
Za majku ćeš uzet malo blaga,
Malo blaga a izgubit dušu. . .
Veće prodaj mene vjernu ljubu!"
Ide Bogdan na Nove-Pazare. —
Ali ide tursko momče mlado,
Koliko je Bogdan zacienio
Toliko je ture izbrojilo,
Izbrojilo tri tovara blaga,
Gledajući ljube Bogdanove.
Kad su sjeli večer večerati,
Al' govori tursko momče mlado:
„Večeraj mi moje kapovanje!
Što si mi se upoznalo u me?"
Al' govori ljuba Bogdanova:
„Ja nemogu večer večerati,
Nit od jada u te pogledati;
Jer sam taka ja brata imala
Kad su Turci Kotorje robili,
Zarobili brata u povitku.

Digitized by Google

Pratila ga stara mila majka
Pratila ga beš do Carigrada.
Kad su bili tude na rastanku
Ujela ga za rame lijevo:
Ajde sine! neprebolio je!
Rana mu je na lievom ramenu,
Mladež mu je na desnom obrazu".
Ništ nestoji tursko momče mlado,
Već on skida divan kabanicu
I uzima vedro ugledalo —
Al' je rana na lievom ramenu
A mladež je na desnom obrazu . . .
Kad u jutro dan bi osvanuo,
Dan osvanu, a sunce ogranu,
Ali više telal do telala:
„Tko je sinoć ljubu prodavao?
Na čast njemu i ljuba! blago,
Jer je ovo seka moja draga!" . . .

SITNICE.

Junačka odvažnost ruskog seljaka.

Berlinski časopis „*Neue P. Ztg.*" braneći kadšto i rusku krepost proti napadanju zapadnih časopisah, koji pišu da i krepost u Rusa proizliče jedino iz „sužanjske podanosti" i tako nikakove čiene u sebi neima, označuje ljubav domovine i krepostnu odvažnost ruskih „mužikah" (seljakah) sljedećim dogadjajem od god. 1812. Kad je Napoleon I. stupao proti Moskvi, dovedoše njeki dan u njegov glavni stan ruskoga seljaka, kojega su negdje na polju uhvatili, da ih o putevih one okolice izvjesti, a buduć da nisu znali ruski, biaše im njeki poljski častnik tumačnikom. Mužik je sasvim mirno i istinito na sva pitanja odgovarao i nepomisliv, da bi to njegovo izvjestje njegovim zemljakom mogło biti na štetu i opasno. Nazočni ondje francezki častnici počeše š njim šale sbijati, medju ostalimi napisa mu jedan od njih na lievoj ruci veliko N, što mužik u prvi mah niti neopazi. Kad kušnje seljak opazi na svojoj ruci pisme N, stane se ogledati na sve strane kano da hoće nazočne da pita: što da znači taj napis na njegovoj ruci? Jedan častnik, da mu se još bolje nasmiju, reče mu po poljski: „To veliko N na tvojoj lievoj ruci znači, da odsad nisi više rob dosadanjega tvoga cara, već podanik francezkoga cara Napoleona" Jedva što seljak razabra te rieči, pomrači mu se obraz i na cielom tielu grozno uzdrhće; malo zatim moj ti seljak, neizustiv ni riečce, dohvati izza pojasa malu rusku sjekiricu, položi lievu svoju pismenom N označenu ruku na stol bližnjega pisara i — jedan zamahaj, a ruka odsječena pade sa stola. Sada tekar počeše Francezi jedan u drugoga gledati te promišljavati, s kakovim odvažnim neprijateljem bit će im ratovati. — *p. S. P—k.*

Rat.

Danas zna i diete što je to rat, jer samo što se prestalo govoriti o ratu. Rat je zla stvar. On je poput doban gradu, kojeg nije dobro ni u torbi kroz vinograd pronesti. „Težko zemlji kuda vojska prodje" vele naši ljudi. Mnogo je knjigah napisano o ratu, a mnogo i o miru. Nijedna stvar na svietu nije toliko zla, da u njoj nema koje to dobro. Dakle i rat ima svoje dobre strane. Rat je ljudem to što je vatra zlatu — čisti ga.

Hugo Grocius proslavio se knjigom svojom o ratu i miru. U toj knjizi razlaže i dokazuje, kad se pravo zaratiti. Tako veli Hugo u ostalom, da je pravo ratovati na onoga koji bi nas popsovao. Iz tog vidimo, da taj politik više cieni čast nego sami život ljudski. I naši kažu: „volim biti jedan dan pievac, nego dva dana koka." Ali u našem vieku pievac plaća ratne troškove. — *N. B.*

Srebroljubac.

Duhovnika savlada potreba, te ide tražiti da posudi novacah. Namjera ga namjeri na bogatog Arsenija. Oni se dogovore. Potrebni dužnik obećava veliku lihvu (interes); bogati postavlja kratak rok, da dvojinom dobije. Dodje vrieme da se dug vraća, ali duhovnik nema novacah. Arsenija dolazi više putah dug tjerati, ali nemože nikako svoga dužnika kod kuće zateći. Od nekada smisli on to bolje. U svetac podrani on u crkvu i u oltara zateče svoga dužnika. „Daj, otče, moje novce, već je bogme doba, a ja nemam kad tebe oko crkve tražiti." — „Nemam, tako mi triput imena božjeg! pričekaj još malo! Vidiš, ja tebe na svakoj službi spominjem." „I ja tebe svaki dan" presječe mu rieč srebroljubac, „ali moje novce!"

Basne.

Jagnjeśce.

Slučajno je jagnje malo
U kolibu ušetalo
Svojega pastira;
Neimalo miira,
Već tu videć vučju kožu sade,
Premišljati ev' ovako stade:
Ja da s' ovom zaodjenem haljom,
Ovčice nemalom
Stravom bi se uzverile,
Dan pamteći moje sile!
Tako misleć, kožu vuka
Na se baca; al' gle novih muka,
Tek k'o kurjak javi s' jagnje derdo,
A to leti garov, pseto vjerno —
Za uho ga sad svojima
Trza, čupa britkiem zubima;
Te da nije pastir priskočio
Jagnješčetu grob bi tuna bio.

*

Liep se ovdje primjer daje
Od mudrosti i istine:
Pretvaranja uklanjaj se
Srbska kćeri, srbski sine.

Digitized by Google

Paun i kokoš.

Koki veli paun tica:
„Šta ćeš sinja kukavica
Ti na svietu tom?
Zalud trošiš hráne mrvu —
Men' poštuju ticu prvu,
Dive s' repu mom.“ —

Tad se javi na dvor domaćica:
„Moj paune, i ti si mi tica!
Muči jadan, nehvali se tude,
Koristnija koka je za ljude.
Malog troška ona mene staje,
Potrebno mi ipak jajce daje,
Pav naprotiv (nebudi ti žao!) —
Istom liepo prosjačit si znao!“

*

Tad posramljen paun u kut sbode,
A svak živi smijat mu se ode.

Gj. R.

POVJESTNICA I STARINE; NARODO- I PUTOPIS.

Banska krajina.

(Prilog za povjestnicu domaću)

Od Nikole Begovića.

Prediel ovaj naše drage domovine pun je gradje za domaću povjestnicu, jer je zemlja ova dugo vremena bila grozno pozorište krvavih ratovah izmedju Turakah i našega naroda. Još stoje mnoge gradine i razvaline po visokieh gorah i bregovih i šuteći pričaju pozdnome potomstvu vrline i junaštva njegovih djedovah, koji svi dotle junačku krv svoju prolivaše i u počep ginuše, dok se već jedanput neoslobodiše kroničkog jarma i neizbaviše ognjište svoje od divlje azijatske horde. Spomen taj nosi još i danas narod naš u ustima svojima, ali je mnogo u predanju izgubilo se a mnogo je kojekako i izvrnuto, tako da je za povjestnicu domaću od preke potrebe potražiti izvore i pismene podatke. Ovdje bi mogao svaki rodoljub liepu uslugu učiniti svojoj domovini, da opiše gradine onako kako danas još stoje, i pobilježi sve što tu narod pripovieda. Nadamo se da će naš vrli starinar i povjestnik g. Ivan Kukuljević obazreti se i na ovu stranu naše domovine u tome pogledu, a ima naših vještih ljudih i u Beču i u Budinu-Pešti, koji bi mogli pregledati tamo stare knjige i pisma, koje se nas kasaju, pak nam saobćiti odnositeljnu gradju za povjestnicu. Ako Bog dá, te nam izidje na sviet povjestnica staroga šerega Kostajničkog ili današnje drugobanske regimente, koju sprema naš dični rodoljub g. Eugen Lazić, c. k. podpukovnik rečene oblasti, to ćemo vjerojatno tu dobiti dosta tieh pabirakah, koje je on sakupio baveći se kao c. k. major sa svojim bataljunom u Beču i Olomucu prije nekoliko godinah.

Nu dosta ova na dobro smjerajuća opomena, uz koju će svak rado pripomoći onoliko koliko uzmogne, a ja ću evo ovdje po imenu staviti sve one starine koje se nalaze u drugobanskoj krajini, za koje ja znam gdje su one bile ili gdje se još od njih ostanci nahode:

1. Petrinja. Hasan-paša sagradio je od brvanah grad i preko Kupe most god. 1592. Erdödy je od ovdje Turke protjerao poslje krvavih bojevah. A narod pjeva da je to učinio Senjanin-Ivan. Ljetos kopali su na istom mjestu podrum i nadjeno je jedno zrno od topa.

2. Rastovica. Vide se samo još porušene stiene. Gjuragj Keja bio je ovdje vojvoda god. 1559.

3. Klinac. Stoji još zid na četiri strane.

4. Čuntić. Vidi se samo još jedna kula.

5. Ciev sniže Čuntića uprav uz drum izpod zemlje, ima šupljine 4 stope u poprečniku, i pripovieda se da je vodila do Siska. Ovo je valjda bio vodovod, jer je i sagradjena na vodi Petrinji ili Rieki, koja izpod Čuntića teče.

6. Petrovac više Jabukovca razvaljen.

7. Gradina u dugačkoj kosi za selom Begovići, vide se samo šanci, i ovo je morao biti sbieg kad su Turci preko Javornja i Zrinja na Semaricu provaljivali k Savi i Kupi.

8. Gradina više Komogovine.

9. Prevrsac.

10. Zrinj.

11. Goričkа.

12. Pedalj.

13. Gvozdanjski.

14. Jamnik.

15. Kostajnica.

Osim ovih većom stranom porušenih gradovah morda ima još koje mjesto, gdje je što bilo, ali ja niesam mogao za to doznati. Svi su ovi gradovi po svoj prilici podizani u srednjem vieku od naših boljarah i vitezovah, kao što je i Blagaj god. 1249; Jablanac g. 1251., i Okić 1492., jer Turci su za malo što zidali, nego samo porušeno opravljali da se braniti mogu, kao što su u Liki i Krbavi radili. *)

Krvavi ratovi gotovo opustili su ovu zemlju, a što poginulo nije, to je izpred Turakah pobjeglo preko Save i Kupe. Cesari su se austrijanski starali da puste zemlje svoje opet narodom nasele. No pouzdanijega zida nije moglo biti do junačkih prsah našega naroda protiv divljih Turakah. A narod nije opet bilo težko na to nagovoriti, jer su im Turci svojom silom i bjesnilom već dozlogrdili bili. Cesari su dakle pozivali narod naš da se naseli na puste zemlje pod krilo i obranu cesarsku; i podjedno je obećana narodu sloboda vjere i narodnosti i osobite gradjanske povlastice. **)

---

*) Vidi o ovome kroniku štampanu pri „Cajetanu Ferenczu Härl, preslavnoga kraljevstva Horvatskoga slovo-pritiskancu;“ nema godine.

**) Ima jedna povelja od bl. pameti cesara Leopolda u pravoslavnoj crkvi u Kostajnici, kao što su i one poznate u srbskoj patriaršiji u Karlovcih.

Digitized by Google

Petar Keglević išao je u Tursku te je izvodio narod u ove zemlje (god. 1640). Narod je listom vrvio pod svojimi vodjami na ovu stranu. Većinom su sveštenici narod predvodili. Tako je pop Dimitrija Begović preveo i naselio Begoviće, Tremušnjak i Mačkovoselo. Monastir Komogovinu podigao je neki kalugjer Svilokos god. 1613.

Tako je naseljena ova krajina čistim ovejanim Srbinom *).

Banska je krajina došla pod današnju vojničku uredbu god. 1750. Uredba je ta bila nova. Metež oko monastira Marče i pojavljenje unije, ili sjedinenja pravoslavne iztočne crkve sa rimokatoličkom, porodilo je strah u narodu ovome doselivšem u ove zemlje, te je lako bilo podpaliti u narodu nepovjerenje prema te nove uredbe. Nered se dakle doista i pojavi u narodu god. 1751.

Thešo Knik i pop Filip Terbuhović dignu narod i udare stan svoj kod Komogovine. Glas o toj pobuni stigne i u Požun, te odmah bude izaslan barun Adam Patačić s komisijom da izpita uzroke te bune. Vojska se carska slegne sa svih stranah i stani se u Gore, Četvrtkovac i Kostajnicu Mikašinović, Varaždinske generalije podpukovnik, primami Thešu i još neke u Četvrtkovac. Tu je bilo sudbeno izpitivanje. Thešo se branio da on nije buntovnik, da nije nikakova kvara načinio u Komogovini niti se iznevjerio, nego da je još *koristio*; i sud prizna da oni niesu buntovnici, nego samo „malkontenti," ali je i tako 6 od njih pogubljeno, a Thešo vječno zatočen; pop pako Filip, Thešin sekretar, prognan je iz ciele krajine i Hrvatske zemlje. „Prebubnjan" veli predpomenuta kronika.

Narod pripovieda ovaj dogadjaj. U Komogovini zovu i danas jednu luku Thešinom lukom. Vele da se Thešo „reguli" protivio, i kažu da je njegova kula, gdje je zazidan, u Tirolu.

Tko bi nam dobavio relaciju Patačića iz Požuna i sudbene akte, koji su po svoj prilici u Karlovcu, jer general Scherzer zapoviedao je nad izaslanom vojskom i bio je u Četvrtkovcu kod izpitivanja, — mogli bi vidjeti, ako je Thešina pobuna stajala u svezi sa onimi dogadjaji u Varažkinskoj krajini, i u Liki. — Poslje ovoga slučaja ukinut je i monastir Komogovina, ali se nezna je li baš za to ukinut, nego se kaže, da je slabo dotiran bio, i zato da se nije mogao držati. —

*) Ovo svjedoče svi spisatelji a naime: Čaplović, Šafařik i dr. pak eto i Sladović, a g. I. K. u ljetošnjem Nevenu br. V. sam to poriče i veli da ni u jednom pismenom spomeniku ovi doseljenici neimenuju se Srbi, nego „Uskoci" „Vlahi," „Iliri" i „Raci." Tako je to, g. I. K., kad Srbalji nepišu te vaše spomenike, pa vam ti služe za dokaz. (O ovom ćemo pitanju u dojdućem Nevenu priobćiti posebni članak. Ur.)

Rusini ili Malorusi.

Narodopisna crta po Šafariku, K. Vl. Zapu i dr.

Rusini iliti Malorusi poslie Velko-rusah najveća su na broju grana slavjanskoga plemena, u kojem se po položaju a ponješto i po istom jeziku svome mogu smatrati kao središte (centrum), doticajući i spajajući se na iztoku s narječjem velikoruskim iliti moskovskim, na zapadnom sjeveru s bjeloruskim, na zapadu s narječjem poljskim i česko-slovačkim; na jugu pako susjedi su Rusinom Magjari, Rumunji, Turci i Čerkezi, i pojedine neke naselbine njemačke, grčke i tatarske. Velika ova grana slavjanskoga roda, svim ostalim granam slavjanskim po jeziku, osobito najbližim svojim dvim posestrimam ruskim, zatim pako jugoslavenskomu narječju najviše srodna, slabo je kod nas jošte poznata, te zato neće biti s gorege ako čitatelje Nevenove š njome bliže upoznamo služeći se izvori gore naznačenimi. *)

Rusini obitavaju na jugu ruskoga carstva u gubernijah: Volinjskoj, Kijevskoj (staroslavjanski i Rusom u obće sveti grad Kijev jest kao glavni grad Rusinom, isto tako kao Moskva Velikorusom, Prag Čehom itd.), Černihovskoj, Poltavskoj, Charkovskoj, u jednoj četvrti Voronežke, u Jekaterinoslavskoj, Chersonskoj, Tavridskoj sa zemljom Crnomorskih Kozakah, u Podolskoj i u sjevernih stranah Besarabije; u kraljevini rusko-poljskoj zauzimlju neke strane gubernije Podlaske i Lublinske; u kraljestvu galičko-vladimirskom (austrijanskoj Poljskoj) zauzimlju okružja Premisl, Lvov, Žolkiev, Zločov, Tarnopol, Brežan, Sambor, Sanok, Strij, Stanislavov, Kolomej, Čortkov, a stranom Rešov, Jaslo, Novo-Sandec i Černovice iliti Bukovinu, dakle više od polovine Galicije i Vladimirije, t. j. austrij. Poljske; u kraljevini Ugarskoj zauzimlju Rusini županije (varmedje) Bereg, Ungvar, Ugoč i Marmaroš s veće, Zemplin pako i Šaroš s manje česti. Izvan ovih granicah cjelokupnosti rusinske ima pojedinih naselbinah rusinskih jošte u više županijah u Potisju ugarskom (dvie su takve naselbine, Kucura i Kerestur, u Bačkoj, a jedna, u Šidu, tja u Sriemu), zatim Karabogdanskoj (Moldaviji), u Vlaškoj, Besarabiji i Tavridi. Unutar napomenutih pako granicah rusinskoga jezika imade više pojedinih naselbinah veliko- i bjeloruskih, poljskih, rumunjskih, magjarskih, tursko-tatarskih, grčkih i njemačkih. Rusini zovu se u raznih pokrajinah prostrane svoje otačbine takodjer raznimi mjestnimi imeni (kao kod nas n. p. Primorci, Posavci itd.), naime u ruskih stranah *Ukrajinci, Zaporožci, Postolnici* itd.; *Lomki* oko Sanoka, *Krajnjaci* i *Bojki*

*) Šafařik u svom „Slavenskom Narodopisu" (3. izdanje u Pragu 1849.) na temelju poznatih i sakupljenih do g. 1842. statist. datah podaje sliedeći pregled narodah slavjanskih: Rusah imade 51.184.000 duš. (koje sačinjaju tri grane iliti ruska narječja, naime: Velkorusah iliti Moskovah na sjeveru 35.314.000, Malorusah iliti Rusinah na jugu 13.144.000, i Bjelorusah u zapadnih stranah ruskoga carstva 2.726 000 duš.); Bugarah 3.587.000; Ilirah 7.246.000 (Srbo-Hrvatah 6.095.000, Slovenacah 1.151.000); Poljakah 9.365.000; Čehah 7.167 000 u Češkoj i Moravskoj 4.414.000, Slovakah 2 753.000); Lužičkih Srbah u Saksoniji i Pruskoj 14..000; — svega skupa Slavjanah 78,691.000. — Po vjerozakonu ima: 54.011.000 pravoslavnih iliti grčkog, 2.990 000 grčko-katoličkog (sjedinjenog iliti unijatskog), 19 359 000 rimo-katoličkog, 1.531.000 protestantskog iliti evangjeličkog, i 800.000 muhamedanskog vjeroizpoviedanja Slavjanah.

Digitized by Google

u sjevernoj Ugarskoj i galičkom Podgorju (*Pidgirje*), *Huculi* u tatranskoj pokrajini „Kuty“ i „Pokutje“ zvanoj, *Čevaki* u podgorju Teresvanskom, *Doli* oko Premisla i Jaroslavska, *Hrivnjaki* u predielu Lvovskom „Opilje“ zvanom itd.

Broj Rusinah, — izključivši ostale medju njimi naseljene inojezične žitelje, osobito Poljake, kojih je velika množina kao plemstvo i gradjanstvo naseljena u zapadnih s ove strane Dnjepra gubernijah maloruskih i u iztočnoj Galiciji, zatim židovah, kojih malone isto toliko imade medju Rusini kao i Poljakah, onda Niemacah, Grkah, Tatarah itd., — ove dakle izključivši čisti broj Rusinah iznosio je (godine naime 1842.) 13.144 000 dušah, od kojih spada 10.370.000 na Rusku, a 2.774.000 u Austrijsku državu (naime 2.149.000 u Galiciji i 625 000 u Ugarskoj). Rusinah iztočnog iliti pravoslavnog vjeroizpoviedanja imade na broju 10.154.000, sjedinjenog pako s rimo-katoličkom crkvom ili Unijatah 2.990.000 (od kojih je opet 2 774.000 u Austriji, a 216.000 u rusko- poljskoj kraljevini).

Rusinsko iliti malorusko narječje dieli se na više podnarječjah, drugče bo govore Dnjeparski Rusini oko Kijeva i Perejaslavi, drugče u pokrajini Dezanskoj, a opet drugče u galičkom i ugarskom pogorju Tataranskom. Nu razlike ovih podnarječjah nisu opet toli bitne, da bi priečile jednakomu načinu pisanja rusinskim jezikom.

Rusini (koji se sami narodnim svojim imenom „R u s i“ zovu, a Niemci ih zovu „*Ruthenen*“) osobito u ruskom carstvu obitavajući, sjedinjeni su već od davna u literaturi i u književnom jeziku sa svojom jednorodnom braćom velikoruskom. Rusini pako u austrijskoj cesarovini, neimajući pravoga saveza sa ostalom braćom svojom u Rusiji, biahu malo po malo u javnom i književnom životu svladani pretežnijom narodnostju onoga naroda, s kojim življahu u jednoj te istoj zemlji, kao magjarskim življom u Ugarskoj, poljskim u Galiciji. Nu poslie kako se je opet probudio narodni duh kod ostalih Slavjanah austrijskih, naime kod Čehah i Jugoslavenah, stadoše njeki prosvjetjeni dusi i kod Rusinah austrijskih probudjivati narodnu samosviest te knjige pisati i izdavati u liepom njihovom i blagozvučnom narodnom jeziku *), a sada već broji mladjahna njihova književnost podosta štampanih spisah rusinskih, ponajviše crkvenoga, pjesničkoga i prostonarodnoga sadržaja, i četiri časopisa izlaze sada na rusinskom jeziku u austrijskoj državi, naime zabavno-poučni: „Zorja Galicka“ i „Semejnaja Biblioteka“ u Lvovu (rus. Lviv, njem. Lemberg), političko-službene novine „Rusinski Vjestnik“ u Beču, i „Cerkovnaja Gazeta, v polzu vostočno-katoličeskoj cerkvi, soedinenoj s rimskim patriaršeskim prestelom“ u Pešti.

Premda su Rusini u Rusiji već od davnih vremenah u literaturi sjedinjeni sa ostalom ruskom braćom svojom, to ipak i ondje nalazimo dosta starih pismenih tragovah maloruskoga narječja, kao n. p. u jednom i drugom Sborniku (pis. 1073 i 1076), u Krilovskom evangjelju (1143), u Obštniku iz XII. vieka, u rukopisih Jefrema Sirskoga (1370), osobito pako u listinah knezovah Vladimirskih i Galičkih iz XIV. vieka. U XV. pako i XVI. vieku, kadno se je u zapadnoj Rusiji pisalo i tiskalo ponajviše u narječju bjeloruskom ili ovomu kao ucielpljenom, počeo se je i u Maloj-Rusiji razvijati neki srednji način pisanja iz narječja bjelo- i maloruskog, podobro začinjen staroslavjanskim iliti crkvenim jezikom. G. 1556—1561. preveo je Sandočki prota Mihail Vasiljević četvero evangjeljah iz staroslavjanskoga na maloruski jezik. U novijoj pako dobi stadoše neki rodoljubi pisati čistim liepim jezikom rusinskim, što medjutim nipošto nije na uštrb obćenitomu književnomu ruskomu jeziku, pače se time književnost ruska znatno i svestrano obogaćuje. Početnik je toga rodoljubivoga kola Kotljarevski, sa svojim prievodom Eneide (1798—1809); za njim sliedište Pavlovski (1818), Maksimović (1827), Sreznjevski (1832), te sve do najnovije dobe Hrebinka, Kvitka, Bodjanski, Sinelnikov, Zabila, Metlinjski, Kostomariv, Borovikovski, Špihočki, a medju tatranskimi (karpatskimi) Malorusi: Vahilević, Holovacki, Šaškievič, Ilkievič, Zgarski, i dr. — Malu slovnicu ovoga narječja izdao je (1818) Pavlovski. Dobre sbirke prekrasnih maloruskih narodnih pjesamah izdali su knez Čertelev, Maksimović, Zaleski, Sreznjevski, Pauli, Markević i dr.

Najbolje poznata grana Malorusah jesu u naših stranah i u svoj Evropi tako zvani K o z a c i; (Crnomorske i Dnjeparske Kozake valja razlikovati od Donskih Kozakah; ove bo je na Don-u rieci neselio već g. 1462—1505. veleknjaz ruski Ivan Vasiljević, te po rodu i narječju pripadaju plemenu velikoruskomu; Kozaci pako na Tereku rieci, Volgi, Uralu i u Sibiriji proizlaze od Donskih Kozakah, dakle i ove valja pribrojiti plemenu velikoruskomu).

O Kozacih dakle hoćemo da ovdje koju napose prosborimo.

---

*) Za primjer kako glasi srodni nam jezik rusinski, stavljamo evo ovdje jednu našu iz Vuka poznatu narodnu pjesmu s rusinskim prievodom:

Djevojka ružici (jugosl.)	**Djevčina do roži** (rusinski).
Ah moja vodo studena!	Ah moja vodo studennaja!
I moja ružo rumena!	I moja rože rumjanaja!
Što s' tako rano procvala?	Čogo s' ti tak rano procvila?
Nemam te kome trgati:	Nemaju komu b' tja včjahnuti.
Ako b' te majci trgala,	Včjahnula bim tja nenjcje,
U mene majke neima;	Ta nenjki nemaju.
Ako b' te seji trgala,	Včjahnula bim tja sestricje,
Seja se moja udala;	Sestra sja viddala.
Ako b' te bratu trgala,	Včjahnula bim tja bratovi,
Brat mi je ot'šo na vojaku;	Bratčik u vijsku pijšou;
Ako b' te dragom trgala,	Včjahnula bim tja milemu,
Dragi je od men' daleko,	Ta milenjkij daleko,
Preko tri gore zelene,	Za troma gorami zelenimi,
Preko tri vode studene.	Za troma vodami studenimi.

Digitized by Google

Kozaci.

Nikola Gogolj, ruski na glasu spisatelj, preduze si da će u svom zavičaju, Ukrajini, starieh Kozakah život, koj još i sad je sačuvan u zanimivih spomenicih tamošnjega pučanstva, proslaviti velikim narodnim i to prozom pisanim eposom, a junaka te epopee da učini idealom istinite, heroičke, kriepke, nu surove i presilne kozačke naravi i njihova značaja. Da mu je vrlo dobro za rukom pošlo duh vremena, običaje i mjesta svoje otačbine u okviru prekrasna zrcala spojiti, o tom nitko nedvoji, već to sav izobražen sviet priznaje, a Taras Buljba spada u red najizvrstnijih djelah genijalnoga spisatelja ruskieh pripoviestih, a neima gotovo literature u Evropi, u koju nebi bio presadjen prekrasni taj cviet novije ruske književnosti. Način pripoviedanja u Taras Buljbi skroz i skroz je plastičan, naravi shodan i jednostavan, začinjen veselom ironiom, koja je osobito svojstvo u Rusinah; tu neima nespretne francezke nadutosti i pretjerivanja, niti suhoparnog njemačkog mudrovanja i filozofiranja, sve je u pripoviesti Taras Buljbe, ogledalu kozačkoga života, istinito, puno naravske bujnosti, crpljeno iz života, dišuć pravim životom narodnim *).

Pozorište Taras Buljbe jeste domovina Kozakah, široko ravno polje ukrajinsko, kao što biaše početkom 17. stoljeća za vladanja poljskoga kralja Šišmana III. Povod i početak Kozakah spada u ono kobno doba, kad su počeli Rusi otimati se mongolskomu jarmu. Tada su ustale na medjih ruskoga svieta bojne čete, braneći dom i vjeru u neprestanih borbah proti nevjernim napastovateljem tatarskim; sve to većma rastjaše broj i snaga ovih ratobornih, za vjeru i otačbinu oduševljenih dobrovoljnih četah, koje su malo po malo ustrojile medju sobom neku osobitu nutarnju uredbu. Na skorom razglasi se po svietu ime viteških „Kozakah"; rieč „Kozak" tatarskoga je koriena, i znači slobodnoga čovjeka, koj neima stalnoga obitališta. Kadno veći dio sadanje Male-Rusije iliti Ukrajine pripade u 14. stoljeću velikoj kneževini Litvanskoj, a god. 1386. kraljestvu Poljskomu, biahu granice ote zemlje vrlo nesigurne i uznemirivane čestim napadanjem divljih tatarskih čoporah, kojim se Kozaci na donjem Dnjepru junački opirahu, dok poljski kralj, Stjepan Batori, znajući dobro cieniti korist i pogibelj sa strane hrabre kozačke vojske, sklopi š njimi ugovor, po kojem Kozaci stupihu u slobodan savez sa poljskom republikom uz jednaka prava sa ostalimi slobodnimi žitelji poljske države i s tom pogodbom, da ćedu i nadalje vojevati proti nevjernikom i inim općim neprijateljem, te budu nakon toga u pukovnije razredjeni i (u „registar") popisani. Batori im potvrdi njihovoga sobstvenog hetmana t. j. vrhovnog vodju; asavule (hetmanove general-adjutante) i ostale častnike oni su si sami iz svoje sredine izabirali. Kozaci življahu za vrieme mira po selih polja svoja obradjujući i marvu si braneći. Stanoviti prediel sačinjaše jednu pukovniju iliti kurenj; rieč „kurenj" dolazi od kuriti (oganj ložiti), budući je svaka pukovnija imala jedno zajedničko ognjište za vrieme rata il u taboristu, stoga koliko kurenjah toliko je bilo i pukovnijah. Ovi se ukrajinski Kozaci, koji su vrhovnu vlast poljskieh kraljah priznavali, nazivahu po svom hetmanu „hetmanci" a ciela njihova zemlja prozvana bi „hetmanščiznom," da se razluči od ostalieh kozačkieh zemaljah, kao: zaporožkih Kozakah, o kojih ćemo takodjer prosloviti, od zemlje Donskieh Kozakah ili Podonjacah, koji se tada isto tako junački opirahu Tatarom a priznavahu vrhovnu vlast velikieh moskovskieh knezovah.

Ukrajinski si Kozaci najveću slavu stekoše svojim oružjem za svojieh hetmanah Daškevića, Rožinskoga i Petra Konaševića Sahajdačnog, i biahu od velike koristi Poljakom u bojevih proti Tatarom i Turkom, a njihova su četovanja dosizala tja u Anatoliju (Malu Aziju) i u Carigrad, kamo su na svojih laganih šajkah kano striele doplivali. Kozaci življahu u slogi s Poljaci samo do početka 17. stoljeća. Oholi poljski velmože, koji su u Ukrajini množinu dobarah već tada posjedovali i svoje vlastite kozačke čete uzdržavali, počmu nepravično i samovoljno tlačiti ondješnje žitelje prezirući pravoslavni maloruski narod i gazeći mu ponosito vjeru i narodnost. Mogućniji plemici maloruski primamljeni po Poljacih na njihov vjerozakon, odricahu se svoje vjere i naroda, te se popoljačiše; nižje pako plemstvo propadalo je većma i većma u siromaštvo. — Prava maloruskoga naroda, po ugovoru s kraljem Batori-em priznana i osigurana, budu ograničena najprije tim, što je maloruskim biskupom zabranjeno mjesto i pravo glasovanja u kraljevskom senatu. God. 1595. dadu se neki maloruski biskupi na crkvenom saboru u Brešti-Litvanskoj nagovoriti te se odreknu svoje stare vjere, stupe u krilo katoličke crkve i priznadu vrhovnu papinsku vlast, pridržavši si samo jezik crkvenoslavjanski i sve obrede i nauke iztočne crkve, u koliko se slagahu sa zapadnom crkvom. Ovo se sjedinjenje grčke crkve s rimskom zove od to doba „Unija" a njezini sljedbenici „Uniati" t. j. sjedinjeni. No ta unija nije mnogo onim koristila, koji su u nju stupili, jer je grčka crkva prem sjedinjena ipak bila i nadalje prezirana od Poljakah, dà još je većma pala u svom dostojanstvu i sve to veće morade podnašati prikore; plemići bo su poljski tako ljuto zabasali, da su crkve rusinske i desetinu židovom dali u najam, tako da svećenik nemogaše službe božje izvršavati, dok mu nije dao židov ključan od crkve, i to za dobre novce. Takova ugnjetavanja morahu napokon rusinski narod potaknuti

*) Priobćenjem „Taras Bulbe" želi'i smo našemu občinstvu predočiti jedan od najljepših belletrističkih izvrah novije dobe, koji je ujedno kao odziv života i značaja naroda, srodnoga Jugoslavenom ne samo po jeziku i plemenu, nego i po svojoj historiji, po svojih težkih borbah, stradanjih i patnjah, riečju po udesu svome, po svojih dobrih i zlih svojstvih, u toliko, da nebi dugo trebalo tražiti i u drevnoj Srbiji i u viteškoj Crnoj-Gori i drugdje po naših stranah silnomu Buljbi srodnih junakah. Nu neličeće ljepota i osobita za nas vriednost pripoviesti „Taras Buljbe," čini nam se, mnogim su od naših čitateljah ostale zastrte, jer upravo radi te pripoviedke više smo dobili pisamah izjavljujućih nam nezadovoljnost čitateljah s otom pripoviedkom, što su nam neki i ustmeno potvrdili. Tomu smo neporazumljenju s neke strane možbit i mi krivi, zato naime, što niesmo čitatelje dovoljno upoznali s predmetom i pozorištem te pripoviesti; s toga dakle, što smo tada propustili, sada evo nadoknadjujemo ovim člankom, koji će možbit povodom biti te ćedjekoje čitatelj bolje spoznati i oceniti pomenutu pripoviedku, iliti u istinu, kao što je gore napomenuto, pravi taj narodni rusinski epos; glavno pako N. B. opetovano zahvaljujemo na njegovoli vještom prievodu „Taras Buljbe", želeći ujedno da bi nam Neven i opet ukrasio sličnim kojim prilogom. Ur.

Digitized by Google

na ljuti odpor. Kozaci nazivahu unijate odpadnike, te ustaše na oružje proti Poljakom. Njihovi u Varšavu pozvani hetman i pukovnici biahu na stratištu pogubljeni, na što planu sva Ukrajina biesnom vatrom. (U tu dobu spada Gogoljeva pripoviedka). Težkom doista mukom, no ipak se dadu Kozaci poslie mnogog krvoprolitja umiriti; nu politika se varšavskoga dvora nepromieni, ugnjetavanje iztočne crkve nepresta, a Kozakom se učinjena obećanja neizpune Tad ustade iz sredine Malorusah osvetitelj njihovieh biedah, Bogdan Chmelnicki.

Sin Šišmana III. kralja, koj je svojom opakom politikom i prenapetom vjerozakonskom gorljivostju toliko zla maloruskim svojim podložnikom počinio, Vladislav IV. nebiaše kadar sve to opet popraviti i urediti, budući sám puka samo igračka u rukuh oholieh i samovoljnieh magnatah i plemićah poljskieh. Kad stanu Kozaci od njega tražiti svoja prava, pismeno im odgovori: „U vas jesu i čvrste mišice i o bedrih britke sablje, spasite si svoja prava, ja vam ih nemogu sačuvati.“ S otim odgovorom u ruci pozivaše Chmelnicki u boj Kozake, nekoč stražare Poljske, proti kojoj sada do 100.000. Kozakah opet podigne oružje. Poljski vojvode izgubiše bitku za bitkom, a Kozaci prodrieše do susjednoga Podolja, Volina, Galicije (od Poljakah tada držane zemlje) pače i na istu Poljsku navale. Chmelnicki bio bi mogao tada obnoviti i učvrstiti političku samostalnost Malorusah, kojih je poslie Velikorusah najviše na broju medju Slaveni, da nije stupao u savez sada s tatarskim kanom u Krimu, sad opet s carom moskovskim, koji su se obadvojica dobro znali koristiti njegovom i njegovih Kozakah hrabrostju i bojnom vještinom. Nakon dugoga ratovanja bude g. 1667. u Andrušu mir sklopljen, po kojem ciela zadnjeparska (sadanja „slobodska“) Ukrajina, zatim vojvodina Černihovska i Kijev sa svojom okolinom pripadnu moskovskim vladarom, a samo onaj dio Ukrajine s ovu stranu Dnjepra ostane pod vladom poljskom, te se u ono doba nazivala poljskom Ukrajinom. Rusinski dakle narod svimi timi bojevi nikakve nesteče samostalnosti. Kozaci, štono su se podali pod pokroviteljstvo moskovsko, prenesu sielo svoga poglavarstva u Baturin, a poljski Kozaci u Čerkas na desnom briegu Dnjepra, po čemu su i kašnje nazvani Čerkaski Kozaci. U poljskoj Ukrajini uzdrža se i nadalje unija, u ruskoj pako osta sve kod pravoslavne vjere. Organizacija poljskoga Kozačtva, premda znatno ograničena, trajaše sve do g. 1795., kadno i poljska Ukrajina pripadè žezlu Katarine II. ruske carice.

Razliki od Kozakah hetmanacah (iliti „u registar“ zapisanieh Kozakah) biahu Kozaci Zaporožci. Ovi nepriznavahu ničije vrhovne vlasti nad sobom, niti poljačke niti moskovske, nit tatarske, već življahu medju sobom jednaci i slobodni pod upravom republikanskih zakonah. Obitalište njihovo „Zaporožje“ biaše pokraj Dnjeparskih slapovah („porogah“) medju sadašnjim Kudakom i Aleksandrovskom, gdje se je i prvobitno Kozačtvo, t. j. bojne čete na medjih tatarskih, bilo sklopilo. Kašnje se je krivo tumačilo ime Zaporožkih Kozakah kao da su to samo naselbine Kozakah hetmanacah, premda su se Zaporožci sami tako proslavili, da se je pod Chmelnickim sveukupno ukrajinsko Kozačtvo nazivalo „Zaporožkom vojskom.“ Zaporožje biaše utočište svieh nezadovoljnikah s obližnieh zemaljah, Malorusah, Poljakah, Moskovah, da istieh Tatarah. Vjerozakon njihov biaše iztočni, jezik rusinski; svi skupa biahu jedna družina neženjenieh vitezah; rat im biaše zanat, a vrieme mira probavljahu ponajviše u goštjenju i bezposlici. Njihov način vojevanja i njihova vojnička uprava opominje na češke taborske čete za vremena Žižkova, kojih je vojnička vještina prešla najprije na Poljake a od ovih na Kozake, u kojih se je najduže održala.

Stalno taborište i utvrdjeni glavni stan u Zaporožju, okružen obkopi i nasipi, zvao se je „Koš“ ili „Sječ,“ Sječ je često svoje mjesto mienjala, budući su ju znali neprijatelji kadkad iznenada napasti i razoriti; najčeštje je bila na kojem ostrvu Dnjeparskom. Ostalo je Zaporožje bilo podieljeno na okružja, po zajedničkih ognjištih u ratu „kurenji“ nazvana, koja okružja odgovaraju pukovnijam u ostalih vojničkih naselbinah. Načelnik svieh Zaporožacah zvao se je ataman koševoj (obično samo Koševoj). Kurenji imadjahu kurenjske atamane t. j. pukovnike. Osim tieh bilo je u njih i manjih častnikah. U ostalom narisa nam Gogolj u Taras Buljbi tako podpunu i zanimivu sliku običajah i života zaporožkoga, da bi o tom i suvišno bilo govoriti obširnije.

Zaporožka Sječ biaše na toliko omilila Kozakom, da se je uzprkos svim nesgodam, koje je za neprestanoga svoga ratovanja pretrpila, svakiput opet podigla i tja do g. 1775. održala. Nu kad ruska carica Katarina II. slavodobitno pobiedi sve crnomorske zemlje i moć poljske države znatno ograniči, nemogaše ona kao toli silna vladarica mirnim gledati okom na medjih carstva svoga republikansko obitalište ratobornih Kozakah i utaboreno utočište svih nezadovoljnikah. Obkoli dakle svojom vojskom cielo Zaporožje, a Zaporožci videći da se nemogu prevelikoj ruskoj sili uspješno oprieti, otisnu se njih do 5000 na strjelovitih svojih čamcih (šajkah) po Dnjepru u Crno more, doplove i unidju u ušća Dunava, te se kod Braile izkrcaju i u Bugarskoj naselè. Posljednji njihov ataman-koševoj biaše Petar Ivanović Kalniševski ili kako ga Kozaci zvahu Petar Kalniž, koj bi poslje zauzeća Sječi od ruskoga generala Tekelja zajedno sa vojnim pisarom (što je bilo visoko dostojanstvo kod Kozakah) Hlobom u Petrograd poslan. Ostalim pako Kozakom u Zaporožju dade Katarina II. zemlje sadanjih crnomorskieh Kozakah, te im ponovi barem po imenu sva njihova prijašnja uredjenja; no prijašnji njihov slobodan i ratoboran duh klonu sa njihovom neodvisnostju, a sadanji potomci Zaporožacah pod imenom Crnomorskieh Kozakah, premda i sada još na

Digitized by Google

glasu sa svoje hrabrosti i odvažnosti, niesu više nalik svojiem predjem. Opuštjene prediele Zaporožja podieli carica Katarina Srbom, kojino su se iz Ugarske onamo preselili a sad već ponajviše govore jezikom rusinskim. A gdje su prije bile Zaporožke Sječi, sada su, čudne li sudbine! — njemačke naselbine.

Slavonske starine.

(*Iz sbirke starošitnostih Luke Ilića Oriovčanina.*)

X.

Biela.

Liepa razvalina velike crkve i samóstana s okolišnjim zidom (*Ringmauer*), nedaleko od sela istog imena, koje se naslanja s istočne strane na podnožje „Petrova vrh-a," a razvalina sama diže se na brežuljku, pod kojim se prostire čarobna ravnica, koju potok Pakra još čarobnijom čini. Ovaj potok kod Sirača dobiva ime Biela.

Crkva je bila zidana u gotičkom slogu, na jednom je zidu vidjeti još slikariju. Prošlog je stoljetja ova crkva od mnogih, osobito učenih ljudih bila pohadjana, i kano puna ukusa i umotvorah hvaljena. Medju drugimi posjetili su ju Piler i Miterpaher god. 1782. hvaleći nesamo položaj, nego i umjetnu arkitekturu [1]).

Dva tornja još su dobro sačuvana polag svih nepogodah vremena. Ostale su zidine manje više oštetjene, i to navlastito u vrieme zidanja daruvarskih toplicah, kamo je sve izdjelano kamenje odovud odveženo. Podzemni put, ili možda vodovod takodjer je bio od djelanog kamenja. U obće se opažuje na onoj sgradi upotrebljivanje izabranog orudja, marljivost u izvedenju i osobito u gotičkom zidanju dovoljna vještina.

Tko je ovu crkvu sazidao, i koj je red u samostanu obitavao, nezna se za stalno. Obće je mnienje, da su tu njekoč Božjaci (Templari) stanovali i toli ukusni samostan sagradili; nu opet se nezna komu je pripao poslie njihovog ukinutja. Narod pripovieda, da je za vrieme turske vlade ondje džamija bila t. j. turska crkva, gdje su okolišnji Turci klanjali. Poslie njihovog pako prognanja ostade pusta. Opatija s. Margarite od Bele (Abbatia s. Margarethae de Bela in Regno Slavoniae) spadajuća na zagrebačku nadbiskupiju, od ove crkve i samostana imade svoj početak.

I u ovih su razvalinah, kao i po drugih, ljudi blago kopali. U sakrištiji crkve pokazuju još i dan danas jamu, gdje je njeki sretnik — kao što pripoviedaju — blago izkopao. Nu da li je to istinito ničim nije dokazano.

[1]) Vidi: Iter per Požeganam Provinciam str. 98.

XI.

Trojeglava.

Njekoč velik i znatan grad, a sad mu se samo mjesto poznade, gdje se je u stara vremena dizao. Ni o njem se nezna tko da ga je sagradio i tko je u njem obitavao. Narod pripovieda da se zato Trojeglava zove, što su u njem tri brata obitavali, i što je svaki njih svoje glave iliti ćudi bio. Napokon da su zakopavši svoje blago i dragocienosti poginuli, vojujući nesložno proti Turčinu. Tko želi to njihovo blago naći, taj mora, kao što puk priča, na istočna vrata da unidje i odlazi. A gdje su i na kojem mjestu ta istočna vrata bila, to je drugo pitanje, na koje sada nitko nezna odgovoriti, dakle neće nitko ni blaga izkopati, budući pogodbu *sine qua non* izpuniti nemore.

Pod turskim jarmom popalili su god. 1603. ovaj grad bratja Lapsanovići, a napokon su ga Turci god. 1687. bježeći iz Slavonije, ostavili u razvalini. Gospoština učini ga kašnje sasvim porušiti, te iz gradine ovčare i druge sgrade u selu Trojeglavi zidati.

Slike iz domaćega života našega slavonskoga naroda.

Od Mijata Stojanovića.

XV. Vojnik.

Slavonski momak, krajišnik osobito, svaki je vojnik, ako nije pod kakvim betegom i nije samac u kući svojoj. Čuva kordun na turskoj granici za sigurnost od kuge i drugih priljepljivih bolestih i poradi kriomčarenja sa zabranjenom robom. U osamnajstoj svojoj godini stupi pod pušku, i ako je školovan te umie čitati i pisati, domalo postane podčastnik: frajt, kapral, zastavnik, stražmeštar, a često postigne i višji stepen, te postane nadčastnik: poručnik, nadporučnik, satnik; kadšto i dalje dotjera, i postane četnik, podpukovnik, pukovnik i, premda riedko, ipak postane gdjekoji i general, krilo cesarovo, i proslavi sebe i svoju domovinu viteštvom i junačtvom. Svaki skoro vojnik slavonski oženjen je; ali kad ga cesar njegov ma kuda u rat pozove, ostavi dom i ognjište, oprosti se sa suprugom, djecom i rodbinom, pak ide veselo u rat i boj kao u svatove, te ili pada ili pobjedjuje dušmane careve i svoje mile domovine. Prodje zemlje i gradove, vidi bieli sviet, najede se hleba iz mnogo pećih, steče dosta sladka i gorka izkustva; a kad je kod kuće i vojnička ga služba neprieči, kao prost vojnik ili kao nižji podčastnik i težak je, i žeteoc i kosač i kopač i svaki drugi poslenik, što više, neima skoro nijednog vojnika koj nebi vješt bio komegod zanatu: ili je cipelar, ili

Digitized by Google

krojač, ili sudar, ili kolar i tokar, osim toga skoro svaki plesti umie ljesice na kola, koše, korpe, košare, svaki je svirač, ili u gajde svira, ili u duduk, dvojnice, ili sviralicu, u guslę ili hegede, a s puškom je svaki dobro poznat, jerbo je već od kuće svoje dobar strieljac i lovac. Vojnik slavonski, koj ode u svojoj službi vojničkoj u tudj sviet, ostane kadšto po više godinah po tudjih predielih, i kad se povrati doma, donese kadšto po koj dobar strani običaj i način življenja i poslovanja; ali više donese tudjinskih zlih navadah, s kojimi u svojoj kući, kadšto i u cielom svome selu truje ljude i smućuje, i premda se iz tudja svieta izkusniji povrati u krilo svoje obitelji, neviniji i krepostniji nikad, ili vrlo riedko, ako je naime jako poštena duša, te se u tudjem svietu nepoveđe za tudjimi opačinami, nego prione za dobrimi, valjanimi i čestitimi primjeri radinosti, štedljivosti, umjerenosti, kućevnosti, i nauči se od dobrih tudjinah kome zanatu i vještini, ili boljem načinu gospodarstva itd. Takav vojnik nedodje prazan iz svieta kući ni u materialnom pogledu, nego donese radenostju i štednjom, kadšto srećnim slučajem stečenu koju krajcaru, koje novce poslje upotrebljava na korist svoju i svoje obitelji.

Vojnik svaki odlikuje se u mnogom pogledu od drugog prostog momka, jerbo pod puškom i vojničkom zastavom, u zaptu vojničkih strogih zakonah nauči se na čistoću, na urednost, na poslušnost i pokornost, otvrdne za svaki teret, za iztrajanje u poteškoćah, nauči se da može u nuždi po cieli dan živiti sa koricom tvrda hleba, sa napitkom hladne vode i sa lulom duvana, a konakuje brez postelje na crnoj zemlji, ili na tvrdoj daski na kamenom ili drvenom uzglavju kao da je sav od gvozdja ili čelika. Nu pogledavši ga sa drugog gledišta, s druge strane, opazit je, da mnogi vojnik živući u takvih okolnostih postane surov, divji, pakostan, nesmiljen i strog, nečovječan, za tudjim pohlepan; vjerozakon počituje samo u koliko mora, i on mu nije izvor utjehe u nevolji, melem za rane duševne, radost u žalosti, sunce u tavnosti, život u smrti; nego često ono isto, što mu je zakon vojnički. Dakako imade plemenitih iznimakah i medju vojnici, ali risajuć sliku vojnika sciknim da mi valja svestrano ju predstaviti, i ona bo ima, kao i svaka druga slika, svoju sjajnu, svietlu, i drugu tmastu, sjenastu stranu. Vojnik je slavan vitez i dostojan časti, ako se junaštvo njegovo oslanja na sveta načela krstjanstva, na ljubav božju, ljubav bližnjih, na domoljublje i na ono velikodušje, koje život svoj polaže za istinu i pravicu, za dom i rod, za cara i domovinu, za uzdržanje mira i blagostanja u domovini; ili ako to nije, onda nezaslužuje slavno ime junaka i viteza, nego sinje kukavice, koja nezna što je vojnička slava.

XVI. Otac i Mati.

Liepo je i krasno viditi vesele ptice u zelenoj gori, kako brižljivo, prilježno i marljivo viju i prave gniezda svoja, u koja će snesti jaja, izleći ih ondje, i mladiće svoje, milu svoju dječicu odhraniti; još je ljepše i daleko krasnije viditi otca i mater u prostoj kojžebi, doma u selu, ili na stanu, u šumi ili u dubravi, kako brižljivo, milo i drago, kako neštedeć truda i muke, znoja i umora po danu i po noći staraju se za dom i ognjište svoje, za kuću svoju, u kojoj se nalazi mila kolievka još milije djece njihove, koju ljube sa svim oduševljenjem roditeljske ljubavi, želeći mila čeda svoja srećno odgojiti i na noge podići i usrećiti. Liepo je viditi radene pčelice, kako po ugodnom vremenu od uranka do mrkloga mraka lete po poljanah, po vrtovih i po šarenih livadah i neumorno sabiraju po cvietu i po cvietju cvjetni prašak za vosak, a sladki sok za med, te napunjavaju trnke (košnice) svoje za ziminu; još je ljepše viditi roditelje, otca i majku, kako od biele zore do mrklog večera i do tavne noći zabavljaju se u znoju lica u domu, oko doma, na stanu i u polju raznim poslom težačkim, i tako zaslužuju hlebac sebi i djeci svojoj, i trude se i nastoje da im lonci njihovi nepogledaju začina iz sela, od susjedah. Liepo je viditi vienac krasna cvietja na glavi gizdave djevojke, ili vienac lovora oko čela slavna junaka ili umjetnika; ali je ljepše viditi prosti stol u seoskoj kući, i oko njega čoporak dječice u okolo sa otcem i majkom kad sjednu objedovati, i kad se medju njih donese drveni čanak u mlieku kuvane kaše kukuruzne, te djeci se na ovo prosto i zdravo jelo zakrese oči od radosti i zasvietle lica od veselja i zadovoljnosti.

Otac slavonski obavlja i svršuje sve težje poslove izvan kuće i u polju, a mati vodi brigu oko unutarnjeg domaćeg gospodarstva; on ore, kosi, vozi, gradi, ogradjuje, sieče gradju i drva u šumi, drži vodenicu u redu i melje brašno, pazi marvu poljsku, opravlja kuću i staje, pravi orudje poljsko i domaće, donosi u kuću, što treba za hranu i odjeću, a mati sprema kuću, miesi hlebac, kuva jelo, pere, mete i timari kuću i odjeću, prede, tka i šiva, otca, djecu i sebe prešlinom odjeva, pomaže u polju i u vrtu kopati, saditi, žeti itd.; djeci je dadilja, pestinja, dojka i učiteljica, sve u svemu.

Kad oluja strahovita bjesni i stoljetne ruši hraste; kada britki sjever dere, po potocih moste stere gladka lica leda i od ljute zime stabla pucaju u šumi; kada ljetno plamti sunce silnim ognjem žara svoga, da sve klone u prirodi od velike zaparine i svačije čelo u znoju se kupa; kad je cieli vidokrug nebeski zastrt gustom magluštinom i tmastimi oblaci, te iz ovih daždit počme mećava, i svaki živi stvor traži zaklon, špilju, jamu, krš, krov, da se ukluni od tolike nepogode vremena; kad se razuzda ili kad razkida spone svoje koj živalj prirode, voda ili vatra, i grozna smrt zaprieti u sto strahovitih slikah poplašenoj čeljadi; kad valja proljevati krv za dom i ognjište: u svakom takvom slučaju, u svakoj takvoj okolnosti otac je, koj se izpunjujuć dužnost roditeljsku bori sa olujom, sa sjeverom, sa

Digitized by Google

žestinom ljetnog sunca, sa mećavom i zim vrmenom, sa potopom i požarom, ili sa dušmanom domovine.

Kad ciela priroda leži u pokoju zastrta mrkim pokrivačem tavne noći i svatko borávi sladki sanak, sama mati nepočiva, nego bdije nad kolievkom bolna čeda svoga; kad nejačko čedo jedinim plačem povoljna i nepovoljna svoja osjetjanja kadro je izjaviti, jedina je mati, koja plač djeteta razumjeva; kad treba nejačko diete podići iz kolievke na noge, da korači slabom nožicom, kad mu treba razriešiti uzao jezika, mati je, koja se žarkom ljubavju u tom poslu zauzima za diete svoje; ona je, koja diete izvadi iz kolievke, podigne na noge, vodi po sladkoj prirodi, i počme mu otvorati sa očima tiela i oči razuma, koja ga počme upoznavati sa otcem nebeskim, koj je sve te ljepote na nebu i na zemlji stvorio i krasno uredio; mati je djetetu dadilja, dojkinja, odhraniteljica, učiteljica; ona je, koje ime čovjek do groba svoga u svakoj nevolji spominje, kadgod veli: „Jao majko moja!“ Sladko je ime „majka“ i puna su ga usta, a još punije srdce. Liepo je viditi kvočku, kad ona piliće svoje skupi pod krila svoja i zaštiti ih od svake nepogode, al' je još daleko ljepše pogledati majku, koja djecu svoju skupi u krilo svoje, u svoj naručaj, i pritisne na tople svoje grudi pune i sladke dječje hrane i žarke materinske ljubavi; prekrasna je biela zora vedra proljetna danka: još je krasnije veseljem razvedreno lice srećne matere nad poslušnom, čestitom i dobrom djecom svojom; milo je i drago pogledati plodnu voćku, koju smo sami posejavši sjemenku učinili kliti i rasti, koju smo po tom oplemenili, odgojili i do ploda liepa i sladka priveli; još je milije i dražje otcu i materi doživiti radost u djeci svojoj, da ova postanu valjani i čestiti ljudi. Neima radosti pod suncem nad ovom radostju. Nu roditelji ovu radost samo onda mogu doživiti u djeci svojoj, ako nastoje ovu čestito i valjano odhraniti, te iz njih postanu pošteni i dobri ljudi. Osobito mati mora nastojati, da za vremena u mladjana srdca dječ ce svoje riečju, djelom i primjerom, koj je od ovog trojga najkrepči, obučanjem i naučanjem zasije i zasadi sjeme dobrih prignutjah, krepostnih i bogoljubnih željah; ako je rada, da joj djeca njezina postanu radost, veselje, utjeha i ponos, podpora i dika u njezinoj starosti; ako je rada, da joj valjani njezini sinovi oženivši se dovedu u kuću nove kćeri mjesto onih, koje je srećno udomila, da joj dovedu u dom snašice, zamjenice od metle i vode, poslugu i njegu u nemoći starosti. Otac i mati liepa su i častna, uzvišena i sladka imena za dobru djecu, koju se ovih imenah milih sa počitanjem, sa radostju i milinom u sladkoj uspomeni na srećne danke djetinstva i mladosti svoje sve do kasne starosti, do samog groba svoga spominjaju, i uspomenu ovih velikih imenah na polazku s ovog svieta djeci svojoj i unukom svojim kao amanet preporučuju i ostavljaju, i tako imena čestita otca i dobre matere ostanu u obitelji vjekom živa, te unuci od unukah još se s ponosom sjetjaju praroditeljah, kako su čestiti, pošteni i slavni bili, pak se čuvaju okaljati kojom zloćom tako slavna imena slavnih predjah.

XVII. Dom.

Prostrano dvorište zastrto liepim ćilimom zelene travice, ogradjeno sa prostrana sokaka tarabom iz hrastovine, sa stranah plotom hrastovim žestilovim pleterom opletenim, a od zada prostire se uz dvorište vrt, do ovog šljivik. Pri jednoj strani dvorišta od sokaka stoji kuća uzduž dvorišta. Kuća je vrlo dugačka naprama svoje širine; podzidana je opekami do pocjekah, drvena je i omazanih duvarah i okrečenih, daskami hrastovimi pokrivena. U kući je samo jedna velika soba i kuhinja sa smočnicom i pivnicom. Ognjište je sasma nizko i na njemu gori vatra na hrastovom ili jasenovom uzglavnju, duvari su kuhinjski čadjavi od dima i ormar kuhinjski cakli se od istog dima i starosti; soba je mnogo dulja nego širja, sljeme je pražito izpod gredah i tavanicah i usred sobe podupr to stupcem ugladjenim i našaranim šarom svakojakom; duvari su sobni okrečeni, i uz nje stoje mnoge postelje uzduž dužinom svojom namjestjene, a peć sobna sa zapećkom svojim, sa svojom ošírokom klupicom, sa svojim trouglastim čivilukom, na koj se vješa zimi mokra obuća na šušenje, zauzima dobar komad sobe, dugački stol pako jednu stranu sredine.

Druge strane dvorišta zauzimaju ove sgrade: hambar drveni, koja je sgrada razdieljena na okna, u koja se spremaju razne vrsti žita: pšenica, raž, ječam, zob, proso, sitan kukuruz, brašno itd.; kiljeri, kućari, ajati drveni za svaki par ljudih u kući po jedan, gdje muž i žena ljeti spavaju, a dok su mladji i zimi, i tu drže svu svojinu, što nepripada na cielu kuću; štale konjska i govedska, ovčarnica, kozara, svinjara i kokošinjak; rakidžinica, kolnica i koš za kukuruz u klipovih. U jednom kutu dvorišta bunar je sa djermom i valovom, iz kog se napaja marva; drvotnik je u drugom zabitnom kutu, a dorište ukrašeno je sa njekoliko stabalah: dudovah, jabukah, orašjah, sa kojom lipom ili bagremom, tunjom i lomačom od vinove loze. U kući gori veselo vatra, oko koje kuvaju veliki lonci kupusa, tarane, kaše, ošapa i drugih jestbinah, a viseći o verigi kotao ključa pun vode, kuvarica i reduša nastoji oko ručka i pjevajuć, spoticе vatru; u sobi žamore djeca, po dvorištu šeću se guske, patke i kokoši, u štali hrže konji i riču krave a bleče teoci, bleje ovce i meketju koze; po hambaru štropolje i skače mačka te vata miševe, pod kolnicom djelucka domaćin i opravlja kola; na plot uzlietje pieto (oroz), lepetje krilima i kukuriče, a nedaleko od njega kreketje svraka i mukajti gdje je kokošje gnjezdo u dvorištu, da može kako iz njega ukrasti smeđeno jaje; ćuran opustio sopolj po kljunu, razširio kao lepezu zakovrčen rep i nakostrušio perje,

Digitized by Google

pak pućka i tapa oko ćurkah i blobotje; guske gaču i sikaju, kokoši se rakolje i kokodaču, kvočke kvokću, pilići piskaju, patke paktju i po kaljugi oko bunara brbo'ju po kalnoj vodi; u vrtu raste kupus po lijah, krumpir, krastavci, bundeve, tikve, luk, grah (pasulj), salata, metlina, i od cvietja: ruža, karanfilj, neven, božidrvac, kaloper, bosilje, čubar, rutvica, metvica, vratić, neteg, broć; za lick: pelin, kunica, slez, razpunčak itd. U smočnici ima: suva svinjska mesa, i to: butovah, šunkah, kulenovah, kobasicah, slanine; sala za žeženje i mazanje kolah; suva sira, brašna, masla, vrhnja, mlieka, kaše, tarane itd.; na tavanu je kukuruz, grah, bundevsko sjeme osušeno, mak i ošap u stuplikah; u pivnici je pitje: rakija: šljivovica, jabukovica, kruškovica; vino i mošt; u jednom kutu u kuhinji sirćetnica sa sirćetom (octom); u svinjari hrane se bravci za zaklanje. Kad večer, skupi se mnogo čeljadi u kuću: muževi, žene, momci, djevojke, dječaci, djevojčice (keve) i djeca, — i to je dom slavonski.

Njekoč je i za mene takav dom bio cieli sviet, jerbo mi u njemu biahu otac i majka i sve slasti i milosti nevinog djetinstva, zato mi je i sad i viekom će mi biti rieč mila domovina, koja me opominja na mili dom, u kome sam užio najsladje i najnevinije radosti zemnog ovog života. Oj nevina mladosti, al si puna radosti! Prosta kuća teb' su sjajni dvori, puni srebra, zlata i bisera, ako u njoj samo hlebca ima, komad hlebca i grudvica sira, čanak kaše kukuruzne, ili činija sladkoga ošapa (suva kuvana voća).

Oko ovakva doma slavonskog domovi su susjedah, koljenovićah, kumovah, prijateljah sprežnikah i rodjakah, i crkva seoska nije daleko, sa koje tornja svako jutro, podne i veče glaša se zvono, i poziva ljude na pozdravljenje Gospino. Nije daleko ni potok od doma, gdje se hvataju ribe, ni poljane i njive, gdje se žanje i kopa, ni gajevi, gdje čopori ptičicah pjevaju, ni šuma, gdje se žire svinje i drva sieku, ni livade sa šarenom travom i sladkimi jagodami, ni sadi i voćnjaci sa voćem svakojakim, ni brežuljci sa vinogradi, gdjeno rodi rujno vince, ni planine, vrletine, gdje se kopa krečni kamen, ni pašnici sa čordami rogate marve, ni čistine šumske, po kojih skitaju se hergele konjah, ni vodenica potočnjara nije daleko, s koje se donosi doma brašno, sve je to blizu doma slavonskoga. *D. sl.*

PRIRODOSLOVJE.

Promjene bilinstva.

(Iz Šulekova „Biljarstva")

Akoprem neznamo, kada i kako je sadašnje bilje postalo, opet nas uči i povjestnica i izkustvo, da u svakom mjestu nerastu uviek iste biline. Ovu promjenu Cvjetane (*Flore*) uzročuju raznovrstne okolnosti.

Podnebje na jednom mjestu postaje blaže i toplije, na drugom hladnije i oštrije. U svakom slučaju pomalja se onda s promjenom podnebja i promjena bilja ondje rastućega. Kad se šume izkrče, bare i mlake posuše, jezera odvedu — sve ovo ublažuje podnebje, i otvara put mnogim bilinam blažega podnebja, a prijašnjih vrstih bilja malo po malo nestaje. — Kako podnebje sve oštrije postaje, to nam najbolje pokazuje Islandija i Grönlandija. Na Islandiji su odprije sijali žito, dan danas ga neima; od mnogih briezah, koje su ondje rasle, ima sada samo brezova grmlja. Grönlandija je bila od vieka 9—12. na glasu sa svojih zelenih livadah, sa lova i ribarenja, te je ondje mnogo ljudstva živilo: dan danas je oklopljena množinom ledenih santah, te brodovi nemogu ni pristati. — U Englezkoj u Holdernesu našli su nedavno u tresetu (*Torf*) množtvo zasipanih tisah, briezah, johah, jelah. Sve je ovo ondje po svoj prilici raslo, a dan danas neima u svoj okolici drugoga drveća do bukvikah i hrastikah. — U Irskoj mal po malo nestaje borovice ili smreke. — U Grčkoj neima sada množina bilja koje su stari grčki biljari opisali i domovinom mu Grčku prozvali. Uzrok je tomu, što su ondje sve po gotovu šume izsječene, te vlada po ljetu velika pripeka i omara, s koje se sve suši. Na starih egipatskih spomenicih naslikane su često tri vrsti lokvanjačah (*Nymphaceae*); dvie vrsti rastu i dan danas u Egiptu, a trećoj neima više traga ni glasa.

Promjenom staništa (*Standplatz*) promienjuje se takodjer bilinstvo. Mnoge se stiene raztvaraju malo po malo i razpadaju se napokon u prhku zemlju. Naravno da onda rastu na njih biline, koje odprije nisu mogle niknuti. Nu i drugčije se promienjuje Cvjetana kršne zemlje. Na golu kamenju, na zidinah i po krovovih najprije se pomaljaju lišajnici (*Flechten*), koji se malo po malo razmnožuju i trunu, te se od njih i od praha toliko napravi zemlje, da se mogu veći lišajnici i mahovi u njoj nastaniti. Kad ovi strunu, ostaje još više zemlje nakon njih, te već i pomanja paprat i trave mogu u njoj rasti. Za ovimi dolaze druge biline pače i grmlje, koje puštajuć korienje u pukotine stiene, razapinje ih, te može voda u nutra prodrieti, s koje se malo po malo stiena drobi i troši, dok se napokon sve kamenje nezastre rodnom zemljom. Ovo biva dakako polagano, nu da to sbilja biva, to potvrdjuje medju ostalim poznato ostrvo sv. Helene, gdje je Napoleon I. preminuo. Za ovo se ostrvo znade, da je bilo odprije gola stiena čadjačeva (basaltova): a sada ima jedan i pol stope zemlje, u kojoj bujno rastu ne samo niže biline, nego baš i naranče, smokvine i drugo drveće. Isto biva na otoku Ascensionskom, samo što ondje nije jošte tolike Cvjetane kolika je na sv. Heleni. — U južnom oceanu postaju opet malko drugčije zeleni otoci. Neprestanim umnožavanjem koraljah ovi se napokon pomole povrh vode, valovi morski zaplave ih pjeskom i glibom, pa se u njem usadi po koja sjemenka iz

Digitized by Google

drugih otokah burom onamo zanešena. Od prvoga bilja, kad strune, postaje zemlja-crnica, te bilje sve to bujnije raste, i napokon sav koraljski greben (*Riff*) biljem obraste. — Otok Malta, odprije takodjer golet, sada je vrlo rodan, jer su tamo dovezli od drugda rodne zemlje na brodovih. Usuprot dalmatinske gore nakćene jednoč raznovrstnim biljem, sada su sve goli kamen, od kada su šume izsječene te je kiša zemlju sa strmine splaknula.

Drugo se bilje i onda pojavlja, kad jezera ili ribnjaci presahnu, i opet drugo, kad provre voda iz zemlje. U izsušenom ribnjaku niče na veliko šiljeviti šaš (*Carex cyperoides*); uz vrela šilj klasoviti (*Cyperus Polystachius*) itd. Tako se dakle svakim prevratom zemlje (np. žestokim potresom, prosjedom ili provalom zemlje itd.) i Cvjetana mienja. Ovamo spada i zamjena bilja, osobito bjelogorice i crnogorice, kao što o tom ustmeno predavanje kazuje; pa izkustvo potvrdjuje takodjer, da ista vrst neradjá uviek u istoj zemlji, i treba ju zamienjivati; n. p. izza pšenice sadi se kukuruz ili korun. I tresetnici zasvjedočuju ovakvu zamjenu drveća, jer bjelogorica i crnogorica leže nasadice (*schichtenweise*) jedna na drugoj.

Vjetrovi, voda (potoci i more), životinja (osobito ptice-selice), raznošenjem sjemenja u druge zemlje, pače u druge strane svieta, pomažu i nehotiče razprostranjivanje bilja. —

Nu najviše je promienio ruho Cvjetane sám čovjek i to koje hotice, koje nehotice. Da tko otidje iz okolice naseljene u pustu, opazit će na prvi pogled otu golemu promjenu. Gdje su bile odprije hrastove i bukove šume, ondje ima možebiti i sada šumicah, al ne od ovdašnjega drveća, već od tudjega, jer naše šljive, orasi, trešnje i ostale voćke donešene su k nam iz Azije. Ako pako na bukvištu i hrastovištu nisu ljudi zasadili drveća nego drugo bilje, i to su sve tudjinci; jer naša žita i povrće rodom su iz Azije, kao što je kukuruz i krumpir rodom iz Amerike. A čovjek nije samo izvana promienio Cjetanu, već je on promienio istu narav mnogomu bilju; to zasvjedočuju tolike ljudskom pomnjom zapaćene vrsti voća (n. p. jabukah, krušakah) i cvieća (n. p. tulipanah, djurinah itd) — Pa opet cvatuće pokrajine promienjene su u pustoš, odkad ih je prestala njegovati čovječja ruka, kao što se to vidi u cvatućem njegda a sada pustom Egiptu.

Nu ima bilja, koje ljudi nehotice razširuju i u predaleke strane svieta prenose. Tako su nam Cigani donieli iz Indije smrdca ili tatulu (*Datura Stramonium*); a Rusi su u početku ovoga vieka donieli iztočni rukevnik (*Bunias orientalis*) u Pariz, gdje i dan danas bujno raste. — Isto tako su Evropejci donieli u Ameriku naš trputac ili bukvicu (*Plantago major*), te se je ondje sama od sebe posvuda razprostranila, zato ju ondješnji divljaci zovu tragom bielca. I'u Braziliji, Novoj Hollandiji i na Glavíni dobre nade — ima sada našega korova i bodljikah, kojih ondje odprije nije bilo; kao što opet kod nas ima korova, n. p. dimnjače ili rosnice (*Fumaria offic.*) koja sada svagdje po vrtovih raste, a prije 200 godinah nije se za nju znalo.

Misli se, da su se i modri različak (*Centaurea Cyanus*) kukolj i turčinak ili divji mak (*Papaver Rhoeas*), sa žitom iz Azije k' nam doselili. Za amerikanski sabur (*Agave*) i za prosti nopal (*Cactus*) već smo kazali, da ga u južnih stranah Evrope toliko ima, da je ondašnjoj Cvjetani bi reć ruho promienio.

OBRAZOVANOST I ŠKOLA.

Školski ulomci XXXVI.

Od. Gj. R.

Za čudo je da se u mnogih novelah, romanih i dr., o koje se ugladjen sviet jagmi, odveć riedko s učitelji sretamo. Mi tu dolazimo u poznanstvo s nižjimi činovnici svih kategorijah, ali — učitelji se u pripoviedkah nepojavljuju! Pa ni opjevao nije niko ni njih, ni njihova djelovanja, osim ako nisu to zar sami činili u svrhu kakove učiteljske svetčanosti. *)

Šta se odtud može izvesti? Kao što ja sudim ništa dalje, no da učiteljski život mašti odveć malo hrane daje, — da občinstvo i beletristički spisatelji učiteljski život smatraju za odviš prozaičan itd.

Gospodin J. J. nije (? Ur.) učitelj, ali njegova u lanjskom „Nevenu“ (br. 4) štampana pripoviedka: „Ulomci iz lomna i kršovita života starovjerskoga pučkoga učitelja“ baš je za narod i za učitelje narodnih školah napisana. Tu vidimo učitelja, koj u prkos svojim smiešni idealom, nalazim još pomedju narodom, u kom djeluje, sreću života svoga. Ja bih samo primietio to, da je i u ovoj pripoviedci sprovedena jedna tamna točka — sirotinja učiteljah. Vidi se gdje nas tišti, i kud je nada ponajprije upravljena. Svakako pak imamo ovdje dokaz, da i učitelj narodne škole može biti sgodan predmet vještačkog rada.

---

*) Referent je u novije vrieme imao priliku u magjar. listu „Vasárnapi Ujság“ (br. 51 g. 1855.) čitati pjesmicu u tom smislu. Prievod neka nam ovdje pokaže, eda li je pjesnik vjerno čuvstva svoja u pjesmu prelio — ona glasi ovako:

Moje zvanje.

Ko sam? bolan, nepitaj me!
Sviet gorkoga što imade
Zvanje moje sve obsiže,
Žitja trajem zlo dne mlade.

Prosjačka sam torba roda,
Al' i temelj roda náde,
S tog duboko toli stoji,
S tog radosti nepoznade!

Digitized by Google

Ko želi sebi povjerenu mladež s koristju u maternjem jeziku nastavljati, ko dakle smjera na sposobnost u pismenom izražaju mislih, — taj sám mora prije svega jezik podpuno razumievati. Nevelim, da mu jezik u ustih mora letiti kano trgovačkom momku za tezgom (zaista niko se od mene većma neljuti na brbljavce, koji prskajući na dušak govore tako, da čovjek i nehotice mora za njih odahnuti), — upravo ja sudim, da učitelj mora biti upoznan s duhom našega krasnoga jezika, kao što se ovaj pokazuje u jedroj rieči punoj zvuka i života, u sgodnom označenju mislih, u odrešitoj kratkoći i najjasnijoj jednostavnosti. To se pak neuči samo iz anatomije ove ili ti one slovnice, no iz obćenja sa samim živim jezikom. Bog bi dao, da učitelji narodnih školah, gdje to ikako tek okolnosti dopuštaju, priteku k onim bistrim, u istinu ukrepljujućim izvorom, koji vazda nezasušno u spisih naših najplemenitijih duhovah vriju, uvjerili bi se, da je tu možno naći onu mladostnu svježinu, koja je učiteljskom zvanju prieko nuždna. Iz takovih spisah, ako ih inače u dobrom izboru i kao što valja čitamo, naučit ćemo bolje naš jezik, nego iz stotine suhoparnih kompendijah nove fabrike. — Djela naših poboljih spisateljah treba da su pri ruci svakom preparandu i učitelju, čitajući oni će se istinito izobraziti pa tako i u jeziku učvrstiti. Nemože se prežaliti, što učitelji narodnih školah većom stranom najbolje proizvode klasičke literature nepoznaju, te po tome — kad im se jednom zaželi čitati — lako zapadaju u poplavicu svakojakih hudih i žalostnih romanah itd. Ko je obiknuo i naučio se čitati sama vrstna djela dubokim razmišljanjem, taj je stekao amajliju, koja ga brani od priljepčive púkosti (*Gemeinheit*) nizkoga života, ulučio je liepu sgodu, da čase samoće plemenito izpuni. Ali ko nije dorastao za to, on lasno srlja u svakojake budalaštine — „čitam (veli) istom da mi vrieme prodje!“ U kratko ću reći: Ko dobar, po sadržaju i formi izvrstan spis ne samo površno ne čita, no študira ga i s toga više puta revno mu se natrag vraća, taj se tim istina posredno, ali sigurno usposobljava za spasonosno predavanje jezikoučenja. —

Sposobnost u pismenom izražaju mislih najpouzdanije je mjerilo za prikladnost prepodavanog jezikoučenja. Učenik, koj je kadar složiti opis iliti poslanicu prosto i bez zamršenih periodah — bez znatnih pogrešakah u pravopisu, — imao je zaista dobrog učitelja u jeziku. Žaliti je pak, što učitelji naših narodnih školah često zaboravljaju, da je ovdje vježbanje prieko nuždno, i da je glavna njihova zadaća, ponajprije sobom obistiniti ono što sa svojimi učenici žele postići. Učitelji sámi malo, premalo pišu! Nevelim da oni izreda moraju biti spisatelji, ali je zlo, kad po izlazku iz preparandije čitave godine proteku, dok se učitelj nakani, da uobće sobstvene svoje misli hartiji povjeri. — Eda l' mu njegov školski život, njegovo obćenje s knjigami i izobraženimi ljudmi daju malo povoda, da se i on jednom pera prihvati? — Ali baš za to, što se mnogi učitelji pisanja plaše, te pišu onda kad im se već na ino nemože, — opažaju se u njihovih izvjestjih, prosbah i dr. grdne pogreške; pa zlo je to gore, što i učenici u pismenom izražaju mislih nimalo nenapreduju. Ko sám nije kadar perom vladati, taj nezna naučiti ni druge, upravo on nezna valjano ni — korigirati! — On sve svoje primjere, svako pisamce, svaku obveznicu i namiru mora pozajmljivati iz knjigah, on je robski za njih privezan, pa zato nili se može trenutkom u prvi mah koristiti, niti zna primjere svoje prilagoditi vremenu i lokalnim okolnostim; — jednom riečju, on je nezreo i spleten.

Učitelj dakle, koj dobro želi i sebi i školi svojoj, neka uzme devizu: „nulla dies sine linea“ — neka se vježba u pismenom izražaju mislih. Za sretan uspjeh njegovog gramatičkog naučanja plašit ću se tada manje; tada i gotovi neki spomoćni izvori neće jurve promašiti svoje cielji!

Ljutu muku mučim ovdje —
Zvanje moje, Bože blagi,
U blato je hudo bačen
Bačen alem-kamen dragi.
Sviet poznaje stradnje moje
U života punoj snagi,
Pa kam' srce što da za me
Toplo bije, Bože blagi!

Zvanje moje — dojilja je
Hiljadama danas ljudi'
Što sisati prvu hranu
Iz njezinih mogu grudi';
S njom je, što i s izvor-vodom
Kojoj potok ništ' neprudi:
Kad postane veljom riekom,
Tad odbjegne potok hudi!!

Već zakivat tužno čujem
Tu mrtvačku škrinju moju,
Čujem ljubu već naricat
U sdvojenju, nepokoju;
Vidim suze siroticah!..
Sviet nepruža pomoć svoju. . .
Zvanje moje muku, biedu,
U velikom nosi broju.

Čim i na smrt obsudjeni
Jedino se tješe, hvale —
Saviest čista . . . život kratak . . .
Sa srca mi tugu svale!
Ak' i nije sve istina,
Bar se tako ufam, brale! . .
Mnim da pravo tužit mi je:
Učitelj sam djece male!!

Digitized by Google

O svezi pjesničtva s pedagogijom, — o uplivu, koji pjesničtvo na pedagogiju može imati, malo je dojako razmišljavano. Djetinjstvo narodah govori ustmi poezije k potomstvu, a djetinjstvo pojedinog čovjeka nije manje pristupno pjesničkom svietu. Djetinjstvo narodah zadahnjiva prirodu vlastitim živim životom, njemu besjede drva i izvori, ono prenosi punoću (razkoš) osjećanjah na žive i nežive predmete spoljašnoga svieta, te negledi sviet ovaj jasnim okom razuma, koj objekt od subjekta ciepa, no ljubavno se unj spušta i otvara mu se. Djetinjstvo ljudih, kao i pojedinog čovjeka živi u vjeri, kojeno je najdraže čedo — čudestvo. Od one najranije dobe narodah, kanoti od dobe vjere i uobraženja, datiraju se naše pripoviedke i skazke, ovi milovidni cvietci čistoga djetskog čuvstva, koji nepokvarenu mladež i danas još čudnovatom snagom u svoj magički krug vuku. — Kao što najvažniji trenutci bitja: rodjenje i grob, život i odnošenje u nevidjenom svietu, — leže s onu stranu granice, preko koje nikad razum, no samo krotka vjera može koračiti: tako nas skazka i pripoviedka metje na zemljište čudesah, u najmilijoj slici opominjuć nas na naš zagonetni život i na djetsko odnošenje, koje nam ljudem — naspram probitnosti i čudnovatosti — priliči.

Kao što je poezija nekad bila djetinjstvu narodah svojstvena i blizka, tako je ona i danas još s mladim naraštajem oprijateljena i srodjena. Samo što ona, kao i tada, nesmie biti poezija majstorijom dotjerana, no prosta i naravna, — svjež šumski iliti poljski cvietak, a nekunjajuć cviet iz staklene bašte, ili inače odnjegovan u mrtvežu sobnoga zraka! . . To se najviše i ište od pravoga pjesničtva, da ono ljubkom svojom naivnosti svakom uzrastu (vieku) omili, da kao rosnat cvietak jednome radost u prelivanju bojah (šarah), drugome užitak sladostnog mirisa, trećem oboje pribavi; da nikad nezastari, budući da vječitom mladačnostju diše.

Praktično upotrebljenje ostavljam onim, koji kane pisati čitanke za mladež; ostavljam navlastito onim, koji imaju da predaju jezik i pojanje, te koji sudjelovati žele u tome, kako da odgojenje naše mladeži i opet bolje uzpoštuje djetsku ćud i prirodu.

Čudno li se svi slažu u tužbah, da nedjeljne škole neće kao što valja da napreduju. Ipak su nam one od prieke nužde, dokle god gledimo, kako učenici naši još prije pubertета nauku prekidaju, predajuć se životu u onoj dobi, gdje borba s uplivom života po pobudjenoj čuvstvenosti biva dvostruko mučna. One su nam dalje nuždne i želiti ih treba po tome, što će se inače škola i djelatnost učiteljska odveć oštrim presjekom od života oddieliti, niti će se moći poravniti put daljem izobraženju.

Po izkustvu, koje sam ja mogao dojako učiniti, stvar bi ova napredovala bolje kad nedjeljne škole nebi istom „škole“ bile, no kad bi ih više na stepen nedjeljnih poukah iliti nedjeljnih zabavah htjeli uzdignuti, kojimi bi se neprisiljeno — kao stvar, koja po naravnoj potrebi teče — vježbanja u računu i pisanju pridodati imala.

Kad bi učitelj razumievao način, po kom bi na ovakovih nedjeljnih sastancih zanimive dogadjaje iz otačastvene historije kazivao, — poučne, obodravajuće biografije ili inače valjan kakav spis za narod čitao, — kad bi razumievao za sve to svezati sgodne razgovore i primjere, te kad bi i školska vježbanja davao i pratio redom naravnim i lakim: — ne samo što bi onda mladež većim brojem nedjeljne škole pohodila, nego bi baš i iste „škole“ dobile pravi upliv na život, i u svojoj bitnosti bolje bi se prilagodile karakteru zrelije mladeži.

Samo što se za nedjeljnu školu u ovome smislu ište snažnija duševna sredstva, nego što se obično nahode; ište se više izkustva i mudrosti, nego što zar imaju mladi, jedva preparandijski prah s noguh otresavši učitelji; a najposlie ište se prosto, patrijarkalno čuvstvo, koje danas spada medju riedkosti. — Učitelji, koji se u ostalom svake tri do četiri godine premještaju, neće moći nikad držati prave nedjeljne škole, pa baš i kad predpostavimo, da su se sve pomenute sposobnosti kod njih stekle. *Gj. R.*

ŽIVOTOPIS.

Ignjat Holovinjski, nadbiskup i metropolita katolički u Rusiji.

Spisatelj poljski i prevodilac Shakespeara.

Jamačno je već čitateljem Nevena poznata prerana smrt ovoga prelata, koj je bio postavljen u velikom dostojanstvu, te je i znamenito mjesto zauzimao u književtvu jedne slavenske grane. Dne 19. rujna prošaste godine preseli se u Petrogradu u vječnost Ignjat Holovinjski, nadbiskup Mohilevski i metropolita svih katolikah u Rusiji i Poljskoj, tek u 48. god. dobe svoje. Spominjući genija, kao što je bio Holovinjski, koj se bi reć u mladoj jošte dobi biaše popeo do najveće svećeničke časti u tako prostranom carstvu, moramo se diviti toli uzoritomu duhu i iskreno žaliti da je njegovo ime prerano izbrisano iz zapisnika živih.

Nije svrha ovieh redakah da se štovanomu občinstvu predoči neumorna djelatnost toga svestranoga vrstnjaka, koj je već zarana kao kanonik i učitelj na sveučilištu Kijevskom posvjedočio krepkog i nad predsude uznešenog duha uza neobičnu doista radinost na polju prosvetjenog obrazovanja, kojimi si svojstvi napokon prokrči put do najvišjeg dostojanstva. Dvostruk biaše njegov smjer kojim stečе neumrlo ime ne samo kao

Digitized by Google

crkovnik nego i na polju poljske književnosti i na polju prosvjete u obće. Dvostruki taj smjer označuje s jedne strane njegov „Put u svetu zemlju“ (Pielgrzymka do ziemi swietéj), u kojem se djelu pokazuje vruća njegova oddanost prama svojoj crkvi, a s druge strane označuju ga njegovi poljski prievodi Shakespearovih djelah, u kojih se zrcali njegov pjesnički duh i klasičko obrazovanje.

U knjižnici českoga muzea u Pragu nalazi se drugo izdanje njegove „Pielgrzymke,“ („poprawione i pomnožone,“ u Petrogradu 1853.) dar samoga spisatelja. Na prvom listu te krasniem vezom urešene knjige, čita se svojeručniem pismom spisatelja napisano sljedeće: „Czeskiemu Muzeum w dowód najżywszego współczucia (sućutja) brat Słowianin Ignacy Hołowiński, metropolita wszech Rzymsko- katolickich kościołów v cesarstwie Rossyjskiém; 1. maja 1855.“ Prije nego u samu knjigu, ukrašenu veleliepnom slikom spisatelja u metropolitskom odielu, uvirimo, navest ćemo iz posvete toga djela „Najmilijemu bratu Jovanu“ sliedeće spisateljeve rieči: „Poznato ti je, ljubezni brate, odkad sam već težio, da pohodim grob našega Spasitelja, što sam ipak poradi raznih okolnostih morao odgoditi. Ali s vremenom, za praznikah na sveučilištu, oživi na novo moje preduzeće: i niesam se od mila mogó uzdržati, kad mi premilostivi Gospodin izpuni želju moga srdca. Kad si se sa mnom opraštao, pobudjivao si me da opišem svoje putovanje, na što doduše velika nagovaranja nije ni trebalo; jerbo je moja glavna svrha, obnoviti kod nas uspomenu najsvetijih mjestah našega Spasitelja i prvoga početnika naše vjere, akoprem sam osjetjao nedostatak silah i sposobnostih k tomu potrebitih. . . . Došavšemu u Odesu, odkrije ti se po dvodnevnoj plovbi na parobrodu u svoj svojoj uzoritosti Carigrad; a odavle prosried sretnieh grčkieh ostrvah, gdje te sva starinska Graecija u svojoj nepromjenjivosti gostoljubivo primi, za šest danah putovanja dodješ konačno u Jafu na obali anatolskoj, odakle je pó drugi dan do Jerosolima. . . Neću nit da napominjem onieh ćućenjah razkošna iztoka, kojieh ti nebi mogao protumačiti; neću da govorim o tako slavnih u drevnoj povjestnici mjestih, gdje ti zaostavše ruševine kazuju samo priču o davnih narodih, dajuć ti izgled prošle veličajnosti i umjetnosti; nu tko god stenje pod težkimi ranami udesa svoga, komu su svi dari života crniem zastrti plaštom; tko s razcviljenjem srdcem oplakuje smrt žene, djetce ili drugi koj težki gubitak; tko u svojoj žalosti opaža da je za izliečit nju sva zemaljska pomoć nedostatna; tko u svojoj duši smatra kao ništetne svete stvari vjere, te ako hoće da se osvjedoči o njihovoj istinitosti: taj neka ide pohodit sv. grob našega Spasitelja, — tamo će mu nebeski mir razvedriti smućeno čelo, tamo će mu sladka dragomost božje utjehe izliečiti raztuženo srdce, a kod svjetljkah svetoga groba zapalit će mu se vjera plamenom nikad neugasivim... Moram ti, mili brate, očitovati, da se nisam nadao, podav se na put, da ću ondje naći toliku utjehu i nadzemaljsku razkoš. Kao što obično ljudi, začuvši radostne kakve viesti, rado su dieliti ih sa svojiem kojiem prijateljem, tako i ja izkusiv veliku radost sa vidjenja svetieh mjestah, dušom i srdcem podtaknuti želim i drugih izkrnjih mojih na to putovanje, koje će im jamačno postati jasnom predhodnicom duše, ublažujućom čeznuće i strasti na daljnjem života putu.“ — Takovim je duhom pisana „Pielgrzymka“; u ovom su iz dna duše niknuvšem djelu vruće bogoljubje, plemenita čuvstva i mudrost života u liepom suglasju sa jedriem i cvatućiem slogom, kano da su zaodjevena krasniem ruhom pjesničke mašte.

Veliku si zaslugu i slavno ime steče svojiem prievodom Shakespeara. Vriede da se napomenu rieči, što ih u uvodu k prvomu svezku svojih prievodah (Dzieła Williama Shakespeare. Wílno 1840.) kaže poljski prevodilac: „Želja moja, obogatiti domaću književnost, i veliko prama ovom pjesniku moje nagnuće biaše mi silniem poticanjem, da sam se odvažio na taj veliki posao. . . Moja namjera biaše prevesti toga najvećeg dramatika u izvornoj njegovoj bitnosti . . . U obće govoreć o iztumačenju djelah pjesničkih, izza velika truda osvjedočih se, da je prevodjenje dobrovoljno nu uza to ipak težko robstvo, u krvavu znoju zaslužen nuždan komadić hljeba, a s toga i vrlo nezahvalan posao; — nu s druge opet strane motreći stvar: pravi prevodilac, koj bi znao prevesti ne samo smisao, već bi umio prenieti u svoj jezik takodjer i formu i osebujni značaj pjesničkoga izvornika, takav bi si prevodilac mogo laskati, da je navjestitelj veleuma (genia) navještjujući njegovu slavu i duboke misli u tiesnih granicah kojega mu drago jezika, — takav bo prevodilac jeste glasnik božanske poezije od naroda do naroda, posrednik uzajemnoga uvažavanja, jer bez njega ostali bi tudji pjesnički umotvori ostalim narodom nepoznati.“

Drame Shakespearove, koje je Holovinjski preveo i izdao, jesu sljedeći: Prvi dio, ukrašen velikolepnom u nadu riezanom slikom Shakespeara, sadržaje: 1. „Hamlet, xiąże Duński,“ posvećen od prevodioca Franji Ljenkieviću; 2. „Romeo i Julia,“ koju je dramu posvetio svojoj sestri (mojej siostrze), kao dokaz osobite bratinske ljubavi; 3. „Sen w wigilą S. Jana,“ (*Midsummer night's Dream*) koju punu čara i krasote dramu posveti poznatomu poljskomu književniku grofu Andriji Rzevuskomu. — Drugi dio, ukrašen slikom Mirande, sadržaje: 1. „Makbet, Król Lear, Burza,“ (*Tempest*). Gdješto je dodao prevodilac takodjer razjasnjenjah originala, poimence obširnije o „Snu u noći svetojovanskoj,“ gdje se u višjem smislu pokazuje kao vješt i izkusan kritik.

Neće biti s gorega, ako navedemo neka mjesta, gdje Holovinjski izjavljuje svoje misli o Shakespearu i o slavnih njegovih djelih: „Razsudjivajuć djela našega dramatika — kaže — neznamo, bi li ga nazvali većim pjesnikom ili filozofom, te s toga nije niti za što čudo

Digitized by Google

je steko ime velikoga metafizika; jer u njegovih dramah zanimaju čovjeka više, nego sjajno raznimi prispodobami neprestano mienjajuće se ruho pjesničko, duboki filozofični pojmovi pod plaštem praktičnim, što jest i najteža stvar: dà često je u stvarih na prvi pogled smiešnih i zanešenih (fanatičnih) sakrivena važna istina". . . . . „Zaista nitko nije bolje poznavao čovječje srdce i tradicije čitavoga naroda, koje svaku stvar u prirodi njekim životom i čarom pjesničkim ukrašuju. Naš je pesnik imao ključ duboke filosofie, kojiem je otvarao tajna vrata prirode, gdje počivaju nepromjenljiva pravila, polag kojih je moći istinite stvari krojiti". . . . „Njeki su protiva njemu, veleći: da je bio u svakom pogledu sirov i nepristojan; ali neistinitost te potvore oprovrgavaju upravo ova tri komada, što ih evo vjerno prevedosmo (t. j Hamlet, Romeo i Julia, i San). Nijednom pjesniku nepodje još za rukom narisati onako čistih i bi reć angjeoskih značajah i nedužnošću očaranih slikah, kao što ih nalazimo u ovih dramah; a što sluge ili kakove protuhe u krčmah nevode onakovieh razgovorah kao n. p. izobražen sviet i gospoda u svojih palačah, to nije krivnja pjesnikova; u ostalom drugo je biti nepristojnim u nekih izrazih, a sasvim drugo opet dosljedno smjerati proti dobrom ukusu i pristojnosti. Smjer je njegovieh spisah ćudoredan, kano jasnost iste prirode." itd.

Ovakav sud o djelih Shakespearovih pronešen od dostojanstvenika kao što biaše Holovinjski, postane tim znamenitiji, kad mu zajedno pridružimo njegovo bogoljubje, koje smo upoznali iz gore navedenih mjestah njegova „Puta u svetu zemlju".

Sjajna biaše i nagrada, koju steče umni pisac „Pielgrzymke" i vješt prevodilac Shakespeara. Bivši kanonik i učitelj pozvan bi na biskupsku stolicu Mohilevsku i imenovan predsjednikom u rimo-katoličkoj duhovnoj kolegiji u Petrogradu na mjesto umrvšega metropolite Dmochovskoga; tako mu zapade najveće ove vrsti dostojanstvo u prostranoj ruskoj i poljskoj državi; dne 22. studenog g. 1850. bude svečano u Petrogradu odjeven poslatim mu od pape plaštom (pallium) kao nadbiskupu i metropolita rimo-katoličke crkve u svoj Rusiji i Poljskoj. Nu Holovinjskomu nebiaše sudjeno da dugo ovršava visoko svoje zvanje, koje mu za rana otvori tako široko polje upliva i djelateljnosti. Dne 19. listopada g. 1855. bude pokopan u hladnu zemljicu u prisutju nebrojenog naroda — ostaviv iza sebe liepu i neumrlu uspomenu! —

Neumrla Shakespearova djela pozna cieli izobraženi sviet; britanski ga narod nazivlje svojiem pjesnikom; ali njegova se spisi čitaju na iztoku i zapadu, na sjeveru i jugu, s ove i one strane oceana slavi se i bit će uviek slavljeno ime Shakespeara. Što je i Holovinjski, u toli visokom postavljen crkvenom dostojanstvu, stupio u red tumačiteljah Shakespearovih, postavši tako navjestitelj toga veleuma i njegovih mislih kod Poljakah: tim će mu se više sviet diviti i štovati ga.

Pr. Sl. P—k.

ZEMLJO- I PRIRODOPISNE CRTE.

Vidik s Triglava.

Triglav, gora nebotična, dieli jezik njemački, slavjanski (slovenski) i talijanski, te zajedno razstavlja Crno-more od Jadranskoga, a Savu od Soče. U Kranjskoj spada medju najznamenitija mjesta već s toga, što je s njega vidik, kakova više neima u svoj carevini Austrijskoj.

Okolni prediel imade vidik divlji i krasan; sve što okom vidiš, sama je pustoš i nerodik. Kad niz dol oko baciš, nevidiš do samu nagomilanu stienu, bez ikakva bilja, s nebrojenimi grebeni, prolomi, vrletmi i pustimi razvalinami; doline uzduž i popreko bez svakoga života; ni travice ni izvora; samo golo kamenje i snieg, što odieva bezživotnu tu pustinju vječnim užasom. Na sjeveru vidiš lednik; na jugozapadu strašne stienjake, kojim iz podnožja izvire Soča (Isonzo); na jugu isto tako divlje strmine, a iz dubljine izpinju se gore; na iztoku nepregledno skoro šljeme, kojim si se na goru uzverao, a njemu s obe strane neizmjerne propasti.

Prama zapadu proteže se, koliko oko nosi daleko lanac krečevitih alpah; ogromna je to sgrada, imajuća u širini dvie do četiri zemljopisne milje, te vriedja oko divljačju raztrganih pustah i oštrinom visokih golih vrhovah. Široki, zubati i zadrtasti hrbtovi, nalik razvalinam gradovah, bedemah i kulah, strmi, oviesni, nadkučeni, kao da će se urušiti, puni nakaznih slikah i divljih užliebah bez broja, podieljuju svemu tomu strašan vidik. Čovjek slaba duha, lahko bi zagledavši se u te metežne vrleti mogao sdvojiti. Glavni uzrok toga utiska jest, što cielu tu sliku, koliko je dugačka i široka, gledaš duboko pod sobom. Pojedini vrhunci toga sugorja, kao: Matajor, Manhard, Nabois, Peralba, Reiskofel, Pestwand itd. nadvisuju istina silno susjedne gore i skoro su glede višine ravne Triglavu, nu ipak se pokoravaju tomu gorskomu velikanu. Čim se dalje u Tirolsku protežu krečeviti vrhovi, time se veće gore oku ukazuju, dok se niesu napokon na jugozapadu zaokružile na način polumjeseca, u kom se vide brežuljci nad rječištem Adiže, medju Vicenzion i Veronom, a daleko u modro ovijene gore Apeninske.

To sugorje alpsko dieli rječiste Zile (Geil) i Save na sjeveru od mletačke ravnice na jugu. Da užasne oprieke izmedju golih krečevitih gorah i bogata rastinja talijanskoga! Kakova bujna i ponosna zelen krije tamo ravnicu, izprosjecanu riekami kao srebrnimi pásovi, medju kojimi je najljepša Tagliamento, a sela se njome biele kakono cvietje po polju. Najbolje se vide gradovi Udina, Pordenone i Treviso za Plavom (Piave). Mletci se bjehu sakrili od pogleda našega, premda će se inače lako vidjeti, jerbo se i sa zvonika sv. Marka vidi Triglav.

Digitized by Google

Na jugu se vidi Gorica, oko koje se izmienjuju mnoge doline i gore, medju kojimi se liepo razpoznaje Vipava. Krečevite gore razgranjuju se s ote strane na način planinah i neprieče nimalo pogledu u dolinu. Jedino na jugozapadu uzdiže se visok kakono i alpe snježnik nad Bistricom (Windisch-Feistritz); divno je pogledati Nanos, a još ljepše goru Učku u Istriji, i Kapelu. Liepu tu sliku zamedjilo more oko Mletakah, Pirana, Pole i Rieke. Ono se liepo vidi sa svimi zalievi te je puklo u širinu i daljinu, da mu od nikuda nevidiš kraja ni konca.

Na jugoiztoku i na samom iztoku vidiš prostrani sklad gorskih hrbtovah i ravnicah južne Štajerske i Kranjske. Preko Ljubljane uočit ćeš veliko rječište Savsko i okolicu Zagrebačku, na lievo Riečke gore i dalje prama jugu Hrvatsku, Karlovac i medju gorami jasno ćeš razabrati Klek. Na samom obzorju modre se gore turško-hrvatske, dalmatinske i bosanske. Zatim svega kao u magli daleko u nebeskoj modrini nestane.

Na sjeveru gledaš Alpe.

Nu najljepše je pogledati od sjevera k zapadu središnje žuljene i ruljene, ledom obkoplјene stvorbe počevši od Zebedula u Vellini do Hafnereka u Kranjskoj. U vječitom ponosu strše ti zubati, razhrvani, oštrimi iglami i rogovi nakostrušeni vrhovi izpinjuć se nebu pod oblake nad životnom prirodom, iztičuć vitke, snježne stupove u bezkonačnu modrinu nebesku. Izmedju osam grdnih ledenih vrhovah pomila sa oko trideset granitovih grebenah najvišega reda; medju njimi: Hafnereck, Glockner, veliki Venedig, Orteles i Zebedul.

Cvietana (Flora) dalmatinska.

Hrvatska, Kranjska i vojnička krajina razlikuju se znatno svojim biljem od ostalih predielah austrijske države. Nu zato je cieli pás zemlje na iztočnoj strani Jadranskoga mora, počamši od trstjanskoga zalieva tja do Arbanije pokriven toli različitimi bilinami, da imade svoj osobiti izvorni oblik. Trave i šaš, koje livade i dràge naše zelenom haljinom pokrivaju: naše žito (raž, ječam, pšenica, zob i helda) koje se po prostranih ravnicah vjetrom lelija; naše trave za krmu (djeteljina, lucerna, grahorka); naše povrće: repa, okruglica, mrkva, hmelj i druga tim slična, kojih za svakdanje potrebe toliku množinu sadimo i negujemo; voćke, koje po naših vrtovih podieljuju osobito njeko obličje prebivalištu ljudskomu (jabuka, kruška, šljiva, trešnja i višnja); naše nuzvodno grmlje, nježna rakita i njena posestrima stablovita kadšto vrba; drveće gojaznih i visokih debalah; naš jablan sa srodnom jasikom; vitka brieza i joha, krosnata lipa, velebni hrast uz liesku, briest, grab, bukvu, javor i klen; zatim sve gotovo vrsti crnogorice: vitka jela, listvenica i bor, kojimi se drugdje gore ljeti i zimi zelene, — to sve čini sliku, koje na obalah Jadranskoga mora nigdje neima.

Mjesto naših voćakah naći ćeš ondje južnomorske limunove, naranče, dudove, orahe, smokve, bademe i masline, koje svojim množtvom naliče ponješto našim šljivikom, a sivo-zelenim lišćem i zimi prediel oživljuju. Osim toga rastu u visini našega drveća i visokoga grmlja: lovor, mrča, rastuća osobito na otocih, a pistać i cer samo na Velebitu, česmina pako poglavito na otoku Rabu; mjestimice više na jugu ima i jamovca, loze vinove, gdješto se gaji zloljesina i rožčić, osobito na otocih Lesini i Lisi. Medju obične, prem riedke ali oku veoma ugodne pojave spada čempris (Cypressus), kojega jedna vrst naliči našim topolam a druga borovici Uzanj se vidja od crnogorice jošte smreka i riedka žalibože omorika, njegda najveće blago otokah, koje je za vrieme mletačke i dubrovačke republike pružalo dovoljno gradiva za onu sjajnu pomorsku silu, a sada jedva da nješto malo goriva otočani od nje imadu. Jedini otok Korčula crni se crnom hvojom iz daleka povrh mora, i dostoji se sve do danas starodavnog imena „Corcyra nigra.“ Mjestimice ponosi se tim uresom djevičanske zemlje i poluotok Pelješac (Sabioncello), Mliet (Meleda); otoci dubrovački, imenito Šipan i gora Petka nad krasnim pristaništem Gravasom, sve to u području bivše republike dubrovačke. Veleliepjem sve druge nadkriljuje dugovječni makljen (Platanus) u Trstenu blizu Dubrovnika, i palma, koja pogdješto resi površinu južno-evropejskih pokrajinah. Uzduž iztočnoga ruba Jadranskoga mora razmješten je u njekoliko samo eksemplarah taj uzvišen oblik drveća, i sa svoje riedkosti čini svako svoje stanovište znamenitim, kao što je: Kastelnuovo u Boki Kotorskoj, San Giacomo i Valle Ombla kod Dubrovnika, otoci Vis (Lissa) i Hvar (Lessina).

Nedostatak visokoga drvetja nadomještuje nižje grmlje i grmaste biline i trave. Osobito je razprostranjeno pleme usnačah. Već u Kvarneru izpunjuje kadulja riedke pukotine pustoga Krasa. Izmedju ostalih rodovah toga plemena često dolaze i puku su poznate: trma ili despik, metva, pčelinjak i ružmarin, osobito na otocih blizu grada Spljeta, gdje se od njega peče mirisava voda, zvana *aqua di regina*. Gusti pokrov otokah satkan je osim toga iz bujnoga cista, iz planike, jamovca, smreke pa i vriesa, osobito u Boki Kotorskoj. Gdješto ima i južno-evropejskih tvrdolistnih vrstih: kao veprinac i zelenika (šimšir). Napokon se odlikuju bujnim uzrastom na otocih: morski luk i tustolisti sabur; ovaj član plemena ananasnoga mnogi vrt prirodnim i nepristupnim plotom ogradjuje.

Cvietana dalmatinska važna je za biljare osobito zemljopisnim položajem te zemlje, jer je prelaz od bilinstva srednje Evrope bilinstvu, koje pripada Cvietani iztočnoj i južnoj. U Dalmaciji naime nestaje mnogih bilinah, koje su u sjevernih Cvietanah veoma obične, ustupajuć pomalo mjesto drugim, nježnim, i ljubećim blažje podnebje. Bilja udomaćenog u Francezkoj i Njemačkoj, prešav Italiju i Ugarsku sve više nestaje, tako, da se

Digitized by Google

u Dalmaciji — s njekojimi iznimkami, osobito vrstih, koje se zovu kozmopolitičke — nenalazi od njega ništa nego ono, što dopire do medjaša najvlažnijih krajevah onih dviuh zemaljah. Naproti tomu počima se ovdje javljati njekoje bilje Grčke i primorja Berberskoga (sjevero-afrikanskoga). Bilje, kojeg ima na otocih oko Italije, nalazi se u obće i na primorju dalmatinskom i zapadnih otocih; pa opet se njekoje druge vrsti, za koje se u Italiji neznade te su samo u Cvietani iztočnoj domaće i u sjevernoj Africi rastu, vidjaju poglavito po iztočnih dalmatinskih otocih. U dalmatinsku dakle Cvietanu spada osim njekoga bilja manje umjerenoga podnebja i ono, što pripada obalam Sredozemnoga i Jadranskoga mora (mnoge kukolnice i usnače); i ono koje sa sjevera i državine štitonošah i krstonošah preko Hrvatske dopire u Dalmaciju; napokon i ono, što je iz Grčke i male Azije preko Bosne i Arbanie amo zalutalo.

S toga nije čudo, da se Dalmacija razmjerno površju i prostoru zemlje brojem javnocvjetnih cjevnjačah može uzporediti s kojomgod najbogatijom Cvietanom ostale Evrope. U njoj se broji do 25,000 različitih vrstih, koje sve žive na prostoru malo većem od 240 □ miljah. Dalmacija neima gorah prve visine; najviši vrhovi nisu nego 600′ nad morem; te tako tud neima nimalo navišjega biljevnoga pojasa, neima nijedne od onih alpinskih biljkah, koje toli znatno rese i obogatjuju susjedne Cvietane: podunavsku i balkansku, južnotalijansku i grčku. Ovamo spadaju: kamenika, jagorčika, vladisavka, drpatka, pelen, gladuš, vrba, osobito pako trave, gljive, mahovi, kojih po drugom svietu imade toliko vrstih, a u Dalmaciji ih dolazi samo njekoliko i to u veoma riedkih vrstih, onih naime, koje uspjevaju u toplijem podnebju. Osim toga neimade u Dalmaciji velikih šumah i drveća visoka debla, osobito borovah, koje su drugdje domovina tolikoga drugoga bilja, ljubećega vlagu, sjen i živu vodu; neima tud livadah i ravnih pašnjakah, po kojih rado stanuje veliko pleme travah i šaševah; neima tud ni vode te tako ni onoga mnogobrojnoga bilja, kojemu voda ugadja.

Tim ujedno Cvietana dalmatinska dobiva njeki unutarnji viši značaj, što je na golom kršu i pustom kamenju naplodila više vrstih nego li sjeverna Cvietana na tustih njivah, jer na pretiloj crnici naših lugovah uza malo vrstih više jednoliko bilje uspjeva.

Predieli, koji su najbogatiji riedkim i osobitim biljem, jesu pomorski, osobito na otocih; prediel prisojni i brežuljasti, kameniti i lomni, ili kao što vele krš; najposlie priedjel gorski iliti podalpinski. Razni ti predieli veoma su uzki, i zaredimo li s otokah na primorje, a odtuda preko brežuljakah u podalpski pás, to ćemo naći, kako se brzo jedan izmjenjuje s drugim.

Prev. iz českoga Dra. Vil. Dušana Lambla.

VJESTNIK.

Iz Zagreba. (*Pregled domaće književnosti*).

1. Biljarstvo. Za višje gimnazije spisao Bogoslav Šulek. U Beču, 1856.
2. Ponka u Botaniki Věkoslava Pokornoga. Za c. k. austrijske nižje gimnazije. S němačkoga preveo Dr. Ivan Evgl. Kiseljak, učitelj naravosl. na c. k. zagr. gimnaziji. U Beču, 1856.

Ovih danah dobio sam do rukuh dva napomenuta botanička djela. Odkad sam iz naših listovah doznao, da se Šulekova „Botanika" pod tiskom nalazi, čekao sam i propitkivao nestrpljivo: da li je to djelo svjetlo ugledalo? Meni je ta stvar s dva obzira zanimala, jedno što se od više godinah bavim biljarstvom — na koliko mi moji ostali poslovi dopuštaju, a drugo što mi je naša stvar mila i draga, te rad vidim, da napreduje. No ujedno vam se priznajem, da sam s njekim strahom prvu hrvatsku botaniku izgledao. Kad čovjek pomisli, kako je to mučan posao: izici s kojom znanostju prvi put u narodnom odielu — s narodnim nazivljem na svjetlo, tad će si moje nepouzdanje lasno protumačiti. Kod nas su sve gotovo znanstvene i zabavne struke — više ili manje — našle svojih gojiteljah; no botaničko polje ležaše još — što se javnosti tiče — na ugaru, te je tim teže bilo prvu brazdu zarezati. Ljudi, koji su toga mnienja, da je bolje, književstvo makar i nevaljanim plodom obogatiti, nego ga neobogaćena imati, netaru si mnogo terminologiom glavu: uzmu rieč njemačku, latinsku ili grčku te ju naprosto prevedu, pa mirna Bosna — eto ti nazivlja. Ja sam tvrdo osvjedočen, da takovim tudjim, u nas jezik zaodjevenim nazivljem nije niti jezik obogaćen, a jamačno niti znanosti doskočeno — jedino ako je džepu pomoženo. Onaj, koj hoće da koju znanost za narod, navlastito za mladež piše, taj mora na obziru imati, da se od njega mnogo zahtjeva; prije svega da mu je stvar, o kojoj hoće da piše, dobro poznata, a onda da imade jezik u svojoj vlasti. Tko se nije na ove uvjete obazrio, te je kao pisac u sviet izišao, učinio se smiešnim i ostao je sa svom knjigom na cjedilu. Promisliv ovo svatko će dokučiti, zašto sam s nadom i s njekim strahom prvo naše biljarstvo izgledao. Kad mi gori napomenuto prvo djelo — „Biljarstvo" Šulekovo — dodje do rukuh, odlanu mi na srcu. Uzeo sam knjigu umah učiti, i proučiv ju rekoh: e vala!

Ovdje bi na svojem mjestu bilo, da zametnem nješto obširnije razmatranje o biljarstvu, pa da tad „Biljarstvo," uporaviv ga na ovo razmatranje, prosudim; no pošto mi to moji poslovi nedopuštaju, morat ću se na kratko stegnuti i na samo djelo ograničiti.

Pošto je g. pisac u kratkom uvodu razdielio biljarstvo na obće i ponasebno i u ovom posljednjem u kratko prosborio o povjestnici biljarstva, prešao je na potanje označivanje pojedinih granah obćega biljarstva, kao što su: čestoslovje, biljevna lučba, životoslovje bilja i sustavoslovje. Ovdje označio je pojedine udove biline počamši od korena pa do ploda, njena lučbena počela i hranu, takovom točnostju i jasnostju, da je stvar i sa znanstvenoga gledišta izcrpio i mladeži ju razumljivu učinio. Zatim je prešao na ponasebno biljarstvo, te je opisao pojedine biline, počamši od javnocvjetnih i zaglaviv sa tajnocvjetnimi; napokon je dodao biljni zemljopis.

Kao što je poznato, razredjuje se bilje polag dvajuh sustavah: umjetnog i naravnog. Tko u razredjivanju bilja gleda samo na jednu glavnu stranu biline, n. p. korien, lišće ili na cviet, taj se drži umjetnoga sustava; a tko pazi na cielu narav biline, te ju po cielom ustroju razredjuje, drži se naravnog sustava. Naj-

Digitized by Google

savršeniji sustav umjetni jest Linne-ov, koji se osniva na plodilih (prašnicih i pestićih), a najbolji naravni jest Decandolov. Premda je Linné-ov sustav vrlo jednostavan i osobito za početnike u biljarstvu lak, jer se iz broja i namještaja plodilah kao na prvi mah cieli razred bilinstva pregledati može: zato su ipak noviji biljari od ovoga sustava, jer imade svojih nesavršenostih i nedosljednostih, odstupili, te su prigrlili naravni sustav, koji je takodjer po svih gotovo učilištih uveden. Po ovom naravnom sustavu napisana su oba napomenuta djela.

Oba sustava diele svekoliko bilinstvo na dva glavna razdiela: javnocvjetno naime i tajnocvjetno bilje. U prvi razred spadaju sve biline, koje imadu očito cvieće: čašku, vjenčac, prašnike i pestiće: n. p. ruža, klinčić, voćke i sve u pravom smislu uzeto cvieće. Medju tajnocvjetke uvrščuju se one biline, koje neimaju pravoga, ili barem ne očitoga cvieća, kao što su: paprat, mahovi, resine, lišaji, gljive itd. Kao što se svi biljari slažu u ovom glavnom razdielu, tako se neslažu u tom: je li se imade započeti najprije s javnocvjetnim ili s tajnocvjetnim biljem. Jedni, držeći se onoga pravila: da se imade uviek započeti od jednostavne stvari pa onda stupati k sastavljenoj — dakle ići putem sintetičkim — započimlju svoje razredjivanje s tajnocvjetkami. Proti ovim stoje drugi, te priznajući u obće načelo svojih protivnikah: da se postupa od jednostavnog k sastavljenomu, misle ipak da se ovdje imade učiniti iznimka. Uz ovo posljednje mnienje pristajem i ja; jer sustavu se nečini uštrb, ako se započme s javnocvjetnim ili tajnocvjetnim biljem; a da se s javnocvjetkami započme, to nam se čini mnogo shodniji način za mlade početnike, jer kad početnik stane poznavati najprije savršenu bilinu, n. p. drvo, njegov koren, stablo, grane, lišće, cviet, plodila, plod itd., pa za njim drugo cvatuće bilje i sve njegove česti, to se on u razaznavanju pojedinih bilinskih udovah tako uvješba, da će docnije mnogo lašnje poznati i proniknuti u zamršeniji ustroj tajnovjetakah. Mi smo dakle u školskih knjigah za analitički put iliti način podučavanja, t. j. da se imade početi s javnocjetkami. Ovim putem udario je u svojem biljarstvu takodjer i g. Š.

Što se u obće nazivlja i jezika tiče, tu je g. Š. takodjer svoju zadaću pohvalno riešio. Kao što vidimo iz njegove knjige, on je veću stran nazivlja pokupio iz naroda, a gdje ga nije našao, morao ga sastaviti; no u sastavljenju opažam, da se je držao analogije našega jezika i da su mu srodna slavenska narječja mnogo dopomogla. Rado priznajem, da nisam nigdje naišao na goli prevod tudjih riečih, a da se neslažu s ustrojem našega jezika.

Nećemo tajiti, da djelo ovo imade takodjer po gdjekoju mahnu, što medjutim neka nebude na priekor g. piscu — jer tko može reći, da je što savršeno napisao? Tako je g. pisac nadjenuo gdjekojoj bilini ime, kojim narod drugu bilinu zove; n. p. kod njega je kalina i zimolies (*Ligustrum vulgare*) jedno te isto, dočim narod — na koliko sam ja doznao — kalinom zove njegovu hudiku (*Opulus glandulosa*), a *Lig. vulg.* mu je samo zimolies. Pasji luk, mislimo, nije *Ornithogallum*, nego *Scilla bifolia.*

Drugo što računam medju nesavršenosti djela, jest nepodpuno, ili bolje rekuć nikakovo kazalo. Sva botanička djela, ista školska, imadu na kraju kazalo svih bilinah s dodanimi brojevi, da čovjek svaku bilinu znade gdje tražiti i naći. Kolike polaštice lišen je tim čitatelj, osobito školska mladež. Zahvalni bi bili čitatelji g. piscu, da je svojemu djelu nesamo podpunije kazalo priklopio, nego još dodao biljarski ključ, kojim bi se početnici u razredjivanju i razaznavanju bilja upućivali. U ostalom što još nije, moglo bi biti, mislim naime, da ću pogoditi želju prijateljah biljarstva i ljubiteljah našega književtva, ako zamolim g. pisca, da bi svojemu „Biljarstvu" naknadno dodao podpunije kazalo i botanički ključ, — ovaj posljednji makar i kao posebnu knjižicu, koju bi biljar na putu i biljarskih šetnjah mogao nositi u žepu.

Napokon valja napomenuti, da je takodjer tisak knjige čist od pogrešakah te i u estetičkom pogledu ugadja oku. Upozornjujem dakle sve naše biljare i ljubitelje naše literature da se ovim djelom obskrbe, da neostane sjeme bez zemlje. — Sad još nješto o drugom djelu. —

O „Pouki u botaniki" nije treba obširnije sboriti, jer je prevod poznate Pokornoga za nižje gimnazije priugotovljene njemačke botanike. Ovdje dakle valja nješto samo o jeziku napomenuti, i tu mi je veoma žao, da nemogu povoljni sud izreći. Iz cieloga prevoda vidjeti je, da je g. pisca ovaj prevod ogromna truda stajao, jer mu je jezik težak. Kad sam „Pouku u botaniki" sa Š—ovim „Biljarstvom" sravnao, opazio sam, da je gdnu K. Š—ovo djelo poznato bilo, pa je ipak nazivlje u „Pouki" tako lošo izpalo. Već s glavnim nazivom: rastlinstva, rastline nemogu se sprijateljiti. Neznam zašto je g. pisac kovomu upravo provincializmu tako oporno prionuo, te je obće poznatu i u naših knjigah primljenu rieč: bilina, biljarstvo, tako nemilice zabacio, jedva da joj iz milosrdja koji put u svojem prevodu mjesta ustupio. Čini se, kao da je g. prevodilac svuda pred očima i u uših imao njemačko „*Gewaechs.*" U obće, cieli je prevod pun germenizmah, tako da nije smisao, koliko većma mrtvo slovo prevedeno. Za primjer neka nam bude samo njekoliko riečih, što sam si ih zapamtio. Kako to neugodno dira u uho, kad svuda čitamo: „listi, cvěti, odsěk lista, prašnicati cvěti, čašični i cvětni listi," mjesto: lišće ili barem listovi, cvieće, krpa ili lap (jer „odsjek lista" nije ništa drugo nego njemački: *Abschnitt*, što dakako niti u njemačkom jeziku neodgovara stvari), prašnici, lap, latica itd. Na njekojih mjestih naišao sam na takav prevod, da sam se i smijati morao, tako n. p. str. 147. 3. veli: „Kundak (*spadix, der Kolben*) je jednostavno te mesnato vreteno, na kojem na okolo ima mnogo natrpanih sědećih cvětah." Niemac dakako svojim „kolbenom" izražava mnogo pojamah, no u našem jeziku znači „kundak" samo: *den Schaft einer Flinte*; a kod biline neima kundaka nego klip, iliti debela šipurina, na kojoj su pojedini cvietci tiesno sbijeni, n. p. klip u kukuruza ili pjegava kozlaca (*Arum mac.*) Tako je n. p. u „Pouki" *Baumkrone* prozvana kukmom; tu će se svatko smijati, tko znade što je „*Baumkrone*" a što „kukma." Mi znademo da naš narod osobito na jugu ono drvo, koje je razgranjeno, zove krošnjasto, zašto se dakle nebi reklo: krošnja, ili ako već hoćemo rieči prevadjati, bolja je rieč vienac nego kukma. Kad neimademo rieči u narodu, ili ako je neznademo, pa je moramo kovati, to nam se nemože toliko zamjeriti, no tu se valja držati formah koje narav jezika zahtjeva. Proti tomu je pravilu g. pravoditelj na vrlo mnogo mjestah posrnuo. Kad mu je po njemačkoj rieči bilo koru i sjeme u pridavnik pretvoriti, nije pitao da li to forma jezika dopušta — on je načinio koroviti (str. 137.) i sjemenovni. Jošte svojevoljnije postupao je u prevadjanju pojedinih riečih. Tako je njemački *Wurzelstock* naški okršten „koreništе," mjesto narodnog imena podanak, a koreništе znači mjesto, gdje koren biva, jer u obće svaki dočetak na „ište" predstavlja nam njeko mjesto. To isto je i na drugih mjestih: mjesto plodnica ili plodnik, zove g. K. *Fruchtknoten* „plodište" ili „plodni uzao." — Njemački *buchtig gezähntes Blatt* preveo je: „zatočan ili zalěvan" (od njem. *Bucht*), dočim mi imademo za to rieč izverugan (hrastov list itd.). — Njekoje biline nazvane su sasvim drugim imenom, n. p. *Robinia pseudoac.* dolazi u „Pouki" pod imenom božjeg drvca, pod kojim je imenom poznata *Artemisia abrotanum*, a *Rob. pseud.* poznata je pod imenom bagrena, ako nije g. pisac htio da uzme u rod. Kao jednu od omašnijih pogrešakah, koja se u ostalom imade pripisati matici, iz koje je „Pouka" prevedena, smatramo još i to, što je „opis pojedinih čestih (ustrojah cvatućih rastlinah)" stavljen na kraju cieloga djela. U knjigi se veli da je to za to učinjeno, da učenici, pošto su se s pojedinimi čestmi bilja na posebnih bilinah upoznali, sad te česti tim bolje shvate. Meni se to čini nepraktični način; kao da bi onaj, koji hoće da saznaje

Digitized by Google

iz kakovih čestih kuća sastoji, morao prije kuću dogotoviti, pa ju onda opet rasmetati, da vidi kako koja sastavna čest kuće izgleda. Prilično će jamačno biti, da se čovjek prije upozna s pojedinimi ustroji bilja, pa da ga onda po ovih ustrojih uči i razredjuje; drugčije nesnamo, po kojem je mjerilu bilje u sustav poredjeno.

No premda ovo djelo imade svojih mahnah i nedostatakah, zato ipak g. prevodilac zaslužuje naše priznanje, što je toli mučan posao na se uzeo; to znamenuje da mu je stalo do napredka znanosti i naše književnosti. Našoj mladeži, koja nije vješta njemačkomu jeziku, bit će i ova knjiga dobro došla, te će se uz dobro ravnanje i njom moći uzpješno služiti.

Jošte bih imao koju prosboriti o botaničkom djelcu, koje je g. Vukotinović pod naslovom: „*Die Botanik nach dem naturhistorischen System*" nedavno kod nas na svjetlo izdao; nu bu dné da je ova knjižica pisana jezikom njemačkim, to će po svoj prilici njemačka kritika, u koliko valja, sud svoj o njoj izreći.

U Beču 5. srpnja 1856.

— *v* —.

Iz Beča *mjes. lipnja 1856.* Ili što neimam sám časa, da se malo više po ovom gradu razgledam te da bar na taj način do novostih, koje bi vas zanimale, dodjem, ili morda što ih neima, niesam vam se sve od onda javiti mogao, da vam i od ove strane, gdjeno se šaka rodoljubah nalazi, koju priobćim.

Zaisto ste već čuli iz ovolikih bečkih novinah, da je ovdje družtvo poljskoga narodnoga kazališta iz Krakova ovoga mjeseca predstavljanja davalo. Mogli ste već i kritiku o pojedinih predstavljanjih iz ovdašnjih novinah čitati, kao što sam ju ja osobito iz njemačkih novinah, jer me je to iz mlogo uzrokah zanimalo, čitao. Ali i ove same biahu si u svom razglabanju dosta putah protivne, no slagahu se na posljedku sve u tome, da su ih osobito višja gospoda ovdašnja poljska na cjedilu ostavila. Ovo je žaliboše istina, a morda da je tome uzrok satira jedna, koju su predstavljači u to ime bili dali. Izuzam prva dva tri predstavljanja biahu ostala jako zapuštena, no bečki Niemci bili su ipak na svakom. Izmedju prestavljanih komadah najbolje se dopadoše: „Krakoviaki i gorale" — i „zapečaćeni berek." Ovaj posljednji komad već je u njemački jezik preveden i daje se već na Videnskom kazalištu. Komadi predstavljani biahu po izbor, odielo je svrsi odgovaralo, a i sami predstavljači igrahu bolje, nego u Krakovu samom, kako sam to čuo od samih Poljakah, koji su ih u Krakovu gledali. zato neodobravam postupanje i kritiku, koju „Czas" o rečenom družtvu donese; jer ovome listu nije ništa po volji. Toj se kritiki mogao svako nadati, komu je poznato, kako je negdje isti list glasovitoga pianistu Konjskoga od kraljevsko-Pruskoga kazališta i posjedatelja više redovah, prigodom davanja koncerta u Krakovu, nemilice kritizirao. Svaki, koj je rečeno družtvo osobito u ona dva komada vidio, može čistom saviesti kazati i priznati, da je daleko došlo; osobito se član družtva Milaševski dopadè. Da su ovdašnji Slaveni od svoje strane predstavljanjim veću brigu izkazali, kao što ju je družtvo punim pravom očekivati moglo, i koju je zaisto i zaslužilo, to bi družtvo zaisto i dulje bilo uztrajalo a i poduzetnik nebi pri tom poslu ništa štetovao. Prenapeta zahtjevanja ovdašnjih Slavenah, osobito Poljakah, kriva su tom, a ja bih im u to ime želio, da se ugledaju u primjer ovdašnjih Magjarah, koji svojemu družtvu na Josefstatskom kazalištu veću brigu izkazuju, premda ju isto družtvo, kako mi isti Magjari kazaše, nije u toliko zaslužilo, — tako da će se za koji dan u istom kazalištu od istoga družtva dapače i opere magjarske davati. —

A za sada s Bogom. *I.* B.

Iz Zlatnoga Praga 26. lipnja. Strašna oluja i ploha, koja je od 3 . svibnja do 5 lipnja o. g. tolike štete počinila po nekoj česti Evrope, naime po Francezkoj, Belgiji, južnoj i srednjoj Njemačkoj te po sjevernoj Austriji sve do gorah štajerskih i do Tatrah ugarskih, veliku je čest i Češke zemlje opustošila, i bjesneći od jugozapada pram sjevero-istoku u nekih predielih, kao u Melničkom, Žatečkom, Pražkom, Pardubskom, Časlavskom itd. ljetinu skorom sasvime uništila. U mnogih je okolicah padala tuča debela ko jaja, da gdješto ko šaka, te je i ljudstvu i marvi na polju težkih ranah zadala. —

U ovom je gradu običaj, da se svake godine podpisivanjem sakupi neka svota, iz koje se zimi podupire siromašno gradjanstvo hranom i drvi. Za prošastu zimu sakupilo se u tu svrhu do 9600 fr., a za dojduću zimu ima već u gotovom preko 6500 fr. sr., liepi primjer i drugim gradovom, gdje ljudi misle da su svekoliko prama svojim sugradjanom izcrpili dobročinstvo, ako su dosadljive im prosjake kao uznike pozatvarali u ubožnice, ostavljajuć ostalu sirotčad, uboge gradjane i udove hudom njihovom udesu. (Ovakovomu podupiranju siromašnoga gradjanstva imamo u Zagrebu liepi početak u tako zvanom „milosrdnom družtvu" (*Humanitäts-Verein*), kojemu iz srdca želimo najboljeg uspjeha te ćemo ga drugiput obširnije napomenuti. Ur.)

Od nekog vremena zabavlja nas ovdje opet novi riedki gost, osobito za prirodoslovce, koji spada u red tako zvanih „Pithekah" iliti „divljih ljudih" t. j. neka osobito velika vrst opicah (orang-utang) živećih na Sundajskih ostrvih u moru azijatskom. Taj naš orang-utang ovdje naliči čovjeku osobito oblikom glave i čela, oči su mu bistre, ruke, nokte, ramena, zube imade skorom sasvim kao u čovjeka, star je tri godine, a važe 40 funtih; naravi je živahne kanoti podnevljanin, običaje svoje šumske i živinske zaboravio je s korom već sasvime te se je podobro evropejski civilizirao, on naime najvoli po cieli dan kadgod može ležati na sofi, čaj mu je najmilije pitje, pruža ruku gostom koji mu dolaze u pohode pozdravljući ih ovako, a po svoj prilici da će svoje evropejsko obrazovanje znati usavršiti i plesanjem ceppl-polke, ako ta zagrebačka blagodat i ostalu Evropu ikad usreći svojom dosad nepoznatom milinom i dražesti.

Književnost češka ovoga mjeseca proiznela je sljedeće po prilici knjige: g. Jak. Malý prevede „Henrika VI." od Shakespeara. Od svih troškom Matice češke izašlih prevodah Shakespearovih djelah ponajbolji je „Cimbelin" što ono ga prevede Dr. I. Č — Marljivi češki spisatelj Fr. Špatný (pisac češkog lovačkog rječnika") izdade knjižicu „Zábavy myslivecké" (lovačke zabave), koja knjižica sadržava značajne crte o zvjeradi, lovačke poviesti i pjesme; g. Šp. obećaje da će nastaviti ovo poduzetje, ako bude dobro primljen od strane občinstva prvi ovaj svezak. — G. J. Sl. Haštjalský izdade „Stručný (kratki) obrys české literatury" sa slikom slavnog Josipa Jungmana. — Kod Jaroslava Pospišila izadje sbirka čeških izvor. pjesamah pod naslovom „Zvuky večerni, cyklus ballad," koje izdade mladi pjesnik, poznati iz „Lumira" Ivan Bogumil Cejp Peclinovski. Ovo kneginji Vilelmini Auerspergovoj posvetjeno djelce posvjedočuje dosta pjesničke vatre, osobito su u njemu hvale vriedne pjesme: Kastilianka, Paní Kochabamoské, Anglický pán, Veský mistr. —

Na 1. o. m. biahu započeta česk a predstavljanja u ljetnom kazalištu (areni) sa „Lupežnici," poznatom tragedijom od Schillera; kazalište bilo je tom prilikom dubkom napunjeno. Odtad se svaki četvrtak predstavlja češki koj komad u areni.

Naš zemljak g. Josip Vranicani Dobrinović, koj biaše prošle godine od strane zagrebačke obrtničko- trgovačke komore izaslan kao njezin zastupnik kod obćenite izložbe u Parizu, izvrši svoju zadaću te je već prije nekoliko mjesecih poslao zagrebačkoj komori obširno svoje izvjestje. — Isti će gdin sutra dne 27. obavivši već sva četiri stroga izpita (rigorosa), u velikoj dvorani ovdašnjeg sveučilišta za postignutje doktorske časti javno razlagati o raznih pitanjih juridičko-političkih, a 30. i. m. bit će svečano povišen na čast doktora svih pravah. (Medju predmeti, o kojih će g. V. tom prigodom razlagati, čitamo u statističkom oddielu njegovih odabranih zadaćah, takodjer sliedeće pitanje: „Karlovačko-Riečka željeznica potrebna je ne

Digitized by Google

samo Hrvatskoj nego i Ugarskoj Da pako nosi čim veću korist, trebalo bi prije svega i svakako da bude s njom skopčana bosansko-hrvatska željeznica.“ Ur.)

Knjižnicu zaostavšu po slavnom češkom leksikografu vitezu Josipu Jungmannu kupio je za carsko-rusku knjižnicu neki ovamo iz Petrograda poslati ruski častnik za 1000 rubaljah. — Poznati češki spisatelj i arheolog g. Jaromir Erben, gradski arkivar u Pragu, naimenovan je počastnim članom carsko-ruske knjižnice u Petrogradu. (Ista je čast ovih danah u dio pala našemu revnomu povjestniku, zem. arkivaru i nadstojniku (konservator) oko starinah u Hrvatskoj i Slavoniji, g. Ivanu Kukuljeviću, koj je takodjer već prije njekoliko mjesecih naimenovan dopisujućim članom carsko-ruske akademije znanostih. Ur.)

Poznati češki filolog g. prof. Hatala u Pragu, pokušao je da rieši važno i škakljivo pitanje jezikoslovja slavjanskog, da se naime konačno ustanovi, kojemu narječju pripada ćirilica ili narječje, kojim su pisali Ćiril i Metod. Glavno ovo pitanje postalo je time toliko zamršeno, što su Rusi promienili stare slovničke forme po ruskom narječju i načinom dosta svojevoljnim, kad su naime koncem XVII. i početkom XVIII. vieka stali pregledati i ispravljati tekst svojih liturgičkih knjigah, u kojih su i onako slovničke forme čestim prepisivanjem kroz više stoljetjah pokvarene. Tim je postala velika razlika izmedju stare ćirilice i jezika, kojim su pisane liturgičke knjige iztočne crkve, koju su razliku stoprv Dobrovsky, Kopitar, Šafařik, Vostokov i Miklošić točno razabrali. Ćirilica je time opet zadobila slavnog priznanja, no sad je nastalo pitanje, kojemu je slavjanskomu narječju izvor ćirilica? Dugo se o tom prepiralo i raspravljalo bez pravoga uspjeha. Napokon Miklošić ćirilicu proglasi jezikom starih Slavjanah u Bugarskoj i Koruškoj (Slovenacah); i Hatala priznaje mnienje Miklošićevo, da je ćirilica vrlo srodna sadanjemu jeziku bugarskomu a i slovenskomu, no primjećuje opet značajne bilježe, po kojih se jezik slovenski već odavna razlikovao od ćirilice. Posljedica dakle Hatalova istraživanja jest, da su Ćiril i Metod pisali jezikom starih bugarskih Slavjanah, koj je dakako srodan jeziku Slovenacah koruških. *B. S. V.*

Smjesa. Kako dugo može živjeti čovjek bez svake hrane? — U Dortmundu preduzeo si je neki uznik imenom Gašpar Kappel, radi ubojstva obsudjen na smrt, samoubojstvom uklonit se sramotnoj smrti. Objesit se nedadoše mu čuvajući ga stražari, te on odluči umorit se gladom. Odkako odluči, neokusi više ni mrvičak hrane. Za koji dan nudiše ga i obkoliše najtečnijimi jestvinami, al' ga mamljiva njihova vonja neodvrati od namjere, kao ni nagovaranje liečnikah i duhovnikah, kojeno mu poslaše da ga na bolje upute; hotjaše ga usiliti da uzme štogod hrane, al je bio čovjek jak pak se nedade. Sve je bilo badava, a uznik gladovaše deset danah i noćih živeći samo o vodi, dok napokon jedenajstoga dana prestaviv se postignu svoju svrhu. Tielo mu za ovih 10 danah izgubi 69 funtih od prijašnje svoje težine. Izvanredniim ovim primjerom opovrgnuto je ujedno i ono mnienje, da samoubojstvo gladom nije nit moguće; tvrdiše bo sve dosad fiziologi, da se u čovjeka, ma kako čvrsto odlučio da će svakako umrieti, gladovanjem želja za životom probudi te da nije narav čovječja kadra oteti se sasvim ovoj želji i ovako postojanim i mučeničkim načinom tako dugo bjesnjeti sama protiv sebi; razglašene slučaje ovakvoga samoubojstva potvarahu učeni ljudi neizvjestnostju i pretjerivanjem, dok ih evo ovaj primjer neosvjedoči što je kadra izvršiti čvrsta volja u čovjeka.

Ljekovitost jutarnje rose. Svi pozorniji motritelji prirode bit će opazili, da si neke živine, osobito pako psi i mačke traže liek za izlječenje svojih bolestih u samoj prirodi. Mačke se osobito rado umivaju namočenima u jutarnjoj rosi nogama, a psi kadšto veoma pohlepno žderu neku travu istom vlagom narošenu. To potvrdjuju i pučke neke poslovice, napominjući jutarnju rosu kao osobiti liek; a da to nečine bez razloga, dokazano je temeljito u novije vrieme. Dokazano je naime učbenimi (kemičkimi) pokušaji, da u vodi jutarnje rose imade tako zvanog *Jod-a*, nedavno pronadjenog življa, koj osobito kod dugotrajnih nutarnjih bolestih (kao što je liečnikom poznato) sve liekove starije dobe nadkriljuje, a kad se pametno uživa, upravo bi reć tvori ljekovita čudesa. Tako je n. p. *Jod* najbolji liek protiv guše (kehlja; n. *Kropf.*) Odkuda i kako dolazi *Jod* u rosu vodu, to se jošte izvjestno nezna, nu dovoljno nam je znati da ga zbilja u njoj imade.

Zagonetka.

I.

Od P. P.

Lice mi vabi na lice
Stidljivoj ćudi ružice,
U vatri ima izvora,
U suncu sjajna uzora.

Naličje pako dozrieva
Licem mi ljetnim, prispieva
Hraniti mnoge, i mnoge,
Najviše ljude uboge.

Odgonetke zagonetakah u proš. broju Nevena: I. Od P. P.: Sava, sěva, siva, sova, suva. (Odgonetka I. zagonetke od P. P. u IV. broju Nevena ima se ovako ispraviti: Taj, haj, daj, laj, raj, gaj, čaj, vaj (a ne vaj, jaj). II. Od Franje Sajvrta: Oblak (prama suncu i zemlji). Odgonenuše: gg. J. K. (1, 2) S. P. (1, 2), Slavoljub K—s (1, 2), Dj. Deželić (1) i Drag. K—ć (2) u Zagrebu; Ivan Vidović (1) u Varaždinu; Tomo Stefanović (1, 2) u Sisku; Mijo Domjanić (1, 2) u Kozmačaku; Julio Šulc (1, 2) u Karlovcu; Matija K. (2), Juraj P. (2) i Jos. Zadravec u N. Gradcu; P. P. D. u Makarskoj; B. S. V. u Pragu.

Posivljemo uljudno one naše prijatelje, kojim je do toga stalo da se „Neven“ usdrži, neka se izvole pobrinuti da se umnoži čitateljstvo ovoga lista; jer za dosadašnji broj predbrojnikah Neven **se nece moći uzdržati.**

S ovim se brojem navršuje prvo polugodište ljetošnjega Nevena; neka se dakle ona gg. koji žele ovaj list nadalje držati izvole čim skorje prijaviti po pošti u frankiranih listovih uredničtvu, a u Zagrebu kod uredničtva ili u Hartmanovoj knjigarnici.

Predplatna je polgodišna ciena Nevenu u Zagrebu 2 fr., s poštom 2 fr. 30 kr. sr. (za utemeljitelje Matice il. u Zagrebu 1 fr., s poštom 1 fr. 30 kr. sr.)

☞ *Od* prvoga *polugodišta ljetošnjega Nevena ima jošte podpunih iztisakah te se može još i sad cielo godište 1856. naručiti.*

Sadržaj: Krvavi most u Zagrebu, historička pripoviest od *M. B.* (Konac). — Pjesme: Iztočni biser (Hafis, Mirza-Šafi, Sati, Sejnebi, Adeni, Mirza-Kassim) *od J. Jovanovića.* — „Na sinjem moru“ od *Bogumila Ognjanovića*; „Mudri sinak“ od *Ivana Perića.* — Nastavljenje narodn. pjesamah o Kraljeviću Marku iz sbirke *L. I. O.* (V.; Ženitba i oklada Kraljevića Marka“). — Pleterničke pučke pjesme (I- III). — Basne od *Gj. R.* („Jagnješce,“ „Paun i kokoš.)“ — Sitnice („Juňačka odvažnost ruskoga seljaka,“ „Rat,“ „Srebroljubac“). — Povjestnica itd.: Banska krajina od *Nik. Begovića.* — Rusini ili Maloruši, — Kozaci, narodopisna crta. — Slavonske starine, iz sbirke L. I. O. (X. Biela. XI. Trojeglava). — Slike iz domaćega života našega slavonskoga naroda, od *Mijata Stojanovića* (XV. Vojnik; XVI. Otac i Mati; XVII. Dom). — Prirodoslovje: Promjene bilinstva od *B. Šuleka.* — Obrazovanje i škola: Školski ulomci, (XXVI.) od *Gj. R.* — Životopis: Ignjat Holovinski, metropolita katolički u Rusiji. — Zemljo- i prirodopisne crte: Vidik s Triglava. — Cvietana (Flora dalmatinska. — Vjestnik: Pregled domaće književnosti („Biljarstvo“ od Šuleka; „Pouka u botaniki“ preveo Dr. I. E. Kiseljak). — Dopisi iz Beča. — iz Praga. — Zagonetka: Od P. P. — Odgonetke. — Poziv.

Tiskom narodne tiskarnice Dra. Lj. Gaja.

Digitized by Google

Ciena na godinu: u Zagrebu: 4 fr. s poštom 5 fr. sr.; na pol god. pol iste ciene; u kuću 20. kr. na god.

NEVEN

Za utemeljitelje Matice il.: u Zagrebu 2 fr. s poštom 3 fr. na godinu; na pol god. pol iste ciene.

ZABAVNO-POUČNI MJESEČNIK.

Odgovorni urednik: Jos. Praus.

SRPANJ. VII. 1856. TEČAJ V.

PRIPOVIEDKE I PJESNIČTVO.

IMA I TOMU LIEKA.

Od J. J.

„Hvaljen Isus gospodo i gospodarice,
Jedanaest je satih izbilo,
Čuvajte vatru i svieće“ itd.

Izpjeva na trgu grada N. u to doba neke tamne jesenske noći majstor Pavo, noćobdija gradski, i odè glasnim korakom u podkovanih čizmah i kabanici od siva darovca preko kršovite kaldrme dalje, da se javi kakono čuvar grada i drugim sugradjanom svojim. Mnogo se tud ludo diete prenù i prepadè te probudi od sladka sna majku, robinjicu svoju; i pošto ga ona ušutka: aj! aj! zlato moje: poče snivati od baukovah i drugih sablastih dječjih; — mnogomu mladu, zaljubljenu, što od srdca da spava nemože, prodrièse duboki uzdah iz grudih a suhe usni prošaptnuše staru pjesan: „o jesenske dûge noći“; — što je staro i od nesna da spava nemože, to zastenjà u svom grobu, čuvši glas čovjeka živa; — a što još nespava, već pod vratih kradom šapće i ljubi se, to goni od sebe noćobdiju Pavla: id' odtolen, nebroje se nama časi; — poglavari pako gradski prebacuju s jedne strane na drugu svoje municipalno salo te se na pola budni smieše od srdca nad divnom nesmiljenostju zakona, što nò bdije u svakojakih slikah i danju i noću nad dobrom i sigurnostju gradjanah; — što je po prelu, čijanju i drugih móbah, to lakrdiše i grohotom se smije nad promuklim i pospanim glasom vilovnjaka Pavla, komu je uzalud noći hodati, gdje krčmari spavaju, već on mora danju da gasi svoju vječitu žedju, pa je uviek noću sanen i mamuran; — a koga je ovo doba noći zateklo kod trudna posla — krvave zasluge, taj se krsti, „doba je“ veli i doziva dobrotvorni noćni spanak i čuvara angjela božjega — te u postelju; — —kako tko, al kad kroz tišinu noćnu i lagan sanak prodrie glas noćobdijin do uha i duše staroga grka Mitra, trže se, kakono da bi ga grom udario, posjede za malo na postelju iztiruć si oči dok se izbistri, a onda se maši za žigice, koje mu bješe na stolcu do glave, upali svieću i uzdahne duboko; i pošto mu malo odlahnulo bješe, progovori sám sebi nješto tužan a nješto razjaren:

„Prokleti brojevi! — Evo ima poliepo vremena, što me taj nesretni broj tako zaokupio, da ga se riešiti nemogu. Prije dvie nedjelje danah izidè na prvi proziv; prije osám danah dobì strina Mara dvojku nanj. Meni idjaše sve po glavi, da je taj broj na redu; što mislih, to nadjoh i u zapisniku; ali imade njeka tajna neprijateljska moć, koja sjedi za vratom sreći svakoga čovjeka te kad netreba onda joj uzde popusti, a kada bi trebalo, onda ju na drugu stranu navratja. Ele valja se boriti; bez borbe neima pobjede! Eda li će ovaj glas, što mi još u ušima ječi, biti glas proroka, srećom naslana, ili će biti opet prosta i stara pjesma pijanoga noćobdije Pavla? Pavao nije ni izdaleka nalik na glasnika sreće, pače kada pomislim: njegda imućan majstor . . . kartaš . . . lutrijaš — a sada noćobdija i uza to pijanica! . . . moglo bi i tako da bude; — hm! hm! . . ali tko zna kako je Bog s kime upravio? . . . kud puklo da puklo! — piši Mitre j e d a n a e s t! . . Nepar; sretan broj! Sladki broju! kad me toliki iznevjeriše, a ono možda nećeš ti! — Ima nemilostivih brojevah, koji su mi krvavi pred očima. Pitao sam ih svim svojim dobrom; premetao ih. kako no majka čedo svoje, u duši danju i noću, pomoć božju na njih zazivao, zalagao ih molitvami i milostinjami . . . a oni, kad trebaše, okrenuše meni ledja i odskitaše se kojekuda, gdje se za njih ni pitalo nije. Neima veće hulje, što je d v a d e s e t i j e d a n. Neznam, imade li sada već išta pod nebom, što bi mi pod tim brojem moglo omiliti; i da je toliko blagoslovah božjih, da je kesah žutih dukatah — djaba ih! J e d a n a e s t! — u sto dobrih časah!“

U tom eto ti, iza kako je grad obišao, opet majstora Pavla. Udarivši pred kućom Mitrovom iz iznemogle ruke kopjem — obilježjem vlasti i službenoga svoga značaja, zapjeva triput muklijim nego li odprije glasom tepajuć svoju pjesmu:

Digitized by Google

„Poslušajte gospodo i gospodarice,
Dvanaest je satih izbilo!“

A grk Mitar, pošto je za ozivanja Pavlova pobožno mučao, nasloni glavu na lievu ruku, nakrivi spavaću kapu na glavi i stane dalje razmatrati ovako:

„Dvanaest . . . dvanaest! — nu tko će svim ugoditi? Istina, liep, svet i otajstven broj: apoštoli, kori angjeoski, sinovi Jakobovi, plemena izraelska, zeman duhovom . . . . E moj stari druže Stevo! da te puste kao što nepuste sa onoga svieta, pa da sada, kako si duh čisti, videć i znajuć, što mi pod težkom ovom putenom odorom nevidimo i neznamo, . . . da sada dodješ — kako je tvoje doba, pa da tvomu brajnu Mitru prišaptneš u uho što će biti što li neće, — liepo li bi ti to bilo! . . . . Nu šta dvanaest? — Zar je to sveto pismo, što se pijani Pavao dere gdje mora? — O Bože! moja glava! Ta zar je meni sbilja sudjeno, da cieo život svoj vodim rat sa brojevi? Strašne vojske mili Bože! sto putah ubijen, sto putah oživi; čudne vojske, koju protivnik krvlju svojom valja da hrani . . . . Ta do biesa! kakovih dvanaest? — Da je san ili što drugo, već pijana pjesma od pijana pjevača! Ne, ne! na javi se ljudi nevaraju . . . . Jedanaest! —“ i to smumljavši u sebi, uzme krede, te njome zapiše na crnu tablicu iznad postelje broj 11.

Dok podjemo dalje, valja nam opisati u kratko osobu i život našega junaka. Ostavimo ga dakle, kako je spavaću na glavu nabio, svieću ugasnuo, jošte jedared prekrstio, okrenuo se i na bodežljivu uzglavju svojih brojevah opet zaspao.

Mitar je bio njekoć momak glavit, kao što ga se i danas ljudi sjetjaju; momak čestit. Uredno živio, liepo se oženio, sretna vremena proživio, al gorja dočekao. Nastali ratovi, nastala skupoća: više troška, manje dohodka. Bogati baštinici, koji su stekli od drugih — kao on — malo su kada valjani radini. Dok je sreće, dobro po nje; al od nesreće padaju i lipsaju. Roditelji njegovi nisu računali, da može danas sutra biti i drugačije; nego ga u dobro vrgli a proti zlu nezaštitili. Veliku zlu treba i jak pobornik; al Mitar biaše slab junak za to. Nikad neratovao, oružje nepoznavao, pa propao. Težke rane, kojim nebiaše lieka do u vještoj radinosti, težko se bjehu razvalile o nevještini njegovoj svakomu proračunu u poslu. Nedade mu se nikako oporaviti; i kako veliko dobro čini čovjeka u zlu malodušnim, tako doskora i sdvoji. Nu blaga ćud njegova nedade mu na pute sobom samimi hrdjave, nego, pošto ga muževno doba još malo podržavaše, dodjoše one godine, gdje takovi ljudi, neimajuć samostalnosti duševne, padaju u slaboće babje te traže lieka u praznovjerju, u čudesih i sreći, i postanu igračkom kojekakovih tričarijah; ljudi štono velimo smiešni, o kojih se nakon žalostnih romanah pišu humoreske. — Ele da neima takovih značajah, nebi bilo ni tolikih komedijah . . a nebi bilo ni ove moje male lakrdije.

Mi poznajemo grka Mitra samo kao osobu komičnu, i to nam oblakšava zadaću našu, jer se mi pravoj nesreći rado nesmijemo. Mi ga znamo od ono doba, kako smo ga vidjali, sjedeća pred svojim malim dućanom na sanduku, ili za tezgom u dućanu na starom kožnom stolcu. Onda je trgovao poglavito sa slaninom, i to mu se vidjaše na svoj opravi od pete do glave. Bio je sav rekao bi da si ga iz čvarakah izvadio. Je si ga nemogu drugčije pomisliti, nego u njekom modrom kaputu i hlačah u čizmah, s kapicom na glavi i lulom u ustih, neprestano pušeć i uza to usnicami glasno pucketajuć i slineć, sa zabačenima na krsta rukama izpred dućana gore dolje hodajuć i pjevajuć pače hm-hm-kajuć. Bio je čovjek krupan, trbušast, puna i sjajno masna, zagorjela lica, slabo kad obrijan, kratko ošišan — kao glavica češljugina, oborena pogleda — zamišljen.

Zašto zamišljen? Izvijajuć možda kakove sisteme i visokomudre osnove? — Ne! grk Mitar, kako ga vidiš, nije nego jedan broj: subjektivno i objektivno. Duša mu vrvi poput mravinjaka od samih brojevah i sav sviet prikazuje se njemu jedino u brojevih. On ih poznaje i rimske i arapske. Dućan, soba, svaki komadić artije, pače i svi nokti na rukuh popisani su unj brojevi. Jedni se taru, drugi pišu. Osim tih sobstvenih kombinacijah imadu debeli zapisnici, u koje se od vučenja do vučenja upisuje sve, što je po široku svietu izišlo. To je dućan - knjiga, evangjelje i sve njegovo. Nad tim on pognut kadkada mudruje, tražeć neumorno otajstveni kl . . je, što si je u glavu zapilio: zadaća ? Kad tko š njime razgovara, to samo vri koliko je broj ili po njem zaudara. bilježnica sa olovkom a nad posteljom u sobi spavaći tablica sa kredom, te tud lovi u snu i na javi. Rekne li tkogod: „Godine te i te, . . . dana toga i toga . . . al on odmah maša te za olovku, da si osigura lovina. Čovjek mu je 1, žena 0; a ide li sokakom čovjek i žena zajedno, to je deset; a sretnu li te sa tretjim, . . . to ide novi račun. Sjednu li lastavice na krov: valja ih prebrojiti; prodju li guske: isto tako; koliko je satih svega skupa po crkvah udarilo: i to štogod vriedi — Što je preko brojevah male lutrije, to ide na veliku ako se slučaj podudara i malo sa faktičnimi izkazi zapisnika.

Eto vam grka Mitra — mučenika božjega. Tko kako pogine, al on će upravo od lutrije. U njega je žena Kata, i od sebe malo smušena, a š njegove mahnite razsipnosti gotovo poludjela. Ona je dobra gospodarica; krešt ličji njen glas čuje se vas božji dan po kući do u treći komšiluk, kako no noću glas dobra psa čuvara kućnoga. A i dao joj Bog na koga da se dere. Čovjek nesreća, djece Bog nedao, a preko toga nikoga u kući živa do jedne i to lude sluge Jerka. Jerko je pouzdanik svoga gospodara; on odnosi brojeve u sbirnicu i donosi u kuću one klete modre papiriće, u kojih je vas dom već ogreznuo, da ih možeš mjerovi mjeriti: dom ogreznuo a gospodar se živ sahranio. On drži u svem sa svojim gospodarom: udružene dvie sile proti tužnoj Kati. Mastna, na tjemenu splesana kapa sa zaklapljelom oštitom; otrcan prsluk;

Digitized by Google

modra, na sto mjestah progledala pregača; hlače izrésanih nogavicah a gore dronjak na dronjku; stare, okorjele papuče na bosih noguh —'sve to kaže, da i Jerko ono malo svoje zasluge, pristajuć uz gospodara, baca u žaru sreće, odkuda se malo komu što vrati. On je čovjek suh, mrka lica, crvena nosa, neobrijan, zamišljen, te iduć putem djecu ruši a ljudem glave razbija. On je napokon tajni savjetnik svoga gospodara Mitra, i da su se po svem svietu tražili, nebi se bolje našli.

Dogadjaji, što smo ih dosada pripovjedili, padaju u oči nedjelje. Taj dan prije podne odsjedi Mitar zatvoren u svom dućanu, premetjuć one kobne zapisnike i snujuć nove trojke. A Jerko je u crkvi te se Bogu moli, da mu izmieni za krajcare hiljadah; kao da bi se molio, eda bi mu dušu spasio, što nikada ništa dobra učinio nije. Čudo je, al opet nije toliko, što ljudi, iduć za novcem vraga u pomoć zazivaju; al je čudo gdje se od sáma Boga traže velika dobra za nikakove zasluge. Otar crkve sv. proroka Ilije opisan je straga vaskolik brojevi, a i spreda prše izpod jastukah i otarnika, kada se zadigne papirići, što se svetcem pod nos turaju, nebi li ih, kad slučajno tamo okom svrnu, smotrili i za volju kojekakvim bekrijam čuda tvorili. I sluga Jerko, kako je čovjek pobožan, ostaje često iza ostalih po koji čas u crkvi, te čim crkvenjak kuda na stranu, al on brže bolje za otar. — Kata ručak sprema, a izpred ručka udara na se stajaće haljine: skute od zelene svile, reklu od crna aksamita; glavu povija surom, žuto-piknjastom šamijom, a na noge obuva crvene cipele.

Poslie jela, začinjena gorkim razgovorom o lutriji, navrati Kata, da dokine težke muke svoje, divan na druge stvari.

„Drágo! danas četrnaest godinah — —“

Al uzalud; čim izusti broj, al se Mitar zatečе i zapita Jerka: „E moj Jerko! šta misliš za taj četrnaest?“

A on mu smrknut odvrati: „Neima osam danah što je izišao.“

„Što je izišao —“ doda mekanično gospodar i mahne rukom Kati: „kako dalje Kato?“

„A jao! ta Bog te ubio! ta ti ćeš sbilja vas sviet da polutrijiš; ta dušu ćeš s tvojimi brojevi da mi izvadiš. — Četrnaest dà godinah, što je umrla sestra Margita a ti za toliko isto godinah pametniji bio. Da nisi odposlie poludio te djavolu pamet i dušu založio, te se nebi ono njeno devetero djece danas — —“

„Devet! — nije hrdjav broj“ primieti potiho Mitar.

„— dà nesrećo! nebi se ono devetero djece danas kao ničije po svietu potucalo, kako no devet sinjih kukavicah —“

„Devet i devet — osamnaest; slabo dolazi! — dà dà Kato! osamnaest ili da reknem devet sinjih kukavicah; — pravo veliš. Jerko što misliš?“

„Ekstrat, gospodaru.“

„Ta tri sta vas —“ razljuti se Kata, digne se i bijuć se šakami u prsa a glavom klimajuć izide iz sobe a Mitar za njom vikne:

„Mnogo je za malu, možda bi bilo za veliku. — E moj Jerko! tako ti je; tko će našim poslom da se bavi, taj neka se neženi. Zar žene znadu, što su ti poslovi! Sve jednako: „daj u kuću“ kao da se čovjek za drugo ništa nemuči, nego da sve izjede. To ti skrbi za danas a nemisli za sutra . . i da bi, gdje je danas krajcarica tamo sutra hiljadica biti mogla. Pravo kažu ljudi, da je glavom raditi najtežje; a kada još uza to imaš druge brige na vratu; kada pčela još bumbare da hrani mora, onda bolje po svakoga, da ga neima. Blago tebi, koji možeš sada da odeš u lutriju, pa da sama sebe, kako tud stojiš, dušom i tielom na extrat metneš, pa da nitko za te nepita, da si srdce izdovoljiš, kako ti drago.“

„Liepo je, jest gospodaru! kada čovjek stoji ovako sám kao prst na svietu; sáma sebe da hrani i odieva, kako no ja; a s drugim da radi što mu srdce ište. Ali sada mi valja „k ródi“; tamo će biti malo družtva; a sutra idem, kako rekoste, da zaručim one brojeve sa srećom ili nesrećom. Dakle jedanaest... extrat.“

Jerko ode a Mitar se stane opremati te će i on svomu kóni (komšiji) Marku, da se š njime malo porazgovori.

II.

Stara navada gorja je od pjavice i krpelja. Koga uhvati toga nepusti. Zato nas nepotvori nitko moralnim okrutničtvom, ako li Mitra našega ostavimo još za pet mjesecih onakova, kakova smo ga poznavali tolike godine. Al kad prodje to pet mjesecih, al on u jedared:

„Amo Jerko!“ zovne, obazrievši se prije nekoliko putah na sve strane, tihim glasom i podmuklo se smieseć, kao što bi se nasmijao od prilike čovjek, koji je pronašao, kako se zlato gradi, — svoga slugu sa dvorišta, gdje je upravo drva ciepao, u sobu, te pritisnuvši ga uzhitjen na svoje otčinske grudi prišaptne mu u uho, jecajuć od težka veselja:

„Jerko! dakle u četvrtak.“

„Dobro, gospodaru“ odgovori sluga suhoparno.

„U četvrtak je Spasovo“ nastavi dalje gospodar. „Meni se čini, da je na takove dane i Bog bolje volje nego li inače; zato sam izabrao taj dan. Samo šuti, nekazuj nikomu ništa:“ zatim mu stisne nješto u ruku i produži: „Evo ti dvadesetica, nova kao da je sada iz kovnice; š njome otidi u manastir otcu Vinku, pa mu reci da mu gospodar Mitar šalje na namjenu svoju. [redacted] upitao, kakovu namjenu? a ti mu opet reci: na svoju namjenu, i ako bi još šta propitivao, a ti ga možeš pobiti time, ako mu rekneš, kao čovjek, koj se takodjer nješ[redacted]lo razumie u nauk krstjanski: otče Vinko, Bog zn[redacted] zašto je, a vama evo za vaš trud i muku. — On se [redacted] već višeput za me Bogu pomolio i čovjek je, koj se nedrži da sve znade, kao mnogi

Digitized by Google

drugi, te kad im se kazuje ovo ili ono, što se nevidi svaki dan: a oni odmah presude, da nije istina. On je s menom već dočekivao jedared vukodlaka u kući abadžije Lukše; od toga istinabog nebi ništa, al ne zato što biti nemože, nego što se je u nječem pogriešilo. O tom bi ti ja, moj Jerko! mogao silu kazivati — al jamimo; kako je sa svetom vodom?"

„Ima je do jedna litra iz samoga suda crkvenoga" odgovori sluga.

„No, no!" prihvati gospodar, kao čovjek u tom vještak, „nije stalo do toga, koliko je je; samo da je je. Jedna kap svete vode više je vriedna nego li pun drugi zdenac, nego li sva naša Bistra. Al još ima jedno" dodade gospodar, metnuvši prst na usta: „treba i svete bjelice (krede)."

„A čemu to?" zapita začudjen sluga.

„Čemu? . . . evo čemu. Vrag će čovjeku dobro, jer mora od Boga; al on ostaje dušmanin naš. Zato, da nemože čovjeku nauditi, opiše se poveliko kolo svetom bjelicom i u tom kolu valja da stoji onaj, koji vraga doziva. U takovu ću kolu stajati i ja noću na spasovo i viditi ćeš, kada dodje, kako će me moliti, da iztarem kola samo kolika je stopa čovječja; ali jok! — Tud mogu raditi, šta me je volja; a on, i koliko bi rad, neće smjeti, pošto je živa glava na njem — u nutra. Pa da ga iz kola grdim i volovskom kandžijom, kada bi me volja bila, preko ušiuh bijem: on će stajati kao prikovan na medji kola, ništa nego sve moleć, da ga pustim, jer me je rad cjelivati il mi nješto prišaptnuti za tajno blago i što mi poručuju moji pokojni — i drugo koješta . . ."

„Bog s nami" progovori sluga i prekrsti se „toga nisam znavao do sada."

„Neznaš ti mnogo koješta moj Jerko" reče gospodar, smiešeć se ponosno; „što neznaš, to ćeš vidjeti. Do nedjelje će i djače prepisati zaklinjalicu. Mnogo me je truda stalo, dok sam ju kradomice nabavio od Štrkolje, za koga, kako znadeš vele, da imade vraga u tikvici. Imade i drugih zaklinjalicah kojekuda; al ova će biti najbolja; na tu je već mnogi djavao hoćeš nećeš uzišao na zemlju. Sve je dakle u redu. Ti prez večer u četvrtak sve spremi, pa liepo u vinograd kóne Marka. Al da nezaboraviš čuture s vinom, da smo malo slobodniji."

„Razumijem, gospodaru" zaključi sluga, komu se od straha kesijahu svi vrazi već sada pred očima.

To ustanovivši, ode svaki sebi; sluga na drvište, a gospodar uzamši kapu njekud u grad.

U tom dodje kóno Marko i postanuvši na pragu sobnom povikne:

„Komšinice!"

„Evo me, kóno!" javi se Kata iz kuhinje i dodje u sobu.

„Kako je, moja tužna komšinice? čemu tako sjetno neveselo?" upita nadalje Marko.

„Meni, kóno, nerodi više ta voćka; meni palo za uviek ono sunce, što ga ljudi zovu veselom i dobrom voljom. Vi znate kako je."

„A gdje nam je Mitar?"

„A tko bi ga znao, moj kono, kuda on tumara. Valjada lovi opet brojeve po svietu. Težko meni š njime! Posao slabo ide, a kuća hoće da nam se uruši nad glavom. A on, mjesto da štedi i opravlja, pošilje dan na dan i dućan i kuću u one ralje paklene — u lutriju — te dade sve, i najposlie kapu s glave za one ništetne cedulje, za koje sam mu već tolikoput rekla, da su mu ulaznice u vječnje prokletstvo."

„A što bi ste vi meni dali, komšinice moja" reče Marko nakon poduga promišljanja „da ja uzmem na liek Mitra? Možda raste gdjegod koja travica i za njegovu bolu. Ja sam ušao u trag njekoj novoj ludoriji njegovoj. Izdadè ga djače, što je na stanu u moga susjeda. Tamo dadoše on i Jerko prepisati za dobre novce, ali da ostane tajno, njeku knjižicu, koju ja poznadem od moga djetinstva. Na tu knjižicu, misle lude kao što je on, da se doziva vrag iz pakla s blagom svieta ovoga a u zamjenu da traži dušu čeljadeta, koje ga zove. I eto tako vidim, gdje ubogi Mitar hoće i ono malo traljave duše svoje da prodade nečastivomu. Nu nadam se, da ću ga spasiti, ako bude ono što ja mislim, iz rukuh vražjih. Malo će istina oskupo platiti, ali pamet za bezumje nije još nitko jevtino stekao. Ako do koj dan dodje kući modrih, namecanih ledjah, a ono znajte, da je od moje ruke. Imade bolestih na svietu, koje se tim načinom liječe. Kad sam ja išao u djačke škole, onda se je tamo učilo: udri mahnitca po glavi, da osjeti. Da li se i sada uči, ne znadem, ali je jedini liek za mnoge bolesti. Da nije zabranjeno šakom za uho, a ono bi mnogi čovjek već odavna ozdravio. Ako li mi ovaj put nepodje za rukom izliečiti ga, a ono ću pokušati još jedan liek, al tud — ostao propao. Ako l' ostane — ema će zdrav ostati; ako propane, nije ga šteta. Što rekoste na to komšinice?"

„Da je meni koga" protuži Kata „pa da mi ga ozdravi, ljubila bi mu i ruke i noge; molila bi mu se Bogu za zdravlje, dok god sam živa; — al ja nevjerujem. Nebi marila, da mu se malo učini, ona nevaljala koža, samo da bi jedared skinuo svlak one hrdje, u kojoj je sada."

„Prekinimo, evo ga. Nemojte komšinice, da me kakogod izdadete i da nam propane ova prilika, od koje se ja svemu dobru nadam."

U tom unidje Mitar u sobu i začudi se malo, zatekavši svoga kónu u onako vatrenu razgovoru s Katom. Neboji se on, da će mu tkogod preljubiti ono zlato njegov, već on zazire od vječitih opomena naukah svoga kóne Marka — a Marko i žena, te onakova kao što je Kata, gotova njemu vojska, ko je mučno odoljeti. Kad je Kata sáma, rječita je prosto joj od Boga bilo — al je silnija batina od rie

Digitized by Google

no se kóno nemože ušutkati batinom. On je njemu, što se njekih poslovah dotiče, kost u grlu. Nemože š njime deset riečih progovoriti, ni jednoga zalogaja izjesti, da mu neprospe živu žeravicu ljutih zanovetakah na glavu poradi njegove ludnje za lutrijom. No je Mitar mudra — prosti Bože — glava i igra se čednostju i umiljnostju vodenice sa pozledivim zrnjem svoga nesmiljena kóne. Te tako ušavsi u sobu, pritrči k njemu, savije mu ruke oko vrata i pozdravi ga:

„Zdrav mi bio, kóno Marko! Koliko slabo dolaziš, toliko da Bog dá sreće donosio.“

A ovaj mu odvrati:

„Kakove to srećice, Boga ti? Tko o čemu živi, moj kukavče Mitre, a ti sve o lažnoj sreći, koju za onaj njen kidljivi rep već toliko hvataš a nikako je uhvatiti nemožeš, — kao što lúda djeca hvataju na suncu sjenu svoju. Da znaš, što mi se je snilo? Silni broj! i to sve po izbor broj! A ja sve velim snu u snu: Nisam ja Mitar; već ajdete u komšiluk, tamo ćete ga naći; nemučite mene uzalud. — A kad se probudih, al ono mene zaokupili komarci, kako mi žena zaboravi s večera zatvoriti prozore. Muka su dakle brojevi, kad na mukah na san dolaze.“

„E trice i kučine“ prekinù Mitar „valjada sam i ja baš tako poludio za njimi. Kad no pokušam; a zašto da nepokušam? pokucam, nebi li mi se otvorilo.“

„Kadšto počesto pokucaš na vratih sreće, nije li
A znaš li, što su vidjali ljudi koji su na tih
kucali? — Kada se vrata otvore, iztrči preda
strašno, krilato diete sa žarom u jednoj ruci, iz
drugom ždriebe udesa po svietu prosipa, te tko
mu nezvan dodje, tom se grohotom nasmije, za nos ga
povuče te mu magarečje uši na glavu nasadi i rekne:
čekaj malo!“

„Jami šalu“ presječe ljutito Mitar, „doći će vrieme, gdje ću i ja tebi kazivati priče. A ti ženo, šij kese i izpremaj sve iz ladicah. Za koj dan!“

„Zar tako Mitre?“

„Tako da! kóno Marko. Hrdjav djak, koj uči a nenauči. Tako da!“ i pri tom pogleda oholo s lica na lice najprije svoga kónu, pa onda Katu; a oni se oboje učinili nevješti, znajući dobro što je naumio.

Za malo se kóno digne i otide a Mitar ostane mučeć si ženu sve do njeko doba noći, kazujuć joj za ljude, kojim je Bog dao, te su jedni vidjeli, gdje novci na blagoviest gore, a drugim se nebo otvorilo te im se spustila kaca blaga na zemlju, i kada sutradan odè da kopa na onom mjestu, nadje pun vrhom kazan samih žutih dukatah; drugim se opet nedadè Bog pomoći, dok nezapisaše vragu dušu, i on uzamši taj odkup, obasù ih blagom od pete do glave, itd.

„A kako si ti naumio?“ upita ga Kata; „svake odine izlaziš, da noću na spasovo u nebo zjaš; prodio si k tomu tolike blagovjestske noći nebi li gdjegod zapazio, da iz zemlje gori; niti se potipaš, niti ti palica u zemlju propada kao drugom svietu, a žedan si novca, kako no dúga vode; što drugi vračaju, ti se lutrijom tamaniš; . . . što ti dakle ostaje nego da — Bog budi s nami — već napokon vragu dušu prodadeš, nebi li ti se on smilovao, kada se Bogu umoliti nemožeš.“

„Toga biti neće“ zateče se Mitar „jedna je duša i zamjene joj neima. Volim se stubokom upropastiti, nego li se vragu prodavati —“ i uza to mu udari studen znoj na čelo a glava mu klonu. „Ajdemo spavati! što smo udarili u takove razgovore, da nam — nedaj Bože — na san dodju. Ta dosta je nemira i brige danju, pa da se ni noću odpočinuti nemože. Lahka noć!“

„Lahka noć, Mitre!“

III.

Da ti je bilo izići na spasov-dan pod večer u podvinje grada N. te iz prikrajka motriti, to bi bio vidio, kako se je kóno Marko oko osam satih natisnuo uz plot svoga vinograda te brže bolje — u kolibu. Pod pazuhom mu ovelik svežanj a u ruci podobra kijača, što ju je malo prije usjekao u glavici, kud je prolazio.

Sat od prilike poslie toga kako se je bio već mrak uhvatio, grebe preko ravna polja grk Mitar i š njim njegova vjerna sluga — put vinogradah. Obojica su se usopila nješto od nagla hoda, a nješto od težka razgovora.

„Mene je strah, gospodaru“ reče u njeki par sluga.

„Ta šuti kukavico! Kakovi strah! I ako je djavao, zauzdan je i neima vlasti, da nam šta zla učini. Evo njemu popare!“ i potrese torbom u ruci, gdje mu bješe bjelica i knjiga zaklinjalica.

„Kako mu drago, gospodaru, ja tomu mnogo nevjerujem; knjiga je knjiga a bjelica bjelica; već ja mislim, da usječemo gdjegod dobar glogov kolac, on će nam biti možda od bolje pomoći.“

„S glogovim kócem ide se na vraga, koj je sám nezvan došao; ali koga ja na ovu knjigu dozovem, tomu su dosta ove strašne rieči, krst i ime božje.“

„A kakav će doći, gospodaru, da znadem, kako ću se manje prepasti?“

„Kako ga uzbude volja; on se prometje u sve što hoćeš: u mačku, zeca i što uzhtie i što mu uzbude najpriličnije; a danas valja da na svaki način dodje tako, kako će moći nositi sanduk sa blagom; esapim dakle, da će se prometnuti čovjekom; čemu dakle da se bojiš brata svoga?“

„Nu svakako mi se čini probitačno, da vrata ostavimo otvorena, ako uztreba bježati.“

„To možemo, premda nuždno nije. Njemu netreba kuda će unići, a nama, velim ti, neće trebati bježati, . . . ali opet neka bude na tvoju . . . svejedno je.“

„Evo nas, gospodaru, kod kolibe.“

Digitized by Google

„Kod kolibe . . . . da reknem kod kolibe . . . nješto . . . . neznam . . . . ništa, ništa.“

„Dozvolite mi da se za vas uhvatim.“

„Uhvati se ludjače, koliko ti je volja.“

U tom počmu uzilaziti preko stubah. Kada su bili već na pola uzlaza, nješto šušne, sluga se uzdrhtje, noga mu se omakne i kako je držao gospodara za lakat od oprave, tako padnuvši naznako povuče i njega za sobom. Odkotrljaše se do dolje, jedan se prepade od drugoga i stadoše bježati kao bez duše.

U njeke njekavice ustavi se gospodar, komu uzbudne žao tolikih pripravah, i hvatajuć u rubac krv iz nosa stane dozivati slugu si: „Natrag nesretniče! Stani! Stani! Koj ti je bies? Kud si nagnuo? Od čega bježiš? U što tolike spreme pa još da me na posljedku ludo izdadeš.“

Sluga se vrati blied kao krpa i zasopljen kao parip: „Ja bježim od straha, a čemu vi gospodaru?“

„Ja nebježim lùdo, nego samo htjedoh da tebe vratim; ajde natrag!“

„E, ajdemo u ime božje; — a što ono bì?“

„Što bi, babo nijedna! — gdje se je još čovjek miša poplašio?“

„Nebi ni sám rekao, ali evo vidim.“

„Što vidiš? Koga biesa vidiš? . . ajde natrag!“

I tako se vrate u kolibu, osvrtjuć se čas jedan čas drugi, sad na ovu, sad na onu stranu.

Uzpevši se u gornju izbu, izvade najprije večeru iz torbe, da blaguju.

„Dede založi, Jerko!“

„Nemogu gospodaru. Hoću našte srdca da ga čekam.“

„A što sve gutaš, kada nejedeš?“

„Bit će i vama tih oklizotinah, da si njimi zasladite večeru.“

„Ti se, čini mi se, od straha daviš?“

„Gledajte, da se i vama štogod gorjega nedogodi.“

„Nebenari, Boga ti, da zašto smo došli amo?“

„Lahko smo došli, no kako ćemo otići?“

„Kazao sam ti, da se netreba ništa bojati.“

„Vi mene učite, što sami nevjerujete.“

„Sada je dosta! Šut! — Tebe slušajuć sbilja bi čovjeka strah spopao. Ti nisi nego da sa ženami perje čijaš, a ne da vragove dočekivaš.“

„Nije ni moj bábo vragove dočekivao, pa je dobro prošao; a kako ću ja skupa s vami, viditi ćemo.“

„Ni rieči više, već na posao. Jedanaesti sat ide, a kuc dvanaest valja početi. Izvadi krst i voštene svieće pa ih namjesti; a meni prigotovi bjelice, knjigu i ponjavu.“

To sluga učini i zapita:

„A hoću li i ja u kolo?“

„Da što ćeš? — ili ćeš da te djavao odnese?“

„Pa što mi valja raditi?“

„Šutiti, kao da te živa neima, ako te on štogod neupita.“

„Ako li me upita, bojim se da neću umuknuti naviek. Ah jao meni!“

„Nejauči, hrdjo!“

„Pa šta ću sada, gospodaru? Ta žalostan, n puške, niti kolca — a nedaj Bože da nam uztreba.“

„Jezik za zube! Danas sam ja gospodar pak Amo mi bjelice; ali sada da se muknuo nisi “ — uzamši bjelice, stane nješto moliti i uza to oko sto na dvie od prilike hvati nokolo kolobar vući; i kad sastavi, uzdahnuvši rekne: „Evo ga.“

„Razmaknite ga malo, gospodaru, ta to ništa ne košta; bit će nam tiesno.“

„Jedan korak dosta i predosta. Šut! — Koj je doba?“

„Tri četvrta na — dvanaest!“ biahu posljedn rieči slugine.

Na to ga gospodar ugna u kolo, pobaca brže bo lje haljine sa sebe, umota se u ponjavu a na glav natuče bielu spavaću, kao da će vraga da plaši, kr nastavi a svieće zapali i mahne opet rukom slugi d bude miran, dočim on sám nikako nemogaše oprave n sebi da namjesti, već od težkoga natezanja već zadro kapu i ponjavu, a svieće mu sve slabo gore, krst do bro nestoji, — pa svaki čas ukresuje i namješta; — dočim se od uboga sluge nečuje više ništa do tiha šapota otčenašah i zdravih-marijah i po gdjekoji težk uzdah, uza koji mu udari svakiput debeo i studen zno na čelo.

Dvanaest udari a Mitar knjigu otvori i poče zaklinjati: „U i m e . . . u i m e b o ž j e i s v i h . . . i s v i h s v e t a c a h n j é g o v i h z a k l i n j e m t e d u . . . d u . . . d u š e p a k l e n i“ — (lanci zazveče, gospodaru koljena pošklecnu a sluga si rukama oči zatisne,) — z a k l i n j a m t e d u š e p a k l e n i , d a u z i d e l a m o i z c r n i h d v o r o v a h t v o j i h i d a m i d o n e s e š , š t o s a m u B o g a i z m o l i o — —“.

Vrata se otvore i djavao unidje. Crn je kao Arapin i čudnovato odieven. Na glavi mu mala crljena kapica a na plećih zelena dolama; noge su mu od bedarah pa do izpod koljenah dlakom obrasle a mjest prstah nožnih imade kozje papke. Iz ustah mu vatr suklja i osvietljuje one strašne oči i usnice, crljenij od ikakve krvi. Med noge je rep podvio a i uši mu nisu kao u čovjeka. Oko vrata mu na remenu sandučak, a u desnu ruku podobra toljaga i za pojas zadieveno pismo.

Unidje i stane na medji kola Mitrova, te ga stane motriti, smijuć se, kao što se vragovi kese. Mita se siroma uzševrdao i neznajuć dugo, kako da š njim progovori, napokon skine kapu i pozdravi ga:

„Hvaljen Isus . . sluga pon . . . . (vrag se stresse i kao medjed zamumlja i zapita:)

„Ti li si me zvao?“

„Zvao sam vas da . . . zvao sam vas . . . a ako vas je volja, . . . ja nemarim . . . to jest . . .“

Digitized by Google

„Ha! ha! ha! Ništa moj Mitre Kuburdjiću; na tvoj poziv evo me; ali da znaš, da vrag ovolik put nečini uzalud.“

„Bog s nami! i ime mu znade“ prošaptje sluga.

„Šuti, Jerko Šeprtljiću“ izadre se vrag.

Sluga padne nice na zemlju.

„Nemojte mi štogod zamjeriti . . . ja nisam tako mislio —“ prihvati brže bolje Mitar.

„Nisi li ti od mene zahtjevao blago ovo?“

„Ja jesam . . . to jest . . .“

„Jesi dakle; kada jesi, a ti podpiši!“ rekne vrag i nadkuči se nad kolo te mu dodade ono pismo; „dušu mi tvoju pripiši, dobro ću ti ju platiti, premda nije mnogo vriedna. Uzmi! neoklevaj!“

„Gospodaru i vraže pakleni! . . . čekaj da ti kažem —“

„Ni rieči više, podpiši.“

„Neznam pisati.“

„A odkuda znaš čitati i vragove dozivati?“

„Pisati bi na posljedku i znao, gospodaru, al nejmam čime, tako mi Boga istinoga.“

„Evo ti“ i time se maši vrag izpod one kozje kožice u džep i pruži mu olovku; a da je u taj par kukavni Mitar išta vidio, to bi bio upoznao čakšire svoga kóne Marka.

Mitar se razplače, al od strašnoga pogleda vražjega nemogaše mu se na ino, nego podpiše i vrati mu pismo.

„Sada s Bogom“ rekne vrag i podje.

Al Mitru bude žao, da dade dušu za ništa, te ljutit vikne za vragom:

„Zar tako, vraže, ti mene prevari, gdje je moje blago?

„Blago! . . . da sbilja blago!“ odgovori vrag vratjajuć se kolu i postanuvši opet na medji zagrmi:

„Mitre Kuburdjiću! okretji ledja! i ti Jerko drži se, da vam platim i jednomu i drugomu. Okretjite pleća!“ zavikne još jedanput i zakorači u kolo.

„Natrag vraže! natrag!“ prodere se Mitar „onamo je medja tvoja.“

Vrag zakorači drugiput.

U tom Mitar spopadne njekoliko drvenih krstićah sa stola i stane se njimi bacati na vraga a Jerko se uzeo sve jednako krstiti.

Trećim korakom zamahne vrag toljagom te opruži njome najprije gospodara, pa onda slugu . . . te opet gospodara, pa slugu.

Obojica nagnu bježati iz sobe te preko stubah i vinograda jaučuć . . a vrag sve za njimi, i izprati ih upravo do na vrata vinogradska i vrati se.

Oni odoše, modrih ledjah, negovoreć nijedan ni rieči, već sve se Bogu moleć, dok napokon nedodje Mitar k sebi i rekne slugi:

„Težko li ti izvukosmo, moj Jerko; eto nam blaga. Tko bi se tomu bio nadao, da će vrag preko svoje medje. Jao! težke sramote, ako se doznadę, što bi s nami. A kako se neće doznati? Tamo nam je ostalo orudje a kući nosimo modra ledja. Šta će reći gospodarica, kad nas vidi ovakove?“

„I pravo vam je“ odvrati ljutit sluga; „biaše vam s vragom tikve brati. Mene le neuputi nitko više u taj posao. A sada, kako nam je, tako nam je. Eda bi Bog dao, da se time opametimo.“

U tom razgovoru dodju kući i legnu, da nitko nečuje, svaki u svoju postelju. Al je tvrda postelja pod namecanimi ledji, a i djavao im se nekida s očiuh, već stao pa se smije i jednomu i drugomu. Sutradan osvanuše od straha i boli obojica u ljutoj grozmici.

(*Dalje sliedi.*)

Mirza- Šafine pjesme

po Bodenstedtu preveo I. T.

Slobodjenje drage.

Dušo! kakvi strah te hvata,
Što se radiš izvit pusta?
Kad ti šuškam oko vrata
I na tvoja nagnem usta — !
Što ti nudim, što me kreće,
To nebili jadi tvoji:
Sudjeno mi davno veće
To u sudbe knjizi stoji!

Vjerovanje tvrdo mi je
U koranu i u Bogu,
Da te ljubim najsilnije,
Da te tako ljubit mogu!
Drugi kunu vlast nesreće,
Blaženi su dani moji:
Sudjeno mi davno veće
To u sudbe knjizi stoji!

Zar te ljubav plahom čini?
Ti sa smiehom man' se toga!
Nek se sudba obistini
Ponosita srca moga!
Srce moje druge neće,
Što ih liepih sviet taj broji:
Sudjeno mi davno veće
To u sudbe knjizi stoji;

Ako kaniš steć nagrade,
Duši sreću, pokoj prašku:
Ti se smiluj milo sade
Srcu mome siromašku!
Srce drugom nek nešće,
Ti ga silom s mojiem spoji!
Sudjeno ti davno veće
To u sudbe knjizi stoji!

Digitized by Google

Miloduhe pjesme na ti,
Čarni nek te glas opaja!
Pjesma blago ponudja ti
Na tom svietu blago raja!
  Tamo bit će druge sreće,
  Tu nas ljubav nek pokoji:
  Sudjeno nam davno veće
  To u sudbe knjizi stoji!

Ko na davak vjetra rana
Čaška ruže zenut stane,
Tako pjesmom uzljuljana
Nek se ljubav tvoja gane!
  Nek nekrati sladke sreće,
  Za kom mlad se snepokoji':
  Sudjeno joj davno veće
  To u sudbe knjizi stoji!

Različna moć vina.

Plamnog vinca sok junački
  Kada čar se s čaše ciedi,
    Il nas kriepi — il nas truje,
Ljepotni smo — il prostački:
  Tko koliko srcem vriedi
    I mozgom se odlikuje!

Lud pjančina nezna za se,
  Po prostački leži tamo;
Kad on pije, opija se,
  Mi se samo razigramo,
  Visoko smo dosjetljivi,
  Saborimo ko angjeli,
  Probija nas oganj živi,
  I ljepota u nas seli!

Vince kliši, znaj, priliči,
  Što u blatu biva blatom,
A na njivi svak ju diči
  Biser-rosom, čistiem zlatom!

Liepa Kata.

Od F. Neimenovića.

Jesi l', brate, kada u zelenoj bašči
Vidio stoperke nerazvito gondže?
Gondže ti je, što ga spjevam sad djevojče.
Ah! takovo, vjeruj, neboličnо diete
Nikad još hrvatska neporodi majka;
Liepo ovo diete božica je prava,
Srdcu ti je mila sbog krasote vila.
Šta je proslavljena Petrarkina Laura,
Ako se sa ovom uzporedi djevom?
Djeva, koju slavim, sebi para neima.
Sve, što godj se liepa, ljubezna i krasna
U drugih nalazi posebice vilah,
Sve to, znaj, u ovo sgrne Bog čeljade,
Ponositu ravne Podravine ćerku.
Ona ti je mlada ko proljetna trava,
Visoka i tanka, vitja od jablanka.
Mala i okrugla djevojčici glava,
A na glavi kosa od baršuna glatja.
Njene obrvice — morske pijavice,
Nos za čudo liepi — oka radovanje,
Gladko, ravno i bielo alabaster čelo;
Izpod čela dvoje modri se očicah,
Bistrieh očicah, ko u sokolicah;
Nisu ono oči ko što jesu oči,
Već su dvie modrice ono trnulje.
Drobne i rumene jagode su ustne,
Jagode su usta, krv i mlieko lice;
Sitni i svijetli niz bisera zubi;
Kada se nasmjehne, dvie jamice pravi,
A kada govori, kan' da slavulj pjeva.
Na prebielu vratu snieg padani leži,
Koj se i u njezna uvukao njedra,
I tuj dvie prerude stisnuo u grudo.
Biele i okrugle djevojčine ruke,
Pet na svakoj prstah kano pet voštenkah,
Na kojih rumeni crvene se nokti.
Malene nožice moje su božice,
Da, kud staje, traga opaziti nije.
Ali čar najveći u kosi njoj stoji,
Ovu kad razplete cjeliva joj pete.
Žut je vosak, zlato, dunja i narandja,
Tanka ti je svila, tanka paučina:
Ali duga kosa, kôm se diči Kata,
Tanjša je od svile, žutija od zlata.

Nadpisi.

Od Gj. Rajkovića.

Muž i žena.

Hymen čudno li je
Spreg'o duše dvije!..
Muž neljubi ništa
Krom za novcem mre;
Žena ljubi svašto
Svog tek muža ne.

Razgovor.

A. Siromaku ruku moju
  Svagd' otvoram ja.
B. Ruka mož' bit otvorena
  U njoj ima l' šta!?..

Solomunov sud

Oštroumlja on je pokozao mlogo,
Od dvie žene mater kad iznadje čedu,
Al' kraj sve mudrosti bi l' on kazat mogu
Otceve tolikih sinčićah po redu?!

Digitized by Google

Narodne pjesme o Kraljeviću Marku.

Iz sbirke narodnih junačkih pjesamah

Luke Ilića Oriovčanina.

VI.

Kraljević Marko i Nin Bugarin.

S večera se oženio Marko,
Do svit Marku knjiga dohodila,
Da id' Marko za cara na vojsku.
Majka mu je konja osedlala,
Vjerna ljuba sablju pripasala.
Sablju paše žalno uzdihuje.
Al' govori Kraljeviću Marko:
„Boram tebi, Angjelijo ljubo,
„Čekaj mene devet godin danah,
„I desetu četiri mjeseca;
„Ako li ti ja junak nedojdem,
„Ti se moreš udavati ljubo."
To neprojde tri godine danah,
To dočuo Nine Bugarine,
Da je Marko otišo na vojsku:
Biele mu je dvore poharao,
Poharao, vatrom popalio,
Milu majku s konji pogazio,
Seji živoj oči povadio.
To dočuo Kraljeviću Marko,
Pak on ide caru u Stambule,
Al' besjedi care gospodine:
„Boram tebi, Kraljeviću Marko,
„Što dohodiš caru u Stambule?
„Ili ti je starost dodijala?
„Ili ti se svila doderala?
„Ili ti je spenza *) smalaksala?
„Ili ti je ljuba na um pala?
Al' govori Kraljeviću Marko:
„Na milosti, moj care čestiti!
„Niti mi je starost dodijala,
„Nit' mi se je svila doderala,
„Niti mi je spenza smalaksala,
„Niti mi je ljuba na um pala;
„Veće mi je Nine Bugarine
„Biele moje poharao dvore,
„Poharao, vatrom popalio,
„Milu majku s konji pogazio,
„Seji mojoj oči povádio,
„Angjeliju odtjero u roblje;
„Daj ti meni care gospodine,
„Daj ti meni do trista momakah,
„Sve na izbor mladjanih junakah,
„Da ja idem pod Kostura grada,
„Predobiti Nina Bugarina."
Al' govori care gospodine:
„Nebudali, Kraljeviću Marko,
„Ja sam bio sedam godin danah,
„Ja sam bio pod Kosturom gradom,
„Nisam mogo predobiti Nina,
„Sa tolikom sa carevom vojskom;
„Nego bi ti sa trista momakah.
„Na konjicih sedla otrunuše,
„Na junacih svileni kajasi,
„Mile su jim majke obumrle,
„Vijerne se ljube razudale,
„Čekajući Nina Bugarina.
„Ti netraži, Kraljeviću Marko!
„Ti netraži Nina Bugarina,
„Više ću ti blaga pokloniti,
„Ljepše ću ti dvore sagraditi,
„Ljepšom ću te ljubom oženiti,
„Milu majku od zlata saliti."
Al' govori Kraljeviću Marko:
„Na milosti, moj care, čestiti!
„Što će meni drugi bieli dvori?
„Što će meni druga vjerna ljuba?
„A moja mi u roblju prebiva!
„Što će meni ta od zlata majka,
„Kada neće sa mnom govoriti."
Ide Marko u biele crkvare,
Meće Marko na oltar po dukat.
Gleda Marka Igumane starče,
Pa govori Igumane starče:
„Boram tebi, Kraljeviću Marko!
„Koja j' tebi golema nevolja,
„Te ti metješ na oltar po dukat?"
Al' govori Kraljeviću Marko:
„Boram tebi, otče kaludjeru,
„Ja bi s' rada pokaludjeriti."
„„Prvo Marko knjigu naučiti,
„„Pak se onda pokaludjeriti.""
Tud mi Marku sreća potegnula,
Te neprojde sedam — osam danah,
Preminu mi Igumane starče.
On oblači Iguman-odielo,
Pak on ide pod Kostura grada.
Biele platno Niškinje djevojke,
I med njimi robinjica ljuba.
Uze konja za uzdu zlatjenu,
Uze konja ta Ninova seja;
Pak ga vodi u Kosturu grada.
Kad je došo Ninu gospodinu,
Piju vino, napiše se vina.
Al' besjedi Nine gospodine:
„Boram tebi, Igumane starče,
„Odkud' t' konjic Kraljevića Marka?
„Odkud t' sablja Kraljevića Marka?
„I k otomu težki buzdovane?"
Al' besjedi Kraljeviću Marko:
„Boram tebi, Nine Bagarine!
„Sinoć sam mu na podušju bio,
„Konja su mi za dušicu dali,

*) Novci.

Digitized by Google

„A sablju su za sprovode dali,
„I k otomu težka buzdovana.“
Al' govori Nine Bugarine:
„Boram tebi, Angjelijo ljubo,
„Ta na tebi ključe od risnice,
„Pa donesi nješto malo blaga,
„Da dademo za Markovu dušu.“
Ona ode, ali friško dojde,
Al' nedaje u Ninove ruke,
Veće daje u Markove ruke:
„Na ti blaga, Igumane starče,
„Na ti blaga, Markovoga blaga,
„Za Markovu pokojnu dušicu.“
Kad to čuo Nine Bugarine,
Tuče ljubu po desnom obrazu.
Kad to vidi Kraljeviću Marko,
Što iz ljube Bugarine čini,
Ciknu Marko, kan da se pomami,
Pak govori Kraljeviću Marko:
„K—o kučko, Nine gospodine!
„Zašto biješ moju vjernu ljubu?
„Zašto si mi dvore poharao?
„Milu majku s konji pogazio?
„Seji mojoj oči povadio?“
Trže sablju Kraljeviću Marko,
Trže sablju, odsječe mu glavu.

Tko drugomu jamu kopa, sám će u nju pasti.

Pučka pričica.

U nekom je selu živio pošten i raden seljak imenom Jovo, sa svojom ženom i jedinicom kćerkom Jelicom. Jovo nije bio bogat, ali je ipak imao što mu je trebalo za življenje, i štogod je preduzeo sve mu je dobro za rukom pošlo; zato je i bio svagda vesele misli i živio je sretan i zadovoljan sa svojom obitelji, a za ostalo nije mnogo mario. Njegovi pako susjedi bili su zločesti ljudi, jalni i nenavidni, te su mu sve činili u prkos gdje i kako su mogli.

Jednom kad Jovo u jutro ustane, nemože da otvori kućna vrata. Ide dakle prozorom na polje da vidi što je, i tu opazi da su mu pakostni susjedi nametali svakojakog smetja i gada pred vrata. Zamisli se Jovo i reče ženi, da mu je dosadila zloba susjedah i da će odmah sjutra otići u sviet sreću tražit.

Svane jutro, Jovo uzme košaru, napuni ju smetjem izpred kućnih vratah, oprosti se liepo sa ženom i kćerkom, te ode u široki sviet. Putovao je čitav onaj dan al' mu se nikakva sreća neudesi. Kasno u večer stiže Jovo u neku varoš i svrati se, gladan i žedan a još više umoran, u krčmu, da u njoj prenoći. Navečerav i napojiv se po volji, hoće Jovo da legne spavati, al prije još zovne krčmara te predav mu svoju košaru reče mu: „Krčmaru, dobro mi čuvaj dragocienosti evo u ovoj košari, koje su mi predate da ih odnesem nekom gospodinu; da mi ništa nepofali, ti ćeš mi jamčiti.“ — „Nebudi te briga, čovječe, — odvrati krčmar — neće ti ništa pofaliti“ te odnese Jovinu košaru u bližnju sobu, koju onda zaključa. Jovo zatim i krčmar odu spavati.

Sutradan uranivši hoće Jovo da se krene na put i zaište od krčmara svoje dragocienosti. Krčmar odmah ode š njime u drugu sobu; Jovo odkrije košaru i opaziv u njoj smetje, kao da zato ni nezna, stane vikati i grozno jaukati: „Vajme, ukradoše mi tudje blago! izgubit ću glavu!“ Poboja se krčmar da ga seljak nebi tužio i krčmu mu ozloglasio, te bogat budući obeća mu da će mu košaricu napunit dukati, što i učini.

Jovo se veseo odputi kući i dodje sretno u svoju domovinu. Želeći saznati koliko je donio blaga posla kćerku Jelicu k bližnjem susjedu, velikom drugče svome neprijatelju, da u njega posudi mjericu. Jelica donese mjericu a Jovo izmjeriv svoje dukate posla ju opet susjedu natrag. Susjedova žena znatiželjna što će Jovo, vrativ se s puta, mjeriti, namazala je dno u mjerici smolom, te zbilja jedan dukat ostao prilieplјen u mjerici; ugledav dukat upita susjeda djevojku: odkud joj otac doneo dukatah? Na što djevojče odgovori: da je babo prodao smetje, što su mu ga susjedi pred vrata bili nametali, te da je zanj u varoši dobio punu košaru dukatah.

Lakoma susjeda nebudi liena uputi svoga muža neka i on ide u varoš pokušat sreću sa smetjem, što on i zbilja učini krenuvši u varoš s velikom košarom punom smetja. Kad ga varošani pitahu, što da je doneo na prodaju, a on im pokaže svoje smetje, neki su ga psovali, neki opet izsmijavali veleći, da i oni dosta te robe kod kuće imadu.

Susjed, neprodav ništa u varoši, vrati se kući te razjaren nagovori ostale seljake, da zapale kuću Jovanovu.

Jovo vrativši se u večer sa ženom i kćerkom od težka posla, nadje si kuću obratjenu u pepeo; nastani dakle ženu i diete kod rodjakah, nabere u košaru ugljevja s pogorelišta, ode u sviet kao i prvi put, te donese opet blaga.

Doznavši za to jalan mu susjed, zapali i on svoju kuću te ode s ugljevjem po svietu. Upitan, što li to nosi? odgovori: da ugljena; te ga svuda upute kovaču, koj mu dakako vrlo malo nudjaše za tu njegovu robu. Ele tako se vrati opet bez dukatah u svoje selo.

Srcća Jovanova pobuni proti njemu čitavo selo, a nenavidni mu susjedi slože se napokon u tomu, da će ga kojekako smaknuti; odluče dakle da ćedu ga dojduće nedelje zavezati u vreću i tako ga metnuti na obalu rieke nedaleko od sela tekuće, a prvi občinar, koji će izza službe božje izići iz crkve, da će ga nogom turiti u rieku.

Siroma Jovo zavezan u vreću pokraj rieke stane iz svega grla vikati: „Neću da budem sudac! neću da

Digitized by Google

budem sudac!“ Dogodi se da je upravo u taj par onuda tjerao njeki gončin ili mesar liepu stoku gojnih govedah, što ih je bio kupio u bližnjoj varoši. Začuvši glas vapijućeg u vreći Jove, ustavi se i upita: „Što ti je, čovječe? što vapiš?“ a Jovo nebudi lien odmah mu stane pripoviedati: kako občina hoće silom da on bude u selu sudac, on pako da neće te neće, te s toga da su ga ovako zlostavili, nebi li ga prisilili da im učini po v..lji; „a ja neću podnipošto da uzmem na se toliki teret“ pridoda na koncu lukav Jovo „pa makar i poginuo, nemarim!“ — „E to li su ti tvoji jadi, moj čovječe?“ prihvati slavohlepan i bogat mesar, te zaželiv sudačke časti ponudi Jovi nebi li mu hotio ustupiti svoje mjesto u vreći, a on da će mu zato pokloniti evo ovu svoju stoku. Jovo dakako rado pristane na tu ponudu, mesar ga odveže i navuče sám na se vreću, Jovo ga čvrsto u nju zaveže i odtjera si blago kući. Mesar pako u vreći stane iz svega glasa vikati: „Hoću da budem sudac! hoću da budem sudac!“

Svjetina vrvi iz crkve; čuvši Jovin tobože glas na obali, kan da im se ruga, razljute se na njega još većma njegovi susjedi, te zaprietiv mu: „dat ćemo mi tebi sudčije!“ strmoglave čovjeka u vreći u dubljinu rieke.

Veseli što su se jedared oslobodili nemilog Jove vrate se občinari u selo. Nu kako se svi prepanu našavši Jovu kod kuće sa toli liepom stokom, i upitaju ga: odkuda mu toliko blago? — a Jovo im veselo odgovori: „Na tome se blagu ja vam, dragi moji susjedi, imadem zahvaliti, jer sam ga našao u rieki u koju ste me bili bacili; pa da ste mi još kakav kamen o vrat objesili, još bi bio dublje zaronio i ljepšega si blaga mogao izabrati, kojega na dnu rieke imade najljepšeg i po izbor.“

Čuvši to lakomi njegovi susjedi potrče na vrat na nos na obalu rieke, navežu si svaki po kamen o vrat, te poskaču kao pomamni svi do jednoga u vodu i utope se.

Tako se je lukav Jovo sretno riešio pakostnih svojih susjedah, i odonda na miru i zadovoljan jošte dugo živio sa svojom obitelji. *)

priob. B. S. V.

SITNICE.

Crta iz života Nikole Gogolja.

Slavni ruski pjesnik Nik. Gogolj odlikovao se osobito dvostrukom vještinom: šaljivim naime oštroumjem (humorom) svojih spisah i razsipnostju novacah, koja ga je posljednja njegova vještina često u neprilike zavela. Putujući jednoč po južnoj Evropi, na toliko si je kesu izpraznio, da se je našao u nuždi zamoliti pomoć od 7000 rubaljah u generala Zukovskoga, odgojitelja carevića (sadanjeg cara) Aleksandra. Svoju pako prošnju sastavi pismeno tako oštroumno, da ju je Zukovski predložio najprije visokomu svomu odgojeniku, a poslje i samomu caru. Carskomu je dvoru isto tako kao i občinstvu ruskom poznato bilo, da Gogolj dobiva goleme nagrade od knjigotržacah, koji su njegova djela izdavali; sasvim tim car Nikola, pročitav njegovu molbu, zapitao je gen. Zukovskoga, da li je izpunjena molba slavnog Gogolja? General odgovori, da dosad jošte nije, na što ga veledušni car oslovi: „Pošljite Gogolju 7000 rub. na moj račun, s tim dodatkom da će dobiti dvostruku nagradu od 14,000 rubaljah, ako još jedan tako oštrouman list sastavi.“ Da li je Gogolj ovu sgodu upotriebio i drugu nagradu dobio, o tom njegov životopis ništa nenapominje.

Filozof i baka.

Jovo je učio filozofiju i nastajavao je kod neke bake. Jovo sjedjaše za stolom i učaše knjigu, a baka je prela kod peći. „Bako! šta ti radiš?“ upita Jovo. „Evo predem, Jovo“ odgovori baka. „Tebi se čini, bako, da ti predeš, ali ti nepredeš.“ — „Ma vidiš Jovo: evo vreteno, evo preslica, evo kako se žica upreda, kako bi se meni, moj sinko, činilo?“ „Jok! tebi se, bako, to sve samo čini.“ „E, ajde Jovo.“ — Sjutradan ide Jovo iz škole. „Pomozi Bog, bako! što radiš?“ „Evo gotovim ručak, Jovo.“ „A da, tebi se, bako, samo čini, ali ti negotoviš ručka.“ „Jovo imaš li ti pameti?“ „Imam bako.“ „Bogme tebi se čini, Jovo, da ti imaš pameti.“

Filozofi! čuvajte se bake! *N. B.*

---

*) G.B.S. tvrdi da je čuo ovu pripoviedku, kojoj sasvim slične imade i kod drugih narodah na zapadu, — pripoviedati od puka u okolici Varaždinskoj.

POVJESTNICA; NARODO- ZEMLJO- I PUTOPIS.

Crte iz Sriema.

Od Mijata Stojanovića.

I. Nješto o fruškogorskih srbskih manastirih (samostanih.)

U okolici Karlovačkoj, gdje se mnogi ogranci i razgranci kršne Fruške-gore do Dunava pružaju i desnu obalu iste silne rieke sa svojimi plodnimi bregovi ukrašavaju, brez dvojbe je onaj prediel jedan od najromantičnijih i najljepših, što se putujuć glavnim drumom preko brda „Banstol“ nazvana pregledati može. Brieg do briega podiže se u više razgranakah, a izmedju njih dva najglavnija i najviša, leži dražestna dolina zasadjena sadovi, voćnjaci i šljivici, vrtlovi i šumicami nizka grmja; svi bregovi zasadjeni od podnožja do vrha dobro obdjelanimi vinogradi, koji sa visoko ležećeg druma, kad sam nedavno onuda se vozio,

Digitized by Google

predstaviše mi se čisto okopani u svih mogućih geometričkih slikah: trougal, četverougal, trapezoid, trapez, parallelogram, rombus, romboid itd.; kroz dražestnu onu dolinu teče struga planinska, koja se sa visine predstavlja oku kao srebrna žica pružena po liepoj dolini; sva slika onih liepih bregovah okružena je visokimi granami planinskimi, koje se vide u daljini u magli plavetnoj, te kao da su s oblaci i svodom nebeskim neposredno skopčani.

Kad se vozeći izidje na vrh Banstola putujuć iz Karlovaćah s lieva se vide šumom obrastle planine, i samo s jedne točke vidi se iza briega u sred guste šume toranj od samostana Remeta, koj je jedan od manjih i siromašnijih fruškogorskih manastirah nedaleko od seoca Remete; upravo k iztočno-poldnevnoj gledajuć strani vidi se njekoliko sriemskih selah, a u daljini glavica od planine Avale u Kneževini Srbskoj i malko se bjelaska Beograd, s desna je liep izgled na Dunav i na Šajkaški bataliun.

Putujući onomad (26. travnja) i došavši na vrh Banstola skrenusmo sa glavnog taracana druma na lievo put Krušedola u manastir Grgeteg.

Vozeći se oko pol ure sa Banstola stigosmo dosta neravnim i neuredjenim putem kroz njeki vratoloman surduk, i kad se iz ovog izvitlasmo i na bližnji brežuljak uzpesmo, otvori nam se liep izgled na više obližnjih selah, osobito na selo Krušedol, na manastir istog imena, i na seoce Prnjavor, što spada na krušedolski manastir. Isti manastir leži liepo na podnožju nizka briega i upravo je na udarcu puta, te nije u šumi kao mnogi drugi srbski samostani. U istom je manastiru starešina izobražen, učen muž i srbski spisatelj g. arkimandrit G . . . ć, i žalim što mi nije vrieme dopuštjalo za onaj put polazit ga i pregledati samostan, od koga je upravo ljetos spomenuti gospodin dao jednu stranu porušiti i nanovo zidati, te će ciela sgrada daleko ljepši dobiti oblik. Provezoh se strmenitim surdukom preko uzane doline pored manastira uzpevši se opet na brieg kroz seoce Prnjavor, iza koga seoca dodjoh na liepu gorsku ravnicu, od koje ovelik komad, što leži uz selo, ovo upotrebljava kao občinski pašnjak, ostala ravnica zasijana je zimskimi usjevi s lieve, a s desne strane zasadjena vinogradi. Sa iste ravnice smotrio sam na lievo izmedju dva visoka, šumom obrastla, romantična briega toranj od manastira Grgetega, u koj sam putovao. Nevozeći se dugo ravnicom uz zasijano žitom polje, o komu kočijaš reče da je zemljište pripadajuće na manastir Grgeteg, spustiše se iznenada na njekoj okuki kola opet u surduk, iz koga kad se izvezosmo povede nas put kroz preliepu dolinu, zasadjenu ponajviše šljivami, koje upravo biahu izcvjetale i milina ih biaše gledati. Kroz dolinu teče po prudu i kamenju bistra planinska žuboreća struga; kudgod sam okom pogledao okolo sebe po dolini ili na bregove s lieve i desne strane, svagdje vidjah izcvjetane ili cvjetajuće šljive i druge voćke, listajuća stabla i grmje, a po vinovih lozah svuda već biaše lastara, ptičice svuda pjevaju, a zalazeće sunce steraše svoje večernje rumenilo po bregovih; vrieme biaše ugodno.

Dovezosmo se u Prnjavor od samostana Grgetega, seoce čisto i leži u onom dražestnom predielu medju bregovi uz žuboreći planinski potočić sa svojimi liepo okrečenimi kućicami kao kad bieli golubovi posjedaju u neredu uz kakav brieg ili kao kad ovce plandujuć uz brieg polegaju. Na ulazu u seoce pade mi u oči velik liepo ležeći vrt od zelenja, a naprama vrtla stari voćnjak manastirski. U seocu minusmo uz mostić mali mlin manastirski prekrasno udešen na strugi, koja ondje tako prijatno i ugodno žubori, kao da ona bistra vodica žuboreć nadpjeva se sa nebrojenimi u šumi na okol ptičicami. Čim predjosmo mostić rekoh kočijašu da polako vozi, jerbo sam se začudio liepom položaju manastira Grgetega, koj mi se s one točke pokaza u svoj svojoj veličini i ljepoti. Leži uz potočić izmedju dva visoka, šumom obrasla briega, a sa poldnevno-zapadne strane okružava ga liep brežuljast vrt, u kome je priroda sve pružila da ga vještina ljudska, svojom prilježnostju lako obratja u najdražestniji perivoj, u raj zemaljski. Manastir je Grgeteg velik i na četiri ugla jakimi zidovi sagradjen i to na kąt; u sred četverougla sagradjena je crkva, koja premda nije velika, to ipak je spretna i čisto se drži. U manastirskom dolnjem hodniku nalazi se česma sa prekrasnom izvorvodom, koja obilno izvira iz briega, koj se od zapadne strane uz manastir podiže. Iz iste česme navedena je voda u bašču kad se hoće pustiti, a tako isto na dvie strane izpod manastira, kazaše mi, napravljeni su podzemni kanali, kroz koje se može po volji iz česme napustiti voda, i tako se svaka glota u bližnji potočić saprati može. Veliki su i dobri, dakako i puni podrumi pod manastirom, a u dvorištu velika kačarnica, u kojoj sam dvie kace (kade) osobite veličine vidio, i nedaleko od kačarnice na potočiću je rakidžijnica, u kojoj, kad se peče rakija, tako su udešene vodene kade, da iz potočića oluci (žliebovi) navedena voda teče u njih s jedne, a s druge strane ugrijana voda iztiče opet na polje, što je dakako pri pečenju rakije stvar, od koje zavisi i jakost i dobrota rakije. Iz istog potočića navedena je voda kroz rakidžijnicu k jami, u kojoj se kreč gasi. Liepa je hrastova, bukova i lipova šuma okolo manastira, na koji spada više hiljadah lanacah iliti jutarah zemljišta (čini mi se preko četiri hiljade), i tako je isti manastir jedan od najimućnijih fruškogorskih manastirah. Starešina u njemu je sad zaslužan, važan i odličan muž, vitez reda Franje Josipa I., koj me je riedkom gostoljubivostju više danah u manastiru ugostio, i kad sam ga za postanak manastira zapitao, dozvolio mi je iz njeke stare pisane knjige sliedeće izvaditi o postanku istog manastira: „1778 mjeseca Junia, 1. den, Az dolu popisati (Kiril Živković Protosingel) po dostovjernjem čujenju izvjestjen za sei monastir Gergeteg zovomi za izvjestno obavljaju čto

Digitized by Google

Pervoi osnovatelj jego bil Zmai ibi Ognjan Vuk Brankovi ć despot Srbski, kotoro i v' 1471 Goda vo Hungarii vovremja kralja Matejaša Korvina jako istoria oni pokazujet izbran i postavljen bil upraviteljem i vladjeteljem Princom v' Sirmii i hungarli južnjei, i vladjetjelstvova 26 ljet blagopolučno, v' ljeto godine 1497 vo gospodu prestavilsja v' Budimje vo svojei rezidencii. On bil sin despota Gregura osljepljenago, brata žje rodnago svjatago Stjefana krušedolskago kotori i Gregur v' starosti svojei vo svjatuju goru v' monastir Hilendar bil otišel i tamo postriženja v monasjeski čin i preimjenovan Gjeorgii monah. Potom bil ot turke napastvovan, i On za bjezopasnost svoju pisa svomu sinu vladjelcu Sremskomu Zmai Vuku despotu (u izvoru stoji ovako pisano: (Змай Вукъ деспотъ) vo že je bi jemu v' sjem mjesto monastir voimja svjatago Nikolaja sozdál, da bi on ot tudu prisje vs zmolvno pročeje žizni svojeja vrjemja v pokoju provel: I tako Sin Ego (njegov) Zmaj Vuk despot ovis načal sozidati cerkov, i Emu (Jemu) kelii čtob jego roditel prišel žiti v nji: No On vtoje vremja s monastirje, Hilandarje prestavilsja nepolučivši želaje moje v Sinu otiti. Zakoje togda Sin Jego Naimja svojego roditelja naimenova sei monastir Грьгетегь (Grgeteg). Jemuže i ot hungarskih blaženih kraljei so utverdit slušja Gramoti i shogata sinova i s dovolnimi i zemljami snabdje, monahov sobra i postavi v njeg služiti Bogu i Jego ktitoriju hraniti. — Potol kogda Turci vsju hungariju pod vlast svoju pahitiša togda se pročimi – i Sei monastir poplenjen biše, monahi jego pobiti biša, i tako pust ostalsja do vremen doneli je Gospod Bog blagoslov cesarskoe oruže blaženago spomena Leopolda Imperatora, i Turkov pobjedil i prognal za dunavo (Dunav) i za Savo: i togda pohadaistvu i predstavljeniju Jenopolekaga Episkopa Isaie Deanokovića o ih imperatorskago veličestva i znov gramoti carskija za obdržanje i ograničis polučivši v' ljeto godine 1691 je vozobnovi i sam v njem žiteljstvova kotorši potom izbran i postavljen bist je Serbskim Arhiepiskopom i Mitropolitom, tako od toga vremenje mitropoliti Arhimadritami grgetežkim i v svojei titlje prilagali i v Nastojateli im upravljali i snabdjevali, pokojem 1754. Arhiepiskop i Mitropolit Pavel Nenadović načal iznov sozidati cerkov i kelii — i kačaru rakidžinicu i štalu, i v 1770 bist sovršeno. — Po smrti Arhiepiskopov Pavla Nenadovića i Joanna Georgievića v premjena prihodov arhiepiskopskih umaljenih, Poveljenii crkvi dan bist, Arhiepiskopu Vicentiju J. vida, v' d' polnenije Jego Prihodov u 5000 f. i togda v' 1776go ljeta Jemu izručeni, i bratia v drugia monastiri premješčeni biša: Obače paki Naprošenie Naroda, i predstavljeniem Mitropolita togo v' 1778. goda carskim poveljeniem paki monahi vozvraščeni i vovedeni, čim monastir predan so vsjemja prihodi Jego, a v' mjesto togo blaženaja Imperatorica — Maria Terezia mitropolitu iz svoje kase na vsjakol god davat opredelila po 5000 f. dondže inoi kakoi fundus podobni i obrjaščetsja; i tugda mene postaviša ih Ekcelencia V: J: vidă saborno svojim Protosingelom i grgetežkim Nastojateljem.“

To sam izvadio iz starog, ćirilicom pisanog rukopisa: Протоколъ ѡбщєзбитєлнагѡ Митыра Гєргєтега Постыга и прєстаклєнїя Братетка“ (od ljeta 1753. t. j. Protokol obščezbitelnago manastira Gergetega postriga i prestaklenija Bratetva).

U istomu manastiru bavio sam se tri dana, koja mi u onom divnom, dražestnom i krasnom predielu prodjoše kao tri vesela časa. Upravo onda cvjetaše voćke, listaše šume, oblačiše se bregovi i dolovi u zelenilo, u svoje gizdavo svibanjsko ruho; od biele zore do njeke dobe noći pjevaše po vrtlu pred samostanom i po šumi okolo njega svakojake ptice pjevačice vesele svoje pjesmice; čist, zdrav zrak pršaše na krilih blaga povjetarca po dolu i po gorah okrepljujuć mirisom cvieta i cvietja svaki živi stvor kao kad majka okrepljuje čedo svoje sladkom hranom svojih grudih. Gospoda kaludjeri sa vriednim svojim i rodoljubivim predstavnikom predusretaše me najljubeznivije, svuda me po samostanu i okolo njega provedoše i sve mi pokazaše, što je ondje vriedno viditi.

Vrt kod samostana brežuljast je i leži romantično i skupa je perivoj i bašča, ima u njemu voćakah, šume, gaja komad, mali vinogradac, u kome rodi grozdje Ružica sama, gredice cvietja, slogovi zelenja i pčelinjak, staze se viju i protežu izmedju svega toga na sve strane kao po kakvom vrtu razkošnom. Vrt za zelenje ili povrtalje nalazi se na drugom kraju manastirskog Prnjavora. U njemu je liepa vrtlarska kuća, a posred vrtla navedena struga vode iz planine, što istom vrtlu ne samo podaje čarobnu milinu, nego ga i natapa i oplodjava. Vrt je zasijan svakojakim povrtaljem, i u jednoj leji pod staklom vidio sam vesele vrieže krastavacah sa zrielim plodom za jelo.

Povrativši se iz samostana Grgetega u Karlovce, i buduć bili praznici školski, upotrebim sgodnu tu priliku najmivši kola, sutradan taki odvezem se preko Kamenice u selo Beočin, gdje sam imao ovršiti neki posao. Nu došavši u Beočin nenadjem koga sam tražio, pogledam dakle selo, al' ćelavu glavu lako je ostrići, tako biaše i malo selo lako pregledati. Kuće razsijane po brežuljcih izpod planine brez svakog reda kao grmje što raste u divjoj šumi. Posred sela teče planinski potočić, na kome imade u selu i izvan njega više malih mlinah, na kojih vitlove navedena je voda iz potočića kroz žliebove. Isto selo udaljeno je pol ure od glavnog druma, a jednu uru od Čerevića. U selu ništa važna, do pred selom nalazi se velika krečana, u kojoj se žeže dobar kreč, (vapno) za koj se u beočinskih planinah kopa kamen vapneni osobito dobar. Imade u onoj okolici i mnogo vrstih drugog kamenja kako sam se poslje osvjedočio.

Digitized by Google

Odvezem se iz sela do samostana Beočina. Ono je pravi samostan, leži bo udaljen od sela u šumi medju bregovi u tako zabitnom kutu, da nije niti toranj od crkve viditi dok se nedodje upravo k njemu. Tako leži manastir Beočin u uzanoj dolini uz planinski potočić, i visoki bregovi obrasli šumom podižu se okolo njega. Sazidan je na ključ sa liepom crkvom ležećom posred dvorišta, a okolo crkve napravljen je cvjetni vrtić. Sa poldnevne strane od manastira jedva desetak fatih sagradjena je upravo nad potočićem mala kapela; s druge pako strane potočića pruža se dolinom uz planinu manastirski vrt.

U manastiru niti sam našo starešine, niti namjestnika, nu našao sam četiri kaludjera, dva stara, jednog mladog sveštenika i jednog valjana, čestita vrla rodoljubca i izobražena djakona, koj je zastupao mjesto namjestnika, i koga, čim sam došao i malko se divanio, mahom sam spoznao vrlinu njegovu i nehotice pomislio sam na Dositea Obradovića i na manastir Opovo, gdje je ovaj kao djakon živio. I spomenuta dva stara kaludjera, od kojih je jedan bio u svojoj mladosti učitelj bogoslovja a drugi iguman, dopadoše mi se jako ne samo poradi toga, što mi se ljubezni i gostoljubivi pokazaše, nego i što sam uvidio da su ljudi mnogo čitali i izkusili u svome djelokrugu, te su vješti dobro na polju crkvene srbske književnosti. Proiguman, starac prešo davno sedamdeset godinah, pokloni mi za spomen vlastitom rukom ovog ljeta napisanu crnim i crvenim mastilom poput štampe „Проскомїдію," koj rukopis jedva se poznaje da je rukopis, nego na prvi pogled svatko bi reko da je tisak, s tolikom je vještinom i točnostju onako starom rukom napravljen, i to u četiri jednaka eksemplara, od kojih ću jedan poslati u Zagreb za našu narod. knjižnicu kad mi se sgodna udesi prilika.

Pitajuć za postanak beočinskog manastira, kaza-še mi, da će već biti preko petsto godinah odkako je na istomu mjestu živio njeki pustinjak (eremita) u špilji (pešteri). Prva na onom mjestu sagradjena crkvica biaše drvena, i tek po priselenju Srbaljah iz Srbije u ove krajeve oko god. 1406. položen je temelj za sadašnji manastir, u koga je ciela crkva pokrita limom. Dohodci istog manastira dosta su znatni.

Blizu manastira imade izvor osobito dobre vode i u obližnjih bregovih nalazi se osim krečnog vrlo dobra kamena još i bielo crvena vrst mramora; kremenjaka (kamena), iz koga se čeljikom dade izkresati vatra; sivca kamena; smolenjaka; pruda; Gneuss'a; sjajna kamena, u kome se nalazi ponješto i srebrene rude; crnkano zelena zrnčasta kamena; crvenka (mekana kamena); kamena u pločah razne boje; crnog kamena, u komu imade gvozdene rude, od kojih vrstih kamenja skupio sam od svake po njekoliko komadićah ponajviše iz potoka, što teče iz planine pored manastira. Pobirajuć isto kamenje našo sam i jednu malu okamenjenu ljušturu morskog puža, koju je po svoj prilici bujica donela iz planine u potok. Kazaše mi, da se često po onih bregovih nalaze takve okamenjene ljušture, što je dokaz, da su njekoč i po ovih predielih valovi morski tekli, te veća strana ovdašnjih bregovah postat je morala naplavom morskih vodah.

Liepo i ugodno biaše vrieme onaj dan kad sam se vozio u Beočin i posluži me cieli onaj dan dok sam se srećno kući povratio. Povratjajuć se pred večer iz Beočina imao sam dovoljno vremena promišljati sve, što mi se isti dan dogodilo, na što sam naišo. U manastiru i u selu svuda sam naišo na dobre, iskrene, gostoljubive proste ljude, poštene i bezzazlene duše. Šta ima prostijeg i neznatnijeg nego takvo svakdašnje pripetjene? — To je mnogim malenkost, neznatna stvar, ali s takvih pojavljenjah iskrenosti, gostoljubivosti, srdačnosti ima se stvar u moralnom svietu kao i sa obće razprostranjenih u prirodi stvarih, kao što je zrak, voda, vrsti zemlje, rude itd. Oni su najveći prirode darovi, brez kojih nitko živiti nebi mogo, ali nitko nepazi na njih osobito, nego možebit kakav izpitatelj naravi, dočim se ono gleda, promatra i traži, što je sjajno, što se bliešta, što izvanredno, neobično. Isto tako mnogi kuju u zviezde i do neba hvale sjajne čine i sposobnosti, brez kojih bi — možebit — sviet moralni liepo mogo zdrav i čitav obstati, dočim se niti nehaje za življe moralnog svieta, za njihovu ljepotu, za ono, što je neobhodno potrebito, te zaoto se slabo i goji moralna ćud i srdca dobrota. Upravo bez mene mogu svi oni ljudi u Beočinu živiti, pak su me s onolikom i onako toplom i iskrenom ljubavju susreli, ugostili i podvorili kao što sam ugošten bio i u manastiru Grgetegu. Upravo takva nesebična ljubav i gostoljubivost stožerna je snaga za pošten i valjan život, i svakako je najplemenitiji ostanak izvorne ljudske naravi. Liep je značaj našega naroda, gdjegod je čist i neoskvrnjen ostao od nadriprosvjete, koja u tmini svjetlost traži, a u razvratjenosti tobožnju izobraženost. Naš narod necrpi iz romanah načela svoja za život, zato vjeruje i Boga i dušu, zato je zdrava značaja u obće. — U takvih mislih zadubljen dovezoh se podockan kući pun sladkog njekog zadovoljstva, što sam prošavši se malko po našem kršnom Sriemu našo toli dobrih i čestitog značaja ljudih. I po naših njivah rodi bjelica pšenica, i po naših gorah rodi vinova lozica, i po naših šumah raste drenovina, i po naših selih ima zdrava i čestita značaja ljudih. Oj liepa je naša domovina!

U Karlovcih mjeseca svibnja 1856.

Slava imendana u manastiru Grgetegu.

Dne 31./19. svibnja biaše slava imendana u Grgetegu, kakva se riedko viditi može, jerbo su riedki i muževi kao što je prečestnejši g. Patrikie P . . . . . l, arki-

Digitized by Google

mandrit istog manastira; tako izvanredno svečano proslavismo, da mi se na ino nemože, nego moram pokušati da opišem istu svečanost kakva se samo u srbskih manastirih, i to valjda samo u onih viditi može, koji imadu onako vrle predstavnike. Muž izobražen, izkusan, blage duše, plemenita srdca, ljubljen i ljubeći otac svojih mladjih, iskren i vjeran prijatelj svojih prijateljah i znanacah, podpora i utjeha mnogih ubogih sirotah i pravi usrećitelj sviuh onih, koje je providnost božja, budi u kom obziru stavila s njime u užje obćenje.

U subotu 31. svibnja stigoh u družtvu moje obitelji na manastirskih po mene poslatih kolih oko deset satih prije podne u Grgeteg, koj sam manastir već odprije polazio i njeg i njegovu liepu okolicu opisao. Zatekosmo puno gostih, gospode i gospojah. Gospodin gostoljubivi domaćin primaše goste vedrim licem, veselim pogledom i srdcem, i s njegova vedra lica činilo se prelazila je radost na lica gostih tako, da kad je čovjek pogledao cielo družtvo, viditi je mogo, da je svaki gost oduševljen iskrenom radostju, neusiljenim veseljem i srdačnom izkrenostju, kakva se samo naći može medju ljudmi dobre ćudi i medju pravimi prijatelji. Našo sam u družtvu više starih poznanikah i prijateljah, s kojimi razgovarajuć i spominjajuć se prošastih godinah proteče mi vrieme ugodno i brzo, sat kao čas, dan kao jedna kratka ura.

Pri objedu biaše nas više od četrdeset osobah, sjedismo za dugačkim punim stolom u velikoj, kamenitimi pločami taracanoj, liepoj trapezi (refektorji), od koje su duvari ukrašeni mnogimi likovi srbskih starih episkopah i drugih znatnih licah, i ikonami. Pite su i nazdravljane zdravice i pjevana „Mnogaja ljeta“ na svakojaki napjov, pjevane i druge, ponajviše crkvene pjesme, pri kome pjevanju odlikovaše se njekoliko gospode grgetečkih kaludjerah, od kojih osobito trojica tako su liepo pjevali, da bi ih ljubitelj pjevanja ciele dane slušao a da se nebi umorio nit bi mu se dosadilo. Proteče nam vrieme u trapezi brzo kao da ga odnese vjetar na svojih lakih krilih. Za svakom zdravicom zvoniše zvona i gruvaše mužari; g. domaćin ugodi riedkom ljubeznivostju i prijatnostju svakome i najmanjemu gostu, i u svakom obziru biaše u svemu i svačemu red, sloga, medjusobna iskrenost i duh prostosrdačnosti i bratinske iskrnje ljubavi širio je krila svoja nad cielim družtvom; veselost, dobra volja, šala oboružana oštroumnostju, dosjetkami i bezzazlenom radostju oblietaše goste kao kad šareni leptiri po vrtlu na liepom vremenu oblietju razcvjetano cvietje.

U onakvom družtvu svako valjano ljudsko srdce kuca žestje, ali i veselije; kresi se od sladke radosti svako vedro, zdravo oko; blišta se u zadovoljstvu svako pošteno lice kao kad žarko sunce obasja i pozlati poljane i bregove na vedrom proljetnom danu i sve predmete po bregovih i poljanah; a sva zabava i sve veselje tako biaše čedno, smireno, čestno i nevino, da pritomna nevina djeca brez svake opasnosti udionici biti mogoše zabave i uzveselenja našega, jerbo niti jednim samo pogledom kamo li riečju ili činom nitko nepovriedi čednost i pristojnost.

Veća strana gostih razidje se pred večer i povrati se po hladovini kućam svojim; nu mene i moje sa još njekoliko svojih bližjih poznanikah zaustavi g. domaćin na konaku, te se do noći zabavismo šetjuć se po liepom vrtlu, gledajuć kako se igra sriemsko kolo i drugi plesi uz gajde, i provodeć nove šale i vesele razgovore prodje nam vrieme; sunce zadje za gore, hladovina sa tihim pršenjem povjetarca blaga zavlada po dražestnom onom predielu; zviezda večernica zasja na večernjoj neba strani i domalo iza, kako se ona pokaza na nebeskom neizmjernom svodu, okiti se vedro nebo sjajnimi zviezdami kao što vrt okolo nas onde se nalazeći okitjen biaše svakojakim liepim cvietjem. Za Adama, prvog čovjeka, raj zemaljski u komu je do svoga pogrešenja živio, valjda je samo zato ljepši bio, nego za nas što je onakvi priedjel i vrt kašto je u Grgetegu, što je Adam neviniji bio u svojoj savršenoj podpunosti, u kojoj je izišo iz ruke svoga stvoritelja, nego mi njegovi grešni potomci. Nu polag sve naše nepodpunosti možemo i mi nasladjivati se ljepotom i milinom sladke prirode, ako samo srdce naše čuvamo od izopačenja prirodjenih strastih, ako tražeći mir i pokoj duše svoje ljubimo Boga i ljude.

Kad crna noćca razatirati poče po zemlji mrku svoju koprenu, po grmju i stablih u vrtlu zasjaše se upaljene svieće, što biaše čarobno pogledati. U vrtlu je na podnožju planine, na brežuljku izpod 5 - 6 velikih u kolo zasadjenih odebelih hrastovah napravljena velika okrugla klupa sa u stabla hrastova udešenimi nasloni; usried kola od dubja namještjen okrugli stol zastrt bielim stolnjakom i liepo postavljen svim, što treba za gospodski objed; svieća u velikom staklu čarobno rasvietljavaše prostor okolo stola i sám pun stol, a bacivši pogled izvan onog prostora vidjaše se stabla i grmje i svi okolo u vrtlu nalazeći se predmeti zastrti noćnom mrklom koprenom; dalje u šumi i šipragu biaše mrak u mraku, koji pojedine svieće oskudno razsvietljavaše. Liepo i milo predstavljaše se sve to očima kao u snu a ne na javi. Večer biaše liepa, vrieme tiho i ugodno; blago povjetarce nihaše polagano listjem i hvojami od stabalah kao kad ljubezna majka milo svoje čedo niše uspavljujući ga u naručaju; sjajne zviezde sa vedra neba kresiše se kao bistre oči nevine djece k nam na zemlju, ali samo pojedine mogoše bliedimi svojimi zrakami prodrieti kroz listje od dubovah do nas; množtvo svakojakih leptirah treptiše okolo svieće na stolu pred nami; nam za stolom sjedećim i večerajućim prolaziše časovi uz vesele i šaljive prijateljske i iskrene razgovore brzo i ugodno. Blizu nas sviraše gajdaš vješto u gajde, a poslužitelji, dvoranici i druga čeljad sa njekoličinom mladeži seljačke (prnjavoračke) plesaše kolo i pjevaše pučke pjesme i poskočnice. Za svakom napitom zdravicom pucaše lugari i lovci manastirski u bližnjoj šumici iz pušakah, i odjek pucanja razliegaše

Digitized by Google

se na mirnoj noći po kršnoj Fruškoj-gori od drvca do kamena kao odziv silna groma.

Mi tek svršili večeru, a pred nami na brežuljku zasjaše svieće u fenjerih i okolo njih pokaza se na čarobnom noćnom pozorištu u bujnoj travi pod stablî i grmjem njekoliko nam već poznatih, alî u pastire preobučenih osobah. Sjedoše pastiri objedovati, i objedujuć razgovaraše se o tomu, kako je danas imendan prečestnejšeg gospodina arkimandrita Patrikia, njihovog ljubeznog otca i dobrodjetelja, i da su se upravo u to ime sada sastali, da milog svoga gospodina imendan veselo proslave, da blagog dobrodjetelja svoga vriedno pozdrave i u znak djetinjske ljubavi i iskrene privrženosti prikažu mu svoje pastirske darove. Milo biaše slušati razgovor pastirah, koji se spominjaše dobrote, ljubeznivosti i blagosti svoga gospodara i dobročinitelja; ali još milije biaše poslušati kad skup pastirah zapjeva liepu pjesmu u slavu imendana njegova sastavljenu i to jednim od najljepših iztočne crkve veselim napjevom. Pjevači odpjevaše tu pjesmicu tako vješto i složno, da ih biaše prava milina i radost slušati. Po tome sidjoše pastiri sa brežuljka i došavši k stolu prikazaše redom svoje darove. Prvi prikaza liepo, bielo, gojno jagnje nakitjeno liepim cvietjem, drugi prikaza veliki ovči suv sir, a treći na tanjiru liep i krasan, vješto spleten vienac cvietja, koji svaki dar sa kratkim srdačnim govorom predadoše, a gospodin domaćin primi ljubezno darove, na svaki dade uzdarje i razdieli mahom darove medju pritomne, te tako i meni s mojimi pripade jedna strana darovah. Nastavi se zabava dalje, sviranje, pjevanje i uzveselenje trajaše do blizu pol noći, u koje vrieme odosmo spavati, a družina produlji zabavu do blizu biele zore.

Tom sam se prilikom uvjerio, kako iskreno poštuju i ljube svi mladji vriednog i dobrog svoga starešinu kao što samo dobra djeca ljubiti mogu i poštovati svoga ljubeznog i pravednog, ljubećeg otca, i srećan se može nazvati svaki starešina i predstavnik, koj pravdom, vrlinom i dobrotom svojom kadar je i voljan steći onakovu ljubav i privrženost, onakovo iskreno poštanje svojih mladjih, kao što se ondje viditi moglo; ali srećni i blagopolučni su zaisto i mladji, koji imadu onakvog starešinu, koj u pravoj sreći, u pravom napredku duševnom i tjelesnom svojih mladjih nalazi radost i zadovoljstvo blagorodna svoga srdca i plemenite duše radost, koja se samo istinom, pravdom i dobrotvornostju, dakle pravom ljubavju bližnjega postići dade.

I budući dan iza slave imendana ostavši do pred večer u Grgetegu našetasmo se po liepom vrtlu samostanskom; nagledasmo se onog krasnog i uzoritog predjela, naslušasmo ugodnog pjevanja pticah, kojih u onom divnom predielu za čudo mnogo imade, kano da i ptičice, ove nerazborite živinice rado borave u plodom blagosovljenih predielih, a hježe iz pustih i praznih, kao što se ni nabožne, krotke i plemenite misli, čovjekoljubive i bogoljubne želje u praznom, ili gadnom sebičnostju napregnutom, ili oholostju naduvenom srdcu naseljavati neobičaju, nego u srdca puna cvietja božjeg mira, puna dražestih, ljepotah i milinah dobre volje i zdravlja duševnog, naime istine i pravičnosti. Biaše sa mnom i moje vlastite i mojoj skrbi odhraniteljskoj i učiteljskoj povjerene djece, koju sam s pravom nasladom motrio kako se srdačno vesele gibajuć se u prostoj prirodi, na prostom, zdravom zraku, po vrtlu i po šumici, gdje ih okružavaju onolike milina krasna predjela: krasno cvietje, zelena travica, kitnjasto grmje, listnata stabla, pjevajuće ptičice, šumeći potočić, šareni leptiri i onolike druge ljepote. Kako se djeci pri nevinih njihovih igrah i zabavah kresiše oči, kao kad se sa vedra neba krese zviezdice, kako jim se rumeniše vedra lica kao livadske zrele jagode, kako se iz svakog njihovog pogleda i pokreta pokazivaše zadovoljstvo i srdačna radost. Odhranitelji i učitelji mladeži, osobito po gradovih, gdje se po ciele dane drže djeca u školskih sobah kao tamničari u tamnici, valja da ljeti često šetjaju se kolika je potreba, da jim djeca što češće gibaju se u prostom zraku, po polju, gdje jim noge negaze po samom patosu, ili po golom kamenu varoških prašnih ulicah; nego napolje s djecom na ledinu, u vrt, u gaj zeleni, gdje ptice milo poje, gdje miriše cviet i cvietje, gdjeno šúme potočići po poljanah i livadah, gdjeno prši blagi vjetrić, gdje šareni lepetju leptiri, gdjeno zuje radene pčelice, cvrkuću kukci i bubice, gamze neumorno posleni mravi, gdje se sa poljane ili sa briega širok prostire vidokrug; pak će pitomci i učenici naši bolje napredovati i tielom i dušom, nego ako ih uviek držimo zatvorene u zidove kao ptice u krletkah, ili ako ih pustimo, da se tepu po varoških ulicah, gdje koliko materialnog, toliko i tri-put više nalazi se moralnog praha i gada.

U Sriemskih Karlovcih 6. lipnja 1856.

Slavonske starine.

(Iz sbirke starošitnostih Luke Ilića Oriovčanina.)

XIII.

Pričac.

U jezuitičkom razvalinah katalogu spominje se njekdašnji grad Levac ili Mlenac na utoku Crnca potoka u Savu. Magjarom je pod imenom „Malomfalva“ poznat. Ortelio u svojem krajobrazu od g. 1602. pogrešno postavlja Levac u Bosnu, na mjesto kod današnjeg Pričca [1]). Po Ištvanfiu [2]) Turci su g. 1502. do Levca, iliti Malomfalve — Fesler ga zove Mühlendorf [3]) — došli i cielo požežko polje oplienili. Vjerojatno je, da su Turci tom prilikom pomenuti grad pobarali, budući se o njemu više ništa nespominje. Toliko je stalno, da su se još g. 1700. razvaline vidile. [4])

---

[1]) Levac dolazi od levo t. j. na levoj obali Save. Pričac, — tako se sad selo Oriovačke satnije zove, gdje je prije Levac bio — dolazi od priko, ili što Sava ovdje prieko udara, ili što su se „iz prika“ t. j. iz Bosne stanovnici ovamo priselili.

[2]) Vidi lib. 12. str. 31.

[3]) Vidi Band 5. str. 809.

[4]) Vidi Diarium Jesuit. Paroch. Veli:

Digitized by Google

XIV.

Bečic.

Poviš selah Bečica i Ciglenika u Oriovačkoj satniji na jednoj pećini biaše njekoć grad, kojega su se razvaline vidjale još g 1700. kao što jedan službeni u Požežke županije arkivu nahodeći se dopis svjedoči, kojim se javlja, da su pustahije svoj stan u pomenutoj razvalini imali, i pofatani bili. U jezuitičkom katalogu dolazi pod imenom Ezek ili Serke. Milesius [1]) spominje njekog Tobiju de Serke, koj je g. 1485. desetinu od stanovnikah pazarišta kupio, odkud se može zaključiti, da je taj grad već g. 1485. obstajao. Ortelio u svojem krajobrazu piše ga Ezek.

Brdo, na kojem je taj grad njekoč bio, poznato je okolišnjem stanovničtvu pod imenom „svatovsko grobje.“ Narod pripovieda, da su se tud njekoč dvoji svatovi susreli s ljubomorstva zaručnikah pobili, i tud da su pokopani. Istina je da se mnoge čovječjih a i konjskih kostih na pomenutom mjestu nalazi, nu da li od svatovah, ili možda od padših u bitki kod obsjednutja grada vojnikah, nije izvjestno.

XV.

Oriovac.

Stolica desete satnije Gradiške pukovnije. Švear pripovieda, da je njeki Nuri-efendi-paša u Oriovcu grad sagradio, što je veoma sumnjivo, buduć lieni Turci nisu ni ono znali uzdržavat, što su gotovo našli, a kamoli da iznova zidju. Vjerojatnije je, da je ovaj grad prije turskog u ove strane nasrhutja obstojao. Povjestnica spominje g. 1501. njekog Gabriela „Orhovec“ [1]) koj je bio palatinski bilježnik i po svoj prilici vlastnik ovoga grada, od kojega je i pridievak imao. To je pako tim vjerojatnije, što i u jezuitičkom katalogu pod imenom Orhovec, i „Oriovc“ dolazi. Može se dakle zaključiti da je taj grad obstojao prije turskog ulaza, i od Turakah, ili možebiti i poslje za vremena njihove vlade, od samih krstjanah, porušen, a Švearov Nuri-efendia da ga je dao samo popraviti.

Nu za mjesto gdje je taj grad bio, nezna se pravo. Tri stvari za brieg Surduk govore: a) Položaj briega, koj je sa tri strane strm, a samo od sjevera ravan, odkud je valjda i ulaz bio; b) što je nadjeno u okolici oružje i čovječje kosti izkopane; napokon c) u dolu nahodeći se zdenac, stanovničtvu pod imenom „stara česma“ poznat, koj je mnogo starji nego li bivša turska vlada u Slavoniji, i koga je samo bogat čovjek sa velikim troškom kadar bio uzidati [2]), dokazuje, da je grad u toj okolici biti morao. Najbolji pako dokaz za brieg Surduk mislim da je selo Orhovec iliti Oriovac, koje je prije okolo grada bilo, kako to dan danas stara kućišta pokazuju; poznato bo je, da su u stara vremena podanici iliti kmetovi okolo spahinskog grada obitališta svoja imali.

God. 1628. pobije Stjepan Bakić — kao što Švear [4]) pripovieda — Turke kod Broda, te otme grad Oriovac, iz koga se je dulje vremena hrabro branio, dok ne bude mjeseca studena nadvladan. Vidivši smrt pred očima, da ludo glave neizgubi, pozove Huseinagu Vrančića na mejdan, koj na mjesto sebe bega Ugrenovića pošalje, jer se sám nije ufao izići. Bakić poslie kratkog boja bega obali, a Turci na njeg razjareni nasrnu i na male ga komadiće izsjeku. Po porazu Bakićeve čete Turci opet grad zauzmu, dok jih iz njega austrijanska vojska konačno sa porazom grada neiztjera.

XVI.

Drenovac.

Leži na sjevernom podnožju brda, koje se proteže kroz Gradišku regimentu u području Oriovačke satnije. Poviš sela bio je u stara vremena velik i znatan grad, o kojem se ipak nezna, kad je sazidan. Čoka pripovieda, da je njekoč spadao na Horvata, a po ovoga porazu na Ujlakia, od koga je Vuk Branković za Vladislava II. g. 1494. grad predobio. Nu stekavši Ujlaki kraljevsku milost, grad Drenovac opet je natrag dobio.

G. 1502, kada bi Turci kod Pričca t. j. starog Levca Savu prebrodili i sve Požežko polje tja do Vukovara oplienili [5]), poharali su i ovaj grad, koj je poslie popravljen, iznova pao u turske ruke.

Nedaleko izpod grada kod sela ima još dan danas jedna starinska u gotičkom ukusu sazidana kapela sa dva tornjića na razvalinah samostana, koji su — kao što Čoka nagadja — Crkvenjaci (Templari) sazidali. Narod pripovieda, da su dvie kćeri gradskog vlastelina pale u tursko sužanjstvo. U sužanjstvu učine zavjet, da će svaka po jedan toranj na pomenutoj crkvici sazidati, ako jih Bog sužanjstva oslobodi. Što su želile, to su i doživile. Turci budu pobiti, a one oslobodjene. Došav kući učine sagraditi dva visoka tornja, koje su Turci poslie na polak opet porušili. Ova se medjutim pripoviest neslaže niti s okolnostmi niti s vremenom kad su Turci ovdje vladali. Vjerojatnije je drugo narodno pripoviedanje, da su naime g. 1502. te dvie sestre kod pomenute turske na grad navale u sužanjstvo pale. Na zapovied bana Ivana Korvina pohiti Gjuro Branković — od Magjarah Kiniži nazvan — za Turci, dostigne jih kod Mitrovice, pobije i plien im otme, kojom su prigodom i pomenute dvie sestre oslobodjene. [6])

G. 1600. popale bratja Lapsanovići Drenovački grad, a već prije, naime g. 1596. podobro ga ošteti Franjo Ilinić, kad je proti Požegi postupao [7]). Turci grad poprave, nu krstjani ga konačno 8. lipnja 1653. popale i poharaju tako [8]) da ga više ni Turci nisu popravljali. Odtud je lasno dokučiti zašto mu se sada ni za temelj nezna.

Mnogi drže da ako i nisu Crkvenjaci ovaj grad sagradili, to su ga ipak posjedovali i još sada obstojeću kapelu zidali.

---

[1]) Vidi kod Fukshofera T. 2. str. 288.

[2]) Vidi Katona T. II. str. 282.

[3]) Od toga je zdenca podzemljeni vodovod u selo izveden, koj na liepoj pijaci česmu (*Springbrunnen*) sačinja.

[4]) Vidi Ogledalo Ilirle Dio 4. str. 453.

[5]) Vidi Fessler B. 5. str. 809.

[6]) Vidi i-ti na istom mjestu.

[7]) Vidi Švear Dio 4. str. 441.

[8]) Vidi Švear Dio 4. str. 458.

Digitized by Google

Putovanje

na moru iz Evrope u Ameriku, Aziju i Australiju.

Tome Skalice Brodjanina.

Od g. 1851—1855.

(Nadalje)

(Putovanje iz Kalifornije u Australiju; brodolomije na obali australskoj; New-Castle; Port - Jacson — Sidney — Town; polazak u rude australske itd.) *)

Sve to u burnom vremenu jedreći i od velike nužde i oskudice težko pateći približali smo se konačno, kao što već napomenuh, ipak obali australskoj na toliko, da smo neki dan prije podne ugledali predgorje, koje smo držali da je *Cap-New-South-Wales*, a svjetionik, o kojem smo mislili da je na ulazu luke *Port-Jakson* iliti *Botanybay*, kamo smo upravo željeli doći. Nu kapetan našega broda, promotriv sunce, očitova nam, da se nalazimo pod 37 stupnjem (naime južne širine), a budući da je najbliže mjesto ovoga našega puta bio *Port-Jakson*, koji leži pod 34. stupnjem, to je naš brod na zapovied kapetanovu krenuo pravcem sjevernim. Na našem brodu biahu dva mornara, koji su već prije višeputah bili u Australiji, te su sad kapetanu protuslovili, tvrdeći da ono predgorje prama nam nije *Cap-Howe*, kao što je kapetan očitovao, nego da je to upravo *Port-Jakson* i cilj našega puta.

Nu kapetan osječe se na njih oporno, veleći im: zašto, momci, nieste pošli za oficire, već za proste mornare, kad se gradite da ste tako vješti? — Našto oba mornara umuknu, a mi jedrismo nadalje prama sjeveru oštrim vjetrom i to upravo od krme (timuna). Isti dan pred večer stane duvati strahovit vjetar (Fortunal), a kapetan još prije sunca zahoda promotriv sunce opetovano skupa sa pilotom, poče i sam sumnjati, da li smo u pravom kurzu. Napokon oko devet satih u večer zovne k sebi ista dva mornara, na koje se je prije tako porugljivo otreso, te ih upita osorno: Poznadu li oni zaisto ono predgorje? Našto oni posve uvjereni odgovore: da smo minuli *Port-Jakson* i da jedrimo pravcem prama *New-Castlu*. Na taj njihov ozbiljni odgovor zapovjedi kapetan mornarom na timunu, da uzvuku gornja dva jadra na svakom jarbolu, te tako se brod okrene i uzme pravac prama jugu.

Nužda i nevolja pritisnula nas je medjutim sve to većma na brodu. Trpismo od glada a još više od žedje; vode nam je već sasvim nestalo i evo već 36 satih nije nitko od svega našeg družtva nijedne kapljice vode imao za piti, a za skuhat nješto oriža (pirinča) ili starog graha, što nam je jošte na brodu ostalo od hrane, na to nije bilo ni pomisliti. A što nam je svu tu nevolju sad još većma ogorčalo, to je bilo da smo dotle barem sveudilj imali pred očima obalu australsku, te smo, nadajući se da ćemo za do 24 sata ma u koju luku ili na kraj kopna doći a glad i žedju tad ugasiti, — laglje podnašali težku tu nevolju. Ova nas je pako nada i posljednja utjeha ostavila, odkako smo opet pravac promienili na jug prama *Port-Jaksonu*, uz koji leži grad *Sidney*; k tomu svemu eto vjetar od glavo, a more burno, valovi kanoti bregovi, tamna nas noć zastrla, a brod naš jedreći u najvećoj, kad je noć i bura, opasnosti, naime blizu kraja iliti obale. Što nam je dakle bilo činiti, nego držat se čim bolje moguće podaleko od kraja, da nam se brod o silne one školje uz obalu nerazbije. Tu su opet naši mornari imali strahovitog posla jednako brodom križajuć i držeći se proti vjetru. Svu su bogovitu noć prelazile silne oluje te nam i dva jedra prodrle, — a kad je zora svanula a naš bi prekonoćni put mjerom, što se zove englezki *Loge*, izmjeren, pokaza se, da one noći niesmo ništa napredovali, pače da smo natrag zabačeni a podalcko od kraja udaljeni, tako da niesmo više vidjeli predgorja što smo ga prije bili ugledali i tako radostno pozdravili. Vjetar je svedj još jednako strašno duvao, a mi smo svikolici uvidjeli, da se ovim vjetrom u luku *Port-Jakson* ili *Botany-Bay* na nikakav način doći nemože, a prigodna vjetra niesmo mogli više očekivati radi pomanjkanja hrane i vode. Tad smo jednokupno, mornari i putnici na brodu, pošli tvrdokornom kapetanu na krmu i njemu zaprietili zahtjevajući da se pravcem vjetra odmah počme broditi, i da nastoji da ma u koju luku ili zaliev kraju dojdemo i da se ondje izkrcamo. Kapetan je sám uvidio da drugačije biti i nemože ili da od glada i žedje izginemo, te zapovjedi da se uzme pravac opet k sjeveru, naime prama *New-Castlu*. Ovo je bilo u subotu 18. lipnja 1853. u zoru oko 6 satih. Brodeći tako oko 8. sata pred podne ugledasmo svjetionik (*Leuchtthurm*) od *New-Castla*, a vjetar nas je oštro tamo tjerao; zato smo bili u pripravi za sidra (lengere) spuščat kad u luku dojdemo, a sad smo znak po običaju dali opalivši tri topa, da nam dojde pilot od kraja, koji bi nas upravio sa brodom u luku od *New-Castle*. Okol 10 satih prije podne ukaza se na pučini morskoj mala ladjica prama nam brodeća, i za pol od prilike sata približi nam se s pilotom, koji se stignuvši nas, pope odmah na naš brod. Prvo je naše pitanje bilo: da li smo prama luki *New-Castle*? a on reče, da jesmo, i upita; odkud mi dolazimo? — Na što mu odgovorimo: Iz San-Fra ceska u Kaliforniji. On upita dalje: što mi od njega tražimo i što smo ga dozvali? Mi odgovorimo: da nas uputi u luku od *New-Castle*; našto on reče: da on te vlasti neima u ovako burnom vremenu, to da on kano kraljevski pilot podstupiti niti smie niti može; a kad mu mi svikolici našu nuždu odkrismo, koju je on sam na nami i opazio, tad nam reče: da će on na našeg kapetana odgovor, ako ovaj pristane k ovoj pogodbi, za 8 funtih šterlinga (80 fr. sr.) nas u luku uvesti da možemo ondje o lengeru stati, a kapetan, bojeći se nas ostalih, morao je privolit na ovu pogodbu.

*) Nastavljenje iz br. V. ljet. Nevena.

Digitized by Google

Sad ću najprije sa njekoliko riečih opisat ulaz u luku od *New-Castle*. S lieve strane od luke proteže se uzan 'rt zemlje od grada tja u more, svršujući se u velikom okrugu, a ovaj je okrug uzvisit nad morem pa do brka do 600 nogah. Na ovom kao brdu ima po novom ukusu vješto sagradjena sgrada, uz koju se podiže svjetionik i namještjene su dvie baterije topovah. Ovo je brdo sama stiena. U svjetioniku negori po noći lampa, nego se nakupi u gomilu na prostoru kamenog ugljena, koji užežen na daleko razsvjetljuje more dolazećim brodovom. Izpod brda ima strašne trbuljine u moru, koje opasán čine ulaz u luku. S desne pako strane na ulazku do pol sata izza tvrdjave počima se stoprv zemlja sasvim polojita i posuta nizkimi stienami. Od tvrdjave do grada *New-Castle* ima jošte dobar poldrug sat.

Preuzevši dakle englezki pilot zapovied na našem brodu pojedrismo prama luki, — kad al obilazeć tvrdjavu zamahnu vjetar s nami i odtjera nas izvan zalieva; što nam je drugo ostalo, nego smo morali križat protiva vjetru, a kad smo opet u istom pravcu bili nuz tvrdjavu, pokuša pilot po drugi put da uliezne s brodom u zaliev; al je vjetar bio od kraja, i tako biasmo i po drugi i treći put odbačeni, a u tom je i večer nastala; napokon kad četvrti put zajedrismo, tad vještinom pilota i božjom pomoću sretno uliezosmo u zaliev i stadosmo o lengeru. Sve se tad umiri, a pilot nam reče, da mi svikolici imamo ostati na brodu i da se nijedan od nas neusudi na kraj poći dok se služba božja sutradan kano u nedjelju nesvrši i dok nas komisija nepregleda; a što se tiče vode i hrane obeća nam da će nam što nam je od potrebe jošt istu večer poslati. Tad se uputi pilot i naš kapetan na kraj u čunu pilotovom a mi ostasmo u nadi i Bogu faleći da nas je smrti od glada izbavio. Za dobra dva sata pristanu uz naš brod dva čuna ukrcata različitom hranom i pićem; kad smo sve na galiju spremili, nastalo je pečenje i varenje a najprije se je svaki pokriepio umiešav malo vina u vodu. Poslie blagovanja biaše obća radost i veselje, te na novo oživiše naše nade i želje, koje će nam se izpunit u zlatnih rudah australskih, i svatko je zaboravio na onu nuždu i nevolju, u kojoj smo još malo prije do sdvojenja čamili. Gdjekojim se je opet stežkalo, koji su si pretovarili želudce jelom i pićem. U tom je i debela noć nastala; obadva su se čuna povratili u luku, a naš je kapetan ostao preko noći na kopnu.

Sutradan u jutro vrati se naš kapetan k nam i donese sobom nješto kave, šećera i friška kruha za ručak, meso i ostalo da će poslie doći za objed, a večerat ćemo, reče nam, na kraju, zato da budemo pripravni čim odručamo, jere ćemo krenuti u luku uz grad.

Pilot je na kraju našem kapetanu kazao, da će istom u ponedjeljak na naš brod doći i upravit ga u pravu luku, od koje smo bili jošte udaljeni, mal da ne još u otvorenom moru; vrieme je bilo veoma burno da niesmo bili sasvim sigurni na ovom mjestu o lengeru stojeći, zato je naš kapetan smislio da uzjedri još barem pol ure bliže gradu u zaliev. Odručavši počeli su naši mornari po zapoviedi kapetana uzdizat lenger sa običnim pjevanjem i urlikanjem, a mi smo ostali putnici stali ručati. Za njekoliko časovah presta zveka lanacah i urlikanje mornarah a nasta to veća tutnja na krovu od broda; mornari skočiše svaki na svoje mjesto i uzveraše se uz ljestve konopne, i razapnu se jadra. U tom smo i mi doše bivši kod ručka osjetili ljuljanje broda; 10 minutah poslie kako su lenger uzvukli i jedra razpeli, nastade velika vika i trka po krovu od naših monarah i oficirah, i mi putnici svikolici skočismo da vidimo što je; kad al gore dojdemo, uvidismo kao krpu crnog oblaka, koji nam se od juga primače, a jak se vjetar podigo i već silno naš brod zahvatio noseć ga naglo k desnom bajeru — na prud i na školje. Ovakov se vjetar u englezkom jeziku zove *Skwolm* a u talijanskom i španjolskom *Neverin*. Kapetan videći da će se brod razbit o školje, zapovjedi mornarom da kružeta od jedarah sasvim oštro skrenu na lievu stranu i posla jošt dvojicu na timun u pomoć. Namjera je kapetanova bila da bježimo u široko more, jere druge pomoći nije bilo da si spasi svoj brod. Naši pako ostali trojica oficirah i svi mornari niesu hotjeli u tom poslušat kapetana, nego jednokupno rekoše: da vole da se brod razbije o te školje, nego bez ikoje provizije da idu u pusto more i da od glada i žedje poginu. Videći kapetan da njegove pretnje i vikanje ništa nehasni, a vjetar sve to većom snagom kraju nas tjera, zapovjedi da se opet lenger spusti, što se odmah i učini. Ele snaga vjetra, kako je naglo brod k prudu nosila, odkide lanac od sidra a lenger (sidro) osta u moru; iznova zapovjedi kapetan da se drugi lenger spusti, i to se izvrši, al lanac puče kano i prvi put. Kapetan ciknu kao ljuta zmija i zavapi: Braćo, mi smo poginuli! — Na što mu mi odzovemo: To ti je plata od Boga! drugo nisi, h . . . t, ni zaslužio nego da te more proždre! — U taj čas zapovjedi kapetan da se u znak skrajnje nužde opale tri topa i biela zastava (*Nothflagge*) uzvuče a mi smo se ostali, koji se je uzdao u plivanje, svlačili i očekivali čim bliže kraju dojdemo, da pokušamo izplivat, — al' u tom nasuka već i naš brod na prud i odmah poče vodu upuštat, a sjedjaše tvrdo nagnut samo da se zalije na prudu. Mi tad negubivši vremena skočismo u doljnu štibu da izvadimo naše stvari i škrinje, koje su već do polak u vodi ležale, i svaki je svoju robu na krov uzneo. Do školjah je bilo i do kopna još za dobar sat; kako smo tude na prudu ležali nasukani, istom smo poznali snagu mora; vjetar je tako oštro i visoko bacao mulj i valove izpod broda da su preko gornjeg jarbola (katarke) prskali; što je stvarih na krovu bilo nepovezanih, to je more sobom i ponelo, a mi smo svaki sebe čuvali kako smo najbolje znali. Za malo ugledasmo od grada više čamacah krenuvših nam u pomoć i opazili.

Digitized by Google

smo takodjer gdje se puši dimnjak od jednog parobroda koji nam se od luke pomalo približao boreći se silno s talasi morskimi. Naši su medjutim mornari sva jadra na brodu porezali i bacili u more da se olakša jarbolom, vjetar da se u platno nehvata i tako da neuzmogne brod nam sasvim prevaliti. Medjutim nije zadugo ležao naš brod na ovom prudu, jer navali kolab mora kanoti planina, te zahvativ naš brod kraju ga ponese i baci nas medju dvie stiene u moru sakrivene takvom snagom, da se odmah prvi jarbol dole obori, a brod puče u polovici kao u dva komada, a voda udari tja do krova. More strahovito uzburkano kidaše komad po komad od našega broda, a mi se držasmo pozorno u konopju poljevani svaki čas morskom vodom, koja je bila podobro hladna, jere je u Australiji svibanj i lipanj početak zime. S desne nas je obale razapetih rukuh gledala množina puka nemoguća nam pomoći. Budući da je vjetar valove ka kraju tjerao, povezali smo naše škrinje dvi i dvi i bacili u more, nadajući se da će jih more na kraj izbacit.

Dugo nebiaše a parobrod nam se primakne te se ustavi na dobar puškomet pred nas držeći se proti valovom morskim da ga nebi o naš brod razbili. Od parobroda spusti se ovelik čamac u more, a u čamac englezki jedan pomorski kapetan i tri momka. Kapetan sám stade na timun a momci primiše se vesalah i povezoše k nam. Taj je parobrod bio od englezke pošte, što dolazi četiri puta na nedelju iz Sidney-a u New-Castle. Velikom mukom približa nam se čamac, a mi željno ga očekujući bacismo mu konop da nam se uzmogne bolje privući. Pristavši uz prolomljeni naš brod poviknu zapovjednik čamca: da je on došao da nas spasi, al da neće ništa od naše robe i prtljage u čamac primiti, budući je more strašno uzburkano. Tad se najprije oni od naših ukrcaše u čamac, koji se niesu mogli pouzdat u plivanje, i velikom mukom dodjoše spašeni na brod parobroda. Čamac se uputi i po drugi put k našoj galiji i opet se ukrca jedan dio našega družtva i stiže sretno na parobrod. Medjutim se naša galija sasvim bila razpucala medj stienami, a daska po dasku odkidala se i zadnji se je jarbol strovalio u more. Naš kapetan zakovao je svoja pisma, busulje itd. u neku škrinjicu i tako smo očekivali čamac da po treći put po nas dojde. Bura je bjesnila sve to gore, i tako namjerismo sad svi u čamac ukrcati se; čamac dodje a jedan za drugim poskakaše unj, i sve što je živo bilo na našem brodu ostavi njegove podrtine. Time je u čamcu takova nastala tjesnoća, da nije mogao ni jedan od momakah k veslu pristupit a bojat se je bilo da će unj voda zaliti, jer je bio s nami pretovaren; kapetan od čamca reče, da nije moguće da svi na jedanput podjemo, nego da se pet ili šest nas izkrcamo i da će on po nas opet poslie doći. Naš je kapetan prvi bio koji se opet popeo na prodrti brod natrag a mi se ostali dogovorismo da ćemo za njim koji najvještiji u plivanju jesmo, te ako bi se naš brod sasvim i razvalio da ćemo moći na kraj izplivati. To biasmo: naš kapetan imenom Block, kapetanov pomoćnik (*Stewart*), ja i još dva putnika u kajuti, jedan iz Londona imenom Mr. Gimmi, a drugi Mr. Steevens iz Boston-a u sjevernoj Ameriki.

U tom krene i čamac k parobrodu sa ostalimi putnici a bilo ih je na broju 29 dušah. Sretno su plovili do blizu parobroda, kad al u jedan mah spopade naše nesretnike golemi kolab morski te čamac sobom ponese i udrie š njim o parobrod, tako da se čamac u dva bokuna razpoli. Nesretnici ukazaše se na pučini morskoj koji ploveći koji roneći. Avaj sad usta jauk nesretnikah tražećih pomoći, — al odkud li im pomoći? Na našoj podrtini (*Wrack*), jadnoj galiji *Louise-Abelton* imadiaše dva na polu izkvarena čamca, a da su i opravljeni bili nije ni jedan bio jak za veliko more, a na parobrodu nije bilo drugog čamca do dvie male ladjice koje u velike talase takodjer spušćat se nemogu; indi neimavši od nikud pomoći, dobri plivači uhitili su se gdjekoji za točkove od parobroda, drugi pako za podrtine čamca a neki su plivali kraju, kamo su ih talasi i sami nosili te su malone sve na kraj izbacili, ali na žalost 7 mrtvacah. Mi ovo sa našeg podrtog broda gledasmo vapijući rad nemoguće nam pomoći, a parobrod, kad su na njemu opazili da neima više ljudih u moru, okrene se i uzme uzmicati pravcem prama luki od *New-Castle*. Nas petorica niesmo imali ništa više da očekivamo na ostatcih našega broda, od kojega se komad po komad odiraše, a pomoći nigdje i odnikud. Ele ja prvi izuv čizme bacim se strmoglav u more a ostali četvorica za mnom, i plovismo svom snagom kroz visoke valove kraju, i za četvrt sata izplovismo sva petorica sretno na kraj, gdje nas gradjanstvo dočeka pružajući nam svaku pomoć. Nadošli su i dva liečnika te su stali ribati i frotirati naše mrtve nesretnike, koje je more tude na kraj izbacilo, ali ih uzkriesiti više niesu mogli; njih je bilo 7, a ostalih 6 je u moru ostalo, ele u skupu 13 mrtvih ljudih.

Parobrod je izkrcao naše putnike u luki kod arsenala, gdje je i mnogo drugih englezkih, amerikanskih itd. brodovah stojalo o lengeru. Na skorom stiže po nas iz grada 7 velikih dvokolicah upreženih sa volovi, na koja smo mi posjedali, a onih 7 mrtvih stovarili su na osebna kola i dovezli ih u *City-Hospital* (gradsku bolnicu), odkud biahu sutradan sahranjeni. Mi pako ostali bili smo primljeni svikolici na jednom desivšem se tude velikom brodu iz Werwick-a u Škociji, odkud je rodjen naš kapetan, a taj se je brod zvao *Swiltins-Lain*. Naš je kapetan dobro bio primljen kod svoga zemljaka, a i mi svi ostali bili smo za prvi čas na njegovom brodu, gdje smo dobili takodjer nješto robe da se preobučemo, dok nam se naše haljine, što nam ih preostalo, osuše; i jelom i pićem obskrbiše nas tude dovoljno. Isti dan pred noć bila je za nas prispremljena da u njoj prenoćimo jedna kuća sa tri prostrane sobe, koje nam je neki

Digitized by Google

bačvar rodjen Irac iz milosrdja ustupio. Sutradan bili smo svikolici pozvani pred magistrat i propitani: za koje smo mjesto ili luku, gdje da se izkrcamo u Australiji, mi platili brodarinu? Mi jednoskupno odgovorismo: za luku Port-Jakson (Town-Sidney). Tad nas upitaše dalje: da li mi tražimo od našega kapetana, da nas po pogodbi izkrca u Sidney-u, kao što se je obvezao? Tad jedni rekoše: premda smo tako oštećeni i skorom sve smo izgubili, ipak to od njega tražit nemožemo, jer je i on svoj imutak, naime brod svoj *Louis-Abelton* izgubio — ali mu je Bog po pravici sudio. Mnogi opet rekoše: da oni žele biti izkrcani u Sidney-u, kamo su platili pasažu. Naš kapetan, koji je bio tude nazočan, suprotivio se, da on nas na nikakav način nemože niti hoće o svom trošku dalje prepratiti. Videći gdje se naš kapetan tako tvrdokorno opire da nas neće stavit u pogodjeno mjesto, tad smo i mi ostali jednoskupno zahtjevali da on svoju dužnost izvrši. Činovnik pako od magistrata, koj nas je izpitivao, umiri nas i reče nam: da neka idemo svi u „*Boarding-House by Master Gorgons*“ (gostionu g. Gorgona) i da tamo čekamo do srede, u koji dan polazi parobrod u Sidney, i obeća nam da će do srede poglavarstvo za nas sav trošak platit u gostioni. Zatim upita nas svakog za ime, koje si zabilježi i dade nam svakom „*dicharge*“ (t. j. odpust od broda, *Entlassung vom Schiffe*). Isti dan poslie podne zakopali smo naše nesretnike utopljenike, a zatim smo očekivajuć parobrod uživali zemnog zraka i proveli ta dva dana u šetnji razgledajuć grad New-Castle i njegovu okolicu.

Grad *New-Castle* (izgov: Nju-Kestl) malo je mjesto brojeći po prilici 300 kućah, koje su ipak po novom ukusu sagradjene. Naseljnici ovoga grada većom su stranom potomci prognanikah ili prognanici sami, koji su radi svakojakih zločinstvah u Britaniji osudjeni (*Convicts*) i od vlade englezke u *Van-Diemens-Land* (to je kao englezka Sibirija) poslati, a kad su vrieme svoje kazni pretrpjeli, nastanili su se kojekuda u Australiji, živeći se svakojakim poslovanjem, a imade medju njimi dosta i vrlo bogatih ljudih. Grad leži na obie strane nu ipak većim dielom s lieva morskog zalieva. Poviš grada na jednom brežuljku nalazi se visokim zidom okružena i dobro stražena ogromna sgrada, u kojoj stanuju kaznenici (*Convicts*). Četvrt sata iza ove sgrade na drugom brdu jest ugljenik (*Steinkohlengrube*) gdje se dan i noć ugljen kopa i k moru spuštja po željeznici.

U ovom mjestu neima osobite trgovine a nit tolikog uporavljenja makinah, kao što biva u englezkih kolonijah, nego se stanovnici bave ponajviše poljodjelstvom. Isti ondje rodjeni divjaci (*Natives*), o kojih ću poslie obširnije govoriti i opisat njihovo življenje, priučeni su takodjer poljodjelstvu, ali samo drugim naimajuć se.

Od našeg izgubljenog broda već drugi dan, to jest u ponedeljak nije ništa više bilo vidjeti, more je sve u komade raztrgalo i sobom ponelo. Mi smo putnici istina izgubili naše škrinje s robom, ali novca, što je tko imao, svaki je mogao spasiti. Ja sam takodjer imao škrinju napunjenu skupocjenimi stvarmi, koje iz Japana, koje iz Kalifornije, a ponajviše iz Sandvich-ostrvah, kanoti iz Japana različite robe od svile Kitajske, maramah, šalovah itd; iz Sandwich-ostrvah četiri komada crvenih koraljah, svaki komad po 10 do 12 funtih težak, do 400 komadah različitih riedkih ljušturah (školjkah, *Muscheln*), i ostalih sitnjarijah, kod nas u Evropi riedkih i skupocjenih; a iz Kalifornije sam bio sobom poneo jedan kamen od vrsti bjeljutakah (*Quarz*), 74 litre ili Englezka funta težak, boje bjelocrvenkaste, više plosnast a u četiri ćoška i na doljnoj prama zemlji strani sav zlatom kano krvlju poškropljen; po mojoj i drugih procjenbi bilo je na ovom kamenu na istoj strani do 6 unčah ili 12 lotih zlata. Takav je kamen (*Quarz*) kao mati od zlata, koje se na njemu i iz njega razdielilo, kad je unutarnji zemaljski oganj (*Vulkanfeuer*) kroz zemlju prodro i zlato u kamenu raztopio. Takav kamen zove se englezki *Specament*. Ja sam za ovaj moj specament dobivao u St. Francisku od nekog Franceza 150 talirah.

Trošak u gostioni biaše za nas od magistrata plaćen, kao i vozarina za Port-Jacson ili Sidney, i evo sreda dodje, i mi se svikolici ukrcasmo u parobrodu što polazi za Sidney, i dodjosmo drugi dan u zoru sretno u luku Port-Jacson, koja je udaljena od New-Castla 85 englezkih (21 geogr.) miljah.

U Sidney-u začudili smo se videći tolike brodove okol grada u luki o lengeru ležeće a moglo ih je biti na broju preko hiljadu koje malih a koje velikih. Grad je u okrug obkoljen lukom do jedne male užine, a zaliev proteže se u nutarnju zemlje do drugog grada, što se zove *Paramata*. Po ovom zalievu plove cieo dan dva mala parobroda prevažajući izmedju oba grada samo putnike; ova su dva grada jedan od drugoga razstavljeni 15 englezkih (do 4 naše) miljah. Grad Sidney sagradjen je po najnovijem ukusu od samoga kamena granita i kuće izgledaju kano od stakla. Taj se kamen kopa u sredini istoga grada. U Sidney-u najglavnije su ulice *Georg-Street* i *Pitt-Street*; u ovoj su najveće trgovine, u Georg-Street ponajviše banke (kambije, *Wechselbanken*); u istoj je ulici takodjer teatar i *Parlament-Haus*; na jednom poluostrvu podiže se ogromna po najnovijem ukusu sagradjena, sgrada na tri kata sa 9 gotičkih tornjevah kao kakav kastel (*Ritterburg*); ovo je guvernerova residencija. Uz ovu sgradu nuz zaliev morski ili luku proteže se botanička bašča, pomnjom i nastojanjem tamošnjega baščovana tako liepo i vješto uredjena i svakovrstnom biljadi, botaničkim cviećem i drvetjem iz sviuh stranah svieta bogato okskrbljena, da se može uzporediti najznamenitijim ove vrsti baščam u Evropi. Izza ove bašče prama varoši na jednom brežuljku nahodi se iz mjeda (brunsa) saliven spomenik predstavljajući u životnoj velikoći en-

Digitized by Google

glezkog generala Sidney-a, koji je bio prvi utemeljitelj ove varoši.

Žitelji u Sidney-u takodjer su ponajviše Irci, al imade dosta i Škotah, Englezah i Amerikanacah, a i stranog svieta, t. j. putnikah odasvuda na svietu, — jedni dolaze na brodovih, a drugi se ukrcavaju i polaze na sve strane svieta.

Življenje je u Sidney-u zadosti veselo al podosta i skupo; nu itak može čovjek na dan u gostioni sa 6 englezkih šilingah (to su 3 fr. sr.) prilično živjeti, naime koštu i stan si nabaviti; al je u onakovih mjestih gdje je novca pod puno, opet potežko priviknut onakvomu življenju, da čovjek sa 6 šilingah na dan izpliva. Tko je pako ljubitelj žestokog pića, kanoti ruma, vina, rakije (*Gin* itd.), pive (koje ima kolonijalske i englezkog Portera), taj neće ni za jedanput toliko na dan doseći u Sidneyu. U tom se, naime u pijanstvu, osobito odlikuje ženski spol u Sidneyu. U svako doba po danu vidjeti je pred svakom krčmom (*Public-hous*) takovih ženskih pijanicah ležeć na ulicah, i često je vidjeti gdje pazljivi redarstveni službenik (*Policeman*) takove pijanice ruku pod ruku vodi u *Prizon* da se prospavaju; a ove su ženske pijanice skorom sve same Irkinje (tamo *Patrik* zvane). U obće sam opazio da ženski spol od mužkoga više pije u Australiji.

Ja i moj sudrug Amerikanac bili smo u jednoj gostioni u Georg-Street 17 danah kod nekog *Mastra Jaksona*, i tad smo odlučili nastavit naš daljni put u rude (*Offence-Diggins*), a te su rude od Sidneya daleko 640 englezkih miljah, dakle put od četiri nedelje danah. Indi kako smo odlučili tako smo i učinili. Jedan dan u zoru, kad smo se pripravili savim za put sa dovoljnom provizijom, krenusmo u nutarnju zemlju.

Prije još želim u kratko opisat one neobhodno potrebne stvari, koje svaki miner iliti putnik koji u rude polazi, sobom nosi.

Takav putnik mora da sobom ponese prije svega dva dobra pokrivača; nješto posude za varit kavu i čaj na putu; tavicu za moći izpržit mesa, a mesa je moći baš uviek friška dobiti u svakoj krčmi na putu, budući da je jedan *Public-hous* od drugoga na putu u rude samo na 15—20—30 do 40 englezkih miljah udaljen; uza to mora svaki da je oboružan puškom (*Rifle*) ili po običaju dobrim pištoljem a najbolje sa *Cols-Revolver* (pištolj sa više cievih) i dobrim ovelikim nožem (što zovu *Kalifornish-Knive*); puške pako i pištolje neslužе samo na obranu, nego su takodjer od velike potrebe i koristi u lovu od pticah, kojih u Australiji nebrojenih imade od različitih vrstih, osobito papigah, kojih jata gomilice zemlju i goru obletaju i neprestanom njihovom grakćućom vikom putniku dosadjuju (ove ću ptice kao i ostale živine na kopnu australskom kašnje obširnije opisati). Napokon mora da je putnik dobro obskrbljen dobrim kresivom za užoć oganj i prigotavljat jestvine na konaku gdje ga noćca zateče; a koji putnik imade dovoljno novacah, što medjutim kod mene i moga sudruga nije bilo, može si kupit konja, koji nosi i putnika i proviziju, akoprem takav konj na putu dosta i brige zadaje; ovakav jedan konj, što kod nas vriedi 100 fr. u srebru, u Australiji stoji 80 do 120 funtih šterlinga (800 do 1200 fr. u srebru.)

Indi, kako rekoh, ja i moj sudrug stavismo se na put u rude i došli smo isti dan poslie podne u varoš *Paramata*, udaljenu od Sidneya do 15 englezkih miljah. Ova varoš nije davno što je sagradjena te imade do 9000 stanovnikah koji se većom stranom bave poljodjelstvom i obradjivanjem vinogradah i vrtovah; južno voće i ostali živež što se u Sidneyu na pijaci prodaje, dobavlja se ponajviše iz Paramate. K znamenitostim ove varoši valja brojiti velik jedan umjetni mlin (*Walzmühle*) i poveći englezki zavod za odgojenje i obrazovanje djece. Mi smo se za ovaj prvi dan našega puta zadovoljili sa 15 miljah i ostali smo u Paramati preko noć u nekoj gostioni. Ovako sjedeći uz čašu pive dojde i večer, gdjeno se razsvietli gostiona od množine lampah i nagrne puno gostih u dvoranu. Okol 9 satih stupi u gostionu čovjek liepo odjeven, visok, 35 po prilici godinah star, a ostali pozdraviše ga sa „*Good ewening, Master Skilisi*!“ (t. j. dobra večer g. Sk.). Na taj pozdrav prenem se i činjaše mi se kao da mene tko pozdravi, jer upravo onako („Skilisi“ ili Skelisi“) Englezi i Amerikanci i moje ime izgovarahu; al ulazeći gospodin zafali se običnom englezkom hladnokrvnostju i prisjede k jednom stolu, a podvornik donese mu čašu *Grog-a* (tople vode s rumom i šećerom). *Upitam* nekog nuz mene sjedećeg Engleza, tko je taj gospodin, a on mi odgovori, da je Evropejac rodjen u Poljskoj; reče mi nadalje, da je isti gospodin mnogo godinah živio sa svojim otcem u *Sidney-Town* (grad) a poslie otčeve smrti da se je oženio sa nekom Englezkinjom i da je ovud kod Paramate 8 □ engl. miljah zemlje kupio i da sad živi od dohodka svojih dobarah. Tako izvjestjen pristupim ja k istome Poljaku i nazvavši mu dobru večer zametnem š njime razgovor; on je jednako hladnokrvno odgovarao na moj pozdrav i moja pitanja, dok mu nerečem da sam Evropejac iz austrijske carevine, — na što me on upita: zar Niemac? — Niesam Niemac, rekoh nego Slavonac. — A što vas je, reče, dovelo amo u Australiju? Našto mu ja sve u kratko pripovjedim i rečem da idem u rude. Upita me: imadem li kompanjona? — a ja mu predstavim svoga druga Amerikanca. Pozdravivši se š njime upita nas Poljak, jesmo li večerali? a kad rekosmo da jesmo, zapovjedi doneti njekoliko flašah Malaga-vina; tad sjedosmo nas trojica nuz posebni jedan stol razgovarajući se do kasno doba noći. Pripoviedajući naš Poljak, kako je on, rodom iz Ruske Poljske i odlične obitelji potomak, mlad jošte sa svojim otcem izza poljske revolucije domovinu svoju ostavio i u Australiji se nastanio, težko se zamisli, zatim me upita: da li sam ja bio u revoluciji magjarskoj? Odgovorim, da niesam, i pokažem mu svoj pasuš. Proučiv ga začudi se videći gdje su nam obojici imena

Digitized by Google

malne jednaka (on bo se zvao Skalicki), pa me tad stade pitati za moju domovinu, rodbinu itd. i razgovarasmo se zatim on poljski a ja naški i što sam znao ruski. Napokon me ponudi ako bih želio ostati u Australiji da će mi on dati dobru koju službu na svojih dobarah, — no budući nije bila moja nakana ostati u onoj zemlji, to mu moradoh barem obećati, da ću se povrativ se iz rudah kod njega svratit i moju mu sreću pripovjedit, i morao sam takodjer od njega primiti na poklon pet funtih šterlinga za olakšanje putnoga troška. Konačno poslie ponoći oprostiv se s menom i mojim sudrugom prijateljski pružeći nam desnicu ruku i želeći nam sretnoga puta, ode naš Poljak kući a nas dvojica spavati.

Sutradan zorom digosmo se na put i pred poldan došli smo na razkršće, gdje se dieli put desno u grad *Bathurst*, koji je 127 engl. miljah daleko od Sidney-a, a lievo preko varoši što se zove *Liverpool*, u koju ima iz Sidneya 43 engl. milje, u unutarnost zemlje Australije. Ovaj je posljednji bio i naš put u rude.

(*Dalje sl.*)

JEZIKOSLOVJE.

Ustroj našega jezika. *)

Od prof. Adolfa Vebera.

Mnogi ima biserno zrno, a drži ga staklenim, te ga daje čeljadi za ures, a sám se kiti napravom, posudjenom u susjeda. Da se to nedogodi mnogomu našincu, naumio sam nacrtati ovdje njekoliko znakovah, nebi li po njih razabrao vriednost svojine, da se njom s pravom ponosi. Zato neka stoji ovdje u kratko ustroj našega jezika; u kratko rekoh, jer tko da se slabačkih silah u čas digne nebu pod oblake? Pak i osim toga, stvar je neizmjerno razgranjena prama prostoru, koji joj se može ustupiti u ovom časopisu. U tom pako poslu nije mi stalo do toga, da sborim učeno za umnije jezikoslovce, proučiv mnogobrojne knjige te ruke, već da progovorim mladeži a i uobće občinstvu domaćemu, koje ta stvar zanima, nacrtav što sam opazio mimogred misleći o bujnoj stvari ovoj. — Na dvoje pako dielim članak ovaj, naime: o gradivu i liku.

I.

A. Bogatstvo svakoga jezika pokazuje se ponajviše u korjenikah; pod ovimi pako nerazumievam toliko prvobitne one zametke riečih, koji se ukazuju u pojedinih saglasnicih (*tr*, *pr*, *mr*, *ml* itd.), koliko rieči, postale od korjenikah prvim dočetkom, makar na različitu putu. Ovih pako ima u jeziku tim više, čim je jači i tvorniji duh naroda, u koga se nalaze; ali budući da taj duh nije ni u jednom narodu svestran, već zanosi ponajviše na ono čim se ponajglavnije bavi, zato je svaki jezik u drugoj struci bogatiji riečmi. Ovo je načelo tako istinito, da odavle izvadjaju povjestnici njekoja svoja data, neimajući drugih izvorah. Da pišem učenu razpravu, mogao bih navesti data njekojih jezičnih statistikah, koji vele da su pobrojili sve korjenike svim evropejskim jezikom; odatle bi se vidilo, da slavjanski jezik, dakle i naš jugoslavenski ide u najbogatije u Evropi. Ali ovako velim samo, da je on neizmjerno bogat korjenikami u svih prirodnih pojavih i družtvenih odnošajih i tako zvanih onomatopoetičkih riečih. Kakovu zamjenu imaju drugi narodi za ove naše gorske stvari: grič, nizbrdica, dol, dolina, dubodolina, ponikva, dumača, razvalina, klanac, presjeka, razsjelina, luka, paučak, priedor, preval, udolica, prolom, jaruga, japaga, propast, ponor, urvina, grotlo, ždrielo, zvalo, gudura, draga, uvala, dubovarina, prodol, vlaka, niz, nizina, ravan, ravnina, ravnica, brieg, briezčić, brežuljak, brdo, brdašce, zabrdje, gora, podgorje, prigorje, zagorje, hum, humac, humka, kosa, rt, rtanj, kicelj, ostrožin, ostrožac, šilj, šiljak, oštrelj, osovje, oblaj, obljajac, bilo, sljeme, glava, glavica, vrh, vršak, vienac, presrt, greben, bok, bočina, pleće, strana, pristanak, podanak, planina, grana, klisura, kamenjak, stjenjak, kršan, rudnik, vrlet, kras, lom, strmen; u kojem li jeziku imade: tetacah, stricah, ujakah, tetah, strinah, ujinah, sinovacah, sinovicah, sinovkinjah, netjakah, netjakinjah, punacah, punicah, tastah, svekrah, svekrvah, maćuhah, pastorakah, pastorkinjah, pašah, pašanacah, pašenogah, djeverah, djeverušah, zaovah, jetrvah, svakah, svastih, svastikah, svastičnah, stričićah, stričićnah, ujčićah, tetićah, tetićnah, bratićah, bratićnah, sestrićah, sestrićnah, bratučedah, itd., pootacah, posinah, pobratimah, posestrimah, itd.; u kojem se jeziku reže, sječe, striže, kroji, ciepa, brije; gdje ima više ovakovih riečih: kihati, hrkati, srkati, psikati, pljeskati, treskati, drndati, zujiti, romoniti, žuboriti, bečati, kmečati, cmizdriti, cmariti, šikati, blječkati, mućkati, puljati, kruljiti, sukljati, krkljati, štrkljati, grmljeti, šuškati, prskati, itd.

Ali drugi jezici imadu razliku, gdje je u nas neima. Imaju dà, ali gdješto, a u ovom smo pogledu, smio bih tvrditi, mi najbogatiji, u ostalom pako nismo siromasi, a u cielosti smo svakako prama drugim.

Za pretjeranu abstrakciju nije stvoren naš narod, zato niti neima u jeziku sunovratnih riečih; ali imajuć mnogo zdrava suda, i jezik mu obiluje takovimi riečmi, što su iz samoga uma potekle, te je za razborito umovanje vrlo prikladan. To pokazuju nebrojne narodne poslovice, iz kojih bi se samih mogle sastaviti razne umne znanosti, kano psychologia, ethica i ciela životna filosofia, kano što su to ponješto i pokušali dokazati češki Čelakovský i Štúr.

*) Iz ovoga je članka ulomak „o glagolju" naštampan u ljetošnjem programu Zagreb. gimnazije.

Digitized by Google

Bogatstvo ovo neizmjerno se umnožava rječotvornimi početci i dočetci, kojih ima u našem jeziku toliko, da bi se iz svake rieči mogao izvesti cieli rječničić izvedenih riečih. Koliko se ovakovimi tvorkami može obogatiti jezik, dokazali su Magjari, koji premda imadu vrlo malo korjenikah, razvili su ipak tako jezik, da se mogu prilično kretati u kolu evropejskih mislih; medjutim da su ponajviše ovakovih tvorakah uzajmili od Slavjanah, lako će uviditi, tko je iole vješt obojemu jeziku. Što pako da rečemo o jeziku bogatu korjenikami? Tu se je raztvorila ciela bezkonačnost, koju da izmjerim, niti sam voljan, niti jak, niti smion.

Tvorke ovakove čine jezik neprispodobivo kratkim, plastičnim i jedrim, jer često se jednim slovom izrazuju i mienjaju misli, za koje treba u drugih jezicih ili cielu izreku sagraditi, ili više riečih u jedno staviti. Amo idu glagolji tretje i četvrte forme: bieljeti, *weiss sein;* bieliti, *weiss machen;* crnjeti, crniti itd., zatim: glavinjati, *ohne Vorsatz herumschlendern;* postavati, *unschlüssig stehen bleiben;* snebivati se, *vergehen vor Verwunderung;* djevovati, djeverovati, kumovati, banovati itd., od svakoga samostavnika; dvostručiti, *hin und her wollen, charakterlos sein* itd. — Još i to moram ovdje napomenuti, da se od svakoga našega samostavnika može napraviti mnogo diminutivah i augmentativah, n. p žena, ženka, ženica, ženčica, ženčičica; ženina, ženetina, ženurina, ženurenda; što dolazi samo u talijanskom jeziku. Pak ako se još doda, da se takovimi tvorkami mogu naznačiti razni odnošaji vremena, mjesta, poslovanja, počimanja, dočimanja, trajanja, osobah, sredstvah, itd., kakovih odnošajah ima sila, onda se moramo uprav čuditi silnomu duhu naroda i divnomu ustroju jezika, koji da i neima drugih prednostih, ta bi ga jedina bila moćna uzvisiti na ono mjesto, gdje neima biede, dapače niti srednje ruke. —

Istina da pored sve te nedostizive prednosti, neima u našem jeziku riečih, kojimi bi se očitovala s jedne strane nesvjestna razuzdanost uma čovječjega, ciepajućega dlaku na četvor, a s druge strane bezkonačna razmaženost družbovanja ljudskoga: ali toga neima samo zato, što narod nepoznaje stvarih, pa mu ni netreba riečih, držeći, da je čovjek na jednu ruku ograničen, a na drugu slobodan, zato da mu nedoliči niti bezkrajnost niti podlost. Ako dodje dotle, da mu uztreba takovih mislih, znati će svojimi tvorkami skovati i riečih, kao što je u najnovije doba samokrojnom rukom zaodjenuo misli za evropejsko državljanstvo. — Ali će tko možebiti reći, da je svejedno, izrazilo se što cielom izrekom ili sastavljenimi ricčmi, samo da se izreče; nu ja odgovaram, da je mnogo stalo do toga, dospije li tko na ročište krasnim putem za pol sata, ili vratolomijom za dvie ure! — Ali da negovorim u tutanj, evo na primjer, koliko se riečih može izvesti iz ove korjenike samimi tvorkami: pis, *Schriftzug;* pisac, *Schriftsteller;* pisački, *schriftstellerisch;* pisčev, *Schriftstellers-;* pisar, *Schreiber;* pisarev, *Schreibers-;* pisarski, *Schreiber-;* pisarija, *Schreiberei;* pisara, *Kanzelei,* pisarnica *Schreibstube;* pisarče, *Bureaukrat;* pisarčad, *Bureaukratie;* pisan, *geschrieben;* pisanica, *Osterei;* pisanje, *das Schreiben;* pisanka, *Schreibtafel;* pisati, *schreiben;* pisaljka, *Schreibstift:* pisalo, *Schreibinstrument;* pisaći, *Schreib-;* pisalac, *Schriftführer;* pisalište, *Schreibort;* pisalački, *Schriftführers-;* piskar, *Skribler;* piskarati, *škribeln;* pisalica, *Schriftführerin;* pisarica, *Schreiberinn;* pisarina, *Schreibgebühr;* pisaonica, *das Local des Schriftführers;* pišući, *schreibend;* pisaljica, *Schreibstift;* pisanija, *eine Klostergebühr;* pisarov, *des Schreibers;* piskaranje, piskarina, piskanija, *Geschreibsel;* pisanac, *Schreibstein;* pismo, *Schrift;* pisme, *Buchstabe;* pisamce, *Briefchen;* pismen, *schriftkundig;* pismara, *Archiv;* pismar, *Archivar;* pismenik, *Schriftkundige;* pismeno, *schriftlich;* pismenina, *Schriftmetall;* pismenica, *Buchstabentafel;* pismovnik, *Briefsteller;* pismenstvo, *Schriftwesen;* pisaonik, *Schreibkasten;* pisarnik, *Schreibtisch;* pisarka, *Schreibkästchen;* pisaočev, *des Schriftführers.* — Ako li se pred ove rieči metnu razni predlozi, kojih je u nas mnogo, onda od svakoga predloga nastane opet malone toliko riečih, kano: dopis; dopisnja; dopisati; dopisan; dopisivati; dopisujući; dopisalac; dopisalica; dopisak; dopisnik; izpis; izpisati; izpisan; izpisujući; izpisivati; izpisalac; izpisna; izpisnik; izpisalica; izpisanje; napis; napisati; napisan; napisivati; napisujući; napisnik; nadpis; nadpisati; nadpisivati; nadpisan; nadpisujući; nadpisnik; nadpisak; opis; opisac; opisati; opisivati; opisan; opisanje; opisivanje; opisujući; opisivalac; opisivalica; opisnik; opisiv; odpis; odpisati; odpisivati; odpisan; odpisujući; podpis; podpisan; podpisati; podpisivati; podpisujući; podpisivalac; podpisnik; popis; popisan; popisati; popisivati; popisujući; popisni; popisalac; popisnik; popisnica; popisaonica; popisivanje; propis; prepis; prepisan; prepisati; prepisivati; prepisivalac; prepisivajući; prepisar; prepisnina; prepisnik; prepisnica; prepisaonica; prepisivanje; pripis, pripisati; pripisan; pripisak; pripisivati; pripisujući; pripisivanje; propis; propisan; propisati; propisivati; propisujući; propisnik; propisivanje; razpis; razpisan; razpisati; razpisivati; razpisivanje: razpisivalac; razpisnik; razpisak; spis; spisan; spisati; spisivati; spisujući; spisnik; spisar; spisivalac; upis; upisan; upisati; upisivati; upisujući; upisivalac; upisnik; upisivanje; upisnik; upisna; upisnina; zapis; zapisak; zapisnik; zapisnica; zapisati; zapisan; zapisivati; zapisna; zapisnina; zapisujući; zapisac; zapisanje; zapisivanje; zapisiv; zapisivalac; zapisivanje.

B. Gradivo ovo kako je bogato, tako je i liepo do sto divotah. Jer premda njeki krasoslovci tvrde, da se ljepota, kao subjektivna, nemože mjeriti po općenitih pravilih, imade ipak osobito u jeziku njekih zakonah, koji što su osnovani na viekom dosljednoj prirodi, obće su valjanosti. Tako se je razlila prirodom stalna promjena tvrdih i mekih glasovah, brdah i dolinah, šumah i goletih, njivah i livadah, riekah i župah, te se po ob-

Digitized by Google

ćem sudu samo ono drži liepim, gdje ima mnogo svačega, ugodno razredjena. Sami nas tvrdi glasovi preveć uzdrmavaju, a od samih se mekih odviše razmažujemo; same gore prieče, da nam se duh razkrili u neizmjerno prostranstvo svieta, a sama ravnica, dočim nam duh odviše razteže, slabi mu pruživost i nutarnju silu; same rieke i močvare razvodnjuju krv duševnoga ustroja našega, a sa samih pržinah nastaju vručice i upali; u promjeni je dakle snaga i život, ljepota i radost. Po tom se je zakonu uredilo sve što vidimo ne samo u psychičkom, nego i physičkom svietu. Tako ima znanostih, koje uče, drugih koje djeluju na srce, a tretjih koje spajaju jedno s drugim. Koji dakle jezik hoće da se ponosi snagom i ljepotom, treba da se prirodi što bliže primakne. Budući pako u jeziku saglasnici što u prirodi tvrdi pojavi, a glasnici što mekani i nježni prizori: treba da se u njem nalazi uz množinu stalna promjena saglasnikah sa glasnici; to je pako tako točno izvedeno u našem jeziku, da mu neima druga. Jer glasnikah imamo više nego ikoji drugi evropejski jezik, i to ne hrapavih i neugodnih, već blagoglasnih, da je milota slušati. Naši *č, ć, š, ž, j*, itd. nenalaze se sakupljeni nigdje drugdje, a žubore i romone poput najugodnije glasbe. Slovo *j* drže svi narodi za najmeće i najumiljatije, a ono je uprav duša ustroju našega jezika, te neima skoro lika, u kojem nebi dolazilo, budi sakriveno: njim se pomečavaju malo ne svi saglasnici; po njegovoj snazi prelaze grlena i žuboreća slova u meka; on je znak imperfekta u I., III. i IV. formi; on dolazi u dativu i praeposicionalu ženskih pridavnikah; njim se stupnjuju pridavnici; on tvori rieči itd. A sdruživši se sa vječnim drugim svojim glasnikom *o*, tako je dražestan i čaroban, da se čovjek raztaplja od miline; gdje ima riečih prama ovim: mojoj, miloj, boj, rogoboj, roj, itd.? Glasnikah nebrojimo doduše mnogo, ali koje što su čisti, koje što su puni, ugodniji su nego mukli i zafrknuti drugih jezikah; talijanski barem jezik, koga sav sviet drži najkrasnijim u Evropi, nepoznaje *ä, ö, ü, á, é, ó, y*, kojimi su prepuni drugi njeki jezici; pa i glasba i pjevanje odiše samo čistimi glasovi. *A, o*, koji su najblagozvučniji, najviše proplitju tkaninu našega jezika.

Pak slovno to gradivo ljepše je uredjeno, nego da ga poredaju najukusniji krasoslovci; jer da se ukloni tvrdoća i hrapavost, neima u nas u korjenitoj rieči nijedne slovke, koja bi imala više od dva saglasnika, a da se izbjegne pretjerana mekoća i razmaženost, neima ni u jednoj rieči uzporeda dva glasnika, a neugodnomu dvoglasniku neima ni traga ni glasa. Kada bi se pako u izvadjanju, sklanjanju i sprezanju imao taj red poremetiti, medju saglasnike metjemo glasnike, i naopako: patka, patakah; staklo, stakalah; koi, koji; sali-en, saliven; ču-en, čuven; pod ajega, podanj; odkle, odakle itd. Ovo pravilo da nebude bez iznimke, čine rieči sa poluglascem *r*, koje su nješto tvrdje. Al i ta iznimka ide u ono glavno pravilo, da su takove rieči, kada se njimi izriču, tvrdi u prirodi pojavi, posve potrebne, a gdje se nalaze u riečih, koje bi prema naravi imale bit mekane, kano *srce*, prava su iznimka, ali ni ova nije neugodna uhu, koje što takovih slovakah ima malo, koje što dolaze uviek na početku rieči te se hrapavost ukida sljedećom punom blagoglasnom slovkom. Al ako i ostane tvrdoća, nije tako nepovoljna, kano u drugih jezicih, gdje se rieč dočima takovimi slovkami, kano u njemačkom i francezkom. Jer da se poslužim prispodobom, naše mi se *r* čini slično skoku, koji se na čvrstoj zemlji ustavlja, a ono skoku, koji neimajuć pod nogama temelja, propada u bezdno. Prispodobi: *handln, klopfn, pfropfn, den Stöpsln; sucr, dubl, sacr*; a naše: *srna, trna, vrcati* itd. Amo spada i druga iznimka pri glasnicih, koja nam medjuto tako krasi jezik, da je posve sličan talijanskomu: slovo *l* na koncu svake slovke, a osobito svake rieči pretvara se u *o*; odatle postaju ove kombinacije: *ao, io, uo*; *oo* steže se u ô; n. p. silnó, siono; svilno, sviono; dal, dao; molil, molio; puknul, puknuo; sokol, sokô itd. Zatim *i* dolazi pred *e* u svih riečih sa dugim *ě*; al ovaj se hijat uklanja obično umetnutim *j*; n. p. rieč, riječ; rieka, rijeka. S ovimi glasovi sravni nedostizivu umiljatost talijansku u riečih: dio, cielo, pa ćeš se ponositi, što ti i ovu krasotu posjeduje jezik. Sastavljenih riečih, kano crnook, brojimo malo, pak što se svaka slovka napose i razstavljeno izgovara, diže se neugodni hijat. Na ne malu krasotu služi nam i to, što se više od dvie tretjine naših riečih i likovah dočima glasnikom, što podieljuje jeziku neobičnu punoću; tretjim dielom riečih i tvorakah uklanjamo se jednoličnosti talijanskoga jezika, gdje se svaka rieč dočima glasnikom.

Al pored svih tih krasotah, jezik bi mogao izaći samo poliep, da imade u njem riečih poput: *halhatatlanságában legkegyetlenebbeknek*, itd., ali narod je naš po tankom sluhu svojem razmjerio glasnike i saglasnike, da mu je jezik u mnogom pogledu blagoglasniji od istoga talijanskoga, koji ima premalo tvrdih zvukovah. S tom prednosti ako se sdruže ljepote, dolazeće od shodna naglasivanja, sklanjanja i sprezanja, poredavanja riečih, i razborito umjetna sloga, onda se tekar može osjetiti čarobnost jezika našega. (Dalje sl.)

OBRAZOVANOST I ŠKOLA.

Školski ulomci XXXVII.

Što se više ljestvom učiteljskog svieta penjemo, tim se veće pretenzije čine na glavu a manje na srce. Onim, koji na vršini ljestve stoje, koji se u profesorskom nebu universitetah sunčaju, mnogo se koješta kroz prste gledi, samo ako su visokoučeni. Selski učitelj zauzimlje najnižu prečagu ove ljestve,

Digitized by Google

koja opet posriedi narode na ravnoj zemljici stoji, te ga narod ima pred sobom i broji ga medju svoje, dočim na one tek pogled baca, koji višje prečage zapremaju, — a o svih onih, koji čak na vršini sjede, jedva da još nješto zna. Kod učitelja narodne škole više se na „srce“ apelira, baš kao da bi narod znao, da u srcu, a ne u glavi valja tražiti sredotočje i sredoteži, — od njega se pouzdano očekuje, da će on obučavati svemu, što od srca iztiče i u srce utiče, — da će život njegov svjedočbu dati o istini njegova učenja. O ovom odnošenju nemože se stališ naših narodnih učiteljah dovoljno uvjeriti, jer o krepkoći ovog uvjerenja visi vriednost njegova.

Ovim se neveli da je mala stvar, pa ako će baš i na vršini učiteljske skale sjediti ljudi bez srca. Otrovne kaplje, koje se tamo liju, probijaju dole takodje, samo što padanje tih kapljah duže traje, premda one s toga često sve to pogibelnije djeluju, kao što zrnevlje od gràda (tùče) i snježni prami postaju tim veći, čim s veće visine padaju.

Goethe navodeći u svom životopisu, kako su s njim u Strassburgu obično većom stranom učenici ljekarstva zajedno ručavali, — dodaje, da su to jedini učenici, koji su se najradje o svojoj znanosti, svojoj struci razgovarali. On nalazi da je to stvar posve naravska. „Predmeti njihovih trudah,“ veli on, „jesu naime najznamenitiji, a ovamo opet najprostiji, jesu najčuvstveniji te zajedno najvišji. Ljekarstvo zanima cielog čovjeka, jer se ono cielim čovjekom zanima. Sve čemu se iz njega učimo, smjera odmah na važnu, istina opasnu, al' ipak u mnogom pogledu nagradjujuću praktiku; zanimivo je po sebi, i u odnošaju na druge.“

Ja bih rad vidio, da se ovo aplicira takodje i na učitelje. I oni neka su isto tako pedagogički ljekari, neka nelječe samo mane i slabosti svojih pitomacah, no neka i njihovu duševnu svježinu zdravu uzdrže. I posao obučavanja, premda po sebi prost, ipak je u pogledu na spol, na godine uzrasta i sposobnosti učenikah mnogostruk, pa jedva nam i pominjati treba, da je to ujedno važna, za sav budući dječiji život odsudjujuća praktika. — Zato neka učitelji rado i čestje, dà najradje o svom zvanju govore. Oni pak, koji nebi tako činili, jesu izmedju učiteljah ono, što i fušeri (nadriljekari) pomedju ljekarih.

Ljekarstvo slaže se inače s pedagogijom u toliko, što svak misli da se unj razumieva, te kao što svaka báka učitelja popravlja, tako i svaki za svaku bolest zna p neki liek.

A to i prinosi čast obiem naukam, jer obično se svaki plete samo u ono, što je preveć zanimivo.

Učitelji se mnogo tuže na zaboravnost djece, „često puta (vele oni) djeca odmah sutradan neznadu ono što su danas slušala i naučila.“ A ipak je neoborena istina, da djeca uobće veoma dobro pamte: u tome nam je brzina, kojom jezik izuče, najjasniji dokaz. Da bogme da su za posljednjih dvadesetak godinah amo školnici onu točku, koju nam narav s ovom istinom htjede dati, saviše iz vida izpustili, potisnuvši naime po nekoj osnovi u podignutih školah kulturu pamtenja o trošku umnog razvitka. Bilo kako mu drago, ele izvjestno je toliko, da se zaboravnosti naše mladeži samo dvostrukim načinom može uspješno doskočiti. Zaboravnost je zahvatila dubok korien ili u nedostatnosti samih utisakah, koji neprikladno gomilajući se odveć brzo izvjetre, ili u raztrešenosti. Jezik po družtvenom obćenju svakim danom i časom dovodi množinu riečih nebrojeno putah, pa budući se s ovim svakdašnjim opetovanjem takodje apliciranje druži, to je evo zaboravnosti dovoljno doskočeno. Ovim se školi daje važan mig. Opetovanje, pa poglavito u vidu apliciranja, prvo je glavno sredstvo, kojim će se zaboravnosti sretno doskočiti.

Raztrešenosti doskočit će se najbolje, ako učitelj uzumie uliti djeci ljubav k stvari; tim načinom riedko će se on moći potužiti na slabo dječije pamtenje. Čovjek one stvari, koje miluje, tubi veoma dobro. Ja sam poznavao ljubitelje cvieća, koji nerazumievajuć niti jednu rieč latinskog jezika, utubili su mučna imena svojih ljubimacah za sigurno, i točno su ih izgovarali. Toliku moć ima ljubav k stvari! Bez paženja neima pamtenja; ali gdje je zanimivost, tu je i paženje. Gdje predmet sám po sebi neima uviek zanimivosti, tu on mora proizticati iz ljubavi k učiteljevoj ličnosti. Ljubav nagradjuje vazda najpouzdanije, — jer ljubav čini da i tegobe lako savladamo! (*Dalje sl.*)

ŽIVOTOPIS.

Marko Polo.

Plemenom Dalmatinac, rodom Mletčanin, sudbinom Tatar, slavom gradjanin svega svieta. Rodio se je g. 1259. kad mu otac Nikola, trgovac, otišavši u trgovačkom poslu u iztok, stupi u službu Kublaja, tatarskoga kana. Budući mladićem od dvadeset godinah, uze ga otac, vratjajuć se iz Rima, kamo ga bješe gospodar njegov poslao u svom njekom poslu, sobom u Tatarsku. Liepimi svojstvi svoga duha dopade se Marko velikomu kanu i otvori si put do najvećih častih državnih. U malo vremena bješe on članom tajnoga državnoga vieća, vrhovnim upraviteljem financijah, poslanikom, vladarom pokrajine Lang-ceu-fu i napokon dionikom svih častih, što no ih obnašahu sinovi Kublajevi po padnutju Songa i razorenju vladanja Mandžah. Da Marku Polu nisu došle na um katapulte i da on sám nije upravljao njimi, nikad veliki kan tatarski nebi

Digitized by Google

bio dobio Siang-jang-fua; i da Marko nije s odvažnostju i pronicavostju duha svoga proputovao Kitaj i Čambru kočinčinsku, nebi bio Kublaj za te zemlje nikad niti znao G. 1295. povrati se Marko u Mletke, da se odmori od tolikoga napora.

Kao što ga je žedja za slavom privolila bila, da najljepše svoje godine žrtvuje boraveć medju Tatari: tako ga je ljubav domovine sklonila, te je život svoj pogubio na moru dalmatinskom. Kad se je odpremala velika pomorska silą od 95 brodovah, štono ju Mletčići odaslaše pod zapovjedničtvom Andrije Dandole proti Janovanom, koje vodjaše Lamby Dorio, upisa se Polo kao dobrovoljac medj mornare i vojevaše kakono lav, kao što umljahu vojevati Mletčići za svoga sv. Marka. Bivši zarobljen u nesretnoj bitci Korčulskoj dne 8. rujna 1298., odvedoše ga u Janovo za slavodobitje, i dočim admiral mletački, sav izranjen i privezan za jarbuo svoga broda, odstupivši od njega na toliko, kako mogaše od užeta kojim bješe privezan, udari sobom o drvo te razciepivši si glavu umrie, da negleda sramote Mletakah u slavju Janova: Polo zatvoren u tamnici kazivaše u pero Rusticianu Pisanskom opis svojih putovanjah. Tim načinom postade il Milione Marka Pola, za koga neznam, da li nije veće i važnije djelo nego li pobjeda Korčulska. G. 1299. kad bi utanačen mir izmedju Janova i Mletakah, povrati se Polo u svoju domovinu, gdje preminu g. 1323. Dvor uza crkvu sv. Ivana zlatoustoga u Mletcih sjetja nas na stan Marka Pola te se i dan danas zove Corte di Milione.

Opis putovanjah Polovih imadjaše istu sudbinu sa spisi Herodotovi, te ih do njeko doba držahu za gole bajke; docnije istom izvjestja putnikah novijega vremena dokazaše temeljitost i istinitost njihovu.

(*Iz talijanskoga Franje Carrare.*)

ZEMLJO- I PRIRODOPISNE CRTE.

Vipavska bura (borja).

Vipavsku dolinu od davna su držali za raj sve dje Kranjske. Nu da se stanovnici njeni, razbludjuse rajskimi slastmi, nebi pooholili i zaboravili na minusvieta, razgaljuje ih kadkada bura. Druge prele zaštitavaju gore od vjetrovah; kad sjever na nje udara, mora da se raztepe i razprši po visinah, te južni podgorci malo šta o njem znadu. Vipavska dolina neima s traga nikakovih visokih gorah, o kojih bi se vjetrovi ustavljali i uzbijali; no imade za sobom visoku ravnicu, ponješto istina brežuljastu, ali ne toliko, da bi vjetrove, kad navale, odvratiti mogla; pače vjetrovi, što njom dolaze, više putah i neodoljivom silom nabrupe u dolinu, i to se zove bura.

Sjever se digne od sjevernoga pola, i navjestivši studen u Hamburgu, leti Njemačkom i za 24 sata objavi se u Vipavskoj dolini. Sukobi li na naglu svom putu na Horenskom oblake, iz kojih tamo daždi ili sipi, stisne ih mrazom da su teži i goni preko Nanosa u dolinu sa strašnim šumom i tutnjavom, kao da je more izišlo i da će poplaviti dolinu. Nu ma kolikom nalogom i silom oblaci navalili, to imade mjestah, gdje je zrak topliji, te gdje se svi raztepu kao da si ih nožicami razrezao, i tako ih nestane. Kad se ti oblaci ukažu, to će jamačno doći bura; Vipavčani ih zovu zastavom. Oko Mletakah i na jadranskom moru poznadu po zastavi, koja izgleda od prilike kao vlasulja sa prigladjenimi preko čela vlasmi, kad je bura u Vipavi i u Trstu.

Iz zastave pada po svoj dolini i kad je najljepše vrieme, sitna rosa, kadkada i malo jače daždi. Ako je studeno, to vrca iz nje po cieloj dolini susnježica, njeki veoma sitni snieg, koji nadje svaku i najmanju rupicu ili pukotinu, te njom se protisne kroz zimske prozore na cvietje što se u njih drži, pače prodre kadkada i u samu sobu Čim je veća vijavica, tim jače zanosi bura snieg po dolini i zametje njim zaklone, praveć od njega velike zapuhe, koje je mučno razmetnuti, dok god bura neprestane.

Više putah se dogodi, da za tiha kišovita ili snjegovita vremena u Istriji, u Crnom Vrhu, u Logatcu i u Planini, Vipavčani imadu kod vedra neba strašnu buru, a Goričani onaj sitni i lagani njemački mraz, od koga valja nos i uši dobro sakriti da neozebu. Tako na blizu i u isto doba toli različito vrieme! Na hrbtovih gorah tako je promienljivo vrieme, da s jedne strane, gdje je tiho i liepo, ljudi moraju često četveronožke prepuzati hrbat, pod kojim bura ljuto biesni.

Gdje zemlja tako leži, kao za Vipavom, tu bura nefali i nemože faliti. Tako se baca bura s Obćine na Trst; tako isto sa Kaukazkih visinah na Crno more, gdje svake godine po njekoliko brodovah od nje utone. Takovu buru imadu pod Janovom, na predgorju Dobre nade, gdje duva s vrhovah, i drugdje.

Bura je Vipavčanom i svakomu koga stigne veoma tegotna. Kada je jaka, osobito u zimi, nije probitačno ni izpod krova iziti. Vipavčani pokrivaju svoje krovove po talijansku criepom i po njem pometju uglasto kamenje da im bura nemože nahuditi. Nu kad dodje odviše jaka, razbaca kamenje skupa sa criepom, i u zao čas, da komu jedno ili drugo padne na glavu. Oko crkvenih oknovah puše kadkada tako ljuto, da se spoljašni zrak raztanji, a nutarnji, budući teži, stakla iz oknovah prorine i razlupa. Za buru se svaki mora dobro odjeti; putnik ako je lako odjeven a bura ga u putu iznenada sastigne, lako se i smrzne. To se nije jedanput dogodilo, osobito ljudem starim i slabim, nu mnogi je i mlad od nje postradao.

Često podhvati bura crnicu zemlju po poljih i vinogradih, digne ju u vis i načini od nje, kakono od praha na cesti, bjeličaste ili smedje tamne oblake. S toga oblažu na mnogih mjestih, imenito na Krasu, polja

Digitized by Google

kamenjem, da im bura zemlju neodnese. Ponese ona tamo i piesak i sitno a kadkada i krupnije kamenje. Na opasnih mjestih moradu pokriti trsje, kad ga na jesen obrežu, granjem, da ga bura kamenjem nepotuče, i da o zdravoj kori živi ostanu.

Najviše nesreće dogadja se kolima na cesti; jer neima voza tako velika ni tako težka, da ga nebi mogla prebaciti bura, ako je na putu. Za jake bure vidja se kadkada na livadah medju sv. Vidom i Vipavom po pet prevaljenih kolah, više putah tako slupanih i raztepenih, da se nigdje komadić komadića nedrži. Takove nesreće dogadjaju se takodje u Rebernicah, u Gabriku i drugdje. Putnici naimaju po dva, kadšto i po šest ljudih, da im kola drže. Ovi vežu kola užeti te ih drže ili vuku na onu stranu, odkud bura puše. Luizinu cestu nad Riekom odmah su spočetka zarubili zidom, da ju zaklone od bure; to će isto morati učiniti i kod željeznicah.

Bura puše od sjeveroiztoka prama jugozapadu i gubi se na jadranskom moru; sve drvlje, što na tom potegu raste, okrenuto je prama jugozapadu; hrast, gdje se na takovom mjestu nadje, usukan je i imade po sebi pukotine, te nevalja ni za dùge, te je krhak kao izhrdjano željezo. Jedina oskoruša prkosi buri i raste liepo na način piramide.

Čim se većma smračiva, tim je bura jača, te tutnji, zavija i buči tako, da djeca drhtju od straha; jer svakom rupcom čuje se drugi glas. Susjed dodje, sjedne kraj ognjišta medju svoje i pripovieda im, kakova se je nesreća upravo na putu dogodila; jedan za drugim kazuje kako je bura izštetila drvlje po vrtovih i trsje, koje bješe već iztjeralo, te jadikuju, kako će im posao zaostati i kako će mučno marhu prehraniti, jer će valjati čekati na pašu mnogo duže, nego što se je mislilo. Otac tješi obitelj: „Netreba sdvojiti, djeco moja; bura je bila i biti će, a otac nebeski koji je dosada za nas skrbio, skrbjeti će i unapred;“ a mati prihvatja: „Molimo se Bogu djeco moja, da vjetar prestane, na njegovu rieč će se utišati.“ Svu noć bura biesni i lomi, bura, kakova još nitko upamtio nije; drugi dan je gora pokrivena sniegom, koji dopire duboko u dolinu; tamo amo vide se mali zapusi od susnježice, koja još sveudilj pada: množina liepih pticah, koje nitko nepoznade i što ih je bura na putu iz visokih šumah u dolinu zaniela, leže nješto mrtve a nješto iznemogle po ulicah; njekoje od njih čekaju pred kućom a njeke i u samoj kući da ih tkogod nahrani i tako su uboge umorne, pitome i gladne, da se daju rukom hvatati. Tako uginù i sakri se i ona krasna, toliko željkovana, sva cvietom uvjenčana djeva, što ju nazivaju p r o l j e t j e m. Sve što se je zelenilo ili cvalo, ubila je slana, usahnulo je i u prah se sasulo; koliko će trebovati mirnih i toplih danah, da se sve opet povrati i k sebi dodje.

Dodje li bura za 14 danah kašnje, kad je loza već po pedalj velike mladice iztjerala, klati, trga, otrca i odnese sav list s nje tako, da zametak ploda ostane posve gol na mladicah. Od takova zaroda, da se sve i otme da neotrune, neće biti velike koristi, jer nikad više neće izrasti toliko zrnja, koliko se je bilo zametnulo. Ako su mu nježnije čestice ozeble, a ono ili će ljeti jalovo cvasti ili će odpasti. O sv. Ani kad je kukuruz na dva pedlja visok, povalja ga bura, kao da su ga svinje podrovale, a ako je zemlja mokra ili rahla, sasvime ju izčupa, zrielo žito okrúni i ječam omlati do zrna.

A šta porádi od pokošena siena ili otave? Najprije ju valja, diže, objima i cjeliva, igra se s njome, skače, pleše u sve to većih krugovih, dok ju svu neizsuši; tad hoće da ju odnese; ali trava, kojoj je omrzlo što neima mira, pobjegne i sakrije se kudgod u zavjetrinu, a seljak, koji ju je za tihe večeri pokosio, drugi dan niti truna na livadi nenadje. Sa sienom i otavom imade sviet, kad bura navali, mnogo posla, jer ih valja pritisnuti, daskami kopljem, kamenjem itd. te čekati tiha vremena da ju mogu spremiti.

Vipavska dolina nalik je kotlu, u kom je ljeti strašna sparina. U njoj isto kao na Krasu i u Istriji, malo što raste od velike suše, ako Bog nedade mirna i plodonosna dažda, koji jedino s juga dolazi. Rosa, što noćju pada i drugdje nadomješta ponješto kišu, ondje je poradi velike sparine od slabe hasne. Ako kiša neuzpada 10—14 danah već sve za njom čezne, ptice umuknu ili se izsele iz doline. Ima gdje ljudi moraju za se i za marhu vodu dovoziti. Često su ju već vozili od Svieta na Rebernicah trstjanskom cestom u sudovih; g. 1804. vozili su ju iz jednog jedinoga vriela kod Trsta, te su ju prodavali na čaše i boce. Kad neima škripanja vratih i drugih znakovah, gleda sviet kako je na jugu. Sinoć ili danas u zoru čula su se zvona s te strane, opominjuć sviet, da se moli Bogu za kišu; to rekne susjed susjedu, tim tješi mati tužnu obitelj; sve gleda put juga, i nuto! već se pomaljaju oblaci od jugu kao biele ovce; od malih bivaju veliki; od svuda se pribiraju i već se dva dana i dvie noći nadnose iznad Nanosa. Nebo pocrni, grmljavina se začuje i kiša počme krupno propadati; nu, što bi okom trenuo, bura se pojavi i za sat neima niti oblačića više na obzorju; bura puše po dva dana i tri noći, i sve tri puta gorje usahne. Nu ni to nije sve; kad se u tolikoj nevolji za osam danah po drugiput i napokon za tri nedelje po trećiput spremi na kišu, dodje bura i opet ju raztjera.

Ljetna bura istina nesnieži; nu raztjerajuć kišu i sušeć zemlju, da ništa nemože roditi, čini mnogo veću štetu nego li zimska.

Nije dakle čudo, što bi Vipavčani volili buru tri nedelje zimi nego tri dana ljeti. Kad zimi neima bure, neima ni studeni i ljudi mogu svu zimu raditi u vinogradih; a kad jaka bura dodje na zeleno ili zrielo grozdje, oklati ga, potuče i po zemlji razbaca, da je žalost pogledati. Medjutim kod svake bure skrje se po gdje-

Digitized by Google

koji grozd medju lozu i lištje da naplati čovjeku trud, što mu ga je u mater zemlju uložio.

Sve druge nepogode nenanesu Vipavčanom tolike štete, koliku sama bura; s nje nedobivaju višeputah ni tretjinu onoga što su potežali; i kad bi se svake godine ovo, što smo o buri pripovjedili, ponovilo, nitko nebi mogao obstati već bi se svi morali razseliti.

(Iz slovenskoga Male Vrtovc-a.)

Ledena špilja kod Otelce u Kranjskoj.

Nad Vipavskom dolinom leži selo Otelca. Za jednom od skrajnih, na samo stojećih kućah nalazi se u riedkoj šumi kotlina, kao što ih u Kranjskoj i Istriji vrlo mnogo imade. Mjesto to leži od prilike 3000 stopah nad morem. Kotlina imade skoro 10. hvatih u promjeru i njekoliko hvatih dubljine. U dnu kotline imade ulaz u špilju, kojim njekoliko ljudih može lako unići, nu jedva si stupio pet koračajah u nutra, al ondje led, koji se nikad ni ljeti po najvećoj vrućini neodtapa. Voda, što ozgor na led pada, i kod najveće vedrine, odmah mrzne. Na sve strane izuzamši gornji sklop, primrzao se debeo led za stienje. Ako se kroz ulaz, koji je odprilike 1½ stope visok, baci kamen u nutra a ono se čuje, kako se njeko vrieme po ledu kliza i na posljedku u duboku vodu pljusne.

Otelčani svu godinu sjeku led u toj špilji i tjeraju s njim trgovinu u Trstu.

Takovih lednih špiljah imade još više u Kranjskoj.

Veteranska špilja.

Medju riekami Crnom i Nerom proteže se k Dunavu gora Klisura, dovršujuć se većom stranom visokimi i kamenitimi vrletmi. Dunaj, sužen strmimi obalami, nije tu širji od 140 bečkih hvatih. U Klisuri šest i pol satih od turske Oršove, sto koračajah od Dunava leži Veteranska špilja, svojim položajem za ratne potrebe veoma važna. Nitko, koji nije gospodarom te špilje, nemože se odvažiti da plovi Dunajem.

Špilja je izdubljena u kamenitoj pećini, koja se silno nadkučila, te 12 hvatih visoka i 2° nad površjem rieke. Pristup k njojzi utvrdjen je. Ulaz imade 4° 3′ duljine, 2° širine i 4 ½′ višine i zatvara se željeznimi vrati. Iznutra je tako prostrana, da se 6—700 ljudih u njoj smjestiti može a osim toga u maloj špilji imade mjesta za barutanu. Okruglim 6—8′ širokim prozorom na desno od iztoka ulazi u nju svietlo.

Ljudi iz okoline kazuju, da je Veteranska špilja djelo neumorne radinosti Rimljanah, koji su ju, kažu, za cesara Trajana, kada su vojevali na Daciju, izdubli i postavili u nju posadu za obranu dunajskih užinah. I zbilja se na desnoj obali nalaze i dan danas tragovi rukoh rimljanskih. Na stazi, što je uz riekU u kamenu izsječena, sačuvala se velika kamenita ploča s napisom:

IMP. CAESAR. DIVI. NERVAE. F.
NERVA. TRAJANVS. Aug. Germ.
Pontif. MAXIMVS. Trib. Potenno.
Pater Patriae. Cos. P. P. . . . .
Monti. D. . . . . B. V.
S. . . . ATI.

Drugi rimski napis nalazi se nad otokom Borcem. Medjutim prije će biti, da špilja ta nije posao ljudskih rukuh, nego da su se i rimski i poslie austrijski vojaci njom samo u vrieme rata služili. Ona je bila gnjezdo hajdukah i divlje zvjeradi. Prije se je zvala Piskabora, a ime „Veteranska špilja“ dobila je tekar za austrijskih ratovah s Turci od generala konjaničtva grofa Veterana, koji ju bješe g. 1692. vojnički posjeo. G. 1788. branio ju je carski major Stein, i stoprv nakon junačkoga odpora Turkom na kapitulaciju predao.

Golubački komari.

Poharljiva ta gamad dolazi iz okolice Srbske tvrdjave Golubca (Kolumbac) na desnoj obali Dunaja. Tielom naliči posve našim komarom. Dolazi u velikih rojevih koji iz daleka imadu spodobu dimnih oblakah, i to obično dvaputa na godinu; najprije poslie 20. ili 25. travnja i u drugoj polovini mjeseca svibnja; kadkad ranije a kadkad kašnje.

Kiše i veliki vjetrovi razgone ih i skratjuju im život. Bude li to, tada šteta, koju počine, nije tolika. Ako li je pako u proljetje i početkom ljeta vrieme suho i iztočni vjetar ugodno puše, tada u nebrojenih rojevih putuju s jedne strane tamo za Oršovu, Čermes, Vidin i Nikopolj do Turske, s druge pako roje se oko Nove Palanke, Mehadije i Vršca. Za čudo je doista, da odtuda obično dalje neidu.

Gusta jata padnu na volove, krave, ovce, koze, konje i svinje. Uzalud se muči uboga marha, da se skakanjem i omahivanjem otrese mučiteljah svojih. Za živi čas sve su gole strane tiela pokrivene gamadju, koja se biesnom opornostju u nje upili te ulegne u nozdrve, uši i zasjedne oči. Od ljute boli gonjena marha žalostno riče, muči, beči, hrza, roktje, i zavija te kao pomamna bježi i uvaljuje se u vodu, ako je gdjegod blizo imade. Konačno lipše ili još za same navale ili tri, četiri sata poslie nje.

Obično se pripovieda, da se ti komari legu u njekih jamah u planinah golubačkih. Praznovjerni sviet onuda drži, da se leže svi u jednom duplju. Kažu, da je sv. Juraj, smaknuvši aždaju, stao joj na glavu i bacio ju u to duplje. Iz glave nakazne leže se do dan danas ta škodljiva gamad. Drugi opet kazuju, da u jednoj od tih planinah teče potok, koji se ljeti smrzava a zimi je u njem topla voda. U potoku tom kažu da imade štipavacah, malih zmijah, osah i drugoga gada. Iz jeda, što oni u vodi ostavljaju, kažu, da se legu ovi komari. Sličnih mnienjah imade još više medju onim narodom.

Digitized by Google

Pjesan u slavu uzoritog

STOŽERNIKA NADBISKUPA ZAGREBAČKOGA

JURJA HAULIKA OD VARALY-E.

Na pučini sinjeg mora
Sred bjesnila gromkieh vala'
Hrid Petrova tvrda ustala,
Odkud svietu sviće zora.

Zalud udar sviem talasi,
Zalud tutanj sveg bjesnila,
Njoj nehudi nik'va sila;
Hudi jer su po njoj plasi — —

A na vrhu tvrde stiene,
Kojoj pakó neodolje,
Usadjeno sto'i prestolje
Vjere i crkve nepobjene!

U rajske tu djeve slici
Vjera stoji križ držeći, —
Križ — narode koj usreći,
I privadja k božjoj dici.

U desnici od istine
Sja joj sunce zasjenito:
Sviem narodom — sviem odkrito
Blago j' njeno, kudgodj sine.

Pogled k nebu slika ufanje, —
A u srcu plam ljubavi
Svete, kâ nam raj pribavi,
Nje nebesko kaže danje!

Zastupnik je kraj nje boži
Jedne crkve glava sveta,
Kâ opakiem vazda smeta,
Al nju braneć sobom složi: —

Po otocih, kî se nižu
U povorci moreto tuda
On razgleda; jer se svuda
Višnjeg' hrami tu podižu!

Svako stado tu pastiera
Brižna i častna ima svoga,
Koj' to nči poznat Boga,
Koj' to spasit vjerom smjera.

Dočiem tako crkve glavi
Po crkvenom svietu oči
Jasne lete, gle! noči
Divni prizor od ljubavi!

Na ostrovu podaleko
U pastiera krepost spazi
Znamenito, kû nalazi,
Gdje j' Bog srce za se stekó.

Revnost vidja, s kojom hiti
Slavu božju razširiti
U svom stadu, te mu biti
Otac brižan i čestiti: —

U narodu čuvstva sveta
On još smotri, pastier blagi,
Kâ promaknu svojom snagi
Tamaneći djela kleta.

On sirote obskrbljene
Po desnici njegvoj' gleda; —
Izčeznula j' po njem bieda, —
Mnoge suze usušene . .

Tu zavode svake struke
Uredjene On svud zrije,
Posao neba vidit mnije,
A sve teče iz njegve ruke!

Tad nakanu grudi vrieli,
Počastit ga časti velom
I pokazat svietu cielom,
Tko usrećit svoje teži.

U par isti crkve glavi
Dodje carskog od prestolja
Glas, — i carska da je volja,
'riedni pastier da s' proslavi!

sbor cieli uzoriti' —
Božjieh slugah — stožernika'
Zamni složna od uzklika:
„Nek i On nam sbor naki

Te, kad Otac svet že,
I nakanu svieh tu vidi,
Jak sve smjerak njegov slidi,
Vriednog diže na čast velu — !

Taj prevriedni pastier Ti si,
Ti naš Otče Uzoriti,
Krepost koga kud zasviti,
Samu sebe tud uzvisi!

Ovu smo pjesmu dobili od mladog jednog svećenika zagrebačke nadbiskupije te ju priobćujemo s to većim veseljem, znajući kako je naše občinstvo svekupno radostno pozdravilo i svetkovalo uzvisenje prvoga nadbiskupa zagrebačkoga na prvoga kardinala u Hrvatskoj. Priobćujemo pako pjesmu ovu, izostavljajući u ovom broju „Vjestnik", zato na ovom mjestu, jer je sve ostalo donde već štampano bilo. Svečanosti pako, kojimi bi slavljena učastba i sjajni povratak Nj. Uzoritosti u Zagreb, dovoljno su poznate našemu občinstvu iz novinah, da ih netreba ovdje ponavljati.

Digitized by Google

Htjedè glava na hridini,
Dičnì da T e grimiz resi
(Sve bo biaše sviem, i jesi);
Pa što htjedè, to učini. —

Tiem se j' želja njegva mila,
I careva, kà nagrade
Davat Vriednim vaviek znade,
A i sviuh nas izpunila!

Tiem po naškoj domovini
Radostni se glas razliega:
„Dika i hvala M u vrh svega,
Koj' nam takvu čast načini!

„Dika i hvala N a d p a s t i e r u
Stada vjerna — revne braće,
Hvala N j e m u, koj sve jače
Krepost ljubi, svietla vjeru!"

„Hvala i ljubav od roda M u,
Obću koj' utvrdi sreću
Te viek snuje jošte veću
Drugiem tak, kó S e b i samu!!"

„Hvala!" — kliču sirotice
Kim je otac O n i mati,
Kim sve svoje dat nekrati
Blago kažuć svima liče.

Sto i sto T e dobrieh želja',
Gdjegod bio, posvud prati,
Da nebeske blagodati
Sliede plod sav T v o j i e h djelah . .

Svak veliča T v o j u slavu;
Svake usti čast T i sbore;
S istinom T e srca dvore,
A grud goji ljubav pravu. —

Darežljive blagosiva
T v o j e ruke jezik svaki,
I duh s Bogom u syem jaki
Slavi T v o j o j svud pripiva! — —

To je, O t č e U z o r i t i!
Radost vela slabieh grudi',
Koju dika T v à probudi,
Koju htjesmo evo odkriti.

Svačja grud sad za T e bije, —
Svačje oko T e b e gleda.
Od miline T v ê se neda
Rajskiem čarom da odbije: —

Svagdje dike T v ê zaori
Glas, gdje krepost ljudi ciene;
A ta nikad, znaj, nevene,
Jer ju T v o j a ljubav tvori!

Al' radosti sve sasvime,
Sve harnosti i sve želje,
Hvale i slavu časti vele,
Kôm T v ê bliški sladko ime,

Sve nadlazi T v o j i e h sina'
Čast i dika srca smierna,
Vruća želja, harnost vjerna,
Radost vela — slast jedina!

Jer T i Otac sviem nam bjaše
Blag i dobar; k o m u j' milo
Viek na srcu dobro bilo
Duše i tiela dobro naše — —

Spomenik si tiem stavio
T v ê dobrote u grud nami,
Koj predura tvrde kâmi,
Jer je srce nam savio.

Neka samo Otac s gora
Svoj blagoslov na T e stere
I dà milost T i bez mjere
Svako vrieme s rajskog dvora:

Da još dugo nakit krasni
I sva budeš crkvi dika; —
Od ljubavi sgor prilika; —
Dobra srca uzor jasni; —

Da svóm dugo budeš stadu
Pastier valjan, vodac blagi,
Svom svećenstvu Otac dragi,
Tu gojimo sladku nadu.

A nam sinkom harniem T e b i
S v ù dobrotu i dalje pruži;
Slast jer to je našoj duši,
Kakve neima, znaj, pod nebi!

Viek ćemo sa zahvalnosti
T v o j e ime spominjati,
Ime i T v ê blagodati,
Čast i djela T v ê kreposti!

Dičan i pun pravog čara
T v o j će značaj prečestiti
Mnoge dobe preživiti;
Spomen bo mu s' od nas stvara.

U sviuh srca zlatniem slovi
Upisano T v ê će biti
Slavno ime, ko vječiti
T v o j i e h djelah spomen novi.

Dok nad nami sunce sjaji,
Dok naroda našeg bude,
D k s narodom i Bog bude —
Mà u gorcieh bilo vaji' —,

T v à će djela svak gledati
I divit se T v o j o j časti, —
Okusau nove slasti
A slavu T i veličati!

St. N.

Digitized by Google

Iz Zlatnoga Praga 4. kolov. U posljednjem sam Nevenu napomenuo kako je zlosretna oluja pr. m. nekoje krajeve Češke krunovine opustošila. Doznavši za tu nevolju Nj. Veličanstvo naš premilostivi cesar odmah pošalje svoga pobočnika FML. barona Kellnera u oštećene predjele, koji osvjedočiv se o težkoj nevolji u onih okolicah, predade od strane Nj. veličanstva c. kr. češkom namjestniku baronu Mecsery-u 15.000 fr. sr. kao carsku podporu najpotrebnijim oštećenikom. Eto i ovom kao i svakom drugom prilikom doskoči carsko milosrdje nevolji svojih podanikah i ublaži velikodušno njihovo stradanje.

Češka je književnost u posljednje vrieme izgubila nekoliko vrlih svojih zastupnikah. Nije tomu davno što se je prestavio u bolji sviet poznati iz starije dobe češke književnosti pjesnik prekrasne lirićko-didaktičke pjesme „Vznešenost přírody" i dr., M. Polák, c. kr. generalmajor u miru. — D. 11. p. m. preminuo je u 49. godini dobe svoje u gradu Plznji, gdje je taj čas vrlo uspješno upravljao dobrim češkim družtvom, velezaslužan o češku dramaturgiju, novelistiku a u obće belletristiku spisatelj Jos. Kajeten Týl, kojega mnogobrojni spisi, osobito njegovi romani i novele broje medju najpopularnije zabavne knjige u Českoj. — D. 29. p. m. preštavio se je ovdje u Pragu od suhobolje u 35. godini dobe svoje češki na glasu publicista, Karel Havlíček (poznat takodjer po spisateljskom svojem prijašnjem imenu kao Havel Borovský, koje si je ime po rodištu svome „Borova" kod Njem. Broda bio nadienuo). On je probavio, izučiv visoke škole u Českoj, njekoliko godinah kao odgojitelj kod odlične neke obitelji u Rusiji, zatim vrativši se g. 1846. u Česku svoju domovinu latio se neobičnom dotad živahnostju uredjivanja čeških „Pražkih" kašnje pako svojih vlastitih „Narodnih novinah," kojim je pribavio vrlo mnogo čitateljah; ostali njegov udes dovoljno je poznat obćinstvu. Izpratiše ga do groba ovih danah neobična množina sažalujućeg svieta. Havliček je bio čovjek izvanredna, živa, smiona duha, kojega će se ime dugo spominjati u Českoj.

Neki mladi češki pjesnik, g. Jan Kolář, pokušao je prevesti našega „Čengić-agu" na češki jezik a Pražke su novine ovih danah priobćile njekoliko ulomakah iz toga njegova prievoda. (Čitali smo ih i uvidjeli da g. K. ni s daleka niesu krila dorasla do uzvisite Mažuranićeve pjesme; nagadjajuće tumačenje riečih nemože se zvati prievodom onakvoga pjesmotvora; za taj se posao nješto više zahtieva, a prije svega pjesnički uzleti i točno razumievanje jezika, iz kojega se prevadja,— a ni jedno ni drugo niesmo našli u priobćenom po g. K. pokušaju. Izvanjska sličnost jezika lako zavede neizkusne te se late posla, do kojega niesu dorasli te si samo oprže mladjahna krila. Ur.)

Zagonetka.

Od Franje Sajrta.

Rodila blizance majka;
Bližna majka čeda svoja,
Koja joj o vratu vise,
Njeguje što može bolje:
Vodicom jih čistom pere,
A zelenim plaštom krije,
I sladkim zadaja mliekom.
Djeca rastu i pune se.
Lice im se jur zaobli,
I sve puca od debljine.
Kad blizanci ponarasli,
Krvoželjni čovjek ide
Pa im nožem vrat obrubi,
Vrat obrubi, a trupine
Pozaklanih nogom gazi,
Krvcu, ka potekla biše,
Čiste beruć u posude;
I jer krvca sladka bila,
Lakomi ju čovjek pije;
Ali krvca pozaklanih
Osveti se jao! čovjeku,
Te čovjeka lakomoga,
Koga Bog na svoj krp stvori,
Često put u roba svoga
Svladajući ga, pretvori.

Odgonetka zagonetke od P. P. u pr. broju Nevena: Žar, raž. Odgonenuše: Gg. St. N., A. K. i Gj. Deželić u Zagrebu; Tomo Štefanović, A. J. i L. Vr. u Sisku; N. H. u Pečuhu; Lujo D. Ivkanec u Senju; gdčna L. P. u Makarskoj; g. B. S. V. u Pragu.

Historička razprava „Srbalji i Hrvati," od *B. Š.*, koju smo za ovaj broj bili obećali, izići će u dojdućem broju Nevena.

S ovim se brojem počimlje **drugo polugodište** ljetošnjega Nevena; neka se dakle ona gg. predplatnici, koji žele ovaj časopis i nadalje dobivati, izvole čim skorje prijaviti po pošti u frankiranih listovih uredničtvu, a u Zagrebu kod uredničtva ili u Hartmanovoj knjigarnici; a koji ga nekane više čitati, neka nam izvole ovaj broj onako natrag u Zagreb poslati, kao što su ga dobili.

Predplatna je polgodišna ciena Nevenu u Zagrebu 2 fr., s poštom 2 fr. 30 kr. sr. (za utemeljitelje Matice il. u Zagrebu 1 fr., s poštom 1 fr. 30 kr. sr.)

Od prvoga polugodišta ljetošnjega Nevena ima jošte podpunih iztisakah te se može još i sad cielo godište 1856. naručiti.

Sadržaj: „Ima i tomu lieka," pripoviedka od *J. J.* — Mirza-Šafine pjesme, po Bodenstedtu preveo *I. T.* („Slobodjenje drage;" „Razlićita moć vina"). — „Liepa Kata," od F. Neimenovića. — Nadpisi („Muž i žena," „Razgovor," „Solomunov sud") od Rajkovića. — Narodne pjesme o Kraljeviću Marku, iz sbirke L. I. O. (VI. „Kraljević Marko i Nin Bugarin"). — „Tko drugomu jamu kopa sám će u nju pasti", pučka pričica. — Sitnice (Crta iz života N. Gogolja; Filosof i baka.) — *Pojestnica, putopisi* itd.: Crte iz Sriema, od Mijata Stojanovića (I. Nješto o fruškogorskih srbskih manastirih; II. Slava imendana u manastiru Grgetegu)). — Slavonske starine, od L. Ilća Oriovčanina (XIII. Pričac; XIV. Bećic; XV. Ociovac; XVI. Drenovac.) — Putovanje na moru iz Evrope u Ameriku, Aziju i Australiju, *Tome Skalice Brodjanina*, od g. 1851—1855. (Brodolomje na obali australskoj; New-Castle; Port-Jakson—Sidney-Town; odlazak u rude australske.). — *Jezikoslovje*: Ustroj našega jezika, od prof. Adolfa Vebera. — *Obrazovanje i škola*: Školski ulomci (XXXV.) od Gj. Rajkovića. — *Životopis*: Marko Polo (po plem. Dalmatinac). — *Zemljo- i prirodoslovne crte*: „Vipavska bura;" „Ledena špilja kod Otelce u Kranjskoj;" „Veteranska špilja;" „Golubovački komari." — Čestitke. — Dopis iz Praga. — Zagonetka. — Odgonetke.

Tiskom narodne tiskarnice Dra. Lj. Gaja.

Digitized by Google

Cienа na godinu: u Zagrebu: 4 fr. s poštom 5 fr. sr.; na pol god. pol iste cienе; u kuću 20. kr. na god.

NEVEN

Za utemeljitelje Matice il.: u Zagrebu 2 fr. s poštom 3 fr. na godinu; na pol god. pol iste cienе.

ZABAVNO-POUČNI MJESEČNIK.

Odgovorni urednik: Jos. Praus.

KOLOVOZ. VIII. 1856. TEČAJ V.

PRIPOVIEDKE I PJESNIČTVO.

Ima i tomu lieku.

Od J. J.

(Dalje.)

IV.

Deset putah je, štono pjesnici vele: sunce izašlo i zapalo, a prosto rekav, deset danah izteklo od one kobne noći, gdjeno se grk Mitar sa slugom svojim pr- nut u životu bješe sastao sa napasti paklenom; od h mukah, što tud podnese, osušio se je kakono . a sluga mu se pretvorio uz ono malo me- što imadjaše prije, u pravu okostnicu putah pred očima vidio, sto putah rugom svietu izilazi sunce pro- ljet djul-vienca i odore, to njima izhadja od nemilih mukah, koje ih bjehu te je drugim sladko uzdi- sanje, sjajna m njim dvojici nesvieti noćni putnik na nebu za , nego da se o njem mjeseče, kao što se dobri stvorovi božji danju sunčaju, kojekakove sablasti paklene, od kojih im sve vrvi pred očima, da nemogu odpočinuti ni jednoga časa. Groznica je popustila; što ljekovi, što bajanje starih susjedah, što ih Kata bješe u pomoć prizvala, pomogaše; — al ne- mogu da pomognu od one unutarnje groznice, koja im dušu prži a srdce užasom steže. Za to deset danah prošao je ubogi Mitar sav pukao, kako je dug i širok i da mu je dano od Boga perom slikati ono, što vidi i u maštи svojoj doživi: to bi slika pakla njegova živahnostju i razlikostju daleko nadkrilila sve strahote Dante-ove. Tud on prolaziaše, pratjen mjesto pjesnika rimskoga od sluge svoga Jerka, preko drugojačijih po- morah i sretaše drugojačije mučenike, nego što se ikada mogaše zametnuti u glavi slavljena pisca „božan- stvene komedije.“ Mjesto tužnih sborovah velikih kra- ljevah, svetjenikah i drugih griešnikah, što ih Bog za opačine njihove odsudi na vječite muke, kazivao bi nam on za cvilnu četu lutrijašah i vragozovah, za koje je vlada paklena izumila posebne, preoštre muke.

Tako izmučeni i nakašeni do zla boga sjedjahu gospodar i sluga svaki na svom stolcu u sobi, kad no Mitar slabim glasom ovako progovori:

„Hvala Bogu opet smo koj čas sami. Gospodarice neima.“

„Neima gospodaru.“

„Kako je tebi, Jerko?“

„Bijaše već podobro, ali evo nove biede“

„Kakove za Boga? je li iz kolibe sve izpremljeno?“

„Baš to! — da vam kažem. Po vašoj želji za- metim onomad moga druga Andriju, da ode brže bolje u vinograd i sve što u kolibi uzbude naći, da ovamo donese. Moradoh mu kazati sve što i kako je bilo, inače bi me težko bio poslušao. Donesav on stvari ovamo, razvežem ponjavu; kad tamo, al me sve one grese opet spopadoše, kad medju ostalim kršom zagle- dah — i rep vražji, onaj isti rep, što ga je imao a ja ga dobro upamtio; jer kao da ga ovaj čas gledam, ka- ko ga je medju noge podvio. U onom strahu uzmem ga u krpu i odnesem u svoju komoru, te ga strpam pod uzglavje — al od to doba više neulazim u nutra i već sam dvie noći prespavao pod kolnicom; — što će- mo sada?“

„Što ćemo! — Ti pitaš što ćemo? Amo š njime: kad on meni dušu a ja njemu rep.“

„E dobro! ja još volim, samo da nije u mene. Vi se š njime popravite; a od mene dalje ma kuća. Ala! čudan ti je rep u vraga; baš kan' da je lisičji.“

„Kakvi mu drago, vražji je. A što ga izgubi, to bi mogla biti sreća po mene. A moj Jerko, što sam ti se napatio! Već zato sam zavriedio, da me Bog oprosti.“

„A da što su muke paklene?“

„Šuti! zanicmio da Bog da. Što bi si me imao tješiti i miriti, to mi još o paklu govoriš, kao da ga nisam već desetput gledao i pretrpio. Misliš li ti, da je šala, kada znadeš, da ova duša, što je u tebi, nije tvoja, nego — tudja i to još čija? Koliko putah sam za bolesti svoje ustajao i u zrcalo hukao, da vidim,

Digitized by Google

kakova mi je. Sve me strah bijaše, da neće staklo pocrniti od nje; da neću sagledati što crno krilato — znaš već što. Jao, jao, — opet me muka spopada. Jerko! bježi! bježi za Boga! Ovo što s tobom govori, nije Mitar, gospodar tvoj, nego je djavao, što je unj usjeo! Zar ti neudara po sumporu? Zar nečuješ, kako krili leputje, kako se dere i kako mi nokti po utrobi rije? — — — Jao! moja glava, razpasti će mi se! — moje grudi, razvaliti će mi se!"

„Umirite se gospodaru! ja kriv, ako dobro nebude; valja vragu da rep izkupi; neka dodje; ja ga se više nebojim; gorje biti nemože, nego što je bilo; a kada bi čestje bivalo, vjerujte mi, da bi čovjek na posljedku obiknuo i š njim drugovati."

„Pravo kažeš, moj Jerko; hodi da te cjelivam. I ja mislim, da će vragu biti više stalo do repa, nego li do jedne kukavne duše. Medju toliko tisućah za jednu se ogledati neće; a njemu je opet sramota, da medju drugimi vragovi kusat hoda i da mu se sav pakao smije, misleć, da su mu rep gdjegod odsjekli. Takova se šta možebit, odkad pakao stoji, dogodilo nije, pa neće ni on htjeti, da se njime ruglo tvori. Moram ti upravo kazati, da me taj rep puno slobodi i nemalo svega straha riešava."

„Tako, tako gospodaru; — ja se nadam, da će biti sve, kao što je i bilo."

„Da — da — da; ali — gle — gle" — progovori veselim glasom gospodar, lice mu se razvedri i potezi na njem oživiše — „kako, Boga ti, na lutriji; nečuješ li, šta je sve ovo vrieme izišlo?"

„Jučer i meni prviput na um dodje da pitam. Nekoliko dvojkah — i više ništa."

„Ono je drugo za nas ostalo — je li brate Jerko?" primieti tobože šaljivo gospodar; „ja mislim, da na lutriju metati i vragove dozivati nije svejedno i da nam škoditi nemože."

„Ta nikomu se nismo zavjetovali, da ćemo se kaniti lutrije; a zašto da nemetjemo, gdje smo možda jednim korakom u zlatnih dvorovih sreće, za kojom se toliko trudismo."

„Pravo veliš; sutra ćemo opet početi. Vragove dozivati, — to ne. To je lud i izmislio; ali na lutriju metati — od toga još nikoga vrag odneo nije."

U taj čas uzdahnu nješto na kućnom tavanu: „A Bog ga ubio!" i za malo časovah nastade novi dogovor izmjedu majstorice Kate i kone Marka — u kući njegovoj.

V.

U večer toga istoga dana prikrade se, da nitko nevidi, u kuću kono Marko i zatekavši, kako je ugovoreno, komšinicu Katu u tamnoj kuhinji, pridje k njoj, uhvati je za ruku i rcče:

„Dobra večer komšinice, evo me."

„Dobro mi došli, kono; s vami mi je uviek sreća u kuću dolazila."

„Da Bog da i sada. Leže li ona hrdja?"

„Baš da je hrdja, kono moj. Liepo sam se već radovala, da će bolest i š njome mahnitost svoju preboljeti; al kad danas čuh na tavanu kleto ime lutrije, opet me iznova grom opali. Vidim, da opet neće biti dobra. Modrice s ledja a ludost s nova u glavu. Liek bješe baš pojak, al za onu njegovu žuljevitu kožu i dušu presl ab. Eda li Bog dao, da ste šta sigurnijega izumili."

„Pegledajte, da li spava."

Na to ode Kata tihano u sobu i domala se vrati.

„Zaspao je i to tvrdo, sve ga hrka stala."

„Tim bolje; amo mi sada ponjavu i filgjan; krinke evo, liepih, nježnih obrazčićah, da ih ni sama boginja nemože imati ljepših. Biti li će malo žesti, da vidivši pakao, vidi danas i slavu nebesku."

„S mjesta kono. Kako rekoste, tako je sve priredjeno."

Na to se Marko zagrne ponjavom, lice prikrije krinkom, a u ruke uzme filgjan te zapali žest u njem i uputi se lagano u sobu. Prikučiv se sretno postelji, pst-ne njekoliko putah i kad vidi da se Mitar iztiha búdi, počeka dok oči otvori i onda glasno zavikne: „33,777!!!" te svečanim korakom, kao što stupaju bogovi Homerovi, iz sobe izadje i brže bolje kući. — —

Mitar ostade sjedeć zadugo kao niem na postelji. Onako biaše našemu velikomu apoštolu Pavlu, onako Mojziji, Iliji i Zakariji i mnogim drugim, kada ih obasja svjetlost nebeska. Po tom si stane oči iztirati, da vidi, eda li je istina ili je san. I kada se podpuno razabra, zalomi rukama i jecajuć od radosti sám sebi ovako progovori: „Zdrav da si mi angjelu božji, sreco i spase moj! Nisam vriedan ni dostojan . . . ali neka bude po rieči tvojoj . . . ali da!" — I dohvativ bjelicu, upiše na tablici 33,777. — „O kakvi su liepi, pa sve jednaki! Prosti ali duboko tajni. Mudrost ljudska saplitje, a Bog razplitje; a volja božja prosta je i jednostavna, pa je opet nitko zamrsiti nemože. Ali šta ću sada? Da legnem i spavam, o tom ni govora nema, a da razabirem — nesmijem. — Jerko! Jerko!"

Kata, znajuć dobro šta je, nadre se tužna smijati a Jerko čuvši, gdje ga zove, dígne se ljutit sa slame i zagrnuvši se čebetom, dodje mrmljajuć u sobu i prodre se:

„Šta je opet, koja vam je nevolja? valjda vam još sve jednako hoda vrag po glavi. Ako li to tako uztraje, ja vjere mi odoh bez traga, pa onda mučite, koga vam drago."

„Nije, nije, srdce moje; evo sunca i pred naša vrata! Što smo patili, patili; sada će se valjda sve izvrnuti na bolje. Ovaj čas me nješto probudi i kad mi se oči otvoriše, imadu šta da vide. Žena u bielo obućena, liepa, kao što angjeo biti može, lice joj kao da si posuo ruže po bielu sniegu; stade mi do postelje, i — —"

Digitized by Google

„Dosta je, dosta. Ja tim prikaznim više nevjerujem. Otvoriste li vi dobro oči, da nebi onaj naš prijatelj iz vinograda, došavši po ono, što je ostavio?“

„Nebuni me, nesretniče; gdje je još djavao u bjelini po svietu hodao; gdje je u njega ono lice, što je prema svakoj i najvećoj ljepoti ljudskoj, kao ruža prema čačku, sjajni mjesec prema čadjavoj tavi (ponjvi); gdje je paklu ona blaga svjetlost, koja nesvieti, već zaslieplјuje, nevidja, nego razblažava i dušu blaženstvom zatapa?“

„Hm! hm! pa reče li štogod?“

„Reče, ali samo meni, a ti i drugi znati ćete, kada bude vrieme.“

„A hoće li štogod onako, za naš posao — —?“

„Hoće, hoće, ali treba šutiti. Znaš, kako se u evangjelju veli sad ovomu sad onomu: idi, ali da nisi govorio nikomu ništa. Ti ljudi nisu radi, da se telali po svietu, što su komu učinili.“

„A hoće li mene štogod zapasti?“

„Biti će nam svim dosta. Sada možeš mirovati, te koj grošić i više popiti nego li dosada. Mirovati i čekati, to je tvoje. Male lutrije neću više ni da gledam, a netreba ni tebi. Ti meni ostaješ, u ostalom, ma se kako stvari promienile, onaj koj si i bio. Ja sam čovjek, koj se u duhu ponieti neću. Ako i bude hintov, sobe gospodske, svilene haljine. jela izabrana: a ono ćeš ti sjediti spreda na hintovu u odjeći zlatnoj te ništa drugo, nego gledati, kako debeli i zobni hatovi biesno grabe, hop! hop! pa onda, kada se kola ustave, skočiti, vratca otvoriti, mene pod ruku uzeti, pokloniti se i reći: zapoviedajte vaša milosti! To sve samo pred svietom, a na samo ćemo ostati stari prijatelji. Tebi će biti jedna soba, kao predvorje rajsko: tu ćilimi, svake slikarije, mehki stolci sjedaći i pružaći, pa da tud razbaciš i noge i ruke, te kad tko dodje, da mu rekneš: počekajte malo, moram vidjeti, da li se je nj. milost obukla; a ja ću, kad zapitaš, je li slobodno, reći ovo ili ono: slobodno je, malo sam bolešljiv, neka sutra dodje, i tako dalje.“

„Ja nemarim gospodaru; Bog bi dao, da kakogod izpuzimo, vi iz vaše slanine a ja iz svojih dronjakah.“

„Šta slanine, — kakovih dronjakah? bhu! bhu! — Pa onda, kada ja uzmem svoju Katu pod ruku, a nju sve sušanj stoji, a ti za nami: na šeširu ti zlatna ružica, oko vrata i rukuh zlato se prelieva, čižme sa ostrugami škripe . . . kako će nas zavistna svjetina gledati i pitati: gle! gle! što se to učini od Mitra; tà je li ono Jerko? nuto Kate! tko bi je poznao? kako su pústi glave podizali! — Tako će govoriti opaki sviet, a mi ćemo uzprkos još boljma glave zabaciti, rukama razmahivati, na sviet se izkašljivati, nikoga neglediati. — Šta veliš, Jerko, na to? — A kono Marko, on će od toga dana, evo moje glave, početi metati na lutriju, nebi li nas kakogod stigao. Onda ću ja njemu, kao što mu rekoh, priče kazivati.“

„Sve je to liepo; ali samo na vrbi svirala.“

„To je moja briga. A sada ajdemo opet spavat: ti na slamu a ja na debelu ponjavu, dok nebude drugčije.“

„Lahku noć gospodaru! gledajte, da do sutra nebude sve prazan san.“

„Ovako se nesanja; lahku noć.!!!“ (Dalje sl.)

Starosvjetski pomješčiki,

ili

život starih rusinskih vlasteljah.

Iz Ruskoga Nikole Gogolja.

Ja sam se baš zaljubio u skromni život tieh usamljenih gospodarah u njihovih seoskih od bučnoga svieta udaljenih gradićih, koje Malorusi obično nazivaju „starosvjetskimi.“ Oni su, kao stare pomaljane kućice, liepi u svojoj prostoti, i razlikuju se sasviem od novijeg ugladjenog stroja, gdje još nije kiša stiene saprala i zelena pliesan s čuvarkućom po krovu porasla, niti duvar oronuo da se ciglji vide. Zato mi je drago kadšto dušom preletiti u krug toga neobično usamljenog života, gdje ni jedna želja nemože čovjeka da uznemiri. Pun je tu i tor i obor. Kuća je namještena na sred dvorišta, oko kuće su poredane staje i ostave, a uza njih porasle granate vrbe, cvjetomirisna zovika i kruške, i svuda sjen svoj razširile. U bašči rastu kruške i jabuke. Skromni gospodari tieh dobarah živili su tako tiho, da bi čovjek tu na čas zaboraviti se i pomisliti morao, da strastih, željah, i kojekakovih izrodah i nakazah paklenoga vraga, štono po svietu mute, nikako i neima, nego ako bi ih istom na snu vidio, kao varnica da sine i opet nestane je. Ja odovud vidim nizku kućicu, i oko sve nje hodnik na crnih drvenih stupcih, pak se mogu u čas oluje i kiše na svih prozorih kapci pozatvorati, a da se nesmočiš. Za kućom je liepa trešnja i cieli redak onizkih voćakah, potopljenih višnjami i čitavim jahontovim morem šljivah, pokrivenih kao modrim oblakom; dalje je granat klen, a pod njim u hladu prostrt ćilim za odmaranje; po dvorištu je liepa tratina porasla, preko nje pukla je uzka stazica od ambara do kuvarnice, i od kuvarnice do naslona; šijasti gusak pije vodu sa svojimi mladimi, milimi guščići; po plotu izvješani su vienci sušenih krušakah i jabukah, i prevješene šarenice da se izvjetre: uz ambar ima pun voz dinjah, i do njega izjarmljen vó ljenivo leži — sve je to mene tako očaralo da neumiem ni izgovoriti; možda baš zato što ja to već nevidim i što nam je sve ono milo od čega smo udaljeni. Bilo to kako mu drago, ali kad sam god približavao se tome gradiću, duša se u meni od radosti topila; konji su veselo poskakivali na vrat-

Digitized by Google

nicah, sluga moj bezbrižno slazio je s kolah i punio lulu, kao da bi on k svojoj kući bio došao; isto ževarenje pasah ja sam rado tu slušao. Ali povrh svega toga meni su se dopadali osobito domaćin i domaćica, starac i starica, kako su oni meni radostno na susret izilazili. Čini mi se kao da ih i sada još u lice vidim, pa često u smiesi i gomili pomodnih frakovah napada na me polusan i gledam ono što je nekad bilo. —

Ja nemogu ni sad još zaboraviti dvoje staracah iz prošloga vieka, kojih, na žalost! sad više neima, no duša je moja i sad još puna žalosti, i čisto me neka golema muka popada, kad sebi predstavim, da ću po vremenu opet doći na njihovo predjašnje, sad već opušćelo ognjište, i naći ću samo hrpu razvaljenih stajah, zamuljen ribnjak i travom poraslo mjesto, gdje je stajala onizka kućica — i ništa više. Jao meni! već mi se naprvo smučilo! Nu ajde da se povratimo na našu poviest. Atanasij Ivanović Tovstogub (Tolstogub) i žena njegova Pulherija Ivanovna Tovstogubiha, po izgovoru okružnih mužikah, bili su ti starci, o kojih sam ja počeo ovdje pripoviedati. Da sam ja slikar i kad bi pošao da na platnu predstavim Filemona i Bavkidu, ja nebi nikad bolje pogodio nego kad bi ovo dvoje naših staracah za taj posao izbrao. Atanasiji Ivanoviću bilo je šestdeset lietah, a Pulheriji Ivanovnoj petdeset i pet. On je bio tielom visok, nosio je obično bundu od ovčetine, sjedio bi nešto pognut i smješio bi se ili on što pripoviedao ili drugog slušao. Pulherija naprotiv bila je nešto više ozbiljna, gotovo nikada se nije smijala; ali na licu i očima vidla joj se živa dobrota, i nema toga što ona nebi s radosti pred svoga gosta iznesla, a to je dovoljno svjedočilo njenu umiljatost. Tanke mrežkotine na licu bile su u njih tako udesno razredjene, da bi ih vješta ruka vjerno pogoditi mogla. Po tome moglo se razabrati cielo njihovo veselo i zadovoljno življenje, koje su provodile stare narodne, prostosrdečne i ujedno bogate porodice, i svagda se odlikuju od onih prostih Malorusah, koji se podižu od katrandžijah i torbarah, i poplavljavaju kao skakavci gradove, gule i posljednju kopejku od svojih zemljakah, potope Peterburg spletkami, sbubaju najposlje silno bogatstvo, i slavno pribavljaju k imenu svome, koje se svršava na *o*, slog *ov*. Da, niesu oni bili ni, spasi Bog, nanešeni na ta prezrena i jadna stvorenja, kao god ni ostale maloruske stare i korenite porodice. Nije čovjek mogao od miline nagledati se njihovog uzajmnog milovanja. Oni niesu nikad govorili jedno drugom ti, nego svagda vi: vi, Atanasij Ivanoviću, vi Pulherija Ivanovna. „Jeste li vi provalili ovaj stolac, Atanasij Ivanoviću?“ — „Šta je zato, nesrdite se, Pulherija Ivanovna: jesam ja.“ Oni nikad niesu imali djece i zato se sva privrženost njihova usredotočila kod njih samih. U ranoj mladosti svojoj služio je Atanasij Ivanović u vojsci i dotjerao je do sekond-majora, ali to je davno bilo pa i prošlo, niti se više sam Atanasij Ivanović toga opominjao. On se oženio u svojoj tridesetoj godini dok je još bio momak (molodec) i nosio veženi gunjac (kamzol); Pulheriju Ivanovnu on je ugrabio, jer rod njen nije njega ljubio; ali i toga se on već malo, kao na snu opominjao i zato nije o tom nikad ni govorio. Sva ta davna, neobična sbivanja preokrenula su se na tihi i mirni život, koji priliči kakovomu sladkomu snu kad obaje čovjeka na prozoru kakovog liepog perivoja, kad krasna kišica raskošno šumi pak se scjedjuje niz list s drvljadi i sliva se u žuboreće potočiće, a medju tiem dúga krade se izza drvljadi kao prebijen obruč i pomalja svoje potmulo sedmobojno lice na nebu. Ili kad se čovjek uljalja u kolih vozeći se kroz zelene grmeljke, a stepna prepelica ori se i mirisna trava sa žitnim klasom i poljskim cviećem mota se oko kolah, kroz prozor ošibujući nas u kolih po rukama i licu.

On je svagda veselim licem slušao goste svoje kad bi k njemu došli i pripoviedali mu, kadšto bi i sám rieč vodio, ali radije je samo zapitkivao. Nije on bio kao što njekieh staracah ima, koji dosade hvaleći samo staro doba i običaj, a kudeći novo. On je usuprot zapitkivajući vas pokazivao veće ljubopitstvo i učastje u okolnostih vašega sobstvenog života, o sreći i nesreći, kao što je to obično kod dobrih staracah, premda je to više nalik na običaj male djece, koja kad s vami razgovaraju, rado ogledaju ključ i pečat na vašem satu. Ali za njega može se kazati, da mu je u taj par sva dobrota duše njegove na licu se sjala. Sobe u kući, gdje su naši starčići živili, bile su maljušne i nizke, kakove se obično nalaze u starosvjetskih ljudih. U svakoj sobi bila je grdjana peć, koja je sama trećinu prostora sobnog zauzimala. Sobe te grijane su kao sušta krečana, jer i Atanasij Ivanović i Pulherija Ivanovna ljubili su jaku toplinu. Kuća je bila često puna do tavana slame, koju obično upotrebljavaju u Malorusiji mjesto drvah. Puckanje goreće slame u peći i svjetilo od plamena liepo izdaje po kući u zimno veče, pa kad se još od kakovog lova hučući u nokte unutra dodje.— Po sobnih stienah visilo je nekoliko većih i manjih obrazah u starih uzkih okvierih. Znam dobro, da su i sami gospodari već od nekada pozaboravili što ti obrazi znače, i da bi kog od tieh nestalo, zaista nebi oni to spazili. Dva su obraza bila nešto bolja, obadva naslikana uljenom masti. Jedan je predstavljao nekog vladiku, a drugi Petra III. Malo na strani u uzkom okviru sjedila je herceginja La-Valjer, ali su ju muhe uljepile. Oko prozorah i iznad vratah stojala je množina kojekakovih karticah neznatnih, istom kao biljegice neke da se samo šareni. Sobe niesu bile podpodjene, nego zemljom nabijene, ali je to dakako ugladjeno i čisto bilo, da mu ni sluga nije parket u bogatoj kući, koga nebrežljivo podmeće kakov bunovan gospodin u livreji. Soba Pulherije Ivanovne sva je zatrpana bila sanduci, ormari, ormarići i kovčežići. Mnogo uzlićah i tikvicah sa semenjem od dinjah, lubenicah, krastavacah, kupusa, korabe, cvieća svakojaka i svega što u bašči treba,

Digitized by Google

visilo je pod gredom. Silna klubka i kamčeli omorene i na svaku ruku ovarzilane vune, komadi kojekakove starevine od odiela, šivenog još pred pol stoljetja, visili su i ležali po budžacih, u sandučićih i izza sandukah. Pulherija Ivanovna bila je dobra gospodarica, pak je sve prikupljala ako baš svaki put i nije znala kud što pristaje. No najznatnije što je u kući bilo — bila su pjevajuća vrata. Od ranoga jutra po vas božji dan razliegalo se pjevanje vratah po cieloj kući. Ja nemogu kazati zbog čega su ona pjevala: ili su za'rdjale bile baglame i petice, ili je sam majstor, koji ih je djelao, kakovu copriju u njih podmetnuo; ali svakojako je čudnovato, da su svaka vrata svoj osobiti glas imala: vrata na odaji pištila su kao najtanji pisak; druga na trapezariji škripala su debelo; a treća na kući izdavala su neki neobični 'ržući i stenjući zvuk, u kome, kad bi ga dokro slušao, moglo se čisto razabrati kao da veli: baćuški, ja se smrzoh! Ja znam da se mnogim ovaj glas nikako nedopada; a meni je on baš omilio, i da mi se ikad ovdje pričuje škripa vratah, to bi mi i taki zamirišao dvorac, vidio bi maljušnu sobicu osvietljenu lučkom na starom svjetnjaku, vidio bi užinu na stolu, majsku tamnu noć kako viri iz bašče kroz otvoreno okno na prostrti stol, čuo bi slavuja gdje oživljava bašču, vidio bi kuću i nasladjavao bi se žuborom udaljene rieke, treptenjem i mašukanjem grančicah . . . o Bože moj, kakova dugačka povorka krasnog spomena izilazi mi pred oči! Poslonjači u sobi bili su drveni i težki, s kakovimi se obično odlikuje starina; oni su imali visoka pera (naslonjač) liepo udjeljana bez svakog laka i boje, niti su bili obašveni kakovom veredžom, nego su bili poput vladičinih stolovah, koji se i danas još u crkvah nalaze. Tronožni stolićak u ćošku, četveronožni stol pred divanom i ogledalom. Ogledalo je bilo u tanjušnom zlatnom okviru sa grančicami, ali su ga muhe svega uljepile; šarenica pred divanom prostrta i liepo iziverana svakojakimi pličicami i grančicami — eto to je gotovo sav namještaj smjernog domika, gdje su živili moji starčići. Družinska soba bila je puna mladih i sredovječnih djevojakah s veženimi skuti; Pulherija Ivanovna davala im je šiti kojekave sitnjarije, triebiti jagode itd., ali su one radije bježale u kuvarnicu i tu spavale. Pulherija Ivanovna nije mogla biti bez tieh djevojakah i pazila je strogo na njihovo življenje. Ali na divno čudo njezino nebi ni nekoliko mjesecih prošlo, a ono nebi na uprav bilo obično stanje u koje te od njezinih djevojakah; što je tiem više nju u čudo dovedilo, što u kući nikog nije bilo osim sobnog maljčika, koji je išao bosonog u sjerkastom 'polufraku, i kad nije žvakao, a on je zaista spavao. Pulherija Ivanovna obično bi izkarala i strogo kaznila krivu djevušku, da se više takovo što nebi dogodilo. — Na staklenih prozorih brujao je roj muhah, medju njimi kao iz badnja brundao je bumbar a kadšto otvorio bi i os svoju jasnu sviralicu; pa pod večer spremila bi se sva ta vataga na počinak, i kao ora oblak pritisla bi sav tavan.

Atanasij Ivanović malo se zanimao gospodarstvom; jest kadšto odlazio koscem i žeteocem i prigledao na njih kako rade, ali sva je briga ležala na Pulheriji Ivanovnoj. Majarenje Pulherije Ivanovne sastajalo se u neprestanom otvoranju i zatvoranju mlječarice, solila je, snšila je, varila je, uprav štono kažu: „tu se peče, tu se vari u tri lonca devet stvari.“ Takova ti je kuća njezina bila. Pod jabukom nikad se nije vatra trnula; i nikad se gotovo nije skidao kotó s verigah ili s tronožnika bakarni taz (kaštrol) s varivom, šelom, ili kakovom pastilom, pečenom na medu, u šećeru i Bog zna kako ješt. Pod drugim drvetom opet pekao je sluga u bakrenom lambiku (kotliću) vodku *) od kojsina lišća, od brekinjina cvieta, od zlatotisućnika, od višnjevih kosćicah, i najposlje opet nije znao kazati šta je svršio, nego je radio samo istom da se u poslu nadje, a i Pulherija Ivanovna sama nije mogla svoju lučbu razumrsiti, nego bi otišla u kuvarnicu i legla bi spavati. Tu je dakle bilo časti do koljena, jer je Pulherija Ivanovna spremala do preostanakah, pa su joj se cure dosta putah tako znale prejesti, da su poslje po cieli dan stenjale i klele same sebe. Zato nije Pulherija Ivanovna nikad mogla od kuće izići da nadgleda svoje njive i ostalo gospodarstvo. I tu ti joj se velika šteta činila. Prikaščik (provizor) naime složio se sa vojtom (španom) i krali su nemilice. Oni su išli u gospodsku šumu kao i u svoju vlastitu, spremali su mnogo sanicah i prodavali ih poslje na obližnjih sajmovih; osim toga sve debelo rašće oni su prodavali u počep susjednim Kozakom na mline. Jedan put samo nakani se Pulherija Ivanovna da ogleda svoje gajeve. Ona dade zapregnuti drožke (kola) sa ogromnim kožnim krovom i konji, koji su još u vojsci služili, trgnu s mjesta, i čudna zveka zaori po zraku, rekao bi u jedan mah čuje se i svirala, i praporci i bubanji' svaki komadić gvoždja zvečao je drugim glasom tako da se čak do samih mlinah čuti moglo, kad je ‚panji' (gospodja) iz dvorišta krenula se, premda je to u razmaku dobre dvie vrste bilo. Pulherija Ivanovna lako je mogla spaziti štetu i izsječeno debelo rašće, koje je ona još u djetinstvu svome stogodnjacim zvala. „Zašto je to kod tebe, Ničipore,“ upita ona prikaščika svoga, koji je tu desio se, „zašto je ovo rašće obriedjeno? Pazi da ti se nebi tvoja čupa obriedila.“ — „E — zašto je obriedjeno?“ odgovori prikaščik sasvim ni luka jeo ni s njim mirišao: „propali su! nešto satrla striela, a nešto iztočili crvi — propali, panji, pa propali.“ Pulherija Ivanovna nije dalje izpitivala, ali kako je kući došla, taki je dala stražu podvostručiti u voćnjaku oko španskih višanjah i krupnih zimskih duljah (vrsta krušakah). Isto tako su ti vriedni upravi-

*) Ovo su ljekarije bile.

Digitized by Google

telji, prikaščik i vojt, i žito i brašno podkradali. Smjestili bi polovinu u ambare držeći da je to dosta, a onu drugu polovinu, kad bi već sve precunjano bilo po sajmovih i izkislo, dovezli bi najposlje i od te nešto i bacili bi u ambar onako mokro i pljesnivo. No ma koliko da su okradali prikaščik i vojt, i koliko su strašno šderali svi u kući počemši od ključarice pa do svinjah, od kojih se nigdje šljiva i jabuka smiriti nije mogla, koliko li su ptice štete činile, šta li su sve sluge po selu razdavale i u krčmu kradom odvukle, onda opet kad uzmemo tolike goste, pa njihove nemarne sluge, koji nepazi odkud će što uzeti, nego prosipa nemilice, — onda vidimo da je blagoslovljena zemlja u svem toliko izobilovala, da Atanasij Ivanović i Pulherija Ivanovna svega toga strašnog podronjavanja na svom gospodarstvu ni primietili niesu. (Dalje sl.)

Narodne pjesme o Kraljeviću Marku.

Iz sbirke narodnih junačkih pjesamah

Luke Ilića Oriovčanina.

VII.

Kraljević Marko i mudri Latin.

Paše Marko sablju novajliju,
Bježi Marko kroz goru zelenu,
Sama mu se sablja pozvekuje.
Besjedi joj Kraljeviću Marko:
„Muči jadna sabljo misirkinjo!
„Ta sbog tebe ja bježati moram,
„Jerbo nisi dosta pogubila,
„Pogubila tih mudrih Latinah.
„Koga sretnem u gori zelenoj,
„Jal' konjica, jal dobra junaka,
„Od konjica s' mesa nahraniti,
„Od junaka krvi napojiti."
Istom njemu u riječi bilo,
Al eto ti premudro Latinče.
Na sedlu je noge prekrstio,
Lulu pije, u tamburu bije,
Tambur zveči, crna gora ječi.
Al govori Kraljeviću Marko:
„Der s' ukloni delijo neznana,
„Der s' ukloni jal' mi se pokloni."
Al govori premudro Latinče
Al govori Kraljeviću Marku:
„Nisam kvočka, da ti se ukonim,
„A ni baba, da ti se poklonim,
„Već sam junak, da se ogledamo."
Kad to čuo Kraljeviću Marko,
Kad to čuo što Latin besjedi,
Sve je misli na jednu smislio,
Pa on trže lahka buzdovana,
Bije njega do trideset putah,
Ono istom malo s pleći skreće.
Al govori premudro Latinče:
„Ovo jesi delijo neznana,
„Il' se šališ ili zbilja tučeš?"
Al govori Kraljeviću Marko:
„Ja s' nešalim, veće zbilja tučem."
Odgovara premudro Latinče:
„Ti si mene do trideset putah
„S buzdovanom tvojim udario,
„Da ja tebe do dva do tri puta."
Ono trže laka buzdovana,
Bije Marka do dva do tri puta,
Pod Markom je konjic pokleknuo,
Pade Marko u zelenu travu.
Zajauka Kraljeviću Marko:
„Jao meni moja mila majko!
„Odkale si, koga li si grada,
„Čijeg li si roda i plemena?"
Odgovara premudro Latinče:
„Nebudali neznana delijo,
„Ja ti roda nikakova nemam,
„Veće jednu staru milu majku,
„I ujaka Kraljevića Marka."
Kad je čuo Kraljeviću Marko
Što besjedi premudro Latinče,
Odgovara Kraljeviću Marko:
„Evo tebi tvojega ujaka,
„Al si njemu pleća odvalio,
„I srušio u zelenu travu."
Ciknu, viknu premudro Latinče,
Pa on bere bilje i kovilje,
I zavija na ujaku rane.
Al besjedi Kraljeviću Marko,
Al besjedi svojemu netjaku:
„Oj netjače, premudro Latinče!
„Ovdi blizu vide se čardaci,
„Il' su dvori, ili su timari,
„Il' s' delije kojega gradovi,
„Ajde da se napijemo vina."
Odgovara premudro Latinče:
„Jesu dvori, jesu i timari,
„Ta i moji ujače gradovi."
Pa odoše u te biele dvore.
Kad su došli u te biele dvore,
Ondje bojno koplje udarili,
I za koplje konje privezali.
Oni zovu slugu Budimira,
Da jim nosi kondir rujna vina,
Kad je sluga donio im vina
Toči Marko jednu kupu vina,
Pa nazdravi Kraljeviću Marko:
„Zdrav netjače premudro Latinče,
„Ni u moje, ni u tvoje zdravlje,
„Već u naših dobrieh konjicah."
Baci oči na dobre konjice,
Baci oči, žalostna mu majka!

Digitized by Google

Trže sablju Kraljevića Marko,
Trže sablju odsječe mu glavu.
Pa govori Kraljeviću Marko:
„Ta da nema nada me junaka,
„Neka nema mojega netjaka.“
Pa osvoji te dvorove biele.

Pleterničke pučke pjesme.

Sužanj.

Bio Todor devet godin' danah
U Karlovcu u novome gradu;
Kad nastade deseta godina
Puštaše ga Turci janjičari
Puštaše ga Todora junaka.
Ide l' Todor dvoru bijelome?
On neide dvoru bijelome,
Već on ide k sadu vinogradu;
Al' u sadu stara mila majka
Kose reže pa lozicu veže,
Suze lije pa lozu zalije!
Božju joj je pomoć nazivao:
Božja pomoć stara mila bako!
Daruj mene stara mila bako,
Il' s košuljom il' s maramom tankom,
Ja sam sužanj od gornjeg Karlovca!
Al' govori stara mila baka:
Ovo jesi sužnje od Karlovca,
Je s' vidio Todora mojega?
Al' govori Todor dobar junak:
Ovo jesi stara mila bako,
Odavno je tvoj Todor premino
U Karlovcu u novome gradu . . .
Al' govori stara mila baka:
Ovo jesi sužnju od Karlovca,
Ja te nemam s čime darovati,
Već ti idi dvoru Todorovu,
Udaje se Todorova ljuba,
Ona će te mlada darovati
Il' s košuljom il' s maramom tankom.
Ništ nestoji Todor dobar junak
Već on ide dvoru bijelome;
Kad u dvoru kitjeni svatovi.
Božju im je pomoć nazivao:
Božja pomoć kitjeni svatovi!
Je l' slobodno u dvor ulaziti?
Al' govore kitjeni svatovi:
Jest slobodno neznana delijo!
Kad je Todor u dvor unišao,
Al' govori Todor dobar junak:
Ovo jeste kitjeni svatovi!
Je l' slobodno hielog hljeba jesti
I rumenog vina ponapit se?
Al' govore kitjeni svatovi:
Je slobodno, neznana delijo,
Je slobodno koliko ti drago!
Kad se Todor hljeba ponajio
Al' govori Todor dobar junak:
Stani bubnju, stante i svirale,
Svi stanite kitjeni svatovi!
Je l' slobodno malo popjevati?
Al' govore kitjeni svatovi:
Je slobodno, neznana delijo,
Je slobodno koliko ti drago.
Tad zapjeva Todor dobar junak,
Liepim grlom a glasom junačkim:
Gniezdo vila tica lastavica,
Vila ga je devet godin danah;
Kad nastade deseta godina,
Stade jadna obarati gniezdo. —
Al' doleti siv-zelen sokole
Nedade joj oboriti gniezda;
Od svatovah nitko se nesjeti,
Sám se sjeti taj vjenčani kume.
Al' govori taj vjenčani kume:
Ovo jesi draga kumo moja!
Eto tebi tvog Todora mlada.
Al' govori ta kuma vjenčana:
Nebudali moj kume vjenčani,
Odavno je moj Todor premino
U Karlovcu u novome gradu.
Al' govori Todor dobar junak:
Ovo jeste kitjeni svatovi:
Dokučte mi moju britku ćordu.
Ide ćorda od ruke do ruke,
Nikomu se izvadit nedade;
Al' kad dojde Todoru u ruke,
Do polak se sama izvadila,
A od polak Todor dobar junak.
Sve izsječe kitjene svatove,
Sam' ostavi kuma i čauša
S kim će piti rumenoga vina.
Bježi ljuba preko polja ravna,
Kano zviezda preko vedra neba.
Stiže Todor svoju vjernu ljubu
Stiže ljubu na pó polja ravna.
Al' govori Todor dobar junak:
Jadna kučko nevjernice ljubo,
Da si mi još jučere utekla
Nebi, ljubo, Todoru utekla!
Ništ nestoji Todor dobar junak,
Biele joj je prorezao dojke,
I proz dojke promolio ruke.
Crne joj je oči povadio
Pa zatjero u goru zelenu:
Idi, jadna, k sadu vinogradu,
Ko i moja stara mila majka,
Kose reže pa lozicu veže,
Suze lije pa lozu zalije!

Digitized by Google

Kreeg Stjepan.

Prehodila zviezda prehodnica
Prehodila zemlje i gradove
Nadvila se nad ercegovinu
I zaziva ercega Stjepana:
Der izajdi erceže Stjepane,
Da ti kažem do dvi do tri rieči
Što je tebi care poručio:
Da ti ideš u zemlju latinsku,
Da ti kupiš latinske junake:
Gdi su po dva nerastavi bratje,
Gdi je jedan nerazplači majke,
Gdi su po tri uzmi po jednoga.
Al' to erceg haje i nehaje,
Već on ide u zemlju latinsku
I on kupi latinske junake:
Gdi su po dva rastavio bratju,
Gdi je jedan razplakao majku,
Gdi su po tri nije nijednoga!
Ljuto plaču ucviljene majke:
Bog ubio ercega Stjepana!

Iskrice.

(po Plutarhu).

Od Gj. Rajkovića.

Epaminondas.

On je bio siromašak, ali ko će da neželi
Siromaštvo, koje slavi veći jošte sjaj podieli?

Božje i demonsko.

Bogovah je slast jedina: oproštenje i nagrada;
Kaštiga je slast demonah i furiah na dnu ada.

Istina.

Želudcu je raznježenom nepovoljna prosta hrana:
Tak' istina kod kraljevah nerado je saslušana.

Anaxagoras.

Njemu umre sinak mili — on ni lele! niti jao!
„Znadoh," veli „smrtno j' čedo, kom sam grešnik život dao."

Muka kajanja.

Zlo tko čini, okrutnom ga kajanje će spopast rukom;
Ko popušta dobro činit, mučen bit će ravnom mukom.

Budala.

S desne strane podje l' sreća, s budalom se želeć sdružit,
Da ju sčepa i ustavi, on će zbilja lievu pružit.

Opadanje.

Carske dvore svud uokrug čuva straža svake struke,
Al' tu ipak opadanje nadje ulaz brez pó muke.

Odgojenje.

Nedangubit — dobro činit — zloći nigda drúg nebivat:
Trojstvu tom uputit diete, znači pravo odgojivat.

Opet istina.

U savjetu vladateljah riedko li ćeš naći vjere;
Istina se tu nepazi, tek se sladke rieči mjere.

Zlovolja.

Zlatna čizma neizlieči čovjeka vazda nogoboljna —
Kruna sáma tišti kralja vazda smutna i zlovoljna.

Opet budala.

Budala se tužit znade: u kući mu sámost smeta;
Na sajam ga vodi — on će na tišmu se ljutit svieta.

Zavist.

Viš: žaoka ljutog osa plemenito voće ruži;
Làne l' gdješto zavist kleta, tad' veseł se a netuži.

Težko i lako.

Što je težko izbjegavaš, biraš samo djela laka . . .
Vjeruj, tim ćeš škodit duši, nestat će joj snaga svaka.

Častnost i pravda.

Častnosti se drži tvrdo, pravdi vječni prijan budi,
Šta će jednom postignut te, nek uprava božja sudi.

Drúga.

Ako, druže, grud ti moka opadanja bóli tíhe,
Spas nek ti je pouzdani — krotkih Musah svetilište.

Nadpisi.

Od Gj. Rajkovića.

Junak Pišta god. 1848.

„Na Titelu (P i š t a se razbaca)
Dvanaest sam posjekao Raca';
Sumnjaš? . . Evo čitaj ćo'će,
Svih dvanaest to svjedoče."

Pijanstvo.

Kom sudjeno utopit se budo,
Taj u vodu nek neskače ludo,
Jerbo kod nas (nuto sreće loše!)
I u čaši utopit se može.

Petko.

„Ja na domu ne je'm nigda"
P e t k o s' hvali — nuto biede!
Kad ga niko nepozove
On nikako i nejede.

Digitized by Google

POVJESTNICA; NARODO- ZEMLJO- I PUTOPIS.

Srbi i Hrvati.

Svoje čuvaj, tudje poštuj!
Nar. posl.

B. Š. Rieč je, da se o dobroj ženi i negovori. Ovo bi se moglo i za slogu kazati, da jê ondje najviše ima, gdje se o njoj najmanje sbori. Kod južnih Slavenah toliki su pjesnici uznosito spjevali slogu, i toliko pisali o njezinoj spasonosnosti, da nebismo više znali rieči k tomu dodati, i da nitko o njezinoj koristi dvoumiti nemože. Ele sloge neima te neima, a nesloga iz svakoga kuta proviruje. Zašto? Ponajviše zato, što isti oni, koji su zastavu sloge razavili, i koji svesrdno žele, da se i kod nas složnimi silami raditi počne, ili neshvaćaju ili neće da shvate pravu narav i sućtvo sloge. Ima ljudih, koji zahtievaju, neka sav svieat uprav onako misli i radi, kako oni žele, i da će biti sloge. Nu tko tako mudruje, negradi hrama slozi nego samovolji. — Drugo je sloga! Ona diže svoj svietli priestol samo u onom kolu, gdje nebiva sve po volji jednoga nego po volji obćoj. Al upravo zato je sloga riedko bilje; jer koliko je ljudih, toliko je i ćudih, toliko je i pomislih; a najmučnije je čovjeku odstupiti od svoje misli, nekmo-li od svoje želje. No bez toga neima sloge: odstupiti valja svakomu ponješto od svoga uvjerenja, makar ono bilo i posve istinito; popustiti valja u nječem onomu, s kojim hoćeš da se složiš, kao što se opet i on mora ogledati na tvoju želju i uvažiti tvoju rieč. To je ona žrtva, koju sloga zahtieva, nu to je i ona teta, koja jugoslavenskoj slozi smeta; to je onaj zid, koji i južne Slavene razstavlja, i s kojega se nemogoše na književnom polju — jer se samo o takvoj slozi ovdje besjedi — sve do danas ujediniti. Svak viče „da u slozi stoji spas," pak opet svak brani uporno svoje mnenje, i nebi ni za dlaku od njega popustio ni u neznatnoj i malovažnoj stvari. Tako poznajemo Hrvata, kojemu se je njegov prijatelj zakleti morao, da se neće nikada služiti ovim sadašnjim pravopisom; ima opet drugih, koji bi se za jedno slovo i za jednu slovku zaratili i poklali. Nu kod Srbah nije ništa bolje. Na pokojnoga Todora Pavlovića digoše hajku zato, što je bio iz svojih novinah izostaviti htio ъ, kojega nitko neizgovara; smješno je bilo gledati ovu ratobornu četu, gotovu pobiti se za taj debeli jer, kao za kakav amanet narodni. I to je poznato, kako je srbska vlada anatemu udarila na najljepši biser srbskoga književtva, na djela Vuka Karadžića, zato što je iz svoje azbuke (horrendum dictu!) izostavio j e r i j e r i, j a t i j u — sve pismena, bez kojih se takodjer srbski može pisati. — A što smo ovdje o pravopisu naveli, to valja i za druga odnošenja. Svatko uvidja potrebu sloge, a nitko neće da joj u prilog donese koju misaocu svoju. I to bi se jošte podnieti moglo, samo da se nije u najnovije doba koješta drugim upravo nametati počelo i narivati, te se ovako pregrada, štono razstavlja brata od brata, u mjesto da se razgradjuje, jošte u vis gradi. Dokazom nam može biti razpra za obće ime južnih Slavenah. *)

Niesam nakan kovati u zviezde sve što su Hrvati predlagali i radili, odkada im se je narodnost pomladila: nu to mora svaki nepristrastni sudac priznati, da su obćoj slozi, osobito tako zvani provincialni Hrvati, neizmjernu žrtvu donieli, ne samo gledeć na jezik nego i gledeć na ime. Želeć u tom zadovoljiti narodnoj potrebi, predložili su hrvatski rodoljubi prastaro ime ovih zemaljah, ime i l i r s k o, za obći naziv, budući da su se imenom ovim i u novije doba južni Slaveni kojegdje služili. Nu kod kuće imali su radi toga žestoka boja s neukom svjetinom, bojećom se, kao što govoraše, za svoje liepo hrvatsko ime; od druguda pako napadoše na njih jedni, da ih žele imenom ovim pošokčiti, drugi da povlašiti, i Bog sam zna, što se bijaše sve u tom nedužnom imenu nanjušilo. — Zatim bude predloženo ime s l o v i n s k o ili s l o v j e n s k o, kojim mnogi naši dubrovački pisci od mnogo vjekovah nazivahu ukupno sve južne Slavene. No neznam, dali se je i jedan Srbin ovim imenom poslužio, akoprem nije zaista nesbodno. — Napokon budu Srbi ponudjeni imenom jugoslavenskim. Ni ovo nije prodrlo. Tako dakle ostade sve nastojanje Hrvatah u tom poslu jalovo; **) dapače se čini, da se je tim u njekih Srbah probudilo krivo mnenje, da Hrvati svoga hrvatskoga imena neštuju i neljube i da samo zato za drugim hlepe. To je može biti uzrok, što su od ovo njekoliko godinah srbski pisci ime srbske počeli protezati i na Hrvate, i to izprva samo na Štokavce, a kasnije i na Čakavce, hrvatske Kekavce, pače i na sve ostale Slovence. (Gledaj zemljovid srbski: Земљ у коима пребивају Срби). Da to samo ovaj ili onaj učini, nebismo o tom rieči prosborili, jer „nitko nemože natkati mahramah, da cielomu svietu usta poveže:" no nametanje ovo srbskog imena vrlo je mah otelo na veliku žalost hrvatskih rodoljubah, koji svoje hrvatsko ime isto tako ljube i štuju, kao što i Srbi svoje. — Da ima ikoliko prilike, da će Hrvati prigrliti srbsko ime, nebih se zaista u tom poslu pera mašio;

---

*) Gdjekomu će se možda neshodno činiti, što smo u ovu nježnu stvar dirnuli. Nu valja znati, da je „Srbski dnevnik" u Novom Sadu u 57. broju naročito pozvao hrvatske pisce, „da se late te stvari s pravom i poštenom voljom (kao što je to sam Srbski dnevnik učiniti nakanio) i može biti, da će se taj najveći čvor medjusobne nesloge i svádje sretno razdriešiti." — Bog dao, da se to zbude!

**) Srbski časopis „Sedmica," štono izlazi u Novom Sadu pod uredništvom dra. Medakovića, u ljetošnjem 25. broju upravo protestira proti zajedničkomu imenu južnih Slavenah, koje bi Hrvati Srbljem rado nametnuli, i zahtieva, da, ako žele s l o g u i l j u b a v (!!!) neka već jedankrat točno ralučivaju ime srbskoga naroda od hrvatskoga; a G. V. K. izriekom zahtieva, da se i Hrvati zovu Srbi. „Ex hoc fonte derivantur clades Romanorum!"

Digitized by Google

jer ja štujem i ljubim srbsko ime, te bi mi drago bilo, kad bi sva jugoslavenska plemena složilo. No ja štujem i hrvatsko ime, koje je takodjer slavno i slavensko, i nebi mi se dalo na žalost, kad bi ga Srbi posvojili, jer bi se time ista svrha postigla. Kako stvari stoje, zaludu bi se tko nadao, da će to Srbi učiniti; ja pako, živeć do blizu dvadeset godinah medju Hrvati i tako poznavajuć prilično njihovu ćud i narav, uvjeren sam, da ni oni svoga narodnoga imena neće zamieniti sa srbskim; a razloge tomu ću malo niže navesti. Ako već neće nijedan da zamieni ime, neka bar svoje drugomu nenameće, jer će se time jošte manje svrsi približiti, kao što nam pokazuje primjer Magjarah. To se mora priznati, da Hrvati svog imena Srbljem nenameću. *)

Žao mi je, što nemogu i za Srbe isto kazati, a jošte više žalim, što im u tom poslu prednjači inače velezaslužni g. Vuk Karadžić, koji je svojim člankom „Srbi svi i svuda“ u Kovčežiću, kao što meni čini, najviše toj razpri povoda dao. „Wenn die Könige bauen, haben die Kärrner zu thun“ kaže Schiller. Tako je bilo i ovdje. Kad je g. V. K. ime srbsko protegnuo samo na Štokavce, ostali su ga i dalje počeli vući i dokazivati, da su samo tako zvani Kekavci pravi Hrvati, štono oko Zagreba stanuju. Istina je, da se Zagrebčani za Hrvate drže, makar im bio svagdanji jezik ponješto različan od književnoga; no svaki književni jezik (i srbski) ima nariečjah, i ovoj se je razlikosti u Zagrebu doskočilo tim, što su i Kekavci jugoslavenski književni jezik u svoju književnost primili. U ostalom zna se, da je sadašnja provincijalna Hrvatska u novije vrieme ime ovo starijim svojim imenom Slavonije zamienila. Govoriti dakle, da samo u ovoj novijoj Hrvatskoj ima pravih Hrvatah, buduć da se ovi govorom od ostale svoje braće ponješto razlikuju, to znači tvrditi, da samo u sadašnjem novom srbskom vojvodstvu ima pravih Srbah, govorećih lépo, bélo itd. a oni na jugu Srbije da niesu više Srbi, jer govore liepo, bielo itd. Granice stare Hrvatske mogle su se isto tako razširiti, kao što su se razmakle granice stare Srbije.

Drugi stežu ime hrvatsko na Čakavce, zato tako nazvane, što mjesto što govore ča, a stanuju u primorju hrvatsko-dalmatinskom. Evo što o tom piše g. V. K. na 6. str. svoga Kovčežića: „Сви паметнй људи и од Грчкијех и од Римскијех Срба признају да су један народ и труде се да би мрзост због закона или са свијем искорињенили или барем умалили што се више може, само је онима Римскога закона још тешко Србима назвати се, али ће се по свој прилици и томе мало по мало навикнути; јер ако не ће да су Срби, они немају никаквога народнога имена. Да реку да су једни Славонци, други Далматинци, трећи Дубровчани, то су све имена од мјеста у којима живе, и не показују никаквога народа. Да реку да су Славени, то су и Руси и Пољаци и Чеси и сви остали Славенски народи. Да реку да су Хрвати, ја бих ренао да ово име по правди припада најприје само Чакавцима, који су по свој прилици остали Порфирогенитовијех Хрвата и којијех се језик мало разликује од Српскога, али је опет ближи Српскоме него и једноме Славенском нарјечију; а по том данашњијем Хрватима у Загрепској, Варађинској и Крижевачкој Вармеђи, којијех се домовина прозвала Хрватском послије Мухачкога боја, који је био године 1526. (а донде се звала горња Славонија), и којијех је језик као пријелаз из Крањскога у Српски; али не знам како би се тијем именом могла назвати она браћа наша закона Римскога која живе н. п. у Банату, или у Бачкој, или у Срјему и Славонији, или у Босни и Херцеговини, или у Дубровнику, и говоре онакијем истијем језиком као и Срби. Ако би ко рекао да се и од њих гдјекоји могу назвати Хрвати по томе што на онијем мјестима гдје је у Славенскоме језику ѣ говоре и, н. п. дите, вира, симе и т. д.: али како ће Дубровчани, Конављани, Пераштани, Доброћани и остали који ни те разлике немају? А осим тога, кад би ова разлика у говору могла бити довољан узрок, да се они који говоре дите, вира, симе не могу звати Срби: како би се онда Чакавци (који говоре дите, вира, симе) и Кекавци (који говоре дете, вера, семе) и мало прије поменути Штокавци (који говоре дијете, вјера, сјеме) сви заједно могли звати Хрвати? Да реку да су Илири или Илирци, то је мртво и тамно име, које данас не значи ништа; јер сад сви знатнији историци доказују да стари Илири нијесу били Славени; и тако би се они тијем именом само за то називали што живе у земљи која се негда звала Илирик, по чему би се и остали сви народи који у староме Илирику данас живе (н. п. Бугари, Арнаути, Цинцари и т. д.) исто тако звати могли.“

Da uzmognemo na ovo umstvovanje temeljito odgovoriti, valja nam se povratiti u kolievku srbsko-hrvatskoga naroda.

Glavni i gotovo jedini izvor stare povjestnice Hrvatah i Srbah u njihovoj sadašnjoj domovini jeste grčki car Konstantin Porphyrogeneta, koji je u sredini desetoga stoljeća živio i u svom djelu „o upravi carstva“ mnogo toga o Hrvatih i Srbih zabilježio. — Evo što pripovieda u 30. poglavju svoga djela: Divlji Avari bili su medju god. 600—630. poslie Isukrsta osvojili sadašnju domovinu Hrvatah, koja je onda pod carigradske careve podpadala. Grčki car Heraklije, nemogav sam Avare odanle protjerati, pozva u pomoć Hrvate, koji onda stanovahu

*) Jedini hrvatski pisac, koji je u prežestokoj obrani Hrvatah podaleko zabrazdio, bio je radi toga od samoga hrvatskoga občinstva kudjen.

Digitized by Google

izza današnjih Tatrah (Karpatah) negdje u iztočnoj Galiciji, a zemlja ta se je onda zvala Velika ili Biela Hrvatska. Okolo god. 634. krenu odanle Hrvati u svoju sadašnju domovinu, iz koje poslie krvava rata od više godinah Avare protjeraju il utamane. Nastanili su se pako u današnjoj južnoj i u turskoj Hrvatskoj (Bosni) sve do Vrbasa, a u Dalmaciji do Livna (Hljevna) i Cetine; druga pako strana Hrvatah smjestila se je medju Savom i Dravom, u današnjoj Slavoniji, a Sisak im je bio glavni grad.

Srblji su onda prebivali u Bielej Srbiji, u susjedstvu Biele Hrvatske, dakle u današnjoj Ruskoj i Poljskoj. Valjda potaknuti primjerom Hrvatah, zamoliše oko g. 636. istoga cara Heraklija, da im dopusti nastaniti se u Iliriji. Car Heraklije izpuni im molbu i odredi im stan blizu današnjega Soluna, kamo se i sbilja jedna strana onih sjevernih Srbah preseli: al im se ondje nedopade, i oni se premjeste k svojoj hrvatskoj braći u današnju Srbiju i Bosnu do Vrbasa, a na jugu u južnu Dalmaciju sve do Bara (Antivari).

G. V. K. tvrdi, da su dan danas ostatci starih Hrvatah, doselivših se na jug, samo tako zvani Čakavci, dakle da samo njim pripada ime Hrvatah, a tkogod govori narječjem štokavskim, on da je Srbin. Nu zaludu ćeš tražiti u Kovčežiću razlogah, iz kojih bi se to izvoditi moglo, zaludu svjedočanstvah povjestničkih, koja bi to potvrdjivala, da se je veliki njegdašnji hrvatski narod u šaku Čakavcah u primorju živućih skvrčio; on samo kaže na str. 7. ja bih rekao, a na str. 17. ja mislim da su samo Čakavci Hrvati.

G. V. K. nije dakle ni sam tvrdo uvjeren o nepobitnoj istini svoje izreke; jer tvrdomu uvjerenju o kakvom dogadjaju hoće se razlogah i svjedočanstvah, on pako samo misli i mni, govori i želi. Opet se je našlo mladjih pisacah, koji su ovo subjektivno mnenje za apoditičku istinu primili, i time si sami o svojoj povjestničkoj znanosti testimonium paupertatis napisali. Tko želi zanijekati existenciu jednomu narodu, taj treba da se dobro naoruža razlozi vadjenimi iz naravi stvari i svjedočanstvi vjere dostojnih povjestnikah.

Da su sadašnji Čakavci jedini ostatak starih Hrvatah, to bi se moglo samo onda tvrditi, kad bi se dokazalo, da su stari Hrvati sbilja čakavski govorili, i da u Hrvatskoj nikad nije drugoga slavenskoga plemena stanovalo do Čakavacah.

Ni jedno se nemože dokazati; prvo ne, jer neima iz one stare dobe nikakvih pomenikah o jeziku Srbah i Hrvatah, kojim govorahu, kad su se na jug selili; a drugo ne, jer povjestnica upravo protivno povieda.

Da stavimo, da je istina što nam se kaže, da stari Iliri niesu bili Slaveni (akoprem je i ovih danah izišla knjižica „De origine et sedibus veterum Illyriorum“ od Poljaka Kazimira Szulca, dokazujućega slavenstvo starih Ilirah); nu da, pristanemo, velim, uz g. V. K., „da svi znatniji historici dokazuju, da stari Iliri niesu bili Slaveni:“ odavde se samo to može izvoditi, da sve one prostrane zemlje, koje su se odprije zvale Ilirija, niesu bile uviek naseljene od samih Slavenah. Nu da su već prije dolazka Hrvatah i Srbah na jug u njihovoj sadašnjoj domovini stanovali i Slaveni, to tvrde isti oni povjestnici, koji inače niječu slavenstvo Ilirah.

Da su bili stari Heneti ili Veneti, što no u davnih davninah, prije Rima i rimskoga carstva, u jadranskom primorju, po imenu i u današnjih Mletcih (Veneciji) življahu, da su bili ovi Veneti pravi Slaveni, to, da mučimo o Hrvatih, *) i sam kritički i toli oprezni Šafařík potvrdjuje ovimi riečmi: „Slažemo se sa štovanimi iztraživaoci starinah, Mannertom i Surowieckim, držećimi, da se je u mraku nedostižne davnine veliko i prastaro pleme Vinidah ili Venedah (t. j. Slavenah) steralo od mora Baltičkoga sve do Jadranskoga. **) — I najstariji slavenski povjestnici Nestor, Kadlubek, Boguchwal i Dalimil pišu, da su već u prastaro doba Slaveni u Jadranskom primorju prebivali. Sve je ovo privoljelo Šafařika, te kaže na str. 219. svoga slavnoga djela: „S historičkom izvjestnošću znamo, da su naši predji pod inostranim imenom Vindah ili Vendah, i pod domaćimi imeni Srbah, Slovenah, Poljanah, Hrvatah, Sjeveranah itd. od vremena Herodota (god. 456. prije Is,) prostrane zemlje za Tatrami i pred Tatrami, s jedne strane od Baltičkoga mora tja do Dunava i do iste Jadranske obale, s druge od izvora Volge i Dona do medju Vislom i Odrom stanovali, dok ih iz južnih (podtatranskih) stranah niesu Celte ili Vlasi izagnali i na sjever uzmaći prisilili.“ Ovo se dogodi oko g. 350. pr. Is. Istina je dakle, da su Celte iztisnuli Slavene iz juga; nu Celte ih jamačno niesu sve iztriebili, već su se mnogi u nepristupnih gorah i na otocih spasili. ***) Jošte je izvjestniji i svake dvojbe prost taj factum, da su se Slaveni, poslie odlazka Celtah, malo po malo u staru svoju domovinu povraćali, i to u 5. i 6. stoljeću poslie Is., dakle jedno 100 godinah prije seobe Hrvatah i Srbah. — A može li se pomisiti, da od svihkolikih ovih Slavenah nije više ni potroška bilo u Iliriji, kad su se Hrvati i Srbi selili; da od njih neostade ni piličnika, te su bili već svi do jednoga iztriebljeni, kad su Hrvati i Srbi onamo stigli? — Pogledajmo Židove. Ima tomu više od 15 stoljećah, što su po svem svietu razasuti, što ih Kršćani i Turci gone, tlače i muče: a dan danas ima ih možda jošte više nego što ih bijaše u vrieme njihova razsutka. — Pogledajmo baltičke Slavene. Tisuća godinah trebala je, dok su se napokon ponjemčili, pak i to samo krvoločnom silom i grozovitimi sredstvi, da se čovjeku koža ježi, kad čita njihove muke. Možemo dakle i bez naročita svjedočanstva vjerovati, da onolikih ilirskih Slavenah do došašća Hrvatah i Sr-

*) Gl. „Tko su bili stari Iliri?“ od Dr. Gaja, u Danici 1839. br. 10.

**) Gl. Safařikove Starožitnosti Slowanské str. 216.

***) Gl. Starožitnostih stranu 215.

Digitized by Google

bah nije bilo sasvim ponestalo, da niesu bili svi izkopani ili polatinjeni. O tom će nas sliedeće okolnosti još bolje osvjedočiti.

Hrvati, došav ovamo, bijahu se nastanili jedni medju Dravom i Savom u današnjoj Slavoniji, a ostali na jugu medju bosanskom riekom Vrbasom, Istriom i Jadranskim morem, t. j. u zemljah, koje su Avarom oteli. Nu primorskih gradovah i bližnjih jadranskih otokah, kojih Avari nebiahu držali, niesu ni oni osvojili, nego su stanovnici istih gradovah i otokah i nadalje ostali pod carigradskim žezlom. *) Primorske ove strane zvale su se radi toga *Dalmatia Romana*, za razliku od ostale Dalmacije, u kojoj stanovahu Hrvati i Srbi. Rimska ova Dalmacija spade pod hrvatsku vladu stoprv za slavnoga hrvatskoga kralja Petra Kriesimira, koji je radi toga i naslov dalmatinskoga kralja primio. Primorski gradovi i bližnji otoci bili su dakle onda već naseljeni, kad su Hrvati i Srbi u Dalmaciju stigli i kad su ih kasnije Hrvati pod svoju vlast okrenuli: no navadno se misli, da su ondje Latini stanovali. Da je ondje bilo i Latinah, budući da su ovi svom zemljom vladali, to je tako naravno, kao što kod nas ima Niemacah, a u Bosni Osmanlijah. Nu ako ondje sami Latini stanovahu: kako se je to dogodilo, da su najstariji pismeni spomenici iz ovih mjestah, osobito iz gradovah, pisani ili čakavski, ili, istina, latinski, no tako, da se očito vidi, da je latinština ta samo prievod slavenskih mislih. To je spazio i ruski profesor, iztraživalac starih dalmatinskih zakonah, Reutz, u svom djelu „*Verfassung und Rechtszustand der dalmatinischen Küstenstädte und Inseln. Dorpat. 1841.*“ te kaže na strani 5., da čim su starija ondašnja pisma, tim više ima u njih slavenskoga duha i nemože se ni dvoumiti, da su ih pisali Slaveni. Ako pak otoci ovi i stari primorski gradovi ni osvojeni, a kamo-li niesu bili od Hrvatah naseljeni: kako je mogao na njih hrvatski jezik onako mah oteti? Na ovo se pitanje neda drugo odgovoriti, već da su se ondje jošte prije došašća Hrvatah i Srbah nastanili Slaveni, govoreći čakavski. Oni su uživali pod carigradskom vladom mnogo municipalnih slobodah i zato se nehoćahu podložiti Hrvatom, makar i po jeziku srodnim, no u obrazovanosti daleko zaostavšim; kao što se i Dubrovnik otimaše sve do najnovijega vremena svakoj srbsko-hrvatskoj vladi. — Samo ako ovo priznamo, možemo si protumačiti, zašto se još i dan danas čakavski najčišće govori na ostrvih i u bližnjih im mjestih, a dalje od mora niti neima čistih Čakavacah.

Još ćemo se bolje o tom uvjeriti, ako stanemo podrobno razglabati čakavsko narječje. I onaj, koji nevjeruje, da su Hrvati i Srbljи jednim jezikom govorili, kad su ovamo stigli, mora opet priznati, da im je bio srodan jezik, budući da su od starine zajedno stanovali, te ih svi pisci za rodjake drže. No ako zavirimo podublje u ustrojstvo čakavskoga jezika, naći ćemo u njem na svojstva i rieči, sasvim protivne duhu iztočne slavenštine, kamo i hrvatsko-srbski jezik spada, a tim primjerenije jeziku zapadnih Slavenah, po imenu Slovenacah, Čehah i Poljakah. Samo mi je žao, što do sada neima čakavske obširne gramatike ni čakavskoga idiotika, koji bi sadržavao sve rieči i izraze ovoga narječja. A vriedno bi bilo posvetiti se tomu poslu, jer bi se toga u čakavštini valjda mnogo našlo, što bi u prilog bilo ne samo slavenskim jezikoslovcem, nego i povjestnikom. No stvar ova je vele mučna, jer koliko ima selah, gotovo toliko ima čakavskih nariečjah, kad što sućnimi svojstvi se razlikujućih. Al upravo različitost ova, budući da su sve te razlike primjerene duhu slavenskoga jezika, posvjedočuje koje starinu Čakavacah, koje raznost njihova porekla. Meni je naš revni rodoljub g. M. Sladović priobćio nješto čakavske osobine, koju je ponajviše na otoku Krku (Veglia) iz ustah puka doznao, a nješto sam ja sám iz starih pisamah sakupio: i već ovo malo dokazat će istinu mojih riečih. Ima Čakavacah koji govore: t e g t a t i = (slov.) t e h t a t i; ž l a h t i n a (vrst groždja, tako i slov.); t e č n o = točno; v l i h = malo prije; r u n a k = uvojak, odatle naše runo; k i r e = koji; n e r, n e r e = nego; v a z a m (slov. vuzem) = uzkrs; v r g a n j, v r n j = plug; s e s e c = sisa; t v a r = trovanje; v e m (slov.) = znam; v z e t i, z e t i (slov.) = uzeti, i opet u z p r i j e t i; v a s p e t = opet; d e r i = tja do; h k ć e r i (slov.) = ka kćeri, h i ž a (slov.) = kuća, i s t o = istina, l i s t o (slov. lestor) = samo, j a g l a = igla, i z k o l i t i s e = dovršiti se, k o n = kod, k r e s t i = krasti, r e s t i, = rasti, o k o n = konac, o s o b o j n o (slov.) = osobito, t a č = tako, u č e r = jučer, o š ć e = jošte, u r e h = ures; v l d = liečenje, v r e d = (slov.) odmah; z r c a t i = ogledati se, z r c a l o = ogledalo, d o m o v (slov.) = kući; t a r, t a r e = ter; p o ž g a t i = požeći; m r t v e š k i (slov.) = mrtvački; l o b u r a = lubura; l a d v a = ladja; k a s n o b a (slov.); p i r v i, drugdje opet p a r v i, s m a r d i, č a r n i l o itd. = prvi itd.; d v e r a (čes.) = vrata, d e l j i (čes.) = dulji; v o l j a k i (slovački) = tkogod; l i s (čes.) = šuma; l i s n i k a = divljaka-jabuka; o s i l o (čes. osidlo) = vigoví, omče; r e t = rt, rât; g d i k o l i (čes.) = gdjegodier; v a r, o b a r a (slov. varstvo, obvarovanje) = čuvanje; p o l i č n i c a (čes. poliček) = pljuska; p r a v i t i (čes.) = poviedati; u l (čes.) = ulište; r a č i t i (čes.) = hotjeti; z l a t i (čes.) = vrst novca; v a s (slov. i čes.) = selo; v i n a (čes.) = krivica; n a t (čes.) = cima; l a s k a ć i s e (čes. leskatji se) = laštiti se; p l k (staročes.) = puk; p l n (čes.) = pun; d l g o = dugo; m l č a t i = mučati; s l z a = suza; k l k (ključ od vode); p e l n i c a = punica; a drugdje opet v a l k = vlk; ili v o n a = vuna; ili j a b e l k o (čes.) i j a b o k o = jabuka; j a k (čes.) = kako; d i m (čes.) = kažem; p r a s e c, k o t e l itd.; č a i č o (slovački), a po gradovih

*) Gl. Konst. Porph. pogl. 29.

Digitized by Google

ca (čes. co) = što; *) gledaje, leže, govore itd. (čes.) = gledajuć, ležeć, govoreć itd.; vineti (čes.) = izvaditi; jatra (čes.) = jetra; mani (čes.) zaman; golač, golica (čes. holek, holka) = mladić, djevojka; izba (slovački) = soba; otavan (čes. zotaven) = okriepljen, smoknuti (čes.) = pokisnuti; poli (čes. podle) = polag; rič (polj.) = stvar, uprašati (polj.) = pitati, okrut (polj.) = posuda, bo (t), (polj.) = jer.

Ako pako čakavsko narječje sravnimo s crkvenoslavenskim narječjem, još ćemo se bolje o tom uvjeriti, da Čakavce valja razlučiti od Hrvatah, došavših sa Srbi u Iliriju. To je bio opazio već g. dr. Božidar Petranović, te piše u Zori dalmatinskoj II. str. 251. „Narod na otocima — uzčuvao je puno više staroslavjanskih rečih, gramatičkih formih i staru slavensku prozodiu nego tako zvani Vlasi.“ — I zaista, kad tko stane razglabati čakavštinu, čudom će se začuditi njezinoj srodnosti s narječjem crkveno slavenskim, i to ne samo u pojedinih riečih nego u čitavom ustrojstvu. Čakavsko sklanjanje (deklinacija) slaže se više s crkvenoslavenskim nego štokavsko, po imenu u drugom padežu množine; a ostali su padeži stalniji i stanovniji nego kod Štokavacah. U čakavštini uzdržao se je dvobrojnik (dualis) ne samo u samostavnikah nego i u zaimenikah (pronomen), n. pr. vaju t. j. vas dvojice; i u glagoljah (n. p. sritosta se). Pričestnici i vremena glagoljah mnogo su više razvita nego u štokavštini; Čakavci svršuju prvu osobu sadašnjega vremena *u*-om n. p. budu, volju, mjesto budem, volim; ovamo ide dočetak homo u množini prošastoga vremena; n. p. veljahomo, veljahote itd. Pisme *h* se dosljedno piše i izgovara (izim rieči hoću), a mnogi ga Štokavci neizgovaraju; predlog *v* i *va*, rabi se mjesto *u*, n. p. va nebo. — Tomu valja dodati tuštu i tamu riečih crkvenoslavensko-čakavskih, Štokavcem slabo ili ni malo poznatih. Evo samo njekoliko ih, kako mi upravo na um dodjoše: jati = uhvatiti, jazik, saj = ovaj, pečal = briga, čislo = broj, počten = pošten, pročtit = proštiti, dvignut = dignuti, razvi, razmi = osim, hram = sgrada, kri = krv, buku = bukva, (a kod Čakavacah ima još i tiki, loki, smoki, ladi itd. = tikva itd.), vina = uzrok; vas i ves = selo, čado = čedo, čest = sreća (prema crkven. ЧАСТНТЬ = srećan), črid, čred = red, čriz = kroz, daleč = daleko, dil (crk. ДЛА) = radi; dreselje = tuga, har = milost, izučí = osobit, izvrstan, kami = kamen, liše = više, obuziti, obezati = obvezati; pogruziti se = zaroniti, prijazan = prijateljstvo, sulica = koplje, teg = posao, trus = potres, vnititi = užeći, zaveliti = zapovjediti, bližik = rodjak, začelo = počelo itd.

*) Crkveno-slavensko ЧТО sastavljeno je od ч (ča) i то, kao što se i u Českoj gdješto govori co-to mjesto co.

Molim štioce, da mi oproste, što im dosadjujem ovim izbrajanjem golih riečih. Znam, da takvo suhoparno izbrajanje negodi onomu, koji nije jezikoslovac: no kad se vadi povjestnički dokaz iz jezika, nije dovoljno gdjekoju rieč napomenuti, već toga treba što se više može nabrojiti, da čitatelji i sami u ustrojstvo jezika zavire. Ja bih mogao ovakvih riečih jošte više navesti, da pišem za same jezikoslovce; no čini mi se, da će mi i ovo dosta biti za moju svrhu, naime za dokazanje srodnosti čakavskoga i crkvenoga narječja. Ovo crkveno narječje bijaše odprije narodan jezik sadašnjih Bugarah, prije nego što su im ga azijatski tudjinci, svladavši ih i izmiešavši se s njimi, izkvarili. To dokazuju slavenski povjestnici po imenu i Šafařík. Bugari ovi stanovahu izza Srbah; Srbi su medju njimi i Hrvati prebivali. Nu srodnost narječja staro bugarskoga i čakavskoga jasno dokazuje, da su se oba ova plemena dugo miešala, jer se je samo onako mogla razviti tolika srodnost njihova jezika. Ako su pako Čakavci ostatci starih Hrvatah, došavših ovamo malo prije Srbah, nije moguće, da su bili Čakavci u tješnjem odnošenju s Bugari, budući da su ih od njih Srbi razstavljali. Kako ćemo dakle srodnost ovu drugčije raztumačiti, već ako priznamo, da su u današnjoj Hrvatskoj već prije došašća Hrvatah Slaveni prebivali, koji su se s Bugari, odavno u južnoj Evropi stanujućimi, miešali? Onda pako nije da kako moguće držati Čakavce samo za otražak zatatranskih Hrvatah, nego za starosjedioce sadašnje njihove domovine.

Stari pisci (n. p. Prokopij, koji je živio ok. god. 552 po I.) opisujući Iliriju prije seobe Hrvatah i Srbah na jug, navode mnogo vlastitih imenah, o kojih se nemože dvojiti, da su slavenskoga porekla. Evo što o tom Šafařík sudi u svom djelu *„Ueber die Abkunft der Slaven* str. 147: „Es ist mir sehr wahrscheinlich, dass alle diese Orts- und Personennamen ihrem wahren Ursprunge nach Eigenthum der hier (in Illyrien) von jeher wohnenden Ueberreste slowenischer Illyrier sind, mit denen sich die später zu verschiedenen Zeiten, vor, unter und nach Justinian eingewanderten norddonauischen Slowenen vermischt haben. Denn dass hier wirklich eine solche Vermischung statt fand, geht aus der Analyse der altslowenischen Kirchensprache und ihrer Vergleichung mit andern Mundarten ziemlich klar hervor.“ — Od ovih vlastitih imenah samo ćemo njekoja napomenuti: grad Στόλπον, Colapis (Kupa), Delminium ili Dalminium, njekada Dlmno, sada Duvno (odanle je stekla ime Dalmacia). Kao što smo već gori kazali, ima još i današnji dan Čakavacah, koji govore pln, mlčati itd.: nije li dakle vjerovno, da su se oni ovimi vlastitimi imeni služili?

Ono, što sam o čakavskom jeziku naveo, mislim, da će svakoga uvjeriti o osobitih svojstvih ovoga razrječja. Nu ako te osobine dan danas toliko ima, koliko je j' moralo biti prije 1200 godinah, t. j. onda kad su se Hrvati i Srbi ovamo doselili? Jer uzajamnim občenjem

Digitized by Google

Štokavacah i Čakavacah za sve ovo vrieme mnogo je toga prešlo iz jednoga narječja u drugo, tako da se dan danas već za jedno narječje držati mogu. No valja utuviti, da negovori svaki Čakavac uprav onako kao što smo gori kazali, nego u jednom mjestu ima jedne osobine, a u drugom druge: tako je djelovala na njih pretežna većina Štokavacah, da su se dan danas već svi Čakavci više ili manje od svoga prvobitnoga jezika udaljili. Tim se dogodi, da čakavština, koja je u staro vrieme bila naposebno narječje, dan danas je već samo razrječje štokavštine. Koliko je iz nje u štokavsko narječje prešlo, to se sada nemože više potanko naznačiti, buduć da nam jezik onih starih Hrvatah i Srbah nimalo nije poznat. No buduć da je Čakavacah najviše bilo do mora, dakle u susjedstvu Hrvatah, to je naravno, da je njihov jezik utjecanjem čakavštine isto tako promienjen bio, kao što je s druge strane bugarština utjecala na Srbe. Možda je *i* u riečih v i n a c, t i l o, k r i p i t i, l i p o t a, (vienac, tielo, kriepiti, ljepota) itd. jedno od svojstvah, koje su štokavski Hrvati od Čakavacah primili; kao što su Srbi *e* u istih riečih (venac, telo, krepiti) od Bugarah prisvojili. Da su se pako Hrvati i Srbi, došav ovamo, izmiešali s prijašnjimi ovdje stanovavšimi Slaveni, to i Šafařík nagadja u pomenutoj malo prije njemačkoj knjizi, i Kopitar u „Hesychii Glossographi discipulus" na str. 62. *)

Nu povjestniku nevalja svu svoju sgradu na nekoliko riečih osnovati, te natežuć ih lievo i desno, koješta iz njih izvoditi. Tko na ovakvu temelju povjestnicu gradi, lasno zaluta. Dokazi vadjeni iz pojedinih riečih treba da nam samo p o d u p i r u sgradu, a u z d r ž a t i je sami nemogu. Treba dakle da se pobrinemo jošt i za druge dokaze, vadjene iz same naravi stvari, iz samoga života naroda, o kojem govorimo.

Ilirski primorci slovili su od starine sa brodarstva i trgovine. Već u vrieme Rimljanah bijahu na glasu mornari, i današnje hrvatsko-dalmatinsko primorje bijaše im glavna brodarnica. Ovdje su gradili svoje brodove, ovdje su kupili vojsku ili momčad za nje.**) — To je sve bilo prije došašća Hrvatah i Srbah. A Konstantin Porphyrogeneta hvali takodjer (u 31. poglavju) silno brodovlje Hrvatáh i prostranu njihovu trgovinu. To potvrdjuje i pomorska pomoć, koju su Hrvati dali caru Vasiliji g. 868., kad je išao sa svojim pomorstvom na Saracene kod Bara u Italiji. ***) — Kao što je poznato, Hrvati i Srbi došli su ovamo izza Tatrah, iz udaljene od mora zemlje: pomorsko brodarstvo bijaše im dakle stvar tudja, nepoznata; oni bijahu ratari i pastiri. Pošto su se u Iliriju preselili, osvojiše izprva samo poudaljenije od mora strane, kao što to svi pisci poviedaju. Stoprv pomenuti grčki car Vasilije predao im je 230 godinah poslie njihova došašća pobiranje danjka od primorskih gradovah i jadranskih ostrvah. *) Ako sada jošte na um uzmemo, kako je to mučno premieniti u narodu dondašnji način življenja, nekmo-li pretvoriti pastire u mornare: to će nam se sve ovo hrvatsko pomorstvo i njihova pomorska trgovina učiniti pravom zagonetkom, koju ćemo tek onda povoljno odgonenuti, ako uzmemo, da su Hrvati i Srbi, došav ovamo, našli srodne braće, na glasu sa pomorske plovitbe i trgovine, na koju se je i ime jednorodnih i mnogobrojnih zatatranskih došlacah proteglo. Ovo nam potvrdjuje i dogadjaj, štono se je sbio ljeta 662., dakle malo izza seobe Hrvatah i Srbah. Ove godine bili su Hrvati otišli u Apuliju, i to, kao što ljetopisac naročito kaže, „cum multitudine navium" **) Kada i kako su Hrvati tolikih brodovah stekli? Zar su ih za ono 30 godinah svoga ovdašnjega boravljenja sagradili? Tko zna, k ko se sporo brod gradi, tko zna, da jošt i dan danas više godinah prodje, dok se jedan brod sagradi — taj toga neće tvrditi. Da rečemo, da su Hrvati odmah prve godine primorje osvojili, kao što niesu: je-li moguće, da su se za 30 godinah i pomorskomu životu priučili, i morske puteve uvježbali, i brodove graditi naučili, i sbilja množtvo brodovlja sagradili? Eto prošlo je mnogo vjekovah, što su Niemci, zatamanivši baltičke pomorske Slavene, do mora sjeli, pa opet sve do danas, bolni, u zalud uzdišu za flotom!

Narodu, u kojega je bila trgovina i obrtnost tako razvita, kao što je bila kod predhrvatskih, rek bi, primoracah, nije mogao ni duh u mrtvilu i gluposti čamiti. Tomu se možemo s razlogom domišljati, makar i neimali pisanih pomenikah. Oni su dakle imali svoje pismo i svoje knjige; i promotriv zrelo sve okolnosti, mislim da se nećemo od istine odkloniti, ako stavimo, da su se oni ilirski primorci služili g l a g o l j i c o m, ili, kao što su je stari Hrvati zvali, bukvicom. Na to nas nuka prvo, njezina sličnost s južnimi alfabeti; a da su je Hrvati i Srbi sa sjevera ovamo donieli, bila bi sličnija sjevernim runam. Drugo, velika starost, dapače pravječnost glagoljice. Ćirilica je dosta stara, i opet joj se zna za postanak: a početak glagoljice skriva se u nedostižnoj davnini. Dan danas se znade, da su njekoji od najstarijih crkveno-slavenskih ćirilicom pisanih rukopisah prepisani bili iz glagoljskih, dakle jošte starijih, izvornikah. ***) I to je važna okolnost, što su se najsta-

*) Serborum genus, natum sive e novis a. 640 a septentrione advenis, ut vult Porphyrogenitus, qui eos Serbos simul et Chrobatos vocat, sive, quod probabilius est, a u c t u m tantum et m i x t u m veterioribus incolis Slavis, pannoniorum et moesiacorum (t. j. Slovenacah i Bugarah) fratribus, novisque a. 640. advenis. Illyrios eos nunc amant vocare.

**) Gl. Der österr. Lloyd br. 73. od g. 1843.

***) Gl. Lucii De Regno Croat. et Dalm. L. II. cap. 2.

*) Gl. Const. Porph. u poglav. 30.

**) Gl. Paulus Diaconus L. IV. c. 46.

***) Gl. Šafařikové Památky hlaholského pisemnictvé str. XIV.

Digitized by Google

riji glagoljski spomenici, dopirući do g. 982., našli kod susiedah starih ilirskih primoracah, kod Bugarah; a Šafařik dokazuje, da je glagoljica, kao što ju Hrvati pišu, već oblikom svojim starija od bugarske; akoprem do sada niesmo našli u Hrvatskoj starijih glagoljskih spomenikah, ai odatle se nemože izvoditi, da se neće nikad naći. — Nikola rabski svećenik, prepisav g. 1220. glagoljski psaltir, dodaje, da ga je iz starega rukopisa prepisao. -- Da je pako glagoljica prastarom u Hrvatskoj držena, to medju drugim posvjedočuje bulla pape Innocentija, pisana g. 1248. senjskomu biskupu, u kojoj glagoljicu odobrava, pišuć: „Porrecta nobis tua petitio continebat, quod in Slavonia est litera specialis, quam illius terrae clerici se habere a b. Hieronymo asserentes, eam observant in divinis officiis celebrandis.“ — Ovdje se kaže, da je sv. Jerolim glagoljicu stvorio. To, istina, povjestnici niječu, s toga bih rekao, da je glagoljica podmetnuta sv. Jerolimu samo zato, da se njegovim ugledom spasi od propasti, na koju bijaše od prenapetih kršćanah osudjivano sve što je bilo poganško. No ako su jošte g. 1248. vjerovali, da je glagoljica plod uma Jerolimova, koji je živio u IV. stoljeću; svakako je morala biti stara, starija od ćirilice, za koju su onda znali, da ju je sv. Ćiril u IX. stoljeću izumio. Dapače Kopitar se domišlja, da je sv. Ćiril uzeo u ćirilicu jedno trećinu glagoljskih slovah. *) — Znamenito je pako to, da najstariji srbsko-hrvatski spomenici niesu pisani čistim štokavskim narječjem, nego kao što u prvo vrieme Srbi pisahu jezikom i azbukom svojih susiedah i učiteljah bugarskih, isto tako pisahu i Hrvati izprva jezikom i pismom svojih u primorju već zatećenih susiedah, t j. čakavštinom i glagoljicom. Jezik Srbo-Hrvatah došavših u Iliriju, nije bio valjda dovoljno ugladjen, nit je imao pisma: zato su prionuli jedni za Bugare, drugi za stare primorske Slavene (s toga su u Hrvatskoj svi gotovo stari spomenici u primorju pisani); no buduć da su ovdje bili Štokavci brojem pretežniji, zato se je već od starine sve to više štokavštine uvlačilo u književtvo, dok je napokon posve mah preotela. Čim se više primičemo našemu vieku, tim više nestaje čakavštine iz knjigah. Moglo bi se reći, da je stoprv Gundulić stazu prokrčio štokavskomu narječju u književnost; akoprem opet neima gotovo naške knjige proste od čakavštine, samo nevalja misliti, da se oba ova razrječja tek rječcom *ča* razlikuju. — Možda će tko prigovoriti: „Čakavski jezik je očevidno hrapaviji i tvrdji od štokavskoga; pak ako su Čakavci ovdašnji prvoselci, imali bi uprav oni, kao jugovići, imati ugladjeniji i mekaniji jezik od štokavskih sjevernjakah.“ — Da stavimo, da je čakavština tvrdja od štokavštine, a prema drugim južnim jezikom, n. p. talijanskomu, imala bi biti blažja i gladja od nje. Hrapavim i tvrdim moglo bi se čakavsko narječje samo zato zvati, što se u njem govori pln, mlčati, vlk itd.; usuprot Čakavci govore smardi, parvi, a ne prvi, smrdi itd. kao Štokavci: dakle se jedna hrapotina može prebiti za drugu, i bit će oba ova narječja izjednačena. Nu ima tu jošte jedna. Čakavsko narječje nije zaista hrapavije od crkveno-slavenskoga, pa ovo je očevidno južni plod; usuprot štokavština nije bogme mekša od ruskoga jezika, koji se je na sjeveru razvio. Dakle je bjelodano, da prigovor ovaj nestoji.

Zavirimo sad u naše stare primorske pisce, da vidimo, kako su zvali jezik, kojim su svoje knjige pisali? Mnogi su od njih živili prije trista godinah, bili su dakle mnogo bliži izvoru nego mi što smo, i mogli su bolje poznavati pravo ime svomu jeziku. Osobito bijahu Dubrovčani u srednjem vieku gotovo jedini trgovci u turskom carstvu, poznavajući svaki kut njegov; po imenu pako bijahu u neprestanom odnošenju sa srbskimi vladaoci, s kojimi su bili toliko ugovorah učinili, i uviek sa Srbi trgovali. Oni su dakle i Srbe i njihov jezik dobro poznavali. Da vidimo pako, kako su svoj književni jezik zvali! Evo u tu svrhu naslovah od njekoliko starih knjigah:

„Istoria svete udovice Judite, u versih hrvatski složena od Marka Marula, Splićanina. U Mletćih g. 1522.“

„Elektra, tragedia itd. Iz veće tudjieh jezika u hrvacki izloženo po Dominku Zlatariću, Dubrovčaninu. U Bnecieh 1599.“

„Pistule i Evangjelija po sve godišće hrvackim jezikom stumačena od fratra Bernardina Splićanina. U Bnetcih 1495.“

„Pistule i Evanjelja po sve godišće, hrvatskim jezikom stumačena od J. Zborića, Trogiranina. U Bnetcih 1586.“

„Cvit svetih, to jest život svetih itd. prenešen i složen na hrvatski jezik po O. F. Francišku Glaviniću, Istrianinu. U Bnetcih 1628.“

„Svitlost duše verne. Od Fr. Glavinića napisana za ugoditi bratji i vernim, a navlastito hrvackomu jeziku i mojim Istrianom. U Bnecieh 1688.“

„Istumačenje obilnie nauka krstjanskoga, prinešeno u jazik hrvatski zapovidju sv. otca pape Urbana VIII. Tumačenjem Ivana Tomka Marnavića, Bošnjanina. U Rimu 1708.“

„Zakon crkovni složen i upravljen za naučenje i prosvitljenje redovnikov hrvaskoga naroda od Angjela Dela Kosta, popa crkve prvostolne splitske. U Mlecih 1708.“

„Pisan od pakla itd. Složi u Hrvatski jezik Otac F. Lovro iz Ljubuškoga (u Hercegovini). U Mnetcih 1727.“

*) Evo njegovih riečih: „Sat probabilis sponte se quasi vel invito tibi obtrudit conjectura, Slavos cisdanubianos ante S. Cyrillum habuisse et ad civilem usum adhibuisse literas glagoliticas, sicut Germani ad usum civilem latinas, sed Cyrillum pro sua ipsius commoditate ex illarum alphabeto nonnasi trientem (⅓) adoptasse, reliqui bessis (⅔) loco retentis commodioribus sibi graecis literis simplicibus, aequivalentibus totidem simplicibus slavis etc. (Hesych. Glosa. p. 39.)

Digitized by Google

„Pripravljenje za dostojno reći svetu misu, u hrvatski jezik — privedeno po Otcu fra Bernardinu Pavloviću iz Dubrovnika. U Mletcih 1747.“

Mogao bih nanizati cielu povorku od knjižnih naslovah, kojih pisci življahu u raznih hrvatsko-dalmatinskih mjestih, a svi zovu jezik svoj hrvatskim, ili što im je istovjetno, slovinskim; pa nećeš naći knjige pisane glagoljicom ili latinskom abecedom, koje pisac bi bio jezik svoj srbskim prozvao, dapače knjige pisane i tiskane tako zvanom bosanskom ćirilicom, zovu jezik svoj takodjer hrvatskim ili slovinskim, a ne srbskim.

Pa kako bi ga i mogao bio hrvatski pisac srbskim krstiti, kad su u ono doba sve do novijega vremena Srbljи pisali njekom smjesom od crkvenoga, ruskoga i srbskoga narječja, koju su oni serbskim ili serbičeskim jezikom zvali? U književnosti je štokavski jezik sve do ovoga vieka samo kod Hrvatah cvatio; a kod Srbah je njim samo prosti narod govorio i sačuvao ga čista, nepokvarena: obrazovana pako Srbska klasa prezirala je upravo isti ovaj čisti krasni Srbski jezik, dok joj nije oči otvorio neumrli Dositej Obradović, a jošte više slavni Vuk Karadžić Da tko nemisli, da stvar ikoliko pretjerujem, evo riečih samoga g. V. K. u predgovoru k prvomu izdanju njegova „Srpskoga rječnika“ (g. 1818.) „Već ima blizu iljada godina kako Srbљи imaju svoja slova i pismo, a do danas još ni u kakvoj knjizi nemaju pravoga svog jezika! Dok su Srbљи imali svoje kraљeve i careve, da se u ono doba ovako mlogo pisalo, kao što se danas pише po rišћanskim državama, jamačno bi oni počeli još onda svojim jezikom pisati; ali se onda može biti još maње pisalo, nego što se danas pише po Turskim državama; zato se nije trebalo ni starati da ovi ljudi razumiju ono što se pише; a nekoliko ljudi mogli su lasno pisati kojekako. Ostavše diplome od naši kraљeva i od careva, i drugi rukopisi od oni vremena svjedoče, da su pisari u pisanju miješali narodni jezik s crkvenim jezikom, kao i danas što se radi. — Tek 1783-će godine prvi je Dositej Obradović kazao da treba pisati Srpskim jezikom kao što narod govori, i sam je počeo, koliko je znao, tako pisati. Za njim su pošli mnogi učeni Srbљи, i za ovo 35 godina napisali različne (tobože Srpske) knjige; ali (za prevelико čudo!) do danas još nemamo ni jedne knjige da je upravo napisana po Srpskoj gramatici, kao što narod govori! — Ponajviše naši književnika i veće gospode Srpske po Mađarskoj kažu, da je slavenski jezik (što imamo danas na njemu bibliju i ostale crkvene knjige) pravi Srpski jezik, a ovaj, što njim govori narod (i oni), da je samo svinjarski i govedarski jezik, i da je pokvaren od prvoga. *)

A kako treba danas pisati za Srbље, ni oni svi nijesu složni, nego su se podijelili na dvije strane: jedni kažu da treba pisati pravo slavenski, a narodni jezik ostaviti sa svim, kao pokvaren, svinjarski i govedarski jezik; a drugi (kojije najviše ima) kažu, da netreba upravo ni Slavenski ni Srpski, nego da narodni jezik treba popravљati, i pisati mješovito između obadva jezika, da se približava k Slavenskome i da se gradi književni jezik, da se Slavenski jezik opet povrati u narod i oživi.“

Da su i hrvatski pisci više putah zalutali, sad mješajuć čakavske i crkveno-slavenske elemente u štokavski jezik, sad dotjerujuć ga na talijansku — to je stvar izvjestna. Ovim sam dokazati samo htio, da niesu imali razloga zvati ga srbskim. — Nu odavde se i to vidi, da je onda g. V. K. o svoj ovoj stvari gotovo onako mislio, kao što ju ja ovdje razlažem; samo što onda tako zvano ikavsko razrječje (gdje se govori vinac, lipo itd.) nije pribrojio srbskomu jeziku, valjda zato, što ga po gotovu sami Hrvati govore. A u „Kovčežiću“ već mu je ikavsko razrječje srbsko, i samo čakavsko hrvatsko. — To je jedna od najvećih zaslugah g. V. K. što je srbsko ime, do njega provincialnimi imeni pogaženo i gotovo svagdje zapušteno, po svem srbskom narodu razprostranio i dostojnu mu čast pribavio. Zato mu baš ni nemožemo zamjeriti, što ga je plemenito uzhićenje za narodno njegovo ime podaleko zanielo. „Quandoque bonus dormitat Homerus.“

„Glas naroda, glas sina Božjega!“ reći će tko. Da vidimo dakle, kako narod sám zove svoj jezik. Da ga na iztočnoj strani njegova područja srbskim zove, tomu neima prigovora, kao ni tomu, da ga u Hrvatskoj zove hrvatskim: al da ga tako i u Dalmaciji zove, o tom se je g. V. K. sám uvjerio, putujuć onuda prije njekoliko godinah s g. A. M.; a da ga u zapadnoj strani Bosne i Hercegovine takodjer hrvatskim zovu, to su nam i ovih danah vjere dostojni svjedoci zasvjedočavali. Time pako neniječemo, da ga u svih ovih zemljah doselivši se u novije vrieme Srbljи srbskim zovu, a kadšto u neznanstvu svom i vlaškim ili rackim.

Prigovorit će tko, da Slavonci nezovu jezik svoj hrvatskim nego slavonskim ili šokačkim. To je istina, nu jamačno ga ni srbskim nezovu. — A što su mu na-

*) O pokvarenosti ovoj prijašnjih srbskih pisacah zanimiv nam primjer pripovieda g. V. K. u „Kovčežiću“ (str. 24.) Kao što je poznato, Relković je napisao čistim hrvatskim jezikom knjigu „Satir.“ Ovo djelo izdade Stefan Raić ćirilskom azbukom, a na naslov stavi, da ju je preveo na prosti srbski jezik. Ovimi bi se riečmi lasno tko zaveo, misleć da je kojiga na Vukov način pisanja dotjerana: a Raić ju je samo izkvario, načiniv od nje crkveno-srbsku smjesu. Tako n. p. mjesto Relkovićeva.

Vele ti si lipo uzorita. — Raić napisa:

Весьма тиси лепо узорита.

Pak opet su bili lani njekoji srbski pisci graknuli na prof. A. Mažuranića, što je kazao, da Dositej nije pisao ovim tobožnjim srbskim jezikom, nego onim, kojim Hrvati pišu.

Digitized by Google

djenuli ime slavonsko, to su zato učinili, da ga razlikuju od narječja provincijalne Hrvatske. No tjerajući lisicu iztjeraše vuka, jer je upravo provincijalna Hrvatska prava Slavonija, pa i jezik njezin zvao se je odprije *lingua slavonica*. Da se pokvareno, latinsko i od tudjinah izmišljeno ime slavonsko nemože na jezik protegnuti, pravo je već g. V. K. u „Kovčežiću" primietio, „jer je to ime od mjesta, u kom žive, a nije ime kakvoga naroda." — Da se pako taj tobožnji slavonski jezik hrvatskim ima zvati, to posvjedočuje i povjestnica i narav istoga jezika. Hrvati, doselivši se ovamo, nastanili su se ne samo u sadašnjoj južnoj Hrvatskoj, nego i u sadašnjoj Slavoniji, kao što to Porphyrogeneta (u pogl. 30.) naročito kaže. Rieči njegove potvrdjuje sliedeća povjestnica. Tko nezna za Ljudevita, slavnoga vladaoca ovih posavskih Hrvatah, koji se je prvi odvažio na krvoločne Franke, da narod svoj oslobodi od njihova pretežkoga jarma? — Da su Slavonci pravi Hrvati, vukući lozu od starih Hrvatah (osim kasnijih priseljenikah), to im i jezik njihov dokazuje; jer upravo tako govore, kao što i bosanska i južno-hrvatska braća, zadržav iste one *nuance*, koje se i u jeziku ovih nalaze, što je nepobitni svjedok njihova zamjenita porekla. Tako n. p. i Slavonac govori n a š a s t mjesto nadjen, p r i č e t m. početi, p r i j a m. prije, c r k v i h m. crkavah, p i s a t m. pisati; l i s t j e itd. m. lišće; d o š a l m. došao; tako i on dodaje glagoljem slovku *du*, n. p. hoćedu; a drugim riečim *ka*, n. p. ondika, dolika, i *kare*, n. p. menikare; i predlog *za* upotrebljava jednako s njimi, i Slavonac bi upravo tako kazao, kao što čitamo u najstarijem hrvatskom ljetopisu: „za osvetit smrt otca svoga." Ovamo ide još i promjenjivanje dvoglasca *ie* u *i*, n. p. vinac, misto itd. Sve ovo nalazimo i u hrvatsko-štokavskom, po imenu pak u čakavskom narječju.*) Al zato opet Čakavcem u Slavoniji neima traga, a to je opet voda na naš mlin. Jer ako su bili stari Hrvati Čakavci, moralo bi ih biti i u Slavoniji, kao što ih svagdje ima, gdje ih u staro doba u veliko nalazimo. No u Slavoniji, naseljenoj od starih Hrvatah, ima samo Štokavacah, a Čakavacah ni malo: dakle ovi posljednji niesu potomci zatatranskih Hrvatah. Ako bi tko kazao, da su Slavonci bili Čakavci i da su samo kasnije primili štokavsko narječje: na to odgovaram, da se to neda nijednim historičkim svjedočanstvom potvrditi. Možda je bilo i po Slavoniji gdješto Čakavacah, nu odavde se nemože ništa izvoditi; jer g. V. K. našao je i u pravih srbskih stranah čakavizmah, n. p. kruh, križati, požuda, velju itd.: pa zar ćemo i odatle izvoditi, da su ondje sami Čakavci stanovali?

Što se dakle stanovnici Slavonije zovu Slavonci, Dalmacije Dalmatinci, Dubrovnika Dubrovčani itd., to su sve imena politička a ne narodna; odatle se nemože dakle ni malo izvoditi, da im nepripada ime Hrvatah. Jer i stanovnici Bačke zovu se Bačvani, Bosne Bošnjaci, Banata Banaćani, Hercegovine Hercegovci itd., nu zato se opet mogu i obćim imenom Srbah služiti.

Odavde se vidi, da se to ni malo neslaže, kad se najprije dokazuje, da se je dosadašnja provincialna Hrvatska odprije zvala Slavonia i jezik njezin slovenski, a malo kasnije se tvrdi, da ime Hrvatah pripada po pravu upravo ovim provincialnim Hrvatom.

Da smetnemo za koji čas s uma sve ono, čim se pobija mnenje, da su se Čakavci izza Tatrah sa Srbi ovamo doselili: nehotice nam se nameće pitanje, kud ih je nestalo? Narodi nit neniču nit nepropadaju za jednu noć kao gljive. Po svjedočanstvu Porphyrogenete imali su Hrvati 100,000 pješakah, 60,000 konjanikah, 80 brodovah sa 3200 momčadi, a 100 šajkah sa jedno 1500 momčadi. Sve ovo pokazuje, da je onda Hrvatah mnogo bilo, kad su mogli toliku vojsku uzdržavati. Ako uztnemo, da je svaki dvadeseti vojnik bio, evo ti tri i pol miliuna dušah. Pak ovi svi da su se stopili u šaku Čakavacah? Zašto? Kada? Kako? Quis, quid, ubi etc.

Na to nam se odgovara: „M i s l i m, da su se od Srba' i od Turaka' razbjegli, a koji su ostali, oni su se posrbili, zadržavši samo *i* na onijem mjestima, gdje je u starome slavenskom *ѣ*."

Dakle „Hrvati su se od Srba' razbjegli!" To bi se bilo moglo samo onda dogoditi, kad bi bili Srbi Hrvate pobiedili i podjarmili, No ne samo da Srbi niesu nikada Hrvatah nadvladali, dapače se nikada s njimi ni zaratili niesu. Kao što su se pojedine srbske gr jedna s drugom više putah zavadile, tako su se i vatske; a kadšto su se i pojedina plemena srb hrvatskimi oklala: nu Hrvati i Srbi kao narod dočili su cielim svojim životom istinu krasne svoje slovice, da „krv nije voda" — nikada nije jedan na drugoga ustao. Neima dakle razloga, za koji bi se bili Hrvati od Srbah razbjegli. — No stavimo ipak, rek bi od šale, da su se razbjegli. Kamo su utekli? Bar niesu od Srbah u Srbiju pobjegli? — Pogledajmo sad u narodopis? — Medja je bila njegdašnje srbske i hrvatske Dalmacije rieka Cetina. A svatko se može i sam o tom uvjeriti, da ima dan danas i preko Cetine, sve do Dubrovnika i Kotora ne samo štokavskih Hrvatah (tako bo se sami zovu), nego još i Čakavacah. Tako n. p. ostrva Hvar, Brač, Korčula, za koja Konst. Porphyrogeneta izriekom kaže, da su podpala pod Srbe (u pogl. 36.), dan danas su gotovo sva čakavska. — Može-li se po tom tvrditi, da su Čakavci ostatci starih Hrvatah, ili da su se Hrvati od Srbah razbjegli? — U starijih dubrovačkih pisacah nalazimo takodjer puno čakavštine, i nemože se sumnjati, da je i ondje bilo Čakavacah: zar su se i ovi od Srbah u Srbiju bili razbjegli? Dapače čakavštine ima i u Crnojgori, i ondje govore p o k l i č, r e m i k, r a b o t a; g l e d a (mjesto gledao), v a z d a, n a s v i e t (m. na svietu), v i, n i (dual m. vas, nas) itd., a Crnogorci su se odprije i sami zvali Hrvati, dok nije pokojni vladika ime srbsko kod njih razprostranio; no u Carigradu poznati su i dan

*) Zapadni pako Slavonci govore napola kekavski.

Digitized by Google

danas samo pod imenom Hrvatah. To su oni Hrvati, o kojih smo više putah u novinah čitali, da grade saveznikom željeznicu u Krimu. — Bili smo nakanili smetnuti s uma naše mnenje o postanku Čakavacah: pa evo nehotice nailazimo na nove dokaze toga mnenja. — No da čujemo dalje!

„Hrvati su se razbjegli od Turakah!“ kaže se nadalje, da se dokaže, zašto ih je dan danas tako malo; računajuć ovamo naravno samo Čakavce. No svatko znade, da Srbi stanuju medju Turci i Hrvati, i da Turci samo preko srbskih krajevah mogu do Hrvatske doprieti. Pak eto čuda! Hrvati su se od biesnih Turakah razbjegli po svietu kao rakova djeca: a Srbi su se pod turskimi kopitami razplodili i razmnožili. Koliko to protuslovje! — Većim pravom moglo bi se baš protivno dokazati, jer povjestnica svjedoči, da Turci niesu ni toliko Hrvatske osvojili koliko Srbije, ni tako ju dugo držali kao što su Srbiju.

I ako se povratimo u stara vremena, naći ćemo naročitih datah, ne samo da su se upravo Srbi razbjegli nego jošt i to, da su baš u Hrvatah utočišta našli. Tako bugarski car Simeon ok. g. 925. provali u Srbiju, i sav narod, što nije pobjegao k Hrvatom, zarobi i odvede sa sobom. Dapače je (valjda radi ovoga utočišta) g 927. i na Hrvate udario, al je bio od njih hametom potučen. *) Stoprv g. 934. sakupio je bio srbski vojvoda Češlav razšrkane po Hrvatskoj Srbe i osvojio opet svoju domovinu. — Da mučim o kosovskom boju, o kojem pjeva srbski pjesnik, pok. vladika crnogorski:

„Srbskoj kapi svud ime pogibe!
Postadoše lavi ratarima,
Izturči se plahi i lakomi. —
Što uteče izpod sablje turske,
Što na vjeru pravu nepohuli,
Što se nehće u lance vezati,
To se sbježa u ove planine,
Da ginemo i krv prolivamo!“

No zato opet nijednomu Hrvatu nije na um palo dokazivati, da je Srbah nestalo i da su se pohrvatili. Ta gledajmo nesretnu Bosnu! Koliko ju vjekovah bezdušni Turci svakih mukah muče, pa narod naš niesu opet sve do sada niti razselili, niti iztriebili. Nemojmo dakle izmišljenimi historičkimi dati jedan drugoga upravo vriedjati.

„Hrvati su se posrbili!“ Tu opet neima nikakva razloga, zašto bi to bili uradili. Srbi političke vlasti nikada niesu na Hrvate protegli, samo Dubrovnik im je jedno vrieme danjak plaćao. Na znanstvenom polju niesu takodjer Srbi Hrvatom predn jačili, pače, kao što smo već vidjeli, Hrvati su prvi svoje štokavsko narječje u književtvo uveli; dapače po mnenju Srboljuba, Rusa Hilferdinga, Srbi su se za Hrvati povodili. Evo što on piše u svom vrstnom djelu „Писма объ исторіи Сербовъ и Болгаръ“ (na str. 220). „До сихъ поръ, во все продолженіе періода, въ которомъ руководствовалъ нами разказъ Константина Багрянороднаго, Хорватскій народъ постоянно являлся главнымъ историческимъ дѣятелемъ и двигателемъ въ Славянскомъ Иллирикѣ, увлекающимъ за собою и Сербовъ, погруженныхъ еще въ какую-то младенческую апатію. Хорваты первые пришли изъ-за Карпатъ въ Иллирикъ, Сербы послѣдовали за ними; Хорваты первые приняли крещеніе въ VII. вѣкѣ, и среди нихъ, хотя въ неподвластномъ имъ Латинскомъ городѣ (Сплѣтѣ), установлена была митрополія для Иллирійскихъ Славянъ; чрезъ нихъ землю христіанство передано было Сербамъ; первые опять въ IX. вѣкѣ Хорваты возобновили, посредством сношеній съ Римомъ и Константинополемъ, угасавшее у нихъ христіанство, и первые показали на дѣлѣ преданность церкви; Сербы шли за ними; у Хорватовъ зачалась народная проповѣдь Славянская, прежде чѣмъ перейти къ Сербамъ; у нихъ, прежде чѣмъ у Сербовъ, она принесла плоды; наконецъ въ X. в., когда властолюбіе царя Болгарскаго стало замышлять завоеваніе Адріатическаго края, Сербія допустила его вмѣшательство въ свой внутренній распорядокъ, и сдѣлалась его жертвою, а Хорваты побѣдоносно отстояли свою независимость, дали у себя пріютъ гонимымъ Сербамъ и потомъ явили имъ помощь, когда Чеславъ возвратился на родину возстановителемъ.“

Ovo niesam zato naveo, da umalim pred svietom slavna djela srbskoga naroda (srbska slava procvala je u svem veličanstvu stoprv u drugoj periodi, kad su bili Hrvati već s Ugarskom sdruženi): nego samo da se vidi, kako grieše oni srbski pisci, koji u svojoj sliepoj strasti nedostojno o Hrvatih pišu.

„Kažider nam dakle, gdje su Srbi, a gdje su Hrvati. Gdje je medja od oba ova naroda i njihova jezika?“ Toga niti mogu ja kazati, niti itko na svietu. *) Da uzmemo za tu medju stare granice. Onda današ-

*) Slični primjer bratske ljubavi izkazaše Dubrovčani srbskomu despoti Brankoviću. Gl. u rječniku Gundulićeva Osmana rieč Branković.

*) Tomu je njetko prigovarao, kažuć, da se Srbin već tielom razlikuje od Hrvata, jer je Srbin crnomanjast, crnokos i crnook, a Hrvat da je bieloputan, plavokos i modrook. No ako uzmemo na um, da su Hrvati i Srbi iz iste zemlje iza Tatrah, dakle od sjevera, ovamo došli: to se onda nemože drugo ni pomisliti, nego da su imala oba ova srodna plemena isti, naime sjeverni typus, t. j. bili su plavokosi i modrooki (to je u obće tjelesna karakteristika Slavenah). Istina je, da ima dan danas vrlo mnogo Srbah južnoga typusa; no sad ima i mnogo crnomanjastih Hrvatah, osobito na jugu. Ova crnomanjatost, da tako rečem, prešla je na Srbe i Hrvate od njihovih crnomanjastih susiedah, po imenu od Bugarah (koji su slavensko-azijatska smjesa i kojimi je do blizu polovica današnje Srbije naseljena), zatim od Karavlahah, Grkah, Talijanah, Arbanasah. — Nu Slavonci u obće niesu crnomanjasti kao što su Srbi, i opet da su kao Štokavci Srbi — kako se to slaže?

Digitized by Google

nje vojvodstvo nebi se moglo zvati srbskim, jer u staro doba nije ondje bilo Srbah nego Bugarah. — Da uzmemo za medju razrječja *i*-kavsko i *ie*-kavsko, tim se neda takodjer područje jednoga i drugoga naroda ustanoviti, budući da se vrlo često u istom selu i jedno i drugo govori; da kažemo, da je ono hrvatsko, gdje ima čakavštine, to bi se takodjer krivo činilo Srbljem, jer kao što oni priznaju, tragovah čakavštine ima i u granicah stare Srbije. — Da uzmemo za medju ćirilsku azbuku i latinsku abecedu, to nas takodjer neće k cilju dovesti. Jer bosanskom ćirilicom služili su se upravo samo Hrvati, a sadašnjom ćirilicom tiskane su knjige i u Zagrebu, kao što ima knjigah tiskanih u Biogradu latinskom abecedom, i tako bi Biograd tobože Hrvatom pripao, a Zagreb Srbljem. — Da uzmemo vjeru za medju, to će biti jošte veća mješovina. Jer kao što g. V. K. pravo kaže, da ima Srbah pravoslavnih, katoličkih i turskih, tako kažemo i mi, da ima i Hrvatah od sva ova tri zakona. Ako jošt uzmemo na um, da na više mjestah, gdje su sada pravoslavni, bilo je odprije katolikah, i opet gdje su katolici, da je pravoslavna vjera vladala: onda ćemo se podpunoma uvjeriti o tom, da se vjerom nerazlikuje jedan narod od drugoga. — Da uzmemo za medju sadašnje političke granice: onda bi svi oni Bugari i Rumuni, kojih sila živi u sadašnjoj iztočnoj Srbiji, bili pravi Srbi, a nezna se, komu bi pripala Bosna, Hercegovina itd. — Dakle nije moguće naznačiti potanko granicu, kojom se luči hrvatski narod od srbskoga.

Iz svega ovoga, što do sada rekoh, vidi se, da su Hrvati i Srbi jedan narod, jednoga roda i koliena. Ovu istinu potvrdjuje ciela povjestnica: već u staro vrieme držali su ih pisci za jedan narod, *) i pravo kaže sám g. V. K. na str. 19. svoga „Kovčežića," „da vrlo lasno može biti, da su Srbi i Hrvati, kad su se amo doselili, bili jedan narod pod dva različna imena; i da to svi pametni Srbi i Hrvati priznaju, da su jedan narod." Ako su pako bili jedan narod, mora da su imali i jedan jezik, tà narodi se upravo jezikom razlikuju. Kakav je to jezik bio, kojim Srbi i Hrvati onda govorahu, kad su ovamo došli, o tom se samo toliko zna, da je bio od prilike onaj isti, koji je i dan danas; nu potanko se to neda ustanoviti, budući da neima pisanih spomenikah od one dobe: prepirati se dakle o tom, u čem se je razlikovao jezik Hrvatah od jezika Srbah, to će reći iztraživati Markove konake. Ako je možda i bilo kakve razlike u njihovu jeziku, nestade je za ono tisuću godinah neprestanoga občenja, miešanja i seljenja. A takve stvari, kao što je n. p. razno izgovaranje crkveno-slavenskoga ѣ, sad kao *e*, sad kao *i*, sad kao *ie*, to se nemože držati za razlučilo jednoga jezika od drugoga, kao što se nedrži ni u ruskom jeziku; jer neima na svietu povećega naroda, u kojega nebi bilo, neću reći ovakvih, nego puno znatnijih razlikah. Pomislimo samo na Talijane i Niemce, kolikih tu ima narječjah i razriečjah, pak opet se drže za narod jednoga jezika. Srbi su se s vremenom razprostranili na iztok i sjever; Hrvati su se pružili na zapad i jug. Srbi su si pridružili sila Bugarah, primivši i u svoj jezik mnogo bugarske osobine: Hrvati su si pripojili Čakavce i Kekavce, prelivši u svoj jezik koješta iz njihova narječja. Zato se svi ovi mogu nazvati narod jednoga jezika, kao što ih je bio nazvao već mudri Dositej Obradović, pišuć: „Ko nezna da žitelji crnogorski, dalmatinski hercegovski, bosanski, srbijski, horvatski, slavonijski, sremski, bački i banatski (osim Vlahah) jednim istim jezikom govore?" Nevalja dakle radi neznatne razlike u govoru turati koga iz hrama obće narodnosti; već ono, što su jedni i drugi granice naroda razprostranili, neka se drži za obću stečevinu, a ne za razlog razdora. — Dobro bi zaista bilo, da se Srbi i Hrvati jednim imenom zovu; nu različitost imena nemože im, ako su pametni, smetati u tom, da se ljube i štuju, kao što nesmeta rodjenoj braći da se paze, što se jedan Ivan zove, a drugi Pavao. Isto tako misli o predmetu tom u glavnoj stvari i učeni Šafařík, i budući da ga i sami Srbi za svoga prijatelja (i to svim pravom) drže, zato nam se nemože na ino nego navesti od rieči do rieči njegovo mnenje o toj stvari. Ugled tolika muža učinit će možda, da moje umovanje o Srbih i Hrvatih nebude onako samo naprečac zabačeno. Šafařík zaglavljuje svoje razglabanje najstarije srbsko-hrvatske povjestnice ovimi važnimi riečmi *):

„O povstání dvojího nářeči v obvodu dřevních Chorvat rozdílných zpytatelův rozdílná jsou zdání. Někteří myslí, že původ jednoho z ních do novější padá doby, do toho času, když po vpádech tureckých zpustlé Chorvaty prchlými stěhovanci (Uskoky) z Bosny, Hercegoviny a Srbska znova zalidněny byly. Což třebas o Slavonii, dělo Turkům podrobené, poněkud připustiti by se mohlo, ač i tam tuze podobné není, o západních Chorvatech důvodně tvrditi se nemůže. Nejen že krajiny pomořské od Cetiny až do Istrie, kde se nyní illyrsky mluví, nikdy cele nezpustly a od lidí srbského pokolení na novo zalidněny nebyly, nýbrž nejstarší písemné památky nadto vysvědčují, že v nich již v 9tém a 10tém stol. nářečí dnešnímu veskrze podobné panovalo. Jiní předstírají, že původní Chorvati od Bosňákův a jihodalmatských Illyrův řeč přejali, ode domácího svého ná-

*) Zato čitamo više putah kod bizantinskih pisacah: „Serborum gens, quos etiam Chrovatos vocant;" i opet: „Gens Chrovatorum, quos nonulli Serbios vocant." (Gl. Stritteri Memoriae II. 165. i 400)

*) (Gl. njegovih Starožitnostih str. 685.)

Digitized by Google

řečí upustivše. Tato domněnka ještě mnohem méně, než ona, podobnosti do sebe má. Takováto změna bylaby již mezi l. 640 — 800 zběhnúti se musila; než tehdáž, jakož i později, rozdrobení Srbové a Illyrové na samostatné Chorváty tak velikého vplyvu neměli, by jim byli své nářečí vnutkati mohli. Nezbývá tedy, leč přijati za pravé, což věc sama podává, že ve dřevních Chorvatech, jakož podnes, tak i ve prastaré době, dvoje, ovšem jen málo od sebe rozdílné panovalo nářečí, jehož původ v rozdílnosti slovanských čeledí a větví, v těch zemích se osadivších, hledati se musí. Obyvatelé jihozápadních Chorvat, ač jménem od Srbův rozdílní, nářečím od nich nebyli rozdílní: obojí někdy v jedné a též zatatranské krajině, v Červené Rusi, přebývali (§. 31. č. 1.), obojí, vystoupivše téměř stejným časem z ní a všedše do Illyrika, zase v sousedství se rozsadili.“

Dakle Hrvati i Srbi su braća i po krvi, i po mlieku, narod jednoga roda i jednoga jezika — to je posljedak nepristranoga povjestničkoga iztraživanja, to je cilj i svrha ove moje razprave. Ja nit sam rodjen Srbin, nit Hrvat: kao Slavenin jednakom ljubavju ljubim oba ova meni srodna plemena; jednakim štovanjem štujem njihov značaj i njihova slavna djela; jednakom željom želim im sreću i napredak. Samo ova ljubav i želja, samo ovo štovanje probudi me, da se primim pera — Bog dao, bilo u dobri čas! — nebi-li mi za rukom pošlo zaroniti jaz, razstavljajući Hrvate i Srbe, koji su, istom nedavno ponješto zasipani, klete ruke opet počele izkapati. Zato sam pisao „sine ira et studio, quorum causas procul habeo,“ i dokazivao sam ne pretežnost svoga ili onoga nego ravnopravnost obojice. Jer oba ova pobratima-naroda jednako su stara i hrabra, slavna i dična; oba su jednakih zaslugah oko nezahvalne Evrope stekla, odbijajuć poput željezna zida poplavicu azijatskoga barbarstva; oba su riedkim u povjestnici junaštvom uzbijala biesne navale i Tatarah i Turakah, i Frenakah i Talijanah, dok su napokon ovu svojom i otacah svojih krvlju napojenu domovinu srećno spasili, i sad ljepšoj budućnosti idu u susret. No da budućnost ovu postignu, treba im uzajamne ljubavi, treba im da se paze kao blizanci, da rastu u poredo kao dva jaka krošnjasta stabla, nikla iz jednoga korienа, koji je oba veže, iz kojega oba svoju hranu crpe. A korien taj je njihov krasni narodni jezik. Huda sreća raztrga državni vez, koji ih u davnoj davnini vezaše; nemila sudbina razstavi ih jošt i vjerom, i imenom, i azbukom, sada ih samo jezik kapča, jedina, istina, nu jaka kopča. On je njihov amanet, njihov otac i majka: zato treba, da se kao dobra djeca natječu u plemenitoj ljubavi i njegi ove svoje mile majke, a ne u ispraznu dokazivanju, da ovomu ili onomu nije prava mati nego samo maćeha. — Znam, da Srbi žele razprostranjivanjem svog imena postići samo veće jedinstvo kod južnih Slavenah; nu narodno ime može se samo dobrovoljno primiti, a nametnuti se neda, zato im Hrvati odgovaraju nar. pjesmom:

„A ja junak nametnice neću,
Da se nebih nikad oženio!“

I ovdje valja dakle istina poslovice „preprijatelj neprijatelj.“ Želeć da srbsko ime Hrvatom omili, bezrazložnim njega narivanjem mržnja se proti njemu probudjuje; želeć slogu gojiti, u prevelikoj revnosti razdor se zameće. A u sadašnje doba svestranog udruživanja (associatie) treba južnim Slavenom za njihov duševni razvitak više nego ikad sloge, ako neće da se, budući razciepkani, razplinu u moru velikih narodah Evrope.

Hrvati i Srbi živili su već 1200 godinah bez rata jedan uz drugoga: a sada da se svadjaju i kolju za golo ime? Na takvo šta može ih samo njihov neprijatelj nagovarati.

Neka dakle ime srbsko živi i nadalje uz ime hrvatsko, *) kamo ga je sudbina postavila. Hrvat neka se raduje srbskomu napredku, a Srbin hrvatskomu; jedan neka drugoga pomaže, podupire, zaklanja, brani; što je hrvatsko, neka bude zajedno i srbsko, al što je srbsko, neka bude takodjer i hrvatsko. **) Hrvat neka se nasladjuje knjigami Dositeja i Vuka kao svojom svojinom, a Srbin neka ljubi Gundulića i Gjorgjica kao svoje gore list; Srbin i Hrvat neka se svietle kao dvie zviezde-posestrime, kao Lelj i Polelj (Castor et Pollux); jedna neka drugu obasjava svojim svjetlom, da se tako obje podvostručenom svjetlošću viekom sjaju na slavenskom nebu.

Slike iz domaćega života našega slavonskoga naroda.

Od Mijata Stojanovića.

XVIII. Stan.

Na brežuljastoj gredi usried široke poljane okružene grmljastimi i kršnimi gajevi i šikarjem, a opasane sadovi, voćnjaci, vrtlovi i šumom stoljetnih hrastovah, jasenah, cerićah, bukvićah, grabovah, klenovah i

---

*) Tako i Kopitar piše u svom djelu „Glagolita Clozianus“ str. L. 111. LIV. LV.: „*Dialectus illyrica rectius Serbo-chrovatica sive Chrovato-serbica.*“

**) Smjeliji od mene filolog dokazao bi jošt, da je i ime Srb=Hrvat. Jer kao što se *h* promjenjuje u *s*, (n. p. duh, dusi; vrh, vrsi) tako se i *v* i *b* (n. p. ljubezan, ljuvezan itd.) često zamjenjuju.

Digitized by Google

drugih šumskih stabalah, jedan je brežuljak uz potok, koji kao srebrena tkanica pruža se po poljanah izmedju njivah, šumah i gajevah i dubravah, i u koj se sa svih stranah odvišja voda slieva. Na brežuljku je drvena kolíba sa malimi prozorci, kroz koje jedva može odrastao čovjek pomoliti glavu. Koliba je u zasjeku sagradjena iz debelih jasenovih brvanah, a hrastovimi daskami pokrivena. Mjesto dimnjaka prosječena je nad kuhinjom u krovu luknja, kroz koju izilazi dim iz kuhinje. Iz kuhinje, u kojoj ima nizko ognjište, žličnjak viseći na duvaru, prosta polica za kuhinjsko posudje, verige obješene na verižnjak prislonjen do ognjišta uz duvar, udje se u sobu, koja je nizka, ali čista. Tu je stol sa klupami u jednom kutu, postelj sa stolčići u drugom, a u trećem ovelika sobna peć iz mazi napravljena poput piramide ; na duvaru propetje i posudica sa s. vodokrstnom vodom i patrice, u posljednjem kutu čiviluk za odjeću i svakojako orudje za muške i ženske poslove. Uz kolíbu prislonjen je mliečnjak, u kojem se drži bieli smok: mlieko, sir, vrhnje, maslo itd. Pred kolibom je dvorište zasadjeno voćkami razne vrsti. Malko dalje stoje uz kolíbu štale za marvu, okol (tor), štaglji za sieno i slamu, plievnjak za pljevu, telićak za teoce, kočanje za dojeće krmače, kotčaci za živad, sve u dvorištu, koje je ogradjeno plotom. S druge strane je vrt kod kolíbe za povrtje i voćnjak, gdje rode: jabuke, kruške, šljive, tunje, mušmule, oskoruše, orasi, breskve, kajsije, zerdelije, drenjine itd. U vrtu je i trap (trov), u koj se spremi pred zimu povrtje, koje bi inače smrznulo. Oko kolíbe ljeti zeleni se trava, cvjetaju i listaju stabla, zrije voće i povrtje, pjevaju ptičice, ričú goveda, vište konji, bleje ovce, meketju koze, gaču guske, pijukaju i kauču ćurke, rakolje se i kokodaču kokoši, kukurikaju pietli, roje se i zuje pčele i sabiraju med u košnice, koje su u pčelinjaku nedaleko od kolíbe na livadi. To je slavonski stan, na kome žive štanar i stanarica sa čobani razne marve. Proljetje i jesen dvie su one godišnje dobe, kad je najugodnije živiti na slavonskom stanu. U proljetje kudgod baciš okom na stanu, vidiš ljepotu: stabla puna cvieta, livada puna mladjane bujne zelene trave, gaj i dubrave puni pticah pjevačicab, lug pun listja, vrt pun zelenja i cvietja, dvorište puno guščicah, pilićah, ćuričah, pačićah, pasnik pun telićah i jagnjićah, kozlićah i ždrebadi, njiva puna mlada usjeva, srdce puno ufanja i sladke nade. U jesen kudgod pogledaš na stanu, svud je puno božjeg blagoslova: štaglji i guvna puni žita, sienací puni siena, okoli puni marve, dvorište puno odrasle živadi, stabla puna zrela voća, vrt pun dozrela zelenja i raznog povrtja, mliečnjak pun bielog smoka, srdca stanarah puna utjehe i zadovoljstva.

Slavonci sa stana dom izdržavaju, i tko ima čestit stan i dom mu je dobar.

Imade više slavonskih stanovah, na kojih i oko kojih dali bi se svi predieli bolje obdjelati, i u njive plodonosne, u livade, u voćnjake i vrtove obraditi, a ona plodna zemlja naplatila bi svaki trud stostrukim plodom.

XIX. Pčelar.

Usried cvietnih livadah, blizu bistra potočića, barice ili struge, okružen voćkami, miomirisnimi lipami, nedaleko od poljanah, na kojih rastu svakojake biline, namjestjen je slavenski pčelinjak; sagradjen je iz hrastovine na kat, da trnke nad košnicami stojati mogu čelom k poldnevnoj strani, a od sjeverne strane zaklonjen je ogradom i šumicom, raznim grmjem, šikarjem i stablima. To je djelaonica pčelarova. On drži sve čisto i uredno u i okolo pčelinjaka. Pčelar je častni sjedoglavi starac, koj je mnogoljetnim izkustvom proučio život i poslovanje pčelah i naučio se oko njih baratati i postupati. On pčelice svoje dobro razpoznaje, zna što je i koje je matica, koje su radenice pčele, a koje trutovi, i što je od svih zadaća. On jih u proljetje hrani, čisti, kadi užeženom kadionicom (gubom), sprema im nove košnice pletene, djelane ili dubljene. Kad se pčele roje, pčelar je pritoman. Vrieme je ugodno i liepo, matica od roja zacvrljuga sitnim, nu jasnim glaskom, roj posuklja iz košnice i pčele počnu zujiti i jatemice olietati prostor izpred pčelinjaka; pčelar medjutim dobro pazi, gdje će se pčelac uhvatiti, i ako vidi, da je roj nemiran i kani dalje poći, on ga vabi zviždanjem, ili kuckanjem u dasku, a kad se uhvati, on ga sgrne u u košnicu. Liepo je viditi pčelara u pčelinjaku. Pred pčelinjakom čist je prostor okružen svakojakim ovietjem i grmjem; košnice su namjestjene jedna uz drugu na razmak na platine, jedan red košnicah stoji nad drugim; pčelice neumorne izlietju iz košnicah zuječ i lete u polje, a druge natovarene i teretne povratjajuć se iz polja, ulietju u košnice, ostavljaju ondje skupocieni svoj teret, koga su sa stotine cvjetićah pobrale, pa nepočaseć ni časa opet se povratjuju u polje za novim teretom. U košnicah zuje pčele pri svomu umjetnom postu, i iz košnicah vonja preugodan miris od skupljenog cvjetnog praška i cvjetnog sladkog soka, iz čega pčelice skupocieni vosak i sladki med prave; pčelar pako sjedi u sjenki granate lipe, i pazi na mile svoje pčelice, kao kad brižljiva mati lebdi nad nejačkom svojom dječicom. On poznaje svaku svoju trnku, svakog pčelca, koje mu je starac, koje godišnjak, koje ljetošnji roj, koje parojak, i ako ćeš, on ti znade o svakom pripoviedati kad i kako se je rojio, kako radi, i što od njeg očekuje.

Pčelar je u Slavoniji ponajviše i stanar, te vodi brigu i o marvi, da pastirčad nebi ju zanemarila, pak ima kadšto pune ruke posla, te mu i stanarica, koja opet brigu vodi o mužaćoj životinji, o živadi, o vrtu i o kuhinji, kadšto pomaže u pčelinjaku.

Prije njeko dvadeset godinah svaka je skoro slavonska kuća na svomu stanu imala i pčelinjak; ali sad

Digitized by Google

njekako riedki su postali pčelari, i malo na kom stanu naidje se na pčelinjak, što nikako nije dobar znak napredovanja u domaćem gospodarstvu u onih krasnih i plodnih predjelih, koji su posve sposobni za pčelarstvo. Kad stanovi obstoje i stanari na njih žive, vrtove obradjuju, marvu i živad odhranjuju, zašto da i pčelinjak neimaju i pčelarstvom se nezanimaju? Kud ljepša i koristnija zabava od ove? Zar nećete slavonski stanari! da u tom nasljedujete svoje stare, a u drugih stvarih, često u zločestih običajih sliedite ih, i velite: „Tako su i naši stari radili i govorili!“ Nije ni sve što je staro nevaljalo, nit je opet sve novo dobro; al' zato treba stare dobre navade i običaje zadržati, a nove stvari, koje su dobre prigrliti, pak će biti napredka. Tkoradi, Bog nebrani! — veli naša poslovica.

XX. Ribar.

Tiho teče potokom voda bistra kao suza u plačljiva djeteta oku; neima na njezinom površju ni talasska, samo kadšto, kad se frulji koja riba, uzdrma se voda i pokažu se na njezinom površju koloturasti talasi, koji se brzo izgube. Na čamca navoze se ribari, i puštaju mrežu u vodu, pak zapasuju njom komad potoka u poluokrugu, te polagano prikučuju se k obali, i potežu mrežu sve na kratje. Jedan je, koji podazetje ravna, i to je ribar.

Po nizinah izmedju slavonskih poljanah i šumah mnoge su bare pune mutne vode, pune žabah i rodah, pune rakah i vodenih pužah, pune sitnih ribah, čapljah, ronacah, pticah ribolovkah; pune treseta, šaša, site, trske i ševara, rogoza i indjirota, po gdjekojih mjestih pune vrbova i rakitova, jovova i drugog šibja. Po čistinah takvih barah hvata ribar ribe vlákom. Kad potoci nabujaju mutnom vodom, uzima ribar prigrabanj, šetje se obalom potoka i prigrabljuje po mutnoj vodi, po kojoj je lako ribe vatati. Po barah zapinje ribar izpod kladah i kršja ribje bubnjeve po noći kasno, a jutrom rano ih vadi iz vode i razpinje, te vata kesege, bandariće, šarančiće, štukariće, bulješe, bjelice, linjačiće, somčiće, kesege, karaščiće. Kad opline i splitča voda po bari, uzima ribar bacanj, napravljen od tačkicah, spleten iz šiblja rakitova ili vrbova, pak ide u baru zasukavši gaće, i gazeći udara bacnjem sad lievo, sad desno, sad izpred sebe, sad za sebe do dna u vodu, i ljuto se izmuči i u znoju okupa, dok nahvata ribicah, za kojimi je popašan kao mačka.

Još mu ni to nije dosta, nego pravi stuk i kotac za ribe na bari, hvata ih balokotom, hvata udicom, bodvom i na prosjeku leda po zimi.

Ribar je neutrudiv kao i lovac, i kadgod uluči koj čas od posla, ide ribariti na kojigod od spomenutih načinah. On po danu i po noći radi ribam o glavi, i poznaje sve potoke, bare i mlake u svomu predielu, gdje se ribe nalaze, i tako poznaje i sva mjesta, gdje se po šašu i vrbljaku nalaze jaja od divjih patakah; gdje u šumi rastu zecgljive, brestovke, škripnji, paprenjače, varganji, pečurice i druge gljive; gdje se po šumicah nalaze puži; gdje po barah rastu vodeni orašci; gdje rode najbolje vinjage (divje grozdje), lješnjaci, kukinje i drenjine; gdje se sieku po šikarju najbolji štapovi i kamiši, klini, palci za mline i druge malenkosti, koje slavonski težak treba za plug i za kola svoja; gdje su po barah najbolja mjesta za hvatanje čikovah, rakah i pijavicah. Na sve to pazi slavonski ribar, i ako mu kadšto nepodje za rukom uloviti ribe, za kojimi pedje, a on onda nadje što drugo, i tako nikad se prazan nepovratje na stan ili doma, nego donese uviek štogod od spomenutih stvarih.

Što bi se sa svim pravom prigovoriti moglo slavonskim ribarom, i što jim služi na ukor, to je, što mnogi od njih često ostavi važnije svoje i nuždnije poslove, pak ode ribariti, ili još čestje zanemari po praznicih i po nedjeljah službu božju, i neide u crkvu, da okrepi dušu svoju riečju božjom i utješi si srdce pobožnom molitvom i pomisli na ljubav i dobrotu božju, nego sve to zanemarivši ode za ribom, i tako i one dane probavlja u službi tjelesnoj, koje bi mu valjalo razložito i pametno probavljati u službi duševnoj, u onoj službi, koja se odnosi na bolju stranu svakog čovjeka, na neumrli duh u njem. Tko kao čovjek sebe tako nesmatra, sliep je kod očiuh, i luč prosvjete prave nije još dospjela do njega. Dajmo tielu, što mu ide, ali dajmo i duhu, što je njegovo!

XXI. Ruketvorac.

U gizdavom proljetju, kad su sva stabla u šumi okitjena zelenim listjem od oriaškog duba do nizkog patuljastog glogova grma; hrast, jasen, briest, klien, jagnjed, topola, lipa, javor, bukva, cer, jablan, drieo, udić, žestilić, svibić, ljeska, piskalić, kukinja, vrba, jova, rakita, bagrem, vez i glog, tada je liepo i ugodno proläziti slavonskom šumom i slušati pjesme i glase raznih pticah: kad orao sivi sjedeć povrh najviših dubovah klokotje, kobac, jastreb i oštrovid sokol cvokotju i zviždukaju, kad vran gavran graktje sjedeć na osušenoj grani kano da žali, što i ona nije izlistala, kad vrane i čavke gaču hrapavim i promuklim svojim glasom, kad vuge fućkaju, djetelji i brzelji zvižde i kljunovi udaraju po stablih i granah, kad golubi šumski gukaju i grlice guče, kad škvorci žamore i vrabci pište, sjenice i crvenperke cipotaju i priželjkuju; kad po šikarju zecevi, kune i lasice, lisice i vjeverice skaču i šuškaju, liepo je u šumi. Nu kad u kasnoj jeseni dubne britki sjever i popurivši sve listje strese sa stabalah na zemlju i drvetje ostane ogoljenih otrokah, granah i hvojah kao da je sve uvehnulo i osušilo se: onda domalo sladka majka priroda pokrije cielu šumu bielim

Digitized by Google

pokrivačem snega, mraza i srieša, koj zauzme na stablih mjesto zelenog listja; tad umuknu pjesme ptica i mjesto ovih razliežе se po šumi štropot i klepet sjekirah, od kojih udaracah ruše se sa velikim glomotom podsječena stabla kao da pucaju topovi. Pada hrastje, jasenje, bukve, briestje, klienovje, topole i druga stabla, iz kojih slavonski prosti dundjeri djelaju gradju na kuću, kolari i sudari gradju za kola i burad, stolari za pokućtvo i drugo orudje i posudje, i svaki rukotvorac od dundjerina, koji teše ćirišе (balvane) i grede, do tokara, koji struže vretena na jednoruki strug ili djela nožićem kamiše, svaki sieče zimi potrebita drva za svoj zanat. Podsječena stabla u šumi okaštre, t. j. odsieku s njih otreke i grane, pak stabla izprerezuju testerom na duže ili na kratje, kako im je kad potrebito, izpiljeno pociepaju sjekirami, klinovi i maljі na komade i voze doma ili na stan, gdje poslie izsušena drva izdjeluju i upotrebljavaju na što im treba. Naši slavonski prosti rukotvorci, koji iz drva prave rukotvorine, ovi su: dundjeri (tesari), kolari, sudari ili bačvari, stolari ili škrinjari, koritari i stublikari, tokari i kipotvorci, koji su vješti nožićem izdjeluckati svakojake kipove, lule, nakite, znadu našarati svakojakom šarom rešetke, štapove, kamiše itd. i sepetari ili košarari, koji pletu iz svokojakog šibja košare, korpe, košе, košnice itd. Kadgod jim dopuštaju poljski ili domaći drugi poslovi, oni onda zanimaju se kojim rukotvorstvom.

Mnogi su prosti Slavonci takodjer sarači, opančari, cipelari, ćurčije, krojači, kovači, mlinari, brijači; a žene slavonske sve su: tkalice, šivalje, bojajsarice, pekarice, kuvarice, mnoge su travarice i ljekarice, primalje i vješte svakom domaćem i poljskom poslu. I tako naš prosti puk zanima se skoro svakim zanatom, koji mu je budi za hranu i odjeću budi za prebivalište i udobnost njegovu potrebit, i čegagod se ozbiljno lati, sve mu ide za rukom. U mnogom bi zanatu naši prostaci doći mogli do velike savršenosti kad bi se kod nas zavele i utemeljile rukotvornice škole, u kojih bi se mladež pravilno obučavala u onih zanatih, za koje pokaže ovo ili ono diete osobitu sposobnost i ljubav. To je dakako pusta želja, koja se neće lako izpuniti, ali kad bi se srećom izpunila, rukotvorstvo bi kod nas domalo drugi oblik dobilo, i obrtnost postala bi izvorom zasluge za mnoge naše samouke rukotvorce.

Čudili bi se strani rukotvorci, kad bi vidili rukotvorine našega prostog i samoukog rukotvorca, koji sam sebi pravi: plug, kola, burad, gradju na kuću, vrata, okvire na prozore, ormare, police, sanduke, krevete; mestve, opanke, torbe kožne, ćemere, rukavice kožne, cipele, kožuhe, korita i karlice, razboje (stative), kuzove, uborke (šinike), košare, sepete, ljesice na kola, ljese za sušenje voća u pušnici, držalice na sjekire, bradve, kesere, motike; klupe, stolčice, lužnice, lopate, vile, grablje, kosišta, preslice, kolovrate, čekrke, snovače, palice, kamiše, lule, nože, burgije, svrdlove itd., skoro sve, što mu treba za poljske i domaće njegove poslove. Do kolike bi savršenosti takav samouki rukotvorac dotjerao, kad bi se izključivo svrgo na jedan zanat, kad bi dobio u ruke čestit halat i upoznao se sa vještinom, po kojoj pod rukama vješta zanatlije stvara se rukotvorina!

XXII. Gajdaš.

Kad u selu na ledini pod sjenkom granatih lipah, kestenjah, grabovah il dudovah plešu kolo momci i djevojke, mladi muževi i snaše, a kadšto i po koji siedobrki čiča, da pokaže mladeži kako su njekoč stari plesali mužko kolo, povratjenac i šaranac: gajdaš je tada usried kola, piri u gajde i stiska ih lievim laktom, duda mu tuli na ramenu kao kad mrki vuče u šikarju zatuli i po taktu jeca, šešir je na jedno ubo naherio, piri u duduk da mu se lica naduvaju kao mješina, a tapka nogama kao da kani igračem pokazati kako valja noge micati skladno sa glasom gajdah. Gajdaš često svirajuć i popjeva poskočnice i sad momke sad djevojke podtiče, da neplešu tromo neveselo, nego oštro, otresito. Kad je pir, gajdaš je glavna osoba na piru, inače bi gluha svatba bila; gajdaš sprovodi pirne pjesme sa gajdami, prati pirne, mile goste i kudgod hodi na piru piri gajde. Kad je móba, nije brez gajdaša, kad sobet, čast ili zabava, svagdje mora gajdaš biti; ako žetva ili kositba, gajdaš svira, poslenici plešu iza posla; ako kresnica ivanjska, ako Kolede, ako Križari, ako sajmovi i svetčari, ako na kakvo veselje, nije brez gajdaša. Kadšto svira gajdaš bezplatno, za ljubav; ali čestje valja platit njegov trud, i on, osobito u svatovih, dobije liepe novce, a gajde svoje sám pravi. Mješinu kozju ili ovčju sam priredi za gajde, sam ustruže i udjela dudu, piskalo, lulu i piskove, sam oblije kositerom ili olovom i našara svu drvenu spravu za gajde.

I od slavonskih vojnikah mnogi je gajdaš, pak na kordunu i na muštri u satniji, ili kod štopa kad služba dopušta, napiri svoje gajde, a bratja mu vojnici uhvate se oko njega u kolo i plešu po mužki, da se trese zemlja pod skokom njihovim. Kad se skupi cieli bataljun vojnikah za poći na vojsku, ili u tudj svieta u službi carevoj, kad udare bubnji na polazak, i majke, seke i supruge polazećih vojnikah udare u grozan plač i lelek: onda takodjer napiri gajdaš vojnički svoje gajde, a vojnici zapjevaju pjesme poputnice, da zagluhnu žensko plakanje, i tako gajdaš slavonski prodje sa svojima gajdama često mnoge tudje zemlje i gradove, te i tudjem svietu, kad je gdje na počinku, piri gajde i bratju veseli, a oni ga hrane i poje. I tako su slavonski i hrvatski naši gajdaši sa svojima gajdami već bili u Parizu, u Milanu i Mletcih, u Moskvi i Draždjanih, u Českoj i Galiciji, u Erdelju, u Vlaškoj i Moldaviji, i

Digitized by Google

ondje uz gajde svoje plesali su našinci domaće svoje kolo. (Dalje sl.)

JEZIKOSLOVJE.

Ustroj našega jezika.

Od prof. Adolfa Vebera.

II.

A. Život je krasan i veseo, a čama je grda i žalostna. — Gdje se sve miče, kretje i preplitje gore dole, dole gore, — tu je život, a gdje ne samo tielo diše, već i svaka žilica, dapače i svaki najmanji dio svake žilice igra, ondje je potenciran život, da više nemože. Naš je pako jezik životom živ, pače isti je život; jer osim česticah, koje u svakom jeziku čame, sve se mienja i pretvara, sve se sklanja i spreže. Tako se ime sklanja ne samo slabo ili ciglo na jedan način, već se udesuje na dva načina: kano samostavnik i kano zaime; u svakom načinu ima tri broja: jedno-, više- i dvobroj; u svakom mu je broju sedam padežah; u mnogih padežih broji opet dva glavna načina; drugčije bo se sklanja ime žive, a drugčije neživе stvari; inače tvrda, inače opet meka dočetka. Pak osim toga isto se ime mienja više putah u samu korienu; tako uzmi rieči v r u t a k i p u ž, pak jim izvedi padeže: v r u t k a, v r u t k u, p u ž a, v r u t č e, p u ž u, v r u t k u, v r u t k o m, p u ž e m, v r u t c i, v r u t a k a h, v r u t k o m (v r u t c i m), p u ž e m, v r u t k e, v r u t c i, v r u t c i h, v r u t c î (v r u t c i m), te jih prispodobi s njemačkim: *die, der, die Quelle, die, der, den Quellen*, i s talijanskim: *la, della, alla fonte, le, delle, alle fonti*: pak pak ćeš i nehotice opaziti, da je ono gorostas promienah; zatim privuci ovamo grčkih pet sa latinskih šest padežah, pa ćeš morati priznati, da je naš jezik u tom pogledu s jedne strane najsavršeniji, a s druge latinskomu najbliži.

Ako je istina, što svi filolozi tvrde, da svaka i najmanja promjena izrazuje novu misao: koliko više mislih mora imati narod, služeći se jezikom tolikih promienah, od naroda, u koga se jeziku malo što mienja i pretvara. Promjenljivost ova ukida u prozi jednostavnost, koja je u svačem neugodna, podaje slogu retoričku zaokruženost i silu, te je za govorničtvo bi reć stvoren; u poeziji pako raztvara one preobilne vrutke za tvorenje stihovah, jer koliko promienah, toliko raznih kadencijah, što je osobito u današnjoj poeziji evropejskoj od prevelike važnosti. Jer dobro znamo, da mjerilo već samo po sebi, a osobito ako se sdruži sa mučnim rimovanjem, tako steže mislí, da je pjesnik često u golemoj nevolji, kako da udesi misao sa likom pjesničkim; dapače često mora zabaciti najuzvišenije misli, jer mu neidu u tvorilo. Da se pako više traži u poeziji misao, nego li forma, mislim da mi netreba dokazivati. Koliko je dakle slobodniji naš pjesnik u mišljenju od pjesnikah drugih narodah, lako će svatko uviditi. Jer on netreba da traži ovu ili onu kadenciju, jezik bo stvorio mu jih je u izobilju; pače da se nenadje ni u najmanjoj nevolji, mnogim je padežem dodao ne samo dosta promjenah, nego i mnogo slobodah (gen. viš. o v, e v, i bez nastavakah: p i s á c, v l a d á n j itd. dat. viš. i inštr. i m, i m a, itd; kod pridavnikah dobrog i dobroga, dobrom, dobrome, dobromu, dobrime itd.); netreba mu udesivati stihove po mjerilih staroklasičkih, jer mu jih narod nepodnosi, držeći se svjestno sadanjega života; već treba samo da smisli, a jezik će ga sam uznieti nebu pod oblake. Da se osvjedočim o bujnosti naših kadencijah, uzeh Gjorgjićeve: P j e s n i r a z l i k e, i primih čitati namah prvu, u kojoj za čudo nadjoh, da od 114 kadencijah, kojih mora u 57 strofah biti, ima 95 različitih, a samo 19 ponovljenih i to ponajviše jedanput. Misleći, da je to pjesnik proračunao, premetnuh njekoliko listovah do pjesme: Z g o d a l j u v e n a, u kojoj od 28 kadencijah ima 26 različitih, a samo 2 jedanput ponovljene. Pa kakove su još to kadencije. Sve se česti govora rimuju sa svim nakrstice. Koji se jezik može ponositi tolikom različitosti! Nu tako biva uviek, kad se prama jeziku izabire mjerilo. Tako da je Virgilij imao pjevati grčkim jezikom, inače bi mu se još orila slava svietom, a da nije Horacij skuckivao stihovah po grčkom mjerilu, više bi nam bio ostavio uzvišenih mislih, više nauka i ponukah. Da budu Schiller i Göthe pjevali u talijanskom *jeziku, nebi* se bili namučili težkih mukah i tužili na upornost svoga jezika.

B. Pridavnik naš razlikuje izvjestnu stvar od neizvjestne, te imade dvostruku deklinaciju. Istina, da se je dvostruka ta forma uzdržala samo u jednobroju muškoga i srednjega spola, izgubivši razliku, koja se nalazi u staroslavenskom i ruskom jeziku, ali gdje nerazlikuju slovo, čini to naglasak, te je svakako razlika barem u govoru: n. p. dóbra, *eine gute*, dóbrâ, *die gute* itd. po svih padežih i brojevih. Ako li se amo metne, da svaki naš pridavnik ima sva tri spola, i da se uviek sklanja, bio e p i t e t, ili a t r i b u t ili p r e d i k a t: kolika izlazi to različitost likovah, kolika živahnost sloga! Neka se prispodobe ovi primjeri: d o b r î, d o b r â, d o b r ô, d o b r o g a, d o b r o m u, d o b r o m, d o b r i m, d o b r i, d o b r i h, d o b r i m, d o b r e, d o b r i h, d o b r i m i itd. sa ovimi: *der gute, die gute, das gute, des guten, dem guten; die guten, der guten, die guten* idt; zatim: č o v j e k je d o b a r, žena je d o b r a, diete je d o b r o; ljudi su d o b r i, žene su d o b r e, djeca su d o b r a, sa ovimi: *der Mensch ist g u t, die Tochter ist g u t, das Kind ist gut*, pak će se razlika namah opaziti.

Romanski jezici razlikuju spolove, ali njeki imadu samo dva, kano francezki, a u talijanskom je mužki i srednji posve jednak; pa povrh toga što neimaju nika-

Digitized by Google

kove deklinacije, nemogu se s našim jezikom ni s daleka sravniti. Ovdje dolazim opet na latinski, koji je našemu najbliži, ali koje što se njegov pridavnik klanja posve poput samostavnika, koje što mnogi pridavnici razlikuju samo dva, a dosta njih samo jedan spol, napokon što u njem neima ni traga izvjestnoj i neizvjestnoj formi, mora i sám priznat, da je u tom daleko zaostao za našim.

Da je razlikovanje ovo posve potrebno i prekrasno, dokazuju malone svi evropejski jezici, koji su ga kušali prenieti i na samostavnik, pa u tom je njemački najtočniji i najsavršeniji. Prispodobi ἄνθρωπος, ὁ ἀνθρωπος; ἀγαθός, ὁ ἀγαθός, *ein Mensch, der Mensch, ein guter, der gute; un h[illegible], l' homme; un bon, le bon*; *un uomo, l' uomo, [illegible]uon, il buon*, pa metni naše *čovjek, ovaj čovjek, dobar, dobri.*

Glede na razliku ovu čujem vječne tužbe tudjinacah, pače i našinacah, da je vrlo težko proučiti, kada se ima metnuti izvjestna, kada li neizvjestna forma. Težkoći ovoj hoteći doskočiti gramatici naši, udarili su pravilo, kada se pita kakov, da se metje izvjestni, a na koji, da odgovara neizvjestni. Al ovo mi se pravilo vidi netočno, zamršeno i nedovoljno, jer naznačujući svaki pridavnik svojstvo samostavnika, kod svakog se može pitati kakov je samostavnik. Po mom sudu ako hoćemo da dotjeramo do jasnoće, treba pridavnik raztrojiti na epitet, predikat i atribut. Pridavnik je epitetom, kada se njim potanje označuje samostavnik, pak se obojem što izriče ili predicira, n. p. Pametni se ljudi nikad nesrde. Predikat je onda, kada se njim, budi samim, budi združenim sa samostavnikom kojim, izriče, predicira što o samostavniku pomoćju kopule; n. p. Sokrat bijaše mudar; Cicero bijaše glasovit govornik. Atributom je, kada se što predicira o samu samostavniku, ali mu se za bolje razumljenje doda koji pridavnik, ili sám ili s drugim samostavnikom, n. p. Cesara oplakivahu svi građjani, dobri i zli; Filip, lukavi kralj macedonski, krenu vratom grčkoj slobodi. Razumiev ovo lako će svatko proučiti ova pravila: Pridavnik kao epitet, ako se proteže na stvar poznanu, stoji u izvjestnoj formi, ako li na nepoznanu, u obće izraženu, u neizvjestnom liku; n. p. Hrabar vojnik bori se junački; hrabri se Jurišić boraše junački. — Pridavnik kano predikat, ako je sám, stoji uvjek u neizvjestnoj formi; n p. Napoleon bijaše ratoboran; a pridavnik kano predikat sa samostavnikom i kano atribut samo onda stoji u izvjestnoj formi, kada ili sami ili njihovi samostavnici pripadaju ili izključivo ili permanentno subjektu, ili se inače dobro zna, da ga to svojstvo ide; n. p. Katon bijaše tvrdokorni progonitelj Kartagine; Krisostom, zlatousti, napisao je mnogo knjigah; Fridrik rudobradi potuče Lombardeze; Sulla, okrutni diktator rimski, umre nevoljno. — Primetni amo: kada se samostavniku u predikatu doda odnosna koja izreka, kojom se on točno označuje i opisuje, da se pridavnik u istom predikatu metne u izvjestnu formu, onda nevidim nikakove netočnosti, nikakove težkoće, osim za čovjeka, koji hoće da se bez muke dovije do nauke.

Pored formalnoga bogatstva pridavnika našega, stoji još i ona moć osobita, što se malone od svakoga stvarnoga samostavnika može napraviti pridavnik posjedovni, pa budući da ima za to više tvorakah, radja se opet ciela porodica novih pridavnikah. Tvorke ove jesu: *ov, in, ski, ji;* te što svaka od njih izrazuje drugu misao, kolika opet sila, kolika tankost u mislih! Kolika se timi posjedovnimi pridavnici postigava točnost u izrazu, dokazuju ovi primjeri iz latinskoga jezika, koji da se ukloni nejasnosti, krpari kako znade. Amor patris znači: i da ljubi otac i da je ljubljen, a ovom se posljednjem značenju dodaje amor erga patrem itd.; kod nas se pako znade, što je ljubav otčeva, što li ljubav otca; premda imademo i ono: ljubav prama otcu. Latini vele samo lac ovium, a u nas je drugo: mlieko ovacah, drugo pako mlieko ovčje itd.

C. U zaimenu je sdružio naš jezik sve pojedine prednosti malone svih pojedinih evropejskih jezikah. Tako imamo mi osobna zaimena: ja, ti, on, ona, ono, a Latini samo: ego, tu; mi: moj, tvoj, njegov, njezin, njezini; naši, vaši, njihovi; a Latini samo: meus, tuus, noster, vester; Niemci samo: mein, dein; unser, euer. Zaime naše povratno-osobno i povratno-posjedovno proteže se uvjek na subjekt iste izreke, bio koje mu dragu osobe i broja; n. p. ja sebi, ti sebi, on sebi škodi; mi sebi, vi sebi, oni sebi škode; ja čitam svoju, ti svoju, on svoju, mi svoju, vi svoju, oni svoju knjigu; njemačko posjedovno tretje osobe *ihr* služi za naše i posjedovno i posjedovno-povratno, te budući u značenju velika razlika medju njimi, ili se radja nejasnost ili se pomaže; n p. njezina kuća i njihova kuća, veli se njemački: *ihr Haus;* prodao je njegovu kuću i svoju kuću, veli se: *er hat sein Haus verkauft;* pak da se učini razlika, pomaže se u onom prvom značenju ovako: *er hat das Haus des N. N. verkauft*, navodeć opet ime posjedovnika; ili: *er hat dessen Haus verkauft.* Isto valja i o romanskih jezicih prama našemu. Prekrasan je i način, kojim mi i Grci dajemo zamjenika posjedovnomu zaimenu, metjuć osobno zaime u dativ, n. p. sin i kći mu (njegova) dodjoše kući. I tim se ukida dosadno često ponavljanje posjedovnih zaimenah, što su u njekih jezicih malono cieli slog zaokupila; i tako nastoji nam narod svigdje, da mu jezik bude kratak i raznoličan.

Jedini mi imamo i Latini razliku kod pokaznih zaimenah medju: ovaj, taj, onaj, protežuć stvar ili na prvu ili na drugu ili na tretju gramatičku osobu; n. p.

Digitized by Google

hic liber, ova knjiga, osobe koja govori; iste liber, ta knjiga, osobe, s kojom se govori; ille liber, ona knjiga, osobe, o kojoj se govori; iste liber, ta knjiga, nemože Niemac drugčije reći, nego: *dieses dein Buch*; Talijani: *questo tuo libro* itd. Što se ova razlika proteže na sva zaimena i na sve prislove i čestice odavle izvedene, to postaje neizmjerna različitost, a da se tim smisao vrlo kratko i točno označuje, vidi se samo iz jednoga ovoga primjera. Tako naznačuje Ciceron jedinom riečju iste čovjeka, što ide u stranku druge gramatičke osobe, s kojom on govori, to jest u protivnike njegove, o kojih se treba pogrdno izreći. Talijan bi ovu riečcu najkratje ovako preveo: *Questo al partito inimico appartemente perfido uomo*, a samim se hic naznačuju prijatelji, mili i dragi. U odnosnom i svih drugih zaimenih razlikujemo mi kano i Latini vrlo tanko samostavničko zaime od pridavničkoga. Zaimena bo sastavljena sa tko, što, stoje sama, a sa koji-a-e = (ki, a, o) stoje sa samostavnikom poput pridavnikah; n. p. Svatko zna, i svaki čovjek zna itd. — O neopredieljenih zaimenih neću ni da govorim; imademo jih toliko, da možemo svako latinsko točno prevesti, pače i mnogo svojih tankih mislih izreći; samo to hoću da napomenem, da se svi prave jednako od upitnih: tko, što, koji, a, e; tkogod, kojigod, njetko, nješto, itko, išto, svatko itd.

D. Sve likove svih brojnikah razvili su samo staroklasički jezici grčki i latinski, na dokaz, da su znali dobro brojiti, osobito Latini svoje neizmjerno blago, sakupljeno od svih narodah svieta. Noviji jezici krpare, pak to čini i naš jezik, ali ovaj je posljednji ustrojio drugih prednostih i slobodah, kakovih neimaju oni. Glede glavnih brojnikah ustanovila su se dva načina: jedan posve pridavnički, sklanjajući sve brojnike po svih padežih; drugi polu samostavnički, polu pridavnički, nesklanjujući nego brojnike do pet u dvobroju, a sa predlozi nesklanjajući ni ovih, jer da predlog naznačuje, u kojem bi padežu oni imali biti. Budući pako da se višeputah nebi moglo pogoditi, u kojem bi padežu imao stajati brojnik, osobito počam od pet, zato se u jeziku za mužke osobe nalazi brojnički samostavnik dvojica, trojica itd., imajući sve padeže jednobroja; n. p. Kuću sam prodao pet bratje ili petorici bratje, a po onom prvom načinu: petim bratom; išao sam šetat sa dva druga, ili: sa dvojicom drugovah, ili: sa dvimi druzi, ili kadšto: sa dvima drugovima. Odavle se vidi, kakvo bogatstvo likovah i promjenah vlada i glede na brojnike u našem jeziku!

Budući pako da je često veoma važno znati, imadu li gdje dva istoga ili različna spola, satvorio se je u jeziku i drugi brojnički samostavnik: dvoje, troje itd., sklanjajući se po svih padežih, kada neima pred njim predloga; ovaj brojnik rabi i onda, kad je govor o ljudih srednjega spola ili o životinjah, ili o stvarih, koje obično dolaze po dvie, n. p. U sobi nadjoh dvoje ljudih, po čem se znade, da je jedno bilo žensko, a drugo mužko; doveze se na petero konjah, odhrani šestero djece; kupio sam dvoje rukavice. Kako bi ovaj odnošaj izrekli drugi jezici? ne inače nego okolišanjem, n. p. *Zwei Menschen, Mann und Weib.*

Redni i množni brojnici imadu posebni svoj oblik; prvi, drugi itd., jednostruk, dvostruk, jednogub, dvogub itd. — Dielne i razmjerne krparimo kano i drugi jezici ovako: po jedan, po dva ili dva a dva itd., jedanput tolik itd. — Za prislove brojničke razvila su se dva glavna oblika: jedanput, jedankrat, petput ili petputah u Hrvatskoj, a dvaš, triš, četiriš itd. u Dalmaciji; svakako je svuda obilnost i promjena, pa i krasota. (Dalje sl.)

OBRAZOVANOST I ŠKOLA.

Školski ulomci XXXVIII.

Kad bi život sa školom bio organički skopčan, kad bi on sve njene končiće poprimio neizprekidane, kad škola nebi plela drugih končićah do onih, za kojih život sudi da ih je vriedno održati: onda nikako ono, što se kao vrstno u školi naučilo, nebi moglo propasti. Jer što bi tada ipak od zdravog duševnog stabla odpalo, to bi bilo lištje, koje je u razvitku cieloga svoju službu obslužilo, te sad postalo suvišno. Ali od ovog jedinstva u školskom i životnom organizmu mi smo tako daleko udaljeni, da evo oba ova stepena sretaju se u neprijateljskom kontrastu. U glavnome reprezentira u ovoj borbi škola višju, moralnu snagu, život materialnu i čuvstvenu. Škola treba i hoće da obrazuje život po ideah, želi da ga nadahne duhom božanstvenim, a život bez njenog upliva — sám sebi ostavljen — traži podmirenje naravnih potrebah, razkoš . . .

Sumnjati nemožemo, kuda će se pri ovakom izgledu snaga razumnih i religiozno oduševljenih muževah morat upraviti. Samo kad bi broj i upliv njihov bio znamenitiji! Kad ih stostruka nesporazumljenja nebi ciepala! Kad samo čeda ovoga svieta nebi plemenite napore upotriebila odmah za svoju cielj! —

Mnogo se je dobroga započinjalo, pa neima stalnosti; iz dana u dan uče se djeca prekrasnim naukom, a malo se pamti. Ipak odgojenje i njemu služeće obučavanje mora biti upravljeno na dugotrajnu stečevinu duševnih dobarah, ako zar nećemo, da se iz svega izvede budalasta igračka i nepravedna muka za mladež. Ako je ovakova stečevina dojako školi malo pošla za rukom, tu se onda nemogu okriviti učenici, jer oni su kod cieloga odgojenja pasivna strana. Isto se tako zbilja tvrditi nemože, da se mladež danas s manjimi ta-

Digitized by Google

lenti radja, nego odnekada, premda tjelesna dječija slabost počinje već i umni razvitak priečiti. Krivica je dakle do drugih: ili do učiteljah (do škole), ili do ostalih okolnostih (do života). Već i bez dokaza moći je s dovoljnom vjerovatnosti prepostaviti, da će se krivica podieliti na obje strane; ali točnija prispodoba uspjeha i različnih školah objelodanit će, u kom pogledu škola, u kom li život više ramlje.

Prispodobimo najprije varoš i selo, pa će uobće kantar prevagnuti na korist selu. Ako su učitelji nekako vještinom i prilježnostju ravni, to će se skoro svakad na selu više izraditi, nego u varoši, pa tu će i djeca i duže pamtiti. Ovdje se dakle pokazuje istina one izreke: da je škola dobra, a sviet opak, premda usuprot loša seoska škola zaslužuje tim veći ukor, dobra varoška škola tim veću pohvalu. Po varoših mučna disciplina otegoćuje nauku. Život svoj nemir, svoje namame prerano usadjuje u mladjahna srca. Odovud se još tumači prvo: da su obično osnovni razredi daleko bolji, nego višji (razredi), drugo: da ženske škole — barem do nekog doba dečijeg uzrasta — stoje na većem intellektualnom i moralnom stepenu, nego slične škole mužkaracah. Gdje se učitelj može baviti obučavanjem, gdje se on nemirom, zajedanjem i grubijom neobuzdanosti s predmeta nesvraća pa baš i duševno nerazdražuje, tu se naravno može posve bolje što učiniti, nego u školah, gdje svakim trenutkom bukne surovost i grubijanstvo. Mnoge varoške škole pravi su pakao za učitelje, kojim iole oskudieva lična važnost; ipak školska cielj nemože jedino viriti o onom nestalnom uslovlju — koje se i inače zar s punim razumom i punom duševnosti neovršuje — premda nastojničtva, koja ljude bez tjelesne i duševne pripreme, bez čvrstog karaktera na ovako važna mjesta pozivaju, zaslužuju najstroži ukor. Naprotiv elementarni razredi selskih školah često su u lošem stanju, nego i ovdje bez krivice učiteljah, budući se tu ima da svlada u školu donešen miraz — divljačnost prvih 6 godinah života. Opetujem: da je škola dobra, a sviet opak. Što višji razredi ženskih školah nenapreduju onako, kao što bi pravo imali očekivati po stanju nižjih, sto brbljavost, raztrešenosti neustupa mjesta ozbiljnom učenju, što naskoro po odpustu iz škole gotovo sve znanje propadne, tako da mu traga neima — svemu tome nije škola kriva, no život, koji prerano i odveć silno nagrnjuje na meka srca. Kitjenje, igranje, zaljubljenstvo nedopušta djevojci, da se duhom sabere. Visoko sunce zabave i razkoša oprži dobar usjev prije nego je ovaj u plitkom zemljištu izniknuo. Nasuprot tome svjedoči gimnazija, da je baš posried hudih svjetskih uplivah kadra škola dublje brazde u duhu, kadšto i u srdcu svojih pitomacah podorati, ako joj samo ostavimo vremena, da dobro započeto djelo dovrši — da najopasnije godine razvitka zadrži pod svojim staranjem. Nije izvrstnost učebnih predmetah, metod nije toliko uzrok, što gimnazija učenike svoje poje snažnijom naukom, nego ostale škole. Glavna je stvar ta, što polje gimnazije do podpunog mladičkog uzrasta, polje pak ostalih školah tek do polovine puta dosiže, i što ove poslednje upravo na najopasnijem mjestu ostavljaju svoje pitomce na vjeru nadmoćnim talasim života. Što ipak gdjekoji pitomci gimnazijah moralno te po tome i naučno propadnu, tome je evo kriv universitet s njegovimi koncentriranimi požudami. Tà nije l' naše doba universitetski život tolikim izkušenjem i namamom izpunilo, te se reći može, da je mlad čovjek, koji se ovoj vilinskoj pjesmi opire, koji prilježnost, štednju, skromnost, umjetnost, čistotu duše hrani, pored svega što svojim očima vidi, kako se drugari njegovi ovim vrlinam rugaju, — da je velim mlad čovjek podnee izpit, težji i dičniji nego što su svi fakultetski i državni izpiti. On se mora boriti s navadom, a evo sreće: na drugih mjestih nasliedjena navada njeguje i podpomaže sve dobrodjetelji, koje je škola posijala. Na selu bar zapt roditeljski i uljudnost obćega primjera nadoknadjuje bditeljnost školsku, ali u varoši neračunajmo na dobre naravi, ako ih škola nepodtiče i nekontrolira.

Dakle: što se kao dobro u školi naučilo, a brzo se zaboravi, treba tražiti glavne uzroke izvan škole, u demoralizaciji, u razkošu. Ali škola nije od krivice prosta, ona bi mogla više činiti, ona bi mogla svoju djelatnost koncentrirati, ona bi se potruditi mogla da domaći zapt nadoknadi, jer zaludu joj je čekati, da se on povrati. Ona neka traži lieka kod državnih auktoritetah, da bi l' u nejednakoj borbi sa životom izvojevala pobjedu, jer ona zna najbolje, gdje tišti. Škola sama sobom izradit će malo: to ona treba da prizna te da oprosi shodne saveznike. Mahnitost je što se ona na nekih mjestih od svoje naravne saveznice, svoje majke ili bar starije sestre — crkve — odciepila, kao što je i to mahnitost, da ona unutrašnjom rasprom upliv svoj oslabljava, u svojih sobstvenih njedrih svako odlikovanje priekim okom gledajući. Kad bi škola uviek imala u vidu pravi svoj interes, brzo l' bi se s njom pomirile sve sile, koje su dojako nedovjerno na nju pogledivale. Tà ona (sit venia verbo!) ljude za perčin drma, t. j. ona ima njihovu djecu; umie l' ona ovu njegovati, svi će se tad zakleti njezinom barjaku, a potisne l' ih od sebe, svatko će joj postati glavni neprijatelj. Ali i ja evo iz mnogogodišnjeg vlastitog izkustva znam, da su školska kola težka, — tu se na komoditet neda ni pomisliti; ko nije nekako obiknuo snositi zlopatu života, taj neka nebude učitelj. Dužnost je težka, vidna naplata malena; ali je žetva velika, pa Bog potrebuje žetelacah!

(Dalje sl.) *Gj. R.*

Digitized by Google

CRTE STATISTIČNE, SGODO- I ZEMLJOPISNE.

Celovac.

Jedina poveća ravnica u Koruškoj prostire se nad rieko Glanom i jest tako rekavši jezgrom sve zemlje; jer tud njegda ležahu stari gradovi rimski Virunum i Flavium Solvense, docnije pako glavni grad Koruške zemlje Kärnthburg ili Karnburg; danas tu stoji njekadašnja stolica koruških vojvodah Sv. Vid, a malo dalje prama jugu nalazimo u predielu slovenskom sadašnji glavni grad Koruške Celovac; njemački Klagenfurth (pravo Glanfurth, od rieke Glana).

Za doba vojvodah iz doma Sponheimskoga, vjernih vasalah carevah iz doma Hohenstaufskoga, dok još Sv. Vid bijaše stolicom vojvodskom, bio je Celovac još mala varošica sa lovačkim gradom vojvodskim. Stoprv god. 1220. podieli mu gradska prava i obzida ga zet českoga kralja Přemisla Otakara I., vojvoda Bernard. Za vladanja grofovah Goričkih i Tirolskih u Koruškoj dobiše ga g. 1307. spojeni Austrijanci i Salcburžani upravo u ono doba, gdje no se vojvoda Hinko Koruški nemogaše, da se utvrdi na kraljevskom prestolu českom. Starodavni glavni grad Sv. Vid pobuni se g. 1518. prigodom seljačkoga ustanka proti zemaljskim stališem: oni dobiše od cesara Maksimiliana I. uslied prošnje svoje i grad Celovac na dar, i načiniše od njega glavni grad, kao što ga vidimo danas. Za ratovah francezkih bjehu ga sami Francezi u dva puta i to g. 1797. i 1809. pretvorili u tvrdjavu, nu kad im valjade odanle otići, sami tvrdjavu u zrak digoše i rastepoše. Razvaline bijahu za dugo vremena upotrebljavane za gradjenje kućah, čim se grad istina poveća ali predgradske ulice ostadoše nepravilne kao i prije. G. 1804. prestade Celovac biti stolicom posebne gubernije, i spade, kakono već jedared za cesara Josipa II. sa svom ostalom zemljom pod guberniju Štajersku; nakon rata g. 1809. kad je gornja Koruška bila utielovljena francezkoj ilirskoj kraljevini, ostade dolnja Koruška skupa sa Celovcem pod Štajerskom, dok napokon g. 1815. sva Koruška bi pripojena novoj austrijskoj kraljevini ilirskoj i podčinjena guberniji Ljubljanskoj.

Cieli obzor grada zaokružen je visokimi gorami; na južnoj strani stoje vijugaste krečevite alpe karničke; k sjeveru se šire ogranci alpah norličkih, tvorine pragorske. Otočko jezero (*Wörther See*), nekoliko samo urah od Celovca udaljeno i s njime prokopom spojeno, podieljuje svoj okolici čarobnost najkrasnijega prediela švajcarskoga.

Grad je liep i pravilan; sagradjen je na četiri ugla i imade šest trgovah, medju kojimi je novi trg u sredini grada ukrašen spomenikom carice Marije Terezije. Medju znamenitije sgrade spada glavna župna crkva sa visokim zvonikom, hram kneževsko-biskupski i kaptola krčkoga (*Gurk*) i vojvodski grad. Gospodarsko družtvo celovačko, utemeljeno g. 1764., najstarije je u svoj Austriji. (*Po K. V. Zapu.*)

Akvileja.

Tko želi vidjeti, kako velikih prvostolnih gradovah nestaje sa lica zemlje, neka se potrudi do Akvileje. Niti vratah, niti hrama, niti jednoga stupa nepreostade od stare slave njezine; što je odoljelo ruci razoritelja, to je u blato propalo, i što je nakon viekovah izveo na vidjelo biela dana lemeš orača, to je većom stranom odručeno u tudjinstvo; i da se pred sto godinah nije sjetila velika carica toga pustoga, grozničavoga kraja jadranskoga zalieva, davno bi već sve u laguni sabranjeno ležalo.

Akvilejske znamenitosti, koje su se do danas sačuvale, spadaju u srednji viek. U jedanajstom stoljetju sagradio je patriark Poppo hram, savršenu basiliku u podobi latinskoga krsta; glavna ladja crkve stoji na dvadeset stupovah; kor je uzvišen i kamenita ograda pokrivena je poluizdlietjenom rezbom, u kojoj se predstavljaju nalici (simboli) osla, jaganjca i golubice, zatim razne utvore, kao što se vidjaju na najstarijih spomenicih krstjanskih. Oltari su puni riedka mramora i zmijca, i u uvitku kora za stolicom patriarkovom sačuvale su se carigradske mozaike, kojimi je zid ukrašen. Pod korom, njekoliko koračajah niže, jest grobnica, koje su svi zidovi pokriveni dobro sačuvanimi stienoslikarijami carigradskimi. Sa svoda vise dvie starinske svjetiljke iz mjeda, neobično liepe ali već vrlo oštetjene i izlomljene. Predstavljaju Faune, kako se grle. Blago crkveno čuvalo se je veoma brižno u sried grobnice u ogromnoj željeznoj škrinji i medju jakimi gvozdenimi rešetkami. Škrinja još i dan danas ondje stoji, jaka željezna ograda još ga sveudilj štiti, nu što je u njem bilo, pokradjeno je kroz probijeni gornji svod. U novije doba nije ništa učinjeno za sačuvanje, a mnogo za pogrdjenje sgrade. Njekad bjehu zidovi poslikani a sada su obieljeni; niti stupove nisu ostavili u prvobitnoj podobi, nego su ih zeleno obojadisali, tako da se čini, kao da su opliesnjevili. Pred hramom imade stara kapela, u kojoj se vide tragovi stare stienoslikarije; sada pako načinili su od nje skladište za crkveni namještaj. S portalom je spojena kroz svedeni hodnik, koji je patosan starim nadgrobnim kamenjem. Na desno leži pusti dvor, ogradjen osutim zidom, za kojim se vide dva vitka stupa. To su ostanci dvora patriaršina. Ondje unutar nepokrivene podrtine, sagradjene na osam uglovah, koje njekad bješe krstište (baptisterium), leži amo tamo povaljano medju čičkom i trnjem nješto starinah, koje mogu biti zanimive svojimi napisi, ali izgledom su jadne i neimadu nikakove umjetničke vriednosti. Imade tu i množina drobtinja od dragoga kamenja od sasutih mozaikah. Skrb za te starine povjerena je občini, a

Digitized by Google

nješto ih je uzidanih u spoljašnji zid gospodarske sgrade u selu Akvileji.

Njekoliko koračajah k zapadu od crkve stoji usamljen zvonik akvilejski, uzidan na četiri ugla sa otvorenim prosterom, gdje zvonovi vise, i ležećim krovom na četiri ugla, kao što je zvonik sv. Marka u Mletcih. Odanle je na more i kopno veoma krasan vidik. —

Njitra.

Biskupija Njitranska jedna je od najstarijih u svoj carevini, dopire svojim utemeljenjem do vremenah države velikomoravske, kojoj je bila Njitra glavni grad. Kada je Stjepan kralj za utvrdjenje krštjanstva zavodio po svojoj zemlji biskupije, tom prigodom bi obnovljena i biskupija Njitranska, te se dan danas vidi kapela sa kanoničkimi sjedali u kamenu iztesanimi, gdje je jednom sv. kralj iznenada zatekao moleće se Bogu kanonike. Gejza II. razširio je granice i povečao dohodke ka ptola i biskupije, što su poslie njega činili i mnogi drugi nasljednici njegovi.

Grad Njitranski stoji na pećini, koja se je u sriedi doline digla, i bio je njekad veoma tvrd, kao što je još danas utvrdjen bedemi, ohkopi, nasipi i dvostrukimi vrati. Ovdje bješe utamničen Vasul, sestrić kralja Stjepana sbog neuredna života. Po smrti sina svoga Mirka imenova Stjepan Vasula nasljednikom i zapovjedi, da se iz sužanjstva k njemu dovede; medjutim prije, nego li se to učini, poslà sestra kraljeva, Gisela, udova mletačkoga vojvode Ottona, vjerna sluga u Njitru, koji Vasulu oči izvadi i uši mu olovom zali. Tako nagrdjena dovedoše nesretna mladića pred kralja. Malo za tim umrie. — Kad je cesar Henrik III., hoteći prognana od Gejze I. Salamona opet na prestol posaditi, s vojskom u Ugarsku došao, obsjedne i Njitru, ali ju nemogaše osvojiti. Sretniji od njega bijaše Matija Trenčinski: on vjeran Karlu I. grad nakon zaduga obsjedanja na juriš uzà, crkvu oplieni i grad skoro stubokom razori. — Kad Matija Korvin dodje na prestol ugarski, usprotiviše mu se njeki velikaši ugarski, hoteći kruniti za kralja Kazimira Poljskoga. Kazimir dodje g. 1467. u Ugarsku, i obsjedne Njitru. Matija izvede proti njemu svoju vojsku i držaše ga zatvorena u Njitri dotle, dok videć, da mu neima drugoga spasa, zaprosi, da može prosto otići, što mu Matija i dozvoli pod tom pogodbom, ako mu obeća, da više neće stupiti na zemlju Ugarsku. — Za silna rata, što ne poslie bitke Mohačke vodjaše o krunu ugarsku, ustupi Zapolja dohodke biskupije Njitranske svomu vodji Valentinu Töröku, koji ih uživaše sve do mira, koji se učini po smrti Zapoljinoj. — Za Bočkajeve bune morade se grad, pošto ga je biskup Franjo grof Forgač njeko vrieme junački branio, napokon predati Franji Rhédaju i ostade punu godinu danah u rukuh Bočkajevih. Ista sudbina sastiže i biskupa Telegdi-a u boju sa Bethlenom, dok Bonquoi neprisili Stjepana Litasa, da se predade, na što carevci grad opet posjednu. — Kad g. 1663. padoše Nový-zámky, dodje 6000 Turakah pod Njitru i uzeše grad jednim jurišem po izdaji zapovjednika Njitranskoga, koji poslie bi zato u Požunu smaknut. S proljetja dobi general Souches, u dogovoru sa stanovnici, najprije mjesto a za mjesec danah i grad. — Za nemirah Tökölyevih bi mjesto istina osvojeno, ali grad ostadè u carskih rukuh; za pobune Rákoczy-eve uzê ga g. 1704. Berosényi i držaše se u njem četiri godine danah, dok se rat nesvrši.

U gradu je kaptolska crkva, koju je utemeljila Gizela, supruga kralja Stjepana I. i u kojoj su se njekad čuvali ostanci sv. Benedikta i Zoërada u srebrnih lieznovih. Odmah do crkve imade prostrani biskupski dvor sa kaptolskom pismarom, u kojoj se čuvaju i pisma mnogih privatnih obiteljih. Na podnožju gore stoje kanoničke kuće a uz samu rieku Njitru županijski dom, mjedom pokriven. U gornjem gradu, koji je Njitrom odvojen od dolnjega, imade franciškanski samostan. U dolnjem se vidi mnogo liepih sgradah, medju kojimi je najliepši samostan piaristah s crkvom i gimnasijom. Na gori Zoboru, koja leži gradu na sjeveru i gdje je po prastarom kazivanju izčeznuo velikomoravski kralj Svatopluk, stajaše njegda samostan kamaldulenski, sada podrtina. Na obočinah gore Zobora raste dobro vino. Na oprotnom brežuljku, pol sata od grada k jugu jest Kalvarija, gdje su njekad i svoj samostan imali redovnici nazarenski a sada u njem stoji njeki stari svetjenik.

(Po Medjanskom.)

Krakov za Kazimira Velikoga.

Neima dvojbe, da je grad Krakov već u XIV. stoljetju bio u savezu sa tadašnjim trgovačkim svietom, i to sve po svojem bogatom gradjaninu Nikoli Vierzynku, rodom od Poryna, plemića grba Lagodina, koji trgujuć tako obogati, da je o svadbi Karla IV. sa unukom Kazimira Velikoga, Elisabetom, knjeginjom pomorskom (1361.) razdao više od sto tisućah forintih kraljem i knezovom, što su se u njega gostili. Za Leška Crnoga g. 1287. grad taj biaše već toli silan, da se je mogao Tatarom sám sobom oprieti. G. 1306. bilo je u Krakovu poveljeno od Venceslava I. kralja českoga skladište za robu, što idjaše kopnom i vodom u Prusiju. Križari istina g. 1310. osvojiše primorje baltičko, ali kraj svega toga idjaše i poslie iz Krakova i Poljske sva trgovina u Prusiju i preko mora; g. pako 1430. biaše Krakov zaista u hanzeatskom savezu i trgovci krakovski imadjahu svoje vlastite brodove, kojimi trgovahu sa Engiezi i Holandezi. Iz Hanze izstupi Krakov tek onda (1518), kad mu trgovina sa Mletci, Augsburgom i Norimbergom postade uharnijom. Nadkrilio je Krakov i uzor svoj grad Vratislavu stranom zato, što u njem stolovahu kraljevi poljski, a stranom, što sva trgovina ugarska s vinom i kovljem biaše u njegovih rukuh. Trgovina s kožami biaše veoma znamenita, jer tu i u Vratislavi (Breslau) krznarski cieh biaše prvi, i

Digitized by Google

put odtud u Rusiju najbliži. Cvali su u Krakovu i drugi zanati i umjetnosti. Tako g. 1376. narediše hanzeatski gradovi za Vratislavu, Lehnicu i Krakov, koliko olova imadu kositrari miešati sa kositrom a g. 1395. spominje se poljsko sukno, što se je prodavalo u Velikom Novgorodu u Rusiji.

Već g. 1347. naumi kralj Kazimir Veliki, da podigne visoko učilište na način akademije Parižke. Nu nemogaše sasvim da izvede ono što je namjeravao, jer papa Urban V. izdade tekar g. 1364. akademiji povelju, nedozvolivši joj još k tomu naukah bogoslovnih. Ta početna akademija bi uzidana na Kazimierzu, gdje odprije stajaše selo Bavoł. Po smrti Kazimira Velikoga nastadoše nepovoljna vremena, te budući da kralj poljsko-ugarski Ljudevit I. nije mario mnogo za akademiju, propade tako, da ju je Vladislav Jagelonski po nagovoru svoje supruge Hedvige morao s nova utemeljiti.

Kazimir, hoteći u svojoj zemlji osigurati svaki mogući probitak, zabrani prizivati se u pravnih poslovih u grad Magdeburg, te odredi, da vrhovno sudište prava Magdeburžkoga bude na Krakovskom gradu (1365). U sriednjem naime vieku prizivahu se gradovi, što bjehu uredjeni polag prava Magdeburžkoga, u svojih parbah na znatnije sudove gradovah, koji sudjahu po istom pravu. Tako su tražili pravo u Magdeburgu i u Halli iz ciele Poljske, u Vratislavi iz ciele Šlezke, u Pragu iz Češke, premda su i od tih sudovah išli kadkada, da im se sudi u Magdeburgu. Stoprv Ferdinand I., kao kralj češki zabrani g. 1548, dvie stotine godinah poslie Kazimira Velikoga, takove prizive i postavi prizivna sudišta u Pragu i Beču. Vrhovni sud prava Magdeburžkoga držao se je na Krakovskom gradu do g. 1791.

(Po Bandtkie-u)

Razredjenje zemaljah staroaustrijskih.

Pokrajine, što ih držahu vindički Slavjani i njegdašnji obladatelji njihovi Avari, padnuvši pod vladu franačku za kraljevanja Karla Velikoga i nasljednikah njegovih, bjehu razdieljene na tri vladanja, na krajinu iztočnu ili avarsku *(Ostmark)*, na krajinu korutansku i na krajinu slovensku, sklopljenu iz današnje Kranjske i iz jednoga diela Koruške i Štajerske. One dive bjehu pripojene vojvodovini bavarskoj, posljednja pako, naime Slovenska, vojvodovini Furlanskoj. Vrhovnomu vladaru, ili markgrofu zemlje panonske i avarske bjehu podčinjeni knezovi franački, koji vladahu nad pojedinimi avarskimi kani i slavenskimi vojvodami i knezovi.

Krajinu iztočnu razvrgoše oko god. 904. Ugri, kojim markgraf Luitpold oduze istina jedan dio gornje Austrije i sazida u njoj tvrdju Enžu prije g. 907, nu staru markgrofiju osvojiše sasvim stoprv vojvode bavarski g. 944 i 983. a nakon toga položi se uredjenjem nove markgrofije u tom kraju temelj budućoj nadvojvodovini austrijskoj (poslie g. 1156).

Onaj dio vojvodovine bavarske, što ležaše medju Avari i Furlani ili drugče veleć medju Murom i Savom t. j. Koruška i Štajerska, imadjaše svoga posebnoga markgrofa, koji bi postavljen, da drži na uzdi koruške Slavjane G. 907. pripade Koruška sasvime vojvodi bavarskomu. Spojenjem Koruške sa vojvodovinom bavarskom namjeravahu vladari njemački osigurati ju od navalah sa strane Magjarah, koji su sa razbojničkimi svojimi četami u ono doba sve okolne zemlje prolasili i uznemirivali. Cesar Otto I., osvojivši Talijansku, odtrgnu od nje Furlane (957) i pridruži ih Koruškoj. G. 1042. vladaše vojvoda Alberto nad četiri markgrofije: Štajerskom, Celovačkom, Istrijanskom i Veronskom. Vojvoda Markvard dobi Koruško kao baštinu (1073.), nu do mala po smrti njegovoj odciepi se Štajerska, Celovac i Verona i jedan dio Istrije od Koruške.

Vojvodovina Štajerska postade kao posebna država tek docnije (g. 1180) iz markgrofije Štajerske, što no ju bješe utemeljio Otakar, grof trungavski (oko g. 974), a u drugoj polovini XII. stoljetja bjehu joj dodane mnoge susjedne zemlje i imanja, što no ih odlomiše od Koruške, i tim se znatno poveća.

Iz onih župah, što bjehu preostale od markgrofije Koruške i vojvodine Istrijanske, postade vojvodovina Kranjska. Već koncem 10. stoljetja spominje se gornja Kranjska kao posebna markgrofija *(Carniolia, Krayngau)*. Cesar Otto I. postavi g. 972. njekoga Kunu markgrofom te okolice. Taj odabravši si Goričane *(Görtschach)* da u njih stoluje, prozva se grofom Kranjskim (od *Krainburga*). G. 1077 i 1091. dobi Sighard, patriarka Akvilejski markgrofiju Kranjsku skupa sa grofijom istrijanskom i furlanskom, na koju spadaše i grofija Gorička, od cesara u dva puta na dar za svoju crkvu; ali Engelbrecht, vojvoda Istrijanski, držeć da je tim njegovo pravo na rečene zemlje povriedjeno, nedade patriarki da preuzme spomenute markgrofije pod svoju vlast. S vremenom se razprostrani Kranjska što joj bjehu pripojene mnoge župe i grofije, te postavši vojvodovinom dodje pod vladu vojvodah austrijskih (1361).

(Po Šafařiku.)

(Mater Verborum.) Taj znameniti pergamenski kodeks, koji se čuva u českom muzeu, jest prepis sveobćega riečnika (dictionarium universale), što ga sastavi učeni fratar Ivo po nagovoru opata sv. Havelskoga, poslie biskupa kostrickoga Salamuna (umr. 919.). To je upravo latinska encyklopedija napisana u duhu onih starih vremenah, gdje je znanstveno iztraživanje ležalo jošte u kolievci. U njoj se razlažu latinske, gdješto i grčke i židovske rieči, kojim su tamo amo dodane s kraja češke i njemačke bilježke. Češke bilježke dodane su od Vacerada, koji je naš rukopis prepisao; a sitnoslikarijami uresio ga je Miroslav, koji to veliko djelo dogotoviše g. 1202.

Digitized by Google

Prvi list knjige udara najvećma u oči. Na njem je našarano vrlo propletenimi potezi prvo slovo A, koje sa pismeni BBA sačinjava prvu rieč slovara: Abba (otac). Ostale sitnoslikarije nalaze se u tekstu a najviše u početnih slovih.

Slike te od velike su ciene za ljude, koje se bave iztraživanjem razvitka krštjanske umjetnosti u obće, a češke napose. Iz njih se vidi, da je umjetnost na koncu XII. stoljetja u Češkoj već znamenito razvijena i do tolikoga savršenstva dotjerana bila, da se umjetnost nijednoga od izokolnih narodah u ono doba š njome uzporediti nemogaše. K tim dokazom, što ih evo nalazimo u miniaturah rukopisa mater verborum, mogu se pribrojiti i češki novci, kovani u XII. stoljetju, koji su ljepši i savršeniji nego li novci koga mu drago drugoga naroda onoga vremena. Ako k tomu još uzmemo, da su u to isto doba postale uzvišene piesni kraljodvorskoga rukopisa, a ono ćemo se uvjeriti, da se je u XII. stoljetju sveto stablo umjetnosti i pjesničtva češkoga prekrasnim cvietjem i voćem ponosilo.

(*Po J. Vocel-u.*)

VJESTNIK.

Iz Zagreba. Knjiž. viestim u prošl. brojevih, tičućim se domaćih predmetah, imademo pridodati sliedeće novosti: U nar. tiskarnici dra. Lj. Gaja u Zagrebu izašlo je djelce: „Prvostolna crva zagrebačka opisana s gledišta povjestnice, umjetnosti i starinah (sa slikami) od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga;" str. 72 u 8. (G. I. Kukuljević krenuo je ovih danah na put u južnu Dalmaciju, zatim u Italiju, gdje će po svoj prilici ostati preko zime, i možemo se nadati da će ovaj put marljivoga izpitatelja domaće povjestnice dobrim uroditi plodom našoj književnosti). — U c. k. tiskarnici u Beču tiska se već višeputah objavljeni hrvatski prievod svetoga Pisma od g. kanonika Ivana Skarića u Zadru. Nemožemo unapred suditi o vriednosti velevažnoga toga djela, nu žaliti bi morali ako je g. Sk. u svom djelu sliedio onaj način pisanja, kojim se je služio u oglasu svome. — Spisatelj nedavno u Beču izašlog djelca: „Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia (8. VIII. 325.)" g. Š. Ljubić pozivlje na predplatu novoga svoga djela, koje će se pod naslovom: „Poviest narodne dalmatinske književnosti," u dva debela sveska tiskati u Beču kod L. Sommera. Predplatu (sa 2 fr. sr.) prima g. dr. Lj. Gaj u Zagrebu. — U tiskarnici bratje Battarah u Zadru tiska se: „Niz dragocienog bisera, ili duhovne i moralne pjesme za djecu" (ćirilicom), od prof. J. Sundečića (ciena 24 kr. sr.). Njekoji izvadci iz pjesničke ove sbirke naštampani su u lanjskom Nevenu. — U istoj tiskarnici izišao je lirički spiev od urednika „Glasnika Dalm." pod naslovom: „Zlatka" (6 arakah u 8., ciena 1 fr. sr.), — i na talijanskom jeziku poveći spiev „Romolo" od poznate naše narodne spisateljice gje. Ane Vidovićeve iz Šibenika (18—19 arakah u 8. ciena 2 fr. sr.) — Takodjer u Zadru štampana je „Istorija Crne Gore" od D. Medakovića. — Revni pomoćnik „Nevena" g. Gj. Rajković u Novom Sadu (vješti pisac „Školskih ulomakah" i dr.) izdaje kod Medakovića u NSadu na predplatu svoje „Basne" iz Ruskoga od Krilova i dr. auktorah, od kojih smo basnah nekoje vrlo liepe bili priobćili u Nevenu. Ko si želi pribaviti ovu knjižicu, samu po sebi osobito za mladež preporučenu, neka se prijavi kod g. pisca ili kod uredničtva „Srbskog Dnevnika" u NSadu, a predplatne novce (24 kr. sr.) može tek onda poslati kad knjigu primi. — U Moskvi su koncem pr. g. izašle: „Pjesni iz Sbornikov Venelina, N. D. Katranova i dr. Bolgar; izdal Pet. Bezsonov." — U Tubingah u Njemačkoj izašlo je ove god. djelo: *Geschichte Scanderbegs, o. Türken u. Christen im 15. Jahrh. v. Camill Paganell, vorm. Staatsrath.* — U Draždjanih (Dresden) izašlo je o. g. drugo izdanje poznatog djela: *Reise in Istrien, Dalmatien u. Montenegro* od I. G. Kohl-a.

U Rieki 8. kolovoza 1856. I opet nam jedne plemenite duše nestade: 22. srpnja u jutro pokosi nam smrtni kosac liep cviet rodoljubni, Vinka Vatroslava Medanića, odvjetnika, iza kratke ali gorke bolesti.

Ovaj gubitak nepreboljesmo tako lahko i hitro, jer nam biaše baš glavna podpora.

— Pokojnik se rodi 1805. prouči gimnasiju ovdje i u njem. Gradcu, a u Padovi prava; učiniv ondje doktorat stupi u službu kod tribunala i prokure financialne u Trstu 1832., položi cenzuru u Zagrebu, te odtuda odvjetnikovaše ovdje, postav u malo doba član magistrata sanitetskog, vlastelin riečki i bakarski, a osim toga radiaše kao član u svih poslovih gradjanskih i obćinskih, kao: u onom družtvu (sa gg. Ant. Matešićem, Jos. Bakarčićem i Gašp. Matkovićem), što htjede graditi željeznicu Riečko-Vukovarsku, za koju se silan novac (ali dosad badava) potrošio; oko luke, što se sad gradi na starom riečištu Rječine i koja se imala prije graditi; oko trgovine itd. Kad Rieka stupi u svoje naravno kolo (1848), bude član družtva za red (ote se dobe nikomu niti vlas nije pomaknuo); tadanji povjerenik g. B. učini ga radi njegovih riedkih sposobnostih prisjednikom tada jošte zaostalog gubernija; tu preuzè ravnateljstvo c. k. pomorske škole i bezplatno ravnateljeva do smrti; 1849. bude pozvan u Beč za pouzdanika i tu posjednu čitavu godinu, žrtvovav i odvjetničke svoje poslove i brodarstvo i trgovinu; kako je tu radio zna se; iza toga imenova ga vis. ministarstvo članom za uredbu juridičku u Zegrebu; zatim opet povjerenikom, kad se uredjivala trgovačka i obrtnička komora; osim toga bio je starješina gradske obćine Riečke; toga vremena poslà, upitan za savjet, svoj njeki elaborat, u kom razloži svoje misli o c. k. austrijskih pomorskih vojničkih školah, u Trst; najposlie biaše član komisije, kad se ograničavala slobodna luka Riečka.

Koliko ima ljudih, što bi toliko umjeli poslovati za obću korist; koliko ih ima, koji bi poslovali tako vješto; a koliko ih ima, koji bi to bez ikakve manje ili više sebične koristi radili? — To je doista preriedak primjer. — A da začnemo izbrajati zasluge njegove o narodnosti, tu bi se doista mnogi, koji se za prve misle, zastidili ili barem zastiditi morali; nije knjiga u nas izašla, da je Medanić nekupi, nije časopisa, da ga Medanić nedrža i za sebe i za svoju djecu; a tko se prvi iztače, te dadè 100 dukatah za štampanje naše knjige? Gdje je i tko je bolji? Ima ih doista, ali malo boljih.

Iza njega ostaje ucvieljena udovica sa 6 djece. Najstariji sin, kojemu su otčeve rieči uvjek u pameti, a ime u srcu, dostojan je našega miloga pokojnika i bit će dostojan slavne uspomene otčeve, jer dobra voćka neizmetnù se lasno, osim u zle godine.

Vječna mu uspomena!

U Beču 1. rujna 1856. Centralna komissija za uzdržanje spomenikah po carstvu poslala je na svoj trošak g. Simu Ljubića, profesorskog kandidata, u Trst Dru. Kandleru, da od ovog nauči način, kako treba iztraživati rimske starine na mjestih, gdje su rimski gradovi njekoć stajali.

Izišlo je u Beču iz štamparije Mekitarske od Navratila, članovnika kod vrhovnog sudišta, na njemačkom jeziku Miklošiću posvećeno djelce o „Glagolju slovinskom u sravnanju s klasičkimi (grč. i lat.) i franc., tal. i eng. jezici." Povratiti ćemo se obširnije na ovaj važni pokušaj k razsvjetljenju i sravnjivanju našega glagolja, koji je po spisatelju polag sustava Miklošićeva izradjen.

G. Miklošić izdaje sve one članke, koje je Bart. Kopitar tiekom svoga života počam od 1810. u raznih periodičnih spisih spisao, n. p. u Arkivu Hormayerovom, — Wiener Jahrbücher — itd. u jedan debeli svezak sabrane s latinskimi slovi preštampane u Sinu. Nadat se je, da će do nove godine izaći.

Kalendari: „Zimzelen" od Andrića i „Vojvodjanin" od Rajića za 1857. koji će dan iz Mekitarske štamparije izaći.

Digitized by Google

U obće i knjige i novine ćirilicom pisane podobro napreduju kod občinstva, dočim naše latinskimi slovi izdavnuć časopise svaki čas mrtvilo obuzima i političke novine upravo vis. vlada uzdržavati mora.

V. — **Iz Šumarice** u banskoj pokrajini 18. kolovoza. Kada putnik u ovu pokrajinu stupi, divi se njenoj bujnosti: počem zemlja-mati nije ni tom predielu svoju blagodat uskratila. Na brdinah ruji tečna slast vinske loze; na poljanah jedri stasrno pšeno, a u gnojnih dolinah dozrieva krasota krmećeg bilja. Tu ima domaćega blaga, a ima i sgode, gdje bi se ono pitno ugojit moglo. Imade ovdje i ogromnih šumah same listopadne bjelogorice, koje se tja u turske predieie urinjuju; — ima izvorah bistre vode u obilju i milote podnebja drugdje ožudjene. Čini se, da je priroda sama te prediele za blagostanje izabrala, i da to ovdje u istinu i obstoji.

Na prvi mah očara čovjeka ova krasota, al mu kadikad i ugrezne, dočim joj nije svagdje života. Divja romantičnost, dok je bezživotna okoruje srce i oduzima mu plemenitosti; a kada je puna života, eto ti već i drugog učinka: srce omekšava, napupunjuje se draženi i oplemenjuje se. — Razliegajući se zvuk zvonah, ugodni svir glasbe, blagi spiev pjesnih i vješti tvori umjetnosti, to ti je što da oživljuje divju romantičnost.

U mjestancu, gdjeno sam odsjeo, vlada mrtvina, a i najbliža mi okolica troma; kad je kakova svečanost, a ti ajde u Glinu.

Kada čovjek u svečan dan hoda po Glinskih ulicah, slabo što opazi. Po vidu kućah mislio bi, da im u zaslonah neima cvieća.

Sa zvonika se spanak oglasuje, a po ugodnom šetalistu sve vrvi, doklem se u razkošnu plesanu neubjegne.

Tako je bilo i sinoć.

Na prozorih rezsvjetljene plesane čitalo se je „Živio F. J.“ a unutar obdržavaše se ples u slavu narodjenja Njeg. veličanstva našega milostivnog cesara Franje Josipa I.

Družtvo biaše podpuno. Veliku slavu sabraše uzori nam divne krasote i čarne ljepote, a u tom djulistanu biade i gondžeta iz obližnjeg provinciala. Sve se je ovo uzorito cvieće savilo u liepu dičnu kitucu.

Glasba biade uzbitna, red plesanja vrlo umjeran. Naše kolo plemenitim je oduševljenjem izvedeno.

Moramo priznati, da narodna obrazovanost u Glini revno napreduje, što je zasluga vrlih domorodacah.

Tu čovjeku srcu odlane.

Povrativ se natrag u občinu, stoj i jadikuj.

Godina rodi, svaka se kuća prirodninami napuni, svega je u obilju, al čemu je to što naši ljudi imaju a tiem upravljat neznadu? To sve prodje bez ikakve hasne i koristi.

Da naša mlada kruh zamiesiti i izpeći nauči, to se nebi ciela obitelj poleg tolike pšenice i toljke raži sa gnjecavim u pepelu izpečenim kukuruznjakom hranila. Da se naša mlada kubati nauči, to se naš puk nebi morao zadovoljiti sulroparnimi, nicim nezačinjenimi jestvinami; šta oni sada jedu, i kako je to začinjeno, neću da spominjem! — Da naša mlada prati, šiti i perjem bavit se znade, to nebi naš puk tako kaljan i razdrapan hodio, nebi kod tolike peradi na plievi i goloj zemlji spavao. — To da se naše mlade uče, više bi im hasnilo, nego mnogo koječta čemu se uče.

A dokle bi se to moralo učit? Sve dotle, dok nebi matere znale svoju djecu o tome podučavat. Dok se naša ženskad u školi nenauči domaćemu gospodarenju, neima blagostanja za naš narod. Kojim bi se načinom to izvesti imalo, ostavljam našim izkusnim paedagogom, da oni razlažu; neima dvojbe, da bi i duhovničtvo mnogo u tome pripomoći moglo. U kućah ovdašnjih mužicah veća je čistoća i blagostanje, nego u tako nazvanih vlahinjah.

Nebi li grehota bila, kad naš puk nebi se znao bolje pomoći i poslužiti veleugodnim položajem svojim i uza tolike prirodne blagodati? Odtuda nam upravo proizlaze tolike težkoće i tolike slabosti!

Sidi pak vidi.

Zagonetka.

Od Fr. Sajverta.

Sjeverovu na vretencu
Zima prela — i naprela
Velu silu tanka beza;
Š njim pokrila ravno polje,
Ravno polje strme gore,
Samo nehtje slano more.
Gizdala se s bezom zemlja,
Dok nedodje jug i sunce.
Kada dodje jug i sunce,
Jug ga pere, sunce žimlje.
Al gle čuda golemoga:
Dokle se to tako radi,
Tanka beza biela boja
U zelen se tad pretvori
I u ravnu i u gori.

Rebus.

Od Lj. S. Bažanina.

besed r
besed a čina
besed s
besed e čina
besed t

Odgonetka zagonetke u proš. br.: Loza, grožđje i vino. Odgonenuše: gg. T. Štefanović i J. Tomlinović u Sisku; Lujo D. Ivkanec u Senju; Mijo Teodorović u Ludini; Jos. Levičnik u Železnikah u Kranjskoj; P. P. D. u Makarskoj u Dalm.

Od ljetošnjega Nevena imade jošte podpunih iztisakah svijuh brojevah.

Sadržaj: „Ima i tomu lieka,“ od *J. J.* (Nadalje). — „Starosvjetski pomješčiki“ ili „život starih rusinskih vlastelah,“ iz Ruskoga *Nikole Gogolja*. — Narodne Pjesme o Kraljeviću Marku: VII. Kr. M. i mudri Latin. — Pleterničke pučke pjesme: Sužanj; Erceg Stjepan. — „Iskrice“ (po Plutarhu i „Nadpisi“ od Gj. Rajkovića. — Povjestnica itd.: Srbi i Hrvati, historička razprava od *B. Š.* — Slike iz domaćega života našega slavonskog naroda (18. Stan; 19. Pčelar; 20. Ribar; 21. Rukotvorac; 22. Gajdaš.) — Jezikoslovje: Ustroj našega jezika, od prof. A. Vebera (nadalje). — *Obrazovanje i škola*: Školski ulomci (XXXVIII.) od Gj. Rajkovića. — Različite crte geogr. statist. hist.: Celovac; Akvileja; Njitra; Krakov za Kazimira Vel.; Zasredjenje zemaljah staroaustrijskih; Mater verborum. — Vjestnik: Iz Zagreba; iz Rieke; iz Beča; iz Šumarice banovačke. — Zagonetke; Odgonetke.

Tiskom narodne tiskarnice Dra. Lj. Gaja.

Digitized by Google

Ciena na godinu: u Zagrebu: 4 fr. s poštom 5 fr. sr.; na pol god. pol iste ciene; u kuću 20. kr. na god.

NEVEN

Za utemeljitelje Matice il.: u Zagrebu 2 fr. s poštom 3 fr. na godinu; na pol god. pol iste ciene.

ZABAVNO-POUČNI MJESEČNIK.

Odgovorni urednik: Jos. Praus.

RUJAN. IX. 1856. TEČAJ V.

PRIPOVIEDKE I PJESNIČTVO.

Ima i tomu lieka.

Od J. J.

(Konac.)

VI.

„Huj! huj! huj! Veselo Mitre! došao je i tebi spasov-dan, pokucala sreća jedared i na tvojih vratih, procvale ti ruže i ružmarini na stazi života mjesto stara drača i korova! Mili Bože! Sirotinja je briga velika: dan na dan hrani, poji, odievaj, sebe i svoje, a neimaš odkuda; kadgod se zaište, ćuška za uho, a kadgod se dade, rana duboka, a kad se nemože, bol preljuta; — al ni bogatstvo spavati neda; gvozdeni sanduci — i oni težko dušu pritištu; neznaš kud ćeš s novcem; izvijaš sve načine, kako da ih poharčiš, pa ni kako na kraj da dodješ nemožeš Srećo, pusta srećo, jel moguće, da si se i samnom jedared posestrila! Jesi! jesi! — Onaj san nelaže, a da on i laže, sad istinu već nitko u laž nepretvori. Po svem gradu ide od ustah do ustah: Mitar — a Mitar, to je sad gazda! 33,777. svim je na jeziku, i djeca ga već naizust znadu; tomu se broju sve danas klanja, sve mu se divi; a ja kad se pokažem na ulici, lete kape i šeširi: sluga ponizan gospodine Mitre, čestitam vašoj milosti, preporučujem se! A ja, kao čovjek, koji se u dobru neću da ponesem, velikodušno svakom odzdravljam i samo izpod oka motrim i mjerim prijatelje i neprijatelje te u sebi odlučujem: ovoga ću pomilovati, a ovomu nikad oprostiti neću. Kono Marko: evala prijatelju Mitre! klanjam se, opet je izišlo na tvoje. — Znam da je izišlo, kono Marko, de pričaj sada! Bit će dobro, kada dodješ: Mitre, ded pet sto, ded hiljadu forintih; premaklo mi se novacah, i tako dalje. Al je Marko opet čovjek. — No odkuda sviet da znade za moj broj? kako sam ga sretno dobio i kupio, spravio ga u ladicu u deset zamotakah, pa se opet znade. Al da! danas je već sedmi dan od vučenja, a tolika sreća daleko se čuje. Huj! huj! koliko je samo to? Po svem svietu glasati će se, sve novine pisati o sreći mojoj. Mnogi bogatar, koj je dosad mislio, da je samo njega Bog stvorio, da se u novcu valja i drugi sviet preko oka gleda, reći će sada: gledaj ti toga! To će se govoriti u Beču, Parizu, Londonu i svuda, gdje je majdan novcu, a ja ću pod ovim svojim poderanim krovom i ovih masnih čakširah pucketati prsti i misliti si: baka momče, kao da ste vi sreću pod zakup uzeli. — Ali da! sjutra je slava u mene! toliki gosti, a ja se ništa nebrinem.“

„Ej Kato! pošalji mi po Marka!“

Za čas Marko dodje.

„Brate Marko“ reče mu Mitar uprvši se o jednu nogu i tapkajuć njome, a ruke u džep turivši — „ti znadeš, kako sada stojim i rad ćeš mi učiniti ljubav, za koju se stostrukomu uzdarju nadati možeš. S velike sreće moje metnuo sam se u trošak. Sjutra hoću prijatelje svoje da podvorim, neka se vesele sreći mojoj. A nješto sam i kod majstorah naručio, pa hoću i pošteno, kao čovjek bogat, da platim. Ded mi dakle do četiri stotine forintah, evo ti pisma na četiri hiljad.“

Marko ga tužno pogleda, al valja, što je počeo da i izvede, te opet ljubezno i pun udvornosti odgovori:

„Kako da nedadem, brate Mitre; davao sam i prije, a kako da ne sada. No se uztrpi sjutra do podne.“

„Svejedno, dan prije ili kašnje. To sam te hotio moliti, a sada budi mi zdrav.“

Marko mu se pokloni i ode.

„Bože moj, kako se vremena mienjaju!“ nastavi Mitar svoj monolog — „čovjek ovaj, koj me je prije toliko korio, grdio i samo od smiljenja kadkad me iz blata izvlačio, sada mi se evo klanja. O zlato! o blago! ti si car, ti Bog svieta ovoga, neklanja se to ni vražji Mitru, nego sve tebi.“

„Mitre, što ćemo zaklati za sutra?“ propita kroz vrata Kata.

„Bhu, bhu, što ćemo zaklati? — to je pitanje! što ćemo zaklati,“

„Da!“ prodre se Kata „to treba znati; ona dva purana ili tele?“

Digitized by Google

„Kakovo tele sakr. . . . kolji kravu i gdjegod što uhvatiš. Gdje je jedno, tud danas mjesec danah može stajati stotina; kolji sve, što ti pod ruku dodje, nežali ništa; to je jedan dan, al vriedi za milion milionah drugih“

Kata se kriomice nasmije i vrata zalupi, al se za malo opet vrati i najavi stolara Mocla.

„A drago mi je, drago mi je. Majstor Mocl, jeste li vi već gradili kadgod ormare za novce?“

„Gospodaru . . . ol da reknem gospodine Mitre, nije nužde bilo, al ako treba, znadem i to.“

„Ha ha ha! nužde; kakove nužde, gdje se grade ormari za novce! Pa onda, „ako treba!“ Kako nebi trebalo! Vama netreba za vaših pet grošićah, to znadem; al za dvie stotine hiljadah, velim, dvie stotine hiljadah, mislim da je uviek trebalo i da će trebati.“

„To je istina, vaše gospodstvo, al to je prviput kod nas, od kako sviet stoji.“

„Tako, tako moj Mocl“ i pljesne ga rukom po ramenu, „a sada da vam kažem, kako želim taj ormar imati. Najbolje, što imade drvo orahovo, spolja liepo na smedje usvietlano; cieo ormar na dvoje razdieljen i za svaki prediel posebna vratca; u dónjem ovelike ladice uzduž, za krupnu novčurinu i kojekakve papirine: al odozgor tri do četiri reda sve malih, sitnih ladičicah, sa tajnim otvorom i zatvorom, da nemože svatko svoga nosa tamo imati. A kad se jedne ladice spreda povade, a ono da za njimi budu opet druge, isto kao i prve. Tako mi uredite, a kad bude gotovo i vi svoje liepe novce za posao primite, onda ili se odmah otrujte ili mi se svimi bogovi zakunite, da gradjevine ormara nikomu izdati nećete. Nije šala, gdje je toliki novac, — šta vi mislite?“

„Bit ćete služeni, gospodine, a kako ćemo za cienu?“ —

„Računajte, kako vam je volja; što stane u jednu ladičicu dukatah, to je vaše.“

„Hvala liepo, a kada da bude gotovo?“

„Čim prije; ja ću doskora po novce: a kada ih donesem, valja da bude, kuda ću ih spraviti. Vi znate, kako hrdjava svieta danas imade. Ja znadem, da su tu hiljade izbuljile sada oči na mene, kao gladne vrane na mrcinu, do koje nemogu. Jedni misle, sada će Mitar zagrabivši jednom i drugom rukom bacati na sve strane; tud se sad javljaju rodjaci, sve devete peći omela; prijatelji, za koje se prije nikad znalo nije; kršteni, krizmeni i Bog sám znade kakovi ne jošte kumovi i izvode po najtanjoj krvi jedni rodbinstvo, drugi prijateljstvo a treći kumova kumstva kumstvo. To su jedni; a ima ih, koji su možda na posljedku pošteniji od prvih, te sude: ako l' nedodjemo do ništa s dobrim, a mi ćemo silom. To su oni nezvani gosti, od kojih se je zemlja najprije očistiti pa onda reći moralo: ajde Mitre po svoje novce. Bog zna! — živ otići a mrtav doći.“

„Mrtav doći — kako to govorite?“

„Šuti nebore, to udara na bogatstvo; kod ovolika novca može čovjek ludo govoriti, pače i budalom obstati. Novac i ludost, to su dva druga, koja se dobro slažu. Misliš li, da gdje je pun sanduk, da tamo nemože biti prazna glava! Pače sreća u čovjeka luda, to ti je obično znak puna sanduka. Koliki bi po onom, što je sám sobom vriedan, već odavna bio lipsao; al mu je ruka zlatna, pa je sav zlatan; trbuh pustio i podvoljak objesio, dočim se je mnoga čestita duša, koja sja dobrotom a ne zlatom, usukala kakono pritka o pasulju. Tako je na svietu, šta ćemo; jedan vara onim, što nije, a drugom se neda da pokaže ono, što je. Zato, rekavši sve u kratko, uz blago netraži pameti i ako danas sutra čuješ i ludih stvarih od mene, a ono valja da misliš, da ima patenat i na ludost, a to je bogatstvo.“

„Vi mudro govorite, gospodine Mitre, kano da knjige pišete.“

I gorje mi je bilo — pa sada mogu da govorim. Medjutim, ja imadem još malo posla, drugih naručbinah; a vi se brinite, da ormar skoro sgotovite.“

„Bit će. — Vaš sluga!“

„Jest — sluga. Da ste mi zdravo!“

„Mitre! kolar već odavno čeka“ vikne Kata.

Neka čeka — i ja sam njegda tako čekao. Liepo ti je biti velikim gospodinom ili bogatim čovjekom — što je na posljedku svejedno. Tud možeš sav sviet za nos da vučeš, a on ti se opet mora klanjati. Kada sam ja njekoč dolazio velikoj gospodi: sluga pred vrati, deset satih pred podne; — „molim vas, bi li mogao biti s milostivnim gospodinom“ — „Baš se oblači, pričekajte malo.“ — Jedanaest satih. „Molim vas — — —“ „sada baš uzimaju ručak njihova milost.“ — Dvanaest satih. „Molim vas — —“ „vidite, da imade gospode, koja su priečja; dodjite sjutra.“ Tako sjutra, tako prekosutra i tako uviek. Čekaj kolaru! ali ajde. —

„Unidjite.“

„Na vašu zapoviedi —“

„Imadete li gotovih karucah po najnovijem ukusu?“

„Ciena?“

„O tom nije razgovor, nego imadete li gotovih karucah po najnovijem ukusu?“

„Gotovih neimam, ali ako zapoviedate —“

„Jest, zapoviedam; karuce sa četiri sjedala pod krovom, da se može i najveći čovjek pružiti u njima, kako mu volja; za četiri konja; sve od čista gvoždja, što od gvoždja biti imade; na zeleno oličene sa grbom — — e! to ćemo poslie.“

„Bit ćete služeni; dokle?“

„Za dvie nedjelje danah najposlie. Da ste mi zdravo!“

Na isti način primi to popodne još njekoliko majstorah i umjetnikah gradskih, medju kojimi posljednji bijaše čifut Kafteles, kod koga naruči dekoraciju za

Digitized by Google

sutrašnji obied, — prešan posao, na koj valja da se potroši sva noć, al za dobre novce.

Tako se nagospodovavši to popodne i večer, izjede po običaju malo crna kruha i suha sira te izpuhujuć se, kao da se je najeo samih gnjetelovah i napio šampanjskoga vina, legne pod onaj svoj otrcani pokrovac i stane sanjati o salonih, audienciah, equipažah i drugom gospodstvu, što si ga je u glavu upilio.

VII.

Sjutra dan oko podne sve se po kući Mitrovoj uzžurilo, i domaće i najmljeno. Jedni sjenicu u dvoru dogotavljaju, drugi stol steru i jela postavljaju. Kata je u kuhinji zapregla se i zasukala te kuha i peče, sve je huka stoji, a Mitar se zamišljen po sobi gore dole šetje i goste dočekuje, sobe su mu tiesne, pa im je prosto u dvoru pod sjenicom.

Gosti jedan za drugim dolaze, i kako koj dodje, tako se s Mitrom i rukuje te čestita, a on, s nova od pete do glave odjeven, čestitke prima, na nje odgovara, goste posadjuje i razgovara.

„Čorba je na stolu“ zovne jedan od slugah, „izvolite.“

Mitar goste reda, kako je tko stariji i ugledniji. Po stolu su bieli stolnjaci, a čim se jede, sve je liepo i skupocieno od komšijah još za ovaj put pozajmljeno. Poviš stola, gdje je pročelje, namještena slika „Sreće“ u prilici žene. Na razmotanoj artiji, što ju drži u lievoj ruci, napisan okrupnimi znakovi broj 33,777.

Družtvo jede, pije, al slabo se tko šali i veseli.

Dodjoše zdravice.

Kono Marko usta i nazdravi: „Da nam Bog živi domaćina, kojega se sreći danas veselimo. U njoj se nepooholio, već nam prijatelj ostao, koji nam je i bio. Blago prolazi a pravo prijateljstvo ostaje dovieka. Bolje da blaga nebi, nego da se po njem grieši. Ljepše je pamet steći a blago pogubiti, nego li u blagu dušu pogubiti. Ele Bog nam ga živio na mnogo godinah — koliko kapljih, toliko godinah!“

Kucnuše se i izpiše.

U tom stupi listonoša i preda Mitru list.

„Odkuda list Mitre?“ povikaše svi gosti u glas, a u taj čas Marko se diže i otide.

Mitar ništa nespazi, već se on u list zagledao te pogadja odkuda je, šta li je.

„Otvaraj ga Mitre“ povikaše opet gosti.

On ga razpečati. Kad al u njem ništa nego štampani brojevi od posljednjega vučenja. Pouzdano list razmota, al čim unj zaviri, probliedi, kakono krpa, usnice mu uzdrktaše, kose se naježiše, žile oskočiše i težkom mukom prodrie mu se iz grla jedna samo ali strašna rieč „izdaja!“ i pade obeznanjen preko naslonjača stolca, na kom je sjedio.

U tom stupi u sjenicu vrag, onaj isti vrag, što mu bješe došao u vinogradu, u istom odielu i bez repa. Oko vrata sanduk obiesio a pismo za prsa zataknuo i postanuvši kod stola Mitrova, pogleda ga oštro i reče:

„Evo novci!“

A on se trže kao biesan sa stolca, sve van sebe oči izbuljio a šake kruto stisnuo, te što ga glas nosi, izdrie se:

„Neću novacah, nego dušu mi vrati.“

„Hoću, no prije ti meni rep moj.“

„Vodite me u sobu, da mu rep vratim.“

Povedoše ga u sobu a vrag za njimi. U sobi prozori i kapci zatvoreni, da se ništa nevidi i da mu se je težje razabrati. Od gostih se njeki smiju a njeki žale, al je svim drago, što će liek pomoći.

Mitar doškleca postelji, rukom se maši pod uzglavje te izuvče lisiču repinu i odvrnuvši oči od nje, pruži je vragu:

„Evo ti repa, vraže.“

A vrag potegnuši izza prsah pismo, pruži mu ga i reče:

„Evo ti duše Mitre, pa je unapred bolje čuvaj.“

To rekavši vrag ode, a ostali Mitra povale na postelju, da se izspava. Kada se izjutra prene, prvo što sagleda biaše pismo ono, što mu ga vrag bješe ostavio. Veseo nad izkupom duše, skoči se na noge i dohvati pismo da ga pročita. Sladko se je spominjati nesreće, što nam je iznad glave sretno premahnula; i dužnik s veseljem njekim gleda težke obveznice, pošto se je jedared duga riešio. — No čudom se začudi, kad mjesto onoga kobna zapisa, ugleda poslanicu svoga kone Marka, koj mu ovo piše:

„Dragi moj Mitre; vrag onaj, što te je toliko namučio, bio sam ja. E da bi ti nakon težka stradanja tvoga bio andjeo spasa. Vidiš, da se o tudjoj muci živjeti nemože, nego da svaki valja da se uzda u se i da se svojim trudom i znojem prometje. Mahni se dosadanjeg teciva ili da bolje reknem razspikućenja. Ono četiri stotine forintih, što ti dadoh u zajam, neka ti bude. Ni u mene neima odviška, ali ih žaliti neću, ako te budem izveo na pravi put, Troškovi jučeranjeg dana namireni su, a od onih gospodskih naručbinah tvojih neće biti ništa. Ono je sve medju prijatelji ugovoreno bilo. Neboj se nikakove sramote, nego budi uvjeren, da će se sve veseliti izbavljenju tvomu. Budi pametan i primi svjet ovaj moj onom pripravnostju, kojom sam ja nastojao o dobru tvom. Budi mi zdrav. Tvoj Vrag — Marko“

Mitar ostade malo zamišljen, al mu u jedan mah udariše suze na oči i uprvši je u lik Krista-spasa, što mu visjaše u sobi, diže tri prsta i zakle se Bogom i dušom svojom:

„Nikada više“

I od to doba nije se više vidio u sbirnici grada N. Mitar Kurbudjić.

Digitized by Google

Starosvjetski pomješčiki,

ili

život starih rusinskih vlasteljah.

Iz Ruskoga od Nikole Gogolja.

(Konac.)

Oba starički, po starinskom običaju starosvjetskih pomješčikah, bili su sladokusni. Kako se zora ukazivala, već su oni bili na nogah i vrata su tvorizala i zavodila svoj raznoglasni koncert, a oni su ti bili za stolićem i pili kavu. Poslje doručkovanja izilazio je Atanasij Ivanović na hodnik i, pomahnuvši rubcem, čuo bi se: „važ, važ! goni ove guske izpred kuće!“ U dvorištu susreo bi ga prikaščik. Tu bi se on s njim pustio u razgovor, pitao bi ga šta se posluje, i do najsitnije stvari došli bi oni u razgovoru, upućivao bi ga i nalagao bi mu koje šta da bi se svatko čuditi morao kako se on razumie u gospodarstvu, i doista gdjekoji novičak nebi smjeo ni pomisliti, da bi se štogod moglo ukrasti od takovog bistrog gospodara. Ali je njegov prikaščik bio već i na situ i na rešetu: znao je on kako se valja izgovoriti a još bolje kako treba u torbu trpati. Po tom povratio bi se Atanasij Ivanović u kuću, da se odmori na svom poslonjaču i rekao bi Pulheriji Ivanovnoj: „što mislite, Pulherija Ivanovna, bili sad dobro bilo štogod okusiti?“ — „A što bi vi sad, Atanasij Ivanović, okusili? nema ništa gotovo, nego ako vam se hoće koržika s grudom (putrom) ili pirožkah (pogača) s makom, ili možebiti usoljenih rujnicah?“ — „slobodno baš i rujnicah ili pirožkah,“ odgovori Atanasij Ivanović, i za čas bio je stol prostrt i rujnice donešeni. Opet kroz čas založio bi Atanasij Ivanović do ručka, iztrusio bi po kapcu vodke iz svoje starinske srebrne čaše, i opet bi zaslačio kojom gljivom, suhom ribicom i drugim što čim. Objedovati su išli obično u poldana. Osim tanjierah i umačuicah bilo je na stolu sijaset zdielicah poklopljenih criepom, da ne izhlape jela iz te, brajne, starinske kuhinje, za kojimi i sad još prste ližem. Za objedom bio je razgovor obično o jestvinah i trpezi. „Meni se čini,“ kaže Atanasij Ivanović „da je ova kaša malo prigorela; je l' istina Pulherija Ivanovna?“ — „Nije, Atanasij Ivanović; uzmite samo malo poviše masla. pak vam se neće činiti da je zagorela, ili eto uzmite toga sosa s gljivami i podlite kašu.“ — „Molim dakle“ rekne Atanasij Ivanović, i pruži svoj tanjier: „da kušam kako će to biti.“ Poslje objeda išao je Atanasij Ivanović jedan časak na počinak, a kad je ustao, donosila je Pulherija Ivanovna razrezanu lubenicu (arbuz) i ponudila mu je: „Evo kušajte, Atanasij Ivanović, kako je prekrasna lubenica.“ — „E nevjerujte vi, Pulherija Ivanova, da je dobra, zato što se salo crveni“ govoraše Atanasij Ivanović uzevši do sebe skrižku poveliku: „može biti crvena kao krv, a opet da nije dobra.“ No dok oni tako rekoše slovo iže, arbuz sidje na niže. Zatim izjede Atanasij Ivanović još njekoliko krušakah i onda se digne šetati po bašči zajedno sa Pulherijom Ivanovnom. Dodju kući opet i Pulherija Ivanovna otide za svojim poslom, a on spusti se pod navjesom (krovac kao kolibica) pred kućom, i odtale je gledao gdje cure iz podruma iznose i unose kojekakve sitnarije, neka u rešetu a neka u stublinicah, kekeću se i turaju jedna drugu. Po časku opet pita on Pulheriju Ivanovnu, šta bi jeo? — „A što bi najvolili?“ pita njega Pulherija: „hoćeteli jagodah s varenikom, to sam baš za vas ostavila.“ — „I to je dobro“ odgovori Atanasij Ivanović. — „Ili ako volite buze?“ — „A, to je još bolje,“ kaže on. Donese mu, i on pojede. Tako je do večere više koješta štrvoljčio. Oko desetog sáta išli su k večeri. A od večere išli su odmah spavati, i tako je sveobća tišina nastala po cielom tome živostnom i zadovoljnom prikrajku. Odaja njihova bila je tako strašno zagrijana, da su riedki oni koji bi tu podulje obstati mogli; a Atanasij Ivanović još je ležao na ležanki (sofa) uz peć, makar da je po noći od težke vrućine više putah ustajati i po sobi se prohodati morao. Tu bi on često stenjao. Pulherja pitala bi ga: „Što stenjete, Atanasij Ivanović?“ — „Bog bi ga znao, Pulherija Ivanovna, tako mi se čini, kao da me sve tielo boli,“ odgovorio bi on. — „Možda bi vi štogod malo pojeli, Atanasij Ivanović?“ — „neznam, bili dobro bilo, Pulherija Ivanovna; medju tiem šta ima? — „Kiselog mlieka, ili ošaće (varenih krušakah s juhom).“ — „Slobodno, toliko samo da kušam,“ odgovori Atanasij Ivanović. Bunovna djevojka digne se, arla po mlječarici, donese rganj kiseline i Atanasij Ivanović izkapi ga. Izza toga obično bi on rekao: „sad mi se čini, kao da mi je malo odumnulo.“

Nekad onako, kad je liepo vrieme bilo i kad bi se soba dobrano razgrijala, znao je Atanasij Ivanović razrakoliti se, pa bi najvolio s Pulherijom Ivanovnom šaliti se i preklapati o koječem strašivom. „Što mislite, Pulherija Ivanovna,“ progovorio bi on „da naša kuća na jednom se zapali i izgori, kuda bi se mi djeli?“ — „Nedaj Bože toga,“ rekla bi Pulherija Ivanovna i prekrstila bi se. — „Nu, ali da uzmemo samo, da uzmemo samo, da je naša kuća izgorela, kuda bi mi prešli?“ — Bog vas pita, što vi to govorite, Atanasij Ivanović! kako bi moglo biti, da naša kuća izgori: Bog neće toga dopustiti.“ — „E, ali kad bi baš izgorela?“ — „No, tada bi mi prešli u kuvarnicu. Vi bi za neko vrieme zauzeli onu sobu gdje sad stoji ključarica.“ — „Ali da i kuvarnica izgori?“ — „Eto opet sačuvaj Bože od te nesreće, da na jedanput izgori i kuća i kuvarnica! No, tada bismo se stisnuli u pivnicu, dok bi se nova kuća sagradila.“ — „A kad bi i pivnica izgorela?“ — „Idite s Bogom, što vi govorite! više vas neću ni slušati! Grehota je slutiti, i Bog kazni za takove rieči.“ A Atanasij Ivanović veselio bi se što je podražio Pulheriju Ivanovnu, i smijao bi se samo od obiesti sjedeći na svojem stolcu.

Digitized by Google

Ma sve, sve; ali kad bi naši starički goste imali, ja bi ih od miline u svoja njedra metnuo. U taj par sva se kuća njihova izmienila. Ti dobri ljudi uprav su za goste živili. Što je god u njih boljeg bilo, sve su oni na stol davali. Oni su se utjecali jedno pred drugo, da vas ugoste svačim što se u njihovom gospodarstvu nalazilo. A što mi se najbolje od njih dopalo, niesu oni bili pritvorni u svojoj uslužljivosti. Umilni i ljubki način tako im se krotko na licu njihovom vidio, da im se nikako nije mogao čovjek oteti. Njim je to baš iz srdca izlazilo, i to je bio najbolji dokaz njihove od svakog trunja i lukavstva čiste i proste duše. Dà, drugo je sasviem to radovanje njihovo od onog, s kojim vas ugošćava gdjekoji činovnik, koj je vašim staranjem u ljude pomiešao se, naziva vas blagodjeteljem i metaniše pred vami do crne zemlje. Gost bi morao kod njih po svaki put i prenoćiti. „Kako bi vi išli pod noć preko tolike daljine!“ znala bi reći Pulherija Ivanovna, (a gost je obično živio svoje tri ili četiri vrste daleko od njih). „Nikud nikamo,“ prihvatio bi Atanasij Ivanović: „vuk zvona nenosi, a mogli bi vas sresti i razbojnici, ili drugač zao čovjek.“ — „Oslobodi Bože razbojnikah!“ pridala bi Pulherija Ivanovna. „Ta o tom nevalja se u večer ni govoriti. Razbojnici tamo ili simo, nego noć se je stisla kao u loncu, pak nije puta. A i vaš momak nije, bogme, za noć, ta ono je maleno i oprljavo, pak bi mogao pasti pod konje; on se lepo nakljukao, pa je valjda već negdje zabo nos u budžak i zaspao.“

I tako je gost morao ostati. Oni bi proveli tu cielu večer do veliko gluho doba u toploj sobi veseleći se, šaleći, pripoviedajući i časteći se od svake ruke povoljno sgotovljenom djakonijom. Ja vidim kao da sam ondje, kako se Atanasij Ivanović pognuo na stolcu sjedeći i obično smijuljeći se sluša gosta svoga vrlo rado i željno. Često je bilo govora i o politiki. Gost, osobito koji bi se suriedko od sela svoga odmicao, držeći se mudro i sa nabranim čelom, pripoviedao bi kako se Francuz potajno dogovorio s Englezom da puste opet na Rusiju Bonaparta, ili kazivao bi samo da će na skoro rata biti, a na to bi Atanasij Ivanović rekao, kao tobož da i nevidi Pulherije Ivanovne: „Baš i ja sam nakanio poći na vojsku; i kao zašto nebi ja mogao jošt ići u rat?“ — „Bajagi, nešali momče!“ presjekla bi rieč Pulherija Ivanovna. „Nevjerujte vi njemu,“ govoraše ona gostu. „Kamo bi on išao pod starost na vojsku! Bi ga, duše mi moje, prva puška ukrhala, nebi ni nogom otresao.“ — „Šta,“ prihvati Atanasij Ivanović, „a da gdje bi ja bio?“ — „E sad ga slušajte samo što govori!“ reče opet Pulherija Ivanovna; „on bi išao na vojsku! a puške mu se i nevide od težke hrdje. Da ih vi vidite samo: ta sve bi se razprskale samo da ih jedan put nabije, i ruku i lice raznio bi mu prah, i na vieki ostao bi patan!“ — „Nije već još koja,“ produži Atanasij Ivanović, „pa ja ću sebi kupiti novo oružje. Ja ću uzeti sablju ili kozačko koplje.“ — „To su sve gole sanjarije. Tako mu dodje na jedanput štogod u glavu i načne bulazniti,“ reče Pulherija Ivanovna s nestrpljenjem. „Ma ja znam da se on šali, ali je to i tako neugodno slušati. Eto tako on višeputa koješta govori, a kad što opet zamukne, da nije moći od njega rieči odbiti kao od studenog kamena.“ No Atanasij Ivanović veseo, što je nadražio Pulheriju Ivanovnu, smiejao se istom, sjedeći poguren na svome poslonjaču.

Pulherija Ivanovna najviše mi se dopadala kad bi ona gostu piće ili jelo ponudjala. „Vidite ovo je,“ rekla bi odčepljavajući staklo, „vodka sa korienjem i žalfiom. Ako koga bole pleća ili krsta, to ona pomaže onaj čas. Ovo je opet sa zlatotisućnikom: kad u ušijuh zvoni i po licu se lišaj uhvati, to je najpreči liek. A ovo je prežeženo sa kajsinimi koščicami, uzmite samo čašicu, kako prekrasno miriše. Da se čovjek po nesreći ustajući s postelje udari o ormar ili o stol i da se digne rog na čelu, to treba samo jednu „rjumočku“ (čašicu) popiti pred objedom — i sve, kao da bi rukom odnio, odmah će proći, kao da nikad ništa ni bilo nije.“ Tako je ona redom sve svoje boce preštivala i svaka je, dakako, po neki liek sadržavala. Pa pošto bi natrusila gosta svojom tom apotekom, onda bi ga vodila k trpezi, gdje su tanjieri već puni čekali. „Ovo su gljive tržnjače sa majkinom dušicom, sa gvozdikami (karanfići, klinčići) i orasi = babci; to sam naučila spravljati od njeke bule, kad su još Turci kod nas u sužanjstvu bili. Tako vam je to dobra žena bila, i nitko nebi na njoj rekao, da je ona turske vjere. Baš je potom i išla kao mi; samo što nije svinjećeg mesa jela; ona mi kazivaše, da im to zakon nedonosi. Ovo su vam gljive sa grozdjicom i muškatnim orahom. A ovo su velike travljanke: ja sam ih sad najprie u raso metala; neznam kakove će biti, to sam još od otca moga Ivana naučila. Uzme se mala žbanja, pa se najprie na dno metne hrastova lišća, onda se posiplje sa peršinom (perco) i salitrom i prida se još i cvieta, što no raste na ničujvišeru, ali tako valja posipati cviet taj, da repići na vrh dodju. — Da, a ovo su vam pirožki! ovi su pirožki sa sirom! ovi sa urdom! a ove, vidite, Atanasij Ivanović osobito ljubi sa kupusom i heljdovom kašom.“

„Jest bome,“ prihvati Atanasij Ivanović: „ja ih rado jedem, jer su mekušni i nijesu prekiseli.“ Jednom rieči Pulherija Ivanovna bila je za čudo vesela, kad bi gosti kod njih bili. Dobra starica! ona je sva bila oddana gostom. Ja sam rado boravio kod njih, morao sam i jesti i piti više kod njih nego što sam obično mogao, kao i svi drugi, koji su k njim u goste dolazili, i premda mi je to škodilo, opet sam rado k njim polazio. U ostalom mislim, da već i sami uzduh (zrak) u Maloj-rusiji ima neko osobito svojstvo i da pripomaže želudcu jela svarivati, jer da se ja ovdje onako najedem, kao ondje, to bi mi se, bez sumnje, činilo, da ne ležim na postelji nego na tvrdom stolu.

Digitized by Google

Dobri starički! no moja povicst približava se k velikom tužnom dogadjaju, koj je izmienio na vieke život toga mirnoga kuta. Dogadjaj taj tim je više žalostan, što je postao od jednog sasvim neznatnog slučaja. No nedokučljiva sudbina ovoga svieta takova je, da kadšto od neznatnih uzrokah postaju veliki dogadjaji, i opet, velika poduzeća svrše se neznatnimi posljedicami. Uzme neki zavojevatelj i skupi sve sile svojega carstva, vojuje nekoliko godinah, vojvode njegove proslave se i najposlje svrši se to dobivenim komadićem zemlje, da na njem jedva nešto krumpira posijati može; a gdjekad, naprotiv, podignu se dva kobasičara od dva grada, svade se za mačji kašalj, i svadja ta obuzme najposlje ciela sela, gradove, zatim okolicu, pa i cielo carstvo. No ostavimo mi te misli, one nespadaju ovamo. A ja i nemarim baš za nagadjanje, kad ono nebiva drugo nego suhoparna klapa.

U Pulherije Ivanovne bila je sjerkasta mačka, koja je obično u kovrtanj smotana ležala na njezinom krilu. Pulherija Ivanovna gladila bi ju i škakljala po vratu, a razmićena mačka prela bi i protezala vratom. Nemože se reći da se je Pulherija Ivanovna zaljubila bila u svoju mačku, ali ona se navikla bila na nju, da ju svaki čas vidi. Atanasij Ivanović znao se je više putah podsmiehnuti tome prijateljstvu. „Ja neznam, Pulherija Ivanovna, zašto se vam dopala mačka. Čemu je ona? Da vi imate pseto, to bi što drugo bilo: pseto zna loviti, ali čemu mačka?“ — „Dajte mučite, Atanasij Ivanoviću,“ rekla bi Pulherija Ivanovna: „vam da je samo govoriti i ništa više. Pseto je nečisto, pseto se opogani, pseto prevali i razbi do šta dodje, a mačka je mirno stvorenje, ona neće nikakova kvara učiniti.“

Ma Atanasiju Ivanoviću nije bilo ni za mačku ni za pseto, on je o tom samo zato govorio, da malko podraži Pulheriju Ivanovnu.

Za vrtom bio je u njih velik gaj, koga je dobro čuvao valjani prikaščik (provizor), valjda zato, što bi lupa od sjekire dolazila do samih ušijuh Pulherije Ivanovne. Gaj je taj bio sasviem mrtav, zapušćen, stara débla obrasla su bila šikarom i naličila su gaćastom golubu. U tom gaju živile su divje mačke. Šumske divje mačke netreba za jedno držati sa onimi oslobodjenimi, štono skaču po kućah i po krovovih, ima ih po gradovih, i premda su krute naravi, ali opet su mnogo više civilizirane, negoli one po šumah. Ove su mnogo grublje i divje. Obično su mršave, hude, mjauču grubim i hrapavim glasom. Često izkapaju jame izpod zemlje do samih hambarah i kradu slaninu, prikradu se i u samu kuhinju, kad nadju okno otvoreno, skoče i u mlječaricu i pomažu da se jelo ne upljesnivi. U obće nijedno bolje čuvstvo nije im nepoznato; one žive lovom i dave male vrebce po gniezdih. Te mačke dugo su se njuškale na jami pod hambarom sa mirnom mačkom Pulherije Ivanovne i najposlje odmame ju za sobom, kao god što odsjek vojske odmami glupu seljakinju. Pulherija Ivanovna spazi, da njezine mačke nema. Prodju tome i tri dana; Pulherija Ivanovna žalostila se, pa već i zaboravila svoju mačku. U jedan dan, kad je ona svoj vrt ogledala i krastavacah svojom rukom za Atanasija Ivanovića sama natrgala, povrati se kući i čuje najedanput žalovito mjaukanje. Ona se odmah kao od prirode oglasi i stane vabiti: mic, mic! kad al' na jednom iz visoke trave skoči njena sjerkasta mačka, ružna, mršava; na njoj se vidlo, da već od više danah ništa nije jela. Pulherija Ivanovna vabila je još, ali mačka stala spored nje, pa samo mrnjauče i nesmije ni blizo nje; vidlo se, da je već podivljala bila. Pulherija Ivanovna podje dalje i vabi mačku, i mačka bojazljivo dodje za njom i uljeze u dvorište. Tu pozna svoja prva mjesta, uljeze i u sobu. Pulherija Ivanovna dade joj donesti mlieka i mesa i sjedeći pred njom nasladjivala se gledajući u svoju bjednu razbludjenicu, kako je sladko gutala komad za komadom i lokala mlieko. Sjerkasta bjegunica već se uoblila bila i nije više tako sladko jela. Ona podje rukom da ju pogladi, ali nezahvalna bila se već obikla sa grabljivimi mačkami, ili se opojila romantičkimi pravili, da kinjba kod ljubavi bolje godi, no bilo to kako mu drago, al' ona klisi na okno van i nitko ju od čeljadi nije mogao uhvatiti.

Starica se na to uzbrine: „to je uprav smrt moja zamnom došla!“ pomisli sama u sebi i nitko je nije mogao razgovoriti. Cieli dan bila je nujna. Atanasij Ivanović šali se s njom po običaju i rad je bio znati, što se je tako na jedanput sneveselila. Pulherija Ivanovna ništa nekaže; odgovorila bi nekako, ali nije opet tako, da bi se Atanasij Ivanović zadovoljio. Drugi dan obnemože posve.

„Šta je vam Pulherija Ivanovna? Da vas neboli?“

„E, ne boli me Atanasij Ivanoviću! nego evo ću vam kazati jedno osobito pripećenje: ja znam, da ću ja ove godine umrieti: smrt je moja meni se pokazala!“

Na to se Atanasiju Ivanoviću kao od ognjuštine usta na zatiljak okrenu. Smuči mu se, no on je to sakrivao i silom osmjehnuvši se progovori: „Bog s vami, što govorite, Pulherija Ivanovna! Vi ste, bogme, mjesto šerbeta, što često pijete, pili breskvenice.“

„Niesam, Atanasij Ivanoviću, niesam ja pila breskvenice,“ odgovori Pulherija Ivanovna.

Na to se Atanasiju Ivanoviću razžali, što je tako uvriedio Pulherinu Ivanovnu i gledajući u nju, suza mu se naresi.

„Ja vas molim, Atanasij Ivanoviću, izpunite moju volju,“ progovori dalje Pulherija Ivanovna. Kad ja umrem, zakopajte me uz crkvu. Obucite mi suru opravu, onu, štono ima male grančice po koričastom polju. Atlasno odielo, štono ima malinaste strieke, nemećite na me: za mrtve nije više bogata haljina. Šta će to meni mrtvoj? A vam može taj komad još valjati: sašite si od njega paradnu haljinu, kad vam gosti do-

Digitized by Google

dje, da imate barem liepu haljinu i da ih možete dostojno dočekati.“

„Idite, Boga vam, Pulherija Ivanovna! šta to govorite“ reče Atanasij Ivanović: „gdje još smrt, a vi već strašite s takvimi riečmi.“

Ne strašim ja Atanasij Ivanoviću, nego već znam za svoju smrt. No nemojte se žalostiti za mnom i ja sam već ostarjela, i dosta sam poživila, a i vi ste već stari, pak ćemo se opet na skoro vidjeti na onom svietu.“

Ali Atanasij Ivanović plakao je kao diete.

Grieh je plakati, Atanasij Ivanoviću! ne griešite i Boga ne gnievite svojom pečali. Meni nije žao umrieti. Ja samo žalim za jednim (težki uzdisaj na časak zaguši joj rieč): evo žalim, što neznam, na kome vas ostavljam, tko će vas nadgledati kad ja umrem. Vi ste kao i diete malo: nuždno je, da bi vas ono čeljade ljubilo, koje vas bude poslužilo.“ Kod tih riečih oblije joj lice takova duboka, takova težka srdačna žalost, da neznam, bili ju tko mogao bio u taj čas ravnodušno gledati.

„Čuj me, Javdoha“ govoraše okrećući se ka ključarici, koju je naročito uzvati dala: „kad ja umrem, pazi pana (gospodara) kao oči svoje, kao svoje rodjeno diete. Gledaj, da mu se jelo gotovi, koje najvoli. Podavaj mu na red preoblačilo i čisti mu haljine; kad gosti dodju, najprie njega spremi i liepo uredi; nemoj se šaliti, on i sad zna izići u starom odielu, zato, što je zaboravljiv i nezna, kad je svetac kada li težatnik. Ne snimaj s njega očijuh, Javdoha, ja ću se na onom svietu za tebe moliti i Bog će ti naplatiti. Nemoj biti zaboravna, Javdoha: ti si već u godinah i nećeš još dugo živiti, dakle negubi duše. Ako nebudeš oko njega prigledala, znaj, da nikad sretna nećeš biti na ovome svietu. Ja ću te sama pred Bogom kleti, da ti neda sretno umrieti. I ti i tvoja djeca bit ćete nesretni, i cieli rod tvoj neće imati ni u čem blagoslova Božjega.“

Bjedna starica! ona u to vrieme nit je mislila na posljednji čas svoj, koj ju je očekivao, niti na dušicu svoju, niti na budući svoj život, nego se starala samo o bjednom svom sputniku, s kojim je viek izvila, pa ga ostavlja sirotna i bez utjehe. Ona se za sve pobrinula i sve uredila i preporučila tako, da poslje nje Atanasij Ivanović i ne osjeti, da je nema. Uvjerenje njeno o tome, da je njen zadnji čas sasviem blizu, bilo je tako silno i njena duša na to tako spremna, da je zaista kroz njekoliko danah u postelju legla, i ništa nije mogla okusiti. Atanasij Ivanović sve jednačice samo je u nju gledao i nikud od kreveta nije se odmicao. „Možebiti da bi štogod u usta vrgli Pulherija Ivanovna?“ upitao bi ju i sa nestrpljenjem gledao joj u oči. Ali Pulherija Ivanovna ništa neodgovori. Poslje dugoga mučanja, kao da bi htjela nešto reći, makne usnicami — i dušu izpusti.

Atanasij Ivanović bio je sasvim poražen. To je njega tako uprestravilo, da mu se i sama suza u oku smrznula. Mutnim okom gledaše u nju, kao da toga trupa nikad vidio nije.

Pokojnicu polože na stó, obuku joj odielo, koje je sama naznačila, smotaju joj ruke na prsi, dadu voštanicu u ruku — a on je na sve to gledao ni živ ni mrtav. Mnogo naroda od svakoga reda sleže se u kuću, mnogi gosti dodju na ukop, dugačke stolove namjeste po dvorištu, iznesu kutiju (koljivo), piroge sve na hrpe, gosti su se razgovarali, plakali, gledali na pokojnicu, razsudjavali o njenih svojstvih, pogledali na njega; ali on je sam na sve to neobično gledao. Dodje vrieme i pokojnicu ponesu, narod se digne u sprovod, i on podje za njom; svećenici bili su u punom odielu, sunce je grijalo, grudasta dječica plakala su u naručju materah, ševa je pjevala, a djeca su u rubinah skakala i šalila se po putu. Dodju do groba, spuste mrtvaca kod rake, zovu njega da cjeliva pokojnicu zadnji put: on pristupi, cieluje, na očima vide mu se suze, ali sasviem, bez svakog čuvstva. Spuste moći u raku, svećenik pristupi i prvi baci busečak zemlje na grob, djeca i pjevači odpoju „viečnaja pamjat“ pod čistim vedrim nebom, ukopnici dodju, nagrnu zemlju i zaravnaju grob, — u taj par provere se on do groba; svi se uklone, i dadu mu mjesto, da vide što bi on rad. On pogleda k nebu, svrne mutnim okom oko se i reče: „Dakle ste ju već i zakopali! zašto?! . .“ On se ukoči i nemože dalje govoriti.

A kad se kući povrati, nadje pustu sobu i stó, na kom je Pulherija Ivanovna sjedila, iznešen — jao onda njemu i pomagaj! On je jadao, jadao silno, jadao neutješno i suze točile su kao potok iz njegovih nabuhlih očijuh.

Pet godinah navrši se od toga vremena. Kakove brige nesplavljava vrieme? Kakovu li boljeticu neizlieči ono u nejednakoj borbi s njim? Ja sam poznavao jednoga čovjeka u najljepšem cvietu mladosti njegove; bio je slavan i istinit mladić, ja sam znao da je zaljubljen i preko ušijuh, — baš je ljubio nježno, strastno, biesno, drzovito, skromno, i kod mene, et' na moje oči, predmet njegove strasti — nježna i prekrasna kao anđjel — pade pod kosom nesite smrti. Ja nikad niesam vidio takove žalosti, takvoga gorkoga nemira i pojedajućeg očajanja, kakovo je borilo nesretnoga ljubovnika. Ja nikad niesam ni pomisliti mogao, da bi čovjek mogao za se načiniti takovi pakao, u kome neima ni sjenke, ni obraza i ništa, od čega bi se mogao i najmanje barem nadati . . . Njega niesu iz očijuh puštali; i uklanjali su od njega svako orudje, kojim bi mogao sebe ubiti. Dvie nedjelje minu, on pobiedi sebe: počne se smijati i šaliti; puste ga, niesu više pazili nanj, i prvo na što on upotrebi svoju slobodu, bijaše to — kupi pušku. Jednoga dana iznenada puče puška, i njegov rod odmah se uplaši. Oni poteku k njemu u sobu, i nadju ga, a on leži razmrskane tjemenjače. Ljekar se tu desi u taj par, čovjek kojega su na sve strane slavili, on nadje da je još živ, kaže da rana nije smrtna, i za čudo svakoga živoga izlieči ga. Sad su još više na njega pazili. Ni kod stola nebi mu noža dali, i sve su od njega uklanjali, čim bi mogao sebe udariti; ali on je brzo smislio novu sgodu: natrči i padne pod kola, baš kad su putom trčala. Kolo mu sdrobi ruku i nogu! no njega opet izlieče. Za godinu poslje toga vidim ga u jednom velikom družtvu: on sjedi za stolom, veselo se razgovara, igra karte, a za njim na pero od stolca podbočila se laktovi mlada žena njegova i prebira njegove bilježke.

Dakle kako rekoh, kad se je navršilo pet godinah poslje smrti Pulherije Ivanovne, sluči se meni doći u te strane, i ja se svratim u dvorac Atanasije Ivanovića da pozdravim moga starinskog susjeda, kod koga sam dosta ugodnih danah proveo i dosta liepih zalogajah iz rukuh vješte domaćice izjeo. Kad sam se približavao, vidim da je kuća dvojinom starija nego prije, stanja su se nagnula i počela tonuti, bez sumnje tako, kao i njihovi gospodari; plot i pleter na oboru je izprovaljivan i ja vidim, gdje kuharica krši pleter, da peć podpaljuje, a nebi trebala nego samo dva koraka više da učini, pa da uzme gotovih naslaganih granah na drvljaniku. Ja ujašem s tugom pred vrata, isti oni, psi već

Digitized by Google

osliepili, ili s prebijenimi nogami, zalaju mašukajući svojimi kundrastimi i kitnjastimi repovi. Na susret izidje starčić. On je to bio! ja ga odmah poznadoh; ali se već sasviem sgurio bio. On pozna mene i pozdravi me sa onom meni poznatom umiljatosti. Ja uljezem za njim u sobu; učini mi se, da je sve unutra poredjeno kao i nekada, ali po časku opazim ja i tako neku neobičnu promjenu, kao da nečega nema, što bi baš biti moralo; pravo da kažem, osjećao sam u sebi ono neobično čuvstvo, koje napada na nas, kad prvi put dodjemo u kuću udovca, koga smo prie poznali u sretnoj ženitbi sa vjernom suputnicom života. Čuvstva ta naliče tome, kad vidimo čovjeka, koji je inače svagda zdrav bio, bez jedne noge. U svemu vidlo se, da nema valjane Pulherije Ivanovne: na stó donesli su nož bez člana; tanjieri nijesu bili više onako čisto i liepo poredani. Za gospodarstvo niesam htjeo ni pitati, jer me strah bilo i pogledati na sgrade oko kuće.

Kad smo sjeli za stol, djevojka je zavezala Atanasiji Ivanoviću ubrusac i liepo mu namiestila, zato, jer bi on bez ubrusca haljinu svoju zamrljao umakom. Ja sam se starao, da ga čimgod razgovorim i pripoviedao sam mu različne novice, on me slušao sa istom umilnosti, ali na čas zagledao bi se i zamislio na stranu, pa bi se opet povratio. Često bi ponesao žlicu s kašom na mjesto u usta, pod nos, vilicu svoju, namiesto da ubode u komad piletine, udarao bi u bocu, i tad bi ga djevojka primila za ruku i nagodila bi na piletinu. Mi smo izčekivali po duže na jela, Atanasij Ivanović i sam je to već opazio i rekao: „šta ih tako zadugo nema s jelom?“ No ja sam kroz pukotinu na vratih spazio, gdje malčik (lokaj), koji je jela donosio, ništa se nebrineći o svome poslu, poklopio glavu na škrinju i spava.

„Evo ovo je jelo,“ reče Atanasij Ivanović, kad budu donešeni mniški so smješanoju, „ovo je jelo,“ produži on i ja opazim gdje mu glas uzdrhće i suza mu se naresi na njegovim pomućenim očima, no on svom silom uztegne od plača. Ovo je ono jelo. koje je po . . . po . . . pokoj . . . . pokojna . . .“ i najedan put briznuše mu suze. Ruka mu klonu na tanjier, tanjier se omakne, poleti sa stola i razbije se, a umaka se prolije nizanj; on sjedjaše odrvenjen, uprostila mu se ruka sa žlicom i suze, kao potok, kao živi točeći vodomet tekle su i slievale se niz ubrusac, kojim je zastrt bio.

Bože moj! pomislim gledajući u njega: pet godinah sve iztrebljavajućeg vremena — starac već iznemogli, starac, koga u životu, rekao bi, nikad ništa ožalostilo nije, koji je život svoj proveo, tako da rečem, samo sjedeć na visokom stolcu, jeduć suhe ribe i kruške i provodeći šalu i tako je to dugačka, tako žestoka žalost? šta je silnije nad nami: strast, ili običaj? ili su svi silni nagoni, sav vihor naših željah i kipećih strastih — samo istom sljedsto našeg vrućeg uzrasta, pa od tud i čine se one duboke i sakrušljive. Bilo to kako mu drago, ali meni su se u to vrieme činile sve naše strasti kao djetinje prema toj dugoj, okljevajućoj i sasvim bezčuvstvenoj privički. On se silio više redih da izgovori ime pokojnice, ali se svaki put na polovici rieči, obično lice njegovo namrgodilo i djetinji plač vriedjao je mene u samo srdce. Ne, to niesu bile takove suze. na koje su obično stari-ljudi mekani, kad pričaju svoju tugu i nesreću: a niesu bile takodje ni takove suze, koje rone kod čaše punča; to ne! nego su to bile suze, koje teku same od sebe, i postaju od ljute bolesti već premrloga srdca.

On nije poslje togo dugo živio. Za kratko vrieme čujem za smrt njegovu. Čudno je svakojako, da su okolnosti skončanja njegova naličile smrti Pulherije Ivanovne. U jedan dan podje Atanasij Ivanović da se prošeće po voćaru. Hodajući polagano po puteljku sa običnom svojom bezbrižljivosti i bez svake misli, sluči se s njim neobičan dogadjaj. Na jedan put mu se pričuje izza ledjah dosta jaki glas da zovnu: Atanasij Ivanoviću! On se obazre, no nikoga ne bî, ogleda se na sve strane, zaviri u grmlje — nigdje nikoga. Dan je bio liep i sunce je sijalo. On se na čas zamisli; lice mu se razvedri i nakon sam sobom reče: „To me zove Pulherija Ivanovna!“ Vami se, bez sumnje, kadgod pričulo, da vas tko zove po imenu; prosti ljudi objasnjavaju to tako: da duša pristaje za čovjekom i da ona zove njega; poslje toga sljeduje neizbježno smrt. Ja netajim, da mi je svagda bio strašan taj tajne puni zov. Jošt se vrlo dobro opominjem, da mi se u djetinstvu često pričulo, da me netko odzad po imenu zove. Dan je obično u to vrieme bio čist i sunčan; ni listić u vrtu na drvetu nije se micao, tišina je bila mrtva, i sami zrikavac u to je doba prestao, nigdje ni duše u vrtu; uprav ću reći, da me je sama biesna i burna noć sa sviem adom stihijah zatekla u sried guste šume, još se nebih tu toliko prepao, koliko sam se uplašio od te užasne tišine, a u sried biela dana. Ja bih tada biežao bez obzira jedva paru u nosu držeći, i nigdje se ne bih zaustavio dok nebih koga od ljudih sreo ili stigao, i tekar tu bih se opet Boga opomenuo.

Atanasij se sasviem pokoravao svome duševnomu uvjerenju, da ga zove Pulherija Ivanovna; dà, pokoravao se je kao kakovo poslušno diete, sahnuo je, kašljao, tajao kao svieća, i na koncu ugasnù tako kao ona i nikoga neostavi izza sebe, tko bi njihovo djedno pleme razploditi mogao. „Zakopajte me uz Pulheriju Ivanovnu,“ to izusti i dušicu pusti.

Želju njegovu izpune i zakopaju ga uz crkvu do groba Pulherije Ivanovne. Gostih bilo je manje na ukopu; nego prostoga naroda i sirotinje bio je kao i prije mnogo. „Domik barski“ opusti sa sviem. Lukavi prikaščik odmah s vojtom pokupe sva starevinu i pokućtvo, što god nije mogla ključarica sačuvati, i prenesu u svoje izbe. Naskoro dodje, nezna se odkuda, neki daleki rod, nasljednik imutka, koji je prije služio kao poručnik neznam kod koje pukovine i bio strašni „reformator.“ Odmah spazi grdjani nered i zapuštenje u gospodarstvu, i podje da to izpravi i u svemu red postavi. Taki kupi šest prekrasnih inglezkih konjah, dade svakoj izbi svoj osobiti broj i nakonac tako dobro sve razporedi, da je imanje za šest mjesecih uzeto bilo pod „opeku“ (tutorstvo), Mudra opeka (iz jednog bivšeg prisjednika i nekog štabs-kapitana u olinjatom mundiru) za kratko vrieme sredi sve tuke i jaja. Izbe, još prije gotovo izvaljene, sad su se saviem razpale; mužiki su se razpijančili i gotovo razbjegli koje kuda. Njihov novi gospodar živio je u ostalom sasviem povoljno sa svojom opekom i pio skupa s njom punč, on je suriedko dolazio na svoje imanje i za malo je proživio. Sad obilazi sve sajmove po Malojrusiji; valjano razpituje za cienu od različne veće robe, koja se u veliko prodaje, kao: brašna, konoplja, med i ostala; ali kupuje samo kojekakve sitnice, kao: kremenje, iglice za tarkanje lule i u obće sve ono, što ne prelazi cienu jednoga rublja.

Preveo Nikola Begović.

Digitized by Google

POVJESTNICA; NARODO- ZEMLJO- I PUTOPIS.

Životopisi slavnih muževah porodice Bakač-Erdödijanske.

II. Simo biskup Zagrebački. 1518—1543. *)

Nad Dunavom nedaleko od ušća Dravskoga uzdiže se još kula dobro sačuvana, s koje zidinah stoljetne kiše nemogahu oprati krasne slike *in fresco*, koje samo od ptičjih kljunovah, štono sedaj š njih kljuju, trpe. Ovo je kula negdašnjega grada Erdöda, koji današnjem selu Erdutu dade postanak i ime, dočim je i on isti na temeljih rimske varoši Teutoburgum sagradjen. U tom se gradu rodio bratu Tome Bakača, Albertu, sin Šimun Erdödski. On i svi ostali potomci Tomini izputiše staro hrvatsko prezime Bakač i ostade jim do danas samo magjarski pridjevak Erdödy, koji bi u stanju bio pokriti podrietlo slavjansko tolikih za slavo-hrvatsku poviest znamenitih muževah, da nije pravedna Clio ubilježila porod i domovinu njihovu neizbrisnimi slovi u dnevnik hrvatsko-ugarskih sgodah i nesgodah, srećah i nesrećah.

Prvi baštinik slave i politike Tomine odvrgnu se od načelah svoga strica i osobito u politici udari pravcem posve protivnim. Tomu smo vidjeli na drugom pozorištu, Simu ćemo gledati na drugom. Toma biaše svemogućom podporom priestolja Vladislavova i sina mu Ljudevita, on biaše utemeljitelj prava austrijanske kuće na Ugarsku; Simo pako držaše se Zapolje, da nebude njednom kralju pokoran, i nastupak Ferdinanda Habsburžkog na priestol hrvatsko-ugarski nadje u njemu ratobornoga neprijatelja. Doklegod je dosizao upliv nepokolebimog papinskog gospodstva, donde se razprostiralo djelovanje Tomino; a Simo je posebno hrvatsku domovinu svojom djelatnošću zakrilio.

Ova domovina po smrti Tominoj i nastupku Siminom na stolicu vladičju posta ratištem turskim, žalostnim pozorištem krvavih borbah medju polumjesecom i krstom. G. 1518. zahvali se na vladičtvu bratić njegov Ivan Erdödski, kojega je kardinal Toma najvolio i zato mladjahna u Italiji odgojiti, za misnika posvetiti i u 25. godini mladosti zavladičiti učinio. Premda ovaj Ivan, poglavita nada Tomina, još 1514. na biskupstvo zagrebačko postavljen biaše, ipak mu se nije htjelo vladati eparhijom, jer nema njegovom djelovanju nikakva traga, nego je sve zanj radio Toma. Nebi se pako za njeg ništa dalje ni znalo, da nije Rafo Levaković zabilježio, da je on još u svoje vrieme vidio u stolnoj crkvi Zagrebačkoj na lievoj strani velikog oltara nadgrobni kamen, na kom su mu naslovi uz ime upisani i naznačeno, da je 13. kolov. 1526. u 37. godini života preminuo i to kao izbrani jegarski vladika. Simo je bio dakle treći vladika, koji zavladao iz Bakačko-Erdödske porodice Zagrebačkim biskupstvom i od pape Lava X. u ožujku 1518. potvrdjen bio.

*) Vidi Neven 1855.

Da imamo izvorah pri ruci mogli bi godinu po godinu njegova biskupovanja izpripoviedati. Ali vrutci naše starodavnosti tako po malo još za sada teku, da iz raznih spisateljah ono isto crpiti možemo, što iz pojedinog, kanda su svi isti izvor pred sobom imali.

Stupivši na vladičtvo prvu je brigu imao Simo, da uredi imutak biskupijski, i zato je zahtjevao god. 1519. od kaptola zagrebačkog, da mu se izdadu sve one povelje, u kojih se dohodci i vlastelinstva biskupiji zagrebačkoj pripisuju. Kaptol medjutim nije mogao to zahtjevanje po njegovoj želji radi toga izpuniti, što je biskupska pismoshrana za se držana bila, i više puta pogorjela, pokradjena i razsuta. Simo sbog toga stane preti kaptol, ali izgubi parnicu i dobije sud, da ona pisma, kojih nema, kaptol ni dati nemože.

Dok je on o tome radio, domovina je sve više više počimala od Turakah trpjeti, te zato godine sljedeće pune su žalostnih borbah i gubitakah do 1526., koje se dogodi poraz Ugarske na Mohačkom polju. Ako ćemo po prisutnosti Siminoj kod ove bitke suditi o onom što je za prvašnjih godinah radio, rekli bi, da mu je obrana domovine od turskih navalah na srcu ležala. Jer još 1520. poslie nesrećne bitke kod Korjenice, u u kojoj poginù ban hrvatski Petar Berislavić, biskup vesprimski, i još za života kardinala Tome Bakača, bude Petar Erdödy, brat Simun, kraljem Ludovikom postavljen za bana u gornjoj Slavoniji (današnjoj Hrvatskoj), te tako bude uručena vrhovna oblast nad domovinom gornjo-slavonskom dvojici Erdödyah, Simi, kao crkvenom poglavaru zagrebačkom, i Petru, kano svjetovnom poglavici države. Kako su se oni starali da Turčin nepregazi ni Une ni Kupe, to je očevidno iz lista kraljeva, kojim 1523. zapovieda kaptolu zagrebačkom, da pusti Petru kamenje starog Sisciuma (Siska), nek sagradi tamo grad proti Turcim. U to ovi oteše u Bosni gradove Srebrenik, Tešanj i Sokol i akoprem su 1520. s ugarskim kraljem primirje učinili, ipak se pomalo primicahu Dunaju i Dravi i uzmu 1526. put na Budim. Kako se je kralj Ljudevit pripravio da ih dočeka, kako je tu na usjekovanje sv. Ivana Krstitelja skupa s vojskom propao, to je stvar poznata. Hrvate je u toj bitki vodio Petar i Šimun Erdödy. Oni su se junački borili, ali nemogući uspjeti, po izgubljenoj bitki povukli su se natrag, kao što iz lista nekog Simina vidimo.

Po bitki mohačkoj nastade kobno vrieme razpre izmedju Zapolje i Ferdinanda I. sbog kraljevanja. U krvavoj toj razpri, pravom uzroku potlašnjeg poraza ugarskog, a moći i dobiti turske, stajao je dušom i tielom Šimun za Ivana Zapolju, i godišta 1527. Hristofora Frankopana, bana Ivanova, veoma podupirao. A poslie nesretne smrti ovoga viteza, postane on banom Ivanovim ,i glavom strane, koja kralja Ferdinanda priznati nehtijaše. On se stavi proti kući, koju kardinal Toma, utemeljitelj sreće njegove, na priestol ugarski pozva i prava joj utemelji! Koji su tom uzroci biti

Digitized by Google

morali, to tama ili prah pismohranah krije. Strastven je pako u tomu strankarenju bio i prvi agitator za Ivana Zapolju, najžešći protivnik Ferdinandov. Čim se Zapolja kraljem učini, odmah se Šimun pobrine, da ga u Hrvatskoj svećenstvo za takova priznade. Za veliku korist bi mu u tom poslu mogao biti glas kaptola, da se š njim ujedini. Od dogadjajah mohačkih bio je na odmoru u Čazmi. Tamo indi trebalo bi da pozove iz kaptola poslanike, da se š njim posavjetuju, i da zaključe, koga će kaptol za kralja uzeti? Piše dakle kaptolu, da važne i izkusne ljude pošlju k njemu, kao što je Andrija Rozonski biskup i naddjakon vrbovački, koji je š njime nesgode ratne malo nedjeljah prije podneo bio, da u dogovoru š njimi odredi se odgovor nadvorniku i udovi kralja Ljudevita, koji primljenja Ferdinandova radi i biskupu i kaptolu pisali bijahu. Pošalju mu po želji kanonici biskupa Andriju, čitaoca Petra Grangju i kanonika Stjepana Pozederskog. Ovi došav u Čazmu, kad vide kako je udario Simun na Zapoljevu ruku i nagovarati na njegovu stranu, zamole ga da ih nesili u ime kaptola reći ni bielo ni crno, nego da ih pusti kući te da se ondje pogode s ostalimi članovi kaptola. Po njimi Šimun napiše kaptolu list, i u listu izreče, da on sa Zapoljom nepomično drži, a da ga odanj nitko neodvrati; dakle i kaptol, koji se vazda svog vladike držati ima, neka na drugu stranu nipošto neide. Tako zapoviedaše Simo. Ali u kaptolu njetko njekako mišljaše. Prvi Andrija, na kog se Simo oslonio biaše, odvrati se od Zapolje, nadajući se možebiti da će ovaj i š njim Simo otići u suho groždje, a on se na stolicu vladičtva zagrebačkoga posaditi. Š njime ini rekoše uz nadvornika i bana Franju Baćana za Ferdinanda pristati. Drugi uz biskupa sa Zapoljom držahu. A treći će gledat na ove, pa ni k jednim ni k drugim. Tim razdorom Simo barem dostignu, da kaptol nit je javnog očitovanja u uzgoni kraljevskoj dao, niti je na listove, kraljičin i palatinov, odgovarao, nego muče povoda dao, da su Ferdinandovci kaptol za sebi neprijazan uzeli. A to su tim većim razlogom mogli učiniti, jer od kanonikah zagrebačkih nitko nedodje na sabor urečeni po banu Baćanu u Križevce 1527., da se tamo neslogi kraj učini i Ferdinand za kralja izbere i prizna. Usljed otog sabora odmah Ferdinandove strane vojska udari na imanja biskupova i kaptolska, da biskupa i kanonike kazne za tvrdokornost, i da ih prisile na pokornost Ferdinandu. Varaždinske Toplice, Čazma i sve što k ovim vlastelinstvam spadaše okrutnom rukom poharano, popaljeno i uništošeno bude. — Ferdinandovcem nadalje najviše do toga stalo biaše, da Zagrebom zavladaju, stolicom kraljestva i srcem zemlje. Tamo dakle vještu i po tadašnjem stanju vojenog znanstva uredjenu vojsku španjolsku odpreme pod grofom Nikolom Turianom, čovjekom žalostne uspome za našu otačbinu. Grad zagrebački Greč i onako od Zapolje nehti ništa da znade nego odmah se podloži kralju Ferdinandu. Ali uprav zato se biskupa i kaptola bojahu, te Turiana i tudjinsku vojsku svoje obrane radi dobrodošlicom dočekahu.

Biskup Simo, čim je dogovore s kaptolom dovršio i prepriečio, da se kaptol za Ferdinanda izjavi, otide u Budim, da se i sám novom svomu, već onda okrunjenomu, kralju Ivanu pokloni. Tu ga je zatekla i ona bježanija, u koju se kralj Ivan mjeseca kolovoza 1527. sa svim svojim dvorom dade, jer ga tjeraše vojskom Ferdinand. Zapolji je po krunenju Hristo Frankopan rekao: „Neodpuštaj, kralju, vojske, nego udri š njome na državu Ferdinanda prije, nego on na tebe navali, a ja ću Štajer i Kranjsku za tebe uzeti.“ No Zapolja se nije nadao tomu kolaču, pa je razpustiv vojsku, dobrim htjeo za sebe predobiti zemlji gospodare u Ugarskoj. Ali ovi nestašni, kao svagda, priljube se Ferdinandu i onaj isti Perenji, koji Ivanu krunu sv. Stjepana za krunisanje uruči, predade ju sada Ferdinandu, te se Ferdinand u Stolnome Bjeogradu okruni, a Ivan i kod njega biskup Simo od Hatvana (kod Pešte) gledahu Ferdinanda i vojsku njegovu kako Budim uze. — Simo od kralja Ivana za svoju vjernost jegarskim gradom nagradjen biaše i budući Ferdinandovci pod vojvodom Kocianom, potukav Ivanovu vojsku kod Tokaja, cielu onu okoliš zauzimahu, utvrdi on Jegar i postavi unj dobru četu vojske. Ali ga ova iznevjeri, čim se Ferdinandovcim gradjani varoša predadnu, te grad Simin Kocianu izruče. Simi je to lako bilo pretrpjeti, jer on već u tvrdom gradu biskupskom u pó Zagreba sjedjaše: ali kralj Ivan morade usljed tolikog gubitka u Poljsku pobjeći, gdje kod Tarnovskog vojvode utočište nadje.

Kanonici vidivši stradanje Ivanovo, osjećajući žalostne posljedice neprisuća svoga na saboru križevačkomu, motreći Turiana u Grečkom gradu više sebe, nevideći kuda vodi tvrdoglavo protivljenje Simino proti Ferdinandu i bezuspješna vjernost prama Ivanu: umekšaju se, i pošalju Andriju, biskupa Rosonskog i arcidjakona kemlečkog, k Ferdinandu, da njihovu pokornost izjavi i povratak zauzetih vlastelinstvah izposluje. Ferdinand dakle banom: Baćanu i Ivanu Torkvatu Karloviću pismeno zapovjedi, o Lučinju 1527., da imaju Toplice varaždinske povratiti kaptolu, jer je ovaj dužnu pokornost kralju izkazao. Od ove štete oslobodjeni, medjutim novu štetu pretrpjeti imadjahu kanonici, jer Turian utvrdivši se u gornjem gradu (Greču), za obranu istog za shodno scienjaše razoriti kaptolski varoš i popaliti ga skupa s kanoničkimi kućami. Čim kanonici tako stradaše, Simo ih pozove u grad k sebi. Petar Ripač, Bernardin iz Modruša i Jure Frigidini nehtjednu k biskupu nego krenu k Turianu, a Simo po svojoj vlasti oduzme im kanoničtva i dade jedno Pavlu Erdödu (svomu rodjaku) a drugo Jakobu iz Požege. Vidjeo je Simo što se zaigrava, te stane o utvrdi grada svoga biskupskoga u Zagrebu misliti i briniti se. Naveze hrane, praha i zrnja, oružja i svake potrebe, koja kod obrane gradovah ide. A da grad i sva ova nepovjeri istom komugod, postavi nekog Ivana Vagerovića

Digitized by Google

zapovjednikom gradu; ovaj je služio još Simina strica, kardinala Tomu, te je za vierno službovanje bio mnogovrstno od Bakača nagradjen. Odatle proizticaše nepokolebima njegova oddanost prama Simi. A biaše k tomu oštar čovjek, vješt i izkusan vojnik, koji mnogo sabljom kresaše, mnogo kopjem vladaše. On se nije strašio Turiana, nego se rado bio ogledati i mjeriti š njime. Gradu, dok mu Vagerović glavom biaše, nemogaše Turian ni pristupiti, a kamoli mu nahuditi. Zato tim više trpljaše kukavna okolica od obiesti Turijanove; a on još naperi topove na tornjeve gotičke stolne crkve zagrebačke. Nije dosti dakle što je sirotinju vlastelinstva crkvenoga okolo Save i Zagreba ucviljivao, nego djelo pobožnog vladike Osvalda Thuza (od 1466—1499.) oba tornja sruši, a crkvi nikud nepopravljene štete njezinog izvanjskog uresa nanese. Istina, da Vagerović nije dužan ostao ni zagrebačkim gradjanom ni Turijanovoj vojsci, istina, da su i jedni i drugi osjetili čeličnu ruku Vagerovićevu i mnogo kvara pretrpjeli, ali što je komad porušena zida i razorenje gdjekoje kućice grada grečkog, što je gubitak živo ta plaćenika španjolskoga prama stravi svetinje naroda hrvatskoga i razvaljenju krasnog spomenika pobožnosti biskupske?! — Simu je srce boljelo i on se pobrinuo ozbilja, da Turijana uhvati ili izagna iz Hrvatske. Sroči se indi s Ivanom Banfiem, Vranskim priorom Ivanom Tahiem, i Petrom Marčićem Požežkim i Valpovačkim županom, poglavicami Zapoljske strane, kojoj povratkom ~~Zapolje duša~~ malo ponaraste. Zapoljeva naime stranka nadvlada u Ugarskoj Ferdinandovce, savez s Francezkom i Turskom učini, dovede Zapolju iz Poljske i odluči sve pokušati, samo da Ugarska pod Austriju nepodpadne. Tako i u današnjoj Hrvatskoj, koja se onda Slavonijom zvaše, Simo i njegovi nakane odlučno Ferdinandovce razbiti i dovedu svoje čete pod Greč, te ga obsjednu i stanu biti. Turian, izkusni vojevoda, sa svojimi Španjolci, u talijanskih ratovih med cesarom Karlom V. (bratom Ferdinandovim) i kraljem Franjom I. vodjenih otvrdnutimi i obrabrenimi, branjaše grad žestoko, i što on štete pretrpi, to i Zapoljcem vrati. On često na obsjednike napadaše, množinu ubijaše, druge u bieg natjeravaše. Ali Simo sa svojimi strankari pohara sve oko grada, tako da oni u gradu za mjesec danah nedostatak hrane osjete i Turian se stane za pomoć brinuti. Bijaše tadašnji Ljubljanski biskup Rauber vladar u Kranjskoj. Njega dakle moljaše Turian, da mu pritekne, jer će inače Simi u ruke pasti. Rauber svoga namjestnika Linardu Pullera pošlje proti Zagrebu. Oklopničke čete kopnom uz Savu, a sedam tisućah pješakah na ladjah sa zairom na Savi se uputiše Turianu u pomoć. Bojeći se Simo medju dvie vatre izginuti, odluči za sad izvanjskom neprijatelju ukloniti se, a drugu jednu dužnost svoju, kao ban, izpuniti. Snabdije indi svoj biskupski grad u Zagrebu hranom, prahom, zrnjem i ostalimi potrebočami, te se okrene svojom vojskom proti Križevcim, da sad on u onoj okolici zabanuje, gdje negdje prije Baćan i Ferdinandovci stolovahu. Bijaše u donjoj Podravini, koja je prama Našicam, neki Vladislav Moraeo, tudjinskoga koljena, koji se u uzgonu kraljevah nije pleo, nego prilikom općeg razdora upotriebio, da bezpravljem žepove napuni i lastim svojim služi. Taj bezbožnik strahom i užasom napunjavaše svoju okoliš, i bio bi pravi ideal „Raubrittera," jer je ubijao, plienio, krao, otimao i silu činio bez kraja i konca. Pravi razbojnik i zlikovac to biaše. Nerekav nikomu ništa dovede dakle Simo biskup, svoju vojsku u potaji do grada Moraeova, Jalževac zvana, nahrupi nanj iznenada, juriša ga, na mrdevinah zidove otme i pohara.

Dok je on to 1528. radio, bilo je njegovom gradu vrlo tiesno u Zagrebu. Turian, sjediniv se s pomoću iz Kranjske, od 7. srpnja počam obkruži grad biskupski i stane Vagerovića dodijavati. Ponačinja oko grada naspe i pleterom ih utvrdi, naveze topove, no srećom omanje, jer velikih neimadjaše, pa stane paziti kad se tko na zidu pokaže nanj pucati, a obarati što je još ostalo od gotičkih tornjevah i sitnih onih uresah gotičkog styla, od kojih se neznatni samo tragovi još na izvanjskoj strani crkve amo tamo ugledati mogu. Videći Turian da bez većih topovah neće uspjeti, a nemogući si ih nabaviti, pomisli na način drugi kako bi grad uzeo, počme naime lagume kopati. Al i u taj vojeni zanat Vagerović se je razumjeo. On protivne lagume nastavi i tako Turijanove predusretne, on na Turijanove kopače iznenada nahrapi, pa ih pobije i raztjera, on na tabor Turijanov udari i zada mu trista jadah, on napokon sieče i zarobljava tudjince, kojim grad tvrdo prkosi. Ali u gradu nestaje zaire, nestaje džebane, nestaje vojene sile, jer se troši hrana, jer topovi ore i puške iz grada pucaju, jer mnogi vojnik od gorke smrti i ljutih ranah iznemogne. U toj smeći Vagerović svećenika jednog, a u gradu ih više bijaše, obučena u odjeću zarobljenika Turijanova, potajno noću užetom iz grada pušta, da ide i biskupu objavi, kako grad stoji i da je nužda, s koje će stradati, ako se nepomoli sunce oslobodjenja. Biskup obreče pomoć i obodri obsjednute na protivenstvo. Svećenik sretno se vrati, bude uza zid u grad na konopu uzvučen i napuni grad veseljem i dobrom nadom. Vagerović sada, da Turian nemisli da mu je obsada dozlogrdila, stane od radosti pucati iz topovah i pušakah, dade udarati bubnjeve i trubiti u trublje, vikati, pjevati, klikati i halabuku činiti, a med narod prospe glas, da će mu skoro ogromna vojska u pomoć priletiti i da se on tudjinacah španjolskih i njemačkih baš ništa neboji. — Turian izbilja popusti u revnosti svojoj za otimanjem grada i javi Ferdinandu slabi uspjeh okrutnog svoga postupanja u zemlji slovinskoj.

Dok je stvar u tom bila, otišlo je nekoliko kanonikah, da namole kralja Ferdinanda, neka nedade crkvu stolnu Zagrebačku oriti i razvaljivati. Sva je prilika, da je dakle i Ferdinand zapovjedio Turianu, da

Digitized by Google

nenasrće prem žestoko na biskupski grad, u kojeg sredini se hram božji podiže. Ali su drugi poslovi bili, koji su biskupov grad napasti i zla oprostili.

Zapolja naime još iz Poljske poče s Turčinom se pogadjati o to, kad nemože neodvisno, da pod njegovim vrhunstvom u Ugarskoj kraljuje. Sultan Sulejman to jedva dočeka i stane otimati po malo štogod bijaše nekoč ugarske krune. Branitelji pograničnih gradovah stojahu sebi samim ostavljeni. Položeni Turčinu na susjedstvu nebijahu ni Zapolji ni Ferdinandu mnogo na misli, niti su se za nje otimali. Tako neznadjahu ti gradovi, ni njihovi kapitani čiji su? i stoga 1827. Grbonog, kapetan Jajački, predade Jajce, Andrija Radović, upaliv grad i varoš, opusti Banjuluku, Ličani i Krbavljani Udbinu i sve redom gradove predadu i pogube na Turke. Dočim su se indi sinovi domovine oko Križevacah, Zagreba i dalje krvavili, komu kralju da domovinu predadu, izgube svoju zemlju i gradove, koje su htjeli predavati. Vjekovite sramote! Hrvat Hrvata ubija i kolje, — pače Hrvat zove Turčina u pomoć, — da ne po razumu, nego po strasti stvari izpadnu. Zapoljevci naime, i med njimi žalibože biskup Simo, Sulejmanovu vlast očekivahu, da ona posadi na sveti priestol Stjepana apoštolskog krstoždernom rukom slavohlepnog Ivana Zapolju, koji se odluči na djela izražena pririečjem: „Superos si flectere nequeam, Acheronta movebo.“ Sulejman indi pomalo tobož za Zapolju otimaše gradove pokrajinske i približavaše se srcu Hrvatske, otme Slavoniju i te iste 1528. godine, kad je Vagerović Turiana a Turian Vagerovića nadjačavao, mjesto da oba složno na neprijatelja kršćanskog udaraju, sakupi on silnu vojsku, da pokori Ferdinanda a na vladu Ugarske stavi Ivana. Time se može pravedno reći, da strahovitost bitke Mohačke nije tolika ni toli za nas ubitačna bila, koliko je nesretan bio Zapoljev postupak i njegove stranke. Oni su tek podpunili poraz bitke Mohačke, jer Sulejman 1529. dodje na Ugarsku novom nebrojenom vojskom, nenadje ozbiljnog protivnika, otme Budim i uputi se na priestolni Ferdinandov grad: Beč. Ferdinand je sa svih stranah kupio vojsku, da Beč obrani, i tako mu već više na Zagrebu nije mnogo ležalo, kad bi Beč izgubio, te zato pozove Turiana s njegovom vojskom na obranu Beča, koji se digne izpod Zagreba, dodje za rana u Beč i ondje, na pravom mjestu, svoje i vojnikah svojih junačtvo pokaže. Zagreb je od svojih sinovah razoren stajao te godine kao podrtina kakva, u kojoj se razbojnici i bezzakonici skrivahu. Tri crkve sv. Antuna, Nikole i Martina, bolnice, manastiri — sve je sruženo do temelja.

Odlazkom Turiana oddahnu stranke. Dolnja Slavonija je bila prolazkom turskim poharana i u pustoš obrnuta. Gornja pako užasom je gledala Turčina u Budimu i pod Bečom i brez priprave, kao u mrtvilu, čekala je svoj udes. Bojničkim dusim izlapi krepost. Simo je stao pa gledao, šta će to biti?! Ali kad je vidio da Sulejman, vraćajući se s vojskom iz pod Beča, u Budimu krunu sv. Stjepana kralju Ivanu predaje i kraljestvo u Budimu potvrdjuje i podiže, dvostruko se priljubi svomu Ivanu, nemareći što je krvju domaćom natopljen temelj priestola Ivanova. — God. 1530. držao je kralj Ivan sabor u Budimu, na kom je Ivan Banfi postao nadvornikom, ali jošt iste godine pošlje Ferdinand na njeg njemačku vojsku pod Roggendorfom, koja ga u Budimu gradu stisne tako, da bi Ferdinandovcim sigurno u ruke pao, da mu Bjeogradski paša s bosanskimi i hercegovačkimi Turci nije u pomoć doletio, te Budim i njega izbavio. Od Sime biskupa nepiše se ništa te godine u izvorih što preda mnom leže; sva prilika da je doma bio i čuvao svojimu od Ferdinandovacah, koji su Slavoniji gornjoj bili mnogo pretežniji, dočim donje već gotovo nije ni bilo s turskih navalah i prolazah u Ugarsku. To mi se i zato istina vidi, jer se svi spominju, koji su se oko Ivana ove i sljedeće godine izkazivali ili savjetom ili junačtvom. Tako je 1531. godina prošla, koje opet Simo miruje, jer je sva zemlja Ferdinandu pokorna, što je i odatle očevidno, jer poklisari cesarstva njemačkoga, koje Ferdinand te godine za cesara izabran, Sulimanu šalje, nemogu Ugarskom ni Dunajom, nego prolaze Hrvatskom u Sisak, pa odatle na Kostajnicu, Krupu i Dubicu, te Unom i Savom u Bjeograd, izmed koga i Smedereva nadju Suliman s vojskom; nadalje odatle, što je Ferdinand Petra Keglevića Bužinskog za svoga u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji povjerenika, a sina mu za opata, Andriju pako Tuškanića, biskupa Kninskog za zapovjednika od Topuske i namjestnika banskog postavio. U to vrieme mira svoga počeo je Simo razmišljati štete saveza turskog, osjećati poraze i gubitke naroda. Izgubio je, vidi se, i on izpred očiuh razpru kraljevah glede napadajah turskih i odlučio sile svoje obrani domovine posvetiti. Mnogo je toj odluci doprineo Sulimanov rat na Ugarsku 1532. gdje po haranju i plienjenju, po bezuspješnom otimanju Kisega od Nikolice Jurišića na gornju i dolnju Slavoniju put u Jedren uze. Od Varaždina razdieli vojsku, da putuje prama Bjeogradu, i uzam on sebi spaholjane i janjičare udari na Koprivnicu, Vjeroviticu i Požegu te u Sriem dodje, gdje veliki vezir Ibrahim sa ostalom vojskom razoriv Vrbovec, prošav Križevac, Gudovac, vlastelinstvo biskupsko Začesan, Erdödsku Moslavinu, Kraljevu Veliku (sve u miru) i Zapolju (koja se i danas kod Gradiške vidi) takodjer prispije. Ovo tursko putovanje uzduž i poprieko naše domovine u miru užasnom prodje, ali ujedno povod dade vječitom neprijateljstvu proti Turcim, na koje i Simo biskup pristane.

Kad vidi Ivan kralj, da njegov ban, biskup Simo, u Slavoniji nemože za njeg ništa da opravi, kad vidi, da su mu i u Ugarskoj sile preslabe za održati se proti cesaru Ferdinandu, koji imadjaše silami ciele Njemačke razpolagati, kad rekoh sve to vidi Ivan stane o nagodi s Ferdinandom misliti i već 1533. priprave u tom poslu činiti. I njemu je lanjska vojna Sulimanova

Digitized by Google

bila krvava u očima i on je vidio, kako je nenaravan patronat Sulimanov nad Ugarskom. To pako činjenje nije ostalo bez upliva u Simu, u kojem se to vrieme cieli prevrat mišljenja tvorio. Iz Zapoljevca imadjaše postat Ferdinandovac, da se domovina od Turčina brani. Tako sveti naravni interèssi konačno sve omanje obzire nadvladaju, a biskup shodno svom zvanju napokon osobnoj požudi predpostavi svetost svoga čina. 1534. kad se učini mir med Zapoljem i Ferdinandom, kad već ciela domovina bez prigovora prizna Ferdinanda za kralja, i Simo ga priznade. Drugovi njegovi Banfi i Tahi već u grobu počivahu, indi ga ništa više nevezaše na Ivana. Tako kardinala Tome protitarske osnove i u Siminom srcu konačno odziva nadju.

Neću kazati, da je možebit i prokletstvo crkveno, u koje je po osudi pape Klementa kralj Ivan sbog saveza s Turci pao, štogod doprinelo, da Simo misao i djelovanje promieni, jer to prokletstvo već od dvie godine nad Zapoljom visjaše. — Ali ću reći, da je onda i mir izmedju Sulimana i Ferdinanda se sklapljao i da je pukao glas od strane Ivanove, da će prva pogodba mira ta biti, da Ferdinand Turcim Slavoniju i Hrvatsku predade. Da taj glas ni ušima ni srcu Siminu nije godio, može si svatko misliti.

Godinah sljedećih je medjutim s kaptolom i sa Zrinjovci uzgone imao, to bo je znamenito, da u miru nikad nije živio.

A kad Turci 1537. pod Mehmetom bjeogradskim pašom preko Osieka na Požegu navale i nju sbog malobrojne posade lako zadobiju, tę sve tako paliti i žariti, ubijati i plieniti počmu, da je cieo narod županije požežke sa svojimi misnici u baranjsku županiju i k Pečuhu, gdje i danas žive, pobjeći morao: onda se podpuno s Ferdinandovci složi Simo, stane sa svojimi četami pod zapovied Kociana Ferdinandovog vojvode, da pomogne očistiti donju Slavoniju i Sriem od bezbožnog Turčina.

Čekalo se te 1537. godine do poslie žetve, da ljudi mogu vojsku hranom i službom providiti. Tada Kocian kod Koprivnice stane vojsku kupiti i dovede tamo 8 velikih za obaranje gradovah i nešto omanjih topovah, hrane naveze i sva za rat pripravi. Ljudevit Pekri, koji je u onih krajevih svoga vlastelinstva imao a Ferdinandov vrhovni kapetan u Slavoniji bio, zapoviedao je ugarskim i hrvatsko-slavonskim četam. Pavao Bakić, najslavniji onog vremena konjički vojvoda dobio bijaše odpust od kralja Ferdinanda, komu je od početka vierno služio. Ali sad videći, kako se junaci na Turčina kupe, nemogaše mu se na ino, nego i on sakupi svoju četu, koja je sastojala iz najhrabrenijih i najizkusnijih srbskih konjanikah, koji su pod njim 1529. u obrani Beča grada već slavno se izkazali. Odtale je i on sam s Kocianom veliko prijatelj stvo sprovodio. Tu je bilo Tirolacah, Korušacah, Niemacah i od sviuh Ferdinandovih narodah što pješakah što konjanikah. A kod svih tih bio je Bakić de Lak od prevelike ciene i uglednosti. Svega skupa bilo je 8000 konjikah a 16,000 pješakah u Kocianovu taboru.

Biskup Simo bio je postavljen za vrhovnog nastojnika hrane vojski potrebne. Jodok Lilenberg od strane Niemacah imadjaše mu ići u pomoć. Njim na ruku pridana su četiri Hrvata, da kupe po zemlji hranu i što na kolih što na brodovih za vojsku navažaju i za njom šilju. Tko imao bude hrane pa je za vojsku neda, tomu će se oteti i vojsci predati, to je bio proglas i naredba.

Podigne se u kolovozu vojska te padne pod Brezovac (Berzence), i tu se za potrebnu hranu skrbiti stane, jer u tom se najprije nedostatak pokaza. Ele skupilo se opet nešto na put u torbe a i grabež pomagala, te se 10. rujna dodje do Vjerovitice. Odtud je trebalo ići u pustinju, koju su Turci izlitajući iz Osieka i Požege po cieloj Dravskoj dolini i Vučinskoj okolini nemilice počinili. A manjkaše zaire! Kud će vojska bez kruha i siena, kud brez mesa i, zobi! Zato Kocian i Pekri oštrije zahtjevati, nalagati, zapoviedati stanu biskupu Simi, da kupi i šalje hranu, jer izginu vojska. Hranu, koju su vojnici sobom nosili za vrieme kad im veća nužda bude, moradoše sada trošiti, te tako od gladi ili se sramotno povratiti ili ne od navalah dušmanskih nego od nemarnosti svojih propasti. — Dok je vojska od biskupa Sime hranu izčekivala Bakić nemogaše mirovati, nego uzam biljadu svojih konjikah i dvie čete talijanskih puškonošah, uputi se prama Soplju gradu, u kom su već Turci se ugnjiezdili bili. Turci Sopljani, kad vide da Bakić na njih ide, popale hranu i grad, te se dadnu u bieg. No jim u biegu loša sreća bješe, jer naši konjici u potjeru se za njimi puste i nešto ih pobiju a nešto ih zarobe. Dok je velika vojska zairu čekala, u vojenom vieću su vojvode viećali, kud će od Vjerovitice krenuti: na Požegu ili na Osiek? Jedno zato, što zarobljenici Sopljanski izkazali bjehu, da se turska vojska spravlja pod Osiekom dočekati kršćansku vojsku; drugo zato, što do Požege valjaše Orahovičke gore prevaliti, s vojskom i topovi kroz bezpuća proći; treće što amo uz Dravu liepa ravnica prolaz olakšavaše, a Sopje više nesmetaše; napokon zato, da se jednim sraženjem krvavi posao svrši: nakani Kocian proti Osieku put uzeti. Ladislav Maraco, razbojnik od Ivana i Ferdinanda žigosani, gospodar orahovičkih krajevah koje mu Turci oteše, moradijaše vojsku voditi. Deset danah putovahu do Valpova, grada Perenjova. Perenji nekoč čuvar krune, dvoličnа značaja, god. 1529. nagrajsav i izgubiv krunu, bude po Sulejmanu predan Zapolji, od kog se odvrgao biaše. Ovi ga pomiluje i pusti, a on onda neodvisnim se gradjaše, dok ga Suliman 1532. kad s četom u tabor kod Mohača dodje, neuhvati, četu mu pokolje i njega Ivanu predade. Ivan mu opet pokloni život i slobodu, ali Suliman sebi za taoca sina mu Franju od sedam godištah uzme, koji u Carigradu poturčen bude i za kršćanstvo se izgubi. Perenji pako sad Ivanu vieran ostane. A

Digitized by Google

Ivan 1535. u miru ugovorenomu s Ferdinandom obveže se na Turke bojovati, dakle i Perenji proti Turkom stane, i zato zapovjedi gradskom kapetanu i ljudem u Valpovu, da zairom i ostalim potrebućami krštenoj vojsci na ruku idu i da ju dobro svjetuju.

Pod Valpovom vojska sedam danah ležaše, dok se je ćuprija preko Karašice sagradila, jer ju nije moguće bilo pregaziti sbog blata i propasti, i dok su se vodje opet posavjetovali na koju će stranu udariti? Jedni bo rekoše, da se dalje ide od Osieka na Erdut ili Vukovar, a drugi htjedoše pomoć čekati, koju vodjaše vojvoda Semburg. Našinci pako svi zato stajahu, da se nedangubi, nego da se što prije na dušmana nasrne a nečeka svaki čas na nestalne podpore. Treba, rekoše oni, da mač što ranije odluči, čija će biti Slavonija, jer ako ste htjeli neprijatelju se ugibati da pogibelji izbjegnete, a ono da ste radije kod kuće sjedili. Evo jesen prolazi, a ako zimu dočekate, imati ćete dva neprijatelja: nepogode vremena i Turke, koji će ugrijani iz kućah na vas udarati. Što prije valja Osiek jurišati, koji slab, nema obrane nego starih zidinah, pa će Turci videć tolike topove i bojnike ili brez bitke pobjeći ili, ako se uzbrane, brzo se predati. — Podiže se usljed otog sva vojska na Osiek. Konjikah broj ponaraste na 10,000, jer odkad se iz Koprivnice otišlo, nadošlo je još junakah slovinskih. Ali pješaci su spješali. Žderući voće podobivali groznicu, putovanjem, stražami i zimom propali i oslabili, tako da u njih vojvode slabu nadu polagahu. A sad je stoprv trebalo blato gaziti. Od Valpova se onda u Osiek nemogaše današnjim putem proći, nego se je išlo Bog zna kuda na okolo. Treći dan putovaše vojska a još dvie milje daleko od Osieka u njekoj livadi ili bolje rekav močvari biaše na lievo od Drave a na desno od brežuljakah i šumah okružena. Zapovied joj bi, kad je od Valpova polazila, da na tri dana svaki vojnik hranu sobom nosi; bubnjari i trubljari taborom proglase, da nitko nesmije dušmana uhvatiti dok se bitka sretno nesvrši, a i pomoć da će u kratko prispjeti. — U taboru onom prvo sraženje s Turci se dogodi. Ali kad Turci blizu tabora: topdžije opale i razagnaju ih, dočim oni strahoviti urlik podignu. Drugi dan izadju turski konjici da se s našimi ogledaju, i susretu se na dva mjesta, gdje ih s jedne i druge strane dosti padne, te oni u grad ovi u tabor se povrate. Taj dan pod večer dodje i biskup Simo sa svojim vojinstvom u tabor. U taboru se počeo bio pokazivati strah od gladi, no kad Simo hrane doveze, opet svi budu dobre volje. Turci i naši su i nadalje po malo se junački susretali, ali jer to u taman bivaše, zabrani se našim izlazak na borbu s Turci, nego se zapovjedi topždijam, da Turke puste pod tabor, pak tada na njih vatru prospu, što je Turke tako odbilo, da već samotni iz grada izlazili nisu.

Ali prije nego će se razići, Turci na naše navale.

Mora se znati, da onda Osiek nije tik Drave ležao, nego je Drava tako daleko od današnjeg Osieka tekla, da je izmedju nje i uzvišenosti one, na kojoj sad Osiek viš Drave leži, cieo tabor Kocijanov stao. Iza tog tabora bila je močvara i rit do ušća Karašice, a na desno, kako rekoh, brežuljci oni, koji današnji breg Dravski uz Osiek sačinjavaju, puni šumah i grmovah. Turci dakle zaidju na šajkah ili nasadah po onoj močvari, a drugi se na ove brežuljke postave i obkole tako naš tabor. Na šajkah bili su janjičari, Asapi i Martolovci (Srbi) s puškami i na brku svake šajke top. Ovi dakle udare s tim oružjem od strane močvare, a konjici se spuste na tabor sa brežuljakah, i tako se bitka započme. Naši se postave u red i napere velike topove na Turke, te ih stanu biti. Nemogav odoljeti Turci u bieg se dadu, i zapale med Osiekom i taborom ležeće selo, kroz koje su proći morali, da naši neprodju tako lako za njimi. Tad se Kocian svojskom popne na ravnicu gornjovarošku, gdje je imao i paše i vode i blizu šume za drvarenje vojsci. Odotud postavi veliki top, da puca na grad. Al kad vidi da zrno nepada u grad, nakani pobliže gradu prenieti tabor k onom kraju, gdje je kapucinski manastir sada, dočim je prije bliže Ritfale bio. Nu tu stajaše crkva, koju Mehmet zepovjednik grada Osieka u tvrdju obrati, obšanca i vojskom utvrdi, te Kocian na taj izhitreni gradić nesmjede da udara, nego na onu stranu, gdje sad donja varoš leži preći nakani, no ga briga spopane ostaviti valpovački put, na koji se naslonjaše vojska, te težkim drugim putem obilaziti donde, gdje mu i sbog dovaženja hrane tegobe predstojahu. Ele u vojnom vieću junaci su ovako besjedili: „valja nam proći s onu stranu grada, jeć ponajprije izkazuju zarobljenici, da nema ni dušman hrane u gradu, dočim smo mi na 7 danah providjeni, te će za mala ili uteći iz grada ili ga predati; po drugo se čeka pomoć i nova hrana od Semburga, koji je na putu k vojsci; po treće će Srbljи, ako se od one strane grada stane, sletiti sa svih stranah oružjem i hranom nam; po četvrto: evo je konac listopada mjeseca, zima je pred vrati, ako se sad grad neotme i Turci neraspu, u zimu po gotovu neće; a najposlie, nuto zijala velikih i silnih topovah s grada na nas okrenuta, ovim nemožemo inače se ukloniti, nego prešav na onu stranu, pram kojoj, jer je za njom zemlja njihova, Turci topove ponamještali nisu.“ — Kocijan rekne: tako nek bude! I taki drugi dan, metnuvši u red vojsku, podobro obilazeći, izadje pram dolnjoj varoši. Med putem kud su naši prolazili i gradom bilo je šume. Mehmet znajući, što naši smjeraju, metne u tu šumu četu janjičarah i tisuću konjikah, te kad stane vojska prolaziti, ovi na nju udarahu. Kocian češke i talijanske pješake na njih napusti, koji kad jim pomoć dodje od kranjskih konjikah, obdrže se i tako vojska pod večer na željeno mjesto padne i taki pomeće meterize, da se brani, ako Turci napadnu. Ali Mehmet u tvrdom gradu sjedjaše, znajući da će našim dodijati obsjednuće. Tu je sad čamio Kocian, ništa nečineći. Bakić i našinci proti sbotu njemačkih vodjah i njihovoj nakani,

Digitized by Google

kojom polahko postupati mišljahu, nemogu da ništa oprave. Simo što je mogao iztjerati hrane iztjerivao je, ali nedostatak dan na dan rastjaše i oskudica to veća bivaše. Onda jednoč Baltazar Banfi rekne, da treba najprije hrane tražiti, pak onda pobjedu. I mjesto da se jedno i drugo nadje u Osieku gradu — što on svjetuje? — da se na neki stari, u blizu ležeći grad Herman (staru Jarmina) udari, u kom Turci hranu čuvaju, a iz kog ih je lahko iztjerati, jer su zidovi slabi. Kocian taj savjet primi i istu noć k staroj Jarmini se krene, te grad s nekolicinom obsjedav, za nekoliko satih predajom od Turakah dobije, koji se na slobodu puste. Osiečki su Turci ostavili naše u miru pri polazku, radujući se njihovom odlazku i bojeći se zasiedah. — U gradu Jarmini nebude ta hrana, što se je tražila i trebala, nego sad je valjalo dalje tražiti je. Taj grad je blizu Vuke ležao, nju je indi trebalo prelaziti, da se na onu ravnicu dodje, gdje izobilje bijaše hrane, i koja je od Nuštra k Djakovu se protegla, od koje je Kocijan nadao se spasu vojske. Tri dana su težaci i vojnici most pravili preko rieke, koja je od kišah nabujila bila. Predju kola i manji topovi, sad će veliki prelaziti, al kad osmog povezu, most se skrši i top u rieci leži, na kom je grb kralja Ferdinanda izrezan bio. Kocijan ga dade čekići razlupati, da Turcim nedopadne. Kad je vojska prešla, most se otrgne, i nastane pitanje, kuda će se vojska krenuti? Neki bi rado u Valpovo što prije se potegnuti, te da se laglje putuje ostaviti topove, zakovati ih, lotre i ladje te ostale težke sprave spaliti i tako petam vatru dati; drugi se k Požegi potegnuti žele i tako najprije Ivankovo, grad Franje Zaja, omanjeg u vojsci vojvode, pak onda varošćicu Gorjane, u kojih hrane vojnicim u izobilju biti imadijaše, oteti, te pokriepiti gladnu cesarevu vojsku. Na ovo nagne Kocian. Simo je svedj pri vojsci bio i svoju dužnost po mogućtvu činio. Udari indi k Ivankovu vojska. Svaki čas moralo se je stati, jer su kolesa do osovinah osobito od topovah propadala u slavonsko jesensko blato. Ivankovo uzmu naši kao uzput, ali osim vina u gradu nenadju druge brane. Tu se razvedri malo nebo, a Turci držeći to za dobro znamenje udare velikom vikom na naše, koji su na ravnici gradskoj viš današnjeg sela Ivankova utaboreni bili. Najbliži su Turcim bili pod Šlikom vojvodom Česi, te su i prvu vatru izjeli. Petar Raškin, namjestnik Šlikov, hrabro se boreći, padne. Medjutim se tabor put Gorjanah krenuo bio i četir reda kolah se razredi med kojimi su naši putovali i branili se. Ali je taj put pun brežuljakah, nizinah, šumah i blatuštinah. Dok se kroz ote zapreke naši provuku, dugo traje. A Mehmet i Kasonj (rodom Hrvat) janjičare i srbske Martolovce napred šalju kraćim putem, da u zasjedi dočekuju kad vojska se primakne, te vatru dadu. Kocian vojski zapovjedi, da nesmije stati i busije raztjerivati, nego da mora hodeć strelicami i puškami se braniti koliko može. Kad tu na neku (danas neznanu žalibože) ravnicu se vojska popne: Bakić uzme svoje hrvatsko-srbske konjanike, poreda ih i odluči se pobiti s Turci, koji sve u većem broju i sve većom navalom na našince nasrtahu. Njemačko i magjarsko konjičtvo mu se pridruži, a Kocijan mu zapovied predade. Nesmiljeno kreševo se porodi, borba biesni, bitka se bije: a Bakić junačkom desnicom sjekući i vitežkom rečju hrabreći dušmanom strah i trepet zadaje. U to neki janjičar umiešav se med konjike pušku nanj opali; dobro ga je pogodio, u glavu mu junačku zrno prodre, ruka se spusti, on se s konja svali. Sad svi oko njegove trupine boriti se navale, ali Turci brojem i tjelesnom jakošću pretežniji odbiju od Bakića naše, primaknu se junaku i odsieku mu glavu. Ali podvojvode Bakićevi nemogahu pregorjeti smrti i gubitka tiela Bakićeva, odluče indi ili s njime poginuti ili Turke nadvladati i tielo svoga vojvode oteti. Grozno mrcvarenje nastade. Padne stari drug i kapetan kod Bakića Pavao Todor i glasoviti njegov jahać Talpaš i Tošo Peić Srbin. Zarobljeni budu u vitežkom borenju Srblji, na glasu junaci: Mato Skenderović, Vuk Milota i Pajo Delija. Bakiću u cieloj vojsci, što mu se jakosti duha i neutrudnosti u poslu vojenom ticalo, nije bilo para; i zato kad se začuje smrt njegova, izčezne vojsci sva nada pobjede, jer sad ni tko će vodit ni tko će se borit, nebiaše nikoga; a odprije štogod se dobro radilo, polazilo od Bakića, bez kog nebi pobjede ni junačtva! — Ogorčenje ipak i hlepnja za osvetom upali Ugre i Srbe, te u navali prvoj i mnogo jače i novom podporom jednako podkriepljivane Turke poćeraju, otmu jim topove. Ali pješaci su tako bili spješali, da nisu te topove ni s mjesta krenuti mogli, a kamli ih u tabor skloniti, te tako janjičari i ostali turski pješaci opet nadvladaju i našim ni dušom oddahnuti nedadu. Dan i noć, u svako doba Turci na naše udarahu, zašto iz Srbije i Bugarske, od Bjeograda i Smedereva sve im nove čete prispievahu. Stanje našeg vojinstva bilo je bezufano. Odasvud se predstavljaše smrt, poraz, gubitak i konačna propast. Što je bilo po onih slavonskih krajevih k Osieku priteklo dobrovoljacah, to sada kućam svojim pobjegne. Kocian s urednom vojskom a Pekri s banderijami gornje Slavonije u sdvojenju bijahu, te tako osupnjeni vojsci se ni nepokazivahu, niti su ju bodrili nit vodili. Neopisiva nemarnost zauze im dušu i hladnokrvno gledahu onu vojsku ginuti, koja je imala Ugarsku konačno od Turakah obezbieditи. Ele kako tako, kukavno se dotepu do blizu Gorjanah. Tu dobiju glas, da su Turci podsjekli šumu i tako se obkolili kladami, da onud nikako nije moguće vojsku provesti. Vieće se vojeno skupi, da se pita: kud će, na koju li stranu sada? U dva grada se je moglo: ili u Valpovo, gdje je bilo novca za vojsku i hrane: ili u Jolševac (castellum S. Elisabethae blizu Orahovice), Moraeov grad. Za Valpovo se odluče, ali kroz one močvare (u prosincu 1537.) tko bi provukao topove, kolija i ostale terete? Kocian sad zapovjedi, da se sav barut u zrak digne, da se topovi ostave, a

Digitized by Google

sva prtljaga sažeže; pa je mislio klade pouklanjati i tako proći. Ali ovo su mnogi rekli, da nije moguće, i tako još u gorje duševno razpoloženje i Kociana i Pekrija i biskupa Simu postave, te svaki stane o tom snovati, kako će u zdravlju uskočiti. Turci su naše pratili i gledali, gdje će ih iz busije dočekati, da ih hametice potuku. Tako blizu Gorjanah utaboreni stojahu naši, da sutra dalje podju: al u noći prvi Toma Moraeo u blizki svoj grad Jolševac uskoči. Stražnja straža vojske (arrière garde), Štajerci pod Ungnadom, drugi uteku. Istu noć biskup Simo, skupivši svoje čete, putem, kojim je najsigurnije mogao, k Zagrebu ode. Kocian četvrti dragocjenu glavu živu bježanjem iznese. Pekri skupi najbolje konjike, te peti, — sve u istoj noći, — poznanim krajem se uputi u pogrdno bježanje; sve se ovo zato učini da Niemci sami, kao Ferdinandova vojska, Turcim u šake dodju.

Sám grof Lodron, čuvsi što se u noći dogadja i obsvjedočiv se što početkom nije vjerovao, da je Kocijan sbilja vojsku ostavio, stane vojsci na čelo, da s njom izgine ili nadvlada. Zapovjedi dakle spremiti se na put. Čim vojska iz tabora izadje: Mehmet janjičare na nju napusti. Prvi pade Mager koruški vojvoda; za razsutkom Korušacah razbiju se Austrijanci, a vodja jim Kuenring u robstvo padne; česko konjičtvo, jer Šlik zarana uteče, bez vodje junački se boreći, izginu sve do jednoga na mjestu; Lodron i pješačtvo po zadobljenih ranah se predadu. Mehmet dade Lodrona posjeći te njegovu, Pavla Bakića i Erasma Magera glave sa robljem i dragocjenijim plienom Sulimanu pošalje. Tako se svrši zlosretna ta godina, u kojoj najveće nade za oslobodjenje kršćanstva od turskoga jarma uništošene ostahu, jedino krivnjom Kociana i Pekrija, koji su zlo vodili vojsku. Kociana u Kranjskoj a Pekria u Hrvatskoj Ferdinand uhvatiti dade. Pekri je 7 godinah u Gradcu i Inšpruku u tamnici sjedio i onda pomilovan te slobodi povraćen bio. Kocian u Beču u tamnici sjedjaše; ali mu podje za rukom prije smrtne osude pobjeći u Kostajnicu k Zrinju Ivanu. Bratu Ivanovu Nikoli Ferdinand zapovjedi, da smakne Kociana, i ovaj u sobu na njeg našalje Juru Grabuša i Ivana Hojšića, vojnike svoje, te ga onaj mačem u trbuh rani, a ovaj dok se je on okrenuo, da s duvara oružje pograbi, lupi ga sjekirom u glavu, koja je posli odsječena i Ferdinandu u Beč poslana (1539.) (Dalje sl.)

Slike iz domaćega života našega slavonskoga naroda.

Od Miata Stojanovića.

XXIII. Starac.

Kad ocvate proljetje života, kad sazrije plod muževske dobe, kad se svrši berba sviuh u životu trudah, i mraz života padne po tjemenu te snieg starosti obieli kosu na glavi, kad se počme u oslabljenih žilah nekoč topla krv mrzniti, kad izdadu noge starca tako, da nesigurne korake svoje s palicom podupirati mora; kad mu se lica od svakojakih povoljnih i nepovoljnih utisakah u životu porazaju, oči okrmelje i vid oslabi, uši otvrdnu, ruke počmu od slabosti štrepati i cielo tielo klone, iznemogne i pogrbi se k crnoj zemlji težeći: onda je starac dozreo izkustvom za svaki slučaj. Ako sjedne u savjet sa muževi, hladnokrvno kazuje šta je u istom slučaju već doživio i izkusio; ako je u domu medju svojom porodicom, na prvom je mjestu kod stola; djecu i unuke, u kojih je pomladjen obučava i ponukuje kao mudrac; ako je pri poslu, ravna ga savjetom; ako je medju ženami, razgovoran je i šaljiv i pokazuje, da mu još kuca u prsih ono njekadašnje toplo srdce, još u veselju i družtvu pri kapi vina suče siede brke, pjeva oslabljenim glasom davorije stare, pri plesu još udara dlan o dlan i lupa nogom o zemlju; ako je medju djecom, ravna im njihove dječje igre, i često se zaboravi, da sám nije diete. U polju je sijač, u domu domaćin, na piru kum ili važan uzovnik, u crkvi pobožan, svagdje štovan i u česti; na stanu je pčelar i nadziratelj marve dokgod može nadzirati. U domu je prva osoba, gdjegod je božji blagoslov te mladji starije počituju, i kao takov ravna domaćim gospodarstvom; brine se kao domaći svetjenik za bogoljubnost i ćudorednost svojih kućanah; razpre njihove kao kakav sudac razpravlja kako i u koliko može; pazi strogo da se održe u domu stari običaji, osobito glede pira i praznovanja, božića, uskrsa i drugih godovah, glede kumstva i prijateljstva, krstenja i pogreba. On gleda na rad, kad što treba preduzeti i kako, on pazi kako valja razpolagati sa hranom, marvom i smokom u kući, kad i koliko treba ostaviti marvinske omladine, s kime valja stupiti u kumstvo, prijateljstvo, u sprež težački, u ketuštvo mlinsko, u zajednicu ma koje vrsti; starac pazi na sgrade, pokućtvo, orudje i halat u kući, da je sve uredno i spremljeno. Djeca u kući pod starčevim su osobitim nadgledom: pred njim se Bogu mole, njemu, djedi svome, hvale se u dobru a tuže u nevolji, on jim je učitelj i kaznitelj, nadaritelj i sve u svemu. On zna koliko su težaci naorali, kopači okopali, žeteoci poželi, kosci pokosili; koliko kravah otelilo, kobilah oždrebilo, ovacah ojanjilo, kozah okozilo, krmačah oprasilo, pčelacah orojilo, koliko voćakah urodilo, koliko vozovah siena uvezlo, koliko vrećah žita u hambar strešeno, koliko akovah rakije izpečeno, koliko buradi vina u pivnicu spremljeno, koliko kolah kukuruza u koš strpano, koliko gradje i drvah iz šume zimi doma ili na stan doveženo itd.

Ako gost u kuću dodje, starac se s njime zabavlja, ako kum ili prijatelj dodje, sa starcem se rukuje i ljubi, ako iz kuće djevojka se udavača povede, starac ju blagosiva, ako vojnik iz kuće podje na vojsku,

Digitized by Google

starac ga blagosiva i savjetuje; ako se pita za rodoslovje kuće, starca pitaju za to. Starac je u slavonskoj kući što je matica u košnici, ako je samo isti starac čovjek čestit i pošten i dobar domaćin i pravičan otac svoje djece i unučadi.

XXIV. Baka.

Kad povene cvieće ljepote djevojačke kao u kasnu jesen cvieće u vrtlu; kad rumena i puna lica pobliede, spadnu i uvenu te se porazaju, povoraju i pogrešpaju; kad obrve, njekoč morske pijavice, obiele il' opadnu, koraljne ustnice sčore se i pomodre; kad po bielom grlu njekadašnjem, koje djerdani ukrašavaše, nabreknu žile; kad se biserni njekoč zubi razriede, potamnu ili poizpadaju te se nos spusti niže k bradištu, a ovo se zakovrči kano da se kani s nosom sastati; kad njekoč gizdavi plavi ili modri prami, dika djevojačka i ures mladosti, opadnu, i krasne pletenice otibaju se na tanke biele vuklice; kad njekoč žarke oči strielonosne, koje su občaravale u kolu junake, ugasnu kao dogoreo ugljen trnećeg se ognja; kad pune njekoč i jedre grudi oplasan i izgube se; kad njekoč biele ruke, krila labudova, u kojih su hitro zvrčila vretena, kojima su toliki vezovi i šavi, razpleti i pripleti kao kistkom napravljeni, klonu, iznemognu i štrepit počmu; kad vitki stas njekadašnji, kojim su mnogi junaci zatravljeni, poguri se kao stara poduprta sgrada; kad njekoč hitre noge plahe srne, iznemognu i hoditi, kamo li tančac voditi; kad to sve bude, onda iz ljepotice postane starica, baka. Slavonske bake vješte su svakom ženskom i domaćem poslu. One su dobre stanarice i vješte spremalje svake vrsti smoka i voća, zelenja i hrane; ljekarice su ljudem i marvi; vješte bojadisati vunu; izkusne su primalje i pomažu ženam u kući djecu odhranjivati; bogomoljke su i kadgod mogu idu u crkvu, i kod kuće nikad nisu brezposlene, rado divane u družtvu i pri najmanjem povodu plaču i svak u svoju ili tudju nevolju i biedu groznimi suzami oplakuju. U kući slavonskoj svatko staricu, baku, počituje. Ona se brine za mnoge stvari u kući, naime: da imade u domu s. vode vodokrstne, marinjska svieća, propetje, patrice (brojanice); fenje (borovice) za kadenje, svakojakih ljekovitih travah i melemah, svakojakog sjemenja od povrtalja. Baka savjetuje žene u kući pri odhranjivanju marve i živadi, pri spremanju smoka i povrtalja, pri ženskih poslovih. Ako je božić, baka savjetuje što valja za taj blagdan spremiti, tako i za druge godove; ako je porod u kući, baka je nadprimalja, ako je pir, baka savjetuje u svemu glede dara i podarja, ako bolestnik, baka je ljekar, ako smrt, baka sjedi kod mrtvaca i sprovodi ukopce često do grobja. Baka u kući trudi se ponajviše oko odhranjivanja djece i u tom važnom i težkom poslu pomaže dječje materei, često je jedina baka u kući, koja djecu uči Bogu moliti, starijim ruku ljubiti i slušati, i ona djeci u kući dieli jaja, jabuke i kruške, suve šljive i ošap, čega ona u jesen svega dosta spremi na ziminu za dobru i poslušnu djecu. Ako baka ima još svoga starca, trudi se oko njega glede čistoće i njege onako, kako je vikla činiti za mladih godinah i brini se za njegovu perteštinu, akol' je udova, često suznima očima spominje svoga starca i moli se svaki dan za pokoj njegove duše; za onim svojim djetetom ili unukom prionja sa svim srdcem, koje joj diete ljubav i privrženost pokazuje. Ako baka neima nikog svojega, onda je biedno i nesrećno stvorenje, na koje se u kući malo pazi, i tad često kukavne životari danke. Nu kad ima baka svoje kćeri i unuke, onda joj ove osladjavaju posljednje života danke, a ima dosta primjerah, da i snašice budu baki rodjene kćeri, te ju u svačemu pomažu i njeguju. Koja je baka u Slavoniji džokasta, zovu ju nadžakbabom i vještcom, vračarom, coprnjicom, bajalicom, i svatko se takove kloni; ako li je dobroćudna, pametna, miroljubiva i dobra, svatko ju štuje i pomaže, svatko se za nju zauzima i od svake nužde zaklonja.

XXV. Kum.

Čim porodi slavonska mati čedo na sviet, mahom se traži kum ili kuma za novorodjeno diete, da ga drži na krstenju, i krstni kum počituje se kao otac i mati, kao najvažniji prijatelj, zato je ondje rieč u narodu: „Poklonjat se valja i kumovom plotu, a kamo li ne kumu!“ Kuma uvrieditи i s njim se omraziti velika je od Boga grehota, a od svieta sramota.

Ako je veselje u kući slavonskoj, kum je pritoman, ako pir, kum je prva osoba na piru, ako žalost, kum je udionik žalosti, ako gostba, kum je prvi gost, ako praznik i zabava, kum je prvi uzovnik, ako móba, kum je u móbi, ako pokop, kum je na njemu.

Kum je često i sprežnik težački, i ketuš mlinski, i drug na putu, i pomoćnik u poslu i zajmu, položenik na božić, savjetnik pri važnom poduzetju, zaštitnik u svakoj biedi i nevolji, utješitelj u nesreći i gubitku; kum je udovi i siroti podpora. I tako je kum u našeg naroda ime važno i čestno, ako on samo dostojno uvažava kumstvo, i glede njega točno izpunjuje dužnonosti kuma prama svojim kumovom.

Kad kum u kuću, pred njega kumovi, kume i kumčad izlaze, s njim se rukuju i ljube, a mladji mu celuju ruke; kad kum iz kuće, prate ga često s gajdami, pjesmami i punimi čašami na ulicu. Kumu se u svakom slučaju mnogo čini za ljubav, i štogod smo rekli, da je on svojim kumovom, to su i oni njemu. Kum u Slavoniji dariva svoje kúme i kumčad: novcem, maramom, cipelami, uresom kakvim ženskim — mindjušami (ušnjaci), burmom, cvietom kupovnim, narukvicom, ili orudjem kakovim za ženske poslove potrebitim: preslicom, vreteni, stativami (razbojom), trlicom, češa-

Digitized by Google

ljom, košaricom, kolievkom, dječjim stalkom itd. Kao uzdarje dobiva on opet: košulju, ručnik (otarak), obojke, tkanicu ili pojas, oraovaču jabuku, šarena jaja, kolač pletenjak nakitjen cvietom kupovnim i svilenom vrbcom itd. (Dalje sl.)

JEZIKOSLOVJE.

Ustroj našega jezika. *)

Od prof. Adolfa Vebera.

(Konac.)

E. Glagolj je prvo diete jezika čovječjega i najsilniji tumač mislih ljudskih. Kada je prvi čovjek osjetjali svojimi upijao govoreću prirodu, najprije opazi, da nješto šušti, puše, praska, tuli, beči, pak onda tek spoznade tko je ono. Tako je postao naprije glagolj, onda samostavnik. Budući pako glagolj plod osjetjalah, kojimi se tvore najjasnije predstave i pojmovi, a samostavnik plod umne abstrakcije, do koje nemože svatko jednakom mjerom, zato je glagolj mnogo jasniji od samostavnika. To je bio uzrok, zašto su svi narodi najveću pomnju obratili na razvijanje glagolja, koji je ponajviše izašao savršeniji od drugih čestih govora. Odatle plodnost ona bujna likovah, odatle nepravilnost mučna, al odatle i vječne tužbe na težkoću glagolja. Ako se to opaža u svakom jeziku, koliko mora u oči udariti u našem, koji je uprav glagoljski jezik. Jer glagolj je borište, na kojem treba da svaki pisac kuša snagu svoju, prije nego se otisne na književno polje; tko nezna kretati i upravljati glagoljem kako valja, onaj nepiše naški, ma mu bilo sve ostalo u najboljem redu. Zato nije ni čudo, što ima u našem jeziku toliko obilje i izobilje, da ga jedini grčki u nječem nadkriljuje.

Najprije mnogo je stalo do toga, je li čin trajao ili se je u čas svršio, po tom se bo često odlučuju najvažnije stvari: je li tko zaslužio zatvor ili vješala, slabu hvalu ili neumrlu slavu. S toga ima u nas perfektivnih i imperfektivnih glagoljah; imperfektivni se opet diele na troje: na continuativne, iterativne i frequentativne; budući pako da se ove vrsti u korenu mienjaju, nastaje tolika množina raznih glagoljah, da naš pisac nedolazi nikada u nevolju, kako da izrazi misli svoje. Prispodobi: skočiti, *springen;* skakati, *unaufhörlich springen;* poskakivati, *wiederholend springen;* skaktati, *veröfternd springen.* Drugi jezici, u kojih ima samo vrlo malo tragovah razlici medju perfectivnimi i imperfectivnimi glagolji, da nadoknade taj nedostatak, ustrojili su tempus imperfectum, koga je u glavnih izrekah dužnost naznačivati trajanje čina. Ali medju njimi i nami ta je neizmjerna razlika, što se ova misao izrazuje samo u tom jednom vremenu, a naš imperfectivni glagolj ima sva vremena, naznačujući njemački imperfekt i ono što grčki aorist, a naš perfektivni glagolj, ili nastaje dvoznačenost, ili treba opisivati: *er nahm ihn,* uze ga, *er nahm ihn immer,* uzimaše ga. Slabo je poznanje prekrasne razlike ove učinilo, da su n. p. Niemci prijašnjih viekovah, premda su bili na glasu filolozi, po svom jeziku rieč *starb*, prevodili latinskom moriebatur, mjesto mortuus est; a i danas se u odpisih veli: Dabam Viennae, mjesto dedi. I to je prouzročio isti nedostatak, da su se evropejski filolozi namučili težkih mukah, tumačeć narav grčkoga aorista, dok ga nisu Slavjani prispodobili sa perfektivnim svojim glagoljem, te razriešili tu dugovječnu zagonetku. Odavle se vidi, da u nas ima više glagoljah, nego što jih broje najbogatiji jezici. Ako li uzmemo još ovamo silu predlogah, s kojimi se sastavljaju naši glagolji, i po kojih prelaze iz jedne vrste u drugu, kano lopta u rukuh loptašah, onda se moramo uprav čuditi bezprimjernoj obilnosti i bujnosti. —

Dieleći se vrieme u naravi na troje: na sadanje, prošlo i buduće, to moraju u svakom jeziku biti ta tri vremena; ali budući da čin može u sadanjosti ili trajati ili obično biti pa proći, a u prošlosti ili trajati, ili tako minuti, da mu neima ni traga kada pisac piše; ili se početi u prošlosti a trajati, bud on, bud posljedice njegove do časa, dok pisac piše; zatim buduć da se može čin u prošlosti dogoditi prije drugoga čina u istoj prošlosti: zato je narod naš satvorio više još vremenah, po imenu: imperfekt, aorist, perfekt i plusquamperfekt. Ali ni tom množinom nije mu bio čin dosta označen, te je prisilio praesens, da mu naznačuje prošlost, ali tako sdruženu sa sadašnjoštju, da ju malo ne vidiš pred očima, pa to je praesens historicum. Povrh toga buduć da se čini mogu u prošlosti preplitati, jedan tik za drugim bivati, s toga se je namaknuo imperativ poput latinskoga infinitiva, da tu misao izrazuje. Sada bi već bio mogao obustaviti tvornu silu svoju, ali pored pravilnosti ljubeći i blagoglasje nije mogao podnositi, da mu se isti oblik češtje vratja, te je imperfektu i plusquamperfektu dodao drugi oblik, sastavljen od glagolja pomoćnoga jesam i dionika srednjega, i odredio da se jednostavni oblici rabe u glavnih, a sastavljeni u podredjenih izrekah. — U budućnosti može se čin ili dogoditi, ili jamačno i taki sbiti, ili s drugim činom budućim bivati, ili se prije njega izpuniti, zato je stvoreno više oblikah: futurum, aorist mjesto futura, futurum conditionatum imperfectivorum i perfectivorum verborum. Sva ova vremena i osim futurah conditionalnih, nalaze se u pokaznom načinu, te jih čitatelj ovoga sastavka može naći u slovnici; ja ću ovdje navesti samo jednu osobu svih tih vremenah onim redom, kojim sam jih protumačio, da se

*) Iz ove je razprave izvadak o glagolju (čl. E.) natiskan u ljetošnjem programu zagr. gimnazije.

Digitized by Google

množina jasnije ukaže oku: molim, pomolim, moljah, pomolih, pomolio sam, bijah molio, bjeh pomolio, molim, pomolim, moli, pomoli, molio sam, bio sam molio, bio sam pomolio, moliti ću, pomolih, budem molio, pomolim.

Sva vremena sastavljena sa dionici srednjim i trpnim razlikuju sva tri spola u jedno- i višebroju, a za sprezanje nisu potrebna zaimena osobna, jer svako vrieme i svaka osoba ima poseban oblik. Nije li ovo posljednje podpuna srodnost s latinskim, a cjelovita raznorodnost s njemačkim jezikom, gdje se dionik nikako nemienja? Sravni: eram amatus, a, um, eramus i, ae, a; sa bio, bila, bilb sam ljubljen a, o, bili, bile, bila smo ljubljeni, e, a, pa s ovim: *ich, du, er war* **geliebt**, *wir, ihr, sie waren* **geliebt**.

Predlozi i veznici jesu melta, a dionici zlatni spojbe jezične sgrade, jer oni spajaju kamen s kamenom, opeku s opekom, a ovi učvrštjuju stienovlje, da nepostrada od nikakova potresa. Jezik, komu ili manjka jedno od ovih, ili nedotiče koje u punoj mjeri, naliči kući sazidanoj na piesku gromačami, koju mogu vjetrovi i propuhavati i drmati, kako jim volja. S toga su svi narodi nastojali, da jim jezici obiluju u tom pogledu. Mimoišav ovdje prve, o kojih ću niže progovoriti, o dioniku hoću da rieč zametnem.

Svatko rad sluša čovjeka, koji pripovieda ugodno i kratko, a kloni se obširna pripoviedaoca; kratkoća dakle i ugodnost glavni su i potrebni faktori pripoviedanja; ta se pako svojstva mogu najbolje postići dionicî. Jer kada ti valja dvie izreke stopiti u jednu, manje važnu pretvoriš u dionik, pa eno ti gotova posla. Budući pako da se čin jedne izreke može dogoditi ili u isto vrieme s činom druge, ili prije nje, ili poslije: zato su svakom jeziku potrebna tri dionika: sadanjega, prošloga i budućega vremena u oboj vrsti, te se jezik, koji odgovara tim zahtjevom, može u tom pogledu držati savršenim; a to je sam grčki jezik, koj imade silu, rekao bi često i nepotrebnih dionikah, jer u njem ima svako vrieme svake vrsti svoj dionik. Za njim sliedi latinski, komu manjka: participium praeteriti activi i praesentis passivi, a pored njega stupa naš jezik, ostavivši za sobom romanske jezike, a daleko za ledji njemački. Jer u našem se jeziku nalazi: participium praesentis i praeteriti activae vocis, i participium praeteriti passivae vocis, i to svi čili i samonikli, kano: moleći, a, e, molivši, a, e, itd., i moljen a, o; zatim oba participia futuri, ponješto skucani dionikom sadanjim pomoćnoga glagolja imati, i infinitivom glavnoga glagolja, kano: imajući moliti (rogaturus), i imajući se moliti (rogandus). Ali smatrajući naš narod prošastnost različitom, razvio je u jeziku još tri participia: praeteriti neutrius, (za srednje glagolje); praeteriti perfecti activae i passivae vocis; onaj prvi izlazi na *l*=(*o*), kano: molio, molila, molilo, a ova su dva sastavljena sa participijem praeteriti neutrius i passivi, n. p. budući molio i budući moljen.

Posljednja ova dva oblika dolaze i u romanskih jezicih, te bi mogao tko misliti, da su odande uzeta; ali ja, neupuštjajuć se u rodoslovnu razpravu, velim, da je to krasna razlika i promjena, nebudući ovi oblici ništa drugo do participiah pravoga perfekta; tako mogu reći: Brat moj, **prodav** konje, vrati se kući; nipošto: budući prodao, jer on neima više konjah, kada ja to o njem velim; pa opet: Brat moj, **budući kupio** kuću, stanuje u njoj, jer on ima i sada kuću; dionik bo srednji naznačuje, da je čin bio u prošlosti, a dionik sadanji, da čin taj traje donle, dok pisac piše; ovdje je dakle prošlost sa sadašnjosti prekrasno spojena.

Za onaj prvi uče naši gramatici, da ga prave svi glagolji, ali samo zato, da se njim i vremeni glagolja biti načine sastavljena vremena, a mjesto pravoga participija neutrius, osim kod malo glagoljah, da se metje participium praeteriti activum. S toga pišu: O vdje leži N. N. **umrvši, preminuvši** toga i toga; kupica staklena, **padša** na kamen, mora se razbiti.

Ja pako scienim, da se pogreška ova piše odatle, što se je pomiešao participij s gerundijem. Zaludo bi, tko bi sudeći po imenu držao, da su naši gerundiji jednaki latinskim; ove bo prevodimo samostavnicî glagoljnimi; a naši su gerundiji participijalne naravi, samo što neimaju spolovah i što se nesklanjaju. Tako imamo gerundij praesentis activi: moleć ili moleći, praeteriti activi: moliv ili molivši, i praeteriti passivi: moljen; srednji glagolji, neimajući uz participij gerundija, uzimaju gerundij praeteriti activi, kada treba da stoje u gerundiju. Ali participija rabe u nas samo ondje, gdje bi imalo stajati zaime odnosno; u svih drugih slučajih služi gerundij, n. p. posjetih sestru, **kupivšu** imanje=(onu sestru, koja je kupila), a n. p. sestra, kupiv imanje, ode,=(pošto je kupila). Dogodi se pako, da su našinci čitali u piscih i čuli govoriti u narodu: umrvši, te držeći to participijem, ustanovili su pravilo, da srednji glagolji neimaju svoga participija, a ono formu na *o, la, lo* prozvali su participijem nepravim. Ali tomu se protivi i jezik sada živući, i prošlost dubrovačka, i sličnost (analogia) s Česi, koji upotrebljavaju participij srednji svagdje, gdje mu je mjesto, n. pr. **umrli** ljudi=(koji su umrli); **prošloga** tjedna=(koj je pošao); sjekira **pala**, Gund.=(koja je pala), **zbledlé** lice itd. — S toga treba pisati: sestra **umrla**=(koja je umrla) u Zagrebu, zakopana je na groblju sv. Gjurgja; al i: **umrvši** sestra u Zagrebu=(kad je umrla), dodje joj brat na

Digitized by Google

sprovod. Jedini se glagolj biti izuzima odavle, te se piše bivši, nikad ili vrlo riedko: bili. —

Za participije i gerundije naše stoji ovo pravilo: upotriebiti jih možeš u svakoj podredjenoj izreci, gdje pravila o slogu dopuštjaju, izabravši vrieme prama onomu, što sam više rekao; a za gerundij napose valja ovo pravilo: Dolazio subjekt podredjene izreke u glavnoj ili nedolazio, gerundij stoji nepromienjen; al u onom prvom slučaju valja zaime osobno, kojim se naznačuje subjekt podredjene izreke, metnuti u glavnoj u padež prama istoj izreci, n. p. Rimljani **svladav** Kartažane, Hanibal pobježe; Hrvati **došav** u Ilirik, dade **jim** Heraklij zemaljah; nipošto na latinsku: Hrvatom **došavšim** ili **došlim** dade itd.

Da nam je participium praesentis passivi, mogao bi naš jezik stajati tik do grčkoga, koj je u tom najsavršeniji. Ali s vremenom se mienja i jezik. Tako živi taj dionik u staroslavenskom i ruskom jeziku, a u našem je ostalo samo njekoliko tragovah, u riečih: pitom, lakom; njeki ga srbski pisci upotrebljuju na im: ljubim, a, o; ali ja nedržim, da bi se mogao posve povratiti, već scienim da bi se grčkomu mogli bolje primaknuti participijem praeteriti passivi imperfectivorum verborum, nego što se prikučuju Latini svojim participijem praesentis activi dioniku grčkomu praeteriti activi, pišući: Interroganti respondit, mjesto pitavšemu odgovori, jer prije se mora pitati, pa onda odgovoriti, n. p. ὁ παὶς τυπτόμενος, **tučeni** dječak; prispodobi: ὁ παὶς τυφθεὶς, izbijen dječak. U ostalom da perfektivni glagolji nemogu imati sadašnjega vremena ni u jednom načinu, uči nas već sama narav i glagoljah i vremenah.

Romanski jezici, premda se mnogo služe participijem i gerundijem, neimaju nego dva samorasla oblika: praesentis activi: pregante, i praeteriti: pregato, u ostalom je sve skuckano pomoćnimi glagolji: essendo pregato, essendo stato pregato, avendo pregato, a za budućnost neimaju ništa do predlogah s infinitivom: per pregare, per pregarsi. — Njemački jezik nije nikako participijalan, te premda ima dva samorasla oblika: *bittend* i *gebeten*, slabo jih upotrebljava, osim kada se dodaju kano epiteti samostavnikom, već se mjesto njih služi veznicî ili abstraktnimi samostavnicî s predlozî; n. p. Zrinjski nepredade Sigeta, **nadajući** se pomoći od Maksimilijana, *Zrinjski übergab Siget nicht*, **weil** *er hoffte*, il **in der Hoffnung** itd.

Tvorci su jezika opazili, da pored istinitih i jamačnih mislih vlada u svietu više neizvjestna, neistinita, što se samo želi, a nemože postići, zatim da se tudje misli nesudaraju s našimi, dapače da i mi svoje svaki čas mienjamo, zato su satvorili nov način, po imenu konjunktiv, a u grčkom se jeziku povrh toga nalazi i optativ, mjesto kojeka služi Latinom konjunktiv. Južni Slavjani, smatrajući valjda svaku svaju misao kao istinitu i jamačnu, neimaju samonikla konjuntivalnoga oblika, već ako jim treba izraziti koju evropejsku nejamačnu misao, pred indikativ metju razne veznike i čestice takova smisla. Al opazivši, da se u svietu mnogo obećaje pod pogodbom, razvili su pogodbeni način, imajući tri vremena: sadanje: molio bih; prošlo: molio bih bio, i buduće: budem molio i zamolim. Izkusivši nadalje, da ima mnogo goropadnjakah, s kojimi se nije dobro prepirati, već jim treba kadšto i popustiti, ustrojili su dopustni način sa tri vremena a jednim oblikom: molio, ila, ilo, itd. U kojem vremenu stoji taj oblik, razsudjuje se po glavnom glagolju, n. p.: Danas **idem** šetat, **bilo** (sadanje) vrieme kakvo mu drago; jučer **podjoh** šetat, **bilo** (prošlo) vrieme itd.; sutra **ću ići** šetat, **bilo** (buduće) vrieme itd.

Odavle se vidi, da i u nas ima načinah za neizvjestne misli, s tom razlikom, da za jedan latinski konjunktiv, rabi nam sad jedno, sad drugo, sad tretje. A da mi nemetjemo svigdje neizvjestnoga načina, gdje stoji latinski konjunktiv, to visi o načinu, kako si koj narod misli dogadjaje svieta. Latini drže mnogo toga za neizvjestno, što je po zdravoj logici jasnije od sunca, kano u posljedičnih izrekah sa ut; u izrekah, koje vise o konjunctivu ili accusativu cum infinitivo, u činih sbilih se u vremenu sa quum u imperfectu i plusquamperfectu, pa bile jim misli Bog zna kako izvjestne; riečju latinski je jezik malo ne sav konjuctivan i nejzvjestan. Noviji jezici povodeći se u tom za latinskim, primakli su se ovomu sasvim, al su i izgubili originalnost, koju južni Slavjani hoće da zadrže, te neizriču neizvjestnimi načini ništa drugo nego prave neizvjestne misli.

Passivu čini se da nije sviet velik prijatelj, želeći više sam tvoriti, nego da drugi nanj djeluju; zato mu nije forma ni u jednom jeziku sasvim razvita. Grčki bo passiv slieva se u mnogih vremenih s medijalnim oblikom, a u Latinah je dosta toga sastavljeno, kano: amatus sum, sim, eram, essem, fuissem, ero, fuero. Noviji su jezici u tom prisvojili tudje krojeve, al jim nedoliče baš liepo: *Ich werde geliebt*, io vengo amato, je suis aimé itd. postali su samo od nevolje. Naš jezik posve je antipassivan, te neima upravo nikakova passivnoga oblika, već ga posudjuje u povratnoga glagolja, pa se i njim služi samo kad neima subjekta bivše aktivne izreke; n. p.: Vojska se sakupi, boj navjesti, bitka zametne, rat dovrši, mir sklopi itd.

Vaš dakle jezik nije u tom dorasao latinskomu, — prigovorit će možda mnogi; kano što nisu bili ni drugi jezici noviji, odgovaram, ali ako uztreba, sastavit će naš oblikobogati jezik u tioji čas likovah prama latinskomu; pa i sbilja, odkako smo se počeli srdačnije bratimiti sa klassičkimi jezici, ukazalo nam se je stvarih dosad ni vidjenih ni čuvenih: bivam, budem, bivah, bjeh, bio sam ljubljen itd. — To valja glede na točne prevode iz staroklassičkih jezikah, al u slo-

Digitized by Google

bodnom sloge želimo biti slobodni, i samostalni, osobito što u toj sliepljenoj passivnoj formi nevidimo nikakove krasote.

Supinum na *t* (ljubit, kupit itd.) šaljemo ljude u sviet, a jednim jeditim oblikom: vuci, tuci, zapoviedamo svim osobam od oba broja, da što čine ili ostave; ovaj imperativ služi i za latinski infinitiv historički, n. p.: Mi dodjemo, a ti i oni, **kupi** krpe, **trpaj** u škrinje, **tovari** kola, pa **bježi**.

Zrielo promótrivši što je o glagolju rečeno viditi ćemo, da je grčki glagolj najsavršeniji, a namah donj da stoji naš jugoslavenski u originalnosti svojoj. U njem bo ima najviše vrstih glagoljah (perfect. imperfect.), načinah i vremenah, a u ovih najviše promjenah; šteta što je izgubio dual, jer onda bi se još bliže bio primaknuo svomu grčkomu uzoru. U dionicih i gerundijih spajamo klassičku prošlost sa romanskom sadašnjosti; izilazimo dakle savršeniji od svih ostalih narodah.

Pa uz svu množinu ovu, naš je jezik vrlo lasan naučiti, jer osim dva nepravilna temeljna vremena, praesensa i infinitiva, sva se ostala svih glagoljah prave na jedan način, imajući dakako pred očima promjene blagoglasne; n. p. u praeter. hist. za sve glagolje stoje ovi nastavci: *h*, — — smo, ste, še, a u imperfectu: ah, aše, aše, asmo, aste, ahu. Što pući ima u praet. hist.: pukoh, puče, itd. a faliti: falih, fali, itd., padati: padahu, a moliti: moljahu, itd., to je nepravilnost, ako se uzmu pravila po pretvaranju suglasnikah, po kojih se upravlja sav jezik. Njekoji gramatici naši pokušali su i praesens tegnuti u pravila, al jim je posao izašao zamršen, tegotan, pa i zaludan, jer naveli ih koliko im drago, uviek će se naći glagoljah, o kojih će se moći reći: multa per Illyriae fines sine lege vagantur; praesens je naš nepravilan, te ga treba učiti iz rječnikah i običaja.

Ako sa sile oblikah i nastane težkoća, ta se ima pripisati sili duševnoj naroda i originalnosti jezika, što mu služi na neizmjernu diku, kano što se i grčki slavi uprav s izobilja glagoljnih likovah. Ako se pako naš jezik uzme kano tumač, stapljajuć prošlost sa sadašnjosti, može govoriti s Grkom rieč po rieč, s Latinom s malo promjenah i izpravljajuć nelogičnost njegovu u konjunctivu, s Romani kano brat s bratom, a s Niemci, kano okretan i kitan mladić s čovjekom, komu steže obširnost, i resi nenapravnost dionici i gerundiji.

F. Svi se naški prislovi dočimaju na *o, e,* zato mnogo doprinose blagoglasju jezika, koji tim punije glasi, čim ima više riečih, dočimajućih se glasnikom. Istina da su jednaci pridavnikom srednjega spola u jednobroju, al ih u kontekstu nije težko razpoznati; pa uza sve to veća vlada razlika u našem jeziku, koj u pridavniku vaviek razlikuje sva tri spola, nego n. pr. u njemačkom, gdje je pridavnik kano praedikati atribut jednak prislovu; n. p. otac je **dobar**, mati **dobra**, diete **dobro**, dječaci **dobri**, sestre **dobre**, djeca **dobra**, on govori **dobro**, naprama: *der Vater ist* **gut**, *die Mutter* **gut**, *die Schwester* **gut**, *die Kinder* **gut**, *die Schwestern* **gut**, *die Thore* **gut**, *er spricht* **gut**; isto valja u mnogih slučajih i o romanskih jezicih.

Po raznom dočetku pridavnikah, od kojih se prave prislovi, imadu i ovi veliku promjenu oblikah, al najkrasniji je na ice, koji postaje ponajviše od glagoljah, te se u drugih jezicih mora obširno opisivati: trkimice, sječimice, pljoštimice, kosimice, pustimice itd. Prislovi, vukući lozu svoju od zaimenah, razlikuju gramatičke osobe po onom, što je gori rečeno, n. p. ovdje, tu (*hier*), ondje (*dort*); ovamo, tamo (*her*), onamo (*hin*); odavle, odatle, (*von hier*), odanle (*von dort*). Mjestni razlikuju samim jednim slovom mirovanje, kretanje i pravac, što se drugdje opisuje; n. p. ovdje (*hier*), ovamo (*her*); ovuda (*hiedurch, auf diesem Wege*); odavle (*von daher*); odovuda (*von daher auf diesem Wege*). U ovom krasnom svojstvu naš je jezik uprav prama latinskomu.

Prislovom kakvoće služi za temelj: ak, a kolikoće: oli, metjuć pred nje dočetke osobah gramatičkih, posudjene u zaimena, te nastaje opet sila prislovah, n. p. kako (*wie*), ovako, tako, onako (*so*); koliko (*wie viel*), ovoliko, toliko, onoliko (*so viel*). Prispodobi pridavnike: kolik (*wie gross*), ovolik, tolik, onolik, ovolika, o, i, e, a; tolik, a, o, i, e, a, onolik, a, o, i, e, a (*so gros*), pa ćeš se čudom čuditi sili i bogatstvu. Amo idu i pridavnici kakvoće: kakov (*wie beschaffen*), ovakov, takov, onakov itd. (*so beschaffen*). Ali tko da izcrpi divni ustroj našega jezika, osobito glede na tvorke?

G. Uz silu dionikah naših nisu se veznici mogli razviti onako obilno, kako u drugih njekih narodah, jer tko da uz zlatne narukvice traži železnih sponah? Ali komu se hoće misliti i tražiti, naći će i tu dosta gradiva; meni je barem pošlo za rukom pronaći već sada u jeziku našem sve veznike prama latinskom, kojih veli se da ima mnogo svakovrstnih, ako izuzmeš dum, donec i quoad, za koje se u nas nalazi jedini dok, dokle, dočim, od kojih sva tri skoro jedno znače. Nu i medju latinskim donec i quoad vrlo je tanka razlika, bez koje može jezik biti. Da nam uztreba još tanje razlučivati misli, našlo bi se u prežívom i prerazličitom jeziku našem riečih za naznačivanje tih odnošajah. Jer ja držim, da je u djetinstvu svaki jezik imao malo veznikah, služeći se samo glavnimi izrekami; kašnje su se namicali prislovi, glagolji, predlozi, dapače i ciele izreke, da rabe mjesto veznikah, kano što to svjedoče latinski: quo (ablat. relat. zaim.), licet, quamvis (quantum vis), quamlibet, etiamsi (et-jam, si) a naški tik, jedva što, budući da, njemački: *während, wiefern, seitdem, daher* itd.

Jedini me da smeta; on je bo sve u svačem, te neima skoro izreke, da nanj nenaidješ; izrazuje bo: što latinski: ut (acc. cum inf.), si, dummodo, ne itd.,

Digitized by Google

ali valjan naški pisac, znajući za tu manu, moći će joj se vješto uklanjati, sada sa kako u neupravom govoru, sada sa kada u pogodbi, sada sa nebi li u namjernih izrekah itd., da i u tom dotjera do savršenosti. —

H. Za predloge držim sve rieči, koje naznačuju razna odnošenja stvarih, i koje djeluju na izbor različitih padežah, bile one rodom prislovi, ili što mu volja drugo; a takovih ima u našem jeziku tolika sila, da bi se mogo prozvati i predložnim. Ja barem nepoznam jezika, gdje bi jih više bilo. Tko nevjeruje, neka se javi, a ja ću mu odgovoriti.

Ako sakupim u jedno što je dosada razloženo, mogu tvrditi, da je naš jezik: bogat u korjenikah i tvorkah, blagoglasan sa razmjerno uredjena gradiva, plastičan sbog divna ustroja, živ sa nebrojenih promjenah, razgovjetan i krepak po onomatopoetičkih riečih, kratak i krasan kroz dionike, prerazličit od sile raznih oblikah, svakako vrstan bratimiti se sa svakim dapače i prednjačiti mnogomu drugomu jeziku. Što pako sliedi odatle, ostavljam umu svakoga nepristranoga čovjeka.

Mnogo bi se još moglo reći o jeziku našem glede na gradivo i oblik, ali meni nedotiče vremena, upuštati se u potanje razglabanje; s toga sam i morao odgoditi tretji dio ove razprave o slogu, o kojem želim progovoriti, ako ne prije, a ono barem na godinu opet na ovakovu mjestu.

Napokon molim, da mi nitko nezamjeri, što sam druge jezike povukao u ovaj članak; jer to sam učinio samo zato, što se držim načela: Oppositа contra se posita magis elucescunt; a njemački sam ponajglavnije zato izabrao, što se on kod nas najbolje pozna.

RAZLIČITE CRTE.

(*Najznamenitije jeke u Austriji.*) Jeka, koju Rimljani veoma prikladno nazvaše kćerju zemlje i zraka, jest stvar dosta obična; znamenitom postaje stoprv tada, kad se glas višeputah odaziva. Jeka je četverovrstna: prosta, gdje se jedan glas samo jedanput odbija; višestručna, gdje se jedan glas njekoliko putah ponavlja; višeglasna, gdje se po više slovkah odaziva, i složena gdje se po njekoliko slovkah više putah odbija.

Prosta jeka jest ujedno i najobičnija; višestručna dolazi riedje. Takova je glasovita jeka ville Symonette kod Milana, gdje se hitac iz male puške odaziva po 50 do 60 putah. Zrak medjutim mora biti posve čist, ako će svi pojedini odzivi da se dobro razaberu.

Zanimivije su višeglasne jeke. Blizu benediktinske opatije u Tihanju nad Blatnim jezerom (Balaton u Ugarskoj) odaziva se dvanaest, a na vrhuncu gore Königsteina u Brašovskom okružju u Erdelju petnaest slovkah.

Složena jeka imade u Studničovskih pećinah (*Adersbach*) na Krakonoših (*Riesengebirge*) u Českoj, gdje se sedam slovkah triputa ponavlja.

Da se glas po špiljah i bezdnih razlieže, to nije ništa osobita, i nalazi se svuda medju gorami i pećinami.

(*Bibliotheca Corvina.*) Slavna Korvinska knjižnica zametnuta je po svoj prilici za prvih deset godinah vladanja kralja Matije; nu najveća slava njena pada u pozdnije godine kraljevanja njegova. Najprije se je za nju kupovalo u Carigradu, Grčkoj i Azii, a medju djeli, koja su se nabavila, biahu i mnoga pripadajuća iztočnim književtvom; tim se pridružiše docnije svi proizvodi baš u ono doba iznadjene nove umjetnosti tiskarske i prepisi djelah neizdanih, što je Matija velikim troškom nabavljao. Odgojitelja svoga sina i Tadiju Ugolletta bješe poslao u Florenciu, gdje pod njihovim nadzorom zapevjedi da se prepišu najznamenitiji kodeksi iz knjižnice Barbare Mediočejske. Osim toga držao je u Budimu pod upravom Feliksa Dubrovnickoga trideset prepisateljah i miniatorah za prepisivanje rukopisah latinskih i grčkih. Tim načinom i neprestanim prikupljivanjem postade Matijina knjižnica u njekoliko godinah glede broja knjigah najveća a glede unutarnje sjajnosti prva na svietu. U njoj biahu zastupana ova književtva: iztočno, bibličko, grčko i rimsko i spisi svetih otacah; knjigah biaše oko 50,000 komadah.

Poslie smrti utemeljiteljeve ustav taj, komu nebiaše pod nebom jednaka, padaše sve više i više. Vladislav i poslie njega Ljudevit, nemogavši poradi sveudiljna nedostatka gotova novca drugčije darivati strane poslanike i druge ljude, koje su rado imali, poklanjahu im često najljepše i najdragocjenije kodekse. Mnoge od njih bješe već Maksimilian I., utemeljitelj c. dvorske knjižnice, prekupio od Vladislava po svomu poslaniku Cuspinianu, koji tom prigodom izdade u Budimu za pet godinah 24,000 for. Mnogo propade nemarnostju da i nepoštenjem nadzirateljah; osobito pako oplieniše ju Turci g. 1526., premda su se docnije, kad bjehu osvojili Budim (1541.) vodje turski brižno za nju starali. Cesar Maksimilian II. mnogo je riedkih rukopisah od njih pokupovao. Nakon tolika gubitka biaše ipak sbirka ta jošte u prvoj polovini XVII. vieka tako velika, da je Pazman 30,000 for. za nju Turkom nudio. Juraj Rákoczy nastojao je svimi mogućimi lukavštinami, da ju dobije za Betlenov kolegium, a cesar Leopold I. htjede ju opet nabaviti za dvorsku knjižnicu; ali uzalud; carski poslanici toliko barem obaviše, da su knjižnicu vidjeti mogli (1666) i nadjoše ju veoma siromašnu i u podrumu spremljenu, neimajući više nego 3—400 spisah većom stranom tiskanih, po zemlji na hrpe razbacanih, zaprašenih i zamrljanih. S privolenjem pašinim odabraše carski paslanici tri znamenitija

Digitized by Google

rukopisa za carsku knjižnicu; nakon 20 godinah pade i sám Budim u ruke Leopoldove.

S jasnih skoro razlogah misli se, da je znatniji dio knjižnice Korvinske bio još za Rakocievih vremenah u Budimu i da je stoprv docnije upravo poradi lakomosti Rakocieve dospjela u Carigrad; što ostade, bjehu po svoj prilici samo knjige Ivana Zapolje. Tako od Korvinske knjižnice nepreostade ništa do onih kodeksah, koji danas rese ponajviše bečku dvorsku, ferrarsku i wolfenbüttelsku, pomanje pako mletačku, draždjansku i londonsku knjižnicu i druge inostrane knjižne sbirke, zatim knjižnicu ugarskoga narodnoga muzeuma, akademičku i marošvášárheljsku.

(*Carska riznica u Beču.*) Ta riznica nalazi se u onoj strani carskoga dvora, što se zove dvor Švajcarski. U jednoj galeriji i četiri sobe, imade toliko i toli sjajnih riedkostih svake vrsti: posudja, nakita, odiela, kipovah itd. od zlata, srebra, bisera i dragoga kamenja, koliko jedva igdje drugdje na svietu.

Najveće dragocienosti, što se tud sahranjene nalaze, jesu dvie krune, što su ih dali sgotoviti za česko krunjenje slavljeno g. 1836 u Pragu. Cesarovu krunu, koja je načinjena prema njekadašnjoj kruni cesara Rudolfa II. rese 20 velikih, 2 ružičasta i 504 manja solitera; 122 velika i 246 sitnijih zrnah bisera; kruna pako caričina imade 20 velikih, 2 ružičasta i 23 manja biela solitera; 28 brillantovih ružicah; 504 brillanta; 122 velika i 246 sitnijih zrnah bisernih.

Historičku važnost imadu carsk. austrijanski domaći znakovi i znakovi dostojanstva bivših carevah rimsko-njemačkih. Prvi su za cesara Rudolfa II. veoma umjetno napravljeni i izgladjenimi safiri, rubini, dijamanti i biserom ukrašeni i vežu u zlatu, najprije kruna 1189 zrnah, državna jabuka 484 dukata, a žezlo 194 dukata; upotrebljavani su pri krunjenju u Frankfurtu, a po zavedenju carstva austrijskoga smatraju se kao domaće dragocienosti austrijsko-carskoga dostojanstva. Dragocienosti njekadašnjega rimskoga carstva jesu: kruna od čistoga zlata, veleumjetno načinjena, ukrašena dragim kamenjem i biserom te napisom: Conradus Dei gratia Imperator; nadalje zlatna državna jabuka i srebrno žezlo; po tom dolazi krunovno odielo od težke svile, zlatom izvezeno i biserom posuto, to jest: dalmatika, alba, štola, plašt, rukavice, cipele i pás; napokon mač Karla Velikoga, koji je na držku ukrašen carskim orlom i českim lavom.

Nadalje čuvaju se ovdje takodjer i mnoge i skupocjene svetinje njem. rimskoga carstva; staro na modrom pergamenu pisano evangjelje sa jednom zlatnom daskom i na njojzi lik cara Karla Velikoga; mač istoga cesara sa zlatnim balčakom itd.

Kao historički spomenici znamenito je: misno ruho, što ga je Filip Burgundski odredio za svečanosti reda zlatnoga runa; zlatna zdiela 642 dukata težine, što se izvodi od Mihalja Feodorovića, velikoga kneza ruskoga († 1645); amajlija (talisman) Waldšteinova iz kristala sa znamenjem lava; Timurov mač, što ga je šah persijanski darovao cesaru Franji I.; srebrni kipovi i posudje, u kom su bečki redovi (ciehovi) predali g. 1793. cesaru Franji svoje dobrovoljne prineske, kad no je cesar, nehteć zemaljah svojih obteretjivati ve ikimi podanci, sám iz svoga podmirio troškove rata proti Francezom; krunovno odielo Napoleona kao kralja talijanskoga i iz pozlatjena srebra sgotovljena zibka sina njegova; kruna njekadašnjih carevah Srbskih, koja se je po padnutju Srbskoga carstva čuvala u Drinopolju i Carigradu, a Soliman I. poslao ju je Ivanu Zapoljskomu, odkuda je docnije u Beč došla.

Medju umjetnimi predmeti znameniti su kipovi: Leopolda I., Josipa I. i Karla VI.; umirući Isukrst od Benvenuta Cellinia; mnogo posudah i čašah iz dragoga kamenja neobične veličine i osobita djela; sbirka urah, medju kojimi se nalazi najstarija norimberžka urica što ju zovu norimberžkim jajem, zatim jedan veliki stojaći sat u vriednosti od 500 markah, što ga dobi na dar Maria Terezia od landgrofa Hessen-Darmštadskoga.

Izmedju nebrojenih uresah, kao što su križevi, zviezde, redovni lanci i drugih dragocjenih ukrasah, što se ovdje čuvaju, najznamenitiji je diamant florentinski, što je njegda pripadao Karlu smielomu, vojvodi burgundskomu; u bitci kod Grancona dodje u šake njekomu prostomu vojniku, koj ga je prodao za pet forintih; važe 532 ½ zrna; cesar Franjo prenesao ga je iz florentinske blagajnice u Beč. K tomu dolazi znamenita posuda samotvora iz smaragda izrezana, 2552 karatah težine, sa zaklopcem, koji važe opet 448 karatah.

Ovdje se napokon čuvaju i ključevi carske grobnice, koja se nalazi u samostanu kapucinskom.

(*Trgovina na sljemenu Karpatah (Tatrah.)* *) Nebi vjerovao, koli živahna trgovina skapča od jednoga kraja do drugoga sve gorane, počamši od vlaških granicah pa sve do Češke i Moravske. Oni imadu svoju vlastitu prvobitnu trgovačku cestu, koja nevisi o političkih ustanovah i s toga mora biti veoma stara. Vrhovina je svojim položajem u sredini te povorke i Vrhovljani odilaze k Huculom te kupuju od njih ovce i gone ih planinom kući. Ovamo opet dolaze u ustanovljeno vrieme trgovci (hosté) iz Krajine i Makova, Rusini i Slovaci. Ove osobito dobro dočekivaju po selih; svaki gospodar gleda koliko može, da ih dobro ugosti. Po tom se sidju knezovi (rihtari) iz ovoga ili onoga okružja, te ustanove za onu godinu ili drugi koji rok cienu ovacah, ovnovah i janjacah, po okolnostih vremena. Ciena se njihovim pravničkim jezikom zove tokma, a cienu udariti, zovu tokmiti. Ta se ciena obznanuje po svih selih i nje se mora svatko držati. Krajinjani i Vrhovljani jesu ljudi veoma pošteni; svakomu od njih možeš sigurno na poštenu rieč bez svakoga pisma tisuće posuditi i netreba ti se bojati, da ti neće, kad bude vrieme, ili novce donieti ili te umoliti, da ga još pričekaš. Kupljene ovce tjeraju trgovci u svoja sela, pasu ih preko proljetja i ljeta, gnoje košarami *) polja, a pojedini poduzetnici, sastavivši stado od njekoliko tisućah, tjeraju ga sljemenom Karpatah (Berkidah) do preko moravskih granicah, gdje po selih zakupljuju sieno za prenoćbu i krmu, obično na zapise, što im krčmari sami napišu i kad se vrate iz Holomuca ili Hustopeča, onda im novcem, što su uzeli za prodane ovce, sve liepo i sdušno namire. Tim načinom dolazi huculska marha tja u češke i njemačke gradove. Na gličkoj strani odilaze rusinske gazde iz Sanočkoga i Jaselskoga okružja, od kojih mnogi imadu po koju tisuću forintih u trgovini, po ovce na Strijsku vrhovinu medju Bojke, gdje na imanjih grofa Potockoga knezovi od dvadeset i četiri sela ustanove jednu tokmu, odtuda i od Huculah dolazi ona dobra „ugarska brindza," koja se razpošilje po svoj Austriji. A koliko osim toga vune, krzna, loja itd.

*) Vrhovinom zovu se gore u zapadnom kraju Marmaroške i sjevernom Berežke županije i okolini Strijskoj. Krajinom se zovu gore u Ugvarskoj i Zemplinskoj županiji. Košare su pomične ograde, u koje se marha njeko vrieme zatvara, dok zemlju nagnoji, a onda se opet dalje prenesu.

Digitized by Google

VJESTNIK.

Iz Zagreba. U VI. broju ljetošnjega „Nevena“ čitasmo pohvalno izvješće o Šulekovu „Biljarstvu.“ Ovih danah dojde nam do rukuh njegov „Prirodopis za nižje realke,“ što ga je iz njemačkog po F. X. M. Zippe-u preradio. Zippe-ov prirodopis je u njekoliko godinah u više izdanjih pretiskan, što je bjelodani znak njegove valjanosti za školsku porabu. U njem su sva tri carstva: živinstvo, bilinsto i rudstvo tako opisana, da neima niti premalo šta niti odviše, nego upravo toliko od svakoga carstva, koliko treba mladeži u nižjih realkah i gimnazijah, da se pripravi za višje učione, ili ako škole ostavi da nacrpi iz nje dovoljna znanja za svagdanji život. Premda je već mnogo prirodopisah iza Zippeova izišlo i u škole im ulaz dopušten, ipak ovaj u mnogom obziru, osobito u razgovjetnosti i sustavnom redu prednost zaslužuje; s toga je g. Sulek opet liepu zaslugu stekao nesamo za školsku mladež, kojoj je pribavio vrlo koristnu knjigu, nego i za naše književstvo u obće, koje je novim djelom obogatio. Što se samoga prievoda tiče, neznamo da li ima u nas koje djelo, kojega prevodjenje bi toli mučno bilo, i opet tako dobro za rukom ispalo. Tko nevjeruje, neka uzporedi izvornik s prievodom, pa će jamačno uz naše mnienje pristati. Umah u *prvom djelu*, gdje se ustroj *čovjeka* opisuje, imao je prevodilac golema posla, dok je onu mnoštinu njemačkih i latinskih anatomičkih imenah ponašio, pa je ipak svoju zadaću tako riešio, da je i strogost znanstvena uzdržana i stvar jasno prevedena. Isto valja o ostalih granah ovoga učevnika (*Lehrbuch*), navlastito pako o rudstvu. Nadamo se, da ovako valjana knjiga neće ostati bez žudjena ploda, te će se u realkah i gimnazijah s dobrim uspjehom upotrebiti. Jedno je samo, što nam se ponješto čudnovato čini. Od njekoga vremena izpuštena su na svih školskih knjigah imena prevoditeljah, a imena pisacah su zadržana. Tako n. p. na ovom prievodu stoji: „Prirodopis itd. Spisao Fr. X. M. Zippe, j. r. učitelj rudoslovja na c. k. bečkom sveučilištu“: dakle bi čovjek mislio, da ga je sam Zippe hrvatski spisao. — Napokon moramo jošte napomenuti, da je nastojanjem v. vlade izišao u Beču i atlas, u kojem je liepo naslikana većina životinjah u ovoj knjizi naslikanih.

— Od Šulekova njemačko-hrvatskoga rječnika izišao je nedavno šesti svezak (60 arakah) dopiruči do rieči (*Naturgewalt.*)

Iskrice.

Od Gj. Rajkovića.

Duša djevojačka.

Liepo sjaje izvor-voda u prilici srebra čista,
Ipak duša djevojačka nek još ljepšom sjajom blista.

Mudrost.

Pčela gorkog iz timjana med sabira te nas sladi,
Tako mudrost iz nesreće zna nauku da izvadi.

Uslada plemenite duše.

Kadionica — izprazni ju — još mirisom blagim traje,
Tak' uslada traje duše, koja dobro činila je

Šta je zavisti vriedno?

Zavisti je vriedno: mudrac kada sbori vedra lica:
„Neznam prosit, jad jadovat, neznam biti ulizica.“

Saviet.

Ako sreće ravnotežu održati želiš lako,
Ti mudrosću tad zamdaj kako mržnju, ljubav tako.

Nesloga.

Gorko j' svako piće onom, kog groznica mori huda;
Ko sám sobom nesložan je, neslogu će vidit svuda.

Tiha sreća.

Oko nemoć' podnet sunca, milo mu je zelen-polje;
Mani sjajnost, tihu sreću do božije traži volje.

Opet saviet.

Želje, nade složi mudro; točan podaj pravac njima:
S mukom plovi ladja, koja preveć mloga jadra ima.

Ništetno i lažno.

Što pogdjekad šumno zvoni, rekò bi je punovažno —
Izpitu se zrelom javlja ka' ništetno i ka' lažno.

Bubanj i frula.

Frulice se nedotakni kad uokrug bubanj ori:
Povedu li rieč budale — mudrac šuti, negovori.

Sreća u porodici.

Porodice sreću snovat i skitnica svjetska traži,
Grud s u p r u g e, krug d j e č i c e primiri ga i ublaži.

Božja providnost

Ko je pavu, papagalu i labudu dao odjeće,
Zar on zbilja za čovjeka odječice imat neće?
Iz utrobe majčine se čedo drago neizvije
Pre neg' hranom obilatom grud majčina uzavrije.

Antigon i uvreditelji veličanstva.

(Plutarh o ukroćenju gnieva. Pogl. 9.)

Uza sami kraljev čador stoje neki od vojaka',
Tu sad na svog dobrog kralja zla iznose svakojaka.
Kralj to čuje; da l' će s' svetit? . . „Ako vam je — veli — stalo
Da me slobno opadate, bar uklonte s' dalje malo!“

Govorljivost.

U svietu ćeš naći ljudih, što će draku rieč prosuti;
Al' se kaje ko govori, a ne onaj koji šuti.

Zagonetka.

Od Fr. Sajverta.

Nije našeg roda,
Nit iz našeg d o m a;
Nu nakit ga o d a
Da j' nešto lakoma.
Hrvat mu se poda,
I posta siroma.
Mnogomu se proda
D o m kroz otog soma.

Odgonetke zagonetakah u proš. br. Nevena: I. od Fr. Sajvrta: Snieg. — II. (rebus) od Lj. S. Bažanina: Puno riečih malo čina. Odgonenno g. P. Štefanović u Sisku g. P. Müller u Petrovaradinu i P. P. D. u Makarskoj.

S ovim se brojem dovršuje **tretje četvrtgodište** *ljetošnjega Nevena. Gg. čitatelji, koji žele ovaj list i nadalje dobivati, neka izvole svoje naručbine čim prije ponoviti; oni pako koji ga nežele dalje imati, neka se potrude povratit nam dotične brojeve. O broju predplatnikah i unapred jedino visi uredno i podpuno izdavanje Nevena.*

Sadržaj: „Ima, i tomu lieka“ od *J. J.* (Konac). — „Starosvjetski pomješčiki“ ili život starih rusinskih vlastelah, iz Ruskoga *Nikole Gogolja* prev. Nikola Begović. — Povjestnica itd.: Životopisi slavnih muževah porodice Bakač-Erdödianske. II. Simo biskup zagrebački 1518—1543. — Slike iz domaćega života našega slavonskog naroda: XXIII. Starac. XXIV. Baka. XXV. Kum; — Jezikoslovje: Ustroj našega jezika, od prof. A. Vebera (konac). — Razl. crte: Najznamenitije jeke u Austriji. — Bibliotheka Corvina. — Carska riznica u Beču. — Trgovina na sljemenu Karpatah. — Vjestnik: Iz Zagreba; — Izkrice od Gj. Rajkovića. — Zagonetka; Odgonetke.

Tiskom narodne tiskarnice Dra. Lj. Gaja.

Digitized by Google

Ciena na godinu: u Zagrebu: 4 fr. s poštom 5 fr. sr.; na pol god. pol iste ciene; u kuću 20. kr. na god.

NEVEN

Za utemeljitelje Matice il.: u Zagrebu 2 fr. s poštom 3 fr. na godinu; na pol god. pol iste ciene.

ZABAVNO-POUČNI MJESEČNIK.

Odgovorni urednik: Jos. Praus.

LISTOPAD. X. · 1856. TEČAJ V.

PRIPOVIEDKE I PJESNIČTVO.

Vražja bara.

Po Francezkom pisaču J. J.

I.

Starac Vladoje.

„Rade, zete moj — reče jednom starac Vladoje zetu svomu — valja da sve misli na jedno smisliš, pa da se opet oženiš. Eve već pune dvie godine danah, što si ostao udovac iza kćeri moje, a najstarji sin navršio ti je sedam godinicah. Ti se evo hvataš već tridesete, diete moje, a znaš, da se u nas misli, da čovjek, prevalivši te godine, već više za ženitbu nije. U tebe je troje krasne djece, i dosada nam, hvala Bogu, nisu dodijala. Žena i snaha moja negovale su ih, što mogaše bolje, i ljubile su ih, kao što valja. Pére je već gotovo odrasao; goni već podobro volove i pametan je dosta, da pase marhu, snažan dosta, da odtjera konje na vodu. On nam dakle malo brige zadje; no od ono drugo dvoje, i koliko ih ljubimo, ubogu sirotčad, ove godine baš odalmuti nemogosmo. Snahi mojoj evo opet ide vrieme da se ima breme, a jedno joj je još na rukama. Kad to bude, slabo će se moći baviti sa tvojom malom Davicom a još manje sa Bogosavom, komu su jedva četiri godinice a neima mira ni danju ni noću. Žestok je brate, kako no i ti; bit će jednom od njega, ako Bog da, valjan radin, ema je sada diete da ga Bog prosti. Staricu moju noge već izdale, pa nemože da ga stigne, kad joj umakne da bježi preko vratolomnih jarugah ili se zamrsi marhi med noge. Pa onda, kad se rodi snahi ovo novo, valjati će da ono posljednje barem za godinu danah prouzme ženu moja. Time vidiš, da su nam tvoja djeca na veliki teret i nepriliku. Mi nećemo, da se djeca zabatale, i kad pomislim što bi im se sve dogoditi moglo, neimajućim tko da pazi na njih, neimam mira u duši. Valja dakle da dovedeš sebi drugu ženu a meni drugu snahu. Misli o tom, diete moje. Ja sam te višeput sjetjao na to: vrieme prolazi i godine nečekaju. I s djece tvoje i s nas, koji smo radi da u kući bude sve u redu, treba da se skoro opet oženiš.

— Neka bude, ćaćko moj — odgovori zet — kad je baš tvoja volja a ja ću da ti ju izpunim. No valja da ti pravo reknem, da će me to stati puno muke i da sam tomu tako rad baš kao skočiti u vodu. Čovjek znade što je izgubio, al neznade što će dobiti. Ja imadoh ženu liepu, dobroćudnu, srdčanu, dobru svomu otcu i materi, dobru svomu mužu, dobru svojoj djeci, valjanu za posao u kući i na polju, okretnu kod svakoga ráda — dobru jednom riečju za sve; i kad ju ja uzeh a vi mi ju dadoste, neznam gdje mi ugovorismo, da ju ja zaboravim, ako ju kadgod izgubim.

— To što veliš, Rade, kaže ti tvoje dobro srdce — preuze starac Vladoje —; znam ja, da si kćer moju ljubio, sretnom ju učinio, i da smrt htjede uzeti zamjenu, uvjeren sam, da bi Ljuba moja i dan danas živjela a ti ležao u crnoj zemlji. I bila je vriedna te ljubavi; što ako tvoju bol neublažuje, našu jamačno ublažiti neće. Nu ja nevelim, da ju zaboraviš. Dobri Bog hotio je, da se od nas oddieli, i neće proći dana dok smo živi, da joj neobjavimo na onaj sviet našimi molitvami, našim spominjanjem, razgovorom i djeli, koliko nam je draga uspomena njena i koliko nam je žao, što ju je smrt s nami razstavila. No da joj je dano s tobom progovoriti sa onoga svieta i objaviti ti volju svoju — i ona bi te, vjeruj mi, svjetovala, da gledaš drugu majku onoj njenoj ubogoj sirotčadi. O tom je dakle govor, da gledamo ženu, vriednu njojzi zamjenu. To će biti malo otežko; ali je opet možno da bude; i kada bude, ljubiti ćeš ju, kako si ljubio i kćer moju; ti bo si čovjek čestit i htjet ćeš da joj ljubav vratiš, što je prijatelj nama i djeci tvojoj.

— Dobro, ćaćko moj, reče Rade, hoću da ti volju izpunim, kao što je nikad neizpunio nisam.

— U tom moram da te pohvalim, sine moj, da si uviek slušao prijateljske i dobre svjete domaćina tvoga. Daj dakle, da se posavjetujemo o izboru nove žene za te. Prvo i prvo, mislim, da se okaniš djevojčeta odviše mlada. To nije za te. Mladež je vjetrenasta i kako nije mal posao, odgojivati troje djece, navlastito kad

Digitized by Google

nisu od jednoga otca i matere, to treba da se gleda za to čeljade dobro i razborito, blage duše i rádu vičnо. Ako ti žena nebude tih godinah, kojih si i ti, a ono će se težko skloniti, da si naprti toliki teret na vrat. Ti ćeš joj biti prestar a djeca tvoja premlada. Ona će jadikovati a djeca će tvoja trpjeti.

— To je upravo što me muči, odgovori Rade. Akoli kukavice dobiju mater, da ih zlostavlja, mrzi i bije?

— Bože sačuvaj, preuze starac. Hrdjavih ženah imade, hvala Bogu, u nas još uviek manje nego li čestitih, i lud bi bio, tko nebi umio izabrati onakovu, kakova mu treba.

— Istina je, ćaćko moj; imade valjanih ženskih glavah u našem selu. Tu je Marica, tu Vukosava, tu Gjuka, tu Margita . . ., i — koja se tebi svidi.

— Lagano, lagano, diete moje, sve je to odviše mlado, odviše siromašno . . . ili odviše liepo; jer i na to valja misliti, sine moj. Liepo djevojče mnogoput nije tako váljano, kao drugo.

— Ti ćeš dakle da uzmem kakovu nagrdu, reče Rade malo okosito.

— Ne, nipošto, jer s tome će biti opet djece, a ništa nije tako žalostno kao djeca nakazna, kukavna i kršljava. No za tebe bi najbolje pristalo žensko čeljade, koje je još čilo, zdravo a ni liepo ni ružno.

— Ja vidim, reče Rade osmjenuvši se tužno, da bi takovu, kao što ti želiš, imao Bog tek s nova da stvara; tim više, što sirote nećeš, a bogata neće lahko poći, osobito gdje je udovac.

— A kad bi i ona bila udovica? be Rade, udovica bez djece i s podobro imetka?

— Takove u ovaj par neznadem u svoj našoj župi.

— Ni ja; ali ih imade drugdje.

— Ti si, ćaćko, uzeo njeku na nišan; de dakle reci, da vidimo.

— Dà, ja sam bacio oko na jednu, odgovori starac Vladoje, i to je njeka Radišićeva, udova Starinićeva, a živi u Viljušnici.

— Niti znam žene, niti sam slušao za mjesto, odgovori Rade nehtjevši više da se brani, ali sve to tužniji.

— Ime joj je Ljuba, kao i tvojoj pokojnici.

— Ljuba! Time bi ju imenom rado zvao! Ljuba!!! al je opet nebi mogao ljubiti kao onu prvu, pa to bi me tim većma bolilo; to bi me tim čestje sjetjalo na nju.

— A ja ti velim, da ćeš ju ljubiti; ona je dobar stvor, žena kako Bog hoće. Ima tomu već podugo, što je nevidih; ali onda biaše dosta liepa; mlada doduše nije: bit će joj do trideset godinah. Dobra je roda, sve sami čestiti ljudi, a imati će zemaljah, što vriede osam do deset tisućah forintih; té bi drage volje prodala, pa si namakla druge onamo, gdje bi se s nova udomila; jer i ona se je rada opet udati i znam, da ti inače nebi zamjerila, samo ako joj se glavom dopadneš.

— Ti si dakle to sve već uredio?

— Jesam, ako uzbude s vašom voljom, a to upravo valja da pitate jedno drugo, kada se vidite. Otac te ženske glave u rodu je s menom po tankoj krvi i stari dobar prijatelj moj. Ti ćeš ga znati, staroga Radišića.

— Vidjao sam te š njime po pazarih i to na posljednjem, gdje si ručao š njime; o tom ste se dakle onoliko ragovarali?

— O tom dà; on te je motrio gdje si prodavao màrhu, i nadje, da se dobro razumiš u svój posao, da si momak glavit i po svoj prilici radjen i razuman; i kad mu ja rekoh sve, tko si i kakov si; i kako si se liepo polagab s nami ovo osam godinah što zajedno živimo i rádimo; kako nikada nereče nikomu zle ili omrazne rieči: od toga časa ubi si taj čovjek u glavu, da moraš biti zet njegov; a i meni bi bilo milo, kako znam, da je ženska dobra glasa, dobra roda i da dobro stoje.

— Ja vidim, moj ćaćko, da ti mnogo držiš do pune kese.

— To je istina, a ti zar nedržiš?

— To držim, da tebi ugodim; a što se mene tiče, to ti dobro znadeš, da si ja slabo tarem glavu za to, da li će mene šta zapasti ili nezapasti od našega dobitka. Ja se nerazumiem u diobu, ja nisam stvoren za to. Meni moja zemlja, moji volci, konji i orma; moja setva, vršitba i paša — a drugo na čast! Za ovce, vinograd i baštu, za sitni dobitak i gospodski rád — znaš da se brine tvoj sin i da se ja u to nepačam. Što se tiče novca, to sam ja slabe pameti i volio bi da mi sve propane, nego da se s kime parbim, što je moje što li njegovo. Ja bi se bojao, da se neću prevariti i potražiti što me neide; i da posao nebude čist i jasan, ja se nikada nebi iznašao u njem.

— Tim gore, i zato bi sam upravo želio, da dobiješ ženu, koja bi ti bila mjesto mene, kada mene više nebude. Ti nisi nikada zagledao u naše račune, i s toga bi se mogao lahko omrazit sa mojim sinom, kada mene nebude više, da vas popravim i da kažem svakomu, što ga ide.

— Da tebe samo Bog poživi, ćaćko moj! a netari si glave za ono, što će biti nakon tebe. Ja se le nezavadih nikada sa tvojim sinom. Ja vjerujem Jakši, kako no i samu tebi, i kao što neimam svoga dobra, nego sve što imam ili uzimati mogu, kćeri je tvoje i djece moje: tako možemo biti spokojni i ja i vi. Jakša neće sigurno zakidati moje djece, da pomogne svojoj, jer su mu mila kako jedna tako i druga.

— U tom imadeš pravo, Rade moj. Jakša je valjan sin, dobar brat i čovjek od istine. Ali Jakša može umrieti prije tebe i prije nego tvoja djeca odrastu; a na to valja uviek misliti, da u kući neostanu mladji bez glave, koja da ih svjetuje i miri, kad uztreba.

Digitized by Google

Inače se umiešaju med nje pravdoznanci i fiškali, te ih zavade i naposljedku zaparbe sve do košulje na tielu. Tako dakle, uzamši u kuću jedno čeljade više, bilo mužko, bilo žensko: valja misliti na to, da će oto čeljade imati danas sutra da pazi i da ravna do trideset mladjih, što djece, što zetovah, što snahah. Nitko nezna, kako se kuća može naploditi; a kada je uljenik prepun, da se treba rojiti, onda gleda svaki, kako će odnieti svoj med. Kada sam ja tebe uzeo za zeta, u moje kćeri biaše blaga a u tebe ni pare, pa joj ja opet prigovorio nisam, što izabrà tebe. Vidjeh, gdje si valjan radin i znadoh dobro, da za nas seljake neimade većega blaga, nego što su čvrste i poslene ruke i srdce, kao što je u tebe. Donese li to tkogod sobom u kuću — dosta je donio. No drugo je žensko: ona u kući neteče, nego samo čuva. A osim toga, kako si već otac i imadeš djece, valja ti misliti na to, da će ti druga djeca, neimajuć nikakova diela sa prvom, ostati prosjaci kad umreš, osim ako uzmeš ženu, da uzima i štogod svoga. Pa onda treba djecu, koja pridodju, i hraniti. Da to spadne na nas hranili bismo ih, nevelim da nebi i to dragovoljno; ali tu bi se svakomu drugomu ponješto odkinulo i prva djeca morala bi što to štetovati. Gdje se naplodi mnogo ukućanah a imetak nije napredovao, tu je gotova sirotinja, pa ma kako se upro. To ja rekoh, a ti promisli i gledaj da se dopadneš udovici Starinićevoj; jer njeno pošteno vladanje i njeni talieri bit će pomoć kući za sada a sigurnost za poslie.

— Dobro, ćaćko; gledati ću da joj omilim i ona meni da se dopadne.

— Zato valja k njojzi otići i viditi ju.

— Kamo, njenoj kući? u Viljušnicu? To je daleko! nije li? a u ovo doba godine slabo imade vremena za skitanje.

— Gdje se radi o ženitbi iz ljubavi, tu valja da plane puno vremena; ali gdje se ženi sa razborom i gdje je jedno i drugo već ludovati prestalo te znadu šta hoće — tu je stvar u brzo gotova. Sutra je subota; neka poslu bude malo prije huja pa oko dva sata poslie podne možeš se krenuti na put; u Viljušnicu ćeš doći na konak; mjesečina je kao dan, put je dobar a daljine neima nego tri dobra sata. To je tamo oko Velike. A možeš na posljedku i odjahati.

— Kod ovoga pohladna vremena volio bisam pješke.

— Ali parip je liep i mladoženja, kada tako u dvor ujaha, odmah bolje izgleda. Obući ćeš tvoje stajaće haljine i ponieti ćeš za dar staromu Radišiću malo divjega mesa. Reći ćeš mu, da te ja šaljem i prodivanit ćeš se š njime; sutradan u nedjelju biti ćeš mu s kćerju a u ponedeljak s božjom pomoćju kući i kazati ćeš mi je li šta nije li.

— E dobro, odgovori Rade tobože miran a opet nemiran.

On je oduviek živio triezno, kako no žive posleni seljaci. Ono deset godinah, što biaše oženjen, nije ljubio nego jednu žensku glavu i odkako je ostao udovcem, prem bivši žestoke krvi i vesele ćudi, nikada se s drugom pošalio ni na drugu nasmijao nije. On je od srdca žalio za svojom pokojnicom; strah i tuga njeka bješe ga obuzela, gdje se je sada podao tastu svomu; nu tast je oduviek mudro kućom upravljao, i Rade, budući dušom i tielom zaužet za dobro zajedničko pa i za onoga, koj je zastupnik toga dobra, naime kuće gospodara — njemu nehtjede u glavu, kako bi se mogao oprieti njegovu mudru svjetovanju i nehtjeti ono, što je za dobro sviuh.

Pa je opet nješto potužio. Malo koj dan prodje, da nije kriomice za svojom pokojnicom suze ronio, i premda mu već bješe dodijala samoća, to mu opet biaše milija tuga u samoći nego li nova ženitba, od koje se sve nješto lecaše. Pomislio bi kadno sám sobom, da bi ga ljubav bila mogla utješiti, da mu je došla iznenada, jer ljubav neutješi drugim načinom. Tko je traži, taj je nenadje; ona dodje, kad joj se i nenadamo. S one hladnokrvne odluke, da se ženi, i to ženom nepoznatom, a možda i s onoga sama, što se govoraše za njenu razboritost i čestitost — bješe mu se uzpušila glava. I tako ode svojim putem zamišljen, kao što su zamišljeni ljudi, koji neimadu dosta mislih, da se ove izmedju se zarate, t. j. koji neumiju prirediti sami sebi liepih razlogah, kojimi da se brane, voleć sebi nego drugomu, nego trpe i šute i neće da se brane od zla, komu misle da se uteći nemože.

Medjutim se starac Vladoje vrati na salaš, a Rade, prije nego što će sunce sjesti i smračiti se, ode da još zagradi živiku blizu kuće, gdje su ju ovce provalile. Podiza povaljane grmove i učvrsti ih busenjem oko korena, a izokola pjevahu u šikarju drozdovi, kao da mu kažu da ide, jer su mu radi vidjeti posao, što je uradio, kad ode.

II.

Baba Manda.

Starac Vladoje zastadè kod kuće njeku staru susjedu, koja bješe došla da zaište žeravice o kojoj bi naložila vatru, te se zadivanila sa ženom njegovom. Baba Manda stajala je u njekoj kukavnoj kolibici, dva puškometa od kuće Vladojeve; al biaše žena uredna i uslužna. Kućica joj biaše čista i opravna, a po liepo pokrpanoj odjeći vidjaše se, da drži do sebe i ako je sirota.

— Ti dodje po vatru večernicu, starice Mando — reče joj starac — a treba li ti još štogod?

— Ništa starče Vladoje, odgovori ona; za sada ništa. Ja nedrljančim, to znadeš, i nedodijavam ljudem, koji su mi dobri

— To je istina; zato ti se i neće nikad zakratiti, što zaišteš.

Digitized by Google

— Ja se evo pustih u razgovor sa ženom tvojom i upravo ju pitam, da li se je Rade već nakanio ženiti se.

— Ti nisi blebetuša, bako, — odgoveri starac Vladoje; — pred tobom se može govoriti; ti nećeš što si čula izopačiti; evo ti dakle kažem, tebi i mojoj ženi, da je Rade sasvime nakan oženiti se; sutra odilazi u Viljušnicu.

— Bože daj sreću! kukavac! da si hoće naći ženu čestitu kao što je i sám! — uzkliknu starica Vladojeva.

— Dakle će u Viljušnicu! — Nuto, kako se je to liepo udesilo; to mi je baš dobro došlo, i kada me evo upravo zapitaste, neželim li štogod od vas, a ono ću vam reći, starče Vladoje, čime biste mi mogli ljubav učiniti.

— Ljubav učiniti? — hoću, reci samo, bako.

— Ja bi sam rada, da Rade povede kćer moju sa sobom.

— Kamo to? u Viljušnicu?

— Ne, nego u Javornik, gdje će ostati do godine.

— Pa kako to? — upita ju starica Vladojeva — da ti kćer svoju puštaš od sebe?

— Valja da ide u službu i da si zasluži štogod. Meni je to muka a i njojzi ubogoj! valjalo bi, da je već otišla oko Ivanja, ali ja je nemogoh pregorjeti; a sada evo oko Martinja nude joj liepu službu, da ide za čobanku u arendatora Javorničkoga. On ovuda naidje jednoć vraćajuć se s pazara. Moja mala Mara biaše sa svoje tri ovce na pašnjaku občinskomu. „Tud ti imadeš slabo posla diete moje, reče joj; tri ovce na jednu pastirica, to je premalo. Jesi li voljna da ih čuvaš stotinu? a ono ajde sa mnom. Naša je čobanka oboljela i odilazi svojoj kući, a ti ako hoćeš da dodješ do za osam danah, dobiti ćeš dvadeset forintih do Ivanja.“ Ona se odricaše izprva, al opet joj se nedade da nemisli o tom i meni sve kaže, kad jednu večer doma dodje te me nadje tužnu i zamišljenu, kako ćemo prekuburiti zimu, koja će biti ljuta i duga, jer ove godine ždralovi i divlje guske proletješe ovuda dobar mjesec danah prije nego li obično. Uzplakasmo se obe dvie; al napokon se ohrabrismo. Uvidismo, da nam nije ostati zajedno, jer je na ovom parčetu zemlje, što imademo, mučno zapatiti da i jedno samo čeljade živi, i pošto je Marica za posao dorasla — sada joj je šestnaesta godina — a ono treba da si služi kao i druge svoj hlieb i da pomaže svoju sirotu mater.

— Babo Mando! — reče stari Vladoje — da netreba više od dvadeset forintih da ti se pomogne i da ti se nemora odviti od srdca i poći u sviet kći tvoja, a ono bi se ja pobrinuo da ih dobiješ, prem današnji dan dvadeset forintih nije mala stvar za ljude, kao što smo mi. — No u svih stvarih valja pitati uza prijateljstvo i pamet. Ako vam se i pomogne za ovu zimu, da netrpite nužde, al se nemože za uviek i čim ti se duže bude skanjivala kći, latiti se čegagod, tim će joj poslie težje biti razstati se od tebe. Tvoja mala Marica već je poodrasla i snagom se opasala, a neima čime da se bavi ked tebe. Tako bi se mogla naučiti bezposlici. . .

— O, toga me nije strah! — reče Manda. Marica je djevojče srdčano, kao svaka bogatuša, koja se ima brinuti za mnogo. Ona nikada neće prekrstiti rukuh i bespoalena stajati, već ako nije drugoga râda a ona uzme pa svietla ono malo sirotinje da se svieti kako no ogledalo. To je diete, da se nemože zlatom vagnuti, i meni bi milije bilo da se je najmila u vas za pastiricu, nego što ide tako daleko ljudem u ruke, koje ja nepoznam. Vi biste ju bili uzeli oko Ivanja, da sam onda privolila, ali sada je u vas već sva družina na broju i sada neima o tom govora do na godinu opet oko Ivanja.

— Pa na tom neka ostane. No dotle valja da se Marica uči svomu poslu i da se priučava služiti drugim.

— Tako da! i to je već gotovo. Najamnik imanja Javorničkoga iskao ju je jutros i mi se obrekosmo; sada valja da odilazi. No jadnica nezna puta a nisam ju rada pustiti sámu tako daleko. Vaš zet, iduć u Viljušnicu, mogao bi ju uzput povesti. To je čini mi se jedno do drugoga, kako mi sviet kazuje, jer ja nisam jošte tuda prolazila.

— Da, posve blizu, i moj će ju zet povesti; to mora biti; pače mogao bi ju uzeti spreda i na paripa, da si nekvari cipelah. Evo i njega upravo na večeru. Amo Rade! mala Marica Mandina ide za ovčaricu u Javornik; hoćeš li ju uzeti sobom na konja donle, jeli da hoćeš?

— Drage volje — odgovori Rade, malo zabrinut, al čovjek, komu se neda da neučini ljubav drugomu.

Gdje bi medju nami, tobožnjom gospodom, palo ikada materi na um, predati si kćer od šestnaest godinah u ruke momku od dvadeset i osam godinah; jer Rade nebiaše stariji, i premda ga, kako se onamo sudi, držahu matora za ženitbu, to on ipak biaše najglavitiji momak u selu. Posao ga još nije satro, kao mnoge druge seljake, što su po deset godinah na polju težko težali. On kod svoje snage mogaše raditi još deset godinah, da mu se nepoznade, i svaka djevojka, koja nije baš luda za golobradim, moradè se zagledati u ono njegovo jedro i rumeno lice, u ono živo i modro oko, u one ružičaste usne, u one biserne zube i u ono ponosno i vitko tielo, nalik tielu konja mlada, kojega srdčanost jošte nije ukrotilo rudo, već se bacaka slobodno po zelenih livadah, kako no jelen po svojih gorah.

Nu život bez poroka jest sveta baština gdjekojih seoskih predielah, kamo se još nije uvukla izopačenost gradska; a medju svimi kućami sela Lepušice drži se kuća starca Vladoja za najčestitiju. Rade idjaše na prositbu; Marica biaše djevojče ubogo i mlado, te time nemogaše ni misliti na ženitbu s njome; a k tomu tko će vjerovati, da o zlu može misliti čovjek, koji ima dušu i drži do svoga dobra glasa. Time starica Vla-

Digitized by Google

dojava biaše bez brige, kad vidi gdje usjede š njime konja liepo djevojče; a baba Manda nehtjede ga žalostiti, da mu priporučuje svoje diete, kako će ga čuvati kao sestru si rodjenu. Marica se uzpè plačuć na paripa, zagrlivši prije do dvadeset putah majku si i prijateljice. Rade, koj biaše i onako tužan, sad se još većma raztuži nad bolju drugarice svoje i odjahà š njome ozbiljna lica, dočim susjedi pozdravljahu sa svih stranah rukama ubogu Maricu, želeć joj sretan put i nitko živ zla nemisleć.

Žerava je bila još mlada, liepa i snažna. S malo muke nosaše svoje dvojako brieme, ukosivša uši i glo dajuć biesno žvale, jer je ona paripče vatrene i ponosno. Prodje pokraj velike livade i tamo si vidi mater, koju no vabiahu starom Žeravom, a ona je mlada Žerava — te tud zahrzà, rek bi da se š njome oprosti. Stara Žerava prikuči se plotu, klopotjuć podkovami i pokuša da trči krajem livade uzporedo sa kćerju si; nu kad vidi, kako ova izmiče, zahrzà i ona te ostade zamišljena, nemirna; nozdrve je digla, te njimi njuška, a usta joj puna trave, koje neće više da jede.

— Siromašne zviere poznaje svoj od srdca porod — reče Rade, da malo razgovori tužnu Maricu. — To me sjetja, da nisam zagrlio svoga Perice, prije nego sam pošao. Nevaljanac mali, nebiaše ga doma. Htjede jučer na večer da mu obećam, da ću ga sobom uzeti i plakaše više od puna sata u postelji. Jutros me takodjer bješe zaokupio, nebi li me se kakogod namolio. Al umio derljančiti laža mala! no kad vidi, da mu sve ništa nepomaže, naljuti se njegova milost i ode od kuće, te ga po tom vas dan više nevidih.

— Ja sam ga vidjela — reče mala Marica, koja se nadimaše da zauzbije suze u očima. — Vidih ga gdje trče s djecom Ančinom oko gradje i pomislih u sebi, da diete mora da je već odavna od kuće, jer jedjaše šljive i crne jagode. Ja mu dadoh kruha, što mi je ostalo od večere, a on mi reče: hvala moja mala Marice; kad k nam dodješ, počastit ću te lepinjom. To ti je, Rade, vrlo diete, taj tvoj Perica.

— To je istina — odgovori Rade, — i ja neznam što mu nebi učinio za volju. Da mu nije bila baba pametnija od mene, ja nebi bio mogao da ga nepovedem, kad vidih kako mu je od težka plača srdce nabreklo.

— A čemu ga nepovedè, Rade; on ti nebi smetao ni malo; on je diete razborito, kad mu se volja izpuni.

— Činjaše se, da njega netreba kod ovoga posla, u kom je putujem. Tako je barem sudila moja panica. No ja od svoje strane rekao bi, da bi upravo valjalo vidjeti, kako bi ga tamo dočekali, prem onako krasno diete tko će da neprimi ljubezno? Al tamo u nas vele da netreba počimati s otim, da pokazuješ hrčne novoga stanja . . . No čemu ja to tebi govorim, Marice, ti to i onako nerazumieš.

— Bre znam ja, Rade, da se ti ideš ženiti; to sam slušala od svoje majke, koja mi zaprieti da negovorim nikomu ni rieči niti u kući niti izvan kuće; i možeš biti spokojan; ja nerekoh nikomu ni rieči.

— Pravo imaš, jer stvar još nije u redu. Možebit da se nedopadnem ženskoj, koju sam naumio uzeti.

— Za to je lahko; a zašto da joj se nedopadneš?

— Tko zna? U mene je troje djece, a to je težko za žensko, koje im nije mati.

— To je istina, ali tvoja djeca nisu kao druga djeca.

— Veliš?

— Liepa su kao angjeli božji, a dobra da im ravnih neima.

— Bogme nam Bogosav dosta posla zadaje.

— On je malen, pa mora da je nemiran, al je diete bistro.

— Bistro jest . . . pa srdčano! nit se boji krave ni bika, a da mu dadu, verao bi se i po konjih sa svojim starijim bratom.

— Ja, da sam s tobom, bila bi povela onoga starjega; ženska, vidivši onako krasno diete, bila bi se jamačno zaljubila s mjesta i u tebe.

— Jest, ako imade rada djecu; al ako ih netrpi?

— Pa zar imade ženskih glavah, koje djecu nevole?

— Neće ih biti mnogo; ali ih opet imade, i to je što me gorko muči.

— Dakle ti nepoznaš nimalo te ženske?

— Kao ni ti, Marice moja, a strah me je, da je od jedanput vidjeti neću mnoge bolje poznavati. Mene je lahko zasliepiti; koju dobru rieč, pa ja gotov vjerovati; no već sam se višeputah pokajao, jer rieč nije breme; lahko rečeno, al mučno učinjeno.

— Kažu, da je vriedna ženska glava.

— Tko kaže? stari Vladoje!

— Da, tast tvoj.

— To je sve liepo; al ni on je nepozna bolje od mene.

— Ništa zato; sad ćeš ju vidjeti, pozorno motriti i valjada se nećeš prevariti, Rade.

— Čuj me, Marice; ja bi rad, da i ti s menom u nidješ za čas u kuću prije nego li podješ u Javornik. Ti si pametno djevojče, bistra uma i gledaš na sve. Ako l' spaziš štogod da ti se nedopadne, a ti mi liepo reci.

— Ne, Rade, to nipošto! mogla bi se i ja prevariti; pa onda, da štogod mimogred reknem a ženitba se razbije, tvoji bi me rodjaci pozlobili; a ja imam i bez toga dosta jadah; čemu da ih još navlačim na svoju ubogu mater.

Dok se oni tako razgovarahu, zaroguši Žerava na jedanput uši i skoči na stranu; al se opet odmah umiri i podje grmu, gdje ležaše nješto, od čega se bješe prepala, a sada već bolje razabrala. Rade pogleda u

Digitized by Google

grm i smotri u jami pod gustim i zelenim listjem hrastovim nješto, što mu se činjaše kao da je jagnje.

— Jadni stvor! il je zabludjelo, ili je uginulo, jer se nemiče. Možebit da ga tko traži; ajde da vidimo!

— Nije to zviere, nego je to diete, leglo te spava — i to tvoj mali Perica.

— Gledaj ga! — reče Rade skinuvši se s paripa, — gdje taj pustolov spava; tako daleko od kuće i to u jarku, gdje bi ga mogla liepo ujesti zmija.

Diže ga u naručaj, a on se osmjenu i progleda te savi otcu ruke oko vrata i poviknu: Dado moj, nećeš li me ni sada povesti?

— Nije već još koja? Sve jedno te jedno! a što te je donielo amo, nevaljanče?

— Čekah na tebe dado, i gledajuć sve na put, kada ćeš naići, zaspah.

— A da te nisam smotrio, ostao bi tu ležeć svu noć i vuci bi te bili izjeli.

— E! znao sam ja da ćeš ti mene spaziti, — reče Perica pouzdano.

— Ajde de! ali sada deder da se poljubimo, pa šibaj kući, jer ćeš ostati kratkih rukavah; izjesti će se večera bez tebe.

— A zar neću s tobom? — poviknu diete iztiruć si oči kao da će da plače.

— Ti znaš da baka i djedo nedadu, — reče Rade, zaklanjajuć se tastbinom svojom, kad nemože sám ništa da opravi.

No diete neće o tomu ništa da čuje. Uze plakati u sav glas, sve govoreć otcu, da kako je poveo Maricu, a njega neće. Rekoše mu, kako valja prolaziti kroz velike šume, a tu da su biesne zvieri, što kolju djecu; da Žerava neće troje da nosi, kao što je rekla na polazku, i da tamo u onom vilajetu, kamo oni idu, neima ni postelje ni večere za takovu čeljad, kao što je on. Al to sve, i ako je vješto izumljeno, nezaplaši maloga Perice. Baci se na travu te se stade po njoj valjati i derati, da ga otac nevoli, i da ako ga nepovede, nikada ga više kući.

Rade biaše srdca mehka i slaba kao ženska glava. A i kako da nebude? žena mu umrla i sva briga za sitnu dječicu spala nanj; i ako ih on nebude ljubiti, da tko će sirote bez majke? Muka mu je dakle i to tim većma, što ga je sram te slaboće i što hoće da Marica nevidi na kakvoj je biedi; znoj mu na čelo udario a oči se zakrvavile, kako će i sám skoro proplakati. Napokon htjede da se učini ljutitim, al pogledavši Maricu, kao da joj pokaže koja je snaga u njem, spazi da i ona već suze toči — i u taj mu se čas srdce razpuznù a suze briznuše, prem se sveudilj tobože srdiaše i djetetu pretiaše.

— Ali si, Rade, srdca tvrda. Ja se nebi mogla toliko odpirati djetetu tako ucviljenu. Ajde Rade, da ga povedemo. Parip je već učan nositi troje čeljadi; ta i tvoj šura jaha sa svojom ženom i djetetom svake nedjelje na pazar u grad na njem, premda su oni oboje ljudi težji od nas. Metni ga na konja preda se, a ja na posljedku volim i pješice uz vas, nego da učinimo na žao djetetu.

— Nije nužde — reče Rade, koji i sám želiaše da ga Marica uputi — Žerava je jaka i još bi dvoje poniela, da mjesta imadu. Nu šta ćemo s djetetom na putu? Ozebsti će i ogladnjeti, i tko će ga večeras legnuti a sutra dignuti, tko umiti i opraviti. Ja nemogu da time dosadjujem ženskoj, koje nikada vidio nisam, te će misliti kakov je to nespretnjak, te tako sa mnom počima.

— Po tom ćeš je poznati Rade, vjeruj; a ako ona neuzhtje, ja ga uzimam na svoju brigu. Doći ću tamo i obući ga a po tom ga sobom uzeti u polje. Liepo ću ga razgovarati vas dan i nastojati da mu ništa neuzfali.

— Dodijati će ti, smetati će ti: cieo dan! to je mnogo.

— Nije, nego će mi pače biti družtvo i razgovor te će mi s manje tuge proći prvi dan u tudjà svietu; š njime će mi biti, kao da sam još kod kuće.

Kada diete vidi, gdje mu Marica stranu prihvatila, prsti joj se ukopà u skute i mučno bi ga od nje odkinuo, da ga nepovriediš. I kad spazi da otac popustja, uze ruku Maričinu u svoje male, od sunca opaljene ručice, te ju stade griliti, od radosti skakati i kako djeca neznadu da prestanu kad štogod navale, onako on nju uzeo sve paripu privlačiti, kako će ga ž njome usjesti.

— Ajde, ajde — reče djevojče, uzpinjuć ga na svojih rukuh na konja, — neka se umiri to srdašce što ti se je uzskakutalo u gradih kao ptičica, i ako ti uzbude hladno pred večer, a ono samo meni reci, pa ću te ja ogrnuti svojom kabanicom. A sada si cjelivaj otca i moli ga, da ti oprosti što si bio malo nevaljal. Reci, da toga više nećeš učiniti, nikada više, nikada — jesi li me razumio?

— Da, da! ako ti uzbudem sve činiti po volji, nije li? — reče Rade, iztiruć djetetu rubcem suze sa očiuh. — A ti, Marice, ti ćeš mi razmaziti toga derana! No da ti pravo reknem, ti si dobro djevojče, i čemu se nisi već ove godine o Ivanju najmila za ovčaricu u nas? Bila bi si liepo nastojala oko moje djećice i ja bi volio tebi pošteno platiti, nego što mi sada valja tražiti ženu, koja će misliti da mi je Bog zna šta učinila, ako samo uzbude mogla nemrziti mi djece.

— Nevalja biti takov zloslut, kao što si ti, — odgovori Marica držeć konju uzde, dočim si Rade namještaše sina s preda na sedlo ovčjom kožom prikriveno; — ako ti žena neuzbude ljubiti diete, a ono uzmi mene u službu do godine, pa možeš biti spokojan; ja ću im vrieme kratiti, da neće znati ni sama kako će im proći.

Digitized by Google

III.

Pod krastovi.

— Ali što će reći kod kuće — progovori nakon nekoliko koračajah Rade, — kada vide da se nevratja ovaj mali gazda? Kućani će se zabrinuti i tražiti će ga posvuda.

— Onamo eno cestara, gdje nješto radi na cesti: njemu reci da si ga sobom poveo i to neka kaže doma tvojim.

— Ala Marice, tebi sbilja sve pada na pamet. Ja nisam ni mislio da je Milovan tude.

— A k tomu je još susjed tvoj, pa će rado izperučiti što mu se rekne.

To obavivši pogna opet Rade paripa kasom. Mali Perica biaše tako zadovoljan, da je izpeva i zaboravio na ručak. Ali iza kako su još sat od prilike jahali bili, i djetetu se od trešnje želudac razmahao, poče nievati, u licu problieđi i neima druge nego morade kazati, da je poginuo od glada.

— Eto ga! već je počeo. Znao sam ja da neće biti za dugo i da će se ovaj gospodičić početi tužiti na glad i žedju.

— A žedan i jesam — reče mali Perica.

— Kada je tako, a ono nam se valja uvratiti u Koprivni kod stare krčmarice Ruže. Krčma joj je dosta jadna; ali će se opet štogod naći. I ti, Marice, treba da grcneš ma jedan srkaj vina.

— Ja ne! Ja ću držati konja pred krčmom, dok se vi dvojica namirite.

— Ali, ti si evo dala jutros momu djetetu što si imala kruha za doručak, pa si sada naše srdca; a kod kuće nisi htjela ništa ni da okusiš, već si sveudilj plakala.

— Ah Bogo ti, nedadè mi se ništa okusiti od same tuge i žalosti; a i sada, vjeruj mi, nisam ni malo gladna.

— A ono valja da jedeš silom; inače ćeš mi oboljeti, siroto moja. Mi imademo još liepo popoići do mjesta, a nije prilika da tamo dodjemo gladni kao hale, koje prije kruha ištu nego li dobar dan nazovu. Ja ću da ti prednjačim, premda se ni meni upravo neće; ali moći će se ipak, jer i ja nisam danas još ništa založio. Vidio sam gdje ste se uzplakale, ti i tvoja mati, pa mi se nedadè. Ja ću Žeravu privezati pred vrata; samo silazi, drugčije nije.

Uvratiše se sve troje staroj Ruži i u manje od četvrt sata sgotovi i iznese preda nje debela i hroma krčmarica prženih jajah (kajgane) kruha i vrć vina.

Seljaci jedu lagano i mali Perica tako je izgladnjeo, da valjade više od čitav sat, dok se malo podkožil, da mogahu dalje. Marica je s početka jela, samo da ugodi Radu; ali malo po malo dodje i glad, jer u šestnaestoj godini slabo se dá postiti, a i zrak ladanjski uzíma svoj ušur. Prijazan razgovor Radin, kojim uzè Maricu tješiti i sloboditi, nebiješe takodjer uzalud; diete se ohrabri i pomisli u sebi, da će i sedam mjesecih brzo proći a onda će opet svojoj majci i u svoje rodno mjesto, jer je Rade a i stari Vladoje tvrdo obrekao da će ju uzeti u službu. Već se bješe malo razvedrila i sa malim Pericom u divan udarila, kad al Radu pade u zao čas na pamet, te jój pokaza kroz prozor liepi pogled u dolinu, koja se sa one visine sva liepo vidjaše, pledna svakim rodom i liepo zelena, kao da će se čovjeku nasmijati. Marica metnù oko onamo, i upita eda li se vide i kuće.

— Dakako da se vide, i stan naš a i kuća tvoja. Gledaj onamo, gdje se ono bieli niže zvonika crkvenoga jablana Mitrovićeva.

— A jao! vidim — prekuka Marica, i poče ona to opet gorko naricati.

— Ama je ludo od mene, što te sjetjam na to; ja danas sve pravim od zla gorje. Al ajde da idemo; dan je kratak; a kad mjesec izidje, biti će i pohladno.

Te tako podjoše i hajd preko velike njeke ravnice. Rade nehtjede da oštrim kasom zamori Maricu i diete, te pusti Žeravu da ide laganim korakom. I tako se je već smirilo sunce, kad skrenuše puta u šumu.

Rade znadiaše kuda vodi put u Veliku; ali mu se učini da će biti priečje ako ostavi drum, te udari preko Borovika i Grobnika. Tim putem on neidjaše inače na vašar. Tako zadje s puta i trebade mu opet nješto vremena, dok se dohvati šume. U nju udje krivim putem, a nesmotri da je zabasao. Tako ode sasvime naopako i mjesto da ide selu Doljanovcu, on uhvatio put, kako će doći u Gorjane.

Mrak se uhvati a gusta magla zapade i nedade mu se iznaći: ona jesenskà večernja magla, koja ofsajnoj mjesečini još gorma vara i zavodi. Iz velikih barah, što su prikrile čistine šumske, uspušilo se da ih se i nevidi, već se samo poznadu po pljusku i mučnu hodu paripovu, koji tud jedva mogadiaše da diže noge iz težka blata.

Kad napokon dodjoše u njeki prosjek a krozanj vodi raven put, tud Rade izišavši na onaj kraj, stade razgledati gdje su, i vidi da su zašli; jer Vladoje bješe im tako put opisao, da kad izidu iz šume, a ono će se spustiti njekim dosta strmim dolom, pa odtuda preko njeke velike livade i u dva puta će gaziti vodu. Tud mu još reče da bude oprezan, jer su s početka jeseni pale silne kiše, pa bi voda mogla biti oduboka; a tud niti dola, niti livade, niti rieke, nego pala ravan kao more i biela je kao da je pao snieg po njoj. Stade dakle i poče se ogledati, nebi li spazio gdjegod kuću i neće li tko živ naići putem; al nigdje nikoga, da ga upita. Vrati se dakle i potjera paripa opet u šumu natrag. Al je magla sve to gušlja, te ni mjesecu da im sja nedade; put je hrdjav a blato živa propast. Žeravi biaše već u dva puta da padne a k tomu još teret, pa joj na posljedku dodija. Uklanjaše se ona doduše, koliko je moguće, granju, što se je prepriečilo preko puta: ali joj opet putnici mal da nepogubiše glave, zapevši sad o ovu sad o onu granu. Jedna grana

Digitized by Google

odnese kapu Rado i namuči se živ, dok ju opet nadje; Perica je zaspao i uvalio se kao vreća otcu na ruke, i tako opet nemoguše niti uzde držati, niti konja ravnati.

— Mi smo, 'čini mi se, zavračani — reče Rade, ustavivši se. — Ova šuma nije tolika, da se može zaći u njoj, van ako je čovjek pijan; a mi se ipak vrtimo evo po njoj više od dva sata i nemožemo da izidjemo. Žeravi sve jedno po glavi hoda; ona je rada kući, pa me ona upravo huni. Kad bismo htjeli doma a ono samo da njoj pustimo na volju. Ali gdje nam možda netreba do njekoliko koračajah da smo na ničištu, bili bismo ludi da se vratjamo i toliki put da još jedanput činimo. No pravo rekavši, ja neznadem što bi sam počeo. Nit vidim neba ni zemlje i bojim se, da neće diete dobiti greznicu, ako ostanemo u ovoj prokletoj magli; il da ćemo ga udaviti, ako konj padne na nas a mi preko djeteta.

— Pa nemojmo silom, kada se nedade, — reče Marica. — Sidjimo; meni daj diete, ja ću ga liepo nositi i bolje ću meći paziti, da mu se neomiče kabanica s tiela, kako bi moglo prozebsti. Ti ćeš konja voditi i možda ćemo bolje vidjeti iduć uz konja, nego li jahajuć na njem.

To im pomože samo u toliko, što su sigurni da neće pasti skupa s paripom; jer magla se vuče upravo po vlažnoj zemlji i svejedno je te gori te doli. Ići im biaše vrlo težko i do mala se tako umoriše, da moradoše stati, našavši napokon malo suha pod njekoliko velikih hrastovah.

Marica je do kože promoknula, ali se opet netuži nimalo. Ona je sve oko djeteta i sjednuvši na piesak uze ga na krilo, dočim Rade zabaci Žeravi uzdu oko jedne grane, te ode, da razgléda gdje su.

Ali je Žeravi taj cieo put već dosagrdio; pa skoči u jedan put, uzdu odtrže, kolan razkinu, njekoliko se putah stražnjimi nogami izritnu, pa ode kroz šikarje i netreba nikoga, da joj kaže kuda je put kući.

— Toga nam je još trebalo — reče Rade, pošto se je uzalud mučio da ju vrati; — sad smo ostali pješke, pa da i izadjemo kojom srećom na pravi put, koja nam je hasna gdje nam valja preko rieke, a sudeć po vodi što leži na putu, biti će se jamačno rieka izlila preko livade. Drugoga puta neznademo; valja nam dakle počekati dok se magla razidje; više od dva sata nemože ovako postajati. Čim se očisti, potražiti ćemo kakovu kuću amo na kraj šume; ali za sada nikud odovuda, jer pred nami evo jaruge, a za njome bare i Bog zna što sve ne; a što nam je za ledjih, to je još mučnije pogoditi, jer ja već neznadem da me tko ubije, s koje smo strane došli.

A mi se strpimo, Rade, — reče Marica. — Ovdje na evom brežuljku nije nam baš velika zla. Kroz gusto listje hrastovo kiša nemože a vatru ćemo lahko naložiti, jer eve nalazim oko sebe suharakah od staroga izčupana žilja, koji će liepo gorjeti. U tebe će biti vatre, Rade; malo prije si pušio.

— Imao sam je . . . ali sada! . kresivo mi je u torbi skupa sa onom divjaki, što sam poneo svomu tobožnjemu tastu, a mrcina od kobile sve odnese do biesa, dà i kabanicu, koju će mi jamačno gdjegod izgubiti ili barem o granje izderati.

— Ama nije, Rade; ta sedlo, kabanica i sve leži eto pred tobom na zemlji. Žerava je kolan prekinula i sve sa sebe sbacila, kad ono odgrebè.

— Gle borami, istina; da nam je sada napipače nakupiti malo suhih drvah, mogli bismo se liepo ogrijati i osušiti.

— Za to je lahko — reče Marica; — suho drvo puca pod nogama; samo mi daj najprije sedlo ovamo.

— Čemu to?

— Da napravim malomu, gdje će leći; ne tako! okreni; ovako neće spasti pa onda ova strana nije tako topla od hrbta paripova. Gledaj još koji kamen, da podmetnemo s obe strane i učvrstimo sedlo.

— Ja nevidim ni nesjetnoga. U tebo mora da su mačje oči.

— Tako, sad je u redu, Rade; amo mi kabanicu da mu noge umotam, a svojom ću ga pokriti po tielu. Gledaj da li neleži ovdje, kao god u postelji kod kuće? Ogledaj samo, kako je topao.

— Vjere mi, ti razumiješ kako valja djecu negovati.

— Ta to nije nikakova čarolija. Sad izvadi kresivo, a ja ću naložiti drva.

— Ta drva neće gorjeti; vlažna su.

— Ti ništa nevjeruješ, Rade; zar se nesjetjaš, kad si bio pastirom te morao na polju po najvećoj kiši vatru da ložiš?

— Dà, to umie čobančad; ali ja, čim sam malo poodrastao, došao sam odmah k volovom.

— Zato i imadeš više snage nego li vještine u rukuh. Drva su naložena, a sada da vidiš hoće li gorjeti. Amo mi samo vatru i jednu rukovet suhe trave. Sada puhni štogod možeš, a suhe bole jamačno neimaš.

— Čini mi se da neimam — i puhne u travu kao iz kovačke mješine.

Domala planu vatra i prosu najprije rumen-svietlo uokolo; a za tim poče lizati modar plamen izpinjuć se hrastju pod ogranke i razgoneć maglu, te pomalo osuši zrak na pet koračajah u okolo.

— Sada ću sjesti do maloga, da nevrcaju iskre nanj — reče djevojka. — Ti, Rade, metji drva i potiči vatru. Ovdje nas neće ni groznica ni kihavica, za to ti ja jamčim.

— Duše mi, ti si pametno djevojče i znadeš baratati s vatrom kao mala vještica. Ja kao da sam s nova oživio i opet sam srdčan kao i prije; jer noge mi bjehu mokre do koljena i groza me spopadaše, kad pomislih da će tako biti do zore.

— A kada je čovjek tako na nevolji, onda nemisli na ništa, — prihvati Marica.

— A ti zar nisi nikada zle volje?

— Kako da budem? Nikada. A i čemu?

— Ama, da dobro nije, to je istina. Ali kako će čovjek da se odbrani, kada mu što neide od ruke. A tebi, siroto mala, tebi je bilo baš dosta zla, a malo sreće na svietu.

Digitized by Google

— Istina, da smo silu podnieli, ja i moja majka; ali ipak nismo nikad duhom klonuli.

— I ja neću duhom klonuti, gdje se radi ma o kako težku poslu; ali nužda bi me satrla, jer je nikada trpio nisam. Ja sam sa svojom ženom bio čovjek bogat, a i sada sam i biti ću dok god uzbudem raditi na svom salašu; a to će pobiti još koje vrieme; al svaki imade svoje breme; ja sam opet na drugi način trpio.

— Da, ti si ženu izgubio, a to je velika žalost.

— Je li, da je?

— Vjeruj mi Rade, da sam višeputah suze ronila za njom. Biaše dobra, kao dobar dan. Al negovorimo o tom, zašto ću opet morati da plačem. Danas mi je tako na duši, da mi sve nevolje na pamet dolaze, koje sam ikada pretrpila.

A to je istina, da te je ona ljubila, Marice moja. Do tebe i tvoje majke uviek je mnogo držala. Al nemoj, diete, odmah plakati! Evo diete . . . ja toga nemogu da gledam . . . . reću da plačem.

— Pa opet plačeš, Rade. Da, i ti plačeš. A čemu da se i stidi muž plakati si za ženom? Preda mnom se nemoj uztručavati; gdje ti tužiš, tud ću i ja rada s tobom.

— Ti si srdca golubinjeg, Marice, i s tobom plakati godi mi. No pruži noge malo bliže k vatri; tà kukavice! skuti su ti do niti prokisnuli. Stani, ja ću sjesti do maloga, da se ti možeš bolje grijati.

— O, meni je dosta toplo i ako je tebe volja sjesti, a ono uzmi slobodno sebi jedan kraj kabanice; meni je sasvime dobro.

— Medjer ovdje nam baš nije velika zla — reče Rade, posadiv se do nje — samo sam malo izgladnjeo. Bit će najmanje deveti sat, a od prokleta hoda po ovih nevaljalih putevih sasvime sam iznemogao. Jesi li i ti gladna, Marice?

— Ja? jok. Ja nisam naučna jesti četiri puta na dan, kao ti, i zar sam jedanput u životu legla spavat bez večere; i tako mi je sve jedno, ta jedan obrok više ta manje.

— E brate! s takovom ženom malo muke, malo troška, — reče Rade smješeć se.

— Ta ja nisam žena? šta je tebi — reče Marica posve nedužno i neopazivša kamo šiba mladjahni seljak. — Sanjaš li ti, šta li ti je?

— I samomu mi se čini, da sanjam, možda me je glad obhrvao te buncam.

— Ama što si zaintačio sve jednako s tvojim jelom — reče mu Marica, koja se i sama sada već malo razbistrila. — Kad već nemožeš ni pet šest satih da gladuješ, a ono neima li u tebe divjadi u torbi i vatre, da pečemo?

— Ta gle sbilja! Dobro si se domislila! ali što će biti od dara tastova?

— Tud je šest trčakah i jedan zec. Valjada nećeš sve izjesti, da se nahraniš?

— No kako ćemo peći bez ražnja i nastave? Sve će nam izgorjeti.

— Ne ne! ja ću to izpeći liepo u pepelu, da ni po dimu zaudarati neće. Zar ti nisi nikada hvatao čavrljuge po polju i pekao ih medju dva kamena? Ali da, opet sam zaboravila da ti nisi bio čoban. Na, očupaj mi ovu trčku; al lagano; kožu ćeš joj odrti.

— Ti da perutaš onu drugu, da vidim kako treba.

— Dakle ćeš dvie da izjedeš? Ta ti si sbilja kao gladan kurjak. Sada su evo očupane; ajde da ih pečemo.

— Al bi bila krasna piljarica. No da imaš štogod za grcnuti, te nebi morao piti ovu mutnu vodu iz bare.

— Ti bi vina, nije li? Možda i cicvare? Ti misliš da mi sjedimo gdjegod pod mehanom na vašaru. Ded zovni krčmara: Amo te se krčmaru, deder liepa čestita za Radu iz Lepušice!

— Čekaj! ček! ti mala ugursuzice! Ti se još podsmjehavaš sa mnom? Zar ti nebi pila vina da ga je?

— Ja? Večeras sam kod krčmarice Ruže pila s tobom vina drugiput u svom životu; al ako budeš dobar, dati ću ti jednu bocu, gotovo punu i to dobra vina.

— A kako to? ta ti si sbilja mala vračarica.

— Zar ti nisi kod babe Ruže naručio dvie boce vina? Jednu si izpio ti s malim, a iz druge, što si ju metnuo preda me, srknuh ja jedanput tek njekoliko kapih. A ti si platio obadvie i nesmotrivši, što ja uradih.

— Šta dakle?

— Onu svoju vrgoh punu u košaru, jer bi mi, mišljah, mogao ti ili mali putem ožedniti, pa da se imate čime zaliti. Evo je!

—Mudrijega djevojčeta od tebe nevidih što sam živ. Sirotica! polazeć iz krčme upravo je plakala, pa je ipak imala vremena misliti više na druge nego sama na se. Čuj me, Marice! čovjek, koji tebe uzme, neće biti ozebao po glavi.

— Čini mi se; takova nebisam nikad ni ljubiti mogla. Ali sada ded po tvojih trčkah! upravo su kako treba; mjesto kruha zadovolji se s kestenjem.

— A odkud ti iz biesa kestenja?

— Čudo! nije li? Svega puta uzkidala sam, kuda smo prolazili, i čpagove njimi napunila.

— Pa su već i gotovi?

— Da kuda bi ja bila mislila da ih nisam odmah, čim se vatra naloži, zapretala. To biva dan na dan kod stada.

— A ono ajde da zajedno večeramo, ljubezna Marice. Napiti ću ti zdravicu, da ti Bog dade valjana muža, kao što ga si želiš sama. Ali to valja da mi malo razložiš.

— To će biti mučno, jer ja o tom još nikada mislila nisam.

— Šta? zar nikada? — reče Rade te seljačkim ćeifom udri po trčkah. No najljepše komade odciepi za

Digitized by Google

svoju drugaricu i ponudi joj; al ona nebtjede, već je zadovoljna sa njekolika kestenah.

— No mi reci, Marice — nastavi, vidiv gdje ona ni mukaet onomu njegovomu prijašnjemu pitanju, — zar ti sbilja nisi nikad mislila na udaju? Vrieme bi bilo.

— Možda, al ja sam odviše siromašna. Da se čovjek okući, treba ipak do sto talierah, a meni valja služiti pet šest godinah dok toliko skuckam.

— Jadnice moja! da mi hoće starac Vladoje pokloniti sto talierah, da ih tebi dadem!

— Hvala ti Rade, što bi sviet rekao na to?

— Što bi rekao? Sviet znade da sam ja prestar za tebe . . valjada nebi mislili, da ja . . . . da ti . . . .

— Nuto, Rade, maloga, gdje se búdi, — reče Marica.

Perica se diže i stade se obazirati duboko zamišljen.

— Tako je uviek, kad jelo osjeti, — reče Rade. Da inače iz topovah gruvaš, neprobudi ga; ali samo mahni dva tri puta ustma i eto ga na nogama.

— Kad si ti bio u tih godinah — reče Marica smješeć se pakostno, — nisi ni ti bio drugčiji. Vidiš li danas zastorah iznad postelje, Perice? Ovaj put su vezeni od zeleni šumsko; pa opet tvoj ćaćko večera; imaš li i ti volju založiti malo? Tvoj dio ostavila sam ti, znavši, da ćeš ga tražiti.

— Marice, ti moraš da jedeš; moja je volja da jedeš, — reče Rade — ja više neću. Baš sam izjelica i neotesanac. Ti sebi kratiš, da nam više bude, a to je sramota za mene. Sav me je glad minuo; ako nećeš ti, a ono netreba ni mali da jede.

— Daj nam mira — odgovori Marica; — ti li si ključar želudca moga? Danas ga ja više neotvaram a Peričin se evo razvalio kako-no u mladoga vuka. Vidi ga kako se drži; ala krasna ratara od njega!

A i do mala se sbilja vidi, čiji je sinak. Tek što se je prenuo, i neznajuć još gdje je, kako li je tamo dospio, već navalio da jede. Kad se diete najelo, da ga vidiš kako je oživjelo; puno je pitanjah, mudrosti i dosjetljivosti, kao što jesu djeca, kad izidju iz svoga običaja. Sve mu se morade potanko kazati, gdje je i kako je; a kad razumi, da je u šumi, malo se prepadè.

— Ima li zle zvjeradi u šumi? — zapita otca.

— Neima, diete, neboj se, — odgovori otac.

— Da kako si mogao kazati, da će me vuci izjesti, ako li podjem s tobom u šumu?

— Gle ga, kako je zapamtio, — reče Rade, zabunivši se malo.

— Pravo ima, — reče Marica; — bješe ti govoriti; u njega je dobra pamet. Ali da znaš opet, Perice, da otac negovori nikad, što nije istina. Ti si veliku šumu prespavao, a u ovoj maloj neima zle zvjeradi.

— A daleko li je mala šuma od velike?

— Podobro daleko; no vuci neizilaze iz velike šume. Al da opet koj dodje, tvoj bi ga otac umlatio.

— A i ti Marice?

— Da i mi, i ti bi pomogao, Perice, nije-li? Jeli da se ti nebojiš, nebi si mu ni ti ostao dužan!

— Dà, — reče diete, usukavši se — pitali bismo ga, je-li mu ovuda put.

— Kako ti, Marice, umieš liepo djecu razgovarati, miriti i naučati. Istina nije davno, što si i sama djetetom bila pa se sjetjaš, što je tebi kazivala majka tvoja. Ja držim, da što je tko mladji, to ljepše umie s djecom. Zato se bojim, da ženska od trideset godinah, koja još nezna što je to, materom biti, neće razumjeti sa sitnom djecom baviti se, š njome pričati i razumno razgovarati se.

— Zašto nebi, Rade? Ja neznam odkud da ti tako hrdjavo sudiš o ženskadiji; doći će i tebi druga misao.

— Dragi otče, a čemu ti sve jednako govoriš o materi, kad je više neima? . . .

— O nisi je ni ti zaboravio, svoje mile majke!

— Ah, to ne; vidih, kako ju položiše u liep biel sanduk i baka me uzè za ruku i dovede k njojzi, da ju cjelivam i da se š njome oprostim. Biaše blieda i studena, i odposlie svaku večer veli mi tetka, da se dragomu Bogu molim, da je primi k sebi u raj, nebi-li se tamo opet sgrijala. Šta ti se čini otče, eda-li je već tamo?

— Ja mislim, diete; al valja opet, da se neprestano Bogu moliš, da ti vidi majka, kako je rad imadeš.

— A ono ću odmah da molim molitvu, jer sam večeras zaboravio. Al sám evo neznadem, uviek štogod izpustim. Marica valja da mi pomogne.

— Hoću, Perice, hodi k meni i klekni.

Diete kleknù na skute djevojčine, sklopi ruke i poče moliti molitvicu svoju. S početka molio pozorno i od srdca, jer početak dobro na izust znadiaše, no poslie poče zapinjati i rieč po rieč natucati: napokon moradè da govori za djevojkom, jer je već došao donle, gdje bi ga obično san svaku večer obhrvao, tako da molitvu još nikada svu naučio nije. I ovaj put ga sevlada nješto napregnuta pazljivost a nješto jednozvučan glas molitve. Posljednje rieči jedva je izgovarao i djevojka mu ih morade do triputa ponavljati; glava mu je otežčala te ju spusti na grudi djevojčine; ruke mu se same od sebe razklopile i pale na koljena. Taj čas motriaše Rade obasjana svietlom ognja svoga angjela, gdje spavajuć počiva na srdcu djevojčinom; a ona ruke oko njega savila, te ga čistim dahom ustah svojih proz one njegove plave uvojke zadahnula; tronuta se zaniela pa se i sama u duši svojoj Bogu moli za njegovu pokojnicu.

Radu se srdce u grudih pokrenulo te smišlja, što da rekne Marici, čime bi joj zasvjedočio, koliko ju štuje i koliko joj blagodari; al nenadjè puste rieči, kojom da izrekne ono, što osjetja. I tako se prikuči njojzi, da si cjeliva sina, koga ona još svendilj srdcu svome pritište, i kad ga stade ljubiti, nedadè mu se više odanj odkinuti.

Digitized by Google

— Neljubi ga tako plaho, — reče djevojka, odvratjajuć nježno glavu otčevu. — Probuditi ćeš ga. Ded da ga odnesem na stari ležaj, opet se je zanio u rajsko snivanje.

Odnese ga; al kad se mali pruži sedlu preko kozjačine, zapita iza sna, da-li sjedi na Žeravi. Zatim otvori one krupne modre oči te ih uprie za čas nepomično u zeleno granje i činjaše se, kao da na javi sniva il da su ga obuzele misli, što su se danju unj zametnule a sada noću izpredati stale.

— Sladki otče moj, ako ćeš dati drugu mater, a ono mi daj Maricu. — Nečekajuć odgovora, zatvori opet oči i zaspà.

Marici, koja to čuje i nečuje, nezaače te čudne rieči drugo, nego da je djetetu omilila. Snova ga pomnjivo utrpa, vatru potakne i pešto magla što se digla iznad močvare, nikako da se razidje neće, poče nagovarati Radu, da se i on uz vatru prži i malo pospava.

— Vidim — reče — da je i tebe san pritisnuo; negovoriš ništa, već si izklišto oči u žeravicu, kao malo prije i mali. Lezi dakle i spavaj; ja ću paziti na vatru i na diete.

— Ne; ti spavaj; a ja ću vas oboje stražiti; jer mi se evo baš na nesan dalo; sto i sto mislih roji mi se u glavi.

— To je odviše, — reče djevojče podražljivo; — koliko ih imade pa bi sretni bili, da im je samo i jedna misao u glavi.

— No, ako ih nisam kadar imati stotinu na jedan put, a ono me je od jednoga sata jedna baš živo zaokupila.

— Hoćeš da ti ju pogodim, a i što si prije mislio, da ti reknem?

— Hajde reci, ako si naslutila: reci sáma; to će mi biti drago.

— Sat prije mislio si na jelo . . . a sada misliš na spavanje.

— Marice, ja sam volar istinabog, no ti me držiš da sam gorji od onoga, koga tjeram. Ti si nevaljanka i vidim, da nećeš nipošto sa mnom u razgovor. A ti dakle lezi pa spavaj, a nemoj dražiti čovjeka, komu nije nimalo do šale.

— Ako ćeš pričati, evo me, — reče i nasloniv se na sedlo, leže na polak uz diete. — Ti si pošao, da mučiš sám sebe i u tom pokazuješ, da neimadeš srdca, koliko dolikuje mužu. Dà što bisam ja rekla, da se svom snagom neopirem boli svojoj!

— Ta to je upravo, diete moje, čime se ja u ovaj par borim. Ti ideš da život provodiš daleko od svojih roditeljah, u neprijaznoj okolici, punoj nezdravih močvarah, gdje bi si mogla lahko oboljeti od groznice i gdje ovce slabo napreduju, . . a to je muka za dobru ovčaricu. Osim toga živjeti ćeš med svietom stranim, koji te možda neće ljubiti, ni cieniti znati. Nut diete moje, ti mi zadaješ više brige i jada nego što ti kazivati smijem i ja bi volio, da mi te je voditi natrag majci tvojoj, nego-li ići u Javornik.

— To, što mi govoriš, ubogi Rade, od dobra je srdca, ali nije pametno. Nevalja biti čovjeku malodušnu, gdje se tiče prijateljah, i mjesto što mi govoriš o zlu valjalo bi da me hrabriš dobrim, kao što si činio, kad no se bjesmo uvratili kod babe Ruže.

— E! onda mi se činilo onako, a sada mi dolazi sasvime drugčije. Za te bi bolje bilo, da se nadje kakov čestit čovjek, pa da te uzme.

— To nemože biti, rekoh ti već jedared; i kad biti nemože, čemu da mislimo o tom?

— Al kad bi na posljedku bilo. Da ti meni rekneš, kakova bi si ti želila muža, možda bi meni pao na um koji.

— Lahko si je pomisliti al je mučno naći. Ja o tom slabo sanjam, jer mi slabo pomaže.

— Misliš li na bogata?

— Odkud na bogata, kad sam sama sirota.

— Al da je čovjek imučan, nebi bilo s gorjega: liepo stanovati, dobro se hraniti, čestito se odjevati, u dobru kuću doći, odkud bi si i materi štogod pomoći mogla.

— O! to je jedina želja, jedino nastojanje moje, njoj ubogoj pomoći.

— Pa što da se tako udesi i da čovjek nebude baš odviše mlad, bi-li se ti odricala, Márice?

— O oprosti mi Rade, na to bi jedino gledala, čovjeka stara nikada uzela nebi.

— Stara i nemislim; no čovjeka mojih od prilike godinah?

— Ti si mi već prestar, Rade; volila bi Mišine godine i ako Miša nije čovjek ugledan kao ti.

— Dakle bi ti miliji bio Miša, onaj svinjar? — upita ju Rade zlovoljan; — on bi ti bio dražji, u koga su oči kao god u njegovih svinjah.

— Oči ružne, istina; al bi ja opet od svoje strane jedno zatisnula, jer su tu liepih osamnaest godinicah.

Radu poče moriti ljubav.

— Ajde, ajde s milim Bogom; ja vidim, da si ti poginula za Mišom. Ala to je pamet!

— E! pamet dà! — odgovori Marica, grohotom se smijuć; — pa zar nebi Miša bio muž kako treba? Vjerovati, što god hoćeš! Tako na primjer uzbrah ja jednom u vrtu gospodina župnika jabučicu, (rajčicu) *) te mu ju pokazah a on vjerujuć meni, da je obična liepa rumena jabuka, podje da ju jede kao hala. Al da si ga vidio, kako je okesio zube! Sahrani Bože, strašno ga biaše pogledati.

— Ti se podrugivaš njime; dakle nije istina da ga ljubiš.

— Tud nebi bilo još razloga, da ga neljubim; al ga doista neljubim, jer je neuljudan prama svojoj maloj sestri a k tomu nečist.

— A jesi li se u koga drugoga zagledala?

— A čemu me to pitaš, Rade?

*) Jabučica (crljena) *Paradiesapfel.*

Digitized by Google

— Ništa; samo da se govori. Ja vidim, lane moje, da tebi njeki već po glavi hode.

— Varaš se, Rade; neimam ja nikoga živa; možda tamo poslie; al kako se sada udati nemogu dok si štogod nespremim, to valjada čeka kakvi starac na mene.

— A ti podji odmah za starca?

— To ne; kad nebudem više mlada, onda hajde de! ali sada jok!

— Vidim već Marice, da mene nećeš — reče Rade osorljivo i nemisleć, što je rekao.

Marica neodgovori ništa. Rade se nadkuči nad nju, al kad tamo — spava. U živi čas bješe ju san oborio, kao što je kod djece: još govore, a već spavaju.

Rade biaše pun radosti, što nije čula posljednje rieči njegove, jer i sám vidi, da je ludo rekao; zato okrenuvši joj ledja poče si razbijati misli i navratjati ih na drugo koješta.

Al da čini što mu drago, nit može spavati nit o drugom čem misliti, već sve o onom, što je upravo rekao. Više nego dvadeset putah obidje oko vatre, te sad podje, sad se opet vrati. Napokon buknuvši kao da je lagum u njem, nasloni se na deblo što je zaklanjalo dvoje djece, i stade ih motriti, kako spavaju.

„Kako je to — progovori sam sebi, — da ja dosada primjetio nisam da je ova mala Marica najljepša djevojka u svem našem kraju! Lice joj nije odviše rumeno, al je živo, kao u divje ruže. Kakova su joj pustoj usta, kakav li nosić! Velika nije za svoje godine, al je izrasla tanka i vitka kao gorska vila. Čudo mi je, što u nas po selih sviet toliko drži do gromotna tiela i onih crvenih obrazah! Moja pokojnica bila je sitna i blieda, pa mi se je ipak najljepša činila. Ova je amo nježna kao lier a uza to zdrava i divna pogledati kao mlado srnče. Pa kako joj je lice ljubko i pošteno! Dobro srdce iz očiuh joj gleda i kad spava. Dosjetljivija je mnogo od moje pokojne Ljube; to se odmah vidi, i š njome bi čovjeku prošli dani kao hitri časi. Vesela je, pametna je, poslena, ljubezna i kraj svega toga vragoljasta.

„Al što je mene briga za sve to?“ prigovori sám sebi i htjede da ogleda stvar i sa druge strane. „Moj tast nebi htjeo za to ni da čuje a i ostali rod rekao bi, da sam poludio. Osim toga možda ni ona sama nebi pristala na ženitbu. Nereče-li mi u brk, da sam joj prestar! Svoje koristi slabo ona gleda, i dragovoljno će trpiti nuždu i nevolju, te i nadalje dva tri mjeseca danah u godini slabije odjevena hodati, samo da danas sutra uzmogne srdce svoje izdovoljiti i dobiti muža, koj joj se dopada. Pa tko da joj pravo nedade! Ja na njenom mjestu isto bi tako činio, i da je na moje s mjesta bi pošao tražiti si djevojku po svom ćefu, a okanio bi se ženitbe, od koje se nikakovu dobru nenadam.“

Što se Rade više namáže, nebi-li se kakogod raztrieznio i umirio, to sve gorje po njega. Sad se je bar bio do dvadeset koračajah odmakao gustom maglom u šumu, al ga eto opet na koljenih do svoje dvoje djece. U jedan par htjede da cjeliva svoga Pericu, koji jednom bješe ogrlio Maricu, al se tud njekako zabuni, i Marica, osjetivši topao dah na svojih usnah, trže se od sna i pogleda ga sva zabunjena, neznajuć što se je š njim dogodilo.

— Nisam vas spazio, draga moja dječice, — reče Rade i trgne se natrag. — Mal da nepadoh preko vas, pa sam mogao koje osakatiti.

Uboga, nedužna Marica povjerova i opet zaspà. Rade obidje vatru i stade na drugoj strani te se zaklè Bogom živim, nemaći se s mjesta, dok se neprobude. I održà rieč; al ga je skupo stalo; mal da s pameti nesidjè.

Oko pó noći razvukla se magla i zviezde se ukazaše na nebu. I mjesec se oprostio gustih parah, što ga bjehu prikrile, te prosipa biser i drago kamenje po vlažnoj mahovini. Debeli hrastovi ostadoše još zagaljeni veličanstvenom támom. No malo dalje bieljahu se brezovi kako-no duhovi u svojih mrtvačkih odorah. Vatra se zrca u močvari; žabe malo po malo obviknule, te se po gdjekoja već bojazljivo i javlja. Iznad glave našim putnikom šire se i križaju uglasti ogranci starih debalah, kako-no razpružene ruke bez mesa. Siva mahovina obuzela ih. Biaše to mjesto divno ali tako samotno i tužno, da Rade, nemogavši već podnositi težke boli, stade pjevati i kamenjem se u vodu metati, nebi-li kakogod zavarao samotu i grozovitu dosadu. Već htjede i Maricu da budi, i vidivši gdje se sama diže i vrieme motri, ponudi je, da se digne i da idu dalje.

— Za dva sata bit će se već poodanilo i nastati će takova studen, da nam vatra ništa pomagati neće. Za put nam je dosta vidno a u putu naći ćemo jamačno kakovu kuću ili barem samoluk, gdje ostali dio noći pod krovom probaviti možemo.

Marica neimadiaše svoje volje, i prem bi još spavala, to se opet diže, jer valja poslušati Radu. On uze spavajućega sina na ruke a Marici reče, da se pritisne uzanj, kako će se oboje jednom kabanicom zaogrnuti, jer je ona svojom diete umotala i neće da ju uzme natrag.

Kad osjeti djevojku uza se, opet se, kukavac, tek se bivši razabrao i razbistrio, sasvime pobuni. U dva u tri puta bješe se odkinuo od nje, da ide sám; al do mala opet stadè i pričeka ju, jer je težko njoj slabahnoj za njim; privuče ju s nova k sebi i pritisne ju uza se toli silno, da se djevojka već stade čuditi i srditi, al nesmie ništa da rekne.

Neznajuć odkud su došli, neznadu ni sada kuda idu, te s nova zaišavši prodjoše opet svu šumu i ižidoše kod one puste ravni — te odtud tjeraj onim istim putem, kojim i prije. Nakon duga hoda smotriše jedva jedared gdje se nješto kroz šumu svieti.

— Evo kuće, — reče Rade — i u njoj valjada vatra gori. Mora da je već prilično kasno.

No nebiaše ono kuća, no njihova vatra, koju su pri polazku bili zatrpali, ali ju vjetar opet razpirio. I tako išavši puna dva sata — dodjoše opet gdje su i bili.

(Dalje sl.)

Digitized by Google

Iztočno.

Od Gj. Rajkovića.

1.

Zulami i Harun al Rašid.

U Rašida sjajnih dvori'
Zulamina s' frula ori,
Njom veseli svog sultana
Kad ga pomen zlatne zore
Stane búdit kroz prozore —
Njom veseli svog sultana
Dok nestiša s' bùka dana,
Plašt razvije noć pospana.
Rašid voljan da izjaše
U planinu lov loviti:
Poć ćeš — veli — sa mnom i ti,
Frulicom me veseliti, —
Sjutra, zora kad zarudi,
Ti, Zulami, spravan budi.
Zulami je njemu ti'o
Al' s ponosom besjedio:
U ustih mi laki da',
Frulu neznam zaboravit,
Kako ću se bolje spravit?
Tako sam već spravan ja!

2.

Abdulkari.

Abdulkari, mladjan pjesnik, dodje
U Babilon, želeć si kućerak
Tu sagradit, zanat odpočeti.
Nuto čuda, al' već nastaniše s'
Mlogi pjevci, mlogi govornici.
Riečima ga vredjat nehtjedoše,
Do izjavit mnenje u prilici;
Uzmu dakle kondir, te vodicom
Naliju ga ama baš do vrška.
Podnesav mu puncat mislili su:
Ti ako si, za kakvog se gradiš,
Razumjet ćeš da naš grad nesmješća
Pjevca novog, ka' što kondir ovi
Ni kapčice nemož' smjestit više.
Mudar ti je mladjan Abdulkari!
Ćutom uzbra listak od ružice,
Vodici ga meće na površje:
Ni se presù, niti se uzljulja.
Diveći se, e je mudar tako,
Uzmu pjevca u sredu te proz grad
Povedu ga klikom klikujući,
Dom mu sgrade i gradinu skupa.
Odonda je ime Abdulkari
U istoku slavno i na glasu.

3.

Grob pjesnikov.

„Leila moja! tamo gdje se
Potočića uzdis čuje,
Gdjeno granjem zelen-mirte
Blagi vjetrić podujuje, —
Grobni kamen, šta t' se čini?
Nesja-l' tam na mjesečini?"
„Nek bi, vojno! . . Ja se plašim. . .
Ajdmo dalje putem našim!"
„Ne-l' u grobu vječne tamo
Mlad Elhassan sanke sniva,
Kog golubkom od pjesama
Sva Azija sad naziva?
I tebi je negda tijim
Glasom pjevo golubijim,
Glas sad od njeg' nedopira —"
„A moj vojno, daj mu mira!"
„On je pjevo: Kosti moje
U tebike, hladni grobe,
S nemilosti krute Leile
Kad se smjeste i razdrobe,
Pa kad ime spomene mi
Odzvat ću se mrtvac niemi —
Id', u tri put pozdrav viči!"
Leila bliedi, na smrt liči.
Al' to ništa nepomaže —
Na mig oštar gospodara
Hitro sluge Leila dignu
Sa visoka dromedara,
Pa sad složne njine ruke
Ponesu je brez pô muke
— Dočim ona drhće jadna —
Do ivice groba hladna.
Nica panuv a na crnu
Lednu ploču od mramora,
Tri put usta otvorila
Te zavapi sa umora:
„Zdrav', golubak od pjesama'!
Zdravo da si Elhassane
U grobnici, gdje je táma;
Zdrav" . . . . Umukne, poprestane,
Jer u mirte zelen-granju
Šum podoban lepršanju
Golubijih krilah čù se;
Svu sabravši snagu u se
Gore digla čarne oči,
Pa se jadna osvjedoči
E golubak nju obleće . . .
Kraj je doša' žiću njenù,
Mrtva osta na kamenu —
Povratit se jurve neće.
Tada sluge gospodara
Pritrčaše ka' bez duše —
S prevelika straha uzde
Iz rukuh mu okliznuše.
Ponajmladje momče jeca:
Vidilo je sproć mjeseca,
Gdje prnuše s groba onoga,
Dva golubka mjest' jednoga!

Digitized by Google

Pučke pjesme.

Dalmatinske.

(Priobćio Ilija Gjukić Dalmatinac.)

Jakša-kaurin i careva ćerca.

Lovak lovi Jakša kaurine,
Lovio je do careva grada,
Ulovio dva careva sina.
Glas dopade caru gospodinu:
„Nu bora ti care gospodine!
Zarobi ti Jakša do dva sina.“
Knjigu piše care gospodine,
Knjigu piše Jakši kaurinu:
Nek povrati dva nejaka sina,
Evo njemu dva tovara blaga.
Odpisuje Jakša kaurine:
Da on neće nijednoga blaga
Neg' dorata konja velikoga,
I na njemu ćercu jedinicu.
Knjigu stije care gospodine,
Knjigu štije a suzice lije,
Što bi jadan sada učinio?
Ali eto ćerce jedinice:
„A Boga ti stari moj babajko!
Odklen knjige od kojeg li grada?“
„Evo knjiga od dva sina moja,
Sina moja od dva brata tvoja,
Od onega Jakše kaurina;
Neće Jakša nijednoga blaga
Nego hoće tebe jedinicu
Na doratu konju velikomu.“
„Nu ti bora stari moj babajko!
Sedlaj meni konja velikoga,
Meći nanjga štogod ljepše možeš;
A ja idjem u gornje čardake
Oblačiti štogod bolje mogu,
Oblačiti štogod više mogu,
Pa ću ići braći u kaure
Nebi li ji' kako izbavila.“
Stari babo ništa negovori,
Nego sedla konja velikoga.
Kada se je ćerca nakitila,
Nakitila u gospodsko ruho,
Sadje ona niz dolnje čardake,
Pa poviče starom svome babi:
„Prived' doru k mramoru kamenu.“
Stari babo i to poslušao,
Te privede k mramoru kamenu.
Skoči ćerca kano mužka glava,
Pa pojezdi preko polja ravna
Kano zviezda preo neba sjajna.
Stoji jeka dobra konja pod njom,
On neječi što je ćerca težka,
Već on ječi s velika odiela.
Kad ugleda Jakša kaurine,
Kad ugleda curu izpred kuće,
On poznade curu po obrazu,
Da je došla njemu ljuba biti
Ljuba biti braću s' oslobodit';
Brže leti po gorajim' čardacim,
Navješćaći da pred nju izlaze.
Kada ćerca u avliju stupi,
Al izlaze do dvie zaovice,
Iznosile do dvie kite smilja:
„Oj djevojko, draga dušo naša!
Nader tebi do dvie kite smilja.“
Ona muči ništa negovori,
Neg' se klanja konju do unjkaše. —
Al izlaze do dvie jetervice,
Iznosile do dvie kite zlata:
Oj djevojko, draga dušo naša!
Nader tebi do dvie kite zlata.“
Ona muči ništa negovori,
Neg' se klanja k nju do unjkaše.
Al izlazi Jakša kaurine:
„Odsjed konja, neznana delijo,
Ako li mi odsjedati nećeš,
S konjem ću te mahom razstaviti,
A zemljicom odmah sastaviti.“
Sada ona tiho progovara:
„Oj junače Jakšić-kaurine!
Ja ti nisam neznana delija,
Već ti jesam cura žutokosa,
Došla jesam braću oslobodit,
A tebikar za ljubovcu biti.“
Ona sjaše s dobroga konjica,
Pa poleti da braću izljubi.
Kad izljubi seka braću svoju,
Onda njima bješe dopuštjeno,
Dopuštjeno da odlaze kući.
Liepo ji' je seka izpratila,
Izpratila tere naučila:
„Bogom vama do dva mila brata!
Čekajte me u gori zelenoj,
Čekajte me sutra d' ova doba,
D' ova doba pod jelom zelenom.“
Kad se nocca bješe ufatila,
Tad svedoše mlade mladioce,
Svedoše ji' da idu spavati. —
Al govori lijepa djevojka:
„Bogom tebi Jakša-kaurine!
Mene j' moja proklinjala majka
Da nelegam s mladijem junakom,
Dok se junak dobro nenapije,
Nenapije vina i rakije.“
On posluša mladu svoju ljubu,
On posluša — ujede ga guja,
Pa uzimlje vina i rakije,
Pa se opi, žalostna mu majka!
Te on zaspa kano mlado janje.
Slušaj pobro što se sada sbješe:
Cura uze nože izpod glave,

Digitized by Google

Pa zakolje Jakšić-kaurina;
Pa se skače na noge lagane,
I izidje iz gornjih čardakah,
Pa ulazi u štalu veliku,
I izvede do tri konja dobra,
Te polazi u goru zelenu;
Ona idje pod jelu zelenu,
Al pod jelom dva brata rodjena.
Sestra bratji tiho govorila:
„O Boga vam moja mila braćo!
Evo vama do dva konja dobra,
Jednom' tica, drugom' lastavica,
A menikar Jakšićev dorine.“
Kada bješe konje posjedali,
Lete oni kano brza munja.
Kada sutra sunce ogranulo,
Izlazila majka Jakšićeva:
„Ajme meni Jakšić-kaurine!
Nisam li te jadna svjetovala,
Da se ljuba prvu noć neljubi,
Već se ljuba prvu noć svjetuje.“
Evo sluga glase donesao:
Da su bratja sestru dočekala,
Dočekala pod jelom zelenom
Pa pobjegli k svome babi milom.

Pleternička.

(Priobćio Ivo Vr.)

Senjanin Ivo i liepa Mandalina.

Šetala se liepa Mandalina,
Gore dole po bijelu dvoru.
Liepoj Mandi govorila majka:
„Blago tebi ćeri Mandalino!
Imaš Ivu mudra i pametna,
Nitko ti ga prevarit nemore!“
Al' govori liepa Mandalina:
„Oj starice, moja mila majko!
Ja sam Manda jedna ženska glava,
Ja bi Ivu prevarila mlada.“
Knjigu piše liepa Mandalina,
Pa ju šalje Budimskoj gospodi,
A gospoda Senjaninu Ivi:
„Spravljaj Ivo gospodsku večeru
U nedjelju koja prvo dojde!
Dojt će tebi paša na večeru.“
Kad je došla prva nedjeljica,
Spravlja Ivo gospodsku večeru,
Ali ide paša na večeru.
Kad je došo kapiji na vrata,
Na kapiji kapidžija mladi.
Al' govori paša gospodine:
„Ovo jesi kapidžija mladi!
Je li doma Senjanine Ivo?“
Al' govori kapidžija mladi:
„Na milosti paša gospodine!
Jeste doma Senjanine Ivo,
Sad je sio malo objedovat.“
To ućuti Senjanine Ivo,
Pod pazuhom kapu iznosio,
Liepoj Mandi konjica primao,
Liepu Mandu u ruku ljubio.
Kad je sio večer večerati,
Al' govori paša gospodine:
„Ajde, Ivo, sa mnom večerati.“
Misli Ivo misli svakojake:
Bože mili i mila Marijo!
I do sad su paše dolazile,
Nisu mene večerati zvale. —
Sjede Ivo s Mandom večerati.
Kad je Ivo večer večerao,
Al' govori liepa Mandalina:
„Steri, Ivo, mekanu ložnicu,
Ajde, Ivo, sa mnom u ložnicu.“
Misli Ivo misli svakojake:
Bože mili i mila Marijo!
K men' su paše dosad dolazile,
Pa me nisu u ložnicu zvale! —
Kako mu je na desnicu legla,
I osvanu i sunce ogranu,
Nit se Ivo mače ni pomače.
Kad u jutru bio dan osvanu,
Dan osvanu i sunce ogranu,
Al' govori liepa Mandalina:
„Ovo jesi Senjanine Ivo!
Prati mene do Lijevna bielog.“
Kad su bili blizu Lievna bielog,
Al' je Ivo konja razigrao,
I bijelo perje raznijao.
Al' govori liepa Mandalina:
„Ovo jesi Senjanine Ivo!
Što si tako konja razigrao,
I bijelo perje raznijao,
Ko kad imaš u Lijevnu dragu?“
Al' govori Senjanine Ivo:
„Na milosti paša gospodine!
Ja imadem u Lijevnu dragu,
Liepu Mandu jedinu u majke!“
Al' govori liepa Mandalina:
„Ovo jesi Senjanine Ivo!
Svu noć ti je na ruki ležala,
Desnu ti je ruku prileżala
I osvanu i sunce ogranu,
Nit se Ivo mače ni pomače!“
To izreče liepa Mandalina,
To izreče u Lievno uteče.
Al' govori Senjanine Ivo:
„Bože mili i mila Marijo!
Da nitko me prevario nije
Veće Manda jedina u majke!“

Digitized by Google

POVJESTNICA; NARODO- ZEMLJO- I PUTOPIS.

Životopisi slavnih muževah porodice Bakač-Erdödijanske.

II. Simo biskup Zagrebački. 1518—1543.

(Konac.)

G. 1538. vojevali su Turci opet proti Hrvatskoj. Zrinjanom su Dubicu oteli i od naših opušteni Jasenovac i Šabac zauzeli, te do pod Zagreb dolazili. Tad banovi Keglević i Nadaždi skupe vojsku, Keglević ostane kod kuće, a Nadaždi na Jasenovac udari, koga viteštvom Marka Tomaševića vojvode jednim jurišom otme, plien med vojskom razdieli i grad sa zemljom sravni. Prilikom ovih bojevah počme se neka razpra izmed biskupa Sime i Zrinjovićah (Ivana i Nikole), kojoj su uzroci još u pismoshranah zakopani. Kao što danas država s državom rat vodi da razpru rieše, tako biskup Simo i Zrinjani mačem u ruci svoju parbu tjerahu. Žalostna domovina što je u domaćem tom ratu podniela, to je težko opisati. Tu se nije junački borilo, nego su se po lupežki i razbojnički štete nanašale.

G. 1539. evo što je Zrinjanin Ivan učinio: Španjolski vojnici, koje lani Ferdinand banovom u pomoć proti Turčinu posla, kad su kroz spahiluke Zrinjske prolazili, robili i plienili su kao u turskoj zemlji. Razglasi indi Zrinjanin, da jim se mora osvetiti, te bojeći se odprtim licem na njih navaliti, obuče vojsku u tursku odoru, metne joj čalme na glave i podigne turski barjak nalik onomu, pod kojim lani Turci Sisak opljačkahu. Pozove krvne junake Ivu Alapića i Jurja Vidošića, te se 8. kolovoza krene iz Zrinja grada, da tobož utvrdi posadu u gradovih Rakovcu, Vukovini i Medvedu i oglasi kaptolskim podanikom, koji su pod Gradac spadali, da kad vidli budu njegovu vojsku, nepucaju niti narod nebune, jer on na Španjolce u miru prolaziti želi. Prvi dan dodje do Orešja i ondje što mu vojska potroši, to on plati. Drugi dan (9. kol.) u pódne padne u Gore (selo kod Petrinje). Po objedu pako drugče se domisli i pohara sela Mliniće, Vlahović, Grabova-sela, Budrovce, Goricu, pusti Gradec i Brnjevce. Tu spali sa svim pokućtvom 84 doma, ubije 39 ljudih, 7 ih rani, 52 zarobi; svu marvu, što mu je u šake pala, pootima. Grad Gradački čuvao je kastelan Klemens i sa Sisčani ga obrani. Zrinjski onda upadne u biskupska sela Vinodol i Hrastovicu i lupežtva počini. Biskup Simo nikad nije bio bez vojske. Trebala mu je na Turčina, na koga se nikada bez njega zavojštilo nije. Čuvši on za opačine Zrinjeve podigne se, te našav ga u svom biskupskom vlastelinstvu, napadne, razbije, silu zarobi, silu pomori i Zrinjevića mal da neuhvati.

G. 1540. veoma su se poplele stvari u Ugarskoj. Zapolja je umro posli neg mu supruga Isabella sina porodi, a Ferdinand se očitovà sada kraljem ciele Ugarske. To je Simu pognulo, te je posli lanjskog poraza Zrinjskog bojeći se osvete, kod kuće bio i spahiluke svoje čuvao, znajući da od javne i kraljevske oblasti neće imati zaštite, dok Ferdinand u Ugarskoj vojsku trebovao bude.

Neprestane su varke i pletke izmedju njeg i Zrinjanah obstojale, usljed kojih su Turci lahko napadati mogli na Hrvatsku. Té indi godine Usref bosanski i Murat Kliški paša napadnu Zrinjoviće u glavnom njihovom gradu Zrinju, znajući da mrženim tim razbojničkim knezovom nitko neće u pomoć priteći. Ipak Zrinj neotmu nego kukavni narod opljačkaju, pouzbijaju i zatim odu.

Zrinjovići tako s Turci borbu imadiahu, a Simo kanonike zagrebačke uznemirivaše. 30. ožujka 1840. iz grada zagrebačkog dade kanonikom pismenu naredbu glede kućah, koje su ili u njegovom gradu ili na kaptolskih podkućnicah sagradili bili. — Kako znamo, kuće kanoničke starije bile su od Turijana spaljene. Koja se opet uzdigla, a koja nije; ele po zakonu je onaj, koji je kuću od svog predšastnika ili smrti ili preselenja radi preuzeti imao, morao ju po procjeni kupiti. Za taj posao gori navedena pismena naredba od Sime izadje, gdje kanikom zapovieda, da četiri kanonika svaku od gori naznačenih kućah imaju procieniti, pa kad se ta ciena plaćala bude, onda može kanonik, koji ju je kupio ili zidao, polovicom novca od procjene posljednjom voljom razpolagati, polovicu pako mora za zidanje crkve po starom običaju ostaviti. Tko samo za izmjenu dok je za života, procjenu primi, taj ju i zadrži. — Kad je tu biskupsku zapovied Simo izdao, bio je u njegovom zagrebačkom gradu Juraj Kerhen Beloševački kastelanom iliti dvorskim, čovjek opak, nevjeran, ogovaraoc, lukav i pretvara. Taj Simi javi, da kanonici kuće na kaptolskih podkućnicah smatraju kao svoje i valjda se biskupovoj gornjoj naredbi protive. Biskup indi, energičan u svemu, tri novo uzdignute kanoničke kuće u kaptolu po Spasovu u petak zapaliti i sažgati dade. — Kanonici time razjareni tuže ga kralju Ferdinandu, ali ipak imajući više obće dobro crkve i domovine pred očima, odmah zatim pokažu nesebično svoje nastojanje oko istog dobra Siminog.— Zrinjovići, nemogući od Turakah ganuti se, niti silom Šimuna napastovati, pletkarenja se prihvate. Kerhena su poznavali i podmitiv ga za se predobili. Njega Simo ostavio biaše zapovjednikom biskupskomu gradu Zagrebu. A on, služeći se finom tom sgodom, počini silna zla, pokupi svoj imutak, pograbi i biskupove stvari i dragocienosti, te k Zrinjanom u Medved pobjegne i grad jim biskupov predade. Ali kanonik-pjevač i drugi, vidivši što se radi, da od zemlje nesreću odvrate, opru se straži gradskoj, zadrže ju u posluhu biskupskom, a Zrinjane, koji s Medveda dodjoše, odbiju. Ele ovi zato ipak nisu mirovali, nego 1541. Ivan Zrinjski da srambotu od god. 1539. kad je pred Simom morao uskočiti, pokrije, pokupi vojsku i drugove, koji su imali srce na lupežtvo, te padne pod biskupski grad Vinodol. Tu

Digitized by Google

napravi naspe, pletera, namjesti topove i sprave, da po običaju na grad puca Kad se pucnjava počme, on se neukloni dobro, a njegovi neuki lupeži iz nespretno namještena i upravljana topa nehotice ga svale i ubiju. Što tim napadajom, što tom smrću Ivana, što novim poduzećem brata mu Nikole proti crkvi zagrebačkoj, što bezprimjernom nestalnošću i pokvarenošću sinovah domovine bez ljubavi za ovu svetu svoju mater — porode se té godine smutnje nevidjene i žalosti još nepretrpljene zemlji slavonskoj. Djeca nevaljala, Zrinjani, Frankopani, Gušići, Skalić i drugi bezbožnici, na mater svoju crkvu i domovinu bezobzirni, zapisahu se u službu strastih, osvetah, lupežtvah i pustošenja. Gdje je što bilo ili zagrebačkog biskupa ili zagrebačkog kaptola, sve je nemilosrdno spaljeno, porušeno, razagnano, oteto i uništošeno. Grad Petrovinu, blizu Zrinja, ote Stjepan Frankopan iz Ozlja, nagovorom Jurja Gušića, i sve razvali i poplieni, jedino zato, jer je kaptolsko bilo. Toplice (kod Varaždina) stari prijatelj Zrinjanah, gradjanin Zagrebački, varalica i na glasu bezznačajnik Matija Skalić već po treći put zaplieni, izrobivši sve po hajdučku od prije g. 1531. i 1539. Nikola Zrinjski medjuto sam najprije Vugru i sva biskupska dobra i kanonička do pod Zagreb pohara i porobi, dodje dva puta pod zagrebski grad biskupov, da ga zauzme, no zahman; zarobi kanonike one, koje je mogao pohvatati, jer su ga oni za božjeg, crkvenog i zemaljskog neprijatelja proglasili i kralju tužili. Učinio je samim njim štete Nikola Zrinjski preko 5000 dukatah, ogromna za ono vrieme svota, izpljačkavši jim domove, kao razbojnik. — U tom metežu je najveće bezpravlje u Slavoniji vladalo, o komu, što znamo, mogla bi se debela knjiga napisati. Ni Turci nisu toga činili u ovo vrieme s kršćani, što sa sojim narodom i otačbinom krvoločni hrvatsko-slavonski velikaši. Moram i ja istini za ljubav pripoznati, što je i Krčelić u svojoj poviesti crkve zagrebačke rekao, da je cviet naroda bio u to vrieme kaptol zagrebački. Ljudi su u njem bili, ne sbog visokoga svoga roda podivjačeni, kao malone svi ostali vlasteli, nego iz nizke koljebe izašavši, u krilu znanosti u Italiji i drugdje odgojeni, za idee živeći, protivnici grabeža. Njim i jedino njim zahvalimo, što se je kraj učinio krvavim prizorom po Slavoniji (današnjoj Hrvatskoj). Oni bo kralju Ferdinandu razložiše žalost i tugu svoju, propast zemlje i naroda, i kraljevsku njegovu uglednost u pomoć zazivahu proti biskupskom isto tako kao i ostalom velikaškom i plemićkom nasilju, oni pravi reprezentanti naroda biahu. Pa evo kako jim Simo iz grada svoga Dubrave 10. kolovoza 1541. neslano piše: „Štovana braćo! Preljubljeni! Tužili ste Nj. veličanstvu, nekazavši razloga, moje zagrebačke gradjane radi nasilja, koje vam na kaptolskom podkućištu čine. Rado bih znao, kojim se je učinilo nasilje? i iz kog uzroka? Indi vam se možda krivo čini, što ja dajem progoniti protivnike mira i moje. Žao mi je što jih tako pomno branite i u krilu vašemu gojite. Kako se o tome uvjerim, taki ću kazniti onoga, koji običaje, vriedjajući moju uglednost, te ljude primati. I premda i ja imam pravo na podkućište kaptolsko, isto kao i vi, ipak, ako ste u stanju učiniti, da zemlja vaša od neprijateljah i nasilja, koje se ljudem mojim učiniti ima, ostane obranjena, narediti ću i ja, da kaptolske podkućnice nebudu od mojih ljudih napadane. U ostalom ostajem i jesam itd.“ (Ovako se nalazi to pismo u Krčeliću.) Simo je dakle ljude kao što su bili kanonici: Andrija izbrani biskup Rosonski, Pavao Zondi, Mate Bruman, Niko Jalkovec pjevač, i Petar Grangja štioc za svoje dušmane smatrao, jer nisu zaklopili oči na njegove nepravde i postupanje, po kom je crkva zagrebačka srušena, grad mu skoro izdan bio, crkvena dobra harana, desetak od naroda u ime crkve primljen, pokraden, po kome ništa nije radio pravom, zakonom, krotkoćom svećeničkom i dobrim izgledom, popuštajući malo, nego sve silom i pod moraš. —

Kralj Ferdinand dakle, uslied moibah onih vječne uspomene dostojnih kanonikah, proglasi Zrinjanom i biskupu Simi, da će bit nepošteni i bezčastni, ako nebudu pustili krivice i nasilja. Ako jim štogod nije pravo, a oni neka pred kraljevskim povjereničtvom se tuže i prijju. Zato jim kralj postavi sudce: biskupa senjskog Franju Jozepića, kneza slunjskog Jurja Frankopana, Baltazara Talovca, Stjepana Gjulaja i sudca Slavonije Mihovila Ravenskog, da se pred njimi ili slože, izravnaju i pomire, ili da jim po pravu sude o onom, zašto se vade i oružjem naganjaju. Osim toga suda postavi Ferdinand i banu Petru Kegleviću zapovied, da neda Zrinjskim i Simi na volju, nego da ih ukroti i ublaži. — Odavle se indi učini, da Zrinjski morade Simi i kaptolu sva dobra, koja posjeo biaše, povratiti, a svećenstvo da imade Zrinjoviću prostiti sve štete, koje mu nanesè zlikovna ruka Zrinjska. Tako izadje i pismeno, proti komu i biskup Simo i u ime zagrebačkih kanonikah Mate Bruman (Zimović?) i Luka, naddjakon začesanski, pred kaptolom začesanskim se ogradiše. — Simo ućuti, ali mu to nije oko srca lahko bilo. — Zrinjski pako koncem siečnja 1542. vrati kaptolu sve krajeve, koje si prisvojio biaše: ali biskupu nepovrati ničesa, dok Ferdinand u srpnju iste godine nepošalje svoga dvornika i povjerenika, gori rečenog Stjepana Gjulaja, da oduzme u ime kraljevsko od Zrinjskog biskupski grad Vugru i zemlje što pod Zagreb spadaju, te da ih predade Simi. Stjepan uzme Vugru i podzagrebsko vlastelinstvo, ali ga nedade Simi, nego metne tu svoju vojsku, pokupi dohodak vlastelinski i desetak, i nametne još veći izvanredni namet na narod. Tek oko Tominja, kad Gjulaj umre, dopadnu dobra opet svomu gospodaru biskupu Simi.

Medjutim iste godine (1542.) imao je Simo i veću nesreću. Turci bo, odkako su bili gospoda u doljnjoj Slavoniji nedadoše ni gornjoj mira, i tako ove godine križevačku i varaždinsku županiju posjetiše, i to još u siečnju. Pavao Ratkaj biaše od biskupa postav-

Digitized by Google

ljen nad spahilukom, što je ležao blizu Varaždina: Biškupec, Černec i Tomaševec. Kad Turci dodju do tih selah, seljaci pobjegnu sa svojimi stvarmi u Varaždin. Turci poharaju, popale i popliene sve, zarobe kog uhvate, i vrate se. Pavao Ratkaj izpusti sad sviet biskupov ali mu zadrži stvari i nedadne, dok ga biskup sudbeno nepotjera. -- Jeli biskup bio u saboru te godine u Zagrebu držanom, neznam; ali su se na ovom veliki crkveni interessi odlučili. Na molbu kanoničku izdade Ferdinand stališem i redovom slavonskim oštru naredbu, da crkvi desetak daju, jer kanonici haranjem dobarah i uzkraćenjem desetka tako osiromasiše, da nisu imali odkuda živjeti, te nemogav gradove proti Turčinu uzdržavati i čuvati, rušiti jih sami počeše. Osim te naredbe obćenite Ferdinand zepovjedi uhvatiti i u Beč poslati, da se kazni, Hristu Gnovevskog, samoborskoga gradskog zapovjednika zato, što nije kraljevsku zapovied obdržao i desetak kaptolu predao.

Od ote godine počima se zakoniti neki red u Hrvatskoj i Slavoniji, koji stranom po kraljevih iz habsburske kuće uveden, stranom po strahu od obćenog neprijatelja Turčina povraćen bi. Obća pogibio sjedini plemiće, koji se bojahu gubitka svoje imovine po turskom napadanju. U ostalom su i banovi postali čestitiji ljudi, i od one grabežljivosti, na koju je Petar Keglević svoje banstvo najbezsramnije zloupotrebljivao, odustali. On je naime zauzeo kraljevska dobra Zagorje, Želin, Sused, Stubicu i što je pod Zagrebom ležalo, on je iz tog vlastelinstva desetak sebi zaustavio, on je poslie Čakovac i ina dobra kraljevske blagajne za vrieme svoga banovanja sebi prisvojio. Ali zato ove godine na požunskom saboru bude svrgnut, a mjesto njega siloviti doduše u zemlji, ali i Turčinu strahoviti Nikola Zrinjski banom imenovan. To doduše biskupu Simi nije moglo biti povoljno, ali je sad pred sudom i zakonom parbio se radi prvašnjih štetah, te tako bez zuluma živio, dočim je Zrinjski viteški Turke bio. Ovi té godine oteše Slatinu, grad Vrbana Baćanja, koji braniaše junak Stjepan Papratović, ali junačkom smrću poginu i tako grad predan bude. Padne Šoprunac, Biela Stiena, Orahovica, iz koje pobjegne Moraeo, i sve do samog Valpova, Perenjovog grada, koji tvrd i od Arkia hrabro branjen biaše. No 1543. dodje Sulejman turski car sám i predobije ga. S druge strane oteli su Turci kraljevu Veliku i Moslavinu, koja je bila svojina Petra Erdödija, i pod Dubravu i Začesan, vlastelinstva biskupa Sime, su došli. On pako u pripravah ratnih i odluki obrane od Turakah tu umre (1543.). Za grob i pokop mu se nezna, te zato mislim, da je u jednom od otib gradovah dneve života zaključio, i da mu je grob od Turakah poslie razoren, te se zanj i zaboravilo ili bar ostaje nepoznato, ako se izvori nenadju, koji će nam stvar razjasniti, i za kojimi čeznemó, pišući ove redké po vrlo manjkavih svjedočbah Ištvanfia i Krčelića.

Pred smrt je pisao kralju i to pismo je njegov na biskupstvu nasljednik Olah kralju, sedam danah prije neg je umro, predao. Tu ostavlja biskupske urese: ruho, kape, štapove, križ, sviećnjak i prstenje stolnoj crkvi zagrebačkoj. — Mjeseca kolovoza té godine Olah je već postao biskupom zagrebačkim i to u Pragu boraveći, indi u to doba godine Simina je smrt već bila i kralju obznanjena.

Bratić njegov Petar, utemeljitelj Palfieve porodice po otcu mu Pavlu, Tome Bakača bratu, zvane, nasliedio ga je, jer se vidi iz oporuke (1544) Petra Erdödija da je Petar Palfi imao kralju Ferdinandu izbrojiti Simin dug od 900 ugarskih forintih. Osim bratića Simina Petra Palfia, koji je u Ugarsku otišao, ostalo je Erdedijah i na temelju, med kojimi biahu dva Petra, otac i sin, Toma, gospodar Kermenda, Pavao kanonik i Toma Bakač 1537. prepošt zagrebački. Odnošenja obiteljna Erdödijanska i Palfijanska nepoznata su i morala bi se iz kućnih pismoshranah, ako su ove što starinskog uzdržale, razjasniti. To se samo vidi, da je bilo u porodici blagoslova na djeci, i da su plodni bili brakovi Erdödijanski.

Vratimo se još malo k Simi. Od njegovih djelah dva su ga znamenja preživila. Prvo je u naslovu biskupah, a sada nadbiskupah zagrebačkih naziv „Opat bl. D. Marije od Topuske.“ 1523. je kralj Ljudevit na molbu Siminu poveljom datom na trojstvenu nedjelju u Budimu pravo patronata biskupom zagrebačkim nad otom opatijom na vieke podielio, po čem su tada biskupi sebe same za opate smatrali i imanja iste opatije zauzeli. — Drugo znamenje je, što trebajući svoje podanike kao vojnike više gotovo, nego kao radioce, razne jim slobode od daćah i zemlje izpodieljivao i listinami potvrdio biaše.

Za naš crkveni sgodopis važno je, što je povodom Siminog razdora s kaptolom sbog kralja Ivana kanonik Pavao Zondi, prepošt začesanski, u Rim se uklonio i ondje izpovjednikom narodnim bio. Za to vrieme biaše on i u Bolonji i tek se g. 1537. u domovinu na molbu ostalih kanonikah povrati, te tu Siminim sufraganom i 1540. štiocem kaptolskim a napokon zagrebačkim i ostrogonskim prepoštom postane. — U Bolonji je za 1950 bolonjskih funtih kupio kuću i svoje stvari tamo prenieo, ako bi mu valjalo iz domovine bježati, da ima kuda. U tu kuću, vrativ se u Zagreb, pošalje, po običaju tadašnjemu, 4 kanonika, da se idu prava učiti, i tako se ustanovi za mladež biskupije zagrebačke u Bolonji collegium, iz koga su do Josipa II. mnogi od onih slavnih svećenikah naše domovine izašli, koji su za višji, duševni i književni život ukusa imali i znanošću se do najposljednjih vremenah odlikovali. Odkad Josip II. nije dao tamo mladeži slati, manje je i ukusa za znanosti u svećenstvu postalo. A mi bi sad po konkordatu u svoj čednosti mogli pitati: gdje je zaklada Zondieva u Bolonji? što se iz nje učini? Bi-l' se mogla naći?

Simino biskupovanje pada u najgorja i najstrahovitija vremena. Turski napadaji, kraljevska razmirica,

Digitized by Google

domaći bojevi od god. 1518 do 1543., — tečajem dvadestipetgodišnjim traju, i u tužnoj domovini tužnu epoku sačinjavaju. Da su sva ta zla veliku državu napastovala, odoljeti bi jedva mogla: a kako će dobro proći ono pet županijah, što se zvaše Slavonijom! I opet, ža čudo! u narodu osobito gornje Slavonije (danas Hrvatske) nadje se jakosti moralne i fisične, kojom ova sva pretrpi, nadvlada, pobiedi. — To pokazuje značajnost iliti tvrdo i postojano djelovanje po načelu, koje se za pravo prizna. Ovaka značajnost uzvisuje osobu Siminu, da joj se nehotice pokloniti moramo. On bezprimjernom stalnošću vojuje na Turke, nesretno doduše, ali ne sramotno. On sa svojimi četami stoji na davorpolju Muhačkom; on s Ferdinandovom vojskom sdružuje svoje bojnike, da iz dolnje Slavonije i Sriema dušmane kršćanstva, u duhu strica svoga Tome kardinala, iztisne i Turstvu budućnost preprieči; on napokon u svojih gradovih dočekiva razbojničku tursku vojsku, i usred junačkih odlukah umire. On drži Zapolju za pravog kralja i bori se za njeg vierno i postojano: niti se dade od njeg odvratiti prije, nego ga sám Zapolja vjere nerieši. Buduć je Zapolja za viernost mu Jegar dao, postalo je mnienje, da je bio Simo jegarskim biskupom. Medjutim se to nemože dokazati i zato nisam spomenuo te netemeljitosti u životopisu samom. On kuću Zrinjsku i mnoge druge, koje se težnji Erdödiah za razširenjem protivljahu, notrpi i cielom jih dušom progoni, i kako je započeo neodustaje, dok višje vlasti ne-~~posroduju~~ i strasti umire. Da je Simo mogao, u boljih dakako okolnostih i inom sticanju odnošajah, svu vatru srca svog obratiti na ono, na što su svećenici pozvani i u čem treba da biskupi prednjače, on bi bio mogao moralnó preporoditi narod u znanosti, umjetnosti i duševnom napredku. No tada je bila sablja sve: a knjiga ništa. Sada je dakako drugčije! Knjiga sabljom maše. — S toga u ono vrieme Simo biaše više vojnik i naprasite ćudi, nego biskup i krotkog srca. Zato izobraženiji duhom od njega kanonici progonjeni po njemu biahu, ali kod kraljevskog dvora i sebi i njemu pomagahu. — U ostalom je Simo bio i posljednji vojvoda i ratoborni vladika, te malo po malo zamieniše mu nasljednici mač perom, buzdovan pastirskim štapom, kacigu mitrom, bojne sprave svetotajstvenimi djeli, i odabraše si mjesto bojnog polja polje učenja, dobročinstvah i duševnih kriepostih. Koliko je tomu doprineo novi duh, koji je oživio katoličku crkvu u protivenstvu proti njemačkoj reformaciji, to je obće poznato. Za Simina vladičtva porodila se je reformacija, ali je u potlašnja istom vremena, kad su se stranke u Slavoniji slegle, do našeg naroda prodrla: a Simo nije trebao oružje duhovne svoje vlasti proti tome, kako se potli kazà, duhu slavjanskom posve protivnomu novarenju obraćati. — *A. T. B.*

Slike iz domačega života našega slavonskoga naroda.

Od Mijata Stojanovića.

XXVI. Božić.

Za božićni veseli praznik, za god taj pun najuzvišenije vjerozakonske poezie, kad se slavi uspomena onog dana, u kom je Bog svemogući i neizmjerni gospodar svemira u sliki djetešca na sviet došao, u štalici porodio se, u jasle marvinske na oštru slamicu položen, i kao sunce svjetlosti nebeske prosvietlio tminu zemaljskoga kruga naukom i primjerom one čiste i savršene ljubavi, koja je jedina kadra čovječansku narav učiniti angjeoskom, bogusličnom; sunce pravde i vjekovite istine, spasitelj rodio se svietu: za Božić sprema se u Slavoniji svatko kroz cielo ljeto: sprema se i obavlja i postavlja bielo pšenično brašno za božićni hlebac — badnjaču i ljetnjaču, od kojih hlebovah onaj predstavlja stari po Mojsiji očitovani zakon, ovaj pako novi, zakon Isusov; sprema se čisto maslo, suh frižak i počinjen sir, tusta zaoblica, najljepše voće, najčistiji vosak i med, najbolje pitje. U duševnom i ćudorednom obziru pripravlja se slavonski puk za blagdan ovaj dočim kroz vrieme adventa, naime od s. Andrije do Božića prestaje svako bučno i pirno veselje, svako javno sviranje i pjevanje, i pobožnija strana puka marljivo polazi kroz vrieme adventa (prišastja gospodnjeg) svaki dan zornice (mise), na kojih se svaki dan tumači nauka vjerozakonska i u prodikah opisuje život Isusa Krsta i život Svetih, život božjih ugodnikah.

Pred Božić pune su ruke posla u slavonskoj kući, osobito na tucindan (dan u oči badnjeg dana). Žene su u kući sve pokućtvo i posudje očistile, sve je spremljeno i uredjeno; ljudi su dovezli drva za ogriev i gorivo i glavnju, koja će goreti na badnjak i preko blagdana na domaćem ognjištu; momak je u gaju usjeko žarilo, s kojim će na Božić položenik kresati i spoticati vatru na ognjištu i ražanj drveni pouzdan, na kom će se peći zaoblica; starac domaćin pripravio je pritopak čista voska, iz koga će baka domaćica na badnji dan napraviti tri božićne svieće, prvu štipanu, drugu sa dva, a treću sa tri voštana obručka, koje će svieće privezat se na grančicu borovu, jelovu ili smrekovu i zadjenuti pod gredu ili tetivo u sobi nad stolom; djevojke su pripravile cvieća: bosilja, ružmarina, rutvice, bršljana, smilja i kovilja, mlada žita i kukuruza, koje su oko s. Lucie u lonce posijale, da im za Božić za kitnju naraste, i tim se kite iduć u crkvu na polnoćnu misu; žene su umiesile i izpekle hleb božićni: badnjicu i ljetnicu, od kojih posledni pleten u troje kolač nakitjen je zviezdami, viencem, plugom itd. iz istog tiesta; izpekli su druge kolače, i sve je gotovo, a djeca, kad već vide da je na badnji dan doveženа sa stana slama doma, po kojoj će se u sobi preko božićnih danah valjati, neznaju od radosti mjesta naći u kući, te

Digitized by Google

nestrpljivo čekaju da dan prodje i s večerom dodje slama u sobu, i da im djedo i baka kažu: „Bogo se rodi!“

Kad na badnji dan u večer, suton večernji razastre tmastu soju koprenu po zemlji i nebo se okiti zviezdami da tamu razsvietli ponješto i svod nebeski ukrasi, a zvono se oglasi sa tornja seoske crkve na Gospino pozdravljenje, sva se domaća družina skupi u sobu, svieća se lojanica mjesto meća i baklje upali, slama božićna u sobu unese i po sobi prostre u znak da je Spasitelj svieta ležao u jaslicah betlemskih na slami, kleknu svi na slamu stari i mladi, ljudi, žene i djeca i pozdrave Gospu, i u mnogih kućah izpjevaju pjesmicu: „Porodio se kralj nebeski.“ Tad se donese na prostrt bielim stolnjakom stol: badnji kolač, u lončiću svakojakog zrnja žita, pšenice, raži, ječma, zobi, prosa; čanak meda, suv sir, počinjen sir, jabukah, krušakah, mušmulah, tunjah, suvih šljivah i ošapa, orahah i lješnjakah. Tu bude na stolu za jelo takodjer: ribe friške i suve, graha (pasulja) kuhana i pribrana i ugnjeckana, pite sa orasi i medom, trganacah s makom, kuhana ošapa i šljivah, vina, rakije, šerbeta, mošta, mlieka.

Prije nego će se sjesti za večeru dohvati domaćin badnji kolač ovelik i s njim pokrije čanak na stolu, u kom je prvo jelo kuhano na stol donešeno, maši se pod gredu ili tetivo, odsječe sa grane voštanu svieću sa dva obručka, upali ju, prekrsti se i veli: „Isus se rodi!“ Družina mu odgovara: „U istinu rodi se!“ Tada dade on svakom manjem djetetu u kući redom istu goreću svieću, koju diete uzme u ručice i stojeći na klupi okretje se k svim u kući i triput govori: „Hvaljen Isus! — Bogo se rodi!“ Svi u glas odgovaraju djetetu: „Uviek Isus hvaljen budi, i ti bio (bila, ako je žensko) živa i zdrava (živ i zdrav)“ i tad sjednu blagovati, pokle još izmole kratku molitvu prije jela.

Po večeri diele se djeci jabuke, šljive, orasi i lješnjaci i dade im se piti šerbeta i mošta, kadšto i po koja kap vina i djeca se igraju po slami do njeke dobe noći, dok ih savlada san, i tako svale se na slamu i zaspu, a odrasla čeljad pokratjuju si vrieme pripoviedanjem, pjevanjem, igranjem makarisanja na orahe — pitajuć zaklopivši ruke i u njih držeć po njekoliko orahah: „Jel' par ili nepar?“ Ako tko pogodi, mora mu se dati, što je bilo u ruci, akol' nepogodi, platja on pitaču onoliko komadah, koliko je držao u ruci, i tad pita onaj, koj je pogodio, ili nepogodio, i tako sve po dvoje pitaju se, te gdjekoj dobije od drugih mnogo orahah ili lješnjakah, a drugi opet sve što ima proigra, pri čemu bude šale i smeja.

Tko zabavljajuć se, ogladni ili ožedni, na stolu stoji jelo i pitje, pak svatko po volji uzima i časti se, a kad posle jedanaeste ure noći zazvoni zvono na polnoćnu službu božju, odustanu svi od igre i zabave, te se spreme za poći u crkvu. Prije nego podju u crkvu ode koji muž iz kuće i natrpa pred marvu u štali pune jasle, da ni marva negladuje na blag-dan. U svakoj kući gori svieća po cielu s. noć božićnu, i kad podju u crkvu, samo stari, slabi i nemoćni ostanu sa malom djecom doma, a svi ostali idu na polnoćnicu. Ako je pomrčina, svatko upali fenjer, a često i baklju stučena i izsušena mlada rastića i s tim si svietle po sokaku do crkve i od crkve kući. Crkva je tom prilikom obično svagdje dubkom puna, jerbo se u nju slegnu isti godišnjaci i odgodnjaci (t. j. ljudi, koji obično polaze crkvu samo po godovih i velikih praznicih preko godine), i često bude takvom prilikom nereda od nestašne mladeži i od odraslih, koji dodju s težkom glavom od puna stola neizspavani u crkvu, i koji bi bolje učinili da onakvi neidu u crkvu, gdje se tada slavi prevažna uspomena porodjenja sina božjega, uspomena onog velevažnog časa, kad se je u betlemskoj štalici rodilo sunce pravde usred noći tavne, da progna tmine laži sa lica zemlje.

Povrativši se sa polnoćke malo tko legne, da do zornice (mise) prospava malko, nego većom stranom mladež osobito nastavi pjevanje božićnih pjesamah, pripoviedanje i sigranje na orahe, dok opet oko pet satih u jutru zvono zazvoni na zornicu. Kad se i sa ove kući povrate u svanutje, tad dodje u kuću i položenik, koj čim stupi na kućni prag, žene ga dočekaju i pospu žitom, on pako lati pripravno žarilo i prokreše vatru na ognjištu govoreć: „Ljetos vam se krave telile, ovce jagnjile, koze kozile, kobile ždrebile, krmače prasile, pčele rojile, guske, patke, ćurke i kokoši legle, njive i livade rodile, voćke nosile, i svi zdravi i veseli bili! — Čestit vam Bog i Božić, i hvaljen Isus!“ Svi mu odgovaraju: „I ti živ i zdrav bio!“ Pa ga tad žene posade u sobi na jastuk, gdje mora podugo mirno sjediti, obdare ga položnikovim kolačem, suvim sirom, peškirom ili otarkom, jabukami, orasi, šljivami, duvanom, i bude im gost cieli onaj dan.

Prije objeda poslje treće božićne mise, koja se na prvi dan Božića drži, upali domaćin drugu voštanu svieću sa tri obručića, moli se Bogu, dočim se čanak ljetnjicom (kolačem božićnim) pokrije. Poslje molitve sjednu objedovati, položenik je na častnom mjestu za stolom, goreću voštanu svieću ugase dočim ju domaćin hitro okrene i turne u onaj lončić na stolu, u kom se nalazi izmiešano zrnje svakojakog žita, i kad izvadi napolje, gledaju od koje vrsti zrnja najviše se uhvatilo za svieću te gataju, da će dojdućeg ljeta one vrsti žita ponajviše uroditi, od koje se najviše priljepilo za svieću. Sad na stol dodju mrsne jestvine i zaoblica, i tako se slavi Božić do treći dan, kad se do zore slama iznese iz sobe, a na mladi Božić, ili novo ljeto slavi se opet obrezovanje Isusovo i treća se svieća voštana izpod grede upali, i tako se okouča ova velevažna svetkovina.

Digitized by Google

XXVII. Vodokrstje.

U oči svetkovine Bogojavljenja, ili s. Trih-Kraljah vidi se pod večer pred svakom katoličkom crkvom u Slavoniji bačva ili kada velika i puna čiste vode. Domalo zazvoni svetčano zvono u crkvenom tornju i pozove pobožni puk na večernju i vodokrstje. Iz svake kuće dodje u crkvu po njekoliko čeljadi sa posudami za vodu, i kad sveštenik osveti vodu, spominjajući i vodu jordansku, u kojoj se Spasitelj krstiti dao po Ivanu krstitelju, i vodu protekavšu u pustinji iz kamena, po komu udari Mojsija šibom, i vodu gorku, koju osolivši Elizeo prorok ozdravi i pitkom učini, i vodu olujom uzburkanu, kad Isus u ladjici spavaše, koja se na rieč njegovu utiša i umiri, i vodu mora crvenog po kojoj Bog svemogući prevede suvom nogom puk izraelski u obećanu zemlju, i vodu silnu općeg potopa, koja sbrisa sa lica zemlje svu izopačenu put, i pučinu neizmjernu vode, nad kojom se u početku nosaše duh Gospodnji, koji po tom razdieli vodu od kopna i zagradi more u obale svoje, i vodu, koju učini izvirati Gospodin iz gorah, planinah i bregovah, da natapa i oplodjava lice zemlje itd., — kad, rekoh, osveti sveštenik vodu, svako čeljade zacrpi s. vode u svoj sud i pohiti kući. Svako čeljade u kući prekrstivši se častnim krstom napije se malko s. vode; domaćica uzme s. vode u posudu otvorenu i kitu bosilja, pak moleć se Bogu škropi sobu, kuću i sve sgrade i staje ljudske i marvinske i ulje s. vode u domaći bunar (zdenac) i poškropi cielo dvorište, i ostavi stakalce jedno iste s. vode, da takve bude u kući kroz cielu godinu. Mnoge slavonske starice nastoje dobiti s. vodokrstne vode iz više mjestah. Sutradan odnese se ove s. vode na stan, gdje se njom poškropi svako prebivalište, okoli i torovi marvinski, vrt, njive, pčelinjak, voćnjak i t. d. Matere škrope istom vodom postelje svoje i svojih i kolievke čedah svojih zazivajuć pomoć božju, da sačuvani budu od svakog zla duše i tiela, od svake napasti i dosade, od svake prieke biede i nevolje. Pri blagosivanju vode blagosiva se i tamjan i kreda, kojom se piše na kućna vrata godište porodjenja Spasiteljeva sa imeni s Trih-Kraljah: Gašpar, Melhior, Baltazar poleg tri mala križića. Bude pri tom crkvenom obredu i soli, koju sveštenik strese u s. vodu, i zlata, u znak onih darovah, koje su kralji (mudraci od iztoka) doneli novorodjenom kralju, koga su zviezdu vidili na nebu i po njoj došli u Jerosolim i Betlehem tražeći kralja nad krajevi.

Još gdješto u našeg naroda zadržalo se mnenje, da noću u oči Bogojavljenja, kako takodjer u oči Blagoviesti otvora se nebo, i kad se to dogodi, tko bi u onaj trenutak zaprosio štogod od Boga, sigurno bi dobio.

Ima i jedna šaljiva pričica o tome: Kaže se, da je bio njeki starac, koji znajući, da se noću u oči Bogojavljenja otvora nebo, preduzme si jednoč cielu noć bditi i paziti kad će se nebo otvoriti, da u isti čas od Boga zaprosi čabar blaga (srebra i zlata). Nu da bolje spaziti može kad se nebo otvori, sjedne uz svoj mali prozorak, zapali svoju lulicu, pak čeka i čeka do njeke dobe, a kad mu se već dosadi sjediti, otvori mali svoj prozorak na sobi, da vidi iz zviezdah koja je doba noći. Čim starac promoli glavu kroz uzan prozorak, bliesne po nebu kao munja žarka svietlost i nebo se za tinji čas otvori. Starca takva neobična svietlost tako zateče, da u naglosti nemisli šta će moliti od Boga, nego mjesto što je bio nakanio iskati čabar blaga, zabuni se i zaište: čabar glavu! U koj čas on to izusti, otvoreno nebo zatvori se, a on dobije glavu kolik čabar, pak toliku glavurdu sad već nije mogo kroz uzani prostor natrag uvući u sobu, dok nisu došli ljudi te otvorili veći prozor, i od to doba svatko se plaši iskati štogod kad se nebo otvori.

Slavonski Srblji kao i svi ostali sljedbenici iztočnog vjeroizpoviedanja izidju na Bogojavljenje sa litijom k izvor-vodi (k česmi) ili na bližnji potok i ondje osvete sveštenici vodu. Srblji svete u oči vodokrstja ili Bogojavljenja, na Krstov-dan vodu, i sveštenik ide u kuće te sveti vodicu i s njom škropi dom, a isti dan poste Srblji tako strogo, da ni vatre neložе na domaćem ognjištu, dok se neosveti vodica. (Dalje sl.)

OBRAZOVANOST I ŠKOLA.

Školski ulomci XXXIX.

Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.
Juvenal. sat. 10, 356.

Praviteljstvam se najčešće prigovara da preveć mnogo upravljaju, a školam da odviše mnogo obučavaju. Medjutim mnogi ljudi nebi ni podizali te tužbe, kad bi znali kako se kod ovakog našeg kompliciratog života dužnosti vladarstva, i kako se danas uz širenje znanostih dužnosti naučanja, kako l' se najposlie, dočim doticaji s drugimi ljudmi postaju mnogostručniji, — dužnosti odgojenja gomilaju. Lasno je reći: skratite vrieme učenja da se zdravlju uštrb neučini; ali, kao što evo naša doba zahtjeva gromilu znanostih, kako ćemo tom zahtjevanju da udovoljimo? Težko je razložiti ovo pitanje. Kudioci obično neznadu pravog odgovora; oni misle: valja da bude drugčije; jest, ali kako? mi to nezuamo, al' ipak drugčije. U ostalom toliko je izvjestno, da mnoge škole nepotrebnim teretom naučanja i gomilanjem privatnih posalah tjelesnom zdravlju mladeži sve to veći uštrb čine, a tim se mnogo prieči snažno razvijanje duha, pa im mladež nemože dugo da pamti ono što je učila.

Ali od ovih vidnih uplivah na zdravlje gorji su još oni sakriveni — pola tjelesni, pola moralni. Odkud

Digitized by Google

inače da dogade i najnevinije radosti života? odkud toliki strah od svakog mekaničkog naprezanja? odkud tolika ljubav sjedjenja na domu, koju će tek pogdjekad silna draž živacah prekinuti? na kratko: odkud tolika nenaravna mlitavost naših mladićah i djevojakah, i to baš u višjem stališu? Uzrok svemu tomu nahodimo u sjedjenju u školi a za školu. Mnogi potvaraju roditelje, pozivaju se na staro vrieme, kad se isto toliko radilo, ako ne još i više. Ali gdje je rieč o preobražaju postojećih navadah, tu baš ni za liek netreba očekivati što od roditeljah; roditelji bi turili djecu svoju u žarenu peć, kad bi to upravo moda bila. Tu valja složno da ustane inteligencia školska i državna, pa onda će već slieditи roditelji . . . Stare vrieme moglo se boljem čemu nadati od svoje mladeži, prvo zato: što se ova snažnija radjala, te od kolievke bolje otvrdla, a drugo zato, što je počinjala u školu ići tek onda, pošto je već mnogo koješta puzanjem, skakanjem, bosonoga po liepom i ružnom vremenu izkusila. K tome još historija starog vremena nepominje ništa o dječacih, koji strogu školsku klimu nemogoše podnieti. Pa koliko danas i ovdje grieši trošan naš obiteljski život! Mladić, učenik 16og stoljeća nikad nije provodio noći svoje na balovih, nije bio odjeven tako da se je svakog skoka plašiti morao, nije mu večera bila dvopek, koj da umače u čašu kave, — nije čitao romane do pó noći, nije ležkario u perju i onda, kad već sunce rosu pokupi! Nastanu-l' praznici, a to on spodbije svoj štap te pješači, danas pak propituje gimnazista: kad polaze poštarska kola ili parobrod. Mnogo novca onaj nije imao pa ni onda kad je prelazio na sveučilište, ali ga on nije ni trebovao, bar nije prodavao omiljene svoje auktore u prvoj nevolji, koju je sám sebi navukao, kao što to danas čini gdjekoji majkin djak. Nije se čuditi dakle što je tadašnje znanje bilo jezgrovitije. Nemarnost na višjih školah učinila je, te mladež nije kadra nauke ni ljubiti ni tubiti.

Osobito se jadan pojavljuje metod kod djevojčicah, koje pored prave školske nauke uče još u školi raditi ženske poslove. Tu se sjedi dugih 8 do 9 satih na dan. Pa predstavimo sad sebi nježno tielo, „miderom" pritegnuto, hoće l' tu preostati toliko zdravlja, da odrasla djevojka — pošto slobodu dobije — bude kadra sačuvati i razprostraniti nauke, koje je tako nesretno stekla! Mnogim liečnik zabranjuje nauku, mnoge ono što su izvikle stresaju kao prah s noguh, jedno što osjećaju nepravdu koja im se dojako naniela, drugo što uvidjaju ništetnost ovakovog školarenja. Ali je roditeljem to dugo sjedjenje sasvim u ćud, tim načinom nedosadjuju im razkalašna dječurlija. Novije škole dopadaju im se najviše s toga, što im čine mir u kući, nepitajući kojim putem i o čijem trošku.

Kad bi htjeli da uvidimo, da svaki u školi proveden čas nije uviek napredačan, tada nebi bar prvo djetinjstvo duševnim naprezanjem i duševnim draženjem gnjetali. Dnevni časi učenja protegoše se zaista dugo. Jednoč, kad bude dan sudni, iskat će ova djeca mladost svoju od nas. Naravno da ćemo mi tada za opravdanje podmetnuti ljubav našu, ali će nam djeca odgovoriti: Vi, roditelji, niste ljubili nas no sebe same, vi ste nas odtržali iz igre domaće, ne da postanemo bolji i sretni ljudi, no da vam nesmetamo u vašem zánosu; a vi učitelji! vi ste nas mamili vašimi školskimi lutkami, vi ste nas vašimi školskimi utvorami sabili u skamije (klupe); istom da neskačete s nami, no da za vašom katedrom možete uživati vaš učeni pokoj. I vi ste se htjeli nas oprostiti, zato ste nam predikovali da sjedimo mirno, da nesmjemo pisnuti u školi; s vaše vlastite lienosti iskali ste od nas prilježnost. — Kad bi kakvom vještom pedagogu bilo dopušteno, sve one učevne čase, koji se provode u komoditetu i pasivnosti, perom prevući, mnoge-l' bi učebne osnove izgledale osakaćene grdje, nego što izgledaju najradikalnije novine, koje strogo cenzura perom prevlači.

U ostalom valja učitelje opravdati tim, što su gdjekoji razredi prepunjeni. Gdje 60, 80 ili 100 djece skupimo, tu mora vladati vojnički red, ili nikakav; tu slabije diete mora da uči predmete s napredjim djetetom podjednako, jer za svakog učenika nemože se načiniti separatna uredba. Snažno diete moglo bi podnieti poljski zrak i pri hladnijem vremenu, možda bi to moglo i slabije diete, samo kad bi roditelji s njim dosljedno postupali. Ali evo nevolje: ljekar je zabranio oštriji zrak! šta dakle preostaje, nego da se za ljubav mekušacah i čeličnjaci u sobu zatvore. Ovo nam je nov dokaz, da kod našeg ukupnog života razumna manjina mora podleći kletoj većini. Ljekari bi školam mnogo koristili, kad nebi podpomagali roditelje u njihovoj nerazumnoj mekušnosti. Dobro bi bilo, kad bi osobito u varoši ustao poneki pametnjak, te rekao roditeljem: Vi do zla boga mnogo hranite, utopljavate, utéžete, kitite vašu djecu, te će propasti, a učiteljem: Da s vašimi učenici za koji časak na čist božji zrak izidjete, mnogo bi ste bolje učinili, nego što ih ovako na skamiji klasificirate po broju prašnih končićah! . . . „Nemojte okukati u skamiji s vašimi učenici, no izidjite s njimi na prosti zrak prirode, postan'te peripatetici! Učite ih pred licem Boga — ili dopustite im samo da se prodju! Sama narav bolje će ih nastavljati, nego vi, ako pogodu božju snositi nemožete" veli proslavljeni Hippel. — Zašto ljekari nesavjetuju, da se u školi upotriebe stajaći stolčići umjesto skamijah? To je njihova stvar, to spada u policiju zdravlja. I zabavna borišta neka se nesmatraju kao appendix školski ili (sačuvaj Bože!) demagogički: medicinski kolegium neka nastoji oko njih neumorno, isto kao što nastoji oko kalamljenja boginjah. Jer mladi varošani počinju se već plašiti gimnastike, u ime svojih materah izgovaraju se glavoboljom, boje se da „fatrmerdere" nesguževljaju itd.

Sa svim ovim ni izdaleka neželim ja za učitelje reći, da su oni od grieha pretjeranosti prosti. Posmo-

Digitized by Google

trimo samo zlopak običaj bezmjernih domaćih zadatakah. Što je manje kadar učitelj u svom obučavanju izraditi, tim više koješta očekuje on od privatnog truda svojih učenikah. Ali učenje djeci ništa većma omraziti nemože, nego-l' ova udobnošću sn.išljena i iznadjena, baš i na same ferije protežuća se zabrana svih uživanjah mladosti. Učitelj nemože već više obučavati, nego što obučava, ali su roditelji rădi jôš i više mira imati od svoje djece, dakle se zadaju i zadaju vješbanja, kakova prije u pamet zveknu — bez mjere i razloga, te bez svake pripreme. Ovdje se ište od gimnazistah, da zabave radi grčke akcente meću i da, imajući pri ruci *Gradus ad Parnassum*, na pegaza usjedaju; tamo pak od učenikah realke zahtjeva se da zemljevid pišu i da trgovačka pisma mundiraju, sad opet učenici narodnih školah moraju s biliuni računati, moraju se već i oni znojiti oko desetičnih razlomakah, istom da učitelj ima satisfakciju, da se nereče: nije znao zanimati svoje učenike . . . Novija metodika tovari mladeži silna izkušenja na vrat, trubeći bez prestanka da učenje netreba olakšati, jer evo (veli) izkustvo nas uči, da današnja mladež mnogo drži na svoje znanje, a to njeno razmetanje i kočopernost valja valja za u napredak skrušiti. S ovimi izgovori učinili smo, da mladež naša lako sebi navuče kratkovidnost, jektiku, bolesti nervozne i dr., a na svoje znanje ipak mnogo zida kao i prije. Tà kako će ovako sebične mjere da porode moralnu popravku! Mladež sbilja osjeća, da ju roditelji na učenje nagone, istom da u svojih zabavah ostanu od nje mirni; — mladež osjeća da je učitelju lakše kazniti učenika za to što zadatak nije donio, nego ubavjostiti ga, kako da valjan zadatak donese. *Gj. R.*

VJESTNIK.

Iz Zagreba. (*Knjiž. viesti*). Sveto pismo prevedeno na hrvatski jezik od Ivana Matije Škaricha.

Žalostno je doista, da se Južni Slaveni za ono 1200 godinah, odkada se častnim krstom krste, niesu sve do danas pobrinuli za valjani prievod knjige knjigah na svoj narodni jezik. Drugi mladjahni istom pokršteni narodi imaju već sv. pismo na svoj materoji jezik prevedeno, te crpe iz samoga vrutka bistru vodu vječne istine: a mi, koji smo se toliko vjekovah borili i toliku krv prolili za vjeru Isusovu, mi se moramo sve do danas zadovoljiti kratkimi i ponajviše ne baš najbolje prevedenim izvadci biblije. Ovomu nedostatku je, istina, uzrok i to, što su se odprije u crkvi svi Hrvati služili jezikom staro-slavenskim, kojim se je obdržavala služba Božja, i to ne samo u južnoj Hrvatskoj nego i u sjevernoj. Tako n. p. jošt godine 1501. bio je kod sv. Petra ne daleko od Zagreba župnik Grgur glagolita. (Ovako su se zvali oni svećenici, koji su iz glagoljskih misalah slavensku misu čitali). Dok je ovako staro-slavenski jezik obćenito u crkvi i u obće u vjeri vladao, sav mu je bio narod manje više vješt, i mogao se staroslavenskim prievodom sv. pisma služiti: nu od kada je slavenski jezik zlobom tudjinacah iz crkve katoličko-hrvatske, uzprkos papinskim bullam, velikom stranom uklonjen, nerazumie puk više prievoda staro-slavenskoga, a za drugi prievod niesu se znali postarati oni, koji su hrvatsko-katoličkoj crkvi najkrasniju i najvažniju povlasticu uprav ugrabili. — Mnogi su istina rodoljubi pokušali doskočiti ovoj nestašici, tako n. p. Bartuo Kašić god. 1640. a Stjepan Rosa god. 1750. preveli su sv. pismo na hrvatski jezik, nu prievodi im nikada niesu svietla božjega ugledali i Bog zna kud ih je nestalo. Prije jedno 20 godinah izdao je neumorni Katančić svoj prievod svetoga pisma, al ni taj potrebam narodnoga prievoda neodgovara, stranom što neima tumačenja, stranom što je preveo od rieči do rieči unatoč duhu hrvatskoga jezika, a napokon je djelo štampano pravopisom ponajviše samo u Slavoniji upotrebljenim.

Iskreno smo se dakle obradovali, kad nam je stigao glas, da je g. kan. Ivo Matija Škarić, zadarski kanonik, sv. pismo na naš jezik preveo.

Nu pročitav njegovo „oznanjenje" radost nam se znatno umali, a jošt je više nestade, kad nam dodje rukuh i izgled samoga prievoda. Dvoje je što nam nadu valjanoga prievoda biblije pobi: tvar ili materia, i lik ili forma, t. j. jezik i način pisanja.

Da je g. pisac djelo svoje prije 50 godinah izdao, velike bi bio možbit pohvale stekao: nu sliep bi morao biti, tko bi htio nijekati, da hrvatski jezik od onda nije napredovao, a napredku tomu neima u djelu g. Škarića gotovo ni traga, on bo upotrebljava rieči onakve i onako, kao što to činjahu pisci ne posve vješti narodnomu jeziku i za koje dan danas nitko više i nemari (n. p. kip mjesto osoba; izčestvo m. tvar; zastavam. počelo; a počelo m. početak; mudruvižbani m. prosvietljen; običajnost m. običaj; snop m. svezak itd.) Rado priznajemo, da je g. pisac očevidno prijatelj razvitka jezika, jer je i gdjekoju manje poznatu rieč (n. p. štovje—štovanje) upotrebio; al u tom poslu okrenuo je gdješto stranputicom, tako n. p. rieč razprostranost upotrebljava mjesto prostor i prostranost; nu opet mjesto zrak ili uzduh kaže ajer itd. O nenaravskom i zamršenom slogu nećemo ovdje ni da govorimo; jer bi njegovo „oznanjenje" valjalo prevesti na naš književni jezik, da ga čovjek točno uzmogne razabrati.

Žao nam je, da g. Šk. nije znao za prievode sv. pisma na druga slavenska narječja; jer misli da je njegov prievod prvi slavenski prievod biblije, a neima više dan danas drugoga slavenskoga plemena, koje nebi imalo svoga narodnoga prievoda sv. pisma. Da je, rekoh, g. Š. sve ove prievode kako valja uvažio i upotrebio, bio bi si posao neizmjerno olakotio i usavršio. — Jer neima o tom dvojbe, da je prevodjenje sv. pisma veoma mučan posao i da ga je samcu čovjeku pomučno svladati. Ta svatko znade za grčki prievod staroga zavjeta, što no su ga 72 učena muža iz židovskoga izvornika na svoj narodni jezik prevela. Isto tako je o slavnom češkom prievodu biblije radilo 8 učenih ljudih 15 godinah. Jer zaista mnogo se toga hoće valjanu prevodjenju sv. pisma; treba, da prevoditelj ne samo podpuno razumie jezike, iz kojih prenosi; nego da i izpravno piše jezik, na koji prevodi; treba da ne samo razumie samu stvar, nego da ju i umie na svoj jezik pretočiti, i zato da dobro poznaje pravila prevodjenja. Nećemo uzkratiti g. Šk. nijedno od ovih svojstvah do jedno jedno, naime filologičko poznavanje hrvatskoga jezika. No toj bi se mani doskočilo, kad bi g. prevoditelj rukopis svoj dao pročitati čovjeku vještu podpuno hrvatskomu jeziku, da mu ga izpravi i ugladi.

Jošte bi se mogle i opazke tumačeće sv. pismo znamenito prikratiti, čim bi se i trošak za polovicu obalio.

Što se tiče načina pisanja, opominjemo ovom prilikom sve pisce, neka, izdavajuć svoja djela, dobro uvaže, da li ih izdaju sebi ili obćinstvu za volju. Ako je ono prvo, prosto im je slu-

Digitized by Google

žiti se kakvimgod pravopisom; no ako traže podpore od občinstva, a ono valja da se i prilagode občinstvu, i da mu nedosadjuju neobičnim načinom pisanja, kakvim se nitko nesluži, inače neka se nečude i netuže, ako im se uzkrati svaka podpora. Tako evo g. Šk. služi se novom smjesom od staroga i novoga pravopisa; gramatika i način pisanja riečih (n. p. lipo, resti itd.) posve mu je provincialan, i sve je kao namienjeno samo kakvoj okolici dalmatinskoj, kamo već i naslov smjera, jer se kaže da je to „prineseno na jezik slavo-dalmatinski," kan' da ima i talijansko-dalmatinskoga jezika; dapače jezika dalmatinskoga ni neima nego samo razrie čjah, a jezik južnih Slavenah može se zvati samo hrvatski ili srbski, oli jednim imenom slovinski.

Sve smo ovo naveli samo zato, jer iskreno želimo, da djelo ovo bieli danak čim prije ugleda, a uvjereni smo, da onom stazom, kojom je g. Š. udario, neće nikako k cilju prispjeti. Usprot ako uvaži, što ovdje rekosmo, a mi mu jamčimo, da neće svrhe promašiti. Naveli smo, ovo dok je još vrieme da se može doskočiti pomenutomu nedostatku, takodjer i zato da nas sviet poslie nekrivi s nemarnosti prama toli velevažnomu djelu, kojemu drugi narodi, prenoseći ga na svoj jezik, obično toliku posvetjivaju pomnju, da im je sv. pismo, izvor vjere i istine, ujedno i čist izgled književnoga njihovog jezika, odkuda novije dobe književnici (n. pr. kod Čehah, Niemcah i dr.) izvode i uče pravila kako valja točno i razborito pisati čistim njihovim narodnim jezikom.

Iz Dubrovnika 18 listopada. (Izv. iz prij. dopisa g. I. K. S.) U Šibeniku sam mislio da je romantika moga putovanja, kako dr Tk. reče, dospjela, ali u Dubrovniku nadjoh još više romantike i nasladjenja u svakom smislu. Nu najveća je moja slast što ovdje nadjoh silno blago za sve vrsti naše književnosti, osobito za povjestnicu, oko koje najviše radim. Istipabog našao sam tu manje materiala za povjestnicu hrvatsku, koliko za srbsku, ali ja sve pomnjivo kupim, neka znadu bratja Srbljи, da u nas nelma one mržnje protiva njim, kao što neki medju njimi razglasuju.

Na mom putu kroz Dalmaciju bio sam i dva dana u njekadašnjoj jugoslavjanskoj republiki, u Poljicih. Putovao sam onuda dakako svedj na konju; putevi su veoma loši, ponori uz njih jazoviti, a brdine strmovite, sve sam krš, — ali narod čisto hrvatski, blage ćudi, uljudnog ponašanja, pobožan i marljiv, u nošnji čist i bogat, ali u kući nečist i siromašan, — obličjem junak i oriaš, naprama poglavarstvu krotak i poslušan. Kod svakoga svećenika, što su onuda sami glagolite, našao bi malu knjižnicu samih hrvatskih knjigah, jer se drugi jezik nepozna i nečita. Sakupio sam u dva dana 72 hrvatske knjige i 13 rukopisah, a medju ovimi starinski rukopis zakona Poljičkog, koji je starji od svih mojih, a imam ih četiri u Zagrebu.

Tu i svuda po Dalmaciji pita sve za naške knjige, ali ih nitko dobiti nemože. Mnogi mi govoraše da bi trebalo onako kao što Talijani čine, poslat i čovjeka knjižarskog (*commis voyageur*), koji bi mogao onud mnogo knjigah razprodati; ali za taj posao, čini se, naši knjižari neimaju nekako volje, — svakako bi trebalo da je čovjek, koji bi što takvoga poduzeo, vješt talijanskomu jeziku.

Početkom dojdućega mjeseca biti ću na drugoj obali jadranskoga mora i pozdraviti ću Apuliu i Napulj, Palermo i Rim, i druga klasička mjesta prekrasne Italije.

Novoga odovud neimam drugo da javim, nego da smo ovdje tri dana zasebice počutili potres. Svaki drugi dan ore se gromovi, trieskaju trieskovi, kakovih u mom životu čuo niesam. Grom se razliеže po tih kršovitih brdih kao da se lamaju ote vjekovite stiene i kao da će trieskovi razoriti kuće uokol; a tim je sve strah ovitije, što to biva noću. I kiša nepada kao kod nas tiho i na kapljiče, nego silno kao da lieva iz čabra. Sve je tu veličajnije, zemlja vulkanska, priroda bujna, narav jaka, more veliko i silno. Ovakvi su bili i stari Dubrovčani: uznositi u svojih mislih, poduzetni i krepki u svojih djelih, srdca jedra i ponosita, vatreni i nježni u svojih čuvstvih. Vremena su se promienila, gizdavi nje kad mora gospodari drugim su mjesto ustupili, pjesnici njihovi odavna onemili, — ali je narav i priroda ostala ista.

Sutra će biti ovdje sjajna svečanost, ulaz naime novoga biskupa preuzv. g. Zubranića (rodj. na otoku Krku), koji je iz Kotora premješten ovamo. Tu se sakupi narod iz sve okolice i susjednih krajevah, dubrovački seljaci kao starinski republike vojnici, i otočani obližnji, Crnogorci i njihovi sopernici Arbanasi, Hercegovci turci i krstjani, svi u svojih liepih narodnih nošnjah. Sve što sam ih dosad vidio golemo ti je, jedro i čvrsto, ponosito i ozbiljno, kao da su ljudi ti rodjeni da gospoduju i neteżaju, da si nakite život i otačbinu gizdom i bogatstvom svieta, služeći se morem, štono, kao da ih zove, vabljivo liže gladne i neplodne njihove krš. itd.

S ovim se brojem počimlje *četvrto* i *posljednje četvrtgodište* ljetošnjega Nevena; molimo dakle uljudno gg. čitatelje neka izvole tekuću i zaostalu predplatu namiriti ili pako dotične brojeve onako kao što su ih primili, natrag nam poslati.

☞ Od ljetošnjega Nevena imade jošte *podpunih* iztisakah te se može *ukupno godište 1856.* putem predplate kod uredničtva ili u Hartmanovoj knjigarnici u Zagrebu jošte dobiti (u Zagrebu za 4 fr., po pošti 5 fr. sr.; za utemeljitelje Matice il. za polovicu, izim poštarine, iste ciene, naime u Zagrebu po 2 fr., s poštom po 3 fr. sr. za cielu godinu).

Sadržaj: „Vražja bara," pripov. po Francezkom ponašena od J. J. — Pjesme: „Iztočno" (Zulami i Harun al Rašid, Abdulkari, Grob pjesnikov) od *Gj. Rajkovića.* — Pučke pjesme: Dalmatinske (Jakša kauriu i careva ćerca) priob. *Ilija Gjukić*; Pleterničke (Senjanin Ivo i liepa Mandalina) priobć. *Iv. Vr.* — Povjestnica itd.: Simo biskup zagrebački 1518—1543. (iz „Životopisah slavnih muževah porodice Bakač-Erdödianske.") od *A. T. B.* — Slike iz domaćega života našega slavonskog naroda: (od M. Stojanovića): XXVI. Božić; XXVII. Vodokrstje. — Školski ulomci XXXIX. od Gj. Rajkovića. — Vjestnik: Iz Zagreba. (Hrvatski prievod sv. pisma I. M. Škarića.) — Iz Dubrovnika. (Putovanje g. I. K. S.)

Tiskom narodne tiskarnice Dra. Lj. Gaja.

Digitized by Google

Ciena na godinu: u Zagrebu: 4 fr. s poštom 5 fr. sr.; na pol god pol iste ciene; u kuću 20. kr. na god.

NEVEN

Za utemeljitelje Matice il.: u Zagrebu 2 fr. s poštom 3 fr. na godinu; na pol god. pol iste ciene.

ZABAVNO-POUČNI MJESEČNIK.

Odgovorni urednik: Jos. Praus.

STUDENI. XI. 1856. TEČAJ V.

PRIPOVIEDKE I PJESNIČTVO.

Vražja bara.

Po Francezkom ponašio J. J.

(Svršetak.)

IV.

Ljepota seoska.

— Do biesa! sada mi je dosta, — reče Rade i udari nogom o zemlju. — Mi smo občinjeni, to je očevidno, i ja dadoh glavu svoju, da prije biela dana neistjemo odovud.

— Pa što zato? s toga netreba da se jedimo. Šutimo pa se potrpimo. Naložimo malo veću vatru; diete je dobro umotano i neimaš brige da će mu što biti, a mi smo dvoje valjada takodjer vriedni, da jednu noć prenoćimo pod vedrim nebom. Kud si dio sedlo i pokrovac? u trnje, nije-li, mudra glavo, odtuda je najnaručnije izvaditi.

— Doprimi mi diete, a ja ću mu postelju izvaditi iz trnja, da si ti neizgrebeš rukuh.

— Već je sve u redu; evo postelje, a njekoliko ogrebotinah nisu baš toli ljute rane, — reče vrlo djevojče.

To rekavši prostre djetetu s nova postelju, a ono tvrdo zaspalo i ništa neznade o tom novom putu. Rade naloži drvah, da se sva šuma zasjala. Al Marici se neda više, i koliko je tvrda na muke, opet se nije kadra više držati na noguh. Probliedila a zubmi se uzklopotala od studeni i umora. Rade ju primi u naručaj da ju sgrije; nemir, smiljenje i nježnost srdca, kojoj se odoljeti nemože, utišala je u njem one prijašnje strasti. Već se nestidi više kao prije i kao čudom njekim jezik mu se na jedanput odriešio.

— Marice, — progovori djevojci — ti mi se evo dopadaš, a muka mi je, gdje se ja tebi dopasti nemogu. Kad bi si ti hotjela uzeti me za muža, badava govoriti i tastu i roditeljem i susjedom i svim koji bi me htjeli drugčije svjetovati. Ja vidim, da bi moja djeca s tobom sretna bila, da bi si ju ti naučala, dragi spomen moje pokojnice štovala; duša bi mi bila upokojena i srdce na miru. Ja sam ti bio uviek prijatelj, al sada me evo stigla tolika ljubav i želja za tobom, da bi ti se zakleo živim Bogom, sve učiniti što bi si zaželila. Negledaj na godine, no gledaj, kako te silno ljubim. Krivo misliš, držeć čovjeka od trideset godinah za stara. Medjutim neima mi više od dvadeset i osam. Mlada se djevojka boji, da joj se neće prigovarati, ako uzme čovjeka deset ili dvanaest godinah starijega od sebe, jer kod nas to nije običaj; al sam slušao, da drugdje mladu čeljadetu, kao što si ti, traže upravo čovjeka zrela i pametna, poznate valjanosti, da bude ženki svojoj tvrdjom i zaštitom, a ne golobrada pustolova, koji može da se izobjesti i da iz čovjeka čestita, za koga su ga držali, postane bitangom. U ostalom nije ni starost u godinah. Ako se je čovjek poslom prekinuo, il se sirotinjom i neurednim životom zabatalio, a ono može već u dvadeset i petoj godini starcem biti, dočim ja . . . . ali ti mene i neslušaš?

— Slušam ja Rade, al mislim, što mi je moja majka toliko putah govorila: žalost je, kad žena imade šestdesat godinah, a čovjek joj sedamdeset ili pet povrhu pa nemože više da radi i da je hrani. Oslabi, pa ona mora da ga njeguje, gdje joj i samoj treba mira i polaštice. Tako dodje, da oboje umru gdjegod na slami.

— U tom dajem pravo roditeljem, kao roditeljem, Marice; ali kad bi tako bilo, to bi mi morali svu našu mladost, koja je najljepša doba života, provesti u patnji i kinbi, skrbeć za ono, što će biti od nas u ono doba, gdje za ništa više nismo i gdje je na posljedku svejedno, tà umro ovako tà onako. No ja se nebojim, da ću poginuti od glada pod staru glavu. Ja si mogu gdješto prišteditи, živeć u zajednici sa roditelji moje žene, marljivo radeć a ništa netrošeć. A kraj toga ljubiti ću te tako, Marice moja, da već od toga nikad ostariti necu. Kažu, da sreća drži čovjeka i ja osjetjam u sebi, da sam tebe ljubiti mladji nego-li Miša; jer on te neljubi, a i deran je, te nevidi, koli si dobra i vriedna da se čovjek brine za tebe. Marice, nemoj

Digitized by Google

me odbijati; ja nisam čovjek hrdjav. Ja sam svoju Ljubu sretnom učinio; ona je to izpovjedila pred licem božjim na umrlu svom: da je sa mnom uviek zadovoljna bila, i ona me je sama svjetovala, da se opet oženim. Ja držim, da je duh njen govorio djetetu ono, kada htjede da zaspe. Čù-li ti, što moj Perica reče? Kako mu usne uzdrhtaše a oči bješe upro u nebo, vidiv nješto, što mi nevidismo? Ono biaše mati njegova i ona mu metnu u srdce i usta želju ona, da mu ti budeš majčina zamjena.

— Rade, — reče Marica udivljena i zamišljena, — ti govoriš pošteno, i sve što veliš, istina je. Uvjerena sam, da bi pametno bilo od mene, da te uzljubim, samo da to neuzbude protivno roditeljem tvojim; ali ovako što ću. Srdce moje nije nimalo za tebe. Ja te rada imadem, ali tvoje godine, ako i nisi čovjek ružan, opet mi malo brige zadaju kad te vidim, kao da si mi stric ili drugi koj rodjak, koga poštivati treba, pa mi se čini, da bi ti s menom bio više kao s kakvim djetetom nego-li kao sa ženom svojom, koja valja da ti je jednaka u svem. Pa onda bi se možda i drugarice podrugivale s menom; i ako je ludo gledati na to, to bi se opet, čini mi se, stidila i malo raztužila, kad bismo pirovali.

— To su sve sitnarije; ama ti govoriš baš kao diete!

— Ta diete i jesam, te zato se upravo bojim čovjeka već posve pametna i razborita. Vidiš sám, da sam premlada za tebe, kad ti i nebi bio prestar za mene; jer me već i sada koriš, da govorim nerazborito. Ja nemogu da budem pametnija, nego što godine sobom donose.

— O Bože moj, al ti je to muka, kad je čovjek nespretan, pa neumie da rekne onako, kako misli, — uzdahnù Rade. — Marice, ti me neljubiš, ja sam za te preprost i benast. Da me i malo ljubiš, to nebi ti spažavala tako mojih manah. Al me evo neljubiš, to je.

— Tomu ja nisam kriva, — odgovori djevojka; — ja činim što mogu i služim te; al što se više silim to mi se sve manje čini, da će od nas biti muž i žena.

Rade neodgovori ni rieči. Obima rukama lice sakrio i Marica nemože da vidi, eda-li plače ili se srdi il hoće da zaspi. Malo se je uznemirila, što njega gleda onako tužna i zaniemila, a nezna što mu je; al opet nesmie da ga dalje pita. Prošao ju i san nad tim što se je dogodilo, te čeka nestrpljiva da svane, a medjuto vatru potiče, Pericu nadgleda a na Radu kao da i nemisli.

Al Rade nespava, već se on u misli udubio. Nemisli kako će natrag udariti niti misli, kako će dalje vojevati, nego ga samo obuzela niema bol i nješto mu kao težki kamen srdce pritisnulo. Rad je, da ga živa neima. Čini mu se, da sada mora sve okrenuti naopako ponj i da može plakati plakao bi kao malo diete. Al koliko se boli, toliko se i sám na se srdi i tako je bol rek-bi pritušio i nemogao se a i nehtjeo se potužiti niti jednom riečju.

Kad dan osvanù i težaci ga po polju oglasiše, skinu Rade ruke s lica i diže se. Smotri da i Marica nije spavala, al neznade što da joj kaže, da vidi koliko se je za nju zabrinuo. Sasvime je duhom klonuo. Sklonivši s nova sedlo Žeravino u grm, zabaci torbu na ledja, Pericu uzme za ruku i reče:

— Marice, hajde da pokušamo dalje.. Hoćeš-li da te vodim u Javornik?

— Ići ćemo zajedno dok izidemo iz šume, a kad budemo znali gdje smo, onda ćemo svako svojim putem.

Rade joj neodgovara. Uvriedilo ga je što nehtjede da ju prati do Javornika, a neznade kako ju je upitao, i da se na onakovo pitanje nemože odgovoriti drugčije.

U putu srètoše drvara njekoga, koj ih uputi desno, a kad budu preko livade onda da jedno ide lievo a drugo desno, pa će doći kud su naumili. Al su mjesta, reče, tako na blizu, da se iz Javornika vide kuće u Viljušnici.

Oni mu zahvališe i put nastaviše. Al ih drvar vrati i upita, da-li nisu izgubili konja?

— Ja sam — reče, — danas zorom našao liepu Žeravu na mom stanu; možda ju je vuk gonio, te se tamo zabjegla. Psi mi lajahu svu noć, a kad se digoh u zoru, nadjoh kobilu pod kolnicom, gdje je i sada. Hajdete sa mnom, pa ako bude vaša, eno vam je.

Rade ju opisa kakova je, i vidi da je ona te se vrati po sedlo. Marica se ponudi da će diete povesti sobom u Javornik a on da ga u povratku iz Viljušnice sobom povede.

— Iza ove kuburne noći izgleda malo nesložan — reče; — ja ću mu opravu izčistiti, umiti ga i očešljati; kad ga tako liepo uredim, onda ga možeš odvesti u novu tastbinu.

— A tko tebi veli, da ću ja u Viljušnicu? — zapita Rade potužno. — Možda da ja i neću tamo.

— Toga nemoj činiti, Rade.

— Tebi se žuri, Marice, da me oženiš s drugom, samo da me se riešiš.

— Mahni se, Rade; nemojmo na to više ni misliti. To ti se bješe noću zavrtilo u glavu, kako ti se onim neugodnim udesom malo poremetiše misli. A sada je vrieme da opet k sebi dodješ i ja ti obećajem, da neću nikomu prokazati ni rieči od onoga, što smo govorili.

— Govori, koliko ti drago. Ja nisam vičan tajiti, što sam jednom rekao. Što sam govorio, istina je bila, pošteno mišljeno i u poštenju rečeno.

— Al da tvoja sudjenica znade, da si malo prije nego što njojzi dodje, mislio na drugu, bi možda omrznula na te. Pazi dakle u napredak, što ćeš govoriti i nemoj me više pred drugim svietom tako gledati. Misli na starca Vladoja, koj se na to oslanja da ćeš ga ti poslušati a na mene bi se ljuto razsrdio, da čuje da sam te ja pobunila proti volji njegovoj. Sada s Bogom

Digitized by Google

Rade, ja ću Pericu sa sobom povesti, jer tebi valja u Viljušnicu.

— Ti ćeš dakle š njome? — upita Rade sina si, koji se Marici o ruku objesio i hoće odrješito š njome.

— Dà, otče — reče diete, koje sve ono što se bez podozrenja pred njim govoraše, bješe slušalo i na svoju ruku razumjelo; — ja idem s mojom sladkom Maricom, a ti se vrati, kad budeš gotov sa ženitbom; ali Marica mora da ostane moja majkica.

— Eto vidiš, Marice, on hoće te hoće, — reče Rade. — Čuj me Perice, ja od svoje strane želim, da ti ona mati bude i dovieka ostane; ali ona neće. Gledaj neće-li tebi dozvoliti, što je meni odrekla.

— Umiri se, otče; pristati će ona; Marica je oduviek sve meni radila po volji.

Oni dvoje odoše, a Rade ostade neveseliji nego što bì ikada i neznajuć što da počme.

No kad već prtljagu i sedlo uredi, kobilu usjede i put mu u Viljušnicu pokaže, neima kuda kamo, već ajde polahko do tamo; a što se je dogodilo noćas, to valja za čas da se zaboravi, kao nemio kakav san.

Došavši tamo, nadje starca Radišića pred svojom obieljenom kućom, gdje sjedi na zelenoj klupi. K vratma vode stube od šest kamenih skalinah a po tom se vidi da je podrum pod kućom. Zidana ograda oko vrta i konopljenika s nova je oklačena. Liepo imanje, i izgleda kao kakov gradski stan.

Nesudjeni tast sreta gosta svoga te ga pita za zdravlje njegovih kod kuće i na posljedku, kao što je običaj: daleko-li će?

— Ti dakle dodje amo do nas, da se malo prodješ?

— Dodjoh, da ti od svoga tasta donesem evo malo divjadi na dar, a za drugo rekoše mi da ćeš ti već znati, što sam došao.

— Dà dà, — reče Radišić prebiruć prsti po trbuhu, — razumiem već, znam, znam.

Pri tom jednim okom bekrija namigne i nastavi:

— Ti nisi jedini, sokole moj, koj si došao da se pokloniš. Imade ih već trojica u kući, koji čekaju da im pukne bielo ili crno, kao i tebi. Ja neodbijam nikoga; nit koga zagovaram nit pobijam, jer su sve po izbor momci. Ali za volju starom Vladoju i jer mi se vaš priedjel dopada, najvolio bi, kad bi zapalo tebe. No moja je kći hvala Bogu odrasla i prosto joj činiti svojim imetkom, što je je volja; neka odluči, kako joj se najbolje uzvidi. Ajde u nutra, pa se upoznaj š njome i želim ti da potegneš najbolji ždrieb.

Rade se upropasti, kad vidi da je preko broja, gdje je mislio i nadao se da će biti jedini.

— Oprosti mi starče, ja nisam esapio da će biti tolika navala, nebisam rad preotimati drugomu.

— Ako si ti mislio, — preuze starac onako kako je i počeo, — ako si ti mislio, da kći moja neima prosacah zato, što si se ti malo zadocnio, to si se vrlo prevario, milaše moj. Ljubi je dao Bog, da se jagme za nju, jedino joj je mučno izabrati. No samo ulazi i neboj se. Djevojka je vriedna da se za nju malo s drugimi protezmaš.

Tud uze Radu za ramenice i utura u sobu.

— Evo ti, Ljubo, još jednoga!

Ta prostačka šala, kojom ga starac ugnjete u sobu med one druge dilbere udovičine, sasvime ga zamrsila i uzlovoljila. Živ se je smeo i postajà za dugo dok se je malo razabrao i usudio pogledati udovici i njenom družtvu u lice.

Udovica je ženska pristala i jošte dosta jedra, al se Radi dvoje s mjesta nedopàde: jedno onaj njen drzki i oholi pogled, a drugo kako je odjevena. Na glavi joj kapa sa tri reda čipakah, zapregla se svilnom pregačom a oko vrata vrgla crnu mrježičastu maramu, što se nijedno po njegovu mnienju nepristoji smjernoj udovici. S otog pretjerana odjela i s onoga vjetrenjasta držanja, učinila mu se mnogo starija i ružnija, nego što biaše u istinu. Pomisli u sebi, da bi onaj nakit i ona živost dolikovala tek tankoj domišljatosti njegove male Marice, al udovica da je nespretna svojom šalom i nagrdna svojim odielom.

Tri prosca sjela za stol kod vina i mesa, koje je sve pred podne tu nedelju stajalo za njih pripravno; jer starac Radišić rad je pokazati gdje može, da ima, a i udovici se dopada iznositi pred goste svoje skupocjeno posudje i podvoriti ih u svako doba, kao žena koja živi o gotovu novcu. Koliko je Rade prost i povjerovan, toliko je sada otvorio oči i popazi prvi put u životu na se, da se neopije.

Starac ga namjesti do ona tri takmaca mu; a on sám sjednuvši lice njega, pripazuje nanj u svem, a za one druge mari i nemari. Dar, što mu ga je donio Rade, i ako nije od njegovih rukuh čitav ostao, opet je velika milost starcu; ni udovica mu odoljeti nemože, a prosci izbuljili nanj oči, da ga njimi izjedu.

Radi bješe mrzko u takovu družtvu i svako mu parče jela presjedaše; a starac, kako će ga malo podražiti, reče mu:

— Ti si se nješto podniemio, kao da si se s čašom zavadio; to je plaha ljubav, od koje se ni jesti nemože; no de grcni malo; triezan milostnik nevriedi mnogo; suhoparan je, kad govori; a kada se malo orosi, onda ide kao namazano.

Rade se razjedio gdje mora hoćeš nećeš da je zaljubljen; i kako je pri tom štimava udovica smješeć se oči zemlji oborila, njemu se skoro otelo da joj rekne, da neima čemu da se stidi. No nebtjede da vriedja, već se i sám nasmjehnù i pričeka, što će biti.

Oni milostnici udovičini učiniše mu se prave bene. Moradoše biti ljudi imućni, kada ih ona podnieti mogaše. Jednomu biaše do četrdeset godinah i ubranio trbušinu gotovo kao starac Radišić; drugi je ćorav, i od težka lokanja već mu se zamaglilo i pred onim jednim okom; treći je momak mlad dosta pristao; no je glup kao ciepac i što hoće da bude mudriji to sve izilazi neslaniji. Ali udovica se opet svemu smieši, kan

Digitized by Google

da su Bog zna koje mudrosti, i to je upravo što i nju izdaje. Izprva mišljaše Rade, da nije možda zalupana u tog lakrdijaša, al malo po malo opazi, da se i na njega udara, nebi-li se koja rieč više od njega izmamila. No upravo zato postade još hladniji i ozbiljniji.

Dodje vrieme da se ide u crkvu i svi se podigoše od stola, da idu zajedno. Crkva biaše podaleko, dobra pol sata hoda, a Rade je umoran i volio bi malo poleći i izspavati se. No nije naučan zanemariti crkve te se krenu na put i on s drugimi.

Iduć u crkvu sretahu silni sviet, a to je udovici dobro došlo; ona tri prosca oko nje, a ona zabacila glavu, naduhla se i ide oholo, hvatajuć sad jednoga sad drugoga izpod ruke. Milo bi joj bilo, da joj je i Radu kakogod zaulariti, al on neće da bude pred tolikim svietom ženska prišipetlja, nego ostao malo podaleko sa starcem Radišićem, koga je u razgovor zapleo tako da se nevidi da i oni spadaju k onom družtvu, što idjaše pred njimi.

V. Zakupnik.

Kad bjehu selu na domaku, ustavi se udovica da pričeka na nje. Hoće ona, da sa svom pratnjom udje svetčano u selo. No Rade se nedade, već on ustavio i starca, te se pustio u razgovor sa poznatim svietom, pa onda na druga vrata u crkvu.

Poslie službe izišla iz crkve i povela pred njome kolo. Obredala onu svu trojicu, a Rade stao pa gleda i učini mu se, da pleše liepo i cifrasto.

— No kako je — upita ga starac, udarivši ga dlanom po ramenu, — zar ti nećeš u kolo s mojom kćerju; čemu si tako stidan i bojazljiv?

— Neigram, starče, odkad mi je žena umrla.

— E! umrla pa umrla; sad si došao po drugu, pa treba da nebude više rušenja niti u odielu niti u srdcu.

— Nebi to baš tako bilo, starče Radišiću; pa onda su već i godine i neveseli me više.

Starac ga uze na stranu.

— Čuj me: tebe mrzi što si zatekao druge kod moje kćeri. Ti si, kako vidim, momče ponosito. Al to nije pamet, prijatelju. Moja kći je navikla, da joj se dvori, osobito od dvie godine danah, odkako je skinula crninu. Valjada neće ona tebi, već ti moraš njoj.

— Pa već od dvie godine danah izabire i još izabrala nije?

— Neće da se prenagli, i u tom joj dajem pravo. Ona je ženska vesele ćudi, pa ti možda misliš, da neima dosta razbora; al je, vjeruj mi, pametna ženska glava i znade što čini.

— Nebi rekao, — reče Rade nesgrizajuć nimalo; — trojica evo za njom idu, pa da znade, što čini, rekla bi dvojici od njih, da ih netreba i da se više netrude uzalud.

— A čemu bi to? vidiš kako si neuputan. Njoj niti je po volji onaj matori, niti onaj ćoravi, a ni onoga mladoga znadem da neće. Al da ih odpravi, mogao bi sviet pomisliti da je naumila udovovati dovieka, pa joj nebi više došao nitko.

— Dakle oni su samo da se znade da je za udaju?

— Tako da! pa zar to nevalja? molim liepo.

— Kako tko, — reče Rade.

— Ja vidim, da se tebi to nedopada; al možda ćemo se opet porazumjeti. Recimo da odabere tebe, zar onda nebi mogao ti ostati sám?

— Dà, recimo; a dok to bude, dokle bi se načekao i navrebao.

— To sve stoji do tebe; valja umjeti govoriti i navratjati. Moja kći vidi, da je najljepše dok joj se ovako služi i dvori, pa se zato i nežuri, da bude robinja čovjeka jednoga, gdje sada tolikimi vlada. Neka se dakle igra, dok je je volja; a ako joj se ti bolje nego-li ta igra dopadneš, to onda more prestati igrati se. Samo nemoj odmah uzmicati. Dodji svake subote ovamo, pa liepo š njome pleši, neka znade i vidi, da si joj i ti prosac. A ako-li joj se tim načinom učiniš ljubezniji i vještiji od one trojice, to će ti se dati na znanje.

— Oprosti mi starče Radišiću, tvoja kći je sebi gosinica i radi šta hoće, a ja je koriti nesmiem. Al da sam s tobom, ipak bi radio malo drugčije, malo otvorénije; nebi pustio, da ljudi gube uzalud vrieme, imajući jamačno pametnijega šta da rade, negoda se omahivaju tud oko ženske glave, koja njimi na posljedku rug tvori. No da sve reknem u jedno, kada ju to veseli i sretnom čini, a ono neka joj je. A ja valja da ti nješto kažem, što mi već od jutra na srdcu leži Ti si se odmah izprva prebacio, misleć, da ja namjeravam o čem nikada ni sanjao nisam. Dosada mi nedadè do riečí, da ti odgovorim. Ja nisam došao ovamo da u te kćer prosim, no da kupim jaram volovah, što si ih naumio ove nedjelje poslati na pazar. Moj tast misli, da bi možda bili za njega.

— Znam, znam Rade, ti si se drugčije domislio, odkako si moju kćer s onom trojicom vidio. Dvie ti volje! Jednom se dopada, što je drugomu mrzko; i pravo imaš što natrag udaraš, pošto dosada još ništa rekao hisi. Ako si odista naumio kupiti volove a ti izidi sa mnom na pašnjak, tamo ću ti ih pokazati. O tom ćemo već govoriti; al kako mu drago: pazarili, nepazarili, danas ćeš ostati kod mene na ručku, pa onda kud ti drago.

— Ja nebi rad, da se ti sbog mene zaustavljaš; možda imadeš kakova posla. Mene već mrzi ovako bezposlena stajati kod igre. Idem da ogledam volove, pa ću onda opet k tebi doći.

Time se Rade njekako izkopà i uputi se na livadu, gdje mu starac i zbilja nješto svoje marhe iz daleka bješe pokazao. Starac Vladoje imade bez šale nuždu za volove i Rade esapiaše, ako se nadju sgodna

Digitized by Google

dva u priličnu cienu, a ono će mu tast tim prije oprostiti što pokvari, što je on snovao, i čega je radi onamo došao bio.

Idući žurno prispie domala i pod Javornik. Tud mu se nedade na ino, nego da odè zagrliti sina si i Maricu jošte jedared vidjeti, premda se već nenada sreći od njezine strane te već slabo i misli na to.

Sve što je tud Rade vidio i čuo: ta cifrasta i tašta ženska glava i njen himbeni i uza to plitkoumni otac, koj ju u njenih hrdjavih navadah jošte podkrepljuje, ta varoška gizda, koja je u njegovih očiuh grieh proti prostoti seoskoga života; to u taman tratenje božjega vremena, što se provodi u ništetnih i bezumnih razgovorih; to gospodarenje, koje nije ni malo nalik njegovu kod kuće; a najposlie težka smeća i dosada, koje se napatio bješe od njekoliko satih: sve to vuče opet Radu k svomu djetetu i svojoj mladoj susjedi. Sve da i nije zaljubljen u nju, potražio bi ju, da se malo odneveseli i umiri.

Al mu se uzalud ogledati po obližnjoj livadi: niti Marice niti maloga Perice, a čobančad valjalo bi da je već odavna na polju. Smotri golemo stado na pašnjaku i upita diete, što čuvaša ovce, da-li nisu ovce gospoštine Javorničke.

— Jesu, — odgovori diete.

— A jesi-li ti čoban? zar je kod vas adet da momci čuvaju ovce?

— Nije; to je samo za danas. Pastirica nam se razboljela i danas otišla.

— A danas u jutro zar nedobiste novu ovčaricu?

— Dobismo, al i ta nam odè.

— I ta odè? Nebiaše-li mužko diete š njome?

— Biaše, mali dječak i plakaše gorko. Odoše zajedno, biti će od prilike prije dva sata.

— A kamo?

— Valjda tamo, odkud su i došli; ja ih le pitao nisam.

— Al čemu da odoše? — upita Rade, uznemirivši se veoma.

— Od kud da ja to znadem?

— Možda se nisu mogli pogoditi za plaću, al ja mislim, da je to unapred utanačeno bilo.

— To neznam; kako rekoh, vidih gdje su došli pa opet odišli, i ništa više.

Rade se uputi dvoru, da propituje oko ljudih. Al mu nitko neznade kazati uzroka. Samo toliko znadoše, da je djevojka govorila sa zakupnikom i odmah zatim nerekavši ni rieči otišla sa zaplakanim djetetom.

— Nije-li tko mojemu djetetu učinio što na žao? — upita Rade, a oči mu se zažarile.

— Ono je zar sin tvoj? A od kud se našao s onom djevojkom? tko si ti i odkuda si?

Rade vidi, da neće biti kraja ni konca, jer mu sa svake njegovo pitanje odgovara pitanjem. Udari dakle od muke nogom o zemlju i zaiska govoriti sa gospodarom.

Al toga neima kod kuće. On slabo ostajaše vas dan, kad bi tamo došao. Sjeo na kola, pa se odvezao na njeka drugu svoju gospoštinu.

— Al zar mi nitko živ nemože kazati, zašto odè djevojka? — upita Rade u velikoj smetnji.

Stanar i stanarica smieše se i jedno na drugo namiguje i napokon odgovori on, da nezna ništa pod Bogom. Jedno je doduše napitao, da su naime udarili oboje putem u Viljušnicu. Pohiti dakle tamo. Udovice i njenih milostnikah neima jošte natrag; isto tako ni starca. Služkinja mu u kući reče, da ga je tražila njeka djevojka i š njom mužko diete, ali ona ih nemogaše pustiti u kuću, neznajuć tko su i što su, nego ih uputila, da idu u Moraču.

— Pa čemu ih pustila nisi? — zapita Rade ljutito, — vi ste tud veliki zloguci, kada čevjeka strana ni pod krov nepustite.

— E! to nije šala, — odgovori djevojka; — u kući punoj svega, kao što je naša, valja biti na oprezu. Kad gazde kod kuće nije, na meni sve ostaje i ja budući tako za sve pod odgovorom, nemogu da upustim u kuću svakoga, tko dodje.

— Ružan običaj! — reče Rade — i ja bi volio ništa neimati, nego-li u toliku strahu živiti; s Bogom i ti i taj vaš traljavi vilajet.

Odè propitivati po susjedstvu. Tud mu rekoše, da su vidili ovčaricu sa djetetom. Mali je izgledao otrcan kao tucak a i djevojka bila je takodjer kukavno dosta odjevena. Zna ona što radi. Ljudi ih držahu za prosjaske i nudjahu ih kruhom. Ona uze samo komadić za izgladnjelo diete i zatim odoše naglo te se izgubiše u šumi.

Rade se malo zamislio pa onda zapita, da-li nije zakupnik Javornički došao preko Viljušnice?

— Jest, došao je na konju, odmah za djevojkom.

— A odè-li za njom?

— Dakle ga ti znadeš? — upita, smejuć se, krčmar seoski, na koga se bješe obratio; — dà! on odè za skutama, kudgod hoćeš, gladan i žedan; ali nemislim, da ju je dostigao . . no! — ako ju je na oko uzeo. . . .

— Dosta, dosta, bvala ti, — reče Rade.

Zatim odleti kao da ga krila ponesoše do konjušnice svoga nesudjena tasta, tamo osedla Žeravu, usjede ju te uzagrabce put šume Vidovačke.

Srdce mu se u grudih od straha i jarosti uzdrhtalo a po licu ga oblio znoj. Žerava mora da grabi što ikad može, i već ju ostrugama pokrvavio, no ona i izmiče voljna, misleć da će upravo doma.

Do mala eto ti Rade kod one mlake, gdje su prenoćili. Vatra se još puši Starica njeka kupi oko vatre suvarke, što ih Marica bješe po šumi nabrala. Rade se ustavi, nebi-li od nje štogod napitao, al je žena na pola gluha i sve mu na opako odgovara.

— Dà zemljače, ovo ti je vražja bara. Kad se blizu nje dodje, valja baciti do tri kamena u nju

Digitized by Google

lievom, a triput se prekrstiti desnom rukom. Od toga se razbjegnu vragovi; inače gotova nesreća.

— Za to ja nepitam, — prodre joj se u uho Rade, — nego te pitam, jesi-li vidila djevojku sa mužkim djetetom, da odoše šumom?

— Dà, — reče starica, — jedno se diete ovdje utopilo

Rade se sav uzštrepi, al srećom baba nastavi:

— Ima tomu već podugo; za uspomenu metnuše krst djetetu, al vragovi ga jedne burne noći baciše u vodu. Komadić samo ostade. Ustavi-li se tkogod noću ovdje, taj nemože dalje, dok nesvane. Može liepo svu noć da tumara po šumi, pa će sve doći na ono isto mjesto, odkuda se je krenuo.

Mladomu se seljaku od toga, što čuje, glava užgala, a misleć na nesreću, koja bi se po babinom kazivanju dogoditi mogla, sav od užasa protrnù. Vidi, da mu je uzalud s babom se nadvikivati, te s nova Žeravu usjede, pa dalje. Viče, što ga glas nosi: Petre! Petre! zvižda, bičem pucketa, granje lomi, da se svom šumom čuje: al mu se nitko neodziva, ništa nečuje do klepakah marve što po gušti pase i groktanja svinjah, što se po šumi za žir otimaju.

— Napokon očuje konjski korak sebi iza ledjah, obazrie se, al jaše čovjek srednje dobe, okrupan, gradjanski odjeven, lica opaljena, te mu viče, da stane. Rade nije u svom životu vidio zakupnika Javorničkoga, al mu njeka tajna slutnja kaže, da je on. Osvrnu se, izmjeri ga od pete do glave i počeka, što da-li će ga zapitati.

— Nisi-li ti vidio tuda proći djevojku od penaest do šestnaest godinah i š njome mužko diete? — upita zakupnik, tobože hladnokrvno, al mu se vidi, gdje je zakrvavio očima.

— Pa što bi š njome? — zapita ga Rade, nekrijuć nimalo svoje ljutine.

— Mogao bi ti, prijatelju, odgovoriti, da to tebe briga nije, al čemu da krijem od tebe? Ja sam ju neznanu najmio za ovčaricu u sebe. Kad mi dodje, vidih, da je za moj posao premlada i preslaba. Zahvalim joj dakle, ali joj htjedoh naknaditi trošak za put. No još se nebiah okrenuo, al nje već neima. Tako se je žurila, da je i svoje stvari s nješto malo novacah — njekoliko krajcarah, u kesi zaboravila. Znajuć ja dobro ovaj put, podjoh, nebi-li ju stigao, da joj njeno vratim i svoj dug naplatim.

Rade je odviše pošten, te ako pravo i nevjeruje, što mu on kazuje, opet se dade zabašuriti.

Pogleda oštro zakupnika, al kao što nevinost tako i bezsramnost takov pogled lahko podnosi. „Tud ja moram znati, na čemu sam — reče sám sobom i uzpregnu jarost, koja već hotiaše da buknе iz njega.

— Ono je djevojka iz našega sela; ja ju dobro znadem; ajde da jahamo zajedno, jamačno ćemo ju na konju domala stignuti.

— Pravo veliš, — reče zakupnik — hajdemo, no ja nemogu nego do kraja ovoga prosjeka; a odtud mi se valja vratiti u Javornik, ako ju nestignemo.

— O, ti mi nećeš izmaći, pa ma ja dan i noć jahao s tobom oko one mlake paklene, — misli Rade u sebi.

— Stan, — poviknu najedanput, pogledavši u neki grm. — Hej! Perice, jesi-li ti to?

Diete poznade glas otčev, te skoči kao srna iz grma. Al kada ga vidi sa zakupnikom, kao da se je odrvenilo i ni rieči više.

— Hodi amo, diete moje; neboj se; ja sam, otac tvoj — i skide se sa konja da ga ogrli; — a gdje je Marica?

— Sakri a se je. Strah ju je od ovoga crnoga, poganoga lupeža, kao i mene.

— Neboj se, ja sam ovdje; Marice, Marice! Rade te zove!

Djevojka se proverà iz grma. Kad vidi Radu gdje stoji sa zakupnikom, škoči i objesi mu se oko vrata, kao da joj je otac rodjeni.

— Dobri moj Rade, ti ćeš me braniti; uza te me nimalo strah nije!

Radu probiše čami. Pogleda Maricu: blieda je, izderana od trnja kud se bješe zavukla i sakrila, kako-no gonjena srna pred lovcem. Al joj je lice od srama i sdvojenja čisto.

— Ovaj gospodar hoće s tobom da govori, — reče Rade, sve nju pozorno motreć.

— Gospodar? — reče Marica ponosno, — *moj* niti je bio niti će biti. Ti Rade! ti me uzmi, tebe ću služiti i bez platje.

Zakupnik se primakao i uzševrdao se.

— He! malena! ti si kod nas nješto zaboravila, evo donio sam ti.

— Varaš se gospodaru, niti sam što zaboravila, niti imadem što tražiti od tebe.

— Čuj me malena, samo na jednu rieč! imadem ti nješto kazati, neboj se!

— Govori na glas, pred tobom neimam ništa da krijem.

— Uzmi barem svoje novce.

— Kakove novce? Neimam u tebe ništa na dugu, hvala Bogu.

— To sam si ja mislio, — reče Rade napola glasno, — al ništa zato, Marice; idi, da čuješ, što će ti kazati; ja sam rad znati; poslie ćeš mi reći; ja već znadem zašto; ajde samo, ja te neću skinuti s oka.

Marica pridje za dva za tri koraka k njemu, a on se prignù sa sedla k njoj i reče joj na tiho:

— Evo ti, malena, žuta dukata, al da nisi rekla ni rieči, znadeš? Ja ću kazati da si mi bila preslaba za moje gospodarstvo; pa više ni rieči o tom. Za njekoliko danah opet ću te obaći, i ako budeš šutila, darivati ću te i opet. A tamo poslie ako budeš pametna, možeš mi samo rieč kazati i primiti ću te natrag u službu, ili ću dolaziti pod mrak na livadu k tebi na razgovor.

Digitized by Google

— Evo gospodaru! što ti ja darivam, — reče Marica glasno i udari mu onaj dukat što ikad mogaše o obraz. — Hvala ti, i kaži mi, Boga ti, da znadem, kad ćeš opet naići našim selom. Svi momci naši dočekati će te kako treba, jer kod nas su u velikoj cieni gradske bitange, koje hoće da varaju seoske djevojke. Viditi ćeš, kako će te dočekati.

— Ti si laža, lajava djevojko, — poviknu zakupnik biesan i štapom zamahnù; — ti hoćeš da mene obližeš, al nećeš izmamiti od mene ni probijene krajcare; poznadem ja čeljad te rufeti.

Marica skoči prestrašena natrag a Rade dopade; uhvati konju uzdu i stade zakupnika na njem drmati, da mu izskoči duša.

— Sada razumiem, — reče — i znadem, što si hotio. Dolie, dolie s konja, da se malo porazgovorimo.

Zakupnik omjeri seljaka i vidi, da će zlo proći. Podbode konja nebi-li se iztrgao iz rukuh Radinih a ovamo zamahnuo štapom da ga njime opali, nebi-li uzde pustio. No ga promaši a ovaj ščepavši ga za nogu, svúče ga s konja te udri njime jedanput i drugiput o zemlju i obkoračivši ga nogom, rekne mu:

— Hulo jedna! mogao bi te se da hoću sveg modra namlatiti, al neću, i onako batine neočistiše te pogane tvoje duše, al mi se nećeš s mjesta ganuti, dok klečeć djevojku ovu za oproštenje nezamoliš.

Zakupnik, komu to nebiaše prviput, htjede da sve izvrne na šalu.

— Grieh moj nije — reče — tolik, jer je daleko djelo od rieči. Al opet se nebranim zamoliti za oproštenje, no pod tom pogodbom, da djevojku nakon toga cjelivam i da onda sve troje popijemo gdjegod u krčmi vrč vina, pa se u prijateljstvu razstanemo.

— Hrdjo nijedna! — odgovori Rade i lupi mu glavom o zemlju; — nemogu da gledam toga nakaznoga lica. Porumeni, ako si kadar, i ako te put nanese kadgod našim selom a-ono jaši upravo zazornikom. *)

Zatim diže sa zemlje batinu zakupnikovu te ju prelomi preko koljena, da mu pokaže snagu mišicah svojih, a komade baci daleko na stranu; pa onda uzè sina si jednom a Maricu drugom rukom te ode štrepeć još sav od težkih ljutinah.

VI.

Starica Vladojeva.

Za četvrt sata ostade šikarje za njimi i izidoše na drum. Žerava hrza od radosti, jer se u sve što vidi upoznava. Perica kazuje svomu otcu sve, što se je medjutim sbilo, u koliko je on svojim umom dohitio:

— Kad tamo dodjosmo, eto ti one lupače u ovčaru, gdje biasmo da se malo po njojzi razgledamo, i uzè govoriti s Maricom. Ja se zavukao u jasle pa se igram a on me nevidi. Nazvà Marici dobar dan i poljubi ju.

— Pa ti se dade cjetivati, Marice! — reče Rade razjaren.

— Ja pomislih, da je od prijateljstva u česti i običaj možda u onoj okolici sa ljudmi stranimi, kao što tvoja baba cjeliva svaku djevojku, kad ju u službu primi, da joj time pokaže, da ju prima pod svoje i da će joj biti druga mati.

— Pa onda — nastavi Perica, pun ponosa što i on može pripoviedati štogod, — pa onda ti kazà nješto onaj bezobraznik, što ja izreći nesmiem, kako si mi ti zabranila, a i zaboravio sam već; no ako je otca volja da kažem . . . a ja ću kazati. . . .

— Ne ne Perice, neću da čujem, i to valja da si sasvime izbiješ iz glave.

— Kada je tako, a ja ću jošte jedared zaboraviti na to. Pa onda se bekrija učinio tobože ljutit, što Marica reče, da neće ostati. On joj nudiaše sve što hoće, . . . sto forintih; na to se Marica razljutila a on nasrnuo na nju i htjede da ju zlostavi. Ja se prepadoh, dreknu i padoh Marici oko vrata. Onda reče onaj bezobraznik:

— A šta je to? odkuda taj deran? neka ide na polje!

Pa onda, dignuvši štap, htjede da me tuče, al me nedade Marica, nego mu reče:

— Poslie ćemo govoriti, a sada moram ovo diete odvesti u Viljušnicu i eto me natrag.

I odmah, čim izidje iz ovčare, reče moja Marica meni:

— Bježmo, moj dragi Perice, dok smo čitavi; ovo je hula neka i nemisli nego o zlu.

Odosmo dakle za staje, prevalismo njeku malu livadicu, bismo u Viljušnici i tamo tebe potražismo. Tu te nebi a nedadoše nam da te čekamo. Pa onda za malo eto ti onoga lopova na konju za nama; a mi bjež pred njime te se najposlie sakrismo u šumu. Pa onda dodje i on u šumu a mi kad to vidismo, zavukosmo se u trnjak. Pa onda kad nas on mimoidje, izidosmo i podjosmo bježati kući, al ti dodješ i nadješ nas — i tako je sve bilo. Je-l' Marice, da sam sve dobro upamtio.

— Jesi Perice, i upravo je tako bilo. Sada Rade, morati ćeš ti pred svim svietom kod nas posvjedočiti, da nisam pobjegla od posla, nego od hrdjava čovjeka i da mi tamo biaše nemoguće ostati.

— A ti Marice, pitaj sama sebe, da-li je čovjek od dvadeset i osam godinah prestar, gdje treba slabu žensku glavu obraniti i čovjeka bezsramna pameti naučiti. Ja bi vidio, što bi Miša ili drugo koje momče mliekoliko započelo bilo od onoga lopova, kao što ga zove moj Perica. Ta bio bi ga smrvio, što misliš Marice?

---

*) Ja sam tu rieč skovao prema rieči k o l n i k; a znači put, što vodi sa druma na stranu oko sela i zove se franceski *chemin des affronteux*, što njime idu ljudi, koji radi kakova učinjena zločinstva zaziru od svieta, te nesmiju selom, da ih sviet vidi i prstom za njimi pokazuje.

Digitized by Google

— Ja mislim, Rade, da si mi učinio veliku ljubav, i da ću ti zato, dok sam živa, biti zahvalna.

— Je-li to sve?

— Dragi otče, — reče diete, — ja sasvim zaboravih, da kažem Marici ono, što sam ti obećao; nebiaše vremena; al ću kazati kada kući dodjem, a kazati ću i babi si.

Nad tim obećanjem djetinjim pade Rade u duboke misli. Sve razmišlja, kako će s roditelji opraviti i kako će, kada im rekne zašto neće udovice Starinićeve, da oni nespaze, što ga je na to dovelo, da sada drugčije misli i sudi. Kada je čovjek sretan i siguran, onda je lahko nagovoriti druge, da uz našu sreću pristanu, al kad te s jedne strane odbijaju, a s druge na te udaraju, onda je jao i pomagaj

Sreća te diete dodje spavajuć kući i Rade ga povali odmah u postelju. Zatim podje da pripovieda sve što je i kako. Starac Vladoje sjedi pred kućom na svom tronogom stolčicu i sluša ga ozbiljno; al kada mu Rade kaza za udovicu, kako je samo da joj se je kititi, i upita starca da-li je njemu moguće petdeset i dvie nedjelje u godini tamo odilaziti i njoj metanisati pa naposljedku jalovu otići, onda starac uze klimati glavom i odgovori:

— Imaš pravo Rade, to nemože biti.

Na to pripovjedi Rade, kako je morao malu Maricu sobom natrag uzeti, da ju izbavi od uvriede a možda i nasilja onoga nevaljala gospodara.

Stari Vladoje opet klima glavom i reče:

— Tu si imao pravo, Rade, to ti je bila dužnost.

Kad Rade sve po redu izkaza i zašto da nehtiè razleži, starac i starica zajedno uzdahnuše, jedno drugo pogledaše a on ustavši reče:

— Što ćemo, božja volja; ljubav nemože biti pod zapovied.

— Ajde k večeri, Rade, — reče starica; — šteta, što se je stvar razbila, ali valja da je tako božja volja bila. Drugdje nam štogod gledati valja.

— Dà, — reče starac, — kao što veli moja baka, dalje nam gledati valja.

Više se o tom neprogovori ni rieč u kući. Kad se sutradan Perica skupa sa čavrljugami u zoru od sna probudi, nebiaše više onako razigran kao jučer od onih neobičnih dogadjajah i zaboravi na sve. Samo da mu je s bratjom igrati se, oko konjah i volovah vrzati se, kao da je već odavna tomu i kod njega vrieme.

I Rade htjede da sve zaboravi, lativši se opet sbiljski posla; al svatko vidi, da je nješto sjetno neveselo. S malom Maricom ne samo da negovori, nego je, ni negleda. Al da si ga upitao, na kojoj je livadi ili kojim je putem prošla, u svaki bi ti čas znao odgovoriti.

Nesmjede da zamoli tasta, da ju uzme prieko zime u službu, premda znadiaše, da će joj biti skupa s materom velike kubure. Al neima tu kubure! S večeri drvnjak prazan, a u zoru pun; drva nikako da izgore nemogu. A tako i sa žitom i drugom hranom. Njetko se preko noći zavuče na tavan i saspe vreću žita a nitko živ neznade, tko je, kako-li je došao.

To je starici, materi Maričinoj, milo i nemilo. Moli si kóer, da nikomu nekaže ni rieči Da tko znade, što se kod nje sbiva, bi ju sviet provikao vješticom.. Ona i sama mišljaše, da nije bez nečastivoga, al nehtjede da popu javlja, da ga iz kuće goni. Bit će, veli, vremena onda, kada dodje da zaište dušu za dobro, koje joj je učinio.

Mala Marica znade već bolje što je, al nesmie Radi ni rieči da kaže. Boji se, da neće početi opet sanjati o ženitbi, pa se učinila i nevješta.

Starica Vladojeva biaše jednom sama sa Radom u voćnjaku.

— Mili moj zete, tebe čini mi se boli; nejedeš kao što si jeo, a sve manje govoriš i slabo mi se smiješ. Je-li ti tko od naših učinio štogod na žao, il smo te možda i mi sami nehotice uvriedili?

— Nije, draga mati, ti si mi bila uviek dobra, kao da si me rodila i hrdja bi bio, da se potužim na tebe ili na bud koga mu drago od naših.

— A ono je valjada opet tuga za tvojom pokojnicom. To je sve žeštje mjesto da bude tišije; valja dakle da poslušaš tasta, gdje te svjetuje, da se opet oženiš.

— Hoću mati, ali ženske, koje ste mi vi izabrali, nisu mi po voljî. Kad ih vidim, mjesto da zaboravim svoju Ljubu, sve to više na nju misliti moram.

— Nismo ti znali pogoditi po ćudi. Treba dakle da nam pomogneš i da nam istinu kažeš. Bit će gdjegod ženska glava, koja će se i tebi dopasti; jer dragi Bog nije stvorio nikoga, da mu nije odredio i čeljade, s kojim da sretan bude. Ako dakle znadeš za koju, da je pristala za te, uzmi ju! bila liepa ili ružna, stara i mlada, bogata ili siromašna, ja i moj starac nećemo ti braniti. Jer nam je već dodijalo tako te gledati, i gdje si ti nemiran, ni nam mira nije.

— Moja mila mati, ti si dobra kao što je dobar dragi Bog, a taki je i otac, — odgovori Rade; — ali što me vi žalite, to je slaba pomoć jadom mojim; djevojka, koju ja hoću, ta meni zamjera.

— Valjada će biti odviše mlada, a premlada žena i nije za tebe.

— Al tako je evo, mati moja; bies me nadusio, te se zaljubih u mladu, a sada mi je i samomu žao. Činim sve što mogu, da na nju nemislim; ali il spavao il radio, il u crkvi sjedio il u postelji ležao, s djecom svojom ili s vami boravio, sve mi je ona pred očima i neda mi se na ništa drugo misliti.

— To je, kan da te je obćinila. Tomu neima drugoga lieka, nego da se djevojka okrene i uza te pristane. Ja ću oko toga nastojati, samo valja da mi kažeš, gdje stoji i kako se zove.

— Ah, draga mati, nesmiem; ti ćeš mi se rugati, — odgovori Rade.

Digitized by Google

„Čemu da ti se rugam; i onako si potučen, pa da od zla gradim još gorje. Nije-li možda Ružica?

— Nije, mati.

— A ono je možda Vukosava?

— Nije ni ona.

— A ti mi reci; jer gdje ću ja pogoditi medju tolikimi djevojkami u ovoj okolini.

Rade spustio glavu i nesmie da odgovori.

— A ono, — reče starica, — ostavi za danas; sutra ćeš imati možda više pouzdanja u me, il će možda šurjakinja razumjeti bolje od mene.

To rekavši diže košaru sa zemlje i ode da vješa pranje.

A Rade je kao dieté te hoće da govori onda, kad ga više nepitaju. Diže se dakle za punicom, te joj strepeć prišapnu u uho: „Marica Mandina.“

Starica Vladojeva ostade zapanjena. Na Maricu ni mislila nije. No je ona blaga duša i nehtjede da on to opazi, već što mišljaše, to mišljaše u sebi. Al kad vidi da je Radi muka, gdje ona ni rieči, dodadè mu košaru i reče:

— Ti bi si mi mogao pomoći kod vješanja; uzmi košaru pa ajde sa mnom, da se razgovaramo. Jesi-li tvrdo odlučio? jesi-li li to dobro promislio?

— Negovori mi toga, mati moja; ja sam odlučio kad bi biti moglo; al kako me evo nitko nesluša, nepreostaje mi drugo, nego da na sve, ako je možno zaboravim.

— A ako se neuzdade?

— Sve na svietu imade svoje granice; konj, kad se pretovari, padne; a marvinče, kad žderati neima, ugine.

— A to ćeš da rekneš, da ćeš poginuti, ako ništa nebude. Nedaj Bože, Rade. Kada čovjek, kao što si ti, tako govori, strah me je, da i učiniti neće. Ti si muž srdčan, a kod kriepkih ljudih slabost je upravo najopasnija. Ohrabri se i negabi nade. Nemislim da će onakova sirotinja, kojoj tvoja ponuda čest biti mora, reći ikada „neću.“

— Pa je opet rekla.

— Pa što veli, zašto neće?

— Veli, da ste joj vi puno dobra učinili; njen rod da je vaš veliki dužnik; pa vas nije rada uvriediti, zapriečivši meni, da se oženim, kao što vi želite, bogato.

— Ako to veli, to je liepo od nje. Ali nekaže-li ona, da te ljubi i da bi te uzela, kada bismo mi dozvolili?

— U tom grmu zec leži! Ona veli, da ju srdce nevuče nimalo k meni.

— Kaže, al nemisli tako; i zato, što time gleda da joj se neprimičeš prije doba, zaslužila je da ju ljubimo njene mudrosti radi i da joj oklievanje odbijemo na kriepost.

— Jest, — reče Rade, u kom se poče buditi nada, do onda neosjetjana; — to bi bilo mudro i vele pristojno od djevojke; al šta ako ona mudruje, samo da mene odbije?

— Rade, — reče starica Vladojeva, — ti netreba nego da meni rieč zadadeš, da ćeš nedjelju danah mirovati i liepo jesti, spavati, nemučiti sama sebe, nego sve dobre volje biti; a ja ću se starcem svojim govoriti i ako ono on privoli, znati ćeš, za to ti ja dobra stojim, što djevojka misli o tebi.

Rade obeća. Nedjelja danah prodje a starac Vladoje negovori ni rieči, kao da ništa i neznade. Mladi seljak namaže se koliko može da nemir svoj sakrije, ali se bol sakriti nedade: dan na dan je u licu bliedji i težke muke haraju mu dušu.

Dodje i nedjelja. Starica Vladojeva, vrativši se iz crkve, upita ga, šta je opravio sa svojom prijateljicom od onoga posljednjega sastanka u bašti?

— Što bi opravio? ni vidio je nisam.

— Ta kako ćeš da ju nagovoriš, kad se š njome ni sastati nećeš?

— Jedanput sam samo š njome govorio i to putem u Viljušnicu, a od to doba ni rieči. Što me onda odbi, to me tako boli, da volim i šutiti, nego da mi jošte jednom rekne, da me neljubi.

— Ali sada, hrano moja, valja da govoriš š njome; ja ti dopuštam. Odluči se sinko moj, to ti ja kažem a ako s dobra nećeš, i zapoviedam, jer tako mi ostati nesmieš.

Rade posluša staricu. Glavu popnuo pa odišao babi Mandi. Mala Marica sjedi kod peći i kako se je zamislila i nečuje, gdje Rade u sobu udje. Al kad ga smotri, skoči sa stola i rumen joj obilla lice.

— Sladka Marice, — reče joj sjednuvši do nje, — evo me da te opet jedim i mučim, to dobro znadem; ali starac Vladoje i starica njegova zapovjedjše mi da s tobom govorim i da te molim, da podješ za mene. Ja znadem, da ti nećeš; nije-li?

— Rade, — odgovori Marica, — dakle zbilja nije šala, da me ti ljubiš?

— Tebe to mrzi, ja znadem, ali ja tomu kriv nisam. Da htjedne koja sreća, pa da se drugčije domisliš, ja bi bio najblaženiji čovjek pod nebom; al valjada toga zavriedio nisam. Pogledaj me Marice! je-li kako sam ružan!

— Nedaj Bože, Rade, — odgovori smješeć se Marica, — ti si ljepši od mene.

— Nedraži me, Marice; budi milostiva; kosa mi je hvala Bogu na glavi podpuna a i zub mi još nijedan izpao nije, oči moje valja da ti reknu, da te ljubim. Pozri mi u oko i čitaj; tomu pismu razumie svaka djevojka.

Marica ga pogleda s radostnim pouzdanjem; al še na jedanput odvrnù od njega i uzdrhta se.

— Jao i pomagaj! ta ti se bojiš od mene, — reče Rade; — gledaš me, kao da sam zakupnik Javornički. Nemoj, molim te; ubiti ćeš me. Neboj se, srdce moje. Neću ti ni jedne žalne rieči kazati, niti te silom

Digitized by Google

cjelivati; i ako hoćeš da me se riešiš, a ono mi samo pokaži prstom vrata. — Treba-li sbilja da odlazim, da više neštrepiš?

Marica mu pruža ruku, al lice još sveudilj ognjištem zaklonila a i ni mrtve rieči.

— Razumiem Marice, — reče Rade, — u tebe je dobro srdce, pa ti žao što ću s tebe biti nesretan; no ljubiti me nemožeš podnipošto, nije-li?

— Čemu to govoriš, Rade; hoćeš-li silom, da plačem?

— Uboga djevojko, dobra kao dobar dan! al me ljubiti nemožeš, pa kriješ lice od mene, da nevidim kako si zlovoljna. Ni ruke da ti stisnem, nesmiem. Kadno u šumi spavaste: ti i sin moj, htjedoh već da te kradom tiho poljubim. Al da te molim za to, volio bi bio propasti u crnu zemlju od srama i održah onu noć, kao čovjek koga su iz tiha ognju pripekli. Od to doba sanjao sam svaku noć od tebe. O kako sam te grlio i cjelivao a ti mirno spavala i nesnivajuć o tom. A znaš-li, što sada mislim? Da se okreneš i da me pogledaš, kao što ja gledam tebe, i da lice svoje nasloniš na moje — umro bisam od težke radosti. Al ti misliš, da se to dogodi, ti bi poginula od jada i srama.

Rade bunca kao iza sna i neznade ni sám što govori.

Marica sve jednako štrepi, al on od svojih mukah nevidi njezine. U jedan mah se djevojka okrene. Oči joj od suzah nabrekle i gleda prijatelja svoga pogledom ukora punim. On pomisli da ga time hoće da dotuče, te se skoči na noge da ide.

Al ona ga ustavi, ruke mu oko vrata savi a glavicu na grudi, nasloni.

— O Rade! ta zar ti nevidi, da te ja ljubim!

Radu se učini, da mora poludjeti od radosti. U tom mu sin stupi u sobu i on opet k sebi dodje. Perica motku objašio a pred sobom na uzdi goni sestricu si te ju bije kao konja šibom vrbovom i tako utrča u kolibu babe Mando.

Rade ga diže i položi na srdce zaručnici svojoj.

— Gledaj Marice, da nisi samo jednoga usrećila ljubavi tvojom!*)

Iztočno.

Od Gj. Rajkovića.

4.

Hurra Kalif.

Hurra kalif! On zlaćenim' na bojištu strelam' bije,
Dušmaninu da pokaže: u zlatu mu štednje nije;
Nimalo mu rat nesméta peškeš dielit amo, tamo.
Čistim zlatom bije kalif, a rob hudi gvoždjem samo.

Hurra kalif! On zlaćenim' na bojištu strelam' bije,
Neprijatelj, na koga ih on upravi i izlije,
Od njihovog zlata može vidat svoje težke ràne,
I može se obogatit od suviška što ostane.

Hurra kalif! On zlaćenim' na bojištu strelam' bije,
Što u ràsah nebrdjaju silnih žertvah djaurskije';
Kogagodier smrt s njih stigne, uzalud mu neće biti,
Jamačno će imat troška, od kud će se sahraniti.

5.

Utjeha.

Suncem, vjeruj, načinjenim
Iz suvoga čistog zlata,
U dan nećeš noć pretvorit
Crnu kano pakla vrata.

Zaludu je trud i muka —
Razjadjenoj ah! u duši
Rieč utjehe nije kadra
Svaku bólju da uguši.

Al' noć vječno nemož' trajat,
Zasijnut će zora mlada,
Te izliečit grdne ràne
Koje smrt nam dragih zadà.

6.

Plovitba.

Ka' ladjici morem sinjim,
Opásan je žiću put,
Grdni vali zapljuskuju,
Propast prieti vihar ljut.

Sklap tek jedan slabe daske
Od groba te dieli tvog,
I nestalnost jednog daha
Svući će te u vrtlog.

Kolik' bilo nebo jasno
I dubina tiha sva:
Ploveć kroza život ovi,
Opasnost je svud i stra'.

7.

Nauk.

Dva su t' uha, jedna usta,
Da-l' će za to jad te morit?
Mlogo štošta valja čuti,
Al' od svega malo sborit.

Dva su t' oka, jedna usta,
Nešali se, pazi strogo:
Mlogo štošta ti ćeš vidit,
Al' prešuti ipak mlogo.

*) Ova je pripoviedka ponašena po franczkom originalu „*La mare au diable,*“ prekrasnom djelcu ponajslavnije novije dobe spisateljice francezke gje. Dudevantove (George Sand). Obširni uvod francezkog originala izostavismo, jer je strogo znanstven i nestoji s pripoviedkom u neposrednom savezu. Ovakovih liepih uzorah inojezične belletristike želimo u buduće više priobćivati u Nevenu, ako nam ovaj malne posljednji listak narodne naše književnosti neuvene i ako mu vjerni uztraju onakovi njegovatelji, kao što je g. J. J. Ur.

Digitized by Google

Dvie su t' ruke, jedna usta,
Istina je, neka znamo:
Dvie su ruke za posao,
Za jelo je jedna samo.

8.

Pravdanje božje providnosti poradi zloće u svieta.

Krotkim srcem koji prati
Dogadjaje ovog svieta,
Upravu će božju vidit,
Korakom ga svakim sreta.

A zapreka svaka što se
Na put meće žića tvoga, —
Da t' na vječnost opomene
Vjestnica je živog Boga.

U nevolji roptat nemoj,
Saviest pitaj, um saberi;
Onaj, koji srca sudi,
Pravom vazda mjerom mjeri.

Usjev nekad sudom božjim
Postati će žetvom slavnom,
Gdješto istom dugo leži
U zemljice krilu tavnom.

9.

Abdul i Fatima.

Oj u vrtu tvog babajka —
Počuj mene liepa Fato,
Divno cvate bademdrvo:
Zar de nećeš u vrt, zlato?

Na drvetu bademovom
Slavulj s dragom ašikuje:
Zar ne'š doći, da ti uho
Sladke njine pjevke čuje?

Hlad drveta umiljato
Nadkrio je izvor-vodu:
Da s' prohladiš, dušo, malo —
Zar ćeš prezret ovu sgodu?

Svake noći bludim tude
Odkad nastà dražest ljeta:
Nit dolaziš na pendžere,
Niti pozdrav tvoj me sreta.

Ja — vi'š — znadem začkoljice, *)
Vrebao sam sve dojako;
S onu stranu kod trnjaka
Preskočiti zid ću lako.

„Muči pjevče, mlad nestaško!
Razbio si meni sanak.
Tiho! . . . majka ako čuje,
Pobunit će čardak tanak.

„Krila nojca razastrla,
Saći moram, pa se bojim . . .
Rosu moram pokupiti
Nožicama nježnim mojim.

„Tek oprezno zid preskoči
O Abdule moj mileni!
Ti ak' padneš i raniš se,
Kud će grdje ràne meni?"

*) Tajne pute.

Pepeljuga.

(Narodna pripoviedka.)

Bila u njekog otca tri sina, jedan od drugoga za godinu mladji a za čudo jedan drugomu u svemu i sasviem nalik, kao jaje jajetu. Isto su imali obličje, iste crne oči, isti ponješto samo razlučivi glas i izgovor, i samo su se po uzrastu mogli razpoznati; jere je jedan od drugoga bio višji za dobra dva prsta. Stariji se je držao za najpametnijega, srednji ne manje za pametna, a trećega su i otac i braća držali ludjakom te ga porugljivo nazivali p e p e l j u g o m. Došlo vrieme, da su morali sva tri poći u bieli svieta, te svaki na svoj način potražiti sreću. Jakov i Páne — starija braća — držali su zajedno, a Aćim pepeljugar, on siromah za se. Putujući tako po svietu dodju do razkrštja (križeputa) gdje se je cesta na tri strane dielila. Jakov i Pane stanu te se dogovore, da će sada svaki svojim putem; nu prije, nego će se razići, povade svoje nožiće i poudaraju u stablo prastara hrasta tik do puta. Tade se stane i Aćim moliti bratji, da mu bude slobodno i svoj nož zabosti u hrast; što mu i braća veledušno dopuste. Onda reknu, tko se od njih za godinu danah vrati na ovo mjesto i nadje kojegagodje nož krvav, to će biti znak, da se je jednomu od njih nesreća dogodila i da tomu treba onda u pomoć priteći. Svršivši taj posao pomire se Jakov i Pane s mladjim svojiem bratom, kojemu su mnogoputah žao učinili, kojekako ga psujući i rugajući mu se; jošte se jedanput zagrliše, rukovaše, s Bogom rekoše i svaki podje svojim putem, kako si bješe preduzeo.

Ajde da sliedimo Aćima.

Nije dugo tomu bilo, dodje naš Aćim u njeku veliku šumu. Upravo se je mrak hvatao i on pospieši svoje korake; — istom nadje na putu malo štene, gdje cvili. Smili mu se malo sirotče, te ga metne u torbu. Podje malo dalje, ali opet nagazi i na drugo poveće, te i to spravi u torbu, tješeći se, da će mu biti možebit od koristi, kad ponarastu. Borami nastala i tmica, a Aćim je znao, da nije noći vjerovati a tiem manje u šumi: poče dakle obazirati se, nebi-li gdje kakav kršni hrast ugledao, da se nanj popne i prenoći. Urliču vuci, tule medjedi, grokću divlji prasci, laju lisice, klikte sove — ta sva nemirna družba nimalo se nedopada Aćimu po noći u sred šume. Nije druga, žurno koraći

Digitized by Google

k njekom visoku hrastu omašnicom svrčjem, te se stane penjati; u taj čas opet nagazi na jedno štene: popane ga te š njim brže bolje u torbu pa još brže na hrast gore Sad je bio siguran. Na svoju sreću imao je u torbi nješto friška sira, da gladne i cvileće štence utiša; jer bi se drugčije sva ona noćna nemila i neugodna družba bila sgrnula oko njegova hrasta, pa bi ga koj to médo bio pohodio u najnesgodniji čas. — Kad je Aćim svoje gojenike, rad kojih je dosta straha pretrpio, namirio da su umukli, izvadi veliki nož izza pojasa, te ga u debelu granu do sebe zabode, zatiem se namjesti, kako je najbolje mogao, podriema i tvrdo usne.

Svanù danak i Aćim probudiv se snidje s hrasta, te nazvavši si božju pomoć podje dalje. — Hodao je tako tumarajući sad simo, sad tamo čitave pol godine, kojekako hraneći sebe i svoje pse, koji već podobro narasli svakuda ga sliedom sliediše. Pa se nije mogao Aćim ni tužiti na svoje cucke, jer bi mu sve učinili, što su mogli i znali. Sad bi Môro nestao i za čas zeca iz šume u čvaljah donio, te bi se tako gospodar Aćim pogostio; Lisac bi opet znao torbu nositi ili batinu, a Cuce, najmanje psetance, nebi nikad ostavljalo si gospodara, već uviek uzanj klipsajuć uši u zrak dizalo i kakvu pogibelj ili došašće koje žive stvari navještalo. — Putujući Aćo sve dalje i dalje i prepporučivši se Bogu dodje blizu do glavnoga grada, oko kojega je bilo razapeto crno platno. Trže se Aćim natrag i čudom se začudi, jer tomu šta slična nije nikad još vidio, premda je po svome mnienju dosta svieta prošao. Planu željom da saznade, zašto je grad crniem platnom ogradjen; zato unidje u bližnju kućicu pred varoši i pozdravivši u njoj ljude upita za uzrok toga nevidjenog prizora. Ljudi mu pripoviedahu da je izza grada veliko jezero, u kome ima grdni zmaj, pa taj da zapovieda cieloj okolici. Svaki dan mu imade sviet dati dvanaest brávah, a svake pol godine po djevojku. Dakako, rekoše mu, da to kuće po redu davaju, pa da je zato gradski zid poćrnjen, što je došao i na kralja red, da svoju jedinicu, krasotu od djevojke, sutra zmaju izruči.

Aćim dobrim tiem ljudem zahvali na káži i udje u grad. Sve biaše mirno i kao mrtvo, a ljudem koje je susretao, bilo je tugu i žalost u licu vidjeti. Nije u gradu ni postojao, nego je na druga vrata van izišao, gdje je spazio pomenuto jezero, na koje se je zelena gadna mrena razastrla. Oko jezera biaše samo kamenje, same stiene crne ko ugorak a od sunca tako izpečene, da nije mogla ni najmanja travka onud niknuti. Sav u mislih zadubljen hodao je Aćim napred, a psi uz njega naštrćenimi ušesi. U jedan mah, valjda nakon zrele i dobre domisli, skrene na lievo, upravo k onom mjestu gdje će biti sutradan kraljeva kći, za koju se nije mogao naći nigdje nikakav branilac, zmaju izložena, te se za njeku liticu sakrije. Kad je noć nastala smotrio je na dnu jezera ogromnog zmaja, gdje se je pružio i zaspao, a oko njega svietlo kao dan. Koža mu se naježi i mal da od svoje nakane, da naime sa svojimi psi sutradan zmaja dočeka, neodustane: ali ga je nješto svedj tješilo i napred tjeralo tako, da je stalan ostao u svomu preduzeću. Skoči na noge lagane te prieko kamenja u bližnju šumicu, psi dakako za njim. Tudier usječe dugačak jelić, zarubi ga ozdol, okneše grančice i razkoli malo vrh, te izvadi svoj veliki nož da ga na 'rtu usadi i pričvrsti. Dok se tim poslom bavio, nestade na jednoč sve trojice pasab. Aćim zove sve poimence, ali nigdje se ništa nečuje do vjetar, koj je šuštio po šumi. Sad stade njegova odvažnost malaksati; srdito baci od sebe kolac, sjedne na kamen i stane razmišljati. U taj par suknuše psi iz bližnjega grma, sve im se iz čvaljah zelena pjena cieđi. Obveselio se opet Aćo, gdje je pse ugledao, te bliže i potanje iztraživajući pronadje, da su se psi njekakve njemu nepoznate trave naždérali, od koje im se je i gubica zapjenila. Nu jošte nije bio sasviem smiren, još mu je Cuce manjkalo. — Dok se je s nadošlimi psi zabavljao i dragao ih, eto skoči i Cuce iz šumice noseć u gubici dugačak bodež, koj se je na mjesečini kresio i svietlio ko dragi kamen, i koga psetance spusti k nogam svoga gospodara. Aćo nebudi lien lat se oružja i vidi, da će mu to dobro poslužiti, te ga za čas usadi na vrh jelova kolčića. Kad je taj posao dovršio i sa psi se malko pošalio, koji su mahajuć repovi i ciktajuć oko njega skakutali, pruži se i san ga za kratko nadvlada. Psi su uzanj stražili.

Sutradan neobično oduševljen skoči na noge te se skupa sa psima sakrije za stienu kraj jezera, odkud je mogao vidjeti mjesto — i to na blizu — gdje će biti izpoloženа kraljeva kći. Sunce se biaše upravo malo povisoko diglo, kad-li se iz grada ukaza dugačka povorka ljudih u crno zavitih. Tu nije drugo čuti van plač, jaukanje i jecanje tolikraljeve kćeri, koja je u sriedi hodila, koli i njezinih roditeljah, rodbine i ostalieh varošanah. I našem Aćimu mal da od tuge srce nepuknu: ali pomisao, da će božjom pomoću možebiti pogubiti nakazu, opet ga obodri i ohrabri. Došla povorka na mjesto predaje. Otac i mati, braća i sestre, te ostali rodjaci zagrliše još jednoč tužnu i iznemoglu djevicu, izljubiše se za zadnjiput i odoše kući uz veliki jauk ostavivši ju na sámu. Sad pristupi Aćim k djevojci tješeći ju, neka se nebuji, da će ju on obraniti s pomoću božjom, samo da se smiri i pouzda u Boga. Dieva se s prva trgnù kao iz težka sna i neznade u prvi čas tko joj govori a što joj se govori: nu za malo se razabere i čuvši za nakanu Aćimovu, umiri se i prosbori šapćućinje koliko riečih. Na to će Aćim: „Djevojko, ništa se neboj, ja ću biti tudier uza te; ako nam je tako sudjeno, propasti ćemo zajedno; a ti nù pošuškaj me malo po glavi dok se zaljulja jezero, onda će biti borba odlučna.“ Oborila dieva oči k zemlji i šute stala Aćimu šuškati po glavi; ali nije dugo trajalo, Aćim počne hrkati — zaspao je. Dieva u strahu gleda, kad će se jezero zaljuljati, i što je sa strahom izgledala, u čas

Digitized by Google

nastade. Jezero se počme ljuljati i bacati talase na kamenite obale; padè djevojče od užasa u nesvjest i zaboravi sasvijem na to, da Aćima probudi, koji spava kao zaklan. — Ali u taj čas prileti Cuce k ušima svoga gospodara i stane zavijati tako tanahnijem glasom, da se je Aćim odmah prenuo, skočio i hvatio se svoga koplja. Nije tu bilo krzmati, brže bolje pograbi na pô mrtvu djevu, te ju položi za bližnju stienu a uz nju ostavi Cuce kao stražanina; sam pako s Morom i Liscem nazvavši si božju pomoć zakloni se za drugu hridu odkuda je sgoda bila, i izgledaše, kad će se nakaza pokazati. To je sve bilo za živi čas. — Eto diže zmaj golemu glavu zelenimi ljuskami posutu i primiče se ka kraju. Neznajuć za Aćimov zaklon, a podalje videć gdje se bieli ruho ležeće djevojke poče se polagano vući iz vode. U taj par prispije k zaklonu Aćimovu, kao i kakav djetinac; Aćim se ohrabri te svom silom udari zmaja kopljem u sred grla, na to odmah skoče psi te nakazu za vrat. Riga zmaj krv poput rieke, vještà ruka Aćimova dobro pogodila, a viloviti psi otrovnieh ranah dosta zadali tako, da je za uru strašna nakaza bez života ostala. — S grada su gledali u strahu taj prizor te čudom se čudili i pitali, koja se živa duša tamo sa zmajem bori? Nu kad su ugledali, da je zmaj otegnuo papke i u vlastitoj krvi ogrèznuo, pojure kroz vrata van na borište.

Dok se još Aćim borio sa zmajem, gledalo ga je iz zaklonka ciganče diveći su takovoj borbi. Prije ipak, nego-li su varošani nadošli, Aćim pristupi k zmajevu truplu i izvadi mu sedam jezikah, koje je spravio u svoju torbu, zatim pako približi se djevojci koja se biaše osvjestila od radosti suze roneći. „Djevice — prosłovi k njojzi — meni je još daleko putovati — i moram te ostaviti. Ti mene dobro poznaješ, i zato mi srce i ruku čuvaj, dok se ja vratim, što će do skora biti.“ Dieva ga milo pogleda i hoće da odgovori, ali Aćim fućnù psetom i nestadè u šumi; ciganin pako, videći taj nenadani prizor, skoči i odsječe zmaju glavu te se zakrvavi vàs tako rekuć u ostinutoj krvi nakaze, da ga svìet bude smatrao tobože pobjeditelјem zmaja.

Nadodjoše gradjani te digoše u zrak ciganina, koj se pokazà s odsječenom zmajevom glavom, — veselju dugo nije bilo kraja, kao u kakvoj slavodobiti odnieli su varošani u grad obojicu, ciganina naime i kraljevu kćerku, koja biaše sirota od pretrpljenoga straha sva iznemogla. Kralj po zadatoj rieči obeća ciganinu svoju kćer i polovinu kraljevstva, s tiem dodatkom, da pričeka dok se djevojka sasvijem oporavi, pa da se onda najvećom slavom obavi pir, na koj su crnomu ciganinu već sada zubi rasli.

U to vrieme, poslie kako je godina danah iztekla, dodje Aćim do razkrštja po ugovoru medju braćom, te pogleda noževe svoje braće; nu kako se siroma prepao od straha i žalosti kad ugleda noževe obojice braće krvave. Bio je sav smućen; želeći bo obojici pomoći, nije znao komu prije, i kojim bi putem udario. Medjutim se njegovi psi upute na desnu stranu, a Aćim pomisliv na svoju pobjedu u borbi sa zmajem i na ćud čarobnieh svojih pasah, uzme to na dobru kob i podje za njima, ostaviši put s lieva, kojim biaše nakan ići.

Zabrinut za udes braće putovaše neprestano tako da ga nije nikakova nesgoda niti nevrieme moglo u tom zapriečiti. Nakon mjesec danah prispije umoran od truda, gol, bos i gladan u njeki kraljevski grad. — Da se oporavi trebao je novacah, a tieh nije imao, zato je morao kukavac prosjačiti. Dodje tako njekog dana i u kraljevski grad, da potraži milostinje. Ali se na jednoč uzvrkaše sluge i dvorjanici i za čas sidje dolje kraljica a crno zavita, te našemu Aćimu oko vrata. Začudi se Aćo i trgne natrag, a kraljici obiše suze. U to progovori kraljica: „A gdje si, gdje si bio tako dugo, moj dobri, moj mili Jakove? Ah, mislila sam, da te neima više; a ti se evo vraćaš, pa još sav podrpan — meni se čini da si se hotio s menom opet pošaliti. Ali je ta šala, moj supruže, okrupna bila. — Pa nuto, što mučiš sada, govori — pa hodi gori u naše sobe.“ — Na to Aćim u straha počme mucajući progovarati: „Čestita kraljice! vi se varate, niesam ja Jakov, to će biti va ljade moj brat; za Boga kažite mi, gdje je, i što se je s njim dogodilo?“ — „Nuto ga opet; zar ti nije dosta već šale — odgovori kraljica, — ti da Jakov niesi? Šuti, pa mi se nemoj pretvarati. Tvoje lice, tvoje crno oko, tvoje ponašanje, sve te, moj dragi, izdaje. Okani se zato svake šale pa ajde gore,“ da se [illegible] da nije drago, te odje u grad, preobuče se kraljici. — Ona tada na njega: da što da li će uviek tako tjerati? vièk u lov i opet doći, nešaliti se; opet u lov poći, i opet nestati Aćim se je opet počeo izpričavati, ali badava, kraljici mišljaše za stalno, da je to njezin suprug Jakov — rodjeni brat Aćimov, te mu u svemu spodoban, kojemi se je medjutiem u lovu druga nesreća dogodila, kao što ćemo namah doznati.

Aćim, što je mogao drugo učiniti, nego da bude što je — neznam upravo da li proti svojoj volji — morao biti. Dobro mu je bilo, nije ga nužda morila, nij bio gol, bos, gladan i žedan — useprot jednom rieči imao je svega, što mu je god srce zaželilo. Ali po kraj svega toga dobra bio je u srcu nemiran; uviek j mislio na svoju nesretnu braću i na one kobne krvav noževe u hrastu na razkrštju. — Aćim je rado u lo išao, prem mu je kraljica to zabranjivala rekavši mu da će opet izostati kao što je već dvaput prije izostao te da će ju na posljedku još u istinu u crno zaviti; a on zato haj i nehaj, van, da si čamu odljera a osobit tužne misli porad svoje braće, baci pušku preko ra mena, fućne psetom pa otidje u bližnje gušiare i šume

Jednoč se je podalje pustio u šumu, tako da ga j noć u njoj sustigla te je sišao s pravoga puta, da nij znao kuda i kamo, a bio je i trudan i umoran da ne može biti gore; uzdajući se dakle u svoju šaru i u ps svoje, prostre kabanicu na zemlju, metne si torbu pod

Digitized by Google

glavu, te nazvavši božju pomoć legne spavàt. Za malo i on bješe usnuo.

Najednom oko pol noći zašušti medju glavicami i vrhovi hrastovah nješto bielo te se spusti dolje k Aćimu. Budni psi neoglasiše se za čudo ni najmanje, nego počeše s repovi mahati i k utvori prilaziti, koja nije bila druga van gorska vila njihova prijašnja gospodarica. — Vila za čas podragaj pse, šapni spavajućemu Aćimu nješta u uhe i izčezni. Opet zavlada noćna tišina.

Aćo sanja da bludi po šumi. Tumarajuć amo tamo dodje do njeke male čistine, usred nje granasta i sjenasta ogromna bukva a na okolo jedno osam kamenah, dva su ovelika, a ostalih šest srednje veličine. Aćima je studen probila, zato si naloži vatru i sjede uz nju grijuć se i lulu pijuć. Psi polegli oko njega. Za čas čuje s bukve čovječji glas: hu, hu, hu, hu, — pogleda gore i vidi baku na bukvi, gdje drhturi od studeni. Smili mu se te progovori: „Hodi dolje, bako; evo vatre, pa se gri.“ — Na što će baka — koja nebiaše druga van vještica: „Ej, moj sinko! sišla bisam, al' bi me tvoji cucki razdrapali.“ — „Hodi, nebudali, bako; neće ti ništa psi.“ — „Ej, brajko! bojim se ja. Nego na uzmi ovu šibicu, pa udri po njima, onda ću sići.“ —

Aćimu učini se zatežko kod tih riečih i kan da mu nješto kaza, da neka uzme šibu i šiba njom po kamenju, a ne po cuckih. U taj par puče Aćimu medju očima, on pograbi motku te bijuć kamenje oko sebe proslovi kao nadahnut: pretvori se, stvore, u ono što si bio. — Ele, kako se bješe Aćo začudio, kad se poveća dva kamena pretvoriše u njegvu braću, Jakova i Panu; od radosti se strese i trže iza sna. —

Skoči Aćim i vidje, da je to prikazanje, da je taj prizor, koj ga biaše toli uzhitio, samo puki san. Čelo mu se opet namršti, pograbi pušku i kabanicu, te podje dalje, jer je i onako počela zora rudjati. Išao je neprestano sve dalje, sve dublje u šumu a vaviek zamišljen. Istom dodje na njeku čistinu. Sad se sjeti svoje sanje. Upravo tako je izgledala u snu i ona čistina, bukva sjenasta u sredini a okolo kamenje. Rano je jošte bilo, i to njekako pred zimu, kad je bilo podobro hladno; muče i pred očima imajuć noćni svoj prizor, ukreše Aćim i naloži vatru. Hvati se u torbak te izvadi lulu, napuni, zapali i pusti se svojiem sanjarijam. Na to čuje drhtureći glas bake vještice s bukve, ali uprav glas onaj isti kao što ga je i u snu čuo. Preduze si sad da će uprav onako raditi, kao što je radio u sanji. Najprije zovne babu, da snidje i da se ogrije. Mudriašica nehtjede bojeć se pasah; nego mu pruži svoju začaranu motku, da njome ošine cucke, pa da će onda sići. Ali je Aćim božjom pomoću baku nadmudrio, primio od bake motku i ošine njome ovelika dva do sebe kamena veleći: „pretvori se, stvore, u ono, što si bio.“ U taj čas zavrisnu baka na bukvi, a Aćim uoči milu svoju bratju Jakova i Panu. Padoše si braća u naručaje, zaplakaše suze radosti i htješe Aćimu svoje prigode da izpripovieduju; ali Aćim ošinu pomnjivo i osrednje kamenje uz one iste riečí, i u isti par poustaju hitronozi psi, tri Jakovljeva, a druga tri Panina. Dok je to bivalo, htjede baka s bukve da pobjegne, ali gorljivi psi nedadu ni makac, van laju, vrište, zavijaju i tule, prevraćajuć glasem na sve ruke, očima pako nepomično piždreći u vještieu, koja im nemogaše ničiem nahuditi, budući lišena začarene motke. — Kad se braća pozdraviše, gledahu na uzrok svoje dosadanje nesreće, na baku vještieu, te ju svuku s bukve, a psi na nju i raztrgaju baku na komade. Braća se izza toga spraviše kući.

Idući putem stane Jakov braći pričati svoje sgode i nesgode. Kada se bješe od njih razdielio, pošao je u bližnji varoš. Sreća htjela, te on nadje veliki, bieli zlatom izvezeni rubac i crljenu peču — na sred ceste. Misleć da će naći žensku koja je te stvari izgubila, spravi peču i rubac u svoj torbak, gdje je sav svoj imutak imao: kesicu s njekoliko grošićah, mali pupčer s remencem, polak sirca, nješto kruha i malo rubja. — Idući tako sastajao je više ženah, ali nijednoj nije manjkala niti peča niti rubac, nitko ga nije pogledao, a kamo-li za što upitao. — On je svoj put nastavio i došao u veliku njeku šumu; mračak se je hvatao i on si odabere noćište pod divljim kestenićem na maloj čistini. Jedva biaše legao, kad-li na njega navališe hajduci i zaiskaše od njega novce. Jakov izvadi iz torbe svoje grošiće, nu hajduci tim nezadovoljni traže više. Na to Jakov težkiem srcem izaspe sve iz torbe, sir, kruh, rubje, peču i rubac te stane moliti hajduke, neka uzmu sve, samo da mu ostave peču i rubac. „Neka te bies nosi, mi niesmo žene — odgovoriše na to hajduci — to neka ti hude, a ostalo daj ovamo.“ Ovako ostaviše jadnika bez odjeće i hrane u sred šume. Snuždeu nije mogao više zaspati, zato je ustao i pošao dalje, da se okrsti te nesretne šume.

Iduć putem siromah brizne plakati i tužiti se na svoj udes. U taj par dodje mu u susret žurniem korakom njeka liepa žena, vitka stasa, dugieh plavetnieh kosah, sva u bjelini i stane ga pitati: je-li gdje na putu našao peču i rubac, što biaše ona bježeć izgubila? Jakov se hvati svežnjića izpod pazuhe i pruži ga ženi, u kojoj je spoznao vilu, jer joj biaše kosa razčešljana, a odjeća biela, dugačka i sasviem neobična.

„Hvala ti, brate! što si znao tudje više cieniti nego-li svoje — progovori vila snuždenu Jakovu — ja sam vidjela tvoje ponašanje i želim ti ljubav vratiti. Kaži mi zato, što bi najvolio?“

— Daj mi, pesestrimo vilo, snage i jakosti, da se dvadeset oružanih ljudih nebojim, i da mi nikad nepofali novacah — odgovori Jakov.

„E dobro, — reče vila, — evo ti zlatna prstena; kogagod i kolikogod ljudih krozanj pogledaš, tieh se neboj; možeš odvažno s njimi mejdan dieliti; a da ti nepofali novacah, evo ti kese pune s novci, kolikogod iz nje izvadiš, toliko će se opet samo od sebe nadomjestiti.“ Vila reče i nestadè, a Jakov smiren uzè put pod noge.

Digitized by Google

Putujući dodje do njekog kraljevskog grada, koga biahu buntovnici obsjeli. Sreća mu posluži i on se jedne noći uvuče unutra, predstavi se kralju te preuzme rieč: „Čestiti kralju, gospodaru! ti si u velikoj stiski; što si naumio dati onomu, koj bi te za čas riešio tvojieh neprijateljah?“ — „Šta drugo, — odgovori kralj — dati ću mu svoju jedinicu za ženu a pol kraljestva za miraz.“ — „E dobro — reče na novo Jakov — ja idem sreću pokušati.“

Ode i pogleda kroz onaj zlatni prsten, kojega mu je vila dala, četu nepriajateljsku pod gradom, i nahrupi sa šakom ljudih na nju. Neprijatelj, kad ugleda Jakova, prestraši se s njegova pogleda i stranom nagnuše u bieg, stranom pako od straha zapanjeni padoše pod mač. Jakov izbavi kralja i kraljestvo od buntovnikah, dobi kraljevu jedinicu za ženu i pol kraljestva kao miraz. — Nije minuo ni mjesec danah, kralj se na naglo razboli i umre; treći dan pokopaju i kraljicu, koja nemogaše preveликoj svojoj tuzi odoljeti, i tako se dogodi da je Jakov postao kraljem i vladarom one zemlje.

Rado je išao u lov, i zato nije proprustio dana, gdje nebi puškom preko ramena otišao sad u ovu, sad u onu šumu ili gaj. Medjutiem imao je i braću svoju na misli; zato si preduzme poći na označeno razkršlje i osvjedočit se o stanju braće da bar znade jesu-li mu živi i zdravi. Upravo da će kao prekosutra tamo ići, a kao danas pošao biaše u lov, gdje ga haha vještica prevari pretvorivši njega i pse čarobnom šibicom u kamenje. I tako Jakov dopriča.

Poslje Jakova stade opet Pane svoje prigode kazivati. Idući svojiem putem dodje izza dugog vremena u njeki varošić, gdje je — kao kovački djetić — dobio djela kod njeke kovačice, udovice. Jedne večeri, upravo je bilo u svetac, bilo je kod kovačice više gostih, koji su poslie ručka o različitih stvarih razgovarali. Medju ostalim kotlarski majstor iz varoša počme pripoviedati, da se je onomadne na šetnji sastao sa staviem čičom Stevanom, koj mu kazivaše, kako je prošaste noći noćio u gori i oko pol noći vidio, kako vilinski kralj naćerava vile, što su mu bile njeste sakrivile. Mimoišavši drugo kazivao je, da su vile u hitnji i u biegu bacale oda se, što su sobom imale, a mnogo kojeśta i poizgubile; opisivao je nadalje strahotu toga prizora, šum u gori, kako je silni vijor nastao, kako se je hrasće previjalo, i mnogo toga. — Čuvši to Pane podje, znatiželjan budući, u goru, k čiči Stevanu, kojega je dobro poznavao i koj mu sve potanko po drugiput pripovjedi. Kad je na taj način smirio svoju želju, podje kući Putem negdje na strani nadje zlatnu posudicu s nadpisom: svaka kap proti svakoj boli. — „E pomozi Bože, eto meni sreće; ovo je upravo valjda izgubila koja vila vidarica“ — reče Pane i spravi posudu. — Pa doista tako je i bilo, liek taj občeniti izgubiła biaše u onom noćnom biegu jedna od vilah vidaricah, koje se drugčije u vodi zadržavaju.

Pane došavši kući nereče ništa o tom ni živoj duši, nego, da se uprav osvjedoči, podje strini svoje gospodarice, koja je već tri godine s maternice bolovala, i ponudi joj u šali kapljicu one ljekovite smjese, a ona se za čudo sva promieni i ustade zdrava zdravcata s postelje. U kratak čas puče glas po varošu, da kovački djetić Pane ima lieka za svaku i slednju bolest. Sve povrvi k njemu, i on učini sve zdrave. Na takav način naspravio si je mnogo novacah i odputio se u kraljevski grad, gdje je začuo, da imade kraljeva kći padavicu, a nije na nesreću nikoga, koj bi ju znao izvračiti. Došavši Pane u kraljev grad nanudi se sjetnu neveselu kralju za liečnika. Dopade mu se Pane svojiem obličjem i prosbori mu: „Zar si ti, sinko, došao, da pokušaš svoje znanje! Znaj, vjera je moja, ako mi izliečiš moje milo diete, moju Ružicu, pa ako joj se dopadneš, eno ti je: biti ćeš mi zet a i nasljednik.“ — Pane na to ništa negovori, nego stupi u sobu k bolestnoj jadnici i dade joj popiti svoga lieka. Djevojka se u čas preobrazila, ozdravila i orumenila. Pane biaše snažan i udvoran mladić te se borami dopao djevojci tako da su za dva dana i zaruci obavljeni. Prije ipak nego-li će pir biti, oprosti se Pane s kraljem svojiem budućim tastom, izpričajući se da ide još prije da pohodi otca i da vidi, kako su mu braća, pa da će odmah zatim natrag se vratiti. Što reče, to i učini, nu približivši se razkršlju spazi, da je nož Jakovljev krvav, zaboravi sasviem na otca i udari putem, kojiem biaše Jakov otišao, te stigne za tri nedelje u prestolni grad.

Prebijao se po svietu kao lud izpitavajući za brata. Nu kako se je čudio, videći da mu se ljudi svuda do zemlje klanjaju, a još više se je začudio, kad ga je po dvoranicih dala dozvati u grad kraljica te ga ukorila zato, što je tako dugo izostao. Pane se je izpričavao i kazao joj, da se vara, da on nije njezin čovjek (suprug) i t. d., ali kraljici nemogaše to izbiti iz glave, a Pane, znajuć da je Jakovu i Aćimu posve spodoban, dosjeti se, da će to biti uzrok te smješarije, a da je brat valjda u lovu gdjegod stradao. Sutradan bješe rano podranio u lov, ne da se lova nauživa, već da štogodj o Jakovu saznade. — Nesrećom i on nabasa na onu čistinu. Vještica je i njega prevarila i u kamen pretvorila. Tako dovrši Pane svoju pripoviest.

Sada poče i Aćim svoje sgode braći kazivati, kao što su nam već poznate. Sva trojica od smieha mal da nepopucaju osobito s obsjene Jakovljeve drugarice, koja neznadiaše razlučiti jednoga od drugoga. Preduzmu si da će sad tekar pravu šalu sbijati i jedan za drugim joj se pokazati, da-li će ona pravoga svojega supruga pogoditi. Ovako šale provodeći i veseli, što ih je svu trojicu sreća postigla, prispiju do grada kralja Jakova. — Po dogovoru podje jedan za drugim u grad. Kraljica prvoga — Aćima — dočeka ljubezno te hoće da ga zagrli, ali se brzo zableseknu spazivši Panu, sasvim spodobna Aćimu, a još veće nastà udivljenje kad se pravi

Digitized by Google

Jakov ukaza. Sirota kraljica nije znala čija je, te najposlie reče: ili ste vi začarani, ili sam ja. Nu napokon ipak spozna ponješto po glasu i slobodnijem držanju svoga Jakova, zagrli ga i upita za onu dvojicu. — Na to Jakob reče, da su to njegova braća i stane svoje nesgode pripoviedati, za njim Pane, a za Panom Aćim. Tu dakako bilo i suzah, i smieha, i stida, čas tuge, čas veselja, kako je tko pripoviedao. — Nakon svega zahvališe se braća Aćimu na ljubavi, moleć ga za oproštenje radi učinjenieh grdjenjah u ludoj mladosti, i obećaše mu, da će oni š njime uputiti se k njegovoj milostnici, onda će on na pir k Pani, najposlje pako da će svi k otcu, da ga vide i zagrle te da ga izvjeste o njihovoj sreći. Tako se odpreme na put.

Došavši do razkrštja nadju noževe sasviem svietle, i krenu Aćimoviem putem. Nije prošlo ni osam danah, kad su došli na mjesto. Tu braća po dogovoru ostanu izvan grada, a Aćim sám unidje u varoš, gdje začudjen opazi da okol grada nije više crno, nego bielo platno razapeto. Iduć ulicom gledaše kuće nakićene zelenim granjem i cvićem, ulice počišćene, gradjane i gradjanke u svetačnih odorah, čuje posvuda vesele pjesme i igre. To mu se učini neobično i s toga upita, što da to sve znači? Govoriše mu, da će se danas pirovati u kraljevu gradu, da se udaje kraljeva kći za ciganina, koj ju je oslobodio od zmaja. — Planu Aćim kao živa vatra ogorčen na ciganina otmičara svoje i kraljeve časti. Pospieši korake i pripije u dobri čas u dvor kraljev, gdje su se sjajne priprave za pir činile i različita jela priugotavljala. Pohiti Aćim po skalinah gore u kuću te se upravo namjeri na sobu kraljeve kćeri. Udje unutra kao da je pao iz oblaka, i zidi djevojku snuždenu svu u plaću. Ona odmah razpozna svoga izbavitelja i objesi mu se o vrat te jecajući stane kazivati, kako je ciganin njenog otca za se predobio i prevarom ga osvjedočio, da je pobjeditelj zmaja; kako ju je otac svaki dan silio, da se varalici ciganinu zaruči, kako se je ona svedj tomu opirala izpoviedajući, da ju nije ciganin, nego drugi tko izbavio, koj joj obeća da će do skora po nju doći, itd. Iztužila se Aćimu dieva do hožje kuće. —

„Muči dušo moja, — utješi Aćim djevojku — bit će ciganin dobro naplaćen. Ti pako uztraj postojana, pa neslušaj ni otca; ja ću u pravi čas doći da te po drugiput oslobodim.“ Zatim joj pripovjedi, da su š njime došla njegova dva brata, jedan da je kralj jedne, a drugi zaručen s jedinicom kralja opet druge zemlje, te poljubiv ju otide. Na to se dieva umirila i utišila čekajuć pravi svoj spas i opirući se svomu tobožnjemu zaručniku, varalici ciganinu.

Malo vrieme postojalo bješe, kad-li se u triuh sjajnieh kočijah dovezoše u kraljevski dvor Jakov, Pane i Aćim — bogato odjeveni i u velikoj gizdi. Kralj ih dočekao liepo i kako se pristoji — po kraljevski. Po tadašnjem običaju prije nego će gostovi u crkvu, sjedoše svi k stolu, mlada u vrhu stola, kraj nje ciganin a zatiem kralj i ostali po redu. — Za mala zametnuo se je živahni govor, da je sve žamorilo po palači: u taj par diže se Aćim i umoli kralja za dopust, da smije govoriti, — što mu bude odmah i dozvoljeno. — Upita dakle prisutne gostove: da što bi onaj zaslužio, koj bi na gadni način kralja prevario te mu lukavštinom otco čast i najveće blago na svietu? — Jedan reče: neka izgubi glavu, jer nije vriedan da živi; drugi kaza: da bi remenje s njega gulio; treći opet: da bi ga utopio u moru; njeki se opet oglasiše: na konjske repove s njime. Riečju kolikogod gostovah toli različitieh mnienjah o smrtnoj kazni. — Ciganin, koj je dobro poznavao Aćima, znao je kamo šiba te ga zato i zazeblo na srdcu, al' se opet nječemu dosjeti i ukaza se licemjernim. Nu Aćim mu pomeša sve njegove osnove dučim stane pripoviedati, kako je on prije tri mjeseca ovamo došao, zmaja porazio i kraljevu kćer oslobodio, — s toga se sad i diže od stola i umoli pred svojom braćom i ostalimi gostmi kralja, da mu neka izruči zasluženu plaću. Kralja taj nenadani prizor ponješto smete i uzdrma, jer je ciganinu kao tobožnjem oslobiditelju svoje kćeri obećao već njezinu ruku; a ponješto se obveseli, što se je drugi odličniji zaručnik kao pravi pobjeditelj zmaja upravo u odlučni čas pojavio.

„E, moj brajko! — progovori ponješto smeten brbljivo ciganin — gdje su ti toga dokazi? Deder dokaži, da si ti ubio zmaja.“

— Hoću — odgovori pomosno Aćim — nuder ti, varalice, to prije dokaži.

Ode ciganin i donese zmajevu glavu na obći poraz sviuh, koji su držali za Aćima, te ju pokaza sakupljenim gostom i reče:

„Evo, treba-li boljega kakova dokaza? Vidite, da je ovaj lažac.“

— Jezik za zube, cigane — presječe mu rieč Aćim. — Kasno si se rodio, ad budeš poštene ljude varao. Nuder razkrivi zmajeve žvalje — gdje su jezici, cigane?

Lecnu se ciganče, kao da ga je grom udario, kad biaše Aćim za jezike upitao a sám ih malo zatiem pokaza čitavomu družtvu. Skoče gostovi od jeda, što ih je ciganin tako bezobrazno za nos vukao, te ga bez odvlake dadu na konjske repove raztrgati. Poslje toga biaše svečan i još nikad nevidjen pir slavljen; svi su plovili u veselju osobito pako kralj i kći mu, on s toga, što se je gadna i lažljiva zeta riešio, ona pako, što je našla zaručnika polag svoga srca i svoje ćudi.

Minu tako nedjelja danah i braća se oddieliše od kralja i svoje kraljevske nevjeste, te se upute s Panom k njegovoj zaručnici, koja ga je željno dan i noć izgledala. I tu je bio pir sjajan a veselje bez kraja i konca.

Poslje svega toga odoše braća svaki k sebi, dogovorivši se prije, da će se na jedan urečeni dan sva trojica sa svojimi suprugami sastati na poznatom razkrštju te pohoditi sieda otca svoga. Kako rekoše tako učiniše. Prodje četrnaest danah i braća se nadju na urečenom mjestu, pozdrave se po bratski i odvezu

Digitized by Google

odtale s mnogobrojnom pratnjom slugah i dvorjanikah u treće selo, gdje im je otac bio. — Spozná starac odmah sinove si, koje bješe već oddavna zaželio vidjeti, i od radosti ga obliše suze. — Sva trojica morala su opet i opet pripoviedati mu sve svoje prigode, sgode i nesgode, i kako su najposlje sva trojica postigla sreću, kojoj se nikad ni nadali nisu. - Napokon pohvališe svi Aćima radi njegova dobra srdca, i otac ih blagoslovi što su se bratski složili i što niesu na njega zaboravili. — Poslie toga su se malo tu kod roda zadržavali, te se napokon uzevši otca sa sobom uputiše natrag. Došavši na razkršlje dogovore se, da će otca izmjenice uzdržavati i njegovati: da će naime otac neko vrieme kod Jakova, zatim kod Pana, pak kod Aćima morati probaviti, na što je otac rado i pristao. Konačno ostave otcu na volju, s kojiem će od njih najprvo poći; on se odluči da će s Aćimom. — Još se jedanput zatiem svi izljubiše te zahvalivši Bogu na svemu, što su do sada užili i zadobili, vratiše se zdravi i zadovoljni svaki u svoju kraljevinu.

S N — y.

Pučke pjesme.

(Priobćio Ilija Gjukić Dalmatinac.)

Zloba odkrivena izza groba.

Hrani seka dva mila brajana,
Jednog Petra a drugog Nikolu.
Ženi seka Petra i Nikolu:
Jednog ženi tananom Bosankom,
A drugoga prokletom Vlahinjom.
Seka snaham čohe pokrojila:
Jednoj skroji do crne zemljice,
Ali drugoj jedva do koljena.
To Vlahinji vrlo žao bilo,
Pa dozivlje tananu Bosanku:
„Nuti bora tanana Bosanko!
Bi-li znala bilje od omraze,
Da sestricu bratji omrazimo?“
Ali ona stade govoriti:
„Da ja znadem bilje od omraze,
Nebi seku bratji omrazila;
I mene su bratja milovala,
Milujući bratja i udala.“
Mislila je prokleta Vlahinja,
Sve mislila i jedno smislila.
Jedva čeka da se noćca fata,
Pa ukrade sestrine noževe,
Pa mi zakla konja i sokola.
U jutro je rano uranila:
„Zlo si lego, Petre i Nikola!
U zo čas ste nože sakovali,
Sakovali i sestrici dali;
Eno seka zlo je počinila,
Zaklala je konja i sokola.
Ako mi se vjerovati neć'te,
A vi robljem vrata zatvorajte,
Svijem redom nože sagledajte
I najposlje svojoj miloj seji.“
Oni robljem vrata zatvoriše,
Svijem redom nože sagledaše,
A najposlje svojoj miloj seki.
Svi su noži čisti ko oprani,
Al' sestrini sasvim su krvavi,
I rukavi do samih lakatah!
„Zašto, sestro, da od Boga nadješ!“
„Niesam, bratjo, nepoželila vas!
I tako mi Boga jedinoga,
I tako mi crkve Jerolima
Ako mi se baš nevjerujete,
Vodite me putem na razkršlje,
Pa me sjecte na četiri strane,
Pa me vržte na četiri grane.“
Tu su bratja sestri vjerovala.
To Vlahinji vrlo žao bilo,
Pa dozivlje tananu Bosanku:
„Nu ti Boga tanana Bosanko!
Bi-li znala bilje od omraze,
Da sestricu bratji omrazimo!“
„Oj jetrvo, draga dušo moja!
Da ja znadem bilje od omraze
Nebi seke bratji omrazila;
I mene su bratja milovala.
Milujući bratja i udala.“
Mislila je prokleta Vlahinja,
Sve mislila i jedno smislila,
Pa ukrala zaovine noże,
Te zaklala sina i sinovca.
U jutro je rano podranila:
„Zlo si lego Petre i Nikola!
Zlo si lego, i go e ti bilo!
Eno sestra zlo je počinila
Zaklala je sina i sinovca:
Ako mi se vjerovati neć'te
A vi robljem vrata zatvorajte,
Svijem redom nože sagledajte,
A najposlje svojoj miloj seki.“
Oni robljem vrata zatvoriše,
I svijem redom nože sagledaše,
A najposlje svojoj miloj seki.
Svi su noži čisti ko oprani,
Al' sestrini sasvim su krvavi,
I rukavi do samih lakatah.
„Zašto, seko, da od Boga nadješ!“
„Niesam, bratjo, nepoželila vas!
I tako mi Boga jedinoga,
I tako mi crkve Jerolima!
Ako mi se baš nevjerujete,
Vodite me putem na razkršlje,
Pa me sjecte na četiri strane,
Pa me vržte na četiri grane.“

Digitized by Google

Oni seki niesu vjerovali,
Neg' je vode putem na razkršlje,
Pa ju sjeku na četiri strane,
I vrgoše na četiri grane.
Čujte Bože, vidite-li ljudi!
Gdje je njeno tielo popadalo,
Ondje crkva biaše satvorena;
Gdje njezine dvije oči pale,
Stvoriše se dva bunara vode;
Gdje njezine dvije ruke pale,
Stvoriše se tu dvije jabuke:
Ko je bolan neka Boga moli,
A koj žedan neka vodu pije,
A koj' gladjan neka voće zoblje.
Razboli se prokleta Vlahinja,
Bolovala devet godin' danah;
Kroz tielo joj trava pronicala,
A kroz kosti muhe prolićale,
Pa govori prokleta Vlahinja:
„Bogom tebi, Petre i Nikola!
Meni u snu često dolazilo
Da me nos'te zaovinoj crkvi;
Nosite me, velikog vam Boga,
Ol ću umriet, ol ću preboljeti.“
Uzimlju je tere i nose je.
Kada oni crkvi sve to bliže,
Ali od nji' crkva sve to dalje,
Te iz crkve nješto progovara:
„Nos'te odtlen dušmanicu moju,
Koja mene bratjom omrazila.“
Kad to čuo Peter i Nikola,
Uzimaju nože iza pasa,
Pa je sjeku na male komade,
A sebeka uprav u srdašce;
Kako su se lako udarili,
Odma su se zemljom sastavili.
Tri su greba uzporeda bila,
Dva su greba do dva mila brata,
A treći je proklete Vlahinje,
Oko crkve Jelene djevojke.

Junakova sestra.

U gori se zelen barjak vije,
I pod njime ranjen junak leži.
Kod njega se nitko nedogodi,
Nego ona Milica sestrica,
Te je njojzi tiho besjedio:
„Oj sestrice, draga dušo moja!
Prevrči me desno i na lievo,
Pa utoči moje crne krvce,
Te bilježi drvlje i kamenje,
Pa ti ajde za goru po vodu,
Al ću umriet' al ću preboljeti.“
Ode ona za goru po vodu.
U to doba grozno vrieme palo,
I opralo seki obilježje; —
Tri je dana po gori hodala.
Odtud idju dva vrana gavrana,
Oba vrana i oba krvava.
„Jeste-l' tuda preko gore crne?
I vidili gdje se barjak vije?
A pod njime ranjena junaka?“
„Kad nas pitaš, pravo ćemo t' kazat':
Sinoć smo mu oči večerali,
A jutroske lišce izručali.“
Kad to čula Milica sestrica,
Izvadila nože iza pasa,
Pa udara sebe u srdašce.

(Priobćio Ivo Vr.)

Junak vilu pokorava.

Jaši konja Senjanine Ivo
Jaši konja kroz goru zelenu.
Kad je došo u pó gore crne
Al' govori Senjanine Ivo:
Bog t' ubio zelena gorice!
Kad u tebi kapi voće nema,
Da napojim svoga konja vrana,
Svoga vrana i sebe junaka!
Al' govori iz gorice vila:
Ovo jesi Senjanine Ivo!
Ti se skreni s desna na lijevo
Et' niž' tebe bunar voda ladna;
Al' je na njem brodarica vila,
Što uzima za vodicu maltu:
Od konjica sve četiri noge,
Od junaka oba oka crna! —
Al' pomože Bog i sreća Ivi,
Najde Ivo vilu spavajući:
Uzeo joj krila i obkrilje,
Pa napoji sebe i konjica.
Kad se vila bila probudila,
Ali nema krilah ni obkrilja.
Stiže Ivu na pó gore crne
Pa govori brodarica vila:
Daj mi, Ivo, krila i obkrilje! —
Odgovara Senjanine Ivo:
Nedam, borme, prebijela vilo,
Dokle sa mnom goru neprejezdiš. —
Kad je vila goru prejezdila,
Opet reče brodarica vila:
Daj mi, Ivo, krila i obkrilje! —
Nedam, borme, prebijela vilo,
Dokle sa mnom polje neprejezdiš.

Digitized by Google

Kad je vila polje prejezdila:
Daj mi, Ivo, krila i obkrilje! —
Nedam borme prebijela vilo,
Dokle sa mnom u dvor neujezdiš. —
Kad je vila u dvor ujezdila:
Daj mi, Ivo, krila i obkrilje! —
Nedam, borme, prebijela vilo,
Dokle sa mnom noćcu neprenoćiš.
Kad je vila noćcu prenoćila:
Daj mi, Ivo, krila i obkrilje! —
Nedam borme, prebijela vilo,
Dokle sa mnom čeda neimadeš.
Kad je vila i čedo rodila,
Opet veli prebijela vila:
Daj mi, Ivo, krila i obkrilje!
Prevari se Senjanine Ivo,
Dade vili krila i obkrilje,
Ode vila gori u oblake! . . .
Al' govori Senjanine Ivo:
Ovo jesi prebijela vilo!
Kom' ostavi čedo prenejako? —
Al' govori prebijela vila:
Ako s' čedo uvrgne na majku,
Dojt' će ono za mnom u oblake;
Ako s' čedo umetne na tebe,
Nek ti bude čedo prenejako! . . .

POVJESTNICA; NARODO- ZEMLJO- I PUTOPIS.

Putovanje

na moru iz Evrope u Ameriku, Aziju i Australiju.

Tome Skalice Brodjanina.

Od g. 1851—1855.

(Nadalje.) *)

(Put iz Sidney-grada u rude australske. — Opisanje unutarnosti zemlje Australije.)

Putujući iz *Sidney-a* na moru grada u unutarnost zemlje Australije, t. j. u zlatne rude australske, došli smo prvi dan pred mrak na neki potočić *Bathurst-creek* zvani, gdje smo sastali dvoja kola s volovi upregnuta, što su s različitom robom polazila u rude te su putnici nakanili ovdje uz vodu prenoćiti. Nas dvojica pridružismo im se s istom namjerom, razprtismo se, oganj užgasmo i večeravši legosmo spavati, dakle prvu noć pod vedrim nebom u Australiji.

Ali smo slabo spavali ovu prvu noć, neprivikli budući nemiru i viki od ptičah. Već je bilo i pol noći a još se je čulo cvokotanje ptice što se ondje zove *Mockboy* (njem. *Spottvogel*?), a i zorom je opet pričela rano pjevat kanoti proljetni slavulj. Ova je ptica nalik našoj svraki i isto je tako velika, a osobito liepo pjeva. Druga je vrst ovih ptičah nalik našoj vugi (fuga, njem. *Beutelmeise*), samo da je za polu veća od ove. Ova ptica neće nikad prva da zapjeva dokle se tri takove skupa nesastanu, tad jedna drugoj glavu okrene i svaka za sebe drugim glasom stanu pjevati, ili upravo urlikati, a to biva danju i noću, toli strašno, da se putniku tome nepriviklu kosa ježi na glavi. Ovim se pticam pjevačicam pridružuju još neprestanim svojim neugodnim grakanjem papige (njem. *Papagei*), kojih imade najviše u Australiji te čine veliku štetu poljodjelcem (*farmer*) i gdje se na polje spuste tud sve i opustoše; osobita jedna vrst biela sa zelenom krunom na glavi jest najopasnija, a ove su najveće a najviše ih imade; drugče su dobre za jelo. Još imade kao i kod nas gavranah, s tom samo razlikom, da su za naša dva veliki i da tako žalostno viču i grakću da se čuje kao kad čovjek uzdiše i jauče. U nutarnjoj zemlji Australiji, gdje višje šume neima nego sami piesak, zadržava se najptica (*Strauss*) u jatah na hiljade brojećih, a i malne svaka kuća u Australiji imade po ovakovu pticu u svojem dvoru ili avliji.

U zemlji Australiji neima u ostalom nikakove opasne zvjeradi. Najveća je zvier u Australiji tako zvani kenguru, koje imade u dubokih gorah podpuno; dlakla joj je sivasta, glava prama tielu mala, uši šiljaste, surla (gubica) dugoljasta, trup dugačak i visoko stavljen na stražnjih noguh a prednje su noge za polovicu od stražnjih kraće, pandže (nokti) oštre, a odebeo kratko-kosmat rep nemalo toli dugačak, kolik je sva duljina tiela.

Ova zvier u potjeri bježi na stražnjih noguh i samo kad pase travu spusti se na sve četiri. U potjeri od divjih pasah, kojih u Australiji zadosti imade, upotrebi kenguru snagu svoga repa, kojim se na zemlju upire tako da jednim skokom preko dva fata skočit i svakoj navali obično izbjegnut može. Kad se kenguru vidi obkoljen od množine divjih pasah ili od drugih lovacah gdje više prilike za uteći neima, tad se stavi na sve četiri svoje noge da se brani, i što svojimi pandjami zahvati, to opasno obrani, a kogagod svojim repom udari, taj se tako lako više nedize, ali tad i zvier sama ponajviše kožom plati. Čuo sam od ondješnjih ljudih gdje pripoviedaju, da ova zvier ili njih više kad se u tjesnacu vide, ustanu po običaju svome na stražnje noge te ovako odvažno dočekaju neprijatelja, da ga medj prednje svoje noge, u kojih veliku snagu imaju, kano u naručje čvrsto spopanu i skakčuć na stražnjih nogah, do bližnje ga vode nose da ga ondje zagnjurivši ga u vodu, utope. Medjutim buduć da ja ovo niesam na svoje oči vidio, nego samo od drugih čuo, neznam kazati da-li je istina ili bajka.

Kenguru nosi svoje mlade, kojih svake godine četvero do petero imade, kod sebe u izvanjskoj kao kesi ili mošnji, ova bo zvier spada medj didelfe (*Beutelthier*),

*) Nastavlj. iz VII. br.

Digitized by Google

kao i sva ostala živinčad u Australiji tja do miša. U ostalom kenguru nikakove štete nečini, veće živi o paši kano i drugo blago. Prednje strane od ove zvieri dobre su za jesti, a rep se njegov smatra kao osobito dobar komad mesa od kojega ondje u najboljih kućah sgotavljaju dobru juhu (čorbu). Divjaci ondješni jedu tu zvier cielu. Ovakov kenguru od najveće fele težak je do 180 litarah.

Divji pas (kučak) kojega sam gore napomenuo, nalik je na našeg hrta (ogar, *Windhund*), koj po mojem mnienju od one vrsti divjih pasah i proizlazi. Ovi su divji kučki boje ponajviše mrkožute, a i podosta crne; vidjet ih je svuda u gorah; na ljude nikad nenapadaju. — Još jednu zvier valja da napomenem, koje takodjer množina imade u Australiji, a zove se englezki *oppossum*; glava joj je sasvim nalik našoj mački, boje je različite ponajviše svietlo-crne, onizkih noguh s oštrimi pandžami; rep joj je kukmast i kratak nalik našoj lisici; dobre su za jesti i nose svoje mlade takodjer sobom kao u mošnji (*Beutelthier*); živu i legu se u dupljih ondješnjih drvetah, kanoti *Manna-trees*, *Gummi-trees*, *Ironbark-trees* itd. Ovo je drveće po listu, koj je kao kod naše proste vrbe, jedno drugom malne sasvim nalik te se samo po kori razpoznaje; stabla su ovog drveća ogromno visoka i debela, a lišće zeleno i suho, mirisavo (njem. *Myrtenbaum*). Na onih što se zovu *Manna-trees* (*tree*=drvo, *Baum*) dolsta raste kao neka mana, nalik njem. tako zvanim *Prominzenzelteln*, kako se kod nas prodaju u dućanih. S ovom se manom hrane u Australiji mravi, od kojih vrvi sva zemlja australska. Ja sam više putah pokušao jesti od te mane i osjećao sam njeku slast i malo gorkosti; ali si nebi bio kadar toliko sakupit da bi mogao čovjek o njoj živiti, nego na mravinjacih, koji su u Australiji po poldrug do dva fata visoki, moći je ponajviše mane sakupiti.

O biljinstvu i živinstvu (*Pflanzen- und Thierreich*) u Australiji imat ću još dosta prilike da štogod zabilježim. Sad ću pako da nastavim pripoviedanje svoga puta. Prenoćivši dakle prvu noć pod vedrim nebom australskim na zelenoj travi uz pjevanje ptica, sutredan zorom uranivši nastavismo svoj put. Nedaleko od našega noćišta sastali smo u gori druga dva putnika jošte spavajući. Probudivši se oni i videći da idemo kuda su i oni nakanili, upitaju nas dvojicu nebi-li ih pričekali i da bi zajedno putovali? Ja sam ih odmah po nošnji i po obličju spoznao kao Amerikance te nam je s toga drago bilo da možemo u njihovom družtvu put svoj nastaviti, i zabave i bolje sigurnosti radi. Putujući dalje ovako u družtvu povede se medju nami, kao obično onud medju putnici, govor o zlatnih rudah, kako su se mnogi obogatili u Kaliforniji i kako će mnoge u Australiji sreća snaći.

Tad nam nova naša dva suputnika stanu pripoviedati, da i oni iz Kalifornije dolaze, gdje su dvie godine u rudah zajedno radili, ali do posliednja dva mjeseca tako nesretno, da su jedva trošak namirivali, pored svega svoga nastojanja i tolike patnje, tako da najposlje pomisle ostaviti rude i povratit se u St. Francisko, da si u ovom gradu kojimgod načinom zasluže novacah za povratit se u državc sjeverno-amerikanske na drugoj strani mora. „Na putu dakle iz rudah, gdje smo svu nadu ostavili — nastavi svoje pripoviedanje jedan od naših novih suputnikah — polazeći u St. Francisko zlovoljni i izmučeni, bez novca i zlata, siromašniji nego kako smo pošli u rude, nadje nas iznenada sreća, koju smo dvie godine danah s tolikom mukom badava tražili, i kojoj smo se sada najmanje i nadali. Namjerili smo se naime na njeko prekopano mjesto, gdje su, kao što smo lahko mogli razabrati, prije i to dvaput ljudi rudu tražili a ništa nenašavši opet mjesto zapustili; takvih mjestah ima svuda dosti u Kaliforniji. Neimajući uprav što da izgubimo odlučismo jošte jedanput, prije nego ćemo onu zemlju sasvim ostaviti, pokušat sreću i dan ili dva na onom izkopanom i po svoj prilici praznom mjestu izgubiti. Što smo odlučili, toga smo se odmah i primili, pričevši zemlju na novo prekapati. Prvi dan nenadjosmo ni traga zlatu; drugi pako dan prodrsmo dublje u zemlju, gdje se moglo poznati da zlata u sebi sadržaje; i zbilja kad smo pokušali prati tu istu zemlju, izprali smo iz prvih šest kablicah dvie unče zlata. Tako obodreni dvostrukom smo snagom stali kopati i vrlo nam se dobro trud naplati, jer kad smo bili do 24 kablice zemlje izprali, nadjosmo komadić zlata od 64 unče ili 5 litarah i 8 lotah. Dublje kopajući prodrsmo do neke stare jame (mine) te videći da smo započeto mjesto posve izradili i izcrpili, nastavili smo naš put u St. Francisko zadovoljni s nenadanim otim dobitkom, koji nam je prijašni naš trud i put u Australiju platio“

Ovako je naš suputnik svršio svoju pripoviest, iz koje dvostruku možemo crpiti nauku: prvo, da badava sreću tražit ako nas ona netraži, — a drugo, da postojanu radnju plod nemine.

Tako u razgovoru dodjosmo isti dan o poldan u varošicu *Liverpool* zvanu, 47 engl. miljah od Sidney-a; mala ova varošica, sada stoprv u postanku svome, broji do 40 čvrstih sgradah, a medju njimi oveliku kraljevsku kasarnu, u kojoj stanuje rudarsko redarstvo (*Goldguard-police*). Trgovina je u ovoj varošici jošte neznatna.

Nabavivši si u Liverpoolu što nam je jošte trebalo za daljši naš put, odmah krenusmo dalje. Isti dan pred večer nastane naglo strašna oluja da niesmo mogli dalje putovati, a nigdje naokol nikakvog stana nevidjesmo. Zabrinusmo se dakle kako ćemo po ovakvom vremenu pod nebom u gori prenoćiti, te napokon odlučismo da još za dana nastojimo od šušnja sgotovit kakvu koljebicu i užgat vatru, o kojoj smo mislili našu obuću sušit; koljebicu smo nuždno sgotovili, ali vatru užgat niesmo mogli kod onolikog pljuska, jere su ogranci i ostala travurina bila premokra. Ele u toj našoj nuždi naide neki putnik jašeći, na kom smo iz daleka mogli opazit po velikoj torbi što mu visjaše o ramenicah, da je kakov knjigonoša (*post*); kad nam se konjanik pri-

Digitized by Google

bliža, nazva nam *good-evening* (dobru večer) a mi mu isto tako odzdravismo; on nas upita kuda ćemo, a mi mu rekosmo da u m i n e (rude); tad on reče da bez ognja i krova po onakvom vremenu nije moći prenoćit u gori, te nas ponudi, ako nas je volja, da pojdemo s njime, a nedaleko odovud s lieva od ceste da ima kastel (dvor) po imenu *Bark-hall* nekog gospodina B r o w n-a, gdje će on nas najavit i pobrinut se da budemo dobro primljeni na konak. Mi dakako na ovakovu nenadanu ponudu taki privolismo, povezasmo i naprtismo na se ono malo naše robe, ostavismo kukavnu od šušnja koljebicu i podjosmo za našim nepoznatim konjanikom, koji polako jašeći polag nas svašta nas izpitivaše a osobito od čudne Kalifornije, kad je pročuo od nas da smo tamo bili. Tako u razgovoru dojdosmo na razkršlje u šumi, i mi se s našeg pravca skrenusmo kroz prosjek gore za knjigonošom, koji nam reče, da će on sad naprvo da nas u konaku najavi, a mi ako samo upravo idemo da zabludit nikako nemožemo. Tad obode svoga maloga konjića (*pony*) i za malo nesta ga iz vidika. Ja i moja tri sudruga počeli smo tad misliti misli svakojake, da-l' ćemo nagazit za tim nepoznatim čovjekom na kakvo razbojničko mjesto; ali nas zato strah nije obuzeo, jere smo se uzdali u naše spremne puške (*cols-revolvers*) i u naše ogromne nože kalifornićke, a ponajviše u našu slogu. Tako dalje putujući prestade i kiša, a za malo javi se glas množine klepakah od silnih ovacah, koje nedaleko od nas pašući po šumi približavahu se k domu, dakle dobar znak za nas, — a za malo prosvietli se i šuma i pokaza nam se na jednom brežuljku njeka ograda, a to je bio velik prostran vinograd; od toga vinograda dopiraše do nas svakojaki glasovi, englezkog i njemačkog jezika; kod ovog vinograda smata se put na desno a sa obe strane opazismo različitih sgradah, a izmedj njih prosvietli velika novo-sagradjena palača (kaštel) sa četiri visoka tornja na svakom uglu, a kroz prozore sjaše svietlost gorućih sviećah. Na kapiji od dvorišta dodje nam u susret mlad, liepo po modi odjeven gospodin, koj nas iz daleka već u englezkom jeziku pozdravi kao najavljene mu po knjigonoši goste, te nas kao gospodar kuće uljudno pozove u svoju palaču Mi mu zahvalno odzdravismo i podjosmo s njime u kuću. Na ulazku kućnog triema stajaše naš knjigonoša sa sviećom i odprati nas sa gospodarom u spremljenu već za nas sobu, gdje razprtivši se, svi posjedosmo o svačem razgovarajući. Kad je uljudan naš gostoljub od mene pročuo da sam ja Evropejac i to iz austrijske carevine i da govorim njemački, to mu je veoma drago bilo; ustade i za malo časovah dovede dvie gospodične (*miss, pl. misses*) svoje sestre, koje su kao i on dobro i rado njemački govorile; zato su se i ponajviše sa mnom njemački razgovarale, a ja sam jim pripoviedao od moje domovine, i moje putovanje po svietu, moje sgode i nesgode u kratko izpripoviedao, što ih je očevidno zanimalo i višekrat u čudo stavilo. Medjutim dodje u sobu jedan poslužnik (*servant*) i javi, da je večera gotova. Ustadosmo dakle i za gospodičnama i s našim gostoljubom odosmo u dvoranu, gdje smo se bogme junački prihvatili polu sukrve na englezki način pečene govedine (*beefsteaks*) i sladkog *plum-doff*-a (*pudding*, sa suhim grožđjem kuhano tiesto), a kriepkim ga rujnim australskim vinom navlažali; za večerom bilo je govora i izpitivanja od Amerike i Kalifornije i sveg našeg puta, a domaćin nam je opet razlagao stanje stvarih onud u Australiji, — a bilo je već do polnoći, poslie kako su se naše gospodične domaćice već prije bile ustale da idu na počinak, kad smo se i mi digli od stola te nazvavši si s domaćinom dobru noć, otišli sa slugom u našu sobu da počinemo.

Ovaj naš mladi gostoljub i njegove dvie sestre došli su u Australiju iz rodnog svoga mjesta Londona u Evropi sa svojim otcem i kupili su znamenitu jednu kuću u *Sidney-town*; poslie malo godinah kupili su od vlade 8 □ engl. miljah zemlje, kako se u obće zemlja najviše u Australiji prodaje. Ovaj njihov dvor (*farm*) nalazi se izmedj varošice Liverpoola i Goldbourn-grada na pol od prilike puta a njihova zemlja proteže se na lievoj strani prama moru nemalo svih osam miljah na jednom brežuljku. Na vrhu toga brežuljka stoji ova njihova naselbina s kaštelom *Bark-hall*, a u okolo su oranice, vinograd, a osobito liepe bašče od narančah, limunah i ostalog evropejskog voća, koje u tamošnje zimsko doba plod donosi. Njihove zemlje obradjuju većom stranom Niemci, sirotinja naime namamljena u Evropi od Hamburžkih i Bremljanskih agentah te u Australiju bez plaće za put odpremljena pod kontraktom, da ondje stanovito vrieme moraju služiti svome gospodaru. Koj njih je zanatlija, taj dobije svoga majstora, a težak (poljodjelac) dodje na dvor ili stan (*farm*). Ovakovi po kontraktu obvezani ljudi, mužko i žensko, neimaju u ostalom preveć težke radnje niti se odviše k poslu natjeruju. Svakoga takovog svoga najmljenika, gospodar, koji ga najmi, obvezan je dovoljno odjevat, hranit i svake nedelje nješto novacah na trošak mu davat, što biva najmanje 6 do 8 šillingah (po 30 kr. sr.), a kad težak dvie obične godine odsluži, tad je slobodan i prosto mu ići kud ga je volja. Često se medjutim dogadja da ovakovi po kontraktu obvezani težaci prije nego-li njihove dvie godine izminu, izčesnu iz službe, jer jih toliki glasovi iz rudah od zlata uzbune i odvabe da konačno pobjegnu. Ovakove bjegunce traži po zemlji i hvata konjaničko redarstvo (*Horse-police*), koje imade obličje, uzrast itd. (*signalement*) takvog bjegunca opisano; kad bi kojega ulovili, što se medjutim riedko kad dogodi, toga do svoga gazde natrag doprate i što je dosad služio to mu se neračuna, nego iznova dvie godine služit mora. — Takovih Niemacah imao je gospodin Brown kod sebe četiri familje iz hercegovine Badenske.

Sutradan dakle ustavši u zoru sastadosmo se kod ranog ručka (*breakfast*) opet sa našim vrlim gostoljubom, koji nas učtivo pozove da ako nas volja tri četiri dana kod njega ostanemo te da se tako bolje od-

Digitized by Google

morimo za naš toli daleki put. Ali je nas sviuh želja bila da što prije dostignemo naš cilj, t. j. zlatne rude. Stoga liepo zahvalivši se na ljubeznoj ponudi i blagodareći na gostoljubju, razstadosmo se srčano s mladim gospodarom, koj nas iz dvorišta izprati želeći nam sretnoga puta, ostavismo liepi *Bark-hall*, gostoljubivi njegov dvor, te nastavismo žurno daljnji naš put preko Goldbourna u rude. (Dalje sliedi)

Slike iz domaćega života našega slavonskoga naroda.

Od Mijata Stojanovića.

XXVIII. Poklade

Od Bogojavljenja, ili svetkovine s. Tri-Kralja do čiste srieđe ili pepelnice traje pirno veselje, i u širjem smislu poklade, kroz koje vrieme svake nedelje i svakog praznika sastaje se slavonska mladež u kolo na ples, i po selih čuju se po sokacih pjesme, gajde, gusle, hegede, svirke, cika i bučno veselje, osobito u nedelju, ponedeljnik i vtornik (utorak) pred pepelnicu, koji se dani u užjem smislu zovu u Slavoniji poklade, veseli se puk slavonski, i mesopust (poklade) provodi plešuć kolo, pjevajuć, preoblačeć se u bušare ili maškare po danu i po noći; osobito prolaze po selu maškare zadnjeg tjedna pred pokladnu nedelju, koga tjedna dane u Slavoniji ovako zovu: „Bolni ponedeljnik, dakle tko nije rada bolovati nek neradi, nego nek ide u maškare i neka se zabavlja i veseli; sramotni utorak (vtornik), tko dakle nije rada osramotit se, nek ide u maškare; vrtićava srieda, tko nije rada da mu nedosadi vrtoglavica, nek ide plesati; mišičavi četvrtak, tko nije rada stradati od miševah, neka neradi, nego nek se zabavlja; trapavi petak i zaklopita subota, kad se mladež igra po sokacih vukovah. Posljednja tri dana pokladah traju časti, posiela, igre, plesi i pjevanja dan i noć. Kroz ova tri dana čast je u svakoj slavonskoj kući: kuva se, vari se, prži i peku zaoblice i kolači, šunke, butovi, pečenice, kobasice svinjske, cicvara, gibanice itd. Pije se rakija, vino i mošt, i tako traje do pol noći u oči pepelnice (čiste srieđe), u koje doba oglasi se zvono sa seoske crkve, i tad prestaje svako veselje bučno, prestaje mesojedja i ples, sviranje i klikovanje, i od tog časa nastaje vrieme korizmeno, vrieme posta uzkrsnog, u komu prestaje svako pirno i bučno veselje.

Mladež slavonska običaje, svaki sokak (ulica) u selu za sebe, najmiti svirca (gajdaša, hegedaša) i danas u jednoj, sutra u drugoj kući prostranoj pleše se, pjeva i zabavlja. Po varoših i trgovištih to biva inače, gdje se ljudi zabavljaju na balovih, o kojih naš seoski puk neima ni pojma, nego se po svome načinu zabavlja tračeći poklade i mesopusti kao od zamande po starom običaju: Dobro jesti i piti, plesati, pjevati, ići u maškare, pak tko zna bolje, široko mu polje!

XXIX. Uskrs.

Sedam je tjednih (sedmicah), kroz koje traje korizmeni post i priprava za uskrsni veliki blagdan i praznik, kad se svetkuje uspomena pobjede, koju održa krst Gospodnji nad smrtju i grobom. Sedmice se ove zovu: „Č i s t a," u kojoj se tielo i duša, kuća i pokućtvo čisti od svake razkalašenosti, maznosti, nasladnosti u jelu i pitju i u bučnom veselju minuvših pokladah, duša se čisti od raztrešenosti, požudnosti i od svake vabljivosti; „P a č i s t a," u kojoj se nadoknadja, što je u prvoj budi iz kog uzroka zanemareno; „B r e z i m e n a," u kojoj se već nespominju ni imena pokladnih zabavah; „S r e d o p o s t n a," sa kojom se svršuje pol posta korizmenog; „G l u v a," u kojoj se u crkvi i po kućah sva propetja i sve ikone (slike svetacah) u mrko zaviju, i kroz koj tjedan nitko se neoglašuje pjesmom ni u selu, ni doma, ni u polju; „C v j e t n a," koja počima sa cvjetnim ponedeljkom a okočan se sa cvjetnom nedeljom, na koju se slave cvieti, i sveti maca rakitova i druge grančice ili palme u crkvi. Ovaj isti dan, noću naime u oči cvjetnice sastaje se mladež obojega spola, i djevojke opletu vience ranog poljskog cvieta, kojimi kite bunare, šatre i drugo vodeno posudje, i tad djevojke, koje su se već zavjerile momcim, vežu na bunarske djerme marame i otar ke svojim budućim zaručnikom, te za ljubeznu opomenu dobiju uzdarje od roditeljah momkovih.

Velike nedelje sprema puk svetenje: hleb, kolače, pečenje i šarena uskrsna jaja. Na veliki petak kruto se posti, u crkvi službu i grob božji polazi, popodne isti dan nosi svatko u crkvu šibu nakitjenu vrbcom na uspomenu šibanja Isusova; na veliku subotu do podne sveti se vatra pred crkvom, na kojoj svatko upali gubu i donese tako posvetjene vatre na domaće ognjište. Na njekih mjestih nose se jela i pitje u subotu u crkvu, da sveštenik blagosovi mrsne jestvine, od kojih se puk kroz vrieme korizmeno strogo uzdržavao, a na drugih mjestih donese se ista jela u nedelju, licem na uskrs k ranoj misi u crkvu, da ih sveštenik blagosovi i svetom vodom poškropi. Jela ova zovu Slavonci „s v e t e n j e"; sveti se pako: hleb, pečenka, but, šunka, kobasica, sir, jaja, hren, mlad luk bieli, sol i kolači suvi, vino. Prije svetenja neokuša nitko čega drugog, i kad se ovo donese iz crkve, mole se kućani u kući Bogu i sjedu ručati. Isti dan gostba je i čast u svakoj kući po mogućnosti, a djeca dobivaju šarenih jajah kiscom navezenih i nacifranih, te crvenom ili žutom, ili zelenom i modrom bojom obojenih, kadšto na jednom jajetu bude po 2 — 3 razne boje. Tad opet počima mladež obojega spola kititi se cvietom, pjevati u polju i po sokacih, svirati u frule, dvojnice i duduke, tamburati i plesati, dočim u korizmi

Digitized by Google

sve to nije se smjelo činiti. Na drugi dan uskrsa polaze mnoge kume svoje vjenčane i svoje djece krstne kumove sa kolači i pokloni sastojećim se iz košulje, otarka, marame itd., i kumovi tad počaste ih liepim objedom i obdare novcem, odjećom ili obućom, liepom maramom itd. Osim toga sastaju se za uskrsnih praznikah kumovi, susjedi, prijatelji i rodjaci, te se časte i vesele danas u jednoj, sutra u drugoj kući, i tom si prilikom pripoviedaju koliko imadu još od jesenas spremljene zimine, kako im je kuća i marva, kako stoje usjevi poljski, i često takvom prilikom ponovi se lanjska sprež težačka, ugovori kakav zajam ili prodaja, sasluša savjet glede kakvog poduzetja itd. (Dalje sl.)

RAZLIČITE CRTE.

(*Grad Halič*) *) U austrijskoj Rusiji preživila je jedna jedina kamenita crkva iz ruske dobe svcobću promjenu, koja postiže ruske crkve pod poljskom vladom, i to crkva u Galiciji nad Dnjestrom. Ona mati svih crkvah u zemlji odoljela je svim plieniteljem, svim poraznim buram, požarom i nevoljam, što ih je zlosretna sudbina na taj grad nanesla. Nu čini mi se, da osim golih zidinah neima na njoj ništa starinskoga. Biste-li ju možda posjetili? Djak će vam pokazati okrugli kamen pred carskimi vrati sried crkve, na kom je svetjenik stajao, govoreć svietu, kao što i dan danas biva u ruskih crkvah, gdje neimade prave propoviednice; na tom kamenu spaziti ćete grb, kao podkovu, i oko njega napis В. Г. Л. В. Djak će vam čitati: godine tisuć i druge sagradjena je ova crkva. Radi ćete tomu djakovu krojenju vjerovati, jer neima nikoga, koji bi vam mogao sve bolje dokazati. Siromašni susjedi Halički pripoviedati će vam, kako je Halič starji i slavniji od Lavova, kazivati će vam o vremenih, kad je Halič bio glavnim gradom sve zemlje, o njegovu bogatstvu i veličini, kojom se je prostirao na pet miljah u okolo; slušati ćete i o tvrdji Haličkoj, kako ju je dobivao Borčak, a nije je nikako dobiti mogao, dok napokon nije lukavštinom, kako je naime naredio, da mu se od svake kuće i dvora u ime odkupa dade po par golubovah, kako se je zatim malo od grada udaljio i zapovjedio, da se golubom goruće sviećice za noge privežu i da se tako puste; kako su po tom golubovi u svoja gnjiezda natrag odletjeli i kuće zapalili te tim grad na predaju prisilili. To će vam kazivati, ako ste naumili u Halič.

Ja dodjoh na Dnjestar, prevezoh se preko vode i s počitanjem stupih na svetu obalu, te prošavši trgom, pregledah nove kuće kako stajahu u redu, židovske na jedan i na dva poda, stoje na trgu, a drvene, slamom pokrivene kolibe rusinskih gradjanah razpršene su po predgradjih i sakrivene po vrtovih. Riedko ćete gdje sretnuti gradjanina u modrom županu, prije židova (talmudistu ili karaima). To vam je njegdašnja stolica halička.

Odoh strmimi stazicami u goru, da gledam razvaline grada. Urušene i razsute podrtine zidinah crvene se po zemlji a po njih raste korov i kopriva: ondje vidiš ulaz u njekakov podrum, ali tko da smije unići u to gnjiezdo zmijah i gušterah? — Jedan toranj bez krova još stoji i trulo brvno proviruje iz jednoga ugla. Bacih pogled na okolicu — dà divne slike! Sav položaj njegdašnjega Halića sjetja nas na položaj Libušina grada nad českom Vltavom: grad kao Pražska Malastrana na podnožju, i hrbat te višine proteže se u polukrugu nad desnom obalom Dnjestra; na drugoj strani imadete ravnicu, ovjenčanu dalekimi brežuljci; ondje na jugu modre se tmasti vrhunci Karpatah, ovamo se prostiru plodna polja i zeleni luzi pred očaranim okom U nizini teče veliki, veličanstveni Dnjestr, od juga opet Lukva a od sjevera Lipa svoje vode unj pretaču; po modroj pučini tiho plove duge splavi; po obalah su razpršene nizke kućice, a oko njih cvatući vrtovi; svuda tišina, svuda tužna ukočenost! neima više niti zlatna Vladimirkova prestola, neima hrabre kneževske družine! Nestalo je vladarske snažnosti Jaroslava Osmomysla, o kojem se pjeva u Slovu o puku Igorovom: „Halički Osmomysle Jaroslave, visoko sjediš na svom zlatokutom stolcu, poduprvši gore ugarske svojimi želježnimi četami, zastupivši kralju put, zatvorivši Dunaju vrata; metjuć bremena kroz oblake i pravdu krojeć sve do Dimava; tvoje čete zemljami prohode; otvaraš Kijevu vrata; streljaš s otčeva zlatna stola sultane za zemljami.“ — Sve je to minulo, izčežnulo, propalo! —

(*Po Hołowackom*).

*) Prosti Rusin zove tu stranu Galicije, gdje narod njegov stanuje, Rus. — U crkvah grčkog obreda odvojen je sanctissimum od ostaloga prostora ikonostasom, koja je ukrašena obično slikami i imade troja vrata, od kojih se sriednja carskimi vrati zovu i stoje upravo pred oltarom. — Djak pojač crkveni. — Slovo o puku Igorovu, pjesan maloruska iz XIII. vieka ali stoprv g. 1795 iznadjena. Opjeva vojevanje kneza Igora novogradsko-severskoga na Polovce. — Jaroslav Osmomysl Galički, sin Vladimirkov, umro g. 1187. — Družina biahu stalni družbenici knezevah ruskih, nerazdruživa bratja, a knez im bješe glava. Zvahu se i bojari i muži. Nastanivši se poslie na svojih dobrih, promieniše se u nasljedno plemstvo.

Nadpisi.

Od Gj. Rajkovića.

Nadgrobje mineralogu.

Živ tumaró s' za kamenjem
Koliko te noge nose;
Kamen ovdje dadoše ti,
Te si jednom smirio se.

Digitized by Google

VJESTNIK.

Iz Zagreba. (*Književ. vienti.*) U tiskarnici dra. Ljud. Gaja tiska se upravo sada: „Stjepan posljednji kralj bosanski, drama u 5 činah od M. Bogovića. Predmet je uzet iz povjestnice bosanske te se tiče dogadjajah, što su se zbili u Bosni za cara Mehmeta II. s jedne, a kraljevah Tomaša i Stjepana s druge strane. — Za koji dan izaći će iz tiskarnice dra. Ljud. Gaja Ševčev katolički kolendar. To će biti sa „Šoštarom" za buduću godinu treći hrvatski kolendar, ako je zbilja istina, da će u Rieci ugledati božjega svjetla kolendar za primorske strane, kao što su to netom oglasile ovdješnje Narodne Novine. — Dosele izašli su tri srbska kolendara u našoj carevini i to „Lasta" i „Godišnjak" od Medakovića u Novom-sadu, pa „Vojvodjanin" od Rašića u Beču; za malo će izaći još jedan srbski kolendar, što ga izdaje u Beču A. Andrić, urednik „Svetovida." I u Dalmaciji, u kojoj od njekog vremena nješto bolje napreduje narodna naša književnost, izaći će od Stjepana Ivičevića kolendar za puk pod naslovom „Mostić iz grada u selo a iz sela u grad." — Nedavno izašo je novi napisnik znamenitih rukopisah, slikah i knjigah, što se mogu kupiti kod knjižara I. A. Stargardta u Berlinu. U njemu nalazi se više popisanih važnih rukopisah za našu povjestnicu, izmedju kojih evo nekoliko izbrajamo: „Geschicht u. Sig der Türck. Niderlag durch den Ritter Hansen Ferenberger Lieutenambt an der Chrabatt und Morgranizen" — 1578. pisano u Ljubljani; „Klägliche Zeyttung über den Fall der Festung Wihitsch (Bihać) in Krabatten" (pisano u Beču 1592.); opis pobjede Sisačke (Njem. Gradac, 1593); „Gr. Zeyttung von Zeng d. Ibrahim-Beg auff d. Haupt geschlagen m. 1. Holztschn. getruckt in Ungern 1595." — Ljetos je naniela smrt ljutih ranah českoj književnosti. Nije tomu davno, što su ožalili smrt Ljudevita Štúra, I. K. Tyla i K. Havlička, kad onomad puknе glas, da je 22. Studenoga na naglom preminuo u Pragu dr. Antun Štrobah, vrli češki rodoljub i na glasu pravnik, njegdašnji načelnik grada Praga i predsjednik državnog sabora. — Štrobach rodio se g. 1813.; otac mu biaše mlinar starogradski u Pragu. Svršivši pravoslovne nauke te povišen na doktora, nastupio je 1841. državnu službu kod českog vrh. zem. sudišta u Pragu. G. 1848 popeo se svojom vještinom i popularnosti u brz čas iz podčinjenog činovnika na čast načelnika grada Praga i predsjednika državnog sabora u Beču i Kromjerižu. Poslje naimenovan jeste viećnikom kod vrhovnog sudišta u Českoj, na kojoj se je časti za malo zahvalio lativši se advokacije. Štrobach je istom navršio 43. godinu, kad ga nemila smrt iznenada zatekle sasvim zdrava i na ništa neslutećeg u poslenom razgovoru s nekim svojim kolegom Pražkim advokatom, poslie kako se je malo prije ustao od pirnog stola njeke svoje rodjakinje. Pogreb njegov biaše slavan, sav je Prag za njim tugovao. Štrobachove književne radnje jesu ponajviše razprave pravničkog i državno-ekonomičkog sadržaja u českih znanstvenih časopisih, i jedno provoslovno djelo, koje je g. 1851. na svjetlo izašlo. — U Njem. Gradcu umro je 23. Studenoga slavni učenac barun Josip Hammer-Purgstall, predsjednik ces. akademije znanostih. Rodio se dne 9. lipnja 1774. u Njem. Gradcu. Kao što je poznato, bavio se je taj vrli pokojnik ponajviše iztočnimi znanostmi te je medju ostalim napisao „Povjestnicu Osmanskog carstva" i Povjestnicu tako zvane zlatne čete (tatarske.)

— Poznato će biti našim čitateljem, da je prije jedno petnaest danah krenuo put talijanskih austr. pokrajinah naš junački car sa svojom mladjahnom caricom pa da su na tom putovanju prošli ti visoki putnici i Ljubljanu i Trst. Politični dnevnici mnogo su toga priobćili, kako su te naše svietle krune radostno dočekane i srdačno pozdravljene od naroda svake vrsti u svih mjestih, kuda bi godj prolazile pa kako su u većih gradovih podignuti slavoluci, nakićene i razsvietljene na krasni način crkve i palače, a narod dubkom nalego ulicami, da vidi i pozdravi svoga cara i gospodara i njegovu vjerenicu, milostivu caricu. Najvećma odlikovalo se je pučko žiteljstvo glavnih gradovah Ljubljane i Trsta za boravljenja prejasnih vladarah u njihovih sidinah. Svi stališi i redovi udionićtvovali su jednakom mjerom kod liepog nastojanja i svestranog napora, da bude doček visokih putnikah što ikada više moguće sjajan, slavan i uzorit. Ravno tako su književnici uzveličali to radostno putovanje: mnogi je cvjetak književa za to doba bujno proniknuo i zamnio glas vile-pjevačice, da opjeva radost i veselje naroda za sretnog došastja svietlih krunah. Gotovo svi listovi, što izlaze u Ljubljani i u Trstu imali su za careva boravljenja u spomenutih gradovih sjajno i ukusno lice, donesavši pjesme i slike spominjuće svečani doček, Nj. veličanstvah. Vrstne slovenske „Novice" liepo su prednjačile i ovaj put medj ostalimi listovi; one su doniele na veoma krasnoj prilogi pjesmu o veselom dolazku Nj. veličanstvah u slovenske kraje, spjevanu po poznatom slov. pjesniku dru. Lovri Tomanu, i jošte jednu drugu pod naslovom „Cesar i cesarica u Ljubljani" što je u duhu narodnog pjesničtva potekla iz pera povjestnika Hicingera. Izmedju one sile napisah, što su se prigodom razsvietljenja Ljubljane sjali u večernom mraku na prozracih, napominjemo samo onaj, što se žario na stanu dra. Lovre Tomana: „Liro za mir, meč za prepir," jer je na njemu oličena liepa idea mladoga toga pjesnika.

Zagonetka.

Od Fr. Sajvrta.

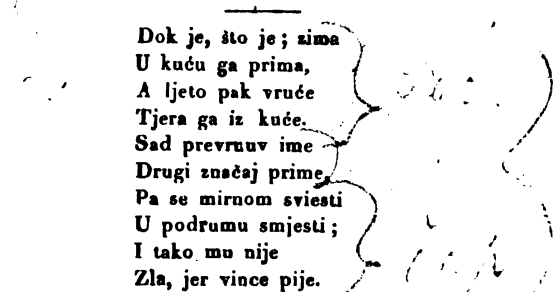

Dok je, što je; zima
U kuću ga prima,
A ljeto pak vruće
Tjera ga iz kuće.
Sad prevrnuv ime
Drugi znači prime,
Pa se mirnom sviesti
U podrumu smjesti;
I tako mu nije
Zla, jer vince pije.

Odgonetka zagonetke u IX br. Nevena: Moda. Odgonenuše: g. St. N—y u Zagrebu; g. T. Stefanović u Sisku; g. Lj. P—r u Pokupju; g. Iveković u Pešti; g. J. S—ć u Splitu.

Od 1856. godišta Nevena imade jošte podpunih iztisakah svih brojevah, te se mogu naručiti kod ureduičtva ili u Hartmanovoj knjigarnici u Zagrebu.

Sadržaj: „Vražja bara," po Francezkom ponašio J. J. (svršetak). — Pjesme: Iztočno od *Gj. Rajkovića* („Hurra kalif," „Utjeha," „Plovitba," „Nauk," „Pravdanje božje providnosti poradi zloće u svietu," „Abdul i Fatima"). — „Pepeljuga" narodna pripoviedka od St. N. — Pučke pjes.: Zloba odkrivena iza groba," „Junakova sestra" (priob. *Ilija Gjukić* Dalmatinac); „Junak vilu pokorava" (priobć. *Iv. Vr.*). — Putovanje na moru iz Evrope u Ameriku, Aziju i Australiju, *Tome Skalice Brodjanina*, od g. 1851—1855. (Put iz Sidney-grada u rude australske. — Opisanje unutarnosti zemlje Australije). — Slike iz domaćega života našega slavonskog naroda: od M. Stojanovića: XXVIII. Poklade, XXIX. Uskrs. — Različite crte: „Grad Halič." — Nadpisi od Gj. Rajkovića. „Nadgroblje mineralogu," — Vjestnik: Iz Zagreba. — Zagonetka. — Odgonetka

Tiskom narodne tiskarnice Dra. Lj. Gaja.

Digitized by Google

Ciena na godinu: u Zagrebu: 4 fr. s poštom 5 fr. sr.; na pol god. pol iste ciene; u kuću 20. kr. na god.

NEVEN

Za utemeljitelje Matice il.: u Zagrebu 2 fr. s poštom 3 fr. na godinu; na pol god. pol iste ciene.

ZABAVNO-POUČNI MJESEČNIK.

Odgovorni urednik: Jos. Praus.

PROSINAC. XII. 1856. TEČAJ V.

Bohinska dolina i Bledsko jezero.

Putopisna crta iz gornje Kranjske. Od M.

„Wenn Andere die Schöpfungen der Kunst und der menschlichen Eitelkeit mit Worten rühmen, so preise ich die unvergängliche Pracht und die ewig-schönen Meisterwerke der Natur."

Fragm. a. d. Orient.v. Fallmereyer I. 142.

Težko mornaru bez mora, kaže narod, a težko po gradovih čovjeku, koj je priviko ljepotam prirode Pa čim se željezni drumovi šire i brodarstvo po jezerih i riekah, tim će ljudi više imati prilike da si širom razgledaju bieli sviet. Nu uz sve te olakšice nije svaki na tom, da velikimi troškovi i dugotrajnim putovanjem steče tu mogućnost. Stoga okaniv se švajcarskih, tirolskih i italskih krasotah spremih se mjeseca kolovoza g. 185* na put u tako zvanu Gorensku, iliti u gornju Kranjsku. Odlučih a odmah i izvedoh, te brzom nogom na kola, pak u Samobor, biser naše zemlje hrvatske; tu nasladiv se na prekrasnom položaju i liepom izgledu sa starih gradskih razvalinah, pak na pogledu liepe doline „Draga" zvane, kojom uz romon od Gradne-potoka dodješ u Rude, gorsko mjesto sa vrlo znamenitom novosagradjenom pećju za taljenje rude, te napiv se ondješnje na glasu izvor-vode iz studenca na liepoj livadi izpred starinskog sa puničkimi uspomenami mlina, zatim okusiv i tako zvane „gladne vode," nastavih put svoj do granice, gdje blizu kaštela Mokricah ostavih za koji čas Hrvatsku. Imade ljudih koji njekim kao nagonom nutarnjim prostu al u sebi već liepu prirodu rado nakitjuju i prikružuju; to eno opažamo u najkrasnijih nošah narodnih, što se po gradovih preinačuju do rugla; pa na ljudih liepa stasa, kojino koješa na se metju samo da se nagrde. Ovako mi se učini Mokrički na glasu perivoj (park); prostran doduše i u obće liep, nu našemu se Zagrebačkomu Maksimiru (Jurjaves) niti s daleka uzporedit nemože. — Da znadu govoriti zidovi od kaštela, krasno sagradjenog na vrhuncu tik Save brežuljka, to bi čovjek valjda ovdje isto tako kao i tamo prieko kod razvalinah od Susjed-grada doznao, kako su tamošnji njekadašnji gospodari u svoje vrieme razumievali slobodu brodarstva po riekah, o kojoj se glede Réna i Labe i Pada i Dunava itd. u ovo doba toli tinte i papira troši. U ovakovih mislih nadjoh se na Krki, liepoj vodi štono oplodjava svojimi poplavicami krasni dol Krški, i Ljubljanu snabdjeva velikimi svojimi tečnimi raci, kojimi se osobito odlikuju gostione ljubljanske „na bregu" i „u Krakovi." Onud nadje putnik veliku u okolici promjenu; dotle bo je putovao ravnicom, oko mu imadjaše širok vidokrug kadšto od više miljah, a sve to se izza starog Krškog-grada u jedanput stisne do samog korita Savskog, a na zemlji, koja je sve do sad samo najnoviju još i sada trajuću pokazivala formaciju, nevidiš odsad gotovo ništa do golog kamenja i klisurah, i to riedko kad u veliko, u massi, već ponajviše u tankih pločah. Pomislih koliko je vremena trebalo Savi dokle je prodrla gorami od Litja pa do Krka, pa mi na um padè kako se dugo već gradi željeznica od Zidanog-mosta do Reichenburga, a kolike se stienę jošte imadu rušiti! — Uz tu utjehu svakojaku nasladjiva se čovjek pogledom na krasote te doline; briegovi od tjemena pa do samoga rječišta, kojim čista biser-voda bistre Save šumi u tihoj ljepoti, — sve ti je zeleno do pojedinih nekih stienah, kojih te gole ploče njekako nukaju na geologička razmatranja; a iz tih zelenih livadicah i šumah proviruju sela, gradići, dvorori i nebrojene crkve i crkvice kano labudovi na pučini. Čudit češ se čitatelju, gdje ti kažem da imade onuda mjestah, gdje iz kolah na carskoj cesti ujedanput do 12—13 crkvah nabrojiti možeš. Narod doista pobožan pa i raden i marljiv i štedljiv kano mravi, držeći se liepe devize, kojom se diči pročelje Trstjanske štedionice: „ora et labora" Nošnja već malone od Mokricah jest obće poznata korutanska, naime: crne tiesne do koljenah hlače, crna haljinica do pojasa, na glavi crn klobuk a obuća visoke do koljena čizme. A i naglasak cieli i ustroj slovenskoga narieèja isti jest koji se svuda čuje dokle dopire ta korutanska nošnja, i sasvim se razlikuje od naèi-

Digitized by Google

na govorenja u pokrajinah, gdje umjesto crnih hlačah vidjeti je biele gaće. Razlika je uobće ta, da se u prvo pomenutih pokrajinah podpune rieči prikratjuju, troslovčana se gotovo svaka rieč prikrati za jednu slovku, rieč od pet slovkah za dvie, dočim Gačari (stanujući od Rogatca po prilici pa do Radgone, njem. *Radkersburg*) svaku slovku točno izgovaraju, a u muškom genitivu pridavničkom čuje se čisti duboki *e* mjesto korutanskoga progutnutoga, gdje Metelka svoj ʃ piše.

Ovako u mislih premetjuć i prispodabljajući razrječja slovenska, evo dojdosmo do Račja, mjestanca blizu Zidanoga-mosta, što se osobito odkako je željeznica gotova do Ljubljane, njekako na brzu ruku preobrazilo do ljepote, te dobilo fabriku, gdje se radi podloga za sve slane i neslane novine i knjige. Za čudo kako se je u obće ta pokrajina uresila i poljepšala odkako ovuda vodi poštarska cesta, t. j. od godine 1848; cesta čim dalje tim bolja i ljepša, dočim si je prije nesretan putnik, prolazeći ovuda, rebra pobirao nakvašen na poštarskih kolih bez krova; a sada uz ravnu tvrdu cestu sve redom ukusnih kućah i vlastelskih dvorovah, da je milina gledati. — Ovako nasladjuć oči na milinah od liepe te okolice dodješ do Save te konopom prevezen čuješ već žviždu iz kolodvora (*Bahnhof*) kod Zidanoga-mosta. Da Zidani-most! liep ti je, istina, novi most, lievu obalu od Savine (San) sa desnom spajajući, djelo je doista umjetno i čudnovito osobito položajem i vijugastim svojim pravcem; nu uzanj imade mostić malen doduše, neznatan i onizak, nu ipak znamenit u historiji te pokrajine, jer je sagradjen na istom mjestu, gdje je njekoć, kao što kažu, stari most rimski stajao, a od neznatnoga tog mostića onoj je okolici ime nadošlo. Štajerac i neznajući, tko je povod dao tomu djelu, pogodio bi odmah, da je dobrotvorac pokrajine po tom mostu Ivan princip, komu možeš po Štajeru svagdje kao i ovdje naći spomenikah gdje god imade koju poveću znamenitost novije dobe. Čudi se čovjek, kamo i kuda su Rimljani dalje put vodili od toga mosta; jerbo da su toplice Laško (*Tüffer*) zvane, Rimljani poznavali, to nam svjedoče ostatci što ih izkapaju u trgovištu Laškom pa i samo starorimsko ime Thermae Tiberianae. Glavni bo put rimski, iz Aemone iliti Ljubljane u Petovium i dalje do Carnunta na Dunavu niže Vindobonae (sbodniji i prikčniji nego današnji put preko Semeringa, budući bez povećeg brda) vodio je iz Aemone po prilici jednim pravcem sa sadanjom velikom bivšom poštarskom cestom iz Ljubljane preko sv. Osvalda u Celje pa dalje na Rogatac. Ta bogme ako itko to su Rimljani bili praktični ljudi osobito u gradjenju cestah.

Putnik pomno motreći predmete kraj željeznice naći će osobito onuda od Celja do Ljubljane iliti da uprav rečem do Litja predmetah da se čudi duhu čovječanskomu, koji znade pobiediti onakova čudesa od naravi; šumi voda i pieni se kan od ljute srdžbe što joj slobodnoj u gori sebična ruka ljudska nameće lance i verige i sebi ju pokorava; a granitne stiene i litice penju se nebu pod oblake, kano da hoće da obustave nemirnoga duha čovječjeg, koji hrli bez odmora za dobitkom preko gorah i dolinah, preko morah i ljutih riekah. Sumnja čovjek napred gledajući vijugastim Savskim rječištem, da-li će se igdje otvorit put iz šumne te gorske zabiti. Šteta što nedopušta čovjeku ognjevit konj, krilata makina (lokomotiva), da dulje motri divje krasote otoga romantičnog klanjca, što si ga je Sava probila kroz te nebotične krši i hridine. Divji ovi prediel opominjaše me na čarobnu okolicu niz Admonta uzduž Ense rieke; ako ikad žeſjeznica i onamo prodre kroz tako zvani šumni dol (*das Gesäus*, što tamo kraće „*Gsäus*“ izgovaraju) gdje prije malo godinah jošte niti kolnika nije bilo, to će putnik i ondješnu divnu ljepotu prirode, kao stiene s razpucanimi u ogromne kocke pločami i svakojake fantastične utvore predstavljajuće, slapove (vodopade) i divne one gudure otvarajuće se u glavnu dolinu, — sve će to putnik sa željeznice kano i ovdje samo iz daleka i na časak vidjeti, od jednoga prizora k drugomu kano da letiš hrleći. Mili Bože! kako se ta svjetina napred žuri, bez odmora i prestanka samo dalje, žurno dalje, kano da su svi ti ljudi, moji suputnici, toliko već ljepotah naravskih se nagledali da ih ni ove ni druge koje više nezanimaju, a znam da ih dosta izmedj njih imade, koji izim veličajnog prediela na Semeringu možbit niesu vidjeli okolicah, koje bi se i ljepotom i izvanrednošću svojom ovim ovdje uzporedit mogle. Napred, samo napred! to je glavno načelo našega vremena svud i u svemu, i u istoj naše dobe literaturi prama staroj klasičnoj; ništa se nemotri pobliže, sve ide kao parom tjerano, a staromu načelu: „nonum prematur in annum,“ neima traga već odavna niti u obrtih, nit u umjetnosti, niti u literaturi; kuće se grade samo za oko i kratke dohodke, a za dvadeset godinah ruše se; knjige se pišu da se jedanput preglednu, ako dodje do što boljega da se jedanput pročitaju, a onda pod stol š njimi; a fabrikati današnji znamo kakvi su.

Kada prispieš do štacije, što su ju iz pomanjkanja selah na blizu, nazvali „Sava,“ otvori se pred tobom znamenita dolina na sjevero-zapadu u korito Savsko. Da čovjek putuje pješice nebi propustio da si ju malo bliže nepregledne, odmah bo se vidi, da tu mora kamenitog ugljena biti. I sbilja; najljepši se ugljen vidi kraj kolodvora navožen. Sjetjam se gdje su lani i ljetos Trštjanske novine toliko o tom radile, da se voznina za otaj proizvod štajerske industrije put Trsta znatno obali na korist družtva što kopa ugljen i družtva Lloyda austrijanskoga. — Čudne ti stvari, što se zove egoizam! Svaki ga psuje, a najviše ga grdi najgori sebičnjak. Nu zar je trgovina i industrija i politika u obće što drugo no egoizam, t. j. manje više potencirata sebičnost? — Šta tjera Engleze te sklapaju družtva različita, jedno za brodarenje na atlantičkom i sredozemnom moru, drugo da putnici mogu prodrieti u

Digitized by Google

sredinu od Afrike, tretje da razvide polarne pokrajine, itd? Zar da su to sami štovatelji zemljopisa i znanostih u obće? To ti radi politika i trgovina i industrija o novih putevih jedna za svoje spletke a druga za svoju robu, um čovječji i znanosti služe im u tom kao robovi, al konačni „facit" od sredstvah kojimi se služi egoizam, opet se obrati znanosti na korist; pa zar sviet da kudimo s toga? kamo će čovječanstvo bez najjače te poluge u djelovanju svome? —

Al kamo ja zadjoh! Eh kad nepušim, ide mi razmniva križem svieta, kao drugim dim od lule ili smotke. Al sada treba da se razabereš te malo u red staviš, kad se eto približavamo Ljubljani, iliti od god. 1830. tako zvanoj slovenskoj Ateni.

Tu ćemo se sad za koji dan odmorit; al čitatelj neka netraži od mene da mu u to vrieme potanko opišem slavni taj grad, koji se zvaše za Rimljanah Aemona, a noviji jezikokorenodubci nadjoše izmedju rieči „Aemone" (po njihovih muhah jedno te isto sa „amoena") i Ljubljane filologičku srodnost, budući da je amoenus=ljubi-a-o. Istim bi pače i mnogo vjerojatnijim načinom čovjek mogao tvrditi da je „Aemona" srodno sa αἷμα=krv, — dakle krvavi grad, ili takva šta, možda kao „Krvavi-most" u Zagrebu, što se je na njemu bitka sbila. Ovo barem nije niti smjelija niti smješnija i čudnovatija kombinacija negoli je ona, kojom se je iz imena: Bela-stena (po tamošnjem narečju izgovoreno „bejla stejna") porodilo ime *Peilenstein* trgovišta u Celjskom kotaru blizu Sutle, gdje sbilja imade kao što kažu, bielu njekakvu pećinu ili stienu, — ili kako se porodiše njemačka imena *Feistriz* iz slov. Bistrica, *Sanfluss* iz českog Súvlastní itd. — Nu okaniv se napokon tih jezikoslovnih sitnarijah podjoh s nekim mojim prijateljem u liepi perivoj tako zvani *Rosenbach*. Ele pravi djulistan, i miline svakojake! Liepa okolica, liepi put vodeći kroz šumu sjenastu gdje se niti kolovoza mjeseca neimaš bojati sunca, gostiona nuka dobrom kafom da te od glada nebude strah, i kamo ti oko pogleda svuda vidi gospojah, koje marljivo nastoje o tom da im noge i jezici neozebu. Vrhu nas pako liepa kapelica, vabeći k sebi putnika prekrasnim položajem svojim da nemožeš odoljeti želji da se k njoj nepopneš. A neće ti biti žao; vidjet bo ćeš pred sobom cielu južnu i jugozapadnu stranu od glasovite močvare ljubljanske, a kroza nju čudnovato ono djelo, što je za svakoga pomnjivog motritelja te pokrajine njekakovo čudo nedokučljivo, — a to ti je željeznica, — kojom će se naši potomci služiti i nemisleći koliko je znoja neposredno i posredno palo u tu močvaru, — vodeći nesretnom tom močvarom a još neprilično jim Krasom - planinom iz Ljubljane u zlatoželjni i zlato imajući Trst. Stojeći ovako kod kapelice i motreći to veleumjetno i veleskupo djelo, stadoh razabirati: kako se je jednoč pitanje zavelo, bili se željeznica po krševitom, suhom, šupljom, golom (bez šume) mrtvom (nenapučenom) Krasu, ili pako jednako uz rieke i kroz šume i napučena mjesta t. j. kroz Loku, Idriju, Goricu i Manfalcone u Trst gradila?! Kad al drug moj, mudro čeljade, tomu doskoči veleći: „Ta što popuješ kad pop nisi," — pak eto mudrovanju momu baš u dobar čas konac učini upravo kad iz razvitog preda mnom zemljovida počeh razabirati matematičku istinu: da je ravni pravac kraći od krivudastoga. —

Savih dakle svoj zemljovid i spustih se s prijateljem natrag u grad, gdje isti dan stadoh razgledati neke znamenitosti, kao liepu školsku sgradu i prekrasnu knjižnicu, u kojoj nadjoh djela slavnoga jezikoslovca slavenskog, Kopitara. Zatim pohodih još nekoje stare moje poznanike i oprostiv se s prijatelji, sutradan spremih se na put da idem u Krajnu, gdje sam se po dogovoru nadao da ću naći prijatelja svoga B., s kojim se urekosmo da ćemo u Bohinsku dolinu. — Da sam liečnik valjda bi se bio na tom putu u poštarskih kolih kruto posvadio sa nekom gospojom iz Dolenske, mojom jedinom suputnicom, koja mi obširno razlagaše kako si metje svake godine „rogove," da si umiri žestoku krv, zašto se i sada vozi u kupalište Bledsko, a to da joj jedino zdravlje čuva. Ja sam mirno slušao zdravstveno to razlaganje, izvodeći iz njega na našu korist jedini taj argumenat: da su dakle hrvatske toplice ipak najbolje na svietu, jer se u njih rogovi metju bez broja što ih god hoćeš. Tako uztrpljivo slušajući svoju suputnicu stigoh napokon na večer 12. kolovoza u Krajnu, mjestance krasna položaja na pjesnatom visokom briegu uz Savu. Prijatelja, kojemu sam se nadao, doduše niesam našao, nu zato me nadje prekrasni ljetni dan, kad sutradan u zoru uranih da se popnem na ovisok brežuljak, na kojega se tjemenu diže prastara crkvica sv. Jošta (Jodocus). Sunce me pozdravi najvedrijim svojim licem. Oko mi veselo igraše po tom zelenom moru plivajući i skakčući od južnoiztočne Šmarne-gore (svete Marije) na kaštel ljubljanski pa odanle na jug po brežuljcih sve do Loke na samom jugu, počivajući na tih nebrojenih tornjevih i umiljatih selih i liepo obradjenih poljanah i zelenih šumah po tjemenih od brežuljakah, — rajski to prizor blage prirode u jutarnjem ljetnom ruhu uz svetčanu uokol tišinu! — S uzhitjenjem gledao sam prama zapadu, željenom cilju kratkog moga puta, gdje mi kao čudom nekim vidik i put zatvori nada sve te gore penjući se kralj te pokrajine, stari Triglav; malo više prama sjeveru nu za pol puta bliže vidi se kaštel Bledski, gdje sam zornikom (perspektivom) mogo razabrati i prozore onog grada; a izmedj Triglava i Bleda leži slovenskobasnička Bohinjska dolina, što si ju Savica ili južna struga od Save izkopà i izkrši u prvobitnoj (granitnoj) pećini. Čim se bolje na sjever obraćaš, eto ti kršni vienac od planinah, štono diele Kranjsku i Korušku, same gore od 5—7000 stopah pružajuć se tja do 8000 stopah visoke Rinke, tromedje Koruške, Kranjske i Štajerske, na kojoj se u krilu vječitog sniega Savina-rieka radja, veleliepnim do 200 stopah visokim slapom (vodopadom)

Digitized by Google

niz brdo hrleći da si uz Ojstricu kroz znamenito selo Sulzbach (Žouci) zvano daljni svoj put krči. Sve to gledah opominjući se prijašnjih vremenah, kako sam onuda hodao prije desetak godinah sám samcat, kako sam se divio tako zvanoj i g l i, t. j. klisuri previsokoj nalik na iglu, pak kako sam pokraj slapa penjao se gore medju Ojstricom i Rinkom da pojdem na Kranjsku i dalje u Trst; liepih uspomenah od mladosti, prošlih milinah! — Iz tih me mislih probudi oštar vjetar „'z mèrzle planine“ te me opomene, da sam na blizu starešine i velikaša izmedju kranjskih planinah. Pregledav jošte na brzo malenu crkvu, kojoj narod na dan sv. Jošta sa svih stranah vrvi, vratio sam se po drugoj strani nego što sam došao, i to mimo križa, na kojem pobožni sviet, kad polazi prvi put tu crkvu, ostavlja malene vlastitom rukom načinjene od drva križiće.

Vrativši se u grad izpunih dužnost narodnu i u obće čovječju te polazih zajedno sa naišavšim u taj par prijateljem B. ondješnje groblje, na kojem počiva dika toga gradića i sve Slovenije, pjesnik Franjo P r e š e r n, preminuvši godine 1849. Sada mu je u grobu odlanulo, tuge punom pjesniku, koj je kao kažiput svojega života pjesmam svojim sam na čelo stavio kiticu:

Sim dolgo upal in se bal,
Slovó sim upu, strahu dal;
Serce je prazno, srečo ní,
Nazaj si up in strah želí, —

te koj zadaćom pjesničkom smatraše

v persih nosit' al pekel al nebó.
Stanú

Se svojiga spomni, tèrpi brez mirú! — (Poezije Franc. Prešerna 1847. str. 36.)

Zemljaci njegovi nisu na njega zaboravili, već su mu stavili dosta dičan spomenik sa slovenskimi napisi. Taj moj polazak groba pjesnikova biaše sasvim u savezu sa mojim putem, budući da je upravo Prešern epičkom svojom pjesmom: „Kèrst per Savici,“ najglasnije već godine 1836. svietu opisao krasote Bohinske doline. Tako nas dakle grobište još i većma potaknu da mislimo na dalji naš put.

Nu budući da imadjaše još nekih zaprekah, to smo poslie podne na brzu ruku još liepim, krasnim putem posjetili tako zvanu biskupsku Loku na rieki Sori do dvie ure udaljenu; uzput vidjesmo u nekom selu liepu, u talianskom ukusu sagradjenu crkvicu sv. Duha, koja se izmedju nebrojenih crkvah i crkvicah te pokrajine, gdje gotovo svaka občina svoju crkvu imade, znatno odlikuje naravskim i umiljnim ukusom, tako da se dugo nemogosmo oddieliti od nje. Loka sama odlikuje se barem za moj ukus najviše liepom, bistrom vodicom Sorom, koje se šum na daleko čuje. Najznamenitija pako stvar staroga toga gradića jest samostan ženski, na glasu ne samo po svoj onoj krunovini nego i tja do Dalmacije kao odgojilište djevojakah; budući da nam nije bilo dopušteno pregledati taj zavod, pohodismo nekoje „prou fletne“ rodjakinje prijatelja moga B. Liepo sam i ukusno kod tih ljepoticah našao to, što im je nošnja narodna i sbilja ukusna bila, pa premda u gradu dosta odlične ipak se neodrekoše narodnog jezika, te netraže, kao što obično opažamo kod liepog našeg spola, svu zabavu i nasladu u čitanju gadnih duh i srce kvarećih tudjih romanah. Mora se priznati, da se baš Kranjice time odlikuju, da uz sve znanje njemačkoga jezika ipak u družtvu i slovenski govore, tako da si čuvaju znanje dvajuh jezikah. Nu ipak sam se tom prilikom sjetio kako sam prije deset godinah onuda putujući u Tèržiću na podnožju Ljubelja (*Loibl*) za kišovitog vremena u nekoj kranjskoj kući morao se zabaviti te mi nisu znali, da si vrieme prikratim, drugu knjigu ponuditi, do nekog žalovitog Lafontainovog romana.

Vrativši se u večer uranismo sutradan, te se u družtvu sastojećem od četiri osobah spremismo put Bohinske doline i to prekim putem, te idući na podnožju pomenutog brežuljka sv. Jošta mimo Šampetra (*Schrottenthurm*) ugodnimi klanjci i dolinami, dodjosmo oko osam satih do Sore, potočića štono izvire blizu Soracah. Medjutim i ogladnjesmo, te u nekoj liepoj i čistoj kući seoskoj popitasmo imade-li tu lieka za naše gladne želudce; svare nam odmah friškoga mlieka te mi kano junaci homerski posjedjasmo okolo velike zdjele, koja bi i starog Polyphema ufano bila zadovoljila.

Namirivši tako naše želudce hotjesmo i srdcu da zadovoljimo, i umah se razliegahu vesele naše pjesme liepom dolinom Sorskom. Dolina je počamši od Loke široka i prostrana, liepo obradjena, selo do sela, te se čovjek čuditi mora odkud ti ljudi živu, kad im okolišnje brdine ničim nerode. Tako „židane volje“ t. j. pjevajući i šale sbijajuć dodjosmo oko podne u Železnike, (njem. *Eisnern*). Kažu da je i to njemačka naselbina bila, i sbilja u gvoždjarah ondješnih, s kojih malo ne sve selo sastoji, poslenici većinom njemački govore. Selo je jedno od najvećih u Kranjskoj, ima do 1400 žiteljah, i živahno je tude i bučno: od šuma Sore i od štropota što se od batah gvoždjarskih čuje, čovjek mal da neogluši; tu se gradi svakojaki alat od gvoždja: čavlji i motike i krampovi itd.; pa imade i dvie talionice. — Šta je za umorna putnika važnije, nego gostiona; i mi se nastanismo u krčmici, koju su nam označili kao najbolju; da mi je pero Homerovo ili bar Walter Scotta, stao bi sada opisivati slavni naš objed, i to naravski ab ovo ad malum; nu kad mi nije ni jedno ni drugo, to mi je samo kazati, kako je sve liepo, čisto i dobro priredjeno bilo, te se mi mukom porazumjesmo u hvali toga objeda. A čim dodje do čaše, zaori opet vesela pjesma, a u taj čas nalježe svjetina u kuću i okolo krčme. Svemu u svietu imade konca, te i mi konačno zapitamo za račun. Ako nas račun za jutarnji ručak opominjao starih vremenah patrijarkalne gostoljubivosti, to nas ovaj železnički opomenuo na skupe štacije kraj željeznicah i na poštarskih cestah. Valjada su ljudi po našem pjevanju sudili da smo koncertiste

Digitized by Google

te je možbit u Železnikah običaj, da koncertiste platjaju slušaoce za muku slušanja. To bogme kadšto i drugdje nebi škodilo. Nego ajd' da se okanimo tih umjetničkih razglabanjah pa opet na noge.

Liep klanjac kod sela što se nekako čudnovato zove Sladenim, mnogo me je nekako spominjao jedno na tako zvanu „hudu luknju" medju Slovenskim Gradcem na koruškoj granici i Celjem, a drugo na liepi klanjac medju Lepoglavom i Radobojem kod Očure u našem Zagorju; oštra voda prodrla si put kroz visoku i široku stienu, te još i dandanašnji kao da se srdi na bivšu onu prepreku, zuje i šumi i vrije i pieni se; a sa svih stranah voda pada sa stienah, pa tekar u visini vidiš nješto zeleni, a pod nogama ništa do pustoga kamenja. Ako-li su ljepote naravske oku nasladu pružale, to je ujedno i hladan zrak znoj nam sa čela brisao; nije bo bez znoja do tih krasotah doći. —

Dolina Sorska čim dalje prama zapadu tim je tjesnija, tim manje obradjena, samo se nad selom Zalilog (liepa šuma) zvanom vide one divne livade s neopisivom svojom zeleni, koju si čovjek u ravnicah živući niti predstaviti nemože. Tako dodjosmo do mjesta, gdje cesta dosadašnja od Sore krene uzvis, te se i sjetno i radostno od romona, kojim nas je dosada taj potok pratio, oprostismo, pak ajde penjući se uz brdo, što ga zovu Počival[illegible] „Rošt", što nije drugo nego njemački *Rast*. Ime nam je već kazalo, da smo na blizu glasovite naselbine njemačke po imenu Sorci, kako ih Slovenci ondješnji zovu, ili *Zarz*, kako se njemački zove; da-li je to ime iz slovenske rieči Sorica postalo? nećemo ovdje izpitivati, niti nam je upravo toliko do toga stalo; Zarz ili Sorci, to je ona pokrajina, koju uvod u ustav pravnički za krunovinu od godine 1849. napominje uz Kočevare (*Gottschee*) kao njemačku naselbinu u Kranjskoj; već ta nas je okolnost na to nukala, da razvidimo znamenitu tu okolicu. —

Popevši se vijugastim putem za dobru uru na vrh brda, ukaza nam se pokrajina izvanredno liepa; nesjetjam se da sam ikad vidio ljepše okolice; na istoku eto Jelovica gora, pružajuć se od Kropa do Soče (Isonzo), vrhunac joj gola hrid, malo niže gustom ovjenčana šumom a izpod nje opet ravnica od livadah nevelika ali toli dražestna, da je se nemogosmo siti nagledati. Sad se evo domakosmo do same crkvice, pa ćemo da se odmorimo u jednom od sedam selah te naselbine od dosta težka nu trostruko naplatjena puta; pa dok nam južinu prigotavlja prijazna gorska Baucis, ajdmo da točnije razgledamo, gdje smo i medju kakvimi smo ljudmi.

Naselbina ova prama zapadu od Kranje (*Krainburg*), prama sjevernom zapadu od Ljubljane i na južnom izhodu od Bohinskoga jezera, tako da ako od ovog u Ljubljanu povučeš ravnu liniju, a opet iz Kranje na zapad, ove se dvie linije baš u Sorcih spoje, — broji do 900 glavah u 81 kući. Ljudi su ti, osobito mužkarci, visoka stasa, te im je vidjet na licu, da im dobro prija gorski zrak. Pripoviedaju Soričani sami, da su već više od 600 godinah ondje naseljeni i da su njihovi pradjedovi bili u njekakvom ratu za rimsko-njemačkoga cara, koj im je na dar njihove hrabrosti tu pokrajinu poklonio. Toliko je stalno, da su jednoga podrekla sa susjednom njemačkom naselbinom blizu Tominskoga (*Tolmein*) po imenu *Deutschruth* ili *Deutschgereuth*, slovenski Route; a ovi su bili već u 13. vieku gdje su i sada, što se može dokazati poveljami aglejskoga patriarke. Jezik im je tirolskoga narečja, nu slovenščinom već podosta pomiešan i u formah i u riečih; medju sobom govore odrasli ljudi tim izkvarenim jezikom i svi ga jošte znadu, al im se mladež više i više u slovenščini vježba. Svaki Soričan znade i slovenski premda kadšto naopako govore, i propovieda (prodiče) im se slovenski u njihovoj crkvi. Hrane se stranom poljodjelstvom ali samo uz jedan usjev, većom pako stranom gojenjem marhe; ovce hrane i sami si sukno tkati znadu za domaću porabu; medjutim već i do njih dodje potreba od finijega sukna i platna za svetačnu odjeću. *)

Poslie južine spremismo se opet na put, te penjući se po plazu susretosmo nekoje Soričane iduće od posla kući; u razgovoru miešali su čudnovato rieči, sada kranjski, sada opet njemački. Hotjesmo jednoga od njih najmiti, da nam kaže put preko slemena, do 4000 stopah visoka, u Bohinsku dolinu; medjutim nemogosmo se pogoditi, te mi liepo sami napred, pak kršovitim, mučnim putem, pokraj kojega puno biaše liepih crvenih jagodah, dodjosmo pod sumrak u Rote ili Route pa ondale za dobru uru u željnu Bistricu na samoj Savici. Valjda je i ovo selo Rote (*Deutschgereuth*) njekoč njemačka naselbina bila, barem ime po onom od one naselbine u Sočkoj dolini udara.

Prenoćivši tamo u tako zvanoj fabriki uranismo na dan Velike Gospodnje te pohitismo liepom ugodnom dolinom uz Savicu, već dosta znatnu i duboku, k Bohinskomu jezeru udaljenom za dobru uru. Svietla zelen ravnicah skorom ustupi mjesto tamnoj zeleni šume od omorikah i borah, nad kojimi se opet bieljahu hridi i pećine. Kad smo se k tihomu primakli jezeru — koje je više od 1 ure dugačko a do ½ ure široko, — upravo siedi oriaš kranjskih gorah pomoli troje svojih glavah razvedriv se i raztjerav u čas bielo svoje jesensko ruho od sive magluštine. Da je barem jedan od mojih drugovah iste bio volje s menom, to bi ufano bili pokušali bar po mogućnosti prikučit se samomu Triglavu. (Kažu da je god. 1809. kapelan Dežman prvi se popeo do vrhunca Triglava, preko 10,000 stop visoka**). Nu komu nisu dane kreljuti, taj neka plazi po zemlji, te mi mirno potražismo ribare, da nas prevezu preko jezera, a jedan da nam onda put pokaže do izvora od Savice.

---

*) Ako je komu do toga stalo da obširniji opis te naselbine čita, naći će ga u koledarčeku slovenskom za léto 1856 gdje je i očenaš naštampan u jeziku te naselbine.

**) Vidi: Mozart Lesebuch für Unt. Gym. IV. štr. 114

Digitized by Google

To su dakle divni oni predieli, u kojih su se stari Slovenci jošte nekršćeni okolo g. 772. p. I. K. najdulje opirali sili Valhuna Koruškog, kao što Valvasor u 2. poglavju 7. knjige svojega djela o Kranjskoj pripovieda; to je pozorište prekrasne iz té pripoviesti crpljene pjesme Prešernove: „Kèrst per Savici“ Eda slušamo od pjesnika samoga bar početak te poviesti:

Valjhún, sin Kajtimara, boj kèrvavi
Že dolgo bije za kèršansko vero,
Z Avreljam Droh[2]) se već mu v bran ne stavi;
Končano njino je in marsiktero
Življenje, kri po Krajni, Koratani
Prelita napolnila bi jezero.
Gnijó po polji v bojih pokončani
Trum sèrčni vojvodi [3]), in njih vojšaki,
Sam Čertomir se z majhnim tropom brani.
Bojuje se narmlajši med junaki
Za vero staršov, lepo bog'njo Živo,
Za Čèrte, za Bogove nad oblaki.
On z njimi, ki še tèrd'jo vero krivo,
Beži tje v Bohinj, v Bisterško dolino,
V tèrdnjavo zidano na skalo sivo.
Še dan današnji vidiš razvalino,
Ki Ajdovski se gradec [4]) imenuje,
V nji gledaš Čèrtomirovo lastnino.
Devetkrat veća množ'ca jih obsuje,
In zveste straže krog in krog postavi,
Odvzame up jim vse pomoći ptuje;
Visoke odre tamkej si napravi,
Zidovje podkopuje, vrata seka;
Ne polasti se njih, ki so v tèrdnjavi.
Šest mescov moči tla kèrvava rieka,
Slovenec že mori Slovenca, brata —
Kako strašná slepota je človeka!
Ko niso meč, sekira in lopata
Jih mogle, lakota nepremagljiva
Perti [5]) odpreti grada tèrdne vrata.

Za tamne noći i jedna se i druga stranka sprema na oružje te se iznenada grozovita bitka zametne; strašan je bio poraz privrženikah stare vjere, više od polovice palo ih je na mjestu; nu Čèrtomir uteče:

Bohinsko jezero stoji pokojno,
Sledú [6]) ni već vunajniga viharja; . . .
Al jezero, ki na njega pokrajni
Stojiš, ni Čèrtomir! podoba tvoja? —
To noć je jenjal vojske šum vunajni,
Potihnil ti vihar ni v pèrsih boja.

Pa šta ga drži, da nesdvoji, kad mu je vjera i domovina satrta?

Premagan per Bohinskim sàm jezeri
Stoji naslonjen na svoj meč kèrvavi,
Z očmi valov globoki brezin [7]) meri
Strašne mu misli rojijo po glavi,
Življenje misli vzet' si v slepi veri;
Al nekaj mu predèrzno roko vstavi, —
Bila je lepa, Bogomila! tvoja
Podoba, ki speljala ga je 'z boja.

Bogomila, liepa kći svetjenika Žive, božice ljubavi, na otoku jezera Bledskoga, koj ćemo otok kasnije pohoditi, njekako naliči na Heru u Sestu na Hellespontu, nu razlikuje se od nje ipak u tom, što je otac Staroslav sam omladio u ljubavi njezinoj prama Čèrtomiru:

Enkrat vidit želi podobo milo,
Pozdravit prejšnjiga veselja mesto;
Al srečno je prestala časov silo,
Al njeno mu sercé še bije zvesto,
Al morebit pod hladno spi gomilo,
Al premagavec mu je vzel nevesto,
Al živa, al je mèrtva, zvedit more
Ločiti pred se iz svetà ne more.

U tom doveze se s druge strane poznat mu ribar, te ga opominje, u kojoj je tude pogibli, gdje-no ga neprijatelji traže, pak ga nagovori da se barem na zapadnu stranu od jezera preveze. A kao i mi danas poslie tolikih stoljetjah, neslavni slabi potomci i nasljednici njihovi, tako i ona dva

. . . bèrž veslata v konec tà jezera,
Kjer bistra vanjga perbobni Savica;
Kèr srećen veter nji roké podpera,
Čolnić letí, ko v zraki urna tica.
Se ribič po sovražnikih ozera,
Čoln vstavi, kjer je gosta senc temnica.
Ker se mu zdi, de lakotaga grudi,
Junaku, kar je v torbici, ponudi.

Čitajući ovako na samom mjestu pjesnički opis te pokrajine, razigraše nam se srdca te si rekosmo da ćemo sutra svi skupa pohoditi Bogomilinu domovinu, Bledsko naime jezero, kamo je Čèrtomir poslao vjernoga veslara da razvidi kako mu je i je-li je živa Begomila, a odgovor da mu k slapu donese gdje će ga u zavjetju čekati; te se i mi požurismo s lieve obale od Savice po krših i obaljenom drvlju, da stignemo na kraj poetičkoga našeg puta.

Za uru i pol dodjosmo do slapa ili vodopada; put je strm i čim dalje tim divlji; voda šumi grozovito kroz razdrobljeno kamenje, ništa nevidiš do neba i pustinje a ništa nečuješ do šuma od vode; popevši se po strmih stubah, što ih je tik slapa baron Zois dao načiniti da se može doći do izvanredne te ljepote naravi a da se čovjeku mozak nezavrti, — evo nas na mjestu. Na vrhu od stubah radostno oddahnusmo, te okrenuvši se prama jugoiztoku jednim pogledom pregledasmo svu

[2]) Aurelij i Droh, dvoje načelnikah poganskih Slovenacah.
[3]) Četa srčanih vojvodah.
[4]) Razvaline „bajdovskog grada“ leže malo niže od Bistrice.
[5]) Grozi se.
[6]) Traga.
[7]) Bezdno.

Digitized by Google

onu dolinu daleko preko jezera i ujedno tegotni put kojim smo došli; malko oddahnuv ajdmo još malo dalje — nekoliko korakah, pak evo pred nami krasnoga slapa bohinskoga t. j. kolievka od Savice; a vrh nas diže se nebu pod oblake visoka pećina a u njoj do 40 hvatih visoko malena špilja, iz koje hrle vode, što se kao što kažu izza tog krša iz više jezerah stiču, strmoglav niz pećinu gdješto skližući a gdješto bez zapreke padajući; a gdje se god spušta voda po stieni, tu se pieni i bieli kao magla i tutnji kao grom iz oblakah; kao što sada nam, tako je bilo njekoč Čèrtomiru:

Slap drugo jutro mu germí v ušesa;
Junak premišlja, kak bolj spodej lena
Razgraja voda, kak bregove stresa,
In kak pred njo se gore ziblje stena,
Kak skale podkopuje in drevesa,
Kak do nebes leti nje jeze pena! —
Tak se zažene, se pozneje vstavi
Mladenić, — Čertomir per sebi pravi.

Voda se zatim sva stiče u kotlu kano u jezeru; i nam motrećim taj divlji i ujedno liepi prizor učini se žestoka, žurna, nemirna, negledeć na zapreke brzo napred hrleća rieka kao mladić u svojoj bujnoj snagi, koj živahan, nestrpljiv, nagao, poduzetan prezire zapreke i hrli bez obzira napred te napred. Veličajne ljepote, divje dražesti ovakova od naravi slapa, gdje se voda strmoglav dole baca skačući od pećine do pećine i na daleko šumeći, sad kao od srdžbe zavijući, sad opet kao od pobjede uzkličuć, — te razpjenjena kano magla i razpršena u millione biser-kapih, dolje se opet sabire čista i razbistrena, te mirnije i tiše dalje odtiče, kao očistjen izza burnih strastih mladosti čovjek kad ozbiljni života put nastupi. — Nerazumljive prispodobe za onoga, koj nije nikad gledao toga prizora iz dubokih jarugah ili s visokih pećinah, kamo šum pjenećeg se vodopada dopire kroz fini, čisti zrak.

Tako bez dvojbe i našega slovenskog pjesnika divne te krasote navedoše na to, te dade Čèrtomira sutradan po Staroslavu i Bogomili, što ih ribar k slapu doprati, iz ustah ljubeznih i ljubećih nagovoriti, da se pri slapu samom pokrsti, i kao što je prije mačem bio stup Čèrta i Žive, postade sada poslanik križa i razširitelj kršćanstva.

Spojivši tako poeziju naravsku sa pjesničkom, stadosmo bliže razgledati oto mjesto, gdje su se Čèrtomir i Bogomila valjda dosta težkom mukom popeli bili do slapa, jer je bez stubah sigurno veoma težko do toga mjesta doći. Nego i ovo mjesto posjeti jednoč čovjek, kojemu u gornjem Štajeru na svakom gotovo znamenitom mjestu i vrhuncu imade traga, nadvojvojvoda naime Ivan, kao što svjedoči mramorna ploča s ovim napisom:

Joanni Arciduci Austriae
Geognostae
Origines calcarei Alpini scrutanti
Ad fontem Savi
VIII. Iduum Julii MDCCCVII.
D. D. D.
Zois Metall. Bohinens. Cultor.
Lenard Kelbel is bohinske Bele vsekal.

Spomenik taj skršen na uglih kano da su Englezi ovuda putovali, stoji na vrhu stubah, a pred njim gdje se najljepši pogled na svu bohinsku dolinu otvara, načinjen je stol, te

Ker se nam zdi, da lakota ga grudi,
Želodcu, kar je v torbi, se ponudi.

Okriepivši se dakle čim je torbica nudila želudac i napivši se još jedanput hladne od slapa vode, oprostismo se željnim pogledom na omiljelu nam okolicu od krasnoga toga prediela, te se spremasmo na povratak. Težko se nekako odonud dielismo te nam nebiaše tako žurno ići niz brdo kao što prije uz brdo. Još danas, kad pomislim na to uživanje krasnoga ljetnjega jutra u tom čarobnom gorskom predielu, zaigra mi srdce u grudih i šum mi zašumi u ušiuh od mlade Savice.

Udarismo preko Bistrice, odkud poslie skupog i hrdjavog objeda krenusmo liepim tiesnim klanjcem uz mladu Savu. I tu imade strmih posvuda stienah punih ponorah, odkuda sa svih stranah vode šume, i da imade čovjek dovoljno vremena da razgleda tu okolicu, i tu bi naišao na zanimive i u drugih pokrajinah riedke vodopade, kojih smo mi s naše ceste više vidjeli, a ljetošnje su „Novice“ izvjestile o četvero znamenitih slapovah uzpored nahodećih se u onoj okolici, što nekako opominje na nebrojene slapove Slunjske, samo što Bohinski slapovi više i stalnije vode imadu. Za tvrde već tmine stigosmo u Bohinsku Belu (*Wochrinervellach*), gdje kod prijaznih ljudih u prostoj kućici prenoćismo; soba malena, postelje dvie, te ja spominjući se Akila koj je uviek dielio postelju s pobratimom svojim Patroklom, uz prijatelja sam svoga mirno i sladko spavao. Rano uranivši podjosmo dalje, gdje je korito Savsko sasvim stisnuto dviema s obe strane stienama: na desnoj se obali diže visoko u oblake klisura čudnovita oblika, koju je puk nazvao „babji zub“ i svakojake o njoj basne priča. Dalje putujući otvori se na jedanput dolina pred nama kao znak, da smo bregovitu pokrajinu prevalili i Bledu se primakli; s lieve strane Save jošte se bregovi vuku, a prama sjevernom i južnom istoku liepa je ravnica, a u njoj biser kranjske krunovine t. j. Bled sa svojim jezerom, što ga na zemljovidih čitaš pod njem. imenom *Veldes*. Žureći se napred najedanput izza neke kuće zablista se izpred nas pučina od jezera.

Jezero mirno; tihi vjetrić lagano na njem niše nebrojenimi čunići, dubkom napunjenimi pobožnom svje-

Digitized by Google

tinom, koja tih danah vrvi k crkvici Majke Božje, sazidanoj na klisuri, štono viri iz vode usred jezera do 70 stopah dubokog. Imade tu i liepih čunovah sa razapetimi plahtami šarenimi, u kojih se voze gospoda ljetno vrieme ondje boraveći, ili kao što kažu da se lieče kupanjem u jezeru. Sa strane zapadno-sjeverne najljepši je pogled: pred tobom bo pruženo leži jezero sa crkvom, a na lievoj t. j. sjevernoj strani na visokom brdu tik obale stari zapušteni gradić iliti kaštel, pa izza ovoga vienac gorah koruških i kranjskih; prieko jezera t. j. prama istoku dižu se nove gospodske sgrade, kojih dvie tri veoma krasne i ukusne, do dva poda visoke imade; osobito se jedna u švajcarskom ukusu posred prostrane krasne bašče liepo odlikuje; s podaleka modre se pomenute prije gore, kojim je glava Rinka; na desnoj t. j. južnoj obali kuća do kuće, što skupa čine selo Bledsko; uz svaku kuću znatnju ima kao triem nad vodom, gdje ljudi ljeti uživaju ugodnog hlada. U ovakvom triemu, dok nam u kući prigotovljaše doručak, sjedosmo i mi te naslonjeni na ogradu gledasmo milo zatečeni divni taj prizor,

„Tje na otok z valovami obdani,
V današnjih dnevih božjo pot Marije;
V dnu zad stoji snežnikov velikani [1]),
Polja, ki spred se sprosti lepotije,
Ti kaže Bledski grad na levi strani,
Na desni gričik [2]) se za gričem skrije.
Dežela [3]) kranjska nima lepš'ga kraja,
Ko je z okolšno ta, podoba raja.“

Pod nama vrve nestašne ribice igrajući u prozračnoj jezera dublini; pred nama na pučini od jezera, ovjenčanoj naokol zelenim gorskim viencem, viju se biela jedarca od tananih ladjicah, ploveći kano labudovi jutarnjim nadahnute vjetricem, a nuz boke i strmine na sjeveru bregovah prše laki pramci poznoljetne magle bježeće od topline sunčane, — — svigdje naslade za oko, a nigdje granice za želje srčane! — Nauživši se divnoga tog pogleda prevezosmo se na otok, gdje na mjestu nekadašnjeg hrama božice Žive prosta nu daleko na glasu crkvica stoji. Kad smo sve razgledali što je onud znamenito i siti se nagledali prekrasne okolice, prevezosmo se ja i jedan moj drug dalje na sjevernu obalu te se kratkim nu dosta strmim kroz grmje i trnje krivudajućim putem popesmo do vrhunca od brežuljka, gdje na tjemenu strmenite stiene stoji stari kaštel, — prastara sgrada koju je već god. 1004. njem. kralj Henrik poklonio Albuinu, biskupu od Briksena. Veća je strana znatne te sgrade već zapuštena, premda sve još pod krovom stoji; imade puno praznih sobah, samo na jednoj strani lovac vlastelski prebiva, čovjek uljudan i razgovoran, kojemu je drago kad koga nadje da mu sluša njegove pripoviesti.

Sjedeći kraj prozora u starom tom gradu, odkud smo pregledali svu tu čarobnu okolicu preko jezera tja do sv. Jošta, Rinke, Ljubelja i Triglava, slušali smo i mi stare pripoviesti dobroga starine, od kojih ću poviestih jednu da ovdje priobćim, i put svoj, na kojem me je čitatelj dosad pratio, njome da zaglavim, — napominjući samo jošte, da smo krenovši o podne iz staroga kaštela, isti dan u večer kroz Radolce (*Radmannsdorf*) povratili se sretno i veselo u Krajnu od našega nezaboravnog pohoda kolievke Savine.

[1]) Oriaši; [2]) brežuljak; [3]) krunovina.

Junaštvo Bledkinjah.

Gorenci su naši — poče lovački naš Nestor pripoviedati, poslie kako bi naročito napomenuo da imade o tom dogodjaju, što će nam ga sad kazivati, i pismenih vjerodostojnih dokazah, — Gorenci su dakle, kao što ste možda i sami na putu svojem opazili. veoma marljivi, radeni ljudi; gdjegod ima komadić plodne zemlje, tamo ih hrane poslene njihove ruke, orući i sijući i žanjući njive i koseći liepe zelene livade; gdje pako bregovi toga nedadu, tu si goje marhu, te pridjeljuju maslo i sir, što onda ide širom svieta; u drugih opet pokrajinah kopaju rudu i tale i priredjuju za trgovinu. Uza to je u prijašna vremena još jedan proizvod mnoge ruke zabavjao, nu sada većinom izčežnuo ovdje isto tako kano i u Koruškoj i na Štajeru, t. j. marljivo predenje i tkanje; dok još nisu te klete fabrike osobito englezke sa svojimi proizvodi pamučnimi zaokupile sviet i ostale rukotvorine od vune i platna istisnule, sijali su ljudi lan, a čim su poljski poslovi u bregovitih onih pokrajinah prestali — što tamo dakako mnogo ranije biva, nego-li u ravnicah, — to ti je kolovrat cieli božji dan riedko kad počinuo da se nevrti i nebrnda; a uz marljivu tu radnju odzivale su se stare mile pjesme domaće sada crkvene sada šaljive, pa opet pričice i šale; dobro se i dan danas još sjetjam kako sam kao dječak za jesenskih i zimskih hladnih večerih čeznuo za predionicami, da i predju gotov bio odmatati i na vitao spuštati, samo da mogu slušati preljah gdje pripoviedaju o Raubarju junaku, o kralju Matjašu, kako su Turci Hudi-grad blizu Tržića do trave i pećine razorili, o zlatnoj jabuki, zlatnoj djevojci i zlatnoj tici, i slične takve pripoviesti. Ova je radnja i poslenost mnogo koristila puku i zemlji; doć m sada ljudem volje nestaje da si naprave sami svojim trudom opravu, — koja se u dućanih za oko mnogo ljepša i jevtino dobiti može, — zajedno ponižuje i uništuje se ciena platnu i čohi do toga, da sbilja nitko više nije onako voljan raditi, kao što se njekoč radilo Nu čim se nadomjestuje sada ta poslenost? U ravnicah i po gorah zimi slabo imade posla, pak — eh šta da vam dosadjujem time; to sam ja, ako i nije u strogom savezu sa mojom pripoviedkom, naveo samo zato, da se vidi, kako su mnogo posleniji a s toga i imućniji naši pobožni djedovi svuda po Kranjskoj gotovo u svakom selu crkvu graditi uzmogli i kako su kadri bili gdjegdje sjajno i bogato svoje si crkve nadariti i uresiti; Kranjci bo diče se svojom pohožnostju,

Digitized by Google

koja je učinila, da je kao što mnoge druge tako i crkvica Majke Božje, što ju eno na otoku usred jezera vidite, početkom ovoga stoletja liepu imala blagajnicu i riznicu.

Poznato je kako je silni car Napoleon Bonaparte god. 1809. sklopiv u Beču mir, Kranjsku i jednu stranu Koruške isto tako kao i Hrvatske dobio i novu tu krunovinu svoju „ilirskim kraljestvom" nazvao. Bilo je večerno doba jednog dana poznate kobne zime god. 1812 — 1813, kad se na obali ovoga našega jezera kod kramara Petrana sastade družtvo od preljah i drugih ljudih na posao i družtveni razgovor. Družtvo se baš najbolje zabavljalo i vesele šale sbijalo, kad Petran nješto sjetno i zabrinut stupi u sobu vrativ se iz Ljubljane, te donosi žalostnu viest, da se po zapoviedi francezke u Ljubljani vlade imade blagajnica sv. Marije Bledske (Blejske) francezkoj peneznici izručiti, a slavna prošćenja k onoj crkvi unapred da imadu prestati. Na tu viest presta smieh i šala, basnam i pjevanju je konca, a mužko i žensko tiho se razide na sve strane i još ove noći razširi se glas kao munja po svoj okolici, kakva pogibelj prieti crkvi sv. Marije Blejske. U prvi čas zabune i neizvjestnosti nitko nije znao kako pomoći i prepriečiti propast sve okolice, svatko bo je dobro uvidjao, da će ukinuvši prošćenja, ciela ta pokrajina mnogo štetovati i izgubiti. Crkva ona još i dan danas osim bogate sprave crkvene imade imetak do 50000 for. srb. Nu nebiaše toliko svjetovna ova briga, koliko svetinja sama, za koju su se pobožni ti ljudi pobojali da im se neoskvrne, — il da pravo rečem, bilo je jedno i drugo, što im je tolikog straha i brige zadavalo. Sakupe se u rano jutro seljaci da se posavjetuju, kako bi valjalo doskočiti toj pogibli; jedni su hotjeli silom se oprieti sili, budući da francezke vojske, koja sva biaše u ratu na sjeveru protiv Rusa, po svoj zemlji do njekoličine žandarah nebiaše vidjeti; drugi pako opirahu se tomu, prigovarajući, da može za kratko biti opet i vojske i žandarmerije Napoleonove u zemlji, pak onda jao i pomagaj; opet drugi predlože, da se što je boljega u crkvenoj riznici, noću potajno prenese u prostrano špilju kod „babjeg zuba" i ondje sakrije; nu ni nato nebtjede da pristane većina, jer bi preveć ljudih za to znalo, a izdajicah svuda imade; te napokon kao što obično biva, kad čovjeka velika nužda pritisne, obratiše se ljudi na prošnju, pak sutradan svoju molbenicu na zemaljsku francezku vladu u Ljubljani izruče občinskom načelniku, staromu Novaku, kojemu je upravo službenim putem stigla naredba glede Blejske crkve i prošćenjah.

Nu poreznik u Radolcih, odmetnik i izdajica roda svoga, koji je sám pozornost francezke vlade na tu stvar bio obratio te onu naredbu izposlovao, kukavica štono se poznajući sám svoju nevaljanost privrže Fracezom da im se izdajstvom domovine i ulagivanjem prikupi i kakve časti se dokopa, nemogaše dočekati dok bude u Ljubljani riešena molbenica občinarah, te njekoliko danah poslie kako biaše molbenica podpisana i odpremljena, dodje k načelniku Novaku, zahtjevajući od njega da se stvar ovrši; a kad mu ovaj kaže, da je molbenica u Ljubljani, vrati se u Radolce. Nu čim se glas začuje da je Radolski poreznik, obće mrženi čovjek, bio kod Bleda, to narod uzbunjen a osobito žene vrve na potok u crkvu, da se blaženoj dievici Mariji, zaštiteljici sve te pokrajine, uteku. Posred crkve visi uže od zvona, te u narodu stoji vjera, da se čovjeku sve izpuni što mu srce moli, dok ono zvono zvoni; neprestano se dakle razliegaše glas zvona po okolici, a žene obrekoše u crkvi pa i medju sobom, da će svetinju svakako braniti ma bilo i životom svojim. Za njekoliko danah pojavi se opet poreznik te dovede sa sobom nekog srebrnara iz Ljubljane pak traži od načelnika sigurnu pratnju, da srebro crkveno može izručiti srebrnaru. Stari ga Novak ovaj put uputi na tajnika občinskoga, neka mu ovaj bude u pomoć. Približivši se obali jezera da se na otok preveze, nagazi poreznik na množinu naroda idućega baš od crkve. Čim ga svjetina opazi, stade jauk i vika; obkoliše ga ljudstvo psovkami i pretnjami, da niti koraka napred nemogaše. U tom dojde i tajnik te videći što je i kako, stane poreznika nagovarati, da se za sad okani te stvari; nu ovaj i na tajnika sumnjajući, zahtjevaše da i on i još njekoliko starješinah š njim podju na otok; a narod mišljaše time da pomiri, da se za taj put radi samo o tom, da se srebrnina crkvena procieni. Kad al' hoće da stupi u ladjicu, porinuše žene čun i s brodarom od obale, pak ga škropeći i svakojako braneći, priečiahu da se nemogaše primaknuti kraju. Na otoku zazvoni opet zvono, nastade vika sa svih stranah, te poreznik uvaživ što mu tajnik prišaptnu, sili se ukloni te ode ljutit s uvredjenog si tobože dostojanstva. Prisili zatim službeno načelnika da mu sám glavom bude u pomoć i kao zaštita, te da se s njim i s tajnikom sa sjeverno-zapadne strane, kamo narod slabo dolazi, preveze na otok; a načelnik da imade ujedno župane (starešine) okolišnjih selah pozvati onamo, da narod pomire i od nasilja ga odvrate; naredjeno je takodjer da se na naznačeno na obali mjesto jedan čun odpremi. Nu kad tamo dodjoše, niti županom niti čunu na obali traga nebiaše; a okol otoka čamac do čamca, žene bo su je sve na obali pobrale te tamo odvezle.

Razlutjen poreznik do guje zagrozi se tajniku u ime višje oblasti, da će ga sutradan u okovih poslati u Ljubljanu, ako mu do zore nepriskrbi čamac i njekoliko pouzdanih ljudih. — Tako je barem za taj dan spašena svetinja; u večer pako nebiaše ognja na nijednom ognjištu pokraj jezera; jer u tom nemiru malo tko mišljaše na večeru, pak je i veća strana kućaricah iz okolišnjih selah bila cielu noć na straži na otoku i kod čunah. — Tajniku doduše ipak nekako podje za rukom te je napokom našao nekog ribara, koj mu na pretnje i obećanja obreče, da će doći na naznačeno mjesto sa sterim trulim čamcem, što ga žene nisu opazile u zalievu medju grmljem. Nu kad jutro svanu, niti tu brodara niti

Digitized by Google

čuna; žene bo su ga zatekle kad se je na posao spremao, te se je siromah plivanjem jedva jedvice spasio na obalu. Napokon na poziv poreznikov dodje na mjesto njekoliko žandarah, carski lugar Bledski i njegovi djetići, te načine na brzu ruku splatu, da barem ovako uzmognu doći do otoka. Nu kad poreznik i mladi lugari stupe na splatu, opet zazvoni zvono sa otočića, i nebrojeni čamci napunjeni ženami makoše se od crkvice, a na obali druga četa obkoli zaostavše, i zaori vika toli strahovita, da se napokon poreznik i sám poboja te stane na južnu stranu uzmicati. Žandari i lugar hoteći mu priskočiti, budu zaustavljeni od ženah, koje na njih sa svih stranah navališe i uzde konjem uhvatiše, pa da nije lugar pištoljom — možda navlaš — promašio, to bi se taj dan jamačno bio krvavo dokončao; nu ovako napokon ipak tajniku podje za rukom, jer je imao kod ljudih povjerenja, ter je nekako pomirio razdražene žene i muškarce, koji su na puškomet bili priskočili da žene brane ako bude nužde.

Nepreosta dakle porezniku drugo van da bježi. Došav kući napiše odmah golemu tužbu kako se je puk silom protivio carskoj zapoviedi, pa da je potajnoga oružja protiv njemu bilo i da je bilo medju ženami mužkih glavah u ženskih haljinah itd. Nu i sudac (*maire*) u Radolcih dao je izvjestje o tom, te dokazao kako je škakljiva stvar dirati u pobožne običaje, i da je poreznik kano osoba obće mržena mnogo svemu tomu doprineo. A vlada u Ljubljani neželeć dražiti narod još većma i uvaživ one razloge, molbenicu time rieši, da neka stvar ostane kako je i bila. — Tako je spašeno blago crkve na otoku Bledskom, a prošćenja u njoj traju još i dan danas. — Poreznik pako odtad još većma mržen, te poslie kako su nedugo zatim Francezi zemlju ostavili, službe lišen, pao je u siromaštvo te se kubureć skitao od nemila do nedraga, sjećajući se stare opomene: da ženske sile ondje počimlju, gdje mužkih nestaje, i da je težko odoljeti ondje, gdje se ženskad čega svojski primi. *)

Istočno.

Od Gj. Rajkovića.

Groznica.

Arapina na pripeci sunca
Groznica je napopala ljuto,
On — ka' što je bio jogunica —
Stade joj se odapirat kruto.

U doljaču sidje ponajdublju
Kad poldnevno sunce sjaše vrelo,
Te gol golcat svukavši se, poče
Šibom šibat crno svoje tielo.

Tad vaskolik namazav se uljem
Po piesku se valja usijanu:
„Znat ćeš" veli „bóljo, kakvom 'no si"
U pohode sad došla brajanu!

Odkud si se nadovrzla mene?
Siromaku što mi nedaš mira?
Što neostà tamo u varoši
Kod bogatih i znatnih emira'?

Sa mnom tebi slabo je šićara —
'Grozničino ljuta i nemila,
Hoćeš dobro zapamtiti, s kim si
U koštac se danas uhvatila!"

Pa istekar valjaj se i valjaj,
Arapskijem jogunlukom vodjen!
U nakrst ga znoj probio svega —
Zdrav ustade ka' od majke rodjen.

Kad sutradan za u varoš podje,
Znanac ga je sreo u pol puta:
„Čuj novinu: Emir-Ibra jutros
Groznica je pokosila ljuta."

Arap priču čuje i nečuje,
Utvori se, e mu znana veće;
Rekav: „Ja sam posla' mu groznicu."
Natrag svojoj pustinji poteče.

Čestitost.

Srčbu noseć na Sulejman cara
Četedžija četom mu kidiše,
Triput u boj polazeći, triput
Bi uhvaćen, vodjen do padiše.

Car čestiti sva triput mu prosti,
Odkud došao, nek se natrag vrati.
Kad četvrti put ga uhitiše:
„Ajd' nek glavom ovaj prkos plati!"

„Smiluj mi se, care gospodine!" —
„Šta? zar triput prostio nijesam?" —
„Jesi care, al' i triput mene
Nadjačati svidilo s' nebesam!" —

„Da, tako je! moja je pobjeda . . .
Hvaljen stvorac neba u visini!
Još jednoč ti evo milost moja,
Ka' što milost i on mi učini!"

Nauka.

Ako vidiš borit se dva zmaja,
Tvoja ruka nek ih nerazdvaja:
Mir učinit mogu izmedj' sebe, —
Tad za perčin dokopat će tebe.

*) Pripovietst ova nalazi se takodjer u bitnosti jednako priobćena u „*Payne's Universum*," *Neue Folge III.*

Digitized by Google

Šta je ovi sviet?

Kad bi sviet ov' bio stanak naš vječiti,
Mogli bi se gdješto nanj'ga potužiti.
On je istom našeg puta prenoćište;
Domaću udobnost ko će tu da ište?

Hrast i bundeva.

Dopušta se gordost glupcu,
Dok mu sreće sunce sjaje;
Znaj, bundeva hrastu ljetos
Povrh glave uzrasla je.

Dodje zima, hrast ošiša —
Al' on veseo osta vàs.
Šta l' se sgodi sa bundevom? . .
Nju je stuko prvi mraz.

Šala.

Nesmotreno rieč si jednu reko samo,
Brata ti je ljuto zaboljelo tamo.
Veliš: To je šala, kuda se je djeo?
Al' si njega, vjeruj, za srdce ujeo.
Što za srdce može ujest brata tvoga,
Nije, sine, šala — ti se prodji toga!
Jedva bi mu veće naneo boljetice,
Da si pošao vredjat njega hotimice.

Roditelji u grobu.

O mladiću, ti si radost,
O mladiću, ti si žalost
Roditeljah, kad i sáma
Ovije ih groba tama.
Ako činiš dobro što je,
Roditelje svak' će tvoje
— Ma da i nežive više, —
Blagosivljat što t' rodiše.
Ako l' podješ putem zloće,
Vjeruj tvrdo, tvoje hoće
Roditelje i u ràki
Proklinjati čovjek svaki —
Što te takva odgojiše.

Opadanje.

Dobar budi, pa zli ljudi
Nek za tobom zlo govore;
Svoju krivdu ko nenosi,
Tudju lakše nosit more.

Slučaj.

Riedka sreća nečini zakona. —
U ćud bješe kralju od Persije
Prsten zlatan metnut na biljegu,
Ko pogodi prosto neka mu je,
Nek ga nosi, nek se njim ponosi.
Svi šicari što su po navadi
Gadjahu ga, neg' i bezuspješno;
Onda Suljo, istom diete ludo,
S krova kuće pogodi ga pravce —
Sreća slèpa dar mu donijela.
Al' od časa strelu i tetivu
U oganj je Suljo poturio;
„Svietao" veli „da m' ostane obraz,
Sad te zapeh prvom i poslednjom."

Pučke pjesme.

(Priobćio Ilia Gjukić Dalmatinac.)

Naplaćena zloba.

Uz put rasla perunika trava,
Tud jezdili Pavlovi svatovi;
Svi svatovi konje odsjedoše,
Neodsjeda Pavle djuvegija,
Nego jaše uz djevojku liepu,
Te j' ovako tiho besjedio:
„Čujde Bože, vidite-li braćo!
Ovo mi je deveta djevojka,
Svi' jih devet otrovala majka,
Pa se bojim da neće i ove.
Nu ti bora, lijepa djevojko!
Kada budeš spored svekre dvorom,
Izlazit će stara svekra majka,
I iznosit' punu kupu vina;
Primaj kupu, ali nepij vina."
Malo čula, dobro razumjela,
Te je ona poslušala njega.
Kad dodjoše kitjeni svatovi,
Spored dvora njene svekrvice,
Izlazila stara svekrvica,
Iznosila punu kupu vina:
„O snašice, draga dušo moja!
Na-de tebi rujenoga vinca,
Znadem tužna da si vrlo trudna."
„Svekrvice, draga dušo moja!
Mene j' moja proklinjala majka,
Da nepijem prije svatov vina."
Kad je stara snahu ugledala,
I vidila da neć' piti vina,
Uzimala jeda i otrova,
Pa mećala u bukaru s vodom
I stavila gdje će ona spavat,
Misleć tužna snahu prevariti.
Svi svatovi redom odsjedoše,
I med' njima lijepa djevojka.
Pri Pavlu je huda sreća bila,
Jer izpio vodu iz bukare,
Pa je onda tiho besjedio:

Digitized by Google

„O ljubovco, draga dušo moja!
Nepust' glasa do bijela danka
Neka majke veselja sprovedu,
A djevojke s' kola naigraju."
Tu je ona tvrda srca bila,
Te mučala do bijela danka.
Kad u jutro sunce ogranulo,
Ustà mlada te kolu poleti.
Okrenula kolom naopako,
Zapjevala pjesmu po bugarsku:
„Svekrvice, draga dušo moja!
Ja ću naći i drugoga vojna,
A ti nećeš sinka jedinoga.
Mislila si meni naditi,
Nisi meni, tužna, naudila,
Već jedinom sinku svome milom." —

(Priobćio Ivo Vr.)

Moć ljubavi.

Ivo prosi Ivicu djevojku;
Pošla b' Ivka al' joj neda majka.
Prati Ivu na gornju kapiju,
Al' govori Ivica djevojka:
Ovo jesi Senjanine Ivo!
Ja bi pošla al' mi neda majka;
Već ti idi k Mandušića dvoru,
Pa si prosi liepu Mandalinu,
Mandalinu drugaricu moju. —
To je Manda jedva dočekala;
Kad se Ivo natrag povratio,
Al' je Ivo Ivki govorio:
Oj Ivice draga dušo moja,
Kad ja pojdem s kitjenim' svatovi,
Ukraj tvog ću dvora provoditi,
Na dvor ću ti barjak nasloniti. —
Kad je Ivo svate sprovodio
Pokraj dvora Ivice djevojke,
Na dvor joj je barjak naslonio.
Ništ nestoji Ivica djevojka
Uzimala vidru olagenu
Ona ide na vodicu ladnu,
Kud će Ivo svate sprovoditi.
Al' govori Senjanine Ivo:
Daj mi, Ivko, ladjane vodice! —
S jednom rukom Ivka vodu daje,
S drugom rukom konja pridržaje;
S jednom rukom Ivo vodu pije,
S drugom Ivku grli i miluje. —
Ništ nestoji Ivica djevojka,
Ona ide dvoru bijelome,
Ona ide na gornje čardake,
Pa govori svojoj staroj majci:
Oj starice moja mila majko!
Daj ti meni ključe od sanduka,
Od sanduka i od ruva tanka,
Da pomognem darovati drugi,
Da dam Ivi tananu košulju
Što sam bila Ivi namienila. —
Al' je Ivki govorila majka:
Šuti Ivko, mukom zamuknula!
Zar se nećeš nikad udavati? —
Na to Ivki vrlo žao bilo,
Ona ide k brdu u vinograd,
Objesi se na lozu vinovu.
Doletiše dva mila brajana,
Sahraniše Ivicu djevojku
Pokraj druma u zelenu travu
Kud će Ivo svate sprovoditi.
Kad je Ivo svate sprovodio
Pokraj groba Ivice djevojke,
Al' govori Senjanine Ivo:
Stani bubnju, stan'te i svirale,
Svi stanite kitjeni svatovi,
Da darujem ovo novo grobje,
Ovog groba nije sinoć bilo. —
Kad je Ivo razaznao glase,
Da je ono Ivica djevojka,
Trže nože od svilna pojasa
I udari sebe u srdašce!
Kako se je lako udario
S crnom se je zemljom sastavio!
Doletiše dva mila brajana
Sahraniše Senjanina Ivu.
Liepo su jih sahranili mlade:
Kroz zemlju jim ruke sastavili
I u ruke zelene jabuke.
Iz Ive je zelen bor nikao
Iz Ivice zelena borica.
Vijala se zelena borika
Oko onog bora zelenoga,
Kano svila oko kite smilja.
Sve se smilje na kovilje smije
Kano momče na liepo djevojče.
Tko je išo svatko se čudio.
Sám je care svojom prošo vojskom,
I on se je junak začudio:
Bože mili, mili ti su bili!
Bog ubio tko ih razstavio! . . .

Sužanj sreću nadje.

Sjaj mjeseče moj stari putniče!
Dosta sam ja s tobom putovao,
Al' odsele nigda dilje neću,
Jer sam sužanj u tavnici kletoj,
Da bi u kog, nebi ni žalio,
Već u kralja u nezeta svoga

Digitized by Google

U kraljice u neseke svoje! —
Pa on misli da nitko nečuje,
Al' to čule dvi careve sluge,
Pa govore dvi careve sluge:
Ovo jesi care gospodare!
Da ti čuješ što sužanj govori!
Kad je sjala sjajna mjesečina,
Nasjala je tavnici na vrata,
Iz tavnice sužanj progovara:
Sjaj mjeseče moj stari putniče,
Dosta sam ja s tobom putovao,
Al' odsele nigda dilje neću,
Jer sam sužanj u tamnici kletoj;
Da bi u kog nebi ni žalio;
Već u kralja u nezeta svoga,
U kraljice u neseke svoje. —
Zato kralju vrlo žao bilo
Te on ide tavnici na vrata,
Al' govori kralju gospodine:
Tko je ono sinoć govorio,
Da j' u kralja u nezeta svoga,
U kraljice u neseke svoje? —
Al' izide sužanj iz tavnice:
Ja sam ono sinoć govorio,
Da je ovo prava seka moja! —
Ništ nostoji kralju gospodine,
Uzima ga za desnicu ruku
Pa ga vodi svojoj vjernoj ljubi:
Ovo jesi draga ljubo moja,
Evo tebi milog bratca tvoga!

Dragin dvor.

Žarko sunce jes' koliko rano?
Nit sam rano nit toliko kasno;
Mogu dojti gdje sam namislio,
Gdjeno rodi neven do koljena,
Žuto smilje do svilna pojasa,
Bosilj trava konju do rebarah,
Koje-no se pregazit nemore;
Gdje djevojka perom dvore mete,
Za njom majka redom stole metje,
Po stolovih šareni jastuci,
Po jastucih pisane jabuke!

Slike iz domaćega života našega slavonskoga naroda.

Od Mijata Stojanovića.

XXX. Gjurgjevo.

Gjurgjev danak junački sastanak! Poljane, koje nedavno bielim pokrivačem mraza i sniega kao mrtvačkim pokrovom zastrte biahu, pokrila majka priroda zelenim ćilimom mladih usjevah i šarenim pojavcem cvjetnih livadah; gajevi i šume izlistali, voćnjaci blieštaju se u cvjetnom proljetnom uresu; ptice pjevačice opet poje mile pjesni svoje po domaćih dubravah; miomirisni cvjetak gjurgjic cvieta po medjah i širi sladki vonj svoj po livadah i gajevih izpod grmja i šikarja; pčele zuju, živad se leže, telci i jaganjci trckaju po pašnicih, gjurgjevsko blago sunašce toplo grije; zrak je čist kao nevino oko dječje kad se zakresi u nevinoj radosti pri sigri miloj; povjetarce tiho i blago niše cvjetnimi hvojami stabalah kao kad ljubeća majka niše u majčinom naručju milo čedo uspavljujuć u sladki sanak; mirisne gljive gjurgjevke rastu; bostan je zasijan; stanarica bere travu svakojaku za krave muzare; babe travarice beru bilje i biline za svakojake liekove ljudske i marvinske; gjurgjevske blage kiše natapaju i oplodjavaju njive i vrtove; čobani se raduju i s obilne paše za svoju marvu i s mile godišnje dobe, u kojoj počima veseli život pastirski u polju; djevojke viju vience poljskog cvieta, u koje upletaju mili gjurgjic; ore se po poljih i lugovih, po livadah i vrtovih, po gajevih i dubravah vesele pjesme mladeži slavonske, pleše se kolo na ledini; umivaju se lica gjurgjevskom rosom sa cvietja do sunca, osobito na Gjurgjev-dan; svatko se živ raduje tome danu kao ozebo jarkom suncu.

Od Gjurgjeva dana slobodno je po pučkom od starih nasliedjenom mnenju spavati na suncu i kupat se u barah, potocih i riekah, jerbo je sv. Jurje ubio kopjem svojim adsku aždaju i ljutā zmaja.

Po Jurjevu sutradan, na Markovo obdržava se u Slavoniji blagosivanje polja i usjevah poljskih. Izidje sveštenik sa množtvom pobožnog puka pod crkvenimi zastavami, sa krstom, s. vodom i kadionicom tamjana u polje na zasijane njive, moli se ondje po prepisu crkvenih obredah, pjeva iz svakog s. evangjeliste po jedno evangjelje: Markovo, Matino, Lukino i Ivanovo, škropi usjev s. vodom i kadi tamjanom. Djevojke istom prilikom izpletu vience iz vlatja žitnog i nakite krst i zastave.

Na Jurjev-dan škrope stanarice s. vodokrstnom vodom stan, marvu, vrt, pčelinjak i sve staje, a domaćice to isto čine doma i tom prilikom upale s. Marinjsku svieću. Isti dan naberu stanarice: koprive, vratiča, pelena, čubra, žalfije, kopitnjače i drugih travah u kitu, koju metnu u muzlicu kad počmu muzti krave, da im, vele, ostanu kravice zdrave i sa dosta mlieka. — Čarala u večer baba, da nebude mreza, a kad sutra osvane — snieg! veli pučka bajka. Nego liepo je, što i pri tome naše slavonske stanarice Boga u pomoć zazivaju i s. Jurja i Marka, da im marva ostane zdrava i napredna, sačuvana od svake kužne pošasti.

XXXI. Filiplje.

Mjesec svibanj najljepši je sinak svoje majke godine, koja ga okruni viencem raznog cvietja poljskog

Digitized by Google

i vrtovskog, odjene u zelenilo proljetno, ukrasi i nakiti milo mirišućim cvietom plodonosnih stabalah; sladka ga njegova majka priroda okupa toplom vodom blaga proljetnog dažda, umije bisernom rosom jutarnjom, ogrije jarkim sunašcem, celuje poljubcem tiha povjetarca, koje raznosi po zraku na daleko i široko miris cvieta i cvietja i izdahe bilinah svakojakih; ptičice mu poje po gajevih i dubravah mile svoje pjesme. Nad njime je vedro nebo ukrašeno danju suncem, a po noći zviezdami blištajućim se i mjesecem sjajnim, zemlja pokrita proljetnom ljepotom i posvuda vidit je život novi.

S Filipljem počima ovaj mjesec toli liep i krasan izmedju ostale svoje bratje, i u oči ovog dana pune su bivale za dobe moga djetinstva slavonske šumice i poljane mladeži. Po šumicah tražiše momci mlade granaste lipe, koje iz korenja izkopaše i po noći u oči Filiplja dockan u selo unosiše, po poljanah braše poljsko cvietje za vience, kojim se kitiše na Filiplje momci i djevojke idući na posielo ili na ples u kolo. Licem na Filiplje vidit je u Slavoniji skoro pred svakom kućom usadjednu mladu, visoku lipu, osobito pred onimi kućami vidit je najljepše lipe, gdje su u kućah liepe djevojke, jerbo im se momci postaraju lipe pred domom zasaditi.

XXXII. Spasovo.

Uzašastje Spasitelja na nebo slavi mladež slavonska podižući izvan sela na meraji visoko drvo nakitjeno cvietjem i vrbcami, oko koga pleše kolo i veselje sprovodi. Na svakom ulazu doma, na stanu i gdjegod je ulaz ljudski ili marvinski, zataknu ljudi iz šibah ljeskovih napravljene križe (krstove) u znak, da je krst nadvladao silu protive i da je po krstu pobjedjena smrt, te ustavši iz groba Spasitelj slavno uzašao na nebo putem križa.

Kadšto padne ovaj praznik i Filiplje u jedan dan, i tad se zajedno i slavi. Običaj je u Slavoniji, da svako selo ima osim u selu i izvan sela na svakom kraju po zgodnih mjestih drveni krst veliki sa slikom Spasitelja, ili malu kapelicu sa propetjem i slikom Majke Božje, ili sa kipom ili slikom kojeg božjeg ugodnika (svetca), i na ovakove praznike kao što je Spasovo, pred koje su dani molitve, nakiti pobožni puk iste krstove i kapelice cvietjem, i pred slikami užegnu po noći uljenice ili voštane svieće i polaze ili s litijom (procesiom) takva mjesta, ili pojedine žene polaze ih i mole se ondje Bogu osobito starice, koje pred Spasovo često po više danah strogo poste tako, da od zviezde do zviezde samo jedanput jedu postne jestvine, i uzdržaju se od istog bielog smoka: jajah, mlieka, sira itd.

Po mnogih slavonskih selih idu na Spasovo križari od kuće do kuće sa gajdami pjevajuć pjesme koledarske i pjesme o Ljelji. Ženska mladež učestvuje ukodjer pri tom, ali ponajviše mužka ide u Križare i nosi od kuće do kuće nakitjen križ vienci od svakojakog cvietja i svilenimi vrbcami, te pjevaju pjesme koledarske, žele svakom domu plodne njive i voćnjake, plodne gore i livade i okole pune marve, a u kući zdravlje i veselje; dobru pašu za kravice i ovčice, da svud budu šatri puni mlieka, a žitnice pune žita, i pivnice pune pitja, i košnice pune meda, i sjenaci puni siena, trapi puni povrtalja, puni dvori svakog blaga.

Križari hodeći tako od kuće do kuće svagdje dobiju po koju malenskost: smoka, pitja, kudelje i novacah, i kad obrede selo i nakupe pune torbe i kape, časte se u veselju i plešu do njeke dobe noći.

XXXIII. Duhove.

Deseti dan po Spasovu, licem na Duhove zabavlja se slavonska ženska mladež poslje crkvene službe na osobiti način, ide poput Križarah spasovskih u „Kraljice:“ Skupe se u selu najodličnije djevojke, ili jedne strane sela, ako je selo veliko, izaberu izmedju sebe najglavitiju, najbolju i najljepšu djevojku, svoju drugu, da im bude za koj čas kraljica i drugu, da bude kralj, ostale budu pratnja kralja i kraljice.

Kraljica bude odjevena u najljepšu i najgizdaviju žensku odjeću, koju u selu naći mogu, okrune ju vieneem najljepšega cvietja i dobije u ruku struk ružmarina ukrašen svilenimi vrbcami zadjenut u liepu, šaranu jabuku mjesto žezla i kraljevske jabuke, a kralj dobije u ruku osim toga i sablju okitjenu cvietjem i vrbcami (pantlikami — veli prosti puk), što kadšto i kraljica dobije, i kralj dobije još mužku kapu na glavu. Kapa bude nakitjena cvietjem i vrbcami, bielim perjem, smiljem i koviljem, i veća strana pratnje kraljeve i kraljičine uzme na glave mužke visoke šešire, nu manje nakitjene nego je kraljev šešir, i sva se pratnja odjene odgodnjimi haljinami, bude ih po 15—20 osobah. Uzmu gajdaša ili tamburaša, koj jim svira kolo i iduć od kuće do kuće pjevaju pjesme koledarske; kralj i kraljica idu supored i često drže se po ruke, te počimaju pjesme, a pratnja im odpjeva, vode kolo i njihovoj volji podlažu se ostali udionici i udionice ove zabave. I kraljice hodeći po selu od kuće do kuće često dobiju: voća svakojakog, bielog smoka, povjesamah lana, vretenah i drugih malenkostih, što dječaci i male djevojčice za njimi u košaricah nose, i kad obidju selo časte se u kojojgod kući, plešu, pjevaju i zabavljaju se. Takva je mladež slavonska; ona o svakom skoro godu i prazniku preko godine nadje priliku kako će plesati, pjevati, veselit se i zabavljati: Ako Božić, veselje i zabava, ako poklade, sijaset veselja, ako Uskrs, kitnja, ples, šarena jaja, ako Spasovo, križari, ako Duhove, kraljice, ako Ivanje, kresnica, ako Filiplje, sadenje lipah, ako vašari, hajd tamo, ako nedelja, hajd u kolo, ako god, ples nefali, ako móba, pjevanje i ples, čast i radost itd., a stari vele: „Tako smo i mi činili njekoč,

Digitized by Google

pak pustimo da mladež otrači svoje, nek nam se neizgube i nezatru stari običaji.“ Ako ovakvi običaji nekvare zloupotrebljenjem srdca i ćudi mladeži, netreba ih zatrti, samo na mjestih gdje je u novije vrieme domaća mladež počela izopačivati ovakve nevine pučke zabave i pod plaštom pučkih nasliedjenih običajah podaje se razkalašenosti i razuzdanosti pokladnih veseljah i zabavah možebit sa strane prinešenih u nizke krugove seoskog puka, samo, rekoh, na takvih mjestih dužni su roditelji i stariji obučiti svoju omladinu o takvih zabavah pučkih, koje služit moraju na razveseljenje duše i srdca i na zdravlje tiela i duha, a nipošto po njimi nesmie trpiti u nijednom pogledu pučka ćudorednost. Od starih naših ostali su nam takvi pučki običaji, al' su nam stari ostavili u ovih običajih i primjer čednosti, umjerenosti, postidnosti, prostote i dobroćudnosti. Tako i mi veselimo se, to je slobodno od Boga i svieta, ali veseleć se negrešimo ni proti Bogu ni proti sebi, ni proti bližnjim svojim, ni proti običajom pučkim: pak samo tako sačuvat ćemo neoskvrnjeno ono, što je naše od starine.

XXXIV. Ivanje.

U oči Ivanja slavi se u Slavoniji (i u Sriemu) Kresnica ili Ivanjska svečanost. Mladež obojeg spola skupi se dan pred Ivanje na 'dogovor, gdje će ložiti ivanjske vatre. Obično lože se ove vatre izvan sela na ledini. Momci odu u bližnju šumu, nasieku borovice i drugih suvih granah, pak ih donesu na odredjeno mjesto. Svaki sokak ima u selu, ako je ovo poveće, svoje sročište i mjesto gdje se mladež sastaje. U prvi mrak u oči Ivanja nalože vatre po dvie uzpored, a jednu najveću medju manjimi, oko koje uvati se kolo, jerbo gajde, tambure, gusle, sviralc, duduci, dvojnice moraju biti pri tome, inače kakvo bi bilo veselje. Kad se razgore vatre i kad počme sukljati plamen veselo, leti mladež izmedju vatrah, a slobodniji i drzovitiji skaču i preko vatre i plamena pjevajuć:

Gori nam vatra kresnica,
U oči goda Ivanja;
Nju loži diva Marica,
I njezin dragi uza nju.
Dragi je fenje nasjeko,
Mara je čubra nabrala,
I dragom kitu bosilja.

Smiljanka je cvitje brala
Za gorom, za vodom, za zelenim javorom.
Cvitje Smiljki govorilo
Za gorom itd.
Bora tebi oj djevojko,
Za gorom itd.
Nedaj mene ti junakom
Za gorom itd.
Junaci su pustovnjaci
Za gorom itd.
Oni mene ružno nose
Za gorom itd.
Cili danak za šeširom
A u večer mom u vatru;
Već me podaj djevojkami,
One mene lipo nose:
Vas dug danak za njedrima
A u večer za kosama;
Kada spati mlade idu
U hladnu me vodu metju.

Kad se mladež nasiti kola i skakanja izmedju i okolo vatre kresnice, zametje druge sigre, pjeva, sprovodi šale, skače preko vatre, utrkuje se i tako se zabavlja do njeke dobe noći. Polazeći doma ugase momci vatre. Nu prvo nego to bude, drže momci i djevojke čudnovatu bakljadu. Svaki momak pripravi za Ivanjsku večer po njekoliko snopićah žestilove baklje i po njekoliko snopićah utučenih i izsušenih hrastićah od mladih hrastovih otrokah. Svaki udionik Ivanjske kresnice lati baklju ili hrastić po njekoliko stopah dugačak, upali i držeć u ruci pleše, skače i utrkuje se po polju, što je liepo viditi u noći kao da munje sievaju po zraku.

Na Ivanje diele matere slavonske svojoj djeci jabuke Ivanjčice, koje po drugih mjestih zovu Petrovke, valjda zato što ove sladke jabuke oko Petrova posve dozrievaju, užute kao smilje i mirišu ugodno, te same opadaju sa stabla; nu Slavonci zovu ih ponajviše Ivanjčice, i onda su već prilično zrele.

Matere, od kojih je već diete umrlo, čuvaju se dobro, da do Ivanja neokuse jabukah, jerbo puk misli, da na Ivanje pokojna djeca u božjem raju dobivaju od s. Ivana jabuke Ivanjčice, i ono diete, koga mati okusi se jabuke do Ivanja, nedobije jabukah.

XXXV. Svetčari.

Svaka kuća u Slavoniji slavi u godini dan kojega božjeg ugodnika, bio taj dan veliki ili mali praznik, kao god kućnog čuvara i patrona. Jedna drži Ilinje, druga Josipovo, druga Filiplje, druga Ivanje, druga Pavlovo, druga Fabianovo, druga Šimunje, druga Lovrinčevo, druga Jurjevo, druga Mitrovo, druga Grgurovo, druga Nikolje, druga Lučino, druga Bartolovo, druga Matijevo, druga Miholje, druga Emerikovo, druga Martinje, druga Andrijevo, druga koj drugi svetac, i taj dan neradi nitko u kući, nego ide se u crkvu i pozovu se susjedi, kumovi i rodjaci na čast, i ako nije adventski ili korizmeno vrieme, bude isti dan pjevanja i plesanja

Digitized by Google

u kući, i tad domaćin odluči na taj dan, šta će od marve pokloniti manastiru: tele, jagnje, june, prase itd. i s prvom prilikom, kad bude slava i proštenje u bližnjem manastiru, odveze onamo što je namienio, da mu Bog dade sreću i napredak u marvi i u domu. Na mnogih mjestih po Slavoniji i Sriemu, osobito kod Srbaljah običaj je, da domaćin na svoj svečar nosi svieće voštane u crkvu, da ondje na slavu božju i svetćaru na čast gore, i taj dan nosi se u crkvu koljivo (kuvano žito, pšenica u šećeru sa suvim grožđjem izmešano i šećernim krstom ukrašeno), koje sveštenik blagosovi očitajuć nad njim molitvu. Isto koljivo dodje taj dan pri objedu na stol, i ponajviše bude i sveštenik kod objeda pritoman, pak pod objedom opet očita molitvu, izpjeva pjesmu božjem ugodniku, koj se slavi u domu, kida kolač sa domaćinom, poljeva isti vinom i s kolača okuša se s domaćinom vina i to do tri pút, i toliko se putah obodva poljube, i sveštenik tom prilikom čestita praznik i želi cielom domu sreću, napredak i zdravlje, a domaćin obdari sveštenika škudom, dukatom ili najmanje kojim srebrenim novcem. Prije čitanja molitve po sveštenika donese se k stolu na kadilu žeravice, i na ovu pospe sveštenik tamjan i okadi stol, medju tim gosti i domaći ustanu i stoje oko stola i pomažu pojati; često dok to biva zvone zvona na tornju seoske crkve, za koje zvonjenje domaćin plati crkvi, ako je dobar gazda padne takvom prilikom koja forinta u crkvenu penjeznicu; a crkvenjak često upotrebi takvu priliku, pak dodje sa tacom ili tanjirom i zaredi oko stola, i od svakog gosta padne opet po koj grošić crkvi. Čast i gostba traje kadšto po dva dana kao da je u okladu, e to dolazi od prevelike gostoljubivosti našeg naroda, koj u toj od zamande nasliedjenoj kreposti svojih praotacah veliku ugodnost nalazi, i to su im oni života dani, u kojih počivaju od svojih težkih poslovah, to su im uz plesanje kola, uz slušanje kako gajde jektju, kako gusle gude, kako tamburice zvektju, kako svirale priželjkuju, sve zabave, sva razveselenja naših prostakah.

XXXVI. Móba.

Ako je svladati prešne poljske poslove: kopanje, žnjenje, košenje, uvozenje hrane ili siena, drvah, gradje itd.; ako je podizati gradju na kuću ili na sgradu kakvu; ako je vući mlinsku kladu; ako je navoziti i nabijati zemljen patos u kuću novu ili u sobu, gdje se naboj zemljeni pokvari; ako je u kući zaostala samica u priredjivanju kudelje za predenje, ili u istom predenju; ako je nuždno na brzu ruku ma koj posao uraditi, za koji treba mnogo rukah; za takav posao zove slavonski težak i seljanin móbu. Pozove susjede, kumove, rodjake, prijatelje i znance i ovi mu brezplatno dodju pomoći za jedan dan što i koliko mogu, a on ih onaj dan dobro hrani i poji, i kad ga opet od njih koji pozove u móbu, vrati mu ljubav. Gdjegod se skupi móba, tu bude pjevanja, veselja i šale, tu sviraju gajde, pleše se kolo, pije se redom u zdravlje, i ako je móba u polju, ori se po poljanah glas pjesamah, ako u šumi odjekuje odziv klikovanjah po lugovih gromko i veselo, ako u selu, cielo ju čuje selo, jerbo móba nemože biti brez pjevanja i glasnog veselja, niti brez podcikivanja, podvikivanja, brez vike i buke. Po okončanom dnevnom djelu dodje móba u dom svoga domaćina za stol pun, na komu izim ostalih jestvinah mora biti zaoblica: krme, ovca, koza i rakije i vina, pa kad se poslenici navečeraju, onda gajdaš napiri gajde, mladež uvati se u kolo i plesaju kao da su cieli dan sjedili na pletenom stolu, a ne kopali, želi, kosili itd., i tako se srdačno vesele i zabavljaju, da zaborave sav trud i svu muku podnešenu na dugoj ljetnoj vasdanici. Ako je sutrašnji dan praznik, onda traje ples i zabava do njeke dobe noći, ako-li je radeći dan, ode móba malo ranije počivati, da sutra može opet na posao možebit drugom susjedu, i tako po gdjekojih mjestih slavonskih traje móba po dulje vremena dok se svladaju svi težji i prešniji poslovi.

Móba će biti običaj prastari, koj se zadržao kod našeg naróda valjda još od onih vremenah, kad su u našoj domovini postale prve naselbine, koje su sačinjavale njeku vrst občinah, svaka od ovih po koljeno ili grana velike porodice, i imali zajedničke njive, zajedničke žitnice i pivnice, te zajedno kao kućani jednog doma radili, hranili se i zajedno od svakog zla branili, premda nisu mogli pod jednim krovom živiti; all su se pazili i složni bili kao što i sad u Slavoniji imade mjestah, i po selih koljenovićah, koji se svojakaju i paze, te medjusobno svakom prilikom i pri svakom važnijem poslu pomažu iduć jedan k drugom u móbu. Odtud valjda došla je i sprež težačka i mlinsko ketuštvo po Slavoniji, naime spregnu po više kućah svoju marvu, vole ili konje i zajedno pooru sve svoje njive brez da koj kome štogod platja, i to zovu težačku sprež. Tako isto običaj je u Slavoniji, da po 20—30 kućah drže jedan mlin (vodenicu ili suvaču) zajednički, i to im je ketuštvo, a udionici izmedju sebe zovu se ketuši. Takvo šta naiazi se samo kod naroda, koj kao naš većom stranom živi u patriarkalnih odnošenjih domaćih, koja odnošenja u obziru ćudorednom i u pogledu na našu domaću obrtnost, na našu trgovinu i na isto naše domaće zemljedjelstvo nisu najbolja, nu o tome nije ovdje mjesto govoriti, inače bi iz slike domaćega života naroda našeg slavonskoga postala razprava o njegovom patriarkalnom životu, a to nisam rada da postane.

XXXVII. Pir (svatovi.)

Najbučnije veselje vlada u kući i okolo kuće slavonske, u kojoj su svatovi, u kojoj se trači pir. Gajdaš pirit neprestaje u gajde, guslar gudit u gusle ili u he-

Digitized by Google

gede, bubnjar bubati i dobošati u kakvi stari doboš, svirač svirat u sviralu, u duduk, u sviroku ili dvojnice. Tu kovari i kuvarice kolju marvu i živad, kuvaju, peku, prže. tenfaju, vare, sjeku, režu, miese, vatru lože i spoticu, pocikuju i pjevaju, kriče i žamore, razgovaraju se i dogovaraju; pustosvatice, mlade snaše sa starim svatom i s domaćinom sprovode šale, pjevaju, skaču i kudgod hode po kući i okolo kuće, dočekajuć i poslužujuć pirne goste (svatove) podskakuju kao da vode tanac, i svaka ima na nogi praporak, malo zvonce ili klepčicu, da se čuje kud hodi i da je više buke i cike, više sijaseta i cependije u kući, kum vjenčani sa prikumkom i sa kumicami sjedi za punim stolom i drži se u česti, a nevjesta i svi drugi dvore ga kao kakova barukaša; stari svat brine se za red i izjavljuje kumovu volju svatom; mladoženja sjedi uz kuma za stolom pod kapom nakitjenom cvietjem kupovnim i prirodnim i svilenimi vrpcami, malo ili ništa negovori, a slabo i jede i sve od stida gleda pred sebe i puši lulu na dugačkom kamišu (čibuku); mlada nevjesta sad stoji uz kuma i dvori ga, sad ode u svoj kilier (ajat, kućar), i ondje jede i pije, to bo za stolom nemože od stida; čauš ili kapetan svatovski odjeven je kao kakav Trenkov adrapovac u kakvu njekadašnju vojničku odjeću, pripasao staru kusturu (sablju), koja je još u turskom ili u pruskom sedmoljetnom ratu pasana od kakva krajiškog konjanika, koj odavna već leži pod zemljom, u lievoj mu ruci čuturica (drvena posuda) rakije medvene i na čuturici otarčić, tako i na sablji mjesto kite otarčić ili rubčić, u desnoj ruci buzdovan, s kojim udara sad o vrata kad ulazi ili izilazi iz sobe i kuhinje, sad u grede, u tetivo ili tavanice sobne kadgod nemože od silne buke uvatit rieč, da štogod šaljiva kaže svatovom; uzovnici, t. j. susjedi, rodjaci, znanci sjede svi za stolom i govore i šale se; djever ručni drži ponajviše svoju snašu za ruku i svuda ju prati i čuva; djeveruše pjevaju, plešu i kite cvietjem svatove. Stol svatovski velik je i dugačak i kadšto po 80 — 100 i više svatovah sjede za njim. Kum je u pročelju sa mladoženjom i prikumkom, stari svat naprama kumu sjedi, a ostali dalje okolo. Pred objed ustane kum, da se mole, to stari svat po čaušu oglasi, a ovaj počme vikati i udarati po gredi sobnoj kao da kani srušiti kuću, dok se sve utiše, tad se prekrste i mole, te opet sjednu. Sad preduzme pod upravom starog svata čauš prikazivati svatovske časti, t. j. jelo i pitje, što je kojim svatom donešeno: veliki kolač pletenjak, zaoblicu, pečeno prase, ćurana, pietla, sir, kolačiće, tikvu vina, ćuturu rakije itd. dok se pokrije cieli stol samo onim, što su gosti doneli. Za ovim sliedi prikazivanje darovah, što ih mlada nevjesta rodbini svoga vojna i svatovom daje. Ovi darovi sastoje se iz košuljah mužkih i ženskih, iz jastukah, otarakah, rubčićah itd., a nevjesta na uzdarje dobije: srmom utkane vunene pregače, suknju, marame, cipele, čarape kupovne, tkanice, srbrenih i kadšto zlatnih novacah itd. Iza ovog razpremi se malko stol (astal) i donese prva čorba (juha) sa krušnim (hlebnim) usjećenim drobljenjem, za ovom kisela čorba sa drobinom od živine, što ju zovu škembeta, po tom čorba govedjeg mesa sa ukuvanimi rezanci, kupus kiseli sa slaninom, kobasicami, krvenicami, devenicami i svinjetinom, govedjina sa hrenom, kuvano meso od živadi sa gustom čorbom zapraženom, friška svinjetina i suva svinjetina sa kiselimi krastavci i paprikom, pečenje svakojako, cicvara, suv sir, počinjen sir, utrven sir, što ga zovu sirenje, kuvano mlieko. U večer osim toga dodje na stol još i gibanica, lomačice, buktice, nadjevci kolači, pita, lučevine (pače ili pitije), med, suve kuvane šljive, jabuke, orasi, itd. Što se donese na stol, to već ondje ostane po cieli dan, da gosti nebudu gladni, a pitja budu: vina, rakije, mošta i kadšto i šerbeta. Gostba, pjevanje, plesanje, pocikivanje, veseli razgovori, šale i smieh traju neprestano najmanje tri dana. Skupe se i djeca susjedna okolo ono kuće, u kojoj se trači svatba, i dočim svatovi u kući buče i vesele se, djeca okolo kuće kriče i skaču, dok se dosadi čaušu, te ih dugačkim bičem zaokupi goniti, al' ih najprije namami na kolačiće, što ih je za tu svrhu domaćin i stari svat punu torbu pripravio, pak, ako ga liepo neslušaju, bičem ih u red dotjera.

Jako su razsipni naši Slavonci pri piru, i potroše često toliko hrane, marve, živadi, smoka i pitja, da bi cielu kuću mogo po gdjekoj domaćin kroz više mjesecih onim troškom pošteno izdržati; nu i to se neda tajiti, da ga u tomu zdravo pomažu i svatovi, osobito kum i stari svat, koji često ciele svatove časte o svomu trošku u svojoj kući.

U svatovih liepo je pozorište, kad roditelji mlade supruge prije vjenčanja blagosivaju. Sjednu otac i mati i djed i baba (ako su živi), a mladoženja i zaručnica kleknu pred njimi, te mole njihov blagoslov, a oni tronuti polože ruke na njihove glave i plačuć od radosti i mila Boga žele im svaku sreću i napredak, mir, ljubav i božji blagoslov. Primivši blagoslov ustanu mladenci i poljube ruke svojih roditeljah, i pošavše poškropi koja starica sv. vodom vodokrstnom, i tako učini i ostalim svatovom, koji u ime božje usjedavši na kola ili na konje odu na vjenčanje.

XXXVIII. Gost.

Tkogod se pojavi na pragu proste slavonske kuće nazivajuć božju pomoć ili hvaleć ime Isus (što je u Slavoniji običajni pozdrav rimokaličke vjere sljedbenikah), i pitajuć za kog mu drago iz kuće, bio došavši rodjak, prijatelj, kum, poznanik, ratni drug, ili nepoznat tudjinac, postane, ako mu je volja, gost one kuće. Ako je za brzim putem, domaćin ili domaćica zadrže ga svakako, da se malko odmori i po okolnostih vremena ruča, užina, ili barem rakije oli vina napije, i ako mu je marva (konji) s njime, da živinu malko

Digitized by Google

pohrani, nazobi ili barem vodom ponudi. Ako-li je gost za konak, onda ga tek izpokojiti nastoje i marvu njegovu Domaćin se s njime izljubi i opitaju se, ako su znanci, za zdravlje, ako-li neznan gost, ovaj svomu gostoljibivomu domaćinu izpripovjeda tko je, šta je, kud i kamo putuje, i brzo sklope prijateljstvo. Slavonci bo drže se one pučke rieči: „Gradi kuću u svakom selu!“ t. j. nastoj steći dobra prijatelja ili znanca u svakom mjestu, kamogod te može ikada put naneti pak ćeš u nevolji i priekoj nuždi naći pomoć i utočište pod krovom dobra znanca i pouzdana prijatelja. Domaćica sa redušom počasti jelom, domaćim pitjem, snaše iz kuće peru gostu noge i steru ugodnu prostirku, ili mu se ustupi koja postelj u domu, i svi ga u kući dvore i pokoje, a on obično dariva djecu novčići ili voćem. Gost se časti najboljim smokom i pitjem, što ga je u kući dao Bog i godina donela, i za gosta i dobra prijatelja i njihovu marvu uzajma Slavonac, ako čega neima u svojoj kući, za onaj čas kad mu dodje gost. Slavonski puk smatra gostoljubivost za veliku krepost, pače za zaslugu i zadušbinu kod Boga, i tko putnika i gosta odbije od svoje kuće, u toga kući, veli puk, neće dugo goreti vatra na ognjištu, i lonci će mu domalo pogledati začina iz sela. U svakoj boljoj slavonskoj kući uviek se nalazi u postavi za goste: smoka mrsnog — slanine, masti, suva mesa, smoka bielog — sira, masla itd, i siena i zobi za marvu, jerbo vele naši prostaci: gostu se nezna roka kud će i odkuda doći, pak kada dodje, da nam negori od stida pred njim lice, nego da ga kako i u koliko možemo izpokojimo, nahranimo i napojimo. Iz istog obzira mnogi Slavonci prodavajuć rakiju i vino ostavljaju naročito za poslenike i goste po njekoličinu oboje vrsti pitja, koliko misle da im može dosta biti dok prispie novo, a od odviška, vele, i onako nikad nikog nije zabolila glava, nego od nedostižka.

Koliko putah dogodi se, da Slavonac, kad mu dodje u kuću mio gost, zakolje krme, ovcu, kozu, jagnje, prase, ćurana, pietla; a žene mahom uzimaju pšenično brašno, maslo i jaja, te peku gibanice, ili vrhnje i kukuruzno brašno, pak peku cicvaru, gost bo je za njih velevažna osoba, i slaba je i kukavna ona kuća, u koju nikad nedolaze gosti Takva kuća neima nikakve ciene medju susjedi i seljani, pak iz nje nemože se nijedna djevojka u bolju kuću udomiti (udati), niti se iz nje može momak boljom djevojkom oženiti, a to kod prostog puka nije malenkost.

XXXX. Prosjak.

Bogalji svake vrsti: hromi (šantavi), kljasti i nakaze, kao i sliepci potepaju se kod nas od kuće do kuće, od vratah do vratah, od drvca do kamena, od nemila do nedraga i prose milostinju. Njeki od prosjakah prose moleći molitvice, drugi pjevajuć, drugi cvileć i lelekajuć; ali sliepci idu sa guslama od kuće do kuće i pjevaju uz gusle. Sliepac imade svoga vodju, koj ga vodi po svietu, i sliepac i vodj mu nose svaki po veliku torbu na plećih, svaki po jaku štaku u ruci, a sliepac osim toga nosi o ramenu duboku torbetinu, iz koje došavši na prag kućni izvuče svoje dvostrune gusle i zagudi šuknuvši gudalom po strunah, na gudalu zveknu gvozdene i bakrene trepetljike i koloturići, gusle zacvile kao guja u procjepu žalostivo, a sliepac zapjeva jecajućim turobnim glasom:

„O čovječe pravedniče!
Jedan božji službeniče!
Ako misliš božji biti
I raj božji zadobiti,
Čini dobro za života
I čuvaj se od grjehota';
U dobru se neponesi,
A u zlu se neponišti,
Na tudje se nelakomi;
Jer čovječe pravedniče,
Kad čovjeka smrtca nadje,
Ništa sobom neponese,
Već skrštene biele ruke
I pravedna svoja djela;
Što za Boga udielite
I za dušu namienite,
Eda bi vam dobro bilo
Ovog svieta i onoga.“

Izpjevavši ovu ili koju još kratju pjesmicu n. pr:

„Oj angjeli, angjeli,
Oj vi božji dvorani,
Kažite nam stazice
Do te svete vodice,
Da operem ručice,
Da se mašim ramena
I Isusa ranjena.“

Prestane sliepac guslati i pjevati, te poviče: „Udielite teto! udieli striko! udielite meni sliepom šaku brašna, komadić smoka u ime božje, na svoju sreću!“

Dok se samo pojavi sliepac sa guslama i svojom pjesmicom na kućnom pragu, izidje tkogod iz kuće i udieli mu činijicu (zdjelicu) brašna, komadić hleba ili parče slanine, sira itd. Tako diele Slavonci i prosjaku, i kad u kojoj imućnijoj kući spaze, da je prosjak ogolio, te neima na sebi ni odjeće ni obuće, dobije ovde košulju, onde vet prusluk, tamo zanošene opanke ili obojke, na drugom mjestu kakvu kapu, staru kabanicu itd. Prosjaka svatko žali i čim i koliko samo može pomaže, i gdje ga zateče noć, prime ga rado na konak, te ako je sliepac s guslama, kad ga liepo nahrane i napoje, pjeva im uz gusle junačke i druge pjesme, osobito zimi po dugoj noći, i zato pjevanje opet ga osobito nadare.

Digitized by Google

Mali i veliki, muški i ženski skupe se oko sliepca, koj sjedne na mali nizki stolčić usried sobe, gusle si u krilo postavi, a vrat od gusalah nasloni si na lievo rame, pak gusla i pjeva o Kraljević Marku, o Sibinjanin Janku, o Musi Kesedžiji, o Relji junaku, o Jakšiću Bogdanu i njegovom bratu Mitru, o Gjurgju Kaštriotiću, o harambaši Mijatu, o Vojsavi Epirskoj kraljici, o Kulin-banu, o Tèrzić-Marianu, o Trenku i njegovih adrapovcih, o Kosovu i Grobničkom polju, o Milošu Obiliću, o bogatom Gavanu i Blatnom jezeru, o Sarajevu i kugi, o Bosni, o Drini i vodi Marici, o gradu Sokolu i Jajcu, o Biogradu i turskome ratu, o krčmarici Mari i o ljubi Andjeliji itd. Gdjekoj sliepac neizcrpiv je, i tek jednu pjesmu izpjeva, već drugu počima. (Dalje sl.)

OBRAZOVANOST I ŠKOLA.

Školski ulomci XI.

Noris nos, inquit, docti sumus.
Hor. sat. I. 9, 7.

Zahtjevati od učiteljah, da oni mimo mnoge sposobnosti i točnosti, moraju imati još i čvrst karakter, to bi značilo zahtjevati od njih ono, što živ griešan čovjek jedva dati može. Da se ovakovo zahtjevanje realizira, tada bi se sve vrstnosti čitave generacije slile u jedan jedini stališ, drugim stališem ostale bi sáme droždine. Blizu je pameti, da o sporadičkih nedostatcih karakterah nemože ovdje biti govor, no o onih manah, koje često pojavljajuć se dokazuju, da su u odgojenju i načinu života ukupnoga učiteljskoga reda dubok koren zahvatile, te da sudjeluju na slabo pamtenje svega, što se kao vrstno u školi učilo, — dakle o manah stališa.

Na čelu stoji od starih vremenah izsmijano, a u novije doba gorko obtuženo nadmetanje učiteljah. — Nadmetanje, ova odiskonska slabost ljudih učenoga reda, opasnija je nego se misli. Da i nepominjemo pojedinih pretjerivanjah, koja upravo s budalaštinom graniče, počevši od olimpskog ljekara Menekrotes-a, te naniže do bivšeg francezkog pairа Viktora Hugo-na, — daj da posmotrimo na koji universitet u našoj il' tudjoj državi, pa ćemo se uvjeriti, da je to sumnjiva stvar, zvati se naučenikom *par excellence*. To da bogme nemogu učitelji narodnih školah, pa ni oni u elementarnih razredih višjih školah pretendirati. Medjutim i nižje plemstvo ište da ga pripoznamo. Postanak máne kod ljudih, koji skoro svagda samo s djecom ili mladići posla imadu, koji im protivusloviti nemogu i nesmiju, u toliko je prirodniji, što se čuvstvo u njih bùdi, da su znanosti njihove upravo važnije za čovječji rod, premda ih praktika života nenagradjuje kao druge. Baš to čuvstvo vazda trpljene nepravde, čuvsto: da im se nepravednim načinom uzkraćuje nadležno pripoznanje, nagoni učitelje, te sposobnosti svoje precienjuju. Pa budući da ograničeno ekonomičko stanje samoću nekako nameće, to učiteljem oskudieva sgoda, da svoje izvrstnosti sravne s izvrstnostmi drugih ljudih, oskudieva im prilika, kako da uvide sami svoju jednostranost. Već u ovom pogledu česte konferencije, posjete tudjih školah i drugotnih humanističkih zavodah, kao takodje i pedagogička družtva, nemogu se dovoljno preporučiti. Kao u ostalih slabostih školskih, tako je i ovdje kriva okolnost ta: što neima stalne organizacije, što nije skopčan život sa školom. Učiteljem višjih školah nije svuda označen — propisan krug obraženja, kod učiteljah narodnih školah krug je takav veoma stešnjen. Neki se na sve drugo prije upućuju, nego na ono što im je za zvanje njihovo potrebno; bivaju za sposobne proglašeni, a sáma im saviest njihova mora reći, da su još posve nesposobni. Školsko zvanje upravo im je uzgredica, filologija pak istinita glavnica, od koje imadu živiti. Pa budući da občinstvo nije u tome s njimi jedne misli, to oni sámi sebi tamjana žegu, te njim se uzajmično káde. Ako i nije inače ništa od duha grčkog i rimskog na ove trubače Grkah i Rimljanah prešlo, to im je ipak kao u baštinu pripalo preziranje barbarah, kamo u tom pogledu spadaju svi neštudirani ljudi, dakle sav liepi spol, vojnički red, veći dio plemstva, i Bog te pita ko još ne. Naročito što se učiteljah narodnih školah tiče imamo primjerah, da je iz skromnog selskog dječaka proizišao dobro inštruirat školski kandidat; pa eda-l' nismo živim očima gledali, kako takvog školskog kandidata kao 19godišnjeg mladića potvrdiše za samostalnog obrazovatelja čitave jedne občine, te mu se drugi, uprkos njegovoj slaboj hrani, dive, a i on sám što bolje može na prstih se izdiže? Tà nije-l' on ujedno Don Juan svojega sela, i neslavi-l' svoje medene nedjelje, dočim ostali mu vršnjaci još šegrtuju? . . . Tereti, koje budućnost spravlja, tu se neosjećaju, — spojevi čednosti na čas se raztrzaju. Uobće trošan nadzor mjestnih školskih upraviteljah smatra se sad u povećanoj trošnosti, te, što je dobra u tom, zapostavlja se. Ovakav duh protivi se više putah svakom ograničenju, gubi se u nepraktičnih projektih, kao što nam to u najnovije doba dovoljno posvjedočava želja za emancipacijom. Pa sad da zapitamo: je-li to prigovor za pojedinog učitelja, koj se u ove vigove (omče) zapleo? Nipošto! što iz čovjeka načiniš, to će on biti. Oskudica organizacije, zli primjeri u višjih regionih znanosti, moraju uzročiti takvu nevolju. Zato bi se mnogim tužiteljem moglo odgovoriti: Vi žanjete što ste posijali!

U ostalom lako se razumie, da u koliko bi dublji pravi položaj škole, i u koliko bi tešnji njezin krug radinosti imao biti, u toliko grdje posljedice mora za sobom povući prelazak preko naravne sfere, — da narodne škole dakle više u tom pate, nego gimnazija i realka. Ovdje je prava kubura s preparandskimi zavodi. Njihovi ravnatelji i učitelji, odnekad častni svećenici,

Digitized by Google

nadepuni pravoslovi i bogoslovi, nadju se ujedanput u potenciratom krugu djelovanja, te neznadu već kako da se krive i razmahuju. Brkajlije djake, obrazovatelje buduće bolje organizacije pred svojom katedrom gledati, — to ovim poštenim ljudem zavrti mozak; oni su radi da suviše valjano što načine iz potomstva, a tim pokvare sve. Umjesto računa u umu, predaju algebru; umjesto da odvraćaju od zagušujuće pare dugo zatvorenih podrumah, daju eksplodirati vodenički gas itd. Škoda, te još odmah na ulaznih vratih nenapisaše ime „akademija narodnog izobraženja.“ Tako odgojeni nadučitelji i učiteljčići otimaju se (tobož' s jake žedje za višjim izobraženjem) za varoš, premda bi ih stotine primjerah mogla uvjeriti, da ako igdje selski život održava prevagu nad varoškim, to se sbilja u sudbi učiteljah sbiva. Ali probudjeno jednom nadmetanje neda mira ni pokoja. Tu se sad s mučnim požertvovanjem, te zapostavljanjem dužnostih školskih i znanstvenih, uči još koji tudj jezik, istom da učitelj i dalje študira, da stihove pravi, da se u tvrdu silu realke domogne i dr. Pravi je uzrok svagda nadmetanje, a pasivna strana: škola.

Iz ovog nadmetanja razvijaju se, još mnoge druge pogreške, koje izvrstnost učiteljskog reda često pomračuju i djelovanje njegovo oslabljavaju. Odkud da učitelji inače i najmanju pravednu pokudu nemogu podnieti, no se odzivlju nebrojenimi razprami? Odkud i pisobolja (njem. *Schreibseligkeit*) kod učiteljah gdjekojih, izvor nedozrelih spisah, ili bar začetak kazni zaslužne hladnokrvnosti sproću zaslugah drugih ljudih i sproću vlastite škole? Sve da su načela početkom knjigopisanja najbolja, žedja za dobitkom, a i nadmetanje gone napried, dok najposlie isto knjigopisanje postane navadom, te prijatnost, kadšto baš i sámu duševnost u školi proguta. Sve opasnosti, koje se u bolešljivosti učiteljah, u njihovom prekomjernom privatnom obučavanju stiču, stiču se u mnogo većoj mjeri u pretjeranom authorstvu, s kojim se još evo spaja i jače nadmetanje. Zato dakle, ako želite dobro školam, a vi se manite spisateljovanja. Veliki naučenici, slavni spisatelji, riedko su dobri učitelji. Netko je uvjeravao: da su one žene najbolje, o kojih se najmanje govori, — ta izreka valja i za učitelje. Ali zar s više stranah čut će se sad priekor za istog pisca ovih redakah: Vidaru, izvidaj se sám! I ti stihove gradiš, i ti si tvoja tri pisaća prsta oštro pokrenuo, ta već neznaš prestati . . . On i sbilja priznaje istinu ovog priekora; ipak se tješi tim, da mora negdje biti i iznimakah, i da su takova uvjeravanja tek donekle istinita. U ostalom drži on da smjelo reći može: vrieme i snaga, koje propada za pisaćim stolom učiteljah, nikad se njihovim školam neće nadomjestiti napredkom, koj oni tom prilikom u znanosti uče niše. Čovjek može sačuvati naučnu svježinu, a da netraži odmah izdavatelja za svoje idee; uz to još valja znati, da je čovjek onda tekar najmanje voljan saslušati tudje misli, kad se u svoje sobstvene misli zaplete. Odgojenje ište odmora, pa učitelj, koji svoj odmor u spisateljovanju troši, riedko će ga sbilja imeti za svoje pitomce.

Da podpunoma spisatelji ex professo, književnici brez ognjišta i otačbine, ljudi kojim mastilo za život glave nesmie zasušiti, baš i mimo velikih sposobnostih i naukah, nisu pravi pozvani ljudi, koji da o odgojenju pišu i o školskih stvarih vieću, — to nam pokazuju slavna imena sadašnjosti nesamo u nas, no i u drugih prosvjećenijih narodah. *)

RAZLIČITE CRTE.

(*Način života i običnji u Ugarskoj za habsburžkih vladarah do Karla VI.*) Velmože življahu veoma sjajno. Dvorjaničtva držahu kadkada po sto i više glavah. Poslužničtvo nije dobivalo velike plate, nu zato je imalo čestito odielo i hranu. Po vlasteoskih dvorovih življahu i ubogi sinovi plemićki kao paži, te sprovadjahu svoju gospodu u rat, pratjahu ih po svetčanostih i obavljahu razne druge službe. U nijednom dvoru nesmjede biti bez lakrdijaša ili patuljka. Osobito puno držahu velmože do mnogo i liepih konjah. Uz svetčanosti a osobito pri kraljevskom dvoru imadjahu sobom uviek veliku pratnju. Odielo im kod takovih sgodah biaše svietlih bojah, pošivено grimizom i samurovinom, i izkiljno biserom i dragim kamenjem; mnogi bi si dao i konja podkovati srebrnimi podkovami.

Mužki kroj biaše po cieloj zemji ugarski, niže plemstvo kitjaše se o svetčanostih osobito tim, što si na dolman privješaše kože pardalove, a na vrh glave svijaše kose kano putce, koje bi više putah bilo veliko kano šaka. Da se tim većma ukrase, zatikahu si unj nojevo perje. U ostalom biaše im glava posve ostrižena ili obrivena. Gospoje nošahu u svečanostih odjeće povlačice iz težkih tkaninah i utežahu se biserními gajtani. Na glavi nošahu zlatne kapice s kojih padaše koprena po glavi. Te kapice bjehu veleumjetno načinjene i prikopčane zlatnimi iglami. Svetčano odielo ostajalo je kao baština od babe materi, od nje kćerci itd.; osim toga kitjahu se zlatom, biserom i dragim kamenjem. Kao što gospodičići biahu uz gospodu, tako opet kćeri siro-

*) Ono što gosp. g. pisac u svojoj čednosti sove iznimkom, mi a s nami valjada i ostalo kompetentno občinstvo priznajemo kao osobito njegovo zvanje, kojemu odgovarajući shodno služi i rodu svome i stvari kojoj se je napose posvetio. Vrlo će nam drago biti ako g. R. zrela svoja i izkusna razmatranja i unapred odlúči priobćivat u našem časopisu, dok se sgodnije udesi vrieme (a tomu se nadamo da neće za dugo biti) u obliku „školski ulomci“ u posebnoj knjigi na svietlo izići. U toj će onda knjigi mjesta naći i opi članci, koje niesmo mogli ovdje uvrstiti jer su *strictissime* paedagogički (kao ono „honeste et publice“), ili što s drugih uzrokah u ovaj časopis nespadaju (kao n. p. vrstan članak koj se u rukopisu nahodi pod br. 39.) Ur.

Digitized by Google

mašnih plemićah kao podvorkinje uz gospoje. Ne samo velikaške gospoje, nego i supruge nižih bogatih plemićah nevožahu se drugačije nego na šest konjah.

Gostbe u vlasteoskih dvorovih biahu ogromne. Stolovi se uvijahu pod bremenom zdjelah i sudovah. Biaše-li mnogo gostih, to se je moralo sgotoviti onoliko jelah, koliko biaše uzavnicah za stolom. Pri tom su često provodili čudnovate šale; tako bi n. p. donieli na stol ogromnu paštetu, i kad bi joj poklopac odigli, a ono bi izskočio iz nje domaći patuljak u svetčanom odielu. Pilo se je bez svake mjere. U vrieme tridesetgodišnjega rata došlo je u običaj tokajsko vino po Katarini Brandenburžkoj, supruzi Gabriela Bethlena. Kod prijateljskih sastanakah od 4—5 ljudih, donielo bi se na stol cielo vedro tokajskoga vina, te bi se načelo i do kapi izpilo, a prije se nebi ustajalo.

U drugoj polovini XVII. vieka nastala je kava. Do to doba ručavale bi gospoje vinsku juhu sa medom, a gospoda vina i mesa. Najveću gostbu što se znade bješe priredio nadvornik Thurzo na Oravskom gradu za svatove svoje najmladje kćeri. Posebnom nadvorničkom okružnicom bi pozvano sve plemstvo ugarsko s tim dodatkom „da će svatba trajati godinu danah i tko god dodje, dobro mu je došao.“

Kazalište biaše rieđka zabava; đjaci i klerici igrahu u duhovnih sjemeništih o pokladah, a u ježuitskih učionicah o izpitih. Leopold I. dade povelju njekomu putujućemu kazališnomu družtvu za Erdelj.

Glavna zabava biaše ples uz ciganšku svirku, i lov. Medvedah biaše u Karpatskih gorah a divljih svinjah u Bakonjskoj šumi, koja je za onda bila još mnogo veća nego-li danas; ribah dovoljno u nizinah Tise i Blatne (Sárvize). Jarebice i bučci šetahu se sa ródami i dropljami po gospodskih dvorištih, u kojih držahu takodjer medvede i vukove.

Mužki su putovali uviek na konju. Bornemissa nedodje iz Požuna u Haimburk kraljici Ani, supruzi Ferdinanda I. samo zato, što se, je nemoguć poradi starosti konja jabati, stidio pod siedu glavu voziti se na kolih. Jedino svetjenici, bolestnici i ženske putovahu na kolih. Putovanje biaše veoma neprilično; putevi hrdjavi a gostionicah skoro nikakovih; putnik se mogaše pouzdati jedino u gostoljublje, koje se provodilo, što strani čovjek danas nebi vjerovao, ili onako kao što se još i dan danas provodi u nekih stranah naše domovine. Čovjek sasvime neznan uvratio bi se u prvi vlasteoski dvor, na koj bi naišao, neznajuć ni za ime gospodaru, pa mogaše opet siguran biti da će ga dobro dočekati. Gospodar bi višeputah silom zaustavio goste, koji bi mu osobito omilili, zapovjedivši ili da se sluge opiju ili da se kolesa s kolah posakrivaju itd.

Uza nemirni bojni duh vidjaše se velika naklonost k pobožnomu životu. Samostani dobivahu uviek dosta novakah. Medju biskupi sjaju mnoga imena visokoga plemstva. Samostane ježuitske i franciškanske u to doba nadarivali su ne samo biskupi nego i svjetovnjaci. Domaći svetjenik spadao je k dvorjaničtvu. Plemićkinje idjahu mnogo u samostane, i to u najstrožiji red koj za onda obstojaše u Ugarskoj, k opaticam sv. Klare.

U Pešti biahu još za vrieme Karla VI. kuće većom stranom pokrivene slamom ili rogozom. Gdje sada oko Budima stoje liepa sela, ondje se je za onda jedva vidjala po koja ugljarska koliba. Velika biskupija Koločka imadjaše jedva sedam župah a i drugdje nebiaše mnogo bolje. Zemlje neimadoše nikakove ciene. Karlo VI. razprodavao je imanja bud po što, pa opet je bilo primjerah, da su kupci vratjali kupljena imanja, držeć, da su ih preplatili. Evo jedan primjer, u kakvu su se cienu imanja prodavala. Poslie nesretnoga rata, što ga je vodio Karlo VI. sa Francezi, ostade država obskrbniku (*Lieferant*) Harukeru dužna 70000 fr. Upitaše Harukera, da-li će mjesto novca primiti polovicu Bekeške županije? On mudra glava videć što će biti, dade još jedanput toliko za svu Bekešku županiju i dobi ju. A to je kneževina znatnija od mnoge države njemačke, uzeo-bi veličinu ili plodnost njenu.

Znanstveni zavodi, što-no su prije bitke Mohačke obstojali: biskupske učionice, akademija Požunska i Pečujska, propadoše u docnijih burah.

Protestanti istina zavadjahu na mnogih mjestih učionice za djake svoje vjere; nu sami priznadoše, da mnogo nevriede zato, što su najbolje glave pošiljali u Njemačku, da se izuče. Katolici neimadoše nikakovih učionicah. Stoprv ježuite počeše razširivati obučavanje onom mjerom, kojom su se i sami po Ugarskoj razpruživali. Petar Pazmán bio je prvi, koji je nastojao o utemeljenju školah na malo prostranijoj osnovi. Premda se je on poglavito brinuo za obrazovanje svetjenstva, to ipak pokraj toga nije zapustio ni svjetske mladeži. Kolegije ježuitske, koje je on zaveo, odgojivale su mladež. Utemeljenje Trnavskoga sveučilišta bila je njegova uzvišena misao. Ostali biskupi ugledaše se u primjer njegov, te počeše zavoditi sjemeništa za duhovnu mladež i pozivahu ježuite, koji se rado i revno zauzimahu za odgojenje mladeži, na čemu im Ugarska mnogo zahvaliti imade.

S Karlom VI. i nasljednicom njegovom, Mariom Tereziom, okrenuše se drugčije stvari u Ugarskoj.

(Ivan grof Majláth)

(Kako su Habsburžci došli u Austriju) Svu godinu 1282. provede kralj rimsko-njemački Rudolf u Švabskoj; mjeseca prosinca sazva državni sabor u Augsburg i stiže onamo dne 27. Predstavivši državnim stališčem Njemačke dva svoja sina, Albrechta i Rudolfa, govoraše o zaslugah, koje si je dosad stekao na iztoku, osobito tim, što je savladao Otakara českoga. Pripomenu nadalje, kako je za te velike i važne usluge država

Digitized by Google

njemačka (*das Reich*) jedinomu njemu, kralju svomu obvezana, da je dakle pristojno i pravedno, da dom njegov imade odtuda kakovu korist i slavu; tim da mu se sinovi uvrste medju prve dostojanstvenike države, kojoj će tim načinom moći bolje služiti i na korist biti. Premda njega, kao kralja rimskoga, nevežu zakoni, to se on ipak od dobre volje njim podlaže i hoće, da se s privoljenjem kneza izbornika (*Churfürst*) obojici sinovah njegovih dade na držanje vojvodstve i kneževina Austrijska, Štajerska, Koruška, Kranjska, Krajina slovenska i Portenova sa svimi posjedovanji, što ih ondje imadjahu austrijski Babenberžci i češki kralj Otakar.

Na to im s mjesta uz zastave svetčano izruči gore rečene zemlje. Budući pako Tirolski grof Meinhard mnogo doprineo k osvojenju i uzdržanju tih zemaljah, s toga novi vojvode još prije nego-li bi načinjeno izručbeno pismo, predadoše u ruke kraljeve vojvodinu Korušku moleć ga, da ju on dade grofu Meinhardu, što kralj 1. veljače g. 1286. i sbilja učini.

Novim pako gospodarom Austrije i Štajerske bjehu još isti dan 27. prosinca izdane darovnice pod zlatnom pečatju, podpisane od svih pritomnih knezovah, grofovah i plemićah.

Tako postadoše grofovi Habsburžski i Kyburžki vojvodami Austrijanskimi i Štajerskimi i knezevi države njemačke; tim bi položen temelj sili, koja se poslie slavno i sjajno razvi. Podielenjem tih zemaljah nebi nikomu učinjena krivica i car ih dade, jer imadjaše k tomu vlast a dade ih i posve pravedno.

(*Knez E. M. Lichnovsky.*)

Nadpisi.

Od Gj. Rajkovića.

Nadgrobje zudcu.

Pravde ljubac umre danas,
Vječno da ga zemlja skrije;
Ciela varoš u plač briznu
Što — već davno umró nije.

Opadniku.

Na jeziku otrov nosiš zao,
Oh, kad bi ga progutat mogao!

Gost.

Onomad sam gostio se
Kod tebeka, domaćine:
Kozjih rebar' oglodjinom,
Grahom, bobom brez začine;
Imena ti izdat neću
Kolik' god ko želi znati —
Iz osvete ti bi opet
Na gostbu me mogó zvati.

Sara.

Po vascieli danak S a r a
Po pazarih svud tumara,
Kolik' nose nóne lake
Obišla je kraje svake,
Nigdje ništa nekupuje —
Medj' ljudma se žamor čuje:
„S a r a . . . gdje-l' su oči nama?
Prodat se je rada sáma!“

Nadgrobje muža ženi.

Umrla si, nježnom rukom
Dva ti sklopih oka tvoja:
Ti u zemlji, ja u kući
Našao sam sad pokoja.

Kratko a jasno.

Zmija Evu prevarila,
Eva muža, — sudim 'vako:
Lako poda muž se ženi;
Žena s' vragu poda lako.

Nadpločne mužu i ženi.

Ovdje vojno počinuo,
Uzanj legla ljuba mila.
Rógonja je bio vojno; —
Dà šta mu je ljuba bila?

Nadpločne psu.

Lupeža oglasit, tajit milostnika,
Jedina ti bješe za života dika;
Tim si gospodaru ugodio liepo,
Tim i gospi volju izpunio sliepo.

Sava.

„Posla imam na sve strane,
P u n a m i j e g l a v a!“
S prazne glave dobro poznat
Tako veli S a v a.

Digitized by Google

VJESTNIK.

Iz Zagreba. Glavna ravnateljska sjednica Matice il. d. 3. prosinca. Predsjednik: Amb. Vranicany. — Nazočni članovi knjiž. odbora: Prof. Ant. Mažuranić; prof. M. Mesić; prof. Ad. Veber; prof. realke Pet. Zoričić; — od gospod. odbora: odvjetnik Ed. Verbančić kao podpredsjednik; V. Sabljić; zatim c. kr. financ. nadsavjetnik Dan. Stanisavljević. Perovodja: Jos. Praus, tajnik Matice.

1. Iz ustmenog izvjestja o poslu sjedinjenja narod. naših knjiž. družtvah i zavodah razabra ravn. odbor, da nakon dogovaranja trajućeg više od godinu danah medju izaslanimi zastupnici družtvah, stvar ova još nije riešena. Nu budući je ujedno napomenuto da će biti za koji dan sazvana zaglavna sjednica punovlastnikah dotičnih družtvah, u kojem će se sastanku po svoj prilici konačno ovršiti posao sjedinjenja, odlučeno: pričekati, kakav će biti uspjeh te sjednice, pa će tad ravnateljstvo shodne u tom poslu mjere poprimiti. (Kao što doznajemo ugovoren je u toj zaglavnoj sjednici družtv. punovlastnikah 'sbilja neki način sjedinjenja, — nu kako i u čemu, priobćit ćemo obćinstvu na drugom mjestu.)

2. Iz predloženih predsjedničtvu računah napomenuto, da stari dug Matice tiskarnici ove godine nije narasao, pače da je za 400 fr. umanjen. No budući da taj dug sasvim tim još i sad iznosi do blizu 2000 fr. sr., priznade ravn. odbor za neobhodno nuždno i pravedno, da se dug taj još ove godine bar za polovicu obali. Uvažívši pako da dohodak Matice, i kad bi svi dohodi točno tekli, na godinu neiznosi više od 1000 fr., a iz te svote valja namirivati sve place i terete Matice (kao: tajniku 200 fr, poslužniku 60 fr., poreza i ostalih dačah do 100 fr.), pa se uza to svake godine još plaća do 400 fr. sr. u ime polovične predplate za one članove Matice, koji „Neven" dobivaju, — uvidivši dakle da iz dohodka Matičinog nije moći izplatiti stari taj dug, odluči ravn. odbor naročito samo za ovaj put: da se imade izplatiti narod. tiskarnici na stari dug 1000 fr. iz glavnične gotovosti, nesledeći s toga nipošto primjera za buduće i nadajući se odb. da će se ta svota u glavnici drugim opet načinom (kao razprodajom knjigah) moći nadoknaditi. Za ostatak pako staroga duga imat će se pobrinut uprava dohodka, kako će ga moći najdulje za dvie godine izplatiti.

3. Zametnuto pitanje, bi-li Matica i dojduće godine imala podupirati izdavanje „Nevena" kao i ove god., u toliko naime, da oni članovi Matice koji bi želili imati taj časopis, i nadalje dobivat ga mogu za polovičnu predpl. cienu; uvažívši preteżnu važnost ovoga časopisa i videći da zasad niti neima važnijega Matici ponudjenog za izdanje spisa, odluči jednoglasno ravn. odb.: da se ima svakako i dojd godine pomenutim načinom podpomoći izdavanje „Nevena." Ujedno izjavi ovim povodom ravn. odbor uredničtvu „Nevena" pohvalno svoje priznanje za revnivo i svrsi shodno uredjivanje ovoga časopisa.

4. Budući da sve dosad nije za rukom pošlo sjediniti naša knjiž. družtva, kao što je ravnateljstvo Matice želilo i nastojalo, bar u upravi materialnoj, te da se jedanput ukine neizvjestnost u tom pogledu, odlučeno: zamoliti g. Nauma Mallina, koji je odprije bezkoristljivo i uz zahvalno priznanje družtva i ravnateljstva Matice rukovao Matičinimi novci te mu i sada ravn. odbor posve povjeruje, budući osvjedočen o njegovoj točnosti i revinosti, — nebi-li opet hotio na se uzeti upravu novčanu kod Matice, čime bi ovomu zavodu osobitu izkazao uslugu. (G. N. Mallin očitovao je usljed toga tajniku svoje privolenje s tim dodatkom, da će s tajnikom svakog mjeseca račune sastavljati i gosp. odboru za pregledanje predlagati).

Zaključeno ujedno da se ima obćinstvo o stanju Matice u posebnom izvjestju potanko obaviestiti, poslie kako bude predsjednik družtva s podpredsjednikom gospod. odbora i tajnikom račune pregledao.

5. Napomenuta potreba pravoga domaćega kolendara u našem jeziku, kakvoga već od više godinah neima, i zametnuto pitanje, nebi-li ga Matica imala izdati o svom trošku? Nu većina izjavi se u tom smislu, da je kolendar sgodniji predmet privatnoga poduzetja; odlučeno dakle: ostaviti i preporučiti tu stvar tajniku družtva, neka se za to pobrine.

6. Za moći unapred odrediti djelovanje Matice za buduće, odlučeno: javno pozvati naše književnike, da se do konca dojd. godine prijave, koji bi imao kakvo djelo namienjeno da ga ponudi Matici za izdanje, — pa će se onda odlučiti što i kako će moći Matica o svom trošku izdati.

7. Predsjednik napomenu uz obćenito sažaljenje prerano umrtje člana gosp. odbora Matice, dra. Konrada Šuflaja; na njegovo bi mjesto zatim imenovan c. k. financ. nadsavjetnik g. Dan. Stanisavljević.

8. Predsjednik zametnu govor o veledušnom zapisu pokojnoga grofa Ivana Nep. Draškovića, koji je, umrvši na izmaku pr. god., zapisao Matici 10.000 fr. sr., koja će glavnica, po oporuci pokojnikovoj, pripasti Matici poslie smrti njegove glavne nasljednice. Odbor živahno očitova svoju srdačnu blagodarnost na rodoljubivom daru blagodušnog pokojnika, kojega će ime ubilježiti medju glavne dobročinitelje ovoga domorodnog zavoda.

9. Budući da imade Matica još znatni broj nerazprodatih knjigah izdatih o svom trošku, koje su knjige svojim sadržajem vrlo prikladne osobito za učeću se mladež, te uvaživ da bi i svrsi, u koju su te knjige izdate, i sadanjoj sistemi obučavanja navlastito odgovaralo kad bi te knjige u što većem broju dopale u ruke školskoj mladeži, odlučeno: ponuditi c. kr. vis. namjestničtvu hrvatsko-slavonskomu stanoviti broj tih knjigah, koje bi osobito valjale za pomenutu svrhu, nebi-li ih hotjela zemska ova vrhovna ohlast prekupiti od Matice za polovicu njihove ciene, pa da ih odredi za nagrade i odlikovanje (Premie) školske mladeži.

Zatim je zapisnik ove sjednice po tajniku pročitan i odobren.

— (*Knjiž. viesti*). U tiskarnici dra. Lj. Gaja tiska se izim drame „Stjepan posljednji kralj bosanski" još sbirka pripoviedkah od g. Mirka Bogovića. Obe ote knjige izać će na svietlo oko nove godine. — „Kat. list" javlja, da se u Vukovaru bavi preč. O. Marian Jaić, bivši provincial države kapistranske, prevodom životopisja svetih na naš jezik. Ove godine izdao je g. J. „Povjestnicu gospe Radnanske" pa onda po deseti put svoj „Vienac bogoljubnih pjesamah." — Ovih danah izašo je izpod štampe katolički kolendar za god. 1857. izd. od g. Švelca. Ovo je jedinac „kolendar," koj se nakon dvie godine kod nas pomoli, te prilično i dolikuje onoj cieli, kojoj jeste namienjen. Izmedju članakah, što ih ima u njem, navodimo kao zanjimivije: „Sv. Spiridion, biskup i zaštitnik Dalmacije"; „Razširenje crkve krstjanske medju Slaveni: obnutje Slovenacah"; i „Prvostolna crkva zagrebačka." — Osim toga izašo je u Zgbu njemački kolendar pod naslovom „Danica." —

— Možemo se nadati, da će do malo kod nas početi djelovati novi znanstveni zavod. Jeste to družtvo prirodoslovacah, što se je evo sada na izmaku ove godine sklopilo nastojanjem revnog Ljud. Vukotinovića kao neki ogranak našega gospodarstvenog družtva. Nije to doduše sasma novo pojavljenje, jer je već odavna obstojao kod gosp. družtva jedan odsjek, koj se imao zanimati usljed pravilah istoga družtva prirodoslovjem S veće strane valja tomu odsjeku zahvaliti, da se naš museum ovako kako napunio i uredio pa da je uztrajao; drugojačije nebi ga jamačno nikad ni bilo. G. V. pozvao je onomad sve naše domorodce, koji se bave izpitivanjem prirode, da se slože u družtvo, koje će sačinjavati jedan odsjek gosp. družtva te koje će, što bude više se moglo, oko toga sbiljno raditi, da se naša domovina propita i opiše s gledišta prirodoslovnih znanostih. 14. ovog mjeseca držala se prva i 21. druga sjednica toga odsjeka, kojim je došlo prilično članovah. Zaključeno, da se pozovu što prije prijatelji naravoslovja u našoj domovini, da se upišu u taj odsjek kao člani. Gosp. družtvo poklonilo je tomu svome odsjeku 100 fr. sr. za buduću godinu i odredilo, da se štampa na posebnoj prilogi gosp. lista ono, što će pisati članovi toga odsjeka u prirodoslovnoj struci. Uredjivanje ote priloge uzeo je na se naš vriedni Bogo-

Digitized by Google

slav Šulek. Za koj dan izradit će se osnova toga odsjeka, koj će zatim gledati, da čas prije u savez stupi sa ostalimi sličnimi družtvi u našoj carevini.

— „Almanaco Fiumano,“ što ga je lanjske godine izdao u Rieci g. Politei, izašo je i ljetos iz tiskarnice E. Rezze, i donosi opet više članakah o razvitku toga grada iz njegove historije; osobito su uvaženja vriedni članci, u kojih je izdavatelj zametnuo rieč o slobodnoj Riečkoj luci s gledišta gospodarstva, trgovine, pomorstva i obrtnosti.

— Od g. prof. Ristića izašla je netom u N-Sadu „Historija Sirakuze.“ Isti gdin oglasuje po srbskih časopisih, da će do mala izdat povjestnicu Rusije, što ju je po raznih ruskih povjestnicih spisao. Ima tomu tri mjeseca što je g. R. srbsko obćinstvo pozvao da se predplati na historično-poučni list „Mnemosina,“ što ga je htio u N-Sadu izdavati, ali mu je loša sreća bila: dosele se našlo jedva do petnaest predplatnikah.

— U mjesečniku od travnja 1856. carske akademije znanostih, filosofičnog oddiela, tiskan jeste spis dra. E. Dümmlera o najdavnijoj povjestnici Slavenah u Dalmaciji, u kojem on razglaba potanje ono, što je popisao o prvom došastju Slavenah u naše strane grčki car Konštantin VII. Porfirogenit, i što su kasniji pisci kanoti Ivan Lučić, Farlati i drugi zabilježili s teoretično-objektivnog gledišta o tom narodu. Dr. Dümmler poznat je učenome svietu kao vrstan povjestnik, koji izpituje naročito prošlost austrijskih pokrajinah, pa zato ga osobito rado gledamo, gdje je uzeo besjedit o našoj davnini. On jeste takodjer počastni član našega hist. družtva. — Nisam vrstan da pišem o tom djelcu kakovu kritiku ili da o njem izrečem kompetentni sud, o tom će valja druge glave suditi — nu nemorem s volje nego da kažem, da mi je vrlo omilio način pisanja rečenog historika, koj umije baš valjano pisati o historičkih stvarih držeći se glavnog načela povjestnika: da razloži stvar po naravi i u duhu onog vremena, kad se što dogodilo, pa da spoji prošlost sa sadašnjom dobom, naznačivši zrielo i dosljedno sve što se rad kojekakovih okolnostih moralo sbiti. Nije on išo tragom Engela, Fesslera i drugih pisacah, koji su se sliepo poveli za Lučićem i Farlatiom, prepisavši ih bilo kako bilo, već se ugleda u našega slavnoga starinu Pavla Šafarika, koj je sabrao u svojih slavenskih starožitnostih u kršni rukovet takova važna gradiva, koje će ufano svakomu pravom izpitatelju naših starinah u dobar čas doći.

Navesti ćemo ovdje samo na kratko najvažnije stvari iz toga spisa. Valja nam napomenuti, da je pisac u svom spisu osim knjigah Porfirogenitovih osobito razmatrao Lučićevo djelo „De regno Dalmatiae et Croatiae,“ koje sadržaje mnogo vrlo važnih viestih i spomenikah o došastju Hrvatah i Srbaljah u današnju Dalmaciju, o njihovih prvih banovih i kraljevih i napokon o njihovom nutarnjem državnom uredjenju, o njihovoj vojničkoj sili i moći. Viesti pako, što ih je popisao car Konštantin VII., uvažio je Dümmler ponajviše hoteći iztriebit sve, što je sumnjivo i suvišno napisano. Na koliko mu se pridesila u tome sreća, i na koliko je u tome poslu zalutao učeni Niemac, imadu sudit vještiji i zreliji povjestnici. Dümmler kaže u svojem pretresanju Konštantinovih poviestih, da neima u njih toliko nevjerojatnog koliko kojekako simo tamo pobacanog i u jedan kalup smješanog. Čim stane čovjek, veli Dümmler, razglabati potanje Konštantina, opazit će u njega, da su se u dva puta doselili Slaveni u Dalmaciju, i to ponajprije Slovenci pa zatim Hrvati i Srblji. Kasnije doselivanje Hrvatah i Srbaljah u Dalmaciju bivalo je u čas, kad su jošte stanovali Avari na Dunavu gospodujuć svom sadašnjom Ugarskom ravnom a obće jeste mnienje, da su oba ta puka boravili prije na Visli i Odri. Pita dakle Dümmler, kako su mogli prevaliti Slaveni tatranske gore pa doći k Dunavu? Njemu se čini, da je sve ono nevjerojatno, što se o njihovom selenju zabilježilo, jer nije moguće, da su Slaveni prošli kao neprijatelji zemlju Avarsku, a ravno tako, da nisu možebit nikad ni bili na Visli, već bivali u Teskiji pa odanle na sjever se pomakli. Dümmler napokon tvrdi, da su se po svoj prilici pokorili Hrvati i Srblji, kao i svi Slaveni, koji stanovahu uza Avare, njihovome kanu, pa da su na njegovu zapovied i dobivši od njega dopuštenje, osvojili Dalmaciju za cara Heraklije.

O starih Slavenih pripovieda Dümmler, da su na miru svršili osvojenje zemlje pa da su živjeli na patriarkalni način pod svojimi župani, koji su neki osobiti biljeg slavenskih pukovah, u pojedinih županijah. Dümmler kaže nadalje, da je ostala i poslje osvojenja Slavenah rimska kultura i rimsko stanovničtvo u nekih tvrdih gradovih, pače dokazuje, da imade i dan današnji zazbilja po Dalmaciji dosta tragovah njekadašnjih rimskih ustanovah i običajah. Za kratko vrieme zavladali su po Karlu Velikome Franki u Dalmaciji. Kaže, da se carstvo Karlovo protezalo prama južnom iztoku sve nekle do rieke Vrbasa. Franački ustav nikad se nije mogao ugniezditi kod Slavenah. Frankom se svolilo dopustiti slavenskim pukovom, neka žive pod svojimi župani kako im je drago. Kad je propalo avarsko vladanje, došli su Bugari na bližje i stali se sa Franki ticati. Nije dugo postajalo, a njim nemogoše odoljeti više dalmatinski Slaveni: oni se stanu približavati politučno malo po malo bizantinskome carstvu, sačuvavši ipak rimsku vjeru, na koju ih je obratio sveti Metud.

Što smo ovdje na kratko naveli, jeste posljedak svega historičnog izpitanja Dümmlerovog. Koliko je u njega vjere, koliko nevjere, koliko zgoljnog [illegible], [illegible], kao što rekoh, nakan prosudjivati. Mislim ipak da bi svakako valjalo, da naš koji vješti povjestnik stane proučati i zavrgme razpitkivati taj spis, jer je zaista skrajnje vrieme, da se što sbiljnije upoznamo našom povjestnicom, u kojoj nam je oličena najkrasnija prilika našeg života i bez koje nam nije ni kud ni kamo na stazi prosvjete i obrazovanosti. *Radoslav Lopašić.*

Zagonetka.

(A n a g r a m).

Od P. P.

Na jednom se mjestu šećem vazda,
Stražim danju a stražim u noći,
Komu dadem, komu nedam proći,
Kako kad mi zapovjedi gazda.

Premjestiš-li dva na meni uda
Eto meni odmah drugog lica,
U svakoj sam kući gazdarica,
Ručak kuham i večeru svuda.

Po drugi put preinačiš-li me
Tad me ima svud u izobilju,
U rodu sam smilju i kovilju,
A umiruć mienjam spol i ime.

Odgonetka zagonetke u 11. br. Nevena: Peć — čep. — Odgonenuše: gg. K—s u Zgbu; Mijo Teodorović u Ludini; Lujo Ivkanec u Senju; Sinković, nadpor. u Ipoljšagu; S—ć u Njem. Gradcu; R—n u Šibeniku; L. P. u Pokupju.

Sadržaj: Bohinska dolina i Bledsko jezero, putopisna crta iz gornje Kranjske, — i: Junaštvo Bledkinjah, pripoviest, od *M.* — Pjesme: Istočno (10. Groznica; 11. Čestitost; 12. Nauka; 13. Šta je ovi sviet; 14. Hrast i bundeva; 15. Šala; 16. Roditelji u grobu; 17. Opadanje; 18. Slučaj), od *Gj. Rajkovića.* — Pučke pjesme: Naplaćena zloba (priob. *Ilia Gjukić* Dalmatinac). — Moć ljubavi. — Sužanj sreću nadje. — Dragin dvor. (priobć. *Iv. Vr.*). — Slike iz domaćega života našega slavonskog naroda: 30. Gjurgjevo; 31. Filiplje; 32. Spasovo; 33. Duhove; 34. Ivanje; 35. Svetčari; 36. Moba; 37. Pir (svatovi); 38. Gost; 39. Prosjak; od M. Stojanovića. — Školski ulomci, od Gj. Rajkovića. (XL). — — Različite crte: Način života i običaji u Ugarskoj za habsburžkih vladarah do Karla VI. — Kako su došli Habsburci u Austriju. — Nadpisi, od Gj. R. — Vjestnik: Iz Zagreba. — Zagonetka, od P. P. — Odgonetka. —

☞ *Ovomu je broju pridodata predplatnica za g. 1857., i kazalo „Nevena“ od g. 1856.*

Tiskom narodne tiskarnice Dra. Lj. Gaja.

24. V. 1929

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google